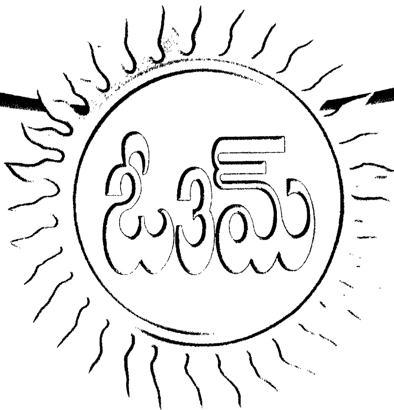
యజుర్వేద భాష్యమ్

సంస్కృతభాష్యం, ఆంధ్రటీకాతాత్పర్యం, ఆంగ్లభావార్థసహితం

ప్రథమ సంపుటము

వైదిక సాహిత్య ప్రచార సమితి

హైదరాబాద్ - 500 060. ఆం.ప్ర.

ओ३म्

परमहंसपरिव्राजकाचार्येण
श्रीमन्महर्षिदयानन्दसरस्वतीस्वामिना निर्मितम्

यजुर्वेद - भाष्यम्

संस्कृतान्ध्राङ्ग्लभाषासमन्वितम्

प्रथमो भागः

(प्रथमकाण्डादारभ्य षष्ठाध्यायपर्यन्तम्)

आन्ध्रानुवादकः
'चतुर्वेदभाष्यानुवादभास्करः'
ब्रह्मश्री पण्डितलोकमलहरिसिद्धान्ताचार्यः

परिष्कर्ता - सम्पादकश्च
सिद्धान्तालङ्कारः, विद्याभूषणः, आर्षविद्याविनोदः
आचार्य डॉ. मर्रि कृष्णारेड्डी

वैदिकसाहित्यप्रचारसमितिः, भाग्यनगरम्-६०, आन्ध्रप्रदेशः

2007

THE

YAJURVEDA BHASHYAM

With

MAHARSHI DAYANANDA SARASWATHI'S COMMENTARY

VOLUME - 1

(1-6 Chapters)

Translated in English by : **DEVI CHAND M.A.**

Translated in to Telugu

By

BRAHMASRI PANDITA LOKA MALAHARI
SIDDHANTACHARYA

Editor

Acharya Dr. MARRI KRISHNA REDDY, M.A; M.Ed, Ph.D

Vaidika Sahitya Prachara Samithi, Hyderabad - 60.

2007

ఓ౩మ్

పరమహంసపరివ్రాజకాచార్యేణ
శ్రీమన్మహర్షిదయానందసరస్వతీస్వామినా నిర్మితమ్

యజుర్వేద భాష్యమ్

(సంస్కృతభాష్యం, ఆంధ్రటీకాతాత్పర్యం, ఆంగ్లభావార్థసహితం)

ప్రథమ సంపుటము

(1-6 అధ్యాయములు)

అనువాదకర్త
'చతుర్వేదభాష్యానువాదభాస్కర' - శతాధికగ్రంథకర్త
బ్రహ్మశ్రీ పండిత లోక మలహరి సిద్ధాంతాచార్య

పరిష్కర్త - సంపాదకులు
సిద్ధాంతాలంకార, విద్యాభూషణ, ఆర్షవిద్యావినోద
ఆచార్య డా|| మర్రి కృష్ణారెడ్డి M.A., M.Ed., Ph.D.

వైదిక సాహిత్య ప్రచార సమితి, హైదరాబాద్-60

2007

"వైదిక సాహిత్య ప్రచారసమితి" ప్రచురణలు

సంపూర్ణ "యజుర్వేదభాష్యమ్"	:	6 సంపుటములు
ద్వితీయ ముద్రణ	:	శ్రీ వ్యయ పుష్యం, జనవరి - 2007.
ప్రతులు	:	1000
వెల	:	**రూ. 1800/- లు** మాత్రమే.(6 సంపుటములకు కలిపి) (పోస్టేజి అదనము)
సర్వస్వామ్యములు	:	అనువాదక సంపాదకులవి
డి.టి.పి.	:	**వి. రామలింగారెడ్డి (బాలు)**
ముద్రణ	:	**సాయిలిఖిత ప్రింటర్స్,** ఖైరతాబాద్, హైదరాబాదు. ఫోన్ : 98490 05182

ప్రతులకు :

1. **వైదికసాహిత్య ప్రచారసమితి,** 3-30; హనుమాన్ నగర్, ఆర్యసమాజం ఎదురువీధి, చైతన్యపురి క్రాస్‌రోడ్డు; దిల్‌సుఖ్‌నగర్, హైదరాబాద్ - 60. ఆం.ప్ర., ఫోన్ : 040 - 24051322, 9849583929

2. **దిల్‌సుఖ్‌నగర్ ఆర్యసమాజం,** బాదంకాంప్లెక్స్, చైతన్యపురి క్రాస్‌రోడ్డు; దిల్‌సుఖ్‌నగర్, హైదరాబాద్ - 500 060, ఫోన్ : 9849468084, 9395376410

3. వేదగిరి, తూంపల్లి గ్రామం, కొందుర్గు మండలం, మహబూబ్‌నగర్ జిల్లా. ఫోన్ : 9441200322, 9849583929

4. **భీమాస్ డీలక్స్ హోటల్,** 34-38, జి.కార్ స్ట్రీట్, రైల్వేస్టేషన్ ఎదురుగా, తిరుపతి. ఫోన్ : 0877-2225521

5. **విశాలాంధ్ర బుక్‌హౌస్** (అన్ని బ్రాంచిలలో) హైదరాబాద్, విశాఖపట్టణం, విజయవాడ, గుంటూరు, అనంతపురం, హన్మకొండ, తిరుపతి, కాకినాడ.

కృతజ్ఞతానివేదనం

విశ్వములోని జ్ఞానవిజ్ఞానములకు మూల స్రోతస్సులై, సృష్టిరహస్యాలను ప్రకటించు జ్ఞానభాండాగారములై, మానవసంస్కృతీసభ్యతలకు జననియై, సమస్తధర్మమునకు మూలమై, విశ్వమానవమేధోవికాసానికి హేతువై, సృష్ట్యాదిలో ప్రపంచానికే జ్ఞానభిక్ష బెట్టిన ఈ అనంతమైన వేదరాశికి కర్తయైన చరాచరజగత్కర్త, పరమపిత సర్వాంతర్యామి సర్వవ్యాపక సచ్చిదానందస్వరూపయుక్త పరమేశ్వరునకు ప్రణవపూర్వక ప్రణామములు.

ప్రపంచమంతా సత్యవేదజ్ఞానాభావముతో, మతమతాంతరముల అజ్ఞానాంధకారాదిమూఢవిశ్వాసాదులతో, సత్యాసత్యనిర్ణయవివేకమడుగంటి కొట్టుమిట్టాడుతున్న సమయాన హిమవన్నగోన్నతధీరుడు, చతుస్సాగరసదృశగంభీరుడు, ప్రపంచములోని సమస్త మతములవారి మూఢవిశ్వాసములను నిర్భయముగా కూకటివ్రేళ్ళతో పెకిలించివేసిన ధీరగంభీరవీరుడు, చతుర్వేదసారసాగరపారముందాటిన జ్ఞానభాస్కరుడు, కువ్యాఖ్యాన కర్తలకు పండితమ్మన్యులకు, శాస్త్రార్థదిగ్గంతులకుసైతం సింహస్వప్నమైన అరివీరభయంకరుడు, విషంపెట్టిన వానికిసైతం ప్రేమామృతమును పంచిపెట్టిన దయాసాగరుడు, తలపండిన పండితశతంబుకుసైతం వర్ణింపశక్యముగాని కమనీయజీవనగాథాయుక్తుడు, నైష్ఠికబ్రహ్మచారియై కఠోరతపస్సుతో సంపూర్ణసమాధిస్థితిని పొందిన ఆదిత్యబ్రహ్మచారి, వేదవేదాంగాదిశాస్త్రాలను అవపోశనబట్టి వేదార్థాన్ని కరతలామలకంగా దర్శించిన మహర్షి, ఋగ్యజుస్సులకు శాశ్వతసత్యభాష్యములను వ్రాసిన పరమహంసపరివ్రాజకాచార్య మహర్షిస్వామిదయానందసరస్వతీయతీంద్రుల దివ్యాత్మకు భక్తిపూర్వక నమస్కారములు.

"కృషి యుంటే మనుజులు ఋషు లౌతారు" అనునానుడికి అక్షరసాక్షిగా నిలిచినవారు "వేదభాష్యానువాదభాస్కర" బిరుదాంకితులు బ్రహ్మశ్రీపండితలోకమలహరిసిద్ధాంతాచార్యులు. నాలుగు కాలాలపాటు నలుగురు మెచ్చేవిధంగా నాలుగువేదాలనాద్యంతం అనువదించి ఆంధ్రులకందించిన ఆదర్శపురుషులు. శతాయువుకు చేరువలోనున్నా సతతమనువాదకార్యక్రతువులో నిమగ్నమై సమిధగా జ్వలిస్తూ వేదజ్ఞానవెలుగులనందిస్తున్న వేదధర్మానురాగి ఈ కర్మయోగి. పండితపామరజనరంజకంగా, సులలితభాషాశైలిలో తాను అనువాదం చేసిన నాలుగువేదాలను ఈ తెలుగులోకానికి ప్రచురించి అందించే పవిత్రబాధ్యతను నాకు అప్పజెప్పినందులకు ధన్యునిగా భావించి వీరికి శతసహస్ర ధన్యవాదములను తెలుపుచున్నాను.

అనంతజ్ఞానరాశియైన ఈ వేదముద్రణమహాయాగములో తనుమనోధనములతో సహకరించిన ఎందరో మహనీయత్యాగధనులు సమిధలు. ఈ గ్రంథములో దాతలుగా ప్రకటించబడినవారు ప్రమిదలు (నిత్యం ఈ వేదములో వెలుగువారు). ఆరుసంవత్సరాలుగా నన్ను ఆదరిస్తున్నవారి సహకారమును పేరుపేరున నోరారా స్తుతించాలని ఉన్నది. కాని, గ్రంథవిస్తరణభీతితో వ్రాయకుండా వారి వారి యుపకారములను నా హృదయమునందే పదిలపరచుకుంటూ అనేకానేక కృతజ్ఞతాభివందనచందనములను సమర్పించుకుంటున్నాను.

విశ్వవిఖ్యాతి గాంచి కలియుగదైవంగా పౌరాణికులచే నిత్యమారాధించబడుతున్న వేంకటేశ్వరుని పాదసేవకులు, తిరుమలతిరుపతి దేవస్థానముల ధర్మకర్తలమండలివారు ఈ సంపూర్ణయజుర్వేదభాష్యముద్రణకు సరిపడుకాగితమును టి.టి.డి నుండి సమకూర్చి ఇచ్చినారు. హిందూధర్మరక్షణకు, పోషణకు ప్రపంచములోనే అతిపెద్ద సంస్థగా

వేనోళ్ళ కీర్తింపబడుతున్న టి.టి.డి సంస్థ హిందూ సంస్కృతీ సభ్యతలకు పట్టుకొమ్మయైన ఈ వేదాలకు సహకరించడం ముదావహం. ఇట్టి ఉత్తమోత్తమమైనపని చేసిన ధర్మకర్తల జీవితములు ధన్యములు. ఇట్టి ధన్యతగాంచిన వీరందరికీ నమస్సుమాంజలులు.

ఈ వేదముద్రణయజ్ఞములో తమవంతు సహాయము నాహుతిగా ఇచ్చిన విజయవాడ కనకదుర్గ అమ్మవారి ముద్దుబిడ్డలగు దేవాలయ ధర్మకర్తలమండలి సభ్యులునూ చరితార్థులు. ఫిలిమ్స్ తీసి ఇచ్చిన వ్యాసాశ్రమము ఏర్పేడువారికి, ముద్రణకు భూరివిరాళముల నిచ్చిన ధర్మహృదయులకు, శక్తికొలది సహకరించిన అనేకమంది ధార్మికసహృదయులకు, ఈ వేదాన్ని ముందే బుకింగుచేసుకున్న వేదప్రేమికులకు, వైదిక సాహిత్య ప్రచారసమితి కార్యమండలికి, ఈ వేదముద్రణను ప్రారంభించినది మొదలు నేటివరకు ఏదో ఒక తీరుగా వారివారి శక్త్యనుసారం సమయానుకూలంగా సహకరించిన వారందరికీ మనఃపూర్వక నమోవాకములు.

ధనమునకు ఏ మాత్రం ఇబ్బంది కలిగించకుండా, అతి తక్కువవ్యయముతో సుందరముగా ముద్రించి, సకాలమునకు గ్రంథముల నందజేసిన సాయిలిఖిత ప్రింటర్స్ (దక్షిణభారతహిందీ ప్రచారసభ ఆవరణ, ఖైరతాబాద్) యజమాని నా చిరకాల మిత్రుడు వై. వేంకటేశ్వరరావుగారికి వేనవేల నమస్సులందజేస్తూ మరొక్కసారి పోషకులకు, సంరక్షకులకు, కార్యవర్గమునకు, దాతలకు, గ్రాహకుల కందరికినీ హృదయపూర్వక కృతజ్ఞతాభినివేదనమ్.

- *సంపాదకుడు*

సం పత్నీ ప్రతి భూషేహ దేవాన్ ॥అథర్వ. 14-2-25॥
శ్రేష్ఠపత్నివై దివ్యజనులను సత్కరించుము.

సుమంగళీ ప్రతరణీ గృహాణామ్ ॥అథర్వ. 14-2-26॥
సుమంగళివై గృహస్వాములను తరింపజేయుము

సూర్యేవ నారి! విశ్వరూపా మహిత్వా ॥అథర్వ. 14-2-32॥
ఓ నారీ! సూర్యప్రభవలె విశ్వరూపవు, మహిమాన్వితవు కమ్ము.

అభినందన పూర్వక మంగళాశీస్సులు

నేను చేయు ప్రతి పనిలో త్రికరణశుద్ధిగా సహకరిస్తూ, నాకు సహధర్మచారిణిగా, వైదికకర్మల నాచరిస్తూ, భర్తకు అనుకూలవతియైన భార్యగా, పిల్లలకు సుసంస్కారాలనిచ్చే తల్లిగా, అతిథి అభ్యాగతులను ఆదరించే ఆదర్శగృహిణిగా మెదులుతూ నాతోపాటు వేదమాతసేవలో అహోరాత్రములు భక్తిశ్రద్ధలతో పరిశ్రమిస్తూ ఎంతో తపనతో ఈ వేదసాహితీ ముద్రణ క్రతువుకు అంకితమైన నా అర్ధాంగి అనురాగమయి 'రాధ' దీర్ఘసుమంగళిగా జీవించునట్లు అనుగ్రహింపుమని ఆ పరమాత్మను ప్రార్థిస్తూ ....

- కృష్ణారెడ్డి

కృషి సమర్పణం

ఋగ్యజుస్సామాథర్వవేదములలో ఋగ్యజుస్సులకు భాష్యకర్త - మహర్షి స్వామి దయానంద సరస్వతి. అనువాదకర్త - పండితలోకమలహరి సిద్ధాంతాచార్యగారు. నేను చేస్తున్నది కేవలము వారు చేసిన కృషికి సంపాదకత్వం వహించి ఈ తెలుగులోకానికి అందించడము మాత్రమే. ఈ భాష్యముద్రణలో ఎందరో సహకరించినారు. కొందరు విశేషంగా సహకరించినారు. వారికి కృతజ్ఞతగా తొలిప్రతిని కృషిసమర్పణగా ఇచ్చుచున్నాను.

ప్రథమ సంపుటి స్వీకర్తలు : ప్రాతఃస్మరణీయులు వి.సోమసుందరరావు నాగపద్మావతి దంపతులు:-15 సంవత్సరాలనుండి నా చదువుకు, నాకు అవసరమొచ్చినప్పుడల్లా కావలసినంత ధనసహాయమును చేస్తూ, ప్రస్తుతము చేస్తున్న కార్యానికినీ అండగా నిలిచి, విదేశములోనున్న వారి ఏకైక పుత్రుణ్ణి నాలో చూసుకొంటూ, అతనికొరకు కొన్న వాహనాన్నిసైతం ఈ వేదకార్యంలో వినియోగిస్తూ నాకు మహోపకారం చేస్తున్న పితృసమానులగు ఈ ఆదర్శదంపతులకు ఈ కృషిని సమర్పించుకోవడం తప్ప వీరికి నే నేమిచ్చి వీరి ఋణమును తీర్చుకొనగలను?

ద్వితీయ సంపుటి స్వీకర్త : వందనీయులు వాస్తుశిల్పి డా॥ బి. ఎన్.రెడ్డి Ex.M.P|గారు:- వేదగిరి స్థాపనలో - వేదాలముద్రణలో సర్వశక్తులను కోల్పోయి అన్ని ద్వారాలు మూసుకొనిపోగా వేదనిర్మాణం కొరకు ఏర్పేడు వ్యాసాశ్రమములో ఆశ్రయమును పొందిన సమయాన ప్రముఖపత్రికా రచయితలు ప్రెస్‌క్లబ్ మాజీ అధ్యక్షులు శ్రీ పొత్తూరి వేంకటేశ్వరరావు గారి ప్రేరణతో నన్ను ఆదరించి హైద్రాబాద్‌లో నాకు తిరిగి ఆవాసమును కలిగింపజేసిన మహనీయులు.ప్రసిద్ధకవి, సంఘసేవకులు. 1987లో వేదోక్తంగా వర్షేష్టియాగమును చేయించి వర్షాలు కురిపించినవారు.

తృతీయ సంపుటి స్వీకర్త : ధార్మికులు శ్రీ పి. వేంకటేశ్వర్లు M.D.కాకతీయసిమెంట్ షుగర్స్ అండ్ ఇండస్ట్రీస్. (లి) గురుకృప, అశోక్‌నగర్, హైదరాబాద్‌గారు:- అష్టాదశపురాణములను ఆమూలాగ్రం సమూలంగా తెలుగులో అనువదింపజేసి ప్రచురిస్తూ 14 పురాణాలను వెలువరించిన వీరు చతుర్వేదభాష్యాలకంప్యూటరీకరణ ప్రారంభించినది 1999 మొదలు నేటి వరకు నెలకు రూ॥1,000/- చొ॥న నాకు సహకరిస్తున్న ఉదారహృదయులు.

చతుర్థసంపుటి స్వీకర్త : వేదాంతవిశారదులు వ్యాసాశ్రమ పీఠాధిపతులు పూజ్యశ్రీ విద్యానందగిరి స్వాములవారు ఏర్పేడు:- ఆంధ్రదేశములో భగవద్గీతను ఒక వేదంగా భావించి విస్తృతంగా ప్రచారంగావించిన సద్గురు మళయాల స్వాములవారి ఆశ్రమానికి ప్రస్తుతము ఉత్తరాధికారిగా ఉన్న కరుణామయులు పూజ్యశ్రీ పరిపూర్ణానందగిరి స్వాములవారు వేదభాష్యముల నిర్మాణం చేయుచున్న నాకు; నేను గృహస్థుడనైనప్పటికిని చేస్తున్నది వేదకార్యం కావున నన్ను గృహస్థసన్యాసిగా భావించి నాకు సరియైన సమయంలో వారి ఆశ్రమములో అన్ని వసతులు కల్పించి ఆదరించి ఆశీర్వదించడమేగాక సంపూర్ణయజుర్వేద భాష్యమును ఫిలిమ్స్ తీసి ఇచ్చినందులకు కృతజ్ఞతగా శ్రీ స్వాములవారి ఆజ్ఞమేరకు ప్రస్తుత ఆశ్రమాధిపతియైన శ్రీ విద్యానందగిరిస్వాములవారికి ఈ చతుర్థసంపుటము సమర్పింతము.

పంచమ సంపుటి స్వీకర్తలు : ధార్మిక గృహస్థజీవనులు శ్రీ జక్కుల నారాయణరెడ్డి పుణ్యదంపతులు. పెద్దతోకట్ట, బోయిన్‌పల్లి :-ఆదర్శపూర్వక అన్యోన్యదంపతులై ఎంతోమంది నిరుపేదల దాంపత్యజీవనబంధానికి మాంగళసూత్రములను బహూకరించి ప్రేమసూత్రముతో వారిని బంధిస్తూ, నాకును అదేకారణమై మరియు నా విద్యాభ్యాస సమయంలోనూ, వేదభాష్యముద్రణలోనూ భూరివిరాళములనిచ్చి మా హృదయాలపై చెరగని తీపిముద్రలువేసిన ఆర్యవృద్ధదంపతులకు శ్రద్ధతో ఈ పంచమసంపుటము సమర్పితము.

షష్ఠ సంపుటి స్వీకర్తలు : న్యాయశాస్త్రవిశారదులు, నీతివర్తనులునైన శ్రీ చల్లాసాంబిరెడ్డి గాయత్రీదేవి దంపతులు:- శాంతియుతధార్మికజీవనవికాసానికి నీతిశాస్త్రమే తగిన ఉపాయమని భావించి అవినీతితో మసకబారిన నేటి సమాజంలో దశదిశలా నీతికాంతులను ప్రసరింపజేయాలని నీతిని, రీతిని ప్రబోధించే తెలుగు ప్రాచీన దశాధికశతకాలకు దక్షతగలిగిన పండితోత్తములచే వ్యాఖ్యానములను వ్రాయించి తాను స్థాపించిన పావని సాహిత్యసంస్థద్వారా సర్వాంగసుందరంగా ప్రచురించి ప్రచారం ప్రసారం చేస్తూ, వేలాదిమంది చిన్నలను పెద్దలను నీతిమంతులుగా ధర్మవర్తనులునుగా తీర్చిదిద్దడమేగాక వేదధర్మ వ్యాపకాభిలాషులై ఈ వేదముద్రణ మహాయాగానికి తనవంతు సహాయంగా మే మడగనిదే తానే స్వయంగా భూరివిరాళము నందజేసిన ఉదాత్త ఉదార ఉత్తమదాతలు. దృఢసంకల్ప సదాశయాలవిభూషితులు.

- సంపాదకుడు.

చతుర్వేదభాష్యాల నాంధ్రీకరించిన సాహసి - సహజపాండితీవిభాసి
వేదజ్ఞాన పిపాసి, వేదధర్మప్రచారాభిలాషి, శతాధికగ్రంథనిర్మాణక్రతుకృత ఋషి

బ్రహ్మశ్రీ పండిత లోకమలహరి సిద్ధాంతాచార్య గురించి...

సమస్త మానవులకు శిరోధార్యములైన ఈ హిమవన్నగోన్నత చతుర్వేద భాష్యములను పం. లోకమలహరి సిద్ధాంతాచార్య (95)గారు 30 సంవత్సరాలు అహోరాత్రములు పరిశ్రమించి తెలుగుభాష సుసంపన్నమయ్యే రీతిలో, పండితపామరజనరంజకంగా సులలిత భాషాశైలిలో వేదధర్మం-వేదమర్మం-సామాన్యులకు సైతం తెలిసేటట్లుగా 20 వేల పుటలలో అపురూపంగా అనువదించినారు. ఈ నాలుగువేదాల భాష్యములనే గాక వేదసంబంధమైన 120 లఘుగ్రంథాలను కూడ 5000 పుటలలో అనువదించినారు. సహజపాండిత్యముతో స్వప్రతిభతో బాల్యంనుండే ఎన్నో పద్యాలు, పాటలు, కీర్తనలు, నాటకములు, నవలలు వ్రాసిన ఈ పండితోత్తముడు ఈ పూర్ణవయసులో నాలుగు వేదాలను పరిపూర్ణముగా అనువదించుట సంపూర్ణమైన వారి మనఃపరిపక్వతకు నిదర్శనము.

95 ఏళ్ళవయసులోనూ వారి కరములోనున్న కలము గళమువిప్పి అనువాదగీతికలను పాడుతూనే ఉన్నది. శరీరములో జవసత్వాలు తగ్గలేదు. అనువాదకార్యములో మనసు పక్వమై పరిపూర్ణ యౌవనదశను పొందినది. మాటల్లో తొట్రుబాటులేదు. చిత్తంలో చాంచల్యంలేదు. మనసులో మాలిన్యం లేదు. వారికళ్ళు ఏ సహాయంలేకుండానే స్వయంగా ప్రకాశిస్తూ వేదవిజ్ఞాన కాంతుల్ని లోకానికి ప్రసరిస్తున్నాయి. ఈ నిండువయసులో పండిన తనుమనములలో ఎక్కడా తొణికిస కనిపించదు. ఆరడుగుల ఎత్తుగల పండితులవారు అనువాదంలో నూరడుగుల ఎత్తుకు ఎదిగిన శతాధిక గ్రంథకర్తలు. నిరంతర కృషితో ఋషియైనవారు. ఈషణత్రయరహిత మనస్సుతో త్రికరణశుద్ధిగా రచనక్రతువును అవిరళకృషితో ఆజీవనపర్యంతం నిర్వహిస్తున్న అపురూపమనిషి. సాహితీసమరాంగణంలో విజయుడైన రాజర్షి, చతుర్వేదాల నాద్యంత మనువదించిన బ్రహ్మర్షి, ఇలా మాటల కందనంత ఎత్తు ఎదిగిన జ్ఞానజనాకర్షి ఈ శతాయుషి.

30 ఏళ్ళు గృహారణ్యములో కఠోరదీక్షతో వేదానువాద తపస్సుచేసి వేదమాత విశ్వరూపాన్ని ఆంధ్రరూపంలో దర్శించుకొని 'భగీరథుడు గంగామాతను కైలాసగిరినుండి భూమిమీదకు తెచ్చిన చెందంగా' వేదమాతను ఆర్య(హింది)గిరినుండి ఆంధ్రభువిమీదకు తీసుకొనివచ్చిన అపర భగీరథుడు. ఆ వేదజ్ఞానగంగాప్రవాహంతో మన ఆంధ్రమనోభూములు పవిత్రములై అందులో వేదవిజ్ఞానబీజములుద్భిజములై దినదినప్రవర్ధమానములై ప్రతిమానసము జ్ఞానానందములతో పరిపూర్ణమై సత్కర్మాదులతో నిత్యం తులతూగుగాక! ఆచంద్రార్కం పండితులవారి శ్రమ వర్ధిల్లునుగాక!

న భూతో న భవిష్యతి

25వేలపుటలలో అనగా 50సంపుటములలో ముద్రణ కాగల చతుర్వేదభాష్యములు మరియు ఇతర వైదికసాహిత్యము ఒక్కచేతిమీదుగా అనువదించబడుట అపూర్వకార్యము. ఇది ఆంధ్రసాహితీచరిత్రలోనే **"న భూతో న భవిష్యతి"** ఇట్టి కార్యమింతవరకు ఏ సంస్థనుండియు, వ్యక్తినుండియు జరుగలేదు. ఇప్పుడు జరిగినది కావున భవిష్యత్తుకు అవకాశమే లేదు. ఇలా తెలుగులోకానికి వేదాల నందించిన ఘనత పం.లోకమలహరిగారికే దక్కింది.

- మట్టి కృష్ణారెడ్డి

ప్రకాశకీయం

వేదాలు నాలుగు. అవి ఋగ్వేదం, యజుర్వేదం, సామవేదం, అథర్వవేదం. 'వేద'మనగా 'జ్ఞాన'మని అర్థం. ఇది ఈశ్వరీయ జ్ఞానం. మానవులకు కావలసిన సమస్తవిద్యలు (భౌతిక, సామాజిక, రాజనైతిక, ఆధ్యాత్మికాది విద్యలు) ఇందు బీజరూపంలో ఉన్నాయి. వీటిని ఎంతగా మననచింతనలు చేస్తే అంత ఆ విషయాలు అవగతమౌతాయి. వీటి ఆధారంతోనే మన ప్రాచీన ఋషులు అద్భుత ఆవిష్కారాలు చేశారు.

పరమ వైజ్ఞానికములైన వేదాలు కేవలము సంస్కృతమువరకే పరిమితమై ఉన్నాయి. సామాన్య సంస్కృతజ్ఞులకు ఇవి అవగతం కావు. సాంగోపాంగముగా వైదిక సాహిత్యమును అధ్యయనం చేసిన వారికి మాత్రమే అర్థమవుతాయి. వేదపండితులు కొందరున్నా వారికి మంత్రపాఠము తప్ప వేదార్థం అంతగా తెలియదు.

పాశ్చాత్యుల పరిపాలన, సంస్కృతుల ప్రభావంతో వేదాలు, వేదసంబంధ గ్రంథాలు అంతరించిపోతున్న తరుణంలో మహర్షి దయానందసరస్వతి వేదోద్ధరణ చేశారు. వారు వ్రాసిన వేదభాష్యాలే పరమప్రామాణికాలని సమస్త వేదపండితులు కొనియాడారు. వారు యజుర్వేదమునకు సంపూర్ణము, ఋగ్వేదములో ఏడు మండలాలవరకు భాష్యం వ్రాశారు. వేదభాష్యాలు పూర్తికాకముందే దుష్టుల విషప్రయోగముచే తనువు చాలించారు. మిగతా భాగమునకు దయానందుని మార్గంలోనే ఆర్యవిద్వాంసులు వైజ్ఞానికార్థాలతో భాష్యమును పూర్తి చేశారు.

యజుర్వేదమునకు మహర్షి స్వామి దయానందసరస్వతి సంస్కృతార్య (హిందీ) భాషలలో భాష్యం వ్రాయగా శతాధికగ్రంథానువాదకర్తలు, తొమ్మిదిపదులు దాటిన వయోవృద్ధులు శ్రీ పండిత లోక మలహరిసిద్ధాంతాచార్య (95)గారు హిందీభాగమును 1984నుండి 1986 మధ్య కాలంలో ఆంధ్రీకరించినారు. పదిహేనుసంవత్సరాలనుండి వీటిని ముద్రించుటకు సాహసించి ఎవరూ ముందుకు రాలేదు.

చతుర్వేదసంహిత నిర్మాణకర్తయైన ఆచార్య మట్టి కృష్ణారెడ్డిగారికి పండిత లోక మలహరిగారు తాము వ్రాసిన వేదభాష్యానువాద వ్రాతప్రతులను ఇవ్వగా వాటిని పరిశీలించి సంస్కృత భాగమును జోడించి, సర్వాంగ సుందరంగా పండిత పామర జనరంజకంగా సిద్ధం చేయగా మేము (వైదిక సాహిత్య సమితి ద్వారా) ప్రచురించుటకు పూనుకున్నాము.

నలుబది అధ్యాయములుగల యజుర్వేదభాష్యమునకు శ్రీదేవీచంద్ ఎం.ఏ గారు అనువదించిన ఆంగ్లభావమును కూడ జోడించి ఆరు సంపుటాలుగా ముద్రించి ఆంధ్రార్యుల కందించుచున్నాము.

యువ పండితుడు కర్తవ్యదీక్షాపరాయణుడు నగు మట్టి కృష్ణారెడ్డిగారు వైదిక సాహిత్యమును విస్తృతంగా తెలుగులో ప్రచురించాలనే సత్సంకల్పముతో అహర్నిశలు పరిశ్రమిస్తున్నారు. వేదభాష్యాల ప్రచురణ పరంపరలో భాగంగా పండితులవారు అనువదించిన వైదికసంపత్తి, వైదికసంపద, దయానందప్రకాశము, వేదముల యథార్థ స్వరూపంతో పాటు నేటివరకు తెలుగులో అనూదితమై పునర్ముద్రణకు నోచుకోలేని అమూల్యగ్రంథరత్నములను కూడ ప్రచురించ గలమని తెలియజేయుటకు సంతసిస్తున్నాము.

పాఠకులు మా యీ ప్రయత్నము నాదరణతో స్వీకరించి, సహకరిస్తూ, వేదసాహిత్యం ద్వారా ప్రేరణ పొంది, ఆర్షవిజ్ఞానం వైపు ఆకర్షితులై తమ జీవితాలను సుఖశాంతిమయం చేసుకుంటారని ఆశిస్తున్నాము.

ప్రకాశకులు

సంపాదకీయం

మన భారతీయ సంస్కృతికి మూలాధారాలుగా, అనంతజ్ఞానవిజ్ఞానసంపదలుగా విరాజిల్లేవి చతుర్వేదాలు. ప్రపంచ వాఙ్మయ చరిత్రలో శిఖరాగ్రకిరీటంలో వెలకట్టలేని మణిదీపాలు మన పవిత్రవేదాలు. భారతీయ వేదర్షులు తమ దివ్యశక్తులతో గుర్తించగా ఆవిష్కరించబడిన ఈ అనంత వేదసంస్కృతి మన జాతికి వెన్నెముకవంటిది. **"లోకా స్సమస్తా స్సుఖినో భవంతు"** అని అత్యంత విశాలదృక్పథంతో తమ దేశపు మానవాళి సుఖాన్ని మాత్రమే కాక - సమస్త భూమండలంలో ఉన్న మొత్తం మానవకోటి సుఖసంతోషాలతోపాటు - విశ్వసృష్టిలోని సమస్త లోకాలసుఖాన్ని మన మహర్షులు మనసారా వాంఛించారు.

'వేద' శబ్దము **'విద్‌జ్ఞానే'** అను ధాతువునుండి జనించినందున 'వేద'శబ్దమునకు **'జ్ఞాన'** మని, **'వేదయతీతి వేదః'** తెలియజేసేది అని, **"వేదయతి యతో ధర్మాధర్మ ఇతి వేదః"** ధర్మాధర్మములను తెలియజేసేదని అర్థం. **'విదంత్యనేన ధర్మానితి వేదః'** దీనివలన ధర్మార్థాదులు తెలియబడుతాయి కాబట్టి దీనికి వేదమని పేరువచ్చింది. ప్రత్యక్షానుమానప్రమాణాలచే తెలియని విషయాన్ని తెల్పేది కాన దీన్ని వేదమన్నారు. ఇది ఎవరిచే రచింపబడినది కాదు కాబట్టి అపౌరుషేయమన్నారు. ఒక చెవినుండి వేరొక చెవికి వినికిడి ద్వారా అనగా ఆనుశ్రావికంగా పరంపరగా, ఒక తరంనుండి మరొక తరానికి సంగమిస్తున్నది కావున దీన్ని శ్రుతి అన్నారు. ఇది సమస్త సృష్టికి కారణభూతమైన వాక్కు. విధినిషేధములద్వారా ఇష్టప్రాప్తికి, అనిష్టపరిహారాలకు అలౌకికమైన ఉపాయం తెలిపేది కావున వేదమన్నారు.

దీని నెవరూ వ్రాయకపోయినా లౌకిక దృష్టితో స్వదేశీయులు, విదేశీయులు ఎంతోమంది పరిశోధనలు చేసి వేదకాలంను తెలుపజూచారు. కాని సాధ్యపడలేదు. మహర్షి స్వామి దయానందసరస్వతి తన ఋగ్వేదాదిభాష్యభూమికయందు సప్రమాణములతో వేద మపౌరుషేయమని, కాలాతీతమైనదని నిరూపించారు. అందుకే **'న కశ్చిద్వేదకర్తా చ'** వేదానికి కర్తలేదని చెప్పబడింది. ఇది యథార్థం. **'యస్య నిశ్వసితం వేదాః'** వేదములు భగవంతుని నిశ్వాసరూపాలుగా చెప్పబడ్డాయి.

లోకానుగ్రహకాంక్షతో పరమేశ్వరుడందించిన మహావిజ్ఞానాన్ని ఏ స్వార్థప్రయోజనాలూ ఆశించక లోకోపకారార్థం మహర్షులు తమ తపఃశక్తితో గ్రహించి లోకాని కందించారు. నిస్స్వార్థంగా మనహితాన్ని కోరేవారు ఆప్తులు. ఆప్తవాక్యమే శబ్దప్రమాణం. ఆ ప్రామాణిక జ్ఞానసంపదయే శ్రుతులు-వేదాలు. ఇది మన ముఖ్యమైన వేదవాఙ్మయసంపద. విశ్వంలోని సమస్త వాఙ్మయానికి వేదం ప్రాణం కాగా మిగిలిన బ్రాహ్మణారణ్యకస్మృత్యుపనిషదైతిహాసికపురాణాదులన్నీ శరీరం.

ఇంతటి అనంతమైన అమూల్యమైన ఈ వేదవిజ్ఞానాన్ని వదలి వేయిసంవత్సరాలనుండి మనం కృత్రిమమైన భౌతిక అభివృద్ధితో ముందడుగు వేయుచు ఈ భూగోళాన్ని నాశనం చేసే దిశగా ప్రయాణిస్తున్నాం. ఇలా నాగరికత పేరుతో వినాశనం వైపు నడవక ప్రాచీన విలువలను గ్రహించి లోకశ్రేయస్కరమైన శాస్త్రీయదృక్పథాన్ని వహించడం మేలు. దాన్ని సాధింపగల విజ్ఞానసంపదే దైవదత్తమైన వేదవాక్కు.

మనోమయ వేదపురుషునకు యజుర్వేదం శిరస్సు. **'సర్వస్య గాత్రస్య శిరఃప్రధానం'**. కావున యజుర్వేదానికి గల ప్రాధాన్యం బోధపడుతుంది. శుక్ల కృష్ణ భేదములతో ఈ వేదం రెండు విధములు. కృష్ణయజుర్వేదం బ్రాహ్మణమిశ్రితం. శుక్లయజుర్వేదమే అసలైన వేదం. దీనికి మాధ్యందిన, కాణ్వలను రెండు శాఖలు. దయానందులు మాధ్యందినశాఖకు యథార్థమైన సత్యభాష్యమును వ్రాసినారు. ఇదియే పరమప్రామాణికమైనదిగా విద్వాంసులంగీకరించినారు.

యజుర్వేద సంక్షిప్త పరిచయము

అనాదినుంచి భారతీయులు ఆధ్యాత్మికతత్త్వజిజ్ఞాస చేస్తూనే ఉన్నారు. వేదాలు వీరికి పరమప్రమాణాలు. అందులో యజుర్వేదం భిత్తిస్థానీయం. అంటే ఇంటికి గోడలాగా యజ్ఞక్రియలలో ఉపయోగించే ప్రధానవేదం. అందులోనూ యాజ్ఞికులలో ప్రధానుడైన అధ్వర్యు దుపయోగించే వేదం కాబట్టి **'అధ్వర్యువేద'**మని పేరు పొందింది. ఈ యజుర్వేదం శుక్లయజుర్వేదమని, కృష్ణయజుర్వేదమని రెండు రకాలుగా ప్రచారంలో ఉన్నది. దక్షిణదేశంలో కృష్ణయజుర్వేదం, ఉత్తరదేశంలో శుక్లయజుర్వేదం బహుళప్రచారంలో ఉన్నాయి.

శుక్లయజుర్వేదసంహితకు **'వాజసనేయసంహిత'** అని పేరు. ఈ సంహితలో యజ్ఞప్రక్రియ కుపయోగించే మంత్రాలు కూర్చబడ్డాయి. కృష్ణయజుర్వేదంలో సంహితాగ్రంథం, బ్రాహ్మణగ్రంథం సంకీర్ణంగా ఉండగా, శుక్లయజుర్వేదంలో మంత్రాలన్నీ సంహితా భాగంగా ఉన్నాయి. బ్రాహ్మణగ్రంథం వేరుగానున్నది.

ఈ వాజసనేయిసంహితలో రెండు శాఖలు ప్రచారంలో ఉన్నాయి. 1. మాధ్యందినశాఖ, 2. కాణ్వశాఖ. రెండు శాఖల్లోను మంత్రాలన్నీ ఇంచుమించు సమానంగా ఉన్నా పాఠప్రవచనాల్లో తేడా ఉన్నది. మంత్రపాఠంలో రెండు శాఖలకు ముందువెనుకల్లో తేడాలున్నాయి. పఠనక్రమంలో తేడాలున్నాయి. పాఠభేదం గద్యాత్మకమైన అర్థవాదభాగంలోనే ప్రత్యేకంగా కనబడుతుంది. పద్యాత్మకభాగంలో అనగా ఋక్కులనబడే మంత్రాల్లో కనపడదు.

ఈ శుక్లయజుర్వేదంలో నలభై అధ్యాయా లున్నాయి. అందులో మొదటి పద్దెనిమిది అధ్యాయాలు వేరుగా ఉన్న బ్రాహ్మణభాగంలో వ్యాఖ్యానింపబడ్డాయి. మిగిలిన ఇరవైరెండధ్యాయాల్లో పదిహేడు అధ్యాయాలకు బ్రాహ్మణభాగం విరళంగాను, ఐదు అధ్యాయాలకు బ్రాహ్మణభాగం లేకపోవడం కన్పడుతుంది. ఇదిగాక, చివరి ఇరవైరెండధ్యాయాలు కృష్ణయజుర్వేదంలో బ్రాహ్మణారణ్యక భాగాలుగా కన్పడుతున్నాయి. కాత్యాయనుని **'కృష్ణయజుర్వేదానుక్రమణిక'**లో 26వ అధ్యాయం నుంచి 35వ అధ్యాయం వరకు 10 అధ్యాయాలు ఖిలభాగమని చెప్పబడింది. వాజసనేయసంహితలోని 40 అధ్యాయాల్లోను మొదటి 20 అధ్యాయాలు యజ్ఞప్రక్రియకుపయోగించేవి. 26వ అధ్యాయం మొదలు 29 అధ్యాయము వరకు మొదటి ఇరవై అయిదధ్యాయాలకు వ్యాఖ్యానరూపంగా కనపడతాయి. 30 నుంచి 39వ అధ్యాయం వరకు ఉన్న తొమ్మిది అధ్యాయాలు నరమేధ, పితృయజ్ఞ, విశ్వజిద్యాగాది విషయాలను ప్రతిపాదిస్తున్నాయి. నలభైయవ అధ్యాయం ఈశావాస్యోపనిషత్తు. శుక్లయజుర్వేదంలో ఋక్కులు చాలా చెప్పబడ్డాయి. అంతేకాదు యజ్ఞాలలో ఏ సందర్భంలో ఏ ఋక్కు పఠించాలో చక్కగా వర్ణించబడింది. కాబట్టి శుక్లయజుర్వేదసంహితల రెండుశాఖలలో ఇంచుమించు నాలుగవభాగం ఋఙ్మంత్రాలు, మిగిలిన మూడువంతులు అర్థవాదరూపంగా గాని యజ్ఞక్రియా బోధకంగా గాని కనపడుతుంది.

ఇంతవరకు మనం శుక్లయజుర్వేద స్వరూపాన్ని గురించి తెలిసికొన్నాం. ఈ వేదం యజ్ఞక్రియాస్వరూపాన్ని బోధిస్తుందని చెప్పబడింది. యజ్ఞమంటే దేవతలకు హవిర్భాగాలనిచ్చే క్రియాకలాపం. పరమేశ్వరు డొక్కడే అయినా వర్షం ఇచ్చేటప్పుడు ఇంద్రుడని, అపమృత్యువును జయించటానికి మృత్యుంజయుడు లేక రుద్రుడని, లోకసృష్టికి కారకుడై సూర్యుడుగాను, ఈ ప్రకారం మిత్రావరుణులని, అగ్ని అని అనేక దేవతాస్వరూపాలు కలవాడుగా చెప్పబడుతున్నాడు. ఆ యా దేవతలను హవిర్దానంచేత ఆరాధించే క్రియాకలాపమే యజ్ఞం. ఈ యజ్ఞాలు ఏడు పాకయజ్ఞాలని, ఏడు హవిర్యజ్ఞాలని, ఏడు సోమయజ్ఞాలని వైదిక సంప్రదాయం.

ఇలా దేవతారాధనాప్రధానంగా కృష్ణయజుర్వేదం లాగా శుక్లయజుర్వేదమున్నప్పటికి, ఐహికజీవితసంబంధమైన విషయాలకోసం కూడ దేవతారాధనం చెప్పబడింది. అనావృష్టిసందర్భంలో వర్షంకోసం వరుణజపాదులు, శత్రుజయంకోసం విహవ్యమంత్రాలు, జయలు, రాష్ట్రభృత్తులు, అభ్యాతనములనే మంత్రాలు ఉపదేశించబడ్డాయి. ఈ ప్రకారం ఐహికజీవితోపయోగంకోసం చెప్పబడ్డ మంత్రాలు చాలా ఉన్నాయి. మానవజీవితానికి ఐహికాముష్మికాలు రెండూ ముఖ్యమైనవే. ఆ యా వేదాల సంహితాభాగాలు చాలావరకు ఐహికోపయోగంకోసం, ఆరణ్యకోపనిషద్భాగాలు ఆముష్మికంకోసం ఉద్దేశింపబడ్డాయి. నవీనులకు వేదాల విషయంలో ఒక సందేహం కలుగవచ్చు. అతీంద్రియసత్యాలను ఉపనిషన్ముఖంగా ప్రతిపాదించడంలో వారి కాక్షేపం లేదుగాని, ఐహికజీవితంలో పుత్రసంపత్తికోసం, పశుసంపత్తికోసం, అర్థసంపత్తికోసం అలాగే అనావృష్టి లేకుండా వర్షంకోసం, యుద్ధంలో జయంకోసం, శత్రునాశనంకోసం ప్రార్థనలు చేసే ఈ వేదమంత్రాలు నిజంగా ఆ యా ఇష్టసిద్ధిని కలిగిస్తాయా? అని. కాని అల్పశక్తిగల మానవుడు సర్వజ్ఞత్వ సర్వశక్తిమత్త్వాది గుణాలుగల పరమేశ్వరుని ఆరాధించాలని, ఆ ఆరాధన కేవలం లౌకికభాషలో గాక గొప్పశక్తిగల దివ్య మంత్రాలద్వారా ఆరాధిస్తే తప్పక ఫలితం ఉంటుందని మహర్షుల అభిప్రాయం. వేదాలలో విశ్వాసంలేని బౌద్ధచార్వాకాదులు హేళనాపూర్వకంగా ఇలా ఆక్షేపిస్తారు. ఒకడు ఒకనదికి ఇవతలిఒడ్డున ఉండి ఓ పరమేశ్వరా! నన్ను అవతలి ఒడ్డుకు తీసుకొని పొమ్మని ప్రార్థిస్తే ఆ ప్రార్థన సిద్ధిస్తుందా? అని. దానికి ఇది సమాధానం – (గామానయ దేవదత్త!) దేవదత్త! ఆవుని తీసుకొనిరా! అని శబ్దప్రయోగం

చేయగానే దేవదత్తుడు ఆవును తీసికొని వస్తున్నాడు కదా! లౌకికశబ్దానికే అంతటి శక్తి కన్పడుతుండగా స్వరచ్ఛందోబద్ధమై మహర్షులచేత దర్శింపబడిన ఈ వైదిక మంత్రాలకు ఆ శక్తి ఎందుకుండకూడదు? కాబట్టి మంత్రోచ్చారణలో స్వరవర్ణాదిలోపం లేని మంత్రాలు శబ్దప్రధానాలై శక్తిమంతాలై ఆయుధాల్లాగా పనిచేస్తాయని మహర్షులు చెప్పారు.

మంత్రాలు మహర్షులచేత దర్శింప బడ్డాయని శాస్త్రవచనం. మహర్షులు తీవ్రతపోనిష్ఠలో నుండగా ఆ మంత్రాలు శ్రుతిగోచరాలైనాయి. అందుచేతనే వేదాలకు శ్రుతులు అనే పేరేర్పడింది.

యజుర్వేదములోని మంత్రములు కొన్ని నియతాక్షరావసానాదికములై పాదబద్ధములైన ఛందములుగా నుండును. మరికొన్ని కేవలము గద్యాత్మకములై యుండును. ఋక్సామభిన్నములైన మంత్రము లన్నియు యజుర్వేదములో సంకలింపబడినవి. **'శేషే యజుః'** అను మీమాంసాసూత్రము వివరించును. కాని ఋగ్వేదములోని మంత్రములు కొన్ని యజుర్వేదములో కూడ కనిపించును. యజ్ఞవిధానమును దృష్టిలో నుంచుకొని చేసిన విభాగము కనుక ఆ యీ విధమైన సంకలన మావశ్యకమై యుండవచ్చును. యజుశ్శబ్దము దేవపూజాసంగతీకరణదానాదులకు పర్యాయము. యజ్ఞాచరణము దేవతాప్రీతికొరకు. దానివలన సువృష్టికలిగి, లోకము సుభిక్షమై, సమస్త ప్రాణికోటికి సుఖశాంతిమయమైన జీవనము కలుగునని విశ్వాసము.

శుక్ల యజుస్సంహిత

ఈ సంహితలో యజ్ఞక్రియల్లో ఉపయోగింపబడే మంత్రాలు అర్థవాదాలు మాత్రమే ఉన్నాయి. ఇందులో కృష్ణయజుస్సంహితలో లాగ బ్రాహ్మణ భాగాలు కలిసి ఉండవు. అవి వేరే బ్రాహ్మణ గ్రంథాలుగానే ఉన్నాయి. అందువల్ల ఇందులోని విషయాలు విడి విడిగా ఉండి పాఠకులకు బుద్ధివ్యామోహాన్ని కలిగించకుండా విశదంగా ఉంటాయి. కనుకనే ఈ వైశద్యాన్ని తెలియజేసి "శుక్ల" పదాన్ని చేర్చి దీన్ని **"శుక్లయజుర్వేద"**మని అన్నారు.

ఈ సంహితకు మాధ్యందినపాఠం, కాణ్వపాఠమని రెండు పాఠా లున్నాయి. ఈ రెండింటికి పెద్ద తేడా లేదు. గద్యాత్మకమైన అర్థవాదభాగాలను వివరించడంలో మాత్రం కొద్ది తేడా కనిపిస్తున్నది. ఇందులో **"వాజసనేయిసంహిత"**అని పిలువబడేది మాధ్యాందిన పాఠం.

ఈ వాజసనేయిసంహితలో సగభాగం పద్యాత్మకమైంది. అర్థవాదరూపమైన మిగతా సగం గద్యాత్మకమైంది. అందులో సుమారు 700 మంత్రాలు ఋగ్వేదంనుంచి తీసుకోబడ్డాయి. ఇవి సుమారు ఆ సంహితలో 4వ వంతు మంత్రాలై ఉంటాయి.

మానవులందరు బలవంతులు, ఓజస్వంతులు, తేజశ్శాలురు కావాలని యజుర్వేదం ఉపదేశిస్తుంది. సమాజంలో ప్రతివాడు 'సరస్వతి'ని అంటే 'విద్య'ను 'ఇడను' అంటే 'రాష్ట్రా'న్ని 'భారతి'ని అంటే 'సంస్కృతి'ని ఈ మూడు శక్తులను పెంచుకోవాలని ఈ వేదం ఉపదేశిస్తున్నది.

యజ్ఞాచరణమునకు వలయు కాలజ్ఞానమునకై జ్యోతిశ్శాస్త్రమును, యజ్ఞవేదీ నిర్మాణవిధిపరిజ్ఞానమునకై వాస్తుశాస్త్రమును, మంత్రార్థ నిర్ణయమునకై శిక్షావ్యాకరణశాస్త్రాదులును యజుర్వేదము ననుసరించి వికసించినవి. యజ్ఞములు హవిర్యజ్ఞ, సోమయజ్ఞ, పాకయజ్ఞము లని ముప్విధములు. ఇవి తిరిగి ఒక్కొక్కటి ఏడేసి విధములు. గృహస్థులు నిత్యము జరుపు దేవ, ఋషి, పితృ మనుష్య భూత తర్పణాదులు కూడ యజ్ఞములే. రాజసూయము, అశ్వమేధము, సర్వమేధము మున్నగునవి విశేషయజ్ఞములు. ఇవి దీర్ఘసత్రములు - రాజులో, రారాజులో నిర్వహింపదగినవి.

సూతసంహిత, ముక్తికోపనిషత్తు మున్నగునవి యజుర్వేదమునకు శతాధికముగా శాఖ లేర్పడినట్లు చెప్పును **'ఏకశత మధ్వర్యుశాఖాః'** అని పతంజలి దీనికి నూరుశాఖలున్నట్లు చెప్పెను. చరణవ్యూహములో దీనికి 86 శాఖలు మాత్రమే కలవని వ్రాయబడెను. కాని నేడు మనకు శుక్లయజుశ్శాఖలు రెండును, కృష్ణయజుశ్శాఖలు నాల్గును చేరి మొత్తము ఆరు శాఖలకు మాత్రమే సంహితలు లభించుచున్నవి. వీటికి తిరిగి కొన్ని ఉపశాఖ లున్నట్లు చెప్పుదురు.

శుక్లయజుర్వేదశాఖలకు సంబంధించినంతవరకు మనకిప్పుడు లభ్యమగుచున్నవి మాధ్యందిన, కాణ్వసంహితలు రెండు మాత్రమే. వీనిలో మాధ్యందినసంహిత మిక్కిలి ప్రసిద్ధము. దీనినే వాజసనేయిసంహిత అని కూడ పేర్కొందురు. ఇది 40

అధ్యాయముల గ్రంథము. దీనిలో చివరి 15 అధ్యాయములను ఖిలాధ్యాయములని పేర్కొందురు. అధ్యాయము లన్నియు చేరి 303 అనువాకములుగను, 1975 కండికలుగను విభజింపబడినవి. కండికలే మంత్రములు. ఈ సంహితలోని మొదటి అధ్యాయమునకు ప్రజాపతియు, అంతిమాధ్యాయమునకు దండ్య అథర్వణుడును ఋషులుగా చెప్పబడిరి. సంహితలో చేర్పకున్నను 100 అధ్యాయములు గల శతపథబ్రాహ్మణము ఈ సంహితకే సంబంధించును. కాణ్వసంహితలో ఈ సంహితలో కన్న 111 కండికలు (మంత్రములు) హెచ్చు. ఆ సంహితలో కూడ ఖిల్య శుక్రీయ మంత్రములు కలసియే యున్నవి. కాణ్వ లొకప్పుడు ఉత్తరప్రదేశములో నుండినట్లు సాహిత్యకాధారములు సాక్ష్యమిచ్చును. నేడు దక్షిణదేశములో స్వల్పముగా నున్నట్లు వినికిడి. సాయణాచార్యుడు కాణ్వసంహితకు భాష్యము వ్రాసెను. వాజసనేయమునకు ఉవ్వట మహీధరాదుల భాష్యములు దొరుకుచున్నవి. 19వ శతాబ్దంలో మహర్షి దయానందసరస్వతీస్వామి యజుర్వేదమునకు సంపూర్ణభాష్యమును వ్రాసినాడు. ప్రస్తుతము ఈ భాష్యమునే ప్రామాణికమైనదని యెంచి ప్రచురించు చున్నాము.

అరవిందయోగి తానువ్రాసిన 'బంకిం - తిలక్ - దయానంద'అను గ్రంథమునందు దయానంద వేదభాష్యమును గురించి యిట్లు స్వాభిప్రాయమును ప్రకటించినాడు. "వేదాలకు చిట్టచివరి సంపూర్ణమైన వ్యాఖ్యానమేదైనను కానిండు. వేదార్థపు సత్యశైలిని ప్రప్రథమముగా తెలుసుకొన్నది స్వామిదయానందులనియు, ఈ విషయమునం దాయన నదా గౌరవనీయులనియు నాకు గట్టి నమ్మకమున్నది. దయానందుని దివ్యదృష్టి యుగయుగాల నుండి వస్తూన్న మూర్ఖత్వము మధ్యనుండి, నలువైపుల ఆవరించియున్న అజ్ఞానాంధకారమునుండి, ఘోరమైన వ్యవస్థాశూన్యమైన లోకము మధ్యనుండి సత్యమును గ్రహించగలిగినది. సారగర్భితమును, మహత్వపూర్ణమును నగు వస్తువెద్దియున్నదో దానిని ఆయన గ్రహించగలిగెను. చిరకాలమునుండి మూసిపెట్టబడియున్న ద్వారముల బీగములను కనిపెట్టాడు. సత్యప్రవాహమును నిర్బంధించియుంచిన సీళ్లను (ముద్రలను) చిదుకగొట్టి ఛిన్నాభిన్నమొనర్చినాడు."

ఇటుల అరవిందయోగిచే ప్రశంసించబడిన దయానందకృతభాష్యమును ఆంధ్రులకందించుచున్నందులకు మే మెంతయో హర్షించుచున్నాము.

దయానందమహర్షి క్రీ.శ. 1824లో గుజరాతు రాష్ట్రములో మౌర్వీరాజ్యమందు టంకారా అను గ్రామములో ఔదీచ్యబ్రాహ్మణ కుటుంబమున జన్మించి బాల్యముననే యజుర్వేదమును కంఠస్థముచేసెను. శివరాత్రిఘట్టము, చెల్లెలు, పినతండ్రి మరణసంఘటన దయానందునిలో నిజమైన ఈశ్వరుని దర్శించుట, మృత్యువును జయించుట అను కోరికలను పుట్టించినవి. ఆ కోరిక వైరాగ్యముగా మారి 22వ ఏట గృహత్యాగమునకు కారణమైనది. 15 సం॥రాలు పర్యటించి పరితపించి, ప్రయత్నించి సఫలత సాధించెను. తనవలెనే మానవులందరు ఈశ్వరసాక్షాత్కారము చేసుకొనవలెనని మృత్యువును జయించవలెనని కోరి జీవితాంతము దానికొరకే కృషిచేసెను.

గురువు విరజానందునిసన్నిధిలో 3 సం॥రాలు నిజమైన విద్యనభ్యసించి వేదములు ఈశ్వరరచనలని, సత్యగ్రంథములని స్వతః ప్రమాణములని తెలుసుకొన్నాడు. ఉపవేదములు, వేదశాఖలు, బ్రాహ్మణాలు, ఆరణ్యకాలు, దశోపనిషత్తులు వేదవిద్యలను ప్రతిపాదించు గ్రంథములని, వాటిలోనూ వేదములకు విరుద్ధముగా నున్నవాటిని విడిచిపెట్టవలెనని, ఆరు వేదాంగములు, ఆరు ఉపాంగములు వేదసిద్ధాంతములను ప్రతిపాదించునని, శాస్త్రాలలో పరస్పరవిరోధము లేదని తెలిపినాడు. వీటిని శాశ్వతముగా ప్రచారము చేయుటకు ఆర్యసమాజమును స్థాపించినాడు. తన జీవిత కాలమున ఉత్తరభారతమునందే పర్యటించి అనేక అంశాలలో శాస్త్రార్థములను,సంఘసంస్కరణలను చేపట్టినాడు. దక్షిణభారతమునకు రాలేకపోయినందున ఆంధ్రదేశములో ఆర్యసమాజ ప్రచారము చాలా తక్కువగా నున్నది. అయినను వారి సిద్ధాంత ప్రభావము వలన అనేకులు ప్రేరణపొంది ఆంధ్రములో ఆర్యసమాజమునకు పునాదులు వేసినారు. కొందరు ప్రేరితులై ఉత్తరభారతదేశము వెళ్ళి ఆర్షగురుకులములలో వేదాదిశాస్త్రాలనధ్యయనం చేసి తిరిగివచ్చి వైదిక సాహిత్య నిర్మాణమును, ఆర్యసమాజ స్థాపనలను చేసినారు. అట్టివారిలో మొదటగా చెప్పుకోదగినవారు మద్గురువరేణ్యులు పండిత గోపదేవశాస్త్రి దర్శనాచార్యులు. వీరు పంచశాస్త్రములను, దశోపనిషత్తులతో పాటు దయానందులవారి గ్రంథములను చాలావరకు అనువాదం చేసినారు. కాని వయోభారము (100) వలన వేదాల ననువదించలేకపోయిరి.

ఇక తెలుగులో వైదికసాహిత్యనిర్మాణమును చేసిన వారిలో ప్రముఖంగా చెప్పుకోదగినవారు పం. అన్నేకేశవార్యశాస్త్రి గారు. వారు దయానందులవారి సంపూర్ణయజుర్వేదభాష్యమును ఎన్నోశ్రమప్రయాసలకోర్చి అనువదించి 1957-60 ప్రాంతములో ముద్రించినారు. అది నే దలభ్యము. పండితలోకమలహరిగారు బహు చక్కగా నాలుగువేదముల ననువదించినారు కావున వాటినే ముద్రించుచున్నాము. శాస్త్రిగారు ప్రచురించిన యజుర్వేదభాష్యమునుండి సంస్కృతభాగమును గ్రహించినాము. మంత్రగతవిషయములను సేకరించి ఆయా అధ్యాయములకు విషయసూచికలను కూడ ముద్రించినాము. వారి భాష్యము మాకెంతో మార్గదర్శనము గావించినది. వారి ఆత్మకు శతాధికవందనములు.

చివరగా ఒక్కమాట. దయానందుని కంటే పూర్వము కొందరు వేదములకు భాష్యములను తమకు తోచినది-తెలిసినది వ్రాసినారు. దయానందుని సత్యభాష్యఝంఝామారుతము ధాటికి అవి దూదిపింజములుగా కొట్టుకొని పోయినవి. ఇక దయానందుని తరువాత వేదములకు స్వవ్యాఖ్యానముల నెవ్వరూ చేయసాహసించలేదు. కాని నిన్నమొన్న తెలుగులో '**దాశరథి**'యను వారు తెలుగులో "**వచనవేదసంహితల**"ని ఏవేవో వ్రాసి ప్రకటించినారు. "**దాశరథి వేదసంహితలు జ్ఞానరహితాలు - దోషభరితాలు**" అని ఒక కరపత్రిక తీసి గతంలో నేను ఎంతో వ్యతిరేకించినాను. వేదమంటేనే తెలియని వారికి ఏవేవో తమకు తోచిన పిచ్చిమాటలు వ్రాసి ఇవే వేదములని, చెట్టుపేరు చెప్పి కాయలమ్మినట్లుగా సామాన్యజనులను మోసగించినారు. అంగట్లో కూరగాయలు తెచ్చి వెంటవెంటనే వండుకొని తిన్నట్లుగా వేదము ముఖమునే చూడని దాశరథిగారు ఎక్కడెక్కడో తిరిగి వేదసంహితలను దొరికించుకొని వెంటనే అనువాదమునకు పూనుకున్నట్లు తమ పీఠికలో మహా గొప్పగా వ్రాసుకున్నారు. పైగా వేదసంహితలకు రచయితనని.....ఇంకా ఏమేమో స్వోత్కర్షను ప్రకటించుకున్నారు. వృక్షములేని చోట ఆముదపు వృక్షమే మహావృక్షమన్నట్లు.....నాలుగువేదాలకు తెలుగు కర్తనని ప్రకటించుకొని పేరును - సొమ్మును మూటగట్టుకొని వేదమంటే ఎంతో గౌరవమున్న తెలుగువారి మనోభావనలను కూకటివ్రేళ్ళతో సహా పెకిలించి వేసినారు. ఏ వొక్క మంత్రానికి కూడా వీరు వ్రాసిన భావము పొసగదు. మిడిమిడి సంస్కృతము వచ్చినంత మాత్రాన వేదార్థం గోచర మవుతుందా?

దాశరథిగారూ! తెలుసుకోండి:- 1) వేదాలను సాంగోపాంగంగా బ్రాహ్మణారణ్యకస్మృతిసూత్రాదిగ్రంథాలను బాగా అధ్యయనంచేసి తపోమయజీవితమును గడుపుతూ అష్టాంగయోగసాధకుడై సమాధిస్థితిని పొందినవాడే స్వయంగా వేదభాష్యం చేయయోగ్యుడు.

2) వేదం సార్వకాలికం, సార్వజనికం, సార్వభౌమికం, వైజ్ఞానికం, హేతుబద్ధం, బుద్ధిపూర్వకం, స్వతఃప్రామాణికం. ఇందులో ఏమాత్రం కూడా తేడా ఉండడానికి వీలులేదు.

కాని, మీరు వ్రాసిన వేదసంహితలు అలాలేవు. ఎన్నో అనర్థాలు, అపార్థాలు చోటు చేసుకున్నాయి. సారంలేని పీచుగా ఉన్నాయి. వేదమంటే ఇదేనా - ఇంతేనా అన్న చందంగా ఉన్నాయి. పైగా రచయితనని వ్రాసుకున్నారు. ఏవో కల్పిత కథలను, నవలలను వ్రాసుకొనకుండా చేతకాని యోగ్యతలేని ఈ వేదానువాదకార్యానికి పూనుకోవడం తగునా?

మీ అజ్ఞానకృతవేదాలు అనార్ష ఆధారాలు. వైదికసిద్ధాంతానికి అపవిత్రకల్పనలు. వేదనిఘంటువిరుద్ధాలు. ధాత్వర్థ యౌగికార్థరహితాలు, అవైజ్ఞానిక అజ్ఞానవికృతకల్పనలు, నాస్తికజీవనపూరితాలు, వేదగౌరవప్రతిష్ఠాప్రతిబంధకాలు.

ఓ మహాశయా! దయానందభాష్యాన్ని చదివి ఇకనైనా కళ్ళుతెరచుకో. వేదానికి చేసిన ద్రోహానికి, ప్రజలను తప్పుత్రోవపట్టించిన పాపానికి ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకో. వేదాలకు మూఢార్థలనువ్రాస్తున్న సమకాలికులు కావున ఇంతగా వ్యతిరేకిస్తున్నాం. అన్యథా కాదు. మీకు తోచిన ఏదైనా ఒక మంత్రాన్ని విడదీసి నాకు అర్థం చెప్పుమని గతంలో ఎన్నోపర్యాయములు మిమ్ములను ప్రత్యక్షంగా పరోక్షంగా అడిగినాను. తప్పించుకున్నారు.

ఇప్పుడు దయానందకృత వేదభాస్కరుడు ఆంధ్రములో ఉదయిస్తున్నాడు. ఇక మీ అజ్ఞానకృతవేదాంధకారము తుడిచిపెట్టుకుపోకతప్పదు. సత్యవేదజ్ఞానకిరణాలు ప్రతిహృదిలో ప్రసరింపకమానదు. జ్ఞానులు సత్యదృష్టితో పరిశీలింతురు గాక! విజ్ఞులు దోషములను పరిహరించి గుణములను గ్రహింతురుగాక!.

- సంపాదకుడు

యజుర్వేదభాష్యము

1 వ అధ్యాయము - విషయసూచిక

ఇందులో 31 మంత్రములు, 43 ఛందస్సులు, 1874 అక్షరములు

గమనిక :-

మహర్షి ప్రతి అధ్యాయము చివర ఒకే పేరాలో అందలి విషయముల పట్టికను వరుసగా వ్రాసినారు. కాని తెలుగు పాఠకుల సౌకర్యార్థము ఆ యా మంత్రములలోని విషయములను విషయసూచికగా ఇచ్చుట నిర్దేశించుచున్నాము. అన్ని అధ్యాయములకు ఇటులనే విషయసూచికలుండును. పాఠకులు గమనింతురుగాక!

– సంపాదకుడు.

ఓ౩మ్

యజుర్వేద భాష్యమ్

అథ యజుర్వేదభాష్యారంభః క్రియతే

యో జీవేషు దధాతి సర్వసుకృతజ్ఞానం గుణైరీశ్వర
స్తం నత్వా క్రియతే పరోపకృతయే సద్యః సుబోధాయ చ
ఋగ్వేదస్య విధాయ వై గుణగుణిజ్ఞానప్రదాతుర్వరం
భాష్యం కామ్యమథో క్రియామయయజుర్వేదస్య భాష్యం మయా ॥౧॥

చతుస్త్ర్యష్ట్యేకాబ్దేఽవనిసహితైర్విక్రమసరే
శుభే పౌషే మాసే సితదలభవిశ్వోన్మితతిథౌ
గురోర్వారే ప్రాతః ప్రతిపద మతీష్టం సువిదుషాం
ప్రమాణైర్నిబద్ధం శతపథనిరుక్తాదిభిరపి ॥౨॥

విశ్వాని దేవ సవితర్దురితాని పరాసువ । యద్భద్రం తన్న ఆసువ ॥ య.30-3॥

ఈశ్వరేణ జీవానాం గుణగుణివిజ్ఞానోపదేశాయ హ్యృగ్వేదే సర్వాన్ పదార్థాన్ వ్యాఖ్యాయేదానీం మనుష్యైస్తేభ్యో యథాయథోపకార గ్రహణాయ క్రియాః కథం కర్తవ్యా ఇత్యుపదిశ్యతే.

తత్ర యద్యదంగం యద్యత్సాధనం చాపేక్షితం తత్తదత్ర యజుర్వేదే ప్రకాశ్యతే. కుతః? యావత్ క్రియానిష్ఠం జ్ఞానం న భవతి నైవ తావచ్ఛ్రేష్ఠం సుఖం కదాచిత్ జాయతే. విజ్ఞానస్య క్రియాహేతుత్వ ప్రకాశకారకత్వావిద్యా నివర్తకత్వాధర్మే ప్రవర్తకత్వైర్ధర్మపురుషార్థయోః సంయోజకత్వాత్. యద్యత్కర్మ విజ్ఞాననిమిత్తం భవతి తత్తత్సుఖ జనకం సంపద్యతే. తస్మాన్మనుష్యైర్విజ్ఞానపురఃసరమేవ కర్మానుష్ఠానం కర్తవ్యమ్. కుతః జీవస్య చేతనత్వా దకర్మతయా స్థాతుమశక్యత్వాత్. నైవ కశ్చిదాత్మమనఃప్రాణేన్ద్రియచాలనేన వినా క్షణమపి స్థాతుమర్హతి.

యజుర్భిర్యజన్తీత్యుక్తప్రామాణ్యాత్ యేన మనుష్యా ఈశ్వరం ధార్మికాన్ విదుషశ్చ పూజయన్తి, సర్వచేష్టాసాంగత్యం శిల్పవిద్యాసంగతికరణం శుభవిద్యాగుణదానం యథా యోగ్యతయా సర్వోపకారే శుభే వ్యవహారే విద్వత్సు చ ద్రవ్యాది వ్యయం కుర్వన్తి తద్యజుః అన్యత్సర్వం భూమికాయాం ప్రకాశితం తత్ర ద్రష్టవ్యమ్. సా భూమికా చతుర్ణాం వేదానామేకైవ వర్తతే.

అస్మిన్ యజుర్వేదే చత్వారింశదధ్యాయాః సన్తి, తత్రైకైకస్మిన్నధ్యాయే మంత్రాః సంఖ్యాయన్తే.

అధ్యాయః	౧,	౨,	౩,	౪,	౫,	౬,	౭,	౮,	౯,	౧౦,	మొత్తము
మన్త్రాః	౩౧	౩౪	౬౩	౩౭	౪౩	౩౭	౪౮	౬౩	౪౦	౩౪	౪౩౦
అధ్యాయః	౧౧	౧౨	౧౩	౧౪	౧౫	౧౬	౧౭	౧౮	౧౯	౨౦	
మన్త్రాః	౮౩	౧౧౭	౫౮	౩౧	౬౫	౬౬	౯౯	౭౭	౯౫	౯౦	౭౮౧
అధ్యాయః	౨౧	౨౨	౨౩	౨౪	౨౫	౨౬	౨౭	౨౮	౨౯	౩౦	
మన్త్రాః	౬౧	౩౪	౬౫	౪౦	౪౭	౨౬	౪౫	౪౬	౬౦	౨౨	౪౪౬
అధ్యాయః	౩౧	౩౨	౩౩	౩౪	౩౫	౩౬	౩౭	౩౮	౩౯	౪౦	
మన్త్రాః	౨౨	౧౬	౯౭	౫౮	౨౨	౨౪	౨౧	౨౮	౧౩	౧౭	౩౧౮

చత్వారింశదధ్యాయస్థాః సర్వే మన్త్రా ఏతావంతః ఏకోనవింశతిః శతాని ౧౯౭౫
పంచసప్తతిశ్చ సన్తి.

భాషార్థము:- ఇప్పుడు యజుర్వేదభాష్య మారంభించబడుచున్నది. సమస్త జీవులకు గుణములచే సకలసుకృతజ్ఞానము నిచ్చునట్టి పరమేశ్వరునకు నమస్కరించి పరోపకారార్థమును శీఘ్రముగా సుబోధ మగుట కీ భాష్యము వ్రాయబడుచున్నది. గుణగుణిజ్ఞానము నొసగు ఋగ్వేదమునకు శ్రేష్ఠభాష్య మొనరించి, క్రియామయమైన యజుర్వేదమునకు శతపథనిఘంటునిరుక్తాదుల దిలకించి భాష్య మొనరించ నిచ్చగించితిని.

వి.సం.౧౯౩౪ పుష్య శుక్ల త్రయోదశి గురువారము ప్రాతఃకాలమున విద్వాంసుల కిష్టముగురీతి ప్రతిపదమునకు శతపథనిరుక్తాది ప్రమాణముల నిచ్చి భాష్యము వ్రాయుట కారంభించుచున్నాను.

(విశ్వాని).... ఈ మంత్రమునకర్థము ఋగ్వేదాదిభాష్యభూమికయందు చేసియుంటిని. ఈశ్వరుడు ఋగ్వేదమునందు సకల పదార్థములను జీవులకు గుణగుణివిజ్ఞానోపదేశార్థమై ప్రకటించి యుండెను. ఆ మనుష్యు లేయే పదార్థములచే నే యే విధముల యథాయోగ్యోపకారము పొందగలరో, ఆయా క్రియల నిందుపదేశించు చున్నాడు. అం దే యే యంగములు, ఏ యే సాధనము లపేక్షితములో నీ యజుర్వేదమునందు ప్రకాశించబడుచున్నవి. ఎటులన, క్రియానిష్ఠజ్ఞానము లభించనిదే శ్రేష్ఠసుఖ మెన్నటికిని లభించదు.

క్రియాహేతువుల దెలుపుట, అవిద్యను వివర్తించుట, అధర్మమునందు అప్రవృత్తి, ధర్మపురుషార్థముల మేళన మొనర్చుట ఇవి యన్నియు విజ్ఞానమునకు హేతువులు. విజ్ఞాన నిమిత్తమగు కర్మయే సుఖజనకము. కావున మానవులు విజ్ఞానపురస్సరముగా కర్మానుష్ఠాన మొనర్పవలయును.

ఏ జీవుడు మనఃప్రాణవాయుశరీరేంద్రియముల సంచలన మొనర్పకుండ నొకక్షణము నుండ జాలడు. జీవుడల్పజ్ఞుడు, ఏకదేశీయుడు, చేతనుడు కావున పరమాత్మ ఋగ్వేదమంత్రములద్వారా గుణగుణి జ్ఞానమును, యజుర్వేదమంత్రముల ద్వారా సర్వక్రియల యనుష్ఠానమును ప్రసిద్ధపరచెను. ఋగ్యజుశ్శబ్దముల యర్థమును నింతియే. మనుష్యు లెద్దానిచే పరమేశ్వరునినుండి పృథివిపర్యంతము సకల పదార్థముల జ్ఞానము, ధార్మిక విద్వాంసుల సాంగత్యము, అశేష శిల్పక్రియాసహిత విద్యల సిద్ధి, శ్రేష్ఠవిద్యల దానము, ఆ యా విద్యల యథాయోగ్యవ్యవహారముచే సర్వోపకారానుకూలము ద్రవ్యముల వ్యయమొనరించుట యజుర్వేద నామార్థము. ఇంకను ఈ శబ్దముల యభిప్రాయము భూమికయందు ప్రకటించితిని. ఆ భూమిక నాలుగు వేదముల కొక్కటియే కావున నందు గాంచనగును.

యజుర్వేదభాష్యమ్

ప్రథమోఽధ్యాయః

(అజ్మీరు వైదికయంత్రాలయమునుండి వి.శ.౧౯౫౭ న వెలువడిన మహర్షి దయానంద భాష్యమున కనువాదము)

అస్మిన్నధ్యాయే ఏకత్రింశన్మన్త్రాః సన్తీతి వేదితవ్యమ్

౧. ఇషే త్వేత్యస్య పరమేష్ఠీ ప్రజాపతిర్ఋషిః, సవితా దేవతా, ఇషే త్వేత్యారభ్య భాగం పర్యన్తస్య స్వరాడ్బృహతీఛన్దః, మధ్యమః స్వరః, అగ్రే సర్వస్య బ్రాహ్మ్యుష్ణిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.

అథోత్తమకర్మసిద్ధ్యర్థమీశ్వరః ప్రార్థనీయ ఇత్యుపదిశ్యతే.

ఋగ్వేదమునకు భాష్యము వ్రాసిన పిదప యజుర్వేద భాష్యము ప్రారంభించబడుచున్నది. దీని ప్రథమాధ్యాయపు ప్రథమమంత్రమున ఉత్తమోత్తమ కర్మల సిద్ధికై మానవులు ఈశ్వరప్రార్థన మవశ్యముగ చేయవలయునను విషయ మిందు ప్రకాశపరచబడినది.

౧. ఓ౩మ్. ఇషే త్వోర్జే త్వా వాయవ స్థ దేవో వః సవితా ప్రార్పయతు శ్రేష్ఠతమాయ
కర్మణఽఆప్యాయధ్వమఘ్న్యాఽ ఇన్ద్రాయ భాగం ప్రజావతీరనమీవాఽ
అయక్ష్మా మా వ స్తేనఽఈశత మాఘశꣳసో ధ్రువాఽ అస్మిన్
గోపతౌ స్యాత బహ్వీర్యజమానస్య పశూన్పాహి॥౧॥

పదవిభాగము :- ఇషే, త్వా, ఊర్జే, త్వా, వాయవః, స్థ, దేవః, వః, సవితా, ప్ర, అర్పయతు, శ్రేష్ఠతమాయేతి శ్రేష్ఠ+తమాయ, కర్మణే, ఆ, ప్యాయధ్వమ్, అఘ్న్యాః, ఇన్ద్రాయ, భాగం, ప్రజావతీరితి ప్రజా + వతీః, అనమీవాః, అయక్ష్మాః, మా, వః, స్తేనః, ఈశత, మా, అఘశꣳస ఇత్యఘ + శꣳసః, ధ్రువాః, అస్మిన్, గోపతావితి గో+పతౌ, స్యాత, బహ్వీః యజమానస్య, పశూన్, పాహి.॥౧॥

పదార్థః :-(ఇషే) అన్నవిజ్ఞానయోః ప్రాప్తయే. ఇష మిత్యన్ననామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨.౭. ఇషతీతి గతికర్మసు పఠితమ్. నిఘం. ౨.౧౪. అస్మాద్ధాతోః క్విపి కృతే పదం సిద్ధ్యతి. (త్వా) విజ్ఞానస్వరూపం పరమేశ్వరమ్ (ఊర్జే) పరాక్రమోత్తమరసలాభాయ. ఊర్గ్రసః శ।౫।౧।౨।౮॥ (త్వా) అనన్తపరాక్రమానందరసఘనమ్, (వాయవః) సర్వక్రియాప్రాప్తిహేతవః స్పర్శగుణా భౌతికాః ప్రాణాదయః. వాయురితి పదనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౫.౪; అనేన ప్రాప్తిసాధకా వాయవో గృహ్యన్తే. 'వా' గతిగన్ధనయోరిత్యస్మాత్ కృవాపా.... ఉ. ౧. ౧. అనేనాప్యుక్తార్థో గృహ్యతే. (స్థ) సన్తి. అత్ర పురుషవ్యత్యయేన ప్రథమపురుషస్య స్థానే మధ్యమపురుషః (దేవః) సర్వేషాం సుఖానాం దాతా సర్వవిద్యాద్యోతకః. దేవో దానాద్వా దీపనాద్వా ద్యోతనాద్వా ద్యుస్థానో భవతీతి వా యో దేవః సా దేవతా. - నిరు. ౭-౧౫. (వః) యుష్మాకం (సవితా) సర్వజగదుత్పాదకః సకలైశ్వర్యవాన్ జగదీశ్వరః (ప్రార్పయతు) ప్రకృష్టతయా సంయోజయతు, (శ్రేష్ఠతమాయ) అతిశయేన ప్రశస్తః సోఽతిశయిత స్తస్మై యజ్ఞాయ (కర్మణే) కర్తుం యోగ్యత్వేన సర్వోపకారార్థాయ (ఆప్యాయధ్వమ్) ఆప్యాయామహే వా. అత్ర పక్షే వ్యత్యయః (అఘ్న్యాః) వర్ధయితుమర్హాః హన్తుమనర్హా గావ ఇన్ద్రియాణి పృథివ్యాదయః పశవశ్చ. అఘ్న్యా ఇతి గోనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨.౧౧; (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యయోగాయ (భాగం) సేవనీయం భాగానాం ధనానాం జ్ఞానానాం వా భాజనమ్. (ప్రజావతీః) భూయస్యః ప్రజావర్తన్తే యాసు తాః. అత్ర భూమ్న్యర్థే మతుప్. (అనమీవాః) అమీవో వ్యాధిర్న విద్యతే యాసు తాః. 'అమరోగే' ఇత్యస్మాద్ బాహుళకాదౌణాదిక ఈవన్ ప్రత్యయః. (అయక్ష్మాః) న విద్యతే యక్ష్మా రోగరాజో యాసు తాః. యక్ష ఇత్యస్మాత్. అర్తిస్తు.... ఉ॥ ౧. ౧౩౮. అనేన మన్ప్రత్యయః. (మా) నిషేధార్థే (వః) తాః. అత్ర పురుషవ్యత్యయః. (స్తేనః) చోరః (ఈశత) ఈష్టాం సమర్థో భవతు. అత్ర లోడర్థే లఙ్. బహుళం ఛన్దసీతి శపో లుగభావః. (మా) నిషేధార్థే (అఘశంసః) యోఽఘం పాపం శంసతి సః (ధ్రువాః) నిశ్చలసుఖహేతవః (అస్మిన్) వర్తమానే ప్రత్యక్షే. (గోపతౌ) యో గవాం పతిః స్వామీ తస్మిన్ (స్యాత) భవేయుః (బహ్వీః) బహ్వ్యః అత్ర. వా ఛన్దసి అ. ౬.౧.౧౦౬ అనేన పూర్వసవర్ణదీర్ఘాదేశః (యజమానస్య) యః పరమేశ్వరం సర్వోపకారం ధర్మం చ యజతి తస్య విదుషః, (పశూన్) గోఽశ్వహస్త్యాదీన్ శ్రియః ప్రజా వా. శ్రీర్హి పశవః. శ. ౧.౬.౩,౩౬ ప్రజా వై పశవః. శ. ౧.౪.౬.౧౭. (పాహి) రక్ష. అయం మన్త్రః. శ. ౧.౫.౪.౧-౮ వ్యాఖ్యాతః.॥౧॥

అన్వయః:-హే మనుష్యాః! అయం సవితా దేవో భగవాన్ వాయవస్థ యాన్యస్మాకం వో యుష్మాకం చ ప్రాణాన్తఃకరణేన్ద్రియాణి సన్తి తాని శ్రేష్ఠతమాయ కర్మణే ప్రార్పయతు. వయమిషేఽన్నాయోత్తమేచ్ఛాయై సవితారం దేవం త్వా త్వాం తథోర్జే పరాక్రమోత్తమరసప్రాప్తయే భాగం భజనీయం త్వా త్వాం సతతమాశ్రయామః ఏవం భూత్వా యూయ మాప్యాయధ్వం

వయం చాప్యాయయామహే. హే పరమేశ్వర! భవాన్కృపయాఽస్మాక మిన్ద్రాయ పరమైశ్వర్య ప్రాప్తయే శ్రేష్ఠతమాయ కర్మణే చేమాః ప్రజావతీరనమీవా అయక్ష్మా గాః సదైవ ప్రార్పయతు. హే పరమాత్మన్! భవత్కృపయాస్మాకం మధ్యే కశ్చిదఘశంసః పాపీ స్తేనశ్చోరశ్చ మేశత కదాచిన్మోత్పద్యతామ్. తథా త్వమస్య యజమానస్య జీవస్య పశూన్పాహి సతతం రక్ష . యతో వః తా గా ఇమాన్పశూంశ్చాఘశంసః స్తేనో మేశత. హర్తుం సమర్థో న భవేద్యతోఽస్మిన్ గోపతౌ పృథివ్యాది రక్షణమిచ్ఛకస్య ధార్మికమనుష్యస్య సమీపే బహ్వీర్బహ్వ్యోగావో ధ్రువాః స్యాత భవేయుః. ॥౧॥

భావార్థః:-మనుష్యైః సదైవ ధర్మ్యం పురుషార్థమాశ్రిత్యర్గ్వేదాధ్యయనేన గుణగుణినౌ జ్ఞాత్వా సర్వపదార్థానాం సంప్రయోగేణ పురుషార్థసిద్ధయే శ్రేష్ఠతమాభిః క్రియాభిః సంయుక్తైర్భవితవ్యమ్. యత ఈశ్వరానుగ్రహేణ సర్వేషాం సుఖైశ్వర్యస్య వృద్ధిః స్యాత్. తథా సమ్యక్ క్రియయా ప్రజాయా రక్షణశిక్షణే సదైవ కర్తవ్యే.యతో నైవ కశ్చిద్రోగాఖ్యో విఘ్నశ్చోరశ్చ ప్రబలః కదాచిద్భవేత్ ప్రజాశ్చ సర్వాణి సుఖాని ప్రాప్నుయుః. యేనేయం విచిత్రా సృష్టీ రచితా తస్మై జగదీశ్వరాయ సదైవ ధన్యవాదా వాచ్యాః, ఏవం కుర్వతో భవతః పరమదయాలురీశ్వరః కృపయా సదైవ రక్షయిష్యతీతి మన్తవ్యమ్. ॥౧॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! ఏ (సవితా) సకల జగత్తునుత్పన్న మొనర్చువాడు, సంపూర్ణైశ్వర్య యుక్తుడు (దేవః) సమస్త సుఖములను ప్రసాదించువాడును, సర్వవిద్యలను ప్రసిద్ధపరచువాడు నగు పరమాత్మగలడో అతడు (వః) మీరు, మేము మరియు మనమిత్రులు ఏ (వాయవః) సమస్తక్రియలను సిద్ధ మొనర్చు స్పర్శగుణముగల ప్రాణము, అంతఃకరణము మరియు ఇంద్రియములు (స్థ) కలవో వానిని (శ్రేష్ఠ తమాయ) అత్యుత్తమముగ (కర్మణే) చేయగల సర్వోపకారక యజ్ఞములు మున్నగు కర్మల కొరకు (ప్రార్పయతు) చక్కగా సంయుక్త పరచుగాక! మనము (ఇషే) అన్నము మున్నగు ఉత్తమోత్తమ పదార్థములు మరియు విజ్ఞానమును గోరుచు (ఊర్జే) పరాక్రమము అనగా ఉత్తమరసప్రాప్తి కొరకు (భాగమ్) సేవయొనర్చదగిన ధనము మరియు జ్ఞానముతో నిండియున్న (త్వా) ఉక్తగుణమును మరియు (త్వా) శ్రేష్ఠపరాక్రమము మున్నగు గుణముల నిచ్చునట్టి నిన్ను సకలవిధములుగ ఆశ్రయింతుము. ఓ మిత్రులారా! మీరును ఇదే విధముగనే (ఆప్యాయధ్వమ్) ఉన్నతిని ప్రాప్తింతురుగాక! మరియు మేమును ఉన్నతిని ప్రాప్తించుకొందుము గాక! హే భగవన్ జగదీశ్వర! మా యొక్క (ఇన్ద్రాయ)పరమైశ్వర్య ప్రాప్తికొరకు (ప్రజావతీః) ఎవరికి అధిక సంతానము గలదో మరియు ఎవరికి (అనమీవాః) వ్యాధిరహితమైన మరియు (అయక్ష్మాః) ఎవరికి రాజయక్ష్మ [క్షయ] మున్నగు వ్యాధులు లేవో వారు (అఘ్న్యాః) ఏ గోవులు మున్నగు పశువులు పెంపొందింపదగినవో మరియు ఏవి ఎప్పుడును హింసించదగనివో మరియు ఏ ఇంద్రియములు, పృథివి మున్నగు లోకములు గలవో వానిని సర్వదా (ప్రార్పయతు) నియత మొనర్చుము. ఓ జగదీశ్వరా! తమ కృపచే మానుండి దుఃఖముల గలిగించువాడు (అఘశంసః) పాపాత్ములు (స్తేనః) చోరులు, బందిపోటులు (మా ఈశత) ఎవ్వరును ఉత్పన్నము గాకుందురు గాక! తాము ఈ (యజమానస్య) పరమేశ్వరుని మరియు సర్వోపకారధర్మమును సేవించు మనుష్యులను

(పశూన్) గోవులు, అశ్వములు, గజములు మున్నగువానిని మరియు లక్ష్మి [సంపదల] చే ప్రజలను (పాహి) నిరంతరము రక్షణయొనర్చుము. ఇందువల్ల ఈ పదార్థములను హరించు ఎట్టి దుష్టుడును సమర్థుడు గాకుండునుగాక (అస్మిన్) ఈ ధార్మిక (గోపతౌ) పృథివి మున్నగు పదార్థముల రక్షణను గోరు సజ్జనుల సమీపమున (బహ్వీః) [మొదట జెప్పిన] అనేక పదార్థములు (ధ్రువాః) నిశ్చలసుఖములకొరకు (స్యాత) అగునుగాక! ॥౧॥

ఈ మంత్రము శతపథబ్రాహ్మణమునందు వ్యాఖ్యానించబడినది. సంస్కృతభాష్యమునందు దాని స్థలములు మున్నగునవి వ్రాయబడినవి చూడదలచిన వారు ఆ స్థలములందు జూచుకొనదగును.

భావార్థము :- విద్వాంసులగువారు సర్వదా పరమేశ్వరుని ధర్మముతో గూడిన పురుషార్థముల నాశ్రయించి ఋగ్వేదము నధ్యయనమొనర్చి గుణములను గుణిని యథార్థముగా దెలిసికొని సర్వపదార్థముల సంప్రయోగముచే పురుషార్థసిద్ధికై శ్రేష్ఠమగు కర్మలందు ప్రవృత్తులు గావలయును. ఇందువలన ఈశ్వరుని అనుగ్రహము గలిగి సమస్త ప్రజలు సుఖము, ఐశ్వర్యములతో సమృద్ధిపరులై యుందురుగాక! ప్రజలెల్లరును శ్రేష్ఠమగు సత్కార్యములచే ప్రజారక్షణమును సర్వోత్తమగుణములచే సంతానములకు చక్కని శిక్షణను సదా ఈయవలెను. ఇట్లు చేయుటచే మహావ్యాధులు, విఘ్నములు, చోరులు, తస్కరులు మున్నగునవి ప్రబలము గాకుండ నుండును. ఇట్లే ప్రజలెల్లరును సంతానములచే, సంపదలచే సమస్తసౌఖ్యములను పొందగలరు. ఇదియే శ్రేష్ఠకార్యము మరియు సకలసంపదల నిధి. ఓ మానవులారా! మనమెల్లరమును గలిసి ఈ విశ్వమునందు విచిత్ర [ఆశ్చర్య] కరములగు పదార్థములను సృష్టించిన యా పరమేశ్వరునికి సదా ధన్యవాదము లర్పింతము. పరమదయాళువైన యా పరమాత్మయే తన దయచే ఉత్తమకర్మల నొనర్చు మానవులను సదా రక్షించుచుండును. ॥౧॥

1. O, Lord, we resort to Thee for the supply of foodstuffs and vigour. May the creator, the fountain of happiness and knowledge, inspire us for the performance of noblest deeds with our organs. May the cows, which should never be killed, be healthy and strong. For the attainment of prosperity and wealth, may the cows be full of calves, free from consumption and other diseases. May a thief and a smner be never born amongst us. May the lord of land and cattle be in constant and full possession of these. May Ye protect the cattle, wealth and progeny of the virtuous soul!

౨. వసోః పవిత్రమిత్యస్య ఋషిః స ఏవ, యజ్ఞో దేవతా, స్వరాడార్షీ త్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

స యజ్ఞః కీదృశో భవతీత్యుపదిశ్యతే.

యజ్ఞ మే విధముగా నుండవలయునో యీ మంత్రమునం దుపదేశించబడుచున్నది.

౨ వసోః పవిత్ర మసి ద్యౌరసి పృథివ్యసి మాతరిశ్వనో ఘర్మో౽సి విశ్వధా౽

అసి పరమేణ ధామ్నా దృంహస్వ మా హ్వార్మా తే యజ్ఞపతిర్హ్వార్షీత్ ॥౨॥

ప.వి:- వసోః, పవిత్రం, అసి, ద్యౌః, అసి; పృథివీ, అసి, మాతరిశ్వనః, ఘర్మః, అసి, విశ్వధా ఇతి విశ్వధాః, అసి, పరమేణ, ధామ్నా, దృꣳహస్వ, మా, హ్వాః, మా,తే, యజ్ఞపతిరితి యజ్ఞ+పతిః, హ్వార్షీత్.॥౨॥

పదార్థః:-(వసోః) వసుః. అత్రార్థాద్విభక్తేర్విపరిణామ ఇతి ప్రథమావిభక్తేర్విపరిణమ్యతే. యజ్ఞో వై వసుః. శ. ౧. ౫. ౪. ౬. (పవిత్రం) పునాతి యేన కర్మణా తత్. (అసి) భవతి. అత్ర సర్వత్ర పురుషవ్యత్యయః. (ద్యౌః) విజ్ఞానప్రకాశహేతుః. (అసి) భవతి. (పృథివీ) విస్తృతః (అసి) భవతి. (మాతరిశ్వనః) మాతరి అన్తరిక్షే శ్వసితి ఆశ్వనితివా తస్య వాయోః. శ్వన్నుక్షన్ - ఉ. ౧. ౧౫౭. అనేనాయం శబ్దో నిపాతితః. మాత రిశ్వా వాయుర్మాతర్యన్తరిక్షే శ్వసితి మాతర్యశ్వినీతీతి వా. నిరు. ౭.౨౬. (ఘర్మః) అగ్నితాపయుక్తః శోధకః. ఘర్మ ఇతి యజ్ఞనామసు పఠితమ్. నిఘం. 3.౧౭. (అసి) భవతి. (విశ్వధాః)విశ్వం దధాతీతి(అసి) భవతి (పరమేణ) ప్రకృష్టసుఖయుక్తేన (ధామ్నా) సుఖాని యత్ర దధతి తేన. బాహులకాడ్డుధాఞ్ధాతోర్మనిన్ ప్రత్యయః. (దృꣳహస్వ) వర్ధతే. అత్ర పురుషవ్యత్యయో లడర్థే లోట్ చ. (మా)నిషేధార్థే. (హ్వాః)హ్వారతు. అత్ర లోడర్థేలుఙ్. (మా) నిషేధార్థే. (తే) తవ. (యజ్ఞపతిః) యజ్ఞస్య స్వామీ యజ్ఞకర్తా యజమానః. ధాత్వర్థా ద్యజ్ఞార్థ స్త్రిధా భవతి. విద్యాజ్ఞానధర్మానుష్ఠానవృద్ధానాం దేవానాం విదుషామైహికపారమార్థికసుఖసంపాదనాయ సత్కారణం సమ్యక్ పదార్థగుణసమ్మేలవిరోధజ్ఞానసంగత్యా శిల్పవిద్యాప్రత్యక్షీకరణం నిత్యం విద్వత్సమాగమానుష్ఠానం శుభవిద్యాసుఖధర్మాదిగుణానాం నిత్యం దానకరణమితి. (హ్వార్షీత్)హ్వారతు హ్వర వా. అత్రాపి లోడర్థే లుఙ్. అయం మన్త్రః శ. ౧. ౫. ౪. ౬-౧౧. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨॥

అన్వయః:-హే విద్వన్మనుష్య! త్వం యో వసోర్వసురయం యజ్ఞః పవిత్రమసి పవిత్రకారకోఽస్తి. ద్యౌరసి సూర్యరశ్మిస్థో భవతి. పృథివ్యసి వాయునా సహ విస్తృతో భవతి. తథా మాతరిశ్వనో ఘర్మోసి వాయోః శోధకో భవతి. విశ్వధా అసి సంసారస్య సుఖధారకో భవతి. పరమేణ ధామ్నా సహ దృంహస్వ దృంహతే వర్ధతే. తమిమం యజ్ఞం మా హ్వార్మా త్యజ. తథా తే తవ యజ్ఞపతిస్తం మా హ్వార్షీత్ మా త్యజతు. ॥౨॥

భావార్థః:-మనుష్యాణాం విద్యాక్రియాభ్యాం సమ్యగనుష్ఠితేన యజ్ఞేన పవిత్రతా ప్రకాశః పృథివీ రాజ్యం వాయుప్రాణవద్రాజ్యనీతిః ప్రతాపః సర్వరక్షా అస్మింల్లోకే పరలోకే చ

పరమసుఖవృద్ధిః పరస్పరమార్జవేన వర్తమానం కుటిలతాత్యాగశ్చ జాయతే. అత ఏవ సర్వైర్మనుష్యైః పరోపకారాయ విద్యాపురుషార్థాభ్యాం ప్రీత్యా యజ్ఞో నిత్యమనుష్ఠాతవ్య ఇతి. ॥౨॥

పదార్థము :- విద్యాయుక్తుడవగు నోమానవా! నీవు ఏ (వసోః) యజ్ఞము (పవిత్రమ్) శుద్ధికి హేతువై (అసి) యున్నదో (ద్యౌః) ఏది విజ్ఞానప్రకాశమునకు హేతువో మరియు సూర్యకిరణములందు స్థిరమునై (అసి) ఉన్నదో, ఏది (పృథివీ) వాయువుతో గూడి దేశదేశాంతరములందు వ్యాప్తించునదై (అసి) ఉన్నదో, ఏది (మాతరిశ్వానః) వాయువును (ఘర్మః) శుద్ధిపరచునదై (అసి) ఉన్నదో, ఎయ్యది (విశ్వధాః) సృష్టిని ధారణ మొనర్చునదై (అసి) ఉన్నదో మరియు నెయ్యది (పరమేణ) ఉత్తమ (ధామ్నా) స్థానములనుండి (ధ్వ్రుహస్వ) సుఖములను పెంపొందించునదై యున్నదో అట్టి యజ్ఞమును(మా హ్వాః)విసర్జించకుము. మరియు(తే) నీ యొక్క(యజ్ఞపతిః)యజ్ఞమును రక్షణచేయు యజమానియును (మా హ్వార్షీత్)త్యజించకుండునుగాక! [ధాత్వర్థ అభిప్రాయముతోయజ్ఞమునకు మువ్విధములగు అర్థము సిద్ధించుచున్నది. అనగా ఒకటి - ఇహపరలోక సుఖములకై విద్య, జ్ఞానము ధర్మముల సేవనముచే వృద్ధి - అనగా మహోవిద్వాంసులను సత్కరించుట. రెండవది - ఉత్తమ పద్ధతిలో పదార్థ గుణముల స్నేహవిరోధముల జ్ఞానముద్వారా శిల్పవిద్యను ప్రత్యక్షము చేసుకొనుట. మూడవది - ఎల్లప్పుడు విద్వాంసుల సత్సంగము లేదా శుభగుణముల విద్య, సుఖము, ధర్మము మరియు సత్యమును సదా దానమొనర్చుట]॥౨॥

భావార్థము :- మనుష్యులు తమ విద్యచే ఉత్తమకర్మలచే సేవించు యజ్ఞములద్వారా పవిత్రత యొక్క ప్రకాశము, పృథివీరాజ్యము, వాయురూప ప్రాణసమానమగు రాజనీతి, ప్రతాపము, సకల ప్రాణుల రక్షణమొనర్చుట, ఇహపరలోకములందు సుఖవృద్ధి, పరస్పర మృదువర్తనము, కుటిలత్వత్యాగము మున్నగు శ్రేష్ఠగుణములు ఉత్పన్నమగును. కావున మానవులెల్లరును పరోపకారము మరియు స్వసుఖమునకై విద్య పురుషార్థములతో గూడి ప్రీతిపూర్వకముగ ప్రతిదినము యజ్ఞానుష్ఠానముల నొనర్చుచుండవలయును.॥౨॥

2. Yajna acts as purifier, makes explicit, true and perfect knowledge, spread in space through the rays of the sun, purifies the air, is the mainstay of the universe, and also adds to our comfort through its exalted office. It behoves us all the learned and their followers not to give up the performance of yajnas.

౩. వసోః పవిత్రమిత్యస్య ఋషిః స ఏవ, సవితా దేవతా, భురిగ్జగతీ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

పునః స కీదృశ ఇత్యుపదిశ్యతే.

యజ్ఞమెటుల సుఖమును సమకూర్చుచున్నదో ఈ మంత్రమునం దుపదేశింప బడుచున్నది.

3 వసోః పవిత్రమసి శతధారం వసోః పవిత్రమసి సహస్రధారమ్ దేవస్త్వా

సవితా పునాతు వసోః పవిత్రేణ శతధారేణ సుప్వా కామధుక్షః ॥౩॥

ప. వి:- వసోః, పవిత్రం, అసి, శతధారమితి శత+ధారమ్; వసోః, పవిత్రం, అసి, సహస్రధారమితి సహస్ర+ధారమ్, దేవః, త్వా, సవితా, పునాతు, వసోః, పవిత్రేణ, శతధారేణేతి శత+ధారేణ, సుప్వేతి సు+ప్వా, కామ్, అధుక్షః.॥౩॥

పదార్థః :-(వసోః) వసుర్యజ్ఞః (పవిత్రం) శుద్ధికారకం కర్మ (అసి) అస్తి; అత్ర సర్వత్రపురుషవ్యత్యయః, (శతధారం) శతం బహువిధమసంఖ్యాతం విశ్వం ధరతీతి తం. శతమితి బహునామసు పఠితమ్. నిఘం. ౩. ౧. (వసోః) వసుర్యజ్ఞః. (పవిత్రం) శుద్ధినిమిత్తం (అసి) అస్తి (సహస్రధారం) బహువిధం బ్రహ్మాండం ధరతీతి తం యజ్ఞమ్. సహస్రమితి బహునామసు పఠితమ్. నిఘం. ౩. ౧. (దేవః) స్వయంప్రకాశస్వరూపః పరమేశ్వరః (త్వా) తం యజ్ఞం (సవితా) సర్వేషాం వసూనామగ్నిపృథివ్యాదీనాం త్రయస్త్రింశతో దేవానాం ప్రసవితా. సవితా వై దేవానాం ప్రసవితా. శ. ౧. ౧. ౨. ౧౭. (పునాతు) పవిత్రీకరోతు. (వసోః) పుర్వోక్తో యజ్ఞః (పవిత్రేణ) పవిత్రనిమిత్తేన వేదవిజ్ఞానకర్మణా, (శతధారేణ) బహువిద్యాధారకేణ పరమేశ్వరేణ వేదేన వా. (సుప్వా) సుష్ఠుతయా పునాతి పవిత్రహేతుర్వా తేన, (కామ్) కాం కాం వాచం (అధుక్షః) దోగ్ధుమిచ్ఛసీతి ప్రశ్నః. అత్ర లడర్థే లుఙ్. అయం మన్త్రః శ. ౧. ౫. ౪. ౧౨-౧౬. వ్యాఖ్యాతః. ॥౩॥

అన్వయః :- యో వసోర్వసుర్యజ్ఞః శతధారం పవిత్రమసి శతధా శుద్ధికారకోఽస్తి సహస్రధారం పవిత్రమసి సుఖదోఽస్తి త్వా తం సవితా దేవః పునాతు. హే జగదీశ్వర! భవాన్ వసోః వసుర్యజ్ఞః తేనాస్మాభిరనుష్ఠితేన పవిత్రేణ శతధారేణ సుప్వా యజ్ఞేనాస్మాన్ పునాతు. హే విద్వన్ జిజ్ఞాసో వా త్వం కాం వాచమధుక్షః ప్రపూరయితుమిచ్ఛసి. ॥౩॥

భావార్థః :-యే మనుష్యాః పుర్వోక్తం యజ్ఞమనుష్ఠాయ పవిత్రా భవన్తి, తాన్ జగదీశ్వరో బహువిధేన విజ్ఞానేన సహవర్తమానాన్కృత్వైతేభ్యో బహువిధం సుఖం దదాతి పరన్తు యే క్రియావన్తః పరోపకారిణః సన్తి తే సుఖమాప్నువన్తి నేతరేఽలసాః. అత్ర కామధుక్ష ఇతి ప్రశ్నోఽస్తి. ॥౩॥

పదార్థము :-ఏ (వసోః) యజ్ఞము (శతధారమ్) అసంఖ్యాక రూపములుగల విశ్వమును ధారణమొనర్చునట్టి (పవిత్రమ్) శుద్ధ మొనర్చునట్టి కర్మయై (అసి) ఉన్నదియో మరియు ఏ (వసోః) యజ్ఞము (సహస్రధారమ్) అనేక విధములుగ బ్రహ్మాండమును ధారణ మొనర్చునదై (పవిత్రమ్) శుద్ధి నిమిత్తమున సుఖము నిచ్చునదియై (అసి) ఉన్నదో (త్వా) అట్టి యజ్ఞమును (దేవః) స్వయం ప్రకాశస్వరూపుడు (సవితా) వసువు

మున్నగు ముప్పదిమూడు [33] దేవతల నుత్పన్న మొనర్చు పరమేశ్వరుడు (పునాతు) పవిత్ర పరచుగాక! ఓ జగదీశ్వరా! నీవు మాచే సేవించబడు ఏ (వసోః) యజ్ఞము గలదో యది (పవిత్రేణ) శుద్ధిపరచు నిమిత్తము వేదవిజ్ఞానము (శతధారేణ) అనేక విద్యలను ధారణ మొనర్చు వేదముచే మరియు (సుప్వా) ఉత్తమ విధిలో పవిత్ర పరచునట్టి యజ్ఞముచే మమ్ము పవిత్ర మొనర్చుము. ఓ విద్వాంసుడా! తెలిసికొను నిచ్ఛగల [జిజ్ఞాసువగు] మానవా! నీవు (కామ్) వేదముయొక్క శ్రేష్ఠవాణుల యభిప్రాయమును (అధుక్షః) నీ మనస్సునందు పూర్ణ మొనర్చుకొన మరియు తెలిసికొన దలచినావు. ॥3॥

భావార్థము :- మొదట చెప్పబడిన యజ్ఞము ననుష్ఠించి పవిత్రులగువారికి పరమేశ్వరు డనంతజ్ఞానము నిచ్చి అనేక సుఖముల నిచ్చును. ఇట్టి క్రియల నొనర్చువారు మరియు పరోపకారులగువారు మాత్రమే ఇట్టి సుఖమును పొందగలరు. సోమరిపోతులగు వా రెన్నడును పొందలేరు. (ఈ మంత్రమున 'కామధుక్షః' అను పదములు వాణికి సంబంధించిన ప్రశ్నలై యున్నవి). ॥3॥

3. The Yajna of the Great Lord is the supporter of innumerable worlds and purifies us all. May the self-Effulgent, Lord, lead us aright on the path of virtue. May He purify us through the store of true knowledge and all sciences contained in the Vedas, and elevating selfless deeds. O ye men which branches of true knowledge do ye want to comprehend?

౪. సా విశ్వాయు రిత్యస్య ఋషిః స ఏవ. విష్ణుర్దేవతా. అనుష్టుప్ ఛన్దః గాన్ధారః స్వరః.

అథ త్రివిధస్య ప్రశ్నస్య త్రీణ్యుత్తరాణ్యుపదిశ్యన్తే.

పూర్వోక్త మంత్రమునందు మూడు ప్రశ్నలు చెప్పబడినవి. వానికి ప్రత్యుత్తరములు ముందు మంత్రములో చెప్పబడినవి.

౪ సా విశ్వాయుః సా విశ్వకర్మా సా విశ్వధాయాః।

ఇన్ద్రస్య త్వా భాగꣳ సోమేనా తనచ్మి విష్ణో హవ్యꣳ రక్ష ॥౪॥

ప.వి:- సా, విశ్వాయురితి విశ్వ+ఆయుః. సా, విశ్వకర్మేతి విశ్వ+కర్మా. సా, విశ్వధాయా ఇతి విశ్వ+ధాయాః, ఇన్ద్రస్య, త్వా, భాగమ్, సోమేన, ఆ, తనచ్మి, విష్ణో ఇతి విష్ణో, హవ్యమ్, రక్ష. ॥౪॥

పదార్థః:-(సా) వాక్. వాగు వై యజ్ఞః. శ. ౧. ౧. ౪. ౧౧.(విశ్వాయుః) పూర్ణమా యుర్యస్యాం సా గ్రహీతవ్యా (సా) శిల్పవిద్యాసమ్పాదికా, (విశ్వకర్మా) విశ్వం సమ్పూర్ణం క్రియాకాణ్డం సిధ్యతి యయా సా (సా) సంపూర్ణ విద్యా ప్రకాశికా (విశ్వధాయాః) యా విశ్వం

సర్వం జగద్విద్యాగుణైః సహ దధాతి సా. విశ్వోపపదే డుంధాఞ్ ధాతోరసున్ప్రత్యయః బాహులకాణ్ణిచ్చ. (ఇన్ద్రస్య) పరమేశ్వరస్య యజ్ఞస్య వా (త్వా) తమ్. అత్ర పురుషవ్యత్యయః (భాగమ్) భజనీయం శుభగుణభాజనం యజ్ఞమ్ (సోమేన) శిల్పవిద్యయా సంపాదితేన రసేనాన్నేన వా (ఆ) సమన్తాత్ (తనచ్మి) సంకోచయామి దృఢీకరోమి. (విష్ణో) వేవేష్టి వ్యాప్నోతి చరాచరం విశ్వం తత్సంబుద్ధౌ పరమేశ్వర! (హవ్యమ్) పూర్వోక్త యజ్ఞసంబన్ధి దాతుం గ్రహీతుం యోగ్యం ద్రవ్యం విజ్ఞానం వా (రక్ష) పాలయ. అయం మన్త్రః శ. ౧. ౫. ౪. ౧౭-౨౧ వ్యాఖ్యాతః.॥౪॥

అన్వయః:-హే విష్ణో వ్యాపకేశ్వర! భవతా యా వాగ్ధార్యతే సా విశ్వాయుః సా విశ్వకర్మా సా విశ్వధాయా అస్తి. తయా త్రివిధయా గృహీతయైవాహం యమిన్ద్రస్య (త్వా తం) భాగం యజ్ఞం సోమేనాతనచ్మి తం హవ్యం యజ్ఞం త్వం సతతం రక్ష.॥౪॥

భావార్థః:-త్రివిధా వాగ్భవతి. యా బ్రహ్మచర్యాశ్రమే పూర్ణవిద్యాపఠనాయ పూర్ణాయుః కరణాయ చ సేవ్యతే సా ప్రథమా. యా గృహాశ్రమేఽనేకక్రియయోద్యోగసుఖప్రాపకఫలా విస్తీర్యతే సా ద్వితీయా. యా చ సర్వమనుష్యైః సర్వమనుష్యేభ్యః శరీరాత్మసుఖవర్ధనాయేశ్వ రాదిపదార్థవిజ్ఞానప్రకాశికా వానప్రస్థసంన్యాసాశ్రమే ఖలూపదిశ్యతే సా తృతీయా. న చైనయా వినా కస్యాపి సర్వం సుఖం భవితుమర్హతి. అనయైవ మనుష్యైః పూర్వోక్తో యజ్ఞోఽనుష్ఠాతవ్యః. వ్యాపకేశ్వరః స్తోతవ్యః ప్రార్థనీయ ఉపాసనీయశ్చ భవతి. అనుష్ఠితోఽయం యజ్ఞో జగతి రక్షాహేతుః ప్రేమ్ణా సత్యభావేన ప్రార్థితశ్చేశ్వరస్తాన్ సర్వదా రక్షతి. పరన్తు యే క్రియాకుశలా ధార్మికాః పరోపకారిణో జనాః సన్తి త ఈశ్వరం ధర్మం చ విజ్ఞాయ సమ్యక్ క్రియయా సాధనేనైహికం పారత్రికం చ సుఖం ప్రాప్నువన్తి నేతరే.॥౪॥

పదార్థము :-(విష్ణో) వ్యాపకుడవగు ఓ పరమేశ్వరా! నీ వే వాణిని ధారణ మొనర్చెదవో (సా) అది (విశ్వాయుః) పూర్ణాయువు నిచ్చునది (సా) అది (విశ్వకర్మా) సంపూర్ణ కర్మకాండను సంపూర్ణ పరచునదియై యున్నది. మరియు (సా) అది (విశ్వధాయాః) విశ్వమంతటిని విద్య మరియు సద్గుణములచే ధారణ మొనర్చునదై యున్నది [పూర్వమంత్రమునందలి ప్రశ్నకు సమాధానముగ ఈ ముప్పిధవాణి గ్రహించదగినదై యున్నది] కావుననే (ఇన్ద్రస్య) పరమేశ్వరుని (భాగమ్) సేవించదగిన యజ్ఞమును (సోమేన) విద్యద్వారా సిద్ధించిన ఆనందరసముచే (ఆ తనచ్మి) నా హృదయమునందు దృఢపరచుకొందును. ఓ పరమేశ్వరా! (హవ్యమ్) పూర్వోక్త యజ్ఞమునకు సంబంధించిన ఇచ్చి పుచ్చుకొనదగిన [ఆదానప్రదాన] ద్రవ్యములు మరియు విజ్ఞానములను (రక్ష) నిరంతరము రక్షించుచుండుము.॥౪॥

భావార్థము :-వాణి మూడు విధములు; మొదటిది : బ్రహ్మచర్యాశ్రమమున పూర్ణవిద్యల నభ్యసించుచు పూర్ణాయువుకొరకు సేవనమొనర్చబడును. రెండవది : గృహస్థాశ్రమమున అనేక క్రియలు, పురుషార్థములచే

సుఖముల నిచ్చుచు విస్తరించును. మూడవది : ఈ ప్రపంచమున సకల మానవులకు ఆత్మిక, శారీరక సుఖముల వృద్ధి మరియు ఈశ్వరుడు మున్నగు పదార్థముల విజ్ఞానమును ప్రసాదించు వానప్రస్థ, సన్న్యాసాశ్రమములందు విద్వాంసులచే నుపదేశింపబడునది. ఇట్టి ముప్విధములగు వాణులు తప్ప ఎవ్వరికిని సకల సుఖములు ప్రాప్తించజాలవు. ఏలన ముందు చెప్పియున్న యజ్ఞముల నొనర్చుట, సర్వవ్యాపకుడై యున్న ఈశ్వరుని స్తుతి ప్రార్థనోపాసనల నొనర్చుట సర్వమానవులకు యోగ్యమై యున్నది. ఈశ్వరు డిట్లాజ్ఞాపించుచున్నాడు. ఏ మనుష్యునిద్వారా సంపన్నము చేయబడిన యజ్ఞము జగత్తునందు రక్షణ హేతువగునో మరియు సత్యభావనచే ప్రార్థితుడగు పరమేశ్వరుడు విద్వాంసులను సర్వదా రక్షించుచుండునో ఆతడే ఎల్లరకును అధ్యక్షుడు. క్రియాకుశలురు, ధార్మికులు, పరోపకారులు నగువారు మాత్రమే ఈశ్వరుని మరియు ధర్మము నెరిగి మోక్షము మరియు సమ్యక్క్రియా సాధనములద్వారా ఇహపరలోకసుఖములను ప్రాప్తించుకొందురు. ॥౪॥

4. Vedas are the true source of knowledge and their study enables us to enjoy the full span of life. They contain the detailed instructions concerning various duties. May we through His grace be firmly convinced of the utility of industrial achievements, and may He, the Omnipresent Lord protect our yajnas and the knowledge and means thereof.

౫. అగ్నే వ్రతపత ఇత్యస్య ఋషిః స ఏవ, అగ్నిర్దేవతా, ఆర్ఛీ త్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

కిఞ్చ తద్వాచో వ్రతమిత్యుపదిశ్యతే. ఉక్తవాణియొక్క వ్రతమెయ్యదియో నిం దుపదేశించబడినది.

౫ అగ్నే వ్రతపతే వ్రతం చరిష్యామి తచ్ఛకేయం తన్మే రాధ్యతామ్ ।

ఇదమహమనృతాత్సత్యముపైమి ॥౫॥

ప. వి:- అగ్నే, వ్రతపత ఇతి వ్రత+పతే, వ్రతం, చరిష్యామి, తత్, శకేయం, తత్, మే, రాధ్యతామ్, ఇదమ్, అహమ్, అనృతాత్, సత్యమ్, ఉప, ఏమి. ॥౫॥

పదార్థః :-(అగ్నే) హే సత్యోపదేశకేశ్వర (వ్రతపతే) వ్రతానాం సత్యభాషణాదీనాం పతిః పాలక స్తత్పంబుద్ధౌ, (వ్రతమ్) సత్యభాషణం సత్యకరణం సత్యమానం చ (చరిష్యామి) అనుష్ఠాస్యామి. (తత్) వ్రతమనుష్ఠాతుమ్ (శకేయం) యథా సమర్థో భవేయమ్ (తత్) తస్యానుష్ఠానం పూర్తిశ్చ (మే) మమ (రాధ్యతామ్) సంసేధ్యతామ్ (ఇదమ్) ప్రత్యక్షమాచరితుం సత్యం వ్రతమ్ (అహమ్) ధర్మాదిపదార్థచతుష్టయం చికీర్షుర్మనుష్యః (అనృతాత్) న విద్యతే ఋతం యథార్థమాచరణం యస్మిన్ తస్మాన్మిథ్యాభాషణాన్ మిథ్యాకరణాన్మిథ్యామానాత్పృథగ్భూత్వా (సత్యమ్) యద్వేదవిద్యయా ప్రత్యక్షాదిభిః ప్రమాణైః

సృష్టిక్రమేణ విదుషాం సంగేన సువిచారేణాత్మశుద్ధ్యా వా విభ్రమం సర్వహితం తత్త్వనిష్ఠం సత్ప్రభవం సమ్యక్ పరీక్ష్య నిశ్చీయతే తత్. సత్యం కస్మాత్? సత్సు తాయతే సత్ప్రభవం భవతీతి వా. నిరు. 3. ౧3. (ఉప) క్రియార్థే (ఏమి) జ్ఞాతుం ప్రాప్తుమనుష్ఠాతుం ప్రాప్నోమి. అయం మన్త్రః శ ౧. ౧. ౧. ౧-౬వ్యాఖ్యాతః.॥౫॥

అన్వయః :- హే వ్రతపతే అగ్నే సత్యధర్మోపదేశకేశ్వర! అహం యదిదమనృతాత్పృథగ్వర్తమానం సత్యం వ్రతమాచరిష్యామి. తన్మే మమ భవతా స్వకృపయా రాధ్యతాం సంసేధ్యతాం యదుపైమి ప్రాప్నోమి యచ్చానుష్ఠాతుం శకేయం తదపి సర్వం రాధ్యతాం సంసేధ్యతామ్. ॥౫॥

భావార్థః:- ఈశ్వరేణ సర్వమనుష్యైరనుష్ఠేయోఽయం ధర్మ ఉపదిశ్యతే. యో న్యాయః పక్షపాతరహితః సుపరీక్షితః సత్యలక్షణాన్వితః సర్వహితాయ వర్తమాన ఐహికపారమార్థిక సుఖహేతురస్తి స ఏవ సర్వమనుష్యైః సదాచరణీయః. యచ్చైతస్మాద్విరుద్ధో హ్యధర్మః స నైవ కేనాపి కదాచిదనుష్ఠేయః. ఏవం హి సర్వైః ప్రతిజ్ఞాకార్యా. హే పరమేశ్వర! వయం వేదేషు భవదుపదిష్టమిమం సత్యధర్మమాచరితుమిచ్ఛామః. యేయమస్మాకమిచ్ఛా సా భవత్కృపయా సమ్యక్ సిధ్యేత్. యతో వయమర్థకామమోక్షఫలాని ప్రాప్తుం శక్నుయామ. యథా చాధర్మం సర్వథా త్యక్త్వాఽనర్థకుకామబన్ధదుఃఖఫలాని పాపాని త్యక్తుం త్యాజయితుం చ సమర్థా భవేమ. యథా భవాన్ సత్యవ్రత పాలకత్వాద్వ్రతపతిర్వర్తతే తథైవ వయమపి భవత్కృపయా స్వపురుషార్థేన యథాశక్తి సత్యవ్రతపాలకా భవేమ. ఏవం సదైవ ధర్మం చికీర్షవః సత్క్రియావన్తో భూత్వా సర్వసుఖోపగతాః సర్వప్రాణినాం సుఖకార కాశ్చ భవేమేతి సర్వైః సదైవేష్టితవ్యమ్. శతపథబ్రాహ్మణేఽస్య మన్త్రస్య వ్యాఖ్యాయాముక్తం మనుష్యాణాం ద్వివిధమేవాచరణం సత్యమనృతం చ తత్ర యే వాఙ్మనఃశరీరైః సత్యమేవాచరన్తి తే దేవాః యే చైవానృతమాచరన్తి తే మనుష్యా అర్థాదసుర రాక్షసాః సన్తీతి వేద్యమ్.॥౫॥

పదార్థము :- (వ్రతపతే) సత్యభాషణాది ధర్మముల పాలించు (అగ్నే) సత్యోపదేశము నొనర్చు ఓ పరమేశ్వరా! నేను (అనృతాత్) అసత్యమునకు దూరముగ నుండి (సత్యమ్) వేదవిద్య, ప్రత్యక్షాది ప్రమాణములు, సృష్టిక్రమము, విద్వాంసుల సత్సంగము, శ్రేష్ఠభావములు, ఆత్మశుద్ధి మున్నగు విధములతో భ్రమరహిత, సర్వహిత తత్త్వము అనగా సిద్ధాంతముల ప్రకాశపరచువానిద్వారా సిద్ధియై చక్కగా పరీక్షింపబడిన (వ్రతమ్) సత్యమును స్వీకరించుట, పలుకుట, ఆచరించుట యను వ్రతమును (ఉపైమి) అనుష్ఠానము - నియమపూర్వకముగ గ్రహించుట, తెలిసికొనుట, పొందుటకై అభిలషించుచున్నాను (మే) నా యొక్క (తత్) అట్టి సత్యవ్రతమును నీవు (రాధ్యతామ్) బాగుగా సిద్ధింపజేయుము. అందువల్ల (అహమ్) నేను అట్టి సత్యవ్రతము ననుష్ఠించుటకు (శకేయమ్) సమర్థవంతుడ నగుదునుగాక! (ఇదమ్) ఈ ప్రత్యక్షసత్యవ్రతాచరణ నియమములను (చరిష్యామి) ఆచరించెదనుగాక. ॥౫॥

భావార్థము :- పరమేశ్వరుడు నియమపూర్వకముగ సేవించదగిన ధర్మమును మానవుల కుపదేశించినాడు. అది న్యాయయుక్తముగ పరీక్షింపబడిన సత్యలక్షణములచే ప్రసిద్ధమైనది. సర్వజనహితకరమై ఇహలోక ప్రాపంచికసుఖముల మరియు పారలౌకిక అనగా మోక్షసుఖమునకు హేతువైనది. ఇదియే సర్వజనులాదరించుటకు యోగ్యమై యున్నది. ఇందుకు విరుద్ధమైనదానిని, అధర్మమనబడుదానిని ఎవ్వరును ఆచరించవలదు. అన్నిచోటులందును దానిని త్యజించవలయును. ఈ విధముగ మనముకూడ ప్రతిజ్ఞ యొనర్చవలయును. ఏమన : ఓ పరమేశ్వరా! మేము వేదములందు మీచే ప్రకటించబడిన ధర్మమునే గ్రహించెదము గాక! ఓ పరమాత్మా! మేము వేదధర్మమునే ఆచరించి ధర్మార్థకామమోక్షముల ఫలములను సుగమముగ పొందునటుల మమ్మనుగ్రహించుము. సత్యవ్రతపాలనముచే తాము వ్రతపతివగునట్లు మేమును తమ కృప మరియు మా పురుషార్థముచే యథాశక్తి సత్యవ్రతమును పాలించువార మగుదుము గాక! ధర్మమునాచరించు కోరికతో మా సత్కర్మలద్వారా సకలసుఖములను పొంది సకల ప్రాణులకు సౌఖ్యము సమకూర్చువార మగుదుము గాక! మానవు లెల్లరును ఈ కోరికయే కలవారగుదురుగాక! ॥౫॥

శతపథబ్రాహ్మణమునందీ మంత్రమిట్లు వ్యాఖ్యానించబడినది. మనుష్యుల ఆచరణము రెండు విధములు. ఒకటి సత్యము, రెండవది అసత్యము. ''వాక్కు, మనస్సు, శరీరములచే సత్యము నాచరించువారు దేవతలు, అసత్యము నాచరించువారు రాక్షసులు, అసురు''లను పేర్లచే వ్యవహరించబడుదురు.

5. O God, the Lord of Vows, I will observe the vow. May I have strength for that. Pray grant me success in the fulfillment of my vow. I take the vow of renouncing untruth and embracing truth!

౬. కస్త్వేత్యస్యఋషిః స ఏవ. ప్రజాపతి ర్దేవతా. ఆర్చీ పంక్తిశ్ఛన్దః, పఞ్చమః స్వరః.

కేన సత్యమాచరితుమసత్యం త్యక్తుమాజ్ఞా దత్తేత్యుపదిశ్యతే.

సత్యమాచరించుటకు, అసత్యమును ద్యజించుటకు నెవరాజ్ఞాపించిరో ముందు మంత్రమునందుపదేశించబడెను.

౬ కస్త్వా యునక్తి స త్వా యునక్తి కస్మై త్వా యునక్తి తస్మై త్వా యునక్తి ।
కర్మణే వాం వేషాయ వాం ॥౬॥

ప.వి:- కః, త్వా, యునక్తి, సః, త్వా, యునక్తి, కస్మై, త్వా, యునక్తి, తస్మై, త్వా, యునక్తి, కర్మణే, వాం, వేషాయ, వాం. ॥౬॥

పదార్థః :-(కః) కో హి సుఖస్వరూపః (త్వా) క్రియానుష్ఠాతారం మనుష్యం పురుషార్థే (యునక్తి) నియుక్తం కరోతి (సః) పరమేశ్వరః (త్వా) విద్యాదిశుభగుణానాం గ్రహణే విద్యార్థినం విద్వాంసం వా (యునక్తి) యోజయతి. అత్ర సర్వత్రాన్తర్గతో ణ్యర్థః (కస్మై) ప్రయోజనాయ. (త్వా) త్వాం సుఖమిచ్ఛుకం (యునక్తి) యోజయతి (తస్మై) సత్యవ్రతాచరణాయ యజ్ఞాయ. (త్వా) ధర్మం ప్రచారయితుముద్యోగినం (యునక్తి) యోజయతి (కర్మణే) పూర్వోక్తాయ యజ్ఞాయ (వామ్) కర్తృకారయితారౌ (వేషాయ) సర్వశుభగుణవిద్యావ్యాప్తయే (వామ్) అధ్యేత్రధ్యాపకౌ. అయం మన్త్రః శ. ౧. ౧. ౧-౨; ౧ ౩-౧౨; ౧. వ్యాఖ్యాతః.।౬॥

అన్వయః :-హే మనుష్య! కస్త్వాం యునక్తి స త్వాం యునక్తి కస్మై త్వాం యునక్తి తస్మై త్వాం యునక్తి స ఏవ వాం కర్మణే నియోజయతి. ఏవం చ వాం వేషాయాజ్ఞాపయతి.।౬॥

భావార్థః:- అత్ర ప్రశ్నోత్తరాభ్యామీశ్వరో జీవేభ్య ఉపదిశతి. కశ్చిత్ కంచిత్ప్రతి బ్రూతే. కో మాం సత్యక్రియాయాం ప్రవర్తయతీతి సోఽస్యోత్తరం బ్రూయాత్. ఈశ్వరః పురుషార్థక్రియాకరణాయ త్వామాదిశతీతి. ఏవం కశ్చిద్విద్యార్థీ విద్వాంసం ప్రతి పృచ్ఛేత్ కో మదాత్మన్యన్తర్యామిరూపతయా సత్యం ప్రకాశయతీతి. స ఉత్తరం దద్యాత్ సర్వవ్యాపకో జగదీశ్వర ఇతి. కస్మై ప్రయోజనాయేతి కేనచిత్పృచ్ఛ్యతే. సుఖప్రాప్తయే పరమేశ్వరప్రాప్తయే చేత్యుత్తరం బ్రూయాత్. పునః కస్మై ప్రయోజనాయేతి మాం నియోజయతీతి పృచ్ఛ్యతే. సత్యవిద్యాధర్మప్రచారాయేత్యుత్తరం బ్రూయాత్. ఆవాం కిం కరణాయేశ్వర ఉపదిశతి. యజ్ఞానుష్ఠానాయేతి పరస్పరముత్తరం బ్రూయాతమ్. పునః స కిమాప్తయ ఆజ్ఞాపయతీతి. సర్వవిద్యాసుఖేషు వ్యాప్తయే తత్ప్రచారాయేత్యుత్తరం బ్రూయాత్. మనుష్యైర్ద్వాభ్యాం ప్రయోజనాభ్యాం ప్రవర్తితవ్యమ్. ఏక మత్యంతపురుషార్థశరీరారోగ్యాభ్యాం చక్రవర్తిరాజ్యశ్రీప్రాప్తికరణమ్. ద్వితీయం సర్వా విద్యాః సమ్యక్ పఠిత్వా తాసాం సర్వత్ర ప్రచారీకరణం చేతి. నైవ కేనచిదపి కదాచిత్పురుషార్థం త్యక్త్వాఽలస్యే స్థాతవ్యమితి.।౬॥

పదార్థము :-(కః) ఏ సుఖస్వరూపుడు (త్వా) నిన్ను సత్కర్మల నాచరించుటకు (యునక్తి) ఆజ్ఞాపించుచున్నాడో (సః) ఆ జగదీశ్వరుడు (త్వా) నిన్ను విద్యమున్నగు శుభగుణముల ప్రకటించుటకు విద్వాంసుడు, లేక విద్యార్థియగుటకు (యునక్తి) ఆజ్ఞాపించుచున్నాడు (కస్మై) ఆయన ఏ యే ప్రయోజనములకై (త్వా) నిన్ను మరియు నన్ను (యునక్తి) యుక్తమొనర్చునో (తస్మై) అట్టి పూర్వోక్త సత్యవ్రతాచరణరూప యజ్ఞమున్కై (త్వా) ధర్మప్రచారమున్కై ఉద్యమించు నిన్ను (యునక్తి) ఆజ్ఞాపించుచున్నాడు (సః) ఆ యీశ్వరుడే (కర్మణే) ఉక్తశ్రేష్ఠకర్మలనొనర్చుటకై (వామ్) కర్మల నొనర్చు వారిని, ఒనర్పజేయువారిని నియుక్త పరచుచున్నాడు (వేషాయ) శుభ గుణ కర్మ విద్యల వ్యాప్తికై (వామ్) విద్యలను చదువువారలు, చదివించు వారలునగు మీకుపదేశించుచున్నాడు. ।౬॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున ప్రశ్నోత్తరములద్వారా ఈశ్వరుడు జీవుల కుపదేశించుచున్నాడు. ఎప్పుడైనా, ఎవనితోనైన ''నిన్ను సత్యకర్మలందు ప్రవృత్తపరచువా డెవడని యడిగిన ప్రజాపతియగు పరమేశ్వరుడే పురుషార్థము మరియు ఉత్తమోత్తమ కర్మల నొనర్చుటకు వేదముద్వార ఉపదేశించి ప్రేరణ నిచ్చుచున్నా''డని సమాధాన మీయవలెను. ఇదేవిధముగ ఏ విద్యార్థియైనను ఏ విద్వాంసునితోనైనను నా యాత్మయందు అంతర్యామిరూపమున సత్యప్రకాశము నెవడు గలిగించుచున్నాడని ప్రశ్నించుచో ''సర్వవ్యాపకుడగు జగదీశ్వరుడే'' యని చెప్పవలెను. మరల నాతడు ''ఆయన ఏ యే ప్రయోజనములకొరకు ఉపదేశించును, ఆజ్ఞాపించు''నని యడిగిన దానికి సమాధాన మిట్లీయవలెను. ''సుఖ స్వరూపుడగు పరమేశ్వర ప్రాప్తికి, సత్యవిద్యల, ధర్మప్రచారము కొరకు అని; నన్ను మరియు నిన్ను (మన యిరువురను) ఏ యే పనులొనర్చుటకు ఈశ్వరుడుపదేశించుచున్నా'' డని యడిగిన ''యజ్ఞమొనర్చుట''కని ఉత్తరమీయవలెను. ''నాతడు ఏ యే పదార్థముల ప్రాప్తికొరకు ఆజ్ఞ యిచ్చు''నని యడిగిన ''సమస్తవిద్యల ప్రాప్తికి మరియు వాని ప్రచారమున'' కని సమాధాన మీయవలెను.

మనుష్యులు రెండు ప్రయోజనములందు ప్రవృత్తులై యుండవలెను. ఒకటి అత్యంతపురుషార్థము మరియు శరీరారోగ్యముచే చక్రవర్తిరాజ్యలక్ష్మిని ప్రాప్తించుకొనుట. రెండవది :- ఇతర సమస్తవిద్యలను బాగుగ చదివి వానిని ప్రచారమొనర్చుట. ఏ మనుష్యుడును పురుషార్థమును వదలి సోమరిపోతుగా నెప్పుడు నుండ కూడదు. ॥౬॥

6. Who prompts you to do good deeds? It is He, the Great Lord Who guides us on the path of virtue. Why does He do so? For the performance of noble, virtuous deeds and the fulfilment of the vow of leading a truthful life. The Lord enjoins the workers and their organisers, the teacher and the taught to be constantly engaged in doing good ·deeds and achieving fine qualities and true knowledge.

౭. ప్రత్యుష్టమిత్యస్య ఋషిః స ఏవ। యజ్ఞో దేవతా। ప్రాజాపత్యా జగతీ ఛన్దః। నిషాదః స్వరః.

సర్వైర్దుష్టగుణానాం దుష్టమనుష్యాణాం చ నిషేధః కర్తవ్య ఇత్యుపదిశ్యతే.

దుష్టగుణస్వభావములు కల మనుష్యుని నిషేధించుట మనుష్యులందరికి యోగ్య కార్యమని ఈ మంత్రమునందుపదేశించుచున్నాడు.

౭ ప్రత్యుష్టꣳ రక్షః ప్రత్యుష్టా౨ అరాతయో నిష్టప్తꣳ రక్షో నిష్టప్తా౨ అరాతయః। ఉర్వన్తరిక్షమన్వేమి ॥౭॥

ప.వి:- ప్రత్యుష్టమితి ప్రతి+ఉష్టమ్, రక్షః, ప్రత్యుష్టా ఇతి ప్రతి+ ఉష్టాః, అరాతయః, నిష్టప్తమ్, నిస్తప్తమితి నిః+తప్తమ్; రక్షః. నిష్టప్తాః, నిస్తప్తా ఇతి నిః+తప్తాః, అరాతయః, ఉరు, అన్తరిక్షమ్, అను+ ఏమి॥౭॥

పదార్థః:-(ప్రత్యుష్టమ్) యత్ప్రతీతం చ తదుష్టం దగ్ధం చ తత్. (రక్షః) రక్షఃస్వభావో దుష్టో మనుష్యః (ప్రత్యుష్టాః) ప్రత్యక్షతయా ఉష్టా దగ్ధవ్యాస్తే (అరాతయః) అవిద్యమానా రాతిర్దానం యేషు తే శత్రవః, (నిష్టప్తమ్) నితరాం తప్తం సంతాపయుక్తం చ కార్యమ్. (రక్షః)స్వార్థీ మనుష్యః (నిష్టప్తాః) పూర్వవత్. (అరాతయః) కపటేన విద్యాదానగ్రహణరహితాః (ఉరు) బహువిధం సుఖం ప్రాప్తుం ప్రాపయితుం వా. ఉర్వితి బహునామసు పఠితమ్. నిఘం 3.౧. (అన్తరిక్షమ్) సుఖసాధనార్థమవకాశం (అన్వేమి) అనుగతం ప్రాప్నోమి. అయం మన్త్రః శ. ౧-౧-౨. ౨-౪ వ్యాఖ్యాతః. ॥౭॥

అన్వయః :-మయా రక్షః ప్రత్యుష్టమరాతయః ప్రత్యుష్టా రక్షో నిష్టప్తమరాతయో నిష్టప్తాః పురుషార్థేన సదైవ కార్యాః. ఏవం కృత్వాన్తరిక్ష మురు బహుసుఖం చాన్వేమి. ॥౭॥

భావార్థః:-ఇదమీశ్వర ఆజ్ఞాపయతి సర్వైర్మనుష్యైః స్వకీయం దుష్టస్వభావం త్యక్త్వాఽన్యేషామపి విద్యా ధర్మోపదేశేన త్యాజయిత్వా దుష్టస్వభావాన్ మనుష్యాంశ్చ నివార్య, బహువిధం జ్ఞానం సుఖం చ సంపాద్య విద్యాధర్మ పురుషార్థాన్వితాః సుఖినః సర్వే ప్రాణినః సదా సమ్పాదనీయాః.॥౭॥

పదార్థము :-నా కర్తవ్యము పురుషార్థముతో గూడి (రక్షః) దుష్టగుణస్వభావములుగల మనుష్యుని (ప్రత్యుష్టమ్) నిశ్చయముగ నిర్మూల మొనర్చుట (అరాతయః) దయలేని దానధర్మరహితులగు దుష్టశత్రువులను (ప్రత్యుష్టాః) ప్రత్యక్షముగ నిర్మూలించుట (రక్షః) దుష్టగుణస్వభావుడు, విద్యావిరోధి, స్వార్థియు నగు మనుష్యుని (నిష్టప్తమ్ అరాతయః) ఛలయుక్తులై విద్యాగ్రహణము గాని విద్యాదానముగాని లేని దుష్టప్రాణులను (నిష్టప్తాః) నిరంతరము సంతాపయుక్తులనుగ నొనర్చి (అన్తరిక్షమ్) సుఖముల సిద్ధింపజేయు ఉత్తమ స్థానమును మరియు (ఉరు) అపార సుఖమును (అన్వేమి) ప్రాప్తింతునుగాక.॥౭॥

భావార్థము :-ఈశ్వరుడిట్లాజ్ఞాపించుచున్నాడు. మానవులెల్లరును తమ దుష్టస్వభావములను త్యజించి విద్యాధర్మముల ఉపదేశములద్వారా అన్యులను కూడ దుష్టత్వము మున్నగు అధర్మ వ్యవహారముల నుండి వేరుగ నుంచవలెను. మరియు వారిని విద్య, ధర్మము, పురుషార్థము మొదలగు అనేక విధముల జ్ఞానసుఖములచే యుక్తులనుగా నొనర్చవలయును. ॥౭॥

7. May we root our the evil tendencies of the wicked, the unsympathetic and uncharitable exploiters of humanity. May we take to task the disturbers of peace, and expose the wicked.

May we thus get many an opportunity of attaining to prosperity and bliss.

౮. ధూరసీత్యస్య ఋషిః స ఏవ. అగ్నిర్దేవతా, (నిచృత్)అతిజగతీ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

అథ సర్వవిద్యాధారకేశ్వరో విద్యాసాధనీభూతో భౌతికోఽగ్నిశ్చోపదిశ్యతే.

సర్వమును ధారణమొనర్చు నీశ్వరుడును పదార్థవిద్యాసిద్ధికి హేతువునగు భౌతికాగ్నియు నిందుపదేశించ బడుచున్నది.

౮ ధూరసి ధూర్వ ధూర్వన్తం ధూర్వ తం యో౨స్మాన్ధూర్వతి తం ధూర్వ యం వయం ధూర్వామః। దేవానామసి వహ్నితమ౯ సస్నితమం పప్రితమం జుష్టతమం దేవహూతమమ్।౮॥

ప.వి:- ధూః, అసి, ధూర్వ, ధూర్వన్తం, ధూర్వ, తమ్, యః, అస్మాన్, ధూర్వతి, తం, ధూర్వ, యమ్, వయమ్, ధూర్వామః, దేవానామ్, అసి, వహ్నితమితి వహ్ని+తమమ్, సస్నితమమితి సస్ని+తమమ్, పప్రితమమితి పప్రి+తమమ్, జుష్టతమమితి జుష్ట+తమమ్, దేవహూతమమితి దేవహూ+తమమ్.।౮॥

పదార్థః :-(ధూః) సర్వదోషనాశకో౨న్ధకార నాశకో వా (అసి)అస్తి వా. అత్ర సర్వత్ర భౌతికపక్షే వ్యత్యయేన ప్రథమపురుషో గృహ్యతే (ధూర్వ) హింసయ ధూర్వతి హినస్తి వా (ధూర్వంతమ్)హింసాశీలం ప్రాణినం,(ధూర్వ) హింసయ హినస్తి వా. (తమ్) సర్వభూతాభి ద్రోగ్ధారమ్ (యః) అస్మద్ద్వేష్టా (అస్మాన్) ధార్మికాన్ సర్వేభ్యః సుఖోపకర్తౄన్ (ధూర్వతి) హినస్తి (తమ్) దుష్టం దస్యుం చోరం వా (ధూర్వ) హింసయ హినస్తి వా (యమ్) పాపినమ్ (వయమ్) విద్వాంసః సర్వమిత్రాః, (ధూర్వామః) హింసామః (దేవానామ్)విదుషాం పృథివ్యాదీనాం వా (అసి) ఉత్పాదకో వర్తసే ప్రకాశకో వర్తతే వా. (వహ్నితమమ్) వహతి ప్రాపయతి యథాయోగ్యం సుఖాని స వహ్నిః సో౨తిశయితస్తమ్ (సస్నితమమ్) అతిశయేన శుద్ధం శుద్ధికారకం చ, తథా శుద్ధిహేతుం భౌతికం వా. అథవా స్వవ్యాప్త్యా సర్వజగద్ద్వేష్టయితార మీశ్వరం శిల్పవిద్యాహేతుం వ్యాపనశీలం భౌతికం వా. ష్ణా శౌచే. అథవా ష్ణో వేష్టనే ఇత్యస్య రూపమ్. (పప్రితమమ్) ప్రాప్తి ప్రపూరయతి సర్వాభిర్విద్యాభిరానన్దైశ్చ జనాన్ స్వవ్యాప్త్యా జగద్వా మూర్తం వస్తు శిల్పవిద్యాసాధ్యాఙ్గాని చ యః సో౨తిశయిత స్తమ్ (జుష్టతమం) ధార్మికై ర్భక్తజనైః శిల్పభిశ్చ యో జుష్యతే స జుష్టః.అతిశయేన జుష్టస్తమ్.

(దేవహూతమమ్) దేవైర్విద్వద్భిః స్తూయతే శబ్ద్యతే సోఽతిశయితస్తమమ్, హ్వేఞ్ స్పర్ధాయాం శబ్దే చేత్యస్య రూపమ్. అయం మంత్రః శ. ౧. ౧-౨.౧౦-౧౨. వ్యాఖ్యాతః. ॥౮॥

అన్వయః:-హే పరమేశ్వర యతస్త్వం ధూరసి సర్వాభిరక్షకశ్చాసి తస్మాద్వయమిష్టబుద్ధ్యా దేవానాం వహ్నితమం సస్నితమం పప్రితమం జుష్టతమం దేవహూతమం త్వాం నిత్యముపాస్మహే. యోఽస్మాన్ ధూర్వతి యా చ వయం ధూర్వామస్తం త్వం ధూర్వ. యశ్చసర్వద్రోహీ తమపి ధూర్వన్తం సర్వహింసకం సదైవ ధూర్వ ఇత్యేకః. హే శిల్పవిద్యాం చికీర్షో త్వం యో భౌతికోఽగ్నిర్ధూః సర్వపదార్థచ్ఛేదకత్వాద్ధింసకో [అసి]ఽస్తి తం కలాకౌశలేన యానేషు సంప్రయోజనీయం దేవానాం వహ్నితమం సస్నితమం పప్రితమం జుష్టతమం దేవహూతమమగ్నిం [యం చ] వయం ధూర్వామస్తాడయామః. యోఽయుక్త్యా సేవితోఽస్మాన్ ధూర్వతి తం ధూర్వన్తమగ్నిం ధూర్వ. హే వీర! త్వం యో దుష్టశత్రురస్మాన్ ధూర్వతి తమప్యాగ్నేయాస్త్రేణ ధూర్వ యశ్చ దస్యురస్తి తమపి ధూర్వ.॥౮॥

భావార్థః:-యో ధాతేశ్వరః సర్వం జగద్దధాతి పాపినో దుష్టాన్ జీవాన్ తత్కృతపాప ఫలదానేన తాడయతి ధార్మికాంశ్చ రక్షతి. సర్వసుఖప్రాపక ఆత్మశుద్ధికారకః పూర్ణవిద్యాప్రదాతా విద్వద్భిః స్తోతవ్యః ప్రీత్యేష్టబుద్ధ్యా చ సేవనీయోస్తి స ఏవ సర్వైర్మనుష్యైర్పూజనీయః. తథైవ యోఽగ్నిః సకలశిల్పవిద్యాక్రియాసాధకతమః పృథివ్యాది పదార్థానాం మధ్యే ప్రకాశక ప్రాపకతమతయా శ్రేష్ఠోఽస్తి. యస్య ప్రయోగేణాగ్నేయాస్త్రాది విద్యయా శత్రూణాం పరాజయో భవతి స ఏవ శిల్పిభిర్విద్యాయుక్త్యా హోమయాన క్రియాసిద్ధ్యర్థం సేవనీయః.॥౮॥

పదార్థము :- ఓ పరమేశ్వరా! నీవు (ధూః) సకల దోష నాశకుడవు జగద్రక్షకుడవునై (అసి) ఉన్నావు. ఈ కారణమున మేము ఇష్టబుద్ధితో (దేవానామ్) విద్వాంసులను విద్య, మోక్షము మరియు సుఖమునందు (వహ్నితమమ్) యథాయోగ్యమున చేర్చుటకు (సస్నితమమ్) అతిశయముగ శుద్ధపరచుటకు (పప్రితమమ్) సమస్తవిద్యల మరియు ఆనందములచే విశ్వమును పూర్ణపరచుటకు (జుష్టతమమ్) ధార్మిక భక్తజనులకు సేవించదగినవాడవు. మరియు(దేవహూతమమ్) విద్వాంసులచే స్తుతింపదగిన నిన్ను సదా ఉపాసించుచున్నాము (యః) ఎవడైన ద్వేషి, మోసకారి, కపటి, పాపి, కామక్రోధాదులతో గూడిన మనుష్యుడు (అస్మాన్) ధర్మాత్ములము మరియు ఎల్లరను సౌఖ్యవంతులుగ నొనర్చు మాకు (ధూర్వతి) దుఃఖములను గలిగించునో, (యమ్) ఏ పాపాత్ముని (వయమ్) మేము (ధూర్వామః) దుఃఖముల పాల్జేయుదుమో (తమ్) అతనిని నీవు (ధూర్వ) దండించుము. ఎల్లరకు ద్రోహము గలిగించువాడు, సకల ప్రాణులకు దుఃఖము గలిగించు వానిని కూడ నీవు సదా (ధూర్వ) తాడించుచుండుము. శిల్పవిద్యలను దెలిసికొనగోరు ఓ మానవా! నీవు ఏ భౌతికాగ్ని (ధూః) సకల పదార్థములను ఛేదించునదై, అంధకారమును నాశనమొనర్చునదై (అసి) ఉన్నదో, కళలను

నడుపుటలో చాతుర్యముగల విద్వాంసులను యానములందు (వహ్నితమమ్) సుఖముల నందించు (సస్నితమమ్) శుద్ధపరచుహేతువుచే (పప్రితమమ్) శిల్పవిద్యలకు నేది ముఖ్యసాధనమో (జుష్టతమమ్) శిల్పులెద్దానిని సేవించుచుందురో, నెయ్యది (దేవహూతమమ్) విద్వాంసులు స్తుతించదగినదైన యగ్నిగలదో, దానిని (వయమ్) మేము (ధూర్వామః) తాడింతుము. దానిని యుక్తిపూర్వకముగ సేవించకున్నచో (అస్మాన్) అది మమ్ము (ధూర్వతి) పీడించును. (తమ్) అట్టి (ధూర్వన్తమ్) పీడలను గలిగించునట్టి యగ్నిని (ధూర్వ) యానాదులందు యుక్తపరచుడు. ఓ వీరులారా! మీరు (యమ్) దుష్టులగు ఏ శత్రువులు (అస్మాన్) మాకు (ధూర్వతి) దుఃఖములను గలిగింతురో (తమ్) వారిని (ధూర్వ) నష్టపరచుడు, చోరులగువారెవరైన యున్నచో వారిని కూడ (ధూర్వ) నాశమొందించుడు.।౮॥

భావార్థము :-సర్వజగత్తును ధారణమొనర్చియున్న పరమేశ్వరుడు దుష్టులగు పాపాత్ములను వా రొనర్చిన పాపకర్మల కనుకూలమగు దండన విధించి దుఃఖితులుగను, ధర్మాత్ములకు వారి యుత్తమకర్మల కనుసారముగ ఫలముల నిచ్చి సౌఖ్యవంతులుగను నొనర్చి రక్షించును. ఆయనయే సకల సుఖముల ప్రాప్తింపజేయును. ఆత్మను పరిశుద్ధపరచును. మరియు పూర్ణవిద్యలను ఇచ్చును. ఆయనయే విద్వాంసులచే స్తుతించదగినవాడు మరియు చక్కని బుద్ధితో సేవించదగినవాడై యున్నాడు. కాని ఇతరు లెవ్వరును అట్లు గాజాలరు. అదే విధముగ ఈ ప్రత్యక్షముగ నున్న భౌతికాగ్నియును సంపూర్ణశిల్పవిద్యల క్రియలను సిద్ధింపజేయును. వానికి ముఖ్యసాధనమునైన పృథివి మున్నగు పదార్థములందు ప్రకాశము, వాని ప్రాప్తిచేతనే శ్రేష్ఠమై యున్నది. ఏలన దానివల్ల సిద్ధపరచబడిన ఆగ్నేయాది ఉత్తమ అస్త్ర శస్త్రములచే శత్రువులు పరాజితు లగుదురు. విద్యల యుక్తిచే హోమము మరియు విమానాదులను సిద్ధపరచుట యందును భౌతికాగ్ని సేవించదగినదై యున్నది.।౮॥

8. O Lord, Thou art the dispeller of vices. May Thou punish the wicked. May Thou deal with the vicious that put the sages to trouble. May Thou inspire the sinful with noble thought, whom we, too, exhort to do noble deeds. We worship Thee, the Giver of happiness and knowledge to the learned, purifier of them, the Promulgator of learning and joy in the universe, and worthy of adoration by the religious minded devotees and the wise!

౯. అహ్రుతమసీత్యస్య ఋుషిః స ఏవ. విష్ణుర్దేవతా. నిచృత్ త్రిష్టుప్ ఛన్దః ధైవతః స్వరః.

అథ యజమానభౌతికాగ్నికృత్యముపదిశ్యతే.

యజమానుని యొక్కయు, భౌతికాగ్ని యొక్కయు కర్మ ఉపదేశింపబడు చున్నది.

౯ అహ్రుతమసి హవిర్ధానం దృꣳహస్వ మా హ్వార్మా తే యజ్ఞపతిర్హ్వార్షీత్।

విష్ణుస్త్వా క్రమతామురు వాతాయాపహతꣳరక్షో యచ్ఛన్తాం పంచ ।౯॥

ప.వి:- అహ్రుతమ్, అసి, హవిర్ధానమితి హవిః+ధానమ్, దృంహస్వ, మా, హ్వాః, మా, తే, యజ్ఞపతిరితి యజ్ఞ+పతిః, హ్వార్షీత్, విష్ణుః, త్వా, క్రమతాం, ఉరు, వాతాయ, అపహతమిత్యప+హతమ్, రక్షః; యచ్ఛన్తామ్, పంచ.౹౯॥

పదార్థః:-(అహ్రుతమ్) కుటిలతారహితమ్. (అసి) అస్తి. అత్ర వ్యత్యయః. (హవిర్ధానమ్) హవిషాం ధానం స్థిత్యధికరణమ్, (దృంహస్వ) వర్ధయస్వ వర్ధయతి వా. అత్ర పక్షే వ్యత్యయః (మా హ్వాః) మా త్యజేః. అత్ర లిఙర్థే లుఙ్ (మా) క్రియార్థే నిషేధవాచీ, (తే) తవ (యజ్ఞపతిః) పూర్వోక్తస్య యజ్ఞస్య పతిః పాలకః (హ్వార్షీత్) త్యజతు. అత్ర లోడర్థే లుఙ్ (విష్ణుః) వ్యాపనశీలః సూర్యః (త్వా) తద్ధోతవ్యం ద్రవ్యం (క్రమతాం) చాలయతి. అత్ర లడర్థే లోట్ (ఉరు) బహు. ఉర్వితి బహునామసు పఠితమ్. నిఘం. ౩. ౧. (వాతాయ)వాయోః శుద్ధయే సుఖవృద్ధయే వా (అపహతమ్) వినాశితమ్ (రక్షః) దుర్గన్ధాదిదుఃఖజాలమ్ (యచ్ఛన్తామ్) నిగృహ్ణన్తు (పంచ) పంచభిరుత్క్షేపణాదిభిః కర్మభిః. ఉత్క్షేపణమవక్షేపణమాకుంచనం ప్రసారణం గమనమితి కర్మాణి. వైశే. ౧.౭. అత్ర సుపాం సులుగితి భిసో లుక్. అయం మన్త్రః శ. ౧-౧-౨. ౧౨-౧౯వ్యాఖ్యాతః.౹౯॥

అన్వయః:- హే ఋత్విక్! త్వం యదగ్నినా దృంహితమహ్రుతం హవిర్ధానమస్యాస్తి తద్దృంహస్వ కింతు తత్కదాచిన్మా హ్వార్మా త్యజేరిదం తే తవ యజ్ఞపతిర్దృంహతాం మా హ్వార్షీన్మా త్యజతు. ఏవం భవన్తః సర్వే మనుష్యాః పఞ్చభిరుత్క్షేపణాదిభిః కర్మభిర్యదగ్నౌ హూయతే తన్నియచ్ఛన్తాం నిగృహ్ణన్తు. యద్ద్రవ్యం విష్ణుర్వ్యాపనశీలః సూర్యోఽపహతం రక్షో యథా స్యాత్తథోరు వాతాయ [క్రమతామ్] క్రమయతి చాలయతి త్వా తత్సర్వం మనుష్యా అగ్నౌ హోమద్వారా యచ్ఛన్తాం నిగృహ్ణన్తు.౹౯॥

భావార్థః:-యదా మనుష్యాః పరస్పరం ప్రీత్యా కుటిలతాం విహాయ శిక్షకశిష్యభూత్వేమామగ్నివిద్యాం విజ్ఞానక్రియాభ్యాం జ్ఞాత్వాఽనుతిష్ఠన్తి తదా మహతీం శిల్పవిద్యాం సంపాద్య శత్రుదారిద్ర్యనివారణపురఃసరం సర్వాణి సుఖాని ప్రాప్నువన్తీతి.౹౯॥

పదార్థము :- ఓ ఋత్విజుడా! నీవు అగ్నిచే వ్యాపించునదియు (అహ్రుతమ్) కుటిలత్వము లేనిదియును (హవిర్ధానమ్) హోమమునకు దగినపదార్థముల ధారణమొనర్చునదియునగు దీనిని (దృంహస్వ) వృద్ధిపరచుము. ఏ సమయమునందైనను (మా హ్వాః) దానిని త్యజించకుము. మరియు ఈ (తే) నీయొక్క (యజ్ఞపతిః) యజమానుడును (మా హ్వార్షీత్)దానిని [ఆ యజ్ఞకార్యమును] వదలవలదు. ఈ విధముగ

మీరు (పశ్చ) ఉత్క్షేపణ, అపక్షేపణ, ఆకుంచన, ప్రసారణ, గమనము [పైకిలేచుట, కూర్చుండుట, చేష్టలద్వారా అంగములను ముడుచుట, వ్యాపింప జేయుట, నడచుట, తిరుగుట] మున్నగు నీ యైదుకర్మలచే హవనద్రవ్యములద్వారా వానిని యగ్నియందు (యచ్ఛస్వామ్) హవనము [యజ్ఞము] నొనర్పుడు (త్వా) హవన మొనర్చిన ఏ ద్రవ్యములు గలవో వానిని (విష్ణుః) వ్యాపనశీలుడగు సూర్యుడు (అపహతమ్ రక్షః) దుర్గంధము మున్నగు దోషములను నాశపరచుచు (ఉరువాతాయ) అత్యంత సుఖవృద్ధికై, వాయుశుద్ధికై (క్రమతామ్) వృద్ధియొనర్చు చున్నాడు.।౯॥

భావార్థము :- మానవులు పరస్పర ప్రేమతో కుటిలత్వమును వదలి శిక్షణ నిచ్చువారికి శిష్యులై విశేష జ్ఞానక్రియలచే భౌతికాగ్నియొక్క విద్యను దెలిసికొని దాని ననుష్ఠించునప్పుడు సిద్ధించిన శిల్పవిద్యద్వారా సమస్తశత్రువుల మరియు దారిద్ర్యము మున్నగు దుఃఖములనుండి విముక్తులై సకల సుఖములను ప్రాప్తించుకొందురు. ఈ విధముగ విష్ణువు [సర్వవ్యాపకుడగు పరమేశ్వరుడు] మానవులెల్లరకును ఆజ్ఞ యిచ్చుచున్నాడు. ఈ యాజ్ఞల నెల్లరును పాలించుట కర్తవ్యమై యున్నది.।౯॥

9. O Ye men, increase the store of goods acquired by honest and fair means to be used in the service of humanity. May your life, be constantly dedicated to this principle. May the spiritually minded people, also, not give up this humanitarian work. May your lives be constantly consecrated to the performance of five daily duties. The heat of the sun destroys dirt and odour, and draws substances consigned to fire, in their atomic form for the purification of air!

౧౦. దేవస్య త్వేత్యస్య ఋషిః స ఏవ. సవితా దేవతా. భురిగ్బృహతీఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

తస్య యజ్ఞఫలస్య గ్రహణం కేన కుర్వన్తీత్యుపదిశ్యతే.

ఆ యజ్ఞఫలగ్రహణ మే విధమున చేయునది వివరించ బడున్నది.

౧౦ దేవస్య త్వా సవితుః ప్రసవేఽశ్వినోర్బాహుభ్యాం పూష్ణో హస్తాభ్యామ్।

అగ్నయే జుష్టం గృహ్ణామ్యగ్నీషోమాభ్యాం జుష్టం గృహ్ణామి ॥౧౦॥

ప.వి:- దేవస్య, త్వా, సవితుః, ప్రసవ ఇతి ప్ర + సవే, అశ్వినోః బాహుభ్యామితి బాహుభ్యామ్, పూష్ణః, హస్తాభ్యామ్, అగ్నయే, జుష్టమ్, గృహ్ణామి, అగ్నీషోమాభ్యామ్, జుష్టమ్, గృహ్ణామి.।౧౦॥

పదార్థః :-(దేవస్య) సర్వజగత్ప్రకాశకస్య సర్వసుఖదాతురీశ్వరస్య (త్వా) తత్. (సవితుః) సవితా వై దేవానాం ప్రసవితా. శ. ౧. ౧. ౨. ౧౭. తస్య సర్వజగదుత్పాదకస్య సకలైశ్వర్యప్రదాతుః, (ప్రసవే) సవితృప్రసూతేఽస్మిన్ జగతి (అశ్వినోః) సూర్యాచన్ద్ర

మసోరధ్వర్యోర్వా సూర్యాచన్ద్రమసావిత్యేకే. నిరు. ౧౨. ౧.(బాహుభ్యామ్) బలవీర్యాభ్యామ్. వీర్యం వా ఏతద్రాజన్యస్య యద్బాహూ. శ. ౫. ౩. ౩. ౧౭ (పూష్ణః) పుష్టికర్తుః ప్రాణస్య, (హస్తాభ్యామ్) గ్రహణవిసర్జనాభ్యాం (అగ్నయే) అగ్నివిద్యాసంపాదనాయ (జుష్టమ్) విద్యాం చికీర్షుభిః సేవితం కర్మ (గృహ్ణామి) స్వీకరోమి. (అగ్నీషోమాభ్యామ్) అగ్నిశ్చ సోమశ్చ తాభ్యామగ్నిజలవిద్యాభ్యామ్ (జుష్టమ్) విద్వద్భిః ప్రీతం ఫలం. (గృహ్ణామి) పూర్వవత్. అయం మన్త్రః శ. ౧. ౧. ౨. ౧౭-౧౯. వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౦॥

అన్వయః :- యత్సవితుర్దేవస్య ప్రసవేఽశ్వినోర్బాహుభ్యాం పూష్ణో హస్తాభ్యామగ్నయే జుష్టమస్తి త్వా తత్కర్మాహం గృహ్ణామి. ఏవం చ యద్విద్వద్భిరగ్నీషోమాభ్యాం జుష్టం ప్రీతం చారు ఫలమస్తి తదహం గృహ్ణామి.॥౧౦॥

భావార్థః:- విద్వద్భిర్మనుష్యైర్విద్వత్సంగత్యా సమ్యక్ పురుషార్థే నేశ్వరేణోత్పాదితాయామస్యాం సృష్టౌ సకల విద్యాసిద్ధయే సూర్యాచన్ద్రాగ్నిజలాదిపదార్థానాం సకాశాత్ సర్వేషాం బలవీర్యవృద్ధయే చ సర్వా విద్యాః సంసేవ్య ప్రచారణీయాః. యదా జగదీశ్వరేణ సకలపదార్థానాముత్పాదనధారణాభ్యాం సర్వోపకారః కృతోఽస్తి తథైవాస్మాభిరపి నిత్యం ప్రయతితవ్యమ్. ॥౧౦॥

పదార్థము :-నేను (సవితుః) సర్వజగత్తు నుత్పన్నమొనర్చు కర్తయు, సకలైశ్వర్యదాతయు (దేవస్య) విశ్వమును ప్రకాశపరచువాడును మరియు సర్వ సుఖదాతయునగు పరమేశ్వరునిద్వారా (ప్రసవే) ఉత్పన్నపరచబడిన ఈ జగమునందు (అశ్వినోః) సూర్యచంద్రులయొక్క (బాహుభ్యామ్) బలవీర్యము వలన (పూష్ణః) పుష్టినిగలిగించు ప్రాణముయొక్క (హస్తాభ్యామ్) గ్రహణత్యాగబలములవలన (అగ్నయే) అగ్నివిద్యను సిద్ధమొనర్చుటకొరకు (జుష్టమ్) విద్యలనభ్యసించువారు సేవించుకర్మలను (త్వా) వానిని (గృహ్ణామి) స్వీకరించెదను. ఇదేవిధముగా(అగ్నీషోమాభ్యామ్) అగ్ని మరియు జలవిద్యలను (జుష్టమ్) విద్వాంసులు గోరునట్టి కర్మఫలమును (గృహ్ణామి) నేను స్వీకరించెదను.॥౧౦॥

భావార్థము :- మానవులెల్లరును విద్వాంసుల సత్సంగముల మరియు తమపురుషార్థములద్వారా పరమేశ్వరునిచే సృష్టింపబడిన ప్రత్యక్షసృష్టి, అనగా ఈ విశ్వమునందు సకలవిద్యలసిద్ధికై సూర్యచంద్రాగ్ని జలాదుల ప్రకాశముద్వారా సర్వజనుల బలవీర్యముల వృద్ధికొరకు అనేకవిద్యల నభ్యసించి వానిని ప్రచారమొనర్చవలయును. అనగా జగదీశ్వరుడు సకల పదార్థముల నుత్పత్తి ధారణమొనర్చి ఎల్లర కుపకారమొనర్చు నట్లు మనమును సదా ప్రయత్నించుచుండవలెను.॥౧౦॥

10. In this universe created by the All Effulgent God, I realize the power and influence of the sun and moon, feel the inhalation and exhalation of lifegiving breath, appreciate the efforts made by the votaries of knowledge for mastering the science of electricity. I follow the researches made by the learned in the application of water and fire.

౧౧. భూతాయ త్వేతి ఋషిః స ఏవ, అగ్నిర్దేవతా, స్వరాడ్జగతీ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః,

యజ్ఞశాలాదిగృహాణి కీదృశాని రచనీయానీత్యుపదిశ్యతే.

యజ్ఞశాలాది గృహము లెటుల నిర్మించవలయునో ఈ మంత్రమునం దుపదేశించుచున్నాడు.

౧౧ భూతాయ త్వా నారాతయే స్వరభివిఖ్యేషం దృꣳహన్తాం దుర్యాః।

పృథివ్యాముర్వన్తరిక్షమన్వేమి। పృథివ్యాస్త్వా నాభౌ

సాదయామ్యదిత్యాఽఉపస్థేఽగ్నే హవ్యꣳ రక్ష ॥౧౧॥

ప. వి:- భూతాయ, త్వా, న, అరాతయే, స్వః, అభివిఖ్యేషమిత్యభి+విఖ్యేషమ్, దృꣳహన్తామ్, దుర్యాః, పృథివ్యామ్, ఉరు, అన్తరిక్షమ్, అను, ఏమి, పృథివ్యాః, త్వా, నాభౌ, సాదయామి అదిత్యాః, ఉపస్థ ఇత్యుపస్థే, అగ్నే, హవ్యమ్, రక్ష ॥౧౧॥

పదార్థః-(భూతాయ) ఉత్పన్నానాం ప్రాణినాం సుఖాయ (త్వా) తం కృషిశిల్పాదిసాధనం. (న) నిషేధార్థే (అరాతయే) రాతిర్దానం న విద్యతే యస్మిన్ తస్మై శత్రవే బహుదానకరణార్థం దారిద్ర్యవినాశాయ వా (స్వః) సుఖముదకం వా. స్వరితి సుఖనామసు పఠితమ్. నిఘం. 3.౬ ఉదకనామసు చ. ౧-౧౨. (అభివిఖ్యేషమ్) అభితః సర్వతో వివిధం పశ్యేయమ్. అత్రాభివ్యోరుపపదే చక్షిఙ్ ఇత్యస్యాశీర్లిఙ్యార్ధధాతుక సంజ్ఞామాశ్రిత్య ఖ్యాఞ్ ఆదేశః. లిఙ్యాశిష్యఙిత్యఙ్ సార్వధాతుకసంజ్ఞామాశ్రిత్య చ యామ ఇత్యస్య ఇయ్ ఆదేశః. సకారలోపాభావ ఇతి (దృꣳహన్తాం) దృంహన్తాం వర్ధయన్తామ్. అత్రాంతర్గతో ణ్యర్థః (దుర్యాః) గృహాణి, దుర్యా ఇతి గృహనామసు పఠితమ్. నిఘం.3-౪. (పృథివ్యాం) విస్తృతాయాం భూమౌ (ఉరు) బాహు (అన్తరిక్షం) అవకాశం సుఖేన నివాసార్థం (అను) క్రియార్థే (ఏమి) ప్రాప్నోమి. (పృథివ్యాః) శుద్ధాయా విస్తృతాయా భూమేః (త్వా) తం పూర్వోక్తం యజ్ఞం (నాభౌ) మధ్యే (సాదయామి) స్థాపయామి. (అదిత్యాః) విజ్ఞానదీప్తేర్వేదవాచః సకాశాదన్తరిక్షే మేఘమణ్డలస్య మధ్యే అదితిర్ద్యౌరదితిరన్తరిక్షమితి మంత్రప్రమాణ్యాత్, ఋ ౧, ౮, ౬, ౧౦. అదితిరితి వాఙ్నామసు పఠితమ్, నిఘం ౧. ౧౧. పదనామసు చ. నిఘ. ౪. ౧. (ఉపస్థే) సమీపే (అగ్నే) పరమేశ్వర! (హవ్యం) దాతుం

గ్రహీతుం యోగ్యం క్రియాకౌశలం సుఖం వా (రక్ష) పాలయ. అయం మన్త్రః శ. ౧. ౧. ౨. ౨౦-౨౩ వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౧॥

అన్వయః :-అహం యం భూతాయారాతయే ఉదానాయాదిత్యా ఉపస్థే యజ్ఞం సాదయామి. [త్వా] తం కదాచిన్న త్యజామి. హే విద్వాంసో! భవన్తః పృథివ్యాం దుర్యా దృంహన్తాం వర్ధయన్తామ్. అహం [త్వా] పృథివ్యా నాభౌ మధ్యే యేషు గృహేషు స్వరభివిఖ్యేషం యస్యాం పృథివ్యాముర్వన్తరిక్షం చాన్వేమి. హే అగ్నే! జగదీశ్వర! త్వమస్మాకం హవ్యం సర్వదా రక్షేత్యేకోఽన్వయః.

హే అగ్నే! పరమేశ్వర! అహం భూతాయారాతయే పృథివ్యా నాభౌ ఈశ్వరత్వోపాస్య త్వాభ్యాం స్వః సుఖరూపం [త్వా] త్వా మభివిఖ్యేషమ్ ప్రకాశయామి. భవత్కృపయే మేఽస్మాకం దుర్యా గృహాదయః పదార్థాస్తత్రస్థా మనుష్యాదయః ప్రాణినో దృంహన్తాం నిత్యం వర్ధయన్తామ్. అహం పృథివ్యాముర్వన్తరిక్షం వ్యాపకమదిత్యాముపస్థే త్వా త్వామన్వేమి నిత్యం ప్రాప్నోమి [న సాదయామి]. న కదాచిత్ త్వా త్వాం త్యజామి. త్వమిమమస్మాకం హవ్యం సర్వదా రక్ష. ఇతి ద్వితీయోఽన్వయః.

అహం శిల్పవిద్ యజమానో భూతాయారాతయే పృథివ్యా నాభౌ త్వా [అగ్నే] తమగ్నిం హోమార్థం శిల్పవిద్యార్థం చ సాదయామి. యతోఽయమగ్నిరదిత్యా అన్తరిక్షస్యోపస్థే హుతం హవ్యం ద్రవం [రక్ష] రక్షతి తస్మాత్తం పృథివ్యాం స్థాపయిత్వోర్వన్తరిక్షమన్వేమి. అత ఏవ త్వా తం పృథివ్యాం సాదయామి. ఏవం కుర్వన్నహం స్వరభివిఖ్యేషమ్. తథైవేమే దుర్యాః ప్రాసాదాస్తత్స్థా మనుష్యాశ్చ దృంహన్తాం శుభగుణైర్వర్ధన్తామితి మత్వా తమిమమగ్నిం కదాచిన్నాహం త్యజామి ఇతి తృతీయోఽన్వయః. ॥౧౧॥

భావార్థః:- అత్ర శ్లేషాలంకారః. ఈశ్వరేణ మనుష్య ఆజ్ఞాప్యతే. హే మనుష్య! అహం త్వాం సర్వేషాం భూతానాం సుఖదానాయ పృథివ్యాం రక్షయామి, త్వయా వేదవిద్యాధర్మానుష్ఠానయుక్తేన పురుషార్థేన సున్దరాణి సర్వర్తు సుఖయుక్తాని సర్వతో విశాలావకాశసహితాని గృహాణి రచయిత్వా సుఖం ప్రాపణీయమ్. తథా మత్సృష్టౌ యావన్తః పదార్థాః సన్తి తేషాం సమ్యగ్గుణాన్వేషణం కృత్వాఽనేక విద్యాః ప్రత్యక్షీకృత్య తాసాం రక్షణం ప్రచారశ్చ సదైవ సంభావనీయః మనుష్యైణాత్రైవం మన్తవ్యం సర్వత్రాభివ్యాపకం సర్వసాక్షిణం సర్వమిత్రం సర్వసుఖవర్ధక మముపాసితుమర్హం సర్వశ క్తిమన్తం పరమేశ్వరం జ్ఞాత్వా సర్వోపకారో వివిధవిద్యావృద్ధిధర్మోపస్థానమధర్మాద్దూరే స్థితిః క్రియాకౌశలసంసాదనం యజ్ఞక్రియానుష్ఠానం చ కర్తవ్యమితి.॥౧౧॥

అత్ర మహీధరేణ భ్రాన్త్యా అభివిఖ్యేషమితి పదం ఖ్యా ప్రకథనే ఇత్యస్య దర్శనార్థే గృహీతం తద్ ధాత్వర్థాదేవ విరుద్ధమ్. అభిలిఖ్యేషం పశ్యేయమ్. విపూర్వః ఖ్యాతిదర్శనార్థ ఇత్యువ్వటః.

పదార్థము :-నేను ఏ యజ్ఞమును (భూతాయ) ప్రాణుల సుఖము మరియు (అరాతయే) దారిద్ర్యాది దోషముల నాశనమునకు (ఆదిత్యా) వేదవాణి, విజ్ఞానప్రకాశముయొక్క (ఉపస్థే) గుణములందు (సాదయామి) స్థాపనమొనర్చుచున్నానో (త్వా) దానినెప్పుడును (న)వదలను. ఓ విద్వాంసులారా! మీ కర్తవ్యమేమనగా (పృథివ్యామ్) విశాలమైన భూమియందు (దుర్యాః) మీ గృహములను (దృంహన్తామ్) వ్యాపింపజేయవలెను. నేను (పృథివ్యాః నాభౌ) పృథివీమధ్య గృహములందు (స్వః) జలములు మున్నగు సుఖదాయక పదార్థములను(అభివిఖ్యేషమ్) అన్నివిధముల జూతును గాక! (ఉర్వన్తరిక్షమ్) చెప్పబడినపృథివిలో విశాలమగు అవకాశము [శూన్యము] నిచ్చి సుఖముగా నివసించదగిన స్థానమును సృజించిన (త్వా) నిన్ను (అన్వేమి) ప్రాప్తింతును. ఓ (అగ్నే) జగదీశ్వరా! నీవు (హవ్యమ్) ఇచ్చిపుచ్చుకొనదగిన మా పదార్థములను (రక్ష) సర్వదా రక్షించుచుండుము [ఇది మొదటి పక్షము].

రెండవ పక్షము:- ఓ అగ్నే పరమేశ్వరా! నేను (భూతాయ) ప్రాపంచికజీవుల సుఖము, (రాతయే) దారిద్ర్యనాశనము మరియు దానము మున్నగు ధర్మముల నాచరించుటకై (పృథివ్యాః) పృథివియొక్క (నాభౌ) మధ్యన [ఈశ్వర సత్తా మరియు నాతని యుపాసనలద్వారా] (స్వః) సుఖస్వరూపుడవగు (త్వా)నిన్ను (అభివిఖ్యేషమ్) ప్రకాశపరతును. నీ కృపచే నా గృహాదిపదార్థములు మరియు దాని యందుండు మనుష్యులు మున్నగు ప్రాణులు (దృంహన్తామ్) వృద్ధిపొందుదురుగాక! నేను (పృథివ్యామ్) విస్తృత భూమియందు (ఉరు) అధికముగ (అన్తరిక్షమ్) అవకాశముతో నున్న స్థానమును నివాసముకొరకు (ఆదిత్యా ఉపస్థే) సర్వత్రవ్యాపకమై యున్న నీ సమీపమున సదా (అన్వేమి) ప్రాప్తించుకొందును. ఎప్పుడును (త్వా) నిన్ను (న సాదయామి) త్యజించను. ఓ జగదీశ్వరా! నీవు నాయొక్క (హవ్యమ్) ఉత్తమపదార్థములను సర్వదా (రక్ష) రక్షించుము. [ఇది రెండవ యర్థము.]

మూడవ పక్షము:- ఇట్లు చెప్పుచున్నాడు. నేను శిల్పవిద్యల నెరుగువాడనై యజ్ఞమునొనర్చు (భూతాయ) విశ్వమందలి ప్రాణులసుఖము (అరాతయే) దారిద్ర్యాది దోషముల వినాశము మరియు సుఖముగా దానము మున్నగు ధర్మకార్యము లొనర్చు నిచ్చుచే (పృథివ్యా నాభౌ) ఈ పృథివిపై శిల్పవిద్యల సిద్ధిపరచునట్టి ఏ (అగ్నే) అగ్ని గలదో దానిని హవన [యజ్ఞ] మొనర్చుటకు మరియు శిల్పవిద్యల సిద్ధికొరకు (సాదయామి) స్థాపింతును. ఏలన! ఉక్తశిల్పవిద్య దీని ద్వారానే సిద్ధించుచున్నది (అదిత్యాః) అంతరిక్షమున స్థితమైయున్న మేఘమండలమున (హవ్యమ్) హోమముద్వారా చేర్పించినట్టి ఉత్తమోత్తమ పదార్థముల (రక్ష) రక్షణ యొనర్చుకొందును. ఇందుచే నీ యగ్నిని (పృథివ్యామ్) పృథివియందు స్థాపితమొనర్చి (ఉర్వన్తరిక్షమ్) గొప్ప అవకాశయుక్త స్థానము అనేక విధములగు సుఖములను (అన్వేమి) ప్రాప్తించుకొందును. ఈ ప్రయోజనముకొరకే (త్వా) ఈ యగ్నిని పృథివియందు స్థాపింతును. ఈ విధముగ శ్రేష్ఠకర్మల నొనర్చుచు (స్వః) పలువిధ సుఖములను (అభివిఖ్యేషమ్) చూచెదను గాక! నాయొక్క (దుర్యాః) గృహము మరియు అందుండు మనుష్యులు (దృంహన్తామ్)

శుభగుణవములచే సుఖవముగ వృద్ధినొందుదురు గాక! ఇందుచే ఈ భౌతికాగ్నిని నే నెన్నడును (న) త్యజించకుందునుగాక! [ఇది మూడవ యర్థము]. ॥౧౧॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రములో శ్లేషాలంకార మున్నది. ఈశ్వరు డిట్లాజ్ఞాపించుచున్నాడు. ఓ మానవులారా! నేను మిమ్మేల రక్షించుచున్నాననగా: మీరు పృథివిపై సకలప్రాణులకు సుఖమును చేకూర్చుడు. వేదవిద్యలు, ధర్మానుష్ఠానములు మరియు మీ పురుషార్థములద్వారా అనేక విధములగు సుఖములను సదా విస్తృత మొనర్చుకొనుట మీకు యోగ్యమై యున్నది. మీరు అన్ని ఋతువులందును సుఖమునిచ్చు యోగ్యమైన, చక్కని అవకాశముతో గూడిన సుందర గృహములను నిర్మించుకొని సర్వదా సుఖములననుభవించుడు. నా సృష్టియందుగల సకల ఉత్తమోత్తమగుణములను పరిశోధించి, లేదా అనేక విద్యలను ప్రకటించుచు వాని యా ఉత్తమగుణములను ప్రపంచమునందు చక్కగా ప్రచారమొనర్చుచుండుడు. దీనివల్ల సకలప్రాణులకు ఉత్తమసుఖము వృద్ధియగుగాక! నన్ను మీరు సర్వవ్యాపకునిగ, సర్వసాక్షిగ, సర్వమిత్రునిగ, సకలసుఖములను వృద్ధిపరచువానిగా, ఉపాసనాయోగ్యునిగ మరియు సర్వశక్తిమంతునిగ నెరిగి, సర్వప్రాణులకు ఉపకారము, వివిధ విద్యలవృద్ధి, ధర్మమునందు ప్రవృత్తి, అధర్మమునందు నివృత్తి, క్రియాకుశలత్వసిద్ధి మరియు యజ్ఞక్రియల అనుష్ఠానము మున్నగువానియందు సదా ప్రవృత్తులై యుండవలెను. ॥౧౧॥

ఈ మంత్రమునందు మహీధరుడు భ్రాంతితో **'అభివిఖ్యేషమ్'** అను పదమును **'ఖ్యా ప్రకథనే'** ఈ ధాతువు నుదహరించి దర్శనార్థములో స్వీకరించి యుండెను. ఈ విధముగ ధాత్వర్థమునకే విరుద్ధార్థమును వ్రాసి యశుద్ధపరచినాడు.

11. I resort to agriculture and craft for removing poverty and ministering happiness to all. May I feel joy in my domestic life. May our houses be sufficiently commodious, airy, fully comfortable, and built in the middle of an open space. May our life be in conformity with Vedic teachings. O Lord we pray unto Thee to preserve and protect whatever gives us happiness.

౧౨. పవిత్రే స్థ ఇత్యస్య ఋషిః స ఏవ. అప్సవితారౌ దేవతే. భురిగత్యష్టి ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

అగ్నౌ హుతం ద్రవ్యం మేఘమండలం ప్రాప్య కీదృశం భవతీత్యుపదిశ్యతే.

అగ్నియందు వ్రేల్చబడిన ద్రవ్యము మేఘమండలమునందు జేరి యెటుల మార్పుజెంది యేమి

గుణమును ఇచ్చున దీ మంత్రమునం దీశ్వరు డుపదేశించెను.

౧౨ పవిత్రే స్థో వైష్ణవ్యౌ సవితుర్వః ప్రసవ ఉత్పునామ్యచ్ఛిద్రేణ పవిత్రేణ సూర్యస్య రశ్మిభిః। దేవీ రాపో॰ అగ్రేగువో॰ అగ్రేపువో॰గ్ర॰ఇమమద్య యజ్ఞన్నయతాగ్రే యజ్ఞపతిꣳ సుధాతుం యజ్ఞపతిం దేవయువమ్ ॥౧౨॥

ప.వి:-పవిత్రే ఇతి పవిత్రే, స్థః, వైష్ణవ్యౌ, సవితుః, వః, ప్రసవ ఇతి ప్ర+సవే, ఉత్, పునామి, అచ్ఛిద్రేణ, పవిత్రేణ, సూర్యస్య, రశ్మిభిరితి రశ్మి+భిః దేవీః, ఆపః, అగ్రేగువ ఇత్యగ్రే+గువః, అగ్రేపువ ఇత్యగ్రే+పువః, అగ్రే, ఇమమ్, అద్య, యజ్ఞమ్, నయత, అగ్రే, యజ్ఞపతిమితి యజ్ఞ+పతిమ్, సుధాతుమితి సుధా+తుమ్, యజ్ఞపతిమితి యజ్ఞ+పతిమ్, దేవయువమితి దేవ+యువమ్.॥౧౨॥

పదార్థః-(పవిత్రే) పవిత్రకరణహేతూ ప్రాణాపానగతీ (స్థః) భవతః. అత్ర వ్యత్యయః (వైష్ణవ్యౌ) యజ్ఞస్యేమౌ వ్యాప్తికర్తారౌ పవనపావకౌ తౌ (సవితుః) జగదుత్పాదకస్యైశ్వరస్య (వః) తాః. అత్ర పురుషవ్యత్యయః. (ప్రసవే) ఉత్పన్నే అస్మిన్ జగతీ (ఉద్) ధాత్వర్థే. ఉదిత్యేతయోః ప్రాతిలోమ్యం ప్రాహ. నిరు. ౧-౩. (పునామి) పవిత్రీ కరోమి. (అచ్ఛిద్రేణ) ఛిద్రరహితైః (పవిత్రేణ) శుద్ధికరణహేతుభిః (సూర్యస్య) ప్రత్యక్షలోకస్య (రశ్మిభిః) కిరణైః (దేవీః) దివ్యగుణయుక్తాః. అత్ర సుపాం సులుగితి పూర్వసవర్ణాదేశః (ఆపః) జలాని (అగ్రే గువః) అగ్రే సముద్రే ఉన్తరిక్షే గచ్ఛన్తీతి తాః (అగ్రేపువః) ప్రథమాం పృథివీస్థసోమౌషధిం సేవికాః (అగ్రే) పురఃసరత్వే క్రియాసంబంధే (ఇమమ్) ప్రత్యక్షమ్ (అద్య) అస్మిన్నహని (యజ్ఞమ్) పూర్వోక్తం (నయత) ప్రాపయత (అగ్రే) (యజ్ఞపతిమ్) యజ్ఞస్యానుష్ఠాతారం స్వామినమ్ (సుధాతుమ్) శోభనా ధాతవః శరీరస్థా మన ఆదయః సువర్ణాదయో వా యస్య తమ్. (యజ్ఞపతిమ్) యజ్ఞస్య కామయితారమ్ (దేవయువమ్) దేవాన్ విదుషో దివ్యగుణాన్వా యౌతి ప్రాప్నోతి ప్రాపయతీతి వా తమ్. అయం మన్త్రః శ. ౧. ౧. ౩. ౧-౭. వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౨॥

అన్వయః :-హే విద్వాంసో యథా సవితుః పరమేశ్వరస్య ప్రసవేఽస్మిన్ సంసారేఽచ్ఛిద్రేణ పవిత్రేణ సూర్యస్య రశ్మిభిః పవిత్రే శుద్ధౌ వైష్ణవ్యౌ పవనపావకౌ స్థో భవతః. యథా చైతైరగ్రే గువోఽగ్రే పువో [వః] దేవీరాపః పవిత్రా భవేయుః తథా శుద్ధాని ద్రవ్యాణ్యగ్నౌ నయత ప్రాపయత తథైవాహ మద్యేమం యజ్ఞ మగ్రే నీత్వా ఽగ్రే సుధాతుం యజ్ఞపతిం దేవయువం యజ్ఞపతిం చోత్పునామి.॥౧౨॥

భావార్థః:- అత్ర లుప్తోపమాలంకారః. యే పదార్థాః సంయోగేన వికారం ప్రాప్నువన్తి. అగ్నినా ఛిన్నాః పృథక్ పృథక్ పరమాణవో భూత్వా వాయౌ విహరన్తి తే శుద్ధా భవన్తి. యథా

యజ్ఞానుష్ఠానేన వాయుజలానాముత్తమే శుద్ధిపుష్టీ జాయేతే. న తథా ఽన్యేన భవితుమర్హతః తస్మాద్దేవంక్రియయాశుద్ధైర్వాయ్వగ్నిజలాదిభిః శిల్పవిద్యయా యానాని సాధయిత్వా కామనాసిద్ధిం కుర్యుః కారయేయుశ్చ యా అపో ఽస్మాత్ స్థానాదుత్థాయ సముద్రమన్తరిక్షం గచ్ఛన్తి తతః పునః పృథివ్యాదిపదార్థానాగచ్ఛన్తి. తాః ప్రథమాః సంఖ్యాయన్తే యా మేఘస్థాస్తా ద్వితీయా ఇతి. శతపథబ్రాహ్మణే మేఘస్య వృత్రస్య సూర్యలోకస్య చ యుద్ధాఖ్యాయిక యాఽస్య మంత్రస్య వ్యాఖ్యానే మేఘవిద్యోక్తా.॥౧౨॥

పదార్థము :- ఓ విద్వాంసులారా! ఎట్లు మీరు (సవితుః) పరమేశ్వరుడు (ప్రసవే) ఉత్పన్నమొనర్చిన యీ జగమునందు (అచ్ఛిద్రేణ) నిర్దోషమును (పవిత్రేణ) పవిత్ర మొనర్చుటకు హేతువగు (సూర్యస్య) సూర్యుని (రశ్మిభిః) కిరణములచే (వైష్ణవ్యా) యజ్ఞసంబంధమగు [వ్యాప్తికారకములగు వాయ్వగ్నులు, ప్రాణాపానగతులు] (పవిత్రే) పదార్థములను సైతము పవిత్రమొనర్చుటకు హేతువులై (స్థః) ఉన్నవియో [ఎట్లు సూర్యకిరణములచే] (అగ్రేగువః) ముందు సముద్రమున, అంతరిక్షమున నడచునవియు (అగ్రేపువః) ప్రథమమున పృథివిపై నున్న సోమ ఓషధిని సేవించునదియు (దేవీః) దివ్యగుణయుక్తములు నైన (ఆపః) జలములు పవిత్రములుగ నుండునట్లు పవిత్రపదార్థములచే మీరు అగ్నియందు హోమము నొనర్చుచున్నారో అట్లే నేనును (అద్య) నేడు (ఇమమ్) ఈ (యజ్ఞమ్) క్రియాసంబంధమగు యజ్ఞమును (నయత) పొంది (అగ్రే) మొదట(సుధాతుమ్) శ్రేష్ఠములగు మనస్సు మున్నగు ఇంద్రియములు, సువర్ణాది ధనములు గలవాడును (యజ్ఞపతిమ్) యజ్ఞములను నియమముగ పాలించువాడును (దేవయువమ్) విద్వాంసులను, శ్రేష్ఠగుణములను ప్రాప్తమొనర్పజేయు మరియు జేయించువాడును నగు (యజ్ఞపతిమ్) యజ్ఞేచ్ఛగల మనుష్యుని (ఉత్పునామి) పవిత్రపరచుచున్నాను.॥౧౨॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున లుప్తోపమాలంకారము గలదు. సంయోగముచే వికారమును పొందు పదార్థములు అగ్నినిమిత్తమున అతిసూక్ష్మములును, పరమాణురూపములుగనై వాయువుమధ్యన నుండును. అట్లు కొన్ని శుద్ధములు నగుచున్నవి. కాని యజ్ఞానుష్ఠానములవల్ల వాయువు, వృష్టి ఎంతగా ఉత్తమము మరియు పుష్టివంతమును నగునో అంతగా ఇతర ఏ పద్ధతులవల్ల నైనను ఎన్నటికిని కాజాలదు. అందుచే విద్వాంసులు యజ్ఞక్రియలచే శుద్ధములగు వాయువు అగ్నులతో శిల్పవిద్యలతో శ్రేష్ఠమగు యానవిమానాదులను నిర్మించుకొని అనేక లాభములను పొందవలయును. తమ మనోకామితములను సిద్ధింపజేసికొని ఇతరుల మనోవాంఛలను కూడ సిద్ధింపజేయవలయును. ఏ జలములు భూమినుండి అంతరిక్షమునకు జేరి అచ్చటి నుండి తిరిగి మరల పృథివి మున్నగు పదార్థములను పొందుచున్నవియో అవి మొదటివి యని, మేఘములందే యుండిపోవునవి ద్వితీయములని యనబడును.॥౧౨॥

శతపథబ్రాహ్మణమునందు మేఘము వృత్రము 'అసురుడు' అనియు, సూర్యుని ఇంద్రుడనియు వర్ణించబడినది. యుద్ధరూప కథా ప్రకాశముచే ఈ మంత్రమునందు మేఘవిద్యను గూర్చి వర్ణింపబడియున్నది.

12. I learned persons, just as in this world created by God, inhaling and exhaling breaths are purified by the faultless and pure rays of the sun, just as charming and beautiful waters, which run to the ocean and go up in the atmosphere and nourish medi-

cines are purified by theses rays, so do ye perform Homa with pure substances. I always promote this yajna, and sanctify the worshipper with pure mind and strong body, the worshipper full of learning and noble qualities.

౧౩. యుష్మా ఇన్ద్రో వృణీతేత్యస్య ఋషిః పూర్వోక్తః. ఇన్ద్రో దేవతా. నిచృదుష్ణిక్ ఛన్దః. ఋషభః స్వరః.

అగ్నేయ త్వేత్యస్య ఋషిః స ఏవ. అగ్నిర్దేవతా. విరాడ్గాయత్రీ ఛన్దః. షడ్జః స్వరః.

దైవ్యాయ కర్మణ ఇత్యస్య ఋషిః స ఏవ. యజ్ఞోదేవతా. భురిగుష్ణిక్ ఛన్దః. ఋషభః స్వరః.

పునస్తాః కథంభూతా ఆప ఇంద్రవృత్రయుద్ధం చేత్యుపదిశ్యతే. జలము లెటులుండునది,

ఇంద్రవృత్రాసురుల యుద్ధ మెటులుండున దీ మంత్రమున వ్యాఖ్యానించబడినది.

౧౩ యుష్మా ఽ ఇన్ద్రో ఽ వృణీత వృత్రతూర్యే యూయమిన్ద్రమవృణీధ్వం వృత్రతూర్యే ప్రోక్షితా స్థ। అగ్నయే త్వా జుష్టంప్రోక్షామ్యగ్నీషోమాభ్యాం త్వా జుష్టంప్రోక్షామి। దైవ్యాయ కర్మణే శున్ధధ్వం దేవయజ్యాయై యద్వో ఽ శుద్ధాః పరాజఘ్ను రిదం వ స్తచ్ఛున్ధామి ॥౧౩॥

ప.వి:-యుష్మాః, ఇన్ద్రః, అవృణీత, వృత్రతూర్య ఇతి వృత్ర+తూర్యే, యూయమ్, ఇన్ద్రమ్. అవృణీధ్వమ్, వృత్రతూర్య ఇతి వృత్ర+తూర్యే, ప్రోక్షితా ఇతి ప్ర+ఉక్షితాః, స్థః, అగ్నయే, త్వా, జుష్టమ్, ప్ర ఉక్షామి, అగ్నీషోమాభ్యామ్, త్వా, జుష్టమ్ ప్ర+ఉక్షామి, దైవ్యాయ, కర్మణే, శున్ధధ్వమ్, దేవయజ్యాయా ఇతి దేవ+య జ్యాయై, యత్, వః అశుద్ధాః, పరాజఘ్నురితి పరా+జఘ్నుః, ఇదమ్, వః, తత్, శున్ధామి.॥౧౩॥

పదార్థః:-(యుష్మాః) తాః పుర్వోక్తా ఆపః. అత్ర వ్యత్యయః. వా ఛన్దసి సర్వే విధయో భవన్తీతి శసః సకారస్య నత్వాభావశ్చ. (ఇన్ద్రః) సూర్యలోకః (అవృణీత) వృణీతే. అత్ర లడర్థే లఙ్. (వృత్రతూర్యే) వృత్రస్య మేఘస్య తూర్యో వధస్తస్మిన్. వృత్ర ఇతి మేఘనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧.౧౦. తూరీ గతిత్వరణ హింసనయోరిత్యస్మాత్ కర్మణి ణ్యత్.

వృత్రతూర్య ఇతి సంగ్రామనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨. ౧౭ (యూయమ్) విద్వాంసో మనుష్యాః. (ఇన్ద్రమ్) వాయుమ్. ఇన్ద్రేణ వాయునా ఋ. ౧. ౧౪. ౧౦ ఇతీన్ద్ర శబ్దేన వాయో గ్రహణమ్. (అవృణీధ్వం) వృణుతే స్వీకురుధ్వమ్. అత్ర ప్రథమపక్షే లడర్థే లఙ్. (వృత్రతూర్యే) వృత్రస్య తూర్యే శీఘ్రవేగే. (ప్రోక్షితాః) ప్రకృష్టతయా సిక్తాః సేచితా వా (స్థ) భవన్తి. అత్రాపి వ్యత్యయః. (అగ్నయే) భౌతికాయ పరమేశ్వరాయ వా (త్వా) తం యజ్ఞమ్ (జుష్టమ్) విద్యాప్రీతిక్రియాభిః సేవితమ్ (ప్రోక్షామి) సేచయామి (అగ్నీషోమాభ్యాం) అగ్నిశ్చ సోమశ్చ తాభ్యామ్ (త్వా) తం వృష్ట్యర్థమ్ (జుష్టమ్) ప్రీతం ప్రీత్యా సేవనీయమ్ (ప్రోక్షామి) ప్రేరయామి (దైవ్యాయ) దివి భవం దివ్యం తస్య భావస్తస్మై (కర్మణే) పంచవిధలక్షణ చేష్టామాత్రాయ. ఉత్క్షేపణమపక్షేపణమాకుంచనం ప్రసారణం గమనమితి కర్మాణి. వైశే. ౧. ౭. ఇత్యత్ర పంచవిధం కర్మ గృహ్యతే. (శున్ధధ్వమ్) శున్ధన్తి శోధయత వా. అత్రాపి వ్యత్యయ ఆత్మనేపదం చ. (దేవయజ్యాయై) దేవానాం విదుషాం దివ్యగుణానాం వా యజ్యాసత్క్రియా తస్యై. ఛన్దసి నిష్టర్క్య. అ. 3. ౧. ౧౨3. ఇతి దేవయజ్యా శబ్దో నిపాతితః. (యత్) యస్మాద్యజ్ఞేన శోధితత్వాత్ (వః) తాసాం యుష్మాకం వా (అశుద్ధాః) న శుద్ధా అశుద్ధా గుణాః (పరాజఘ్నుః) పరాహతా వినష్టా భవేయుః. అత్ర లిఙర్థే లిట్. (ఇదమ్) శోధనమ్ (వః) తాసాం యుష్మాకం వా (తత్) తస్మాదశుద్ధినాశేన సుఖార్థత్వాత్. (శున్ధామి) పవిత్రీకరోమి. అయం మన్త్రః శ. ౧. ౧. 3. ౮-౧౨. వ్యాఖ్యాతః.॥౧3॥

అన్వయః:- యథాఽయమిన్ద్రో వృత్రతూర్యే యుష్మాస్తాః పూర్వోక్తా అప అవృణీత వృణీతే. యథా తా ఇన్ద్రం వాయుమవృణీధ్వం వృణుతే తథైవ తా అపో యూయం వృత్రతూర్యే ప్రోక్షితా [అ] వృణీధ్వమ్. యథా తా ఆపః శుద్ధాః స్థ భవేయురేతదర్థమహం యజ్ఞానుష్ఠాతా దైవ్యాయ కర్మణే దేవయజ్యాయా అగ్నయే జుష్టం త్వా తం యజ్ఞం ప్రోక్షామి. ఏవమగ్నీషోమాభ్యాం త్వా తం యజ్ఞం ప్రోక్షామి. ఏవం యజ్ఞశోధితా స్తా ఆపః శున్ధధ్వం శున్ధన్తి యద్వస్తాసామశుద్ధా గుణా స్తే పరాజఘ్నుస్తత్ తస్మాత్ వస్తాసామిదం శోధనం శున్ధామి. ఇత్యేకోఽన్వయః.

హే యజ్ఞానుష్ఠాతారో మనుష్యా! యద్యదిన్ద్రో వృత్రతూర్యే యుష్మా ఇన్ద్రమవృణీత యద్యస్మాచ్చేన్ద్రేణ వృత్రతూర్యే తాః ప్రోక్షితాః స్థ భవన్తి. తస్మాద్యూయం త్వా తం యజ్ఞం సదా వృణీధ్వమ్. ఏవం చ సర్వే జనాః దైవ్యాయ కర్మణే దేవయజ్యాయా అగ్నయే త్వా తం జుష్టం యజ్ఞం ప్రోక్షామి. తథా చాగ్నీషోమాభ్యాం జుష్టం త్వా తం యజ్ఞం ప్రోక్షామి. ఏవం కుర్వన్తో యూయం సర్వాన్ పదార్థాన్ జనాంశ్చ శున్ధధ్వం శోధయత. యద్వోఽశుద్ధా దోషా

స్తే సదైవ పరాజఘ్ను ర్నివృత్తా భవేయుస్తత్తస్మాత్ కారణాదహం వో యుష్మాక మిదం శోధనం శున్ధామి. ఇతి ద్వితీయోఽన్వయః.॥౧౩॥

భావార్థః:- అత్ర లుప్తోపమాలంకారః. ఈశ్వరేణాగ్నిసూర్యావేతదర్థౌ రచితౌ యదిమౌ సర్వేషాం పదార్థానాం మధ్యే ప్రవిష్టౌ జలౌషధిరసాన్ ఛిత్త్వా వాయుం ప్రాప్య మేఘమండలం గత్వాఽఽగత్య చ శుద్ధిసుఖకారకౌ భవేయుస్తస్మాన్మనుష్యైరుత్తమసుఖలాభాయాగ్నౌ సుగన్ధ్యాది పదార్థానాం హోమేన వాయువృష్టిజలశుద్ధిద్వారా దివ్యసుఖానాముత్పాదనాయ సంప్రీత్యా నిత్యం యజ్ఞః కరణీయః. యతః సర్వే దోషా నష్టా భూత్వాఽస్మిన్ విశ్వే సతతం శుద్ధా గుణాః ప్రకాశితా భవేయుః. ఏతదర్థమహమీశ్వర ఇదం శోధనమాదిశామి. యూయం పరోపకారార్థాని శుద్ధాని కర్మాణి నిత్యం కురుతేతి. ఏవం రీత్యైవ వాయ్వగ్ని జలగుణగ్రహణప్రయోజనాభ్యాం శిల్పవిద్యయాఽనేకాని యానాని యంత్రకలాశ్చ రచయిత్వా పురుషార్థేన సదైవ సుఖినో భవతేతి.॥౧౩॥

పదార్థము :- ఎట్లు (ఇన్ద్రః) ఈ సూర్యలోకము (వృత్రతూర్యే) మేఘముల వధకొరకు (యుష్మాః) పూర్వోక్త జలములను (అవృణీత) స్వీకరించుచున్నదో, ఎట్లు ఆ జలములు (ఇన్ద్రమ్) వాయువును (అవృణీధ్వమ్) స్వీకరించుచున్నదో, అటులనే (యూయమ్) ఓ మనుష్యులారా! మీరు ఆ జల ఔషధీరసములను శుద్ధపరచుటకై (వృత్రతూర్యే) మేఘముల శీఘ్రవేగములో (ప్రోక్షితాః) ప్రాపంచికపదార్థములను సేచనముచేయు జలములను (అవృణీధ్వమ్) స్వీకరించుడు. ఆ జలములు ఎట్లు పరిశుద్ధముగా నున్నవో (స్థః) అట్లే మీరును పరిశుద్ధులుగండు. కావుననే యజ్ఞానుష్ఠానముల నొనర్చు నేను (దైవ్యాయ) సర్వమును శుద్ధమొనర్చు (కర్మణే) (ఉత్క్షేపణ) పైకి ఎగురవేయుట, (అపక్షేపణ) క్రిందికి పడవేయుట, (ఆకుఞ్చన) ముడుచుకొనుట, (ప్రసారణ) వ్యాపింప జేయుట, (గమన) నడచుట మున్నగు ఐదువిధములగు కర్మలకై (దేవయజ్యాయై) విద్వాంసుల, లేక శ్రేష్ఠగుణములుగల దివ్యక్రియలకొరకై (అగ్నయే) భౌతికాగ్నిద్వారా సుఖముకొరకై (జుష్టమ్) చక్కని క్రియలచే సేవించదగిన (త్వా) ఆ యజ్ఞమును (ప్రోక్షామి) చేయుచున్నాను.(అగ్నీషోమాభ్యామ్) అగ్ని మరియు సోమములచే వర్షముకొరకు (జుష్టమ్) ప్రీతినిచ్చునది మరియు ప్రీతితో సేవించదగినదియునగు (త్వా) ఆ యజ్ఞమును (ప్రోక్షామి) మేఘమండలమునకు చేర్చుచున్నాను. ఈ విధముగ యజ్ఞములచే శుద్ధపరచబడిన యా జలములు (శున్ధధ్వమ్) చక్కగా శుద్ధములగుచున్నవి.(యత్) కారణరూపమగు ఏ యజ్ఞముల శుద్ధిచే (వః) పూర్వోక్తజలములచే మీ యశుద్ధి మున్నగు దోషములు (పరాజఘ్నుః) తొలగిపోవునో (తత్) అట్టి జలములను నేను (శున్ధామి) బాగుగా శుద్ధియొనర్చుచున్నాను. ఇది **యీ మంత్రమునకు మొదటి యర్థము.**

ఇక రెండవ యర్థమిట్లుగలదు:-యజ్ఞముల నొనర్చు ఓ మానవులారా! (యత్) ఏ కారణమున (ఇన్ద్రః) సూర్యలోకము (వృత్రతూర్యే) మేఘముల వధకొరకు (యుష్మాః) పూర్వోక్త జలములను (ఇన్ద్రమ్) పవనమును (అవృణీత) స్వీకరించుచున్నదో, అట్లే ఏ కారణమున సూర్యుడు (వృత్రతూర్యే) మేఘముల

శీఘ్రత్వముకొరకు (యుష్మాః) పూర్వోక్తజలములను (ప్రోక్షితాః)పదార్థములను తడుపునవిగా (స్థః) చేసియుండెనో, ఆ కారణముననే (యూయమ్) మీరు (త్వా) ఉక్తయజ్ఞములను సదాస్వీకరించి (నయత) సిద్ధిని పొందుడు. ఈ విధముగ మనమెల్లరమును (దైవ్యాయ) శ్రేష్ఠకర్మలకొరకు (దేవయజ్యాయై) విద్వాంసులొనర్చు దివ్యగుణయుక్తములు నగు శ్రేష్ఠక్రియలకై (అగ్నయే) పరమేశ్వరప్రాప్తికై (జుష్టమ్) ప్రీతి గలిగించు ఆ యజ్ఞమును (ప్రోక్షామి) సేవించవలయును. మరియు (అగ్నీషోమాభ్యామ్) అగ్ని సోమములద్వారా ప్రకాశితమగు (త్వా)అట్టి (జుష్టమ్) యజ్ఞమును (ప్రోక్షామి) మేఘమండలములలోనికి చేర్చవలయును.

ఓ మనుష్యులారా! ఈ విధముగ నొనర్చుచు మీ రన్నిపదార్థములను, మనుష్యులను (శున్ధధ్వమ్) శుద్ధమొనర్చుడు (యత్) మరియు [యజ్ఞమొనర్చుటచే] (వః) మీయొక్క (అశుద్ధాః) అశుద్ధి మున్నగు దోషములు సదా (పరాజఘ్నుః) తొలగిపోవునుగాక! అటులనే వేదములను ప్రకాశమొనర్చు నేను మీ శోధనమును శుద్ధవిధానములను (శున్ధామి) బాగుగ నభివృద్ధి పరచుచున్నాను.॥౧౩॥

భావార్థము :- ఇందు లుప్తోపమాలంకార మున్నది. పరమేశ్వరుడు అగ్ని, ఆదిత్యుల రెండింటిని [అవి యన్ని పదార్థములతో ప్రవేశించి వాని రసమును జలమును ఛిన్నాభిన్నముగ నొనర్చిగా యవి వాయుమండలమున ప్రవేశించి మరల నటనుండి భూమిపైకివచ్చి సమస్తమును] శుద్ధపరచి అందరకు సుఖకరములగుగాక! యని సృష్టించినాడు. ఇందువల్ల మనుష్యులు ఉత్తమసుఖములను పొందుటకును, అగ్నియందు సుగంధితపదార్థములను హోమమొనర్చి వాయు, వృష్టి, జలముల శుద్ధిద్వారా శ్రేష్ఠసుఖమును అభివృద్ధి పరచుటకు ప్రీతిపూర్వకముగ నిత్యము యజ్ఞము నొనర్చవలయును. దానివల్ల ఈ లోకమునందలి రోగములన్నియు నశించి శుద్ధగుణములు ప్రకాశము నొందగలవు.

ఓ మానవులారా! మీరు పరోపకారార్థమై నిత్యము శుద్ధకర్మలొనర్చుడనియు పైన వివరించినట్లు వాయ్వగ్నిజలముల గుణములను శిల్పక్రియలందు సంయుక్తమొనర్చి అనేకములగు యానవిమానాదియంత్రముల నిర్మించి తమ పురుషార్థములద్వారా సదా సుఖయుక్తులు గావలయు నని ఈశ్వరుడ నగు నేను పైన చెప్పినట్టి యజ్ఞము నిమిత్తమైన శోధనను (శుద్ధిని) యొనర్చుటకై మీ యందర కుపదేశించుచున్నాను.॥౧౩॥

13. O performers of yajnas, as the sun receives the aforesaid waters and the air to dispel clouds, and absorbs them for the fast moving clouds, hence ye should always perform yajnas!

We all should perform agreeable yajnas, for the attainment of God, fornoble acts, for the acquisition of fine virtues and for temporal and spiritual advancement. With the aid of yajnas purify all substances and human beings. Yajnas will remove all your physical and mental defects. I, the Revealer of the Veda, advance this purificatory act of your.

౧౪. శర్మాసీత్యస్య పూర్వోక్త ఋషిః యజ్ఞో దేవతా. స్వరాడ్ జగతీ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

పునః స యజ్ఞ కీదృశో ఽస్తి కథం కర్తవ్యశ్చేత్యుపదిశ్యతే.

ఆ యజ్ఞస్వరూప మెటువంటిది? ఎటుల నాచరించవలయునను విషయము లుపదేశింప బడుచున్నవి.

౧౪ శర్మాస్యవధూతꣳ రక్షోఽవధూతాఽ అరాతయో ఽదిత్యాస్త్వగసి ప్రతి త్వాదితి ర్వేత్తు। అద్రిరసి వానస్పత్యో గ్రావాసి పృథుబుధ్నః ప్రతి త్వాదిత్యాస్త్వగ్వేత్తు ॥౧౪॥

ప.వి:- శర్మ, అసి, అవధూత మిత్యవధూతమ్, రక్షః, అవధూతా ఇత్యవ + ధూతాః, అరాతయః, అదిత్యాః, త్వక్, అసి, ప్రతి, త్వా, అదితిః, వేత్తు, అద్రిః, అసి, వానస్పత్యః, గ్రావా, అసి, పృథుబుధ్న ఇతి పృథుబుధ్నః, ప్రతి, త్వా, అదిత్యాః, త్వక్, వేత్తు.॥౧౪॥

పదార్థః :-(శర్మ) సుఖకారకం గృహం. శర్మ ఇతి గృహనామసు పఠితమ్. నిఘం. 3-४. (అసి) భవతి. అత్ర సర్వత్ర వ్యత్యయః (అవధూతమ్) దూరీకృతం విచాలితమ్. (రక్షః) దుష్టస్వభావో జంతుః (అవధూతాః) దూరీభూతాః (అరాతయః) దానశీలతారహితాః శత్రవః. (అదిత్యాః) పృథివ్యాః. అదితిరితి పృథివీనామసు పఠితమ్. నిఘం ౧-౧ (త్వక్) త్వగ్వత్ (అసి) భవతి. ప్రతి క్రియార్థే పశ్చాదర్థే. ప్రతీత్యేతస్య ప్రాతిలోమ్యం ప్రాహ. నిరు. ౧. 3. (త్వా) తత్తం వా (అదితిః) నాశరహితో జగదీశ్వరః. అదితిరితి పదనామసు పఠితమ్ ॥ నిఘం. ౫.౫. అనేన జ్ఞానస్వరూపోఽర్థో గృహ్యతే. అన్తరిక్షం వా (వేత్తు) జానాతు జ్ఞాపయతు వా (అద్రిః) మేఘా అద్రిరితి మేఘనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧.౧౦. (అసి) అస్తి (వానస్పత్యః) వనస్పతే ర్వికారో రసమీయః (గ్రావా) జలగృహీతో మేఘః. గ్రావేతి మేఘనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧. ౧౦. (అసి) అస్తి. పృథుబుధ్నః పృథువిస్తీర్ణం బుధ్నమన్తరిక్షం నివాసార్థం యస్య స పృథుబుధ్నో మేఘః. బధ్నమన్తరిక్షం బద్ధా అస్మిన్ ధృతా ఆప ఇతి. నిరు. ౧౦.४४ (ప్రతి) క్త్వార్థే (త్వా) తమ్ (అదిత్యాః) అన్తరిక్షస్య (త్వక్) త్వగ్వత్ సేవినం (వేత్తు) జానాతు జ్ఞాపయతు వా. అయం మంత్రః శ. ౧,౧,४. ४-౭ వ్యాఖ్యాతః.॥౧౪॥

అన్వయః:-హే మనుష్యా యుష్మద్గృహం శర్మాసి భవతు తస్మాద్గృహాద్రక్షోఽవధూత మరాతయోఽవధూతా భవన్తు. తచ్చ గృహమదిత్యాస్త్వగసి పృథివ్యాస్త్వగ్వదస్తీతి సర్వో జనః ప్రతివేత్తు. యో వానస్పత్యోఽద్రిః [అసి] పృథుబుధ్నో గ్రావా మేఘోఽసి వర్తతే. ఏతద్విద్యా మదితిర్జగదీశ్వరస్తుభ్యం వేత్తు కృపయా వేదయతు. విద్వానప్యదిత్యా స్త్వగ్వత్త్వా తం వ్యవహారం ప్రతివేత్తు. ॥౧౪॥

శీఘ్రత్వముకొరకు (యుష్మాః) పూర్వోక్తజలములను (ప్రోక్షితాః)పదార్థములను తడుపునవిగా (స్థః) చేసియుండెనో, ఆ కారణముననే (యూయమ్) మీరు (త్వా) ఉక్తయజ్ఞములను సదాస్వీకరించి (నయత) సిద్ధిని పొందుడు. ఈ విధముగ మనమెల్లరమును (దైవ్యాయ) శ్రేష్ఠకర్మలకొరకు (దేవయజ్యాయై) విద్వాంసులొనర్చు దివ్యగుణయుక్తములు నగు శ్రేష్ఠక్రియలకై (అగ్నయే) పరమేశ్వరప్రాప్తికై (జుష్టమ్) ప్రీతి గలిగించు ఆ యజ్ఞమును (ప్రోక్షామి) సేవించవలయును. మరియు (అగ్నీషోమాభ్యామ్) అగ్ని సోమములద్వారా ప్రకాశితమగు (త్వా)అట్టి (జుష్టమ్) యజ్ఞమును (ప్రోక్షామి) మేఘమండలములలోనికి చేర్చవలయును.

ఓ మనుష్యులారా! ఈ విధముగ నొనర్చుచు మీ రన్నిపదార్థములను, మనుష్యులను (శున్ధధ్వమ్) శుద్ధమొనర్చుడు (యత్) మరియు [యజ్ఞమొనర్చుటచే] (వః) మీయొక్క (అశుద్ధాః) అశుద్ధి మున్నగు దోషములు సదా (పరాజఘ్నుః) తొలగిపోవునుగాక! అటులనే వేదములను ప్రకాశమొనర్చు నేను మీ శోధనమును శుద్ధవిధానములను (శున్ధామి) బాగుగ నభివృద్ధి పరచుచున్నాను.॥౧౩॥

భావార్థము :-ఇందు లుప్తోపమాలంకార మున్నది. పరమేశ్వరుడు అగ్ని, ఆదిత్యుల రెండింటిని [అవి యన్ని పదార్థములతో ప్రవేశించి వాని రసమును జలమును ఛిన్నాభిన్నముగ నొనర్చగా యవి వాయుమండలమున ప్రవేశించి మరల నటనుండి భూమిపైకివచ్చి సమస్తమును] శుద్ధపరచి అందరకు సుఖకరములగుగాక! యని సృష్టించినాడు. ఇందువల్ల మనుష్యులు ఉత్తమసుఖములను పొందుటకును, అగ్నియందు సుగంధితపదార్థములను హోమమొనర్చి వాయు, వృష్టి, జలముల శుద్ధిద్వారా శ్రేష్ఠసుఖమును అభివృద్ధి పరచుటకు ప్రీతిపూర్వకముగ నిత్యము యజ్ఞము నొనర్చవలయును. దానివల్ల ఈ లోకమునందలి రోగములన్నియు నశించి శుద్ధగుణములు ప్రకాశము నొందగలవు.

ఓ మానవులారా! మీరు పరోపకారార్థమై నిత్యము శుద్ధకర్మలొనర్చుడనియు పైన వివరించినట్లు వాయ్వగ్నిజలముల గుణములను శిల్పక్రియలందు సంయుక్తమొనర్చి అనేకములగు యానవిమానాదియంత్రముల నిర్మించి తమ పురుషార్థములద్వారా సదా సుఖయుక్తులు గావలయు నని ఈశ్వరుడ నగు నేను పైన చెప్పినట్టి యజ్ఞము నిమిత్తమైన శోధనను (శుద్ధిని) యొనర్చుటకై మీ యందర కుపదేశించుచున్నాను.॥౧౩॥

13. O performers of yajnas, as the sun receives the aforesaid waters and the air to dispel clouds, and absorbs them for the fast moving clouds, hence ye should always perform yajnas!

We all should perform agreeable yajnas, for the attainment of God, fornoble acts, for the acquisition of fine virtues and for temporal and spiritual advancement. With the aid of yajnas purify all substances and human beings. Yajnas will remove all your physical and mental defects. I, the Revealer of the Veda, advance this purificatory act of your.

౧౪. శర్మాసీత్యస్య పూర్వోక్త ఋషిః యజ్ఞో దేవతా. స్వరాడ్ జగతీ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

పునః స యజ్ఞ కీదృశో ఽస్తి కథం కర్తవ్యశ్చేత్యుపదిశ్యతే.

ఆ యజ్ఞస్వరూప మెటువంటిది? ఎటుల నాచరించవలయునను విషయము లుపదేశింప బడుచున్నవి.

౧౪ శర్మాస్యవధూతꣳ రక్షోఽవధూతాఽ అరాతయో ఽదిత్యాస్త్వగసి
ప్రతి త్వాదితి ర్వేత్తు। అద్రిరసి వానస్పత్యో గ్రావాసి పృథుబుధ్నః
ప్రతి త్వాదిత్యాస్త్వగ్వేత్తు ॥౧౪॥

ప.వి:- శర్మ, అసి, అవధూత మిత్యవధూతమ్, రక్షః, అవధూతా ఇత్యవ + ధూతాః, అరాతయః, అదిత్యాః, త్వక్, అసి, ప్రతి, త్వా, అదితిః, వేత్తు, అద్రిః, అసి, వానస్పత్యః, గ్రావా, అసి, పృథుబుధ్న ఇతి పృథుబుధ్నః, ప్రతి, త్వా, అదిత్యాః, త్వక్, వేత్తు.॥౧౪॥

పదార్థః :-(శర్మ) సుఖకారకం గృహం. శర్మ ఇతి గృహనామసు పఠితమ్. నిఘం. 3-౪. (అసి) భవతి. అత్ర సర్వత్ర వ్యత్యయః (అవధూతమ్) దూరీకృతం విచాలితమ్. (రక్షః) దుష్టస్వభావో జంతుః (అవధూతాః) దూరీభూతాః (అరాతయః) దానశీలతారహితాః శత్రవః. (అదిత్యాః) పృథివ్యాః. అదితిరితి పృథివీనామసు పఠితమ్. నిఘం ౧-౧ (త్వక్) త్వగ్వత్ (అసి) భవతి. ప్రతి క్రియార్థే పశ్చాదర్థే. ప్రతీత్యేతస్య ప్రాతిలోమ్యం ప్రాహ. నిరు. ౧. 3. (త్వా) తత్తం వా (అదితిః) నాశరహితో జగదీశ్వరః. అదితిరితి పదనామసు పఠితమ్ ॥ నిఘం. ౫.౫. అనేన జ్ఞానస్వరూపోఽర్థో గృహ్యతే. అన్తరిక్షం వా (వేత్తు) జానాతు జ్ఞాపయతు వా (అద్రిః) మేఘః అద్రిరితి మేఘనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧.౧౦. (అసి) అస్తి (వానస్పత్యః) వనస్పతే ర్వికారో రసమయః (గ్రావా) జలగృహీతో మేఘః. గ్రావేతి మేఘనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧. ౧౦. (అసి) అస్తి. పృథుంబుధ్నః పృథువిస్తీర్ణం బుధ్నమన్తరిక్షం నివాసార్థం యస్య స పృథుబుధ్నో మేఘః. బధ్నమన్తరిక్షం బద్ధా అస్మిన్ ధృతా ఆప ఇతి. నిరు. ౧౦.౪౪ (ప్రతి) క్త్వార్థే (త్వా) తమ్ (అదిత్యాః) అన్తరిక్షస్య (త్వక్) త్వగ్వత్ సేవినం (వేత్తు) జానాతు జ్ఞాపయతు వా. అయం మంత్రః శ. ౧,౧,౪. ౪-౭ వ్యాఖ్యాతః.॥౧౪॥

అన్వయః:-హే మనుష్యా యుష్మద్గృహం శర్మాసి భవతు తస్మాద్గృహాద్రక్షోఽవధూత మరాతయోఽవధూతా భవన్తు. తచ్చ గృహమదిత్యాస్త్వగసి పృథివ్యాస్త్వగ్వదస్త్వితి సర్వో జనః ప్రతివేత్తు. యో వానస్పత్యోఽద్రిః [అసి] పృథుబుధ్నో గ్రావా మేఘోఽసి వర్తతే. ఏతద్విద్యా మదితిర్జగదీశ్వరస్తుభ్యం వేత్తు కృపయా వేదయతు. విద్వానప్యదిత్యా స్త్వగ్వత్త్వా తం వ్యవహారం ప్రతివేత్తు. ॥౧౪॥

భావార్థః:-ఈశ్వరేణాజ్ఞాప్యతే మనుష్యైః శుద్ధాయాః సర్వతోఽవకాశయుక్తాయాః పృథివ్యా మధ్యే సర్వేష్వృతుషు సుఖదాయకం గృహం రచయిత్వా తత్ర సుఖేన స్థాతవ్యమ్. తస్మాత్సర్వే దుష్టా మనుష్యా దోషాశ్చ నివారణీయాస్తత్ర సర్వాణి సాధనాన్యపి స్థాపనీయాని. తత్రైవ వృష్టిహేతుర్యజ్ఞోఽనుష్ఠేయః సుఖాని సంపాదనీయాని. ఏవం కృతే వాయువృష్టిజలశుద్ధిద్వారా జగతి మహత్సుఖం సిధ్యతీతి.॥౧౪॥

పదార్థము :- ఓ మనుష్యులారా! మీ గృహము (శర్మ) సుఖముల నిచ్చునది (అసి) అగుగాక! ఆ గృహమునుండి (రక్షః) దుష్టస్వభావముగల ప్రాణులను (అవధూతమ్) వేరుపరచుడు. (అరాతయః) దానములు మున్నగు ధర్మము లేని శత్రువు (అవధూతాః) తొలగిపోవుగాక! అట్టి గృహము (అదిత్యాః) పృథివి యొక్క (త్వక్) చర్మమువంటిది (అసి) అగుగాక! (అదితిః) జ్ఞానస్వరూపుడగు ఈశ్వరునిద్వారానే ఆ యింటిని (ప్రతివేత్తు) ఎల్లరును ఎరుగుదురు గాక, పొందుదురు గాక! మరియు (వానస్పత్యః) వనస్పతుల కారణమున ఉత్పన్నమగునదియు (పృథుబుధ్నః) అతివిస్తారమగు అన్తరిక్షమున నుండునదియు (గ్రావా) జలమును గ్రహించునదియునైన (అద్రిః అసి) ఏ మేఘముగలదో దానిని మరియు దాని సంబద్ధవిద్యను (అదితిః) జగదీశ్వరుడు మీకొరకు (వేత్తు) దయతో తెలియజేయును గాక! విద్వాంసులును (అదిత్యాః త్వక్) పృథివికి చర్మమువలె నుండు (త్వా) ఉక్తగృహనిర్మాణమును (ప్రతివేత్తు) ఎరుగుదురుగాక! ॥౧౪॥

భావార్థము:-పరమేశ్వరుడు మనుష్యుల కిట్లాజ్ఞాపించుచున్నాడు:- మీరు శుద్ధమును, విస్తారయుక్తమును, విశాల అవకాశయుక్తమును నగు భూమిపై సకలసుఖముల గలిగించు గృహమును నిర్మించుకొని అందు సుఖపూర్వకముగ నివసించుడు. మరియు అందు నివసించు దుష్టస్వభావము గల మనుష్యులు మున్నగు ప్రాణులను, దోషములను, దొలగించుకొని సకల పదార్థములను స్థాపనమొనర్చవలయును. వర్షమునకు హేతువగు యజ్ఞము ననుష్ఠించి నానాప్రకారములగు సుఖముల నుత్పన్నమొనర్చవలయును. ఏలయన, యజ్ఞమొనర్చుటచే వాయువు, వృష్టి, జలములు శుద్ధియై దానిద్వారా ప్రపంచమునకు అత్యంత సుఖము గలుగుచున్నది. ॥౧౪॥

14. May your house be comfortable. It should afford no shelter to the wicked and the uncharitable. May your house serve on as skin of the Earth. May all persons acquire such a house through the grace of God. Clouds receive moisture from forests, reside in the vast space, and receive water from air. May God impart you this knowledge of clouds and building houses. May the learned understand the building of houses, which serve as skin of the earth.

౧౫. అగ్నే స్తనూరిత్యస్య ఋషిః స ఏవ. యజ్ఞో దేవతా. నిచృజ్జగతీ ఛన్దః. నిషాదః స్వరః. హవిష్కృదితి యాజుషీ పంక్తిశ్ఛన్దః. పఞ్చమః స్వరః.

పునః స యజ్ఞః కీదృశో భవతీత్యుపదిశ్యతే.

ఆ యజ్ఞ మే విధముగ నుండున దిందుపదేశించబడుచున్నది.

౧౫ అగ్నేస్తనూరసి వాచో విసర్జనం దేవవీతయే త్వా గృహ్ణామి బృహద్గ్రావాసి
వానస్పత్యః స ఇదం దేవేభ్యో హవిః శమీష్వ సుశమి శమీష్వ।
హవిష్కృదేహి హవిష్కృదేహి ॥౧౫॥

ప. వి:-అగ్నేః, తనూః, అసి, వాచః, విసర్జనమితి వి+సర్జనమ్, దేవవీతయ ఇతి దేవ+వీతయే; త్వా, గృహ్ణామి, బృహద్గ్రావేతి బృహత్+గ్రావా, అసి, వానస్పత్యః, సః, ఇదమ్, దేవేభ్యః, హవిః, శమీష్వేతి శమీష్వ, సుశమీతి, సు+శమి, శమీష్వేతి శమీష్వ, హవిష్కృదితి హవిఃకృత్, ఆ, ఇహి, హవిష్కృదితి హవిః+కృత్, ఆ, ఇహి.॥౧౫॥

పదార్థః-(అగ్నేః) భౌతికస్య (తనూః) శరీరవత్ తస్య సంయోగేన. విస్తృతో యజ్ఞః (అసి) భవతి. అత్ర సర్వత్ర పురుషవ్యత్యయః (వాచః)వేదవాణ్యాః (విసర్జనమ్) యజమానేన హోతృభిశ్చ హవిషస్త్యాగో మౌనం వా (దేవవీతయే) దేవానాం విదుషాం దివ్యగుణానాం వా వీతిర్జ్ఞానం ప్రాపణం ప్రజనం వ్యాప్తిః ప్రకాశః. అన్యేభ్య ఉపదేశనం వివిధభోగో వా యస్యాం తస్యై. వీ గతివ్యాప్తిప్రజనకాంత్యసనఖాదనేషు. (త్వా) తమిమం సమ్యక్ శోధితం హవిఃసమూహమ్ (గృహ్ణామి) స్వీకరోమి. (బృహద్గ్రావా)బృహచ్చాసౌ గ్రావా చ సః. (అసి) అస్తి (వానస్పత్యః)యో వనస్పతేర్వికారస్తం హవిః సంస్కారార్థమ్ (సః) త్వం యజమానః (ఇదమ్) యత్ ప్రత్యక్షం హుతం తత్ (దేవేభ్యః) విద్వద్భ్యో దివ్యగుణేభ్యో వా (హవిః) సంస్కృతం సుగంధ్యాదియుక్తం ద్రవ్యమ్. (శమీష్వ) దుఃఖనివృత్తయే సుఖసంపాదనార్థం కురుష్వ. శము ఉపశమే ఇత్యస్మాద్బహులం ఛన్దసీతి శ్యనో లుక్. తురుస్తు శమ్యమః. అ. ౭,3,౯౫ ఇతీడాగమః. మహీధరేణాత్ర శపో లుగిత్యశుద్ధం వ్యాఖ్యాతమ్. (సుశమి) సుష్ఠు దుఃఖం శమితుం శీలం ధర్మః పదార్థానాం సాధుకరణం వా యస్య తత్. శమిత్యష్టా. అ. 3,౨,౧౪౧ అనేన శమేర్ఘినుణ్. ఇదమపి పదమువటమహీధరాభ్యామన్యథైవ వ్యాఖ్యాతమ్. (శమీష్వ) పునరుచ్చారణం హవిషోఽత్యన్తసంస్కార ద్యోతనార్థమ్. (హవిష్కృత్) హవిః కరోతి. అనయా వేదవాణ్యా సా హవిష్కృద్వాక్ (ఏహి) అధ్యయనేనైవైతి

ప్రాప్నోతి. (హవిష్కృత్) అత్ర యజ్ఞసంపాదనాయ బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యశూద్రాణాం చతుర్విధా వేదాధ్యయన సంస్కృతా సుశిక్షితా వాగ్ గృహ్యతే. అయం మంత్రః శ. ౧,౧,౪ ౮-౧౨ వ్యాఖ్యాతః.॥౧౫॥

అన్వయః :-అహం సర్వో జనో యస్య హవిషః సంస్కారాయ. బృహద్గ్రావాస్యస్తి వానస్పత్యశ్చ యదిదం దేవేభ్యో భవతి తం దేవవీతయే గృహ్ణామి. హే విద్వన్! స త్వం దేవేభ్యో విద్వద్భ్యః సుశమి తద్ధవిః శమీష్వ శమీష్వ. యే మనుష్యా వేదాదీని శాస్త్రాణి పఠన్తి పాఠయన్తి చ తానేవేయం వాగ్ హవిష్కృదేహి హవిష్కృదేహీత్యాహ.॥౧౫॥

భావార్థః:-యదా మనుష్యా వేదాదిశాస్త్రద్వారా యజ్ఞక్రియాం ఫలం చ విదిత్వా సుసంస్కృతేన హవిషా యజ్ఞం కుర్వన్తి తదా స సుగన్ధ్యాదిద్రవ్యహోమం ద్వారా పరమాణుమయో భూత్వా వాయౌ వృష్టిజలే చ విస్తృతః సన్ సర్వాన్ పదార్థానుత్తమాన్ కుర్వన్ దివ్యాని సుఖాని సంపాదయతి. యశ్చైవం సర్వేషాం ప్రాణినాం సుఖాయ పూర్వోక్తం త్రివిధం యజ్ఞం నిత్యం కరోతి తం సర్వే మనుష్యా హవిష్కృదేహి హవిష్కృదేహీతి సత్కుర్యుః.॥౧౫॥

పదార్థము :-నేను సర్వజనహితముగలిగించు [హవి పదార్థముల] సంస్కారమునకై (బృహద్గ్రావా) పెద్దపెద్ద రాళ్లు (అసి) ఉన్నవి (వానస్పత్యః) కాష్ఠములచే నిర్మింపబడిన ముసలము మున్నగు పదార్థములు గలిగి (దేవీభ్యః) విద్వాంసులకై లేక దివ్యగుణములకై [నియమితమైయున్న] యజ్ఞమును (దేవవీతయే) దివ్యగుణములచే ప్రకాశించు విద్వాంసులు, దివ్యభోగములను పొందుటకై (ప్రతిగృహ్ణామి) పొందుచున్నాను. ఓ విద్వాంసులగు మానవులారా! మీరు (దేవేభ్యః) విద్వాంసుల సుఖమునకై (సుశమి) దుఃఖములను శాంతింపజేయు [లేక పదార్థములను శ్రేష్ఠపరచు శీలముగల] (హవిః) యజ్ఞమొనర్చుటకు యోగ్యమగు పదార్థములను (శమీష్వ శమీష్వ) అత్యంతముగ శుద్ధపరచుడు [ఏ మనుష్యులు వేదాది శాస్త్రములను ప్రీతిపూర్వకముగ చదువుచున్నారో లేక చదివించుచున్నారో వారికి] (హవిష్కృత్) హవిస్సు అనగా హోమమునందు వేల్చదగు పదార్థములను విధానపరచు [ఏ వాణి గలదో] నదియును (హవిష్కృత్) యజ్ఞమును విస్తరింపజేయుటకై వేదము చదువుట వలన బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య [శతపథ బ్రాహ్మణాను సారముచేయబడిన యీ అర్థమువలన శూద్రాదులును వేదమును చదువవచ్చునని స్పష్టమగుచున్నది.] శూద్రాదులను శుద్ధమును సుశిక్షితమునుచేయు ప్రసిద్ధమును నగు నే వాణి గలదో అట్టి వేదవాణి (ఏహి) లభించునుగాక!॥౧౫॥

భావార్థము :-మానవు లెల్లరును వేదాదిశాస్త్రములద్వారా యజ్ఞక్రియను మరియు దాని ఫలమును దెలిసికొని శుచిగా ఉత్తమరీతిలో యజ్ఞము నొనర్చిన నవి సుగంధ్యాదిపదార్థముల హోమమొనర్చబడుటచే పరమాణువులుగ నతిసూక్ష్మరూపము దాల్చి వాయువు, వృష్టి, జలములలో వ్యాపించి సకలపదార్థముల నుత్తమముగా జేసి దివ్యసుఖముల నుత్పాదన మొనర్చును.॥౧౫॥

15. O yajna, thou art the body of the fire. Thou art performed with the recitation of vedic verses, I perform thee for the acquisition of noble qualities. Thou art a great cloud, the fosterer of herbs. Cleanse this oblation, the assuager of mental pain, for the happiness of the learned Cleanse it well. Those who read and teach the Vedas, become acquainted with the Vedic lore, inspiring us for the performance of yajnas!

౧౬. కుక్కుటో೭సీత్యస్య ఋషిః స ఏవ. వాయుర్దేవతా. స్వరాడ్ బ్రాహ్మీత్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

దేవో వః సవితేత్యస్య ఋషిః స ఏవ. సవితా దేవతా, విరాడ్ గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

పునః స యజ్ఞః కీదృశో೭స్తీత్యుపదిశ్యతే.

మరల ఆ యజ్ఞమెటువంటిదో ముందుమంత్రమునం దుపదేశించబడుచున్నది.

౧౬ కుక్కుటో೭సి మధుజిహ్వ ఇషమూర్జమావద త్వయా వయఀ

సంఘాతఀసంఘాతం జేష్మ వర్షవృద్ధమసి ప్రతి త్వా వర్షవృద్ధం వేత్తు

పరాపూతఀ రక్షః పరాపూతా అరాతయో೭పహతఀ రక్షో

వాయుర్వో వివినక్తు దేవో వః సవితా హిరణ్యపాణిః

ప్రతి గృభ్ణాత్వచ్ఛిద్రేణ పాణినా ॥౧౬॥

ప. వి:- కుక్కుటః, అసి, మధుజిహ్వ ఇతి మధు+జిహ్వః, ఇషమ్, ఊర్జమ్, ఆ, వద, త్వయా, వయం, సంఘాతఀ సంఘాత మితి సంఘాతఀ, సంఘాతమ్, జేష్మ, వర్షవృద్ధమితి వర్ష + వృద్ధమ్, అసి, ప్రతి, త్వా, వర్షవృద్ధమితి వర్ష +వృద్ధమ్, వేత్తు, పరాపూతమితి, పరా+పూతమ్, రక్షః, పరాపూతా ఇతి పరా+పూతాః, అరాతయః, అపహత మిత్యప +హతమ్, రక్షః, వాయుః, వః, వి, వినక్తు, దేవః, వః, సవితా, హిరణ్యపాణిరితి హిరణ్య +పాణిః, ప్రతి, గృభ్ణాతు, అచ్ఛిద్రేణ, పాణినా. ॥౧౬॥

పదార్థః:-(కుక్కుటః) కుకం పరద్రవ్యాదాతారం చోరం శత్రుం వా కుటతి యేన స యజ్ఞః (అసి) అస్తి. అత్ర సర్వత్ర వ్యత్యయః. (మధుజిహ్వః)మధురగుణయుక్తా జిహ్వా జ్వాలా ప్రయుజ్యతే యస్మిన్ సః (ఇషమ్) అన్నాదిపదార్థసమూహమ్. ఇషమిత్యన్ననామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧.౭. (ఊర్జమ్) విద్యాదిపరాక్రమమనుత్తమరసం వా (ఆ) క్రియాయోగే (వద) ఉపదిశ (త్వయా) పరమేశ్వరేణ విదుషా వీరేణ వా సహ సంగత్య (సంఘాతం సంఘాతమ్) సమ్యగ్ఘన్యన్తే జనా యస్మిన్ తం సంగ్రామమ్. సంఘాత ఇతి సంగ్రామ నామసు పఠితమ్. నిఘ. ౨. ౧౭. అత్ర వీప్సాయాం ద్విరుక్తిః. (జేష్మ) జయేమ. అత్ర లిఙర్థే లుఙ్. అడ్ వృద్ధ్యభావశ్చ. (వర్షవృద్ధమ్) శస్త్రాస్త్రాణాం వర్ధయితారం (అసి) భవతి (ప్రతి) క్రియాయోగే (త్వా) త్వాం తం యజ్ఞం వా. (వర్షవృద్ధం) వృష్టేర్వర్ధకం యజ్ఞం (వేత్తు) జానాతు. (పరాపూతమ్) పరాగతం పూతం పవిత్రత్వం యస్మాత్తత్ (రక్షః) దుష్ట స్వభావో మూర్ఖః (పరాపూతాః) పరాగతః పూతః పవిత్రస్వభావో యేభ్యస్తే. (అరాతయః) పరపదార్థ గృహీతారః శత్రవః (అపహతం) అపహన్యతే యత్ తత్ (రక్షః) దస్యుస్వభావః (వాయుః) యోఽయం భౌతికో వాతి. (వః) తాన్ హుతాన్ పరమాణు జలాది పదార్థాన్ (వి) విశేషార్థే (వినక్తు) వేచయతి వేచయతు వా. అత్రాద్యే పక్షే లడర్థే లోడన్తర్గతో ణ్యర్థశ్చ (దేవః) ప్రకాశస్వరూపః (సవితా) వృష్టిప్రకాశద్వారా దివ్యగుణానాం ప్రసవహేతుః (హిరణ్యపాణిః) హిరణ్యం జ్యోతిః పాణిర్హస్తః కిరణవ్యవహారో వా యస్య సః. జ్యోతిర్హిరణ్యమ్. శ. ౪. ౩. ౧. ౨౧. (ప్రతి గృభ్ణాతు) ప్రతిగృహ్ణాతి. అత్ర హృగ్రహోర్భశ్ఛన్దసి హస్య భత్వం వక్తవ్యమ్. అ. ౫. ౨. ౩౨. ఇతి హకారస్య స్థానే భకారః లడర్థే లోట్ చ. (అచ్ఛిద్రేణ) ఛిద్రరహితే నైకరసేన (పాణినా)కిరణసమూహేన వ్యవహారేణ.అయం మన్త్రః శ.౧.౧.౪.౧౮-౨౪వ్యాఖ్యాతః.॥౧౬॥

అన్వయః :-యతోఽయం యజ్ఞో మధుజిహ్వః కుక్కుటోఽయస్యస్త్రీషమూర్జం చ ప్రాపయతి తస్మాత్స సదైవానుష్ఠేయః. హే విద్వన్! త్వమస్య త్రివిధస్య యజ్ఞస్యానుష్ఠానస్య గుణానాం చ వేత్తాసి తస్మాత్ప్రతివద ప్రత్యక్షముపదిశ. యతో వయం త్వయా సహ సంఘాతం సంఘాతమాజేష్మ సర్వాన్సంగ్రామాన్విజయేమహి. సర్వో మనుష్యో వర్షవృద్ధం త్వా త్వాం తం వర్షవృద్ధం యజ్ఞం వా ప్రతివేత్తు. ఏవం కృత్వా సర్వైః జనైః పరాపూతం రక్షః పరాపూతా అరాతయోఽపహతం రక్షః సదైవకార్యమ్. యథాఽయం హిరణ్యపాణిర్వాయు రచ్ఛిద్రేణ పాణినా యజ్ఞే సంసారేఽగ్నినా సూర్యేణ విచ్ఛిన్నాన్ పదార్థకణాన్ ప్రతిగృభ్ణాతి. యథా చ హిరణ్యపాణిః సవితా దేవః [వః] తాన్ వివినక్తి పృథక్కరోతి తథైవ పరమేశ్వరో విద్వాన్ మనుష్యశ్చాచ్ఛిద్రేణ పాణినా సర్వా విద్యా వివినక్తు ప్రతిగృభ్ణాతు. తథైవ కృపయా సంప్రీత్యా చైతౌ వో యుష్మానానందకరణాయ ప్రతిగృహ్ణీతః.॥౧౬॥

భావార్థః:- అత్ర శ్లేషాలంకారః. ఈశ్వరః సర్వాన్మనుష్యానాజ్ఞాపయతి. మనుష్యైర్య జ్ఞానుష్ఠానం సంగ్రామే దుష్టశత్రూణాం విజయో గుణజ్ఞానం విద్యావృద్ధసేవనం దుష్టానాం మనుష్యాణాం దోషాణాం వా నిరాకరణం సర్వపదార్థచ్ఛేదకోఽగ్నిః సూర్యో వా తథా సర్వపదార్థధారకో వాయుశ్చాస్తీతి విజ్ఞానం పరమేశ్వరోపాసనాం విద్వత్సమాగమం చ కృత్వా సర్వా విద్యాః ప్రాప్య సదైవ సర్వార్థా సుఖోన్నతిః కార్యేతి.॥౧౬॥

పదార్థము :- ఈ యజ్ఞము (మధుజిహ్వః) మధురగుణములతో గూడిన వాణీమయమును (కుక్కుటః అసి) చోరులను, శత్రువులను వినాశపరచునదియు (ఇషమ్) అన్నాదిపదార్థములను (ఊర్జమ్) విద్యాది బలములను, ఉత్తమోత్తమ రసములను ఇచ్చునదియై యున్నది. కావున దానిని సదా అనుష్ఠించవలెను.

ఓ విద్వాంసులారా! పైన దెలిపిన గుణములు గల యజ్ఞత్రయముల అనుష్ఠానము, వాని గుణలాభములను మాకు (ఆవద) ఉపదేశించుడు. దానివలన (వయమ్) మేము (త్వయా) మీద్వారా (సంఘాతమ్ సంఘాతమ్) ఉత్తమరీతితో శత్రువులనోడించగలుగునట్టి పెద్దపెద్ద యుద్ధములందు మాటి మాటికి (అజేష్మ) సకలవిధముల జయమును పొందుదుముగాక! ఏలన మీరు యుద్ధవిద్యను ఎరిగినవారు. (అసి) అందునల్లనే మానవులందరు (వర్షవృద్ధమ్) శస్త్రాస్త్రవిద్యల వర్షమును వృద్ధిపరచు (త్వా) నిన్ను (వర్షవృద్ధమ్) వర్షమును గలిగింపజేయు యజ్ఞమును (ప్రతివేత్తు) తెలిసికొందురు గాక! ఈ విధముగ సంగ్రామమొనర్చి (పరాపూతమ్) పవిత్రత మున్నగు సద్గుణముల వదలిన (రక్షః) దుష్టులు (పరాపూతాః) శుచిహీనులు (అరాతయః) దాన హీనులు ధర్మరహితులునగు శత్రువులు మున్నగు (రక్షః) బందిపోటుదొంగలను (అపహతమ్) నాశపరచునట్టి విధానమును సకలమానవులును సర్వదా చేపట్టవలయును.

(హిరణ్యపాణిః) జ్యోతియే హస్తముగా గల (వాయుః) వాయునెటుల (అచ్ఛిద్రేణ) ఒకే విధమగు (పాణినా) స్వగమనాగమనవ్యవహారములతో యజ్ఞమునందగ్నిచేతను, ప్రపంచమునందు సూర్యునిచేతను, అతిసూక్ష్మములైన పదార్థముల నేది గ్రహించుచున్నదో లేక (హిరణ్యపాణిః) హిరణ్యమే హస్తముగ గలవాడగు (హిరణ్య పాణిః) కిరణముల వ్యవహారముచే (సవితా) వృష్టిద్వారా లేక ప్రకాశముద్వారా దివ్యగుణముల నుత్పన్నమునకు హేతువగు (దేవః) ప్రకాశమానుడగు సూర్యభగవానుడెట్లు (వః) [ఆహుతియొనర్చబడిన] ఆ పదార్థములను (వివినక్తు) ఎట్లు వేరువేరుగా - పరమాణు రూపముగ నొనర్చుచున్నాడో అట్లే పరమాత్మ లేక విద్వాంసుడగువాడు (అచ్ఛిద్రేణ) నిరంతరము (పాణినా) తన ఉపదేశరూపవ్యవహారముచే విద్యల నన్నిటిని (వి వినక్తు) ప్రకాశపరచవలయును. అటులనే దయతో, ప్రేమతో (వః) మీకు అధికానందము గలిగించుటకు పైన సూచించిన కార్యద్వయమును (ప్రతిగృహ్ణాతు) గ్రహించెదరుగాక!॥౧౬॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున శ్లేషాలంకారము గలదు. యజ్ఞానుష్ఠానము, యుద్ధమునందు శత్రుపరాజయము, ఉత్తమోత్తమ గుణముల నెరుగుట, విద్వాంసుల సత్సంగము, దుష్టులను, దుష్టగుణములను త్యజించుట మొదలగు కార్యముల నొనర్చి పదార్థములన్నిటిని తన తాపముచే ఛిన్నాభిన్నమొనర్చునది అగ్ని, లేక సూర్యుడనియు, సూక్ష్మమొనర్చబడిన యా పదార్థములను ధారణమొనర్చునది వాయువనియు గ్రహించి

ఈశ్వరోపాసన, విద్వత్సమాగమములొనర్చి, సకలవిద్యల నార్జించి సర్వప్రజలకు సకలసుఖముల నుత్పన్నమొనర్చునట్టి యున్నతిని సర్వదా ఆచరించవలయునని ప్రజలెల్లరకును పరమేశ్వరుడు ఆదేశించు చున్నాడు. ॥౧౬॥

16. The yajna keeps away the thieves, refines and sweetens the speech, is productive of foodstuffs and is the bestower of knowledge and vigour. Let the performance of such yajnas be inculcated. May we through the aid of heroic persons win battles again and again.

The yajna is instrumental in producing rain, may we know thee as rain producer. We should try to efface the dacoits and exploiters of impure minds who lead an impious life.

Just as the air with its strong hands of definite motion to and from receives the oblations and just as the bright Sun full of luminous beams, with his faultless rays resolves into atoms the substances put into the fire, so do God and the scholars preach all sciences for the good of humanity.

౧౭. ధృష్టిరసీత్యస్య ఋషిః స ఏవ, అగ్నిర్దేవతా. బ్రాహ్మీపంక్తిశ్ఛన్దః, పంచమః స్వరః.

అథాగ్నిశబ్దేన కిం కిం గృహ్యతే తేన కిం కిం చ భవతీత్యుపదిశ్యతే.

అగ్ని శబ్దముచే నే మేమి గ్రహించబడునో, దాని వలన నే మేమి కార్యములు జరుగునో

ఈ మంత్రమునం దుపదేశించబడినది.

౧౭ ధృష్టి రస్యపాఽగ్నేఽ అగ్నిమామాదం జహి నిష్క్రవ్యాదꣳ సేధా దేవయజం వహ। ధ్రువమసి పృథివీం దృꣳహ బ్రహ్మవని త్వా క్షత్రవని సజాతవన్యుపదధామి భ్రాతృవ్యస్య వధాయ॥౧౭॥

ప. విః – ధృష్టిః, అసి, అప, అగ్నే, అగ్నిమ్, ఆమాదమిత్యామ+అదమ్, జహి, నిష్క్రవ్యాదమితి నిష్క్రవ్య + అదమ్, సేధ, ఆ, దేవయజమితి దేవ+యజమ్, వహ, ధ్రువమ్, అసి, పృథివీం, దృꣳహ, బ్రహ్మవనీతి బ్రహ్మ+వని, త్వా, క్షత్రవనీతి క్షత్ర+వని, సజాత వనీతి సజాత + వని, ఉపఽదధామి, భ్రాతృవ్యస్య, వధాయ. ॥౧౭॥

పదార్థః :-(ధృష్టిః) ప్రగల్భ ఇవ యజమానః (అసి) భవసి భవతి వా. అత్ర పక్షే వ్యత్యయః (అప) క్రియాయోగే (అగ్నే) పరమేశ్వర! ధనుర్వేదవిద్వన్వా (అగ్నిమ్) విద్యుదాఖ్యం, (ఆమాదం) ఆమాన పక్వానత్తి తమ్ (జహి) హింసయ (నిష్క్రవ్యాదం) క్రవ్యం పక్వమాంసమత్తి తస్మాన్నిర్గతస్తమ్ (సేధ) శాస్త్రాణి శిక్షయ (ఆ) క్రియాయోగే (దేవయజమ్) దేవాన్ విదుషో దివ్యగుణాన్ యజతి సంగతాన్ కరోతి యేన యజ్ఞేన స దేవయట్ తమ్. అత్రఅన్యేభ్యోఽపి దృశ్యంత ఇతి సూత్రేణ కృతో బహులమితి వార్తికేన కరణే విచ్ ప్రత్యయః (వహ) ప్రాపయ ప్రాపయతి వా. అత్ర సర్వత్ర పక్షే వ్యత్యయః (ధ్రువమ్) నిశ్చలం సుఖమ్ (అసి) భవతి (పృథివీమ్) విస్తృతాం భూమిం తత్థ్సాన్‌ప్రాణినశ్చ (దృంహ) ఉత్తమగుణైర్వర్ధయ వర్ధయతి వా (బ్రహ్మవని) బ్రాహ్మణం విద్వాంసం వనతి తం. ఛన్దసి వనసనరక్షిమథామ్. అ.3.౨.౨౭. అనేన బ్రహ్మోపపదే వనధాతోరిన్‌ప్రత్యయః. సుపాం సులుగిత్యమో లుక్ చ. (త్వా) త్వాం తం వా. (క్షత్రవని) క్షత్రం సంభాజినం వనతి తమ్. అత్రాప్యమోలుక్ (సజాతవని) జాతం జాతం వనతి స జాతవనిః సమానశ్చాసౌ జాతవనిస్తమ్. సమానస్య ఛన్దస్యమూర్ధ ప్రభృత్యుదర్కేషు అ. ౬.3.౮౪ అనేన సమానస్య సకారాదేశః (ఉపదధామి) హృదయే వేద్యాం వివామానాదియానేషు వా ధారయామి (భాతృవ్యస్య) ద్విషతః శత్రోః (వధాయ) నాశాయ హననాయ. అయం మంత్రః శ. ౧. ౧. ౨ 3-౮. వ్యాఖ్యాతః ॥౧౭॥

అన్వయః :-హే అగ్నే! పరమేశ్వర! త్వం ధృష్టిరసి. అతో నిష్క్రవ్యాద మామాదం దేవయజమగ్నిం సేధ. ఏవం మంగలాయ శాస్త్రాణి శిక్షిత్వా దుఃఖమపజహి సుఖం చావహ. తథా హే పరమేశ్వర! త్వం ధ్రువమసి. అతః పృథివీం దృంహ. హే జగదీశ్వరాగ్నే! యత ఈదృశో భవాన్ తస్మాదహం భ్రాతృవ్యస్య వధాయ బ్రహ్మవనిం క్షత్రవనిం సజాతవనిం త్వా త్వాముపదధామీత్యేకో ఽన్వయః.

హే యజమాన! విద్వన్ ! యతోఽయ మగ్ని ర్ధృష్టిరస్యస్తి తథా చామాన్నిష్క్రవ్యాద్దేవయజం యజ్ఞమావహతి తస్మాత్త్వమిమమామాదం నిష్క్రవ్యాదం దేవయజమగ్నిమావహ. సేధ. అన్యేభ్యస్తమేవం శిక్షయ తదనుష్ఠానేన దోషానపజహి. యతోఽయమగ్నిః సూర్యరూపేణ ధ్రువోఽస్యస్తి తస్మాదయమాకర్షణేన పృథివీం దృంహ దృంహతి ధరతి తస్మాత్తత్ [త్వా]త మహం [బ్రహ్మవని] బ్రహ్మవనిం క్షత్రవనిం సజాతవని సజాతవనిం భ్రాతృవ్యస్య వధాయోపదధామీతి ద్వితీయః.॥౧౭॥

భావార్థః:-అత్ర శ్లేషాలంకారః. సర్వశక్తిమతేశ్వరేణ యతోఽయమామాద్దాహక స్వభావోఽగ్నిరచిత స్తతో నాయం భస్మాదికం దగ్ధుం సమర్థో భవతి. యేనామాన్పదార్థాన్

పక్వా ఉదన్తి [స ఆమాత్] యేనోదరస్థమన్నం పచ్యతే [సజాతరః] యేన చ మనుష్యా మృతం దేహం దహన్తి స క్రవ్యాత్ సంజ్ఞోఽగ్నిర్యేనాయం దివ్యగుణప్రాపకో విద్యుదాఖ్యశ్చ రచితస్తథా యేన పృథివీధారణాకర్షణప్రకాశకః సూర్యో రచితః. యం చ బ్రహ్మభిర్వేద విద్భిర్బ్రాహ్మణైః క్షత్రియైః సమానజన్మభిర్మనుష్యై శ్చ వన్యతే సంసేవ్యతే. తథా యః సర్వేషు జాతేషు పదార్థేషు వర్తమానః పరమేశ్వరో భౌతికోఽగ్నిర్వా. స ఏవ సర్వైరుపాస్యో భౌతికశ్చ క్రియాసిద్ధ్యర్థం సేవనీయ ఇతి.॥౧౭॥

పదార్థము :-(అగ్నే) ఓ పరమేశ్వరా! (ధృష్టిః) నీవు ప్రగల్భుడవు, అత్యంత నిర్భయుడవునై (అసి) ఉన్నావు. ఈ కారణముచే (నిష్క్రవ్యాదమ్) పక్వమైన భస్మము మున్నగు పదార్థములను వదలి (ఆమాదమ్) అపక్వపదార్థముల గాల్చునదియు (దేవయజమ్) విద్వాంసులతో లేక శ్రేష్ఠగుణములతో సంయోగమొనర్చున దియు నగు (అగ్నిమ్) భౌతికాగ్నిని, లేక విద్యుత్తురూపమగు అగ్నిని (సేద) ఉపదేశించుము. ఈ విధముగ మాకు ఉత్తమోత్తమ సుఖము లభించుటకై శాస్త్రవిద్యను గరపి దుఃఖములను (అపజహి) దూరమొనర్చుము. మరియు ఆనందమును (ఆ వహ) ప్రాప్తింపజేయుము. ఓ పరమేశ్వరా! నీవు (ధ్రువమ్) నిశ్చలసుఖము నిచ్చువాడవై (అసి) ఉన్నావు. అందువల్ల (పృథివీమ్) విస్తృత భూమిని, దానిపైనుండు మానవులను (దృꣳహ) ఉత్తమగుణములతో వృద్ధిగలవారినిగా నొనర్చుము (అగ్నే) హే జగదీశ్వరా! నీ వత్యంత ప్రశంసనీయుడవైనందు వలన నేను (భ్రాతృవ్యస్య) దుష్టుల, లేక శత్రువుల (వధాయ) వినాశమునకై (బ్రహ్మవనిమ్ క్షత్రవనిమ్ సజాతవనిమ్) బ్రాహ్మణ, క్షత్రియులకు మరియు సమస్త ప్రాణి మాత్రులకు సుఖదుఃఖ వ్యవహారముల నిచ్చునట్టి (త్వా) నిన్ను (ఉపదధామి) హృదయమునందు ధరించుచున్నాను. ఇది యీ మంత్రమునకు మొదటి యర్థము. ఇక రెండవయర్థమేమన;

(అగ్నే) ఈ భౌతికాగ్ని (ధృష్టిః అసి) అతితీక్ష్ణమై యున్నది. మరియు నికృష్ట పదార్థములను వదలి ఉత్తమ పదార్థములతో (దేవయజమ్) విద్వాంసులను, లేక దివ్యగుణములను లభింపజేయు యజ్ఞమును (ఆవహ) పొందింపజేయుచున్నది. కావున మీరు (నిష్క్రవ్యాదమ్) పక్వమగు భస్మాది పదార్థములను వదలి (ఆ మాదమ్) అపక్వపదార్థములనుకాల్చు (దేవయజమ్) విద్వాంసులను, లేక దివ్యగుణములను ప్రాప్తింజేయు (అగ్నిమ్) భౌతిక, లేక విద్యుదగ్నిని (ఆవహ) ప్రాప్తించుకొనుడు. మరియు దాని నెరుగదలచినవారికి శాస్త్రముల ఉత్తమోత్తమ శిక్షణలతో బాటు ఆ యుపదేశమును (సేద) ఒనర్చుడు. ఈ యగ్ని సూర్యరూపముతో (ధ్రువం అసి) నిశ్చలమై యున్న కారణమున ఆకర్షణశక్తితో (పృథివీమ్) విస్తృతభూమిని దానియందుండు సకల ప్రాణులను (దృꣳహ) బలపరచుచున్నది. అందుచేతనే నేను (బ్రహ్మవనిమ్ క్షత్రవనిమ్ సజాతవనిమ్) బ్రాహ్మణ క్షత్రియాది సకలప్రాణుల సుఖదుఃఖములను వేరువేరుగానొనర్చు భౌతికాగ్నిని (భ్రాతృవ్యస్య వధాయ) దుష్టుల, శత్రువులవధకొరకు హవనమొనర్చు వేదికయందు లేక విమానాదియానములందు (ఉపదధామి) స్థాపించుచున్నాను. ఇది రెండవయర్థము.॥౧౭॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున శ్లేషాలంకారము గలదు. సర్వ శక్తిమంతుడగు పరమేశ్వరుడు ఈ భౌతికాగ్నిని (ఆమము) అనగా అపక్వపదార్థములను కాల్చుదానిగ నిర్మించినాడు. కావుననే దీనికి భస్మమైన పదార్థములను కాల్చు శక్తి లేదు. దేనివల్ల మానవులు అపక్వపదార్థములను వండి తినుచుందురో, ఎద్దానివలన సర్వప్రాణులు భుజించినఆహారము జీర్ణమగుచున్నదో, దేనిద్వారా మృతశవములను మనుష్యులు కాల్చివేయుచుందురో అది క్రవ్యాగ్ని యని పిలువబడుచున్నది. ఎవ్వనిచే దివ్యగుణములను ప్రాప్తింపజేయు విద్యుత్తు సృష్టింపబడినదో, ఎవనిచే పృథివి ఆకర్షణ, ధారణములనొనర్చు సూర్యుడు నిర్మింపబడినాడో, ఎవనిని వేదవిద్యల నెరిగిన బ్రాహ్మణులు, ధనుర్వేదము నెరిగిన క్షత్రియులు, సర్వప్రాణులును సేవించుచున్నవియో, మరియు సమస్త ప్రాపంచిక పదార్థములయందెవడు వ్యాపించియున్నాడో, అట్టి పరమేశ్వరుడే సకల మానవులకు ఉపాస్యదైవము. అదేవిధంగ క్రియాసిద్ధికై భౌతికాగ్నియు యథాయోగ్య కార్యములద్వారా సేవించయోగ్యమై యున్నది.॥౧౭॥

17. O Lord, dauntless art Thou. Let us avoid in a yajna the use of fire that burns the corpses, and use the fire, that ripens the raw commodities, and endows us with nobler qualities. Through thv teachings remove our miseries and confer bliss on us!

O Lord, Thou art the Bestower of permanent happiness. May the Earth and the beings living on it advance through high merits. We realise in our hearts for the removal of the wicked, thee, who bestoweth happiness upon the learned, the heroic and all sentient beings!

౧౮. అగ్నే బ్రహ్మేత్యస్య ఋషిః స ఏవ, అగ్నిర్దేవతా సర్వస్య, పూర్వస్య బ్రాహ్మీ ఉష్ణిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః, ధర్త్రమసీతి మధ్యస్యార్చీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః, విశ్వాభ్య ఇత్యుత్తరస్యార్చీ పంక్తిశ్ఛన్దః పంచమః స్వరః.

పునరగ్నిశబ్దేనోక్తావర్థావుపదిశ్యేతే.

౧౮ అగ్నే బ్రహ్మ గృభ్ణీష్వ ధరుణమస్యన్తరిక్షం దృꣳహ బ్రహ్మవని త్వా
క్షత్రవని సజాతవన్యుప దధామి భ్రాతృవ్యస్య వధాయ । ధర్త్రమసి
దివం దృꣳహ బ్రహ్మవని త్వా క్షత్రవని సజాతవన్యుప దధామి
భ్రాతృవ్యస్య వధాయ । విశ్వాభ్యస్త్వాశాభ్య ఉపదధామి చిత
స్థోర్ధ్వచితో భృగూణామఙ్గిరసాం తపసా తప్యధ్వమ్ ॥౧౮॥

ప. వి:- అగ్నే, బ్రహ్మ, గృభ్ణీష్వ, ధరుణమ్, అసి, అంతరిక్షమ్, దృంహ, బ్రహ్మవనీతి బ్రహ్మ+వని, త్వా, క్షత్రవనీతి క్షత్ర+వని, సజాతవనీతి సజాత+వని, ఉప, దధామి, భ్రాతృవ్యస్య, వధాయ, ధర్త్రమ్, అసి, దివమ్, దృంహ, బ్రహ్మవనీతి బ్రహ్మ+వని, త్వా, క్షత్రవనీతి క్షత్ర+వని, సజాతవనీతి సజాత+వని, ఉప, దధామి, భ్రాతృవ్యస్య, వధాయ, విశ్వాభ్యః, త్వా, ఆశాభ్యః, ఉప,దధామి,చితః, స్థ, ఊర్ధ్వచిత ఇత్యూర్ధ్వ+చితః, భృగూణామ్, అంగిరసామ్, తపసా, తప్యధ్వమ్.॥౧౮॥

పదార్థః :-(అగ్నే) పరమేశ్వర భౌతికో వా (బ్రహ్మ) వేదమ్ (గృభ్ణీష్వ) గ్రాహయ గృహ్ణాతి వా. అత్ర సర్వత్ర పక్షే వ్యత్యయః, హ్యగ్రహోర్భ శ్ఛన్దసీతి హకారస్య భకారః (ధరుణమ్) ధరతి సర్వలోకాన్ యత్తత్ తేజశ్చ (అసి) అస్తి. అత్ర పక్షే ప్రథమార్థే మధ్యమః. (అన్తరిక్షం) ఆకాశస్థాన్ పదార్థాన్. అన్తరాత్మస్థమక్షయం జ్ఞానం వా. అన్తరిక్షం కస్మాదన్తరా క్షాన్తం భవత్యన్తరేమే ఇతి వా శరీరేష్వన్తరక్షయమితి వా. నిరు. ౨. ౧౦ (దృంహ) దృఢీకురు కరోతి వా.(బ్రహ్మవని) వేదం వనయతి తమ్ (త్వా) త్వామ్ (క్షత్రవని) రాజ్యం వనయతి తమ్ (సజాతవని) సమానా జాతా విద్యాః సమానం జాతం రాజ్యం వా వనయతి యేన తమ్ (ఉపదధామి) ధారయామి (భ్రాతృవ్యస్య) ద్విషతః శత్రోః (వధాయ) నాశాయ హననాయ (ధర్త్రమ్) ధరతి యత్ యేన వా.వాయుర్వావ ధర్త్రం చతుష్టోమః. స ఆభిశ్చతసృభిర్దిగ్భిః స్తుతే తద్యత్తమాహ ధర్త్రమితి ప్రతిష్ఠా వై ధర్త్రమ్. వాయుస్సర్వేషాం భూతానాం ప్రతిష్ఠా తదేవ తద్రూపముపదధాతి స వై వాయుమేవ ప్రథమముపదధాతి వాయుముత్తమం వాయునైవ తదేతాని సర్వాణి భూతాన్యుభయతః పరిగృహ్ణాతి.శ......౮. ౨౪.౧. ౨౬. అనేన ప్రమాణేన ధర్త్రశబ్దేన వాయురీశ్వరశ్చ గృహ్యతే (అసి) అస్తి వా (దివమ్)జ్ఞానప్రకాశం సూర్యలోకం వా (దృంహ) సమ్యగ్వర్ధయ, వర్ధయతి వా. (బ్రహ్మవని) సర్వమనుష్యార్థం బ్రహ్మణో వేదస్య విభాజితారమ్. బ్రహ్మాండస్య మూర్తద్రవ్యస్య ప్రకాశకం వా. (త్వా) త్వాం తం వా. (క్షత్రవని) రాజధర్మప్రకాశస్య విభాజితారం రాజగుణానాం దృష్టాన్తేన ప్రకాశయితారం వా. (సజాతవని) సమానాన్ జాతాన్ వేదాన్ క్షత్రధర్మాన్ మూర్తాన్ జగత్స్థాన్ పదార్థాన్వా వనయతి ప్రకాశయతి తమ్. (ఉపదధామి) ధారాయామి. (భ్రాతృవ్యస్య ద్విషతః శత్రోః

(వధాయ) నాశాయ హననాయ వా. (విశ్వాభ్యః) సర్వాభ్యః (త్వా) త్వాం తం వా (ఆశాభ్యః) దిగ్భ్యః. ఆశా ఇతి దిఙ్నామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧. ౬. (ఉపదధామి) ఉపదధాతి వా సామీప్యే ధారయామి తేన పుష్ణామి వా (చితః) చేతయన్తి సంజానంతి యే తే చితః. అత్ర వా శర్ప్రకరణే ఖర్పరే లోపో వక్తవ్య ఇతి వార్తికేన విసర్జనీయ లోపః. (స్థ) భవథ భవన్తి వా (ఊర్ధ్వచితః) ఊర్ధ్వానుత్కృష్టగుణాన్ చేతయన్తి తే మనుష్యాశ్చితాని కపాలాని వా (భృగూణాం) భృజ్జన్తి యైస్తేషాం (అంగిరసామ్) ప్రాణానామంగారాణాం వా. ప్రాణోవా అంగిరాః.శ.౬.౫.౨.3 అంగారేష్వంగిరా అంగారా అంకనా అంచనాః. నిరు. 3.౧౭. (తపసా) ధర్మవిద్యాఽనుష్ఠానేన తాపేన తేజసా వా (తప్యధ్వం) తపన్తు తాపయత వా. అయం మన్త్రః శ. ౧. ౨. ౧. ౯- ౧3 వ్యాఖ్యాతః.॥౧౮॥

అన్వయః :-హే అగ్నే పరమేశ్వర! త్వం ధరుణమసి కృపయాఽస్మత్ప్రయుక్తం బ్రహ్మ గృహ్ణీష్వ తథాఽస్మాస్వన్తరిక్ష మక్షయం విజ్ఞానం దృంహ వర్ధయ. అహం భ్రాతృవ్యస్య వధాయ బ్రహ్మవని క్షత్రవని సజాతవని త్వోప దధామి. హే సర్వధాతర్జగదీశ్వర! త్వం సర్వేషాం లోకానాం ధర్త్రమసి కృపయాఽస్మాసు దివం జ్ఞానప్రకాశం దృంహ. అహం భ్రాతృవ్యస్య వధాయ బ్రహ్మవని క్షత్రవని సజాతవని త్వా త్వాముప దధామి. [త్వా] త్వాం సర్వవ్యాపకం జ్ఞాత్వా విశ్వాభ్య ఆశాభ్య ఉపదధామి. హే మనుష్యా! యూయమప్యేవం విదిత్వా చిత [స్థ] ఊర్ధ్వచితః కపాలాని కృత్వా భృగూణామంగిరసాం తపసా తప్యధ్వం యథా తపన్తు తథా తాపయతేత్యేకః.

హే విద్వన్! [అగ్నే] యేనాగ్నినా ధరుణం బ్రహ్మాన్తరిక్షం గృహ్యతే దృహ్యతే చ[త్వా]తం త్వం హోమార్థం శిల్ప విద్యాసిధ్యర్థం చ గృహ్ణీష్వ దృంహ చ. తథైవాహమపి భ్రాతృవ్యస్య వధాయ తం బ్రహ్మవని క్షత్రవని సజాతవన్యుపదధామి. ఏవం సోఽగ్నిర్ధర్త్తః సన్ [హితః] సన్సుఖముపదధాతి. ఏవం యో వాయుర్ధర్త్రం సర్వలోక ధారకోఽస్యస్తి. దివం చ దృంహ దృంహతి. తమహం యథా భ్రాతృవ్యస్య వధాయ బ్రహ్మవని క్షత్రవని సజాతవన్యుప దధామి. తథైవ త్వమప్యేతం తస్మై ప్రయోజనాయోప దృంహ. హే శిల్పవిద్యాం చికీర్షో విద్వన్! యేన వాయునా పృథివీ ద్యౌః సూర్యలోకశ్చ ధార్యతే దృహ్యతే చ తం త్వం జీవనార్థం శిల్పవిద్యాయై చ ధారయ దృంహ చ బ్రహ్మవని ఇత్యాది పూర్వవత్. హే మనుష్యా యథాఽహం వాయువిద్యావిత్వా తమగ్నిం వాయుం చ విశ్వాభ్య ఆశాభ్య ఉపద ధామి తథైవ యూయమప్యుపధత్త. యజ్ఞార్థం శిల్పవిద్యార్థముపరిచిత ఊర్ధ్వచితః కపాలాని కలా ధారితవన్తః సన్తో భృగూణామంగిరసాం తపసా తప్యధ్వం తాపయత చ ॥ ౧౮॥

భావార్థః:-అత్ర శ్లేషాలంకారః. ఈశ్వరేణేదముపాదిశ్యతే భవన్తో విద్వదున్నతయే మూర్ఖత్వవినాశాయ సర్వ శత్రూణాం నివారణేన రాజ్యవర్ధనాయ చ వేదవిద్యాం గృహ్ణీయుః. యోఽగ్నేర్వృద్ధిహేతుః సర్వాధారకో వాయురగ్నిమయః సూర్య ఈశ్వరశ్చ స్థ సన్తి తాన్ సర్వాసు దిక్షు విస్తృతాన్ వ్యాపకాన్ విదిత్వా యజ్ఞసిద్ధిం విమానాది యానరచనం తాని చాలయిత్వా దుఃఖాని నివార్య శత్రూన్ విజయన్తామ్.॥౧౮॥

పదార్థము :- (అగ్నే) ఓ పరమేశ్వరా! నీవు (ధరుణమ్) సర్వమును ధారణ మొనర్చువాడవునై (అసి) ఉన్నావు. (బ్రహ్మ) వేదమంత్రములచే నే నొనర్చిన స్తుతిని (గృహ్ణీష్వ) గ్రహించుము. (అన్తరిక్షమ్) ఆత్మయందు స్థిరమగు అక్షయజ్ఞానమును (దృꣳహ) వృద్ధిపరచుము. నేను (భ్రాతృవ్యస్య) శత్రువుల (వధాయ) నాశపరచుటకు (బ్రహ్మవని) సర్వమానవ కల్యాణమునకై వేదములను శాఖ శాఖాంతరముల రూపమున విభజించు బ్రాహ్మణుడవు (క్షత్రవని) రాజధర్మమును ప్రకాశమొనర్చువాడవు (సజాతవని) పరస్పరము సమానముగనుండు క్షత్రియధర్మములను ప్రాపంచిక మూర్తివంతమగు పదార్థములను ఈ ప్రాణులన్నిటిని వేర్వేరుగ ప్రకాశపరచువాడవు నైన (త్వా) నిన్ను (ఉపదధామి) హృదయమునందు ధారణమొనర్చుకొనుచున్నాను. సర్వమును ధారణమొనర్చు ఓ పరమేశ్వరా! (ధర్త్రమ్) సకల లోకములను ధారణమొనర్చు నీవు దయయుంచి మాయందు (దివమ్) అత్యుత్తమ జ్ఞానమును (దృꣳహ) వృద్ధిపరచుము. మరియు నేను (భ్రాతృవ్యస్య వధాయ) శత్రుసంహారమునకై (బ్రహ్మవని క్షత్రవని సజాతవని) ఉక్త వేదమును, రాజ్యమును, పరస్పర సమానవిద్యను, రాజ్యాదివ్యవహారములను యథా యోగ్యముగ విభజించు (త్వా) నిన్ను (ఉపదధామి) మాటిమాటికి హృదయమున ధారణమొనర్చుకొనుచున్నాను. మరియు నేను (త్వా) నిన్ను సర్వవ్యాపకునిగా నెరిగి (విశ్వాభ్యః, ఆశాభ్యః) సర్వదిశలనుండి సుఖముల ప్రాప్తించుటకై మాటి మాటికి (ఉపదధామి) మనసునందు ధారణమొనర్చుకొనుచున్నాను. ఓ మానవులారా! మీరు అట్టి ఉక్తవ్యవహారములను చక్కగా నెరిగి (చితః) విజ్ఞానవంతులు (ఊర్ధ్వచితః) ఉత్తమజ్ఞానవంతులును నగువారి ప్రేరణచే అగ్నిపై కపాలములనుంచి (భృగూణామ్) విద్యమున్నగు శ్రేష్ఠగుణములను లభింపజేయు (అఙ్గిరసామ్) ప్రాణములను (తపసా) తపః ప్రభావముచే (తప్యధ్వమ్) తపింపజేయుడు, లేక తపింపజేయుము. **ఇది యీ మంత్రమునకు మొదటి యర్థము.**

ఇక రెండవ యర్థమును జెప్పుచున్నాను. ఓ విద్వాంసుడా ! ధర్మాత్ముడా! (అగ్నే) ఎట్టి భౌతికాగ్నిచే (ధరుణమ్) సర్వమును ధారణమొనర్చు తేజము (బ్రహ్మ) వేదము (అన్తరిక్షమ్) ఆకాశమునందుండు పదార్థములు గ్రహింపబడుచున్నవో లేక వృద్ధితోగూడినవిగ నొనర్పబడుచున్నవియో (త్వా) దానిని హోమముకొరకు, లేక శిల్పవిద్యల సిద్ధికొరకు (గృహ్ణీష్వ) గ్రహణ మొనర్చుము (దృꣳహ) [లేక] విద్యాయుక్త కార్యములచే వృద్ధిపరచుము. మరియు నేనును (భ్రాతృవ్యస్య వధాయ) శత్రువినాశమునకై (త్వా) అట్టి (బ్రహ్మవని, క్షత్రవని, సజాతవని) విశ్వమునందు మూర్తివంతములగు పదార్థముల ప్రకాశమొనర్చునదియు, దృష్టాంతరూపముగ రాజగుణముల ప్రకాశింపజేయునదియు నగు ఆ భౌతికాగ్నిని శిల్పవిద్య మున్నగు

వ్యవహారములందు (ఉపదధామి) స్థాపించుచున్నాను. ఇటుల స్థాపించబడిన అగ్ని అనేక సుఖములను ధారణమొనర్చుచున్నది. ఇదే విధముగ అందరును (ధర్త్రమ్) ధారణమొనర్చునది వాయువునై (అసి) ఉన్నది. అది (దివమ్) ప్రకాశమయ సూర్యలోకమును (దృꣳహ) దృఢపరచుచున్నది. ఓ మానవులారా! నేనెట్లు దానిని (భ్రాతృవ్యస్య వధాయ) శత్రువులను హతమార్చుటకు (బ్రహ్మవని, క్షత్రవని, సజాతవని) వేదమును, రాజ్యమును, పరస్పరము సమానములగు ఉత్తమోత్తమ శిల్పవిద్యలను యథాయోగ్య కార్యములందు సంయుక్తపరచు ఈ భౌతికాగ్నిని (ఉప దధామి) స్థాపించుచున్నానో, అదేవిధముగ మీరును అత్యుత్తమ క్రియలందు సంయుక్తమొనర్చి విద్యాబలముచే (దృꣳహ) దానిని వృద్ధిపరచుడు. వృద్ధినిగోరు ఓ మానవులారా! ఎట్లు వాయువు పృథివిని, సూర్యుడు మున్నగు లోకములను ధారణమొనర్చుచున్నదో [వృద్ధి పొందింపజేయుచున్నదో] దానిని మీరును మీ జీవనసుఖమునకై, శిల్పవిద్యాసిద్ధికై యథాయోగ్య కార్యములందు సంయుక్తపరచి దాని విద్యవలన (దꣳహ) ఉన్నతిని పొందుడు. మే మెట్లు మా శత్రువుల వినాశనమునకై (బ్రహ్మవని క్షత్రవని సజాతవని) అగ్నియొక్క ఉపర్యుక్త గుణములతో సమానమగు వాయువును శిల్పవిద్య మున్నగు వ్యవహారములతో (ఉప దధామి) సంయుక్త మొనర్చుచున్నామో, ఆవిధముగనే మీరును మీ సకలదుఃఖముల వినాశమునకై దానిని ఉచితకార్యములందు సంయుక్తపరచుడు. నే నేవిధముగ వాయువిద్యల నెరిగినవాడనై (త్వా) అట్టి అగ్నిని, లేక వాయువును (విశ్వాభ్యః ఆశాభ్యః) సకల దిశలనుండి సుఖములకొరకై యోగ్యమగు శిల్పవ్యవహారములలో (ఉప దధామి) ఎట్లు ధారణ మొనర్చుచున్నానో, అదేవిధముగ మీరును ధారణ మొనర్చుడు. మరియు శిల్పవిద్యకై, లేక హోమ మొనర్చుటకై (చితః ఊర్ధ్వచితః) పదార్థములునిండియున్న పాత్రలను, లేక వాహనములందు స్థాపించబడిన కళాయంత్రములను (భృగూణామ్) పదార్థములను పాచనమొనర్చు (అఙ్గిరసామ్) అగ్నులను, లేక ప్రాణములను (తపసా) తాపముద్వారా (తప్యధ్వమ్) ఉక్తపదార్థములను తపింపజేయుము. ॥౧౮॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున శ్లేషాలంకారము గలదు. ఈశ్వరుడిట్లుపదేశించుచున్నాడు :- ఓ మానవులారా! మీరు విద్వాంసుల యున్నతికై, మూర్ఖత్వము దొలగుటకై, లేక సకల శత్రువులను నాశపరచి రాజ్యమును వృద్ధిపరచుటకై వేదవిద్యను గ్రహించుడు. మరియు వృద్ధినొనర్చు అగ్ని, సర్వమును ధారణ మొనర్చు వాయువు, అగ్నిమయమగు సూర్యుడు, ఈశ్వరుడు, వీరు సకల దిశలందు వ్యాపకములని యెరిగి యజ్ఞసిద్ధి యొనర్చుడు. మరియు విమానాది యానరచనను ధర్మయుక్తముగ జేయుడు. ఇట్లు వీనిని సిద్ధింపజేసి దుఃఖములను, శత్రువులను దూరమొనర్చుడు. ॥౧౮॥

18. O' Lord, Thou art the sustainer of the universe. Accept our adoration offered through Vedic verses and develop our inexhaustible mental knowledge. For the destruction of internal foes I realise Thee in my heart as the supporter of the learned, the statesman and the Guide on the path of duty of different classes. Thou art the supporter of the universe, we pray unto thee to increase our knowledge. For the destruction of our internal foes, we realise thee in our hearts as the supporter of the learned, the statesman and the Guide on the path of duty of different classes. I imbibe in my heart thee, the all pervade, the giver of happiness from all directions!

O Ye men, lead a life of penance by controlling your breath, and following the wise, the scientists and the learned!

౧౯. శర్మాసీత్యస్య ఋషిః స ఏవ. అగ్నిర్దేవతా, నిచృద్బ్రాహ్మీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః. ధైవతః స్వరః.

అథ యజ్ఞస్య స్వరూపమంగాని చోపదిశ్యంతే.

దీని తర్వాత ఈశ్వరుడు యజ్ఞస్వరూపమును తదంగముల నిందుపదేశించు చున్నాడు.

౧౯ శర్మాస్యవధూతꣳ రక్షోఽవధూతాఽ అరాతయోఽదిత్యా స్త్వగసి

ప్రతి త్వాదితిర్వేత్తు। ధిషణాసి పర్వతీ ప్రతి త్వాదిత్యాస్త్వగ్వేత్తు దివః

స్కమ్భనీరసి ధిషణాసి పార్వతేయీ ప్రతి త్వా పర్వతీ వేత్తు ॥౧౯॥

ప. వి:- శర్మ, అసి, అవధూత మిత్యవ+ధూతమ్, రక్షః, అవధూతా ఇత్యవ+ధూతాః, అరాతయః, అదిత్యాః, త్వక్, అసి, ప్రతి, త్వా, అదితిః, వేత్తు, ధిషణా, అసి, పర్వతీ, ప్రతి, త్వా, అదిత్యాః, త్వక్, వేత్తు, దివః, స్కమ్భనీః, అసి, ధిషణా, అసి, పార్వతేయీ, ప్రతి, త్వా, పర్వతీ, వేత్తు.॥౧౯॥

పదార్థః:-(శర్మ) సుఖహేతుః (అసి) భవతి. అత్ర సర్వత్ర వ్యత్యయః (అవధూతమ్) వినాశితమ్ (రక్షః) దుఃఖం నివారణీయమ్ (అవధూతాః) నివారణీయా విచాలితా హతాః. అవేతి వినిగ్రహార్థీయః. నిరు. ౧.౩. (అరాతయః) అదానస్వభావాః కృపణాః (అదిత్యాః) అన్తరిక్షస్య (త్వక్) త్వగ్వత్ (అసి) భవతి (ప్రతి) క్రియార్థే (త్వా) తం యజ్ఞం (అదితిః) యజ్ఞస్యానుష్ఠాతా యజమానః. అదితిరితి పదనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౫. ౫. ఇతి యజ్ఞస్య జ్ఞాతా పాలకార్థో గృహ్యతే (వేత్తు) జానాతు. (ధిషణా) వాక్ వేదవాణీ గ్రాహ్యా. ధిషణేతి వాఙ్నామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧.౧౧. ధృష్ణోతి సర్వా విద్యా యయా సా. ధృషేర్ధిష్చ సంజ్ఞాయామ్. ఉ. ౨.౮౨ అనేనాయం శబ్దః సిద్ధః. మహీధరేణ ధిషణేదం పదం ధియం బుద్ధిం కర్మ వా సనోతి వ్యాప్నోతీతి భ్రాన్త్యా వ్యాఖ్యాతమ్ (అసి) భవతి. (పర్వతీ) పర్వాణం పర్వబహుజ్ఞానం విద్యతేఽస్యాం క్రియాయాం సా పర్వతీ. అత్ర సంపదాదిత్వాత్ క్విప్. భూమ్ని

మతుప్. ఉగితశ్చేతి జీప్. (ప్రతి) వీప్సార్థే (త్వా) తాం తామ్ (అదిత్యాః) ప్రకాశస్య (త్వక్) త్వచతి సంవృణోత్యనయా సా (వేత్తు) జానాతు. (దివః) ప్రకాశవతః సూర్యాదిలోకస్య (స్కమ్భనీః) స్కమ్భం ప్రతిబద్ధం నయతీతి సా (అసి) భవతి (ధిషణా) ధారణావతీ ద్యౌః. ధిషణేతి ద్యావా పృథివ్యో ర్నామసు పఠితమ్. నిఘం. 3. 30 (అసి) అస్తి. (పార్వతేయీ) పర్వతస్య మేఘస్య దుహితేవ యా సా పార్వతేయీ. పర్వత ఇతి మేఘనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧. ౧౦. పర్వతస్యేయం ఘనపంక్తిః పార్వతీ తస్యాపత్యం దుహితేవ పార్వతేయీ వృష్టిః. స్త్రీభ్యో ఢక్ అ. ౪.౧. ౧౨౦. అనేన ఢక్. (ప్రతి) ఇత్థం భూతాఖ్యానే (త్వా) తామీదృశీమ్ (పర్వతీ) పః ప్రశస్తం ప్రాపణం యస్యాం సా. అత్ర ప్రశంసార్థే మతుప్ (వేత్తు) జానాతు. అయం మన్త్రః శ. ౧.౨. ౧. ౧౪-౧౭వ్యాఖ్యాతః.॥౧౯॥

అన్వయః :-హే మనుష్యా భవన్తో యోఽయం యజ్ఞః శర్మాసి సుఖదోఽదితిర్నాశ రహితోఽస్తి యేన రక్షోఽవధూతం దుఃఖమరాతయోఽవధూతా వినష్టాశ్చ భవన్తి యోఽదిత్యా అన్తరిక్షస్య పృథివ్యాశ్చ త్వగ్వదస్యస్తి, త్వా తం వేత్తు విదన్తు యేన విద్యాఖ్యేన యజ్ఞేన పర్వతీ దివః స్కమ్భనీః [అసి] పార్వతేయీ ధిషణాఽ[అసి] అదిత్యాస్త్వగ్వద్విస్తార్యతే త్వాం తం ప్రతి వేత్తు యథావజ్జానన్తు యేన సత్సంగత్యాఖ్యేన పర్వతీ బ్రహ్మజ్ఞానవతీ ధిషణా [అసి] ప్రాప్యతే [త్వా] తమపి ప్రతివేత్తు జానన్తు. ॥౧౯॥

భావార్థః:-మనుష్యైర్యో విజ్ఞానేన సమ్యక్ సామగ్రీం సంపాద్య యజ్ఞోఽనుష్ఠీయతే యశ్చ వృష్టి ర్బుద్ధి వర్ధకోఽస్తి సో ఽగ్నినా మనసా చ సంసాధితః సూర్యప్రకాశం త్వగ్వత్సేవతే.॥౧౯॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! మీరు ఏ యజ్ఞము (శర్మ) సుఖములనిచ్చునదై (అసి) ఉన్నదో, (అదితిః) నాశరహితమైయున్నదో, దేనిచే (రక్షః) దుఃఖములు, దుష్టులు నగువారు (అవధూతమ్) నశించిపోవుదురో (అరాతయః) దానము, ధర్మములు లేనివారు (అవధూతాః) నష్టములను (అసి) పొందుదురో, మరియు నెయ్యది (అదిత్యాః) అంతరిక్షము మరియు పృథివికి (త్వక్) త్వచ [చర్మము]యై (అసి) ఉన్నదియో (త్వా) దానిని గూర్చి (ప్రతివేత్తు) తెలిసికొనుడు.

విద్యారూపమగు నే యజ్ఞముచే (పర్వతీ) మహాజ్ఞానముగల విద్యను (దివః) ప్రకాశవంతములగు సూర్యుడు మున్నగు లోకములను (స్కమ్భనీః) నిలుపునట్టిదై (అసి) ఉన్నదియో (పార్వతేయీ) మేఘములకన్య, లేక పృథివివలె [వృష్టివలె] (అసి) ఉన్నదియో (అదిత్యాః) పృథివికి (త్వక్) శరీరమువలె ఏది విస్తరించియున్నదో (త్వా) దానిని (ప్రతివేత్తు) యథాతథముగ దెలిసికొనుడు.

మరియు ఎట్టి సత్సంగరూప యజ్ఞముచే (పర్వతీ) ఉత్తమోత్తమ బ్రహ్మజ్ఞానమును పొందునో (ధిషణా) (ద్యౌః) అనగా ఏది ప్రకాశరూపమగు బుద్ధి (అసి) లభింపజేయునో (త్వా) దానినికూడ (ప్రతివేత్తు) తెలిసికొనుడు ॥౧౯॥

భావార్థము :- మానవులు తమ విజ్ఞానముచే శ్రేష్ఠపదార్థములను సంగ్రహించుకొని వానితో వృష్టిని, బుద్ధిని వృద్ధిపరచు యజ్ఞమును అనుష్ఠించవలయును. అది అగ్ని మనస్సులద్వారా సంపాదితమై, శుద్ధపరచబడినదై సూర్యుని ప్రకాశమునకు త్వక్కువలె సేవనమొనర్చుచుండును. ।౧౯।।

19. The yajna is the giver of happiness, puts and end to the selfish and miserly habits and protects the mid-regions as skin protects the body. May the performer of the yajna realise its significance. The proper recitation of the vedic hymns is the yajna in itself. The yajna performed on special occasions also protects the truth as skin protects the body. The yajna is the sustainer of the illustious sun. The embodiment of Vedic lore. May we realise the yajna as the bringer of rain, and the giver of spiritual knowledge.

౨౦. ధాన్య మసీత్యస్య ఋషిః స ఏవ. సవితా దేవతా. విరాడ్ బ్రాహ్మీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః। ధైవతః స్వరః.

కస్మై ప్రయోజనాయ స యజ్ఞః కర్తవ్య ఇత్యుపదిశ్యతే.

ఏ ప్రయోజనమునకై ఉక్తయజ్ఞ మొనర్చవలయునో ఇందుపదేశించబడుచున్నది.

౨౦ ధాన్య మసి ధినుహి దేవాన్ ప్రాణాయ త్వోదానాయ త్వా వ్యానాయ త్వా।
దీర్ఘామను ప్రసితిమాయుషే ధాన్దేవో వః సవితా హిరణ్యపాణిః
ప్రతిగృభ్ణాత్వచ్ఛిద్రేణ పాణినా చక్షుషే త్వా మహీనాం పయోఽసి ।౨౦।।

ప.వి:- ధాన్యమ్, అసి, ధినుహి, దేవాన్, ప్రాణాయ, త్వా, ఉదానాయేత్యుత్+ఆనాయ, త్వా వ్యానాయేతి వి+ఆనాయ, త్వా, దీర్ఘామ్, అను, ప్రసితిమితి ప్ర+సితిమ్, ఆయుషే, ధామ్, దేవః, వః, సవితా, హిరణ్యపాణిరితి హిరణ్య + పాణిః, ప్రతి, గృభ్ణాతు, అచ్ఛిద్రేణ, పాణినా, చక్షుషే, త్వా, మహీనామ్, పయః, అసి. ।౨౦।।

పదార్థః:-(ధాన్యమ్) ధాతుమర్హం యత్ యజ్ఞాత్ శుద్ధమ్. రోగనాశకేన స్వాధిష్ఠతమేన సుఖకారకమన్నం తత్. అత్ర దధాతేర్యత్ నుట్ చ. ఉ. ౫. ౪౮. అనేన యత్ప్రత్యయో నుడాగమశ్చ (అసి) భవతి. అత్ర సర్వత్ర వ్యత్యయః (ధినుహి) ధినోతి ప్రీణాతి. అత్ర లడర్థేలోట్ (దేవాన్) విదుషో జీవానింద్రియాణి చ. (ప్రాణాయ) ప్రకృష్టమన్యతే జీవ్యతే

యేన తస్మై జీవన ధారణ హేతవే బలాయ (త్వా) తత్ (ఉదానాయ) స్ఫూర్తిహేతవ ఊర్ధ్వమన్యతే చేష్ట్యతే యేన తస్మై ఉత్క్రమణపరాక్రమహేతవే (త్వా) తత్ (వ్యానాయ) వివిధమన్యతే వ్యాప్యతే యేన తస్మై సర్వేషాం శుభగుణానాం కర్మవిద్యాంగానాం చ వ్యాప్తిహేతవే (త్వా) తత్. అత్ర త్రిషు ప్రథమార్థే మధ్యమః. (దీర్ఘామ్) విస్తృతామ్ (అను) పశ్చాదర్థే (ప్రసితిమ్) ప్రకృష్టం సినోతి బధ్నాత్యనయా తామ్. (ఆయుషే) పూర్ణాయుర్వర్ధనేన సుఖభోగాయ (ధామ్) దధామి. అత్ర ఛన్దసి లుఙ్ లఙ్ లిట ఇతి వర్తమానే లుఙ్ లడభావశ్చ. (దేవః) ప్రకాశమానః ప్రకాశహేతుర్వా. (వః) అస్మానేతాన్ జగత్స్థాన్ స్థూలాన్ పదార్థాంశ్చ. (సవితా) సర్వజగదుత్పాదకః సకలైశ్వర్యదాతేశ్వరః సూర్యలోకో వా (హిరణ్య పాణిః) హిరణ్యస్యామృతస్య మోక్షస్య దానాయ పాణిర్వ్యవహారో యస్య సః. అమృతం హిరణ్యమ్ శ. ౩. ౪. ౧. ౧౫. యద్వా హిరణ్యం ప్రకాశార్థం జ్యోతిః పాణిర్వ్యవహారో యస్య సః (ప్రతిగృభ్ణాతు) ప్రతిగృహ్ణాతు ప్రతి గృహ్ణాతి వా. అత్ర హృగ్రహోరితి హస్య భః. పక్షే లడర్థేలోట్ చ. (అచ్ఛిద్రేణ) నిరన్తరేణ వ్యాపనేన ప్రకాశేన వా. (పాణినా) స్తుతి సమూహేన (మహీనామ్) మహతీనాం వాచాం పృథివీనాంవా చ. మహీతి వాఙ్నామసు పఠితమ్. నిఘం.౧,౧౧. పృథివీనామసు చ. నిఘం.౧.౧. (పయః) అన్నం జలం చ యేన శుద్ధమ్ పయ ఇత్యుదక నామసు పఠితమ్. నిఘం ౧. ౧౨. అయం మంత్రః శ. ౧.౧ . ౫. ౧౮-౨౨ వ్యాఖ్యాతః.॥౨౦॥

అన్వయః :-యదిదం యజ్ఞశోధితం ధాన్యమ(స్య)స్తి యచ్చ యజ్ఞశోధితం పయోఽ(స్య)స్తి తత్ దేవాన్ ధినుహి ధినోతి తస్మాద్యథాఽహం (త్వా) తత్ప్రాణాయ తదుదానాయ (త్వా) తద్వ్యానాయ దీర్ఘాం ప్రసితిమాయుషే (ధామ్) దధామి, తథైవ యూయం సర్వేమనుష్యా స్తస్మై ప్రయోజనాయైతన్నిత్యం ధత్త. (త్వా) యథావః యో ఽస్మాన్ హిరణ్యపాణి ర్దేవః సవితా జగదీశ్వరోఽచ్ఛిద్రేణ పాణినా మహీనాం చక్షుషే (త్వా) ప్రత్యనుగృభ్ణాతు ప్రకృష్టతయానుగతం గృహ్ణాతి తథైవ వయం తం ప్రతిగృభ్ణీమః యథా చ హిరణ్యపాణిర్దేవః సవితా సూర్యలోకో మహీనాం చక్షుషేఽచ్ఛిద్రేణ పాణినా పయో గృహీత్వా ధాన్యం పోషయతి తథైవ తం వయమప్యచ్ఛిద్రేణ పాణినా మహీనాం చక్షుషే ప్రతి గృహ్ణీమః॥౨౦॥

భావార్థః:- అత్ర లుప్తోపమాలంకారః. యే యజ్ఞేన శోధితా అన్నజలవాయ్వాదయః పదార్థా భవన్తి తే సర్వేషాం శుద్ధయే బలపరాక్రమాయ దృఢాయ దీర్ఘాయుషే చ సమర్థా భవన్తి తస్మాత్సర్వైర్మనుష్యై రేతద్యజ్ఞకర్మ నిత్యమనుష్ఠేయమ్. తథాచ పరమేశ్వరేణ యా మహతీ పూజ్యావాక్ ప్రకాశితాస్త్యస్యాః ప్రత్యక్ష కరణాయేశ్వరానుగ్రహాపేక్షా స్వపురుషార్థతా

చ కార్యా. యథేశ్వరః పరోపకారిణాం నృణాముపర్యనుగ్రహం కరోతి తథైవాఽస్మాభిరపి సర్వేషాం ప్రాణినాముపరి నిత్యమనుగ్రహః కార్యః. యథాఽయమన్తర్యామీశ్వరః సూర్యలోకశ్చసంస్కారే అధ్యాత్మని వేదేషు చ సత్యం జ్ఞానం మూర్తద్రవ్యాణి నైరంతర్యేణ ప్రకాశయతి తథైవ సర్వైరస్మాభిర్మనుష్యైః సర్వేషాం సుఖాయాఽఖిలా విద్యాః ప్రత్యక్షీకృత్య నిత్యం ప్రకాశనీయాః. తాభిః పృథివీరాజ్యసుఖం నిత్యం కార్యమితి. ॥౨౦॥

పదార్థము :- (ధాన్యమ్) యజ్ఞముచే శుద్ధములును, ఉత్తమ స్వభావయుక్తములును, సుఖహేతువులును, వ్యాధినాశకములు నగు ఏ యన్నధాన్యాదులుగలవో, లేక (పయః) జలము (అసి) కలదో అవి (దేవాన్) విద్వాంసులను, జీవములను, ఇంద్రియములను (ధినుహి) తృప్తి పరచుచున్నవి. ఓ మనుష్యులారా! నే నేవిధముగ (త్వా) దానిని (ప్రాణాయ) జీవనముకొరకు (త్వా ఉదానాయ) దానిని బలము, స్ఫూర్తి, పరాక్రమములకొరకు (త్వా వ్యానాయ) దానిని సకలశుభగుణములను, శుభకర్మలను, విద్యావ్యాసంగములను వ్యాప్తిపరచుటకొరకు మరియు (దీర్ఘమ్) దీర్ఘకాలమువరకు (ప్రసితిమ్) అత్యుత్తమ సుఖములతో గూడిన (ఆయుః) పూర్ణాయుష్యము ననుభవించుటకొరకు (ధామ్) ధారణ మొనర్చుచున్నానో ఆలాగుననే మీరును పైనజెప్పిన ప్రయోజనములను పొందుటకై దానిని సదా ధారణమొనర్చుడు.

ఎట్లు మాబోటి విద్వాంసులకు (హిరణ్యపాణిః) మోక్షమొసగుటయే పనిగా పెట్టుకొనిననాడును, సర్వజగత్కర్తయు (సవితా) సకలైశ్వర్యప్రదాతయు నగు పరమేశ్వరుడు (అచ్ఛిద్రేణ) తన వ్యాపకత్వముచే, లేక ఉత్తమవ్యవహారములతో (మహీనామ్) వాణులయొక్క [చక్షుషే] ప్రత్యక్షజ్ఞానమును (ప్రత్యనుగృభ్ణాతు) గ్రహించుచున్నాడో, అటులనే మనము ను ఆ యీశ్వరుని (అచ్ఛిద్రేణ) నిరంతరము (పాణినా) స్తుతులద్వారా గ్రహింతుముగాక! మరియు నెట్లు (హిరణ్యపాణిః) పదార్థముల ప్రకాశమొనర్చు (సవితా) సూర్యలోకము (మహీనామ్) లోకలోకాంతరములందలి పృథివ్యాదులందు నేత్రసంబంధవ్యవహారములకై (అచ్ఛిద్రేణ) నిరంతరము తీవ్రప్రకాశముచే (పయః) జలములను (ప్రతిగృభ్ణాతు) గ్రహించి అన్నము మున్నగు పదార్థములను పుష్టియొనర్చుచున్నదో, అట్లే మేమును యాతని (అచ్ఛిద్రేణ) నిరంతర (పాణినా) వ్యవహారములతో (మహీనామ్) పృథివిపైనుండు (చక్షుసే) పదార్థముల దృష్టిగోచరమునకై స్వీకరించుచున్నాము. ॥౨౦॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున లుప్తోపమాలంకారము గలదు. యజ్ఞముద్వారా శుద్ధపరచబడిన అగ్ని, జలము, వాయువు మున్నగు పదార్థముల శుద్ధిని, బలపరాక్రమములను, దృఢత్వమును, దీర్ఘాయువును పెంపొందింపజేయుటకు సమర్థనంతము లగుచున్నవి. అందువల్ల మనుష్యు లెల్లరును నిత్యము యజ్ఞకర్మల ననుష్ఠించవలయును. మరియు పరమేశ్వరునిచే ప్రకాశపరచబడిన నాలుగు వేదముల వాణిని ప్రత్యక్షమొనర్చుట కొరకు పరమేశ్వరానుగ్రహేచ్ఛ వలన స్వపురుషార్థముల నొనర్చవలయును. పరోపకారపరులగు మానవులపై భగవంతుడు దయచూపుచున్నటులనే మనమెల్లరమును సమస్తప్రాణులపై సదా దయచూపుచుండవలెను. మరియును ఎట్లు అంతర్యామి యగు పరమేశ్వరుడు సూర్యలోకము, ప్రపంచము, ఆత్మ మరియు వేదములు మున్నగువానియందు సత్యజ్ఞానము, మూర్తిమంతములగు పదార్థములను నిరంతరము ప్రకాశపరచుచున్నాడో,

అదే విధముగ మనమెల్లరమును పరస్పర సుఖమునకై సంపూర్ణవిద్యను మనుష్యులకు దృష్టిగోచర మొనర్చజేయుచు సర్వదా ప్రకాశిత మొనర్చుచుండవలయును. అట్టి కార్యములద్వారా మనము ఈ పృథివిపై చక్రవర్తిరాజ్యము మున్నగు అనేక ఉత్తమోత్తమ సుఖములను నిరంతరము ఉత్పన్నమొనర్చవలయును. ॥౨౦॥

20. The foodstuffs and water purified by the performance of yajna strengthen the body and sense organs. May we resort to yajna for sound health, for activities, for vitality, for long life full of happiness and prosperity. The glorious creator and emancipator of the universe, through His perfect Omnipresence, blesses us for the dissemination of true sublime knowledge.

౨౧. దేవస్య త్వేత్యస్యర్షిః స ఏవ. యజ్ఞోదేవతా సర్వస్య. ఆదౌ సంవపామీత్యంతస్య గాయత్రీ ఛన్దః. షడ్జః స్వరః. అన్త్యస్య విరాట్ నిచృత్ పంక్తిశ్ఛన్దః. పంచమః స్వరః. ఈశ్వరేణ యాభ్య ఓషధిభ్యోఽన్నాదికం జాయతే, తాః కథం శుద్ధా జాయన్త ఇత్యుపదిశ్యతే. ఏ ఓషధుల వలన అన్నాదు లుత్పన్నములగునది యజ్ఞాదు లొనర్చుటచే నవి శుద్ధ మెటులగునది యుపదేశించ బడుచున్నది.

౨౧ దేవస్య త్వా సవితుః ప్రసవేఽశ్వినో ర్బాహుభ్యాం పూష్ణో హస్తాభ్యామ్ ।
సం వపామి సమాపఽ ఓషధీభిః సమోషధయో రసేన సం రేవతీర్జగతీభిః
పృచ్యన్తాꣳసం మధుమతీర్మధుమతీభిః పృచ్యన్తామ్ ॥౨౧॥

ప. విః-దేవస్య, త్వా, సవితుః, ప్రసవ ఇతి ప్ర+సవే, అశ్వినోః, బాహుభ్యామితి బాహు+భ్యామ్, పూష్ణః, హస్తాభ్యామ్, సమ్, వపామి, సమ్, ఆపః, ఓషధీభిః, సమ్, ఓషధయః రసేన సమ్, రేవతీః, జగతీభిః, పృచ్యన్తామ్, సమ్, మధుమతీ రితి మధు+మతీః, మధు మతీభి రితి మధు+మతీభిః, పృచ్యన్తామ్. ॥౨౧॥

పదార్థః :-(దేవస్య) విధాతురీశ్వరస్య ద్యోతకస్య సూర్యస్య వా(త్వా) తం త్రివిధం యజ్ఞం (సవితుః) సవతి సకలైశ్వర్యం జనయతి తస్య (ప్రసవే) ఉత్పాదితేఽస్మిన్ సంసారే (అశ్వినోః) ప్రకాశభూమెభ్యోః. ద్యావా పృథివ్యావిత్యేకే. నిరు. ౧౨, ౧ (బాహుభ్యామ్) తేజో దృఢత్వాభ్యామ్ (పూష్ణః) పుష్టికర్తుర్వాయోః. పూషేతి పదనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౫. ౬. అనేన పుష్టిహేతుర్గృహ్యతే. (హస్తాభ్యామ్) ప్రాణాపానాభ్యామ్ (సమ్) సమ్యగర్థే (వపామి)

విస్తారయామి. (సమ్) సమ్మేళనే. సమిత్యేకీభావం ప్రాహ. నిరు. ౧. 3 (అపః) జలాని. ఆప ఇత్యుదకనామసు పఠితమ్. నిఘం ౧. ౧౨. (ఓషధీభిః) యవాదిభిః. ఓషధయ ఓషద్ధ్యయన్తీతి వౌషత్యేనా ధయన్తీతి వా దోషం ధయన్తీతి వా. నిరు ౯. ౨౭. (సమ్) సమ్యగర్థే (ఓషధయః) యవాదయః. ఓషధ్యః ఫలపాకాన్తా బహుపుష్పఫలోపగాః. మనుస్మృతౌ. అ. ౧. శ్లో. ౪౬. (రసేన) సారేణార్ద్రేణానన్దకారకేణ (సమ్) ప్రశంసార్థే (రేవతీః) రేవత్య ఆపః. అత్ర సుపాం సులుగితి పూర్వసవర్ణాదేశః. (జగతీభిః) ఉత్తమాభి రోషధీభిః (పృచ్యన్తామ్) మేల్యన్తామ్. పృచ్యన్తే వా (సమ్) శ్రైష్ఠ్యే (మధుమతీః) మధుః ప్రశస్తో రసో విద్యతే యాసు తా మధుమత్య ఆపః. అత్ర ప్రశంసార్థే మతుప్. సుపాం సులుగితి పూర్వ సవర్ణాదేశశ్చ. (మధుమతీభిః) మధుర్బహువిధో రసో వర్తతే యాసు తాభిరోషధీభిః. అత్ర భూమార్థే మతుప్. (పృచ్యన్తామ్) యుక్త్వా వైద్యక శిల్పశాస్త్రరీత్యా మేల్యన్తామ్. అయం మన్త్రః శ. ౧. ౧. ౬. ౧-౨ వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౧॥

అన్వయః :- హే మనుష్యా యథాఽహం సవితుర్దేవస్య పరమాత్మనః ప్రసవే సవితృమండలస్యప్రకాశే చాశ్వినో ర్బాహుభ్యాం పూష్ణో హస్తాభ్యాం యమిమం యజ్ఞం సంవపామి. తథైవ త్వా తం యూయమపి సంవపత. యథై తస్మిన్ప్రసవే ప్రకాశే చౌషధీభిరాప ఓషధయో రసేన జగతీభీ [రేవతీ] రేవత్యశ్చ సంపృచ్యన్తే. యథా చ మధుమతీభి [ర్మధుమతీః] మధుమత్యః సంపృచ్యన్తే. తథైవౌషధీభి రోషధయ ఓషధయో రసేన జగతీభిః సహరేవత్యశ్చాస్మాభిః సంపృచ్యన్తామ్. ఏవం మధుమతీభిః సహ మధుమత్యో నిత్యం సంపృచ్యంతామ్. ॥౨౧॥

భావార్థః:- అత్ర లుప్తోపమాలంకారః. విద్వద్భిర్మనుష్యై రీశ్వరోత్పాదితే సూర్య ప్రకాశితేఽస్మిన్ జగతి బహువిధానాం సంప్రయోక్తవ్యానాం ద్రవ్యాణాం సంప్రయో క్తుమర్హైర్బహువిధై ర్ద్రవ్యైః సహ సంమేలనేన త్రివిధో యజ్ఞో నిత్యమనుష్ఠేయః. యథా జలం స్వరసేనౌషధీర్వర్ధయతి తా ఉత్తమరసయోగాద్రోగనాశకత్వేన సుఖదాయిన్యో భవన్తి, యథేశ్వరః కారణాత్కార్యం యథావద్రచయతి, సూర్యః సర్వం జగత్ప్రకాశ్య సతతం రసం భిత్వా పృథివ్యాద్యాకర్షతి, వాయుశ్చ ధారయిత్వా పుష్ణాతి తథైవాఽస్మాభిరపి యథావత్సంస్కృతైః సంప్రయోజితై ర్ద్రవ్యై ర్విద్వత్సంగవిద్యోన్నతిర్హోమ శిల్పాఖ్యైర్యజ్ఞై ర్వాయువృష్టిజలశుద్ధయశ్చ సదైవ కార్యా ఇతి.॥౨౧॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! నే నెట్లు (సవితుః) సకలైశ్వర్యముల నిచ్చు (దేవస్య) పరమేశ్వరునిచే (ప్రసవే) ఉత్పన్న మొనర్చబడిన ప్రత్యక్షజగమునందునను, సూర్యలోకపు ప్రకాశములోను (అశ్వినోః) భూమి సూర్యుల తేజస్సుయొక్క (బాహుభ్యామ్) దృఢత్వముతో (పూష్ణః) పుష్టియొనర్చు వాయువుయొక్క

(హస్తాభ్యామ్) ప్రాణాపానములద్వారా (త్వా) పూర్వోక్త ముప్పిధములైన యజ్ఞములను (సంవపామి) విస్తరింప జేయుచున్నాను, అటులనే మీరును దానిని సిద్ధింపజేయుడు, లేక ఉత్పన్న మొనర్చబడిన యీ ప్రపంచములో సూర్యుని వెలుతురులో ఎట్లు (ఓషధీభిః) యవలు [గోధుమలు]మున్నగు ఓషధులద్వారా (ఆపః) జలములును (ఓషధయః) ఓషధులును (రసేన) ఆనందదాయకమగు రసముతోను (జగతీభిః) ఉత్తమౌషధములతోను (రేవత్యః) ఉత్తమజలములును, (మధుమతీభిః) అత్యంత మధురరసములతో గూడిన యౌషధములచే (మధుమతీ) అత్యంత ఉత్తమరసరూపజలములును గలిసి ఎటుల (సంపృచ్యన్తామ్) వృద్ధిజెందుచున్నవో, అటులనే మనమెల్లరమును ఓషధులతో జలములను ఉత్తమ జలములతో ఓషధులను మరియు ఉత్తమ ఔషధములతో ప్రశంసనీయములునగు రసరూపజగములను[ఇట్లు] వీటినన్నిటిని యథాయోగ్యముగ ఒకదానిలో నొకదానిని (సంపృచ్యన్తామ్) యుక్తితో, వైద్య శిల్పశాస్త్రోక్త పద్ధతులతోను సమ్మేళనమొనర్చవలెను. ॥౨౧॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమునందు లుప్తోపమాలంకారము గలదు. ఈశ్వరు డుత్పన్నమొనర్చినదియు, సూర్యప్రకాశితమును నగు ఈ ప్రపంచములో అనేకవిధముల సంప్రయుక్తమొనర్చదగిన పదార్థములను సమ్మిళితమొనర్చదగిన పదార్థములతో సమ్మేళన మొనర్చి, త్రివిధములగు యజ్ఞములను విద్వాంసులగువారు నిత్యము నొనర్చుచుండవలయును.

జలము లే విధముగ స్వ రసముచే ఓషధులను పెంచునో, అవి యా ఉత్తమరసము గల జలముల సంయోగముచే వ్యాధులను నశింపజేసి సుఖదాయకము లగుచున్నవో మరియు ఈశ్వరుడెట్లు కారణముచే కార్యమును యథావిధిగ రచించునో, ఎటుల సూర్యుడు జగమునంతటిని ప్రకాశితమొనర్చి నిరంతరము రసమును భేదనమొనర్చి పృథివి యున్నగు పదార్థములను పుష్టివంతమొనర్చుచున్నాడో అటులనే మనమును సంస్కారయుక్తముగ సంయుక్తమొనర్చబడిన పదార్థములతోను, విద్వత్సత్సంగములతోను, విద్యయొక్క ఉన్నతితోను, హోమము, శిల్పములను యజ్ఞములతోను వాయు వృష్టి జలముల శుద్ధి సదా యొనర్చుచుండ వలయును. ॥౨౧॥

21. O men, just as I the Lord, propagate the knowledge of this yajna in the world created by Me, and perform it through the bright sun, stable Earth, vitalizing air and various kinds of breaths in the human organism, so do ye. May you prepare, for your benefit, mixtures of different medicines with water and with juices and dilute the same again with distilled water. May you, thus, effect useful combinations of the beneficial medicines, with refined tinctures!

౨౨. జనయత్యై త్వేత్యస్యర్షిః పూర్వోక్తః. ప్రథతామితి పర్యంతస్య యజ్ఞో దేవతా, స్వరాట్ త్రిష్టుప్ ఛన్దః.

ధైవతః స్వరః. అన్త్యస్యాగ్ని సవితారౌ దేవతే. గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

స యజ్ఞః కస్మై ప్రయోజనాయ సంపాదనీయ ఇత్యుపదిశ్యతే.

ఆ యజ్ఞ మే ప్రయోజనార్థ మొనర్చవలయునో నీ మంత్రమునం దుపదేశించబడుచున్నది.

౨౨ జనయత్యై త్వా సంయౌమీదమగ్నేరిదమగ్నీషోమయోరిషే త్వా ఘర్మోఽసి
విశ్వాయు రురు ప్రథాఽఉరు ప్రథస్వోరు తే యజ్ఞపతిః ప్రథతామగ్నిష్టే
త్వచం మా హింసీద్దేవస్త్వా సవితా శ్రపయతు వర్షిష్ఠేఽధినాకే ॥౨౨॥

ప.వి:- జనయత్యై, త్వా, సమ్, యౌమి, ఇదమ్, అగ్నేః, ఇదమ్. అగ్నీషో మయోః, ఇషే, త్వా, ఘర్మః, అసి, విశ్వాయురితి విశ్వ+ఆయుః, ఉరుప్రథా ఇత్యురు+ప్రథాః, ఉరు, ప్రథస్వ, ఉరు, తే, యజ్ఞపతి రితి యజ్ఞ+పతిః, ప్రథతామ్, అగ్నిః, తే, త్వచమ్, మా, హింసీత్, దేవః, త్వా, సవితా, శ్రపయతు,వర్షిష్ఠే అధి, నాకే. ॥౨౨॥

పదార్థః-(జనయత్యై) సర్వసుఖోత్పాదికాయై రాజ్యలక్ష్మ్యై (త్వా) తం త్రివిధం యజ్ఞమ్ (సమ్) సమ్యక్ (యౌమి) మిశ్రయామి. అగ్నౌ ప్రక్షిప్య వియోజయామి వా. (ఇదమ్) సంస్కృతం హవిః (అగ్నేః) అగ్నేర్మధ్యే (ఇదమ్) యదుద్ధతం తత్ (అగ్నీషోమయోః) అగ్నిశ్చ సోమశ్చ తయోర్మధ్యే (ఇషే) అన్నాద్యాయ (త్వా) తం వృష్టిశుద్ధిహేతుమ్ (ఘర్మః) యజ్ఞః. ఘర్మ ఇతి యజ్ఞనామసు పఠితమ్. నిఘం. 3.౧౭. (అసి) భవతి. అత్ర వ్యత్యయః (విశ్వాయుః) విశ్వం పూర్ణమాయుర్యస్మాత్ సః (ఉరుప్రథాః) బహుః ప్రథః సుఖస్య విస్తారో యస్మాత్సః. ఉర్వితి బహునామసు పఠితమ్. నిఘం. 3. ౧.(ఉరుప్రథస్వ) బహు విస్తారయ. (ఉరు) బహు (తే) తుభ్యమ్ (యజ్ఞపతిః) యజ్ఞస్య స్వామీ పాలకః (ప్రథతామ్) విస్తారయతు. (అగ్నిః) భౌతికో యజ్ఞసంబంధీ శరీరస్థో వా.(తే) తవ తస్య వా. యుష్మత్తత్తక్షుష్వన్తః పాదమ్. అ. ౮. 3,౧౦3 అనేన మూర్ధన్యాదేశః (త్వచమ్) కంచిదపి శరీరావయవం సుఖహేతుమ్ (మా) నిషేధార్థే (హింసీత్) హినస్తు. అత్ర లోడర్థే లుఙ్. (దేవః) సర్వప్రకాశకః పరమేశ్వరః సూర్య లోకో వా. (త్వా) త్వాం తం వా (సవితా) అన్తః ప్రేరకో వృష్టిహేతుర్వా (శ్రపయతు) శ్రపయతి పాచయతి. అత్ర లడర్థే లోట్. (వర్షిష్ఠే) అతిశయేన వృద్ధో వర్షిష్ఠ స్తస్మిన్ విశాలే సుఖస్వరూపే (అధి) అధీత్యుపరిభావ మైశ్వర్యం వా ప్రాహ. నిరు. ౧,3. (నాకే) అకం దుఃఖం న విద్యతే యస్మిన్నసౌ నాకస్తస్మిన్. అయం మంత్రః శ. ౧. ౧. ౨. 3-౧౪. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౨॥

అన్వయః :-హే మనుష్యా! యథాఽహం జనయత్యై యం యజ్ఞం సంయౌమి తథైవ స భవద్భిరపి సంయూయతామ్. అస్మాభిర్యదిదం సంస్కృతం హవి రగ్నేర్మధ్యే ప్రక్షిప్యతే తదిదం విస్తీర్ణం భూత్వా అగ్నీషోమ యోర్మధ్యే స్థిత్వేఽషే భవతి. యో విశ్వాయురురుప్రథా ఘర్మో యజ్ఞోఽ(స్య)స్తి యథాఽయం మయా ఉరు ప్రథ్యతే తథైవ ప్రతిజనసంత్వంత్వా తమేతం ఉరుప్రథస్వ. ఏవం కృతవతే తే తుభ్యమయం యజ్ఞపతిరగ్నిః సవితా దేవో జగదీశ్వరశ్చోరు సుఖం ప్రథతామ్. తే తవ త్వచం మా హింసీత్ నైవ హినస్తి. స ఖలు త్వాం వర్షిష్ఠేఽధినాకే [త్వా తం శ్రపయతు] సుఖయుక్తం కరోతు. ఇత్యేకః.

హే మనుష్య! యథాఽహం మనుష్యో యో విశ్వాయు రురుప్రథా ఘర్మో యజ్ఞోఽస్యస్తి త్వా తం జనయత్యా ఇషే సంయౌమి తత్సిద్ధ్యర్థమిదమగ్నేర్మధ్యే ఇదమగ్నీషోమయోర్మధ్యే సంస్కృతం హవిః సంవపామి ప్రక్షిపామి తథా త్వమప్యేతమురుప్రథస్వ బహువిస్తారయ. యతోఽయమగ్నిస్తే తవ త్వచం మా హింసీత్ న హింస్యాత్. యథా చ దేవః సవితా వర్షిష్ఠేఽధినాకే యం యజ్ఞం శ్రపయేత్. తథా భవానపి త్వా తం సంయౌతు శ్రపయతు. తే తవ యజ్ఞపతిశ్చ తమురు ప్రథతామితి ద్వితీయః.॥ ౨౨॥

భావార్థః:-అత్ర లుప్తోపమాలంకారో వేద్యః. మనుష్యై రేవం భూతో యజ్ఞః సదైవ కార్యః, యః పూర్ణాం శ్రియం సకలమాయురన్నాదిపదార్థాన్ రోగనాశం సర్వాణి సుఖాని చ ప్రథయతి. స కేనాపి కదాచిన్నైవ త్యాజ్యః. కుతః? నైవైతేన వాయువృష్టిజలౌషధిశుద్ధికారకేణ వినా కస్యాపి ప్రాణినః సమ్యక్ సుఖాని సిధ్యంతీత్యతః ఏవం స జగదీశ్వరః సర్వాన్ ప్రత్యాజ్ఞాపయతి.।౨౨॥

పదార్థము :-ఓ మనుష్యులారా! (జనయత్యై) సకలసుఖముల నుత్పన్నముచేయుచు రాజ్యలక్ష్మికొరకు (త్వా) ఆ యజ్ఞమును నే నెట్లు (సంయౌమి) అగ్నియందు పదార్థములను వేసి సంయుక్తమొనర్చుచున్నానో అట్లే మీరును అగ్నిసంయోగముచే సిద్ధమొనర్పవలయును (ఇదమ్) ఈ సంస్కారముచేయబడిన హవిస్సు (అగ్నేః) మాచే అగ్నిమధ్య వదలబడుచున్నది (ఇదమ్) అది విస్తరించి (అగ్నీషోమయోః) అగ్నిసోమముల మధ్యకు చేరి (ఇషే) అన్నాదిపదార్థముల నుత్పన్నమొనర్చుటకు తగినదగుచున్నది. (విశ్వాయుః) పూర్ణాయుష్యమును ప్రసాదించునదియు (ఉరుప్రథాః) అధికసుఖమును గలిగించునదియు నగు (ఘర్మః అసి) యజ్ఞమును నే నెటుల పలువిధముల విస్తరింపజేయుచున్నానో (త్వా) ఓ మానవులారా! మీరును దానిని అటులనే (ఉరుప్రథస్వ) విస్తారమొనర్చుడు. ఈ విధముగ విస్తరింపజేయు (తే) మీ కొరకు (యజ్ఞపతిః) యజ్ఞము యొక్క స్వామియు (అగ్నిః) యజ్ఞసంబంధాగ్నియు (సవితా) అంతర్యామియై యున్న (దేవః) జగదీశ్వరుడును (ఉరుప్రథతామ్) అనేకవిధముల సుఖమును వృద్ధిజేయుగాక! (మా హింసీత్) ఎన్నడును నష్టమొనర్చకుండును గాక! మరియు నా పరమేశ్వరుడు (వర్షిష్ఠే) అధికముగ వృద్ధిపొందిన (అధినాకే) అత్యుత్తమ

సుఖమునందు (త్వా) మిమ్ము(శ్రపయతు) సుఖవంతులనుగ నొనర్చునుగాక! ఇది యీ మంత్రమునకు మొదటి యర్థము.

రెండవ యర్థము:- ఓ మానవా!(విశ్వాయుః) పూర్ణాయుష్యమును (ఉరుప్రథాః) అనేక సుఖములనిచ్చు (ఘర్మఃఅసి) ఏ యజ్ఞము గలదో (త్వా) ఆ యజ్ఞమును(జనయత్యై) రాజ్యలక్ష్మి వృద్ధికొరకు (ఇషే) అన్నము మున్నగు పదార్థముల నుత్పన్నమొనర్చుటకై (సంయౌమి) నేను సంయుక్తపరచుచున్నాను. దాని సిద్ధికై (ఇదమ్) సంస్కారమొనర్చిన ఈ హవిస్సును (అగ్నేః) అగ్నిమధ్యన (ఇదమ్) దీనిని (అగ్నీషోమయోః) అగ్నీసోమముల మధ్యన వదలుచున్నాను. ఆ విధముగనే నీవును ఆ యజ్ఞమును (ఉరుప్రథస్వ) విస్తరింపజేయుము. ఏలన నీ (అగ్నిః) భౌతికాగ్ని [లేక శరీరమున నున్న యగ్ని] (తే) నీయొక్క(త్వచమ్) సుఖహేతువగు శరీరమును గాని [ఏ యవయవమునుగాని] (మా హింసీత్) వ్యాధులతో నష్టమొనర్చకుండునుగాక! మరియు నెటుల (దేవః) జగదీశ్వరుడు (సవితా) అంతర్యామి (వర్షిష్ఠే) అధికముగ వృద్ధియైన (అధినాకే) అత్యుత్తమ సుఖమందు (త్వా) ఆ యజ్ఞమును అగ్నియందు పరిపక్వమొనర్చుచున్నాడో అట్లే మీరును ఆ యజ్ఞమును (శ్రపయతు) పరిపక్వమొనర్చుడు. (తే) మీ (యజ్ఞపతిః) యజ్ఞస్వామియు ఆ యజ్ఞమును (ఉరుప్రథతామ్) విస్తారయుక్తముగ నొనర్చుగాక! ॥౨౨॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున లుప్తోపమాలంకారము గలదు. మనుష్యులు సంపూర్ణైశ్వర్యము, సంపూర్ణాయువు, అన్నాది సకలపదార్థములు, రోగనివృత్తి, అపరిమిత సుఖము వృద్ధిబొందు (జేయు)నటుల సదా యజ్ఞము నొనర్చుచుండవలయును. దాని నెన్నడును త్యజించగూడదు. ఏలయన, అది లేకున్న వాయువు, వృష్టి, జలఓషధుల శుద్ధి ఎన్నటికిని జరుగదు. అవి శుద్ధిపొందకున్న ఏ ప్రాణికి నేవిధముగను సుఖము గలుగజాలదు. కనుక పరమేశ్వరుడు ఉక్తయజ్ఞము నొనర్చు యాజ్ఞ ప్రజలెల్లరకును ప్రసాదించినాడు. ॥౨౨॥

22. I fully harness the yajna for the attainment of happiness and material prosperity. This oblation is put into the fire, which expands, reaches in the middle region of the sun and moon and produces foodstuff. The yajna confers fuller life and happiness. May this yajna be performed every where. May the performer of the yajna spread its knowledge. May the sacrificial Agni keep us free from diseases. May the indwelling Effulgent God, make our yajna perfect for the attainment of complete joys.

౨౩. మాభేర్మేత్యస్యర్షిః స ఏవ. అగ్నిర్దేవతా. బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

నిఃశంకతయా సర్వైః స యజ్ఞోఽనుష్ఠాతవ్య ఇత్యుపదిశ్యతే.

సకల జనులు నిస్సంకోచముగా ఉక్తయజ్ఞ మాచరింపవలయునని ఉపదేశించుచున్నాడు.

౨౩ మా భేర్మా సంవిక్థాఽఅతమేరు ర్యజ్ఞోఽతమేరుర్యజమానస్య

ప్రజా భూయాత్ త్రితాయ త్వా ద్వితాయ త్వైకతాయ త్వా ॥౨౩॥

ప.వి:-మా, భేః, మా, సమ్, విక్థాః, అతమేరుః, యజ్ఞః, అతమేరుః, యజమానస్య, ప్రజేతి ప్ర+జా, భూయాత్, త్రితాయ, త్వా, ద్వితాయ, త్వా, ఏకతాయ, త్వా.॥౨౩॥

పదార్థః:-(మా) నిశేధార్థే (భేః) బిభీహి. అత్ర లోడర్థేలఙ్. బహులం ఛన్దసీతి శపో లుక్. (మా) నిషేధార్థే (సమ్) ఏకీభావే (విక్థాః) చల. ఓవిజీ భయచలనయో రిత్యస్మాల్లోడర్థే లఙ్. లఙి మధ్యమైకవచనే బహులం ఛన్దసీతి వికరణాభావశ్చ. (అతమేరుః) న తామ్యతి యేన యజ్ఞేన సః. తము ధాతోర్బాహులకాదేరుః ప్రత్యయః (యజ్ఞః) ఇజ్యతే యస్మిన్ సః (అతమేరుః)న తామ్యతి యః స యజ్ఞకర్తా మనుష్యః (యజమానస్య) యజ్ఞస్యానుష్ఠాతుః (ప్రజా) సుసంతానా యజ్ఞసంపాదికా (భూయాత్) భవేత్ (త్రితాయ) త్రయాణామగ్ని కర్మహవిషాం భావాయ (త్వా) తం (ద్వితాయ) ద్వయోర్వాయువృష్టిజలశుద్ధ్యోర్భావాయ (త్వా) తమ్ (ఏకతాయ) ఏకస్య సుఖస్య భావాయ (త్వా) త్వామ్. అయం మంత్రః శ. ౧. ౧,౨; ౧౫-౧౮ తథా ౧,౨,౩.౧-౯ వ్యాఖ్యాతః.॥౨౩॥

అన్వయః :-హే విద్వన్! త్వమతమేరుః సన్ యజమానస్య యజ్ఞస్యానుష్ఠానాన్మా భేర్భయం మా కురు. ఏతస్మాన్మా సంవిక్థా మా విచల. ఏవం యజ్ఞం కృతవతస్తే౽తమేరుః ప్రజా భూయాత్. అహం త్వాం తమగ్నిం యజ్ఞాయ త్రితాయ [త్వా] ద్వితాయ [త్వా] ఏకతాయ చ సుఖాయ సంయౌమి.॥౨౩॥

భావార్థః:- ఈశ్వరః ప్రతి మనుష్యమాజ్ఞాపయత్యాశీశ్చ దదాతి నైవ కేనాపి మనుష్యేణ యజ్ఞసత్యాచార విద్యాగ్రహణస్య సకాశాద్భేతవ్యమ్, విచలితవ్యం వా. కాస్మాద్యుష్మాభి రేతైరేవ సుప్రజాః శారీరిక వాచిక మానసాని నిశ్చలాని [చ] సుఖాని ప్రాప్తుం శక్యాని భవంత్య స్మాదితి.॥౨౩॥

పదార్థము :- ఓ విద్వాంసులారా! మీరు (అతమేరుః) శ్రద్ధాళువులై (యజమానస్య) యజమానుని యజ్ఞానుష్ఠానము గాంచి (మాభేః) భయముజెందకుడు. మరియు దానినుండి (మా సంవిక్థాః) విచలితులు గాకుడు. ఈ విధముగ (యజ్ఞః) యజ్ఞమొనర్చుచున్న మీకు ఉత్తమోత్తమమును (అతమేరుః) గ్లానిరహితమును, శ్రద్ధావంతము నగు (ప్రజా) సంతానము (భూయాత్) ప్రాప్తించుగాక! మరియు నేను (త్వా) ఆ భౌతికాగ్నిని (ఏకతాయ) ఉక్తగుణయుక్తమగు సత్యసుఖమునకై (ద్వితాయ) వాయువు, వృష్టిజలముల శుద్ధికై (త్రితాయ) అగ్ని, కర్మ, హవిస్సు లకై (సంయౌమి) నిశ్చలమైనదానిగ నొనర్చుచున్నాను. ॥౨౩॥

భావార్థము :-పరమేశ్వరు డెల్లరకు ఆజ్ఞయు, నాశీర్వాదమునిచ్చుచున్నాడు. ఏ మనుష్యుడును యజ్ఞసత్యాచారవిద్యాగ్రహణాదులకు భయమును, చంచలత్వము నెన్నడును పొందవలదు. ఏలన ఉక్త యజ్ఞాది

శ్రేష్ఠకర్మలవల్లనే ఉత్తమోత్తమ సంతానము, శారీరక, మానసిక, వాచికములైన వివిధ రకముల నిశ్చల సుఖమును మానవులు పొందగలరు. ॥౨౩॥

23. Be fearless and do not waver as to the performance of yajna. Let the offspring of the performer of this yajna be excellent, faithful and free from weakness. We whole heartedly take recourse to yajnas for the realisation of the one Lord, for the purification of air and water and for getting the blessings of mother, father and preceptor.

౨౪. దేవస్య త్వే త్యస్యర్షిః స ఏవ. ద్యావిద్యుతౌ దేవతే. స్వరాడ్ బ్రాహ్మీ పంక్తిశ్ఛందః. పంచమః స్వరః.

పునః స యజ్ఞః కీదృశో౽స్తి కిమర్థశ్చానుష్ఠేయ ఇత్యుపదిశ్యతే.

మరల ఆ యజ్ఞ మెటుల యెందుకు అనుష్ఠించ వలయునో నిరూపించుచున్నాడు.

౨౪ దేవస్య త్వా సవితుః ప్రసవే౽శ్వినోర్బాహుభ్యాం పూష్ణో హస్తాభ్యామ్।
ఆదదే౽ధ్వర కృతం దేవేభ్య౽ ఇంద్రస్య బాహురసి దక్షిణః
సహస్రభృష్టిః శతతేజా వాయురసి తిగ్మతేజా ద్విషతో వధః ॥౨౪॥

ప. వి:- దేవస్య, త్వా, సవితుః ప్రసవ ఇతి ప్ర+సవే, అశ్వినోః, బాహుభ్యామితి బాహు +భ్యామ్, పూష్ణః, హస్తాభ్యామ్, ఆ, దదే, అధ్వరకృత మిత్యధ్వర+కృతమ్, దేవేభ్యః, ఇంద్రస్య, బాహుః, అసి, దక్షిణః, సహస్రభృష్టిరితి సహస్ర+భృష్టిః, శతతేజా ఇతి శత+తేజాః, వాయుః, అసి, తిగ్మ తేజా ఇతి తిగ్మ+తేజాః, ద్విషతః, వధః. ॥౨౪॥

పదార్థః :-(దేవస్య) సర్వానందప్రదస్య (త్వా) తం (సవితుః) ప్రేరకస్యైశ్వరస్య సూర్యస్య వా (ప్రసవే) ప్రేరణే ఐశ్వర్య హేతౌ వా (అశ్వినోః) సూర్యాచంద్రమసోరధ్వర్యోర్వా, అశ్వినా వధ్వర్యూ శ. ౧.౨.౪.౪. (బాహుభ్యామ్) బలవీర్యాభ్యాం (పూష్ణః) పుష్టిహేతో ర్వాయోః. వృషా పూషా శ. ౨.౫.౧.౧౧. (హస్తాభ్యామ్) గ్రహణత్యాగహేతుభ్యాముదా నాపానాభ్యామ్. (ఆదదే) ఆసమన్తాత్ స్వీకరోమి (అధ్వరకృతమ్) అధ్వరం కరోతి యేన సామగ్రీ సమూహేన తమ్. అత్ర కృతో బహులమితి వార్తికేన కరణే క్విప్. అధ్వరో వై యజ్ఞో యజ్ఞకృతమ్. శ.౧.౨.౪.౫. (దేవేభ్యః) విద్వద్భ్యో దివ్యసుఖేభ్యో వా (ఇంద్రస్య) సూర్యస్య

(బాహుః) వీర్యవత్తమకిరణ సమూహస్థో యజ్ఞః (అసి) భవతి. (దక్షిణః) ప్రాప్తః. దక్షగతిహింసనయోరిత్యస్మాత్. ద్రుదక్షిభ్యామినన్. ఉ. ౨.౫౦. ఇతీనన్ ప్రత్యయః. అనేన గతే రంతర్గతః ప్రాప్త్యర్థో గృహ్యతే (సహస్ర భృష్టిః) సహస్రాణి బహూని భృష్టయః పాకా యస్మాత్ సః సూర్యస్య ప్రకాశః. సహస్రమితి బహునామసు పఠితమ్. నిఘం.౩.౧.(శతతేజాః) శతాని బహూని తేజాంసి యస్మిన్స సూర్యః. శతమితి బహునామసు పఠితమ్. నిఘం.౩.౧. (వాయుః) గమనాగమనశీలః పవనః (అసి) అస్తి. అత్ర సర్వత్ర వ్యత్యయః. (తిగ్మతేజాః) తిగ్మాని తీక్ష్ణాని తేజాంసి భవంతి యస్మాత్ సః. యుజిరుచితిజాం కుశ్చ.ఉ.౧.౧౪౬. అనేన 'తిజ నిశానే' ఇత్యస్మాన్మక్ ప్రత్యయః కుత్వాదేశశ్చ. తథైవ సర్వధాతుభ్యోఽసున్. ఉ.౪. ౧౮౯. అనేన 'తిజ' ఇత్యస్మాదసున్ ప్రత్యయః (ద్విషతః) శత్రోః (వధః) నాశః. అయం మంత్రః శ. ౧.౨.౪.౩-౭. వ్యాఖ్యాతః ॥౨౪॥

అన్వయః :- అహం సవితుర్దేవస్య ప్రసవేఽశ్వినో ర్బాహుభ్యాం పూష్ణో హస్తాభ్యాం దేవేభ్యో అధ్వరకృతం [త్వా తం] ఆదదే యో మయాఽనుష్ఠితో యజ్ఞ ఇంద్రస్య సహస్రభృష్టిః శతతేజా దక్షిణో బాహురసి భవతి. యస్యేంద్రస్య సూర్యలోకస్య మేఘస్య వా తిగ్మతేజా వాయుర్హేతురస్తి తేన సుఖాని ద్విషతో వధశ్చ కార్యః.॥౨౪॥

భావార్థః:- ఈశ్వర ఆజ్ఞాపయతి. మనుష్యైః సమ్యక్ సంపాదితోఽయం యజ్ఞోఽగ్నినోర్ధ్వం ప్రక్షి ప్తద్రవ్యః సూర్యకిరణస్థో వాయునా ధృతః సర్వోపకారీ భూత్వా సహస్రాణి సుఖాని ప్రాపయిత్వా దుఃఖానాం నాశకారీ భవతీతి. ॥౨౪॥

పదార్థము :-(సవితుః) అంతర్యామియై ప్రేరేపించు (దేవస్య) సకల ఆనందముల నొసగు పరమేశ్వరుని (ప్రసవే) ప్రేరణలో (అశ్వినోః) సూర్యచంద్రుల, అధ్వర్యుల (బాహుభ్యామ్) బలవీర్యముల వలనను (పూష్ణః) పుష్టికారకమగు వాయువుయొక్క (హస్తాభ్యామ్) గ్రహించుటకు త్యజించుటకు హేతువులుగ నున్న ఉదాన అపానముల వలనను (దేవేభ్యః) విద్వాంసులకై, లేక దివ్యసుఖముల ప్రాప్తికొరకై (అధ్వరకృతమ్) యజ్ఞముద్వార సుఖకారకమగు కర్మను (ఆదదే) నేను చక్కగా గ్రహించుచున్నాను. మరియు నాచే ననుష్ఠింపబడిన ఏ యజ్ఞము (ఇన్ద్రస్య) సూర్యునియొక్క (సహస్రభృష్టిః) అనేకపదార్థముల పాకమొనర్చు సామర్థ్యమును (శతతేజాః) అనేక విధములగు తేజస్సును (దక్షిణః) ప్రాప్తమైన (బాహుః) కిరణపుంజమై యున్నదో (ఇన్ద్రస్య) మరియు సూర్యునికి, లేక మేఘమండలమునకు (తిగ్మతేజాః) తీక్ష్ణ తేజస్సు [నీయ] గల (వాయుః) హేతువున్నునై (అసి) ఉన్నదో, దానివలన మన మనేక విధముల సుఖములను పొందవలయును. మరియు (ద్విషతః) శత్రువుల (వధః) నాశనమొనర్చవలయును. ॥౨౪॥

భావార్థము :- ఈశ్వరు డిట్లాజ్ఞాపించుచున్నాడు :- ఈ భౌతికాగ్నిద్వారా ఊర్ధ్వదిశకు విసరివేయబడిన శ్రేష్ఠతమ పదార్థములు గలదియు, మానవులచే చక్కగా సంపాదితమును నైన యజ్ఞము సూర్యకిరణములకు

చేరును. వాయు వర్షానిని ధారణమొనర్చును. మరల నది సర్వప్రాణుల యుపకారమునకై వేలకొలది సుఖముల సమకూర్చి దుఃఖముల వినాశన మొనర్చున దగుచున్నది. ॥౨౪॥

24. By the impulse of God, the Giver of bliss, I perform the yajna free from Hinsa (violence), for the attianment of noble qualities and association of the learned, through the aid of life-giving-breath, vitalising air, and through the rejuvenating rays of the sun and moon. A yajna is the recipient of the rays of the sun that ripens a large variety of objects and is full of immense lustre, and innumerable rays. A yajna is the illuminating source of rain. With the aid of the yajna we should remove our miseries.

౨౫. పృథివీత్యస్య ఋషిః స ఏవ. సవితా దేవతా. విరాడ్ బ్రాహ్మీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః. ధైవతః స్వరః.

పునః స యజ్ఞః క్వ గత్వా కింకారీ భవతీత్యుపదిశ్యతే.

ఆ యజ్ఞ మెచ్చటకు పోయి యేమి యొనర్చునది యుపదేశించుచున్నాడు.

౨౫ పృథివి దేవయజన్యోషధ్యాస్తే మూలమ్మా హింసిషం వ్రజం గచ్ఛ గోష్ఠానం
వర్షతు తే ద్యౌర్బధాన దేవ సవితః పరమస్యాం పృథివ్యాం శతేన పాశై
ర్యోఽస్మాన్ ద్వేష్టి యం చ వయం ద్విష్మస్తమతో మా మౌక్ ॥౨౫॥

ప. వి:- పృథివి, దేవయజనీతి దేవ+యజని, ఓషధ్యాః, తే , మూలమ్, మా, హింసిషమ్, వ్రజమ్, గచ్ఛ, గోష్ఠానమ్ గోష్ఠానమితి గో+స్థానమ్, వర్షతు, తే, ద్యౌః, బధాన, దేవ, సవితరితి సవితః, పరమ్, అస్యామ్, పృథివ్యామ్, శతేన, పాశైః, యః, అస్మాన్, ద్వేష్టి, యమ్, చ, వయమ్ ద్విష్మః, తమ్ అతః, మా, మౌక్.॥౨౫॥

పదార్థః:-(పృథివి) విస్తృతాయా భూమేః (దేవయజని) దేవా యజన్తి యస్యాం సా(తే)అస్యాః (ఓషధ్యాః) యవాదేః (తే) అస్యాః. అత్ర సర్వత్ర విభక్తే ర్విపరిణామః క్రియతే. (మూలమ్) వృద్ధిహేతుకమ్ (మా) నిషేధార్థే (హింసిషమ్) ఉచ్ఛింద్యామ్. అత్ర లిఙర్థే లుఙ్ (వ్రజం) వ్రజన్తి. గచ్ఛంతి ప్రాప్నువంత్యాపో యస్మాత్ యస్మిన్ వా తం వ్రజం మేఘమ్. వ్రజ ఇతి మేఘ నామసు పఠితమ్ . నిఘం. ౧. ౧౦.(గచ్ఛ) గచ్ఛతు. అత్ర వ్యత్యయః (గోష్ఠానమ్) గవాం సూర్యరశ్మీనాం పశూనాం వా స్థానమ్. గావ ఇతి రశ్మినామసు పఠితమ్.

విఘం. ౧. ౨౫. (వర్షతు) స్పృష్టర్థః (తే) తస్య. అత్ర సంబంధార్థే షష్ఠీ. (ద్యౌః) సూర్యప్రకాశః (బధాన)బంధయ. (దేవ) సూర్యాది ప్రకాశకేశ్వర (సవితః) రాజ్యైశ్వర్యప్రద (పరమ్) శత్రుమ్ (అస్యామ్) ప్రత్యక్షాయామ్ (పృథివ్యామ్) బహుసుఖప్రదాయామ్. (శతేన) బహుభిః (పాశైః) బంధనసాధనైః. పశబంధన ఇత్యస్య రూపమ్. (యః) అధర్మాత్మా దస్యుః శత్రుశ్చ (అస్మాన్) సర్వోపకారకాన్ ధార్మికాన్ (ద్వేష్టి) విరుధ్యతి (యం) దుష్టం శత్రుమ్ (చ) సముచ్చయే (వయమ్) ధార్మికాః శూరాః (ద్విష్మః) విరుద్ధ్యామః (తమ్) పూర్వోక్తమ్ (అతః) బంధాత్ కదాచిత్ (మా) నిషేధార్థే (మౌక్) మోచయ. ముచ్లృమోక్షణే ఇత్యస్మాల్లోడర్థే లుఙ్యడభావే చ్లేః సిజాదేశే బహుళం ఛందసీతీడభావః. వదవ్రజేతి వృద్ధిః. సంయోగాంతస్య లోప ఇతి సిజ్లుక్. అయం మంత్రః శ.౧.౨.౪.౧౬. వ్యాఖ్యాతః.॥౨౫॥

అన్వయః :-హే దేవ! సవితః! పరమాత్మన్! తే తవ కృపయాఽహం దేవయజని దేవయజ్ఞాధి కరణాయాస్తేఽస్యాః పృథివి భూమేరమ్మూలం వృద్ధిహేతుం మా హింసిషం మయా పృథివ్యాం యోఽయం యజ్ఞోఽనుష్ఠీయతే స వ్రజం మేఘం గచ్ఛ గచ్ఛతు, గత్వా గోష్ఠానం వర్షతు ద్యౌర్వర్షతు. హే వీర! త్వమస్యాం యోఽస్మాన్ ద్వేష్టి యం చ వయం ద్విష్మస్తం పరం శత్రుం శతేన పాశైర్బధాన బంధయ. తమతో బంధనాత్ కదాచిన్మా మౌక్ మా మోచయ. ॥౨౫॥

భావార్థః:-ఈశ్వర ఆజ్ఞాపయతి విద్వద్భిర్మనుష్యైః పృథివ్యాం రాజ్యస్య తస్యాం త్రివిధస్య యజ్ఞస్యౌషధీనాం చ హింసనం కదాచిన్నైవకార్యమ్. యోఽగ్నౌహుతద్రవ్యస్య సుగంధ్యాది గుణవిశిష్టో ధూమో మేఘమండలం గత్వా సూర్యవాయుభ్యాం ఛిన్నస్యాకర్షితస్య ధారితస్య జలసమూహస్య శుద్ధికరో భూత్వాఽస్యాం పృథివ్యాం వాయుజలౌషధిశుద్ధిద్వారా మహత్సుఖం సంపాదయతి. తస్మాత్స యజ్ఞః కేనాపి కదాచి న్నైవ త్యాజ్యః. యే దుష్టా మనుష్యాస్తానస్యాం పృథివ్యా మనేకైః పాశైర్బధ్వా దుష్టకర్మభ్యో నివర్త్య కదాచిత్తే న మోచనీయాః. అన్యచ్చ పరస్పరం ద్వేషం విహాయాన్యోఽన్యస్య సుఖోన్నతయే సదైవ ప్రయతితవ్య మితి.॥౨౫॥

పదార్థము :- (దేవ) సూర్యాది జగత్తును ప్రకాశింపజేయు ఓ దేవా! (సవితః) రాజ్యైశ్వర్య ప్రదాతా! పరమేశ్వరా! (తే) నీ దయవల్ల నేను (దేవయజని) విద్వాంసులు యజ్ఞమొనర్చు [దేవయజ్ఞాకరణముగు] (తే) నీదైన యీ (పృథివి) భూమిని (మూలమ్) వృద్ధియొనర్చు మూలమును (మా హిం సిషమ్) నాశపరచకుందును గాక! మరియు (పృథివ్యామ్) అనేక విధముల సుఖదాయకమగు భూమియందు (యః) నాచే ననుష్ఠించబడు నీ యజ్ఞము (వ్రజమ్) జలవృష్టికారకమగు మేఘములను (గచ్ఛ) చేరునుగాక! అట్లుచేరి (గోష్ఠానమ్) సూర్యకిరణము లను గుణములద్వారా (వర్షతు) వర్షింపజేయును. మరియు (ద్యౌః) సూర్యుని ప్రకాశము (వర్షతు)వర్షింజేయును. ఓ వీరులారా! మీరు (అస్యామ్) ఈ పృథివియందు (యః) ఎట్టి అధర్మాత్ములు బందిపోటులు (అస్మాన్) ఎల్లర కుపకరించు ధార్మికులము, సజ్జనులము నగు మమ్ము (ద్వేష్టి)

ద్వేషించుచుందురో (చ) మరియు (యమ్) ఏ దుష్టశత్రువును (వయమ్) ధార్మికశూరుల మగు మేము (ద్విష్మః) విరోధించెదమో (తమ్) అట్టి (పరమ్) దుష్టశత్రువులను (శతేన పాశైః) అనేక బంధనములతో (బధాన) బంధించుడు. మరియు వారిని (అతః) ఇట్టి బంధనములనుండి ఎన్నటికిని (మా మౌక్) వదలకుడు.॥౨౫॥

భావార్థము :- విద్వాంసులగు మానవులకు పరమేశ్వరు డిట్లాజ్ఞాపించుచున్నాడు. ఓ మానవులారా! పృథివీరాజ్యమును, పృథివియందలి ముప్విధ యజ్ఞములను, ఓషధులను మీరెప్పుడును నష్టపరచకుడు. యజ్ఞాగ్నియందు హవనమొనర్చబడిన పదార్థముల ధూమము మేఘమండలము లోనికి వెళ్లి సూర్యవాయువుల ద్వారా ఛిన్నాభిన్నమొనర్చబడి, ఆకర్షించబడి, ధరించబడియున్న జలసమూహమును శుద్ధపరచి ఈ భూమియందు వాయువు జల ఔషధములశుద్ధిద్వారా అత్యంత సుఖము నుత్పన్నమొనర్చుచున్నది. కావుననే మనుష్యులు ఈ యజ్ఞము నెన్నడును వదలివేయవలదు. దుష్టులు దుష్టకర్మలనుండి నివృత్తులగునటుల దుష్టులను అనేక బంధనములతో బంధించి, వారి నెన్నడును అట్టి బంధనములనుండి వదలవలదు. మనుష్యు లెల్లరును పరస్పరము ఈర్ష్యాద్వేషములనువీడి సర్వవిధముల పరస్పర సుఖవృద్ధికై సదా ప్రయత్న మొనర్చుచుండ వలయును. ॥౨౫॥

25. O God, the creator of the solar and bright regions we implore thee that through thy grace, may we not destroy the medicinal herbs of the earth, on which the learned perform the yajnas. May the yajna reach the clouds. Let the sun pour rain on the earth through its rays. O heroic persons bind by various fetters a wicked man in this world, who is opposed to us and is opposed by us, and release him not!

౨౬. అపారరుమిత్యస్య సర్వస్య ఋషిః స ఏవ. సవితా దేవతా. పూర్వార్ద్ధే స్వరాడ్బ్రాహ్మీపంక్తిశ్ఛందః.

ఉత్తరార్ద్ధే భురిగ్బ్రాహ్మీ పంక్తిశ్ఛందః, పఞ్చమః స్వరః.

పున రేతేన యజ్ఞేన కిం కిం సిద్ధ్యతీత్యుపదిశ్యతే.

మరల నీ యజ్ఞముచే యే కార్యములు సిద్ధించుచున్నవో ఆ విషయ మీ మంత్రమం దుపదేశించబడెను.

౨౬ అపారరుం పృథివ్యై దేవయజనాద్వధ్యాసం వ్రజం గచ్ఛ గోష్ఠానం వర్షతు
తే ద్యౌర్బధాన దేవ సవితః పరమస్యాం పృథివ్యాగ్ంశతేన పాశై ర్యోఽస్మాన్
ద్వేష్టి యం చ వయం ద్విష్మస్తమతో మా మౌక్। అరరో దివం మా పప్తో
ద్రప్సస్తే ద్యాం మా స్కన్ వ్రజఙ్గచ్ఛ గోష్ఠానం వర్షతు తే ద్యౌర్బధాన దేవ

సవితః పరమస్యాం పృథివ్యాగ్ంశతేన పాశైర్యోఽస్మాన్ ద్వేష్టి యం చ వయం ద్విష్మ స్తమతో మా మౌక్ ॥౨౬॥

ప.వి:- అప, అరరుమ్, పృథివ్యై, దేవయజనాదితి దేవ+యజనాత్, వధ్యాసమ్, వ్రజమ్, గచ్ఛ, గోస్థానమితి గో+స్థానమ్, వర్షతు, తే, ద్యౌః, బధాన, దేవ, సవితరితి సవితః, పరమ్, అస్యామ్, పృథివ్యామ్, శతేన, పాశైః, యః, అస్మాన్, ద్వేష్టి, యమ్, చ, వయమ్, ద్విష్మః, తమ్, అతః, మా, మౌక్, అరరోఽ ఇత్యరరో, దివమ్, మా, పప్తః, ద్రప్సః,తే, ద్యామ్, మా, స్కన్, వ్రజమ్, గచ్ఛ, గోస్థానమితి గో+స్థానమ్, వర్షతు, తే, ద్యౌః, బధాన, దేవ, సవితరితి సవితః, పరమస్యామ్, పృథివ్యామ్, శతేన,పాశైః, యః, అస్మాన్, ద్వేష్టి, యమ్, చ, వయమ్, ద్విష్మః, తమ్, అతః, మా, మౌక్.॥౨౬॥

పదార్థః:-(అప) ధాత్వర్థే (అరరుమ్) అసురరాక్షసస్వభావశత్రుమ్. అర్తేరరుః. ఉ.౪.౭౯. అనేన, ఋధాతోరరుః ప్రత్యయః (పృథివ్యై)పృథివ్యామ్. అత్ర సుపాం సులుగితి సప్తమీస్థానే చతుర్థీ (దేవయజనాత్) దేవా యజంతి యస్మిన్ తస్మాత్. (వధ్యాసమ్) హన్యామ్. (వ్రజమ్) వ్రజంతి జానంతి జనా యేన తం సత్సంగమ్. (గచ్ఛ) ప్రాప్నుహి గచ్ఛతు వా. (గోస్థానమ్) గౌర్వాణీ తిష్ఠతి యస్మిన్నధ్యయనాధ్యాపనే తం వ్యవహారమ్. గౌరితి వాఙ్నామసు పఠితమ్ . నిఘం. ౧. ౧౧. (వర్షతు) శబ్దవిద్యాయా వృష్టిం కరోతు. (తే)తవ (ద్యౌః)విద్యాప్రకాశః. దివో ద్యోతన కర్మణామాదిత్యరశ్మీనామ్. నిరు. ౧౩.౨౫.(బధాన) బంధయ (దేవ) సర్వానందప్రదేశ్వరవ్యవహారహేతుర్వా (సవితః) సర్వేషు జీవేష్వంతర్యామితయా సత్యప్రేరకవ్యవహారప్రేరణాహేతుర్వా. (పరమ్) శత్రుభూతమ్. (అస్యామ్) ఆధారభూతాయామ్, (పృథివ్యామ్) బహుపదార్థప్రదాయామ్ (శతేన) బహుభిః (పాశైః) బంధనైః (యః) మూర్ఖః (అస్మాన్) విద్యారతప్రచారకాన్ (ద్వేష్టి) అప్రీణాతి (యమ్) విద్యావిరోధినమ్. (చ) పునరర్థే (వయమ్) విద్వాంసః (ద్విష్మః) అప్రీణీమః. (తమ్)

పూర్వోక్తం విద్యాశత్రుం (అతః) అస్మాద్బంధనాదుపదేశాద్వా (మా) నిషేధార్థే (వహ్రాక్) త్యజ (అరరో) దుష్టమనుష్య (దివమ్) ప్రకాశమ్ (మా) నిషేధార్థే (పప్తః) పతతు. అత్ర లోడర్థే లుజ్. (ద్రప్సః) హర్షకారీ రసః. దృప హర్షణమోహనయోరిత్యాస్మాదౌణాదికః సః ప్రత్యయః. అనుదాత్తస్య చర్దుపధస్యాన్యతరస్యామ్. అ. ౬.౧.౫౯. అనేనామాగమః (తే) తవ తస్యాః పృథివ్యా వా (ద్యామ్) ఆనందమ్. దివు ధాతోర్బాహులకాడ్డో ప్రత్యయష్టిలోపే ప్రాప్తే వకారలోపశ్చ.(మా) నిషేధార్థే (స్కాన్) నిస్సారయతు. అత్ర లోడర్థే లజ్. బహులం ఛందసీతి శపో లుక్. (వ్రజమ్) వ్రజంతి విద్వాంసో యస్మిన్సన్మార్గే తమ్ (గచ్ఛ) గచ్ఛతు,గమయ వా.(గోష్ఠానమ్) గాః పృథివీ తిష్ఠతి యస్మిన్ తదన్తరిక్షమ్. (వర్షతు)సించతు. (తే) తవ (ద్యౌః) కాన్తిః.ద్యౌర్వై సర్వేషాం దేవానామాయతనమ్. శ. ౧౪. ౩. ౨. ౮.(బధాన) బధ్నాతి వా పక్షే వ్యత్యయః. (దేవ) విజయప్రదవిజయ హేతుర్వా. (సవితః) సర్వోత్పాదక వ్యవహారోత్పత్తి హేతుర్వా (పరమ్) శత్రుమ్ (అస్యాం) సర్వబీజారోపణార్థాయామ్. (పృథివ్యామ్) బహుప్రజాయుక్తాయామ్. (శతేన)బహుభిః (పాశైః) సామదానదండ భేదాదికర్మభిః (యః) న్యాయవిరోధీ (అస్మాన్) న్యాయాధీశాన్ (ద్వేష్టి) కోపయతి. (యమ్) అన్యాయకారిణమ్. (చ) పునరర్థే (వయమ్) సర్వహిత సంపాదినః (ద్విష్మః) కోపయామః (తమ్) అధర్మప్రియమ్. (అతః)శిక్షణాత్ (మా) నిషేధే (మహ్రాక్) త్యజతు. అయం మంత్రః. శ. ౧.౨.౪.౧౬ - ౨౧ వ్యాఖ్యాతః.॥౨౬॥

అన్వయః :-హే దేవ! సవితర్భవత్కృపయా వయం పరస్పరం విద్యామేవోపదిశామః. యథాయం సవితా దేవః సూర్యలోకో అస్యాం పృథివ్యాం శతేన పాశైః బంధనహేతుభిః కిరణై రాకర్షణేన పృథివ్యాదీన్ సర్వాన్ పదార్థాన్ బధ్నాతి. తథైవ త్వమపి దుష్టాన్ బద్ధ్వా శుభగుణాన్ ప్రకాశయ. హే విద్వాంసో యథాఽహం [పృథివ్యై] పృథివ్యాం దేవయజనా దరరుమపవధ్యాసం తథైవ తం యూయమప్యపాఘ్నత. యథాఽహం వ్రజం గచ్ఛామి తథైవ త్వమప్యేతంగచ్ఛ యథాఽహం గోష్ఠానం వర్షామి తథైవ భవానపి వర్షతు. యథా మమ ద్యౌర్విద్యాప్రకాశః సర్వాన్ ప్రాప్నోతి తథైవ తే తవాపి ప్రాప్నోతు. యథాహం యోఽస్మాన్ ద్వేష్టి యం చ వయం ద్విష్మ స్తం పరమస్యాం పృథివ్యాం శతేన పాశైర్నిత్యం బధ్నామి కదాచి త్తం న త్యజామి, తథైవ హే వీర! తం త్వమిమం బధాన తం చాతః కదాచిన్మా మహ్రాక్. యోఽస్మాన్ ద్వేష్టి యం చ వయం ద్విష్మస్తమతో బంధనా త్కోఽపి మా ముంచతు. ఏవం చ తం ప్రతి సర్వ ఉపదిశన్తు. హే అరరో! త్వం దివం మా పప్త స్తథా తే తవ ద్రప్సో ద్యాం మాఽస్కాన్.

హే సన్మార్గ జిజ్ఞాసో! యథాఽహం వ్రజం సన్మార్గం గచ్ఛామి, తథైవ త్వమప్యేతం గచ్ఛ. యథేయం ద్యౌర్గోష్ఠానం వర్షతి, తథైవేశ్వరో విద్వాన్ వా తే తవ కామాన్ వర్షతు. యథాయం

[దేవ సవితః] సవితా దేవః సూర్యలోకఃఽ [పరవం] స్యాం పృథివ్యాం శతేన పాశైర్బంధనహేతుభిః కిరణై రాకర్షణేన పృథివ్యాదీన్ సర్వాన్ పదార్థాన్ బధ్నాతి తథైవ త్వమపి చ పునర్యోఽస్మాన్ ద్వేష్టి యం చ వయం ద్విష్మస్తం పరంశత్రుమస్యాం పృథివ్యాం శతేన పాశై ర్బధాన. యథాహం తం ద్వేష్టారం శత్రుం శతేన పాశైర్బధ్వా న కదాచి న్ముంచామి, తథైవ త్వమప్యేనం సదా బధాన [తం చాతః] కదాచి న్మా మౌక్. ॥౨౬॥

భావార్థః :-అత్ర లుప్తోపమాలంకారః. ఈశ్వర ఆజ్ఞాపయతి. హే మనుష్యా యుష్మాభి ర్విద్వత్కార్యానుష్ఠానే విఘ్న కారిణో దుష్టాః ప్రాణినః సదాఽపహన్తవ్యాః. సత్సమాగమేన విద్యావృద్ధిర్నిత్యం కార్యా. యథానేకోపాయైః శ్రేష్ఠానాం హాని ర్దుష్టానాం చ వృద్ధి ర్న స్యాత్ తథైవానుష్ఠేయమ్. సదా శ్రేష్ఠాః సత్కార్యా దుష్టాస్తాడనీయా బన్ధనీయాశ్చ. పరస్పరం ప్రీత్యా విద్యాశరీరబలం సంపాద్య క్రియయా కలాయంత్రై రనేకాని యానాని రచయిత్వా సర్వేభ్యః సుఖం దేయం, నిరంతరమీశ్వరస్యాజ్ఞాపాలనం [కర్తవ్యమ్] స ఏవోపాసనీయ శ్చేతి. ॥౨౬॥

పదార్థము :-(దేవ) ఓ సర్వానందప్రద పరమేశ్వరా! (సవితః) సర్వభూతాంతర్యామీ! సత్యప్రకాశకా! నీ దయవలన మేము పరస్పరము విద్యోపదేశ మొనర్చుకొందుముగాక! సర్వమును ప్రకాశమొనర్చు నీ సూర్యలోకము ఈ పృథివియందు ననేక బంధనహేతువులగు కిరణములతో ఎట్లాకర్షించి పృథివి మున్నగు సమస్త పదార్థములను బంధించుచున్నదో, అటులనే మీరును దుష్టులను బంధించి ఉత్తమగుణములను ప్రకాశింప జేయుడు. నే నెట్లు (పృథివ్యై) పృథివియందు (దేవయజానాత్) శ్రేష్ఠమగు పదార్థములు, ఉత్తమవిద్వాంసుల సాంగత్యముల లభింపజేయు యజ్ఞభూమినుండి (అరరుమ్) దుష్టశత్రువులను (ఆపపధ్యాసమ్) చంపు [తొలగించు]చున్నానో, అటులనే మీరును వారిని చంపుడు. నే నెట్లు (వ్రజమ్) ఉత్తమోత్తమ గుణముల గలుగజేయు సజ్జనసాంగత్యమును పొందుచున్నానో, అటులనే మీరును దానిని (గచ్ఛ) పొందుడు. నే నేవిధముగ (గోష్ఠానమ్) పఠనపాఠన వ్యవహారములను జరుపునదియు మేఘగర్జనముతో తుల్యమునగు వేదవాణిని చక్కని శబ్దరూప బిందువులద్వారా వర్షింపజేయుచున్నానో అదేవిధముగ మీరును (వర్షతు) వర్షింపజేయుడు. ఎట్లు (ద్యౌః) నావిద్యాప్రకాశ మందరికి దృష్టిగోచరమై యున్నదో అట్లే మీ విద్యయు ఎల్లరకును శోభించునుగాక! (యః) ఏ మూర్ఖుడు (అస్మాన్) విద్యాప్రచారమొనర్చు మమ్ము (ద్వేష్టి) ద్వేషించుచుండునో (చ) మరియు (యమ్) అట్టి విద్యావిరోధిని (వయమ్) విద్వాంసుల మగు మేము (ద్విష్మః) దుష్టునిగ తలచుచున్నామో (తమ్ పరమ్) అట్టి విద్యాశత్రువును (అస్యామ్) సకల పదార్థములను ధారణమొనర్చి (పృథివ్యామ్) వివిధసుఖములనిచ్చు ఈ పృథివియందు (శతేన పాశైః) అనేక బంధనములతో నిత్యము బంధించి ఆ బంధనములనుండి వానిని మే మెన్నటికిని ఎట్లు విడువకుందుమో అటులనే ఓ వీరపురుషులారా! మీరును వానిని (బధాన) బంధించుడు. వానినెన్నటికిని (అతః) ఆ బంధనములనుండి (మామౌక్) వదలివేయకుడు. ఏ దుష్టుడు మమ్ము విరోధించునో, అట్లే ఏ దుష్టుని మేము విరోధింతుమో, అతనిని అట్టి బంధనములనుండి ఎవ్వడును విడిపించరాదు.

ఈ విధముగ ఎల్లరును నాతని కుపదేశించుచుండవలయును (అరరో) ఓ దుష్టుడా! నీవు (దివమ్) ప్రకాశమును [ఉన్నతిని] (మా పప్తః) పొందనటులనే (తే) నీకు (ద్రప్సః) ఆనందమును ప్రసాదించు విద్యారూప రసమును (ద్యామ్) ఆనందమును (మా స్కాన్) లభించజాలదు [శ్రేష్ఠుల మార్గము నభిలషించు] ఓ మానవులారా!నే నెట్లు (వ్రజమ్) విద్వాంసులుపొందు శ్రేష్ఠమార్గమును పొందుచున్నానో అట్లే మీరును (గచ్ఛ) దానిని పొందుడు. ఎట్లు (ద్యౌః) ఈ సూర్యప్రకాశము (గోష్ఠానమ్) పృథివికి నిలయమగు అన్తరిక్షమును ఆర్ద్రమొనర్చుచున్నదో అటులనే పరమేశ్వరుడు లేక విద్వాంసులు మీ కోరికలను (వర్షతు) వర్షింప జేయునుగాక! అనగా క్రమముగా పూరించునుగాక! (దేవః) లోకవ్యవహారహేతువగు (సవితః) సూర్యలోకము (అస్యామ్ పృథివ్యామ్) బీజావాపనమునకు తగినదియు అనేక ప్రాణులు, అప్రాణులను వహించునదియు నగు ఈ భూమియందు (శతేన పాశైః) బంధనహేతువులగు కిరణములద్వారా ఆకర్షించి పృథివి మున్నగు సమస్త పదార్థములను బంధించుచున్నటుల నీవును దుష్టులను బంధించుము (యః) ఏ న్యాయవిరోధి (అస్మాన్) న్యాయాధీశుల మగు మమ్ము (ద్వేష్టి) ద్వేషించుచున్నాడో (చ) మరియు (యమ్) ఏ న్యాయాధీశుని (వయమ్) సర్వహిత సంపాదనేచ్ఛగలవారమగు మేము (ద్విష్మః) ద్వేషించుచున్నామో (తమ్ పరమ్) అట్టి శత్రువును (అస్యామ్) పృథివ్యామ్ ఉక్తగుణములు గల ఈ పృథివియందు (శతేన పాశైః) సామ దాన భేద దండము లను అనేక ఉపాయములతో బంధించుచున్నాము.ఎట్లు నే నతనిని దండనమునందు బంధించి ఎన్నటికిని వదలక యుండెదనో అట్లే మీరును (బధాన) బంధించుడు. అనగా బంధనరూప దండనమును సదా ప్రయోగించుడు. ఆతని నెన్నటికిని (మా మౌక్) వదలివేయకుడు. ॥౨౬॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రములో లుప్తోపమాలంకారము గలదు. ఈశ్వరుడిట్లాదేశించుచున్నాడు :- ఓ మానవులారా! మీరు విద్యను సాధించు కార్యమునందు విఘ్నములను గలిగించు దుష్టులను సదా తొలగించుకొనుడు. సదా సజ్జనసాంగత్యములద్వారా విద్యాభివృద్ధిని సాధించుడు. నేనెట్లు ఏ యే ప్రయత్నములచే శ్రేష్ఠులకు హాని, దుష్టులకు వృద్ధి కలుగజేయకుందునో అట్టి నియమముల నాచరించుడు. శ్రేష్ఠులు సదా సత్కారార్హులు, దుష్టులు బంధనీయులు మరియు దండనీయులునై యున్నారు. పరస్పర ప్రేమద్వారా విద్యా శరీర శక్తులను సంపాదనమొనర్చి పురుషార్థముతో కళలు, యంత్రములద్వారా అనేక యాన విమానముల నిర్మించి ఎల్లరకును సుఖముల చేకూర్చుచు ఈశ్వరాజ్ఞలను పాలించుచు ఆతని నుపాసించుడు. ॥౨౬॥

26. O' Omnipresent Lord, the Giver of happiness, may we subjugate the wicked folk on this earth where the sages perform yajnas. May we associate with the learned and, thus spread freely the system of education as propounded in the Vedic hymns. Just as my light of knowledge is valued by all, so should yours. The ignorant moving in the dark who are opposed to the learned, and whom the learned disapprove for their antagonism to knowledge, should be brought round to the path of virtue by hundreds of means available and let the restriction on them be not removed till their enlightenment. May the wicked be not blessed with prosperity, and the pleasure of knowledge. O' Ye dutiful may ye persistently follow the path of virtue!

Just as the light of the sun brightens up the mid region, so does God fulfil our desires. The sun controls the earth by the force of gravitation, attracts it towards him, and maintains it in its proper place.

The cruel who are opposed to the just, and are opposed by the peace-loving, be bound by all the means possible and be never let loose till they have been brought to their senses.

౨౭. గాయత్రేణేత్యస్య ఋషిః స ఏవ. యజ్ఞో దేవతా, బ్రాహ్మీ త్రిష్టుప్ ఛందః. ధైవతః స్వరః

కేన స యజ్ఞో గ్రాహ్యోఽనుష్ఠాతవ్యశ్చేత్యుపదిశ్యతే.

ఎవ రా యజ్ఞమును గ్రహించవలయునో, అనుష్ఠించవలయునో ఇందుపదేశించ బడుచున్నది.

౨౭ గాయత్రేణ త్వా ఛన్దసా పరిగృహ్ణామి త్రైష్టుభేన త్వా ఛన్దసా పరిగృహ్ణామి జాగతేన త్వా ఛన్దసా పరిగృహ్ణామి। సుక్ష్మా చాసి శివా చాసి స్యోనా చాసి సుషదా చాసూర్జస్వతీ చాసి పయస్వతీ చ ॥౨౭॥

ప. వి:-గాయత్రేణ, త్వా, ఛందసా, పరి, గృహ్ణామి, త్రైష్టుభేన, త్రైస్తుభేనేతి త్రై + స్తుభేన, త్వా, ఛన్దసా, పరి, గృహ్ణామి, జాగతేన, త్వా, ఛన్దసా,పరి, గృహ్ణామి, సుక్ష్మా, చ, అసి, శివా, చ, అసి, స్యోనా, చ, అసి, సుషదా, సుసదేతి సు+సదా, చ, అసి, ఊర్జస్వతీ, చ, అసి, పయస్వతీ చ. ॥౨౭॥

పదార్థః :-గాయత్రేణ గాయత్ర్యేవ గాయత్రం తేన. ఛన్దసః ప్రత్యయవిధానే నపుంసకాత్ స్వార్థ ఉపసంఖ్యానమ్. అ. ౪. ౨. ౫౫. అనేన గాయత్ర శబ్దే అణ్ త్రైష్టుభాదిషు అఞ్ చ. (త్వా) పరమాత్మానం తమిమం యజ్ఞం వా (ఛందసా) ఆహ్లాదకారిణా. చన్దేరాదేశ్చ ఛః. ఉ. ౪.౨౧౯. అనేనాసున్ ప్రత్యయః. (పరి)సర్వతో భావే. పరీతి సర్వతో భావం ప్రాహ. నిరు. ౧. 3. (గృహ్ణామి) సంపాదయామి. (త్రైష్టుభేన) త్రిష్టుభేవ త్రైష్టుభం తేన (త్వా) త్వాం సర్వానందమయం తం పదార్థసమూహం వా (ఛన్దసా) స్వాతంత్ర్యానందప్రదేన (పరి) అభితః (గృహ్ణామి) సంపాదయామి (జాగతేన)జగత్యేవ జాగతం తేన (త్వా) త్వాం సుఖస్వరూపం తమగ్నిం వా (ఛన్దసా) అత్యానందప్రకాశేన (పరి) సమన్తాత్ (గృహ్ణామి) స్వీకరోమి (సుక్ష్మా)

శోభనా చాసౌ క్ష్మేయం పృథివీ చ సా. క్ష్మేతి పృథివీ నామసు పఠితమ్. నిఘం ౧. ౧. (చ) సముచ్చయార్థే (అసి) భవతి. అత్ర సర్వత్ర పురుష వ్యత్యయః. (శివా) మంగళప్రదా. (చ) సముచ్చయే (అసి) భవతి (స్యోనా) సుఖప్రదా. స్యోనమితి సుఖనామసు పఠితమ్. నిఘం. 3. ౬. (చ) సముచ్చయే (అసి) భవతి (సుషదా) సుష్ఠు సీదన్తి యస్యాం సా (చ) సముచ్చయే (అసి) భవతి (ఊర్జస్వతీ) అన్నవతీ. ఊర్గిత్యన్ననామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨. ౭ ఊర్గ్బహువిధమన్నం యస్యాం సేతి భూమ్ని మతుప్. జ్యోత్స్నతమిస్రా అ. ౫. ౨. ౧౧౪. ఇతి నిపాతితః. (చ) సముచ్చయే. (అసి) భవతి (పయస్వతీ) పయః ప్రశస్తో రసో విద్యతేఽస్యాం సా. అత్ర ప్రశంసార్థే మతుప్. పయస్వతీ రసవతీ. శ.౧.౨.౫. ౧౧. (చ) సముచ్చయే. అయం మంత్రః. శ.౧.౨.౫.౧-౧౧ వ్యాఖ్యాతః ॥౨౭॥

అన్వయః :-యేన యజ్ఞేన చోత్తమైః పదార్థైః సహ సుక్ష్మాసి భవతి. యేన చ కళ్యాణ కారిభిర్గుణై ర్మనుష్యైశ్చేయం శివాసి భవతి. యేన చానుత్తమైః సుఖైః సహేయం స్యోనాసి భవతి. యేన చోత్తమాభిః సుఖకారికాభి స్థితిగతిభిః సహేయం సుషదాసి భవతి. యేన చోత్తమై ర్యవాదిభి రన్నైః సహేయమూర్జస్వత్యసి భవతి. యేన చోత్తమై ర్మధురాది రసవద్భిః ఫలైర్యుక్తేయం పృథివీ పయస్వతీ చ జాయతే. అహం యజ్ఞవిద్యావిన్మనుష్యో గాయత్రేణ ఛన్దసా త్వా తం యజ్ఞం పరిగృహ్ణామి. అహం త్రైష్టుభేన ఛన్దసా త్వా తమిమం పదార్థసమూహం పరిగృహ్ణామి. అహం జాగతేన ఛన్దసా త్వా తమిమమగ్నిం పరిగృహ్ణామి. ॥౨౭॥

భావార్థః:-వేద ప్రకాశకేశ్వరోఽస్మాన్ ప్రత్యభివదతి యుష్మాభిర్నచాన్తరేణ వేద మంత్రాణాం పఠనం, తదర్థజ్ఞానం [అన్తరేణచ] యజ్ఞానుష్ఠానం సుఖఫలం ప్రాప్తుం సర్వశుభ గుణాఢ్యాః సుఖకారిణోఽన్న జలవాయ్వాదయః పదార్థాః శుద్ధాశ్చ కర్తుం శక్యన్తే. తస్మాదేతస్య త్రివిధస్య యజ్ఞస్య సిద్ధిం ప్రయత్నేన నిష్పాద్య సుఖే స్థాతవ్యమ్. యే చాఽస్యాం వాయు జలౌషధిదూషకా దుర్గంధాదయో దోషా దుష్టాశ్చ మనుష్యాః సన్తి తే సర్వదా నివారణీయాః. ॥౨౭॥

పదార్థము:-ఏ యజ్ఞముద్వారా ఉత్తమ పదార్థములతో నిండిన యీ పృథివి (సూక్ష్మా అసి) శోభాయమాన మగునో (చ) మరియు మనుష్యులతోను(శివా అసి) శుభములనిచ్చునదిగా యగునో (చ) మరియు దేనివలన నిది కల్యాణ సుఖకరగుణములతోను (చ) మరియు దేనివలన అత్యుత్తమ సుఖములతో ఈ పృథివి (స్యోనా అసి) సుఖముల నుత్పన్నమొనర్చున దగుచున్నదో (చ) మరియు దేనివలన అనేక సుఖములను సమకూర్చు స్థితిగతులతో నిది (సుషదా అసి)సౌఖ్యముల గలిగించుటకు యోగ్యముగుచున్నదో అట్లే దేనిచే ఉత్తమ యవలు గోధుమలు మున్నగు (ఊర్జస్వతీ) అన్నము నిచ్చునదిగ (అసి) అగుచున్నదో (చ) మరియు నెద్దానిచే ఉత్తమ మధురములగు రసభరిత ఫలములతో నీ భూమి (పయస్వతీ అసి) ప్రశంసించదగిన

రసమయి యగుచున్నదో (త్వా) ఆ యజ్ఞమును ఆ విద్య నెరిగి నేను (గాయత్రేణ ఛన్దసా) చిత్తమును ఆనందమున నోలలాడించు గాయత్రితో ''గాయత్రి యను ఛందముతో'' (పరిగృహ్ణామి) సకలవిధముల సిద్ధింపజేయుచున్నాను. మరియు నేను (త్రైష్టుభేన ఛన్దసా) స్వతంత్రరూపమున నానందమునిచ్చు త్రైష్టుభము లను ఛన్దములద్వార (త్వా) పదార్థసమూహమును (పరిగృహ్ణామి) సకలవిధముల సమకూర్చు కొనుచున్నాను. మరియు నేను (జాగతేన ఛన్దసా) అత్యంతానందము నిచ్చు జగతీఛందస్సుచే (త్వా) ఆ భౌతికాగ్నిని (పరిగృహ్ణామి) దృఢముగ స్వీకరించుచున్నాను. ॥౨౭॥

భావార్థము :- వేదప్రకాశకుడగు పరమేశ్వరుడు ఇట్లనుచున్నాడు:- ఓ మానవులారా! వేదమంత్ర పఠనమొనర్చికయు, వాని యర్థముల గ్రహించకయు మీరు యజ్ఞానుష్ఠాన మొనర్పజాలరు. మరియు సుఖరూప ఫలమును పొందజాలరు. ఇంతే గాక సమస్త శుభగుణయుక్తములును, సుఖకరములును నగు అన్నము, జలము వాయువు మున్నగు పదార్థములును శుద్ధములు కాజాలవు. కావున ఇట్టి త్రివిధ యజ్ఞములను ప్రయత్నపూర్వకముగా నెరవేర్చి సదా సుఖముల పొందుడు. మరియు ఈ పృథివియందలి వాయుజల ఓషధులను దూషితమొనర్చుచున్న దుర్గంధములు మున్నగు ఏ అవగుణములు, దోషములు గలవో అట్లే ఏ యే దుష్టమానవులు గలరో వారెల్లరను సదా వానిని నివారించ ప్రయత్నించవలయును. ॥౨౭॥

27. I perform the yajna with the recitation of vedic verses in Gayatri, Trishtup, and jagati metres. O Earth, thou art beautiful, a source of prosperity, and happiness, a fit place to dwell upon comfortably, full of corn, milk, sweet juices and fruits!

౨౮. పురా క్రూరస్యేత్యస్య ఋషిః స ఏవ. యజ్ఞో దేవతా విరాడ్ బ్రాహ్మీ పంక్తి శ్ఛన్దః. పఞ్చమః స్వరః.

తే దోషాః కథం నివారణీయాస్తత్ర మనుష్యైః పునః కిం కరణీయమిత్యుపదిశ్యతే.

ఆ దోషము లెటుల నివారించవలయును? అచ్చట మనుష్యు లింకా యేమి చేయవలయును?

ఇందుపదేశ మొనర్చబడినది.

౨౮ పురా క్రూరస్య విసృపో విరప్శిన్నుదాదాయ పృథివీం జీవదానుమ్

యామైరయంశ్చన్ద్రమసి స్వధాభిస్తాము ధీరాసోऽఅనుదిశ్య యజన్తే।

ప్రోక్షణీరాసాదయ ద్విషతో వధోऽసి ॥౨౮॥

ప.వి:-పురా, క్రూరస్య, విసృప ఇతి వి+సృపః, విరప్శిన్నితి వి+రప్శిన్, ఉదాదాయేత్యుత్ + ఆదాయ, పృథివీమ్, జీవదానుమితి జీవ+దానుమ్, యామ్, ఐరయన్, చన్ద్రమసి, స్వధాభిః,

తామ్, ఉ॥ ఇత్యవ్యయ॥, ధీరాసః అనుదిశ్యేత్యను+దిశ్య, యజన్తే, ప్రోక్షణీరితి ప్ర+ఉక్షణీః,

ఆ, సాదయ, ద్విషతః, వధః అసి.॥౨౮॥

పదార్థః :-(పురా) పురస్తాత్ (క్రూరస్య) కృంతవ్యంగాని యస్మిన్ తస్య యుద్ధస్య. కృతేశ్చః క్రూ చ. ఉ. ౨.౨౧. అనేన కృంతతేరక్ ప్రత్యయః. క్రూ ఇత్యాదేశ శ్చ. (విసృపః)యోద్ధృభి ర్వివిధం యత్స్రృప్యతే తస్య. సృపితృదోః కసున్. అ. 3. ४. ౧౭. అనేన భావలక్షణే సృపిధాతోః కసున్. (విరప్శిన్) మహాగుణవిశిష్టేశ్వర వా మహైశ్వర్యమిచ్ఛుకమనుష్యవిరప్శీతిమహన్నామసు పఠితమ్. నిఘం. 3. 3. (ఉదాదాయ) ఊర్ధ్వం సమంతా ద్గృహీత్వా. (పృథివీమ్) విస్తృత ప్రజాయుక్తాం (జీవదానుమ్) యా జీవేభ్యో జీవనార్థం వస్తు దదాతి తామ్ (యామ్) పృథివీమ్. (ఐరయన్) రాజ్యాయ ప్రాప్నువన్తి. అత్ర లడర్థే లఙ్. (చన్ద్రమసి) చన్ద్రలోక సమీప ఆహ్లాదే వా (స్వధాభిః) అన్నైః సహ వర్తమానామ్. స్వధేత్యన్ననామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨. ౭. (తామ్) ఏతల్లక్షణామ్. (ఉ) వితర్కే (ధీరాసః) మేధావినః ధీర ఇతి మేధావినామసు పఠితమ్. నిఘం. 3. ౧౫. (అనుదిశ్య) ప్రాప్తుం శోధయితుమనులక్ష్య. (యజన్తే) పూజయన్తి సంగతిం కుర్వతే (ప్రోక్షణీః) ప్రకృష్టతయా సించన్తి యాభిః క్రియాభిః పాత్రైర్వా తాః (ఆ) సమన్తాత్ (సాదయ) స్థాపయ (ద్విషతః) శత్రోః (వధః) హననమ్ (అసి) భవేత్. అత్రాపి పురుషవ్యత్యయో లిఙర్థే లట్ చ. అయం మంత్రః శ.౧.౨.౫.౧౯-౨౬. వ్యాఖ్యాతః.॥౨౮॥

అన్వయః:-హే విరప్శిన్ జగదీశ్వర! భవానేవ యాం స్వధాభిర్యుక్తాం జీవదానుం పృథివీ ముదాదాయ చంద్రమసి స్థాపితా వానస్తి తస్మాద్ధీరాసస్తామిమాం పృథివీం ప్రాప్య భవన్త మనుదిశ్య నిత్యం యజన్తే. యథా చన్ద్రమస్యానన్దేన వర్తమానా ధీరాసః యాం జీవదానుం పృథివీమనుదిశ్య సేనాం శస్త్రాణ్యుదాదాయ విసృపః క్రూరస్య మధ్యే శత్రూన్ జిత్వా రాజ్యమైరయన్ ప్రాప్నువన్తి. యథా చైవం కృత్వా ధీరాసః పురా ప్రోక్షణీశ్చాసాదితవన్త స్తథైవ. హే విరప్శిన్! త్వమపి ఉ ఇతి వితర్కే తాం ప్రాప్యేశ్వరం యజ ప్రోక్షణీశ్చాసాదయ. యథా చ ద్విషతో వధోఽసి భవేత్ తథా కృత్వాఽఽనందే నిత్యం ప్రవర్తస్వ. ॥౨౮॥

భావార్థః:-యేనేశ్వరేణాన్తరిక్షే పృథివ్య స్తత్సమీపే చన్ద్రాస్తత్సమీపే పృథివ్యోఽన్యోన్యం సమీపస్థాని నక్షత్రాణి సర్వేషాం మధ్యే సూర్యలోకా ఏతేషు వివిధాః ప్రజాశ్చ రచయిత్వా స్థాపితాః సర్వై స్తత్రస్థై ర్మనుష్యైః స ఏవోపాసితుం యోగ్యోఽస్తి. న యావన్మనుష్యా బలక్రియాభ్యాం యుక్తా భూత్వా శత్రూన్ విజయన్తే నైవ తావచ్చిరం రాజ్యసుఖం

ప్రాప్నువన్తి. నైవ యుద్ధబలాభ్యాం వినా శత్రవో బిభ్యతి. నైవ చ విద్యాన్యాయవినయైర్వినా యథావత్ ప్రజాః పాలయితుం శక్నువంతి, తస్మాత్సర్వై ర్జితేన్ద్రియై ర్భూత్వైతత్సర్వమాసాద్య సర్వేషాం సుఖం కర్తుమనులక్ష్య నిత్యం ప్రయతితవ్యమ్.॥౨౮॥

పదార్థము :-(విరప్శిన్) మహాశయుడవు, మహాగుణనిధివగు ఓ జగదీశ్వరా! నీవు (యామ్) ఏ పృథివి (స్వదాభిః) అన్నము మున్నగు పదార్థములతో (జీవదానుమ్) ప్రాణులకు జీవనమునిచ్చు పదార్థములతో కూడియున్నదో (పృథివీమ్) బహుప్రజలతోగూడిన యా పృథివిని (ఉదాదాయ) ఊర్ధ్వమునకు [పైకి] ఎత్తి (చన్ద్రమసి) చంద్రలోకసమీపమున స్థాపించితివి. కావున (ధీరాసః) ధీరులు, బుద్ధిశాలురగు వారు ఆ పృథివినిపొంది, మీకనుకూలముగ నడచి, నిత్యము యజ్ఞానుష్ఠానముల నొనర్చుచున్నారో (చన్ద్రమసి) ఆనందమునందుండిన (ధీరాసః) బుద్ధిశాలు రెట్లు (యామ్ జీవదానుమ్) జీవులకు హితకారకమగు ఏ (పృథివీమ్) పృథివి గలదో దాని నాశ్రయించి నే నా శస్త్రములను (ఉదాదాయ) క్రమముగ గ్రహించి (విస్పృషః) యుద్ధమునొనర్చు వీరుల పరాక్రమమును ప్రకటించదగినదియు (క్రూరస్య) శత్రువుల యంగములను విదీర్ణమొనర్చునదియు నగు రణక్షేత్రమున శత్రువుల నిర్జించి రాజ్యమును (ఐరయన్) పొందుచుందురో, మరియు నీ విధముగ ధీరులు ఎట్లు (పురా) పూర్వకాలమున (ప్రోక్షణీః) బాగుగ పదార్థములనుతడుపు క్రియలను సంపాదనమొనర్చుచుండిరో అట్లే (విరప్శిన్) మహదైశ్వర్యములను గోరు నో విద్వాంసా! నీవును దానిని పొంది ఈశ్వరపూజనము, ఐశ్వర్యములను సిద్ధింపజేయు ఉత్తమోత్తమ క్రియలను సమకూర్చుకొనుము. ఎట్లు (ద్విషతః) శత్రువుల (వధః అసి) నాశనము జరుగునో యటువంటి కార్యములనే యొనర్చుచు సర్వదా ఆనందములో వర్తమానుడవై యుండుము. ॥౨౮॥

భావార్థము :-ఏ పరమేశ్వరుడు క్రమముగ అంతరిక్షమునందు పృథ్వులను, ఆ పృథ్వుల సమీపమున చంద్రలోకములను, చంద్రలోకములసమీపమున మరల పృథ్వులను ఇట్లొకదాని సమీపమున నొకదానినిగ తారామండలములను, అన్నిటిమధ్య అనేక సూర్యలోకములను, మహాసూర్యమండలములను మరియు వీని యన్నిటియందును నానావిధములగు ప్రజలను, ప్రాణులను సృష్టించి స్థాపించెనో ఆ పరమేశ్వరుడే మానవు లెల్లరకును నుపాసించ యోగ్యుడు. మనుష్యులు బలపురుషార్థములతో శత్రువులను నిర్జించనంతవరకు సుస్థిరమగు రాజ్యసుఖమును పొందజాలరు. ఏలన బలహీనులై యుద్ధము లొనర్చకున్న శత్రువులెన్నడును భీతిల్లరు. అదే విధముగ విద్వాంసులు విద్య, న్యాయ, వినయములు లేక ప్రజలను చక్కగా పాలించుటకు సమర్థులు గాజాలరు. కావుననే యెల్లరును జితేంద్రియులై ఉక్త పదార్థములను సంపాదించుకొని సకలప్రాణుల సుఖమున్కై ఉత్తమోత్తమ ప్రయత్నముల నొనర్చవలెను. ॥౨౮॥

28. O Almighty Lord Thou hast suspended in space near Moon, this Earth, full of foodstuffs, and producer of all the life-giving substances for the living creatures. May the learned of refined intellect, full of happiness, residing upon it, the well-wisher of all, abiding by thy eternal laws, conquer all foes waging severe fight with the aid of warriors and arms, and thus attain to power. O learned person, just as from times immemorial the dutiful have been acquiring wealth, so do thou full of wealth worship God. Let evil be eradicated!

౨౯. ప్రత్యుష్ట మిత్యస్య ఋషిః స ఏవ. యజ్ఞో దేవతా సర్వస్య. పూర్వార్ద్ధే భురిగ్జగతీ ఛన్దః. నిషాదః స్వరః. ఉత్తరార్ద్ధే త్రిష్టుప్ ఛన్దః. ధైవతః స్వరః. పునః స సంగ్రామః కిం కృత్వా జేతవ్యో యజ్ఞశ్చానుష్ఠాతవ్య ఇత్యుపదిశ్యతే.

మరల నా సంగ్రామ మెటుల జయించవలయును?

యజ్ఞానుష్ఠాన మెటు లొనరించవలయును? ఈ విషయము లుపదేశింపబడుచున్నవి.

౨౯ ప్రత్యుష్టꣳ రక్షః ప్రత్యుష్టా౨ అరాతయో నిష్టప్తꣳ రక్షో నిష్టప్తా౨ అరాతయః। అనిశితో౨సి సపత్నక్షిద్వాజినం త్వా వాజేధ్యాయై సమ్మార్జ్మి। ప్రత్యుష్టꣳ రక్షః ప్రత్యుష్టా౨ అరాతయో నిష్టప్తꣳ రక్షో నిష్టప్తా౨ అరాతయః। అనిశితా౨సి సపత్నక్షిద్వాజినీం త్వా వాజేధ్యాయై సమ్మార్జ్మి ।౨౯॥

ప. విః- ప్రత్యుష్టమితి ప్రతి+ ఉష్టమ్, రక్షః, ప్రత్యుష్టా ఇతి ప్రతి+ఉష్టాః, అరాతయః, నిష్టప్తం నిస్తప్తమితి నిః+తప్తమ్, రక్షః నిష్టప్తాః, నిస్తప్తా ఇతి నిః+తప్తాః అరాతయః, అనిశిత ఇత్యని+శితః, అసి, సపత్న క్షిదితి సపత్న+క్షిత్, వాజినమ్ త్వా, వాజేధ్యాయా ఇతి వాజ +ఇధ్యాయై, సమ్ మార్జ్మి, ప్రత్యుష్ట మితి ప్రతి+ఉష్టమ్, రక్షః ప్రత్యుష్టా ఇతి ప్రతి+ఉష్టాః అరాతయః, నిష్టప్తమ్, నిస్తప్తమితి నిః+తప్తమ్, రక్షః, నిష్టప్తాః, నిస్తప్తా ఇతి నిః+తప్తాః, అరాతయః, అనిశితేత్యని +శితా, అసి, సపత్నక్షిదితి సపత్నః క్షిత్, వాజినీమ్, త్వా, వాజేధ్యాయా ఇతి వాజ+ ఇధ్యాయై, సమ్, మార్జ్మి.।౨౯॥

పదార్థః :-((ప్రత్యుష్టమ్) ప్రతిదగ్ధవ్యమ్ (రక్షః)విఘ్నకారీ ప్రాణీ ((ప్రత్యుష్టాః) ప్రతిదగ్ధవ్యాః (అరాతయః) సత్యవిరోధినో౨రయః. (నిష్టప్తమ్) యన్నితరాం తప్యతే తత్

(రక్షః) బంధనేన రక్షయితవ్యమ్. (నిష్టప్తాః) నితరాం తప్యంతే యే తే. (అరాతయః) విద్యావిఘ్నకారిణః (అనిశితః) న విద్యతే నితరాం శితా తీవ్రా క్రియా యస్మిన్స సంగ్రామో యజ్ఞపాత్రం వా (అసి) భవతి. అత్ర పురుషవ్యత్యయః (సపత్నక్షిత్) సపత్నాన్ శత్రూన్ క్షయతి యేన సః. అత్ర కృతో బహుళ మితి వార్తికేన కరణ కారకే క్విప్. క్షి క్షయే ఇత్యస్య రూపమ్. ఏతదువటమహీధరాభ్యాం క్షిణు హింసాయా మిత్యస్య భ్రాంత్యా వ్యాఖ్యాతమ్. (వాజినమ్) అన్నవంతం వేగవంతం వా. వాజ ఇత్యన్న నామసు పఠితమ్. నిఘం.౨. ౭. (త్వా) తమ్. (వాజేధ్యాయై) వాజేనాన్నేన యుద్ధేన వా ఇధ్యా దీపనీయా సేనా యజ్ఞపాత్రం వా యయా క్రియయా తస్యై (సంమార్జ్మి) సమ్యక్ శోధయామి (ప్రత్యుష్టమ్) నిత్యం ప్రజాపాలనాయ తాపనీయః (రక్షః) పరసుఖాసహో మనుష్యః (ప్రత్యుష్టాః) ప్రత్యక్షం జ్వాలనీయాః (అరాతయః) పరసుఖా సోఢార్వః (నిష్టప్తమ్) నిఃసారణీయః (రక్షః) దుర్యాతజారకర్మశీలః (నిష్టప్తాః) నిఃసారణీయాః (అరాతయః) అన్యేభ్యో దుఃఖప్రదాః (అనిశితా) అతివిస్తీర్ణా సేనా కార్యా వేది ర్వా (అసి) అస్తి. అత్రాపి వ్యత్యయః. (సపత్నక్షిత్) సపత్నాన్ క్షయతి యయా సా (వాజినీమ్) బలవేగవతీమ్ (త్వా) త్వామ్ (వాజేధ్యాయై) వాజేన బహుసాధనసమూహేన సంగ్రామేణ సేనయా యజ్ఞేన వా ప్రకాశనీయాయై సత్యనీత్యై (సంమార్జ్మి) సమ్యక్ శిక్షయా శోధయామి. అయం మంత్రః శ. ౧.౩.౧.౪-౧౧ వ్యాఖ్యాతః.॥౨౯॥

అన్వయః :- అహం యేనశితేన [సపత్నక్షిత్] సపత్నక్షితా సంగ్రామేణ ప్రత్యుష్టం రక్షః [అసి] ప్రత్యుష్టా అరాతయో నిష్టప్తం రక్షో నిష్టప్తా అరాతయో భవన్తి [త్వా] తం వాజినం వాజేధ్యాయై యుద్ధాంగాని సంమార్జ్మి. అహం యయా [సపత్నక్షిత్] సపత్నక్షితా [అనిశితా] నిశితయా సేనయా ప్రత్యుష్టం రక్షః [అసి] ప్రత్యుష్టా అరాతయో నిష్టప్తం రక్షో నిష్టప్తా అరాతయో భవన్తి [త్వా] తాం వాజినీం సేనాం శిక్షయా వాజేధ్యాయై సంమార్జ్మి. అహం యేన [అనిశితః]శితేన [సపత్నక్షిత్] సపత్నక్షితా యజ్ఞేన ప్రత్యుష్టం రక్షః ప్రత్యుష్టా అరాతయో నిష్టప్తం రక్షో నిష్టప్తా అరాతయో [అసి] భవన్తి [త్వా] తం వాజినం యజ్ఞం వాజేధ్యాయై సంమార్జ్మి. ఏవం యయా [సపత్నక్షిత్] సపత్నక్షితా [అనిశితా] అనిశితయా క్రియయా ప్రత్యుష్టం రక్షః ప్రత్యుష్టా అరాతయో నిష్టప్తంరక్షో నిష్టప్తా అరాతయో [ఽసి] భవన్తి [త్వా] తాం వాజినీం వాజేధ్యాయై సమ్మార్జ్మి తథైవ భవన్తోఽప్యేతం, ఏతాం సమ్మార్జన్తు. ఇతి ద్వితీయోఽర్థః.॥౨౯॥

భావార్థః:-ఈశ్వర ఆజ్ఞాపయతి సర్వైర్మనుష్యైర్విద్యాశుభగుణదీప్త్యై దుష్టశత్రు నివారణాయ నిత్యం పురుషార్థః కర్తవ్యః. సుశిక్షయా శస్త్రాస్త్ర సత్పురుషాఢ్య సేనయా శ్రే

ష్ఠానాం రక్షణం దుష్టానాం తాడనం చ నిత్యం కర్తవ్యమ్. యతోఽశుద్ధిక్షయాత్సర్వత్ర పవిత్రతా ప్రవర్తేత. ॥౨౯॥

పదార్థము :- శత్రువులను హతమార్చు అతివిస్తృతము నగు నే సంగ్రామముద్వారా (ప్రత్యుష్టఀ రక్షః) విఘ్నకారులగు ప్రాణులను (ప్రత్యుష్టా అరాతయః) నిజశత్రువులును బాగుగ దహనమొనర్చబడుదురో (నిష్టప్తఀ రక్షః) బంధనములచే బంధింపదగినవారు (నిష్టప్తా అరాతయః) విద్యలకు నిరంతరము విఘ్నములనొనర్చువారు సంతాపమును పొందువారుగ నగుచున్నారో (త్వా వాజినమ్) అట్టి మహా సంకుల సంగ్రామమును (వాజేధ్యాయై) అన్నము మున్నగు పదార్థములతో శక్తివంతమొనర్చుటకు సమర్థవంతముగ నున్న సైన్యములకొరకు యుద్ధసాధనములను (సమ్మార్జ్మి) నేను బాగుగ శుద్ధమొనర్చుచున్నాను. వానిదోషములను వినాశమొనర్చుచున్నాను. మరియు నేను (సపత్నక్షిత్) శత్రుసంహారమొనర్చునదియు (అశితా) అతివిస్తారముగ నున్న ఏ సైన్యములద్వారా (ప్రత్యుష్టఀ రక్షః) ఇతరుల సుఖములను జూచి సహించజాలని (ప్రత్యుష్టా అరాతయః) అవగుణములు గల సర్వమానవులను (నిష్టప్తఀ రక్షః) జూదరులను, పరకామినీకాముకులను అటులనే (నిష్టప్తా అరాతయః) ఎల్లప్పుడును పరులకు దుఃఖములను గలిగించు మనుష్యులను నిశ్శేషముగా తరిమివేయించుచున్నానో (త్వా వాజినీ) అట్టి బలవేగము, గుణయుక్తమును నగు సేనను (వాజేధ్యాయై) బహుళ సాధనములద్వారా ప్రకాశింపజేయుటకై (సమ్మార్జ్మి) ఉత్తమోత్తమ శిక్షలద్వారా శుద్ధపరచుచున్నాను (అనిశితః) గొప్పక్రియలద్వారా సిద్ధింపబడుటకు యోగ్యమును (సపత్నక్షిత్) శత్రువులను దోషములను నాశమొనర్చునట్టి యుద్ధమును (వాజేధ్యాయై) అన్నాది పదార్థములప్రకాశపరచుటకై (సమ్మార్జ్మి) శోధించుచున్నాను. ॥౨౯॥

భావార్థము :- ఈశ్వరు డిట్లాజ్ఞాపించుచున్నాడు. మానవులు విద్య మున్నగు శుభగుణముల ప్రకాశమునకై, దుష్టశత్రువులను దొలగించుటకై సదా పురుషార్థముల నొనర్చుచుండవలయును. అట్లే ఉత్తమశిక్షణ, శస్త్రాస్త్రములచే వీరశూరులగు నుత్తమ సైన్యములతో దుష్టశిక్షణ, శిష్టరక్షణము సర్వథా యొనర్చుచుండ వలయును. అట్లు చేయుటవలన అశుద్ధి మున్నగు దోషములు రూపుమాసిపోవుటవల్ల సర్వత్రా శుద్ధగుణములు వ్యాపించును. ॥౨౯॥

29. The wicked should be removed, the enemies of truth should be punished; those fit to be shackled should be cast aside and those opposed to knowledge should come to grief. Oh destroyer of foes, Thou art not wrathful, I prepare thee full of virility for battle!

Those who can't tolerate the good of others must be chastised, and openly condemned. Those who cause harm to others should be humiliated. I duly instruct the army to be strong for weakening the foe, and waging war.

30. అదిత్యా ఇత్యస్య ఋషిః స ఏవ. యజ్ఞో దేవతా. నిచృజ్జగతీ ఛన్దః. నిషాదః స్వరః.

పునః స యజ్ఞః కీదృశః కిం ఫలో భవతీత్యుపదిశ్యతే.

ఆ యజ్ఞ మే విధముగా నుండును? ఫలమేమి లభించును? ఇం దుపదేశించబడుచున్నది.

30 అదిత్యై రాస్నాసి విష్ణో ర్వే ష్పో స్యూర్జే త్వాఽ దఽబ్ధేన త్వా
చక్షుషావపశ్యామి। అగ్నే ర్జిహ్వాసి సుహూర్దేవేభ్యో ధామ్నే ధామ్నే
మే భవ యజుషే యజుషే ॥30॥

ప.వి:- అదిత్యై, రాస్నా, అసి, విష్ణోః, వేష్పః, అసి, ఊర్జే, త్వా, అదబ్ధేన, త్వా, చక్షుషా, అవ, పశ్యామి, అగ్నేః, జిహ్వా, అసి, సుహూరితి సు+హూః, దేవేభ్యః, ధామ్నే, ధామ్న ఇతి ధామ్నే, మే భవ, యజుషే, యజుషఽఇతి యజుషే, యజుషే.॥30॥

పదార్థః:-(అదిత్యై) పృథివ్యా అన్తరిక్షస్య వా. అత్ర షష్ఠ్యర్థే చతుర్థీ. అదితి రితి పృథివీనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧. ౧. పదనామసు చ. నిఘం. ౪. ౧. అనేన గమనాగమనవ్యవహార ప్రాప్తిహేతురవకాశో ఽన్తరిక్షం గృహ్యతే. (రాస్నా) రసహేతుభూతా క్రియా. రాస్నా సాస్నా స్థూణా వీణాః. ఉ.3.౧౫. అనేన రసధాతో ర్నిపాతనాన్నః ప్రత్యయః (అసి) అస్తి వా. అత్ర సర్వత్ర పక్షే వ్యత్యయః (విష్ణోః) వ్యాపకేశ్వరస్య యజ్ఞస్య వా. యజ్ఞో వై విష్ణుః. శ. ౧. ౧. ౨. ౧3. (వేష్పః) వేవేష్టి వ్యాప్నోతి పృథివీమన్తరిక్షం వా స యజ్ఞోత్థో వాష్పో జ్ఞానసమూహో వా. పానీవిషిభ్యః పః. ఉ. 3. ౨3. అనేన విషేః పః ప్రత్యయః (అసి) అస్తి వా (ఊర్జే) అన్నాయ రసాయ పరాక్రమాయ చ. (త్వా) త్వాం తం వా (అదబ్ధేన) సుఖయుక్తేన (త్వా) త్వాం తం వా. (చక్షుషా) విజ్ఞానేన ప్రత్యక్షప్రమాణేన నేత్రేణ (అవ) క్రియార్థే. అవేతి వినిగ్రహార్థీయః. నిరు. ౧. 3. (పశ్యామి) సంప్రేక్షే (అగ్నేః) భౌతికస్య (జిహ్వా) జిహేతే విజానాతి రసమనయా సా. శేవయహ్వాజిహ్వా... ఉ. ౧. ౧౫౪ అనేనాయం నిపాతితః. (అసి) అస్తి వా (సుహూః) సుష్ఠు హూయతే యో యా వా సా కృతో బహుల మితి కర్మణి హ్వేఞ్ ఇత్యస్య క్విబన్తః ప్రయోగః (దేవేభ్యః) విద్వద్భ్యో దివ్యగుణేభ్యో వా (ధామ్నేధామ్నే) దధతి వస్తూని సుఖాని చ యస్మిన్ తస్మై ప్రత్యధికరణప్రాప్తయే. ధామాని త్రయాణి భవన్తి స్థానాని నామాని జన్మానీతి. నిరు. ౯. ౨౮. అత్ర వీప్సాయాం ద్విత్వమ్. (భవ) భవతి వా (యజుషే యజుషే) యజన్తి యేన తస్మై ప్రతి యజుర్వేదమన్త్రమ్. అయం మన్త్రః. శ ౧. 3. ౧. ౧౨-౧౯. వ్యాఖ్యాతః. ॥30॥

అన్వయః :- హే జగదీశ్వర! యస్త్వమ[దిత్యై అ]అదిత్యా రాస్నాసి విష్ణురసి సర్వస్య వేష్ప్ ఉస్యగ్నేర్జిహ్వాసి దేవేభ్యో ధామ్నే ధామ్నే యజుషే యజుషే సుహూరసి. ఏవం భూతం [త్వా] త్వామహమదబ్ధేన చక్షుషా ఊర్జే [త్వా]ఉదిత్యై దేవేభ్యో ధామ్నే ధామ్నే యజుషే యజుషే చావపశ్యామి. స చ త్వమస్మాభిః సర్వత్ర కృపయా విదితః పూజిత శ్చ భవేత్యేకః.

యతోఽయం యజ్ఞో ఉ[దిత్యై]దిత్యా రాస్నాఽస్తి విష్ణో ర్వేష్ప్ ఉ[స్య]స్త్యగ్నేర్జిహ్వాఽ[స్య]స్తి. దేవేభ్యో ధామ్నే ధామ్నే [మేంభవ]యజుషే యజుషే సుహూర్భవతి తస్మాత్తమహమదబ్ధేన [త్వా]చక్షుషోర్జే [త్వా]ఽవపశ్యామి తథా అదిత్యై దేవేభ్యో ధామ్నే ధామ్నే యజుషే యజుషే హితాయావపశ్యామి ఇతి ద్వితీయః. ॥30॥

భావార్థః:- అత్ర శ్లేషాలంకారః. సర్వైర్మనుష్యై రయం జగదీశ్వరః ప్రతివస్తు స్థితః ప్రతిమన్త్రం ప్రతిపాఽదితః పూజ్యశ్చ భవతీతి మన్తవ్యమ్. తథా చాయం యజ్ఞః ప్రతి మంత్రేణ సమ్యగనుష్ఠితః సర్వప్రాణిభ్యః ప్రతివస్తుషు పరాక్రమబలప్రాప్తయే భవతీతి ॥30॥

పదార్థము :- ఓ జగదీశ్వరా! నీవు (అదిత్యై) పృథివియందలి (రాస్నా అసి) రసాదిపదార్థముల నుత్పన్న మొనర్చువాడవు (విష్ణో అసి) సర్వవ్యాపకుడవై యున్నావు (వేష్పః అసి) పృథివి మున్నగు సకల పదార్థములందు వర్తమానమై యున్నావు (అగ్నేః) భౌతికాగ్నికి (జిహ్వా అసి) నాలుకవైయున్నావు (దేవేభ్యః) విద్వాంసులకు (ధామ్నే ధామ్నే) ధర్మాత్ములు సుఖరూప పదార్థములను పొందగలుగు మువ్విధ స్థాన నామ జన్మ [ధర్మ]ముల ప్రాప్తికొరకు (యజుషే యజుషే) యజుర్వేద ప్రతి మంత్రాశయమును ప్రకటపరచుటకై (సుహూః) ఉత్తమముగ స్తుతింపదగినవాడవై యున్నావు (త్వా) అట్టి నిన్ను నేను (అదబ్ధేన) ప్రేమసుఖయుక్తమగు (చక్షుషా) విజ్ఞానముతో (ఊర్జే) పరాక్రమ ప్రాప్తికి (అదిత్యై) పృథివీప్రాప్తికి మరియు (దేవేభ్యః) శ్రేష్ఠగుణములప్రాప్తికి (ధామ్నే ధామ్నే) స్థాన నామ జన్మ మున్నగు పదార్థముల ప్రాప్తికై అటులనే (యజుషే యజుషే) యజుర్వేదము ప్రతి మంత్రముయొక్క ఆశయమును దెలిసికొనుటకు పొందుటకు (అవపశ్యామి) జ్ఞాననేత్రములతో జూచుచున్నాను. దయతో నీవు (మే) నాకు విదితుడవై, నా పూజనమును గైకొనువాడవు (భవ) అగుము. ఇది **యీ మంత్రము మొదటి యర్థము.**

ఇక రెండవ యర్థము :- ఏ కారణమువల్ల ఈ యజ్ఞము (అదిత్యై) అంతరిక్షసంబంధములైన (రాస్నా అసి) రసాది పదార్థముల క్రియలకు కారణమై యున్నదో (విష్ణోః వేష్పః అసి) యజ్ఞసంబంధమగు కార్యములందు వ్యాపకమై యున్నదో (అగ్నేః జిహ్వా అసి) భౌతికాగ్నికి జిహ్వారూపమై యున్నదో అటులనే (దేవేభ్యః) దివ్యగుణ ప్రాప్తికై (ధామ్నే ధామ్నే) కీర్తి, స్థాన, జన్మముల ప్రాప్తికై (యజుషే యజుషే) యజుర్వేద ప్రతి మంత్రార్థమును ఎరుగుటకై (సుహూః అసి) మిక్కిలి ప్రశంసించదగినదై యున్నదియో ఆ కారణముననే (త్వా) ఆ యజ్ఞమును నేను (అదబ్ధేన) సుఖపూర్వకమైన (చక్షుషా) నేత్రములద్వారా ప్రత్యక్షముగ (అవ పశ్యామి) చూచుచున్నాను. అటులనే (త్వా) దానిని (అదిత్యై) పృథివిమున్నగు పదార్థములవలనను (దేవేభ్యః) ఉత్తమోత్తమ

గుణవములవలనను (ధామ్నే ధామ్నే) ప్రతి స్థానమునందును (యజుషే యజుషే) యజుర్వేద ప్రతి మంత్రమునందును హితముకొరకు (అవపశ్యామి) కుశలతతో చూచుచున్నాను. ॥30॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున శ్లేషాలంకారమున్నది. మానవు లెల్లరకును ప్రతిపదార్థము నందు స్థితుడును, ప్రతి వేదమంత్రమును విశదీకరించువాడును నగు జగదీశ్వరుడెటుల సేవించదగినవాడో అట్లే ఈ యజ్ఞమును ప్రతి వేదమంత్రముచే సిద్ధియును, ప్రతిపాదితమును విద్వత్సేవితమునునై సకల ప్రాణులును ప్రతి పదార్థము నందును బలపరాక్రమములను సమకూర్చుకొనుటకు శక్తివంతమగుచున్నది. ॥30॥

30. O' Lord Thou art the Creator of juices in the soil. Thou art the Omnipresent, the Pervader of all. Like the flame of fire Thou art inextinguishable. Thou art worthy of worship by the sages at all places, meant for it, through the recitation of the vedic texts. May we realise thee through our peaceful spiritual vision, for our advancement!

31. సవితు స్త్వేత్యస్య ఋషిః స ఏవ. యజ్ఞో దేవతా సర్వస్య. పూర్వార్ద్ధే జగతీ ఛన్దః నిషాదః స్వరః.

తేజో౽సీత్యస్యా ౽నుష్టుప్ ఛన్దః. గాన్ధారః స్వరః.

స యజ్ఞః కథం పవిత్రీకరోతీత్యుపదిశ్యతే. ఆ యజ్ఞ మెటుల పవిత్ర మగునదిం దుపదేశించబడుచున్నది.

31 సవితు స్త్వా ప్రసవ౽ఉత్పునామ్యచ్ఛిద్రేణ పవిత్రేణ సూర్యస్య
రశ్మిభిః। సవితుర్వః ప్రసవ౽ఉత్పునామ్యచ్ఛిద్రేణ పవిత్రేణ
సూర్యస్య రశ్మిభిః। తేజో౽సి శుక్రమస్యమృతమసి ధామ
నామాసి ప్రియన్దేవానామనాధృష్టం దేవయజనమసి ॥31॥

ప.వి:- సవితుః, త్వా, ప్రసవ ఇతి ప్ర+సవే, ఉత్, పునామి, అచ్ఛిద్రేణ, పవిత్రేణ, సూర్యస్య, రశ్మిభిరితి రశ్మి+భిః, సవితుః, వః, ప్రసవ ఇతి ప్ర+ సవే అచ్ఛిద్రేణ, పవిత్రేణ, సూర్యస్య, రశ్మిభిరితి రశ్మిభిః, తేజః, అసి, శుక్రమ్, అసి, అమృతమ్, అసి, ధామ, నామ, అసి, ప్రియమ్, దేవానామ్, అనాధృష్టమ్, దేవయజనమితి దేవ+యజనమ్, అసి. ॥31॥

పదార్థః :- (సవితుః) పరమేశ్వరస్య సూర్యలోకస్య వా (త్వా) త్వాం జగదీశ్వరం తం యజ్ఞం వా (ప్రసవే) ప్రకృష్టతయోత్పద్యన్తే సర్వే పదార్థా యస్మింస్తస్మిన్సంసారే (ఉత్) ఉత్కృష్టార్థే. ఉదిత్యేతయోః ప్రాతిలోమ్యం ప్రాహ. నిరు. ౧.౩.(పునామి) పవిత్రీకరోమి, (అచ్ఛిద్రేణ) న విద్యతే ఛిద్రం ఛేదనం యస్మిన్ తేన.(పవిత్రేణ)శుద్ధేన (సూర్యస్య) చరాచరాత్మనః పరమేశ్వరస్య ప్రకాశమయస్య సూర్యలోకస్య వా. సరతి జానాతి ప్రకాశయతి చరాచరం జగదితి. రాజసూయ సూర్య....అ. ౩. ౧. ౧౧౪ అనేన నిపాతితః. (రశ్మిభిః) ప్రకాశకైర్గుణైః కిరణైర్వా (సవితుః) ఉత్కార్థస్య (వః) యుష్మానేతాంశ్చ (ప్రసవే) ఉక్తార్థే (అచ్ఛిద్రేణ) నిరంతరేణ (పవిత్రేణ) శుద్ధికారకేణ (సూర్యస్య) యః సువత్యైశ్వర్యం దదాతి, ఐశ్వర్యహేతూన్ ప్రేరయతి సః పరమేశ్వరః ప్రాణో వా తస్య (రశ్మిభిః) అన్తః ప్రకాశకై ర్గుణైః (తేజః) స్వప్రకాశః ప్రకాశహేతుర్వా (అసి) అస్తి వా. అత్ర సర్వత్ర పక్షే వ్యత్యయః (శుక్రమ్) శుద్ధం శుద్ధి హేతుర్వా (అసి) అస్తి వా. (అమృతమ్) అమృతాత్మకం మోక్షసుఖం ప్రకాశనం వా (అసి) అస్తి వా (ధామ) ధీయన్తే సర్వే పదార్థా యస్మిన్ తత్ (నామ) నమస్కరణీయో జలహేతు ర్వా. నామ ఇత్యుదక నామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧.౧౨. (అసి) అస్తి వా (ప్రియమ్) ప్రీతికారకం (దేవానామ్) విదుషాం దివ్యగుణానాం వా (అనాధృష్టమ్) యన్న సమంతాద్ధృష్యతే ఇత్యనాధృష్టమ్ (దేవయజనమ్) దేవైర్యదిజ్యతే యేన వా దేవానాం యజనం దేవయజనం తత్ (అసి) అస్తి వా. అయం మంత్రః శ. ౧.౩.౧. ౨౨-౨౮.౧.౩.౨. ౧-౧౮ వ్యాఖ్యాతః. ॥౩౧॥

అన్వయః :-యో యజ్ఞో [సవితుః ప్రసవే] అచ్ఛిద్రేణ పవిత్రేణ సూర్యస్య రశ్మిభిః సహ సర్వా న్పదార్థా న్పునాతి [త్వా] త్వాం [తం యజ్ఞం] యజమానం వాహ ముత్పునామి. త్వాం యజమానం వా. ఏవం చ సవితుః ప్రసవేఽచ్ఛిద్రేణ పవిత్రేణ సూర్యస్య రశ్మిభిర్వో యుష్మానేతాఀశ్చ పదార్థాన్ యజ్ఞేనోత్పునామి. హే బ్రహ్మన్! యత స్త్వం తేజో ఽసి శుక్రమస్యమృతమసి ధామాసి నామాసి దేవానాం ప్రియమస్యనాధృష్టమసి దేవయజనమసి తస్మాత్త్వామేవాహమాశ్రయామీత్యేకః.

యతోఽయం యజ్ఞ స్తేజోఽ[స్య]స్తి శుక్రమ[స్య]స్త్యమృతమ[స్య]స్తి ధామాస్తి నామా[స్య]స్తి. దేవానాం ప్రియమనాధృష్టం దేవయజనమ[స్య]స్తి తేనానేన యజ్ఞేనాహం సవితు ర్జగదీశ్వరస్య ప్రసవే ఽచ్ఛిద్రేణ పవిత్రేణ సూర్యస్య రశ్మిభి ర్వో యుష్మా నేతాన్ సర్వాన్ పదార్థాంశ్చోత్పునామి. ఇతి ద్వితీయః.॥౩౧॥

భావార్థః :-అత్ర శ్లేషాలంకారః. ఈశ్వరో యజ్ఞ విద్యాఫలం జ్ఞాపయతి యుష్మాభిర్యథా వదనుష్ఠితో యజ్ఞః సూర్యస్య రశ్మిభిర్విహరతి స స్వకీయేన పవిత్రేణాచ్ఛిద్రేణ గుణేన సర్వాన్

పదార్థాన్ పవిత్రయంతి. స చ తద్ ద్వారా సూర్యస్య రశ్మిభిస్తేజస్వినః శుద్ధానవృతరసాన్ సుఖహేతుకాన్ ప్రసన్నతాజనకాన్ దృఢాఽన్ యజ్ఞహేతూన్ పదార్థాన్ కరోతి. యంత స్తద్భోజనాచ్ఛాదనద్వారా వయం శరీరపుష్టివృద్ధిబలాదీన్ శుద్ధగుణాంశ్చ సంపాద్య నిత్యం సుఖయామ ఇతి. 30.

పదార్థము:- ఏ యజ్ఞము (సవితుః) పరమేశ్వరునిచేత (ప్రసవే) ఉత్పన్నము చేయబడిన ప్రపంచమున (అచ్ఛిద్రేణ) నిరంతరము (పవిత్రేణ) పవిత్రమును, ప్రకాశమయమును నగు (సూర్యస్య) సూర్యునియొక్క (రశ్మిభిః) కిరణములతో గలిసి సకల పదార్థములను శుద్ధమొనర్చుచున్నదో (త్వా) ఆ యజ్ఞమును లేక యజ్ఞకర్తను నేను (ఉత్పునామి) ఉత్కృష్టముగ పవిత్ర మొనర్చుచున్నాను. ఇదేవిధముగ (సవితుః ప్రసవే) పరమేశ్వరునిచే సృష్టించబడిన జగమున (అచ్ఛిద్రేణ) నిరంతరము (పవిత్రేణ) శుద్ధకారకములు (సూర్యస్య) ఐశ్వర్య హేతువులకు ప్రేరకులైన ప్రాణములయొక్క (రశ్మిభిః) అంతరాశయములను ప్రకాశింపజేయు గుణములను (వః) మిమ్ము మరియు ప్రత్యక్ష పదార్థములను యజ్ఞముద్వారా (ఉత్పునామి) పవిత్రమొనర్చుచున్నాను. హే బ్రహ్మన్! నీవు (తేజోఽసి) స్వయం ప్రకాశకుడవు (శుక్రమసి) పరిశుద్ధుడవు (అమృతమసి) నాశరహితడవు (ధామాసి) సర్వమున కాధారుడవు (నామాసి) వందన యోగ్యుడవు (దేవానామ్) విద్వాంసులకు (ప్రియమ్) ప్రీతికారకుడవు(అనాధృష్టమ్) ఎవ్వరికిని భయముజెందనివాడవు (దేవ యజనమసి) విద్వాంసులకు పూజనీయుడవునై యున్నావు. కావున నేను (త్వా) నిన్నే ఆశ్రయించుచున్నాను. **ఇది మొదటియర్థము.**

ఏ కారణముచే నీ యజ్ఞము (తేజోఽసి) ప్రకాశమును (శుక్రమసి) శుద్ధికి హేతువును (అమృతమసి) మోక్షానందప్రదయు (ధామాసి) సమస్త అన్నాదులను పుష్టియొనర్చునదియు (నామాసి) జలమునకు హేతువును (దేవానామ్) శ్రేష్ఠగుణములయందు (ప్రియమ్) ప్రీతిని గలిగింప జేయునదియు (అనాధృష్టమ్) ఎవరిచేతను ఖండింపబడజాలనంతటి సర్వోత్కృష్టమైనదియు (దేవయజనమ్) విద్వాంసులద్వారా పరమాత్మను పూజింపజేయునదియు (అసి) ఐ యున్నదో, ఆకారణముచే (సవితుః ప్రసవే) పరమేశ్వరునిచే నుత్పన్నముచేయబడిన యీ ప్రపంచమునందు (అచ్ఛిద్రేణ) నిరంతరము (పవిత్రేణ) అతిశుద్ధమగు యజ్ఞముతోను (సూర్యస్య రశ్మిభిః) ఐశ్వర్యములను సృష్టించు పరమేశ్వరుని విజ్ఞానము మున్నగు ప్రకాశమయ గుణములతోను, ఐశ్వర్యము నుత్పన్నముజేయు సూర్యుని కిరణములతోను (వః) మిమ్ము మరియు ప్రత్యక్షపదార్థములను (ఉత్పునామి) పవిత్ర మొనర్చుచున్నాను. **ఇది రెండవ యర్థము.**॥30॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున శ్లేషాలంకారము గలదు. పరమేశ్వరుడు మానవులెల్లరకొరకును యజ్ఞవిద్య యొక్క ఫలమును దెలియజేయుచున్నాడు. మీచే ననుష్ఠింపబడిన యజ్ఞము సూర్యకిరణములతో బాటు విహరించుచు నిరంతరము తన శుద్ధ గుణములతో సకల పదార్థములను పవిత్రమొనర్చుచున్నది. మరియు నది వానిద్వార పదార్థముల నన్నిటిని సూర్యకిరణములద్వారా తేజోవంతములుగను, శుద్ధ శ్రేష్ఠములగు రసయుక్తములుగను, సుఖకారకములుగను నొనర్చుచున్నది. కావున వానిని భోజన, ఆచ్ఛాదనకార్యములందు వినియోగించుటవలన శరీరపుష్టి, బుద్ధిబలము మున్నగు శుభగుణములు లభించుటచే సకల జీవులకు సుఖము గలుగుచున్నది. ॥30॥

31. I consecrate the yajna, which purifies all objects with the flawless, pure rays of the sun. In this world created by the Great Lord, sanctify the hearts and souls of the people by the pure and ever soul-illuminating knowledge. O' Lord thou art the source of all light, pure, giver of the bliss of emancipation, the final resort of the universe' fit to be adored by the learned, loved by the sincere, fearless devotees, Invincible and worshipped by the sages!.

ఈశ్వరేణాస్మిన్నధ్యాయే మనుష్యాన్ ప్రతి శుద్ధకర్మానుష్ఠాతుం, దోషాన్ శత్రూంశ్చ నివారయితుం యజ్ఞక్రియా ఫలం జ్ఞాతుం, సమ్యక్పురుషార్థం కర్తుం విద్యా విస్తారయితుం ధర్మేణ ప్రజాః పాలయితుం ధర్మానుష్ఠానే నిర్భయతయా స్థాతుం సర్వైః సహ మిత్రతా మాచరితుం వేదాధ్యయనాధ్యాపనాభ్యాం సర్వా విద్యా గ్రహీతుం గ్రాహయితుం శుద్ధయే పరోపకారాయ చ ప్రయతితుమాజ్ఞా దత్తాస్తి సేయం సర్వైర్మనుష్యైర్యథావదనుష్ఠాతవ్యేతి.॥30॥

ఈశ్వరుడు ఈ యధ్యాయమున శుద్ధకర్మల ననుష్ఠించుటకు, దోష నివృత్తికి, శత్రువుల దొలగించుటకు, యజ్ఞక్రియాఫలితమును దెలిసికొనుటకు, సమస్త పురుషార్థముల నొనర్చుటకు, విద్యను విస్తరింపజేయుటకు, ధర్మానుసారముగ ప్రజాపాలన మొనర్చుటకు, ధర్మానుష్ఠాన కార్యములందు నిర్భయముగ నిలబడుటకు, సకల జనులతో మిత్రత్వముగా నుండుటకు, వేదములు చదివి చదివించుటకై సమస్తవిద్యలను గ్రహించుటకు, గ్రహింపజేయుటకు, శుద్ధికొరకు, పరోపకారము కొరకై ప్రయత్నించుటకు ఆజ్ఞ నొసగి యున్నాడు. కావున నా యాజ్ఞ సకల మానవులకును అనుష్ఠింప యోగ్యమై యున్నది.

ఇతి శ్రీమత్పరివ్రాజకాచార్య శ్రీయుత దయానంద సరస్వతీస్వామినా సువిరచితే సంస్కృతార్యభాషావిభూషితే యజుర్వేదభాష్యే ప్రథమోऽధ్యాయః సంపూర్ణః.

శ్రీ మత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య మహర్షిదయానందసరస్వతీస్వామి విరచిత సంస్కృతార్య భాషావిభూషిత
యజుర్వేదభాష్యమునందలి మొదటి అధ్యాయమునకు ఆర్యావర్తమునందలి ఆంధ్రప్రదేశస్థ ఇందూరు మండ
లాంతర్గత బీబీపేట కాపురస్థులైన స్వ. లోకా లక్ష్మయ్య, వేంకమాంబార్యుల ద్వితీయపుత్రుడు,
శిష్యుడును నగు 'చతుర్వేదభాష్యానువాదభాస్కర' బిరుదాంకితులు, వేదగిరి ప్రథమ
పీఠాధిపతులునైన 'పం. లోకమలహరి సిద్ధాంతాచార్యు'లచే నొనర్చబడిన ఆంధ్రానువాదము;
పాలమూరు (మహబూబ్‌నగర్) జనపదమునందలి కొందుర్గు మండలాంతర్గత రావిర్యాల
గ్రామవాస్తవ్యులు స్వ. శివనీలమ్మబుగ్గారెడ్డి గార్ల పుత్రుండు, కలాప్రపూర్ణ, వేదతత్త్వ
వేత్త పండిత గోపదేవశాస్త్రి దర్శనాచార్యుల శిష్యుండు, వేదగిరి స్థాపకు
లునైన సిద్ధాంతాలంకార, విద్యాభూషణ, ఆర్షవిద్యావినోద ఆచార్య
మళ్ళీ కృష్ణారెడ్డి సంపాదకత్వమున పరిష్కరింపబడిన

మొదటి అధ్యాయము సమాప్తము.

ఓం శాంతిః శాంతిః శాంతిః

యజుర్వేదభాష్యము

ద్వితీయాధ్యాయము - విషయసూచిక

ఇందులో 34 మంత్రములు, 44 ఛందస్సులు, 1807 అక్షరములు

క్ర.సం.	విషయము	మంత్రములు
1.	వేదికాది యజ్ఞ సాధనమును నిర్మించుట	౧,౨
2.	యజ్ఞము యొక్క ఫలప్రాప్తి సాధనములు	౩,౪
3.	సామగ్రిధారణము	౫,౬
4.	అగ్నియొక్క దూతకార్యప్రకాశము	౭,౮,౯,౧౦
5.	ఆత్మేంద్రియాది పదార్థములయొక్క శుద్ధిచే సుఖముల భోగించుట	౧౧
6.	వేదప్రకాశము	౧౨,౧౩
7.	పురుషార్థ సంధానము	౧౪
8.	యుద్ధమున శత్రువుల జయించుట	౧౫
9.	శత్రు నివారణము	౧౬
10.	ద్వేష త్యాగము	౧౭,౧౮
11.	అగ్న్యాది పదార్థములను యానము లందుపయోగించుట	౧౯
12.	పృథివ్యాది పదార్థములవలన నుపకారములను బడయుట	౨౦
13.	ఈశ్వరుని యందు ప్రీతి కలిగియుండుట	౨౧
14.	సద్గుణములను విస్తరింపజేయుట	౨౨
15.	అందఱిని నభివృద్ధిపఱచుట	౨౩
16.	వేదశబ్దార్థ వర్ణన - వాయ్వగ్న్యాదులను పరస్పరము మేలవింపజేయుట	౨౪
17.	పురుషార్థగ్రహణము ఉత్తమోత్తమ పదార్థములను స్వీకరించుట	౨౪
18.	యజ్ఞమునందు హోమమొనర్చబడిన పదార్థములు మూడు లోకములందు సంచారమొనరించుట	౨౫
19.	స్వయంభూ శబ్దవర్ణము గృహస్థుల కర్మలు	౨౬,౨౭
20.	సత్యా చరణము	౨౮
21.	అగ్నియందు హోమమొనరించుట	౨౯,౩౦
22.	దుష్టనివారణము, పితృసేవనము	౩౧,౩౨,౩౩,౩౪

అథ ద్వితీయోఽధ్యాయః

అస్మిన్నధ్యాయే చతుస్త్రింశన్మన్త్రాః సన్తీతి వేదితవ్యమ్.

ఓం విశ్వాని దేవ సవితర్దురితాని పరా సువ, యద్భద్రం తన్నఽ ఆసువ ॥య. 30.3॥

ఈశ్వరేణైతత్ సర్వమాద్యేఽధ్యాయే విధాయేదానీం ద్వితీయేఽధ్యాయే ప్రాణినాం సుఖాయోక్తార్థస్య సిద్ధిం కర్తుం విశిష్టా విద్యాః ప్రకాశ్యన్తే ॥

3౨. కృష్ణోఽసీత్యస్య పరమేష్ఠీ ప్రజాపతిరృషిః. యజ్ఞో దేవతా. నిచృత్పంక్తిశ్ఛన్దః. పఞ్చమః స్వరః.

తత్రాదౌ వేద్యాదిరచనముపదిశ్యతే.

పరమేశ్వరుడు ప్రాణుల సుఖము కొరకు మొదటియధ్యాయమున ప్రకాశపరచిన విద్యలను సిద్ధింపజేయుటకై విశేషవిద్యలను ఈ రెండవ యధ్యాయమున ప్రకాశపరచినాడు. వానిలో వేదికాది పదార్థములను నిర్మించు క్రియాకౌశలముతో బాటు ఆ యా విద్యల విధానమును ప్రకాశపరచినాడు.

అందు మొదటిమంత్రమున యజ్ఞసిద్ధికి సాధనములను, నిమిత్తములను వివరించెను.

3౨ కృష్ణోఽస్యాఖరేష్ఠోఽగ్నయే త్వా జుష్టం ప్రోక్షామి వేదిరసి బర్హిషే

త్వా జుష్టాం ప్రోక్షామి బర్హిరసి స్రుగ్భ్యస్త్వా జుష్టం ప్రోక్షామి ॥౧॥

ప.వి:- కృష్ణః, అసి, ఆఖరేష్ఠః, ఆఖరేష్ఠ ఇత్యాఖరే+స్థః, అగ్నయే, త్వా, జుష్టమ్, ప్ర+ఉక్షామి, వేదిః, అసి, బర్హిషే, త్వా, జుష్టామ్, ప్ర+ఉక్షామి, బర్హిః, అసి, స్రుగ్భ్య ఇతి స్రుక్+భ్యః, త్వా, జుష్టమ్, ప్ర+ ఉక్షామి.॥౧॥

పదార్థః :-(కృష్ణః) అగ్నినా ఛిన్నో వాయునాఽకర్షితో యజ్ఞః (అసి) భవతి. అత్ర సర్వత్ర వ్యత్యయః. (ఆఖరేష్ఠః) సమన్తాత్ఖనతి యం తస్మిన్ తిష్ఠతీతి సః. ఖనోఘడరేకే కవకాః. అ.3. 3.౧౨౫ అనేన వార్తికేనాఽఽఖరః సిధ్యతి. (అగ్నయే) హవనార్థాయ. (త్వా)తద్ధవిః. (జుష్టమ్) ప్రీత్యా సంశోధితమ్. (ప్రోక్షామి) శోధితేన ఘృతాదినాఽఽర్ద్రీ కరోమి. (వేదిః) విన్దతి సుఖాన్యనయా సా. (అసి) భవతి. (బర్హిషే) అన్తరిక్షగమనాయ. బర్హిరిత్యన్తరిక్షనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧. 3. (త్వా) తాం వేదిమ్. (జుష్టామ్) ప్రీత్యా సంపాదితామ్. (ప్రోక్షామి) ప్రకృష్టతయా ఘృతాదినా సించామి. (బర్హిః) శుద్ధముదకమ్. బర్హిరిత్యుదకనామసు పఠితమ్,

నిఘం. ౧. ౧౨ (అసి) భవతి. (స్రుగ్భ్యః) స్రావయన్తి గమయన్తి హవిర్భ్యస్తేభ్యః. అత్ర స్రుగతావిత్యస్మాత్. చిక్ చ. ఉ. ౨. ౬౧. అనేన చిక్ ప్రత్యయః. (త్వా) తత్, (జుష్టమ్) పుష్ట్యాదిగుణయుక్తం ప్రీతికరం జలం పవనం వా. (ప్రోక్షామి) శోధయామి. అయం మంత్రః. శ. ౧.3.3. ౧-3 వ్యాఖ్యాతః.॥౧॥

అన్వయః :-యతోఽయం యజ్ఞ ఆఖరేష్ఠః కృష్ణో [ఽసి] భవతి తస్మాత్త్వా తమహమగ్నయే జుష్టం ప్రోక్షామి. యత ఇయం వేదిరన్తరిక్షస్థాసి భవతి తస్మాదహం త్వా తామిమాం బర్హిషే జుష్టాం ప్రోక్షామి. యత ఇదం బర్హిరుదకమన్తరిక్షస్థం సచ్ఛుద్ధికారి [అసి] భవతి తస్మాత్త్వా తచ్ఛోధితం జుష్టం హవిః స్రుగ్భ్యోఽహం ప్రోక్షామి. ॥౧॥

భావార్థః:-ఈశ్వర ఉపదిశతి సర్వైర్మనుష్యై ర్వేదిం రచయిత్వా పాత్రాది సామగ్రీం గృహీత్వా సమ్యక్ శోధయిత్వా తద్ధవిరగ్నౌ హుత్వా కృతో యజ్ఞః శుద్ధేన వృష్టిజలేన సర్వా ఓషధీః పోషయతి. తేన సర్వేప్రాణినో నిత్యం సుఖయితవ్యా ఇతి.॥౧॥

పదార్థము :-ఈ యజ్ఞము (ఆఖరేష్ఠః) వేదికరచనావిధానముచే త్రవ్వబడిన స్థానమున స్థిరమై (కృష్ణః అసి) భౌతికాగ్నిచే సూక్ష్మరూపమై వాయుగుణములచే నాకర్షితమగుచున్నది. కావున నేను (అగ్నయే) భౌతికాగ్నియందు హవనమొనర్చుటకు (జుష్టమ్) ప్రీతిచే శుద్ధపరచబడిన (త్వా) ఆ యజ్ఞపు హవనసామగ్రిని (ప్రోక్షామి) ఘృతాదిపదార్థములచే సేచన మొనర్చి [తడిపి] శుద్ధపరచెదను. మరియు నే కారణమున ఈ (వేదిః) అంతరిక్షమున స్థితమైన వేదిక (అసి) ఐనదో, దానిచే నేను (బర్హిషే) హోమమొనర్చిన పదార్థము [సారము]లను అంతరిక్షమునకు చేర్చుటకు (జుష్టామ్) ప్రియముగా సంపాదించినట్టి (త్వా) ఆ వేదికను (ప్రోక్షామి) ఉత్తమరీతిలో ఘృతాది పదార్థములతో సేచనమొనర్చెదను. కావుననే నిది(బర్హిః) జలరూపమున అంతరిక్షమందు స్థిరమై పదార్థములను శుద్ధపరచునది (అసి) యగును. దీనిచే (త్వా) దాని శుద్ధికొరకు శుద్ధమొనర్చబడినదియు (జుష్టమ్) పుష్టి మున్నగు గుణముల నుత్పన్నమొనర్చునదియు నగు హవిస్సును నేను (స్రుగ్భ్యః) స్రుక్కు-స్రువలు మున్నగు సాధనములచే అగ్నియందు వేయుటకై (ప్రోక్షామి) శుద్ధి యొనర్తును.॥౧॥

భావార్థము :- ఈశ్వరుడు ఉపదేశమొనర్చుచున్నాడు - ఏమన:- మానవులెల్లరును వేదికను నిర్మించి స్రువలు, పాత్రలు మున్నగు హోమసామగ్రిని దీసికొని ఆ హవిని బాగుగా శుద్ధపరచి, అగ్నియందు హోమమొనర్చి చేయబడినయజ్ఞము శుద్ధమైనజలముతో సమస్త ఓషధులను పోషించి పెంచుచున్నది. కావున అట్టి యజ్ఞానుష్ఠానములచే సర్వప్రాణులకు సదా సుఖమొనర్చుట మానవులకు పరమధర్మమై యున్నది. ॥౧॥

1. Oh yajna, thou art being performed in a well. Dug place, thou art rarefied by fire and attracted by the air. For the sake of Havan I consecrate the oblation agreeably rectified by ghee. Thou art an altar for taking the oblations high up into the space; I erect thee and consecrate thee with ghee. Just as water in the space contributes to the purification of the material objects, so do I carefully cleanse the oblations to be put into the fire ladles!

33. అదిత్యా ఇత్యస్య ఋషిః స ఏవ. యజ్ఞో దేవతా. స్వరాడ్ జగతీ ఛన్దః. నిషాదః స్వరః.
ఏవం కృతో యజ్ఞః కిం హేతుకో భవతీత్యుపదిశ్యతే.
ఈ విధముగ నొనర్చబడిన యజ్ఞము ఏ యే దానిని సిద్ధింపజేయునదై యుండునో ఈ మంత్రమునం దుపదేశింపబడుచున్నది.

33 అదిత్యై వ్యున్దనమసి విష్ణో స్తుపోఽఽసూర్ణమ్రదసం త్వా స్తృణామి

స్వాసస్థాం దేవేభ్యో భువపతయే స్వాహా భువనపతయే స్వాహా

భూతానామ్పతయే స్వాహా ॥౨॥

ప.వి:- అదిత్యై, వ్యున్దనమితి వి+ ఉన్దనమ్, అసి, విష్ణోః, స్తుపః, అసి, ఊర్ణమ్రదస మిత్యూర్ణ+ మ్రదసమ్, త్వా, స్తృణామి, స్వాసస్థామితి సు+ఆసస్థామ్, దేవేభ్యః, భువపతయ ఇతి భువ+పతయే, స్వాహా, భువనపతయ ఇతి భువన+పతయే, స్వాహా, భూతానామ్, పతయే, స్వాహా.॥౨॥

పదార్థః:- (అదిత్యై) పృథివ్యాః అత్ర చతుర్థ్యర్థే బహులం ఛన్దసి. అ. ౨. ౩. ౬౨. ఇతి [సూత్రస్థేన 'షష్ఠ్యర్థే చతుర్థీ' ఇతి వార్తికేన] షష్ఠ్యర్థే చతుర్థీ. (వ్యున్దనమ్) వివిధానా మోషధ్యాదీనామున్దనం క్లేదనం యేన తత్. (అసి) భవతి. అత్ర సర్వత్ర వ్యత్యయః. (విష్ణోః) యజ్ఞస్య (స్తుపః) శిఖా. యజ్ఞో వై విష్ణుస్తస్యైయమేవ శిఖా స్తుపః. శ. ౧.౩.౩.౫॥ (అసి) అస్తి. (ఊర్ణమ్రదసమ్) ఊర్ణాని ధాన్యాచ్ఛాదనాని తుషాణి మ్రదయతి యేన తం పాషాణ మయమ్ (త్వా) తమ్ (స్తృణామి) ఆచ్ఛాదయామి. (స్వాసస్థామ్) సుష్ఠు ఆసాః ప్రక్షిప్తాస్తిష్ఠన్తి యస్యాం సా వేదిస్తామ్. అత్ర ఘఞర్థేకవిధానం [స్థాస్నాపావ్యధిహనియుధ్యర్థం] అ.3.3.౫౮ ॥ ఇతి వార్తికేన 'కః' ప్రత్యయః. (దేవేభ్యః)విద్వద్భ్యో దివ్యసుఖేభ్యో వా (భువపతయే) భవన్త్యుత్పద్యన్తే భూతాని యస్మిన్ సంసారే తస్య పతిస్తస్మై జగదీశ్వరాయ. ఆహవనీ యాఖ్యాగ్నయే వా. అత్ర బాహులకా ద్భూ ధాతో రౌణాదికః 'కః' ప్రత్యయః; (స్వాహా) సత్యభాషణయుక్తా వాక్. స్వాహేతి వాఙ్నామసు పఠితమ్, నిఘం. ౧, ౧౧. స్వాహా శబ్దస్యార్థం

నిరుక్తకార ఏవం సమాచష్టే. స్వాహాకృతయః స్వాహేత్యేతత్సు ఆహేతి వా, స్వా వాగాహేతి వా, స్వం ప్రాహేతి వా స్వాహుతం హవిర్జుహోతీతి వా. నిరు. ౮. ౨౦॥ యత్ శోభనం వచనం, సత్యకథనం, స్వపదార్థాన్ ప్రతి మమత్వవచో మంత్రోచ్చారణేన హవనం చేతి స్వాహాశబ్దార్థా విజ్ఞేయాః, (భువనపతయే) భువనానాం సర్వేషాం లోకానాం పతిః. పాలక ఈశ్వరః. పాలన హేతుర్భౌతికో వా తస్మై, (స్వాహా) ఉక్తార్థః. (భూతానాం పతయే) భూతాన్యుత్పన్నాని యావన్తి వస్తూని సన్తి తేషాం యః పతిః స్వామీశ్వర ఐశ్వర్యహేతుర్భౌతికో వా తస్మై (స్వాహా) ఉక్తార్థః. అయం మంత్రః, శ. ౧.౩.౩. ౪-౨౦. వ్యాఖ్యాతః॥౨ ॥

అన్వయః:-యతోఽయం విష్ణుర్యజ్ఞోఽ[దిత్యాః] దిత్యా వ్యున్దన కార్యసి భవతి, తస్మాత్తమహమను తిష్ఠామి. అస్య విష్ణోర్యజ్ఞస్య స్తుపః ప్రస్తర ఉలూఖలాఖ్యః సాధకోఽస్యస్తి, తస్మాత్త మహ మూర్ణమ్రదసం స్తృణామి. వేదిర్దేవేభ్యో హితాసి భవతి తస్మాత్తామహం స్వాసస్థాం రచయామి. కస్మై ప్రయోజనాయేత్యత్రాహ. యతోఽయం భువపతి ర్భువనపతి ర్భూతానాం పతిరీశ్వరః ప్రసన్నో భవతి. భౌతికో వా. సుఖసాధకో భవతి. తస్మై భువపతయే స్వాహా విధేయా, భువనపతయే స్వాహా వాచ్యా, భూతానాం చ పతయే స్వాహా ప్రయోజ్యా భవతీత్యస్మై ప్రయోజనాయ ॥౨॥

భావార్థః:-ఈశ్వరః సర్వమనుష్యేభ్య ఇదముపదిశతి యుష్మాభిర్వేద్యాదీని యజ్ఞసాధనాని సంపాద్య సర్వప్రాణినాం సుఖాయ పరమేశ్వరప్రీతయే చ సమ్యక్ క్రియాయజ్ఞః కార్యః. సదైవ సత్యమేవ వాచ్యమ్. యథాఽహం న్యాయేన సర్వం విశ్వం పాలయామి, తథైవ యుష్మాభిరపి పక్షపాతం విహాయ సర్వేషాం పాలనేన సుఖం సంపాదనీయమితి ॥౨॥

పదార్థము :-ఈ యజ్ఞము (అదిత్యై) పృథివిపైనున్న (వ్యున్దనమ్ అసి) అనేక విధములగు ఓషధులు మున్నగు పదార్థములను సేచనమొనర్చునదై యున్నది. కావుననే నేను దాని ననుష్ఠించుచున్నాను. మరియు (విష్ణోః) ఈ యజ్ఞమునుసిద్ధపరచునది (స్తుపః) శిఖారూపముగ నున్న శిల (ఊర్ణమ్రదసమ్) ఉలూఖలము [రోలు] నై (అసి) ఉన్నది. కావున నేను (త్వా) ధాన్యపుపొట్టు [ఊకను] వేరుపరచెడు రోటిని (స్తృణామి) పదార్థములచే కప్పుచున్నాను. వేదికయును (దేవేభ్యః) విద్వాంసులకు హితమును మరియు దివ్యసుఖములను కలుగజేసెడిది (అసి) అగుచున్నది. కావున నేను (స్వా సస్థామ్) దేనియందు హోమముచేయబడిన పదార్థములు బాగుగ స్థిరమై యుండగలుగుచున్నవియో, దేనివలన (భువపతి) లోక లోకాంతరముల పతియు, ప్రాపంచిక పదార్థములకు స్వామియు నైన పరమేశ్వరుడు ప్రసన్నుడు కాగలడో మరియు దేనివలన భౌతికాగ్ని సౌఖ్యములను గలుగ జేయునదిగా నగుచున్నదో అట్టి యజ్ఞవేదికను నిర్మించుచున్నాను. కనుక (భువపతయే స్వాహా, భువనపతయే స్వాహా, భూతానాం పతయే స్వాహా) పైన పేర్కొనబడిన పరమేశ్వరుని ప్రసన్నపరచుటకు మరియు నాతని ఆజ్ఞను పాలించుటకు, సత్యభాషణము అనగా తనవానినే తనవియని చెప్పుకొనుటకు శ్రేష్ఠవాక్యములు, ఉత్తమవాణియు

కలిగియున్న వేదమంత్రములతోపాటు స్వాహా శబ్దము ననేక విధములుగ నుచ్చరించి యజ్ఞము మున్నగు శ్రేష్ఠకర్మల విధానమొనర్చు ప్రయోజనముల నిమిత్తము నేను వేదిని నిర్మింతును. ॥౨॥

భావార్థము :- పరమేశ్వరుడు సమస్త మానవుల నిమిత్తమై ఇట్లుపదేశించుచున్నాడు. ఓ మానవులారా! మీరు వేదిక మున్నగు యజ్ఞసాధనములను సంపాదించి సకలప్రాణుల సుఖమునకై మరియు పరమేశ్వరుని ప్రసన్నతకై క్రియామయమగు యజ్ఞమును చక్కగా నొనర్చవలయును. సదా సత్యమునే పలుకవలయును. న్యాయముగా నేను విశ్వమంతటిని పాలించుచున్నటులే మీరును పక్షపాతరహితులై సకల ప్రాణులను పాలించుచు సుఖసంపదలను వృద్ధిపరచుకొనుచుండవలయును. ॥౨॥

2. Yajna showers water on the Earth. Mortar is the chief receptacle of the Yajna. I prepare the altar for the learned to sit on. May those scholars sing the praises of God, the Earth's Lord, the World's Lord, the Lord of Kings.

౩౪. గంధర్వస్త్వేత్యస్య ఋషిః స ఏవ, అగ్ని ర్దేవతా సర్వస్య, ఆద్యస్య భురిగార్ఛీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః. ధైవతః స్వరః. మధ్యభాగస్య[భురిగ్] ఆర్చీ పంక్తిశ్ఛన్దః, అన్త్యస్య పంక్తి శ్ఛన్దః. ఉభయత్ర పంచమః స్వరః.

స యజ్ఞోఽగ్న్యాదిభి ర్ధార్యత ఇత్యుపదిశ్యతే.

ఆ యజ్ఞము అగ్న్యాది పదార్థములచే ధారణమొనర్చబడుచున్నదని ఈ మంత్రముద్వారా ఉపదేశించినాడు.

౩౪ గన్ధర్వస్త్వా విశ్వావసుః పరిదధాతు విశ్వస్యారిష్ట్యై యజమానస్య
పరిధిరస్యగ్ని రిడఽఈడితః। ఇన్ద్రస్య బాహురసి దక్షిణో
విశ్వస్యారిష్ట్యై యజమానస్య పరిధిరస్యగ్నిరిడఽ ఈడితః।
మిత్రావరుణౌ త్వోత్తరతః పరి ధత్తాం ధ్రువేణ ధర్మణా
విశ్వస్యారిష్ట్యై యజమానస్య పరిధిరస్యగ్నిరిడఽఈడితః॥౩॥

ప.వి:- గన్ధర్వః, త్వా, విశ్వావసుః, విశ్వావసురితి విశ్వ+వసుః, పరి, దధాతు, విశ్వస్య, అరిష్ట్యై, యజమానస్య, పరిధిరితి పరి+ధిః, అసి, అగ్నిః, ఇడః ఈడితః, ఇన్ద్రస్య, బాహుః, అసి, దక్షిణః, విశ్వస్య, అరిష్ట్యై, యజమానస్య, పరిధిరితి పరి+ధిః, అసి, అగ్నిః, ఇడః,

ఈడితః, మిత్రావరుణౌ, త్వా, ఉత్తరతః, పరి, ధత్తామ్, ధ్రువేణ, ధర్మణా, విశ్వస్య, అరిష్ట్యై, యజమానస్య, పరిధిరితి పరి+ధిః, అసి, అగ్నిః, ఇడః, ఈడితః.॥3॥

పదార్థః-(గన్ధర్వః) యో గాం పృథివీం వాణీం వా ధరతి ధారయతి వా స గన్ధర్వః సూర్యలోకః. (త్వా) తమ్. (విశ్వావసుః) విశ్వం వాసయతి యః సః. (పరి) సర్వతోభావే, (దధాతు) దధాతి వా. అత్ర లడర్థేలోట్. (విశ్వస్య) సర్వస్య జగతః. (అరిష్ట్యై) దుఃఖనివారణేన సుఖాయ. (యజమానస్య) యజ్ఞానుష్ఠాతుః (పరిధిః) పరితః సర్వతః సర్వాణి వస్తూని ధీయన్తే యేన సః. (అసి) భవతి. అత్ర చతుర్షు ప్రయోగేషు పురుషవ్యత్యయః. (అగ్నిః)(ఇడః) స్తోతుమర్హః. అత్ర వర్ణవ్యత్యయేన హ్రస్వాదేశః. (ఈడితః) స్తుతః (ఇన్ద్రస్య) సూర్యస్య (బాహుః) బలం బలకారీ వా. (అసి) అస్తి.(దక్షిణః) వృష్టేః ప్రాపకః. దక్షధాతోర్గత్యర్థత్వాదత్ర ప్రాప్త్యర్థో గృహ్యతే, (విశ్వస్య) సర్వప్రాణిసమూహస్య. (అరిష్ట్యై) సుఖాయ (యజమానస్య) శిల్పవిద్యాం చికీర్షోః. (పరిధిః) విద్యాపరిధానమ్ (అసి) భవతి. (అగ్నిః) విద్యుత్ (ఇడః) దాహప్రకాశాది గుణాధిక్యేన స్తోతుమర్హః. (ఈడితః) అధ్యేషితః. (మిత్రావరుణౌ) విశ్వస్య ప్రాణాపానౌ. ప్రాణో వై మిత్రోఽపానో వరుణః శ. ౧.౨.౪.౬. (త్వా) తమ్. (ఉత్తరతః) ఉత్తరకాలే, (పరిధత్తామ్) సర్వతో ధారయతో వా. అత్ర లడర్థే లోట్, ((ధ్రువేణ) నిశ్చలేన (ధర్మణా), స్వాభావికధారణశక్త్యా (విశ్వస్య) చరాచరస్య (అరిష్ట్యై) సుఖహేతవే, (యజమానస్య) సర్వమిత్రస్య. (పరిధిః) విద్యావధిః (అగ్నిః) ప్రత్యక్షో భౌతికః (ఇడః) విద్యాప్రాప్తయే స్తోతుమర్హః (ఈడితః) విద్యామీప్సుభిః సమ్యగధ్యేషితవ్యః. అయం మంత్రః. శ.౧.౩.౪.౧-౫ వ్యాఖ్యాతః.॥3॥

అన్వయః :- విద్వద్భిర్యోఽయం గన్ధర్వో విశ్వావసురిడోఽగ్ని రీడితో ఽస్యస్తి స విశ్వస్య యజమానస్య చారిష్ట్యై యజ్ఞం పరిదధాతి తస్మాత్[త్వా]తం విద్యాసిద్ధ్యర్థం మనుష్యా యథావత్ పరిదధాతు. విదుషా యో వాయురిన్ద్రస్య బాహుర్దక్షిణః పరిధిరిడ ఈడితోఽగ్నిశ్చాస్యస్తి స సమ్యక్ ప్రయోజితో యజమానస్య విశ్వస్యారిష్ట్యై [అసి] భవతి. యౌ బ్రహ్మాణ్డస్థౌ గమనాగమనశీలౌ మిత్రావరుణౌ ప్రాణాపానౌ స్తస్తౌ ధ్రువేణ ధర్మణోత్తరతో విశ్వస్య యజమానస్యారిష్ట్యై తం యజ్ఞం పరిధత్తాం సర్వతో ధారయతః. యో విద్వద్భిరిడః పరిధిరీడితోఽగ్నిర్విద్యుదస్తి సోఽపీమం యజ్ఞం సర్వతః పరిదధాత్యేతాన్మనుష్యా యథాగుణం సమ్యగ్దధాతు ॥3॥

భావార్థః :- ఈశ్వరేణ యః సూర్యవిద్యుత్ప్రత్యక్షరూపేణ త్రివిధోఽగ్నిర్నిర్మితః స వసుమద్భిర్విద్యయా సమ్యగ్యోజితః సన్ బహూని కార్యాణి సాధయతీతి ॥3॥

పదార్థము :- విద్వాంసులు (గన్ధర్వః) పృథివి, లేక వాణిని ధరింపజేయునదియు (విశ్వావసుః) విశ్వమును నివసింపజేయునదియు (ఇడః) స్తుతించదగినదియు నగు (అగ్నిః) ఏ సూర్యరూపాగ్నిని (ఈడితః) స్తుతించుచు (అసి) ఉందురో, అట్టి యగ్ని (విశ్వస్య) లోకముయొక్క [విశేషించి] (యజమానస్య) యజ్ఞమొనర్చెడి విద్వాంసులయొక్క (అరిష్ట్యై) దుఃఖములను నివారణమొనర్చి సుఖముల లభింపజేయుటకై ఈ యజ్ఞమును (పరిదధాతు) ధరించుచున్నది. కావున దానిని విద్వాంసులు విద్యాసిద్ధికొరకు ధరించెదరుగాక! మరియు నే వాయువు (ఇన్ద్రస్య) సూర్యుని (బాహుః) బలమును (దక్షిణః) వర్షమును లభింపజేయునవియు (పరిధిః) శిల్పవిద్యను ధరింపజేయునదియునై యున్నదో (ఇడః) దాహప్రకాశాది గుణములు గలిగియుండుటచే స్తుతింపదగినదియు (ఈడితః) [విద్వాంసులచే] అన్వేషించబడినదియు నగు (అగ్నిః) ఏ ప్రత్యక్షాగ్ని (అసి) కలదో, ఆ వాయువు అగ్ని రెండును విద్వాంసులచే బాగుగ శిల్పవిద్యలం దుపయోగించబడినదై (యజమానస్య) శిల్పవిద్యలనుకోరు యజమానికి (విశ్వస్య) సమస్తప్రాణులకు (అరిష్ట్యై) సౌఖ్యముల గలిగించునవి (అసి) అగుచున్నవి. మరియు గమనాగమన స్వభావములు గలవియు బ్రహ్మాండస్థములును నగు (మిత్రావరుణౌ) ఏ ప్రాణాపానవాయువులు గలవో యవి (ధ్రువేణ) నిశ్చలమైన (ధర్మణా) తమ ధారణాశక్తిచేతను, పూర్వముదెలిపిన వాయ్వగ్నులచేతను (ఉత్తరతః) నిరంతరము జరుగు కాలమున [మున్ముందు, ఆపై జరుగు కాలమున] (విశ్వస్య) చరాచరజగత్తునకు, (యజమానస్య) సకల ప్రాణులందు మిత్రభావముతో మెలిగెడు సజ్జనులకు (అరిష్ట్యై) సౌఖ్యములను సమకూర్చుటకు (త్వా) అట్టి పూర్వోక్త యజ్ఞమును (పరిధత్తామ్) సర్వవిధములుగ ధరించుచుండెను. మరియు విద్వాంసులచే (ఇడః) విద్యాప్రాప్తికై ప్రశంసించదగినట్టిదియు (పరిధిః) ఆవరించి, చుట్టుముట్టి సమస్త శిల్పవిద్యల సిద్ధులకు మేరయై యున్నట్టి (ఈడితః) విద్యాభిలాషులచే ప్రశంసలనందుచున్నట్టియు (అగ్నిః) ఏ విద్యుత్‌రూపాగ్ని (అసి) కలదో అదియును నీ యజ్ఞమును సకల విధములుగ ధరించుచున్నది. కావున వీని గుణములను మానవులు యథావిధిగ తెలిసికొని ప్రయోజనమొనర్చుకొందురు గాక! ॥3॥

భావార్థము :- పరమేశ్వరుడు సూర్యుడు, విద్యుత్తు, భౌతికాగ్ని యనునిట్టి ముప్విధ అగ్నులను సృష్టించి యున్నాడో అవి విద్వాంసులచే శిల్పవిద్యాదులద్వారా యంత్రాదులందు విరివిగా నుపయోగించుకొనబడినవియై అనేక కార్యములను సాధించునవి యగుచున్నవి. ॥3॥

3. The sun, the sustainer of the world and the holder of the earth, spreads the yajna far and wide for the hapiness of the universe. Adorable fire, being adored in the yajna, thou art the guardian of the worshipper. O yajna thou art the inducer of rain through the power of sun for the happiness of the universe. Adorable fire, being adored in the yajna, thou art the guardian of the worshipper. Inhalation and exhalation, for the happiness of the universe, protect thee (yajna) with firm strength every now and then. Adorable fire, being adored in the yajna, thou art the protector of the worshipper!

3॥ వీతిహోత్ర మిత్యస్య ఋషిః స ఏవ. అగ్ని ర్దేవతా. నిచృత్ గాయత్రీ ఛన్దః. షడ్జః స్వరః.

అథాగ్నిశబ్దేనోభావార్థావుపదిశ్యేతే.

ఇవు డగ్ని శబ్దముతో చెప్పబడిన రెండర్థములను ఈ మంత్రమున ప్రకాశ పరచెను.

3॥ వీతి హోత్రన్త్వా కవే ద్యుమన్తఀ సమిధీమహి। అగ్నే బృహన్తమధ్వరే ॥౪॥

ప.వి:-వీతిహోత్ర మితి వీతి+హోత్రమ్; త్వా, కవే, ద్యుమన్తమితి ద్యు+మన్తమ్,సమ్, ఇధీమహి, అగ్నే, బృహన్తమ్, అధ్వరే.॥౪॥

పదార్థః:-(వీతిహోత్రమ్) వీతయో విజ్ఞాపితా హోత్రాఖ్యా యజ్ఞా యేనేశ్వరేణ. యద్వా వీతయః ప్రాప్తిహేతవో హోత్రాఖ్యా యజ్ఞక్రియా భవన్తి యస్మాత్తం పరమేశ్వరం భౌతికం వా. 'వీ' గతివ్యాప్తి ప్రజనకాన్త్యసన ఖాదనేషు. ఇత్యస్య రూపమ్. (త్వా) త్వాం తం వా. అత్ర పక్షే వ్యత్యయః. (కవే) సర్వజ్ఞ క్రాంతప్రజ్ఞ, కవిం క్రాన్తదర్శనం భౌతికం వా. (ద్యుమన్తమ్) ద్యౌర్బహుప్రకాశో విద్యతే యస్మిఀ స్తమ్. అత్ర భూమన్యర్థే మతుప్ (సమ్) సమ్యగర్థే. (ఇధీమహి) ప్రకాశయేమహి. అత్ర బహులం ఛన్దసీతి శ్నమోలుక్ (అగ్నే) జ్ఞానస్వరూపేశ్వర ప్రాప్తిహేతుం భౌతికం వా । (బృహన్తమ్) సర్వేభ్యో మహాన్తం సుఖవర్ధకమీశ్వరం బృహతాం కార్యాణాం సాధకం భౌతికం వా (అధ్వరే) మిత్రభావే ఉహింసనీయే యజ్ఞే వా. అయం మంత్రః, శ. ౧.౩.౪,౬ వ్యాఖ్యాతః.॥ ౪ ॥

అన్వయః:-హే కవే అగ్నే జగదీశ్వర! వయమధ్వరే బృహన్తం ద్యుమన్తం వీతిహోత్రం త్వాం సమిధీమహీత్యేకః. వయమధ్వరే వీతిహోత్రం ద్యుమన్తం బృహన్తం కవే కవిం త్వా తమగ్నే భౌతిక మగ్నిం సమిధీమహీతి ద్వితీయః ॥ ౪॥

భావార్థః:-అత్ర శ్లేషాలంకారః. యావన్తి క్రియాసాధనాని క్రియయా సాధ్యాని చ వస్తూని సంతి తాని సర్వాణీశ్వరేణైవ రచయిత్వా ధ్రియంతే మనుష్యైస్తేషాం సకాశాత్ గుణజ్ఞానక్రియాభ్యాం బహవ ఉపకారాః సంగ్రాహ్యాః.॥౪॥

పదార్థము :-(కవే) ఓ సర్వజ్ఞా! ప్రతిపదార్థమును గురించి సంపూర్ణ జ్ఞానముగలవాడా! (అగ్నే) జ్ఞానస్వరూపుడవగు నో పరమేశ్వరా! మేము (అధ్వరే) మిత్రభావముతో నుండి (బృహన్తమ్) సమస్తప్రాణులకు అపరిమితసుఖములను పెంపొందింపజేయు (ద్యుమన్తమ్) మిక్కిలి ప్రకాశముకలిగినట్టి (వీతిహోత్రమ్) అగ్నిహోత్రము మున్నగు యజ్ఞములనుతెలియజేయునట్టి (త్వా) నిన్ను (సమిధీమహి) బాగుగా ప్రకాశపరచెదముగాక! ఈ మంత్రమున కిది మొదటి యర్థము.

(అధ్వరే) అహింసనీయమును, ఎప్పుడును పరిత్యజింపబడగూడనిదియు ఉత్తమయజ్ఞమున (వీతిహోత్రమ్) సకల పదార్థముల ప్రాప్తిని గలిగించు అగ్నిహోత్రము మున్నగు క్రియలను సిద్ధింపజేయునట్టియు (ద్యుమన్తమ్) ప్రచండ జ్వాలలతో గూడిన (బృహన్తమ్) మహాగొప్పకార్యములను సిద్ధింపజేయునదియు (కవే) పదార్థములయందు అనుక్రమముగా దృష్టిగోచరముగునట్టియు (త్వా) అట్టి (అగ్నే) భౌతికాగ్నిని (సమిధీమహి) మేము ప్రజ్వలింపజేయుదుముగాక! **ఇది రెండవయర్థము.** ॥౪॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున శ్లేషాలంకారము గలదు. ప్రపంచమునందు గల క్రియాసాధనములు మరియు క్రియలతో సిద్ధమగు పదార్థములన్నిటిని ఈశ్వరుడే నిర్మించి చక్కగా ధరించియున్నాడు. కావున మానవులు వాని సహాయమువలనను, గుణజ్ఞానమువలనను ఉత్తమోత్తమక్రియల అనుకూలతతో అనేక విధములగు ఉపకారములను పొందుచుండవలెను. ॥౪॥

4. May we, in a friendly spirit, manifest Thy glory Oh Omniscient, All illumining God, the Giver of great happiness to all, the Embodiment of effulgence, and the Preacher of the yajnas!.

౩౬ సమిద సీత్యస్య ఋషిః స ఏవ. యజ్ఞో దేవతా. నిచృద్ బ్రాహ్మీ బృహతీ ఛన్దః. మధ్యమః స్వరః.

పున స్తస్య యజ్ఞస్య సాధకాన్యుపదిశ్యన్తే ॥

మరల పై యజ్ఞసాధనములను గూర్చి యీ మంత్రమున ఉపదేశించెను.

౩౬ సమిదసి సూర్యస్త్వా పురస్తాత్ పాతు కస్యాశ్చిదభిశస్త్యై। సవితు

ర్బాహూ స్థఽఊర్ణమ్రదస న్త్వా స్తృణామి స్వాసస్థ న్దేవేభ్యఽ

ఆ త్వా వసవో రుద్రాఽ ఆదిత్యాః సదన్తు ॥౩౬॥

ప.వి:- సమిదితి సమ్+ఇత్, అసి, సూర్యః, త్వా, పురస్తాత్, పాతు, కస్యాః, చిత్, అభిశస్త్యా ఇత్యభి+శస్త్యై, సవితుః, బాహూఽ ఇతి బాహూ, స్థః, ఊర్ణమ్రదసమిత్యూర్ణ+మ్రదసమ్, త్వా, స్తృణామి, స్వాసస్థమితి సు+ఆసస్థమ్, దేవేభ్యః, ఆ, త్వా, వసవః, రుద్రాః, ఆదిత్యాః సదన్తు. ॥౩౬॥

పదార్థః :- (సమిత్) సమ్యగిధ్యతేఽనయాఽనేన వా సా సమిదగ్నిప్రదీపకం కాష్ఠాదికం వసంత ఋతుర్వా (అపి) భవతి. అత్ర వ్యత్యయః (సూర్యః) సవిత్రైశ్వర్యహేతుర్భవతి సోఽయం సూర్యలోకః. (త్వా) తమ్. (పురస్తాత్) పూర్వస్మాదితి పురస్తాత్ (పాతు) రక్షతి. అత్ర లడర్థే లోట్, (కస్యాః)కస్మై సర్వస్మై. అత్ర చతుర్థ్యర్థే బహులం ఛన్దసి, అ. ౨. 3. ౬౨. ఇతి చతుర్థ్యర్థే షష్ఠీ, (చిత్) చిదిత్యుపమార్థే. నిరు. ౧-౪. (అభిశస్త్యై) ఆభిముఖ్యాయై స్తుతయే. శంసు స్తుతావిత్యస్య క్తిన్ ప్రత్యయాన్తః ప్రయోగః (సవితుః) సూర్యలోకస్య. (బాహూ)బలవీర్యాఖ్యౌ. (స్థః) స్తః. అత్ర వ్యత్యయః. (ఊర్ణమ్రదసమ్) ఊర్ణాని సుఖాచ్ఛాదనాని మ్రదయతి యేన తం యజ్ఞమ్. (త్వా) తమ్. (స్తృణామి) సామగ్ర్యాఽఽచ్ఛాదయామి. (స్వాసస్థమ్) శోభనే ఆసే ఉపవేశనే తిష్ఠతీతి తమ్. (దేవేభ్యః) దివ్యగుణేభ్యః. (ఆ) సమన్తాత్ క్రియాయోగే. (త్వా) తమ్. (వసవః) అగ్న్యాదయోఽష్టౌ. (రుద్రాః) ప్రాణాపానవ్యానోదానసమాన నాగకూర్మ కృకల దేవదత్తధనంజయాఖ్యా దశప్రాణా ఏకాదశో జీవశ్చేత్యేకాదశ రుద్రాః. (ఆదిత్యాః) ద్వాదశా మాసాః. కతమే వసవ ఇతి. అగ్నిశ్చ పృథివీ చ వాయుశ్చాంతరిక్షం చాదిత్యశ్చ ద్యౌశ్చ చన్ద్రమాశ్చ నక్షత్రాణి చైతే వసవ ఏతేషు హీదం సర్వం వసు హితమేతే హీదం సర్వం వాసయన్తే తద్యదిదం సర్వం వాసయన్తే తస్మాద్వసవ ఇతి. కతమే రుద్రా ఇతి. దశేమే పురుషే ప్రాణా ఆత్మైకాదశస్తే యదాస్మాన్మర్త్యాచ్ఛరీరాదుత్క్రామన్త్యథ రోదయన్తి. తద్యద్రోదయన్తి తస్మాద్రుద్రా ఇతి. కతమ ఆదిత్యా ఇతి. ద్వాదశ మాసాః సంవత్సరస్యైత ఆదిత్యా ఏతే హీదం సర్వమాదదానా యన్తి యద్యదిదం సర్వమాదదానా యన్తి తస్మాదాదిత్యా ఇతి. శ. ౧౪.౬.౯.౪-౬॥ (సదన్తు) అవస్థాపయన్తి. షద్ ఇత్యస్య స్థానే వా ఇచ్ఛన్దసి సర్వే విధయో భవన్తీతి సీదాదేశాభావో లడర్థే లోట్ చ. అయం మంత్రః శ. ౧.౪.౧.౭-౧౨॥ వ్యాఖ్యాతః. ॥౫॥

అన్వయః :-చిత్ యథా కశ్చిన్మర్త్యః సుఖార్థం క్రియాసిద్ధాని ద్రవ్యాణి రక్షిత్వాఽఽనన్దయతే, తథైవ యోఽయం యజ్ఞః సమిదసి [త్వా] భవతి తం సూర్యః కస్యా అభిశస్త్యై పురస్తాత్పాతు పాతి యౌ సవితు ర్బాహూ స్థః స్తో యో యాభ్యాం నిత్యం విస్తార్యతే [త్వా] తమూర్ణమ్రదసం స్వాసస్థం యజ్ఞం వసవో రుద్రా ఆదిత్యాః సదన్త్వవస్థాపయన్తి ప్రాపయన్తి [త్వా]తం యజ్ఞమహమపి సుఖాయ దేవేభ్య ఆస్తృణామి. ॥౫॥

భావార్థః :-అత్రోపమాలంకారః. ఈశ్వరః సర్వేభ్య ఇదముపదిశతి. మనుష్యైర్వసురుద్రాదిత్యాఖ్యేభ్యో యద్యదుపకర్తుం శక్యం తత్తత్సర్వస్యాభిరక్షణాయ నిత్యమనుష్ఠేయమ్. యోఽగ్నౌ ద్రవ్యాణాం ప్రక్షేపః క్రియతే స సూర్యం వాయుం వా ప్రాప్నోతి. తావేవ తత్పృథగ్భూతం ద్రవ్యం రక్షిత్వా పునః పృథివీం ప్రతి విముంచతః. యేన పృథివ్యాం దివ్యా ఓషధ్యాదయః పదార్థా జాయన్తే యేన చ ప్రాణినాం నిత్యం సుఖం భవతి తస్మాదేతత్సదైవానుష్ఠేయమితి. ॥ ౫॥

పదార్థము :- (చిత్) ఒకానొక మనుష్యుడు సుఖముల కొరకు క్రియలద్వారా సిద్ధపరచుకొనిన పదార్థములను కాపాడుకొని నిశ్చింతగా ఆనందము పొందుచుండునట్లు (సమిత్ అసి) వసంతఋతువువలె చక్కగా ప్రకాశించుచుండు ఏ యజ్ఞము గలదో (త్వా) దానిని (సూర్యః) సకల ఐశ్వర్యములకు హేతువగు సూర్యుడు (కస్యాః) సకలపదార్థములను (అభిశస్త్యై) ప్రకటపరచుటకు (పురస్తాత్) పూర్వమునుండియు (పాతు) రక్షించెడివా డగుచున్నాడు. (సవితుః) సూర్యలోకముయొక్క (బాహూ) ఏ బలవీర్యములు (స్థః) కలవో, వానిద్వారా ఈ యజ్ఞము విస్తరింపబడుచున్నదో (త్వా) అట్టి (ఊర్ణమ్రదసమ్) అనేక సుఖములను వృద్ధియొనర్చు (స్వాసస్థమ్) ఉత్తమమగు అన్తరిక్షమున స్థిరమైయున్నదగు నే యజ్ఞమును (వసవః) వసువులు [అగ్ని, పృథివి, వాయువు, అంతరిక్షము, సూర్యుడు, ప్రకాశము, చంద్రుడు, తారాగణము మున్నగు అగ్న్యాద్యష్టవసువులును] (రుద్రాః) రుద్రులు [ప్రాణ, అపాన, వ్యాన, ఉదాన, సమాన, నాగ, కూర్మ, కృకల, దేవదత్త, ధనంజయ, జీవాత్మ అను నీ యేకాదశ రుద్రులు]ను (ఆదిత్యాః) ద్వాదశాదిత్యులు [పంద్రెడు నెలలు] ను (సదన్తు) పెంపొందింప జేయుచున్నవో (త్వా) అట్టి (ఊర్ణమ్రదసమ్) అనేక సుఖములను పెంపొందింప జేయునదియు (స్వాసస్థమ్) అంతరిక్షమున స్థిరముగ నుండునదియు నగు (త్వా) ఆ యజ్ఞమును నేను కూడా సుఖప్రాప్తికొరకు, లేక (దేవేభ్యః) దివ్యగుణములను సాధించుటకు (ఆ స్తృణామి) చక్కగా సామగ్రిచే కప్పివేసి సిద్ధింపజేయుచున్నాను. ॥౫॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున ఉపమాలంకారముద్వారా వివరించబడినదేమన; వసువులు, రుద్రులు, ఆదిత్యు లను నామములు గల వానిచే సిద్ధింపగల పదార్థము లన్నియును మానవులు సకల ప్రాణులను పాలించుట కొరకు సర్వథా సేవింపదగినవైయున్నవి. మరియు యజ్ఞాగ్నియం దే యే పదార్థముల ఆహుతులద్వారా హవనము చేయబడుచున్నదో అవి యన్నియును సూర్యవాయువులను పొందుచున్నవి. ఆ రవివాయువులే వేరు వేరైన ఆ పదార్థములను కాపాడి బలపరచి తిరిగి వానిని భూమిపైకి వదలుచున్నవి. దానివలన ఈ భూమిపై దివ్యమగు ఓషధులు మున్నగు పదార్థములు జనించుచున్నవి. వాని వలన జీవులకు నిత్యసుఖము గలుగుచున్నది. కావున మానవు లెల్లరును ఈ యజ్ఞము నెల్లప్పుడును అనుష్ఠించుచుండవలెను అని యీశ్వరుడుపదేశించు చున్నాడు. ॥౫॥

5. Oh yajna, Thou art beautiful like the spring. The sun protects thee from time immemorial, for unfolding all objects. Thou art diffused through the power and potency (the two arms) of the sun. Just as Vasus, Rudras, and Adityas promote the yajna, the giver of happiness, pervaded in space, so do I for the acquisition of divine qualities, perform the yajna!.

౩౭. ఘృతాచ్య సీత్యస్య ఋషిః స ఏవ. విష్ణు ర్దేవతా సర్వస్య. షట్ షష్టితమాక్షర పర్యంతం

బ్రాహ్మీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః. అగ్రే నిచృత్త్రిష్టుప్ ఛన్దః. సర్వస్య ధైవతః స్వరః.

స కిం కిం ప్రియం సుఖం సాధయతీత్యుపదిశ్యతే. మరల పై యజ్ఞమువలన నే యే ప్రియసుఖములు

సిద్ధించుచున్నవో వాని యన్నింటిని ఈ దిగువ మంత్రముద్వారా ప్రకాశపరచుచున్నాడు.

36 ఘృతాచ్యసి జుహూర్నామ్నా సేదమ్ప్రియేణ ధామ్నా ప్రియఀ
సదఽ ఆసీద ఘృతాచ్యస్యుపభృన్నామ్నా సేదమ్ప్రియేణ ధామ్నా
ప్రియఀసదఽ ఆసీద ఘృతాచ్యసి ధ్రువా నామ్నా సేదం ప్రియేణ
ధామ్నా ప్రియఀసదఽ ఆసీద ప్రియేణ ధామ్నా ప్రియఀ సదఽ
ఆసీద। ధ్రువాఽ అసదన్నృతస్య యోనౌ తా విష్ణో పాహి పాహి
యజ్ఞం పాహి యజ్ఞపతిం పాహి మాం యజ్ఞన్యమ్।౬॥

ప.వి:- ఘృతాచీ, అసి, జుహూః, నామ్నా, సా, ఇదమ్, ప్రియేణ, ధామ్నా, ప్రియమ్, సదః, ఆ, సీద, ఘృతాచీ, అసి, ఉపభృదిత్యుప+భృత్, నామ్నా, సా, ఇదమ్, ప్రియేణ, ధామ్నా, ప్రియమ్, సదః, ఆ, సీద, ఘృతాచీ, అసి, ధృవా, నామ్నా, సా, ఇదమ్, ప్రియేణ, ధామ్నా, ప్రియమ్, సదః, ఆ, సీద, ప్రియేణ, ధామ్నా, ప్రియమ్, సదః, ఆ, సీద, ధ్రువా, అసదన్, ఋతస్య, యోనౌ, తా, విష్ణో ఇతి విష్ణో, పాహి, పాహి, యజ్ఞమ్, పాహి, యజ్ఞపతి మితి యజ్ఞ+పతిమ్, పాహి, మామ్, యజ్ఞన్య మితి, యజ్ఞ+న్యమ్.।౬॥

పదార్థః :- (ఘృతాచీ) ఘృతమాజ్యమంచతి ప్రాప్నోత్యనయాఽఽదానక్రియయా సా (అసి) భవతి. అత్ర సర్వత్ర వ్యత్యయః (జుహూః) జుహోతి దదాతి హవిరాదత్తే సుఖం చానయా సా.'హూ' దానాదనయో రిత్యస్మాత్. హువః శ్లువచ్చ. ఉ. ౨.౫౯. అనేన క్విప్ ప్రత్యయో దీర్ఘాదేశశ్చ. (నామ్నా) ప్రసిద్ధేన (సా) పూర్వోక్తా (ఇదమ్) ప్రత్యక్షమ్. (ప్రియేణ) సుఖై స్తర్పకేణ, కమనీయేన (ధామ్నా) స్థానేన, (ప్రియమ్) ప్రీణాతి సుఖయతి యత్తత్ (సదః) సీదన్తి ప్రాప్నువంతి సుఖాని యస్మిన్ తద్ గృహమ్. (ఆ) సమన్తాత్ (సీద) సాదయతి.

అత్రోభయత్ర లడర్థే లోడన్తర్గతో ణ్యర్థో వ్యత్యయశ్చ (ఘృతాచీ)యా హోమక్రియా ఘృతముదకమంచతి ప్రాపయతి సా. ఘృతమిత్యుదకనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧.౧౨. (అసి) అస్తి. (ఉపభృత్) యోఽఉపగతం బిభర్త్యనయా హస్తక్రియయా సా. (నామ్నా) ప్రఖ్యాతేన. (సా) పూర్వోక్తా (ఇదమ్) ఓషధ్యాదికమ్. (ప్రియేణ) ప్రీతిహేతునా (ధామ్నా) స్థలేన (ప్రియమ్) ప్రీయంతే సుఖయంత్యారోగ్యేన యత్తత్ (సదః) సీదన్తి ఘ్నన్తి దుంఖాని యేన తదౌషధసేవనం పథ్యాచరణం చ అత్ర సదిర్విశరణార్థః (ఆ) సమన్తాత్. (సీద) ప్రాపయతి (ఘృతాచీ) ఘృతమాయుర్నిమిత్తమంచతి ప్రాప్నోత్యనయా సునియమాచరణక్రియయా సా (అసి) భవతి ((ధ్రువా) ధ్రువన్తి ప్రాప్నువన్తి స్థిరాణి సుఖాన్యనయా విద్యయా సా. ధ్రు గతిస్థైర్యయోరిత్యస్య కప్రత్యయాన్తః ప్రయోగః, కృతో బహులమితి కరణకారకే (నామ్నా) ప్రసిద్ధేన (సా) ఉక్తార్థా (ఇదమ్) జీవనమ్. (ప్రియేణ) ప్రీతికరేణ. (ధామ్నా) స్థిత్యర్థేన (ప్రియమ్) ఆనన్దకరమ్. (సదః) వస్తు (ఆ) అభితః (సీద) సీదతి గమయతి. అత్రోభయత్ర లడర్థే లోడ్ వ్యత్యయశ్చ (ప్రియేణ) ప్రీతిసాధకేన (ధామ్నా) హృదయేన (ప్రియమ్) ప్రీతికరమ్. (సదః) సీదతి జానాతి యేన తత్ జ్ఞానమ్ (ఆ) సర్వతః (సీద) సీదతి ప్రాప్నోతి. ((ధ్రువా) ధ్రువాణి నిశ్చలాని వస్తూని. అత్ర శేశ్ఛన్దసి బహులమితిలోపః (అసదన్) భవేయుః. అత్ర లిఙర్థే లఙ్. వా ఛన్దసి సర్వేవిధయో భవన్తీతి సీదాదేశో న (ఋతస్య) శుద్ధస్య సత్యస్య (యోనౌ) యజ్ఞే. యజ్ఞో వా ఋతస్య యోనిః. శత ౧.3. ౧. ౧౬. (తా) తాని. అత్రాపి శేర్లోపః (విష్ణో) వ్యాపకేశ్వర. (పాహి) రక్ష (పాహి) పాలయ (యజ్ఞమ్) పూర్వోక్తం త్రివిధం (పాహి) పాలయ (యజ్ఞపతిమ్) యజ్ఞస్య పాలకం యజమానమ్. (పాహి) రక్ష (మామ్) హోతార మధ్వర్యుముద్గాతారం బ్రహ్మాణం వా (యజ్ఞన్యమ్) యజ్ఞం నయతి ప్రాపయతీతి యజ్ఞనీస్తమ్. అత్ర అమిపూర్వః. అ. ౬. ౧. ౧౦౬॥ ఇత్యత్ర వా ఛన్దసీత్యనువర్తనాత్పూర్వరూపాదేశో న భవతి. అయం మంత్రః. శ. ౧. 3. ౧. ౧3-౧౬ వ్యాఖ్యాతః.।౬॥

అన్వయః :- యా జుహూర్నామ్నా ఘృతాచ్యసి భవతి సా యజ్ఞే ప్రయుక్తా సతీ ప్రియేణ ధామ్నా సహ వర్తమానమిదం ప్రియం సద ఆసీద ఆసాదయతి. యోఽఉపభృన్నామ్నా ఘృతాచ్యస్తి సాఽథ యత్తే ప్రయుక్తా సతీ ప్రియేణ ధామ్నేదం ప్రియం సద ఆసీద సమన్తాత్ ప్రాపయతి. యా ధ్రువా నామ్నా ఘృతాచ్యసి భవతి సా సమ్యక్ స్థాపితా సతీ ప్రియేణ ధామ్నేదం ప్రియం సద ఆసీద ఆగమయతి. యయా క్రియయా ప్రియేణ ధామ్నా ప్రియం సద ఆసీద సమన్తాత్ ప్రాప్నోతి. సా సర్వైర్నిత్యం సాధ్యా. హే విష్ణో! యథేమాని ఋతస్య యోనౌ ధ్రువా ధ్రువాణి వస్తూన్యసదన్ భవేయుస్తథైవైతాని నిరంతరం పాహి తథా కృపయా యజ్ఞం పాహి. యజ్ఞన్యం యజ్ఞపతిం పాహి యజ్ఞన్యం మాం చ పాహి.।౬॥

భావార్థః :- యో యజ్ఞః పూర్వోక్తే మంత్రే వసురుద్రాదిత్యైః సిధ్యతి స వాయుజలశుద్ధి ద్వారా సర్వాణి స్థానాని సర్వాణి వస్తూని చ ప్రియాణి నిశ్చలసుఖసాధకాని జ్ఞానవర్ధకాని చ కరోతి తేషాం వృద్ధయే రక్షణాయ చ సర్వై ర్మనుష్యైర్వ్యాపకేశ్వరస్య ప్రార్థనా సమ్యక్ పురుషార్థశ్చ కర్తవ్య ఇతి.।౬॥

పదార్థము:-(నామ్నా జుహూః) ఏ హవిస్సును అగ్నియందు సమర్పించుటకై సుఖముల నుత్పన్నమొనర్చు (ఘృతాచీ) ఘృతమును ప్రాప్తించుకొను ఆదానక్రియ (అసి) కలదో (సా) అది యజ్ఞమున యుక్తపరచబడిన సారగ్రహణ క్రియయైయున్నది. ఐతే (ప్రియేణ) సుఖములచే తృప్తిని గలుగజేయు శోభాయమానమగు (ధామ్నా) స్థానముతో గూడ వర్తమానమై యుండి (ఇదమ్) ఇది (ప్రియమ్) చక్కగా తృప్తినొందించు (సదః) ఉత్తమోత్తమసుఖములను ప్రాప్తింపజేయు స్థానములను (ఆసీద) సిద్ధపరచుచున్నది. ఎయ్యది (నామ్నా) ప్రసిద్ధిచే (ఉపభృత్) సమీపమున ప్రాప్తించు పదార్థములను ధారణమొనర్చు (ఘృతాచీ) జలమును ప్రాప్తింపజేయు హస్తక్రియయునై (అసి) ఉన్నదో (సా) ఎయ్యది యజ్ఞమునందు యుక్తపరచబడినదై (ప్రియేణ) ప్రీతికొరకు (ధామ్నా) స్థలముతో (ఇదమ్) ఇట్టి ఓషధాదిపదార్థముల సమూహము (ప్రియమ్) ఆరోగ్యముతో గూడ సుఖదాయకము మరియు (సదః) దుఃఖములను నాశనమొనర్చునదై యున్నదో దానిని (ఆసీద) చక్కగా ప్రాప్తింపజేయును. ఏది (నామ్నా) సుఖములను (ధ్రువా) స్థిరమగు (ఘృతాచీ) ఆయుర్వృద్ధికి కారణమగు [చక్కని నియమములను గూర్చిన] విద్య (అసి) కలదో (సా) అది ఉత్తమకార్యములందు ప్రయుక్త పరచబడినదై (ప్రియేణ) ప్రియమైనప్రేమ నుత్పన్నమొనర్చుటకు (ధామ్నా) హేతువగుదానిచే (ఇదమ్ ప్రియమ్) ఆనందమునిచ్చు నీ జీవనమునకు (సదః) సామగ్రులను (ఆసీద) లభింపజేయుచున్నది. ఏ క్రియచే (ప్రియేణ) ప్రసన్నపరచు (ధామ్నా)హృదయములతో (ప్రియమ్) ప్రసన్నత నొనర్చు (సదః) జ్ఞానము (ఆసీద) విరివిగ లభించునో (సా) అట్టి జ్ఞాననిధిని ఎల్లరును సదా సాధించవలయును (విష్ణో) హే సర్వవ్యాపక పరమేశ్వరా [ఈ వస్తువులు] (ఋతస్యయోనౌ) శుద్ధమగు యజ్ఞమున (ధ్రువా) స్థిరవస్తువు (అసదన్) అగుటకును అట్లే నిరంతరము (పాహి) రక్షించుము. మరియు కృపచే (యజ్ఞమ్) యజ్ఞమును (పాహి) కాపాడుము (యజ్ఞన్యమ్) యజ్ఞము ప్రాప్తించుటకు (యజ్ఞపతిమ్) యజ్ఞమొనర్చు యజమానుని (పాహి) రక్షణయొనర్చుము. మరియు యజ్ఞమును ప్రకాశిత మొనర్చు (మామ్) నన్ను (చ) కూడా (పాహి) పాలించుము. ।౬॥

భావార్థము :-పై మంత్రమున వసురుద్రాదిత్యులద్వారా సిద్ధించుటకై చెప్పబడియున్న యజ్ఞము జలవాయువుల శుద్ధిద్వారా సకల స్థానములను, సకలవస్తువులను, ప్రీతిని ఉత్పన్నపరచునదిగాను, ఉత్తమ సౌఖ్యములను పెంపొందింపజేయునది గాను [జ్ఞాన వర్ధకముగాను] ఐయున్నది. కావుననే అట్టి యజ్ఞములను వృద్ధిపరచి కాపాడుటకై మానవులెల్లరును ఆ సర్వవ్యాపకుడగు పరమేశ్వరుని ప్రార్థించుచు సదా పురుషార్థపరులై యుండవలయును. ।౬॥

6. Oh Yajna, thy name is sky, thou art full of butter, be confirmed in this decorated place with thy lovely glory. Oh yajna thy name is space, thou art full of water, be confirmed in this decorated space with thy lovely glory. Oh Yajna thy name is Earth, thou art

the giver of longevity, be confirmed in this decorated place with thy lovely glory. May necessary articles be placed in the holy yajna. O God, may Thou protect those articles, may Thou protect the Yajna, may Thou protect the worshipper, may Thou protect me the conductor of the Yajna!.

౩౮. అగ్నే వాజజిదిత్యస్య ఋషిః స ఏవ. అగ్ని ర్దేవతా. బృహతీ ఛన్దః. మధ్యమః స్వరః.

పునః స యజ్ఞః కీదృశ ఇత్యుపదిశ్యతే.

మరల నాయజ్ఞ మెటువంటిదో ఈ మంత్రమున ప్రకాశితమొనర్చబడినది.

౩౮ అగ్నే వాజజిద్వాజ న్త్వా సరిష్యన్తం వాజజిత౼ సమ్మార్జ్మి।

నమో దేవేభ్యః స్వధా పితృభ్యః సుయమే మే భూయాస్తమ్ ॥౭॥

ప. వి:- అగ్నే, వాజజిదితి వాజ+జిత్, వాజమ్, త్వా, సరిష్యన్తమ్, వాజజితమితి వాజ+జితమ్, సమ్, మార్జ్మి, నమః, దేవేభ్యః, స్వధా, పితృభ్య ఇతి పితృ+భ్యః, సుయమే ఇతి సు+యమే, మే, భూయాస్తమ్.॥౭॥

పదార్థః :-(అగ్నే) అగ్నిర్భౌతికః (వాజజిత్) వాజమన్నం జయతి యేన సః. వాజ ఇత్యన్ననామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨. ౭॥ అత్రోభయత్ర కృతో బహులమితి కరణే క్విప్. (వాజమ్) వేగవన్తమ్, (త్వా) తమ్ (సరిష్యన్తమ్) సర్వాన్ పదార్థానన్తరిక్షం గమయిష్యన్తమ్ (వాజజితమ్) వాజం యుద్ధం జయతి యేన తమ్ (సమ్) సమ్యగర్థే (మార్జ్మి) మార్ష్టి వా. అత్ర పక్షే పురుషవ్యత్యయః (నమః) అమృతాత్మకం జలమ్. నమ ఇత్యుదకనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧. ౧౨॥ (దేవభ్యః) దివ్యసుఖకారకేభ్యః పూర్వోక్తేభ్యో వస్వాదిభ్యః (స్వధా)అమృతాత్మకమన్నమ్. స్వధేత్యన్ననామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨. ౭॥ స్వం స్వకీయం సుఖం దధాత్యనయా సా. (పితృభ్యః) పాలన హేతుభ్య ఋతుభ్యః. ఋతవో వై పితరః. శ. ౨. ౫. ౨. ౩౨॥ (సు) శోభనేఽర్థే. (యమే) యచ్ఛన్తి బలపరాక్రమౌ యాభ్యాం తే (మే) మమ. (భూయాస్తమ్) భూయాస్తామ్. అత్ర వ్యత్యయః. అయం మంత్రః. శ. ౧.౩. ౬. ౧౪,౧౫. వ్యాఖ్యాతః ॥ ౭॥

అన్వయః:-యతోఽయమ[గ్నేఽ] గ్ని ర్వాజజిద్భూత్వా సర్వాన్ పదార్థాన్ సంమార్ష్టి తస్మా[త్త్వా]త మహం వాజం పరిష్యన్తం వాజజితం సంమార్జ్మి యేన యజ్ఞేన ప్రయుక్తే వాగ్ని

నా దేవేభ్యో నమః పితృభ్యః స్వధా సుయమే భవత స్తేనైతే వేం మమ సుయమే భూయాస్తం, భూయాస్తామ్. ॥౭॥

భావార్థః :- ఈశ్వర ఉపదిశతి. మనుష్యై ర్యః పూర్వమంత్రోక్తో ఽగ్నిః [సః] యజ్ఞస్య ముఖ్యసాధనః కర్తవ్యః. కుతః? అగ్నే రూర్ధ్వగమనశీలేన సర్వపదార్థభేదకత్వాత్. యానాస్త్రేషు సమ్యక్ ప్రయుక్తః శీఘ్రగమన విజయహేతుః స న్నృతుభి ర్దివ్యాన్ పదార్థాన్ సంపాద్య శుద్ధే సుఖప్రాపకే అన్నజలే కరోతీతి విజ్ఞాతవ్యమ్.॥౭॥

పదార్థము :-(అగ్నే) ఈ యగ్ని (వాజజిత్) ఉత్తమమగు అన్నమును ప్రాప్తింపజేయునది, సకల పదార్థములను శుద్ధము చేయునదై యున్నది. దీనిచే నేను (త్వా) అట్టి (వాజమ్) వేగవంతమగు (సరిష్యన్తమ్) సకల పదార్థములను అంతరిక్షమునకు జేర్చునదియు (వాజజితమ్) యుద్ధములందు విజయమును గలిగించునదియు నగు (త్వా) అట్టి భౌతికాగ్నిని (సమ్మార్జ్మి) చక్కగా శుద్ధపరచుచున్నాను. యజ్ఞమునందు ప్రయుక్తమొనర్చిన ఏ యగ్నిచే (దేవేభ్యః) సుఖకారకులగు పూర్వోక్త వస్వాదులద్వారా సౌఖ్యములకై (నమః) మిక్కిలి మధుర జలములు (పితృభ్యః) పాలనహేతువులగు వసంతము మున్నగు ఋతువులద్వారా స్వాస్థ్యము కొరకు (స్వధా) అమృతాత్మకమగు నన్నము సిద్ధపరచబడుచున్నదో ఆ రెండు యజ్ఞములు (మే) నాకొరకు (సుయమే) బలపరాక్రమముల ప్రసాదించునవిగా (భూయాస్తమ్) అగుగాక! ॥౭॥

భావార్థము :- పూర్వమంత్రోక్తమగు అగ్నిని యజ్ఞమునకు ముఖ్యసాధనముగా చేసికొనవలయును. ప్రత్యక్షముగ దాని జ్వాలలు కనబడుచునే యున్నవి. అట్లే అగ్నికి ఊర్ధ్వగమన, ఊర్ధ్వప్రజ్వలన స్వభావములు గలవు. సకల పదార్థములను ఛిన్నాభిన్న మొనర్చుటయు దాని స్వభావమై యున్నది. మరియు యానములందు, అస్త్రశస్త్రములందు బాగుగ ప్రయుక్తపరచబడునదై శీఘ్రగమనమునకు, విజయమునకు హేతువగుచున్నది. వసంతము మున్నగు ఋతువులద్వారా ఉత్తమోత్తమ పదార్థములను సమకూర్చి అన్నజలములను శుద్ధములుగను, సౌఖ్యమునొసగునవిగను జేయుచున్నదనియు దెలిసికొనవలయును అని పరమేశ్వరుడు ఉపదేశించుచున్నాడు. ॥౭॥

7. I kindle the fire, the giver of corn, full of intensity, the carrier of all oblations to the sky, and the bringer of victory in war. The fire properly used in the Yajna brings water through the forces of nature, and food through the seasons that protect us. May these (water and food) be the givers of strength and power for my use.

౩౮. అన్నాన్నమద్యేత్యస్య ఋషిః స ఏవ. విష్ణు ర్దేవతా. విరాట్ పంక్తి శ్ఛన్దః. పంచమః స్వరః.

పునః స కీదృశో భూత్వా కిం కరోతీత్యుపదిశ్యతే.

మరల నా యజ్ఞ మెటువంటిదై యేమిచేయుచుండునో యీ మంత్రమున ప్రకాశ పఱచబడియున్నది

౩౮ అస్కన్నమద్య దేవేభ్య ఆజ్యꣳ సంభ్రియాసమంఘ్రిణా విష్ణో

మా త్వావక్రమిషం వసుమతీమగ్నే తే ఛాయాముపస్థేషం విష్ణో

స్థానమసీతఽఇన్ద్రో వీర్యమకృణోదూర్ధ్వోఽధ్వరఽఆస్థాత్ ॥౮॥

ప.వి:- అస్కన్నమ్, అద్య, దేవేభ్యః, ఆజ్యమ్, సమ్, భ్రియాసమ్, అంఘ్రిణా, విష్ణో ఇతివిష్ణో, మా, త్వా, అవ, క్రమిషమ్, వసుమతీమితి వసు+మతీమ్, అగ్నే, తే, ఛాయామ్, ఉపస్థేషమ్, విష్ణోః, స్థానమ్, అసి, ఇతః, ఇన్ద్రః, వీర్యమ్, అకృణోత్, ఊర్ధ్వః, అధ్వరః, ఆ, అస్థాత్.॥౮॥

పదార్థః:-(అస్కన్నమ్) అవిక్షుబ్ధమ్ (అద్య) అస్మిన్నహని (దేవేభ్యః) దివ్యసుఖానామ్ ప్రాప్తయే. (ఆజ్యమ్) ఘృతాదికమ్ (సమ్) క్రియాయోగే (భ్రియాసమ్) ధారయేయమ్ (సమ్) క్రియాయోగే. (అంఘ్రిణా) గమనసాధనేనాగ్నినా. (విష్ణో) వ్యాపకేశ్వర (మా) నిషేధార్థే (త్వా) తం వా (అవ) అవేతి వినిగ్రహార్థీయః. నిరు. ౧. ౩॥ (క్రమిషమ్) ఉల్లంఘయేయమ్. అత్ర లిఙర్థేలుఙ్ (వసుమతీమ్) వసూని బహూని వస్తూని భవన్తి యస్యాం తామ్. అత్ర భూమన్యర్థే మతుప్ (అగ్నే) పరమేశ్వర భౌతికో వా, (తే) తవ తస్య వా (ఛాయామ్) ఆశ్రయమ్ (ఉప) క్రియార్థే (స్థేషమ్) ఉపపత్సీయ. అత్ర లిఙ్యాశిష్యఙిత్యఙి కృతే ఛన్దస్యుభయథేతి సార్వధాతుకత్వాదియాదేశ ఆర్ధధాతుకత్వాత్సకారలోపో న భవతి. (విష్ణోః) యజ్ఞస్య (స్థానమ్) స్థిత్యర్థమ్ (అసి) భవతి. అత్ర వ్యత్యయః (ఇతః) స్థానాత్ (ఇన్ద్రః) సూర్యోవాయుర్వా. (వీర్యమ్) వీరస్య కర్మ పరాక్రమం వా (అకృణోత్) కరోతి. అత్ర లడర్థే లఙ్ (ఊర్ధ్వః) ఆకాశస్థః సన్ (అధ్వరః)యజ్ఞః (ఆ) సమన్తాత్ (అస్థాత్)తిష్ఠతి. అత్ర లడర్థే లుఙ్. అయం మంత్రః. శ., ౧. ౪. ౧. ౧-౩ వ్యాఖ్యాతః॥౮॥

అన్వయః :-అహం దేవేభ్యో యదస్కన్నమవిక్షుబ్ధమాజ్యమంఘ్రిణా సంభ్రియాసం [విష్ణో]అద్య త్వా తదహం మావక్రమిషం మోల్లంఘయేయమ్. హే అగ్నే జగదీశ్వర! తే తవ వసుమతీం ఛాయామహముపస్థేష ముపపత్సీయ. యోఽయ మగ్ని ర్విష్ణో ర్యజ్ఞస్య

స్థానమస్యస్తి తస్యాపి వసుమతీం ఛాయామముపస్థాయం యజ్ఞం సాధయామి. యం ఊర్ధ్వోఽధ్వరోఽగ్నౌ హుతః సమన్తాత్ తిష్ఠతి తమిత ఇన్ద్రో ధృత్వా వీర్యమకృణోత్ కరోతి.॥౮॥

భావార్థః:-ఈశ్వర ఉపదిశతి యేన పూర్వోక్తేన యజ్ఞేనాన్నజలే శుద్ధే పుష్కలే భవత స్తదేతస్య సిద్ధ్యర్థం మనుష్యైః పుష్కలాః సంభారాః సదా చేతవ్యాః. నైవ మమ వ్యాపకస్యాజ్ఞాముల్లంఘ్య వర్తితవ్యమ్. కిన్తు బహుసుఖప్రాపకం మదాశ్రయం గృహీత్వాఽగ్నౌ యో యజ్ఞః క్రియతే. యమిన్ద్రః స్వకీయైః కిరణై శ్ఛిత్వా వాయునా సహోర్ధ్వమాకృష్యోర్ధ్వం మేఘమణ్డలే స్థాపయతి. పునస్తస్మాద్భూమిం ప్రతి నిపాతయతి యేన భూమౌ మహద్వీర్యం జాయతే స సదాఽనుష్ఠాతవ్య ఇతి.॥౮॥

పదార్థము :- నేను (దేవేభ్యః) ఉత్తమసుఖ ప్రాప్తికై ఏవి (అస్కన్నమ్) నిశ్చలసుఖముల నిచ్చు (ఆజ్యమ్) ఘృతము మున్నగు ఉత్తమోత్తమ పదార్థములు గలవో, వానిని (అంఘ్రిణా) పదార్థములను చేర్చునట్టి అగ్నిచే (అద్య) నేడు (సంభ్రియాసమ్) ధరించెదను (త్వా) దానిని నేను (మా వక్రమిషమ్) ఎన్నటికిని ఉల్లంఘించకుండెదనుగాక! హే అగ్నే పరమాత్మా! (తే) నీయొక్క (వసుమతీమ్) పదార్థముల నిచ్చు (ఛాయామ్) ఆశ్రయమును నేను (ఉపస్థేషమ్) పొందుదునుగాక! (అగ్నే) ఏ యీ భౌతికాగ్ని (విష్ణోః) యజ్ఞమునకు (స్థానమ్) నివసించు స్థానమై (అసి) ఉన్నదో దానియొక్క (వసుమతీమ్) ఉత్తమ పదార్థముల నొసగు (ఛాయామ్) ఆశ్రయమును నేను (ఉపస్థేషమ్) ప్రాప్తించుకొని యజ్ఞమును సిద్ధమొనర్చుచున్నాను. (ఊర్ధ్వః) ఆకాశస్థమై (అధ్వరః) అగ్నియందు స్థిరమై యుండు ఏ యజ్ఞము (ఆ) సకల దిశలకు (అస్థాత్) వ్యాపించున దగుచున్నదో దానిని (ఇతః) ఇచ్చటినుండి (ఇన్ద్రః) సూర్యుడు మరియు వాయవులు ధారణమొనర్చి (వీర్యమ్) అట్టికర్మను, లేక పరాక్రమమును (అకృణోత్) చేయుచున్నవి. ॥౮॥

భావార్థము :-ఈశ్వరు డిట్లుపదేశించుచున్నాడు :-పూర్వోక్త యజ్ఞముచే ఏ జలవాయువులు శుద్ధమై అధిక అన్నము నుత్పన్నమొనర్చునవి యగుచున్నవో - అట్టి యా యజ్ఞమును సిద్ధించుకొనుటకు మనుష్యు లధిక సామగ్రిని సమకూర్చుకొనవలయును. సర్వవ్యాపకుడనగు నా యాజ్ఞ నెల్లప్పుడును ఉల్లంఘించవలదు. మరియు నేమనగా అనేక సౌఖ్యములను సమకూర్చునట్టి నా యాశ్రయమును గ్రహించి సదా అగ్నియందు ఏ యజ్ఞ మొనర్చబడునో, దేనిని సూర్యుడు తన కిరణములద్వారా ఆకర్షించి వాయువుసహాయముచే ఊర్ధ్వమున మేఘమండలమున స్థాపించి, తిరిగి దాని నచటినుండి భూమిపైకి మేఘములద్వారా వర్షింపజేయుచున్నాడో, దేనివల్ల భూమిపై అధిక సుఖ ముత్పన్నమగుచున్నదో అట్టి యజ్ఞమును మానవు లెల్లరును ఎల్లప్పుడును అనుష్ఠించుట యోగ్యమైయున్నది. ॥౮॥

8. May I today for the acquisition of comforts collect through Yajna butter and other articles which contribute to happiness.

O God may I never violate it (Yajna). O Lord may I obtain Thy refuge, abounding in

store of riches. This fire is the abode of yajna. Through it (yajna) sun, and air gain strength. This yajna resides is space and fire!.

౪౦. అగ్నే వేరిత్యస్య ఋషిః స ఏవ. అగ్నిర్దేవతా, జగతీ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

పునస్తేన కిం భవతీత్యుపదిశ్యతే.

ఆ యజ్ఞమువలన నేమి లాభము కలుగునో ఈ మంత్రమున ప్రకాశపఱచినాడు.

౪౦ అగ్నే వేర్హోత్రం వేర్దూత్యమవతాన్త్వాన్ద్యావా పృథివీఽఅవ త్వం
ద్యావాపృథివీ స్విష్టకృ ద్దేవేభ్యఽ ఇన్ద్రఽ ఆజ్యేన హవిషా
భూత్స్వాహా సం జ్యోతిషా జ్యోతిః॥౯॥

ప.వి:- అగ్నే, వేః, హోత్రమ్, వేః, దూత్యమ్, అవతామ్, త్వామ్, ద్యావాపృథివీ ఇతి ద్యావా+ పృథివీ, అవ, త్వమ్, ద్యావాపృథివీ ఇతి ద్యావా+ పృథివీ, స్విష్టకృదితి స్విష్ట+ కృత్, దేవేభ్యః, ఇన్ద్రః, ఆజ్యేన, హవిషా, భూత్, స్వాహా, సమ్, జ్యోతిషా, జ్యోతిః.॥౯॥

పదార్థః:-(అగ్నే) పరమేశ్వర భౌతికో వా. (వేః) విద్ధి వేదయంతి ప్రాపయంతి వా. అత్రోభయత్ర లడర్థే లఙ్. వీ గతి..... ఇత్యస్య ప్రయోగోఽడభావ శ్చ (హోత్రమ్) జుహ్వతి యస్మిన్ తద్యజ్ఞ కర్మ (వేః) విద్ధి వేదయంతి ప్రాపయంతి వా. (దూత్యమ్) దూతస్య కర్మ తత్. దూతస్య భాగకర్మణీ. అ.౪. ౪. ౧౨౧. అనేన యత్ప్రత్యయః. (అవతామ్) రక్షతః. (త్వామ్) తత్ (ద్యావాపృథివీ) ద్యౌశ్చ పృథివీ చ తే. దివో ద్యావా. అ. ౬.౩.౨౯. అనేన ద్వన్ద్వే సమాసే దివః స్థానే ద్యావాదేశః (అవ) రక్ష రక్షతి వా. అత్ర పక్షే వ్యత్యయః. (త్వమ్) స వా. (ద్యావాపృథివీ) అస్మత్ప్రాప్తే న్యాయప్రకాశపృథివీ రాజ్యే. ద్యావాపృథివీ ఇతి పదనామసు పఠితమ్, నిఘం. ౫. ౩. ఇత్యత్ర ప్రాప్త్యర్థో గృహ్యతే (స్విష్టకృత్) యః శోభన మిష్టం కరోతి సః. (దేవేభ్యః) విద్వద్భ్యో దివ్యసుఖేభ్యో వా. (ఇన్ద్రః) భౌతికః సూర్యో వాయుర్వా. ఇన్ద్రేణ వాయునా ఋ. ౧. ౧౪. ౧౦ అనేనేన్ద్రశబ్దేన వాయురపి గృహ్యతే. (ఆజ్యేన) యజ్ఞే ఽగ్నౌ చ ప్రక్షేపితుం యోగ్యేన ఘృతాదినా (హవిషా) సంస్కృతేన హోతవ్యేన పదార్థేన. (భూత్) భవతి. అత్ర లడర్థే లుఙ్. అడభావ శ్చ (స్వాహా) వేదవాణీదం కర్మాహ (సమ్) సమ్యగర్థే (జ్యోతిషా)

తేజస్వినా లోకసమూహేన సహ. (జ్యోతిః) ప్రకాశవాన్. ద్యుతేరిసన్నాదేశ్చ జః ఉ. ౨. ౧౦౫ ఇతి ద్యుతధాతో రిసప్రత్యయ ఆదేర్జకారాదేశశ్చ. అయం మంత్రః॥ శ. ౧. ౪. ౧. ౪-౯॥ వ్యాఖ్యాతః.।౯॥

అన్వయః:-హే పరమేశ్వర! యే ద్యావాపృథివీ యజ్ఞమవతాం రక్షతస్తే త్వం వేః రక్ష. యథా ౭ యమగ్నిర్హోత్రం దూత్యం చ కర్మ ప్రాప్తో ద్యావాపృథివీ రక్షతి తథా హే భగవన్! దేవేభ్యః స్విష్టకృత్ త్వమస్మాన్ వేః సదా పాలయ. యథా౭యమాజ్యేన హవిషా జ్యోతిషా సహ జ్యోతిః స్విష్టకృదిన్ద్రో ద్యావాపృథివ్యో రక్షకో భూద్భవతి తథా త్వం విజ్ఞానజ్యోతిః ప్రదానేనాస్మాన్సమవేతి స్వాహా.।౯॥

భావార్థః:-ఈశ్వరో మనుష్యేభ్యో వేదేషూపదిష్టవానస్తి. మనుష్యైర్యద్యదగ్నిపృథివీ సూర్య వాయ్వాదిభ్యః పదార్థేభ్యః హోత్రం దూత్యం చ కర్మనిమిత్తం విదిత్వా౭నుష్ఠీయతే తత్తదిష్టకారి భవతి. అష్టమ మంత్రేణ యజ్ఞసాధనం యదుక్తం తత్ఫలం నవమేన ప్రకాశితమితి.।౯॥

పదార్థము :-(అగ్నే) ఓ పరమేశ్వరా! ఏ (ద్యావాపృథివీ) ప్రకాశమయ సూర్యుడు మరియు భూమి యజ్ఞమును (అవతామ్) రక్షించుచున్నవో అట్లే (త్వమ్) నీవును (వేః) రక్షించుము. మరియు నెటుల ఈ భౌతికాగ్ని (హోత్రమ్) యజ్ఞము (ద్యూతమ్) చేరవేయు [దూత] కర్మను పొంది (ద్యావాపృథివీ) ప్రకాశమయమగు సూర్యలోక మరియు పృథివీలోకములను రక్షణచేయునో, అదేవిధముగ ఓ పరమాత్మా! (దేవేభ్యః) విద్వాంసులకొరకై (స్విష్టకృత్) సర్వశ్రేష్ఠములగు ఇష్టకార్యములొనర్చు నీవు మమ్ము (అవ) రక్షించుము. (ఆజ్యేన) యజ్ఞాగ్నియందు సమర్పించుటకు యోగ్యమగు ఘృతము మున్నగు ఉత్తమోత్తమ పదార్థములతోను (హవిషా) సంస్కరించబడిన అనగా చక్కగా శుద్ధమొనర్చబడిన హవనయోగ్యమగు కస్తూరి, కేసరి మున్నగు పదార్థములతోను (జ్యోతిషా) ప్రకాశమయములగు లోకములతోగూడి (జ్యోతిః) ప్రకాశమయమగు కిరణములచే (స్విష్టకృత్) కోరినట్టి ఉత్తమకార్యముల సిద్ధియొనర్చునట్టి (ఇన్ద్రః) సూర్యలోకముగూడ (ద్యావాపృథివీ) మా న్యాయప్రకాశము మరియు పృథివీరాజ్యమును రక్షించునదిగా (అభూత్) అగుచున్నది. అట్లే (జ్యోతిః) విజ్ఞానరూప ప్రకాశ [జ్యోతి] దానముచే మమ్ము (సమ్, అవ) ఈ కర్మను రక్షించుము అని (స్వాహా) వేదవాణి చెప్పుచున్నది. ।౯॥

భావార్థము :-సూర్యుడు, పృథివి, అగ్ని, వాయువు మున్నగు పదార్థముల నిమిత్తకారణములను దెలిసికొని హోమ దౌత్య సంబంధ కార్యముల ననుష్ఠించగా నవి కోరిన సౌఖ్యముల నిచ్చునవి అగునని ఈశ్వరుడు వేదములద్వారా ఉపదేశించెను. ఎనిమిదవ మంత్రమున చెప్పబడిన యజ్ఞసాధన ఫలితము తొమ్మిదవ మంత్రమున ప్రకాశపరచబడినది. ।౯॥

9. Oh God protect the sun and earth, which protect the yajna. Just as fire acquiring the yajna and acting as an envoy, protects the sun and earth, so protect us, Oh Lord, the doer of the noble deeds for the learned. Just as the sun conbining light with light through the oblations put into fire, protects the heaven and earth so God guard us with the light of spiritual knowledge. This is thus ordained in the Veda!.

౪౧. మయీద మిత్యస్య ఋషిః స ఏవ. ఇన్ద్రో దేవతా. భురిగ్బ్రాహ్మీ పంక్తి శ్ఛన్దః. పంచమః స్వరః.

అథ తజ్జన్యం ఫలముపదిశ్యతే.

ఇపు డీ మంత్రమున చెప్పబడిన యజ్ఞముచే కలిగెడు ఫలితముల ఉపదేశము.

౪౧ మయీదమిన్ద్రఽ ఇన్ద్రియం దధాత్వస్మాన్ రాయో మఘవానః సచన్తామ్ అస్మాకꣳ సన్త్వాశిషః సత్యా నః సన్త్వాశిషఽ ఉపహూతా పృథివీ మాతోప మాం పృథివీ మాతా హ్వయతామగ్ని రాగ్నీధ్రాత్స్వాహా ॥౧౦॥

ప.వి:- మయి, ఇదమ్, ఇన్ద్రః, ఇంద్రియమ్, దధాతు, అస్మాన్, రాయః, మఘవాన ఇతి మఘు+వానః, స చన్తామ్, అస్మాకమ్, సన్తు, ఆశిష ఇత్యాశిషః, సత్యాః, నః, సన్తు, ఆశిష ఇత్యాశిషః, ఉపహూతే త్యుప+హూతా, పృథివీ, మాతా, ఉప, మామ్, పృథివీ, మాతా, హ్వయతామ్, అగ్నిః, ఆగ్నీధ్రాత్, స్వాహా.॥౧౦॥

పదార్థః-(మయి) ఆత్మని (ఇదమ్) యచ్ఛుద్ధం జ్ఞానయుక్తం సాధుకారి ప్రత్యక్షం తత్ (ఇన్ద్రః) పరమేశ్వరః (ఇన్ద్రియమ్) ఇన్ద్రస్యైశ్వర్యప్రాప్తే ర్లిఙ్గం చిహ్నమిన్ద్రేణ పరమేశ్వరేణ దృష్టమిన్ద్రేణ సృష్టం ప్రకాశిత మిన్ద్రేణ విద్యావతా జీవేన జుష్టం సంప్రీత్యా సేవితమిన్ద్రేణ పరమేశ్వరేణ యద్దత్తం సర్వసుఖజ్ఞానసాధకమ్. ఇన్ద్రియ మిన్ద్రలింగమిన్ద్ర దృష్టమిన్ద్రసృష్టమిన్ద్రజుష్టమిన్ద్రదత్తమితి వా.అ. ౫.౨,౯౩. అనేనోక్తేష్వర్థేష్విన్ద్రియశబ్దో నిపాతితః (దధాతు) నిత్యం ధారయతు (అస్మాన్) మనుష్యాన్ (రాయః) విద్యా సువర్ణ చక్రవర్తి రాజ్యాది ధనాని. రాయ ఇతి ధననామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨,౧౦॥ (మఘవానః) మఘాని బహూని ధనాని విద్యన్తే యేష్వైశ్వర్య యోగేషు తే. అత్ర భూమన్యర్థే మతుప్. మఘమితి

ధనానామధేయం మంహతేర్దానకర్మణః నిరు. ౧,౭ (సచన్తామ్) సమవేతాః ప్రాప్తా భవన్తు. (అస్మాకమ్) పరోపకారిణాం ధార్మికాణాం మానవానాం (సంతు) భవన్తు. (ఆశిషః) కామనాః (సత్యాః) సిద్ధాః (నః) అస్మాకం విద్యావతాం రాజ్య సేవినామ్. (సన్తు) భవన్తు. (ఆశిషః) న్యాయేచ్ఛావిశిష్టాః క్రియాః. శాస ఇత్వే ఆశాసః క్వావుపసంఖ్యానమ్. అ, ౬.౪.౩౪. అనేన వార్తికేనాశీరితి సిద్ధః (ఉపహూతా) ఉపహూయంతే జనై రాజ్యసుఖార్థం యా (పృథివీ) పృథుసుఖనిమిత్తా; (మాతా) మాన్యకరణహేతుః. (ఉప) గతార్థే (మామ్) సుఖార్థినం ధార్మికమ్, (పృథివీ) పృథుసుఖదాత్రీ విద్యా (మాతా) ధర్మార్థకామమోక్షసిద్ధ్యా మాన్యదాత్రీ (హ్వాయతామ్) స్పర్ధతాముపదిశతామ్. (అగ్నిః) ఈశ్వరః (ఆగ్నీధ్రాత్) అగ్నిరిధ్యతే ప్రదీప్యతే యస్మిన్ తస్యేదం శరణమాశ్రయణం తస్మాత్. అగ్నీధః శరణే రఞ్ భం చ. అ. ౪.3. ౧౨౦. అనేన వార్తికేనాధికరణవాచినః క్విబన్తాదగ్నీధ్ ప్రాతిపతికాదఞ్ ప్రత్యయః. (స్వాహా) సుహుతమాహ యయా సా. అయం మంత్రః శత. ౧. ౬.3. 3౯-౪౪. వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౦॥

అన్వయః :-ఇన్ద్రో మయీద మిన్ద్రియం రాయశ్చ దధాతు, తత్కృపయా స్వపురుషార్థేన చ యథా వయం మఘవానో భవేమ తథాఽస్మాన్ రాయః సచన్తామ్. ఏవం చాస్మాకమాశిషః సత్యాః సన్త్వేవం మాతేయం పృథివీ విద్యోపహూతా చ సతీ మాముపాహ్వయతాముపదిశతామ్. తథా మయాఽనుష్ఠితోఽయ మగ్నిరాగ్నీధ్రా దిష్టకృత్సన్ నోఽస్మాకం సుఖాన్యుపహ్వయతి ఏవం సమ్యగ్ఘుతమిష్టకారి భవతీతి స్వాహా వేదవాణ్యాహ. ॥౧౦॥

భావార్థః:-యే పురుషార్థిన ఈశ్వరోపాసకా స్త ఏవ శోభనం మనః శ్రేష్ఠాన్యుత్తమాని ధనాని సత్యా ఇచ్ఛాశ్చ ప్రాప్నువన్తి నేతరే. సర్వస్య మాన్యప్రాప్తిహేతుత్వాత్ భూమివిద్యే పృథివీశబ్దేనాత్ర ప్రకాశితే స్తః. సర్వైరేతే సదోపకర్తవ్యే భవత ఇతీశ్వరోఽనేన వేద మంత్రేణాహ. నవమ మంత్రేణాగ్న్యాదిభ్యః సాధితేభ్య ఇష్టసుఖప్రాప్తి రుదితా సైవానేన దశమేన మంత్రేణ ప్రకాశితేతి.॥౧౦॥

పదార్థము :-(ఇన్ద్రః)పరమేశ్వరుడు (మయి) నాయందు (ఇదమ్ ఇన్ద్రియమ్) ప్రత్యక్ష ఐశ్వర్యప్రాప్తికి చిహ్నములను పరమేశ్వరుడు తన జ్ఞానముతో గావించినవియును, పరమేశ్వర ప్రకాశితములును, సకల సౌఖ్యములను గలుగజేయు నిమిత్తము విద్వాంసులకొసగబడినవియును 'ఇంద్రులు' అనగా విద్వాంసులు ప్రీతిపూర్వకముగా సేవించునవియు నగు ఈ ఇంద్రియములను (రాయః) విద్య, సువర్ణము, చక్రవర్తిరాజ్యాది ధనములను (దధాతు) నిత్యము స్థాపించునుగాక! మరియు నాతని కృపచేతను, మా పురుషార్థమువల్లను (మఘవానః) బహుళ ధనములు,రాజ్యాది పదార్థములు కలిగి మమ్ము పరిపూర్ణైశ్వర్యవంతులుగా జేయగలుగునట్టివియు నగు ధనములు (నః) ధర్మాత్ములము, విద్వాంసులము నగు మాకు (సచన్తామ్) ప్రాప్తించుగాక! (అస్మాకమ్) పరోపకారులము, ధర్మాత్ములము నగు మా (ఆశిషః) మనోరథములును (సత్యాః)

సిద్ధించి (సన్తు)యుండును గాక! (నః) మా (ఆశిషః) న్యాయమగు ఇచ్ఛాయుక్తక్రియలును (సత్యాః) సిద్ధించి (సన్తు) ఉండుగాక! మరియు నిదే విధముగ (మాతా) ధర్మార్థకామమోక్షముల సిద్ధిద్వారా మాన్యతను గలగించు ఏ విద్య (పృథివీ) అధికసుఖములనొసగెడు ఏ భూమియును గలవో (ఉపహూతా) రాజ్యాదిసుఖముల నిమిత్తము మనుష్యులు వేనిని సక్రమముగ పొందుచున్నారో వానిని (మామ్) సుఖమును గోరెడు నాకు (ఉపహ్వయతామ్) బాగుగా యుపదేశించుగాక! (అగ్నీధ్రాత్) ఇంధనముల [సమిధల] చే ప్రజ్వలింపబడుచు నాచే ననుష్ఠించబడు ఈ (అగ్నిః) భౌతికాగ్ని మా కోరికలను దీర్చునదగుచు (నః) మాకు సకలసుఖములను గలుగజేయును గాక! ఏలయనగా ఇట్లు బాగుగా హోమమొనర్చబడినది మా వాంఛలను సఫలీకృతమొనర్చును. (స్వాహా) ఈ కార్యమును మానవులెల్లరును ఆచరించవలయునని వేదవాణి యాదేశించుచున్నది. ॥౧౦॥

భావార్థము :- పురుషార్థులు, పరోపకారులు, ఈశ్వరోపాసకులు నగువారే శ్రేష్ఠజ్ఞానము, ఉత్తమ ధనము, కామ్యసిద్ధి బడయగలుగుదురు. ఎల్లరకును మాన్యతనిచ్చు భూమి, విద్య ఈ మంత్రమున పృథివీ శబ్దముచే ప్రకాశింపబడినవి. మానవులు ఉపకారమును పొందుట కీ రెండు యోగ్యతలను ఈశ్వరుడు ఉపదేశించినాడు. తొమ్మిదవ మంత్రమునం దగ్న్యాది పదార్థములద్వారా వాంఛితప్రాప్తి చెప్పబడినది. ఈ విషయమీ పదవ మంత్రమునను ప్రకాశపరచ బడినది. ॥౧౦॥

10. May God bestow on me spiritual power. May we obtain wealth full of various kinds of splendour, and earthly power. May our desires be fulfilled, may they attain to fruition, Men use this Earth and knowledge (where by salvation is attained) for the pleasures of kingship. May these Earth and knowledge advise me. May God, as my ultimate refuge and resort instruct me. This is thus ordained in the Veda.

౪౨. ఉపహూ తే త్యస్య ఋషిః స ఏవ. ద్యావా పృథివీ దేవతే. బ్రాహ్మీ బృహతీ ఛన్దః. మధ్యమః స్వరః.

పునస్తమేవార్థం దృఢయతి. మరల పై మంత్రమున చెప్పబడిన అర్థములనే దృఢపరచెను.

౪౨ ఉపహూతో ద్యౌష్పితోప మాం ద్యౌష్పితా హ్వయతామగ్నిరాగ్నీధ్రా

త్స్వాహా। దేవస్య త్వా సవితుః ప్రసవేఽశ్వినోర్బాహుభ్యాం పూష్ణో

హస్తాభ్యామ్। ప్రతిగృహ్ణామ్యగ్నేష్ట్వాస్యేన ప్రాశ్నామి ॥౧౧॥

ప. వి:- ఉపహూత ఇత్యుప+హూతః, ద్యౌః, పితా, ఉప, మామ్, ద్యౌః, పితా, హ్వయతామ్, అగ్నిః, ఆగ్నీధ్రాత్, స్వాహా, దేవస్య, త్వా, సవితుః, ప్రసవ ఇతి ప్ర+సవే,

అశ్వినోః, బాహుభ్యామితి బాహు+భ్యామ్, పూష్ణః, హస్తాభ్యామ్, ప్రతి, గృహ్ణామి, అగ్నేః, త్వా, ఆస్యేన, ప్ర, అశ్నామి.॥౧౧॥

పదార్థః:-(ఉపహూతః) కృతోపహ్వానః, (ద్యౌః) ప్రకాశరూపః (పితా) సర్వపాలక ఈశ్వరః. (ఉప) క్రియార్థే (మామ్) సుఖభోక్తారమ్. (ద్యౌః) ప్రకాశమయః, (పితా) పాలనహేతుః సూర్యలోకః. (హ్వయతామ్) హ్వయతి. అత్ర వ్యత్యయేన లడర్థేలోట్. (అగ్నిః) జాఠరస్థః. (ఆగ్నీధ్రాత్) అన్నాశయాత్. సాధుత్వమస్య పూర్వవజ్ జ్ఞేయమ్. (స్వాహా) సుహుతం సుఖకార్యాహేశ్వరః. (దేవస్య) హర్షకరస్య. (త్వా) త్వాం తం వా. (సవితుః) సర్వస్య జగతః ప్రసవితురీశ్వరస్య (ప్రసవే) ఉత్పన్నేఽస్మిన్ జగతి (అశ్వినోః) ప్రాణాపానయోః (బాహుభ్యామ్) ఆకర్షణధారణాభ్యామ్, (పూష్ణః) పుష్టిహేతోః సమానస్య వాయోః, (హస్తాభ్యామ్) శోధనసర్వాంగప్రాపణాభ్యామ్. (ప్రతిగృహ్ణామి) నిత్యం స్వీకరోమి (అగ్నేః) భౌతికస్య. (పాచకస్య) (త్వా) తం భక్ష్యం పదార్థమ్. (ఆస్యేన)ముఖేన ఓష్ఠాత్ప్రభృతి ప్రాక్కాకలకాదాస్యమ్, అ. ౧. ౧,౯ ఇతి మహాభాష్యే. అస్యన్తిప్రక్షిపన్తి ఉదరేఽన్నాదికం యేన తదాస్యం ముఖమ్. (ప్ర) గుణైర్యత్ప్రకృష్టం తదర్థే. క్రియాయోగే. ప్రపరేత్యేతస్య ప్రాతిలోమ్యం ప్రాహ. నిరు. ౧. ౩. (అశ్నామి) భుంజే. అయం మంత్రః శ. ౧.౬.౩. ౩౯-౪౪. వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౧॥

అన్వయః :-మయా ద్యౌః పితేశ్వర ఉపహూతో మాముపహ్వయతాం స్వీకరోత్వేవం మయా ద్యౌః పితా పాలనహేతుః సూర్యలోక ఉపహూతః స్పర్ధితః సన్ మాం విద్యాయై ఉపహ్వయతి. యోఽగ్నిః స్వాహా సుహుతం భుక్తమన్నమాగ్నీధ్రాత్ పచతి యో దేవస్య సవితుః ప్రసవే వర్తమానోఽస్తి తమహంభోగమశ్వినో ర్బాహుభ్యాం పూష్ణో హస్తాభ్యాం ప్రతి గృహ్ణామి. గృహీత్వా చ ప్రదీప్తస్యాగ్నేర్మధ్యే పాచయిత్వాఽఽస్యేన ప్రాశ్నామి. ॥౧౧॥

భావార్థః:-అత్ర శ్లేషాలంకారః. మనుష్యైరాత్మశుద్ధ్యర్థమనన్తవిద్యాప్రకాశకస్య పరమేశ్వరస్యాహ్వానం నిత్యం కార్యమ్. తథా చ విద్యాసిద్ధయే చక్షుషా సంశోధ్య జాఠరాగ్నిం ప్రదీప్య సంస్కృతం మితమన్నం నిత్యం భోక్తవ్యమ్. ఈశ్వరేణ జగత్యుత్పాదితైః పదార్థైర్యః సర్వో భోగః సిద్ధ్యతి, స చ విద్యాధర్మయుక్తేన వ్యవహారేణ భోక్తవ్యో భోజయితవ్య శ్చ. యే పూర్వమంత్రేణ పృథివ్యాం విద్యయా ప్రాప్తవ్యా మాన్యకారిణః పదార్థా ఉక్తా స్తేషాం భోగో ధర్మేణ యుక్త్యా చ సర్వైః కార్య ఇత్యనేన ప్రతిపాదితః ॥౧౧॥

పదార్థము :-నాచే (ద్యౌః) ప్రకాశమయుడు (పితా) సర్వపాలకుడు నగు ఈశ్వరుడు (ఉపహూతః) ప్రార్థించబడెనో(మామ్) సౌఖ్యములననుభవించు నన్ను (ఉపహ్వయతామ్) చక్కగా స్వీకరించుగాక! ఇదేవిధముగ (ద్యౌః) ప్రకాశవంతమగు (పితా) సకల శ్రేష్ఠక్రియలను పాలించుటకు హేతువగు సూర్యలోకము (ఉపహూతః) నాచే క్రియలయందు ప్రయుక్తమొనర్చబడినదై (మామ్) సకలసుఖముల ననుభవించెడి నన్ను విద్యనిమిత్తము (ఉపహ్వయతామ్) సంయుక్తపరచునుగాక! (అగ్నిః) ఏ జఠరాగ్ని (స్వాహా) బాగుగాతినబడిన యన్నమును (ఆగ్నిధ్రాత్) ఉదరమునందున్న యన్నకోశమున జీర్ణమొనర్చుచున్నదో దానితో (దేవస్య) సంతోషమును గలిగించువాడును (సవితుః) సృష్టి కర్తయునైన పరమేశ్వరునిచే నుత్పన్నమొనర్చబడిన (ప్రసవే) విశ్వమున స్థిరమై యున్న (త్వా) ఆ భోగమును నేను (అశ్వినోః) ప్రాణాపానముల (బాహుభ్యామ్) ఆకర్షణ, ధారణగుణముల చేతను (పూష్ణః) పుష్టికి కారణమైన సమానవాయువుయొక్క (హస్తాభ్యామ్) శోధనగుణముచేతను శరీరమునందలి ప్రతియంగమునకుజేర్చు గుణముచేతను (ప్రతిగృహ్ణామి) బాగుగా గ్రహించుచున్నాను. ఆ పిదప (అగ్నేః) ప్రజ్వలిత యగ్నియందు పక్వమొనర్చి (త్వా) భుజించదగిన యన్నమును (ఆస్యేన) నోటితో (ప్రాశ్నామి) తినుచున్నాను. ॥౧౧॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున శ్లేషాలంకార మున్నది. మనుష్యు లెల్లరును తమ ఆత్మశుద్ధికై, అనంత విద్యలను ప్రకాశమొనర్చిన యా జగదీశ్వరుని సదా ఆహ్వానించవలయును అనగా అనుదినమును సేవించవలయును. మరియు విద్యాసిద్ధికై ఉదరాగ్నిని ప్రజ్జ్వలితమొనర్చి నేత్రములతో బాగుగా జూచి పక్వమొనర్చబడిన యన్నమును తగు మాత్రముగ నిత్యమును భుజించవలయును. ఈశ్వరునిచే సృష్టించబడిన పదార్థములవలన సిద్ధమగు సకల భోగములను ఈ లోకమున విద్యాధర్మయుక్త వ్యవహారములచే భోగించవలయును [అనగా భుజించవలయును]. ఎల్లరును భుజించునట్లు చేయవలెను. పూర్వమంత్రమున భూమండలమున విద్యద్వారా ప్రాప్తించదగినవియు, గౌరవము గలిగించునవియు నగు ఏ పదార్థములు చెప్పబడియున్నవో, వానిని మానవు లెల్లరును పురుషార్థముద్వారా సేకరించుకొని ధర్మముతోను, యుక్తితోను అనుభవించవలయునని ఈ మంత్రమున ప్రతిపాదించబడినది. ॥౧౧॥

11. I have prayed to the Effulgent, All sustaining God, May the Lord Father accept my prayer. Our digestive faculty digests by means of gastric juice the food put into the stomach. In this universe created by the All-Blissful God, I take that food through the qualities of attraction and retention, of inhalation and exhalation; and the forces of purification and permeation of the invigorating air, through out the body. Cooking my food in the burnt fire I eat it with my mouth.

౪౩. ఏతన్త ఇత్యస్య ఋషిః స ఏవ. సవితా దేవతా. భురిగ్బృహతీ ఛన్దః. మధ్యమః స్వరః.

కస్మై ప్రయోజనాయ కేనాయం విద్యాప్రబంధః ప్రకాశిత ఇత్యుపదిశ్యతే.

ఏ ప్రయోజనముకై ఈ విద్యా ప్రబంధమును నెవ్వడు ప్రకాశిత మొనర్చెనో

యీ మంత్రమునం దుపదేశించబడినది.

౪౩ ఏత న్తే దేవ సవితర్యజ్ఞం ప్రాహు ర్బృహస్పతయే బ్రహ్మణే।
తేన యజ్ఞమవ తేన యజ్ఞపతి న్తేన మా మవ ॥౧౨॥

ప.వి:- ఏతమ్, తే, దేవ, సవితః, యజ్ఞమ్, ప్ర, ఆహుః, బృహస్పతయే, బ్రహ్మణే, తేన, యజ్ఞమ్, అవ, తేన, యజ్ఞపతిమితి యజ్ఞ+పతిమ్, తేన, మామ్, అవ.॥౧౨॥

పదార్థః:- (ఏతమ్)పూర్వోక్తం (తే) తవ. (దేవ) దివ్యసుఖగుణానాం దాతః (సవితః) సకలైశ్వర్య విధాతర్జగదీశ్వర! (యజ్ఞమ్) యం సుఖాయ యష్టు మర్హమ్, (ప్రాహుః) ప్రకృష్టం బ్రువన్తి (బృహస్పతయే) బృహత్యా వేదవాణ్యాః పాలకాయ (బ్రహ్మణే) చతుర్వేదాధ్యయనేన బ్రహ్మత్వాధికారం ప్రాప్తాయ (తేన) బృహద్విజ్ఞానదానేన (యజ్ఞమ్) పూర్వోక్తం త్రివిధం, (అవ) నిత్యం రక్ష (తేన) ధర్మానుష్ఠానేన, (యజ్ఞపతిమ్) యజ్ఞస్యానుష్ఠానేన పాలకమ్, (తేన) విద్యాధర్మప్రకాశేన, (మామ్) (అవ) రక్ష. అయం మంత్రః.శ.౧.౬.౨. ౧౪-౨౧. వ్యాఖ్యాతః ॥౧౨॥

అన్వయః:-హే దేవ సవితర్జగదీశ్వర! వేదా విద్వాంసశ్చ యమేతం యజ్ఞం భవత్ప్రకాశితం ప్రాహుర్యేన బృహస్పతయే బ్రహ్మణే సుఖాధికారాః ప్రాప్నువన్తి తేనేమం యజ్ఞం యజ్ఞపతిం మాం చావ సతతం రక్ష ॥౧౨॥

భావార్థః:- ఈశ్వరేణ సృష్ట్యాదౌ గుణవద్భ్యో ఉగ్నివాయురవ్యంగిరోభ్యశ్చతుర్వేదోపదేశేన సర్వేషాం మనుష్యాణాం విద్యాప్రాప్త్యై సుఖాయ యజ్ఞానుష్ఠానవిధిరుపదిష్టో ఉనేనైవ రక్షణవిధానం చ. నైవ విద్యాశుద్ధి క్రియాభ్యాం వినా కస్యచిత్సుఖరక్షణే భవితుమర్హత స్తస్మాత్సర్వైః పరస్పరం ప్రీత్యై తయోర్వృద్ధిరక్షణే ప్రయత్నతః సదైవ కార్యే. య శ్చైకాదశేన మన్త్రేణ యజ్ఞఫలభోగ ఉక్తస్తత్ప్రకాశ ఈశ్వరేణైవ కృత ఇతి గమ్యతే ॥౧౨॥

పదార్థము :- ఓ (దేవ) దివ్యసుఖముల, లేక ఉత్తమ గుణముల ప్రదాతా! (సవితః) సకలైశ్వర్యవిదాతవగు ఓ జగదీశ్వరా! వేదములు మరియు విద్వాంసులు నీచే ప్రకటించబడిన (ఏతమ్)పైన సూచించిన యజ్ఞమును (ప్రాహుః) చక్కగా కీర్తించుచున్నారు (బృహస్పతయే) సర్వశ్రేష్ఠమగు వేదవాణిని పాలించువారికి (బ్రహ్మణే) చతుర్వేదముల నధ్యయనమొనర్చినందువలన బ్రహ్మపదవిలభించిన విద్వాంసులకు సుఖము మరియు శ్రేష్ఠమగు నధికారములు లభించుచున్నవి. (తేన) అట్టి బృహద్విజ్ఞాన దానముచే (యజ్ఞమ్) పూర్వోక్తమువ్విధ యజ్ఞములను (అవ) సదా [యజ్ఞసంబంధమైన ధర్మముచే] రక్షించుము. (యజ్ఞపతిమ్) యజ్ఞమొనర్చు

యజమానులను సకల ప్రాణులకు సుఖమును గలిగించు విద్వాంసులను (మా) నన్నును (తేన) విద్యాధర్మముల ప్రకాశముచే (అవ) రక్షించుము. ॥౧౨॥

భావార్థము :-ఈశ్వరుడు సృష్ట్యాదియందు దివ్యగుణములు గల అగ్ని, వాయువు, ఆదిత్యుడు, అంగిరసు డను ఋషులకు చతుర్వేదము లుపదేశించెను. అందు సకలమానవులకు విద్యాప్రాప్తితో బాటు సమస్తమును రక్షించు యజ్ఞానుష్ఠానవిధియు నుపదేశించెను. ఏలన; విద్య లేక, శుద్ధాచరణ లేక ఎవ్వరికిని సుఖముగాని, రక్షణ గాని లభించజాలదు. కావున మనమెల్లరమును పరస్పరము ప్రీతిపూర్వకముగ, ప్రయత్న పూర్వకముగ ఆ రెండింటిని వృద్ధిపరచి రక్షణ జేయవలయును. పదునొకండవ మంత్రమున నే యజ్ఞఫల భోగము చెప్పబడెనో దానిని పరమాత్మయే ప్రకాశపరచెనని ఈ మంత్రము ధృవపరచుచున్నది. ॥౧౨॥

12. Oh Lord, the Creator of the universe, the Vedas and the learned proclaim this fore - mentioned yajna of Thine for Brihaspati and Brahma. Through that great sacrifice protect my yajna, protect the performer of the Yajna, protect Thou me!.

౪౪. మనోజూతిరిత్యస్య ఋషిః స ఏవ. బృహస్పతి ర్దేవతా. విరాడ్ జగతీ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

యేన యజ్ఞః కర్తుం శక్యస్తదుపదిశ్యతే.

దేనిచే యజ్ఞమునొనర్చ వీలగుచున్నదో ఆ విషయము నీ మంత్రమునం దుపదేశించబడినది.

౪౪ మనో జూతి ర్జుషతా మాజ్యస్య బృహస్పతి ర్యజ్ఞమిమం తనోత్వరిష్టం

యజ్ఞꣳ సమిమం దధాతు। విశ్వేదేవాస ఇహ మాదయన్తా మో౩ ప్రతిష్ఠ॥౧౩॥

ప. వి:- మనః, జూతిః, జుషతామ్, ఆజ్యస్య, బృహస్పతిః, యజ్ఞమ్, ఇమమ్, తనోతు, అరిష్టమ్, యజ్ఞమ్, సమ్, ఇమమ్, దధాతు, విశ్వే, దేవాసః, ఇహ, మాదయన్తామ్, ఓ౩మ్, ప్ర, తిష్ఠ.॥౧౩॥

పదార్థః :-(మనః) మననశీలం జ్ఞానసాధనమ్. (జూతిః) వేగేన వ్యాప్తికర్మ. ఊతి యూతి జూతి.. అ. ౩. ౩. ౯౭ అనేన నిపాతితః, (జుషతామ్) ప్రీత్యా సేవతామ్, (ఆజ్యస్య) యజ్ఞసామగ్రీమ్. సుపాం సులుగితి ద్వితీయాస్థానే షష్ఠీ (బృహస్పతిః) బృహతాం ప్రకృత్యాకాశాదీనాం పతిః పాలకో జగదీశ్వరః. తద్ బృహతోః కరపత్యోశ్చోరదేవతయోః సుట్ తలోపశ్చ. అ.౬.౧.౧౫౭. అనేన వార్తికేన బృహస్పతిశబ్దోనిపాతితః (యజ్ఞమ్) సంసారాఖ్యమ్. (ఇమమ్) ప్రత్యక్షాప్రత్యక్షం సుఖభోగహేతుమ్. (తనోతు) విస్తారయతు (అరిష్టమ్) రిష్యతే

హింస్యతే యః స రిష్టో న రిష్టో ఽరిష్టస్తమ్, (యజ్ఞమ్) అస్మాభిరనుష్ఠాతు మర్హమ్ (సమ్) ఏకీభావే క్రియాయోగే (ఇమమ్) సమక్షం విజ్ఞానయజ్ఞమ్ (దధాతు) ధారయతు (విశ్వేదేవాసః) సర్వే విద్వాంసః. అత్ర జసేరసుగాగమః (ఇహ) అస్మిన్ సంసారే హృదయే వా. (మాదయన్తామ్) హృష్యన్తు (ఓమ్) ఈశ్వరవాచకో యజ్ఞో వేదవిద్యా వా. ఓ౩మ్ ఖం బ్రహ్మ. యజుః. ౪౦. ౧౭. అత్ర అవతేష్టి లోపశ్చ. ఉ. ౧. ౧౪౭ అనేనాఽవ ధాతోర్మన్ ప్రత్యయోఽస్య టిలోపశ్చ. (ప్రతిష్ఠ) ప్రతిష్ఠతి వా అత్రాన్యపక్షే వ్యత్యయో లడర్థే లోట్ చ. అయం మంత్రః శ. ౧. ౬. ౨. ౨౨. వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౩॥

అన్వయః:-మమ జూతిర్మన ఆజ్యస్య జుషతాం బృహస్పతిర్యమిమం యజ్ఞమరిష్టం తనోతు సందధాతు. హే విశ్వేదేవాస! ఏతమరిష్టం యజ్ఞద్వయం సంతన్య సంధాయ వేహ మాదయన్తామ్. హే ఓంకారవాచ్య బృహస్పతే! త్వమిహ ప్రతిష్ఠ కృపయేమం యజ్ఞం విద్యాం చ ప్రతిష్ఠాపయ. ॥౧౩॥

భావార్థః:-ఈశ్వర ఆజ్ఞాపయతి. హేమనుష్యా! యుష్మన్మనః సత్కర్మణ్యేవప్రాప్నోతు. మయా యోఽయం సంసారే యజ్ఞః కర్తు మాజ్ఞాప్యతే తమేవానుష్ఠాయ సుఖినో భవన్తు భావయన్తు వా. ఓమితి పరమేశ్వరస్యైవ నామ. యథా పితాపుత్రయోః ప్రియః సంబన్ధ స్తథైవేశ్వరేణ సహోంకారస్య సంబన్ధోఽస్తి. నైవ కస్యచిత్ సత్క్రియయా వినా ప్రతిష్ఠా భవితుమర్హతి. తస్మాత్సర్వైర్మనుష్యైః సర్వధాఽధర్మం విహాయ ధర్మకార్యాణ్యేవ సేవనీయాని. యతః ఖల్వవిద్యాన్ధకారనివృత్తయే విద్యార్కః ప్రకాశేత. ద్వాదశమంత్రేణ యో యజ్ఞః ప్రకాశితస్తస్యానుష్ఠానేన సర్వేషాం ప్రతిష్ఠాసుఖే భవత ఇత్యనేన ప్రకాశితమ్ ॥౧౩॥

పదార్థము:-(జూతిః) తన వేగముచే సకల ప్రదేశములందును ప్రవేశించునదియు (మనః) మననశీలము, జ్ఞానసాధనమును నైన నా మనస్సు (ఆజ్యస్య) యజ్ఞసామగ్రిని (జుషతామ్) సేవించుగాక! (బృహస్పతిః) మహామహా ప్రకృతి, ఆకాశము మున్నగు పదార్థముల కధికారియై పాలించు పరమేశ్వరుడు (ఇమమ్) ఈ ప్రకట అప్రకట రూపమును (అరిష్టమ్) హింసారహితమును (యజ్ఞమ్) సుఖభోగరూపమగు నీ యజ్ఞమును (తనోతు) విస్తారపరచునుగాక! (అరిష్టమ్) విడువదగనిదియు (యజ్ఞమ్) మే మనుష్ఠించుటకు యోగ్యమైనట్టిదియు, విజ్ఞానప్రాప్తిరూపము నగు (ఇమమ్) ఈ యజ్ఞమును (సం దధాతు) ఉత్తమముగా ధరింపజేయుగాక! (విశ్వేదేవాసః) ఓ సకల విద్వాంసులారా! మీరు పాలించుటకు యోగ్యమగు ఈ రెండు యజ్ఞములను ధారణమొనర్చి, విస్తరింపజేసి (ఇహ) ఈ లోకమునందు, లేక మీ మనస్సులందు (మాదయన్తామ్) ఆనందితు లగుడు. (ఓ౩మ్) ఓంకారనామమున సంబోధించబడు ఓ జగదీశ్వరా! (బృహస్పతిః) అనంత విశాలము లగు నీ ప్రకృత్యాదులను పాలించు నీవు (ఇహ) ఈ లోకము [విద్వాంసుల హృదయము]లందు (ప్రతిష్ఠ) దయతో ఈ యజ్ఞమును, వేదవిద్యాదులను స్థాపించుము. ॥౧౩॥

భావార్థము:- ఈశ్వరు డిట్లాజ్ఞాపించుచున్నాడు:- ఓ మానవులారా! మీ మనస్సులు ఉత్తమ కార్యములందు ప్రవేశించుగాక! విశ్వమున యజ్ఞముల నొనర్చుటకు నే నిడిన యాజ్ఞలను మీరు చక్కగా ననుష్ఠించి సుఖవంతులై ఇతరులను కూడ సుఖవంతులనుగ నొనర్చుడు. (ఓ౩మ్) ఇది పరమేశ్వరుని ముఖ్యనామము. పితాపుత్రుల ప్రేమసంబంధ మున్నటులే పరమేశ్వరునకు [ఓ౩మ్] ఓంకారమునకును సంబంధము గలదు. సత్కార్యము లొనర్చక ఎవ్వరికి ప్రతిష్ఠ గలుగజాలదు. కావున మానవు లెల్లరును అధర్మములను త్యజించి ధర్మకార్యములనే సేవించుట యోగ్యమై యున్నది. అందువలన నిశ్చయముగ లోకమున అవిద్యాంధకారము నశించి విద్యారూప సూర్యోదయ మగును గాక! పండ్రెండవ మంత్రమున ప్రకటించబడిన యజ్ఞమును అనుష్ఠించినచో సమస్త మానవులు సౌఖ్యముల ననుభవించగలరని ఈ మంత్రమున ఉపదేశించబడినది. ॥౧౩॥

13. May my active mind enjoy the yajna's provisions. May God expand and preserve this unabandonable acquisition of knowledge, which is a kind of yajna. May all the learned persons in the world rejoice. May Om be seated in our hearts.

౧౪. ఏషా తే ఇత్యస్య ఋషిః స ఏవ. అగ్ని ర్దేవతా సర్వస్య, పూర్వోఽనుష్టుప్ ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః,

అగ్నే వాజజిదిత్యత్ర నిచృద్గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.

అగ్నినా యజ్ఞే కథ ముపకారో గ్రాహ్య ఇత్యుపదిశ్యతే.

యజ్ఞమున అగ్నిచే నుపకార మెటుల పొందవలెనో యుపదేశించబడినది.

౧౪ ఏషా తేఽ అగ్నే సమిత్తయా వర్ద్ధస్వ చా చ ప్యాయస్వ।

వర్ద్ధిషీమహి చ వయమా చ ప్యాసిషీమహి।

అగ్నే వాజజిద్వాజం త్వా సస్సృవాంసం వాజజితꣳ సంమార్జ్మి ॥౧౪॥

ప.వి:- ఏషా, తే, అగ్నే, సమిదితి సమ్+ ఇత్, తయా, వర్ద్ధస్వ, చ, ఆ, చ, ప్యాయస్వ, వర్ద్ధిషీమహి, చ, వయమ్, ఆ, చ, ప్యాసిషీమహి, అగ్నే, వాజజిదితి వాజ+జిత్, వాజమ్ త్వా, సస్సృవాంసమితి సస్సృవాంసమ్, వాజజితమితి వాజ+జితమ్, సమ్, మార్జ్మి.॥౧౪॥

పదార్థః:-(ఏషా) ప్రదీప్తిహేతుః. (తే) తవ తస్య వా. (అగ్నే) పరమేశ్వర భౌతికో వా. (సమిత్) సమ్యగిధ్యతే దీప్యతేఽనయా సా విద్యా కాష్ఠాదిర్వా, (తయా) విద్యయా సమిధా వా, (వర్ద్ధస్వ) వర్ద్ధతే వా. సర్వత్రాంత్యపక్షే వ్యత్యయో లడర్థే లోట్ చ. (చ) సముచ్చయే

(అ) క్రియాయోగే (చ) పునరర్థే (ప్యాయస్వ) ప్యాయతే వా (వర్ధిషీమహి) స్పష్టార్థమ్, (చ) సముచ్చయే (వయమ్) విద్యావన్తో ధార్మికాః (అ) సమన్తాత్ క్రియాయోగే (చ) అన్వాచయే (ప్యాసిషీమహి) అత్ర ప్యైజ్ ధాతోః సిబుత్సర్గ శ్ఛన్దసి.అ. 3. ౧. 34. అనేన వార్తికేన సిప్రత్యయః. (అగ్నే) జ్ఞానస్వరూపవిజయప్రదేశ్వర భౌతికో వా. (వాజజిత్) వాజం సర్వస్య వేగం జయతి స ఈశ్వరః. వాజం జయతి యేన వా స భౌతికః. (వాజమ్) జ్ఞానవన్తం వేగవన్తం వా (త్వా) త్వాం తం వా. (సస్వాంసమ్) సర్వం జ్ఞానవన్తం శిల్పవిద్యాగుణ ప్రాప్తిమన్తం వా. (వాజజితమ్) యో యేన వా వాజం సంగ్రామం జయతి తమ్ (సమ్) సమ్యగర్థే, (మార్జ్మి) శుద్ధో భవామి శోధయామి వా. అయం మంత్రః శ. ౧,౬ 4. 3-౭. వ్యాఖ్యాతః ॥౧4॥

అన్వయః :- హే అగ్నే జగదీశ్వర! తే తవ య్యైషా సమిత్ వేదవిద్యాస్తి తయాఽస్మాభిః స్తుతః సంస్త్వం వర్ధస్వ చాస్మాన్ నిత్యం వర్ధయ. హే భగవన్నేవం భవద్విదితగుణై రస్మాభిః ప్రకాశితః సంస్త్వం ప్యాయస్వ చాస్మాన్ నిత్యం ప్యాయయ. హే భగవన్నగ్నే వాజజిద్వాజం సస్వాంసం త్వాం వయం వర్ధిషీమహి. కృపయా భవాన్ చాస్మానపి వాజజితః సస్రుషో వాజాన్ కరోతు. యథా వయం భవన్త మాప్యాసిషీమహి తథైవ భవాంశ్చాస్మాన్ సర్వైః శుభగుణై రాప్యాయతామ్. అహం భవన్తమాశ్రిత్య సంమార్జ్మి భవదాజ్ఞానుష్ఠానేన శుద్ధో భవామీత్యేకః.

య్యైషా తేఽస్యాగ్నే ర్వర్ధికా సమిదస్తి తయా చాయం వర్ధతే ఆప్యాయతే చ వయం తం వాజం సస్వాంసం వాజజితమగ్నిం విద్యావృద్ధయే వర్ధిషీమహి. ఆప్యాసిషీమహి చ యతోఽయం శిల్పవిద్యాసిద్ధై ర్విమానాదిభి ర్యానైర్వాజాన్ సస్రుషో వాజజితోఽస్మాన్ విజయేన వర్ధయతి తమహం సంమార్జ్మీతి ద్వితీయః.॥౧4॥

భావార్థః:- అత్ర శ్లేషాలంకారః. క్రియాద్వయం చాదరార్థం విజ్ఞేయం. యే మనుష్యాః పరమేశ్వరాజ్ఞాపాలనే క్రియాకౌశలే చ వర్ధన్తే తే విద్యయాం సర్వానానన్దయిత్వా దుష్టాన్ శత్రూన్ జిత్వా శుద్ధా భూత్వా సుఖయన్తి నేతరేఽలసాః. చకారచతుష్టయే నేశ్వరాజ్ఞా ధర్మ్యా సూక్ష్మస్థూలతయాఽనేకవిధాస్తి తథా క్రియాకాండే కర్తవ్యాని కర్మాణ్యనేకాని సన్తీతి విజ్ఞేయమ్ త్రయోదశమంత్రేణ యా వేదవిద్యా ప్రతిపాదితాస్తి తయా సుఖార్థం యజ్ఞసంధానముక్తమనే నైతయైవం పురుషార్థః కార్య ఇతి ప్రకాశితమ్.॥౧4॥

పదార్థము :-(అగ్నే) ఓ పరమేశ్వరా! (తే) నీ యొక్క (ఏషా సమిత్) పదార్థములగుణములను చక్కగా ప్రకాశపరచెడు ఏ వేదవిద్య గలదో (తయా) దానిచే మే మొనర్చు స్తుతులను పొంది నీవు సదా (వర్ధస్వ) మా జ్ఞానమును వృద్ధి నొందించుము (తయా) మరియు ఆ వేదవిద్యచే మమ్ము నిత్యము వృద్ధిపరచుము. ఓ భగవన్! నీ గుణముల నెరిగిన మాచే (చ) ప్రకాశితుడవై (ప్యాయస్వ) మా యాత్మలయందు వృద్ధిజెందుము. అట్లే

మమ్మును వృద్ధిపరచుము. ఓ పరమాత్మా! (అగ్నే) ఓ విజ్ఞాన స్వరూపా! విజయ ప్రదాతా! (వాజజిత్) సకల వేగములను జయించు పరమేశ్వరా! (వాజమ్) జ్ఞానస్వరూపుడవు (సస్వాంసమ్) సర్వము నెరిగినవాడవు (త్వా) అగు నిన్ను మేము (వర్ధిషీమహి) స్తుతులచే వర్ధింపజేయుదుముగాక; ప్రాప్తించుకొందుముగాక! (చ) మరియు దయయుంచి మమ్ముకూడ సమస్త వేగములను జయించువారుగను జ్ఞానవంతులుగను నొనర్చి అందరి మనోవ్యవహారముల నెరుగువారముగను నొనర్చుము. మేము నిన్ను (ఆ ప్యాసిషీమహి) అధికముగ స్తుతించుచున్నటులే నీవు కూడ మమ్ము సర్వోత్తమగుణ సుఖములతో (ఆప్యాయస్వ) వృద్ధియుక్తులుగ నొనర్చుము. మేము నీ యాశ్రయమును పొంది నీ యాజ్ఞాపాలన మొనర్చి (సంమార్జ్మి)చక్కగా పరిశుద్ధుల మగు చున్నాము. **ఇది మొదటి యర్థము.**

(ఏషా అగ్నే) ఈ భౌతికాగ్నిని (తే సమిత్) దానిని వృద్ధిపరచు, ప్రదీప్తమొనర్చు నే కాష్ఠ సమూహము గలదో (తయా) దానితో నీ యగ్ని (వర్ధస్వ) వృద్ధిగాంచుచున్నది. (ఆప్యాయస్వ) పరిపూర్ణమును నగుచున్నది. మేము (త్వా) అట్టి (వాజమ్) వేగవంతమును (సస్వాంసమ్) శిల్పవిద్యాగుణముల నొసగునదియు (వాజజితమ్) సమరములను జయింపజేయు సాధనమును నగు యగ్నిని విద్యావృద్ధి కొరకు (వర్ధిషీమహి) వ్యాపింపజేయుచున్నాము. (చ) మరియు (ఆ ప్యాసిషీమహి) శిల్పకళలను పరిపూర్ణపరచుచున్నాము. మరియు ఈ యగ్ని శిల్పవిద్యచే సిద్ధముచేయబడిన విమానములు మున్నగు యానముల ప్రాప్తిచేతను శిల్పవిద్యయొక్క వేగవంతములగు గుణముల ప్రాప్తిచేతను సంగ్రామములందు జయమును పొందుచున్న మమ్ము విజయముచే వృద్ధిపరచుచున్నది. కావున (త్వా) ఆ యగ్నిని మేము బాగుగా ప్రయోగించుచున్నాము. **ఇది రెండవ యర్థము.**॥౧౪॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున శ్లేషాలంకార మున్నది. (ఒకే అర్థము గల రెండు క్రియా పదముల ప్రయోగము ఆదరణ నిమిత్తమని యెరుగవలయును.) పరమేశ్వరుని యాజ్ఞాపాలనమందును, క్రియాకౌశలమందును ఉన్నతిని పొందుచున్న మానవులు విద్యాసుఖములయందు అందర నానందపరచి దుష్ట శత్రువులను జయించి శుద్ధులై సుఖవంతు లగుచున్నారు. ఎన్నడును సోమరులు కాజాలరు. నాలుగు చకారముల (మంత్రమునందు వచ్చుట) వలన పరమేశ్వరుని యాజ్ఞ ధర్మయుక్తమనియు, సూక్ష్మ స్థూలత్వ భేదము లనేకవిధములనియు, అటులనే క్రియాకాండమందు చేయవలసిన యోగ్యకార్యములును అనేక విధములనియు నెరుగవలెను. పదమూడవ మంత్రమున చెప్పబడిన వేదవిద్యద్వారా సౌఖ్యములకొరకు యజ్ఞానుసంధాన మొనర్చవలె ననియు, పురుషార్థమే ముఖ్యమనియు నీ మంత్రమున ప్రతిపాదించబడినది.॥౧౪॥

14. Oh God, may Thou be glorified by our praises sung through Thy Vedas. May Thou promote our knowledge. Oh God, may we advance our soul. O God Thou controllest the activities of all. Thou art the embodiment of knowledge. Thou art Omniscient and the Bringer of victory in battles. May we prosper and sing Thy praises. I become pure and holy by following Thy commands!.

౪౬ అగ్నీ షోమయోరితి సర్వస్య ఋషిః స ఏవ. అగ్నీషోమౌ దేవతే. పూర్వార్ధే బ్రాహ్మీబృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః, ఉత్తరార్ధే ఇన్ద్రాగ్నీ దేవతే. అతిజగతీ ఛన్దః. నిషాదః స్వరః.

అథ తేన కిం కిం దూరీకర్తవ్యమిత్యుపదిశ్యతే.

ఇపుడా యజ్ఞముచే నేమేమి దూరమొనర్చవలయునని విషయము ఈ దిగువ మంత్రమునం దుపదేశించబడినది.

౪౬ అగ్నీషోమయోరుజ్జితిమనూజ్జేషం వాజస్య మా ప్రసవేన ప్రోహామి।

అగ్నీషోమౌ తమపనుదతాం యో౨స్మాన్ ద్వేష్టి యం చ వయం ద్విష్మో

వాజస్యైనం ప్రసవేనాపోహామి। ఇన్ద్రాగ్న్యోరుజ్జితిమనూజ్జేషం వాజస్య

మా ప్రసవేన ప్రోహామి। ఇన్ద్రాగ్నీ తమపనుదతాం యో౨స్మాన్ ద్వేష్టి

యం చ వయం ద్విష్మో వాజస్యైనం ప్రసవేనాపోహామి ॥౧౫॥

ప. వి:- అగ్నీషోమయోః, ఉజ్జితి మిత్యుత్+జితిమ్, అను, ఉత్, జేషమ్, వాజస్య, మా, ప్రసవేనేతి ప్ర+సవేన, ప్ర+ఊహామి, అగ్నీషోమౌ, తమ్, అప, నుదతామ్, యః, అస్మాన్, ద్వేష్టి, యమ్, చ, వయమ్, ద్విష్మః, వాజస్య, ఏనమ్, ప్రసవేనేతి ప్ర+సవేన, అప, ఊహామి, ఇన్ద్రాగ్న్యోః, ఉజ్జి తిమిత్యుత్౨జితిమ్, అను, ఉత్, జేషమ్, వాజస్య, మా, ప్రసవేనేతి, ప్ర+సవేన, ప్ర+ఊహామి, ఇన్ద్రాగ్నీ౨ ఇతీన్ద్రాగ్నీ, తమ్, అప, నుదతామ్, యః, అస్మాన్, ద్వేష్టి, యమ్, చ, వయమ్, ద్విష్మః, వాజస్య ఏనమ్, ప్రసవేనేతి ప్ర+సవేన, అప, ఊహామి.॥౧౫॥

పదార్థః:-(అగ్నీషోమయోః) అగ్నిశ్చ సోమశ్చ తయోః ప్రసిద్ధాగ్నిచన్ద్రలోకయోః. అత్ర ఈదగ్నేః సోమవరుణయోః. అ. ౬.౩. ౨౭. అనేన దేవతాద్వంద్వసమాసేఽగ్నే రీకారాదేశః. (ఉజ్జితిమ్) జయత్యనయా సా జితిరుత్కృష్టా చాసౌ జితిశ్చ తాముత్కృష్టం విజయమ్. (అను) పశ్చాద్భావే (ఉత్) ఉత్కృష్టార్థే (జేషమ్) జయం కుర్యామ్ అత్ర లిఙర్థే లుఙడభావో వృద్ధ్యభావశ్చ. (వాజస్య) యుద్ధస్య. (మా) మాం విజేతారమ్; (ప్రసవేన) ఉత్పాదనేన ప్రకృష్టైశ్వర్యేణ సహ వా (ప్రోహామి) ప్రకృష్టతయా వివిధశుద్ధతర్కేణ యోజయామి. (అగ్నీషోమౌ) విద్యయా సమ్యక్ ప్రయోజితౌ. (తమ్) శత్రుం రోగం వా (అప) దూరీకరణే (నుదతామ్) ప్రేరయతః. అత్ర లడర్థే లోట్ (యః) అన్యాయకారీ (అస్మాన్) న్యాయకారిణః (ద్వేష్టిః) శత్రూయతి (యమ్) అన్యాయకారిణమ్, (చ) సముచ్చయే (వయమ్) న్యాయాధీశాః (ద్విష్మః) విరుధ్యామః (వాజస్య) యానవేగాదియుక్తస్య సైన్యస్య (ఏనమ్) పూర్వోక్తం దుష్టమ్. (ప్రసవేన) ప్రకృష్టతయా యుద్ధవిద్యాప్రేరణేన, (అప) దూరీకరణే (ఊహామి) వివిధతర్కేణ క్షిపామి (ఇన్ద్రాగ్న్యోః) ఇన్ద్రోవాయురగ్నిర్విద్యుత్తయోః, (ఉజ్జితిమ్) విద్యయా సమ్యగుత్కర్షమ్, (అనూజ్జేషమ్) అనుగతముత్కర్షం ప్రాప్నుయామ్. అస్య సిద్ధిః పూర్వవత్ (వాజస్య) ప్రేరణాప్రేరణవేగప్రాప్తేః (మా) మామ్ వాయువిద్యుద్విద్యాప్రాప్తమ్. (ప్రసవేన) ఐశ్వర్యార్థముత్పాదితేన (ప్రోహామి) ప్రకృష్టైర్వివిధై స్తర్కైః సుఖాని ప్రాప్నోమి (ఇన్ద్రాగ్నీ) పూర్వోక్తౌ సమ్యక్ సాధితౌ (తమ్) ద్వేషస్వభావమ్ (అప) నిషేధార్థే (నుదతామ్) ప్రేరయతః. అత్ర లడర్థే లోట్. (యః) అవిద్వాన్ (అస్మాన్) విదుషః (ద్వేష్టి) అప్రీతయతి (యమ్) దుష్టస్వభావమ్ (చ) సముచ్చయార్థే (వయమ్) విద్వాంసః (ద్విష్మః) అప్రీతయామః. (వాజస్య) విజ్ఞానస్య. (ఏనమ్) మూర్ఖమ్, (ప్రసవేన) ఉత్పాదనేన, (అప) వర్జనే. (ఊహామి) వివిధాం శిక్షాం కరోమి. అయం మన్త్రః శ. ౧. ౭. ౧. ౧-౬ వ్యాఖ్యాతః.॥౧౫॥

అన్వయః :-అహమగ్నీషోమయోరుజ్జితిమనూజ్జేషమహం వాజస్య ప్రసవేన మా మాం ప్రోహామి మయా సమ్యక్సాధితావగ్నీషోమౌ యోఽస్మాన్ద్వేష్టి యం చ వయం ద్విష్మస్తమపనుదతః. అహమేనం వాజస్య ప్రసవేనాపోహామి. అహమిన్ద్రాగ్న్యోరుజ్జితి మనూజ్జేషమహం వాజస్య ప్రసవేన మా మాం నిత్యం ప్రోహామి. అస్మాభిః సమ్యక్ సాధితావిన్ద్రాగ్నీ యోఽస్మాన్ద్వేష్టి యం చ వయం ద్విష్మ స్తమపనుదతః. అహం వాజస్య ప్రసవేనైన మపోహామి. ॥౧౫॥

భావార్థః:-ఈశ్వర ఉపదిశతి సర్వైర్మనుష్యైరివ విద్యాయుక్తిభ్యామగ్నిజలయోర్మేలనేన కలాకౌశలా ద్వేగాదిగుణానాం ప్రకాశేన తథా వాయువిద్యుతోర్విద్యయాతో సర్వదారిద్ర్యనాశేన

శత్రూణాం విజయేన సుశిక్షయా మనుష్యాణాం మూఢత్వం దూరీకృత్య విద్వత్వం ప్రాపయ్య చ వివిధాని సుఖాని ప్రాప్తవ్యాని ప్రాపయితవ్యాని చైవం సమ్యక్ సర్వాః పదార్థవిద్యా జగతి ప్రకాశనీయాః. పూర్వేణ మంత్రేణ యత్కార్యం ప్రకాశితం తదనేన పోషితమ్.॥౧౫॥

పదార్థము :-నేను (అగ్నీషోమయోః) ప్రసిద్ధ భౌతికాగ్ని మరియు చంద్రలోకమునందలి (ఉజ్జితిమ్) ఎదుర్కొనుటకు దుస్సాధ్యులైన శత్రువులను (అనూజ్జేషమ్) యథాక్రమముగ జయించెదనుగాక! (వాజస్య) సమరముయొక్క (ప్రసవేన) ఉద్పాదనముద్వారా విజయమునొందు (మా) నన్ను నేను స్వయముగ (ప్రోహామి) చక్కని తర్కముతో బాగుగ సంయుక్తపరచుకొందును గాక! విద్యచే క్రియాకుశలతయందు నాద్వారా బాగుగా సమకూర్చబడిన (అగ్నీషోమౌ)పైన దెలిపిన అగ్ని, చంద్రలోకములు (యః) అన్యాయకారియగు ఏ దుర్మార్గుడు (అస్మాన్) న్యాయముగ నడుచుకొను మమ్ము (ద్వేష్టి) ద్వేషించుచుండునో, ఏ యన్యాయకారిని (వయమ్)న్యాయాధీశుల మగు మేము (ద్విష్మః) ద్వేషించుచున్నామో (తమ్) అట్టి శత్రువును, ఆ వ్యాధులను (అపనుదతామ్) దూరమొనర్చును గాక! మరియు నేనును (ఏనమ్) ఈ దుష్టశత్రువును (వాజస్య) యానములు, వేగముతో గూడిన సైన్యములు గల సమరంగముయొక్క (ప్రసవేన) పవిత్రప్రేరణచే (అపోహామి) తొలగించుచున్నాను. (ఇన్ద్రాగ్న్యోః) వాయువు మరియు విద్యుత్తురూప అగ్నియొక్కయు విద్యచే (ఉజ్జితిమ్) శ్రేష్ఠమగు అభివృద్ధిని (అనుజ్జేషమ్) క్రమబద్ధముగా పొందుదును గాక! (వాజస్య) జ్ఞానముయొక్క ప్రేరణచే వేగప్రాప్తికై (ప్రసవేన) ఐశ్వర్యముకొరకు ఉత్పన్నమైన వాయువు విద్యుత్తుల విద్యచేగూడిన (మామ్) నాకు [నేను స్వయముగ నిత్యము] (ప్రోహామి) తర్కభావముచే ఉత్తమసుఖమును పొందెదను. నాచే చక్కగా సిద్ధ పరచబడిన (ఇన్ద్రాగ్నీ) వాయువును, విద్యుత్ రూపాగ్నియును (యః) ఏ మూర్ఖుడు (అస్మాన్) విద్వాంసుల మగు మమ్ము (ద్వేష్టి) ద్వేషించుచున్నాడో (చ) మరియు(యమ్) ఏ మూర్ఖునితో (వయమ్) మేము (ద్విష్మః) ప్రీతిరహితముగ వ్యవహరించుచున్నామో (తమ్) ఆ మూర్ఖుని మూర్ఖత్వము (అపనుదతామ్) దూరమొనర్చును గాక! మరియు నేనును (ఏనమ్) ఇట్టి (వాజస్య) విజ్ఞానముయొక్క (ప్రసవేన) ప్రకాశముతో (అపోహామి) ఉత్తమోత్తమ శిక్షణల నొసగి పరిశుద్ధపరచుచున్నాను.॥౧౫॥

భావార్థము :-సకల మానవులు విద్యాయుక్తులవలన అగ్ని జలములను ప్రకాశమొనర్చి వాయువు విద్యుదగ్నులయొక్క విద్యవలన సమస్త దారిద్ర్యములను నిర్మూలన మొనర్చి, శత్రువులను పరాజయమొనర్చి శ్రేష్ఠమగు శిక్షద్వారా [మానవుల] యజ్ఞానమును దూరమొనర్చి ఆ మూర్ఖులను విద్వాంసులుగ నొనర్చి అనేక సుఖములను ఈ లోకమున పొందవలెను. మరియు ఇతరులకు కూడా లభింపజేయవలయును. ఉత్తమ ప్రయత్నములతో సమస్త పదార్థముల విద్యలను లోకమున వ్యాపింపజేయవలయునని పరమేశ్వరు డుపదేశించు చున్నాడు. పై మంత్రమున ప్రకటించబడిన కార్యము ఈ మంత్రమున ధృవపరచబడినది. ॥౧౫॥

15. May I achieve victory like the victory of Fire and Moon. May I speed onward with the materials of war. May fire and Moon, drive off him who hates us, drive off the man whom we detest. May I remove that sinful enemy by warlike, military skill and equip-

ment. May I achieve victory like the victory of Air and lightning. May I achieve happiness through the impulse of knowledge, used for the acquisition of supremacy. May air and lightning properly employed, drive off him who hates us, drive off the man whom we dislike. I purify this ignorant person by the light of knowledge.

౪౭. వసుభ్యస్త్వేతి సర్వస్య ఋషిః స ఏవ. పూర్వార్ద్ధే ద్యావాపృథివీ మిత్రావరుణౌ చ దేవతాః.
నిచృదార్షీ పంక్తి శ్ఛన్దః. పంచమః స్వరః. వ్యన్తువయ ఇత్యారభ్యాన్త పర్యన్త
స్యాగ్ని ర్దేవతా. విరాట్ త్రిష్టుప్ ఛన్దః. ధైవతః స్వరః.
తస్మాత్ కిం భవతీ త్యుపదిశ్యతే. పూర్వోక్త యజ్ఞమువలన ఏమగు నను దీ మంత్రమునందుపదేశించెను.

౪౭ వసుభ్యస్త్వా రుద్రేభ్యస్త్వాదిత్యేభ్యస్త్వా సంజానాథాం ద్యావాపృథివీ
మిత్రావరుణౌ త్వా వృష్ట్యావతామ్ । వ్యన్తు వయోక్తం రిహాణా మరుతాం
పృషతీర్గచ్ఛ వశా పృశ్నిర్భూత్వా దివం గచ్ఛ తతో నో వృష్టిమావహ।
చక్షుష్పా అగ్నేఽసి చక్షుర్మే పాహి ॥౧౬॥

ప.వి:- వసుభ్య ఇతి వసు+భ్యః, త్వా, రుద్రేభ్యః, త్వా, ఆదిత్యేభ్యః, త్వా, సమ్, జానాథామ్, ద్యావాపృథివీ ఇతి ద్యావా+పృథివీ, మిత్రావరుణౌ, త్వా, వృష్ట్యా, అవతామ్, వ్యన్తు, వయః, అక్తమ్, రిహాణాః, మరుతామ్, పృషతీః, గచ్ఛ, వశా, పృశ్నిః, భూత్వా, దివమ్, గచ్ఛ, తతః, నః, వృష్టిమ్, ఆ, వహ, చక్షుష్పాః, అగ్నే, అసి, చక్షుః, మే, పాహి ॥౧౬॥

పదార్థః:-(వసుభ్యః) అగ్న్యాదిభ్యోఽష్టభ్యః (త్వా) తం పూర్వోక్తం యజ్ఞమ్ (రుద్రేభ్యః) పూర్వోక్తేభ్య ఏకాదశభ్యః (త్వా) తమ్ (ఆదిత్యేభ్యః) ద్వాదశభ్యో మాసేభ్యః. (త్వా) తం క్రియాసమూహమ్, (సమ్) సమ్యగర్థే (జానాథామ్) జానీతః ప్రాదుర్భూతవిద్యాసాధికే భవతః. అత్ర వ్యత్యయో లడర్థే లోట్ చ. (ద్యావాపృథివీ) సూర్యప్రకాశో భూమిశ్చ. అత్ర దివోద్యావేతి ద్యావాదేశః (మిత్రావరుణౌ) యః సర్వప్రాణో బహిఃస్థో వాయుర్వరుణోఽన్తస్థ ఉదానో వాయుశ్చ తౌ, (త్వా) తమిమం సంసారమ్. (వృష్ట్యా)

శుద్ధజలవర్షణేన (అవతామ్) రక్షతః, (వ్యన్తు) వ్యన్తి ప్రాప్నువన్తి. అత్ర సర్వత్ర లడర్థే లోట్. (వయః) పక్షిణ ఇవ గాయత్ర్యాదీని ఛన్దాంసి. (అక్తమ్) ప్రకటం వస్తు సుఖం వా. (రిహాణాః) అర్చకాః. రిహతీత్యర్చతికర్మసు పఠితమ్, నిఘం. 3. ౧౪. (మరుతామ్) వాయూనామ్. (పృషతీః) పృషన్తి సించన్తి యాభి ర్నాడీ భిర్నదీభిర్వ్యాప్తాః, (గచ్ఛ) గచ్ఛతి, (వశా) కామితాహుతిః, (పృశ్నిః) అన్తరిక్షస్థాః. పృశ్నిరితి సాధారణనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧,౪ (భూత్వా) భావయిత్వా. అత్రాన్తర్గతో ణ్యర్థః. (దివమ్) సూర్యప్రకాశమ్, (గచ్ఛ) గచ్ఛతి (తతః) తస్మాత్ (నః) అస్మాకమ్, (వృష్టిమ్) జలసమూహమ్, (ఆ) సమన్తాత్ క్రియాయోగే (వహ) వహతి ప్రాపయతి, (చక్షుష్పాః) చక్షుర్దర్శనం రక్షతీతి సః (అగ్నే) అగ్నిర్భౌతికః (అసి) భవతి. అత్ర సర్వత్ర పురుషవ్యత్యయః (చక్షుః) బాహ్యమాభ్యన్తరం విజ్ఞానం తత్సాధనం వా. (మే) మమ. (పాహి) పాతి రక్షతి. అయం మన్త్రః.శ.౧. ౭. ౧.౭-౧౯. వ్యాఖ్యాతః.॥౧౬॥

అన్వయః :- వయం వసుభ్యస్త్వా తం రుద్రేభ్య స్త్వా తమాదిత్యేభ్యస్త్వా తం నిత్యం ప్రోహామః. యజ్ఞేనేమే ద్యావాపృథివీ సంజానాథామ్. మిత్రావరుణౌ వృష్ట్యా త్వా తమిమం సంసారం ద్యావాపృథివీస్థమవతామతవః. యథా వయః పక్షిణో౭క్తం వ్యక్తం స్థానం వ్యన్తు వ్యన్తి గచ్ఛన్తి తథా రిహాణా వయం ఛన్దోభి స్తం యజ్ఞం నిత్యమనుతిష్ఠామః. యజ్ఞే కృతాహుతిర్వశా పృశ్నిరన్తరిక్షే భూత్వా మరుతాం సంగేన దివం గచ్ఛ గచ్ఛతి సా తతో నో౭స్మాకం వృష్టిమావహ సమన్తాద్వర్షయతి తజ్జలం పృషతీర్నాడీర్నదీర్వా గచ్ఛతి యతో౭యమగ్ని శ్చక్షుష్పా అస్యస్త్యతో మే మమ చక్షుః పాహి పాతి.॥౧౬॥

భావార్థః:- అత్ర లుప్తోపమాలంకారః. ప్రోహామి. అపోహామీతి పదద్వయానువృత్తిశ్చ. మనుష్యై రగ్నౌ యా౭హుతిః క్రియతే సా వాయోః సంగేన మేఘమండలం గత్వా సూర్యాకర్షితజలం శుద్ధం భావయిత్వా పున స్తస్మాత్పృథివీమాగత్యౌషధీః పుష్ణాతి సా వేదమన్త్రై రేవ కర్తవ్యా యత స్తస్యాః ఫలజ్ఞానే నిత్యం శ్రద్ధోత్పద్యేత. అయమగ్నిః సూర్యరూపో భూత్వా సర్వం ప్రకాశయత్యతో దృష్టివ్యవహారస్య పాలనం జాయతే. ఏతేభ్యో వస్వాదిభ్యో విద్యోపకారేణ దుష్టానాం గుణానాం ప్రాణినాం చాపోహనం నివారణం నిత్యం కర్తవ్యమ్. ఇదమేవ సర్వేషాం పూజనం సత్కరణం చేతి, యతః పూర్వేణ మన్త్రేణోక్తం తదనేన విశిష్టతయా ప్రకాశితమితి.॥౧౬॥

పదార్థము :-మేము (వసుభ్యః) అగ్నిమున్నగు అష్టవసువులవల్ల (త్వా) ఆ యజ్ఞమును (రుద్రేభ్యః) మొదట జెప్పినట్టి ఏకాదశ రుద్రుల వలనను (త్వా) పూర్వోక్తయజ్ఞమును (ఆదిత్యేభ్యః) ద్వాదశాదిత్యుల

[మాసముల] వలనను (త్వా) ఆ క్రియాసమూహమును సదా ఉత్తమ తర్కముద్వారా నెరుగుదుముగాక! మరియు యజ్ఞమువలన నీ (ద్యావాపృథివీ) సూర్యప్రకాశమును భూమియు (సంజానాథామ్) వానివలన నుత్పన్నములగు శిల్పవిద్యలును సాధితములగు గాక! మరియు సాధన సాధ్యములగునుగాక! (మిత్రావరుణౌ) సకల జీవుల బహిఃప్రాణ మగు వరుణుడు మరియు శరీరస్థ ఉదానవాయువు (వృష్ట్యై) శుద్ధజల వర్షముల ద్వారా (త్వా) సూర్యప్రకాశమును భూమియందలి లోకములను రక్షించుచున్నవి (వయః) పక్షులు తమ తమ గూళ్ళను నిర్మించుకొని (వ్యన్తు) పొందుచున్నటులే ఆ [గాయత్ర్యాది] ఛందస్సులతో (రిహాణాః) పూజించెడి మేము (త్వా) అట్టి యజ్ఞమును అనుష్ఠించుచున్నాము. ఆ యజ్ఞమునందలి ఆహుతి (పృశ్నిః) అంతరిక్షమున స్థిరమై (వశాభూత్వా) సుశోభితమై (మరుతామ్) వాయువులతో గలిసి (దివమ్) సూర్యప్రకాశమును (గచ్ఛ) పొందుచున్నది. (తతః) అచ్చటినుండి (నః) మా సుఖమునకై (వృష్టిమ్) వర్షమును (ఆవహ) బాగుగ వర్షింపజేయుచున్నది. ఆ వర్షజలము (పృషతీః) నాడీనదులను పొందుచున్నది. మరియు నీ యగ్ని (చక్షుష్పాః) నేత్రములను రక్షించెడిది (అసి) ఐయున్నందువలన (మే) నా (చక్షుః) నేత్రముల లోపల వెలుపల విజ్ఞానమును (పాహి) రక్షించుచున్నది. ॥౧౬॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున లుప్తోపమాలంకారము గలదు. మానవులు యజ్ఞమునందిచ్చుచున్నట్టి ఆహుతులు వాయువుతో మేఘమండలమునకు జేరి, అచ్చట సూర్యునిచే నాకర్షింపబడిన జలములను పరిశుద్ధమొనర్చుచున్నవి. అటనుండి యా జలములు తిరిగి భూమిపై బడి ఓషధులను బలపరచుచున్నవి. అట్టి ఆహుతులను వేదమంత్రములతోనే ఇవ్వవలయును. దాని ఫలితమును దెలిసికొనుటకై నిత్యము శ్రద్ధ జనించవలయును. ఈ యగ్ని సూర్యరూపమున సర్వమును ప్రకాశింపజేయుచున్నందువల్ల దృష్టి వ్యవహార పాలనము జరుగుచున్నది. దేవతలుగ చెప్పబడుచున్న వస్వాదులద్వారా విద్య, ఉపకారములద్వారా దుష్టగుణములను, దుష్టప్రాణులను సదా తొలగించవలయును. ఇదియే అందరను పూజించుట, సత్కరించుట. పూర్వమంత్రమున చెప్పబడిన విషయమే ఈ మంత్రమున విశేషముగ వివరించబడినది. ॥౧౬॥

16. We perform the yajna for Vasus, Rudras and Adityas. The light of the sun and earth bring thee (yajna) to light. The Pran (external air) and Udan (internal air) protect thee through rain. Just as birds go to their nests, so let us daily go to the yajna reciting Gayatri Mantras.

The desired oblation (Ahuti) reaches the space, comes in contact with air and the light of the sun. It thence brings down rain for us, which fills streams and stalks of plants and flowers. Oh Fire thou protectest the eye from darkness, may thou protect my physical and spiritual eye!.

౧౭. యం పరిధిమిత్యస్య ఋషి ర్దేవలః, అగ్ని ర్దేవతా, జగతీ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

సోఽగ్నిః కీదృశ ఇత్యుపదిశ్యతే.

పూర్వోక్తాగ్ని యెటులున్నదో ఈ మంత్రమునందుపదేశించబడుచున్నది.

౪౮ యం పరిధిం పర్యధత్థాః అగ్నే దేవపణిభిర్గుహ్యమానః।
తన్తః ఏత మను జోషం భరామ్యేష నేత్వదప చేతయాతాః
అగ్నేః ప్రియం పాథోఽపీతమ్ ॥౧౭॥

ప.వి:- యమ్, పరిధిమ్, పరి, అధత్థాః, అగ్నే, దేవ + పణిభిః, గుహ్యమానః, తమ్, తే, ఏతమ్, అను, జోషమ్, భరామి, ఏషః, మా, ఇత్, త్వత్, అప, చేతయాతై, అగ్నేః, ప్రియమ్, పాథః, అపీతమ్.॥౧౭॥

పదార్థః :-(యమ్) ఏతద్ గుణవిశిష్టమ్ (పరిధిమ్) పరితః సర్వతో ధీయంతే యస్మిన్స్తమ్ (పర్యధత్థాః) సర్వతో దధాసి దధాతి వా. అత్ర లడర్థే లఙ్ పక్షే వ్యత్యయశ్చ. (అగ్నే) సర్వత్ర వ్యాపకేశ్వర! భౌతికో వా. (దేవపణిభిః) దేవానాం దివ్యగుణవతా మగ్నిపృథివ్యాదీనాం విదుషాం వా పణయో వ్యవహారాః స్తుతయశ్చ తాభిః (గుహ్యమానః) సమ్యక్ ప్రియమాణః. (తమ్) పరిధిమ్ (తే) తవ (ఏతమ్) యథోక్తమ్ (అను) పశ్చాదర్థే. అన్వితి సాదృశ్యాపర భావం ప్రాహ. నిరు. ౧. 3.(జోషమ్) జుష్యతే ప్రీత్యా సేవ్యతే తమ్ (భరామి) ధారయామి (ఏషః) పరిధిరహం వా (మా) ప్రతిషేధే. (ఇత్) ఏవ (త్వత్) అన్తర్యామినో జగదీశ్వరాత్తస్మాదగ్నేర్వా (అప) దూరార్థే (చేతయాతై) చేతయేత్. చితీ సంజ్ఞానే ఇతి ణ్యన్తస్య లేటః ప్రథమపురుషస్యైకవచనే ప్రయోగోఽయమ్. (అగ్నేః) జగదీశ్వరస్య భౌతికస్య వా (ప్రియమ్) ప్రీతిజనకమ్ (పాథః) పాతి శరీరమాత్మానం చ యేన తత్తదన్నమ్. అన్నే చ. ఉ. ౪. ౨౦౩. అనేన పాతేరన్నేఽసున్ప్రత్యయ థుడాగమశ్చ (అపీతమ్) అపి సంయోగే. అపీతి సంసర్గం ప్రాహ. నిరు. ౧.3. ఇతం ప్రాప్తమ్. అయం మంత్రః శ. ౧. ౭. ౧. ౨౨. వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౭॥

అన్వయః :-హే అగ్నే! జగదీశ్వర! ఏష దేవపణిభిర్గుహ్యమాన స్త్వం యమేతం జోషం పరిధిం పర్యధత్థాః సర్వతో దధాసి తమిత్ త్వామహమనుభరామి. అహం త్వా మాప చేతయాతై. కదాచిద్విరుద్ధో మా భవేయమ్. మయా తవాగ్నేః సృష్టౌ యత్ ప్రియం పాథోఽపీతం తస్మాదహం మా కదాచిదపచేతయాతై. ఇత్యేకః.

హే జగదీశ్వర! తే తవ సృష్టౌ యోఽయం దేవపణిభిర్గుహ్యమాన ఏషోఽగ్నిర్యం పరిధిం జోషం పర్యధత్థాః సర్వతో దధాతి తమిత్తమహమనుభరామి తస్మాత్క్వాచిన్మాఽపచేతయాత్తై మయా యదస్యాగ్నేః ప్రియం పాథోఽపీతం తదహం జోషం నిత్యమనుభరామీతి ద్వితీయః॥౧౭॥

భావార్థః:- అత్ర శ్లేషాలంకారః. సర్వైర్మనుష్యైర్యః ప్రతివస్తుషు వ్యాపకత్వేన ధారకో విద్వద్భిః స్తోతవ్యః సంప్రీత్యా నిత్యమనుసేవనీయః. యతస్తదాజ్ఞాపాలనేన ప్రియం సుఖం ప్రాప్నుయుః,. సోఽయమీశ్వరేణ ప్రకాశదాహవేగగుణాదిసహితో మూర్తద్రవ్యానుగతోఽగ్ని రచితస్తస్మాన్మనుష్యైః కలాకౌశలాదిషు ప్రయోజితాదగ్నేర్వ్యవహారాః సంసాధనీయాః. యతః సుఖాని సిధ్యేయుః. యతఃపూర్వేణ మంత్రేణ వృష్ట్యాదిసాధకత్వముక్తం తస్యానేన వ్యాపకత్వం ప్రకాశితమితి సంగతిః ॥౧౭॥

పదార్థము :-(అగ్నే) సర్వవ్యాపకుడవగు నో పరమేశ్వర! నీవు (దేవపణిభిః) దివ్యగుణనిధులగు విద్వాంసుల స్తోత్రములతో (గుహ్యమానః) విరివిగా గుణవర్ణనలను పొందుచు (యమ్)అట్టి గుణముల కనుకూలముగ (జోషమ్) ప్రీతితో సేవించదగిన (పరిధిమ్) ప్రభుత్వమును [అధికారమును] (పర్యధత్థాః) నిరంతరము ధరించుచున్నావు. (తమ్) అట్టి నీ రూపమునే (ఇత్) నిశ్చయముగ (ఏషః) నేను (అనుభరామి) నా హృదయమందు ధరించుచున్నాను. మరియు నేను (త్వత్) నీకు (మా అపచేత యాత్తైః) ప్రతికూలుడుగ నెన్నటికిని గాను. (అగ్నే) ఓ జగదీశ్వర! నీ సృష్టియందు నేను (ప్రియమ్) ప్రేమను పెంపొందజేయునదియు (పాథః) శరీరమును రక్షించునదియు నగు ఏ యన్నమును (అపీతమ్) పొందియుంటినో అట్టి దానికి నే నెన్నటికిని (మా అపచేతయాత్తై) ప్రతికూలుడను కాలేను **(ఇది మొదటి యర్థము)**.

(అగ్నే) ఓ జగదీశ్వర! (తే) నీ సృష్టియందు (ఏషః) ఈ భౌతికాగ్ని (దేవపణిభిః) దివ్యగుణములు గల పృథివ్యాది పదార్థములయొక్క వ్యవహారములతో (గుహ్యమానః) బాగుగ స్వీకరించబడి (పరిధిమ్) విద్య మున్నగు శ్రేష్ఠగుణములతో ధరించుటకు (జోషమ్) ప్రీతితో స్వీకరించుటకు (యమ్) యోగ్యమగు ఏ కర్మను (పర్యధత్థాః) సకల విధములుగ ధరించుచున్నదో (తమిత్) దానిని నేను (అనుభరామి) క్రమముగ స్వీకరించుచున్నాను. మరియు దానికి ఎన్నడును (మా అపచేత, యాత్తై) ప్రతికూలుడను కాను. మరియు నేను (అగ్నేః) ఈ యగ్నిసంబంధముచే (ప్రియమ్) ప్రీతినిగలిగించు (పాథః) శరీరమును కాపాడునట్టి ఏ యన్నమును (అపీతమ్) నేను గ్రహించితినో, దానిని (జోషమ్) అత్యంత ప్రీతితో సదా (అనుభరామి) క్రమముగ పొందుదును. **(ఇది రెండవ యర్థము)**.॥౧౭॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున శ్లేషాలంకారము గలదు. మొదటి యర్థమున అగ్ని శబ్దముచే పరమేశ్వరుడును, రెండవ యర్థమున భౌతికాగ్నియు గ్రహింపబడి యున్నది. ప్రతివస్తువునందును వ్యాపకుడై యుండి సకల పదార్థములను ధరించెడివాడును, విద్వాంసులచే స్తుతించదగినవాడును నైన పరమేశ్వరుని

ప్రేమపూర్వకముగ సదా సేవించవలయును. ఆతని యాజ్ఞను సర్వదా పాలించువారు అనేక సౌఖ్యములను పొందుచున్నారు. మరియు నా పరమేశ్వరుడు ప్రకాశ, దాహక, వేగాది గుణములు గలిగి మూర్తిమంతమగు పదార్థమును పొందదగు నే యగ్నిని సృష్టించెనో దానివల్లను మనుష్యులు క్రియాకౌశలముద్వారా ఉత్తమోత్తమ వ్యవహారములను సాధించవలయును. అందువలన పరమసుఖములు ప్రాప్తించును. పూర్వమంత్రమున వృష్టి మున్నగు పదార్థములకు సాధకముగ చెప్పబడినదే ఈ మంత్రమున వ్యాపకత్వముగ ప్రకాశపరచబడినది. ॥౧౭॥

17. Oh Omnipresent God, extolled by the praises of the learned, Thou attainest to greatness through those lovely panegyrics. I realise that greatness of Thine in my heart. May I never disobey Thee. May I, Oh God, never abuse the pleasant and invigorating food, I have secured in Thy creation!.

౪౯. సంస్రవేత్యస్య పరమేష్ఠీ ప్రజాపతిర్ఋషిః, విశ్వేదేవా దేవతాః. స్వరాట్ త్రిష్టుప్ ఛన్దః. ధైవతః స్వరః.

స యజ్ఞః కథం కిమర్థశ్చ కర్తవ్య ఇత్యుపదిశ్యతే.

ఈ యజ్ఞ మెట్లు, ఏ ప్రయోజనముకొరకు చేయువలయునో ఉపదేశింపబడెను.

౪౯ సగ్గ్ స్రవభాగా స్థేషా బృహన్తః ప్రస్తరేష్ఠాః పరిధేయాశ్చ దేవాః।

ఇమాం వాచమభి విశ్వే గృణన్త ఆసద్యాస్మిన్బర్హిషి

మాదయధ్వగ్గ్ స్వాహా వాట్ ॥౧౮॥

ప.వి:- సంస్రవభాగాః, స్థ, ఇషా, బృహన్తః, ప్రస్తరేష్ఠాః, పరిధేయాః, చ దేవాః, ఇమామ్, వాచమ్, అభి, విశ్వే, గృణన్తః, ఆసద్య, అస్మిన్, బర్హిషి, మాదయధ్వమ్, స్వాహా, వాట్.॥౧౮॥

పదార్థః :- (సంస్రవభాగాః) సమ్యక్ స్రూయన్తే యే తే సంస్రవాః. భజ్యన్తే యే తే భాగాః. సంస్రవా భాగా యేషాం తే (స్థ) భవత (ఇషా) ఇష్యతే జ్ఞాయతే యేన తదిట్ జ్ఞానమ్. ఇషగతావిత్యస్య క్విబన్తస్య రూపమ్. కృతో బహులమితి కరణే క్విప్ (బృహన్తః) వర్ధమానా వర్ధయన్తశ్చ (ప్రస్తరేష్ఠాః)శుభే న్యాయవిద్యాసనే తిష్ఠన్తి తే. తత్పురుషే కృతి బహులమ్ అ. ౬. 3. ౧౪. ఇతి సప్తమ్యా అలుక్ (పరిధేయాః) పరితః సర్వతో ధాతుం ధాపయితుమర్హాః (చ) సముచ్చయార్థే (దేవాః) విద్వాంసో దివ్యాః పదార్థా వా (ఇమామ్) ప్రత్యక్షామ్ (వాచమ్) వచన్తి వాచయన్తి సర్వా విద్యా యయా తామ్. సత్యలక్షణాం వేదచతుష్టయీమ్. వాగితి పదనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౫. ౫ (అభి) అభీత్యాభిముఖ్యం ప్రాహ. నిరు. ౧. 3. (విశ్వే)

సర్వే (గృణన్తః) స్తువన్త ఉపదిశన్తో వా (ఆసద్య) సమంతాద్విజ్ఞాయ స్థిత్వా వా (అస్మిన్) ప్రత్యక్షప్రాప్తే (బర్హిషి) బృహన్తే వర్ధయన్తే యేన తద్బర్హిర్ జ్ఞానం ప్రాప్తం కర్మకాండం వా తస్మిన్ (మాదయధ్వమ్) హర్షయధ్వమ్ (స్వాహా) సు ఆహేత్యస్మిన్నర్థే (వాట్) వహన్తి సుఖాని యయా క్రియయా సా వాట్ నిపాతోఽయమ్. అయం మంత్రః. శ.౧.౭.౧.౨౩-౨౬. వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౮॥

అన్వయః :- హే బృహన్తః ప్రస్తరేష్ఠాః పరిధేయాః దేవా విద్వాంసో యూయమిమాం వాచమభిగృణన్త ఇషా సంస్రవభాగా స్థ భవత స్వాహావాడాసాద్యాస్మి న్బర్హిషి మాదయధ్వమన్యానేతల్లక్షణాన్మనుష్యాన్ కృత్వా హర్షయత చైవమస్మిన్ బర్హిషి ఇమాం వాచమభి గృణద్భిర్యుష్మాభిరిషా స్వాహా వాడాసాద్య ప్రస్తరేష్ఠా విశ్వేదేవాః సర్వే విద్వాంసః సదా పరిధేయాః. తాన్ప్రాప్య చాస్మిన్ బర్హిషి మాదయధ్వమ్. ॥౧౮॥

భావార్థః:- ఈశ్వర ఆజ్ఞాపయతి యే మనుష్యా ధార్మికాః పురుషార్థినో వేదవిద్యా ప్రచారే, ఉత్తమే వ్యవహారే చ నిత్యం వర్తన్తే తేషామేవ బృహన్తి సుఖాని భవన్తి. యౌ పూర్వస్మి న్మంత్రేఽగ్నిశబ్దే నేశ్వర భౌతికార్థావుక్తావనేన తయోః సకాశాదీదృశా ఉపకారా గ్రాహ్యా ఇత్యుచ్యతే. ॥౧౮॥

పదార్థము :-(బృహన్తః) వృద్ధి నొందువారును (ప్రస్తరేష్ఠాః) ఉత్తమ న్యాయ, విద్యారూపమగు ఆసనమున గూర్చున్న (పరిధేయాః) సకలవిధముల ధారణమొనర్చు బుద్ధిని గలిగినవారును (ఇమాం వాచమ్) ప్రత్యక్షములగు నీ నాలుగు వేదములయొక్క వాణుల నుపదేశించువారును నగు (దేవాః) ఓ విద్వాంసులారా! మీరు (ఇషా) మీ జ్ఞానముచే (సంస్రవభాగాః) ఘృతాది పదార్థములను హోమమునందు వ్రేల్చువారు (స్థ) అగుడు. (స్వాహా) పరిశుద్ధ వాక్కులచే (వాట్) ప్రాప్తమగునట్టియు, సౌఖ్యములను పెంపొందింప జేయునట్టియు క్రియను పొంది (అస్మిన్) ప్రత్యక్షమగు నీ (బర్హిషి) జ్ఞాన, కర్మకాండలయందు (మాదయధ్వమ్) ఆనందితులగుడు. అటులనే ఇతరులను కూడ ఆనందితులుగ నొనర్చుడు. ఈ విధముగ పై దెలిపిన జ్ఞానమును కర్మకాండయందు ఉపర్యుక్త వేదవాణిని ప్రశంసించుచు మీరు మీ యాలోచనలతో నుత్తమజ్ఞానము నొసగు క్రియను పొంది (బృహన్తః) వృద్ధిపొందునవియు (ప్రస్తరేష్ఠాః) సర్వోత్తమ కార్యములందు స్థిరముగ నిలుచునవియు నగు (విశ్వే) సమస్త (దేవాః) సర్వోత్తమ పదార్థములను (పరిధేయాః) ధరించుడు. ఇతరులను కూడ ధరింపజేయుడు. వాని సహాయముచే పైన చెప్పబడిన (బర్హిషి) జ్ఞాన కర్మకాండలయందు సదా (మాదయధ్వమ్) హర్షించుడు. ॥౧౮॥

భావార్థము :-ధార్మికులు, పురుషార్థులు, వేదవిద్యాప్రచారమునందును, ఉత్తమ వ్యవహారములలోను వర్తమానులై యుండువారికే అధిక సౌఖ్యములు ప్రాప్తించును. [అగ్నిశబ్దమునకు] పూర్వమంత్రమున ఈశ్వర, భౌతికార్థములు చెప్పబడినవి. వానితో నా యా యుపకారములను పొందవలయునని ఈ మంత్రమునం దుపదేశించబడినది. ॥౧౮॥

18. May ye thriving, justice loving, wise, larned persons, preachers of the knowledge of the Vedas, become supreme through knowledge. Let all seekers after truth, devotees of learning and action, attain to happiness. Preach My noble word, that brings all kinds of joys.

౧౯. ఘృతాచీస్థ ఇత్యస్య ఋషిః స ఏవ, అగ్నివాయూ దేవతే, భురిక్ పంక్తి శ్ఛన్దః, పంచమః స్వరః.

అథోక్తేన యజ్ఞేన కిం భవతీత్యుపదిశ్యతే. పై యజ్ఞముచే నేమగుచున్న దీ మంత్రమున నుపదేశించెను.

౧౯ ఘృతాచీ స్థో ధుర్యౌ పాతꣳ సుమ్నే స్థః సుమ్నే మా ధత్తమ్। యజ్ఞ నమశ్చ తఽఉప చ యజ్ఞస్య శివే సన్తిష్ఠస్వ స్విష్టే మే సంతిష్ఠస్వ ॥౧౯॥

ప.వి:- ఘృతాచీ, స్థః ధుర్యౌ, పాతమ్, సుమ్నే, స్థః, సుమ్నే, మా, ధత్తమ్, యజ్ఞ, నమః, చ, తే, ఉప, చ, యజ్ఞస్య, శివే, సమ్, తిష్ఠస్వ, స్విష్టే ఇతి సు+ఇష్టే, మే, సమ్, తిష్ఠస్వ.॥౧౯॥

పదార్థః:-(ఘృతాచీ) ఘృతముదకమంచత ఇతి ఘృతాచీ అగ్నివాయ్వోర్ధారణా కర్షణక్రియే. అత్ర పూర్వసవర్ణాదేశః ఘృతమిత్యుదక నామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧. ౧౨. (స్థః) స్తః. అత్ర సర్వత్ర పురుషవ్యత్యయః (ధుర్యౌ) ధురం యజ్ఞస్యాగ్రం ముఖ్యాఙ్గం వహతస్తౌ. అత్ర ధురో యడ్ఢకౌ.అ. ౪. ౪. ౭౭. ఇతి యత్ప్రత్యయః (పాతమ్) రక్షతః (సుమ్నే) సుఖకారికే ఉక్తే క్రియే. సుమ్నమితి సుఖనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౩. ౬ ॥ (స్థః) భవతః (సుమ్నే)అత్యుత్కృష్టే సుఖే (మా) మాం యజ్ఞానుష్ఠాతారమ్ (ధత్తమ్) ధారయతః. యజ్ఞ ఇజ్యతే సర్వైర్జనైః స యజ్ఞ ఈశ్వర స్తత్సమ్బుద్ధౌ. క్రియాసాధ్యో వా, అత్రాన్త్యే పక్షే సుపాం సులుగితి సోర్లుక్ (నమః) నమ్రీభావార్థే (చ) సముచ్చయే (తే) తుభ్యం తస్య వా (ఉప) సామీప్యే క్రియాయోగే. ఉపేత్యుపజనం ప్రాహ. నిరు. ౧. ౩॥ (చ) పశ్చాదర్థే (యజ్ఞస్య) జ్ఞానక్రియాభ్యా మనుష్ఠేయస్య (శివే) కల్యాణసాధికే. సర్వనిఘృష్వ ఉ.౧.౧౫౧॥ ఇత్యయం సిద్ధః (సంతిష్ఠస్వ) సంతిష్ఠతే. అత్ర లడర్థే లోట్. (స్విష్టే) శోభనమిష్టం యాభ్యాం తే (మే) మమ (సంతిష్ఠస్వ) సుష్ఠుసాధనే స్థిరో భవ, సంతిష్ఠతే వా. అయం మంత్రః. శ. ౧.౮.౩,౨౭॥. వ్యాఖ్యాతః.॥౧౯॥

అన్వయః :-యావగ్ని వాయూ యజ్ఞస్య ధుర్యౌ సుమ్నే స్థో ఘృతాచీ స్థః సర్వం జగత్పాతం రక్షత స్తౌ మయా సమ్యక్ ప్రయోజితౌ సుమ్నే సుఖే మా మాం ధత్తం ధారయతః. యజ్ఞో

నమశ్చ యే యథా తే తవ శివే ఉపసంతిష్ఠేతే మే మమాప్యేతే తథైవ సంతిష్ఠేతామ్. తస్మాద్యథాహం తస్య యజ్ఞస్యానుష్ఠానే సంతిష్ఠే తథా త్వమప్యత్ర సంతిష్ఠస్వ. యథాఽహం యజ్ఞమనుష్ఠాయ సుఖే సంతిష్ఠే తథా త్వమపి తత్ర సంతిష్ఠస్వ.॥౧౯॥

భావార్థః:-అత్ర లుప్తోపమాలంకారః. ఈశ్వరోఽభివదతి హే మనుష్యా! యూయమేతయోరసచ్ఛే దకధారకయోర్జగత్పాలనహేత్వోః సుఖకారిణోః క్రియాకాండస్య నిమిత్తయోరూర్ధ్వతిర్యగ్గమనశీలయో రగ్నివాయ్వోః సకాశాత్ కార్యాణి సాధిత్వా సుఖేషు సంస్థితిం కురుత మదాజ్ఞాపాలనం మాం చ సతతం నమస్కురుత. పూర్వమంత్రోక్తై రుపకారైః పరమం సుఖం భవతీత్యనేనోక్తమితి.॥౧౯॥

పదార్థము :- ఏ వాయ్వగ్నులు (ధుర్యౌ) యజ్ఞముయొక్క ముఖ్యాంగమును లభింపజేయునవియు (చ) మరియు(సుమ్నే) సుఖరూపములును (స్థ) అయి యున్నవియో (ఘృతాచీ) జలములను లభింపజేయు క్రియలను చేయునవియై (స్థ) ఉన్నవియో [ఏవి సమస్త ప్రపంచమును] (పాతమ్) పాలించుచున్నవియో, అవి నాచే సర్వోత్తమ క్రియాకౌశలములద్వారా బాగుగా ప్రయోగింపబడునవియై (మా) యజ్ఞమును జేయు నన్ను (సుమ్న) సుఖమునందు (ధత్తమ్) స్థాపించుచున్నవి. ఎట్లు (యజ్ఞ) ఈ జగదీశ్వరుడు [యజ్ఞము] (చ) మరియు (నమః) నమ్రత్వము (తే) నీ (శివే) శుభములకొరకు (ఉపసంతిష్ఠస్వ) సమీపమున స్థితమగుచున్నవో, అటులే అవి (మే) నాకొరకును స్థితములు నగు గాక! కావున నే నెట్లు [ఆ యజ్ఞానుష్ఠానమునకు సంసిద్ధుడనగుదునో అట్లే నీవును సంసిద్ధుడవు కమ్ము] యజ్ఞానుష్ఠాన మొనర్చి (సుమ్నే) సౌఖ్యములందు స్థితమగుచున్నట్లే మీరును దానియందు (సంతిష్ఠస్వ) స్థిత [స్థిర] మగుడు. ॥౧౯॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున లుప్తోపమాలంకారము గలదు. ఓ మానవులారా! రసమును పరమాణువుగ నొనర్చునదియు, జగత్పాలనకు హేతువులును, సౌఖ్యములను ప్రసాదించునవియు, క్రియాకాండమునకు కారణభూతములును నగు వంకరగాను, తిన్నగాను పైకి బోవునవియు నగు అగ్ని, వాయువులయొక్క గుణములచే కార్యములను సాధించుడు. ఇట్లు మీరు సుఖములందు బాగుగ స్థిరముగ నుండుడు. నా యాజ్ఞలను పాలించుడు. నాకు మాటిమాటికి నమస్కార మొనర్చు డని భగవంతు డుపదేశించుచున్నాడు. (పూర్వ మంత్రోక్తములైన యుపకారములచే పరమ సౌఖ్యములు గలుగునని ఈ మంత్రమునం దుపదేశించబడినది. ॥౧౯॥

19. Oh fire and air, ye are the bringers of rain. Ye protect the yajna, and conduce our comfort, bring comfort to me. God and humility are near me for my good, as they are for thine. Just as I derive happiness by the performance of yajna, so should you.

౨౦. అగ్నేఽదబ్ధాయో ఇత్యస్య ఋషిః స ఏవ. అగ్ని సరస్వత్యౌ దేవతే. భురిగ్బ్రాహ్మీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః. ధైవతః స్వరః.

అథ సోఽగ్నిః కీదృశః కిమర్థః ప్రార్థనీయశ్చేత్యుపదిశ్యతే.

ఉపర్యుక్తాగ్ని యెటువంటిది? యెందులకు ప్రార్థించుటకు యోగ్యమైయున్నదో
ఈ మంత్రమునందు ప్రకటించెను.

२० అగ్నేఽదబ్ధాయోఽశీతమ పాహి మా దిద్యోః పాహి ప్రసిత్యై పాహి దురిష్ట్యై
పాహి దురద్మన్యాఽ అవిషన్నః పితుం కృణు। సుషదా యోనౌ స్వాహా
వాడగ్నయే సంవేశపతయే స్వాహా సరస్వత్యై యశోభగిన్యై స్వాహా ॥२०॥

ప.వి:- అగ్నే, అదబ్ధాయోఽ ఇత్యదబ్ధ+ఆయో, ఆశీతమ అశీతమేత్యాశి+ తమ, పాహి, మా, దిద్యోః, పాహి, ప్రసిత్యా ఇతి ప్ర+సిత్యై, పాహి, దురిష్ట్యా ఇతి దుః+ఇష్ట్యై, పాహి, దురద్మన్యా ఇతి దుః+అద్మన్యై, అవిషమ్, నః. పితుమ్, కృణు, సుషదా, సుసదేతి సు+సదా, యోనౌ, స్వాహా, వాట్, అగ్నయే, సంవేశ పతయే ఇతి సంవేశ+పతయే, స్వాహా, సరస్వత్యై, యశోభగిన్యా ఇతి యశః+భగిన్యై, స్వాహా.॥२०॥

పదార్థః:-(అగ్నే) జగదీశ్వర! భౌతికో వా (అదబ్ధాయో) అదబ్ధమహింసిత మాయుర్యస్మాత్ తత్సంబుద్ధౌ అదబ్ధాయుర్వా (అశీతమ) అశ్నుతే వ్యాప్నోతి చరాచరం యజ్ఞం సో ఽతిశయిత స్తత్సంబుద్ధౌ స వా. అన్యేషామపి దృశ్యత ఇతి దీర్ఘః (పాహి) రక్ష పాతి వా (మా) మామ్ (దిద్యోః) అతిదుఃఖాత్. దివు ధాతోః, కు(గ్రు)శ్చ. ఉ. ౧. ౨౨. ఇతి చకారేణ కు ప్రత్యయో బాహులకాద్వకారలోపశ్చ. (పాహి) రక్ష రక్షతి వా. (ప్రసిత్యై) ప్రకృష్టా చాసౌ సితిర్బన్ధనం యస్యాం తస్యాః. అత్ర పఞ్చమ్యర్థే చతుర్థీ. (పాహి) పాతి వా (దురిష్ట్యై) దుష్టా ఇష్టిర్యజనం యస్యాం తస్యాః. అత్రాపి పంచమ్యర్థే చతర్థీ (పాహి) పాతి వా (దురద్మన్యై) దుష్టా అద్మనీ అదనక్రియా యస్యాం తస్యాః. అత్రాపి పంచమ్యర్థే చతుర్థీ. (అవిషమ్) విషాది దోషరహితమ్ (నః) అస్మాకమ్ (పితుమ్) అన్నమ్. పితురిత్యన్ననామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨. ౭ (కృణు) కురు, కరోతి వా. అత్ర సర్వత్ర పక్షే లడర్థే లోట్. (సుషదా) సుఖేన సీదన్తి యస్యాం తస్యామ్. అత్ర సుపాం సులుగితి జేః స్థాన ఆకారాదేశః (యోనౌ) యువన్తి యస్యాం సా యోనిర్గృహం జన్మాన్తరం వా తస్యామ్. యోనిరితి గృహనామసు పఠితమ్. నిఘం.

౩. ౪. (స్వాహా) సు ఆహోఽనయా సా. (వాట్) క్రియార్థే. (అగ్నయే) పరమేశ్వరాయ భౌతికాయ వా (సంవేశపతయే) సమ్యక్ విశన్తి యే తే పృథివ్యాదయః పదార్థాస్తేషాం పతిః పాలకస్తస్మై (స్వాహా) సుష్ఠు ఆహుతం కరోతి యస్యాం సా (సరస్వత్యై) సరన్తి జానన్తి యేన తత్ సరో జ్ఞానం తత్ప్రశస్తం విద్యతే యస్యాం వాచి తస్యై. సరస్వతీతి వాఙ్నామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧. ౧౧. (యశోభగిన్యై) యశాంసి సత్యవచనాదీని కర్మాణి భజితుం శీలం యస్యాస్తస్యై. (స్వాహా) స్వకీయం పదార్థం ప్రత్యాహ యస్యాం క్రియాయాం సా. అయం మంత్రః శ. ౧.౭.౩. ౧౯-౨౦ వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౦॥

అన్వయః:-హే అదబ్ధాయోఽశీతమాగ్నే జగదీశ్వర! త్వం యజ్ఞం దురిష్ట్యై పాహి. మాం దిద్యోః ప్రమాదాద్దుఃఖాత్పాహి. ప్రసిత్యై పాహి. దురద్మన్యై పాహి. నోఽస్మాకమవిషం పితుం కృణు. నోఽస్మాన్ సుషదాయాం యోనౌ స్వాహా వాట్ సత్క్రియాయాం చ కృణు. వయం యశోభగిన్యై స్వాహా సరస్వత్యై సంవేశపతయేఽగ్నయే తుభ్యం స్వాహా నమశ్చ నిత్యం కుర్మ ఇత్యేకః.

హే జగదీశ్వర! యోఽయం భవతాఽదభ్దాయు రశీతమోఽగ్నిర్నిర్మితః స యజ్ఞం దురిష్ట్యాః పాతి. మాం దిద్యోః పాతి. ప్రసిత్యాః పాతి. దురద్మన్యాః పాతి. నోఽస్మాకమవిషం పితుం కరోతి సుషదాయాం యోనౌ స్వాహా వాట్ సత్క్రియాయాం చ హేతురస్తి వయం తస్మై సంవేశపతయేఽగ్నయే స్వాహా యశోభగిన్యై సరస్వత్యై స్వాహా కుర్మ ఇతి ద్వితీయః.॥౨౦॥

భావార్థః :-అత్ర శ్లేషాలంకారః. మనుష్యై ర్యః సర్వథా సర్వస్మాద్దుఃఖాద్రక్షక ఉత్తమజన్మనిమిత్త కర్మజ్ఞాపక ఉత్తమభోగప్రదాతా జగదీశ్వరోఽస్తి స ఏవ సదా సేవనీయః. తేన స్వసృష్టౌ సూర్యవిద్యుత్ప్రత్యక్షరూపేణ యోఽయమగ్నిః ప్రకాశితః సోఽపి సమ్యక్ విద్యోప కారే సంయోజితః సన్సర్వథా రక్షణోత్తమభోగహేతు ర్భవతి. యయా కీర్తిహేతుభూతయా సత్యలక్షణయా వేదరూపయా వాచోత్తమాని జన్మాని సర్వపదార్థేభ్య ఉత్కృష్టా వివిధా విద్యా చ ప్రకాశితా భవతి, సా సదైవ స్వీకర్తవ్యా, స్వీకారయితవ్యా వేతి. అత్ర నమో యజ్ఞ ఇతి చ పదద్వయం పూర్వస్మాన్మన్త్రాదాకర్షితమ్. పూర్వమన్త్రోక్తానాం మనుష్యై రనుష్ఠితానాం కర్మణాం ఫలమనేనోక్తమితి వేద్యమ్. ॥౨౦॥

పదార్థము:-(అదబ్ధాయో) నిర్విఘ్నమగు ఆయువునిచ్చునట్టి (అగ్నే) ఓ పరమేశ్వరా! నీవు (అశీతమమ్) చరాచరవిశ్వమంతటను వ్యాపించియున్న యజ్ఞమును (దురిష్ట్యై) దుష్టమైన వేదవిరుద్ధ యజ్ఞమునుండి (పాహి) రక్షించుము (మా) నన్ను (దిద్యోః) అతిదుఃఖమునుండి (పాహి) రక్షించుము. మరియు (ప్రసిత్యై) పెద్దబంధనమునుండి (పాహి) దూరముగ నుంచుము. (దురద్మన్యై) దుష్టభోజన మొనర్చవలసిన విపత్తినుండి (పాహి) రక్షింపుము. (నః) మా నిమిత్తము (అవిషమ్) విషాది దోషరహితమగు (పితుమ్) అన్నము ముున్నగు

పదార్థములను (కృణు) ఉత్పాదన మొనర్చుము. మరియు (నః) మమ్ము (సుషదా) సుఖముగ స్థిరత్వమునొసగు (యోనౌ) గృహమునందు (స్వాహా వాట్) వేదవాక్యములచే సిద్ధమగు నుత్తమ క్రియలందు స్థిరులనుగ (కృణు) ఒనర్చుము. అందువలన మేము (యశోభగిన్యై) సత్యము మున్నగు ఉత్తమకర్మలను సేవించునదియు (సరస్వత్యై) పదార్థజ్ఞానమువంటి విద్యయైన వేదవాణికి (స్వాహా) ధన్యవాదములు. (సంవేశపతయే) పృథివి మున్నగు లోకములందు బాగుగా ప్రవేశించువాడవును, పతివై పాలించువాడవును అగు (అగ్నయే) ఓ పరమాత్మా! నీకు (స్వాహా) ధన్యవాదములు. మరియు (నమః) నమస్కారములొనర్చుచున్నాము. **(ఇదొక అర్థము)**

ఓ జగదీశ్వరా! నీచే (అదబ్ధాయో) నిర్విఘ్నమగు ఆయువునిమిత్తము సృష్టించబడిన (అగ్నే) ఈ భౌతికాగ్నియును (అశీతమమ్) సర్వత్రావ్యాపించియున్న యజ్ఞమును (దురిష్ట్యై) దుష్టయజ్ఞమునుండి (పాహి) రక్షించుచున్నది. (మా) నన్ను (దిద్యోః) కఠిన దుఃఖములనుండి (పాహి) కాపాడుచున్నది. (ప్రసిత్యై) మహాదారిద్ర్య బంధనములనుండి (పాహి) తప్పించుచున్నది. (దురద్మన్యై) దుష్టభోజనము జేయించెడి క్రియలనుండి (పాహి) రక్షణమొనర్చుచున్నది. (నః) మాయొక్క (పితుమ్) అన్నము మున్నగు పదార్థములను (అవిషమ్) విషము మున్నగు దోషములు లేకుండ (కృణు) చేయుచున్నది. (సుషదా) సుఖస్థితి నొసగెడు గృహమందు, లేక మరుజన్మయందు (స్వాహావాట్) వేదోక్త వాక్యములతో సిద్ధమగు క్రియలకు హేతువై యున్నది. మేము (సంవేశపతయే) పృథివి మున్నగు లోకములనుపాలించెడి యా (అగ్నయే) భౌతికాగ్నిని గ్రహించి (స్వాహా) హోమము మరియు దానితో బాటు (యశోభగిన్యై సరస్వత్యై) ఉపర్యుక్తగుణబములుగల వేదవాణిని బడయుటకై (స్వాహా) పరమేశ్వరునకు ధన్యవాదము లర్పించుచున్నాము. ॥౨౦॥

భావార్థము:-ఈ మంత్రమున శ్లేషాలంకారము చెప్పబడినది. సర్వవ్యాపకుడును, సర్వవిధముల సంరక్షకుడును, ఉత్తమ జన్మప్రదాతయు, ఉత్తమకర్మలను జేయించువాడును, ఉత్తమవిద్యా భోగములనొసగువాడును నగు జగదీశ్వరునే మానవులు సేవించవలయును. ఆయన తన సృష్టియందు సూర్యుడు, విద్యుత్తు, ప్రత్యక్షాగ్నిరూపమున ఏ యగ్నిని నిర్మించియుండెనో యది విద్యావిజ్ఞానములద్వారా ఉపకారకార్యములందు వినియోగించబడినదై సకలవిధములగు రక్షణలకు, ఉత్తమ భోగములకును హేతువగుచున్నది. కీర్తికి కారణములును, సత్యలక్షణయుక్తములును, వేదరూపములును నగు ఏ వాణులద్వారా ఉత్తమ జన్మలు, సకల పదార్థముల కన్న నుత్తమములు నగు వివిధ విద్యలు ప్రకటించబడియున్నవో [ఆ వేదవిద్య సర్వదా స్వీకరించుటకు, స్వీకరింపజేయుటకును యోగ్యమైయున్న] అట్టి విద్యలన్నియు విద్వాంసులు స్వీకరించుటకు, స్వీకరింపజేయుటకును తగినవియై యున్నవి. ఇచ్చట ''నమస్, యజ్ఞ'' శబ్దములు రెండును పూర్వమంత్రము నుండి గ్రహింపబడినవి. ॥౨౦॥

20. Ohi Immortal, Omnipresent God, protect me from intense pain, protect me from the bondages of sin and ignorance, protect me from the company of evil-minded persons, protect me from food injurious to health. Make Thou our food free from poison. Let me live in a comfortable house; praying to Thee and doing noble deeds. This is our prayer to

the Lord of the Universe, may we get pure knowledge through the Vedas, the givers of glory and prosperity!.

౨౨ వేదోఽసీత్యస్య వామదేవ ఋషిః. ప్రజాపతి ర్దేవతా, భురిగ్బ్రాహ్మీ బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

స జగదీశ్వరః కీ దృశోఽస్తీత్యుపదిశ్యతే.

ఆ జగదీశ్వరు డెటువంటి వాడనునది ఈ మంత్రమునం దుపదేశించబడినది.

౨౨ వేదోఽసి యేన త్వం దేవ వేద దేవేభ్యో వేదోఽభవస్తేన మహ్యం

వేదో భూయాః। దేవా గాతువిదో గాతుం విత్వా గాతుమిత।

మనసస్పతఽఇమం దేవ యజ్ఞꣳస్వాహా వాతే ధాః॥౨౨॥

ప.వి:-వేదః, అసి, యేన, త్వమ్, దేవ, వేద, దేవేభ్యః, వేదః, అభవః, తేన, మహ్యమ్, వేదః, భూయాః, దేవాః, గాతువిద ఇతి గాతు+విదః, గాతుమ్, విత్వా, గాతుమ్, ఇత, మనసః, పతే, ఇమమ్, దేవ, యజ్ఞమ్, స్వాహా, వాతే, ధాః.॥౨౨॥

పదార్థః:-(వేదః) వేత్తి చరాచరం జగత్ స జగదీశ్వరః. విదన్తి యేన స ఋగ్వేదాదిర్వా. (అసి) భువసి వా. (యేన) విజ్ఞానేన వేదేన వా. (త్వం) (దేవ) శుభగుణదాతః (వేదః) జానాసి వేత్తి వా (దేవేభ్యః) విద్వద్భ్యః (వేదః) వేదయితా (అభవః) భవసి (తేన) విజ్ఞానప్రకాశనేన (మహ్యమ్) విజ్ఞానం జిజ్ఞాసవే (వేదః) జ్ఞాపకః (భూయాః) (దేవాః) విద్వాంసః (గాతువిదః) గీయతే స్తూయతేఽనయా సా గాతుః స్తుతిస్తస్యావిదో వక్తారః. కమిమనిజని. ఉ.౧.౭౩. అనేన గాస్తుతావిత్యస్మాత్ తుః ప్రత్యయః (గాతుమ్) గీయతే జ్ఞాయతే యేన స గాతుర్వేదస్తమ్. గాతురితి పదనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౪. ౧. అనేన జ్ఞానార్థో గృహ్యతే. (విత్వా)లబ్ధ్వా (గాతుమ్) గీయతే శబ్ద్యతే యస్తం యజ్ఞమ్. (ఇత) ప్రాప్నుత (మనసః)విజ్ఞానస్య (పతే) పాలక! (ఇమమ్) ప్రత్యక్షమనుష్ఠితమనుష్ఠాతవ్యం వా (దేవ) సర్వజగత్ప్రకాశక! (యజ్ఞమ్) క్రియాకాణ్డజన్యం సంసారమ్ (స్వాహా) సుష్ఠు ఆహుతం హవిః కరోత్యనయా సా (వాతే)వాయౌ (ధాః) ధాపయ, ధాపయతి వా. అత్ర సర్వత్ర పక్షాన్తరే వ్యత్యయేన ప్రథమః. బహులం ఛన్దస్యమాఙ్ యోగేఽపీత్యడభావః. అయం మంత్రః. శ. ౧. ౭. ౩ ౨౧-౨౮. వ్యాఖ్యాత. ॥౨౨॥

అన్వయః:-హే దేవ జగదీశ్వర! యేన త్వం వేదోఽసి, సర్వం చ వేద, యేన చ త్వం దేవేభ్యో వేదోఽభవస్తేన త్వం మహ్యమపి వేదో భూయాః. హే గాతువిదో దేవా! భవన్తో యేన వేదేన సర్వా విద్యా విదన్తి తేన యూయం గాతుం విత్వా గాతుమిత. హే మనసస్పతే దేవ! త్వమిమం యజ్ఞం వాతే ధాః స్వాహా. హే దేవాస్తమిమం మనసస్పతిం పరమేశ్వరమేవ దేవం నిత్యముపాసీధ్వమ్ ॥౨౧॥

భావార్థః:-హే విద్వాంసో మనుష్యా! యూయం యేన సర్వవేత్రా వేదవిద్యా ప్రకాశితా తమేవోపాస్యం విదిత్వా క్రియాకాణ్డమనుష్ఠాయ సర్వహితం సంపాదయత. నైవ వేదవిజ్ఞానేన తత్రోక్తవిధానానుకూల స్యానుష్ఠానేన చ వినా మనుష్యాణాం కదాచిత్ సుఖం సంభవతి వేదవిద్యాయా సర్వసాక్షిణమీశ్వరం దేవం సర్వతో వ్యాపకం మత్వైవ నిత్యం ధర్మస్యానుష్ఠాతారో భవతేతి. ॥౨౧॥

పదార్థము :-(దేవ) శుభగుణముల నొసగు ఓ జగదీశ్వరా! (త్వమ్) నీవు (వేదః అసి) చరాచర జగత్తు నెరిగినవాడవు, సర్వజగుత్తును (వేద) ఎరుగుచున్నావు. మరియు (యేన) ఏ వేదము, లేక విజ్ఞానము వలన (దేవేభ్యః) విద్వాంసులకు (వేదః) పదార్థముల నెరిగింపజేయువాడవుగా (అభవః) అగుచున్నావో (తేన) ఆ విజ్ఞాన ప్రకాశముచే నీవు (మహ్యమ్) విశేషజ్ఞానమును కోరుచున్న నాకు (వేదః) విజ్ఞానమును ప్రసాదించువాడవు (భూయాః) అగుము. (గాతువిదః) స్తుతులను దెలిసికొనెడి (దేవాః) ఓ విద్వాంసులారా! ఏ వేదముద్వారా మానవులు సకల విద్యలను ఎరుగుచున్నారో ఆ వేదముచే మీరు (గాతుమ్) విశేషజ్ఞానమును (విత్వా) పొంది (గాతుమ్) ప్రశంసించదగిన వేదమును [యజ్ఞమును] (ఇత) ప్రాప్తించుకొనుడు. (మనసస్పతే) విజ్ఞానముతో పాలించువాడా! (దేవ) సకలజగత్ప్రకాశకా! ఓ పరమేశ్వరా! నీవు (ఇమమ్) అనుష్ఠించదగిన ప్రత్యక్షమగు (యజ్ఞమ్) క్రియాకాండముచే సిద్ధించి ఈ యజ్ఞరూప లోకమును (స్వాహా) క్రియానుకూలముగ (వాతే) వాయువుమధ్య (ధాః) స్థిరపరచుచున్నావు. ఓ విద్వాంసులారా! ఆ విజ్ఞానముద్వారా విశేషజ్ఞాన ప్రదానమొనర్చు పరమేశ్వరునే సతతము ఉపాసించుడు. ॥౨౧॥

భావార్థము :- ఓ విద్వాంసులారా! మీరు వేదజ్ఞానమును ప్రకాశపరచిన సర్వజ్ఞాని యగు పరమేశ్వరు నుపాసించి యా వేదవిద్యనే తెలిసికొని క్రియాకాండ అనుష్ఠానముద్వారా యెల్లరకును హితమును చేకూర్చుడు. ఏలయన, వేదవిజ్ఞానము లేకుండా అందు పేర్కొనబడిన కర్మలొనర్చకయు మానవుల కెన్నటికిని సుఖము గలుగజాలదు. వేదవిద్యద్వారా సర్వమునకు సాక్షియైయున్నవాడును, సకల ప్రపంచమున వ్యాపించి యున్నవాడును ఇష్టదైవము నగు నాతనినే విశ్వసించి స్తుతించుచు సర్వదా ధర్మమునందే యనువర్తించి యుండుడు. ॥౨౧॥

21. Oh God, Thou knowest the animate and the inanimate creation. Thou knowest everything in the universe. Just as Thou art the expounder of knowledge for the learned, so dost Thou expound knowledge unto me. Ye learned people, who know how to sing praises unto God, knowing the veda that shows the right path, should master knowledge!.

౨౩. సం బర్హిరిత్యస్య వామదేవ ఋషిః. ఇన్ద్రోదేవతా. విరాట్ త్రిష్టుప్ ఛన్దః. ధైవతః స్వరః.

అగ్నౌహుతం ద్రవ్యమన్తరిక్షస్థం భూత్వా కేన చరతీత్యుపదిశ్యతే.

యజ్ఞమునం దాహుతమైన పదార్థములు అంతరిక్షమునకు దేనితోకలిసి చేరునో, ఏమిచేయునో ఈ మంత్రమున నుపదేశించబడినది.

౨౩ సం బర్హిరంక్తాగ్ం హవిషా ఘృతేన సమాదిత్యైర్వసుభిః సమ్మరుద్భిః
సమిన్ద్రో విశ్వదేవేభిరంక్తాం దివ్యం నభో గచ్ఛతు యత్స్వాహా ॥౨౩॥

ప.వి:- సమ్, బర్హిః, అంక్తామ్, హవిషా, ఘృతేన, సమ్, ఆదిత్యైః, వసుభిరితి వసు+భిః, సమ్, మరుద్భిరితి మరుత్+భిః, సమ్, ఇన్ద్రః, విశ్వ దేవే భిరితి విశ్వ+దేవేభిః, అంక్తామ్, దివ్యమ్, నభః, గచ్ఛతు, యత్, స్వాహా.॥౨౩॥

పదార్థః :-(సమ్) ఏకీభావే క్రియాయోగే (బర్హిః) బృహన్తే సర్వే పదార్థా యస్మిన్ తదన్తరిక్షమ్. బర్హిరిత్య న్తరిక్షనామసు పఠితమ్. నిఘం.౧.౩.(అంక్తామ్) సంయోజయతు. (హవిషా) హోతుమర్హం శుద్ధం సంస్కృతం హవిస్తేన (ఘృతేన) సుగన్ధ్యాదిగుణయుక్తేనాజ్యేన సహ (సమ్) సంయోగార్థే. (ఆదిత్యైః) ద్వాదశభిర్మాసైః (వసుభిః) అగ్న్యాదిభిరష్టభిః (సమ్) మిశ్రీభావే. (మరుద్భిః) వాయువిశేషైః సహ (సమ్) వేలనే (ఇన్ద్రః) సూర్యలోకః (విశ్వదేవేభిః) స్వకీయైః రశ్మిభిః రశ్మయో హ్యస్య విశ్వేదేవాః శ. ౩.౭.౩. ౬. (అంక్తామ్) ప్రకటం సంయోజయతి (దివ్యమ్) దివి ప్రకాశే భవమ్. ద్యుప్రాగపాగుదక్ ప్రతీచో యత్.అ.౪. ౨. ౧౦౧ ఇతి శైషికో యత్ (నభః) జలమ్. నభ ఇత్యుదకనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧.౧౨ (గచ్ఛతు)గచ్ఛతి (యత్) యదా (స్వాహా) శోభనం హవిర్జుహోతి యయాక్రియయా సా. అయం మంత్రః. శ. ౧. ౭.౩. ౨౯-౩౧ వ్యాఖ్యాతః ॥౨౩॥

అన్వయః:-హే మనుష్య! భవానిదం యద్యదా హోతవ్యం ద్రవ్యంహవిషా ఘృతేన సహ సంయుక్తం కృత్వాఽఽదిత్యైర్వసుభిర్మరుద్భిః సహ సుఖం సమఙ్క్తామ్. అయమిన్ద్రో యజ్ఞే స్వాహా యత్సుగంధ్యాది ద్రవ్యయుక్తం హవిః సమఙ్క్తామ్ యత్సంమిశ్రితై ర్విశ్వదేవేభిర్దివ్యం నభః సంగచ్ఛతు సమ్యక్ప్రకటయతి ॥౨౩॥

భావార్థః:-యజ్ఞే సంశోధితం యద్ధవిరగ్నౌ ప్రక్షిప్యతే తదన్తరిక్షే వాయుజలసూర్యకిరణైః సహ వర్తమానమితస్తతో గత్వాఽఽకాశస్థాన్ సర్వాన్ పదార్థాన్ దివ్యాన్ కృత్వా సతతం ప్రజాః

సుఖయంతి తస్మాత్ సర్వైర్మనుష్యైరుత్తమసామగ్ర్యా శ్రేష్ఠైః సాధనై స్త్రివిధో యజ్ఞో నిత్యమనుష్ఠేయ ఇతి. ॥౨౨॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! మీరు (యత్) హవనమొనర్పదగిన ద్రవ్యమును(హవిషా) హోమము చేయదగిన (ఘృతేన) ఘృతము మున్నగు సుగంధములతో సంయుక్తపరచి హవనము చేయునప్పుడది (ఆదిత్యైః)పంౘ్రెండు మాసములతోను (వసుభిః) అగ్ని మున్నగు అష్టనివాసయోగ్య స్థానములలోను (మరుద్భిః) ప్రజల [వాయువిశేషము] తోను కలిసి సుఖమును (సమంక్తామ్) చక్కగా ప్రకాశమొనరింపజేయును. (ఇన్ద్రః) సూర్యలోకము (స్వాహా) ఉత్తమ క్రియలతో యజ్ఞమునందు సమర్పించిన సుగంధాది పదార్థయుక్తమగు ఏ హవిస్సు (సంగచ్ఛతు) తనకు చేరుచున్నదో (సమ్) బాగుగా మిశ్రితమైన (విశ్వదేవేభిః) తనకిరణములద్వారా (దివ్యమ్)దాని ప్రకాశమున ప్రోగగు (నభః) జలములను (సమంక్తామ్) బాగుగా ప్రకటించుచున్నది. ॥౨౨॥

భావార్థము:- చక్కగా పరిశుద్ధపరచబడి యజ్ఞముకొరకు అగ్నియందు వ్రేల్చబడు హవిస్సు అంతరిక్షమునందు వాయు జల సూర్య కిరణములతో గలిసి నలుదిశలకు వ్యాపించి ఆకాశమందుండు సకల పదార్థములను దివ్యములుగ నొనర్చి ప్రజలను, సకల ప్రాణులను సుఖవంతులనుగ నొనర్చుచున్నది. కావున మానవులు ఉత్తమ సాధన సామగ్రులతో ఉపర్యుక్త త్రివిధ యజ్ఞములను నిత్య మనుష్ఠించవలయును. ॥౨౨॥

22. May the mighty space untie with oblation and butter. May it unite with the twelve months of the year, and eight lifegiving agencies and vital breaths, May the sun be harnessed with all its rays. May pure water rain whenever duly consecrated oblations are offered.

౨౩. కస్త్వేత్యస్య ఋషిః స ఏవ. ప్రజాపతి ర్దేవతా. నిచృద్ బృహతీ ఛన్దః. మధ్యమః స్వరః.

అగ్నౌ ద్రవ్యం కిమర్థం ప్రక్షిప్యత ఇత్యుపదిశ్యతే.

అగ్ని యం దెందులకు పదార్థము వ్రేల్చబడుచున్నదో యీ మంత్రమున యుపదేశించబడినది.

౨౩ కస్త్వా విముఞ్చతి స త్వా విముఞ్చతి కస్మై త్వా విముంచతి తస్మై త్వా విముంచతి। పోషాయ రక్షసాం భాగో౽సి ॥౨౩॥

ప.వి:- కః, త్వా, వి, ముంచతి, సః, త్వా, వి, ముంచతి, కస్మై, త్వా, వి, ముంచతి, తస్మై, త్వా, వి, ముంచతి, పోషాయ, రక్షసామ్, భాగః, అసి. ॥౨౩॥

పదార్థః:- (కః) సుఖకారీ యజమానః. (త్వా) తమ్. (వి) వివిధార్థే క్రియాయోగే. వ్యపేత్యేతస్య ప్రాతిలోమ్యం ప్రాహ. నిరు ౧.౩.(ముంచతి) త్యజతి (సః) యజ్ఞః (త్వా)

త్వామ్, (వి) విశేషార్థే, (ముంచతి) త్యజతి (కస్మై) ప్రయోజనాయ (త్వా) త్వామ్ (వి) వివిక్తార్థే (ముంచతి) ప్రక్షిపతి. (తస్మై) యతః సర్వసుఖప్రాప్తిర్భవేత్తస్మై (త్వా) పదార్థసమూహమ్. (వి) విశిష్టార్థే. (ముంచతి) త్యజతి (పోషాయ) పుష్యన్తి ప్రాణినో యస్మిన్ వ్యవహారే తస్మై. (రక్షసామ్) దుష్టానామ్ (భాగః) భజనీయః. (అసి) భవతి. అయం మంత్రః. శ. ౧. ౭. ३. ३३-३౪. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౩॥

అన్వయః :- కో మనుష్యస్త్వా తం యజ్ఞం విముంచతి? కోఽపి నేత్యర్థః. యశ్చ యజ్ఞం విముంచతి తం స యజ్ఞః పరమేశ్వరో విముంచతి. యజ్ఞకర్తా కస్మై ప్రయోజనాయ తం పదార్థసమూహమగ్నౌ విముంచతి? యతః సర్వసుఖప్రాప్తిర్భవేత్తస్మై. పోషాయ త్వా తం విముంచతి. కిన్తు యః పదార్థః సర్వోపకారే యజ్ఞే న ప్రయుజ్యతే స రక్షసాం భాగోఽపి భవతి. ॥౨౩॥

భావార్థః :- యో మనుష్య ఈశ్వరేణ వేదద్వారాఽఽజ్ఞాపితం వ్యవహారం త్యజతి స సర్వైః సుఖైర్హీనో భూత్వా దుష్టైః పీడితః సన్ సర్వదా దుఃఖీ భవతి. కేన చిత్కంచిత్ప్రతి పృష్టం యో యజ్ఞం త్యజతి తస్మై కిం భవతీతి? స ఆహ ఈశ్వరోఽపి తం త్యజతీతి. స పునరాహ ఈశ్వరః కస్మై ప్రయోజనాయ తం త్యజతీతి? స బ్రూతే తస్మై దుఃఖమేవ స్యాదిత్యస్మై. యశ్చేశ్వరాజ్ఞాం పాలయతి స సుఖైః పోషితుమర్హతి యశ్చ త్యజతి స ఏవ రాక్షసో భవతీతి. ॥౨౩॥

పదార్థము :-(కః) సుఖమును గోరు, యజ్ఞానుష్ఠాన మొనర్చు ఏ మనుష్యుడును (త్వా) ఆ యజ్ఞమును (వి ముఞ్చతి) వదలలేరు. యజ్ఞమును త్యజించు (త్వా) వానిని (సః) యజ్ఞమును పాలించెడి పరమేశ్వరుడు (వి ముఞ్చతి) విడనాడుచున్నాడు. ఏ యజ్ఞకర్త యజ్ఞసామగ్రిని యజ్ఞమునందు వ్రేల్చుచుండునో (త్వా) దానిని (కస్మై) ఏ ప్రయోజనముకొరకు అగ్నిమధ్య (వి ముఞ్చతి)సమర్పించు చున్నాడో (తస్మై) వానిని సకలలోకముల సుఖముకొరకు సమర్పించుచున్నాడు. మరియు (పోషాయ) పుష్ట్యాది గుణములకొరకు (త్వా) అట్టి పదార్థ సమూహమును (వి ముఞ్చతి) వ్రేల్చుచున్నాడు. సర్వోపకారమునకై యజ్ఞమున సమర్పించబడని పదార్థము (రక్షసామ్, భాగః) దుష్టప్రాణుల భాగము (అసి) అగుచున్నది. ॥౨౩॥

భావార్థము :- వేదముద్వారా పరమేశ్వరు డాజ్ఞాపించిన యోగ్యవ్యవహారముల నెవడు త్యజించుచున్నాడో వాడు సర్వసుఖములనుండి వంచితుడై దుష్టులచే బాధల నొందుచు సర్వవిధముల దుఃఖములపాలగుచున్నాడు. ''యజ్ఞమును విడనాడినవానికి ఏమగు''నని ఎవరైనా ప్రశ్నించినచో ఆతడు ''వానికి ఈశ్వరుడు సైతము వానిని విడనాడు''నని ప్రత్యుత్తరమిచ్చుచున్నాడు. ''ఈశ్వరుడాతని నేల వదలిపెట్టు''నని మరల ప్రశ్నించినచో ''దుఃఖముల ననుభవించుటకే'' యని సమాధాన మీయగలడు. ఈశ్వరాజ్ఞను పాలించువాడు సౌఖ్యవంతుడగును. యజ్ఞమును త్యజించిన వాడే రాక్షసుడు. ॥౨౩॥

23. Does anybody abandon the sacrifice? He who abandons it, is abandoned by God. For what purpose does the worshipper put the oblations into the fire? He does it for the happiness of all. He doest it for gaining strength, health and vigour. The inferior articles not used in the sacrifice are the allotted portion of the flends.

౨౪. సం వర్చసేత్యస్య ఋషిః స ఏవ. త్వష్టా దేవతా. విరాట్ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

తేన యజ్ఞేన వయం కిం కిం ప్రాప్నుమ ఇత్యుపదిశ్యతే.

పై దెలియపరచిన యజ్ఞమువలన మన మే యే పదార్థములను బడయుచున్నామో

యీ మంత్రమున ప్రకాశపరచెను.

౨౪ సం వర్చసా పయసా సం తనూభిరగన్మహి మనసా సఀ శివేన।

త్వష్టా సుదత్రో విదధాతు రాయోఽనుమార్ష్టు తన్వో యద్విలిష్టమ్ ॥౨౪॥

ప.వి:- సమ్, వర్చసా, పయసా, సమ్, తనూభిః, అగన్మహి, మనసా, సమ్, శివేన, త్వష్టా, సుదత్ర ఇతి సు + దత్రః, వి, దధాతు, రాయః, అను, మార్ష్టు , తన్వః, యత్, విలిష్ట మితి వి+లిష్టమ్. ॥౨౪॥

పదార్థః :-(సమ్) సమ్యగర్థే (వర్చసా) వర్చన్తే దీప్యన్తే సర్వే పదార్థా యస్మిన్ వేదాధ్యయనే తేన (పయసా) పయన్తే విజానన్తి సర్వాన్ పదార్థాన్ యేన జ్ఞానేన తేన (సమ్) సంధానార్థే (తనూభిః) తన్వతే సుఖాని కర్మాణి చ యాసు తాభిః (అగన్మహి) ప్రాప్నువమః. గమధాతోర్లుఙి ఉత్తమబహువచనే. మంత్రే ఘసహ్వరణశ. అ. ౨. ౪. ౮౦. అనేన చ్లేర్లుక్. మ్వోశ్చ. అ. ౮. ౨. ౬౫. అనేన మకారస్య నకారాదేశః. అత్ర లడర్థే లుఙ్ (మనసా) మన్యన్తే జ్ఞాయన్తే సర్వే వ్యవహారా యేనాన్తఃకరణేన తేన (సమ్) మిశ్రీభావే (శివేన) సర్వసుఖనిమిత్తేన (త్వష్టా) త్వక్షతి తనూకరోతి దుఃఖాని ప్రలయే సర్వాన్ పదార్థాన్ ఛినత్తి వా స జగదీశ్వరః (సుదత్రః) సుష్ఠు సుఖం దదాతీతి సః (విదధాతు) విధానం కరోతు (రాయః) విద్యాచక్రవర్తిరాజ్యశ్రియాదీని ధనాని (అను) పశ్చాదర్థే (మార్ష్టు) శోధయతు (తన్వః) శరీరస్య (యత్) యావత్ (విలిష్టమ్) పరిపూర్ణమ్. అత్ర విరుద్ధార్థే వి శబ్దః. అయం మంత్రః శ. ౧. ౭. ౪. ౬. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౪॥

అన్వయః :-వయం యస్య కృపయా వర్చసా పయసా మనసా శివేన తనూభిశ్చ సహ రాయః సమగన్మహి. సుదత్ర స్త్వష్టేశ్వరః కృపయాఽస్మభ్యం రాయః సంవిదధాతు. యదస్మాకం తన్వో విలిష్టం తత్సమనుమార్ష్టు.॥౨౪॥

భావార్థః :-మనుష్యైః సర్వకామప్రదస్యేశ్వరస్యాజ్ఞాపాలనేన, సమ్యక్ పురుషార్థాభ్యాం విద్యాధ్యయనం విజ్ఞానం, శరీరబలమనఃశుద్ధిః కల్యాణసిద్ధిః, సర్వోత్తమశ్రీప్రాప్తిశ్చ సదైవ కార్యాః. తథా సర్వే వ్యవహారాః పదార్థాశ్చ నిత్యం శుద్ధా భావనీయాః.॥౨౪॥

పదార్థము :-మేము పురుషార్థపరులమై (వర్చసా) సమస్త పదార్థముల ప్రకాశపరచు వేదముల అధ్యయనముతోను మరియు (పయసా) పదార్థముల దెలిసికొనెడి జ్ఞానముతోను (మనసా) సకల వ్యవహారములను విచారించు అంతఃకరణముతోను (శివేన) సమస్త సౌఖ్యములతోను (తనూభిః) విశేషసుఖముల ప్రాప్తికి మూలమగు శరీములతోను (రాయః) శ్రేష్ఠవిద్యలను, చక్రవర్తిరాజ్యాది ధనములను(సమగన్మహి)బాగుగా పొందుదుముగాక! (సుదత్రః) అనేక సుఖముల నొసగువాడును (త్వష్టా) దుఃఖములను చీల్చిచెండాడు వాడును, ప్రళయసమయమున సమస్తపదార్థములను ఛిన్నాభిన్నమొనర్చువాడును నగు పరమేశ్వరుడు దయతో మాకు (రాయః) పైన దెలిపిన విద్య మున్నగుపదార్థములను (సం వి దధాతు) బాగుగ విధానపరచుగాక!(తన్వః) మా శరీరమునకు (యత్ విలిష్టమ్) వ్యవహారసిద్ధికెంత పరిపూర్ణత్వ మవసరమో అంత పరిపూర్ణత్వమును (సమనుమార్ష్టు) నిరంతరము బాగుగ శుద్ధమొనర్చునుగాక! ॥౨౪॥

భావార్థము :-మానవులు సకల కోరికలను పరిపూర్ణమొనర్చు పరమేశ్వరునాజ్ఞను పాలించుచు ఉత్తమ పురుషార్థముతో విద్యాధ్యయనము, శారీరకబలము, చిత్తశుద్ధి, కల్యాణసిద్ధి, ఉత్తమోత్తమ సంపదప్రాప్తి మున్నగున వన్నియును సర్వదా ప్రాప్తించదగినవై యున్నవి. ఈ సంపూర్ణ యజ్ఞమును ధరించియు, లేక యజ్ఞమును వృద్ధిపరచియు సర్వసుఖములను పొందవలయును. ఇతరులకును సుఖమును సమకూర్చవలయును. సమస్త వ్యవహారములను, పదార్థములను సదా పరిశుద్ధపరచుచుండ వలయును. ॥౨౪॥

24. May we be endowed with the study of the Vedas, knowledge, stout bodies, peaceful and devoted minds. May God, the Giver of happiness grant us riches, and banis each blemish from our body.

౨౫. దివీత్యస్య ఋషిః స ఏవ. సర్వస్య విష్ణుర్దేవతా. దివీత్యారభ్య ద్విష్మ ఇత్యన్తస్య నిచృదార్చీ,

తథాఽన్తరిక్షమిత్యారభ్య ద్విష్మః పర్యన్తస్యార్చీ పంక్తిశ్ఛన్దః, పంచమః స్వరః.

పృథివ్యామిత్యారభ్యాన్తపర్యన్తస్య జగతీ ఛన్దో నిషాదః స్వరశ్చ, స యజ్ఞస్త్రిషు లోకేషు విస్తృతః

సన్ కిం కిం సుఖం సాధయతీత్యుపదిశ్యతే.

ఆ యజ్ఞము మూడులోకములందు విస్తరించి ఏయే సుఖములను సమకూర్చుచున్నదో

యీ మంత్రమునందు ప్రకాశపరచెను.

౨౫ దివి విష్ణు ర్వ్యక్రగ్గ్ంస్త జాగతేన ఛన్దసా తతో నిర్భక్తో యోఽస్మాన్ ద్వేష్టి యం చ వయం ద్విష్మో ఽన్తరిక్షే విష్ణు ర్వ్యక్రగ్గ్ంస్త త్రైష్టుభేన ఛన్దసా తతో నిర్భక్తో యోఽస్మాన్ద్వేష్టి యం చ వయం ద్విష్మః పృథివ్యాం విష్ణు ర్వ్యక్రగ్గ్ంస్త గాయత్రేణ ఛన్దసా తతో నిర్భక్తో యోఽస్మాన్ద్వేష్టి యం చ వయం ద్విష్మోఽస్మాదన్నాదస్యై ప్రతిష్ఠాయాఽ అగన్మ స్వః సం జ్యోతిషాఽభూమ ॥౨౫॥

ప.వి:- దివి, విష్ణుః, వి, అక్రగ్గ్ంస్త, జాగతేన, ఛన్దసా, తతః, నిర్భక్త ఇతి నిః+భక్తః, యః, అస్మాన్, ద్వేష్టి, యమ్, చ, వయమ్, ద్విష్మః, అన్తరిక్షే, విష్ణుః, వి, అక్రగ్గ్ంస్త, త్రైష్టుభేన, త్రైస్తుభేనేతి త్రైస్తుభేన, ఛన్దసా, తతః. నిర్భక్త ఇతి నిః+భక్తః, యః, అస్మాన్, ద్వేష్టి, యమ్, చ, వయమ్, ద్విష్మః, పృథివ్యామ్, విష్ణుః, వి, అక్రగ్గ్ంస్త, గాయత్రేణ, ఛన్దసా, తతః, నిర్భక్త ఇతి నిః+భక్తః, యః, అస్మాన్, ద్వేష్టి, యమ్, చ, వయమ్, ద్విష్మః, అస్మాత్, అన్నాత్, అస్యై, ప్రతిష్ఠాయై, ప్రతిష్ఠాయా ఇతి ప్రతి+స్థాయై, అగన్మ, స్వరితి స్వః, సమ్, జ్యోతిషా, అభూమ.॥౨౫॥

పదార్థః:-(దివి) సూర్యప్రకాశే. (విష్ణుః) యో వేవేష్టి వ్యాప్నోత్యన్తరిక్షస్థలవాయ్వాది పదార్థాన్ స యజ్ఞః. యజ్ఞో వై విష్ణుః. శ. ౧.౧. ౨. ౧౩ (వి)వివిధార్థే క్రియాయోగే (అక్రగ్గ్ంస్త) క్రమంతే. అత్ర సర్వత్ర లడర్థే లఙ్ (జాగతేన) జగత్యేవ జాగతం సర్వలోక

సుఖకారకం తేన (ఛన్దసా) ఆహ్లాదకారకేణ (తతః) తస్మాత్ ద్యులోకాత్ (నిర్భక్తః) విభాగం ప్రాప్తః (యః) విరోధీ (అస్మాన్) యజ్ఞానుష్ఠాతౄన్. (ద్వేష్టి) విరుణద్ధి (యమ్) శాసితుం యోగ్యం దుష్టం ప్రాణినమ్ (చ) పునరర్థే (వయమ్) యజ్ఞక్రియానుష్ఠాతారః (ద్విష్మః) విరున్ధ్మః (అన్తరిక్షే) అవకాశే (విష్ణుః) యజ్ఞః (వి) వివిధగమనే క్రియార్థే (అక్రంస్త) గచ్ఛతి (త్రైష్టుభేన) త్రిష్టుభేవ త్రైష్టుభం త్రివిధ సుఖహేతుస్తేన (ఛన్దసా) స్వచ్ఛందతాప్రదేన (తతః) తస్మాదన్తరిక్షాత్ (నిర్భక్తః) పృథగ్భూతః (యః) దుఃఖప్రదఃప్రాణీ (అస్మాన్) సర్వోపకారకాన్ (ద్వేష్టి) దుఃఖయతి (యమ్) సర్వాహితకరమ్ (చ) సముచ్ఛయే (వయమ్) సర్వహితకారిణః (ద్విష్మః) పీడయామః (పృథివ్యామ్) విస్తృతాయాం భూమౌ (విష్ణుః) యజ్ఞః (వి) వివిధ సుఖసాధనే (అక్రంస్త) వివిధ సుఖప్రాప్తిహేతునా క్రమతే (ఛన్దసా) ఆనన్దప్రదేన (తతః) తస్మాత్పృథివీస్థానాత్ (నిర్భక్తః) పృథగ్భూత్వాఽన్తరిక్షం గతః (యః) అస్మద్రాజ్యవిరోధీ (అస్మాన్) న్యాయాధీశాన్ (ద్వేష్టి) వైరాయతే (యమ్) శత్రుమ్ (చ) సముచ్ఛయే (వయమ్) రాజ్యాధీశాః (ద్విష్మః) వైరాయామహే (అస్మాత్) ప్రత్యక్షాద్యజ్ఞశోధితాత్ (అన్నాత్) అత్తుం యోగ్యాత్ (అస్యై) ప్రత్యక్షం ప్రాప్తాయై (ప్రతిష్ఠాయై) ప్రతితిష్ఠన్తి సత్కారం ప్రాప్నువన్తి యస్యాం తస్యై (అగన్మ) ప్రాప్నుయామ (స్వః) సుఖమ్. స్వరితి సాధారణ నామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧. ౪. (సమ్) సమ్యగర్థే (జ్యోతిషా) విద్యాధర్మప్రకాశకారకేణ సంయుక్తాః (అభూమ) సంగతా భవేమ. అయం మంత్రః. శ.౧. ౭.౪. ౮-౧౪ వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౫॥

అన్వయః :- అస్మాభిర్జాగతేన ఛన్దసాఽనుష్ఠితోఽయం విష్ణు ర్యజ్ఞో దివి వ్యక్రంస్త. స పునస్తతో నిర్భక్తః సన్ ఛన్దసా సర్వం జగత్ప్రీణాతి. యోఽస్మాన్ ద్వేష్టి యం చ వయం ద్విష్మస్తమనేన నిరాకుర్మః. అస్మాభిర్యోఽయం యజ్ఞస్త్రైష్టుభేన ఛన్దసాఽగ్నౌ ప్రయోజితేఽన్తరిక్షే వ్యక్రంస్త, స పునస్తతః స్థానాన్నిర్భక్తః సన్ వాయువృష్టిజలశుద్ధిద్వారా సర్వం జగత్సుఖయతి యోఽస్మాన్ ద్వేష్టి యం చ వయం ద్విష్మ స్తమనేన నివారయామః. అస్మాభిర్యోఽయం విష్ణుర్యజ్ఞో గాయత్రేణ ఛన్దసా పృథివ్యామనుష్ఠీయతే స పృథివ్యాం వ్యక్రంస్త స తతో నిర్భక్తః సన్ పృథివీస్థాన్ పదార్థాన్ శోషయతి. యోఽస్మాన్ ద్వేష్టి యం చ వయం. ద్విష్మ స్తమనేన నిషిధ్యామః. వయమస్మాదన్నాత్స్వరగన్మ. వయమనేన యజ్ఞేనాస్యై ప్రతిష్ఠాయై జ్యోతిషా సంయుక్తాః సమభూమ భవేమ. ॥౨౫॥

భావార్థః:- మనుష్యైర్యావన్తి సుగన్ధ్యాదిగుణయుక్తాని ద్రవ్యాణ్యగ్నౌ ప్రక్షిప్యన్తే,తాని పృథక్ పృథగ్ భూత్వా సూర్యప్రకాశే ఆకాశే భూమౌ చ విహృత్య సర్వాణి సుఖాని సాధయన్తి తథా చ వాయ్వగ్నిజలపృథివ్యాదీని శిల్పవిద్యాసిద్ధైః కలాయంత్రైర్విమానాదియానేషు ప్రయోజ్యన్తే,

తాని సూర్యప్రకాశేఽన్తరిక్షే చ సర్వాన్ ప్రాణినః సుఖేన విహారయన్తి. యద్ద్రవ్యం. సూర్యకిరణాగ్నిద్వారా విచ్ఛిద్యాన్తరిక్షం [గచ్ఛతి] పునస్తదేవ భువమాగత్య. పునరగ్నేః సకాశాదుపరి గత్వా పునస్తత ఆగచ్ఛత్యేవమేవ పునః పునరస్మనుష్యైరిత్థం పురుషార్థేన దోషదుఃఖశత్రూన్ సమ్యక్ నివార్య సుఖం భోక్తవ్యం భోజయితవ్యం చ. యజ్ఞశోధితై ర్వాయుజలౌషధ్యన్నశుద్ధై రారోగ్యబుద్ధిశరీరబలవర్ధనా న్మహత్సుఖం ప్రాప్య విద్యాప్రకాశేన నిత్యం ప్రతిష్ఠేయతామ్. ॥౨౫॥

పదార్థము :-(జాగతేన) సకలలోకములకు సుఖముల ప్రసాదించునదియు (ఛన్దసా) ఆహ్లాదమును గలిగించు జగతీఛన్దస్సుతో మే మనుష్ఠించిన (విష్ణుః) అంతరిక్షమున నిలుచు పదార్థములలో వ్యాపకమైన ఈ యజ్ఞము (దివి) సూర్యప్రకాశమున (వ్యక్రంస్త) ప్రవేశించుచున్నది. అది మరల (తతః) అచటినుండి (నిర్భక్తః) విభాజితమై అనగా పరమాణురూపమై సర్వప్రపంచమును తృప్తిపరచుచున్నది. (యః) ఏ విరోధి (అస్మాన్) యజ్ఞానుష్ఠాన మొనర్చెడిమమ్ము (ద్వేష్టి) ద్వేషించుచున్నాడో (చ) మరియు (యమ్) దండించి శిక్షించదగిన ఏ దుష్టప్రాణియందు (వయమ్) యజ్ఞానుష్ఠాన మొనర్చెడి మేము (ద్విష్మః) ప్రీతిచూపమో వానిని యజ్ఞమునుండి దూరముగ తొలగించుచున్నాము. మేము (విష్ణుః) ఏ యీ యజ్ఞమును (త్రైష్టుభేన) త్రివిధ సుఖములను ప్రసాదించునదియును (ఛన్దసా) స్వాతంత్ర్యమునొసగునదియు నగు త్రిష్టుప్ఛన్దస్సుతో అగ్నియందు బాగుగా సంయుక్తమొనర్చితిమో అట్టి యీ యజ్ఞము (అన్తరిక్షే) ఆకాశమున (వ్యక్రంస్త) ప్రవేశించుచున్నది. అది తిరిగి (తతః) యంతరిక్షమునుండి (నిర్భక్తః) విడిపోయి [వాయువు, వర్షజములను శుద్ధి యొనర్చి ప్రపంచమంతటికిని సుఖము చేకూర్చు చున్నది] (అస్మాన్) ఉపకారమొనర్చు మాకు (యః) ఏ దుష్టప్రాణి (ద్వేష్టి) దుఃఖముల గలిగించుచున్నదో దానిని (చ) మరియు (యమ్) ఏ దుష్టుడు సమస్తలోకమునకు అహితమును గలుగజేయుచున్నాడో అట్టి దుష్టుని (వయమ్) సర్వమునకు హితమొనగూర్చు మేము (ద్విష్మః) బాధించెదము, వానిని ఉపర్యుక్త యజ్ఞమునుండి నివారించెదము. మాచే (విష్ణుః) ఏ యజ్ఞము (గాయత్రేణ) లోకములకు రక్షణ నొసగునదియు (ఛన్దసా) అత్యంతానందమును గలగజేయునదియు నగు గాయత్రీ ఛందస్సుతో నిరంతరము చేయబడుచున్నదో, అది (పృథివ్యామ్) విశాలమగు ఈ భూమియందు (వ్యక్రంస్త) అనేకసుఖముల ప్రాప్తికై విస్తృతమగుచున్నది. (తతః) తరువాత భూమినుండి (నిర్భక్తః) విడిపోయి అంతరిక్షమునకు బోయి పృథివియందుండు పదార్థములను శక్తివంతమొనర్చు చున్నది. (అస్మాన్) న్యాయముగ ఉద్యమించు మాకు (యః) మా రాజ్యమునకు ఎవడు శత్రువు నై (ద్వేష్టి) వైరభావముంచుచున్నాడో వానిని (చ) మరియు (యా) ఏ శత్రువులను (వయమ్) న్యాయపరుల మగు మేము (ద్విష్మః) ద్వేషించుచున్నామో వారిని ఈ పై యజ్ఞమునుండి సదా బహిష్కరించుచున్నాము. మేము (అస్మాత్) యజ్ఞముచే శోధించబడి (అన్నాత్) తినదగిన, ప్రత్యక్షముగ నున్న ఈ యన్నమువలన (స్వః) సుఖస్వరూపమగు స్థానమును (అగన్మ) పడయుదుముగాక! మరియు (అస్యై) ప్రత్యక్షముగ లభించు ఈ (ప్రతిష్ఠాయై) ఖ్యాతినిపొందుటకై (జ్యోతిషా) విద్యాధర్మప్రకాశములతో (సమభూమ) బాగుగ సంసిద్ధుల మగుదుముగాక! ॥౨౫॥

భావార్థము :- మానవులు అగ్నియం దాహుత మొనర్చు సుగంధాదిపదార్థములన్నియు వేర్వేరుగా సూర్యప్రకాశమునను, భూమిపైనను వ్యాపించి సమస్త సౌఖ్యములను సాధించుచున్నవి. మరియు వాయువు, అగ్ని, పృథివి, జలము మున్నగు పదార్థములు శిల్పవిద్యచే సిద్ధించిన కళాయంత్రములతో విమానాది యానములందు ప్రయోగింపబడుచు నవి సూర్యప్రకాశమున, అంతరిక్షమున సుఖముగ విహరింపజేయుచున్నవి. ఏ పదార్థములు సూర్యకిరణములద్వారా, లేక అగ్నిద్వారా పరమాణువురూపములై అంతరిక్షమునకు, అచ్చటినుండి భూమికి వచ్చుచు పోవుచు నున్నవియో నవియును ప్రపంచమునకు సౌఖ్యము గలిగించుచున్నవి. కావున మానవులును ఇదే విధముగ ఎల్లప్పుడు పురుషార్థముతో దోషములను, దుఃఖములనుగలుగజేయు శత్రువులను పూర్తిగా దొలగించి సౌఖ్యముల ననుభవించవలయును, ఇతరులను గూడ అనుభవింప జేయువలయును. యజ్ఞముద్వారా పరిశుద్ధములైన వాయుజలౌషధులద్వారాను, అన్నశుద్ధిద్వారాను ఆరోగ్యము, బుద్ధి, శారీరక బలవృద్ధులను బడసి అత్యంత సుఖములను బొంది విద్యాప్రకాశములచే నిత్యము ప్రతిష్ఠను పొందుచుండవలయును. ॥౨౫॥

25. The yajna performed by us in Jagati metre goes up to the sky. Form there it is sent back and pleases the world. By means of this Yajna, may we ward off the man who hates, us, and him whom we detest.

The yajna performed by us in Trishtup metre goes up in the air. From there it is released and affords happiness to the world by the purification of air and water. By means of this yajna, we keep away the man who hates us, and him whom we dislike. The yajna performed by us in Gayatri metre spreads on the Earth, and being released from there goes up, to heaven, and purifies the objects of the Earth. By means of this yajna we remove the man who hates us, and him whom we despise. By the use of food purified through yajna, may we get happiness, for the accomplishment of the yajna, and be combined with lustre.

౨౬. స్వయంభూరిత్యస్య ఋషిః స ఏవ. ఈశ్వరో దేవతా. ఉష్ణిక్ ఛన్దః. ఋషభః స్వరః.

అథ సూర్యశ్చేనేశ్వరవిద్వదర్థావుపదిశ్యేతే.

ఈ మంత్రమున సూర్యడనగా ఈశ్వరుడు, విద్వాంసుడని యుపదేశించెను

౨౬ స్వయం భూరసి శ్రేష్ఠో రశ్మిర్వర్చో దాఽ అసి వర్చో మే దేహి।
సూర్యస్యావృతమన్వావర్తే ॥౨౬॥

ప. వి:- స్వయంభూరితి స్వయమ్+భూః, అసి, శ్రేష్ఠః, రశ్మిః, వర్చోదా ఇతి వర్చః+దాః, అసి, వర్చః మే, దేహి, సూర్యస్య, ఆవృత మిత్యా+వృతమ్, అను, ఆ, వర్తే.॥౨౬॥

పదార్థః:-(స్వయంభూః) స్వయం భవత్యనాదిస్వరూపః (అసి) అస్తి వా (శ్రేష్ఠః) అతిశయేన ప్రశస్తః (రశ్మిః) ప్రకాశకః ప్రకాశమయో వా (వర్చోదాః) వర్చో విద్యాం దీప్తిం వా దదాతీతి (అసి) భవసి (వర్చః) విజ్ఞానం ప్రకాశనం వా (మే) మహ్యమ్ (దేహి) దదాతి వా (సూర్యస్య) చరాచరస్యాత్మనో జగదీశ్వరస్య విదుషో జీవస్య వా. సూర్య ఆత్మా జగతస్తస్థుషశ్చ య. ౭. ౪౨. అనేనేశ్వరస్య గ్రహణమ్. సూర్య ఇతి పదనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౫.౬ ఇతి గత్యర్థేన జ్ఞానస్వరూపత్వాదీశ్వరో వ్యవహారప్రాపకత్వా ద్విద్వానేవాఽత్ర గృహ్యతే (ఆవృతమ్) సమన్తాద్వర్తన్తే యస్మిన్ తమీశ్వరాజ్ఞాపాలనముపదేశప్రకాశనం వా (అను) పశ్చాదర్థే (ఆ) అభ్యర్థే (వర్తే) స్పష్టార్థః. అయం మంత్రః. శ. ౧. ౯.౩. ౧౫-౧౬ వ్యాఖ్యాతః.॥౨౬॥

అన్వయః:-హే జగదీశ్వర! విద్వన్వా త్వం శ్రేష్ఠో రశ్మిః స్వయంభూరసి వర్చోదా అసి త్వం మే వర్చో దేహి. అహం సూర్యస్య తవావృతమాజ్ఞాపాలనమన్వావర్తే.॥౨౬॥

భావార్థః:- నైవ పరమేశ్వరస్య విదుషో జీవస్య వా కౌచిన్మాతాపితరౌ కదాచిత్ స్తః. కింత్వయమేవ సర్వస్య మాతాపితా చాస్తి. తథా నైతస్మాత్కశ్చిదుత్తమః ప్రకాశహేతు ర్విద్యాప్రదో వా పదార్థోఽస్తి. అతః సర్వైర్మనుష్యై రస్యైవాజ్ఞాయా మనువర్తనీయమ్ ॥౨౬॥

పదార్థము :-ఓ జగదీశ్వరా! విద్వాంసుడా! నీవు (శ్రేష్ఠః) అత్యంత ప్రశంసనీయుడవు (రశ్మిః) ప్రకాశమానుడవు (స్వయంభూః అసి) స్వయంభువవు [నీయంతటనీవే ప్రభవించువాడవు] మరియు (వర్చోదాః అసి) విద్యలను ప్రసాదించువాడవు. కావున నీవు (మే) నాకు (వర్చః) విజ్ఞానమును, ప్రకాశమును (దేహి) ఇమ్ము. నేను (సూర్యస్య) చరాచర జగత్తునకు ఆత్మయైయున్న నీయొక్క (ఆవృతమ్) ఏ యుపదేశములను నిరంతరము సజ్జను లనుష్ఠించుచున్నారో వానిని (అన్వావర్తే) స్వీకరించి ప్రవర్తింతును. ॥౨౬॥

భావార్థము :-పరమేశ్వరునకు, జీవునకు తల్లిదండ్రు లెవ్వరు నుండరు. కాని ఈశ్వరుడే సర్వమునకు తల్లితండ్రియై యున్నాడు. ఆతనిని మించి విజ్ఞానప్రకాశమును, విద్యను ఇచ్చువాడెవ్వడును లేడు. ఎట్లు సమస్త జీవులు పరమేశ్వరుని యాజ్ఞయందే మెలగుచుండవలయునో, ఏ విద్వాంసుడు ప్రకాశము గల పదార్థములందు అవధిరూపముగను, వ్యవహారవిద్యకు హేతువుగ నున్నాడో మరియు నెవని ప్రకాశమును పొంది సర్వమును ప్రకాశించుచున్నదో ఆతనినే సేవించవలయును.॥౨౬॥

26. Oh God Thou art Self-Existent, Most Excellent, and Self Effulgent, Giver art thou of knowledge. Give me knowledge, I follow the command of God!.

౨౭. అగ్నే గృహపత ఇత్యస్య ఋషిః స ఏవ. సర్వస్యాగ్ని ర్దేవతా, పూర్వార్ద్ధే నిచృత్పంక్తి శ్ఛన్దః.

పంచమః స్వరః. ఉత్తరార్ద్ధే గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః!

అథ గృహాశ్రమిభిరస్యానుష్ఠానేన కిం కిం సాధనీయమిత్యుపదిశ్యతే.

దీని ననుష్ఠించుటచే గృహస్థు లే యే కార్యములు సాధించుదురో యీ మంత్రమునం దుపదేశించెను.

౨౭ అగ్నే గృహపతే సుగృహపతి స్త్వయాఽగ్నేఽహం గృహపతినా భూయాసః

సుగృహపతి స్త్వం మయాఽగ్నే గృహపతినా భూయాః। అస్థూరిణౌ

గార్హపత్యాని సన్తు శతః హిమాః సూర్యస్యావృతమన్వా వర్తే ॥౨౭॥

ప.వి:- అగ్నే, గృహపత ఇతి గృహ+పతే, సుగృహపతిరితి సు+గృహపతిః, త్వయా, అగ్నే, అహమ్, గృహపతినేతి గృహ + పతినా, భూయాసమ్, సుగృహ పతిరితి సు+గృహపతిః, త్వమ్, మయా, అగ్నే, గృహపతినేతి గృహ+పతినా, భూయాః, అస్థూరి, నౌ, గార్హపత్యానీతి గార్హ+ పత్యాని, సన్తు, శతమ్, హిమాః, సూర్యస్య, ఆవృతమిత్యా + వృతమ్, అను, ఆ, వర్తే.॥౨౭॥

పదార్థః-(అగ్నే) పరమేశ్వరభౌతికో వా (గృహపతే)గృహ్ణన్తి స్థాపయన్తి పదార్థాన్ యస్మిన్ బ్రహ్మాణ్డే శరీరే నివాసార్థే వా గృహే తస్య యః పతిః పాలయితా తత్సంబుద్ధౌ (గృహపతిః) శోభనానాం గృహాణాం పతిః పాలయితా (త్వయా) జగదీశ్వరేణానేన విజ్ఞానసుగృహస్థేన వా (అగ్నే) సర్వస్వామిన్! విద్యాప్రాప్తిసాధకో వా. (అహమ్) గృహస్వామీ మనుష్యో యజ్ఞానుష్ఠాతా వా. (గృహపతినా) సర్వస్వామినా గృహపాలకేన వా. (భూయాసమ్) స్పష్టార్థః (సుగృహపతిః) శోభనశ్చాసౌ గృహస్య పాలకశ్చ సః (త్వమ్)జగదీశ్వరోఽయం ధార్మికో వా. (మయా) సత్కర్మానుష్ఠాత్రా సహ. (అగ్నే) జగదీశ్వర! ప్రశస్తవిద్య వా. (గృహపతినా) ధార్మికేణ పురుషార్థినా గృహపాలకేన వా. (భూయాః) భవేః (అస్థూరి) తిష్ఠన్తి యస్మిన్నాలస్యే తత్స్థూరం తన్నిషిద్ధం విద్యతే యస్మిన్ తత్స్థూరి న స్థూరి యథా స్యాత్తథా. అత్ర నిష్ఠార్థ ఇనిః (నౌ) ఆవయోర్గృహసంబన్ధినోః స్త్రీపురుషయోః (గార్హపత్యాని) గృహపతినా సంయుక్తాని కర్మాణి. గృహపతినా సంయుక్తే జ్యః అ. ౪. ౪. ౯౦ (సన్తు) భవన్తు (శతమ్) శతాదధికాని వా. (హిమాః) హేమన్తర్తవః. భూయాంసి శతాద్వర్షేభ్యః పురుషో జీవతి. శత. ౧. ౭. ౪. ౧౯

(సూర్యస్య) స్వప్రకాశస్యేశ్వరస్య విద్యాన్యాయప్రకాశకస్య విదుషో వా. (ఆవృతమ్) సమన్తాద్వర్తన్తే ఽహోరాత్రాణి యస్మిన్ తం సమయమ్ (అను) అనుగతార్థే (ఆ) సమన్తాత్ (వర్తే) వర్తమానో భవేయమ్. అయం మంత్రః. శ. ౧. ౭. ౪. ౧౮-౨౧ వ్యాఖ్యాతః.॥౨౭॥

అన్వయః:-హే గృహపతేఽగ్నే జగదీశ్వర! విద్వన్వా త్వం సుగృహపతిరసి త్వయా గృహపతినా సహాఽహం సుగృహపతిర్భూయాసమ్. మయా గృహపతినోపాసిత స్త్వం మమ గృహపతిర్భూయాః. ఏవం నౌ స్త్రీ పురుషయోర్గా ర్హపత్యాన్యస్థూరి సన్త్వేవం వర్తమానోఽహం వర్తమానా చ సూర్యస్యావృతం శతం హిమా అన్వావర్తే॥౨౭॥

భావార్థః :- అత్ర శ్లేషాలంకారః. ఆవాం స్త్రీపురుషౌ సుపురుషార్థినౌ భూత్వా యోఽస్య సర్వేషాం స్థిత్యర్థస్య జగతో గృహస్య సతతం రక్షకో జగదీశ్వరో విద్వాన్ వాఽస్తి తమాశ్రిత్య భౌతికాగ్న్యాదిభ్యః పదార్థేభ్యః స్థిరసుఖసాధకాని సర్వాణి కర్మాణి సంసాధ్య శతం వర్షాణి జీవేవ తథా జితేన్ద్రియత్వభావేన శతాధికమపి సుఖేన జీవనం భుంజ్వహే ఇతి ॥౨౭॥

పదార్థము :-(గృహపతే) ఓ గృహపాలకా! (అగ్నే) పరమేశ్వరా! మరియు విద్వాంసా! (త్వమ్) నీవు (సుగృహపతిః అసి) బ్రహ్మాండమను శరీరమును నివాసార్థము గృహములను శ్రేష్ఠముగ పాలించువాడవు. (గృహపతినా) పై దెలిపిన గుణములు గల (త్వయా) నీతోగూడ నేనును (సుగృహపతిః) నా గృహమును ఉత్తమరీతితో పాలించువాడను (భూయాసమ్) అగుదును గాక! ఓ పరమేశ్వరా! విద్వాంసుడా! (గృహపతినా) ధర్మాత్ముడను, పురుషార్థిని, శ్రేష్ఠకర్మల నాచరించువాడను అగు (మయా) నాచే ఉపాసించబడిన నీవు నా గృహమమును పాలించువాడవుగ (భూయాః) అగుడు. (నౌ) గృహాధిపతులము [స్త్రీపురుషులము] అగు మాయొక్క (గార్హపత్యాని) గృహపతి సహకారమున సిద్ధమగు గృహకార్యములన్నియును (అస్థూరి) ఆలస్యము లేకుండా అతిశీఘ్రముగా (సన్తు) సిద్ధించుగాక! ఈ విధముగ వర్తమానదంపతులమగు మేము (సూర్యస్య) నీయొక్కయు, విద్వాంసులయొక్కయు (ఆ వృతమ్) రాత్రింబవళ్లుగ వర్తమానమై యున్నకాలమందు (శతమ్ హిమా) నూరు సంవత్సరములు, అంతకన్న అధికకాలము (అను ఆ వర్తే) వర్తింతుము గాక! ॥౨౭॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున శ్లేషాలంకార మున్నది. స్త్రీపురుషుల మగు మే మిరువురము పురుషార్థ పరులమై ఈ సర్వపదార్థముల స్థితికి యోగ్యమగు జగద్రూప గృహమును నిరంతరము రక్షించు జగదీశ్వరుడు, మరియు విద్వాంసులు, వారి నాశ్రయించి భౌతికాగ్ని మున్నగు పదార్థములతో స్థిరమగు సుఖమునొసగు సకల కార్యములను సాధించుచు నూరు సంవత్సరములు జీవింతుము గాక! మరియు జితేంద్రియులమునై నూరు సంవత్సరముల కంటె అధిక కాలమును సుఖమయ జీవిత మనుభవింతుము గాక!॥౨౭॥

27. Oh Lord of the universe, Oh God, may I become a good householder through Thee, the protector of the universe. Oh Lord may Thou protect my house, being adored by men, the guardians of my house. May our domestic duties be performed free from idleness. May I live for a hundred years day and night in the presence of God!

౨౮. అగ్నే వ్రతపత ఇత్యస్య ఋషిః స ఏవ. అగ్నిర్దేవతా. భురిగుష్ణిక్ ఛన్దః. ఋషభః స్వరః.

అథ యత్సత్యాచరణేన సుఖం భవేత్తదుపదిశ్యతే.

ఆ పిదప సత్యాచరణమువలన గలుగు సౌఖ్యములను గూర్చి యీ మంత్రమునం దుపదేశించబడినది.

౨౮ అగ్నే వ్రతపతే వ్రతమచారిషం తదశకం తన్మేఽరాధీదమహం

యఽ ఏవాఽస్మి సోఽస్మి ॥౨౮॥

ప.వి:-అగ్నే, వ్రతపత ఇతి వ్రత+పతే, వ్రతమ్, అచారిషమ్, తత్, అశకమ్, తత్, మే, అరాధి, ఇదమ్, అహమ్, యః, ఏవ, అస్మి, సః, అస్మి.॥౨౮॥

పదార్థః:-(అగ్నే) సత్యస్వరూపేశ్వర! (వ్రతపతే) వ్రతం నియతం యన్న్యాయ్యం కర్మ తత్ప్రతి స్తత్సంబుద్ధౌ (వ్రతమ్) సత్యలక్షణమ్ (అచారిషమ్) చరితవాన్ (తత్) పూర్వోక్తమ్ (అశకమ్) శక్తవాన్ (తత్) మయా చరితుం యోగ్యమ్ (మే) మమ (అరాధి) సంసాధితమ్ (ఇదమ్) ప్రత్యక్షమాచరితుమహం మనుష్యః (యః) యాదృశకర్మకారీ (ఏవ) నిశ్చయార్థే (అస్మి) వర్తే (సః) తాదృశకర్మభోజీ (అస్మి) భవామి. అయం మంత్రః శ. ౧. ౭. ౪. ౨౨-౨౩. వ్యాఖ్యాతః.॥౨౮॥

అన్వయః :-హే వ్రతపతేఽగ్నే! భవతా కృపయా మదర్థం యద్ వ్రతమరాధి తదహమశకమచారిషమ్, యన్మయాఽరాధి తదేవాహం భుంజే. యోఽహం యాదృశకర్మ కార్యస్మి సోఽహం తాదృశఫలభోగ్యస్మి భవామి.॥౨౮॥

భావార్థః:-మనుష్యేణేదం నిశ్చేతవ్యం మయేదానీం యాదృశం కర్మ క్రియతే, తాదృశమే వేశ్వరవ్యవస్థయా ఫలం భుజ్యతే భోక్ష్యతే చ. నహి కశ్చిదపి జీవః స్వకర్మవిరుద్ధం ఫలమధికం న్యూనం వా ప్రాప్తుం శక్నోతి. తస్మాత్సుఖభోగాయ ధర్మాణ్యేవ కర్మాణి కార్యాణి. యతో నైవ కదాచిద్ దుఃఖాని స్యురితి. ॥౨౮॥

పదార్థము :-(వ్రతపతే) ఓ న్యాయయుక్తమగు నియతకర్మను పాలించువాడా! (అగ్నే) సత్యస్వరూప పరమేశ్వరా! నీవు దయతో నా నిమిత్తము (వ్రతమ్) సత్యలక్షణములతో, ప్రసిద్ధనియమములతోకూడిన సత్యాచరణవ్రతమును (అరాధి) బాగుగ సిద్ధపరచినావు. (తత్) ఆచరించదగిన యా సత్యనియమములను (అశకమ్) ఎట్లాచరించుటకు నేను సమర్థుడ నగుదునో సత్యనియమములను (అచారిషమ్) దానిని శ్రేష్ఠముగ నెట్లాచరించగలనో అట్లు నన్నొనర్చుడు. నేను చేసియున్న ఉత్తమ అధమ కర్మల ఫలములనే అనుభవించుచున్నాను.

ఇప్పుడును నే నెట్టి కర్మలను (అస్మి) చేయుదునో, అట్టి కర్మల ఫలవమునే భోగించువాడను (అస్మి) అగుదును.॥౨౮॥

భావార్థము :- తానిప్పుడెట్టి కర్మల నాచరించునో పరమేశ్వర నియమానుసారము అట్టి ఫలమునే యనుభవించును, అనుభవించెద ననియును, ఏ ప్రాణియును తన కర్మకు విరుద్ధమగు ఫలితమును పొందజాలదనియును, కనుక దుఃఖము లెన్నటికిని గలుగకుండుటకును, సౌఖ్యము లనుభవించుటకును ధర్మయుక్తమగు కర్మలనొనర్చవలయు ననియు మనుష్యులు నిశ్చయమొనర్చుకొని సత్కర్మలనే యొనర్చ వలయును.॥౨౮॥

28. Oh God, the Lord of vows, pray grant me success in the performance of the vows, which I have undertaken, and which I find myself confident to discharge. I reap as I sow!.

౬౦. అగ్నయ ఇత్యస్య ఋషిః స ఏవ. అగ్నిర్దేవతా. స్వరాడార్షీ అనుష్టుప్ ఛన్దః. గాన్ధారః స్వరః.

అథ భౌతికావగ్నీషోమౌ కీదృశగుణౌ వర్తేతే ఇత్యుపదిశ్యతే.

ఇపుడు భౌతికాగ్ని, చంద్రుడు ఎట్టి గుణములు గలిగియుందురో యీ మంత్రముద్వారా యుపదేశించినాడు.

౬౦ అగ్నయే కవ్యవాహనాయ స్వాహా సోమాయ పితృమతే స్వాహా।
అపహతాऽఉ అసురా రక్షాꣳసి వేదిషదః॥౨౯॥

ప.వి:- అగ్నయే, కవ్యవాహనాయేతి కవ్య + వాహనాయ, స్వాహా, సోమాయ, పితృమత ఇతి పితృ+మతే, స్వాహా, అపహతా ఇత్యప + హతాః, అసురాః, రక్షాꣳ సి, వేదిషదః, వేదిసద ఇతి వేది+షదః.॥౨౯॥

పదార్థః :-(అగ్నయే) అంగతి సర్వాన్ పదార్థాన్ దగ్ధ్వా దేశాన్తరే ప్రాపయతి తస్మై (కవ్యవాహనాయ) కువన్తి శబ్దయన్తి సర్వా విద్యా యే తే కవయః క్రాన్తదర్శనాః క్రాన్తప్రజ్ఞాశ్చ తేభ్యో హితాని కర్మాణి కవ్యాని తాని యో వహతి ప్రాపయతి తస్మై (స్వాహా) సుష్ఠు ఆహ యస్యాం సా (సోమాయ) సువంత్యైశ్వర్యాణి ప్రాప్నువన్తి యస్మిన్ సంసారే తస్మై. (పితృమతే) పితర ఋతవో నిత్యయుక్తా విద్యన్తే యస్మిన్ తస్మై. అత్ర నిత్యయోగే మతుప్. ఋతవః పితరః శ. ౨. ౩. ౪. ౨౪. (స్వాహా) స్వం దధాత్యనయా సా స్వాహాక్రియా (అపహతాః) అపహింసితాః. అవిద్వాంసో దుష్టస్వభావాః ప్రాణినః (రక్షాంసి) పరపీడకాః, స్వార్థినః

(వేదిషదః) యే వేద్యాం పృథివ్యాం సీదన్తి తే, యావతీ వేదిస్తావతీ పృథివీ. శ. ౧.౨.౩.౭. అయం మంత్రః. శ. ౨. ౩. ౪. ౧౨-౧౩. వ్యాఖ్యాతః.॥౨౯॥

అన్వయః :- మనుష్యైః కవ్యవాహనాయాగ్నయే స్వాహా పితృమతే సోమాయ స్వాహా విధాయ, యే వేదిషదో రక్షాంస్యసురాశ్చ తే నిత్యమపహతాః కార్యాః.॥౨౯॥

భావార్థః:- విద్వద్భిర్యుక్త్యా సంయోజితోఽయమగ్నిః శిల్పినాం కార్యాణి వహతి యేన సంసారస్యోపకారేణ సామయికం సుఖం పృథివీస్థానాం దుష్టానాం దోషాణాం చ నివృత్తిః స్యాదయం ప్రయత్నో నిత్యం విధేయ ఇతి.॥౨౯॥

పదార్థము :-(కవ్యవాహనాయ) విద్వాంసులకు హితకరము లగు కర్మలను ప్రాప్తింపజేయునదియు (అగ్నయే) సర్వపదార్థములను స్వయముగ ఒక ప్రదేశమునుండి మరియొక స్థలమునకు చేర్చునదియును నగు భౌతికాగ్నిని గ్రహించి సుఖములకొరకు (స్వాహా) వేదవాణితో [స్వాహా నొనర్చవలెను] (పితృమతే) పాలనమొనర్చున దగుటచే పితరులనబడు వసంతము మొదలగు ఋతువులచే సంయుక్తమై యున్నదియును (సోమాయ) ఐశ్వర్యముల పొందజేయునదియు నగు సోమలతను గ్రహించి (స్వాహా) స్వంతపదార్థములను ధరించెడివారు ధర్మయుక్తముగ విధాన పరచి (వేదిషదః) ఈ పృథివిపై ఆనందపడువారును (రక్షాంసి) ఇతరులకు దుఃఖములను గలుగ జేయు స్వార్థపరులును (అసురాః) దుష్టస్వభావముగల మూర్ఖులును ఎవరెవరు గలరో వారిని (అపహతాః) నాశపరచుటయే మానవులెల్లరకును యోగ్యమై యున్నది.॥౨౯॥

భావార్థము :- విద్వాంసులు యుక్తియుక్తముగ శిల్పవిద్యయందు సంయుక్తమొనర్చిన ఈ యగ్ని వారికొరకు ఉత్తమోత్తమ కార్యములను లభింపజేయునదగుచున్నది. లోకోపకారమునకై ఎల్లరకు సుఖప్రాప్తి, పృథివిపై దుష్టత్వము, దోషముల నివృత్తియు జరుగునటుల మానవు లెల్లరును సదా ప్రయత్న మొనర్చవలయును.॥౨౯॥

29. Speak reverentially to the learned, the repository of knowledge. Speak sweetly and gently to your father, mother, teacher and the Brahmchari. Exterminate all fiends and evil-minded persons in the world.

౬౧. యే రూపాణీత్యస్య ఋషిః స ఏవ. అగ్నిర్దేవతా, భురిక్ పంక్తి శ్ఛన్దః. పంచమః స్వరః.

కీదృగ్లక్షణాస్తేఽసురా భవన్తీత్యుపదిశ్యతే.

ఆ యసురు లెట్టి లక్షణములతో నుందురో యిందుప్రకాశపరచెను.

౬౧ యే రూపాణి ప్రతిముంచమానాఽ అసురాః సన్తః స్వధయా చరన్తి।

పరాపురో నిపురో యే భరన్త్యగ్నిష్టాఀల్లోకాత్ప్రణుదాత్యస్మాత్ ॥౩౦॥

ప.వి:-యే, రూపాణి, ప్రతిముంచమానా ఇతి ప్రతి+ముంచమానాః, అసురాః, సన్తః, స్వధయా, చరన్తి, పరాపుర ఇతి పరా+పురః, నిపుర ఇతి ని+పురః, యే, భరన్తి, అగ్నిః, తాన్, లోకాత్, ప్ర, నుదాతి, అస్మాత్.॥30॥

పదార్థః:-(యే) మనుష్యాః (రూపాణి) అన్తఃస్థాని జ్ఞానమధ్యే యాదృశాని జ్ఞానాని సన్తి తాని (ప్రతిముంచమానాః) ముంచన్త ఆభిముఖ్యం యే ప్రతీతం ముంచన్తే త్యజన్తి తే (అసురాః) ధర్మాచ్ఛాదకాః (సన్తః) వర్తమానాః (స్వధయా) పృథివ్యా సహ. స్వధే ఇతి ద్యావాపృథివ్యో ర్నామసు పఠితమ్. నిఘం. 3. 30 (చరన్తి) వర్తన్తే. (పరాపురః) పరాగతాని స్వసుఖార్థాన్యధర్మకార్యాణి పిపురతి తే (నిపురః) నికృష్టాన్ దుష్టస్వభావాన్ పిపురతి పూరయన్తి తే. అత్రోభయత్ర క్విప్ (యే) స్వార్థసాధనతత్పరాః (భవన్తి) అన్యాయేన పరపదార్థాన్ ధరన్తి (అగ్నిః) జగదీశ్వరః. యుష్మత్తతక్షుష్వన్తః పాదమ్. అ. ౮. 3. ౧౦3 అనేన మూర్ధన్యాదేశః (తాన్) దుష్టాన్ (లోకాత్) స్థానాదస్మద్దర్శనాద్వా (ప్రణుదాతి) దూరీకరోతు. (అస్మాత్) ప్రత్యక్షాత్. అయం మంత్రః. శ. ౨.3. ౧౪-౧౮. వ్యాఖ్యాతః ॥30॥

అన్వయః :-అగ్నిరీశ్వరో యే రూపాణి ప్రతిముంచమానా అసురాః సన్తః స్వధయా చరన్తి, యే చ పరాపురో నిపురః సన్తోఽన్యాయేన పరపదార్థాన్ భరన్తి ధరన్తి తానస్మాల్లోకాత్ప్రణుదాతి దూరీకరోతు ॥30॥

భావార్థః:-యే దుష్టా మనుష్యా మనోదేహవాగ్భిర్మిథ్యాచరిత్వా పృథివ్యామన్యాయేనాన్యాన్ప్రాణినః పీడయిత్వా స్వసుఖాయ పరపదార్థాన్ సంచిన్వన్తి. ఈశ్వరస్తాన్దుఃఖయుక్తాన్ మనుష్యేతరనీచశరీరధారిణః కృత్వా యేషు పాపఫలాని భుక్త్వా పునర్మనుష్యదేహధారణే యోగ్యాన్ కరోతి. అతో మనుష్యైరీదృశేభ్యో మనుష్యేభ్యః పాపకర్మభ్యో వా పృథక్ స్థిత్వా సదైవ ధర్మ ఏవ సేవనీయ ఇతి. ॥30॥

పదార్థము :-(యే) ఏ దుష్టజనులు (రూపాణి) అంతఃకరణములందు జ్ఞానానుకూలముగా ఆలోచించిన భావములను (ప్రతిముఞ్చమానాః) ఇతరులయెదుట విపరీతభావములుగ ప్రకటించుచు (అసురాః) ధర్మమును మరుగుపరచుచు (సన్తః) ఉందురో (స్వధయా) పృథివిపై అటునిటు [స్వేచ్ఛగా] (చరన్తి) తిరుగుచుందురో, మరియు(పరాపురః) లోకమునకు వ్యతిరేకముగ స్వంతసౌఖ్యములకొరకే సదా పనులను సాధించుకొనుటకు యత్నించుచుందురో (నిపురః) దుష్టస్వభావములను పరిపూర్ణ పరచుచు (సన్తః) ఉందురో అనగా అన్యాయముగ

ఇతరుల ధన, వస్తువుల నపహరింతురో (తాన్) అట్టి దుష్టులను (అగ్నిః) పరమేశ్వరుడు (అస్మాత్) ఈ ప్రత్యక్ష అప్రత్యక్ష లోకములనుండి (ప్రణుదాతి) తరిమివేయుగాక!॥30॥

భావార్థము :- ఏ దుర్మార్గులు తమ మనోవాక్కాయములతో ఆడంబరముగ వ్యవహరించుచు అన్యాయముగ ఇతర ప్రాణులు కష్టపెట్టి స్వంతసుఖముకొరకు ఇతరుల పదార్థముల నపహరించుచుందురో అట్టి దుష్టులనీశ్వరుడు దుఃఖవంతులుగజేసి వారు పాపఫలముల ననుభవించి తిరిగి మానవ శరీరమును ధరించుటకు యోగ్యులగు నటుల నీచయోనులందు పుట్టించుచున్నాడు. కావున సకల మానవులును ఇట్టి దుర్జనులనుండి, పాపముల బారినుండియును తప్పించుకొని సదా ధర్మమునే సేవించుచుండవలెను.॥30॥

30. Oh God remove from this world the demoniacal beings who walk on the earth, dissembling their real intentions, who are immersed in the attainment of their selfish aims, and are filled with evil ambitions!.

౬౧. అత్ర పితర ఇత్యస్యర్షిః స ఏవ, పితరో దేవతాః, బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

మనుష్యై ర్ధార్మికా జ్ఞానినో విద్వాంసః కథం సత్కర్తవ్యా ఇత్యుపదిశ్యతే.

మానవులు ధర్మాత్ములు, జ్ఞానులు, విద్వాంసులు నైనవారి నెట్లు సత్కరించుట యోగ్యమో

యీ మంత్రమునం దుపదేశించబడినది.

౬౧ అత్ర పితరో మాదయధ్వం యథా భాగ మావృషాయధ్వమ్।

అమీమదన్త పితరో యథాభాగ మావృషాయిషత ॥31॥

ప. విః- అత్ర, పితరః, మాదయధ్వమ్, యథాభాగమితి యథా+భాగమ్, ఆ, వృషాయధ్వమ్, వృషాయధ్వమితి వృష + యధ్వమ్, అమీమదన్త, పితరః, యథాభాగమితి యథా + భాగమ్, ఆ, అవృషాయిషత.॥31॥

పదార్థః :-(అత్ర) అస్మాకం సత్కారసంయుక్తే వ్యవహారే స్థానే వా. (పితరః) పాన్తి పాలయన్తి సద్విద్యాశిక్షాభ్యాం యే తే తత్సంబుద్ధౌ (మాదయధ్వమ్) హర్షయధ్వమ్ (యథాభాగమ్) భాగమనతిక్రమ్య కుర్వన్తీతి యథాభాగమ్. (ఆ) సమన్తాత్ (వృషాయధ్వమ్) ఆనన్దసేక్తారో వృషా ఇవాచరత. కర్తుః క్యఙ్ సలోపశ్చ. అ, 3, 1. 11 అనేన క్యఙ్ ప్రత్యయః (అమీమదన్త) ఆనన్దయతాస్మాన్ మోదయత విద్యాం జ్ఞాపయత

వా. (పితరః) విద్వాంసో విద్యాదానేన రక్షకాః (యథాభాగమ్) భాగం భాగం ప్రతీతి యథాభాగమ్. అత్ర వీప్సార్థే ప్రతిః. (ఆ) అభిముఖ్యతయా (అవృషాయిషత) విద్యాధర్మశిక్షయా హర్షకారకా భవత. లోడర్థే లుఙ్. అయం మంత్రః శ. ౨. 3. ४. ౧౯-౨3. వ్యాఖ్యాతః. ॥3౧॥

అన్వయః:-హే పితరో యూయమత్ర యథాభాగ మావృషాయధ్వమ్ మాదయధ్వమస్మాన్, యథాభాగ మావృషాయిషతామీమదన్తాస్మాన్ హర్షయత. ॥3౧॥

భావార్థః:-ఈశ్వర ఆజ్ఞాపయతి. మాతాపిత్రాదీన్ విదుషోఽధ్యాపకాన్ ధార్మికాన్ పితౄన్ సమీపస్థా నాగచ్ఛతశ్చ దృష్ట్వైవం వాచ్యం సేవనం చ కార్యమ్. హే అస్మత్పితరో! యూయం స్వాగతమాగచ్ఛతాస్మద్విషయే యథా యోగ్యాన్ భోగానాసనాదీంశ్చ మానస్మద్దత్తాన్స్వీకృత్య సుఖయత. యద్యదాఽవశ్యకం యుష్మాకమిష్టం వస్త్వస్మాభిరానేతుం యోగ్యం తదాజ్ఞాపయత. ఏవమత్రాఽస్మాభిః సత్కృతాః సన్తో భవన్తః ప్రశ్నోత్తరవిధానేనాఽస్మాన్ స్థూల సూక్ష్మవిద్యాధర్మోపదేశేన యథావద్వర్ధయన్తు. యుష్మద్వర్ధితా వయం నిత్యం సత్క్రియాః కృత్వాఽన్యైః కారయిత్వా చ సర్వేషాం ప్రాణినాం సుఖవిద్యోన్నతీః నిత్యం కుర్యామేతి. ॥3౧॥

పదార్థము:-(పితరః) ఉత్తమవిద్యలచే, ఉత్తమశిక్షణలద్వారా విద్యాదానముచే పాలించు ఓ విద్వాంసులారా! (అత్ర) మా సత్కారముతోగూడిన వ్యవహారమున, లేక స్థానమున (యథాభాగమ్) పదార్థముల యథోచిత విభాగమును (ఆ వృషాయధ్వమ్) ఆనందమొసగొడు వృషభములు ఆహారమును ఎట్లు తినుచున్నవో అట్లు ఉత్తమముగ పొందుడు. మరియు (మాదయధ్వమ్) ఆనందితులగుడు. మేము మాయొక్క (యథాయోగ్యమ్) గుణవిభాగమును మా మా బుద్ధుల కనుకూలముగ యథా యోగ్యముగ నెట్లు పొందెదమో (ఆ, అవృషాయిషత) అటులనే మీరును విద్యా ధర్మ శిక్షలను గఱపువారుగ నగుడు. మరియు (అమీ మదన్త) అందరకు నానందమును గలుగజేయుడు. ॥3౧॥

భావార్థము :- ధార్మికులును, సజ్జనులును, విద్వాంసులు నగు తల్లిదండ్రి మొదలగు పెద్దలు సమీపించిన వారిని సత్కరించి సేవించుచు మానవు లెల్లరును ప్రార్థనాపూర్వకముగా ఇట్లు పలుకవలెను. ''ఓ పితరులారా! మీ రాక మాకు పరమసౌభాగ్యము. కావున దయచేయుడు. మా శక్త్యనుసారముగ మే మొసగు ఆసనభోజ్యాది పదార్థములను స్వీకరించి సుఖమును పొందుడు. మరియు మీకు ప్రియమగు మేము కొనితేగల పదార్థము లేమైనయున్నచో వానికై యాజ్ఞాపింపుడు. ఏలన మీరు మాచే సత్కృతులై, సంతృప్తిపరులై ప్రశ్నోత్తర రీతిలో స్థూలసూక్ష్మవిద్యలను, వేదధర్మముల నుపదేశించి మమ్ము కృతార్థుల జేయుడు. మీ వల్ల వృద్ధినిపొంది ఉత్తమమైన కార్యముల నొనర్చుచు, ఇటులనే ఇతరులతో సత్కార్యముల, యజ్ఞయాగాదుల నొనర్పజేయుచు సకలప్రాణులకు సదా విద్యా సుఖ ఉన్నతులను గలుగజేయుదుము గాక'' అని నమ్రతతో విన్నవించవలయును. ॥3౧॥

31. In this world, let the wise and the learned enjoy, let them be strong, healthy and pleased, according to their capacity. Let them be happy, hale and hearty according to their resources.

౬౩. నమో వ ఇత్యస్యర్షిః స ఏవ. పితరో దేవతాః. మన్యవే పర్యన్తస్య బ్రాహ్మీ బృహతీ.

అగ్రే నిచృత్ బృహతీ చ ఛన్దః. పంచమః స్వరః.

అథ కథం కిమర్థో౽యం పితృయజ్ఞః క్రియత ఇత్యుపదిశ్యతే.

ఇకపిమ్మట పితృయజ్ఞమెట్లు, ఏ ప్రయోజనముకొరకు చేయబడుచున్నదో

యీ మంత్రమునం దుపదేశించబడినది.

౬౩ నమో వః పితరో రసాయ నమో వః పితరః శోషాయ నమో వః
పితరో జీవాయ నమో వః పితరః స్వధాయై నమో వః పితరో ఘోరాయ
నమో వః పితరో మన్యవే । నమో వః పితరః పితరో నమో వో గృహాన్నః
పితరో దత్త సతో వః పితరో దేష్మైతద్వః పితరో వాసః ॥౩౨॥

ప. విః- నమః, వః, పితరః, రసాయ, నమః, వః, పితరః, శోషాయ, నమః, వః, పితరః, జీవాయ, నమః, వః, పితరః, స్వధాయై, నమః, వః, పితరః, ఘోరాయ, నమః, వః, పితరః, మన్యవే, నమః, వః, పితరః, పితరః, నమః, వః, గృహాన్, నః, పితరః, దత్త, సతః, వః, పితరః, దేష్మ, ఏతత్, వః, పితరః, వాసః. ॥౩౨॥

పదార్థః:-(నమః) నమ్రీభావే. యజ్ఞో నమో యజ్ఞియానే వైనానేతత్కరోతి. శ. ౨.౩. ౪. ౨౪ (వః) యుష్మభ్యమ్. (పితరః) విద్యానన్దదాయకాస్తత్సంబుద్ధౌ (రసాయ) రసభూతాయ విజ్ఞానానన్ద ప్రాపణాయ (నమః) ఆర్ద్రీభావే (వః) యుష్మభ్యమ్ (పితరః) దుఃఖనాశకత్వేన రక్షకాస్తత్సంబుద్ధౌ (శోషాయ) దుంఖానాం శత్రూణాం వా నివారణాయ (నమః) నిరభిమానార్థే (వః) యుష్మభ్యమ్ (పితరః) ధర్మ్యజీవికాజ్ఞాపకా స్తత్సంబుద్ధౌ (జీవాయ) జీవతి ప్రాణం ధారయతి ప్రాణధారణేన సమర్థో భవతి యస్మిన్నాయుషి తస్మై

(నమః) శీలధారణార్థే (వః) యుష్మభ్యమ్ (పితరః) అన్నభోగాది విద్యాశిక్షకాస్తత్సంబుద్ధౌ (స్వధాయై) అన్నాయ పృథివీరాజ్యాయ న్యాయప్రకాశాయ వా. స్వధేత్యన్ననామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨. ౭. స్వధే ఇతి ద్యావాపృథివ్యోర్నామసు పఠితమ్. నిఘం.3. 30. (నమః) నమ్రత్వధారణే (వః) యుష్మభ్యమ్ (పితరః) పాపాపత్కాలనివారకా స్తత్సంబుద్ధౌ (ఘోరాయ) హన్యంతే సుఖాని యస్మిన్ తద్ ఘోరం తన్నివారణాయ. హన్తేరచ్ ఘుర్ చ. ఉ. ౫. ౬౪. అనేన ఘోర ఇతి సిధ్యతి (నమః) క్రోధత్యాగే (వః) యుష్మభ్యమ్ (పితరః) శ్రేష్ఠానాం పాలకా దుష్టేషు క్రోధకారిణస్తత్సంబుద్ధౌ (మన్యవే) మన్యన్తేఽభిమానం కుర్వన్తి యస్మిన్ స మన్యుః క్రోధో దుష్టాచరణేషు దుష్టేషు తద్భావనాయ. యజిమని ఉ. 3. ౨౦. అనేన మన్యతేర్యుచ్ ప్రత్యయః (నమః) సత్కారే (వః) యుష్మభ్యమ్ (పితరః) ప్రీత్యాపాలకాస్తత్సంబుద్ధౌ (పితరః) జ్ఞానిన స్తత్సంబుద్ధౌ (నమః) జ్ఞానగ్రహణార్థే (వః) యుష్మభ్యమ్ (గృహాన్) గృహ్ణన్తి విద్యాదిపదార్థాన్ యేషు తాన్ (నః) అస్మభ్యమస్మాకం వా (పితరః) విద్యాదాతారస్తత్సంబుద్ధౌ (దత్త) తత్తద్దానం కురుత (సతః) విద్యమానానుత్తమాన్ పదార్థాన్ (వః) యుష్మభ్యమ్ (పితరః) జనకాదయస్తత్సంబుద్ధౌ (దేష్మ) దేయాస్మ. డుదాఙ్ ఇత్యస్మాదాశీర్లి ఙ్యుత్తమ బహువచనే. లిఙ్యాశిష్యఙి త్యఙ్. ఛన్దస్యుభయథేతి మస ఆర్ధధాతుకసంజ్ఞామాశ్రిత్య సకార లోపాభావః. సార్వధాతుకసంజ్ఞామాశ్రిత్యాతోయేయ ఇతీయాదేశశ్చ (ఏతత్) అస్మద్దత్తమ్ (వః) యుష్మభ్యమ్ (పితరః) సేవితుం యోగ్యస్తత్సం బుద్ధౌ, వసతే ఆచ్ఛాదయన్తే శరీరం యేన తద్వస్త్రాదికమ్. అయం మంత్రః. శ. ౨.3.౪౨౪. వ్యాఖ్యాతః ॥3౨॥

అన్వయః :-హే పితరో! రసాయ వో యుష్మభ్యం నమోఽస్తు. హే పితరః! శోషాయ వో నమోఽస్తు. హే పితరో జీవాయ వో నమోఽస్తు. హేపితరః! స్వధాయై వో నమోఽస్తు. హే పితరో ఘోరాయ వో నమోఽస్తు. హే పితరో! మన్యవే వో నమోఽస్తు. హే పితరో! విద్యాయై వో నమోఽస్తు. హే పితరః! సత్కారాయ వో నమోఽస్తు. యూయ మస్మాకం గృహాణి నిత్యమాగచ్ఛత. ఆగత్య చ శిక్షావిద్యే నిత్యం దత్త. హే పితరో! వయం వో యుష్యభ్యం సతః పదార్థాన్ నిత్యం దేష్మ. హే పితరో! యూయమస్మాభిరేతద్దత్తం వాసో వస్త్రాదికం స్వీకురుత. ॥3౨॥

భావార్థః:-అత్రానేకే నమః శబ్దా అనేకశుభగుణసత్కారద్యోతనార్థా. యథా వసన్తగ్రీష్మ వర్షాశరద్ధేమన్త శిశిరాః షడృతవో రసశోషజీవాన్నఘనత్వమన్యూత్పాదకా భవన్తి, తథైవ యే పితరో ఽనేకవిద్యోపదేశై ర్మనుష్యాన్ సతతం ప్రీణయన్తి తానుత్తమైః పదార్థైః సత్కృత్య తేభ్యః సతతం విద్యోపదేశా గ్రాహ్యాః. ॥3౨॥

పదార్థము: (పిరతః) విద్యానందము నొసగు ఓ విద్వాంసులారా! (రసాయ) విజ్ఞానరూప ఆనందమునకై (వః) మీకు మా (నమః) నమస్కారములు (పితరః) దుఃఖములదొలగించి రక్షించు ఓవిద్వాంసులారా! (శోషాయ) దుఃఖములను మరియు శత్రువులను నివారించుకొరకు (వః) మీకు (నమః) మా నమస్కారములు (పితరః) ధర్మయుక్త జీవనమునకు విజ్ఞానమును ప్రసాదించు ఓ విద్వాంసులారా! (జీవాయ) ప్రాణముల స్థిరముగనుంచగల బ్రతుకునకై (వః) మీకు మా (నమః) సౌశీల్యము విదితమగుగాక! (పితరః) విద్య, అన్నము మున్నగు భోగముల నొసగు ఓ విద్వాంసులారా! (స్వధాయై) అన్నము, పృథివీరాజ్యము, న్యాయాదుల ప్రకాశము కొరకు (వః) మీకు (నమః) మా వినయము విదితమగుగాక! (పితరః) పాపములను, ఆపత్కాలములను దొలగించు నో విద్వాంసులారా! (ఘోరాయ) దుఃఖవినాశము, దుఃఖసమూహముల నివృత్తికొరకు (వః) మీకు (నమః) క్రోధత్యాగ వృత్తి విదితమగుగాక! (పితరః) శ్రేష్ఠులను పాలించెడు విద్వాంసులారా! (మన్యవే) దుష్టాచరణ మొనర్చు దుష్టజీవులపై క్రోధమొనర్చుటకై (వః) మీకు (నమః) మా సత్కారము విదితమగుగాక! (పితరః) ఓ విజ్ఞానవిదులగు విద్వాంసులారా (వః) మీకు విద్యకొరకై (నమః) విజ్ఞానమును గ్రహించుటయందుగల మా కోరిక విదితమగుగాక! (పితరః) ప్రేమపూర్వకముగ కాపాడు నో విద్వాంసులారా (వః) మిమ్ము సత్కరించుటకై మే మొనర్చు (నమః) మా సత్కారము మీకు విదితమగుగాక! మీరు (నః) మా (గృహాన్) గృహములకు దయజేయుడు. వచ్చి బసచేయుడు. (పితరః) విద్యనొసగెడు ఓ విద్వాంసులారా! (నః) మాకు విద్యా శిక్షణలను సదా (దత్త) ఇచ్చుచుండుడు. ఓ మాతాపితరులాది విద్వాంసులారా! మేము (వః) మీకు (సతః) మా వద్ద గల పదార్థములను సదా (దేష్మ) సమర్పించుచుందుముగాక! (పితరః) సేవించదగిన ఓ పితరులారా! మే మొసగు (వాసః) ఈ వస్త్రాదులను స్వీకరించుడు. ॥౩౨॥

భావార్థము :-'నమః' అను పదము అనేక శుభగుణములను, సత్కారములను ప్రకటించుటకై ఈ మంత్రమునం దనేకతడవలు చెప్పబడినది. వసంత, గ్రీష్మ, వర్ష, శరత్, హేమంత, శిశిరము లను షడృతువులు రస, శోష, జీవ, అన్న, కఠినత్వ, క్రోధాదుల నుత్పన్నమొనర్చునట్లు పితరులును అనేక విద్యల నుపదేశించి మానవులకు నిరంతరము సుఖములను గలుగజేయుచున్నారు. కావున మానవులు ఉపర్యుక్త పితరులకు ఉత్తమోత్తమ పదార్థముల నొసగి సంతుష్టులుగ నొనర్చి వారి నుండి విద్యోపదేశమును నిరంతరము గ్రహించవలయును. ॥౩౨॥

32. Obeisance unto Yee, O Fathers, for the acquisition of happiness and knowledge. Obeisance unto Yee, O Fathers for the removal of misery and enemies. Obeisance unto Yee, O Fathers for longevity, Obeisance unto Yee, O Fathers, for solvereignty, and display of justice. Obeisance unto Yee, O Fathers, for the cessation of manifold calamities, obeisance unto yee, O Fathers, for righteous indignation. Fathers, know our desire to acquire knowledge. Father, know our reverence unto Ye is for your respect. Fathers, come daily to our houses, and give us instructions.

౬౪. ఆధత్త ఇత్యస్య ఋషిః స ఏవ. పితరో దేవతాః. గాయత్రీ ఛన్దః. షడ్జః స్వరః.

తైః కిం కిం కర్తవ్య మిత్యుపదిశ్యతే.

పూర్వోక్త పితరు లేమేమి చేయుచుండవలయునో ఉపదేశించబడినది.

౬౪ ఆ ధత్త పితరో గర్భం కుమారం పుష్కరస్రజమ్।
యథేహ పురుషోऽసత్ ॥33॥

ప.వి:- ఆ, ధత్త, పితరః, గర్భమ్, కుమారమ్, పుష్కరస్రజమితి పుష్కర + స్రజమ్, యథా, ఇహ, పురుషః, అసత్.॥33॥

పదార్థః :-(ఆ) సమన్తాత్ (ధత్త) ధారయత (పితరః) యే పాన్తి విద్యాన్నాదిదానేన తత్సంబుద్ధౌ (గర్భమ్) గర్భమివ (కుమారమ్) బ్రహ్మచారిణమ్. (పుష్కరస్రజమ్) విద్యాగ్రహణార్థా స్రగ్ ధారితా యేన తమ్ (యథా) యేన ప్రకారేణ (ఇహ)అస్మిన్ సంసారేऽస్మత్కులే వా (పురుషః) విద్యాపురుషార్థ యుక్తోऽయం మనుష్యః (అసత్) భవేత్. లేటః ప్రయోగోऽయమ్. ॥33॥

అన్వయః :-హే పితరో! యూయం యథాऽయం బ్రహ్మచారీహ శరీరాత్మబలం ప్రాప్య పురుషవద్భవతి తథైవ గర్భమివ పుష్కరస్రజం కుమారం విద్యార్థినమాధత్త ధారయత.॥33॥

భావార్థః :-అత్ర లుప్తోపమాలంకారః. ఈశ్వర ఆజ్ఞాపయతి. విద్వద్భిర్విదుషీభిశ్చ విద్యార్థినః కుమారా విద్యార్థిన్యః కుమార్యశ్చ విద్యాదానాయ గర్భవద్ధార్యాః. యథా గర్భే దేహః క్రమేణ వర్ధతే తథైవ సుశిక్షయైవ ఏతాశ్చ సద్విద్యాయాం వర్ధయితవ్యాః పాలనీయాశ్చ యతో విద్యాయోగేన ధార్మికాః పురుషార్థయుక్తా భూత్వా సదైవ సుఖయుక్తా భవేయురిత్యేతత్ సదైవానుష్ఠేయమితి.॥33॥

పదార్థము:-(పితరః) విద్యాదానముచే రక్షించు ఓ విద్వాంసులారా! మీరు (యథా) ఎటుల నీ బ్రహ్మచారి (ఇహ) ఈ సంసారమున, లేక మా వంశమున తన శారీరక, ఆత్మిక బలములను పొంది విద్యాపురుషార్థములతో గూడిన మానవుడుగ (అసత్) అగుచున్నాడో, అటులనే (గర్భమ్) గర్భమువలె (పుష్కరస్రజమ్) విద్యాగ్రహణ అభిలాషను సూచించు పుష్పమాలనుధరించియున్న (కుమారమ్) బ్రహ్మచారిని (ఆధత్త) బాగుగ స్వీకరించుడు. ॥33॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున లుప్తోపమాలంకారము గలదు. విద్వాంసులు, విదుషీమణులు విద్యాదానమొనర్చుటకై విద్యార్థులగు బాలబాలికలను గర్భమువలె ధరించవలయును. క్రమక్రమముగ గర్భములో శిశువుశరీరమెట్లు వృద్ధియగునో అటులనే అధ్యాపకులు ఉత్తమ శిక్షణలచే బ్రహ్మచారులను శ్రేష్ఠవిద్యలయం దభివృద్ధి పరచవలయును. మరియు పాలించవలయును. వారు విద్యాయోగములచే ధర్మాత్ములు, పురుషార్థులునై సుఖయుక్తులుగ నిరంతర మిద్దానిని అనుష్ఠించవలెనని ఈశ్వరు డాజ్ఞాపించుచున్నాడు.॥33॥

33. Accept thou teacher, in the womb of thy discipleship, the youth with a garland of flowers in hand, eager for knowledge, so that he may attain to full manhood.

౩౪. ఊర్జమిత్యస్యర్షిః స ఏవ. ఆపో దేవతా. భురిగుష్ణిక్ ఛన్దః. ఋషభః స్వరః.

ఏతే పితరః కేన కేన పదార్థేన సత్కర్తవ్యా ఇత్యుపదిశ్యతే.

పూర్వోక్త పితరు లే యే పదార్థములతో సత్కరించదగి యున్నారో యీ మంత్రమునం దుపదేశించబడినది.

౩౪ ఊర్జం వహన్తీరమృతం ఘృతం పయః కీలాలం పరిస్రుతమ్ ।

స్వధా స్థ తర్పయత మే పితౄన్ ॥౩౪॥

ప.వి:- ఊర్జమ్, వహన్తీః, అమృతమ్, ఘృతమ్, పయః, కీలాలమ్, పరిస్రుత మితి పరి + స్రుతమ్, స్వధాః, స్థ, తర్పయత, మే, పితౄన్.॥౩౪॥

పదార్థః:-(ఊర్జమ్) ఇష్టం వివిధం రసమ్. ఊర్గ్రసః. శ. ౧. ౫. ౪. ౨. (వహన్తీః) ప్రాపయన్తీః స్వాదిష్ఠా ఆపః (అమృతమ్) సర్వరోగహరం సురసం మిష్టాదికమ్ (ఘృతమ్) ఆజ్యమ్ (పయః) దుగ్ధమ్ (కీలాలమ్) సుసంస్కృతమన్నమ్. కీలాలం ఇత్యన్ననామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨. ౭. (పరిస్రుతమ్) పరితః సర్వతః స్రుతం సురసయోగేన పరిపక్వం ఫలాదికమ్ (స్వధాః) యే స్వమేవ దధతే తే (స్థ) సర్వే పితృసేవినో భవత. (తర్పయత) సుఖయత.(మే) మమ పితౄన్ పూర్వోక్తాన్.॥౩౪॥

అన్వయః:-హే పుత్రాదయో! యూయం మే మమ పితౄనూర్జం వహన్తీరమృతం ఘృతం పయః కీలాలం పరిస్రుతం దత్వా తర్పయతైవం తత్సేవనేన విద్యాః ప్రాప్య స్వధాః స్థ పరస్వత్యాగేన సదా స్వసేవినో భవత.॥౩౪॥

భావార్థః :-ఈశ్వర ఆజ్ఞాపయతి. మనుష్యైః సర్వాన్ పుత్రప్రభృతీన్ ప్రత్యేవమాదిశన్తు యుష్మాభిర్మమ పితరో జనకా విద్యాప్రదాశ్చ ప్రీత్యా నిత్యం సేవనీయాః. యథా తైర్బాల్యావస్థాయాం విద్యాప్రదానసమయే చ వయం యూయం చ పాలితాస్తథైవాస్మాభిరపి తే సర్వదా సర్వథా సత్కర్తవ్యాః. యతో నైవాఽస్మాకం మధ్యే కదాచిద్విద్యానాశ కృతఘ్న(తా)దోషౌ భవేతామితి.॥౩౪॥

పదార్థము :- ఓ పుత్రాదులారా! మీరు (మే) నాయొక్క (పితౄన్) పై దెలిపిన గుణములుగల పితరులను (ఊర్జమ్) అనేక విధములగు ఉత్తమరసములను (వహన్తీః) సౌఖ్యములనుగలిగించు స్వాదిష్ఠ జలములను

(అమృతమ్) సకల వ్యాధులను దూరమొనర్చు ఓషధులను, మిష్టాదిపదార్థములను (పయః) క్షీరములను (ఘృతమ్) నేతిని (కీలాలమ్) ఉత్తమ రీతిలో పక్వమొనర్చిన యన్నమును (పరిస్రుతమ్) రసముతో నిండిన పక్వఫలములను ఇచ్చి (తర్పయత) తృప్తిపరచుడు. ఈ విధముగ వారిని భక్తితో సేవించి, విద్యలను బడసి (స్వధామ్) పరధనములను త్యజించి న్యాయయుక్త స్వార్జిత ధనముల సేవించువారు (స్థ) అగుడు. ॥౩౪॥

భావార్థము :- ''మీరు మా పితరులను, తల్లిదండ్రులను మరియు విద్యాప్రదానమొనర్చిన వారిని ప్రీతితో సేవించవలయును. వారివల్ల మేమును, మీరును బాల్యావస్థయందును, విద్యాసమయమునను ఎట్లు పాలింపబడియుంటిమో, అట్లే మనయందు విద్యానాశము, కృతఘ్నత మున్నగు దోషముల నెన్నటికిని సంభవించకుండుటకై సర్వకాలములందును వారు మనకు సర్వవిధముల సత్కరించదగినవారు'' అని పుత్రులకు, బ్రహ్మచారులకు మనుష్యు లెల్లరును ఆజ్ఞాపించి చెప్పవలెనని ఈ మంత్రముద్వారా ఈశ్వరు డాజ్ఞాపించు చున్నాడు. ॥౩౪॥

34.Oh sons, please my parents and teachers by offering them various juices, sweet waters, disease - dissipating articles, milk, clarified butter, wellcooked food, and juicy fruits, Enjoy your own wealth, and covet not the wealth of others.

ఈశ్వరేణ యద్యదస్మిన్నధ్యాయే వేద్యాదిరచనం యజ్ఞస్య ఫలగమనసాధకాని సామగ్రీధారణాగ్నే ర్దూతత్వప్రకాశనం ఆత్మేన్ద్రియాదిశోధనం సుఖభోగో వేదప్రకాశనం పురుషార్థ సాధనం యుద్ధే విజయకరణం శత్రునివారణం ద్వేషత్యాగోఽగ్న్యాదీనాం యానేషు యోజనం పృథివ్యాదిభ్య ఉపకారగ్రహణ మీశ్వరే ప్రీతిర్దివ్యగుణవిస్తరణం సర్వరక్షణం వేదశబ్దార్థవర్ణనం వాయ్వగ్న్యాదీనాం పరస్పరమేలనం పురుషార్థగ్రహణముత్తమానాం పదార్థానాం స్వీకరణం త్రిషులోకేషు యజ్ఞాహుతద్రవ్యస్య గమనం పునస్తస్మాదా గమనం స్వయంభూశబ్దార్థవర్ణనం గృహస్థకృత్యం సత్యాచరణమగ్నౌ హోమో దుష్టానాం నివారణం పితౄణాం సేవనం చోక్తం తత్తన్మనుష్యైః సంప్రీత్యా సేవనీయమితి ప్రథమాధ్యాయార్థేన సహాఽస్య ద్వితీయాధ్యాయార్థస్య సంగతిరస్తీతి వేద్యమ్.

ఈశ్వరుడీ ద్వితీయాధ్యాయమున వేదిక మున్నగు యజ్ఞ సాధనములను నిర్మించుట, యజ్ఞఫల ప్రాప్తి, దాని సాధనములు, సామగ్రి ధారణము, అగ్నియొక్క దూతకార్యప్రకాశము, ఆత్మ ఇంద్రియాది పదార్థముల శుద్ధి, సుఖభోగములు, వేదప్రకాశము, పురుషార్థ సంధానము, యుద్ధమున శత్రువులను జయించుట, శత్రు నివారణము, ద్వేష త్యాగము, అగ్ని మున్నగు పదార్థములను యానములందుపయోగించుట, పృథివి మున్నగు పదార్థములద్వారా ఉపకారములను పొందుట, ఈశ్వరునియందు ప్రీతిగలిగి యుండుట, సద్గుణములను విస్తృతపరచుకొనుట, ఎల్లర నభివృద్ధి పరచుట, వేదశబ్దార్థవర్ణన, వాయ్వగ్న్యాదులను పరస్పరము మేళవింపజేయుట, పురుషార్థగ్రహణము, ఉత్తమోత్తమపదార్థములను స్వీకరించుట, యజ్ఞమునందు హోమమొనర్చబడిన పదార్థములు ముల్లోకములందు సంచారమొనర్చుట, స్వయంభూ శబ్ద వర్ణనము, గృహస్థుల కర్మలు, సత్యాచరణము, అగ్నియందు హోమ మొనర్చుట, దుష్టులి నివారించుట, పితృసేవనము మున్నగు ఉపదేశముల నొనర్చియున్నాడు. ఇట్లే ఏ యే

కార్యములు సేవించవలయు నని చెప్పబడినవో వాని నన్నిటిని మానవులు ప్రీతితో తప్పక సేవించవలయు ననియు పరమేశ్వరు డాజ్ఞాపించియున్నాడు.

ఈ విధముగ ప్రథమాధ్యాయముయొక్క అర్థముతో నీ ద్వితీయాధ్యాయముయొక్క అర్థములకు సంబంధము గలదని యెరుగవలయును.

ఇతి శ్రీమత్పరమవిద్వత్పరివ్రాజకాచార్యేణ శ్రీయుతదయానందసరస్వతీస్వామినా విరచితే సంస్కృతార్యభాషాభ్యాం సుభూషితే యజుర్వేదభాష్యే ద్వితీయోఽధ్యాయః పూర్తిమగాత్ ॥ ౨ ॥

ఇతి ద్వితీయోఽధ్యాయః సమాప్తః

శ్రీ మత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య మహర్షిదయానందసరస్వతీస్వామివిరచిత సంస్కృతార్యభాషావిభూషిత
యజుర్వేదభాష్యమునందలి రెండవ అధ్యాయమునకు ఆర్యావర్తమునందలి ఆంధ్రప్రదేశస్థ ఇందూరు మండ
లాంతర్గత బీబిపేట కాపురస్థులైన స్వ. లోకా లక్ష్మయ్య, వేంకమాంబార్యుల ద్వితీయపుత్రుడు,
శిష్యుడును నగు 'చతుర్వేద భాష్యానువాద భాస్కర' బిరుదాంకితులు, వేదగిరి ప్రథమ
పీఠాధిపతులునైన 'పం. లోకమలహరి సిద్ధాంతాచార్యుల'చే నొనర్చబడిన ఆంధ్రానువాదము;
పాలమూరు (మహబూబ్‌నగర్) జనపదము నందలి కొందుర్గు మండలాంతర్గత రావిర్యాల
గ్రామవాస్తవ్యులు స్వ. శివనీలమ్మబుగ్గారెడ్డి గార్ల పుత్రుండు, కళాప్రపూర్ణ, వేదతత్త్వ
వేత్త పండిత గోపదేవశాస్త్రి దర్శనాచార్యుల శిష్యుండు, వేదగిరి స్థాపకు
లునైన సిద్ధాంతాలంకార, విద్యాభూషణ, ఆర్షవిద్యావినోద ఆచార్య
'మల్లి కృష్ణారెడ్డి' సంపాదకత్వమున పరిష్కరింపబడిన
రెండవ అధ్యాయము సమాప్తము.

ఓం శాంతిః శాంతిః శాంతిః

యజుర్వేదభాష్యము

తృతీయాధ్యాయము - విషయసూచిక

ఇందులో 63 మంత్రములు, 67 ఛందస్సులు, 2052 అక్షరములు

అథ తృతీయో౽ధ్యాయః

అస్మిన్నధ్యాయే త్రిషష్టిర్మంత్రాః సన్తీతి వేదితవ్యమ్.

ఓం విశ్వాని దేవ సవితర్దురితాని పరా సువ. యద్భద్రన్తన్న౽ ఆసువ ॥య.30.3॥

౬౬. తత్ర సమిధేత్యస్య ప్రథమమంత్రస్యాంగిరస ఋషిః, అగ్ని ర్దేవతా, గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః ॥

అథ భౌతికో౽గ్నిః క్వ క్వోపయోక్తవ్య ఇత్యుపదిశ్యతే.

ఇపుడు మూడవ యధ్యాయమందలి మొదటి మంత్రమున భౌతికాగ్ని నే యే పనుల కుపయోగించవలయు నానెడి యుపదేశము కలదు.

౬౬ సమిధాగ్నిం దువస్యత ఘృతైర్బోధయతాతిథిమ్।

ఆస్మిన్హవ్యా జుహోతన ॥౧॥

ప.విః- సమిధేతి సమ్ + ఇధా, అగ్నిమ్, దువస్యత, ఘృతైః, బోధయత, అతిథిమ్, ఆ, అస్మిన్, హవ్యా, జుహోతన.॥౧॥

పదార్థః:-(సమిధా) సమ్యగిధ్యతే ప్రదీప్యతే యయా తయా. అత్ర సమ్పూర్వాదిన్ధేః కృతో బహులమితి కరణే క్విప్. (అగ్నిమ్) భౌతికమ్ (దువస్యత) సేవధ్వమ్! (ఘృతైః) శోధితైః సుగంధ్యాది యుక్తై ర్ఘృతాదిభిర్యానేషు జలబాష్పాదిభిర్వా ఘృతమిత్యుదకనామసు పఠితమ్. నిఘం ౧.౧౨. అత్ర బహువచన మనేక సాధనద్యోతనార్థమ్ (బోధయత) ఉద్దీపయత. (అతిథిమ్) అవిద్యమానాతిథిర్యస్య తమ్ (ఆ) సమన్తాత్ (అస్మిన్) అగ్నౌ (హవ్యా) దాతుమత్తుమాదాతుమర్హాణి వస్తూని. అత్ర శేశ్ఛన్దసి బహులమితి లోపః. (జుహోతన) ప్రక్షిపత. అత్ర హుధాతో ర్లోటిమధ్యమబహువచనే. తప్తనప్ ఇతి తనబాదేశః. అయం మన్త్రః. శత. ౬.౫,౫,౬. వ్యాఖ్యాతః.॥౧॥

అన్వయః :- హే విద్వాంసో! యూయం సమిధా ఘృతైరగ్నిం బోధయత. తమతిథిమివ దువస్యత. అస్మిన్ హవ్యా హోతవ్యాని ద్రవ్యాణ్యాజుహోతన ప్రక్షిపత.॥౧॥

భావార్థః:-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యథా గృహస్థా మనుష్యా ఆసనాన్నజలవస్త్ర ప్రియవచనాదిభి రుత్తమగుణమతిథిం సేవన్తే, తథైవ విద్వద్భిర్యజ్ఞవేదీకలాయంత్ర

యానేష్వగ్నిం స్థాపయిత్వా యథాయోగ్యై రిన్ధనాజ్యజలాదిభిః ప్రదీప్య వాయువృష్టి జలశుద్ధి యానోపకారాశ్చ నిత్యం కార్యా ఇతి.॥౧॥

పదార్థము :- ఓ విద్వాంసులారా! మీరు (సమిధా) చక్కగా ప్రకాశించగల ఘృతసమిధాదులచే (అగ్నిమ్) భౌతికాగ్నిని (బోధయత) ఉద్దీపనమొనర్చుడు. [ప్రకాశింప జేయుడు] మరియు (అతిథిమ్) అతిథిని [తిథినిర్ణయము లేకుండా అకస్మాత్తుగ వచ్చిపోవుచుండు, నిశ్చిత నివాసములేని సన్న్యాసిని] సేవించునట్లు అగ్నిని (దువస్యత) సేవించుడు (అస్మిన్) ఈ యగ్నియందు (హవ్యా) కస్తూరి, కుంకుమపువ్వు, సుగంధవస్తువులు, బెల్లము, పటికబెల్లము మున్నగునవి తిప్పతీగ సోమలత మొదలగు ఓషధులు అను నీ చతుర్విధ పదార్థములచే (ఆ జుహోతన) బాగుగా హోమమొనర్చుడు. ॥౧॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము కలదు. గృహస్థులు ఆసన, అన్న, జల, వస్త్ర, ప్రియవచనాదులచే ఉత్తమగుణ సమన్వితులగు సన్న్యాసి మున్నగు అతిథులను సేవించుచుండునట్లు విద్వాంసులు యజ్ఞవేది యంత్రయానాదులయం దగ్నిని స్థాపించి యథాయోగ్యము లగు ఇంధనఘృతజలాదులచే అగ్నిని ప్రజ్వలిత మొనర్చి వాయు, వర్షజలశుద్ధి, యాననిర్మాణము మున్నగు ఉపకారములను నిత్యము నొనర్చుచుండవలెను. ॥౧॥

1. Oh learned persons, kindle the fire with the wood sticks, with butter, set ablaze the fire, which is worthy of respect lika a Sanyasi. Put oblations in this fire of the yjana!.

౬౭. సుసమిద్ధాయేత్యస్య సుశ్రుత ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః॥

పునః స కీదృశః కథముపయోజనీయశ్చేత్యుపదిశ్యతే॥

మరల యా భౌతికాగ్ని యెటులున్నది? దాని నెట్లుపయోగించవలయు నను నీ విషయ

మీ మంత్రమునం దుపదేశింపబడినది.

౬౭ సుసమిద్ధాయ శోచిషే ఘృతం తీవ్రం జుహోతన। అగ్నయే జాతవేదసే ॥౨॥

ప.వి:- సుసమిద్ధాయేతి సు + సమిద్ధాయ, శోచిషే, ఘృతమ్, తీవ్రమ్, జుహోతన, అగ్నయే జాతవేదస ఇతి జాత +వేదసే ॥౨॥

పదార్థః :-(సుసమిద్ధాయ) సుష్ఠు సమ్యగిద్ధో దీప్తస్తస్మిన్. అత్ర సర్వత్ర సుపాం సులుగితి సప్తమీ స్థానే చతుర్థీ. (శోచిషే) శోధితే దోషనివారకే (ఘృతమ్) ఆజ్యాదికమ్ (తీవ్రమ్) సర్వదోషాణాం నివారణే తీక్ష్ణస్వభావమ్ (జుహోతన) ప్రక్షిపత. సిద్ధిరస్య పూర్వవత్ (అగ్నయే) రూపదాహప్రకాశచ్ఛేదనాది గుణస్వభావే (జాతవేదసే) జాతే జాతే ఉత్పన్నే

ఉత్పన్నే పదార్థే విద్యమానస్తస్మిన్. జాతే జాతే విద్యత ఇతి వా, జాతవిత్తో వా జాతధనో జాతవిద్యో వా జాతప్రజ్ఞానో యత్తజ్జాతః పశూనవిన్దతేతి తజ్జాతవేదసో జాతవేదస్త్వమితి నిరు.౭౧౯.॥౨॥

అన్వయః:-హే మనుష్యా! యూయం సుసమిద్ధాయ సుసమిద్ధే శోచిషే శోచిషి జాతవేదసే జాతవేదసి అగ్నయే అగ్నౌ తీవ్రం ఘృతం జుహోతన.॥౨॥

భావార్థః:-మనుష్యైరస్మిన్ ప్రదీప్తేஉగ్నౌ శీఘ్రం దోషనివారకాణి శోధితాని ద్రవ్యాణి ప్రక్షిప్య సుఖాని సాధనీయానీతి.॥౨॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! మీరు (సుసమిద్ధాయ) బాగుగా ప్రకాశించునదియు (శోచిషే) శుద్ధి పరచబడినదియు, దోషములను తొలగించునదియు (జాతవేదసే) సకల పదార్థములందును విద్యమానమై యున్నదియు; రూప, దాహ, ప్రకాశ, భేదనాది గుణస్వభావములు గలిగినదియు నగు (అగ్నయే) అగ్నియందు (తీవ్రమ్) సమస్తదోషములను నివారించు తీక్ష్ణ స్వభావముగల (ఘృతమ్) ఘృతమును, మిష్టాదిపదార్థములను (జుహోతన) హోమ మొనర్చుడు.॥౨॥

భావార్థము:-శుద్ధి చేయబడినవియు, శీఘ్రముగ దోషనివారణ మొనర్చునవియు నగు పదార్థములను ప్రజ్వలితాగ్నియందు హోమ మొనర్చి మానవులు ఇష్టసుఖములను బడయవలయును.॥౨॥

2. Put the oblations of ghee that removes physical infirmities, into this well ablaze, disease- killing fire present in all objects.

౬౮. తం త్వేత్యస్య భారద్వాజ ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

మనుష్యైః స నిత్యం వర్ధనీయ ఇత్యుపదిశ్యతే.

మానవులు పైన దెలిపిన యగ్నిని నిత్యము వృద్ధిపరచవలయు నను విషయ

మీ మంత్రమం దుపదేశింపబడుచున్నది.

౬౮ తన్త్వా సమిద్భిరఙ్గిరో ఘృతేన వర్ధయామసి। బృహచ్ఛోచా యవిష్ఠ్య ॥౩॥

ప.వి:- తమ్, త్వా, సమిద్భిరితి సమిత్ + భిః, అంగిరః, ఘృతేన, వర్ధయామసి, బృహత్, శోచ, యవిష్ఠ్య.॥౩॥

పదార్థః :-(తమ్) భౌతికమగ్నిమ్, (త్వా) యః. అత్ర వ్యత్యయః (సమిద్భిః) కాష్ఠాదిభిః (అంగిరః) అఙ్గతి ప్రాపయతి యః సోஉఙ్గిరః. అంగారాஉ అంకనాஉ అంచనాః. నిరు. 3.౧౭

॥ (ఘృతేన) పూర్వోక్తేన. (వర్ధయామసి) వర్ధయామః. అత్రేదంతో మసీతీకారాదేశః. (బృహత్) మహత్ యథా స్యాత్తథా (శోచ) శోచతి ప్రకాశతే. అత్ర వ్యత్యయేన లడర్థే లోట్. ద్వ్యచోతస్తిఙ ఇతి దీర్ఘశ్చ. (యవిష్ఠ్య) యోఽతిశయేన యువా పదార్థానామమిశ్రీకరణే బలవాన్ సః. యువిష్ఠ ఏవ యవిష్ఠ్యః. అత్ర యువన్ శబ్దాదిష్ఠన్ ప్రత్యయస్తతో నవసూర మర్తయవిష్ఠేభ్యో యత్. అ. ౫.౪.౩౬. ఇతి వార్తికేన స్వార్థే యత్ప్రత్యయః. అయం మంత్రః. శ. ౧.౩.౩. ౨౫-౨౬ వ్యాఖ్యాతః ॥౩॥

అన్వయః :- వయం యోఽఙ్గిరోఽఙ్గిరా యవిష్ఠ్య యవిష్ఠ్యోఽగ్నిర్బృహచ్చ మహద్యథా స్యాత్తథా శోచతి ప్రకాశతే త్వా తం సమిద్భిర్ఘృతేన వర్ధయామసి వర్ధయామః ప్రదీపయామః ॥౩॥

భావార్థః:- మనుష్యైర్యో గుణైర్మహాన్ పూర్వోక్తోఽగ్నిర్వర్తతే స హోమశిల్పవిద్యాసిద్ధయే సాధనై రిన్ధనాదిభిః సేవిత్వా నిత్యం వర్ధనీయ ఇతి ॥౩॥

పదార్థము :- (అఙ్గిరః) పదార్థములను లభింపజేయునదియు (యవిష్ఠ్య) పదార్థములను భేదించుట యందతిబలము గలిగినదియు (బృహత్) మహాతేజముతోగూడినదియు నగు నే యగ్ని (శోచ) ప్రకాశించుచున్నదో (త్వా) ఆ యగ్నిని (సమిద్భిః) కాష్ఠాదులచేతను (ఘృతేన) ఘృతాదుల చేతను (వర్ధయామసి) ప్రదీప్తపరచుచున్నాము. ॥౩॥

భావార్థము :- మొదట చెప్పబడిన సమస్తగుణములచే బలసమన్వితమగు నే యగ్ని గలదో దానిని మనుష్యులు హోమశిల్పవిద్యాదుల సిద్ధికై సమిధాఘృతాదిసాధనములచే సేవించి నిరంతరము వృద్ధి పరచుచుండవలెను. ॥౩॥

3. We fan the fire with sticks of wood and ghee that is powerful in splitting all things, and burns intensely.

౬౯. ఉప త్వేత్యస్య ప్రజాపతిర్ ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

పునః స కీదృశ ఇత్యుపదిశ్యతే.

మరల నా యగ్ని యెటులున్నది ఈ మంత్రమునం దుపదేశింపబడినది.

౬౯ ఉప త్వాగ్నే హవిష్మతీ ర్ఘృతాచీర్యన్తు హర్యత। జుషస్వ సమిధో మమ ॥౪॥

ప.వి:- ఉప, త్వా, అగ్నే, హవిష్మతీః, ఘృతాచీః, యన్తు, హర్యత, జుషస్వ, సమిధః ఇతి సమ్ + ఇధః, మమ ॥౪॥

పదార్థః :-(ఉప) సామీప్యే (త్వా) తమ్ (అగ్నే) అగ్నిమ్ (హవిష్మతీః) ప్రశస్తాని హవీంషి విద్యన్తే యాసు తాః. అత్ర ప్రశంసార్థే మతుప్ (ఘృతాచీః) యా ఘృతమాజ్యాదికం జలం వాఽఞ్చంతి ప్రాపయన్తి తాః (యన్తు) ప్రాప్నువన్తు (హర్యత) ప్రాపకః కామనీయో వా (జుషస్వ) జుషతే. అత్ర వ్యత్యయో లడర్థే లోట్ చ (సమిధః) కాష్ఠాదిసామగ్రీః (మమ) కర్మానుష్ఠాతుః. ॥౪॥

అన్వయః :-హే మనుష్యా! యో హర్యతాగ్నే ప్రాపకః కామనీయోఽగ్నిర్మమ సమిధో జుషస్వ జుషతే సేవతే. యథా తమేతాః సమిధో యన్తు ప్రాప్నువన్తు తథాఽస్మిన్యూయం హవిష్మతీ ర్ఘృతాచీః సమిధః ప్రతిదినం సంచినుత. ॥౪॥

భావార్థః:-మనుష్యైర్యదాఽస్మిన్నగ్నౌ సమిధః ఆహుతయశ్చ ప్రక్షిప్యంతే స ఏతాః పరమసూక్ష్మాః కృత్వా వాయునా సహ దేశాన్తరం ప్రాపయిత్వా దుర్గన్ధాదిదోషాణాం నివారణేన సర్వాన్సుఖయతీతి వేదితవ్యమ్.॥౪॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! (హర్యత) ప్రాప్తించుకొన, కామించదగినదియు నగు (అగ్నే) ఏ ప్రసిద్ధాగ్ని గలదో, ఏది (మమ) యజ్ఞమొనర్చెడి మాయొక్క (సమిధః) కాష్ఠఘృతాదిపదార్థములను (జుషస్వ) సేవించుచున్నదో (తమ్) ఆ యగ్నిని ఘృతము మున్నగు పదార్థములను (యన్తు) ఎట్లు పొందుచున్నదో అట్లే మీరును (హవిష్మతీః) శ్రేష్ఠమగు హవిస్సుతో గూడినదియును (ఘృతాచీః) ఘృతము మున్నగు పదార్థమలతో గూడినదియు నగు ఆహుతులను, సామగ్రిసమిధలను ప్రతిదినము సంచయన మొనర్చుడు.॥౪॥

భావార్థము :-మనుష్యులు అగ్నియందు కాష్ఠఘృతాదిసామగ్రులను ఆహుతిగ వేయుచున్నప్పు డాయగ్ని వాని నతిసూక్ష్మపరచి వాయువుతో బాటు స్థానాంతరములకు జేర్చించి దుర్గంధాదిదోషముల నివారించుటను సకల ప్రాణులకు సుఖము గలుగుచుండుటను సకలమానవు లెరుగవలయును.॥౪॥

4. O beautiful fire, wood sticks soaked with ghee go unto thee along with oblations. May thou accept my fuel put into thee!.

౫. భూర్భువః స్వరిత్యస్య ప్రజాపతిర్ ఋషిః, అగ్నివాయుసూర్యా దేవతాః, దైవీ బృహతీ ఛన్దః, ద్యౌరివేత్యస్య నిచృద్బృహతీఛన్దః, ఉభయత్ర మధ్యమః స్వరః.

పునః స కిమర్థ ఉపయోజనీయ ఇత్యుపదిశ్యతే.

మరల నా యగ్ని నెందునిమిత్త ముపయోగించవలయు నను విషయ మీ మంత్రమున నుపదేశించబడినది.

౫ భూర్భువః స్వర్ద్యౌరివ భూమ్నా పృథివీవ వరిమ్ణా। తస్యాస్తే పృథివి దేవయజని పృష్ఠేఽగ్నిమన్నాదమన్నాద్యాయా దధే ॥౫॥

ప. వి:- భూః, భువః, స్వః, ద్యౌరివేతి ద్యౌఃఽ ఇవ, భూమ్నా, పృథివీవేతి పృథివీఽఇవ, వరిమ్ణా, తస్యాః, తే, పృథివి, దేవయజనీతి దేవఽయజని, పృష్ఠే, అగ్నిమ్, అన్నాద మిత్యన్నఽఅదమ్, అన్నాద్యాయే త్యన్నఽఅద్యాయ, ఆ, దధే ॥౫॥

పదార్థః :-(భూః) భూమిః. భూరితి వై ప్రజాపతిరిమామజనయత (భువః) భువ రిత్యన్తరిక్షమ్ (స్వః) స్వరితిదివమేతావద్వా. ఇదం సర్వం యావదిమే లోకాః. సర్వేణైవాధీయతే. శత ।౨. ౧. ౪. ౧౧. (ద్యౌరివ) యథా సూర్యప్రకాశయుక్త ఆకాశే (భూమ్నా) విభునా (పృథివీవ) యథా విస్తృతా భూమిః (వరిమ్ణా) శ్రేష్ఠగుణసమూహేన (తస్యాః) వక్ష్యమాణాయాః (తే) అస్యాః ప్రత్యక్షాయాః. అత్ర వ్యత్యయః. (పృథివి) పృథివ్యాః (దేవయజని) దేవా యజన్తి యస్యాం తస్యాః. అత్రోభయత్ర ప్రాతిపదిక నిర్దేశానామర్థ తన్త్రత్వాత్ షష్ఠ్యర్థే ప్రథమా విపరిణమ్యతే (పృష్ఠే) ఉపరి (అగ్నిమ్) భౌతికమ్ (అన్నాదమ్) యోఽన్నం యవాదికం సర్వమత్తి తమ్, (అన్నాద్యాయ) అత్తుం యోగ్యమద్య మన్నం చ తదద్యం చాన్నాద్యం చ తస్మై (ఆ) సమన్తాత్ (దధే) స్థాపయామి. అయం మంత్రః. శత. ౨.౧.౪. ౯ -౨౦. వ్యాఖ్యాతః ॥౫॥

అన్వయః:- అహమన్నాద్యాయ భూమ్నా ద్యౌరివ వరిమ్ణా పృథివీవ తేఽస్యాః ప్రత్యక్షయాస్తస్యా అప్రత్యక్షాయా అంతరిక్షలోకస్థాయా దేవయజని దేవయజన్యాః పృథివి, పృథివ్యాః పృష్ఠే, పృష్ఠో పరి భూర్భువః స్వర్లోకాంతర్గతమన్నాదమగ్నిమాదధే, స్థాపయామి. ॥౫॥

భావార్థః :- అత్రోపమాలంకారౌ. హేమనుష్యా! యుష్మాయమీశ్వరేణ రచితం త్రైలోక్యోపకారకం స్వవ్యాప్త్యా సూర్యప్రకాశసదృశం శ్రేష్ఠైర్గుణైః పృథివీసమానం స్వస్వలోకే సన్నిహితమిమమగ్నిం కార్యసిద్ధ్యర్థం ప్రయత్నే నోపయోజయత. ॥ ౫॥

పదార్థము:- నేను (అన్నాద్యాయ) తినదగిన అన్నముకొరకు (భూమ్నా) మహదైశ్వర్యములచే (ద్యౌరివ) ఆకాశమందు సూర్యునివలెనున్నదియు (వరిమ్ణా) ఉత్తమగుణములచే (పృథివీవ) విశాలమగు భూమితో సమానముగనున్నదియును (తే) ప్రత్యక్షముగనున్నదియు (తస్యాః) అప్రత్యక్షముగ ఆకాశములో నుండునదియు (దేవయజని) దేవతలు, విద్వాంసులు యజ్ఞముచేయుట కాధారమైనదియు (పృథివీ) భూమియొక్క (పృష్ఠే) పై భాగమున (భూః) భూమి (భువః) అంతరిక్షము (స్వః) ద్యులోకము [ప్రకాశస్వరూపసూర్యలోకము] వీనియందంతర్గతమై యున్నదియు (అన్నాదమ్) యవలుమున్నగు సర్వాన్నముల భక్షించెడిదియు నగు (అగ్నిమ్) ప్రసిద్ధాగ్నిని (ఆ దధే) స్థాపించుచున్నాను. ॥౫॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున రెండుపమాలంకారములు గలవు. ఓ మానవులారా! మీరు ముల్లోకములకు ఉపకార మొనర్చునదియు, తన వ్యాప్తివల్ల సూర్యప్రకాశసదృశమును, ఉత్తమోత్తమగుణములచే భూమి సదృశమును, తమ తమ లోకములందు సన్నిహితమును, పరమాత్మచే నిర్మింపబడినదియు నగు నీ యగ్నిని కార్యసిద్ధికై ప్రయత్నపూర్వకముగ నుపయోగించుడు.॥౫॥

5. I lay upon the back of the Earth upon which the learned perform yajna, which is like Heaven in plenty, and like Earth in grandeur, for gain of eatable food, this food - eating fire, that pervades the Earth, Ether,and Sky.

౭౧. ఆయమిత్యస్య సర్పరాజ్ఞీకద్రూర్ ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

అథాగ్నినిమిత్తేన పృథివీభ్రమణవిషయ ఉపదిశ్యతే.

ఇపుడగ్నిద్వారా భూభ్రమణ మను విషయ మీ మంత్రమున గలదు.

౭౧ ఆ యం గౌః పృశ్ని రక్రమీ దసదన్మాతరం పురఃపితరఞ్చ ప్రయన్త్స్వః॥౬॥

ప.వి:- ఆ, అయమ్, గౌః, పృశ్నిః, అక్రమీత్, అసదత్, మాతరమ్, పురః, పితరమ్, చ, ప్రయన్నితి ప్ర+యన్, స్వరితి స్వః ॥౬॥

పదార్థః :- (ఆ) అభ్యర్థే (అయమ్) ప్రత్యక్షః (గౌః) యో గచ్ఛతి స భూగోలః. గౌరితి పృథివీ నామసు పఠితమ్. నిఘం ౧. ౧. గౌరితి పృథివ్యా నామధేయమ్. యద్దూరం గతా భవతి. యచ్చాస్యాం భూతాని గచ్ఛంతి. నిరు. ౨.౫. (పృశ్నిః)అంతరిక్షే. అత్ర సుపాం సులుగితి సప్తమ్యేకవచనే ప్రథమైకవచనమ్. పృశ్నిరితి సాధారణ నామసు పఠితమ్.. నిఘం ౧,౪॥ (అక్రమీత్) క్రామ్యతి. అత్ర లడర్థే లుఙ్ (అసదత్) స్వకక్ష్యాయాం భ్రమతి. అత్రాపి లడర్థే లుఙ్ (మాతరమ్) స్వయోనిమపః. జలనిమిత్తేన పృథివ్యుత్పత్తేః. (పురః) పూర్వం పూర్వమ్. (పితరమ్) పాలకమ్ (ప్రయన్) ప్రకృష్టతయా గచ్ఛన్. (స్వః) (ఆదిత్యమ్) స్వరాదిత్యో భవతి. నిరు. ౨. ౧౪. అయం మంత్రః. శత. ౨. ౧. ౪. ౨౯. విగద వ్యాఖ్యాతః.॥౬॥

అన్వయః :-అయం గౌః పృథివీగోలః స్వః పితరం పురః ప్రయన్మాతరమపశ్చ ప్రయన్ పృశ్నిరన్తరిక్షే అక్రమీదాక్రామ్యతి సమంతాద్ భ్రమతి.॥ ౬॥

భావార్థః:-మనుష్యై ర్యస్మాజ్జలాగ్నినిమిత్తోత్పన్నోఽయం భూగోలోఽన్తరిక్షే స్వకక్ష్యాయామాకర్షణేన రక్షకస్య సూర్యస్యాభితః ప్రతిక్షణం భ్రమతి, తస్మాదహోరాత్ర శుక్లకృష్ణపక్షర్త్వయనాదీని కాలవిభాగాః క్రమశః సంభవన్తీతి వేద్యమ్.॥౬॥

పదార్థము :-(అయమ్) ప్రత్యక్షముగ నున్న యీ (గౌః) గోళాకారపృథివి (పితరమ్) పాలనమొనర్చు (స్వః) సూర్యలోకమునకు (పురః) మున్ముందు (అసదత్) నడచును (మాతరమ్) తన యోనిరూప జలముల శక్తితోసహ గూడియుండి (ప్రయన్) ఉత్తమముగ నడచుచు (పృశ్నిః) ఆకాశమున (అక్రమీత్) నలువైపుల దిరుగుచున్నది. ॥౬॥

భావార్థము :- జలాగ్నుల నిమిత్తముచే ఉత్పన్నమైన ఈ పృథివి [భూగోళము] అంతరిక్షమున తన కక్ష్యయందు తన యోనిరూపమగు జలములతో గూడి ఆకర్షణగుణములతో సమస్తమును కాపాడుచున్న సూర్యుని చుట్టు ప్రతిక్షణము ప్రదక్షిణ మొనర్చుచున్నది. ఇందువల్లనే రేబవళ్లు, శుక్ల కృష్ణ పక్షములు, ఋతువులు, అయనములు మున్నగు కాలవిభాగములు క్రమముగ నేర్పడుచున్నవని మానవు లెరుగవలయును. ॥౬॥

6. This Earth revolves in the space, it revolves with its mother water in its orbit. It moves round its father, the sun.

౭౨. అన్తరిత్యస్య సర్పరాజ్ఞీ కద్రూర్ ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, గాయత్రీ ఛన్దః. షడ్జః స్వరః.

సోఽగ్నిః కథం భూత ఇత్యుపదిశ్యతే.

ఆ యగ్ని ఎట్లున్నది ఈ మంత్రమున నుపదేశించబడుచున్నది.

౭౨ అన్తశ్చరతి రోచనాస్య ప్రాణాదపానతీ। వ్యఖ్యన్మహిషో దివమ్ ॥౭॥

ప.వి:- అన్తరిత్యన్తః, చరతి, రోచనా, అస్య, ప్రాణాత్, అపానతీత్యప+అనతీ, వి, అఖ్యత్, మహిషః, దివమ్. ॥౭॥

పదార్థః :- (అన్తః) బ్రహ్మాణ్డశరీరయోర్మధ్యే (చరతి) గచ్ఛతి (రోచనా) దీప్తిః (అస్య) అగ్నేః (ప్రాణాత్) బ్రహ్మాండశరీరయోర్మధ్య ఊర్ధ్వగమనశీలాత్ (అపానతీ) అపానమం, దోగమనశీలం వాయుం నిష్పాదయంతీ విద్యుత్ (వి) వివిధార్థే (అఖ్యత్) ఖ్యాపయతి. అత్ర లడర్థే లుజన్తర్గతో ణ్యర్థశ్చ (మహిషః) స్వగుణైర్మహాన్. (దివమ్) సూర్యలోకమ్. ॥౭॥

అన్వయః:- యాఽస్యాగ్నేః ప్రాణాదపానతీ సతీ రోచనా దీప్తిర్విద్యుచ్ఛరీర బ్రహ్మాణ్డయోరన్తశ్చరతి. స మహిషోఽగ్నిర్దివం వ్యఖ్యత్ విఖ్యాపయతి. ॥౭॥

భావార్థః:- మానవైర్యోఽగ్నిర్ విద్యుదాఖ్యా సర్వాన్తఃస్థా కాంతిర్వర్తతే సా ప్రాణాపానాభ్యాం సహ సంయుజ్య సర్వాన్ ప్రాణాపానాగ్నిప్రకాశగత్యాదీన్ చేష్టావ్యవహారాన్ ప్రసిద్ధీకరోతీతి బోధ్యమ్. ॥౭॥

పదార్థము :-(అస్య) ఈ యగ్నియొక్క (ప్రాణాత్) బ్రహ్మాండము మరియు శరీరముల మధ్యను పైకి బోవు వాయువువలన (అపానతీ) క్రిందికి వచ్చెడి వాయువు నుత్పత్తి జేయుచున్నట్టి (రోచనా) ప్రకాశరూప విద్యుచ్ఛక్తి (అన్తః) బ్రహ్మాండము మరియు శరీరముల మధ్య (చరతి) నడచుచున్నదియు (మహిషః) తన గుణములచే గొప్పదియునైన ఆ యగ్ని (దివమ్) సూర్యలోకమును (వ్యఖ్యత్) ప్రకటమొనర్చుచున్నది. ॥౭॥

భావార్థము:-విద్యుత్తు అను పేరుతో ప్రసిద్ధమై, సర్వాంతర్గతమై సర్వమానవుల అంతఃకరణము లందుండెడి అగ్నియెుక్క కాంతి ప్రాణాపాన వాయువులతో కూడి ప్రాణ, అపాన, అగ్ని, ప్రకాశవము వమున్నగు కార్యవ్యవహారములను ప్రసిద్ధపరచుచున్నది అని మానవులు గ్రహించవలెను. ॥౭॥

7. The lustre of this fire, goes up and comes down in the space like exhalation and inhalation in the body. This great fire displays the Sun.

౮౩. త్రింశద్ధామేత్యస్య సర్పరాజ్ఞీ కద్రూర్ ఋషిః, అగ్ని ర్దేవతా, గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

పునః స కీదృశ ఇత్యుపదిశ్యతే.

మరల ఆ యగ్ని యెట్టుగల దను విషయ మీ మంత్రమునం దుపదేశించబడినది.

౮౩ త్రింశద్ధామ విరాజతి వాక్ పతఙ్గాయ ధీయతే। ప్రతివస్తో రహద్యుభిః॥౮॥

ప.వి:- త్రింశత్, ధామ, వి, రాజతి, వాక్, పతఙ్గాయ, ధీయతే, ప్రతి, వస్తోః, అహ, ద్యుభిరితి, ద్యు+భిః.॥౮॥

పదార్థః:-(త్రింశత్) పృథివ్యాదీని త్రయస్త్రింశతో వస్వాదీనాం దేవానాం మధ్యే పఠితాని. అంతరిక్ష మాదిత్యమగ్నిం చ విహాయ త్రింశత్సంఖ్యాకాని (ధామ) దధతి యేషు తాని ధామాని. అత్ర సుపాం సులుగితి శసో లుక్. (వి) విశేషార్థే (రాజతి) ప్రకాశయతి అత్రాంతర్గతో ణ్యర్థః. (వాక్) ఉచ్యతే యయా సా. వాగితి వాఙ్ నామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧. ౧౧. (పతంగాయ)పతతి గచ్ఛతీతి పతంగస్తస్మై అగ్నయే (ధీయతే) ధార్యతామ్. (ప్రతి) వీప్సాయామ్. (వస్తోః) దినం దినమ్. వస్తో రిత్యహర్నామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧.౯. (అహ) వినిగ్రహార్థే. అహ ఇతి వినిగ్రహార్థీయః. నిరు. ౧.౫ (ద్యుభిః) ప్రకాశాది గుణవిశేషైః. దివో ద్యోతన కర్మణా మాదిత్య రశ్మీనామ్. నిరు. ౧౩. ౨౫ ॥౮॥

అన్వయః :-మనుష్యైర్యోఽగ్ని ర్ద్యుభిః ప్రతివస్తో స్త్రింశద్ధామ ధామాని విరాజతి ప్రకాశయతి. తస్మై పతంగాయ పతనపాతనాదిగుణప్రకాశితాయ ప్రతివస్తోః ప్రతిదినం విద్వద్భిరహవాగ్ధీయతామ్. ॥౮॥

భావార్థః :- యా వాణీ ప్రాణయుక్తేవ శరీరస్థేన విద్యుదాఖ్యేనాగ్నినా నిత్యం ప్రకాశ్యతే సా తద్ గుణప్రకాశాయ విద్వద్భిర్నిత్యముపదేష్టవ్యా శ్రోతవ్యా చేతి. ॥౮॥

పదార్థము :- (ద్యుభిః) ప్రకాశము మున్నగు గుణములతో నే యగ్ని మనుష్యులద్వార (ప్రతివస్తోః) ప్రతిదినము (త్రింశత్) ఆదిత్యాగ్న్యంతరిక్షములు తప్ప మిగతా పృథివ్యాది (ధామ) ముప్పది స్థానములను (వి రాజతి) ప్రకాశపరచుచున్నదో (పతంగాయ) నడచుట, నడుపుట మున్నగు గుణములతో ప్రకాశముతో నున్న నా యగ్నికొరకు (ప్రతివస్తోః) ప్రతిదినము విద్వాంసుల (వాక్) వాణిని (అహ) బాగుగ (ధీయతే) అవశ్యముగ ధరించవలయును. ॥౮॥

భావార్థము :- ప్రాణవాయువుతో గూడ శరీరస్థము నగు విద్యుత్ రూపాగ్నిచే ప్రకాశింపబడు నే వాణి గలదో దాని గుణముల ప్రకాశమునకై ప్రతిదినము విద్వాంసులు వినుచు వినిపించుచు నుండవలయును. ॥౮॥

8. God's word rules supreme throughout the world. The Vedas are recited for acquiring the knowledge of God. We whould resolutely recite and understand the Vedas everyday with their illuminating sayings.

౯. అగ్నిరిత్యస్య ప్రజాపతిర్ ఋషిః । అగ్నిసూర్యౌ దేవతే । పంక్తిశ్ఛందః । పఞ్చమః స్వరః । జ్యోతిరిత్యస్య యాజుషీ బృహతీ ఛన్దః । మధ్యమః స్వరః.

అథాగ్నిసూర్యౌ కీదృశావిత్యుపదిశ్యతే. అగ్ని, సూర్యులెట్టి వారను విషయ మీ మంత్రమునం దుపదేశింపబడెను.

౯ అగ్నిర్జ్యోతిర్జ్యోతిరగ్నిః స్వాహా సూర్యో జ్యోతి ర్జ్యోతిః సూర్యః స్వాహా।
అగ్నిర్వర్చో జ్యోతిర్వర్చః స్వాహా సూర్యో వర్చో జ్యోతిర్వర్చః స్వాహా।
జ్యోతిః సూర్యః సూర్యో జ్యోతిః స్వాహా ॥౯॥

ప.విః- అగ్నిః, జ్యోతిః, జ్యోతిః, అగ్నిః స్వాహా, సూర్యః, జ్యోతిః, జ్యోతిః, సూర్యః, స్వాహా, అగ్నిః, వర్చః, జ్యోతిః, వర్చః, స్వాహా, సూర్యః, వర్చః, జ్యోతిః, వర్చః, స్వాహా, జ్యోతిః,సూర్యః, సూర్యః, జ్యోతిః, స్వాహా.॥౯॥

పదార్థః:- (అగ్నిః) పరమేశ్వరః. (జ్యోతిః) సర్వప్రకాశకః. (జ్యోతిః) ప్రకాశమయః. శిల్పవిద్యాసాధన ప్రకాశకః (అగ్నిః) భౌతికః. అగ్నిరితి పదనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౫. ౪.

అనేనాగ్నేర్గత్యర్థత్వేన జ్ఞానస్వరూపత్వా దీశ్వరః ప్రాప్తిహేతుత్వాద్భౌతికోఽర్థో వా గృహ్యతే, (స్వాహా) సుష్ఠు సత్యమాహ యస్యాం వాచి సా. స్వాహేతి వాఙ్ నామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧.౧౧॥ (సూర్యః) చరాచరాత్మా. యః సరతి జానాతి చరాచరం జగత్స జగదీశ్వరః.'సూర్య ఆత్మా జగతస్ తస్థుషశ్చ'. యజు. ౭. ౪౨. అనేన సర్వస్యాంతర్యామీ పరమేశ్వరోఽర్థో గృహ్యతే. (జ్యోతిః) సర్వాత్మప్రకాశకో వేదద్వారా సకలవిద్యోపదేశకః (జ్యోతిః) పృథివ్యాదిమూర్తద్రవ్యప్రకాశకః. (సూర్యః) యః సువతి స్వప్రకాశేన ప్రేరణాహేతుర్భవతి స సూర్యలోకః. సూర్య ఇతి పదనామసు పఠితమ్. నిఘం ౫.౬ అనేన జ్ఞాపకేనేశ్వరో వ్యవహారసిద్ధేః ప్రాప్తిహేతుత్వాత్సూర్య లోకో వా గృహ్యతే, (స్వాహా) స్వా స్వకీయా హృదయస్థా వాగ్ యదాహ తదేవ సత్యం వాచ్యం నానృత మిత్యస్మిన్నర్థే (అగ్నిః) సర్వవిద్యోపదేష్టా (వర్చః) వర్చంతే దీప్యంతేఽనేన తద్ వర్చో విద్యాప్రాపణమ్ (జ్యోతిః) సకలపదార్థప్రకాశనమ్. (వర్చః) విద్యావ్యవహార ప్రాపకమ్. (స్వాహా) మనుష్యైః స్వకీయాన్ పదార్థాన్ప్రతి మమేతి వాచ్యం నాన్యపదార్థాన్ ప్రతీత్యస్మిన్నర్థే (సూర్యః) సకలవిద్యాదివ్యవహారప్రాపకత్వేన వర్తమానః ప్రాణాది సమూహో వాయుగుణః (వర్చః) ప్రకాశకం విద్యుత్సూర్యప్రసిద్ధాగ్న్యాఖ్యం తేజః (జ్యోతిః) సర్వవ్యవహార ప్రకాశకమ్, (జ్యోతిః) సత్యప్రకాశకః. (సూర్యః) సర్వవ్యాపక ఈశ్వరః (స్వాహా) వేదవాణీ యజ్ఞక్రియామాహేత్యస్మిన్నర్థే. స్వాహా శబ్దార్థం నిరుక్త కార ఏవం సమాచష్టే. స్వాహా కృతయః స్వాహేత్యేతత్ సు ఆహేతి వా. స్వా వాగా హేతి వా, స్వం ప్రాహేతి వా స్వాహుతం హవిర్జుహోతీతి వా. నిరు. ౮. ౨౦. అయం మంత్రః శత ౨.౨.3. ౧-3౬ వ్యాఖ్యాతః. ॥౯॥

అన్వయః:-అగ్నిర్జగదీశ్వరః స్వాహా జ్యోతిః సర్వస్మై దదాతి. ఏవం భౌతికోఽగ్నిః సర్వప్రకాశకం జ్యోతిర్దదాతి. సూర్యశ్చరాచరాత్మా స్వాహా జ్యోతిః సర్వాత్మసు జ్ఞానం దదాతి. అయం సూర్యలోకో జ్యోతిర్దానం మూర్తద్రవ్యప్రకాశనం చ కరోతి. సర్వవిద్యాప్రకాశకోఽగ్నిర్జగదీశ్వరో మనుష్యార్థం సర్వవిద్యాధికరణం వర్చో వేదచతుష్టయం ప్రాదుర్భావయతి. ఏవం జ్యోతిర్విద్యుదాఖ్యోఽయమగ్నిః శరీర బ్రహ్మాండస్థో వర్చో విద్యావృష్టి హేతు ర్భవతి. సూర్యః సకలవిద్యాప్రకాశకో జగదీశ్వరః సర్వమనుష్యార్థం స్వాహా జ్యోతిర్వర్చః ప్రకాశకం విద్యుత్సూర్యప్రసిద్ధాగ్న్యాఖ్యం తేజః కరోతి. ఏవం జ్యోతిః సూర్యలోకోఽపి వర్చః శరీరాత్మబలం ప్రకాశయతి. సూర్యః ప్రాణో జ్యోతిః సకల విద్యాప్రకాశకం జ్ఞానం కారయతి. తథాఽయం జ్యోతిర్మయః సూర్యో జగదీశ్వరః స్వాహా. జ్యోతిః స్వాహుతం హవిః స్వస్పృష్టపదార్థేషు స్వశక్త్యా సర్వత్ర ప్రసారయతి. ॥౯॥

భావార్థః:- స్వాహా శబ్దార్థో నిరుక్తకారరీత్యాఽత్ర గృహీతః. ఈశ్వరేణాఽగ్నినా కారణేనాగ్న్యాదికం జగత్ప్రకాశ్యతే. తత్రాగ్నిః స్వప్రకాశేన స్వం స్వేతరం విశ్వం చ ప్రకాశయతి. పరమేశ్వరో వేదద్వారా సర్వా విద్యాః ప్రకాశయత్యేవమగ్నిసూర్యావపి శిల్పాదివిద్యాః ప్రకాశయత ఇతి.॥౯॥

పదార్థము :-(అగ్నిః) పరమేశ్వరుడు (స్వాహా) సత్యమును దెలిపెడి వాణిని (జ్యోతిః) విజ్ఞాన ప్రకాశములతో సమ్మిళితమొనర్చి సకలమానవులకొరకు విద్యనొసగుచున్నాడు. ఇట్లే (అగ్నిః) ఏ ప్రసిద్ధాగ్ని (జ్యోతిః) శిల్పవిద్య మున్నగు సాధనములను ప్రకటించుచున్నదో (సూర్యః) చరాచరజగత్తంతటికిని ఆత్మ యైన పరమేశ్వరుడు (స్వాహా) మానవులు తన హృదయమున జనించిన దానినట్లే చెప్పవలయును. ఎట్లు (జ్యోతిః) సర్వాత్మలకు ప్రకాశము, జ్ఞానము మున్నగు సమస్తవిద్యల నుపదేశించుచున్నాడో మరియు (సూర్యః) తన ప్రకాశముచే ప్రేరణకు హేతువగు ఏ సూర్యలోకము (జ్యోతిః) మూర్తివంతములగు పదార్థములను ప్రకాశపరచుచున్నదో (అగ్నిః) సమస్తవిద్యలను ప్రకాశపరచుచు ఏ పరమేశ్వరుడు మానవులకొరకు (వర్చః) సకలవిద్యలకు నాధారభూతమగు చతుర్వేదములను ప్రకాశపరచినాడో (జ్యోతిః) విద్యుద్రూపమున శరీరమునందు, బ్రహ్మాండమునందు నుండు ఏ యగ్ని (వర్చః) విద్యకు, వృష్టికి హేతువై యున్నదో (సూర్యః) సర్వవిద్యలను ప్రకాశపరచు నే జగదీశ్వరుడు సకల మానవులకొరకు (స్వాహా) వేదవాణిద్వారా (వర్చః) సకల విద్యలను (జ్యోతిః) విద్యుత్తు, సూర్యుడు, ప్రసిద్ధాగ్నుల తేజమును ప్రకాశపరచుచున్నాడో (సూర్యః) ఏ సూర్యలోకము (వర్చః) శరీరాత్మల బలములను ప్రకాశపరచుచున్నదో (సూర్యః) ఏ ప్రాణవాయువు (వర్చః) సమస్తవిద్యలను ప్రకటించెడు జ్ఞానమును పెంపొందజేయుచున్నదో (జ్యోతిః) ప్రకాశస్వరూపుడగు ఏ జగదీశ్వరుడు సక్రమముగ హోమ మొనర్చబడిన పదార్థములను తానుసృష్టించిన పదార్థములందు స్వశక్తిచే సర్వత్ర వ్యాపింపజేయుచున్నాడో, ఆ పరమాత్మయే సకల మానవులకు నుపాస్యదైవము. మరియు నట్టి భౌతికాగ్నియు కార్యసిద్ధికి సాధనమునై యున్నది. ॥౯॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున నిరుక్తకారుని పద్ధతి ననుసరించి 'స్వాహా' శబ్దార్థము గ్రహించబడెను. (అగ్ని) ఈశ్వరుడు తన సామర్థ్యముచే కారణమును (ప్రకృతిని) అగ్ని మున్నగు సమస్త జగద్రూపమున నుత్పత్తి జేసి ప్రకాశపరచెను. వానియందు అగ్ని తన ప్రకాశము చేతను, ఇతర సకల పదార్థములను ప్రకాశపరచుచున్నది. పరమేశ్వరుడు వేదములద్వారా సమస్తసత్యవిద్యలను ప్రకటించుచున్నాడు. అదేవిధముగ సూర్యాగ్నులును శిల్ప విద్యాదులను ప్రకటించుచున్నవి.॥౯॥

9. Just as God gives the light of truthful speech to all human brings, so does physical fire give light that illumines all substances. Just as God inculcates knowledge in the souls of all, that man should speak, as he feels in his heart, so does the Sun being to light all physical objects. Just as God reveals for humanity all the four Vedas, the storehouse of knowledge, so does fire in the shape of lightning exist in the space, and become the source of rain and knowledge.

Just as God through the Vedas displays all sciences, fire, and lightning, so does the sun develops our physical and spiritual forces. Sun illumines all objects. God is self-resplendent. This is the manifestation of His Glory.

౭౫. సజూరిత్యస్య ప్రజాపతిర్ ఋషిః, పూర్వార్ధస్యాగ్నిరుత్తరార్ధస్య సూర్యశ్చ దేవతే, పూర్వార్ధస్య గాయత్ర్యుత్తరార్ధస్య భురిగ్గాయత్రీ చ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

భౌతికావగ్నిసూర్యౌ కస్య సత్తయా వర్తేత ఇత్యుపదిశ్యతే. భౌతికాగ్ని, సూర్యుడు ఎవని సత్తా(శక్తి)వలన వర్తమానములై యున్నవో ఈ మంత్రమునం దుపదేశ మొనర్చబడెను.

౭౫ సజూర్దేవేన సవిత్రా సజూ రాత్ర్యేన్ద్రవత్యా। జుషాణో౨ అగ్నిర్వేతు
స్వాహా। సజూర్దేవేన సవిత్రా సజూరుషసేన్ద్ర వత్యా।
జుషాణః సూర్యోవేతు స్వాహా॥౧౦॥

ప.వి:- సజూరితి స+జూః, దేవేన, సవిత్రా, సజూరితి స+జూః, రాత్ర్యా, ఇన్ద్ర వత్యేతీన్ద్ర + వత్యా, జుషాణః, అగ్నిః, వేతు, స్వాహా, సజూరితి స+జూః, దేవేన, సవిత్రా, సజూరితి స + జూః, ఉషసా, ఇన్ద్ర,వత్యేతీన్ద్ర + వత్యా, జుషాణః, సూర్యః, వేతు, స్వాహా ॥౧౦॥

పదార్థః:-(సజూః) యః సమానం జుషతే సేవతే సః (దేవేన) సర్వజగద్ద్యోతకేన (సవిత్రా) సర్వస్య జగత ఉత్పాదకేనేశ్వరేణోత్పాదితయా (సజూః) యః సమానం జుషతే ప్రీణాతి సః (రాత్ర్యా) తమోరూపయా (ఇన్ద్రవత్యా) ఇన్ద్రో బహ్వీ విద్యుద్విద్యతే యస్యాం తయా అత్ర భూమ్న్యర్థే మతుప్ స్తనయిత్ను రేవేన్ద్రః. శత.౧౪. ౫. ౭. ౭ (జుషాణః) యో జుషతే సేవతే సః. (అగ్నిః) భౌతికః.(వేతు) వ్యాప్నోతి. అత్ర లడర్థే లోట్. (స్వాహా) ఈశ్వరస్య స్వా వాగాహేత్యస్మిన్నర్థే (సజూః) ఉక్తార్థః (దేవేన) సూర్యాదిప్రకాశకేన. (సవిత్రా) సర్వాంతర్యామినా జగదీశ్వరేణోత్పాదితయా (సజూః) ఉక్తార్థః (ఉషసా) రాత్ర్యవసానోత్పన్నయా దివసహేతునా (ఇన్ద్రవత్యా) సూర్యప్రకాశసహితయోషసా (జుషాణః) సేవమానః సూర్యలోకః (వేతు) వ్యాప్నోతి. అత్రాపి లడర్థే లోట్. (స్వాహా) హుతామాహుతిమ్. అయం మంత్రః. శత ౨. ౨. ౩. ౩౭-౩౯। వ్యాఖ్యాతః ॥ ౧౦॥

అన్వయః :- అయమగ్నిర్దేవేన సవిత్రా జగదీశ్వరేణోత్పాదితయా సృష్ట్యా సహ సజూర్జుషాణ ఇన్ద్రవత్యా రాత్ర్యా సహ స్వాహా జుషాణః సన్వేతు సర్వాన్ పదార్థాన్వ్యాప్నోతి. ఏవం సూర్యో దేవేన సవిత్రా సకలజగదుత్పాదకేన ధారితయా సృష్ట్యా సహ సజూర్జుషాణ ఇన్ద్రవత్యోషసా సహ స్వాహా జుషాణః సన్ హుతం ద్రవ్యం వేతు వ్యాప్నోతి.॥౧౦॥

భావార్థః :- హే మనుష్యా! యూయం యోఽయమగ్నిరీశ్వరేణ నిర్మితః స తత్పత్త్రయా స్వస్వరూపం ధారయన్ సన్ రాత్రిస్థాన్వ్యవహారాన్ప్రకాశయతి. ఏవం చ సూర్య ఉషఃకాలమేత్య సర్వాణి మూర్తద్రవ్యాణి ప్రకాశయితుం శక్నోతీతి విజానీత. ॥౧౦॥

పదార్థము:- (అగ్నిః) ఏ భౌతికాగ్ని (సవిత్రా) విశ్వమంతటి నుత్పత్తి జేయువాడును (దేవేన) విశ్వమంతటికి జ్ఞానము నొసగువాడును నగు నీశ్వరునిచే నుత్పన్నపరచబడిన జగత్తుతో గూడ (సజూః) సమగుణము గలిగియుండి (జుషాణః) సేవించుచున్నదో (ఇన్ద్రవత్యా) విశాలమగు విద్యుచ్ఛక్తితో గూడినదై (రాత్ర్యా) అంధకారరూప రాత్రితో బాటు (స్వాహా) వాణిని సేవించుచు (వేత) సమస్తపదార్థములందు వ్యాపించుచున్నదో, ఇట్లే (సూర్యః) ఏ సూర్యలోకము (దేవేన) సమస్తమును ప్రకాశింపజేయువాడును (సవిత్రా) సర్వాంతర్యామియున్నైన పరమేశ్వరునిచే సృష్టింపబడిన జగుత్తుతో బాటు (సజూః) సమానముగ నుండి (జుషాణః) సేవించుచున్నదో (ఇన్ద్రవత్యా) సూర్యప్రకాశముతోగలిసి (ఉషసా) ప్రకాశమగు ఉషః [ప్రాతః] కాలముతో బాటు (స్వాహా) అగ్నియందు హోమమొనర్చబడిన ఆహుతులను (జుషాణః) సేవించుచు హవన మొనర్చబడిన పదార్థములను (వేతు) సకలప్రదేశములకు చేర్చుచున్నదో, అట్టి దానితోనే సకలవ్యవహారములను సాధించవలయును. ॥౧౦॥

భావార్థము :- మానవులారా! ఈ యగ్ని పరమేశ్వరునిచే రచింపబడినదై ఆతని శక్తిచేతనే స్వస్వరూపమును ధారణమొనర్చుచు దీపములు మున్నగు రూపములద్వారా రాత్రి వ్యవహారములను నడుపుచున్నది. అటులనే ప్రాతఃకాలమున సూర్యుడుదయించి తన ప్రకాశముద్వారా పగటి వ్యవహారములను మరియు మూర్తిమంతమగు సమస్త ద్రవ్యములను ప్రకాశపరచుచున్నాడు. ఆ భౌతికాగ్ని, సూర్య విద్యుదగ్నులు కార్యములను సిద్ధి యొనర్చును. ఈ విషయమును మీ రెల్లరును తెలిసికొనుడు. ॥౧౦॥

10. This enjoyable fire, in accompaniment with the recital of Vedic texts, mixed with God's creation and dark night, with flashes of lightning pervades all objects.

This sun, mixed with God's creation and brilliant dawn, receives the oblations put into the fire, and carries them to places far and wide.

౧౧. ఉపేత్యస్య గోతమ ఋషిః, అగ్ని ర్దేవతా, నిచృద్ గాయత్రీ ఛన్దః. షడ్జ స్వరః.

అథేశ్వరేణ స్వస్వరూపముపదిశ్యతే.

ఇపు డీ మంత్రమున ఈశ్వరుడు తన స్వరూపమును ప్రకాశపరచెను.

౨౬ ఉప ప్రయన్తో॑ఽఅధ్వరం మంత్రం వోచేమాగ్నయే।

ఆరేఽఅస్మే చ శృణ్వతే ॥౧౧॥

ప.వి:-ఉపప్రయన్త ఇత్యుప+ ప్రయన్తః, అధ్వరమ్, మన్త్రమ్, వోచేమ, అగ్నయే, ఆరే, అస్మేఽఇత్యస్మే, చ, శృణ్వతే.॥ ౧౧॥

పదార్థః :-(ఉపప్రయన్తః) ఉత్కృష్టం నిష్పాదయంతో జానంతః (అధ్వరమ్) క్రియామయం యజ్ఞమ్ (మన్త్రమ్) వేదస్థం విజ్ఞానహేతుమ్, (వోచేమ) ఉచ్యామ. అయమాశిషి లిఙ్యుత్తమబహువచనే ప్రయోగః. లిఙాశిష్యఙిత్యఙి కృతే ఛన్దస్యుభయథేతి సార్వధాతుకమాశ్రిత్యేయ్ సకారలోపౌ. వచ ఉమ్. అ. ౭.౪.౨౦. ఇత్యఙి పర ఉమాగమశ్చ (అగ్నయే) విజ్ఞానస్వరూపాయాంతర్యామినే జగదీశ్వరాయ (ఆరే) దూరే. ఆర ఇతి దూరనామసు పఠితమ్. నిఘం 3. ౨౬॥ (అస్మే) అస్మాకమ్. అత్ర సుపాం సులుగిత్యమస్థానే శే ఆదేశః (చ) సముచ్చయే (శృణ్వతే) యో యథార్థతయా శృణోతి తస్మై. అయం మంత్రః శత. ౨. 3. ౨. ౯. ౧౦ వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౧॥

అన్వయః :-అధ్వరముపప్రయంతో వయమస్మే అస్మాకమారే దూరే చాత్సమీపే శృణ్వతేఽగ్నయే జగదీశ్వరాయ మంత్రం వోచేమోచ్యామ. ॥౧౧॥

భావార్థః:-మనుష్యై ర్వేదమన్త్రై రీశ్వరస్య స్తుతియజ్ఞానుష్ఠానే కృత్వా, య ఈశ్వరోఽన్తర్బహిశ్చాభివ్యాప్య సర్వం శృణ్వన్వర్తతే, తస్మాద్భీత్వా న కదాచిదధర్మం కర్తుమిచ్ఛాపి కార్యా. యదా మనుష్య ఏతం జానాతి తదా సమీపస్థో యదైనం న జానాతి తదా దూరస్థ ఇతి వేద్యమ్.॥౧౧॥

పదార్థము :-(అధ్వరమ్) క్రియామయమగు యజ్ఞమును (ఉప ప్రయన్తః) బాగుగా దెలిసికొనుచున్న మేము (అస్మే) మాకు (ఆరే) దూరమందును లేక (చ) సమీపమందును (శృణ్వతే) సత్యాసత్యముల నెరుగువాడును (అగ్నయే) విజ్ఞానప్రకాశ స్వరూపుడును, అంతర్యామియు నగు పరమేశ్వరుని (మన్త్రమ్) జ్ఞానమును లభింపజేయు మంత్రములతో (వోచేమ) నిత్యము స్తుతింతుముగాక, ఆలోచించెదముగాక॥౧౧॥

భావార్థము :-మానవులు వేదమంత్రములచే ఈశ్వరుని స్తుతించి యజ్ఞానుష్ఠాన మొనర్చుచు జగదీశ్వరుడు లోపల వెలుపల యంతట నిండియుండి సమస్తవ్యవహారముల నెరుగుచు, తెలిసికొనుచు ప్రకాశించుచున్నాడని భావించి అనుభూతి నొంది, అధర్మకర్మలందు నాతనికి భయపడుచు అట్టివాని నెన్నడును సంకల్పించరాదు. మానవుడు పరమాత్మను తెలిసికొన్నప్పు డాతడు అతి సమీపస్థుడనియు, తెలియనప్పు డతిదూరస్థుడనియు నిశ్చయముగ నెరుగవలెను. ॥౧౧॥

11. Performing sacrifice, may we pronounce vedic texts, in praise of God, Who hears us from far and near.

౧౨. అగ్నిర్మూర్ద్ధేత్యస్య విరూప ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, నిచృద్ గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

అథాగ్నిశబ్దే నేశ్వరభౌతికావుపదిశ్యేతే.

ఇపు డీ మంత్రమున అగ్ని శబ్దముచే పరమేశ్వరుడు మరియు భౌతికాగ్నియు నని యుపదేశించబడినది.

౧౨ అగ్నిర్మూర్ద్ధాదివః కకుత్పతిః పృథివ్యా౭అయమ్।

అపాꣳరేతాꣳసి జిన్వతి॥౧౨॥

ప.వి:- అగ్నిః, మూర్ద్ధా, దివః, కకుత్, పతిః, పృథివ్యాః, అయమ్, అపామ్, రేతాꣳసి, జిన్వతి.॥౧౨॥

పదార్థః :-(అగ్నిః) సర్వస్వామీశ్వరః. ప్రకాశాదిగుణవాన్భౌతికో వా. (మూర్ద్ధా) సర్వోపరి విరాజమానః (దివః) ప్రకాశవతః సూర్యాదేర్జగతః (కకుత్) మహాన్. కకుహ ఇతి మహన్నామసు పఠితమ్. నిఘం 3.3. కకుహశబ్దస్య స్థానే కకుత్. పృషోదరాద్యాకృతి గణాంతర్గతత్వాత్సిద్ధః. (పతిః) పాలయితా. పాలనహేతుర్వా (పృథివ్యాః) ప్రకాశ రహితస్య పృథివ్యాదేర్జగతః (అయమ్) నిరూపితపూర్వః (అపామ్) ప్రాణానాం జలానాం వా. ఆప ఇతి పదనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౫. 3. అనేన చేష్టాదివ్యవహారప్రాపకాః ప్రాణా గృహ్యంతే. ఆప ఇత్యుదక నామసు పఠితమ్, నిఘం ౧.౧౨॥ (రేతాంసి) వీర్యాణి. (జిన్వతి) రయితుం జానాతి, ప్రాపయతి వా. జిన్వతీతి గతికర్మసు పఠితమ్. నిఘం ౨. ౧౪. అయం మంత్రః. శత. ౨.3. ౨. ౧౧. వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౨॥

అన్వయః :-హే మనుష్యా! యూయం యో౭యం కకున్మూర్ద్ధాగ్నిర్జగదీశ్వరో దివః పృథివ్యాశ్చ పతిః పాలకః సన్నపాం రేతాంసి జిన్వతి ప్రష్టుం జానాతి తమేవ పూజ్యం మన్యధ్వమిత్యేకః.

యో౭యమగ్నిః కకుద్దివో మూర్ద్ధా పృథివ్యాశ్చ పతిః పాలనహేతుః సన్నపాం రేతాంసి జిన్వతి స సుఖం ప్రాపయతీతి ద్వితీయః. ॥౧౨॥

భావార్థః:-అత్ర శ్లేషాలంకారః.యో జగదీశ్వరః ప్రకాశాప్రకాశవద్ద్వివిధం జగదర్థాత్ ప్రకాశవత్సూర్యాదిక మప్రకాశవత్పృథివ్యాదికం చ రచయిత్వా పాలయిత్వా ప్రాణేషు బలం

చ దధాతి. తథాయోఽయమగ్నిః పృథివ్యాది జగతః పాలనహేతుర్భూత్వా విద్యుజ్జాఠరాది రూపః ప్రాణానాం జలానాం వీర్యాణి జనయతి స ఏవ సుఖసాధకో భవతీతి. ॥౧౨॥

పదార్థము :-(అయమ్) కార్యకారణములచే ప్రత్యక్షమగుచున్నవాడును (కకుత్) సర్వమునకు గొప్పవాడును (మూర్ధా) సమస్తమునకు పైనయుండి ప్రకాశించువాడును అగు (అగ్నిః) పరమాత్మ (దివః) ప్రకాశమానమైయున్న సూర్యాది లోకములకు (పృథివ్యాః) ప్రకాశహీనమైన భూమి మున్నగు లోకములను (పతిః) పాలించుచు (అపామ్) ప్రాణముల సంబంధ (రేతాంసి) వీర్యములను (జిన్వతి) [ప్రాప్తిగిలిగించుచున్నాడు] సృష్టి నెరుగుచున్నాడు. ఆతనినే పూజనీయుడుగ స్వీకరించుడు. **[ఇది మొదటి పక్షము].**

(కకుత్) పదార్థములన్నిటికంటెను గొప్పదైన (అయమ్) ఈ యగ్ని (దివః) ప్రకాశవంతమగు పదార్థములకు (మూర్ధా) పైన విరాజమానమై (పృథివ్యాః) ప్రకాశరహితమైన పృథివిమున్నగు లోకముల (పతిః) పాలనకు హేతువై (అపామ్) జలముల (రేతాంసి) వీర్యములను (జిన్వతి) పొందుచున్నది. **[ఇది రెండవ పక్షము]**॥౧౨॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున శ్లేషాలంకారము గలదు. పరమేశ్వరుడు ప్రకాశ, అప్రకాశములు నగు ద్వివిధ జగత్తులను అనగా ప్రకాశవంతమగు సూర్యాదిలోకములను, ప్రకాశరహితములు నగు పృథివి మున్నగు లోకములను నిర్మించి, పాలించి ప్రాణములందు బలమును ధరింపజేయుచున్నాడు. మరియు భౌతికాగ్ని పృథివి మున్నగు జగత్పాలనకు హేతువై విద్యుత్తు, జఠరాగ్ని మొదలగు రూపములతో ప్రాణముల, జలముల వీర్యముల నుత్పత్తి జేయుచున్నది. ఈ విధముగ అగ్ని సౌఖ్యములకు సాధన మగుచున్నది. ॥౧౨॥

12. Men should worship God alone, Who is the Great and Supreme Lord, Who sustains the luminous Sun, and the non-luminous Earth, Who knows the formation of the vitality of waters.

౨౮. ఉభావామిన్ద్రాగ్నీ ఇత్యస్య భరద్వాజ ఋషిః, ఇంద్రాగ్నీ దేవతే, స్వరాట్ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

అథేశ్వర భౌతికావగ్నివాయూ ఉపదిశ్యేతే.

ఈ మంత్రమున భౌతికాగ్ని, వాయువును గూర్చి ఉపదేశించబడినది.

౨౮ ఉభా వామిన్ద్రాగ్నీఽ ఆహువధ్యాఽ ఉభా రాధసః సహ మాదయధ్యై।
ఉభా దాతారా విషాꣳ రయీణాముభా వాజస్య సాతయే హువే వామ్ ॥౧౩॥

ప.వి:- ఉభా, వామ్, ఇన్ద్రాగ్నీ ఇతీన్ద్రాగ్నీ, ఆహువధ్యాఽఇత్యా+హువధ్యై, ఉభా, రాధసః, సహ, మాదయధ్యై, ఉభా, దాతారౌ, ఇషామ్, రయీణామ్, ఉభా, వాజస్య, సాతయే, హువే, వామ్. ॥౧౩॥

పదార్థః:-(ఉభా) ద్వౌ. అత్ర సర్వత్ర సుపాం సులుగిత్యాకారాదేశః (వామ్) తౌ. అత్ర వ్యత్యయః. (ఇన్ద్రాగ్నీ) ఇన్ద్రోవాయుర్విద్యుదాది రూపోఽగ్నిశ్చ తౌ (ఆహువధ్యై) శబ్దయితుముపదేష్టుం శ్రోతుం వా. అత్ర హ్వేఞిత్యస్మాత్తమర్థే సేసే... ఇతి కధ్యై ప్రత్యయః (ఉభా) ఉభౌ (రాధసః) రాధ్నువన్తి సమ్యక్ నిర్వర్తయన్తి సుఖాని యేభ్యః సాధనేభ్యస్తాని ధనాని. రాధ ఇతి ధననామసు పఠితమ్. నిఘం ౨. ౧౦ (సహ) పరస్పరమ్. (మాదయధ్యై) మోదయితుమ్. అత్ర మదీ హర్షగ్లేపనయోరితి ణిజన్తాచ్ఛధ్యై ప్రత్యయః (ఉభా) ఉభౌ (దాతారౌ) సుఖదానహేతూ (ఇషామ్) సర్వైర్జనైర్యాన్యేష్యంతే తేషామ్, (రయీణామ్) పరమోత్తమానాం చక్రవర్తిరాజ్యాదిధనానామ్, (ఉభా) ద్వౌ (వాజస్య) అత్యుత్తమస్యాన్నస్య. వాజ ఇత్యన్న నామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨.౭ (సాతయే) సంభోగాయ (హువే) గృహ్ణామి. అత్ర హు దానాదనయోరిత్యస్మా ద్బహులం ఛన్దసీతి శపో లుక్. వ్యత్యయేనాత్మనే పదం చ. (వామ్) తౌ. అత్రాపి పూర్వవద్ వ్యత్యయః. అయం మంత్రః. శత ౨. ౩.౨. ౧౨. వ్యాఖ్యాతః.॥౧౩॥

అన్వయః:-అహం యావుభౌ దాతారౌ సుఖదానహేతూ వర్త్తేతే తావిన్ద్రాగ్నీ ఆహువధ్యై శబ్దయితుం హువే గృహ్ణామి రాధసో భోగేన సహ మాదయధ్యై మోదయితు ముభౌ వాం తౌ హువ ఇషాం రయీణాం వాజస్య చ సాతయ ఉభౌ వాం తౌ హువే గృహ్ణామి. ॥౧౩॥

భావార్థః:-అత్ర శ్లేషాలంకారః. యే మనుష్యా ఈశ్వరసృష్టౌ సుష్ఠు కిలాగ్నివాయు గుణాన్విదిత్వా తౌ సంప్రయుజ్య కార్యాణి సాధయన్తి తే సర్వాణి సార్వభౌమరాజ్యాదిధనాని ప్రాప్య నిత్యం మోదంతే నేతర ఇతి.॥౧౩॥

పదార్థము :-నేను (ఉభౌ) ఏ రెండు (దాతారౌ) సుఖములను గలిగించుటకు హేతువులగు (ఇన్ద్రాగ్నీ) వాయువు, అగ్నులు గలవో (వామ్) వానిని (ఆహువధ్యై) గుణములను దెలిసికొనుటకై (హువే) ధరించుచున్నాను. (రాధసః) ఉత్తమ సుఖములతో గూడిన రాజ్యములు మున్నగు ధనభోగములతో (సహ) కూడ (మాదయధ్యై) ఆనందముకొరకు (వామ్) అట్టి (ఉభా) రెండింటిని (హువే) ధరించుచున్నాను. మరియు (ఇషామ్) సకలజన సమ్మతమగు (రయీణామ్) అత్యంత ఉత్తమమైన సామ్రాజ్యము మున్నగు ధనములను (వాజస్య) అత్యుత్తమమైన యన్నమును (సాతయే) బాగుగా యనుభవించుటకై (ఉభౌ) ఆ రెండింటిని (హువే) గ్రహణమొనర్చు చున్నాను.॥౧౩॥

భావార్థము :-మనుష్యులు ఈశ్వరసృష్టియందలి వాయ్వగ్నుల గుణములను దెలిసికొని కార్యములందు ప్రయుక్తపరచి తమతమ కార్యములను సాధించుకొని పృథివియందలి రాజ్యాది ధనసంపదలను పొంది ఆనందించవలయును. ఇట్టి కార్యశూరులే ఆనందమును పొందెదరు. కాని ఇతరులు పొందలేరు.॥౧౩॥

13. Oh Electricity and Fire, I invoke Ye both for knowing your attributes, for enjoying the pleasures of riches. Ye both are the givers of desired sovereignty. Ye twain I invoke for consuming excellent food.

౧౪. అయన్త ఇత్యస్య దేవవాతా భరతా వృషీ, అగ్ని ర్దేవతా, స్వరాడనుష్టుప్ ఛన్దః, గాంధారః స్వరః.

పునరీశ్వరభౌతికావుపదిశ్యేతే.

మరల నీ మంత్రమున ఈశ్వరుని, మరియు భౌతికాగ్నిని గూర్చి ఉపదేశించబడినది.

౧౪ అయన్తే యోనిర్ ఋత్వియో యతో జాతో౽ అరోచథాః।

తఞ్జానన్నగ్న౽ ఆరోహాథా నో వర్ధయా రయిమ్ ॥౧౪॥

ప.వి:- అయమ్, తే, యోనిః, ఋత్వియః, యతః, జాతః అరోచథాః, తమ్, జానన్, అగ్నే, ఆ, రోహ, అథ, నః, వర్ధయ, రయిమ్.॥౧౪॥

పదార్థః :-(అయమ్) వాయుః (తే) తవేశ్వరస్య (యోనిః) నిమిత్తకారణమ్. (ఋత్వియః) ఋతుః ప్రాప్తో౽స్య సః. అత్ర ఛన్దసి ఘస్. అ. ౫.౧.౧౦౬ అనేన ఋతుశబ్దాద్ ఘప్రత్యయః (యతః) యస్మాత్ (జాతః) ప్రాదుర్భూతః (అరోచథాః) దీపయతి. అత్ర వ్యత్యయో లడర్థే లుఙ్ (తమ్) అగ్నిమ్. (జానన్)(అగ్నే) జగదీశ్వరో విద్యుద్వా. (ఆ) సమంతాత్ క్రియాయోగే (రోహ) ఉన్నతిం గమయ గమయతి వా (అథ) ఆనంతర్యే. అత్ర నిపాతస్య చేతి దీర్ఘః. (నః) అస్మాకమ్. (వర్ధయ) సర్వోత్కృష్టతాం సంపాదయ సంపాదయతి వా. అత్రాన్యేషా మపీతి దీర్ఘః. (రయిమ్) పూర్వోక్తం ధనమ్ అయం మంత్రః. శత. ౨. ౩. ౨. ౧౩. వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౪॥

అన్వయః :-హే అగ్నే జగదీశ్వర! తే తవ సృష్టౌ యు ఋత్వియో౽గ్నిర్వాయోః సకాశాజ్జాతః సన్నరోచథాః సమంతాత్ప్రదీపయతి. యః సూర్యాదిరూపేణ దివమారోహ సమంతాద్రోహతి యో నో౽స్మాకం రయిం వర్ధయతి. యస్యాగ్నేరయం వాయుర్యోనిరస్తి తం జానం స్త్వం తేన నో౽స్మాకం రయిం సార్వభౌమరాజ్యాదిసిద్ధిం ధనం వర్ధయ.॥౧౪॥

భావార్థః :-మనుష్యైర్యః సర్వేషు కాలేషు యథావద్యోజనీయో౽స్తి యో వాయు నిమిత్తే నోత్పద్యతే యు ఏవానేక కార్యసిద్ధి కరత్వేన సర్వాన్ సుఖయతి తం యథావద్ విదిత్వా సంప్రయుజ్య కార్యాణి సాధనీయానీతి.॥౧౪॥

పదార్థము :-(అగ్నే) ఓ జగదీశ్వరా! (తే) నీ సృష్టియందు (ఋత్వియః) ప్రతిఋతువునందును ప్రాప్తించుకొనదగిన ఏ యగ్నిగలదో, ఏది వాయువువల్ల (జాతః) ఉద్భవించి (అరోచథాః) సకలవిధములుగ ప్రకాశించుచున్నదో, ఎయ్యది సూర్యుడు మున్నగు రూపములతో ప్రకాశించెడి లోకముల యున్నతిని (ఆరోహ) సర్వవిధముల నభివృద్ధిపరచుచున్నదో మరియు ఎయ్యది (నః) మా (రయిమ్)రాజ్యాది ధనములను పెంపొందించుచున్నదియో [ఏయగ్నికి ఈ వాయువు ఉత్పత్తి స్థానమై యున్నదియో] (తమ్)అట్టి అగ్నిని (జానన్) ఎరుగుచున్న నీవు దానిచే (నః రయిమ్) సార్వభౌమిక రాజ్యముద్వారా సిద్ధించిన మా ధనములను (వర్ధయ) వృద్ధినొందించుము. ॥౧౪॥

భావార్థము :-మనుష్యు లెల్లకాలములందు యథోచితముగ నుపయోగించదగినదియు, వాయువు నిమిత్తమున ఉత్పన్నమైనదియు, అనేక కార్యములను సిద్ధింపజేయునదియు నగుటచే సకల ప్రాణులకు సుఖమొసగుచున్నదియు నగు అగ్నిని యథావతుగ దెలిసికొని, ఉపయోగపరచుకొని సమస్తకార్యములను సిద్ధింపజేసికొనవలయును. ॥౧౪॥

14. Oh God, in Thy creation, sacrificial fire, whose cause of birth is air, burns in different seasons, and develops in all directions. Knowing this, cause our riches increase!.

౧౫. అయమిహేత్యస్య వామదేవ ఋషిః। అగ్నిర్దేవతా, భురిక్ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునః సోఽగ్నిః కీదృశ ఇత్యుపదిశ్యతే.

మరల నా యగ్ని యెట్లుగల దను విషయ మీ మంత్రమం దుపదేశించబడినది.

౧౫ అయమిహ ప్రథమో ధాయి ధాతృభిర్హోతా యజిష్ఠోఽ అధ్వరేష్వీడ్యః।
యమప్నవానో భృగవో విరురుచుర్వనేషు చిత్రం విభ్వం విశే విశే ॥౧౫॥

ప.వి:- అయమ్, ఇహ, ప్రథమః, ధాయి, ధాతృభిరితి ధాతృ+భిః। హోతా, యజిష్ఠః, అధ్వరేషు, ఈడ్యః, యమ్, అప్నవానః, భృగవః, విరురుచురితి వి + రురుచుః. వనేషు, చిత్రమ్, విభ్వమితి వి + భ్వమ్, విశేవిశ ఇతి విశే + విశే.॥౧౫॥

పదార్థః:-(అయమ్) ఈశ్వరో భౌతికో వా (ఇహ) అస్యాం సృష్టౌ (ప్రథమః) యజ్ఞక్రియాయాముపాస్య ఆదిమం సాధనం వా (ధాయి) ధ్రియతే. అత్ర వర్తమానే లుఙ్. బహులం ఛన్దస్యమాఙ్యోగే పీత్యడభావః (ధాతృభిః) యజ్ఞక్రియాధారకైర్విద్వద్భిః (హోతా) గ్రాహకః (యజిష్ఠః) అతిశయేనానన్దశిల్పవిద్యయోః సంగతిహేతుః (అధ్వరేషు)

ఉపాసనాగ్నిహోత్రాద్యశ్వమేధాం తేషు శిల్పవిద్యాంతర్గతేషు వా యజ్ఞేషు (ఈడ్యః) ఉపాసితుమధ్యేషితుం వాఽర్హః (యమ్) ఉక్తార్థమ్, (అప్నవానః) యేఽప్నాన్విద్యా సంతానాన్ కుర్వన్తి తే అప్న ఇత్యస్మాత్తత్కరోతి తదాచేష్టే. అ. 3. 1. 26 అనేన కరోత్యర్థే ణిచ్. తతోఽన్యేభ్యోఽపి దృశ్యన్త ఇతి వనిప్. అప్న ఇత్యపత్యనామసు పఠితమ్. నిఘం. 2. 2. (భృగవః) యజ్ఞవిద్యావేత్తారః. భృగవ ఇతి పదనామసు పఠితమ్. నిఘం. 5.5. అనేన జ్ఞానవత్త్వం గృహ్యతే (విరురుచుః) విదీపయన్తి. అత్ర లడర్థే లిట్. (వనేషు) సంభజనీయేషు. (చిత్రమ్) అద్భుతగుణమ్, (విభ్వమ్) వ్యాపనశీలమ్. అత్ర వా ఛన్దసీత్యనేన పూర్వరూపాదేశో న (విశే విశే) ప్రతి ప్రజామ్. అయం మంత్రః. శత 2. 3. 2. 14. వ్యాఖ్యాతః ॥ 15॥

అన్వయః :- అప్నవానో భృగవో విద్వాంస ఇహ వనేష్వధ్వరేషు విశే విశే విభ్వం. చిత్రం యమగ్నిం విరురుచుర్విదీపయంతి సోఽయం ధాతృభిః ప్రథమ ఈడ్యో హోతా యజిష్ఠోఽగ్నిరిహ ధాయి ధ్రియతే.॥15॥

భావార్థః :- అత్ర శ్లేషాలంకారః. విద్వాంసో యజ్ఞక్రియాసిధ్యర్థముపాస్య సాధనత్వాభ్యామేతమగ్నిం స్తుత్వా గృహీత్వా వాఽస్యాం సృష్టౌ ప్రజాసుఖాని నిర్వర్తయేయురితి. ॥15॥

పదార్థము :- (అప్నవానః) విద్యా సంతానములను అనగా విద్యలను చదివించి, విద్వాంసులుగ నొనర్చువారు (భృగవః) యజ్ఞవిద్యల నెరిగిన విద్వాంసులు (ఇహ) ఈ విశ్వమందు (వనేషు) బాగుగా సేవించదగిన (అధ్వరేషు) ఉపాసన, అగ్నిహోత్రము మొదలుకొని అశ్వమేధాది యజ్ఞములవరకు గల శిల్పవిద్యామయ యజ్ఞములందును (విశే విశే) ప్రతిమనుష్యునందును (విభ్వమ్) వ్యాప్తస్వభావముగలవాడును (యమ్) ఏ యీశ్వరుని మరియు అగ్నిని (విరురుచుః) విశేషముగ ప్రకాశపరచుచున్నారో (చిత్రమ్) ఆశ్చర్యగుణములు గలవాడును (అయమ్) అట్టివారే (ధాతృభిః) యజ్ఞక్రియలను ధారణమొనర్చు విద్వాంసులకు (ఈడ్యః) అన్వేషించదగినవాడు (ప్రథమః) యజ్ఞక్రియకు ప్రథమ సాధనము (హోతా) యజ్ఞమును ధరింపజేయువాడు మాత్రమే (యజిష్ఠః) ఉపాసనకు, శిల్పవిద్యకు హేతువునగు నాతని (ఇహ) ఈ జగమునందు (ధాయి) ధరించుచున్నాడు. ॥15॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున శ్లేషాలంకారము గలదు. విద్వాంసులు యజ్ఞసిద్ధికై ముఖ్యముగ ఉపాసనీయ దేవుని మరియు అందుకు సాధనమగు భౌతికాగ్నిని గ్రహించి ఈ సృష్టియందు ప్రజల సుఖములను సదా సిద్ధింపజేయవలయును. ॥15॥

15. In this world the instructors and the learned kindle in serviceable yajnas, for mankind, the ubiquitous fire of extra- ordinary qualities.

That fire is recognised by the regulators of sacrifice as worthy of adoration, as the first means of the performance of a yajna, as the receiver of sacrifice and giver of happiness and scientifice knowledge.

౧౯. అస్య ప్రత్నామిత్యస్యాఽవత్సార ఋషిః, అగ్ని ర్దేవతా, గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

పునః స కీదృశ ఇత్యుపదిశ్యతే.

మరియు నది యెట్లున్నదను విషయ మీ మంత్రమున గలదు.

౧౯ అస్య ప్రత్నామనుద్యుతఀ శుక్రం దుదుహ్రేఽ అహ్రయః।
పయః సహస్రసామృషిమ్ ॥౧౯॥

ప.వి:- అస్య, ప్రత్నామ్, అను, ద్యుతమ్, శుక్రమ్ దుదుహ్రే, అహ్రయః, పయః, సహస్రసామితి సహస్ర+సామ్, ఋషిమ్ ॥౧౯॥

పదార్థః :-(అస్య) అగ్నేః (ప్రత్నామ్) అనాదివర్తమానాం పురాణీమనాదిస్వరూపేణ నిత్యామ్. ప్రత్నమితి పురాణ నామసు పఠితమ్. నిఘం. 3. ౨౭. (అను) పశ్చాదర్థే (ద్యుతమ్) కారణస్థాం దీప్తిమ్. అత్ర ద్యుత దీప్తా విత్యస్మాత్ క్విప్ ప్రత్యయః (శుక్రమ్) శుద్ధం కార్యకరం సాధనమ్. (దుదుహ్రే) ప్రపూరయన్తి. అత్ర వర్తమానే లిట్. ఇరయోరే. అ. ౬. ౪. ౭౬. అనేనేరేజిత్యస్య స్థానే రే ఆదేశః, (అహ్రయః) అహ్రువన్తి వ్యాప్నువన్తి సర్వా విద్యా యే తే విద్వాంసః. అత్రాఽ హవ్యాప్తా విత్యస్మాద్బాహులకే నౌణాదికః క్రిః ప్రత్యయః. మహీధరేణాయం హ్రీ లజ్జాయా మిత్యస్య ప్రయోగోఽ శుద్ధ ఏవ వ్యాఖ్యాత ఇతి (పయః) జలమ్. పయ ఇత్యుదకనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧. ౧౨. (సహస్రసామ్) యా సహస్రాణ్యసంఖ్యాతాని కార్యాణి సనోతి తామ్. (ఋషిమ్) కార్యసిద్ధి ప్రాప్తి హేతుమ్. అత్రే గుపధాత్కిత్. ఉ. ౪. ౧౨౫ అనేన ఋషీ గతావిత్యస్మాద్ధాతోరిన్ప్రత్యయః. అయం మంత్రః. శత ౨. 3. ౨. ౧౫. వ్యాఖ్యాతః.॥౧౯॥

అన్వయః :-అహ్రయో విద్వాంసోఽస్యాగ్నేః సహస్ర సామృషిం ప్రత్నాం ద్యుతం జ్ఞాత్వా శుక్రం పయశ్చాను దుదుహ్రే ప్రపూరయన్తి.॥౧౯॥

భావార్థః :-మనుష్యైర్యథాగ్నే స్స్వగుణసహితస్య కారణరూపేణానాదిత్వేన నిత్యత్వం విజ్ఞేయమస్తి. తథై వాన్యేషామపి జగత్ స్థానాం కార్యద్రవ్యాణాం కారణరూపేణానాదిత్వం వేదితవ్యమేతద్విదిత్వైతానగ్న్యాదీన్ పదార్థాన్ కార్యేషూపకృత్య సర్వే వ్యవహారాః సంసాధనీయా ఇతి.॥౧౯॥

పదార్థము :-(అప్రాయః) సమస్త విద్యలను వ్యాప్తమొనర్చు విద్వాంసులు (అస్య) ఈ భౌతికాగ్నియొక్క (సహస్రసామ్) అనేక కార్యముల నిచ్చునదియును (ఋషిమ్) కార్యసిద్ధిని గలిగించుటకు హేతువును (ప్రత్నామ్) ప్రాచీనమును, అనాదిరూపముగ నిత్యము [సదా] ప్రకాశవంతమై యున్నదియు (ద్యుతమ్) కారణముల యందుండునదియు నగు ప్రకాశమును దెలిసికొని (శుక్రమ్) శుద్ధమగు కార్యములను సిద్ధపరచు (పయః) జలములను (అను దుదుహ్రే) బాగుగా పూరించుచున్నారు. అనగా అగ్నియందు హోమమొనర్చి వర్షముచే ప్రపంచమును నింపుచున్నారు. ॥౧౬॥

భావార్థము :- ఏ విధముగ కారణరూపముచేతను, అనాదియగుటచేతను, స్వగుణములతో కూడియున్న అగ్నియొక్క నిత్యత్వమును దెలిసికొనుట యోగ్యమై యున్నదో, అదే విధముగ ప్రపంచమునందలి ఇతర పదార్థముల అనాదిత్వమును కారణరూపముచే తెలిసికొని [ఈ యగ్ని మున్నగు పదార్థములను] కార్యములందుపయోగించుకొని సమస్త వ్యవహారములను సాధించుకొనవలయును. ॥౧౬॥

16. The learned, knowing the eternity, lustre, thousandfold service, and usefulness of fire, get pure water from it.

౧౭. తనూపా ఇత్యస్యావత్సార ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

అథేశ్వర భౌతికౌ కిం కురుత ఇత్యుపదిశ్యతే.

ఇపుడు ఈశ్వరుడు భౌతికాగ్ని ఏమిచేయునది ఉపదేశించబడుచున్నది.

౧౭ తనూపాఽఅగ్నేఽసి తన్వమ్మే పాహ్యాయుర్దాఽఅగ్నేఽస్యాయుర్మే
దేహి వర్చోదాఽఅగ్నేఽసి వర్చో మే దేహి। అగ్నే యన్మే
తన్వాఽ ఊన న్తన్మఽ ఆపృణ ॥౧౭॥

ప.వి:- తనూపా ఇతి తనూ+పాః, అగ్నే, అసి, తన్వమ్, మే, పాహి, ఆయుర్దా ఇత్యాయుః+దాః, అగ్నే, అసి, ఆయుః, మే, దేహి, వర్చోదా ఇతి వర్చః+దాః, అగ్నే, అసి, వర్చః, మే, దేహి, అగ్నే, యత్,మే, తన్వాః ఊనమ్, తత్, మే, ఆ, పృణ. ॥౧౭॥

పదార్థః:-(తనూపాః) యస్తనూః సర్వపదార్థదేహాన్ పాతి రక్షతి స జగదీశ్వరః. పాలనహేతుర్భౌతికో వా. (అగ్నే) సర్వాభిరక్షకేశ్వర రక్షాహేతుర్భౌతికో వా. (అసి) అస్తి వా.

అత్ర సర్వత్ర పక్షే వ్యత్యయః. (తన్వమ్) శరీరమ్. అత్ర వాచ్ఛన్దసీత్యమిపూర్వ ఇత్యత్రానువర్తనాత్పూర్వరూపాదేశో న భవతి. (మే) మమ (పాహి) పాతి వా (ఆయుర్దాః) ఆయుఃప్రదః. (అసి) భవతి వా (ఆయుః) జీవనమ్ (మే) మహ్యమ్ (దేహి) దదాతి వా (వర్చోదాః) యేన వర్చో విజ్ఞానం దదాతీతి తత్ ప్రాప్తిహేతు ర్వా. (అగ్నే) సర్వ విద్యామయేశ్వర విద్యాహేతుర్వా (అసి) భవతి వా వర్చః విద్యాప్రాప్తిం దీప్తిం వా (మే) మహ్యమ్. (దేహి) దదాతి వా (అగ్నే) కామానాం ప్రపూరకేశ్వర. కామపూర్తిహేతు ర్వా (యత్) యావదస్మాద్వా (మే) మమ (తన్వాః) అంతఃకరణాఖ్యస్య బాహ్యస్య శరీరస్య వా (ఊనమ్) అపర్యాప్తమ్ (తత్) తావత్తస్మాద్వా (మే) మమ (ఆ) సమంతాత్. (పృణ) పూరయతి వా. అయం మంత్రః, శత, ౨.౩. ౨.౧౯.౨౦ వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౭॥

అన్వయః :-హే అగ్నే! జగదీశ్వర! యద్యస్మాత్త్వం తనూపా అసి తత్తస్మా న్మే మమ తన్వం పాహి. హే అగ్నే యద్యస్మాత్త్వమాయుర్దా అసి తత్తస్మాన్మే మహ్యం పూర్ణమాయుర్దేహి. హే అగ్నే! యద్యస్మాత్త్వం వర్చోదా అసి, తత్తస్మాన్మే మహ్యం వర్చః పూర్ణవిద్యాం దేహి. హే అగ్నే! మే మమ తన్వా యద్యావదూనం బుద్ధిబల శౌర్యాదికమపర్యాప్తమస్తి తత్తావదాపృణ సమన్తాత్ ప్రపూరయేత్యేకః.

అయమగ్నిర్యద్యస్మాత్తనూపా అస్తి తత్తస్మాన్నే మమ జాఠరరూపేణ తన్వం పాతి. యద్యస్మాదయమగ్ని రాయుర్దా ఆయుర్నిమిత్తమస్తి తత్తస్మాన్మే మహ్యమాయుర్దదాతి. యద్యస్మాదయమగ్నిర్వర్చోదా అస్తి తత్తస్మాద్వర్చో దీప్తిం దదాతి. అయమగ్నిర్యద్యావన్మే మమ తన్వా ఊనమపర్యాప్తం తత్తావత్ సమంతా త్ప్రపూరయతీతి ద్వితీయః.॥ ౧౭॥

భావార్థః:-అత్ర శ్లేషాలంకారః. పరమేశ్వరేణాస్మిన్ జగతి యతః సర్వేభ్య ప్రాణిభ్యః శరీరాయుర్నిమిత్త విద్యాప్రకాశసర్వాంగపూర్తిర్నిర్మితా తస్మాత్ సర్వే పదార్థాః స్వస్వరూపం ధారయంతి తథైవాస్య సృష్టౌ ప్రకాశాది గుణవత్త్వాదయమగ్ని రేతేషాం ముఖ్యః సాధకోఽస్తీతి సర్వైర్వేదితవ్యమ్.॥౧౭॥

పదార్థము :-(అగ్నే) ఓ జగదీశ్వర! (యత్) ఏ కారణముచే నీవు (తనూపాః) సకల మూర్తివంత పదార్థముల శరీరములను కాపాడువాడవై (అసి) ఉన్నావో, ఆ కారణమువల్లనే (మే) నా (తన్వమ్) శరీరమును (పాహి) కాపాడుము (అగ్నే) ఓ పరమేశ్వరా! నీవు (ఆయుర్దాః) సకల [ప్రాణులకు] ఆయువు నొసగెడి వాడవై (అసి) ఉన్నావు. కావున (మే) నాకు (ఆయుః) పూర్ణాయువును (దేహి) ఇమ్ము (అగ్నే) సకల విద్యామయుడవగు నో జగదీశ్వరా! నీవు (వర్చోదాః) సకల మానవులకు విజ్ఞానమొసగెడివాడవై (అసి) ఉన్నావు. కావున (మే) నాకును ఉత్తమ గుణములను (వర్చః) జ్ఞానపూర్వకమైన పూర్ణవిద్యను (దేహి) ఇమ్ము (అగ్నే) సకల కార్యములను

సంపూర్ణపరచు ఓ పరమేశ్వరా! (మే) నా (తన్వాః) శరీరమున (యత్ ఊనమ్) కొరతగనున్న బుద్ధి, బలము, శౌర్యము మున్నగు గుణములు గలవో (తత్) ఆ యా భాగము లన్నిటిని (మే) నాయందు (ఆపృణ) బాగుగా పూర్ణపరచుము **[ఇది ప్రథమార్థము].**

(అగ్నే) ఈ భౌతికాగ్ని (యత్) ఏ విధముగ (తనూపాః) పదార్థరక్షణకు హేతువై (అసి) ఉన్నదో, అట్లే జఠరాగ్నిరూపముతో (మే) నా యొక్క (తన్వమ్) శరీరమును (పాహి) కాపాడుచున్నది (అగ్నే) విజ్ఞానమునకు కారణమగు ఈ యగ్ని ఎట్లు (ఆయుర్దాః) [సమస్తజీవుల] జీవనమునకు హేతువై (అసి) ఉన్నదో, అట్లే (మే) నాకును (ఆయుః) జీవనమునకు హేతువగు ఆకలి, దప్పిక మున్నగు గుణములను (దేహి) ఇచ్చుచున్నది (అగ్నే) ఈ యగ్ని ఎట్లు (వర్చోదాః) విజ్ఞాన ప్రాప్తికి కారణమై (అసి) ఉన్నదో, అట్లే (మే) నాకును (వర్చః) విద్యాప్రాప్తికి కారణమగు బుద్ధి, బలము మున్నగు వానిని (దేహి) ఇచ్చుచున్నది. మరియును (అగ్నే) కార్యసిద్ధికి హేతువగు ఈ భౌతికాగ్ని (మే) నా (తన్వాః) శరీరమందు బుద్ధి మున్నగు సామర్థ్యములు (యత్) ఏవి (ఊనమ్) కొరతగనున్నవియో (తత్) వాని నన్నిటిని (ఆపృణ) పూర్ణపరచుచున్నది **[ఇది ద్వితీయార్థము]** ॥౧౭॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున శ్లేషాలంకారము గలదు. పరమేశ్వరుడు ఈ ప్రపంచమున సకల ప్రాణుల కొరకు శరీరముల ఆయువు నిమిత్తము విద్యాప్రకాశము మరియు సర్వాంగముల పూర్ణత్వమును నిర్మించినాడు. కావుననే సకల పదార్థములు తమ తమ స్వరూపములను పూర్తిగ ధరించుచున్నవి. ఇట్లే పరమేశ్వరుని సృష్టియందు అగ్నియును, ప్రకాశము మున్నగు గుణములు గలదియగుటవలన సకల పదార్థముల పాలనమునకు ముఖ్యసాధనమై యున్నది. ॥౧౭॥

17. Thou, God, art our bodies' Protector. Protect Thou my body. Giver of longevity art Thou, O God, Give me longevity. Giver of splendour art Thou, O God, Give me splendour. Remove, O God, all the defects of my body and soul!.

౧౮ ఇన్ధానాస్త్వే త్యస్యా ఽ ఽవత్సార ఋషిః, అగ్ని ర్దేవతా, నిచృద్ బ్రాహ్మీపంక్తిశ్ఛన్దః, పంచమః స్వరః.

పునస్తమేవోపదిశ్యతే. మరల నీ మంత్రమున పరమేశ్వరుని మరియు భౌతికాగ్నిని గూర్చి ప్రకటించుచున్నాడు.

౧౮ ఇన్ధానాస్త్వా శతꣳ హిమా ద్యుమన్తꣳ సమిధీమహి ।
వయస్వన్తో వయస్కృతꣳ సహస్వన్తః సహస్కృతమ్ ।
అగ్నే సపత్నదమ్భనమదబ్ధాసో ఽ అదాభ్యమ్ ।
చిత్రావసో స్వస్తి తే పారమశీయ ॥౧౮॥

ప.వి:- ఇన్ధానాః, త్వా, శతమ్, హిమాః, ద్యుమన్తమితి ద్యు+మన్తమ్, సమ్, ఇధీ మహి, వయస్వన్తః, వయస్కృతమ్, వయస్కృత మితి వయః+కృతమ్, సహస్వన్తః, సహస్కృతమ్, సహస్కృతమితి సహః+ కృతమ్, అగ్నే, సపత్న దమ్భన మితి సపత్న+దమ్భనమ్, అదబ్ధాసః, అదాభ్యమ్, చిత్రావసో చిత్రవసోఽ ఇతి చిత్ర+వసో, స్వస్తి; తే, పారమ్, అశీయ ॥౧౮॥

పదార్థః:-(ఇన్ధానాః) ప్రకాశయంతః (త్వా) త్వామనంతగుణం జగదీశ్వరం ప్రకాశాదిగుణవంతం భౌతికం వా (శతమ్) శతసంఖ్యాకాన్ సంవత్సరానధికం వా (హిమాః) హేమన్తర్తుయుక్తాని వర్షాణి. శతం హిమాః శతం వర్షాణి జీవ్యాస్మ. శత. ౨.౩.౨.౨౧. (ద్యుమంతమ్) ద్యౌరనంతః ప్రకాశో విద్యతే యస్మిన్ పరమేశ్వరే వా. ప్రశస్తః ప్రకాశో విద్యతే యస్మిన్ భౌతికే తమ్. అత్ర భూమార్థే ప్రశంసార్థే చ మతుప్ (సమ్) సమ్యగర్థే (ఇధీమహి) జీవేమ వా (వయస్వంతః) ప్రశస్తం పూర్ణమాయుర్విద్యతే యేషాం తే. అత్ర ప్రశంసార్థే మతుప్ (వయస్కృతమ్) యో వయః కరోతి తమ్, (సహస్వన్తః) సహనం సహో విద్యతే యేషాం తే. అత్ర భూమార్థే మతుప్. (సహస్కృతమ్) యః సహః సహనం కరోతి కారయతి వా తమ్, (అగ్నే) విజ్ఞాతరీశ్వర. కార్యప్రాపకోఽగ్నిర్వా, (సపత్నదమ్భనమ్) యః సపత్నాన్ దమ్భయతీతి తమ్ (అదబ్ధాసః) దమ్భాహంకారరహితాః. అనుపహింసితాః. హినస్తి దభ్నోతీతి వధకర్మసు పఠితమ్. నిఘం ౨. ౧౯ అత్రాజ్జసేరసుగిత్యసుగాగమః (అదాభ్యమ్) అహింసనీయమ్ (చిత్రావసో) చిత్రమద్భుతం వసు ధనం విద్యతే యస్మిం స్తత్సంబుద్ధావీశ్వర. చిత్రాణి వసూని ధనాని యస్మాద్వా స భౌతికః. అత్రాన్యేషామపీతి దీర్ఘః (స్వస్తి) ప్రాప్తవ్యం సుఖమ్. స్వస్తీతి పదనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౫. ౫. అనేన ప్రాప్తవ్యం సుఖం గృహ్యతే (తే) తవ తస్య వా (పారమ్) సర్వదుఃఖేభ్యః పృథగ్భూతమ్ (అశీయ) ప్రాప్నుయామ్.॥౧౮॥

అన్వయః:-హే చిత్రావసో! అగ్నే జగదీశ్వరాదబ్ధాసో వయస్వన్తః సహస్వన్తోఽదాభ్యం సపత్నదంభనం వయస్కృతం సహస్కృతం ద్యుమంతం త్వామిన్ధానాః సన్తో వయం శతం హిమాః సమిధీమహి ప్రకాశయేమ జీవేమైవం కుర్వన్నహమపి యత్తే తవ కృపయా సర్వదుఃఖేభ్యః పారం గత్వా స్వస్తి సుఖమశీయ ప్రాప్నుయామిత్యేకః.

అదబ్ధాసో వయస్వంతః సహస్వంతస్త్వా తమదాభ్యం సపత్నదంభనం వయస్కృతం సహకృతమగ్నే అగ్నిం నిత్యమింధానాః ప్రదీపయంతో వయం శతం హిమాః శతం వర్షాణి

జీవేమైవం కర్వన్నహమపి యో౽యం చిత్రావసో చిత్రావసురగ్నిస్తే తస్య సకాశాద్దారిద్ర్యాది దుఃఖేభ్యః పారం గత్వా స్వస్తి సుఖమశీయ ప్రాప్నుయామితి ద్వితీయః ॥౧౮॥

భావార్థః :- అత్ర శ్లేషాలంకారః. మనుష్యైః పురుషార్థేనేశ్వరోపాసనయా౽గ్న్యాదిపదార్థేభ్య ఉపకారకరణేన చ సర్వదుఃఖాన్తం గత్వా పరం సుఖం ప్రాప్య శతవర్షపర్యన్తం జీవితవ్యం న చ కేనాప్యేకక్షణమప్యాలస్యే స్థాతవ్యమ్. కింతు యథా పురుషార్థో వర్ధేత తథైవానుష్ఠాతవ్యమితి॥౧౮॥

పదార్థము :- (చిత్రావసో) చిత్రవిచిత్రములగు వసువులు [ధనములు] గలవాడవగు (అగ్నే) ఓ పరమేశ్వరా! (అదబ్ధాసః) దమ్భము, అహంకారము, హింస మున్నగు దోషములులేని (వయస్వన్తః) ప్రశంసనీయ పూర్ణాయువు గలిగినవారమును (సహస్వంతః) అతిసహనస్వభావులమగు మేము (అదాభ్యమ్) స్వీకరించయోగ్యుడవును అహింసనీయుడవును (సపత్నదమ్భనమ్) శత్రువుల నాశమొనర్చువాడవును (వయస్కృతమ్) ఆయువును పూర్తియొనర్చువాడవును (సహస్కృతమ్) సహించుచు సహింపజేయువాడవును మరియు (ద్యుమన్తమ్) అనంత ప్రకాశము గలవాడవును అగు(త్వా) నీ యొక్క [ఉపదేశములను] (ఇన్ధానాః) వినుచు మేము (శతమ్) నూరు వత్సరములు మరియు అంతకన్నఅధికము (హిమాః)హేమంత ఋతువులతోగూడ (సమిధీమహి) బాగుగ ప్రకాశమొనర్చెదము గాక, జీవించెదము గాక! ఈవిధముగ మేము (తే) నీ కృపతో సమస్త దుఃఖములనుండి (పారమ్) విముక్తిని బడసి (స్వస్తి)సౌఖ్యములను (అశీయ) పొందుదుముగాక **[ఇదిమొదటి యర్థము].**

(అదబ్ధాసః) అహంకార, దంభ, హింసాది దోషరహితులము (వయస్వన్తః) పూర్ణాయుష్మంతులమును, (సహస్వన్తః) అత్యంత సహనశీలురమును నైన మేము (త్వా) ఆ (అదాభ్యమ్) ఉపయోగించదగినదియు (సపత్నదమ్భనమ్) ఆగ్నేయాదిశస్త్రాస్త్రవిద్యలకు హేతువగుటవలన శత్రువులను జయింపజేయునదియు (వయస్కృతమ్) వయస్సును వృద్ధిజేయునదియు (సహస్కృతమ్) సహనమునకు హేతువైనదియు (ద్యుమన్తమ్) చక్కని ప్రకాశవంతమైనదియు (అగ్నే) కార్యములను సిద్ధింపజేయునదియు నగు భౌతికాగ్నిని (ఇన్ధానాః) ప్రజ్జ్వలిత మొనర్చుచు (హిమాః) హేమంత ఋతువులతో గూడా (శతమ్) నూరు సంవత్సరముల వరకు (సమిధీమహి) జీవించెదముగాక! ఇట్లొనర్చుచు (చిత్రావసో) ఆశ్చర్యరూప ధనప్రాప్తికి హేతువైన (తే) ఆ యగ్ని ప్రకాశముచే దారిద్ర్యాది దుఃఖములను (పారమ్) తరించి (స్వస్తి) సకల సుఖములను (అశీయ) పొందెదము గాక! [ఇది రెండవయర్థము]॥౧౮॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున శ్లేషాలంకారము గలదు. మానవులు తమ పురుషార్థముల చేతను, ఈశ్వరోపాసనచేతను, అగ్ని మున్నగు పదార్థములచేత నుపకారమును పొంది, సమస్త దుఃఖముల నుండి విముక్తి నొంది ఉత్తమోత్తమములగు అనేక సౌఖ్యములను పొంది, నూరుసంవత్సరములవరకు జీవించవలయును. ఒక్క క్షణమైనను సోమరులై యుండరాదు. నిరంతరము పురుషార్థులమై అనుష్ఠానపరులమై యుండవలెను.॥౧౮॥

18. Oh God, the Lord of manifold riches, may we, being free from pride enjoying long life, and practising for bearance, live for a hundred years, praising Thee the Effulgent, the Eternal, the Forbearing, the Unconquerable, and the Killer of foes!.

౧౪. సన్త్వమిత్యస్యావత్సార ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, జగతీ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

పునస్తౌ కీదృశా విత్యుపదిశ్యతే.

ఈశ్వరుడు, అగ్ని ఎటువంటిదో మరల నీ మంత్రమున తెలుపబడినది.

౧౪ సన్త్వ మగ్నే సూర్యస్యవర్చసాగథాః సమృషీణాగ్ంస్తుతేన।

సమ్ప్రియేణ ధామ్నా స మహమాయుషా సం వర్చసా

సం ప్రజయా సగ్ంరాయస్పోషేణ గ్మిషీయ ॥౧౯॥

ప.వి:-సమ్, త్వమ్, అగ్నే, సూర్యస్య, వర్చసా, అగథాః, సమ్, ఋషీణామ్, స్తుతేన, సమ్, ప్రియేణ, ధామ్నా, సమ్, అహమ్, ఆయుషా, సమ్, వర్చసా, సమ్, ప్రజయేతి ప్ర+జయా, సమ్। రాయః, పోషేణ, గ్మిషీయ.॥౧౯॥

పదార్థః:-(సమ్) సమాగమే (త్వమ్) పరమేశ్వరోఽయం భౌతికో వా (అగ్నే) విజ్ఞానస్వరూప వ్యవహార ప్రాప్తిహేతు ర్వా. (సూర్యస్య) సర్వాంతర్గతస్య ప్రాణస్య సూర్యలోకస్య వా (వర్చసా) దీప్త్యా (అగథాః) గచ్ఛసి ప్రాప్నోతి వా. అత్ర సర్వత్ర పక్షే వ్యత్యయః. వర్తమానే లుఙ్. మంత్రే ఘసహ్వరణశ...అ. ౨. ౪. ౮౦. ఇతి చ్లే ర్లుక్ చ (సమ్) సంగతార్థే (ఋషీణామ్) వేదవిదాం మంత్రద్రష్టౄణాం విదుషామ్ (స్తుతేన) ప్రశంసితేన (సమ్) ఏకీభావే, (ప్రియేణ) ప్రసన్నతాకారకేణ (ధామ్నా) స్థానేన (సమ్) సమీచీనార్థే, (అహమ్) జీవః (ఆయుషా) జీవనేన (సమ్) సంగత్యర్థే (వర్చసా) విద్యాధ్యయనప్రకాశనేన (సమ్) శ్రైష్ఠ్యార్థే (ప్రజయా) సంతానేన రాజ్యేన వా (సమ్) ప్రశస్తార్థే (రాయస్పోషేణ) రాయో ధనానాం భోగపుష్ట్యా (గ్మిషీయ) ప్రాప్నుయామ్. అత్రాశిషి లిఙ్ వా ఛన్దసి సర్వే విధయో భవన్తీడాగమః. గమహనజన. అ. ౬.౪.౯౮. ఇత్యుపధాలోపశ్చ. అయం మంత్రః. శత. ౨. ౩. ౨౪. వ్యాఖ్యాతః.॥౧౯॥

అన్వయః :-హే అగ్నే జగదీశ్వర! యస్త్వం సూర్యస్య ప్రాణస్యర్షీణాం యేన సంస్తుతేన సంప్రియేణ సంవర్చసా ధామ్నా సమాయుషా సంప్రజయా సంరాయస్పోషేణ సహ సమగథాస్తేనైవాహమపి సర్వాణి సుఖాని సంగ్మిషీయ సమ్యక్ ప్రాప్నుయామిత్యేకః.

యో౽గ్నిః సూర్యస్య ప్రత్యక్షస్య సవితృమండలస్యర్షీణాం సంస్తుతేన సంప్రియేణ సంవర్చసా ధామ్నా సమాయుషా సంప్రజయా సంరాయస్పోషేన సమగథాః సంగతో భూత్వా రాజతే తేన సంసాధితేనాహం సర్వాణి వ్యవహారసుఖాని సంగ్మిషీయ సమ్యక్ ప్రాప్నుయామితి ద్వితీయః.॥౧౯॥

భావార్థః:-అత్ర శ్లేషాలంకారః. మనుష్యాః ఈశ్వరస్యాజ్ఞాపాలనేన సమ్యక్ పురుషార్థే నాగ్న్యాదిపదార్థానాం సంప్రయోగేణైతత్సర్వం సుఖం ప్రాప్నువన్తీతి.॥౧౯॥

పదార్థము :-(అగ్నే) ఓ జగదీశ్వరా! నీవు (సూర్యస్య) సర్వాంతర్గత ప్రాణముయొక్కయు (ఋషీనామ్) వేదమంత్రార్థముల నెరిగెడి విద్వాంసులయొక్కయు (సంస్తుతేన) ఏ స్తుతులతోను (సంప్రియేణ) ప్రసన్నతతో విశ్వసించుట చేతను (సంవర్చసా) విద్యాధ్యయనము దానిని ప్రకాశపరచుటచేతను (ధామ్నా) స్థానములతోను (సమాయుషా) ఉత్తమజీవనముచేతను (సంప్రజయా) ఉత్తమసంతానము మరియు రాజ్యముతోను (రాయస్పోషేణ) ఉత్తమధనముల భోగపుష్టితోను (సమగథాః) ప్రాప్తమగుచుండునో (అహమ్) నేనును అట్టి సాధనములతో సకలసుఖములను (సంగ్మిషీయ) పొందుదునుగాక! **[ఇది మొదటి యర్థము].**

(అగ్నే) ఏ భౌతికాగ్ని పూర్వోక్తములగు సకలములతోను (సమగథాః) సంగతమై (ప్రకాశమును పొందుచున్నదో అట్లు సిద్ధపరచబడిన ఆ యగ్నితో (అహమ్) నేను వ్యావహారికములు నగు సమస్త సుఖములను (సంగ్మిషీయ) చక్కగా పొందెదనుగాక! **[ఇది రెండవ యర్థము]॥౧౯॥**

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున శ్లేషాలంకారము గలదు. మానవులు ఈశ్వరాజ్ఞను పాలించుటచేతను, స్వతః పురుషార్థముచేతను, అగ్ని మున్నగు పదార్థముల సత్ప్రయోగము చేతను సర్వసౌఖ్యములను బడయుచున్నారు.॥౧౯॥

19. Oh God, Thou art full of splendour like the Sun, sung by the sages with vedic verses, and O Thou full of power for protection. May I attain to long life, to splendour, to offspring, and abundant riches!.

౨౦. అంధస్థేత్యస్య యాజ్ఞవల్క్య ఋషిః, ఆపో దేవతా, భురిగ్ బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

అథ యజ్ఞే కృతశుద్ధయ ఓషధ్యాదయః పదార్థా ఉపదిశ్యన్తే.

ఇపు డీ మంత్రమున యజ్ఞముచే శుద్ధి చేయబడిన ఓషధ్యాది పదార్థములను గూర్చి ఉపదేశించబడుచున్నది.

౨౦ అన్ధస్థాన్ధో వో భక్షీయ మహ స్థ మహో వో భక్షీయోర్జస్థోర్జం వో భక్షీయ రాయస్పోష స్థ రాయస్పోషం వో భక్షీయ ॥౨౦॥

ప.వి:- అన్ధః, స్థ, అంధః, వః, భక్షీయ, మహః, స్థ, మహః, వః, భక్షీయ, ఊర్జః, స్థ, ఊర్జమ్, వః, భక్షీయ, రాయః, పోషః, స్థ, రాయః, పోషమ్, వః, భక్షీయ ॥౨౦॥

పదార్థః :-(అంధః) అన్నమ్. అంధ ఇత్యన్న నామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨. ౭. అదేర్నుమ్ ధౌ చ. ఉ. ౪. ౨౦౬, అనేనాఽదేరసున్ ప్రత్యయో నుమాగమో ధకారాదేశశ్చ. వా శర్ప్రకరణే ఖర్పరే లోపో వక్తవ్య ఇతి విసర్జనీయ లోపః (స్థ)సంతి. అత్ర సర్వత్ర వ్యత్యయః (అంధః) ప్రాప్తుం యోగ్యో రసః. అంధ ఇతి పదనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౪. ౨. అనేన ప్రాప్తవ్యో రసో గృహ్యతే (వః) సర్వేషామోషధ్యాది పదార్థానామ్ (భక్షీయ) సేవేయ (మహః) మహాంసి (స్థ) సంతి (మహః) మహాగుణసమూహమ్ (వః) మహతాం పదార్థానామ్ (భక్షీయ) స్వీకుర్యామ్ (ఊర్జః) పరాక్రమః (స్థ) సంతి (ఊర్జమ్) పరాక్రమమ్ (వః) బలవతాం పదార్థానామ్ (భక్షీయ) సేవయ (రాయస్పోషః) యా బహుగుణభోగేన పుష్టిః. భూమా వై రాయస్పోషః. శత. ౩.౧.౧.౧౨. (స్థ) సంతి (రాయస్పోషమ్) ఉత్తమానాం ధనానాం భోగమ్ (వః) చక్రవర్తిరాజ్యశ్రియాదిపదార్థానామ్ (భక్షీయ) అద్యామ్. అయం మంత్రః. శత- ౨. ౩.౪. ౨౫. వ్యాఖ్యాతః.॥౨౦॥

అన్వయః :-యేఽంధఃస్థాంధో వీర్యవంతో వృక్షౌషధ్యాదయః పదార్థాః సంతి వస్తేషాం సకాశాదహమన్నో వీర్యకరాణ్యన్నాని భక్షీయ స్వీకుర్యామ్. యే మహః స్థ మహో మహాంతో వాయ్వగ్న్యాదయో విద్యాదయో వా సంతి వస్తేషాం సకాశాన్మహాంసి క్రియాసిద్ధికరాణ్యహం భక్షీయ. య ఊర్జః స్థోర్జః రసవంతో జలదుగ్ధ ఘృతమధు ఫలాదయః సంతి వస్తేషాం సకాశాదూర్జం రసమహం భక్షీయ భుంజీయ. యే రాయస్పోషః స్థ రాయస్పోషో బహుగుణ సమూహయుక్తాః పదార్థాః సంతి వస్తేషాం సకాశాదహం రాయస్పోషం బహుశుభగుణైః పోషం భక్షీయ సేవేయ ॥౨౦॥

భావార్థః:-మనుష్యైర్జగత్స్థానాం పదార్థానాం గుణజ్ఞానపురఃసరం క్రియాకౌశలేనోపకారం సంగృహ్య సర్వం సుఖం భోక్తవ్యమితి. ॥౨౦॥

పదార్థము :-(అన్ధః) బలముగల వృక్షములు, లేక ఓషధ్యాది పదార్థములు ఏవి (స్థ) కలవో (వః) వాని ప్రకాశముచే నేను (అన్ధః) వీర్యమును పుష్టిపరచు అన్నాదులను (భక్షీయ) గ్రహింతునుగాక! (మహః)మహామహా వాయ్వగ్నివిద్య మున్నగు పదార్థములు ఏవి (స్థ) కలవో(వః) వానిచే నేను (మహః) గొప్పగొప్ప క్రియలను సిద్ధింపజేయు కర్మలను (భక్షీయ) సేవింతునుగాక! (ఊర్జః) జలములు, క్షీరములు, ఘృతము, మధురఫలములు

మున్నగు రసయుక్త పదార్థములు ఏవి (స్థ) కలవో (వః) వానితో నేను (ఊర్జమ్) పరాక్రమముతో గూడిన రసములను (భక్షీయ) అనుభవింతునుగాక! మరియు (రాయస్పోషః) అనేక గుణయుక్త పదార్థములు ఏవి (స్థ) కలవో (వః) అట్టి సామ్రాజ్యైశ్వర్యాది పదార్థములను (రాయస్పోషమ్) ఉత్తమోత్తమ ధనముల భోగములను నేను (భక్షీయ) భోగింతునుగాక! ॥౨౦॥

భావార్థము :- మానవులు విశ్వమందలి పదార్థముల గుణములను జ్ఞానపూర్వకముగ క్రియాకౌశల్యాదులచే ఉపకారములను పొంది సకల సౌఖ్యముల ననుభవించవలయును. ॥౨౦॥

20. May I enjoy the life-bestowing food through the plants and medicines that contribute to health and vigour. May I utilise the science of air and water for the accomplishment of my deeds. May I get the essence of food from milk, honey and fruits, May I enjoy the abudance of good articles through objects full of manifold qualities.

౨౧. రేవతీరిత్యస్య యాజ్ఞవల్క్య ఋషిః, విశ్వేదేవా దేవతాః, ఉష్ణిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.

అథ విదుషాం సత్కారాయోపదిశ్యతే.

ఇపు డీ మంత్రమందు విద్వాంసులను సత్కరించుట ఉపదేశించబడుచున్నది.

౨౧ రేవతీ రమధ్వమస్మిన్యో నా వస్మిన్ గోష్ఠ ఽస్మిం ల్లోకే ఽస్మిన్ క్షయే। ఇహైవ స్త మాపగాత ॥౨౧॥

ప.వి:–రేవతీః, రమధ్వమ్, అస్మిన్, యోనౌ అస్మిన్, గోష్ఠే, గోష్ఠ ఇతి గో + స్థే అస్మిన్ లోకే, అస్మిన్, క్షయే, ఇహ, ఏవ, స్త, మా, అప, గాత.॥౨౧॥

పదార్థః :-(రేవతీః) విద్యాధనసహితాః ప్రశస్తా నీతయో గావ ఇన్ద్రియాణి పశవః పృథివీ రాజ్యాదియుక్తా యాసు తాః. అత్ర సుపాం సులుగితి పూర్వసవర్ణాదేశః ప్రశంసార్థే మతుప్ చ (రమధ్వమ్) రమణం కుర్వంతు. అత్ర వ్యత్యయః (అస్మిన్) ప్రత్యక్షే (యోనౌ) జన్మని స్థలే వా (అస్మిన్) సమక్షే (గోష్ఠే) గావః పశవ ఇన్ద్రియాణి యస్మింస్తిష్ఠన్తి తస్మిన్ (అస్మిన్) సేవ్యమానే (లోకే) సంసారే (అస్మిన్) అస్మాభిః సంపాదితే (క్షయే) నివసనీయే గృహే (ఇహ) ఏతేషు (ఏవ) అవధారణార్థే (స్త) సంతి. అత్ర వ్యత్యయో లడర్థే లోట్ చ. (మా) నిషేధే (అప) దూరార్థే (గాత) గచ్ఛంతు. అత్ర లోడర్థే లఙ్ పురుషవ్యత్యయశ్చ). అయం మంత్రః.శత ౨. ౩. ౨. ౨౬. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౧॥

అన్వయః:- హే మనుష్యాః! ప్రశస్తా నీత్యాదయో రేవతీ రేవత్యస్తా అస్మిన్యోనావస్మిన్ గోష్ఠేఽస్మింల్లోకేఽస్మిన్ క్షయే రమధ్వం రమంతామితీచ్ఛంతో భవంత ఇహైతేష్వేవ నిత్యం ప్రవర్తంతామ్. కిన్త్వేతేభ్యో మాహాత కదాచిద్దూరం మా గచ్ఛంతు.॥౨౧॥

భావార్థః :- యత్ర విద్వాంసో నివసంతి తత్ర విద్యాదీనాం గుణానాం నివాసాత్ప్రజా విద్యాసుశిక్షాధనవత్యో భూత్వా నిత్యం సుఖేన సహ యుంజతే తస్మాత్సర్వైరేవమిచ్ఛా కార్యాఽస్మాకం సంగసమీపాద్విద్వాంసో విదుషాం సమీపాచ్చ వయం కదాచిద్దూరే మా భవేమేతి.॥౨౧॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! (రేవతీః) విద్యాధనములతో గూడిననియును ఇంద్రియ, పశు, పృథివీ రాజ్యాదులతో గలిసినవియును నగు ఏ శ్రేష్ఠ నీతులు (స్త)కలవో అవి (అస్మిన్) ఈ (యోనౌ) జన్మస్థలమున (అస్మిన్ గోష్ఠే) ఈ యింద్రియములందు, లేక పశ్వాదులుండు స్థలమందు (అస్మిన్ లోకే) ఈ ప్రపంచమున (అస్మిన్ క్షయే) [మీరు నిర్మించి] ఈ గృహములందు (రమధ్వన్) రమణీయ మగుగాక! ఇట్టి కోరిక గలవారైన మీరు (ఇహైవ) వీనియందే యుండుడు. లేక (మాహాత) [వీనికెన్నడును] దూరముగాకుందురు గాక!॥౨౧॥

భావార్థము :- విద్వాంసు లుండుచోట ప్రజలు విద్య, ఉత్తమశిక్ష, ధనసమన్వితులై నిరంతరము సౌఖ్యము లనుభవింతురు. కావున ''మేము నిత్యము విద్వాంసులతో కలియుచుందుము గాక!'' విరోధులమై ఎన్నటికిని వారికి మేము దూరముగనుండకుందుముగాక అను కోరికతో సదా మనుష్యు లుండవలెను. ॥౨౧॥

21. Oh Vedic speech, may thou remain in this altar, in this yajna, in this spot and in this house. Remain here, and go not far from hence!

౨౨. సꣳహితేత్యస్య వైశ్వామిత్రో మధుచ్ఛన్దా ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, పూర్వార్ధస్య భురిగాసురీ గాయత్రీ, ఉపత్వేత్యంతస్య గాయత్రీ చ ఛందః, షడ్జః స్వరః.

అథాగ్నిశబ్దేన విద్యుత్కర్మాణ్యుపదిశ్యన్తే. ఇపుడీ మంత్రమున అగ్నిశబ్దముచే విద్యుత్కర్మ లుపదేశింపబడుచున్నవి.

౨౨ సꣳహితాసి విశ్వరూప్యూర్జా మావిశ గౌపత్యేన। ఉప త్వాగ్నే దివే దివే దోషావస్తర్ధియా వయమ్ నమో భరన్త ఏమసి ॥౨౨॥

ప.వి:- సꣳహితేతి సమ్+హితా, అసి, విశ్వరూపీతి విశ్వ+రూపీ, ఊర్జా, మా, ఆ, విశ, గౌపత్యేన, ఉప, త్వా, అగ్నే, దివే దివ ఇతి దివే + దివే, దోషావస్తరితి దోషా+వస్తః। ధియా, వయమ్, నమః, భరన్తః, ఆ, ఇమసి.॥౨౨॥

పదార్థః :-(సంహితా) సర్వపదార్థైః సహ వర్తమానా విద్యుత్. సర్వవ్యాపక ఈశ్వరో వా (అసి) అస్తి వా. అత్ర సర్వత్ర పక్షే వ్యత్యయః. (విశ్వరూపీ) విశ్వం సర్వం రూపం యస్యాః సా. అత్ర జాతేరస్త్రీవిషయాదయోపధాత్ అ.౪. ౧. ౬౩. ఇతి జీష్ ప్రత్యయః (ఊర్జా) వేగపరాక్రమాదిగుణయుక్తా (మా) మామ్ (ఆ) సమంతాత్ (విశ) విశతి (గోపత్యేన) గవామింద్రియాణాం పశూనాం వా పతిః పాలకస్తస్య భావః కర్మ వా తేన. అత్ర పత్యంతపురోహితాదిభ్యో యక్. అ.౫. ౧. ౧౨౮. ఇతి యక్ ప్రత్యయః (ఉప) ఉపగమేఽర్థే (త్వా) త్వామ్ (అగ్నే) అగ్నిః. (దివేదివే) జ్ఞానస్య ప్రకాశాయ. దివేదివ ఇత్యహర్నామసు పఠితమ్ నిఘం. ౧.౯. (దోషావస్తః) దోషాం రాత్రిం వస్తే స్వతేజసాఽఽచ్ఛాద్య నివారయతి సోఽగ్నిః. దోషేతి రాత్రినామసు పఠితమ్. నిఘం.౧.౭. (ధియా) కర్మణా ప్రజ్ఞయా వా. ధీరితి కర్మనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨.౧.ప్రజ్ఞానామసు వా. నిఘం ౩. ౯(వయమ్) క్రియాకాండానుష్ఠాతారః (నమః) అన్నమ్. నమ ఇత్యన్న నామసు పఠితమ్. నిఘం.౨. ౭. (భరంతః) ధారయంతః (ఆ) సమంతాత్ (ఇమసి) ప్రాప్నుమః. అత్రేదంతో మసీతీకారాదేశః. అయం మంత్రః. శత. ౨.౩.౨.౨౭.౨౮. వ్యాఖ్యాతః ॥ ౨౨ ॥

అన్వయః :-నమోఽన్నం భరంతః సన్తో వయం ధియా యోఽగ్నిర్విద్యుద్రూపేణ సర్వేషు పదార్థేషు సంహితోర్జా విశ్వరూపీ గోపత్యేన మా మాం విశ ప్రవిశతి త్వాఽగ్నే తం దోషావస్తారమగ్నిం దివే దివే ప్రతిదిన ముపైమసి.॥ ౨౨ ॥

భావార్థః:-మనుష్యైరిత్థం వేదితవ్యం యేనేశ్వరేణ సర్వత్ర మూర్తద్రవ్యేషు విద్యుద్రూపో వ్యాప్తః సర్వరూప ప్రకాశశ్చేష్టాదివ్యవహారహేతుర్విచిత్రగుణోఽగ్నిర్నిర్మితస్తస్యైవోపాసనం నిత్యం కార్యమితి ॥౨౨॥

పదార్థము :-(నమః) అన్నమును (భరన్తః) ధరించుచు మేము (ధియా) మా బుద్ధి కర్మలద్వారా (అగ్నే) అగ్ని విద్యుత్తు రూపమున సకల పదార్థములతో (సంహితా) కూడ (ఊర్జా) వేగపరాక్రమాది గుణములతో (విశ్వరూపీ) సమస్త పదార్థములందు రూప గుణములతో గూడ (గోపత్యేన) ఇంద్రియములనెడి పశువులను పాలన మొనర్చు జీవునితోగూడ నున్నట్టి ఏ యగ్ని (మా) నాయందు (ఆవిశ) ప్రవేశ మొనర్చునో (త్వా) అట్టి (దోషావస్తః) తన తేజముతో రాత్రిని దూరపరచునదియు (అగ్నే) విద్యుత్‌రూపాగ్నిని జ్ఞానప్రకాశమునకై (దివేదివే) ప్రతిదినమును (ఉపైమసి) సమీపమున ప్రాప్తించుకొనుచున్నాము.॥౨౨॥

భావార్థము :-సర్వత్రా మూర్తిమంతములగు ద్రవ్యములందు విద్యుత్తు రూపమున పరిపూర్ణమై ఏ పరమేశ్వరుడు సకలరూపములను ప్రకాశమొందించుటకు చేష్టలు మున్నగు వ్యవహారములకు హేతువై యుండి విచిత్రగుణములు గలిగియున్న యగ్నిని రచించియుండెనో ఆతనినే సదా యుపాసించుచుండవలయు నని మానవు లెరుగవలయును.॥౨౨॥

22.Oh universal vedic text, thou art full of vigour and valour, may we attain unto thee, the master of the yajna. O God, may we be in communion with Thee, everyday, morning and evening, bowing unto Thee through our intellect!.

౨౩ రాజంతమిత్యస్య వైశ్వామిత్రో మధుచ్ఛన్దా ఋషిః, అగ్ని ర్దేవతా, గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

పునరీశ్వరాగ్నిగుణా ఉపదిశ్యన్తే.

ఈ మంత్రమున ఈశ్వరుని మరియు అగ్నిగుణము లుపదేశించబడినవి.

౨౩ రాజంతమధ్వరాణాం గోపామృతస్య దీదివిమ్। వర్ధమానఀ స్వే దమే ॥ ౨౩॥

ప. వి:- రాజన్తమ్, అధ్వరాణామ్, గోపామ్, ఋతస్య దీదివిమ్, వర్ధమానమ్, స్వే, దమే।౨౩॥

పదార్థః:- (రాజన్తమ్) ప్రకాశమానమ్ (అధ్వరాణామ్) అగ్నిహోత్రాద్యశ్వమేధాన్తానాం శిల్పవిద్యాసాధ్యానాం వా సర్వథా రక్ష్యాణాం యజ్ఞానామ్ (గోపామ్) ఇన్ద్రియపశ్వాదీనాం రక్షకమ్ (ఋతస్య) అనాదిస్వరూపస్య సత్యస్య కారణస్య జలస్య వా. ఋతమితి సత్యనామసు పఠితమ్. నిఘం, ౩. ౧౦. ఉదకనామసు చ. నిఘం. ౧. ౧౨ (దీదివిమ్) వ్యవహారయన్తమ్. అత్ర దివో ద్వే దీర్ఘశ్చాభ్యాసస్య. ఉ. ౪. ౫౫. ఇతి దివః క్విప్రత్యయో ద్విత్వాభ్యాసదీర్ఘౌ చ. (వర్ధమానమ్) హానిరహితమ్ (స్వే) స్వకీయే (దమే) దామ్యంత్యుపశామ్యన్తి యస్మింస్తస్మిన్ స్వస్థానే పరమోత్కృష్టే ప్రాప్తుమర్హే పదే. అయం మంత్రః. శత ౨.౩.౨.౨౯. వ్యాఖ్యాతః.।౨౩॥

అన్వయః :- నమో భరంతో వయం ధియాఽధ్వరాణాం గోపాం రాజన్త మృతస్య దీదివిం స్వే దమే వర్ధమానం జగదీశ్వరముపైమసి నిత్యముపాప్నుమ ఇత్యేకః॥. యేన పరమాత్మనాఽధ్వరాణాం గోపా రాజన్నృతస్య దీదివిః స్వే దమే వర్ధమానోఽగ్నిః ప్రకాశితోఽస్తి తం నమో భరంతో వయం ధియోపైమసి నిత్యముపాప్నుమ ఇతి ద్వితీయః.।౨౩॥

భావార్థః:- అత్ర శ్లేషాలంకారః. నమః, భరన్తః, ధియా, ఉప, ఆ, ఇమాని ఇత్యేషాం షణ్ణాం పదానాం పూర్వస్మాన్ మంత్రాదనువృత్తిర్విజ్ఞేయా. పరమేశ్వరోఽనాదిస్వరూపస్య కారణస్య సకాశాత్సర్వాణి కార్యాణి రచయతి భౌతికోఽగ్నిశ్చ జలస్య ప్రాపణేన సర్వాన్ వ్యవహారాన్ సాధయతీతి వేద్యమ్.।౨౩॥

పదార్థము :-(నమః) అన్నముచే (భర్తన్తః) ధారణ మొనర్చుచు (ధియా) మా బుద్ధి, మరియు కర్మల ద్వారా (అధ్వరాణామ్) అగ్నిహోత్రము మొదలు అశ్వమేధపర్యంతము యజ్ఞకర్మలను మరియు (గోపామ్) ఇంద్రియములు పృథివిమున్నగువానిని గాపాడువాడును (రాజన్తమ్) ప్రకాశమానుడును (ఋతస్య) అనాది,

సత్యరూప కారణముల (దీదివిమ్) వ్యవహరింప జేయువాడును (స్వే) స్వంతమైన (దమే) మోక్షరూపస్థానమున (వర్ధమానమ్) వృద్ధినిగాంచుచున్నట్టి పరమాత్మను (ఉపైమసి) సదా పొందుచున్నాము **[ఇది ప్రథమార్థము].**

ఏ పరమాత్మ (అధ్వరాణామ్) శిల్పవిద్యాసాధ్యయజ్ఞమును(గోపామ్) ప్రాణుల రక్షణమొనర్చు (ఋతస్య) జలముల (రాజన్తమ్) ప్రకాశవంత (దీదివిమ్) వ్యవహారముల ప్రకాశింపజేయువాడో మరియు (స్వే) తన (దమే)శాంతస్వరూపమున (వర్ధమానమ్) వృద్ధిని ప్రాప్తిజేసికొనుచు అగ్నిని ప్రకాశింప జేసిన [పరమాత్మను] (నమః) సత్క్రియలద్వారా (భరన్తః) ధారణమొనర్చుచు మేము (ధియా) మా బుద్ధి మరియు కర్మల ద్వారా (ఉపైమసి) సదా పొందుచుందుముగాక! **[ఇది ద్వితీయార్థము].**॥౨౩॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున శ్లేషాలంకారము గలదు. మరియు నమః, భరన్తః, ధియా, ఉప, ఆ, ఇమసి అను నీ యారు పదముల అనువృత్తము పూర్వమంత్రములచే జరిగినదిగా నెరుగవలయును. ''పరమేశ్వరుడు అనాదిరూపమగు సత్యకారణము [ప్రకృతి] నుండి సకల కార్యములను [సృష్టిని] రచించుచున్నాడు. మరియు భౌతికాగ్నియు జలములను పొంది సకల వ్యవహారములను సిద్ధింపజేయుచున్న దనియు'' మనుష్యులు తెలిసికొనవలయును. ॥౨౩॥

23. May we worship God, Who is the Guardian of sacrifices Radiant, the Revealer of the vedas, and attained to complete redemption.

౨౪. స న ఇత్యస్య వైశ్వామిత్రో మధుచ్ఛన్దా ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, విరాడ్ గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

అథాగ్రిమేణ మంత్రేణేశ్వర ఏవోపదిశ్యతే.

ఇపుడీ మంత్రమునందు ఈశ్వరుడే వర్ణించబడుచున్నాడు.

౨౪ స నః పితేవ సూనవేఽగ్నే సూపాయనో భవ। సచస్వా నః స్వస్తయే ॥౨౪॥

ప. వి:- సః, నః, పితేవేతి పితా+ ఇవ, సూనవే, అగ్నే, సూపాయన ఇతి సు+ ఉపాయనః, భవ, సచస్వ, నః, స్వస్తయే. ॥౨౪॥

పదార్థః :-(సః) జగదీశ్వరః (నః) అస్మభ్యమ్ (పితేవ) జనక ఇవ (సూనవే) ఔరసాయ సంతానాయ. సూనురిత్యపత్యనామసు పఠితమ్॥ నిఘం. ౨.౨.(అగ్నే) కరుణామయ! విజ్ఞానస్వరూప! సర్వపితః (సూపాయనః) సుష్ఠూపగతమయనం జ్ఞానం ప్రాపణం యస్మాత్సః (భవ) భవసి. అత్ర లడర్థే లోట్. (సచస్వ) సంయోజయ. అన్యేషామపి దృశ్యత ఇతి దీర్ఘః. (నః) అస్మాన్ (స్వస్తయే) సుఖాయ. అయం మన్త్రః శ. ౨.౩.౪.౩౦. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౪॥

అన్వయః :- హే అగ్నే! జగదీశ్వర! యస్త్వం కృపయా సూనవే పితేవ నో౭స్మభ్యం సూపాయనో భవసి స త్వం నో౭స్మాన్ స్వస్తయే సతతం సచస్వ సంయోజయ. ॥౨౪॥

భావార్థః :- అత్రోపమాలంకారః. హే సర్వపితరీశ్వర! యథా కృపాయమాణో విద్వాన్ పితా స్వసంతానాన్ సంరక్ష్య సుశిక్ష్య చ విద్యాధర్మసుశీలతాదిషు సంయోజయతి తథైవ భవానస్మాన్ నిరంతరం రక్షిత్వా శ్రేష్ఠేషు వ్యవహారేషు సంయోజయత్వితి. ॥౨౪॥

పదార్థము :- (అగ్నే) ఓ జగదీశ్వరా! (సూనవే) తన కుమారునకు (పితేవ) తండ్రి ఉత్తమోత్తమ గుణముల నుపదేశించునట్లే నీవును దయతో (నః) మాకు (సూపాయనః) శ్రేష్ఠమగు జ్ఞానమును ప్రసాదించువాడవు (భవ) అగుచున్నావు. అటులనే (సః) నీవు (నః) మమ్ము (స్వస్తయే) సౌఖ్యములకొరకు నిరంతరము (సచస్వ) సంయుక్త మొనర్చుము. ॥౨౪॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున ఉపమాలంకారము గలదు. సమస్తమును పాలించెడు ఓ పరమేశ్వరా! విద్యావంతులగువారు తమ పుత్రులను పోషించుచు, ఉత్తమోత్తమ విద్యాబుద్ధుల నొసగుచు, విద్య, ధర్మ, సుస్వభావ, సత్యవిద్య మున్నగు గుణములచే ఎటుల పూర్ణపరతురో అట్లే నీవు మమ్ము నిరంతరము కాపాడుచు మంచి మంచి వ్యవహారములందు సంయుక్తపరచుము. ॥౨౪॥

24. Oh God, Thou givest unto us knowledge, as a father to his son. Unite us perpetually with pleasure!.

౭౦. అగ్నే త్వమిత్యస్య సుబంధుర్ఋషిః. అగ్నిర్దేవతా, భురిగ్ బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

పునః స కీదృశ ఇత్యుపదిశ్యతే.

మరల నా ఈశ్వరుడెట్టివాడను విషయ మీ మంత్రమునం దుపదేశించబడెను.

౭౦ అగ్నే త్వన్నో౭అన్తమ౭ ఉత త్రాతా శివో భవా వరూథ్యః।
వసు రగ్ని ర్వసుశ్రవా౭అచ్ఛా నక్షి ద్యుమత్తమꣳ రయిన్దాః ॥౨౫॥

ప.వి:- అగ్నే, త్వమ్, నః, అన్తమః, ఉత, త్రాతా, శివః, భవ, వరూథ్యః, వసుః, అగ్నిః, వసుశ్రవా ఇతి వసు+శ్రవాః, అచ్ఛ, నక్షి, ద్యుమత్త మమితి ద్యుమత్ + తమమ్, రయిమ్, దాః. ॥౨౪॥

పదార్థః :-(అగ్నే) సర్వాభిరక్షకేశ్వర! (త్వమ్) కరుణామయః. (నః) అస్మాకమస్మభ్యం వా (అంతమః) య ఆత్మాన్తఃస్థోఽనితి జీవయతి సోఽతిశయితః. స ఉ ప్రాణస్య ప్రాణః. కేనోపనిషత్. ఖం. ౧. మం. ౨. అనేనాత్మాంతఃస్థోఽన్తర్యామీ గృహ్యతే (ఉత) అపి (త్రాతా) రక్షకః (శివః) మంగళమయో మంగళకారీ (భవ). అత్ర ద్వ్యచోతస్తిఙ ఇతి దీర్ఘః. (వరూథ్యః) యో వరూథేషు శ్రేష్ఠేషు గుణకర్మస్వభావేషు భవః (వసుః) వసంతి సర్వాణి భూతాని యస్మిన్, యో వా సర్వేషు భూతేషు వసతి సః (అగ్నిః) విజ్ఞానప్రకాశమయః (వసుశ్రవాః) వసూని సర్వాణి శ్రవాంసి శ్రవణాని యస్య సః. (అచ్ఛ) శ్రేష్ఠార్థే, నిపాతస్య చేతి దీర్ఘః. (నక్షి) సర్వత్ర వ్యాప్తోఽసి. అత్ర ణక్షగతావిత్యస్మాల్లటి మధ్యమైకవచనే బహులం ఛన్దసీతి శపో లుక్. (ద్యుమత్తమమ్) ద్యౌః ప్రశస్తః ప్రకాశో విద్యతే యస్మిం స్తదతిశయితస్తమ్, (రయిమ్) విద్యాచక్రవర్త్యాది ధనసమూహమ్, (దాః) దేహి. అత్ర లోడర్థే లుఙ్, బహులం ఛన్దస్యా మాఙ్ -అనేనాడభావశ్చ. అయం మంత్రః. శ....౨,3,౪.3౧ ॥ వ్యాఖ్యాతః ॥౨౫॥

అన్వయః:-హే అగ్నే! యస్త్వం వసుశ్రవా వసురగ్నిర్నక్షి సర్వత్ర వ్యాప్తోఽసి స త్వం నోఽస్మాకమంతమస్త్రాతా వరూథ్యః శివో భవ ఉతాపి నోఽస్మభ్యం ద్యుమత్తమం రయిమచ్ఛదాః సమ్యగ్దేహి. ॥౨౫॥

భావార్థః :-మనుష్యైరిత్థం వేదితవ్యం పరమేశ్వరం విహాయ నోఽస్మాకం కశ్చిదన్యో రక్షకో నాస్తీతి కుతస్తస్య సర్వశక్తిమత్త్వేన సర్వత్రాభివ్యాపకత్వాదితి. ॥౨౫॥

పదార్థము :-(అగ్నే) సమస్తమును రక్షించు నోజగదీశ్వరా! నీవు (వసుశ్రవాః) సకల విషయములను వినుటకై శ్రేష్ఠమగు చెవులనొసగితివి (వసుః) సకల ప్రాణులు నీయందు వసించుచున్నవి. మరియు సర్వప్రాణులందు నీవు వసించుచున్నావు (అగ్నిః) విజ్ఞానప్రకాశముతో గూడినవాడవు(నక్షి) సర్వత్రా వ్యాపించి యున్నావు. అట్టి నీవు మాయందు (అన్తమః) అంతర్యామివి లేక మా జీవనమునకు హేతువవు (త్రాతా) మా రక్షకుడవు (వరూథ్యః) శ్రేష్ఠగుణకర్మస్వభావము లందుండువాడవు (శివః) మంగళమయుడవు, శుభప్రదాతవు(భవ) అగుము. (ఉత) మరియును (నః) మా నిమిత్తము (ద్యుమత్తమమ్) ఉత్తమప్రకాశముతో గూడియున్న (రయిమ్) విద్య, చక్రవర్తిత్వము మున్నగు ధన [సమూహ] ములను (అచ్ఛదాః) బాగుగా నొసగుము. ॥౨౫॥

భావార్థము :-సమస్తమును రక్షించు సకల సుఖసాధనముల నొసగువాడు పరమేశ్వరుడే. ఆతనికన్న నితరులెవ్వరును అట్టివారు కాజాలరు. ఏలయన ఆయనయే సర్వసామర్థ్యముచే [స్వశక్తిమత్త్వముచే] సర్వత్ర నిండి నిబిడీకృతమై యున్నాడు. ఈ విషయమును మానవు లెరుగవలయును. ॥౨౫॥

25. Oh God, Thou art the Bestower on us of ears to hear goodness, the Shelter of mankind, the Embodiment of the lustre of knowledge, and real Omnipresence. Thou

pervadest our soul. Thou art our Protector, Our Benefactor, and possessest excellent nature, attributes and deeds. Give us wealth most splendidly renowned!.

౯౧. తన్త్వేత్యస్య సుబంధుర్ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, స్వరాడ్ బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

పునః స కీదృశ ఇత్యుపదిశ్యతే.

మరల నాతడెట్లున్నాడను విషయ మీ మంత్రమునం దుపదేశించబడినది.

౯౧ తన్త్వా శోచిష్ఠ దీదివః సుమ్నాయ నూనమీమహే సఖిభ్యః।

స నో బోధి శ్రుధీ హవమురుష్యాణో౽అఘాయతః, సమస్మాత్ ॥౨౬॥

ప.విః- తమ్, త్వా, శోచిష్ఠ, దీదివ ఇతి దీది + వః, సుమ్నాయ, నూనమ్, ఈమహే, సఖిభ్య ఇతి సఖి+భ్యః, సః, నః, బోధి, శ్రుధి, హవమ్, ఉరుష్య, నః, అఘాయత ఇత్యఘ +యతః, సమస్మాత్ ॥౨౬॥

పదార్థః :-(తమ్) జగదీశ్వరమ్ (త్వా) త్వామ్ (శోచిష్ఠ) పవిత్రతమ! (దీదివః) ప్రకాశమయానన్దప్రద. అత్ర దివు ధాతో శ్ఛన్దసి లిడితి లిట్. క్వసుశ్చేతి లిటః స్థానే క్వసుః. ఛన్దస్యుభయంథేతి లిడాదేశస్య క్వసోః సార్వధాతుకత్వాదిడభావః. తుజాదీనాం దీర్ఘో౽భ్యాసస్యేత్యభ్యాసదీర్ఘః. మతువసో రుః సంబుద్ధౌ ఛన్దసీతి రురాదేశశ్చ (సుమ్నాయ) సుఖాయ. సుమ్నమితి సుఖనామసు పఠితమ్. నిఘం 3. ౯. (నూనమ్) నిశ్చయార్థే. (ఈమహే) యాచామహే. ఈమహ ఇతి యాఞ్చాకర్మసు పఠితమ్. నిఘం. 3. ౧౯. (సఖిభ్యః) మిత్రేభ్యః (సః) జగదీశ్వరః, (నః) అస్మానస్మాకం వా. (బోధి)బోధయతి. అత్ర లడర్థే లుఙ్ బహులం ఛన్దసీత్యడభావో౽న్తర్గతోణ్యర్థశ్చ (శ్రుధి)శృణు. అత్ర ద్వ్యచోత స్తిఙ ఇతి దీర్ఘః. బహులం ఛన్దసీతి శ్నోర్లుక్ శుశ్రుణు ఇతి హేర్ధ్యాదేశశ్చ (హవమ్) శ్రోతుం శ్రావయితుమర్హం స్తుతిసమూహం యజ్ఞమ్; (ఉరుష్య) రక్ష. అత్ర కణ్డ్వాద్యాకృతి గణత్వాదురుష శబ్దాద్యక్ తతో౽న్యేషా మపీతి దీర్ఘః (నః) అస్మాన్. అత్ర నశ్చ ధాతుస్థోరుషుభ్యః. అ. ౮.౪. ౨౭. ఇతి ణకారాదేశః. (అఘాయతః) యః పరస్యాఘమిచ్ఛత్య ఘాయతి తతః. ఆచార్యప్రవృత్తి ర్జ్ఞాపయతి భవత్యఘ శబ్దాచ్ఛన్దసి పరేచ్ఛాయాం క్యజితి, యదయమశ్వా ఘస్యాదితి క్యచి ప్రకృత ఈత్వబాధనార్థమాకారం శాస్తి. అ. 3. ౧. ౮. అస్మిన్

సూత్రే భాష్యకార స్య వ్యాఖ్యానాశయేనేదం సిద్ధ్యతీతి బోధ్యమ్ (సమస్మాత్) సర్వస్మాత్. సమశబ్దోఽత్ర సర్వపర్యాయః. అయం మంత్రః. శ....౨.౩. ౪.౩౧-౩౩.వ్యాఖ్యాతః.॥౨౬॥

అన్వయః:-హే శోచిష్ఠ దీదివో జగదీశ్వర! వయం నోఽస్మాకం సఖిభ్యశ్చ నూనం సుమ్నాయ తం త్వామీమహే. యో భవాన్ నోఽస్మాన్ బోధి సమ్యగ్విజ్ఞానం బోధయతి సః త్వం నోఽస్మాకం హవం శ్రుధి కృపయా శృణు నోఽస్మాన్ సమస్మాత్సర్వస్మాదఘాయతః పరపీడాకరణరూపాత్పాపాదురుష్య సతతం పృథక్ రక్ష.॥౨౬॥

భావార్థః :-సర్వైర్మనుష్యైః స్వార్థం స్వమిత్రార్థం సర్వప్రాణ్యర్థం చ సుఖప్రాప్తయే పరమేశ్వరః ప్రార్థనీయ స్తథైవాచరణం చ కార్యమ్. ప్రార్థితః సన్ జగదీశ్వరోఽధర్మాన్ని వృత్తిమిచ్ఛుకాన్ మనుష్యాన్ స్వసత్తయా సర్వేభ్యః పాపేభ్యో నివర్తయతి తథైవ స్వవిచార పరమపురుషార్థాభ్యాం సర్వేభ్యః పాపేభ్యో నివర్త్య ధర్మాచరణే సర్వైర్మనుష్యైర్నిత్యం ప్రవర్తితవ్య మితి బోధ్యమ్.॥౨౬॥

పదార్థము :-(శోచిష్ఠ) అత్యంత శుద్ధస్వరూపా! (దీదివః) స్వయంప్రకాశుడవు, ఆనందప్రదాతవు నగు నో జగదీశ్వరా! మేము (నః) మాయొక్క (సఖిభ్యః) మిత్రులయొక్క (సుమ్నాయ) సుఖములకొరకు (తం త్వా) నిన్ను (ఈమహే) యాచించుచున్నాము. మరియు నీవు (నః) మాకు (బోధి) ఉత్తమ విజ్ఞానము నిచ్చుచున్నావు (సః) అట్టి నీవు (నః) మాయొక్క (హవమ్) వినుట, వినిపించుటకు యోగ్యమగు స్తుతి సమూహమగు యజ్ఞమును (శ్రుధి) దయతో నాలకించుము. మరియు మమ్ము (సమస్మాత్) సకలవిధములగు (అఘాయతః) పాపాచరణములనుండి, పరపీడనాది పాపముల నుండియు (ఉరుష్య) దూరముగ నుంచుము.॥౨౬॥

భావార్థము :-మానవులు వారికి, వారి మిత్రుల, సర్వప్రాణుల సుఖముకొరకై పరమేశ్వరుని ప్రార్థించ వలయును. అట్లే వ్యవహరించవలయును. ఏలన ప్రార్థించబడినవాడు అధర్మములనుండి దూరము నుండగోరు మనుష్యులను స్వశక్తిచే దుర్మార్గమునుండి తొలగించుచున్నాడు. మానవులెల్లరు అదేవిధముగ పాపకృత్యములనుండి వైదొలగి ధర్మమార్గమున నడచుటకు నిరంతరము ప్రయత్నించుచుండవలయును. ॥౨౬॥

26. O most pure, O radiant God, verily do we pray to Thee for the happiness of our friends. Give us knowledge, listen to our praises and prayers, and keep us far from every evil!.

౯౭.ఇడఏహ్యాదిత ఇత్యస్య శ్రుతబంధుర్ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, విరాడ్గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః, స్వరః.

పునః స కిమర్థః ప్రార్థనీయ ఇత్యుపదిశ్యతే.

మరల ఎందులకాతని ప్రార్థించవలయు నను విషయ మీ మంత్రమునం దుపదేశించబడుచున్నది.

౮౨ ఇడఉఏహ్యదితఉఏహి కామ్యాఉఏత।

మయి వః కామధరణమ్భూయాత్ ॥౨౭॥

ప.వి:- ఇడే, ఆ, ఇహి, అదితే, ఆ, ఇహి, కామ్యాః, ఆ, ఇత, మయి, వః, కామధరణమితి కామ+ధరణమ్, భూయాత్.॥౨౭॥

పదార్థః:- (ఇడే) ఇడా పృథివీ. ఇడేతి పృథివీనామసు పఠితమ్. నిఘం ౧. ౧. (ఆ) సమంతాత్. (ఇహి) ప్రాప్నుయాత్. అత్ర సర్వత్ర వ్యత్యయః (అదితే) నాశరహితా రాజనీతిః. అదితిరితి పదనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౪. ౧. అనేనాత్ర ప్రాప్త్యర్థో గృహ్యతే (ఆ) సమంతాత్ (ఇహి) ప్రాప్నుయాత్ (కామ్యాః) కామ్యంత ఇష్యంతే యే పదార్థాస్తే (ఆ) సమంతాత్ (ఇత) యంతు ప్రాప్నువంతు (మయి) మనుష్యే (వః) తేషాం కామ్యానాం పదార్థానామ్ (కామధరణమ్) కామానాం ధరణం స్థానమ్ (భూయాత్). అయం మంత్రః. శ...౨.౩. ౪.౩౪. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౭॥

అన్వయః :- హే జగదీశ్వర! భవత్కృపయేడేయం పృథివీమహ్యం రాజ్యకరణాయేహి సమంతాత్ ప్రాప్నుయాత్. ఏవమదితిః సర్వసుఖప్రాపికా నాశరహితా రాజ్యనీతిరేహి ప్రాప్నుయాత్. ఏవం హే భగవన్! పృథివీరాజ్యనీతిభ్యాం మహ్యం కామ్యాః పదార్థా ఏత సమంతాత్ ప్రాప్నువంతు తథా మయి వస్తేషాం కామ్యానాం పదార్థానాం కామధరణం భూయాత్. ॥౨౭॥

భావార్థః :- మనుష్యైః కామ్యానాం పదార్థానాం కామనా సతతం కార్యా తత్ ప్రాప్తయే జగదీశ్వరస్య ప్రార్థనా పురుషార్థశ్చ. నహి కశ్చిదప్యేకక్షణమపి కామాన్ విహాయ స్థాతుమర్హతి. తస్మాదధర్మ్యవ్యవహారాత్కామనాం నివర్త్య ధర్మ్యే వ్యవహారే యావతీ వర్ధయితుం శక్యా తావతీ నిత్యం వర్ధనీయేతి.॥౨౭॥

పదార్థము :- ఓ పరమేశ్వరా! నీ కృపచే (ఇడే) ఈ పృథివీ (ఏహి) రాజ్యమొనర్చుటకై నాకు అవశ్యము ప్రాప్తించుగాక! మరియు (అదితే) సమస్త సుఖముల నిచ్చునదియు, నాశరహితమును నగు రాజనీతి (ఏహి) లభించుగాక! ఇట్లే ఓ జగదీశ్వరా! ఆ పృథివీ [రాజ్యము] ద్వారా మరియు నా రాజనీతిద్వారా (కామ్యాః) ఇష్టపదార్థములు (ఏత) ప్రాప్తించునుగాక! మరియు (మయి) నాలో (వః) ఆ [కామ్య] పదార్థముల (కామధరణమ్) స్థిరత్వము (భూయాత్) యథావత్తుగ నుండుగాక!॥౨౭॥

భావార్థము :- మానవులు ఉత్తమోత్తమ పదార్థములను సదా కోరుచు, వానిని పొందుటకై పరమేశ్వరుని ప్రార్థించుచు సదా పురుషార్థపరులై యుండవలెను. ఏ మనుష్యుడైనను ఏవో కోరికలు కోరకుండ నుండజాలడు. కావున మానవు లెల్లరును అధర్మముతోగూడిన వ్యవహారకాంక్షను వదలి ధర్మయుక్తముగా వ్యవహరించుచు స్వప్రయోజనముతో బాటు సకల మానవుల, సమస్త ప్రాణుల హితమునే కాంక్షించుచుండవలయును. ॥౨౭॥

27. O God, may I get land for ruling over it, may I be endowed with statesmanship. May noble desires reside in me. May I be the centre of the fulfilment of all ambitions!.

౯౩. సోమానమిత్యస్య ప్రబంధుర్ఋషిః బృహస్పతి ర్దేవతా! విరాడ్ గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

పునః స జగదీశ్వరః కిమర్థః ప్రార్థనీయః ఇత్యుపదిశ్యతే. మరల ఆ జగదీశ్వరు నెందులకు

ప్రార్థించవలయునను విషయ మీ మంత్రమునం దుపదేశింపబడుచున్నది.

౯౩ సోమానం స్వరణం కృణుహి బ్రహ్మణస్పతే। కక్షీవన్తం య ఔశిజః ॥౨౮॥

ప.విః- సోమానమ్, స్వరణమ్, కృణుహి, బ్రహ్మణః, పతే, కక్షీవన్తమ్, యః, ఔశిజః.॥౨౮॥

పదార్థః:- (సోమానమ్) సునోతి నిష్పాదయత్యోషధిసారాన్ విద్యాసిద్ధీశ్చ యేన తమ్. (స్వరణమ్) సర్వవిద్యా ప్రవక్తారమ్ (కృణుహి) సంపాదయ. (బ్రహ్మణస్పతే) సనాతనస్య వేదశాస్త్రస్య పాలకేశ్వర! (కక్షీవంతమ్) కక్షేషు విద్యాధ్యయనకర్మసు. సాధ్వీ నీతిః కక్షా సా వహ్ని విద్యతే యస్య విద్యాం జిఘృక్షోస్తమ్. అత్ర భూమన్యర్థే మతుప్. కక్ష్యాయాః సంజ్ఞాయాం మతౌ సంప్రసారణం కర్తవ్యమ్. అ. ౬. ౧. ౩౭. ఇతి వార్తికేన సంప్రసారణాదేశః. ఆసందీవదష్ఠీవచ్చ అ. ౮. ౨. ౧౨. ఇతి నిపాతనాన్మకారస్థానే వకారాదేశశ్చ (యః) విద్వాన్ (ఔశిజః) యః సర్వా విద్యా వష్టి స ఉశిక్ తస్య విద్యాపుత్ర ఇవ. యాస్కమునిరిమం మంత్రమేవం సమాచష్టే. సోమానం సోతారం ప్రకాశవంతం కురు బ్రహ్మణస్పతే కక్షీవంతమివ య ఔశిజః కక్షీవాన్ కక్ష్యావానౌశిజ ఉశిజః పుత్రం ఉశిగ్వష్టేః కాంతి కర్మణో౽పి త్వయం మనుష్యకక్ష ఏవాభిప్రేతః స్యాత్తం సోమానం సోతారం మా ప్రకాశనవంతం కురుబ్రహ్మణస్పతే., నిరు ౬. ౧౦. అయం మంత్రః. శత, ౨. ౩. ౨. ౩౫ వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౮॥

అన్వయః:-హే బ్రహ్మణస్పతే! త్వం యో౽హ మౌశిజో౽స్మి తం కక్షీవంతం స్వరణం సోమానం మాం కృణుహి సంపాదయ॥౨౮॥

భావార్థః:-అత్ర లుప్తోపమాలంకారః. పుత్రో ద్వివిధ ఏక ఔరసో ద్వితీయో విద్యాజః. సర్వైర్మనుష్యై రీశ్వర ఏతదర్థం ప్రార్థనీయః, యస్మాద్వయం విద్యాప్రకాశితైః సర్వక్రియాకుశలైః ప్రీత్యా విద్యాధ్యాపకైః పుత్రైర్యుక్తా భవేమేతి.॥౨౮॥

పదార్థము :-(బ్రహ్మణస్పతే) సనాతన వేదశాస్త్రములను పాలించు ఓ జగదీశ్వరా! (యః) నేను ఎట్టి (ఔషిజః) సకలవిద్యలను ప్రకాశపరచు విద్వాంసునకు పుత్రతుల్యునిగ నున్నానో, అట్టి నన్ను నీవు (కక్షీవన్తమ్) విద్యలను చదువుటయందు ఉత్తమ నీతిమంతునిగను (స్వరణమ్) సర్వవిద్యలను చెప్పునట్టివానిగను (సోమానమ్) ఓషధుల రసమును పిండునట్టివానిగను, విద్యాసిద్ధిని బడయువానిగను (కృణుహి) చేయుము.॥౨౮॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున లుప్తోపమాలంకారము గలదు. పుత్రులు రెండు విధములు:- ౧. ఔరసపుత్రుడు:- స్వవీర్యమువల్ల జన్మించినవాడు, ౨. విద్యలను పొందుటకు తనవద్ద చేరినవాడు. మన మెల్లరమును విద్యచే ప్రకాశితులును, సకల క్రియాకుశలురును, ప్రీతిపూర్వకముగ విద్యలను గరపువారును నగు పుత్రులతో కూడినవారము నగుటకై భగవంతుని ప్రార్థించవలయును.॥౨౮॥

28. O God, the Guardian of the primordial vedas, make me, like the son of a learned person, endowed with different capacities for the acquisition of knowledge, and imparter of instruction, an a fulfiller of the aim of education!.

౨౯. యో రేవానిత్యస్య మేధాథితిర్ఋషిః, బృహస్పతి ర్దేవతా, గాయత్రీ ఛన్దః,షడ్జః స్వరః.

పునః స కీదృశ ఇత్యుపదిశ్యతే.

మరల ఈశ్వరుడెట్లుండునను విషయ మీ మంత్రమం దుపదేశించబడెను.

౨౯ యో రేవాన్యో౽అమీవహా వసువిత్పుష్టివర్ద్ధనః। స నః సిషక్తు యస్తురః॥౨౯॥

ప.వి:-యః, రేవాన్, యః, అమీవహేత్యమీ+వహా, వసువిదితి వసు + విత్, పుష్టివర్ద్ధన ఇతి పుష్టి+వర్ద్ధనః, సః, నః, సిషక్త్వితి సిషక్తు, యః, తురః.॥౨౯॥

పదార్థః :-(యః)బ్రహ్మణస్పతిర్జగదీశ్వరః (రేవాన్) విద్యాధనవాన్. అత్ర రయిశబ్దాన్మతుప్, ఛన్దసీరః. అ. ౮. ౨. ౧౫. ఇతి మకారస్థానే వకారాదేశః. రయేర్మతౌ సంప్రసారణం బహులం వక్తవ్యమ్. అ. ౬. ౧. ౩౭. ఇతి వార్తికేన యకారస్థానే సంప్రసారణాదేశశ్చ (యః) మహాన్ (అమీవహా) యో౽మీవానవిద్యాదిరోగాన్ హంతి సః (వసువిత్) యో వసూని సర్వాణి వస్తూని యథావద్వేత్తి వేదయతి వా సః. (పుష్టివర్ద్ధనః) పుష్టిం శరీరాత్మబలం ధాతుసామ్యం చ వర్ద్ధయతీతి (సః) పరమాత్మా (నః) అస్మాన్ (సిషక్తు) సంయోజయతు. షచ సమవాయ ఇత్యస్మాచ్ఛపః స్థానే బహులం ఛన్దసీతిశ్లుర్బహులం ఛన్దసీత్యభ్యాసస్యేకారాదేశశ్చ (యః) ఉక్తో వక్ష్యమాణశ్చ (తురః) శీఘ్రకారీ. అయం మంత్రః. శత. ౨. ౩. ౪. ౩౫. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౯॥

అన్వయః :-యో రేవానమీవహా వసువిత్ పుష్టివర్ధనస్తురో బ్రహ్మణస్పతిర్జగదీశ్వరోఽస్తి స నోఽస్మాన్ శుభై ర్గుణైః కర్మభిశ్చ సహ సిషక్తు సంయోజయతు.॥౨౯॥

భావార్థః:-యదిదం విశ్వస్మిన్ ధనమస్తి తదిదం సర్వం జగదీశ్వరస్యైవ వర్తతే. మనుష్యై ర్యాదృశీప్రార్థనేశ్వరస్య క్రియతే స్తైరపి తాదృశ ఏవ పురుషార్థః కర్తవ్యః. యథా నైవ రేవానితీశ్వరస్య విశేషణ ముక్త్వా శ్రుత్వా చ కశ్చిత్కృతకృత్యో భవతి కిం తర్హి స్వేనాపి పరమపురుషార్థేన ధనవృద్ధిరక్షణే సతతం కార్యే. యథా సోఽమీవహాస్తి తథైవ మనుష్యైరపి రోగా నిత్యం హంతవ్యాః. యథా స వసువిదస్తి తథైవ యథా శక్తి పదార్థవిద్యా కార్యా. యథా స సర్వేషాం పుష్టివర్ధన స్తథైవ సర్వేషాం నిత్యం పుష్టిర్వర్ధనీయా. యథా స శీఘ్రకారీ తథైవేష్టాని కార్యాణి శీఘ్రం కర్తవ్యాని. యథా తస్య శుభగుణకర్మప్రాప్త్యర్థా ప్రార్థనా క్రియతే తథైవ సర్వాన్మనుష్యాన్ పరమప్రయత్నేన శుభగుణకర్మాచరణేన సహ వర్తమానాన్ నిత్యం సంయోజయత్వితి.॥౨౯॥

పదార్థము:-(యః) ఎవడు వేదశాస్త్రపాలకుడును (రేవాన్) అనంత విద్యలు మున్నగు వానిచే ఐశ్వర్యవంతుడును (అమీవహా) అవిద్య మున్నగు రోగములను బాపువాడును (వసువిత్) సకల వస్తువులను యథావతుగ నెరిగినవాడును (పుష్టివర్ధనః) శరీరాత్మల బలములను వృద్ధిపరచువాడును (తురః) ఉత్తమకార్యములందు త్వరగా ప్రవేశింపజేయువాడును నగు ఏ జగదీశ్వరుడు గలడో (సః) ఆయన (నః) మమ్మ ఉత్తమగుణకర్మలతో (సిషక్తు) సిద్ధపరచుగాక! ॥౨౯॥

భావార్థము :-ఈ విశ్వమున గల ధనమంతయును జగదీశ్వరునిదే. మానవులు పరమేశ్వరుని ఎట్లు ప్రార్థించెదరో అట్లే పురుషార్థపరులై యుండవలెను. ఎట్లనగా పరమేశ్వరుడు అనంతవిద్యాది ధనములు గలిగియున్నవా డను విశేషణములతో గూడ చెప్పియు, వినియు ఏ మనుష్యుడును కృతకృత్యుడు కాజాలడు. అనగా విద్యాది మున్నగు ధనసంపన్నుడు గాజాలడు. కాని తన పురుషార్థముచే విద్యాది ధనసంచయ మొనర్చి నిరంతరము సద్వినియోగ మొనర్చుచుండవలయును. పరమేశ్వరుడు అవిద్య మున్నగు దోషములను దూరపరచునట్లే మానవులును తమలోని అవిద్యాది రోగములను దూరమొనర్చుకొనుచుండవలయును. పరమేశ్వరుడు సకల పదార్థములను యథావిధిగ నెరిగియున్నట్లే మనుష్యులును తమ శక్తి ననుసరించి సకల పదార్థములను, విద్యలను ఉన్నవియున్నట్లుగా నెరుగవలయును. జగదీశ్వరుడు సకల శరీరాత్మల బలములను వృద్ధిపరచుచున్నట్లే మానవులును సమస్త ప్రజల పుష్టి మున్నగు గుణములను నిరంతరము వృద్ధిపరచుచుండవలెను. ఆ విశ్వప్రభువు శ్రేష్ఠకార్యము లొనర్చుటకు చాల త్వరపడునట్లే మనుష్యులును ఉత్తమ కార్యము లొనర్చుటకు త్వరపడవలయును. ఉత్తమకర్మల నిమిత్తము పరమాత్మను మనము సదా ప్రార్థించుచుండునట్లే ఆ పరమాత్మయును మానవు లెల్లరను ఉత్తమ పురుషార్థము, ఉత్తమ గుణకర్మాచరణములతోను నిరంతరము సంయుక్తపరచును గాక! ॥౨౯॥

29. God is rich and the Dispeller of ignorance. He knows the true nature of all things, and grants us physical and spiritual strength. He is prompt. May he goad us to noble deeds.

౬౦. మాన ఇత్యస్య సప్తధృతిర్వారుణిర్ఋషిః, బ్రహ్మణస్పతిర్దేవతా, నిచృద్ గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

పునః స కిమర్థః ప్రార్థనీయ ఇత్యుపదిశ్యతే.

మరల ఆ పరమేశ్వరుని ఏల ప్రార్థించవలయు నను విషయ మీ మంత్రమున ఉపదేశించబడినది.

౬౦ మా నః శꣳసో౽అరరుషో ధూర్తిః ప్రణఙ్ మర్త్యస్య।

రక్షాణో బ్రహ్మణస్పతే ॥30॥

ప.వి:- మా, నః, శꣳసః, అరరుషః, ధూర్తిః, ప్రణఙ్, మర్త్యస్య, రక్ష, నః, బ్రహ్మణః, పతే. ॥30॥

పదార్థః:-(మా) నిషేధార్థే (నః) అస్మాకమ్ (శంసః) శంసంతి స్తువంతి యస్మిన్ సః (అరరుషః) రాతి దదాతి స రరివాన్ న రరివానరరివాన్ తస్య. (ధూర్తిః) హింసా (ప్రణఙ్) ప్రణశ్యతు. అత్ర లోడర్థే లుఙ్. మంత్రే ఘసహ్వరణ... ఇతిచ్లే ర్లుక్ చ. (మర్త్యస్య) మనుష్యస్య. మర్త్య ఇతి మనుష్యనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨. 3. (రక్ష) పాలయ. అత్ర ద్వ్యచోతస్తిఙ ఇతి దీర్ఘః. (నః) అస్మాన్ (బ్రహ్మణస్పతే) జగదీశ్వర షష్ఠ్యాః పతి పుత్ర..., అ. ౮. 3. ౫3. ఇతి విసర్జనీయస్య సకారాదేశః. అయం మంత్ర. శత. ౨. 3.౪. 3౫. వ్యాఖ్యాతః.॥30॥

అన్వయః :- హే బ్రహ్మణస్పతే! భవత్కృపయా నో౽స్మాకం శంసో మా ప్రణక్ కదాచిన్మా ప్రణశ్యతు, యో౽రరుషః పరస్వాదాయినో మర్త్యస్య ధూర్తి ర్హింసాస్తి తస్యాః సకాశాన్నో౽స్మాన్ సతతం రక్ష.॥30॥

భావార్థః:- మనుష్యైః సదా ప్రశంసనీయాని కర్మాణి కర్తవ్యాని నేతరాణి కస్యచిద్ద్రోహో దుష్టానాం సంగశ్చ నైవ కర్త్వవః. ధర్మస్య రక్షేశ్వరోపాసనం చ సదైవ కర్తవ్యమితి.॥30॥

పదార్థము :-(బ్రహ్మణస్పతే) ఓ జగదీశ్వరా! నీ కృపచే (నః) మా వేదవిద్య (మా ప్రణక్) ఎన్నటికిని నష్టము గాకుండును గాక! మరియు (అరరుషః) దానములు మున్నగు ధర్మముల నొనర్చనివాడును, పరధనముల నపహరించువాడును నైన (మర్త్యస్య) మనుష్యుని (ధూర్తిః) హింస మున్నగు దోషకృత్యములనుండి (నః) మమ్ము సదా (రక్ష) కాపాడుచుండుము. ॥ 30॥

భావార్థము :- మానవులు సర్వదా ఉత్తమకర్మలనే యొనర్చుచుండవలయును. దుష్కార్యములను త్యజించవలయును. ద్రోహచింతన మెవ్వరికిని ఒనర్చవలదు. ధర్మరక్షణమొనర్చుచు, నిరంతరము ఈశ్వర స్తుతి ప్రార్థన ఉపాసనాదుల నొనర్చుచుండ వలయును.॥30॥

30. O God, may not our knowledge of the Vedas ever perish. May Thou preserve us from the violence of the uncharitable person!.

౯౬. మహి త్రీణామిత్యస్య సత్యధృతిర్వారుణిర్ఋషిః, ఆదిత్యో దేవతా, విరాడ్ గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

పునః స కిమర్థః ప్రార్థనీయ ఇత్యుపదిశ్యతే.

మరల నా పరమేశ్వరు నెందులకు ప్రార్థించవలయునను విషయ మీ మంత్రమున ఉపదేశించబడుచున్నది.

౯౬ మహి త్రీణామవో౽స్తు ద్యుక్షం మిత్రస్యార్యమ్ణః।

దురాధర్షం వరుణస్య ॥31॥

ప. వి:- మహి, త్రీణామ్, అవః, అస్తు, ద్యుక్షమ్, మిత్రస్య, అర్యమ్ణః దురాధర్షమితి దుః +ఆధర్షమ్, వరుణస్య.॥31॥

పదార్థః :- (మహి) మహత్ (త్రీణామ్) త్రయాణాం సకాశాత్. అత్ర వా ఛందసి సర్వే విధయో భవంతీతి త్రేస్త్రయ ఇతి త్రయాదేశో న. (అవః) రక్షణాదికమ్ (అస్తు) భవతు (ద్యుక్షమ్) దౌర్నీతిః ప్రకాశః క్షయతి నివసతి యస్మింస్తత్ (మిత్రస్య) బాహ్యాభ్యంతరస్థస్య ప్రాణస్య (అర్యమ్ణః) య ఋచ్ఛతి నియచ్ఛత్యాకర్షణేన పృథివ్యాదీన్ స సూర్యలోక స్తస్య. శ్వన్నుక్షన్పూషన్. ఉ...1. 159. అనేనాయం నిపాతితః (దురాధర్షమ్) దుఃఖేనాధర్షితుం యోగ్యం దృఢమ్ (వరుణస్య) వాయోర్జలస్య వా. వరుణ ఇతి పదనామసు పఠితమ్. నిఘం. 5. 4. అనేన ప్రాప్తిసాధనో గృహ్యతే.అయం మంత్రః. శత 2.3. 4. 32. వ్యాఖ్యాతః. ॥31॥

అన్వయః:-హే బ్రహ్మణస్పతే! తవ కృపయా మిత్రస్యార్యమ్ణో వరుణస్య చ త్రీణాం సకాశాన్నో౽స్మాకం ద్యుక్షం దురాధర్షం మహదవో౽స్తు.॥31॥

భావార్థః:-అత్ర పూర్వస్మాన్ మంత్రాద్ 'బ్రహ్మణస్పతే నః' ఇతి పదద్వయానువృత్తి ర్విజ్ఞేయా. మనుష్యైస్సర్వేభ్యః పదార్థేభ్యః స్వస్యాన్యేషాం చ న్యాయేన రక్షణం కృత్వా రాజ్యపాలనం కార్యమితి.॥31॥

పదార్థము :-(బ్రహ్మణస్పతే) ఓ జగదీశ్వరా! నీ కృపచే (మిత్రస్య) లోపల, బయట నుండెడి ప్రాణ వాయువునుండియు (అర్యమ్ణః) ఆకర్షణముచే పృథివి మున్నగు పదార్థములను ధరించెడి సూర్యలోకము నుండియు (వరుణస్య) జలములనుండియు (త్రీణామ్) ఈ మూడింటినుండియు (నః) మా (ద్యుక్షమ్) నీతి ప్రకాశము, నివసించు ద్యుక్షమును (దురాధర్షమ్) దుర్ధర్షము [దృఢము:] ను (మహి) మహోత్తమము నగు వేదవిద్యల (అవః) రక్షణము (అస్తు) జరుగును గాక! ॥౩౦॥

సూచన:- ఈ మంత్రమున పూర్వమంత్రమునుండి 'బ్రహ్మణస్పతే' 'నః' అను నీ రెండు పదముల అనువృత్తి జరిగినదని గ్రహించవలయును.

భావార్థము :- మానవులు సకల పదార్థములనుండి స్వకీయ, పరకీయ రక్షణమును న్యాయపూర్వకముగ నొనర్చి ఉత్తమముగా ప్రజాపాలన మొనర్చవలెను ॥౩౦॥

31. O God, may we get the great, wise and unassailable protection of the three forces of nature, the water, the sun and the air!.

౯౭. నహి తేషామిత్యస్య సప్తధృతిర్వారుణిర్ఋషిః, ఆదిత్యో దేవతా, నిచృద్ గాయత్రీ ఛన్దః షడ్జః స్వరః.

పునః స కీదృశ ఇత్యుపదిశ్యతే.

మరల నా పరమాత్మ యెటువంటివాడో ఈ మంత్రమునం దుపదేశించబడుచున్నది.

౯౭ నహి తేషామమా చన నాధ్వసు వారణేషు। ఈశే రిపు రఘ శంసః॥౩౧॥

ప.విః- నహి, తేషామ్, అమా, చన, న, అధ్వస్విత్యధ్వ+సు, వారణేషు, ఈశే, రిపుః, అఘశంస స ఇత్యఘ+శంసః.॥౩౧॥

పదార్థః :-(నహి) నిషేధార్థే (తేషామ్) పరమేశ్వరోపాసకానాం సూర్యప్రకాశస్థితానాం వా (అమా) గృహేషు. అమేతి గృహ నామసు పఠితమ్. నిఘం 3. ౪. (చన) అపి (న) నిషేధార్థే (అధ్వసు) మార్గేషు (వారణేషు) వారయంతి యైర్వృక్షైస్తేషు వా వారయంతి యే దౌర దస్యువ్యాఘ్రాదయో యేషు తేషు (ఈశే) సమర్థో భవామి (రిపుః) శత్రుః (అఘశంసః) యోఽఘాని పాపాని కర్మాణి శంసతి సః. అయం మంత్రః. శత. ౨. 3.౪.౩౧. వ్యాఖ్యాతః.॥౩౧॥

అన్వయః :- య ఈశ్వరోపాసకా స్తేషామమా గృహేష్వధ్వసు వారణేషు చ నాప్యఘశంసో రిపుర్నహ్యుత్తిష్ఠతే. న ఖలు తాన్ క్లేశయితుం శక్నోతి తం తాంశ్చాహ మీశే.॥౩౧॥

భావార్థః :-యే ధార్మికాత్మానః సర్వోపకారకాః సంతి నైవ క్వాపి తేషాం భయం భవతి. యేఽజాతశత్రవో నైవ తేషాం కశ్చిదపి శత్రుర్జాయతే. ॥౩౨॥

పదార్థము :-ఈశ్వరు నుపాసించు (తేషామ్) వారికి (అమా) గృహమునందు కాని (అధ్వసు) మార్గములందుగాని (వారణేషు చన) శత్రువులను, చోరులను, బందిపోటులను, వ్యాఘ్రములు మున్నగు వానిని పారద్రోలు సంగ్రామములందుగాని (అఘశంసః) పాపకర్మలను ప్రశంసించెడు (రిపుః) శత్రువు (నహి) ఉండజాలడు. మరియు (న) వారికిక్లేశములను గలుగజేయుటకు సమర్థుడునుగాడు. అట్టి ఈశ్వరుని ఆ ధార్మిక విద్వాంసులను పొందుటకు నేను (ఈశే) సమర్థుడనగుదును. ॥౩౨॥

భావార్థము :-ధర్మాత్ములకు, ఎల్లర కుపకార మొనర్చు మానవుల కెచ్చటను భయము గలుగదు. అజాతశత్రువగు మానవుల కెవ్వడును శత్రువు గాజాలడు. ॥౩౨॥

32. Those who worship God are not molested by evil-minded foes neither at home, nor upon pathways and battlefields. I become capable of acquiring God and the sages.

౬౮. తే హీత్యస్య వారుణిః సప్తధృతిర్ఋషిః, ఆదిత్యో దేవతా, విరాడ్ గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

ఆదిత్యానాం కిం కర్మాస్తీత్యుపదిశ్యతే.

ఆదిత్యుల కర్మలెట్టివి యను విషయ మీ మంత్రమం దుపదేశింపబడుచున్నది.

౬౮ తే హి పుత్రాసోఽ అదితేః ప్ర జీవసే మర్త్యాయ।
జ్యోతిర్యచ్ఛన్త్యజస్రమ్ ॥౩౩॥

ప.వి:- తే, హి, పుత్రాసః, అదితేః, ప్ర, జీవసే, మర్త్యాయ, జ్యోతిః, యచ్ఛన్తి, అజస్రమ్. ॥౩౩॥

పదార్థః:-(తే) పూర్వోక్తాః (హి) నిశ్చయే (పుత్రాసః) మిత్రార్యమవరుణాః (అదితేః) అఖండితాయాః కారణశక్తేః (ప్ర) ప్రకృష్టార్థే (జీవసే) జీవితుమ్ (మర్త్యాయ) మనుష్యాయ (జ్యోతిః) తేజః (యచ్ఛంతి) దదతి (అజస్రమ్) నిరంతరమ్. అయం మంత్రః శత. ౨. ౩. ౨. ౩౦. వ్యాఖ్యాతః. ॥౩౩॥

అన్వయః:-యేఽదితేః పుత్రాసః పుత్రాస్తే హి మర్త్యాయ జీవసేఽజస్రం జ్యోతిః యచ్ఛన్తి. ॥౩౩॥

భావార్థః :- ఏతే కారణాదుత్పన్నాః ప్రాణవాయ్వాదయో నిత్యం జ్యోతిః ప్రయచ్ఛన్తః సర్వేషాం జీవనాయ మరణాయ వా నిమిత్తాని భవన్తీతి.॥33॥

పదార్థము :- (అదితేః) నాశరహితము, కారణరూపము నగు శక్తికి (పుత్రాసః) పుత్రులుగా లోపల, వెలుపలనుండెడి ప్రాణము, సూర్యలోకము, పవనము, జలము మున్నగునవి (తే) అవియే నిశ్చయముగ (మర్త్యాయ) మానవుల మరణమునకు గాని (జీవసే) జీవనమునకు గాని (అజస్రమ్) నిరంతరము (జ్యోతిః) తేజః ప్రకాశములను (యచ్ఛన్తి) ఇచ్చుచున్నవి. ॥33॥

భావార్థము :- కారణరూపములును, సమర్థవంతములును నగు పదార్థముల నుండి ఉత్పన్నములైన ప్రాణములు, సూర్యలోకము, వాయువు, జలాది పదార్థములు జ్యోతిని, తేజస్సును, ఒసగుచు సమస్త ప్రాణుల జీవనమరణములకు నిమిత్తము లగుచున్నవి. ॥33॥

33. They, the sons of indestructible matter, bestow eternal light upon man for his life and death.

౬౬. కదా చనేత్యస్య మధుచ్ఛన్దా ఋషిః, ఇన్ద్రో దేవతా, పథ్యా బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

స ఇన్ద్రః కీదృశ ఇత్యుపదిశ్యతే.

ఆ యింద్రుడెటువంటివాడను విషయ మీ మంత్రమునం దుపదేశించబడెను.

౬౬ కదా చన స్తరీరసి నేన్ద్ర సశ్చసి దాశుషే। ఉపోపేన్ను

మఘవన్ భూయఽఇన్ను తే దానం దేవస్య పృచ్యతే ॥34॥

ప. విః- కదా, చన, స్తరీః, అసి, న, ఇన్ద్ర, సశ్చసి, దాశుషే, ఉపోపేత్యుప+ఉప, ఇత్, ను, మఘవన్నితి, మఘ + వన్ భూయః, ఇత్, ను, తే, దానమ్, దేవస్య, పృచ్యతే.॥34॥

పదార్థః:- (కదా) కస్మిన్ కాలే (చన) ఆకాంక్షాయామ్ (స్తరీః) యః సుఖైః స్తృణాత్యాచ్ఛాదయతి సః. అత్ర అవేతృ్యా ఉ. 3. ౧౨౦. ఇతి ఈః ప్రత్యయః (అసి) భవసి (న) నిషేధార్థే (ఇన్ద్ర) సుఖప్రదేశ్వర (సశ్చసి) జానాసి ప్రాపయసి వా. సశ్చతీతి గతికర్మసు పఠితమ్. నిఘం. ౨. ౧౪. (దాశుషే) విద్యాది దానకర్త్రే (ఉపోప) సామీప్యే (ఇత్) ఏతి జానాత్యనేన తద్విజ్ఞానమ్ (ను) క్షిప్రమ్. న్వితి క్షిప్రనామసు పఠితమ్. నిఘ. ౨. ౧౫. (మఘవన్) పరమధనవన్ (భూయః) పునః (ఇత్) ఏవ (ను) క్షిప్రే (తే) తవ (దానమ్) దీయమానమ్

(దేవస్య) కర్మఫలప్రదాతుః (ప్పచ్యతే) సంబధ్యతే. అయం మంత్రః. శత. ౨. ౩.౪. ౩౮. వ్యాఖ్యాతః.॥౩౪॥

అన్వయః :-హే ఇన్ద్ర! యదా త్వం స్తరీరసి తదా దాశుషే కదాచనేన్ను న సశ్చసి తదా హే మఘవన్! దేవస్య తే తవ దానం తస్మై దాశుషే భూయః కదాచనేన్ను నోపోపప్పచ్యతే.॥౩౪॥

భావార్థః :-యదీశ్వరః కర్మఫలప్రదాతా న స్యాత్తర్హి న కశ్చిదపి జీవో వ్యవస్థయా కర్మఫలం ప్రాప్నుయాదితి. ॥౩౪॥

పదార్థము :-(ఇన్ద్ర) సౌఖ్యములను ప్రసాదించు ఓ పరమేశ్వరా! నీవు సదా (స్తరీః) (అసి) సుఖములతో కప్పివేయువాడవై యున్నావు (దాశుషే) విద్య మున్నగుదానముల నొసగెడు మనుష్యునకు (కదాచన) ఏ పరిస్థితి యందైనను (ఇత్) జ్ఞానమును శీఘ్రముగ (న సశ్చసి) లభింప జేయునప్పుడు (మఘవన్) విద్యాది ధననిధివగు ఓ జగదీశ్వరా! (దేవస్య తే) కర్మఫలితముల నిచ్చు నీవు (దానమ్) ప్రసాదించునట్టి (ఇత్) జ్ఞానమే (దాశుషే) విద్యాదులనొసగెడు నాతనికి (భూయః) మరల (కదాచన) యెప్పుడును (ను) శీఘ్రముగ (న ఉపోప పృచ్యతే) ప్రాప్తము గాజాలదు.॥౩౪॥

భావార్థము :-పరమేశ్వరుడు కర్మఫలితముల నొసగువాడు గాకున్నచో నే ప్రాణియు క్రమముగ నే కర్మ ఫలమును పొందజాలదు.॥౩౪॥

34. O God, Thou art the Giver of happiness. If Thou dost not bestow knowledge promptly on a charitable person, he again O Liberal Lord, does not attain to Thy bounty!.

౧౦౦. తత్సవితురిత్యస్య విశ్వామిత్ర ఋషిః, సవితా దేవతా , నిచృద్ గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

తస్య జగదీశ్వరస్య కీదృశ్యః స్తుతిప్రార్థనోపాసనాః కార్యా ఇత్యుపదిశ్యతే.

ఆ జగదీశ్వరునియొక్క స్తుతిప్రార్థనోపాసనాదు లెట్లు చేయవలయునను విషయ

మీ మంత్రమం దుపదేశించబడుచున్నది.

౧౦౦ తత్సవితుర్వరేణ్యం భర్గో దేవస్య ధీమహి।

ధియో యో నః ప్రచోదయాత్ ॥౩౫॥

ప.వి:- తత్, సవితుః, వరేణ్యమ్, భర్గః దేవస్య, ధీమహి, ధియః, యః, నః, ప్ర, చోదయాత్.॥౩౫॥

పదార్థః:-(తత్) వక్ష్యమాణమ్ (సవితుః) సర్వస్య జగతః ప్రసవితుః. సవితా వై దేవానాం ప్రసవితా తథోహాస్మా ఏతే సవితృప్రసూతా ఏవ సర్వే కామాః సమృధ్యంతే. శత ౨. 3.४. 3౯. (వరేణ్యం అతిశ్రేష్ఠమ్. అత్ర వృఞ్ ఏణ్యః ఉ. 3. ౯౬ అనేన వృఞ్ ధాతో రేణ్యప్రత్యయః (భర్గః) భృజ్జంతి పాపాని దుఃఖమూలాని యేన తత్. అంచ్యంజియుషి. ఉ. ४. ౨౧౬. ఇతి భ్రస్జ ధాతోరసున్ ప్రత్యయః కవర్గాదేశశ్చ (దేవస్య) ప్రకాశమయస్య శుద్ధస్య సర్వసుఖప్రదాతుః పరమేశ్వరస్య (ధీమహి) దధీమహి. అత్ర డుధాఞ్ ధాతోః ప్రార్థనాయాం లిఙ్ ఛన్దస్యుభయథేత్యార్ధధాతుకత్వాచ్ఛప్ న. ఆతోలోప ఇటి చేత్యాకారలోపశ్చ. (ధియః) ప్రజ్ఞా బుద్ధీః. ధీరితి ప్రజ్ఞా నామసు పఠితమ్. నిఘం. 3. ౯. (యః) సవితా దేవః పరమేశ్వరః (నః) అస్మాకమ్ ((ప్ర) ప్రకృష్టార్థే (చోదయాత్) ప్రేరయేత్. అయం మంత్రః. శత. ౨.3.४.3౯. వ్యాఖ్యాతః. ॥3౫॥

అన్వయః :-వయం సవితుర్దేవస్య పరమేశ్వరస్య యద్వరేణ్యం భర్గః స్వరూపమస్తి తద్ధీమహి. యః సవితా దేవోఽన్తర్యామీ పరమేశ్వరః స నోఽస్మాకం ధియః ప్రచోదయాత్ ప్రేరయేత్.॥3౫॥

భావార్థః:-మనుష్యైః సకలజగదుత్పాదకస్య సర్వోత్కృష్టస్య సకలదోషనాశకస్య శుద్ధస్య పరమేశ్వరస్యైవోపాసనా నిత్యం కార్యా. కస్మై ప్రయోజనాయేత్యత్రాహ స స్తుతో ధారితః ప్రార్థిత ఉపాసితః సన్నస్మాన్ సర్వేభ్యో దుష్టగుణకర్మ స్వభావేభ్యః పృథక్కృత్య సర్వేషు గుణకర్మ స్వభావేషు నిత్యంప్రవర్తయేదిత్యస్మై. శుభేషు అయమేవ ప్రార్థనాయా ముఖ్యః సిద్ధాన్తః. యాదృశీం ప్రార్థనాం కుర్యాత్ తాదృశమేవ కర్మాచరేదితి. ॥3౫॥

పదార్థము :-మేము (సవితుః) చరాచర ప్రపంచ నిర్మాతయు (దేవస్య) శుద్ధ ప్రకాశమయుడును, సుఖముల నొసగువాడును నగు పరమేశ్వరుని (వరేణ్యమ్) అతిశ్రేష్ఠమును (భర్గః) పాపరూప దుఃఖమూలమును నాశమొనర్చునదియును నగు (తేజః) ఏ స్వరూపము గలదో (తత్) దానిని (ధీమహి) ధరింతుముగాక! మరియు(యః) సర్వాంతర్యామి, సర్వసుఖప్రదాత యగు నా పరమేశ్వరుడు కరుణించి (నః) మాయందరి (ధియః) బుద్ధులను, ఉత్తమ గుణ కర్మ స్వభావములందు (ప్రచోదయాత్) ప్రేరేపించునుగాక! ॥3౫॥

భావార్థము:-ఈ సమస్తసృష్టిని రచించువాడును, సర్వోత్తముడును, సమస్త దోషములను నాశనమొనర్చువాడును, అత్యంత పరిశుద్ధుడును నగు పరమేశ్వరునే స్తుతించుట, ప్రార్థించుట, ఉపాసించుట మానవుల కత్యంత యోగ్యమై యున్నది. ఏలన అట్టి ధారణ మొనర్చబడిన, ప్రార్థించబడిన ఆ పరమేశ్వరుడు మమ్ము దుష్టగుణకర్మలనుండి తప్పించి గుణకర్మస్వభావములందు ప్రవృత్తమొనర్చుగాక!

ఏ విధముగు ప్రార్థనల నొనర్తుమో తదనుసారముగనే పురుషార్థపరులమై కర్మల నాచరించవలయును. ఇదియే ప్రార్థనయొక్క ముఖ్యోద్దేశ్యము. ॥3౫॥

35. O Creator of the Universe! O All holy and worthy of adoration! May we meditate on Thy adorable self. May Thou guide our understanding!.

౧౦౧. పరి త ఇత్యస్య వామదేవ ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, నిచృద్ గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

స జగదీశ్వరః కీదృశ ఇత్యుపదిశ్యతే.

ఆ జగదీశ్వరుడెటువంటివాడను విషయ మీ మంత్రమం దుపదేశింపబడినది.

౧౦౧ పరి తే దూడభో రథోఽస్మాఀ२ఽఅశ్నోతు విశ్వతః।

యేన రక్షసి దాశుషః॥౩౬॥

ప.వి:- పరి, తే, దూడభః, దుర్దభ ఇతి దుః + దభః, రథః, అస్మాన్, అశ్నోతు విశ్వతః, యేన। రక్షసి దాశుషః. ॥౩౬॥

పదార్థః :-(పరి) సర్వతః. (తే) తవ వ్యాపకేశ్వరస్య. (దూడభః) దుఃఖేన దంభితుం హింసితుం యోగ్యః. అత్ర దంభుధాతోః ఖల్ ప్రత్యయః. దురోదాశనాశదభధ్యేషు ఊత్వం వక్తవ్యముత్తరపదాదేశశ్చ ష్టుత్వమ్, అ. ౬.3.౧౦౯, ఏతత్సూత్రభాష్యోక్తవార్తికేననకార లోపేన చాస్య సిద్ధిః (రథః)రయతే జానాతి యేన స రథః. రథో రంహతే ర్గతికర్మణః స్థిరతేర్వా స్యాద్విపరీతస్య, రమమాణోఽస్మింస్తిష్ఠతీతి వా రపతే ర్వా రసతే ర్వా. ని. ౯.౧౧. (అస్మాన్) భవదాజ్ఞాసేవకాన్. (అశ్నోతు) అశ్నుతామ్ వ్యాప్నోతు. అత్ర వ్యత్యయేన పరస్మైపదమ్ (విశ్వతః) సర్వతః (యేన) జ్ఞానేన (రక్షసి) పాలయసి (దాశుషః) విద్యాదిదానకర్తౄన్. అయం. మంత్రః. శత. ౨. 3. ౨. ౪౦-౪౧. వ్యాఖ్యాతః.॥౩౬॥

అన్వయః :-హే జగదీశ్వర! త్వం యేన రథేన దాశుషో విశ్వతో రక్షసి స తే తవ దూడభో రథో విజ్ఞానం విశ్వతో రక్షితుమస్మాన్ పర్యశ్నోతు సర్వతః ప్రాప్నోతు. ॥౩౬॥

భావార్థః:-మనుష్యైః సర్వాభిరక్షకస్య పరమేశ్వరస్య విజ్ఞానస్య చ ప్రాప్తయే ప్రార్థనా పురుషార్థౌ నిత్యం కర్తవ్యౌ. యతో రక్షితాః సంతో వయమసద్విద్యాఽధర్మాదిదోషాంస్త్యక్త్వా సద్విద్యా ధర్మాది శుభగుణాన్ ప్రాప్య సదా సుఖినః స్యామేతి. ॥౩౬॥

పదార్థము :- ఓ జగదీశ్వరా! నీవు(యేన) ఏ యజ్ఞ [జ్ఞాన] ముద్వారా (దాశుషః) విద్య మున్నగు దానముల నొసగెడు విద్వాంసులను (విశ్వతః) సకలదిశలనుండి (రక్షసి) రక్షించుచుంటివో మరియు (దూడభః) జయముగల, అణచవీలుగాని (రథ) ఎల్లరెరుగ దగినట్టిసకలదిశలనుండి రక్షించదగిన (తే) నీ యొక్క విజ్ఞానమును

(అస్మాన్) నీ యాజ్ఞలను పాలించువారవము, సేవించువారవము నగు మాకు (పరి) సకలవిధములు (అశ్నోతు) ప్రాప్తించుగాక! ॥౩౬॥

భావార్థము :- మానవులు సమస్తమును రక్షించు పరమాత్మను, విజ్ఞానమును బడయుటకై నిత్యము ప్రార్థనోపాసనాదులద్వారా సేవించవలయును. అవిద్య, అధర్మము మున్నగు దోషములను త్యజించి ఉత్తమ విద్య, శ్రేష్ఠమగు ధర్మము మున్నగు శుభగుణములను బడసి సదా సుఖము ననుభవింతురు గాక! ॥౩౬॥

36. Oh God, may Thine immortal knowledge, wherewith Thou guardest the learned in all directions, come close from all sides!.

౧౦౨. భూర్భువరిత్యస్య వామదేవ ఋషిః, ప్రజాపతిర్దేవతా, బ్రాహ్మ్యుష్ణిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.

పునః స జగదీశ్వరః కిమర్థః ప్రార్థనీయ ఇత్యుపదిశ్యతే.

మరల యా జగదీశ్వరుని ఎందునిమిత్తము ప్రార్థించవలయునో ఈ మంత్రమునం దుపదేశింపబడియున్నది.

౧౦౨ భూర్భువః స్వః సుప్రజాః ప్రజాభిః స్యాꣳ సువీరో వీరైః సుపోషః పోషైః।
నర్య ప్రజాం మే పాహి శꣳస్య పశూన్మే పాహ్యథర్య పితుం మే పాహి॥౩౭॥

ప.వి:- భూః, భువః, స్వరితి స్వః, సుప్రజా ఇతి సు+ప్రజాః, ప్రజాభిరితి ప్ర+జాభిః, స్యామ్, సువీర ఇతి సు+వీరః, వీరైః సుపోష ఇతి సు+పోషః, పోషైః, నర్య, ప్రజామితి ప్ర+జామ్, మే, పాహి, శꣳస్య, పశూన్, మే, పాహి, అథర్య, పితుమ్, మే, పాహి. ॥౩౭॥

పదార్థః :-(భూః) ప్రియస్వరూపః ప్రాణః (భువః) బలనిమిత్త ఉదానః (స్వః) సర్వచేష్టానిమిత్తో వ్యానశ్చ తైః సహ (సుప్రజాః) శోభనా సుశిక్షాసద్విద్యాసహితాప్రజా యస్య సః (ప్రజాభిః) అనుకూలాభిః స్త్ర్యౌరసవిద్యాసంతాన మిత్రభృత్యరాజ్యపశ్వాదిభిః (స్యామ్) భవేయమ్ (సువీరః) శోభనా వీరాః శరీరాత్మ బలసహితా యస్య సః (వీరైః) శౌర్యధైర్య విద్యాశత్రు నివారణ ప్రజాపాలనకుశలైః (సుపోషః) శ్రేష్ఠాః పోషాః పుష్టయో యస్య సః (పోషైః) పుష్టికారకైరాప్తవిద్యాజనితై రోషధయుక్తైర్వ్యవహారైః (నర్య) నీతియుక్తేషు నృషు సాధుస్తత్సం బుద్ధౌ పరమేశ్వర! (ప్రజామ్) సంతానాదికామ్ (మే) మమ (పాహి) సతతం రక్ష (శంస్య) శంసి తుం సర్వథా స్తోతుమర్హ (పశూన్) గోఽశ్వహస్త్యాదీన్ (మే) మమ (పాహి) రక్షయ (అథర్య) సంశయరహిత. థర్వతిశ్చరతికర్మా. నిఘ. ౧౧.౧౯. థర్వతి సంశేతే యః సః థర్యో

న భద్రో౽భర్యస్తత్సంబుద్ధౌ. అత్ర వర్ణవ్యత్యయేన వకారస్థానే యకారః (పితుమ్) అన్నమ్. పితురిత్యన్ననామసు పఠితమ్. నిఘం.౨.౭. (మే) మమ (పాహి) రక్ష. అత్రోభయత్రాం తర్గతో ణ్యర్థః. అయం మంత్రః. శత. ౨. ౪. ౧. ౧-౬. వ్యాఖ్యాతః. ॥౩౭॥

అన్వయః :- హే నర్య! త్వం కృపయా మే మమ ప్రజాం పాహి. మే మమ పశూన్ పాహి. హే అథర్య! మే మమ పితుం పాహి. హే శంస్య! జగదీశ్వర! భవత్కృపయా౽హం భూర్భువః స్వః ప్రాణాపానవ్యానైర్యుక్తః సన్ ప్రజాభిః సుప్రజా వీరైః సువీరః పోషైః సహ చ సుపోషః స్యాం నిత్యం భవేయమ్.॥౩౭॥

భావార్థః :- మనుష్యై రీశ్వరోపాసనాజ్ఞాపాలన మాశ్రిత్య సునియమైః పురుషార్థేన శ్రేష్ఠప్రజావీరపుష్ట్యాది కారణైః ప్రజాపాలనం కృత్వా నిత్యం సుఖం సంపాదనీయమ్.॥౩౭॥

పదార్థము :- (నర్య) నీతియుక్తులగు మనుష్యులపై దయను జూపు నో పరమేశ్వరా! నీవు కరుణించి (మే) నా (ప్రజామ్) సన్తానము, ప్రజలు మున్నగువారిని (పాహి) రక్షింపుము (మే) నా (పశూన్) అశ్వములు, గోవులు, గజములు మున్నగు పశువులను (పాహి) కాపాడుము (అథర్వ) సందేహరహితమైన ఓ పరమేశ్వరా! నీవు (మే) నా (పితుమ్) అన్నమును (పాహి) రక్షించుము (శంస్య) స్తవనీయుడవు నగు ఓ జగదీశ్వరా! నీ కృపచే నేను (భూర్భువః స్వః) ప్రియస్వరూపమైన ప్రాణముతోను బలమునకు హేతువైన ఉదానముతోను సకల కార్యవ్యవహారములకు కారణమైన వ్యానవాయువులతోను కూడినవాడనై (ప్రజాభిః) నా కనుకూలముగ నడచుకొను పుత్రమిత్ర కళత్ర భాతృ భృత్యాదులతోను, విద్య, ధర్మము, పశువులు మున్నగు పదార్థములతోను (సుప్రజాః) ఉత్తమ విద్యాధర్మయుక్తమగు ప్రజల సహితుడనై (వీరైః) శౌర్య, ధైర్య, విద్యాదులందును, శత్రువులను దొలగించుటయందును, ప్రజాపాలనమునందును కుశలురగువారితోను (సువీరః) ఉత్తమ శూరవీరయుక్తుడనై (పోషైః) పుష్టికారకమగు పూర్ణవిద్యచే నుత్పన్నమగు వ్యవహారములతో (సుపోషః) ఉత్తమపుష్టిని ఉత్పన్న మొనర్చువాడనై (స్యామ్) సదా వ్యవహరించు చుందునుగాక. ॥౩౭॥

భావార్థము :- మానవులు ఈశ్వరోపాసనమును, ఆతని యాజ్ఞాపాలనమును ఆశ్రయించి ఉత్తమ నియమములతోను, ఉత్తమప్రజలతోను, వీర, శూరత్వ పుష్టి మున్నగు కారణములతోను ప్రజాపాలన మొనర్చి నిరంతరము సుఖములను సాధించుచుండ వలయును.॥౩౭॥

37. O God, friendly to the wise, do Thou protect my offspring. O worthy of praise do Thou protect my cattle. O God, above all suspicion, protect my food. O God, through Thy grace, in unison with the three lifewinds, Pran, Apan and Vyan, may I be rich in offspring, Well-manned with men, a hero with the heroes, and strong with wise and invigorating deeds.

౧౦౩. ఆగన్మేత్యస్యాసురిర్ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, అనుష్టుప్ ఛన్దః, గాంధారః, స్వరః.

అథాగ్నిశబ్దేనేశ్వర భౌతికావర్థావుపదిశ్యేతే.

ఇపుడు అగ్ని శబ్దముచే ఈశ్వరుని భౌతికాగ్నినిగూర్చి ఈ మంత్రముద్వారా ఉపదేశించబడుచున్నది.

౧౦౩ ఆగన్మ విశ్వవేదస మస్మభ్యం వసువిత్తమమ్।

అగ్నే సమ్రాడభి ద్యుమ్నమభి సహఽఆయచ్ఛస్వ ॥౩౮॥

ప.వి:-ఆ, అగన్మ, విశ్వవేదసమితి విశ్వ + వేదసమ్, అస్మభ్యమ్, వసువిత్తమమితి వసువిత్ + తమమ్, అగ్నే, సమ్రాడితి సమ్+రాట్, అభి, ద్యుమ్నమ్, అభి సహః, ఆ, యచ్ఛస్వ.॥౩౮॥

పదార్థః :-(ఆ) సమంతాత్ (ఆగన్మ) ప్రాప్నుయావ. అత్ర లిఙర్థే లుఙ్ మంత్రే ఘసహ్వర..ఇతి చ్లేర్లుక్. మ్వోశ్చ. అ. ౮. ౨. ౬౫. ఇతి మకారస్య నకారః (విశ్వవేదసమ్) యో విశ్వం వేత్తి స విశ్వవేదాః పరమేశ్వరః విశ్వం సర్వం సుఖం వేదయతి ప్రాపయతి స భౌతికోఽగ్నిర్వా. అత్ర విదిభుజిభ్యాం విశ్వే. ఉ. ౪. ౨౪౩. అనేనాసిః ప్రత్యయః (అస్మభ్యమ్) ఉపాసకేభ్యో యజ్ఞానుష్ఠాతృభ్యోవా (వసువిత్తమమ్) వసూన్ పృథివ్యాది లోకాన్వేత్తి సోఽతిశయితస్తమ్. పృథివ్యాదిలోకాన్ వేదయతి సూర్యరూపేణాగ్ని రేతాన్ ప్రకాశ్య ప్రాపయతి స వసువిత్. అతిశయేన వసువిదితి వసువిత్తమో వా తమ్ (అగ్నే) విజ్ఞానస్వరూపేశ్వర! విజ్ఞాపకో భౌతికో వా (సమ్రాట్) యః సమ్యగ్రాజతే ప్రకాశతే సః (అభి) ఆభిముఖ్యే (ద్యుమ్నమ్) ప్రకాశకారకముత్తమం యశః (ద్యుమ్నం) ద్యోతతేర్యశో వాఽన్నం వా. ని. ౫.౫. (అభి) ఆభిముఖ్యే (ద్యుమ్నమ్) ప్రకాశకారకముత్తమం యశః. ద్యుమ్నం ద్యోతతేర్యశో వాన్నం వా॥ నిఘం....౫.౫ (అభి) ఆభిముఖ్యే (సహః) ఉత్తమం బలమ్. సహ ఇతి బలనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨. ౯. (ఆ) సమంతాత్ (యచ్ఛస్వ) విస్తారయ విస్తారయతి వా. అత్ర పక్షే లడర్థే లోట్. ఆఙో యమహనః. ౧. ౩. ౨౮. అనేనాత్మనేపదమ్. ఆఙ్ పూర్వకో యమధాతు ర్విస్తారార్థే. అయం మంత్రః. శత. ౨. ౩. ౩. ౭.౮. వ్యాఖ్యాతః.॥౩౮॥

అన్వయః:-హే సమ్రాడగ్నే జగదీశ్వర! త్వమ్ అస్మభ్యం ద్యుమ్నం సహశ్చాభ్యాయచ్ఛస్వ విస్తారయ. ఏతదర్థం వయం వసువిత్తమం విశ్వవేదసం త్వామభ్యాగన్మ ప్రాప్నుయామేత్యేకః.

యః సమ్రాడగ్నేఽయమగ్నిరస్మభ్యం సహశ్చాభ్యా యచ్ఛతి సర్వతో విస్తారయతి తం వసువిత్తమం విశ్వవేదస మగ్నిం వయమభ్యాగన్మ ప్రాప్నుయామేతి ద్వితీయః. ॥౩౮॥

భావార్థః:-అత్ర శ్లేషాలంకారః. మనుష్యైః పరమేశ్వర భౌతికాగ్న్యోర్గుణ విజ్ఞానేన తదనుసారానుష్ఠానేన సర్వతః కీర్తిబలే నిత్యం విస్తారణీయ ఇతి.॥౩౮॥

పదార్థము :-(సమ్రాట్) ఓ ప్రకాశస్వరూపా! (అగ్నే) ఓ జగదీశ్వరా నీవు (అస్మభ్యమ్) ఉపాసకుల మగు మాకొరకు (ద్యుమ్నమ్) ప్రకాశస్వరూపమగు ఉత్తమయశస్సును (సహః) ఉత్తమ బలమును (అభ్యాయచ్ఛస్వ) సకలదిశలనుండి విస్తారముగ సమకూర్చు చున్నావు. కావున మేము (వసువిత్తమమ్) పృథివి మున్నగు లోకముల నెరుగువాడవును (విశ్వవేదసమ్) సమస్తసుఖముల నిచ్చువాడవు నగు నిన్ను (అభ్యాగన్మ) సమస్తవిధముల పొందెదముగాక! **[ఇది ప్రథమార్థము].**

(సమ్రాట్) ప్రకాశకమగు (అగ్నే) భౌతికాగ్ని (అస్మభ్యమ్) యజ్ఞానుష్ఠానముల నొనర్చు మాకొరకు (ద్యుమ్నమ్) ఉత్తమోత్తమ యశస్సును (సహః) ఉత్తమోత్తమ బలమును (అభ్యాయచ్ఛస్వ) సకలవిధములుగ విస్తారయుక్త మొనర్చుచున్నది. కావుననే మేము (వసువిత్తమమ్) పృథివి మున్నగు లోకములను సూర్యరూపముతో ప్రకాశపరచి లభింపజేయునదియు (విశ్వవేదసమ్) సకలసుఖముల నెరిగించునదియు నగు ఆ యగ్నిని (అభ్యాగన్మ) సర్వవిధముల పొందెదము గాక! **[ఇది ద్వితీయార్థము].**॥౩౮॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమునందు శ్లేషాలంకారము గలదు. మానవులు పరమేశ్వరునియొక్కయు, భౌతికాగ్నియొక్కయు గుణములను చక్కగా దెలిసికొని వానియనుసార మనుష్ఠించి కీర్తి బల యశస్సులను విస్తరింప జేయవలయును. ॥౩౮॥

38. O, Ocean of Light, the Omniscient, the best knower of all the worlds, and enjoyments may we well approach Thee. May Thou spread for us splendour and strength in all directions!.

౧౦౪. అయమగ్నిరిత్యస్యాసురిర్ఋషిః, అగ్ని ర్దేవతా, భురిగ్బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

అథేశ్వరభౌతికావగ్నీ ఉపదిశ్యేతే.

ఈ మంత్రమున ఈశ్వరుని, భౌతికాగ్నిని గూర్చి యుపదేశించబడుచున్నది.

౧౦౪ అయమగ్ని ర్గృహపతిర్గార్హపత్యః ప్రజాయా వసువిత్తమః।

అగ్నే గృహపతేఽభిద్యుమ్నమభి సహఽ ఆయచ్ఛస్వ ॥౩౯॥

ప.వి:- అయమ్, అగ్నిః, గృహపతిరితి గృహ+పతిః, గార్హపత్య ఇతి గార్హ+పత్యః, ప్రజాయా ఇతి ప్ర+జాయాః, వసువిత్తమ ఇతి వసువిత్+ తమః, అగ్నే, గృహపత ఇతి గృహ+పతే, అభి, ద్యుమ్నమ్, అభి, సహః, ఆ, యచ్ఛస్వ.॥౩౯॥

పదార్థః:-(అయమ్) ప్రత్యక్షో వక్ష్యమాణః (అగ్నిః) ఈశ్వరో విద్యుత్సూర్యో జ్వాలామయో భౌతికో వా (గృహపతిః) గృహాణాం స్థానవిశేషాణాం పతిః పాలనహేతుః (గార్హపత్యః) గృహపతినా సంయుక్తః. అత్ర గృహపతినా సంయుక్తే ఞ్యః. అ. ౪. ౪. ౯౦. అనేన ఞ్యః ప్రత్యయః. ఇదం పదం మహీధరాదిభిర్వ్యాకరణజ్ఞాన విరహత్వాత్ గృహస్య పతిః పాలక ఇత్యశుద్ధం వ్యాఖ్యాతమ్ (ప్రజాయాః) విద్యమానాయాః (వసువిత్తమః) యో వసూని ద్రవ్యాణి వేదయతి ప్రాపయతి సోఽతిశయితః (అగ్నే) అయమగ్నిః (గృహపతే) గృహైభిరక్షకేశ్వర! గృహాణాం పాలయితా వా (అభి) అభితః (ద్యుమ్నమ్) సుఖప్రకాశయుక్తం ధనమ్. ద్యుమ్నమితి ధననామసు పఠితమ్. నిఘం ౨.౧౦ (అభి) ఆభిముఖ్యే (సహః) ఉదకం బలం వా. సహ ఇత్యుదకనామసు పఠితమ్. నిఘం, ౧.౧౨. బలనామసు చ. నిఘం. ౨. ౯. (ఆ) సమంతాత్ క్రియాయోగే (యచ్ఛస్వ) సర్వతో దేహి. ఆ యచ్ఛతి విస్తారయతి వా. అత్ర పక్షే వ్యత్యయః సిద్ధిశ్చ పూర్వవత్. అయం మంత్రః. శత. ౨. ౪. ౧. ౯-౧౧ వ్యాఖ్యాతః.॥౩౯॥

అన్వయః:-హే గృహపతేఽగ్నే! పరమాత్మన్యోఽయం భవాన్ గృహపతిర్గార్హపత్యః ప్రజాయా వసువిత్తమోఽగ్నిరస్తి తస్మాత్త్వమస్మదర్థం ద్యుమ్నమభ్యాయచ్ఛస్వ సహశ్చాభ్యాయచ్ఛస్వేత్యేకః.

యస్మాద్ గృహపతిః ప్రజాయా వసువిత్తమో గార్హపత్యోఽయమగ్నిరస్తి తస్మాత్సోఽభిద్యుమ్నం సహశ్చాభ్యాయచ్ఛతి. ఆభిముఖ్యేన సమంతాత్ విస్తారయతీతి ద్వితీయః ॥౩౯॥

భావార్థః:-అత్ర శ్లేషాలంకారః. గృహస్థైర్యదేశ్వరముపాస్యైతస్యాజ్ఞాయాం వర్తిత్వాఽయమగ్నిః కార్యసిద్ధయే సంయోజ్యతే తదానేకవిధే ధనబలే అత్యంత విస్తారయతి. కుతః? ప్రజాయా మధ్యేఽస్యాగ్నేః పదార్థప్రాప్తయే సాధకతమత్వాదితి.॥౩౯॥

పదార్థము :-(గృహపతే) గృహపాలకా! (అగ్నే) పరమేశ్వరా! (అయమ్) ఈ నీవు (గృహపతిః) స్థానవిశేషముల పాలనకు హేతువవు (గార్హపత్యః) గృహపాలనమునకు సంయుక్తుడవు (ప్రజాయా వసువిత్తమః) ప్రజలకు సమస్త ధనములను ప్రాప్తింపజేయువాడవు (అగ్నిః) ప్రకాశస్వరూపుడవునై [యున్నావు. కావున అట్టి నీవు మాకు] (ద్యుమ్నమ్) సుఖము ప్రకాశములతో గూడిన భాగ్యములను (అభ్యాయచ్ఛస్వ) విరివిగనొసగుము. మరియు (సహః) ఉత్తమ బలపరాక్రమములను (అభ్యాయచ్ఛస్వ) బాగుగ నిమ్ము. **[ఇది మొదటి యర్థము].**

(గృహపతిః) ఉత్తమ స్థానములను పాలించుటకు హేతువును (ప్రజాయాః) పుత్ర, భ్రాతృ, మిత్ర, కళత్ర భృత్యాదులకు (వసువిత్తమః) ద్రవ్యాదులను సంపూర్ణముగ లభింపజేయునదియు (గార్హపత్యః) గృహములను పాలించెడి వారితో సంయుక్తమును నగు (అయమ్ అగ్నే) సూర్యుడు విద్యుత్తు, ప్రత్యక్షరూపములలో నున్న ఈ యగ్ని (గృహపతే అగ్నే) గృహములను పాలించు నీ యగ్ని మాకు (అభిద్యుమ్నమ్) సకలదిశలనుండి

శ్రేష్ఠధనములను (సహః) ఉత్తమ బలములను(అభ్యాయచ్ఛస్వ) సకల విధములుగ విస్తరింపజేయుచున్నది. [ఇది రెండవయర్థము].॥౩౯॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున శ్లేషాలంకారము గలదు. గృహస్థులు ఈశ్వరు నుపాసించుచు నాతని యాజ్ఞయందు ప్రవృత్తులై కార్యసిద్ధికై ఈ యగ్నిని సేవించుచుండు నప్పు డాయగ్ని అనేక విధముల ధన బలములను విస్తార మొనర్చుచున్నది. ఏలన నది ప్రజలకు సంపదలను గలుగజేయుటయం దత్యంత సిద్ధిని కలిగించునదై యున్నది. ॥౩౯॥

39. Lord of our houses, O God, Thou art the best Finder of riches for our children, Thou art the Protector of our hearths, and the Companion of the householders. Bestow splendour and strength on us!.

౧౦౫. అయమగ్నిః పురీష్యేత్యస్యాసురిరృషిః, అగ్నిర్దేవతా, నిచృదనుష్టుప్ ఛన్దః, గాంధారః స్వరః.

పునర్భౌతికోఽగ్నిః కీదృశ ఇత్యుపదిశ్యతే.

మరల నా భౌతికాగ్ని యెటువంటిదను విషయ మీ మంత్రమం దుపదేశింపబడుచున్నది.

౧౦౫ అయమగ్నిః పురీష్యో రయిమాన్ పుష్టివర్ధనః।
అగ్నే పురీష్యాభి ద్యుమ్నమభి సహఽఆ యచ్ఛస్వ ॥౪౦॥

ప.వి:- అయమ్, అగ్నిః, పురీష్యః, రయిమానితి రయి+మాన్, పుష్టి వర్ధన ఇతి పుష్టి+వర్ధనః, అగ్నే, పురీష్య, అభి, ద్యుమ్నమ్, అభి, సహః. ఆ, యచ్ఛస్వ ॥౪౦॥

పదార్థః :-(అయమ్)వక్ష్యమాణలక్షణః (అగ్నిః) పూర్వోక్తో భౌతికః (పురీష్యః) యే పృణంతి యాని కర్మాణి తాని పురీషాణి తేషు సాధుః (రయిమాన్) ప్రశస్తా రయయో ధనాని విద్యంతే యస్మిన్ సః. అత్ర ప్రశంసార్థే మతుప్. రయిరితి ధననామసు పఠితమ్ నిఘం. ౨. ౧౦ (పుష్టివర్ధనః) వర్ధయతీతి వర్ధనః పుష్టేర్వర్ధనః పుష్టివర్ధనః. (అగ్నే) సర్వోత్తమపదార్థ ప్రాపకేశ్వర! (పురీష్య) పృణన్తి పూరయన్తి సుఖాని యైర్గుణైస్తే పురీషాస్తేషు సాధుస్తత్సంబుద్ధౌ అభి (అభితః) దుమ్నమ్. విజ్ఞానసాధకమ్ (అభి) ఆభిముఖ్యే (సహః) శరీరాత్మబలమ్. (ఆ) సమంతాత్ క్రియాయోగే (యచ్ఛస్వ) విస్తారయ. అస్య సిద్ధిః పూర్వవత్. ॥౪౦॥

అన్వయః:- హే పురీష్యాగ్నే! విద్వంస్త్వం యోఽయం పురీష్యో రయిమాన్ పుష్టివర్ధనోఽగ్నిరస్తి తస్మాదభిద్యుమ్నమభిసహో వా యచ్ఛస్వ విస్తారయ. ॥౪౦॥

భావార్థః :- మనుష్యైః పరమేశ్వరానుగ్రహస్వపురుషార్థాభ్యామగ్నివిద్యాం ప్రాప్యానేకవిధం ధనం బలం చ సర్వతో విస్తారణీయమితి. ॥౪౦॥

పదార్థము :- (పురీష్యః) కర్మలను పూర్తియొనర్చుటయందు నేర్పరులును (అగ్నే) ఉత్తమోత్తమ పదార్థములను ప్రాప్తింపజేయువారును నగు ఓ విద్వాంసులారా! మీరు (అయమ్) ఈ (పురీష్యః) సమస్త సుఖములను పూర్ణమొనర్చుటయం దత్యుత్తమమైనట్టిదియు (రయిమాన్) సర్వోత్తమమగు ధనములతో గూడినదియు (పుష్టివర్ధనః) శక్తులను పెంపొందింపజేయునదియు నగు (అగ్నిః) ఏ భౌతికాగ్ని గలదో దానితో మా కొరకు (అభిద్యుమ్నమ్) ఉత్తమోత్తమ జ్ఞానమును ప్రాప్తింపజేయు ధనమును (అభిసహః) ఉత్తమోత్తమ శరీరాత్మల బలములను (ఆ యచ్ఛస్వ) సర్వవిధముల విస్తారపరచుడు. ॥౪౦॥

భావార్థము :- పరమేశ్వరుని కృపచేతను, స్వ పురుషార్థముచేతను మానవులు అగ్నివిద్యను సంపాదనమొనర్చి అనేక విధములగు ధనములను, బలములను విస్తరింపజేయవలయును. ॥౪౦॥

40. This fire assists us in the accomplishment of our deeds. It is rich, and furtherer of plenty. O God, the Giver of our comforts, bestow splendour and strength upon us!.

౧౦౬. గృహామేత్యస్యాసురిర్ఋషిః వాస్తురగ్నిర్దేవతా, ఆర్షీపంక్తి శ్ఛన్దః, పంచమః స్వరః.

అథ గృహాశ్రమానుష్ఠానముపదిశ్యతే. ఈ మంత్రమున గృహస్థాశ్రమ అనుష్ఠాన ముపదేశింపబడుచున్నది.

౧౦౬ గృహా మా బిభీత మా వేపధ్వమూర్జం బిభ్రతఽ ఏమసి।

ఊర్జం బిభ్రద్వః సుమనాః సుమేధా గృహానైమి మనసా మోదమానః ॥౪౧॥

ప. వి:- గృహాః, మా, బిభీత, మా, వేపధ్వమ్, ఊర్జమ్, బిభ్రతః, ఆ, ఇమసి, ఊర్జమ్, బిభ్రత్, వః, సుమనా ఇతి సు+మనాః, సుమేధా ఇతి సు+మేధాః, గృహాన్, ఆ, ఏమి, మనసా మోదమానః. ॥౪౧॥

పదార్థః:- (గృహాః) గృహ్ణన్తి బ్రహ్మచర్యాశ్రమానంతరం గృహాశ్రమం యే మనుష్యాస్తత్సం బుద్ధౌ (మా) నిషేధార్థే (బిభీత) భయం కురుత (మా) ప్రతిషేధే (వేపధ్వమ్) కంపధ్వమ్ (ఊర్జమ్) పరాక్రమమ్. (బిభ్రతః) ధారయంతః (ఆ) సమంతాత్ (ఇమసి) ప్రాప్నుమః. అత్రేదంతో మసీతీదాదేశః (ఊర్జమ్) అనేకవిధం బలమ్ (బిభ్రత్) ధారయన్ (వః) యుష్మాన్ (సుమనాః) శోభనం మనోవిజ్ఞానం యస్య సః (సుమేధాః) సుష్ఠు మేధా ధారణావతీ

సంగమికా ధీర్యస్య సః (గృహాన్) గృహాశ్రమస్థాన్ విదుషః (ఆ) సమంతాత్ (ఏమి) ప్రాప్నుయామ్. అత్ర లిఙర్థే లట్. (మనసా) విజ్ఞానేన (మోదమానః) హర్షోత్సాహయుక్తః. ఏతదాది మంత్రత్రయమ్. శత. ౨.3.3.౧౪. వ్యాఖ్యాతః.॥౪౧॥

అన్వయః :-హే బ్రహ్మచర్యేణ కృతవిద్యా గృహాశ్రమిణః! ఊర్జం బిభ్రతో గృహా మనుష్యా యూయం గృహాశ్రమం ప్రాప్నుత. తదనుష్ఠానాన్మా బిభీత మా వేపధ్వం చ. ఊర్జం బిభ్రతో వయం యుష్మాన్ గృహానేమసి సమంతాత్ ప్రాప్నువమః. వో యుష్మాకం మధ్యే స్థిత్వైవం గృహాశ్రమే వర్తమానః సుమనాః సుమేధా మనసా మోదమాన ఊర్జం బిభ్రత్సన్నహం సుఖాన్యేమి నిత్యం ప్రాప్నుయామ్.॥౪౧॥

భావార్థః:-మనుష్యైః పూర్ణబ్రహ్మచర్యాశ్రమం సంసేవ్య యువావస్థాయాం స్వయంవరవిధానేన స్వతుల్యస్వభావవిద్యారూపబలవతీం సుపరీక్షితాం స్త్రీముద్వాహ్య శరీరాత్మబలం సంపాద్య సంతానోత్పత్తిం విధాయ. సర్వైః సాధనైః సద్వ్యవహారేషు స్థాతవ్యమ్. నైవ కేనాపి గృహాశ్రమానుష్ఠానాత్కదాచిద్భేతవ్యం కంపనీయం చ కుతః? సర్వేషాం సద్వ్యవహారాణామాశ్రమాణాం చ గృహాశ్రమో మూలమస్త్యత ఏష సమ్యగనుష్ఠాతవ్యః. నైతేన వినా మనుష్య వృద్ధీ రాజ్యసిద్ధిశ్చ జాయతే. ॥౪౧॥

పదార్థము :- బ్రహ్మచర్యాశ్రమమందు సమస్త విద్యలను గ్రహించిన ఓ గృహస్థులారా! (ఊర్జమ్) శౌర్యము మున్నగు పరాక్రమములను (బిభ్రతః) ధరించిన వారును (గృహాః) బ్రహ్మచర్యాశ్రమము పిదప గృహస్థాశ్రమమున ప్రవేశించదలచినవారును నగు ఓ మానవులారా! మీరు గృహస్థాశ్రమమున యథావిధిగ ప్రవేశించుడు. అట్టి గృహస్థాశ్రమముయొక్క అనుష్ఠానమువల్ల (మా బిభీత) భయపడవలదు (మా వేపధ్వమ్) కంపించకుడు. శౌర్యము మున్నగు పరాక్రమములు గలిగిన మేము (గృహాన్) గృహస్థులైయున్న మీకు (ఏమసి) సదాప్రాప్తించు చుందుముగాక! మరియు (వః) మీమధ్య స్థిరపడి ఇట్లు గృహస్థాశ్రమమున నుండి (సుమనాః) ఉత్తమ జ్ఞానినై (సుమేధాః) ఉత్తను బుద్ధిగలవాడనై (మనసా) విజ్ఞానముతో గూడ (మోదమానాః) హర్ష, ఉత్సాహములతో (ఊర్జమ్) అనేక బలములను (బిభ్రత్) ధరించుచు అత్యంత సుఖములను నేను(ఏమి) నిరంతరము పొందెదనుగాక! ॥౪౧॥

భావార్థము :-మానవులు సంపూర్ణ బ్రహ్మచర్యాశ్రమమును సేవించి యువావస్థయందు స్వయంవర విధిగా తనకు సమానమైన స్వభావము, విద్య, బుద్ధి, రూపము, బలము మున్నగు గుణములు గల స్త్రీని పరీక్షించుకొని, వివాహమాడి శరీర ఆత్మల బలములను సంపాదించి సంతానవంతులై సకల సాధనములద్వారా ఉత్తమ వ్యవహారములందు పాల్గొనుచుండవలెను. మనుష్యు లెవ్వరును గృహస్థాశ్రమమును గూర్చి భయపడవలదు. ఏలన సద్వ్యవహారములు, సకల ఆశ్రమములకు గృహస్థాశ్రమమే మూలము. కాబట్టి గృహస్థాశ్రమమును చక్కగా అనుష్ఠించవలెను. ఈ గృహస్థాశ్రమము లేకుండా మానవుల వృద్ధి, రాజ్యము మున్నగు వ్యవహారసిద్ధి ఎన్నటికిని సాధ్యము గాదు. ॥౪౧॥

41. Fear not, nor tremble Ye, O householders. We, bearing strength, come to Ye. May I bearing strength, intelligent and happy, rejoicing in my mind, enjoy all pleasures and approach the householders!.

౧౦౭. యేషామిత్యస్య శంయుర్ఋషిః, వాస్తుపతిరగ్నిర్దేవతా, అనుష్టుప్ ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

పునస్తే గృహాశ్రమిణః కీదృశాః సన్తీత్యుపదిశ్యతే.

ఆ గృహస్థు లెట్టివారను విషయ మీ మంత్రమునం దుపదేశింపబడినది.

౧౦౭ యేషామధ్యేతి ప్రవసన్యేషు సౌమనసో బహుః।

గృహానుపహ్వయామహే తే నో జానన్తు జానతః ॥౪౨॥

ప.వి:- యేషామ్, అధ్యేతీత్యధి+ ఏతి, ప్రవసన్నితి ప్ర+వసన్, యేషు, సౌమనసః బహుః, గృహాన్, ఉప, హ్వయామహే, తే, నః, జానన్తు, జానతః.॥౪౨॥

పదార్థః :- (యేషామ్) గృహస్థానామ్. అత్ర అధీగర్థదయేశాం కర్మణి. అ. ౨. ౩. ౫౨. ఇతి కర్మణి షష్ఠీ (అధ్యేతి) స్మరతి (ప్రవసన్) ప్రవాసం కుర్వన్ (యేషు) గృహస్థేషు (సౌమనసః) శోభనం మనః సుమనస్తస్యాయమానందః సుహృద్భావః. అత్ర తస్యేదమిత్యణ్ (బహుః) అధికః. (గృహాన్) గృహస్థాన్. (ఉప) సామీప్యే (హ్వయామహే) శబ్దయామహే (తే) గృహస్థాః (నః) అస్మాన్ ప్రవసతోఽతిథీన్ (జానంతు) విదన్తు. (జానతః) ధార్మికాన్ విదుషః. ॥౪౨॥

అన్వయః:- ప్రవసన్నతిథిర్యేషామధ్యేతి యేషు బహుః సౌమనసోఽస్తి. తాన్ గృహస్థాన్ వయమతిథయ ఉపహ్వయామహే. యే సుహృదో గృహస్థాస్తే జానతో నోఽస్మానతిథీన్ జానంతు.॥౪౨॥

భావార్థః:- గృహస్థైః సర్వైర్ధార్మికైర్విద్వద్భిరతిథిభిః సహ గృహస్థైః సహాతిథిభిశ్చాత్యంతః సుహృద్భావో రక్షణీయో నైవ దుష్టైః సహ, తేషాం సంగే సరస్పరం సంలాపం కృత్వా విద్యోన్నతిః కార్యా. యే పరోపకారిణో విద్వాంసోఽతిథయః సంతి తేషాం గృహస్థైర్నిత్యం సేవా కార్యా నేతరేషామితి. ॥౪౨॥

పదార్థము :- (ప్రవసన్) ప్రవాసమొనర్చుచు [అతిథి] (యేషామ్) ఏ గృహస్థులను (అధ్యేతి) స్మరించునో మరియు (యేషు) ఏ గృహస్థులందు (బహుః) అధికముగ (సౌమనసః) చక్కని మనస్సుగలదో, అట్టి (గృహాన్)

గృహస్థులను [అతిథులమగు మేము] (ఉపహ్వాయామహే) [ప్రేమతో ఆహ్వానించు గృహస్థులను] మేము సదా ప్రశంసించుచుందుము. (తే) వారు (జానతః) ధార్మికులు ఎరుగుచు (నః) అతిథులమగు మమ్ము (జానన్తు) యథావతుగ తెలిసికొందురుగాక! ॥౪౨॥

భావార్థము :- ధార్మికులగు అతిథుల యెడ గృహస్థులును, గృహస్థుల యెడ అతిథులును అత్యంత ప్రీతి గలిగి యుండవలెను. మోసకారులను, టక్కరులను దూరముగ నుంచవలెను. విద్వాంసుల సాంగత్యము (సత్సంగము)లచే పరస్పరము సంభాషించి (శంకా సమాధానములద్వారా) విద్యను ఉన్నతి చేయవలయును. పరోపకారులును, విద్వాంసులు నైన అతిథులను గృహస్థులు నిరంతరము సేవించుచు ఇతర డాంబికులను దూరముంచవలెను. ॥౪౨॥

42. We praise the householders, whom the guest staying far from home remembers and whom he loves much. The loving householders welcome us, the religious guests.

౧౦౮. ఉపహూతా ఇత్యస్య శంయుర్బార్హస్పత్య ఋషిః, వాస్తుపతి ర్దేవతా, భురిగ్జగతీ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

పునః స కీదృశః సంపాదనీయ ఇత్యుపదిశ్యతే.

మరల నా గృహస్థాశ్రమమును ఎట్లు సాధించవలయు నను విషయ మీ మంత్రమున నుపదేశించబడినది.

౧౦౮ ఉపహూతాఽ ఇహ గావఽ ఉపహూతాఽ అజావయః।

అథో ఽఅన్నస్య కీలాలఽఉపహూతో గృహేషు నః।

క్షేమాయ వః శాన్త్యై ప్రపద్యే శివꣳ శగ్మꣳ శంయోః శంయోః ॥౪౩॥

ప.వి:- ఉపహూతా ఇత్యుప + హూతాః, ఇహ, గావః ఉపహూతా ఇత్యుప+ హూతాః అజావయః, అథోఽ ఇత్యథో అన్నస్య, కీలాలః, ఉపహూత ఇత్యుప+హూతః, గృహేషు, నః, క్షేమాయ, వః, శాన్త్యై, ప్ర, పద్యే, శివమ్, శగ్మమ్, శంయోరితి శమ్+యోః, శంయోరితి శమ్+యోః. ॥౪౩॥

పదార్థః :- (ఉపహూతాః) సామీప్యం ప్రాపితాః. (ఇహ) అస్మిన్గృహాశ్రమే సంసారే వా (గావః) దుగ్ధప్రదా ధేనవః. (ఉపహూతాః) సామీప్యం ప్రాపితాః, (అజావయః) అజాశ్చావయశ్చ తే

(అథో) అనంతరే, (అన్నస్య) ప్రాణధారణస్య నిరంతరసుఖస్య చ హేతుః. కృవ్ర్యా.... ఉ. 3. ౧౦. ఇత్యనధాతో ర్నః ప్రత్యయః. ధాప్పావస్యజ్య...., ఉ.3. ౬. ఇత్యత ధాతోర్నః ప్రత్యయః (కీలాలః) ఉత్తమాన్నాది పదార్థసమూహః. కీలాలం ఇత్యన్ననామసు పఠితమ్. నిఘం ౨.౭. (ఉపహూతః) సమ్యక్ ప్రాపితః. (గృహేషు) నివసనీయేషు ప్రాసాదేషు (నః) అస్మాకమ్ (క్షేమాయ) రక్షణాయ (వః) యుష్మాకమ్) (శాంత్యై) సుఖాయ (ప్రపద్యే) ప్రాప్నోమి (శివమ్) కల్యాణమ్ (శగ్మమ్) సుఖమ్ (శంయోః) కల్యాణవతః సాధనాత్కర్మణః సుఖవతో వా (శంయోః) సుఖాత్. అత్రోభయత్ర కంశంభ్యాం వభయుస్తితుతయసః అ. ౫. ౨. ౧౩౮. ఇతి శవో యుస్ప్రత్యయః. శివం శగ్మం చేతి సుఖనామసు పఠితమ్. నిఘం 3.౬. ॥౪3॥

అన్వయః :-ఇహాస్మిన్ సంసారే వో యుష్మాకం శాంత్యై నోఽస్మాకం క్షేమాయ గృహేషు గావ ఉపహూతా అజావయ ఉపహూతా అథోఽన్నస్య కీలాల ఉపహూతోఽస్త్వేవం కుర్వన్నహం గృహస్థః శంయోః శివం శగ్మం చ ప్రపద్యే.॥౪3॥

భావార్థః :-గృహస్థైరీశ్వరోపాసనాజ్ఞాపాలనాభ్యాం గోహస్త్యశ్వాదీన్ పశూన్ భక్ష్యభోజ్యలేహ్యచూష్యాన్ పదార్థాంశ్చోపసంచిత్య స్వేషామన్యేషాం చ రక్షణం కృత్వా విజ్ఞానధర్మపురుషార్థై రైహిక పారమార్థికే సుఖే సంసేధనీయే నైవ కేనచిదాలస్యే స్థాతవ్యమ్. కింతు యే మనుష్యాః పురుషార్థవంతో భూత్వా ధర్మేణ చక్రవర్తిరాజ్యాదీనుపార్జ్య సంరక్ష్యేన్నియ సుఖాని ప్రాప్నువంతి తే శ్రేష్ఠా గణ్యన్తే నేతరే. ॥౪3॥

పదార్థము :-(ఇహ) ఈ గృహస్థాశ్రమమున, ప్రపంచమందు (వః) మీయొక్క (శాన్త్యై) సౌఖ్యములకై (నః) మాయొక్క (క్షేమాయ) రక్షణకొరకు (గృహేషు) నివాసమొనర్పదగిన స్థానములందు (గావః) పాలనిచ్చు ఆవులు (ఉపహూతాః) సమీపమందే లభించుగాక! (అజావయః) గొర్రెలు, మేకలు మున్నగు పశువులు (ఉపహూతాః) సమీపముననే లభించుగాక! (అథో) తరువాత (అన్నస్య కీలాలః) ప్రాణముల ధరింపజేయు అన్నము మున్నగు పదార్థములు (ఉపహూతాః) సులభముగ లభించుగాక! [ఈ యన్నిటిని సంరక్షించుచు గృహస్థుడనగు నేను] (శంయోః) సకలవిధ సుఖసాధనములచే (శివమ్) శుభము [కల్యాణము]లను (శగ్మమ్) ఉత్తమ సుఖములను (ప్ర పద్యే) పొందుదునుగాక! ॥౪3॥

భావార్థము :-మానవులు ఈశ్వరోపాసన నొనర్చుచు, ఆతని యాజ్ఞలను పాలించుచు, గోవులు, గజములు, అశ్వములు మున్నగు పశుసంపదలను, భక్ష్య భోజ్య,లేహ్య చోష్యాది యోగ్య స్వాదుపదార్థములను సంగ్రహమొనర్చియు, స్వకీయ పరకీయ రక్షణ మొనర్చియు, జ్ఞాన ధర్మ విద్య పురుషార్థములద్వారా ఇహ పరలోక సుఖములను సాధించవలయును. ఏ మనుష్యుడును సోమరియై యుండరాదు. ప్రజలెల్లరును పురుషార్థపరులై ధర్మయుక్తముగ చక్రవర్తి రాజ్యము మున్నగు ధనములను సంగ్రహమొనర్చి వానిని బాగుగ రక్షించుచు ఉత్తమ

సుఖములను బడయవలయును. కాని దీనికి విరుద్ధముగ మానవులు వ్యవహరించవలదు. అట్లు వ్యవహరించువారికి ఎన్నటికిని సుఖము గలుగదు. ॥౪౩॥

43. May we in this world get. cows, goats, sheep and abundant food in our houses. I come to you for safety and quietude. May I acquire mundane and celestial joy and felicity.

౧౦౯. ప్రఘాసిన ఇత్యస్య ప్రజాపతిర్ఋషిః, మరుతో దేవతా, గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

పునర్గృహస్థైః కిం కర్తవ్యమిత్యుపదిశ్యతే.

మరల గృహస్థులు ఏవిధమగు కర్మలాచరించవలయు నను విషయ మీ మంత్రమున ఉపదేశింపబడినది.

౧౦౯ ప్రఘాసినో హవామహే మరుతశ్చ రిశాదసః। కరమ్భేణ సజోషసః ॥౪౪॥

ప.వి:- ప్రఘాసిన ఇతి ప్ర+ఘాసినః, హవామహే, మరుతః, చ, రిశాదసః, కరంభేణ సజోషస ఇతి స+జోషసః ॥౪౪॥

పదార్థః :-(ప్రఘాసినః) ప్రఘస్తుమత్తుం శీలమేషాం తాన్. (హవామహే) ఆహ్వయామహే (మరుతః) విదుషోఽతిథీన్ (చ) సముచ్చయే (రిశాదసః) రిశాన్ దోషాన్ శత్రూంశ్చాదంతి హింసంతి తాన్ (కరంభేణ) అవిద్యాహింసనేన. అత్ర కృ హింసాయామిత్యస్మాద్ధాతోర్బాహుల కాదౌణాదికోఽంభచ్ ప్రత్యయః. (సజోషసః) సమానప్రీతిసేవినః. అయం మంత్రః. శత. ౨. ౪. ౩. ౨౧ వ్యాఖ్యాతః. ॥౪౪॥

అన్వయః:- వయం కరంభేణ సజోషసో రిశాదసః ప్రఘాసినోఽతిథీన్మరుత ఋత్విజశ్చ హవామహే. ॥౪౪॥

భావార్థః :- మనుష్యైర్వైద్యాన్‌శూరవీరాన్‌యజ్ఞసంపాదకాన్ మనుష్యానాహూయ సేవిత్వా తేభ్యో విద్యాశిక్షా నిత్యం సంగ్రాహ్యాః. ॥౪౪॥

పదార్థము :- మేము (కరమ్భేణ) అవిద్య యను దుఃఖములనుండి వేరై (సజోషసః) సమానముగ ప్రేమను జూపువారిని (రిశాదసః) దోషములను నాశమొనర్చువారిని (ప్రఘాసినః) పక్వమొనర్చిన పదార్థముల నారగించు (మరుతః) అతిథులను (చ) మరియు [యజ్ఞముల నొనర్చు విద్వాంసులను] (హవామహే) సత్కార పూర్వకముగ ప్రతినిత్యము ఆహ్వానించుచుండెదముగాక! ॥౪౪॥

భావార్థము :- గృహస్థులు విద్వాంసులను, వైద్యులను, శూరులను, వీరులను, యజ్ఞములను సాధించువారిని పిలుచుకొని వారిని యథోచితముగ, సత్కారపూర్వకముగ సేవించి ఉత్తమోత్తమ విద్యాశిక్షలను నిరంతరము పొందుచుండవలెను. ॥౪౪॥

44. We invocate the guests, who are delightful, free from ignorance, removers of sins, eaters of the food well cooked, and full of knowledge.

౧౧౦. యద్ గ్రామ ఇత్యస్య ప్రజాపతిర్ఋషిః, మరుతో దేవతా, స్వరాడనుష్టుప్ ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

పున ర్గృహస్థకృత్యముపదిశ్యతే. మరల గృహస్థుల కర్మ లీ మంత్రమం దుపదేశింపబడినవి.

౧౧౦ యద్గ్రామే యదరణ్యే యత్సభాయాం యదిన్ద్రియే।

యదేనశ్చకృమా వయమిదన్తదవ యజామహే స్వాహా ॥౪౫॥

ప.వి:-యత్, గ్రామే, యత్, అరణ్యే యత్, సభాయామ్, యత్, ఇన్ద్రియే, యత్, ఏనః, చకృమ, వయమ్, ఇదమ్, తత్, అవ, యజామహే స్వాహా.॥౪౫॥

పదార్థః:-(యత్) యస్మిన్ వక్ష్యమాణే (గ్రామే) శాలాసముదాయే గృహస్థైః సేవితే. గ్రామ ఇత్యుపలక్షణం నగరాదీనామ్. (యత్) యస్మిన్వక్ష్యమాణే (అరణ్యే) వానప్రస్థైః సేవిత ఏకాంతదేశే వనే (యత్) యస్యాం వక్ష్యమాణాయామ్ (సభాయామ్) విద్వత్సమూహ శోభితాయామ్ (యత్) యస్మిఞ్ఛ్రేష్ఠే (ఇన్ద్రియే) మనసి శ్రోత్రాదౌ వా (యత్) వక్ష్యమాణమ్ (ఏనః) పాపమ్ (చకృమ) కుర్మహే కరిష్యామో వా. అత్ర లడ్ లృటో ర్థే లిట్. అన్యేషామపీతి దీర్ఘశ్చ. (వయమ్) కర్మానుష్ఠాతారో గృహస్థాః (ఇదమ్) ప్రత్యక్షమనుష్ఠీ యమానం కరిష్యమాణం వా. (తత్) కర్మ (అవ) దూరీకరణే (యజామహే) సంగచ్ఛామహే (స్వాహా) సత్యవాచా. స్వాహేతి వాఙ్నామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧. ౧౧. అయం మంత్రః. శత. ౨. ౪. 3. ౨౫. వ్యాఖ్యాతః ॥౪౫॥

అన్వయః :-వయం యద్ గ్రామే యదరణ్యే యత్సభాయాం యదిన్ద్రియే యద్యత్రైనశ్చకృమస్తదవ యజామహే దూరీకుర్మః. యద్యత్ర తత్ర స్వాహా సత్యవాచా పుణ్యకర్మ చకృమ తత్తత్సర్వం సంగచ్ఛామహే.॥౪౫॥

భావార్థః:-చతురాశ్రమస్థైర్మనుష్యైర్మనసా వాచా కర్మణా సదా సత్యం కర్మాచర్య పాపం చ త్యక్త్వా సభావిద్యాశిక్షాప్రచారేణ ప్రజాయాః సుఖోన్నతిః కార్యేతి.॥౪౫॥

పదార్థము :-(వయమ్) కర్మానుష్ఠాన మొనర్చెడి మేము (యత్, గ్రామే) గృహస్థులచే సేవించబడిన గ్రామమున (యత్,అరణ్యే) వానప్రస్థులచే సేవించబడిన వనమున (యత్ సభాయామ్) విద్వాంసులు సేవించు

సభయందు (యత్, ఇన్ద్రియే) యోగులు సేవించిన మనః శ్రోత్రాదుల [ఇంద్రియముల సేవ]యందు స్థితమై యుండి (ఏనః) ఏ యే పాపములను, అధర్మ కర్మలను (చకృమ) చేసితిమో, చేయుదుమో (ఇదమ్ తత్) ఆ యన్నిటిని (అవ యజామహే) దూరమొనర్చుచుండెదముగాక! మరియు ఆ యా స్థానములందు (స్వాహా) సత్యవాక్కులచే పుణ్య, ధర్మకార్యములు (చకృమ) ఆచరించదగినవి (తత్) ఆ యన్నిటిని (యజామహే) పొందుచుండెదము గాక! ॥౪౫॥

భావార్థము :- నాలుగాశ్రమములందుండు మానవులు మనోవాక్కాయ కర్మలచే సదా సత్కర్మలాచరించుచు అధర్మపాపకృత్యములను వదలివేయుచు విద్వాంసుల సభలను నెలకొల్పి ఉత్తమ విద్యాశిక్షలను ప్రచారమొనర్చి ప్రజల సుఖములను అభివృద్ధి పరచవలయును. ॥౪౫॥

45. May we forsake each sinful act that we have commited in village or solitude, in an assembly or corporeal sense. Let every man so resolve.

౧౧౧. మో షూ ణ ఇత్యస్యాగస్త్య ఋషిః, ఇన్ద్రమారుతౌ దేవతే, భురిక్పంక్తిశ్ఛన్దః. పంచమః స్వరః.

ఈశ్వరశూరవీరసహాయేన యుద్ధే విజయో భవతీత్యుపదిశ్యతే.

ఈశ్వరానుగ్రహముచేతను, శూరుల పరాక్రమశాలుర సహాయము చేతను, యుద్ధమున విజయము లభించగలదను విషయము చెప్పబడినది.

౧౧౧ మో షూణఉ ఇన్ద్రాత్ర పృత్సు దేవైరస్తి హి ష్మా తే శుష్మిన్నవయాః।
మహశ్చిద్యస్య మీఢుషో యవ్యా హవిష్మతో మరుతో వన్దతే గీః ॥౪౬॥

ప.వి:- మోఉఇతి మో, సూ, నః, ఇన్ద్ర, అత్ర, పృత్స్వితి, పృత్+ సు, దేవైః, అస్తి, హి, స్మ, తే, శుష్మిన్, అవయా ఇత్యవ+యాః, మహః, చిత్, యస్య, మీఢుషః యవ్యా, హవిష్మతః, మరుతః, వన్దతే, గీః. ॥౪౬॥

పదార్థః:-(మో) నిషేధార్థే (సూ) శోభనార్థే నిపాతస్య చేతి దీర్ఘః (నః) అస్మాన్ (ఇన్ద్ర) జగదీశ్వర సువీర వా అత్ర అస్మిన్ సంసారే (పృత్సు) సంగ్రామేషు. పృత్స్వితి సంగ్రామనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨. ౧౭. (దేవైః) విద్వద్భిః శూరైః (అస్తి) (హి) ఖలు (స్మ) వర్తమానే. నిపాతస్య చేతి దీర్ఘః (తే) తవ. (శుష్మిన్) అనంతబలవన్! పూర్ణబలవన్ వా. శుష్మమితి బలనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨.౯. (అవయాః) అవయజతే వినిగృహ్ణాతి (మహః)

మహత్తరమ్ (చిత్) ఉపమార్థే (యస్య) వక్ష్యమాణస్య (మీఢుషః) విద్యాదిసద్గుణసేచకాన్ (యవ్యా) యవేషు సాధూని హవీంషి యవ్యాని. అత్ర శేశ్ఛందసీతి శేర్లోపః (హవిష్మతః) ప్రశస్తాని హవీంషి విద్యంతే యేషు తాన్ (మరుతః) ఋత్విజః. (వందతే) స్తౌతి. తద్గుణాన్ప్రకాశయతి (గీః) వాణీ. గీరితి వాఙ్నామసు పఠితమ్ నిఘం. ౧. ౧౧. అయం మంత్రః శత. ౨. ౪. ౩. ౨౬-౨౭ వ్యాఖ్యాతః.॥౪౬॥

అన్వయః :- హే ఇన్ద్ర శూరవీరేశ్వర! కృపయా త్వమత్ర పృత్సు దేవైర్విద్వద్భిః సహితాన్ నోఽస్మాన్ సు రక్ష మో హింధి. హే శుష్మిన్! స్మ తే తవ మహో గీర్హవిష్మతో మీఢుషో హవిష్మతో మరుతో వందతే చిదేతే త్వాం సతతం వందన్తేఽభివాద్యానందయంతీవ యోఽవయా యజమానోఽస్తి స త్వదాజ్ఞయా యాని యవ్యా యవ్యాని హవీంష్యగ్నౌ జుహోతి తాని సర్వాన్ ప్రాణినః సుఖయంతీతి. ॥౪౬॥

భావార్థః :- అత్రోపమాలంకారః. యదా మనుష్యాః పరమేశ్వరమారాధ్య సమ్యక్ సామగ్రీః కృత్వా యుద్ధేషు శత్రూన్ విజిత్య చక్రవర్తిరాజ్యం ప్రాప్య సంపాల్య మహాంతమానందం సేవంతే తదా సురాజ్యం జాయత ఇతి. ॥౪౬॥

పదార్థము :- (ఇన్ద్ర) ఓ శూరవీరా! నీవు (అత్ర) ఈ లోకమున (పృత్సు) యుద్ధములందు (దేవైః) విద్వాంసులతో గూడ (నః) మమ్ము (సు) చక్కగా కాపాడుము (మో) హింసింపకుము(సుష్మిన్)సంపూర్ణశక్తి శాలివగు ఓ శూరుడా! (హి) నిశ్చయముగ (చిత్) ఎట్లు (తే) నీయొక్క (మహః) గొప్పదైన (గీః) వేద ప్రమాణములతోగూడిన వాణి (మీఢుషః) విద్య మున్నగు ఉత్తమగుణములను సేచన మొనర్చువారిని (హవిష్మతః) ఉత్తమోత్తమమైన హవిస్సు గలవారిని (మరుతః) అన్నిఋతువులందును యజ్ఞమొనర్చు యాజ్ఞికులను (వన్దతే) ప్రశంసించుచు [గుణముల ప్రకాశపరచునట్లు, విద్వాంసులు నీ గుణములను మా నిమిత్తము నిరంతరము ప్రకాశపరచి ఆనందితు లగుచున్నట్లు] (అవయాః) యజ్ఞమొనర్చు యజమాని నీ యాజ్ఞచే (యవ్యా) ఏ యుత్తమ యవలు మున్నగు అన్నముల నగ్నియందు హోమమొనర్చుచున్నాడో, అట్టి 'హుత' పదార్థములు సకలప్రాణులకు సుఖముల నొసగుచున్నవి. ॥౪౬॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున ఉపమాలంకారము గలదు. మానవులు పరమేశ్వరు నారాధించుచు, సమస్త సామగ్రిని చక్కగా సంగ్రహపరచికొని, యుద్ధమున శత్రువులను జయించి, చక్రవర్తి రాజ్యమును పొంది, చక్కగా ప్రజాపాలన మొనర్చుచు అధికానందము పొందినపుడే యది ఉత్తమ రాజ్యమగుచున్నది. ॥౪౬॥

46. O God, protect us in battles, in this world, with the help of heroes and destroy us not, O mighty hero, verily, as the vedic voice, replete with noble virtues, offering oblations, displays the qualities of the larned worshippers, so does the worshipper, put oblations into the fire, which contribute to the happiness of mankind.

౧౧౨. అక్రన్నిత్యస్యాగస్త్య ఋషిః, అగ్ని ర్దేవతా, విరాడనుష్టుప్ ఛన్దః, గాంధారః స్వరః.
కే యజ్ఞయుద్ధాదికర్మాణి కర్తుం యోగ్యా భవంతీత్యుపదిశ్యతే.
యజ్ఞ యుద్ధాదికర్మ లొనర్చుటకు యోగ్యు లెవరు? అను విషయ మీ మంత్రమునం దుపదేశించబడినది.

౧౧౨ అక్రన్ కర్మ కర్మకృతః సహ వాచా మయోభువా।
దేవేభ్యః కర్మ కృత్వాస్తం ప్రేత సచాభువః ॥౪౭॥

ప. వి:-అక్రన్ కర్మ, కర్మకృత ఇతి కర్మ + కృతః, సహ, వాచా, మయోభువేతి మయః +భువా, దేవేభ్యః, కర్మ, కృత్వా, అస్తమ్, ప్ర, ఇత, సచా భువ ఇతి సచా+భువః.॥౪౭॥

పదార్థః:-(అక్రన్) కుర్వన్తి అత్ర లిఙ [లడ]ర్థే లుఙ్. మంత్రే ఘసహ్వర... ఇతి ప్లేర్లుక్ (కర్మ) కర్తురీప్సితతమం కర్మ. అ. ౧. ౪. ౪౯. కర్తుర్యదీప్సితమభీష్టయోగ్యం చేష్టామయముత్క్షేపణాదికమస్తి తత్కర్మ. (కర్మకృతః) యే కర్మాణి కుర్వన్తి తే (సహ) సంగే (వాచా) వేద వాణ్యా. స్వకీయయా వా (మయోభువా) యా మయః సుఖం భావయతి తయా సత్యప్రియమంగలకారిణ్యా.మయ ఇతి సుఖనామసు పఠితమ్. నిఘం ౩. ౬. అత్రాంతర్గతో ణ్యర్థఃక్విప్చేతి క్విప్. (దేవేభ్యః) విద్వద్భ్యో దివ్యగుణసుఖేభ్యో వా (కర్మ) క్రియమాణమ్ (కృత్వా) అనుష్ఠాయ (అస్తమ్) సుఖమయం గృహమ్. అస్తమితి గృహనామసు పఠితమ్. నిఘం ౩.౪. ((ప్ర) ప్రకృష్టార్థే (ఇత) ప్రాప్నువంతి. అత్ర వ్యత్యయో లడర్థే లోట్ చ (సచాభువః) యే సచా పరస్పరమనుషఙ్గిణో భవంతి తే. అయం మంత్రః. శత. ౨. ౪. ౩. ౨౯. వ్యాఖ్యాతః. ॥౪౭॥

అన్వయః :-యే మయోభువా వాచా సహ సచాభువః కర్మకృతః కర్మ కర్మాక్రన్త ఏతత్కృత్వా దేవేభ్యోఽస్తం సుఖమయం గృహం ప్రేత ప్రాప్నువన్తి.॥౪౭॥

భావార్థః:-మనుష్యైర్నిత్యం పురుషార్థే వర్తితవ్యమ్.న కదాచిదాలస్యే స్థాతవ్యమ్ తథా వేదవిద్యాసంస్కృతయా వాణ్యా సహ భవితవ్యమ్, న చ మూర్ఖత్వేన. సదా పరస్పరం ప్రీత్యా సహాయః కర్తవ్యః. యే చైవం భూతాస్తే దివ్యసుఖయుక్తం మోక్షాఖ్యం వ్యావహారికం చానందం ప్రాప్య మోదంతే న చైవమలసా ఇతి. ॥౪౭॥

పదార్థము :-ఏ మానవులు (మయోభువా) సత్య, ప్రియ శుభములను కలుగజేయించు (వాచా)వేదవాణి, లేక స్వంత వాణితో (సహ) యుక్తమై (సచాభువః) పరస్పరముకలిసి మెలిసి (కర్మకృతః) కర్మలనొనర్చుచు (కర్మ)

తమ యభీష్ట కర్మను (అక్రన్) చేయుచుందురో వారు (దేవేభ్యః) విద్వాంసులకొరకు, ఉత్తమ గుణముల కొరకు, సౌఖ్యములకొరకు (కర్మ) చేయదగిన కృత్యమును (కృత్వా) అనుష్ఠించి (అస్తమ్) పూర్ణ సుఖయుక్తమగు గృహమును (ప్రేత) పొందుచున్నారు. ॥౪౭॥

భావార్థము :- మానవులు సోమరితనము, మూర్ఖత్వమును వదలి నిరంతరము పురుషార్థపరులై యుండి వేదవిద్యచే శుద్ధపరచబడిన వాణితో సదా వర్తించవలయును. పరస్పరము ప్రేమపూర్వకముగ సహకరించుకొనవలయును. ఇట్లు వ్యవహరించువారే శ్రేష్ఠ సుఖములతో కూడినవారై ఇహ పరలోక, మోక్ష సుఖముల వడసి ఆనందితు లగుచున్నారు. ఇతరు (సోమరు) లెన్నడును ఇట్టి ఆనందమును పొందజాలరు. ॥౪౭॥

47. They, who with delightful vedic voice, working in cooperation perform their desired deeds, go to their comfortable house, after the completion of their task for the acquisition of noble virtues.

౧౧౩ అవభృథేత్యస్యౌర్ణవాభ ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా, బ్రాహ్మ్యనుష్టుప్ ఛన్దః, గాంధారః స్వరః.

అథ యజ్ఞానుష్ఠాతృకృత్యముపదిశ్యతే.

యజ్ఞానుష్ఠాన మొనర్చు యజమానుని కర్మ లీ మంత్రమున నుపదేశించబడినవి.

౧౧౩ అవభృథ నిచుమ్పుణ నిచేరురసి నిచుమ్పుణః। అవ దేవైర్దేవకృత మేనోఽయాసిషమవ మర్త్యైర్మర్త్యకృతం పురురావ్ణో దేవ రిషస్పాహి॥౪౮॥

ప.వి:- అవభృథేత్యవ+భృథ, నిచుమ్పుణేతి ని+చుమ్పుణ, నిచేరురితి ని+చేరుః । అసి, నిచుమ్పుణ ఇతి ని+చుమ్పుణః, అవ, దేవైః దేవకృతమితి దేవ+కృతమ్, ఏనః, అయాసిషమ్, అవ, మర్త్యైః, మర్త్యకృతమితి మర్త్య+కృతమ్, పురురావ్ణ ఇతి పురు+రావ్ణః, దేవ, రిషః, పాహి. ॥౪౮॥

పదార్థః :-(అవభృథ) విద్యాధర్మానుష్ఠానేన శుద్ధ. అత్ర అవే భృఞః, ఉ.౨.౩. ఇతి క్థన్ ప్రత్యయః. (నిచుమ్పుణ) ధైర్యేణ శబ్దవిద్యాధ్యాపక! నితరాం చోపతి మందం మందం చలతి తత్సంబుద్ధౌ. అత్ర చుప్ ధాతో ర్బాహులకాదుణః ప్రత్యయో ముమాగమశ్చ. నీచైరస్మిన్ క్వణన్తి నీచైర్దధతీతి వా. అవభృథ నిచుమ్పుణేత్యపి నిగమో భవతి. నిచుమ్పుణ నిచుంకుణేతి

చ విరు. ౫. ౧౮. నిచుమ్పుణ ఇతి పదనామసు పఠితమ్. నిఘం ౪.౨. అనేన ప్రాప్తజ్ఞానో మనుష్యో గృహ్యతే (నిచేరుః) యో నితరాం చినోతి సః. అత్ర నిపూర్వకాచ్చిఞ్ ధాతో ర్బాహులకాదౌణాదికో రుః ప్రత్యయః. (అసి) భవ. అత్ర లోడర్థే లట్. (నిచుమ్పుణః) ఉక్తార్థః. (అవ) వినిగ్రహార్థే (దేవైః) ద్యోతనాత్మకైర్మన ఆదీన్ద్రియైః. (దేవకృతమ్) యద్దేవైరిన్ద్రియైః కృతం తత్. (ఏనః) పాపమ్ (అయాసిషమ్) కరోమి. అత్ర లడర్థే లుఙ్ (అవ) నీచగత్యర్థే (మర్త్యైః) మరణధర్మైః శరీరైః (మర్త్యకృతమ్) అనిత్యదేహేన నిష్పాదితమ్ (పురురావ్ణః) యః పురూణి బహూని దుఃఖాని రాతి దదాతి స పురురావా తస్మాత్. అత్ర ఆతో మనిన్ క్వనిబ్వనిపశ్చేతి వనిప్ ప్రత్యయః. (దేవ) జగదీశ్వర! (రిషః) హింసకాచ్ఛత్రోః పాపాచ్చ. (పాహి) రక్ష. ॥౪౮॥

అన్వయః:-హే అవభృథ నిచుంపుణ! యథాఽహం నిచుంపుణో నిచేరుః సన్దేవైరిన్ద్రియై ర్దేవకృతం మర్త్యైర్మర్త్యకృత మేనోఽవాయయాసిషం దూరతస్త్యజామి తథా త్వమప్యసి భవావయాహి దూరతస్త్యజ. హే దేవ! జగదీశ్వరాస్మాన్ పురురావ్ణో రిషో హింసాలక్షణాత్పా పాత్పాహి దూరే రక్ష. ॥౪౮॥

భావార్థః :-అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. మనుష్యైః పాపనివృత్తయే ధర్మప్రవృత్తయే పరమేశ్వరో నిత్యం ప్రార్థనీయః యాని మనోవచః కర్మభిః పాపాని సంతి తేభ్యో దూరే స్థాతవ్యమ్. యత్కించిద జ్ఞానాత్పాపమనుష్ఠితం తద్దుఃఖఫలం విజ్ఞాయ ద్వితీయవారం న సమాచరణీయమ్. కింతు సర్వదా పవిత్ర కర్మానుష్ఠానమేవ వర్ధనీయమ్. ॥౪౮॥

పదార్థము :-(అవభృథ) విద్య ధర్మ అనుష్ఠానములచే శుద్ధుడవు(నిచుమ్పుణ) ధైర్యముతో శబ్దవిద్యను చదివించు నో విద్వాంసుడా! నే నెట్లు (నిచుమ్పుణః) జ్ఞానమును పెంపొందింపజేయువాడను (నిచేరుః) నిరంతరము విద్యలను సంగ్రహపరచెడివాడనునై (దేవైః) ప్రకాశస్వరూపములగు మనస్సు మొదలగు ఇంద్రియములద్వారా (దేవకృతమ్) ఇంద్రియము లొనర్చినదానిని (మర్త్యై) [మరణ ధర్మము గల] మానవులచే (మర్త్యకృతమ్) శరీరములద్వారా చేయబడినదియు నగు (ఏనః) పాపములను (అయాసిషమ్) దూరమొనర్చి శుద్ధుడనగుచున్నానో, అటులనే నీవును (అసి) అగుము. (దేవ) ఓ జగదీశ్వరా! నీవు మాకు (పురురావ్ణః) బహుదుఃఖములను గలిగించువానినుండియు (రిషః) చంపదలచు శత్రువులనుండియు హింసాలక్షణములతో గూడిన పాపములనుండియు మమ్ము (పాహి) రక్షించుము [మా పాపములను తొలగింపుము].॥౪౮॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారము గలదు. పాపనివృత్తి, ధర్మవృద్ధికొరకు పరమేశ్వరుని నిరంతరము ప్రార్థించుచు మనోవాక్కాయ కర్మలచే జరుగు పాపములనుండి దూరముగ దొలగి, అజ్ఞానముచే జరిగిన పాపకర్మల ఫలమే దుఃఖరూపమని తెలిసికొని తిరిగి రెండవ తడవ అట్టి పాపకర్మ లెన్నటికిని చేయకుందురు గాక! మరియు సర్వకాల సర్వావస్థలయందును శుద్ధకర్మల అనుష్ఠానమునే వృద్ధిపరచెదరు గాక! ఇదియే మానవులకుచితము.॥౪౮॥

48. O purified through knowledge and righteousness. O patient teacher of grammar, just as I, a seeker after knowledge, and a firm gleaner of wisdom, wash out the sin that I have committed throught my senses and the mortal body, so do thou O God, preserve me from tortuous sin!.

౧౧౪. పూర్ణాదర్వీరిత్యస్యౌర్ణవాభ ఋషిః, యజ్ఞోదేవతా, అనుష్టుప్ ఛన్దః, గాంధారః స్వరః.

యజ్ఞే హుతం ద్రవ్యం కీదృశం భవతీత్యుపదిశ్యతే.

యజ్ఞమున హోమమొనర్చిన పదార్థము లేమగుచున్నవను విషయ మీ మంత్రమునం దుపదేశింపబడుచున్నది.

౧౧౪ పూర్ణా దర్వి పరా పత సుపూర్ణా పునరాపత।

వస్నేవ విక్రీణావహా ఇషమూర్జꣳశతక్రతో॥౪౯॥

ప.వి:- పూర్ణా, దర్వి, పరా, పత, సుపూర్ణేతి సు+పూర్ణా, పునః, ఆ, పత, వస్నేవేతి వస్నా+ ఇవ, వి, క్రీణావహై। ఇషమ్ ఊర్జమ్ శతక్రతోఇ ఇతి శత + క్రతో ॥౪౯॥

పదార్థః :-(పూర్ణా) హోతవ్యద్రవ్యేణ పరిపూర్ణా (దర్వి) పాకసాధికా హోతవ్యద్రవ్య గ్రహణార్థా. అత్ర సుపాం సులుగితి సు లోపః (పరా) ఊర్ధ్వార్థే పరేత్యేతస్య ప్రాతిలోమ్యం ప్రాహ. నిరు.౧.3. (పత) పతతి గచ్ఛతి. అత్రోభయత్ర వ్యత్యయో లడర్థే లోట్ చ. (సుపూర్ణా) యా సుష్ఠు పూర్యతే సా. (పునః) పశ్చాదర్థే (ఆ) సమంతాత్ (పత) పతతి గచ్ఛతి (వస్నేవ) పణ్యక్రియేవ. (వి) విశేషార్థే క్రియాయోగే (క్రీణావహై) వ్యవహారయోగ్యాని వస్తూని దద్యావ గృహ్ణీయావ వా (ఇషమ్) అభీష్టమన్నమ్ (ఊర్జమ్) పరాక్రమమ్ (శతక్రతో) శతమసంఖ్యాతాః క్రతవః కర్మాణి ప్రజ్ఞా యస్యేశ్వరస్య తత్సంబుద్ధౌ. అయం మంత్రః. శత ౨. ౪. ౧౫-౧౭ వ్యాఖ్యాతః. ॥౪౯॥

అన్వయః :-యా దర్వి హోతవ్యద్రవ్యేణ పూర్ణా హోమసాధికా భూత్వా పరాపత పతత్యూర్ధ్వం ద్రవ్యం గమయతి యాఽఽహుతిరాకాశం గత్వా వృష్ట్యా సుపూర్ణా భూత్వా పునరాపతతి సమంతాత్ పృథివీం శోభనం జలరసం గమయతి తయా. హే శతక్రతో! తవ కృపయా ఆవామృత్విగ్యజ్ఞపతీ వస్నేవేషమూర్జం చ విక్రీణావహై.॥౪౯॥

భావార్థః:-అత్రోపమాలంకారః. యన్మనుష్యైః సుగంధ్యాదిద్రవ్యమగ్నౌ హూయతే తదూర్ధ్వం గత్వా వాయువృష్టిజలాదికం శోధయత్ పునః పృథివీమాగచ్ఛతి యేన యవాదయ

ఓషధ్యః శుద్ధాః సుఖపరాక్రమప్రదా జాయంతే. యథా వణిగ్జనో రూప్యాదికం దత్వా గృహీత్వా ద్రవ్యాంతరాణి క్రీణీతే విక్రీణీతే చ, తథైవాగ్నౌ ద్రవ్యాణి దత్వా ప్రక్షిప్య వృష్టిసుఖాదికం క్రీణీతే వృష్ట్యోషధ్యాదికం గృహీత్వా పునర్వృష్టయే విక్రీణీతేఽగ్నౌ హోమః క్రియత ఇతి. ॥౪౯॥

పదార్థము :-(దర్వి) పక్వమైనవానిని, హోమయోగ్యమైన పదార్థములను గ్రహించు ఏ దర్వి [స్రువ, చమస] (పూర్ణా) ద్రవ్యములచే పరిపూర్ణమైనదై ఆహుతిని హోమమొనర్చబడిన పదార్థముల సూక్ష్మాంశములను (పరాపత) ఆకాశమునకు పంపించుచున్నదో, ఏ యాహుతి ఆకాశమునకు చేరి వర్షముచే (సుపూర్ణా) నిండినదై (పునరాపత) తిరిగి భూమిపైకి ఉత్తమ జలరసములను చేర్పించుచున్నదో, దానిద్వారా (శతక్రతో) అసంఖ్యాక కర్మలు, ప్రజ్ఞలు కలిగిన ఓ జగదీశ్వరా! నీ కృపచే మే మిరువురము [యజ్ఞము చేయించు విద్వాంసుడైన హోత, మరియు యజ్ఞమొనర్చు యజమానులము] (ఇషమ్) ఉత్తమ మగు అన్నము మున్నగు పదార్థములను (ఊర్జమ్) పరాక్రమవంతమైన వస్తువులను (వస్నేవ) వైశ్యుల వ్యవహారముల వలె [క్రయవిక్రయ వ్యాపారమువలె] (విక్రీణావహై) ఇచ్చి పుచ్చుకొనుచుందుముగాక! ॥౪౯॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున ఉపమాలంకారము గలదు. మానవులు ఘృతము, సుగంధాది పదార్థములను అగ్నియందు హోమమొనర్చునపు డవి సూక్ష్మరూపమున పైకి వెళ్ళి వాయువు, వర్షజలములను శుద్ధమొనర్చుచు తిరిగి భూమిపైకి వచ్చుచున్నవి. అందువలన యవలు [గోధుమలు] మున్నగు ఓషధులు పరిశుద్ధములై సుఖమును, పరాక్రమమును ఒసగెడివగుచున్నవి. వైశ్యులు డబ్బుద్వారా క్రయ విక్రయములద్వారా అన్నాదిపదార్థములను వినిమయ మొనర్చుకొనునట్లు మనమందరమును పరిశుద్ధమైన సుగంధ, రోగనాశక, పుష్టివర్ధక పదార్థముల నగ్నియందాహుతి యొనర్చి వర్షమును, అనేక సౌఖ్యములను కొనుచున్నాము. వృష్టిచే ఫలించిన ఓషధ్యాదుల గ్రహించి వానిని మరల వృష్టి మరియు సుఖములకొరకు అగ్నియందు హవనము (యజ్ఞము) నొనర్చుచున్నాము. ॥౪౯॥

49. The oblation full of cooked articles put into the fire, goes up to the sky, and returns therefrom full of rain.

౧౧౫. దేహి మ ఇత్యస్యౌర్ణవాభ ఋషిః, ఇన్ద్రో దేవతా, భురిగనుష్టుప్ ఛన్దః. గాంధారః స్వరః.

అథ సర్వాశ్రమవ్యవహార ఉపదిశ్యతే.

ఇపు డీ మంత్రమున సర్వాశ్రమమ్ములలి మనుష్యుల వ్యవహారముల నుపదేశించెను.

౧౧౫ దేహి మే దదామి తే ని మే ధేహి ని తే దధే ।

నిహారం చ హరాసి మే నిహారం నిహరాణి తే స్వాహా ॥౫౦॥

ప.వి:- దేహి, మే, దదామి, తే, ని, మే, ధేహి, ని, తే, దధే, నిహారమితి ని+హారమ్, చ, హరాసి, మే, నిహారమితి ని+హారమ్, ని, హరాణి, తే, స్వాహా.॥౫౦॥

పదార్థః:-(దేహి) (మే) మహ్యమ్ (దదామి) (తే) తుభ్యమ్ (ని) నితరామ్ (మే) మమ (ధేహి) ధారయ (ని) నితరామ్ (తే) తవ (దధే) ధారయే (నిహారమ్) మూల్యేన క్రేతవ్యం వస్తు నితరాం హ్రియతే తత్ (చ) సముచ్చయే (హరాసి) హర ప్రయచ్ఛ. అయం లేట్ ప్రయోగః (మే) మహ్యమ్ (నిహారమ్) పదార్థమూల్యమ్ (ని) నితరామ్ (హరాణి) ప్రయచ్ఛాని (తే) తుభ్యమ్ (స్వాహా) సత్యవాగాహ. అయం మంత్రః. శత . ౨. ౪. ౪. ౧౯-౨౦ వ్యాఖ్యాతః. ॥౫౦॥

అన్వయః:-హే మిత్ర! త్వం యథా స్వాహాసత్యావాగాహేత్యేవం మే మహ్యమిదం దేహ్యాహం చ తే తుభ్యమిదం దదామి త్వం మే మమేదం వస్తు నిధేహ్యాహం తే తవేదం నిదధే త్వం మే మహ్యం నిహారం హరాస్యహం తే తుభ్యం నిహారం నిహారాణి నితరాం దదాతి. ॥౫౦॥

భావార్థః:-సర్వైర్మనుష్యైర్దానగ్రహణనిఃక్షేపోపనిధ్యాదివ్యవహారాః సత్యత్వేనైవ కార్యాః. తద్యథా కేనచిదుక్తమిదం వస్తు త్వయా దేయం న వా. యది వదేద్దదామి దాస్యామి వేతి తర్హి తత్తథైవ కర్తవ్యమ్. కేన చిదుక్తం మమేదం వస్తుత్వం స్వసమీపే రక్ష. యదాఽహమిచ్ఛేయం తదా దేయమేవమహం తవేదం వస్తు రక్షయామి, యదా త్వమేష్యసి తదా దాస్యామి. తస్మిన్ సమయే దాస్యామి త్వత్సమీపమాగమిష్యామి వా త్వయా గ్రాహ్యం మమ సమీప మాగంతవ్యమిత్యాదయో వ్యవహారాః సత్యవాచా కార్యాః. నైతైర్వినా కస్యచిత్ప్రతిష్ఠా కార్యసిద్ధీ స్యాతాం నైతాభ్యాం వినా కశ్చిత్సతతం సుఖం ప్రాప్తుం శక్నోతీతి. ॥౫౦॥

పదార్థము :- ఓ మిత్రమా! నీవు (స్వాహా) హృదయమునందుండు సత్యవాణిని చెప్పుచున్నట్లే (మే) నాకు ఈ వస్తువును (ధేహి) ఇమ్ము. నేను (తే) నీకు ఈ వస్తువును (దదామి) ఇవ్వగలను [ఇచ్చెదను]. మరియు నీవు (మే) నా యీ వస్తువును (నిధేహి) ధరించుము. నేను (తే) నీ యీ వస్తువును (నిదధే) ధారణ మొనర్చుచున్నాను. మరియు నీవు (మే) నాకొరకు (నిహారమ్) క్రయమొనర్చదగిన వస్తువును (హరాసి) తీసికొనుము. నేను (తే) నీకు (నిహారమ్) పదార్థముల మూల్యమును (నిహరాణి) నిశ్చయముగ నిచ్చెదను. (స్వాహా) ఈ వ్యవహారములన్నియును సత్యమైన మనోవాక్కులచే సిద్ధింప జేసికొనవలెను. అట్లుగానిచో ఇవేవియును సిద్ధింపజాలవు. ॥౫౦॥

భావార్థము :- మనుష్యులు ఇచ్చిపుచ్చుకొనుట, పదార్థముల నితరులవద్ద దాచియుంచుట, కుదువ యుంచుట మున్నగు వ్యవహారములన్నియు సత్య ప్రతిజ్ఞతోనే చేయవలెను. ఎట్లనః-''ఒకడు మరొకనితో నీవు

నా కీ వస్తువు నిమ్మని యడుగ అతడు ఈయను అని యనినప్పుడు అట్లే యొనర్చవలయును. మరియు నొకడు ఈ నా వస్తువును నీవద్ద నుంచుము. నే నడిగినప్పుడు తిరిగి ఇమ్ము. ఇట్లే : నేను నీ యీ వస్తువును నావద్ద నుంచుదును. నీ వడిగిన వెంటనే తిరిగి ఇత్తును. లేక నేను స్వయముగ తెచ్చియిత్తును. లేదా నీవే కొని పొమ్ము''. ఇత్యాది వ్యవహారము లన్నియును సత్య మనోవాక్కులచేతనే జరుగవలెను. సత్యముగ వ్యవహరించనిచో మానవుల ప్రతిష్ఠగాని, కార్యసిద్ధిగాని జరుగనేరదు. ఇవిరెండు లేనిదే ఎవ్వడును సుఖములను పొందుటకు సమర్థుడు గాజాలడు. ॥౫౦॥

50. Give me this article and I will give you that in return. Keep this as my desposit, I keep this as your deposit. Give me the cash price for it. I give you the price demanded. Let peopl thus transact business truthfully.

౧౧౬. అక్షన్నిత్యస్య గోతమ ఋషిః, ఇన్ద్రోదేవతా, విరాట్ పంక్తిశ్ఛన్దః, పంచమః స్వరః.

తేన యజ్ఞాదివ్యవహారేణ కిం భవతీత్యుపదిశ్యతే.

అట్టి యజ్ఞాది వ్యవహారములవల్ల నేమి యగుచున్నదను విషయ మీ మంత్రమునం దుపదేశించియున్నాడు.

౧౧౬ అక్షన్నమీమదన్త హ్యావ ప్రియా౨ అధూషత । అస్తోషత స్వభానవో

విప్రా నవిష్ఠయా మతీ యోజా న్విన్ద్ర తే హరీ ॥౫౧॥

ప.వి:- అక్షన్, అమీమదంత, హి, అవ, ప్రియాః, అధూషత, అస్తోషత, స్వభానవ ఇతి స్వ+భానవః, విప్రాః, నవిష్ఠయా, మతీ, యోజ, ను, ఇన్ద్ర, తే, హరీ౨ ఇతి హరీ. ॥౫౧॥

పదార్థః:-(అక్షన్) అదంతి. అత్ర లడర్థే లుఙ్. మంత్రే ఘస హ్వ... ఇతి చ్లేర్లుక్. గమ హన జన.... ఇత్యుపధాలోపః, శాసి వసి ఘ... ఇతి షత్వం. ఖరిచేతి చర్త్వమ్. (అమీ మదన్త) ఆనందయంతి.అత్ర లడర్థే లుఙ్. (హి) ఖలు, (అవ) విరుద్ధార్థే, (ప్రియాః) ప్రసన్నతాకారకాః (అధూషత) దుష్టాన్ దోషాంశ్చ కంపయతి. అత్ర లడర్థే లుఙ్, (అస్తోషత) స్తువన్తి. అత్ర లడర్థే లుఙ్. (స్వభానవః) స్వకీయా భాను ర్దీప్తిః ప్రకాశో యేషాం తే (విప్రాః) మేధావినః. (నవిష్ఠయా) అతిశయేన నవా నవిష్ఠా తయా. (మతీ) మత్యా. అత్ర సుపాం సులుగితి పూర్వసవర్ణాదేశః (యోజ) యోజయతి. అత్ర వికరణవ్యత్యయేన శప్. లడర్థే లోడన్తర్గతో ణ్యర్థో ద్వ్యచోత స్తిఙ ఇతి దీర్ఘశ్చ. (ను) క్షిప్రార్థే! (ఇన్ద్ర)సభాపతే! (తే) అస్య (హరీ) బలపరాక్రమౌ. అయం మంత్రః . శత. ౨. ౫. ౨. ౩౮.వ్యాఖ్యాతః ॥౫౧॥

అన్వయః :- హే ఇన్ద్ర! తే తవ యే స్వభానవోఽవప్రియా విప్రా నవిష్ఠయా మతీ మత్యా హి ఖలు పరమేశ్వరమస్తోషతస్తువంత్యక్షన్ శ్రేష్ఠాన్నాదికమదంత్యమీమదంతానందయంతి తస్మాత్తం శత్రూన్ దుఃఖాని చ న్వధూషత క్షిప్రం ధున్వంతి త్వమప్యేతేషు స్వకీయౌ హరీ బలపరాక్రమౌ యోజ సంయోజయ.॥౫౧॥

భావార్థః:- మనుష్యైః ప్రతిదినం నవీనవిజ్ఞానక్రియావర్ధనేన భవితవ్యమ్. యథా విద్వత్సంగశాస్త్రాధ్యయనేన నవీనాన్నవీనాం మతిం క్రియాం చ జనయంతి, తథైవ సర్వైర్మనుష్యై రనుష్ఠేయమితి.॥౫౧॥

పదార్థము :- (ఇన్ద్ర) సభాపతివగు ఓ ఇంద్రా! (తే) నీకు సంబంధించిన యే మనుష్యులు (స్వభానవః) స్వదీప్తిచే ప్రకాశించువారును (అవప్రియాః) ఇతరులను ప్రసన్నపరచువారును నగు (విప్రాః) విద్వాంసులు, వారు (నవిష్ఠయా) అత్యంతనవీనమైన (మతీ) బుద్ధితో (హి) నిశ్చయముగ పరమాత్మను (అస్తోషత) స్తుతించుచు (అక్షన్) ఉత్తమ అన్నాది పదార్థములను భక్షించుచు (అమీమదన్త) ఆనందమును పొందుచున్నారు. మరియు అందువలన వారు శత్రువులను, దుఃఖములను (అవధూషత) శీఘ్రముగ కంపింపజేయుచున్నారు. అట్లే ఈ యజ్ఞమున (ఇన్ద్ర) హే సభాపతే! (తే) నీ సహాయముచే వారు యజ్ఞనిపుణులగుదురుగాక! మరియు నీవు (హరీ) బలపరాక్రమములను మాతో (యోజ) సంయుక్త మొనర్చుము.॥౫౧॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున ఉపమాలంకారము గలదు. సర్వదా నూతనజ్ఞానము, నవీన ఆవిష్కారములను వృద్ధియొనర్చుట మానవులకు విధియై యున్నది. మానవులు శాస్త్రాధ్యయనమువలనను, నూతన బుద్ధి నుపయోగించి క్రొత్త క్రొత్త ఆవిష్కారములను గనుగొనునట్లు ఎల్లరును ఆచరించవలయును.॥౫౧॥

51.Thou chairman, just as comrades, luminous in themselves, pleasing others, advanced in knowledge, with their sharpest intellect, do verily praise God, and being regaled with nutritious diet, overcome miseries, so do thou yoke thy vigorur and prowess with them.

౧౧౭. సుసందృశమిత్యస్య గోతమ ఋషిః, ఇన్ద్రో దేవతా, విరాట్ పంక్తి శ్ఛన్దః పంచమః స్వరః.

స ఇన్ద్రః కీదృశ ఇత్యుపదిశ్యతే.

ఆ ఇంద్రుడెటువంటివా డను విషయ మీ మంత్రమునం దుపదేశింపబడినది.

౧౧౭ సుసందృశం త్వా వయం మఘవన్వన్దిషీ మహి। ప్ర నూనం పూర్ణబన్ధుర స్తుతో యాసి వశాఁ౨॥ఽఅను యోజాన్విన్ద్ర తే హరీ ॥౫౨॥

ప.వి:-సుసన్దృశమితి సు+సన్దృశమ్, త్వా, వయమ్, మఘవన్నితి మఘ+వన్, వన్దిషీమహి, ప్ర, నూనమ్, పూర్ణబంధుర ఇతి పూర్ణ+ బంధురః, స్తుతః, యాసి, వశాన్,అను, యోజ, ను, ఇన్ద్ర, తే, హరీఽ ఇతి హరీ. ॥౫౨॥

పదార్థః :-(సుసందృశమ్) యః సుష్ఠు పశ్యతి దర్శయతి వా తమ్. (త్వా) త్వాం తం వా.(వయమ్) మనుష్యాః (మఘవన్)పరమోత్కృష్టధనయుక్తేశ్వర! ధనప్రాప్తిహేతుర్వా (వన్దిషీమహి) నమేమ స్తువీమహి. ((ప్ర) ప్రకృష్టార్థే. (నూనమ్) నిశ్చయార్థే, (పూర్ణబంధురః) యః పూర్ణశ్చాసౌ బంధురశ్చ సః. పూర్ణస్య జగతో బంధురో బంధనహేతుర్వా (స్తుతః) స్తుత్యా లక్షితః (యాసి) ప్రాప్నోషి ప్రాపయతి వా. అత్ర పక్షే వ్యత్యయః. (వశాన్) కామయమానాన్ పదార్థాన్ (అను) పశ్చాత్ (యోజ) యోజయ యుంక్తే వా. అత్రాపి పూర్వవద్వ్యత్యయదీర్ఘత్వే (ను) ఉపమార్థే (ఇన్ద్ర) జగదీశ్వర సూర్యస్య వా. (తే) తవాస్య వా (హరీ) బలపరాక్రమౌ ధారణాకర్షణే వా. అయం మంత్రః.శత.౨.౬. ౧.౩౮.వ్యాఖ్యాతః.॥౫౨॥

అన్వయః :-హే మఘవన్నిన్ద్ర! వయం సుసందృశం త్వా త్వాం వందిషీమహి అస్మాభిః స్తుతః పూర్ణబంధురః సం స్త్వం వశాన్ కామాన్యసి ప్రాపయసి తే తవ హరీ త్వమను ప్రయోజేత్యేకః. ॥౫౨॥

వయం సుసందృశం మఘవన్ మఘవంతం పూర్ణబంధురం త్వా తమిమం సూర్యలోకం నూనం వంది షీమహి. స్తుతః ప్రకాశితగుణః సన్నయం వశానుత్కృష్టవ్యవహారసాధకాన్ కామాన్ యాసి ప్రాపయతి. హే విద్వంస్త్వం యథా తేఽస్యేన్ద్రస్య హరీ అస్మిన్ జగతి యుంక్తః, తథైవ విద్యాసిద్ధికరాణ్యనుప్రయోజేతి ద్వితీయః. ॥౫౨॥

భావార్థః :-అత్ర శ్లేషోపమాలంకారౌ. మనుష్యైః సర్వజగద్ధితకారీ జగదీశ్వరో వందితవ్యోనైవేతరః. యథా సూర్యో మూర్తద్రవ్యాణి ప్రకాశయతి తథోపాసితః సోఽపి భక్తజనాత్మసు విజ్ఞానోత్పాదనేన సర్వాన్సత్యవ్యవహారాన్ ప్రకాశయతి తస్మాన్నైవేశ్వరం విహాయ కస్యచిదన్యస్యోపాసనం కర్తవ్యమితి. ॥౫౨॥

పదార్థము :-(మఘవన్) ఓ ఉత్తమోత్తమ విద్యాదిభాగ్యశాలీ! (ఇన్ద్ర) పరమేశ్వరా! (వయమ్) మేము (సుసందృశమ్) చక్కగా వ్యవహారముల నెరిగియున్న (తే) నిన్ను (నూనమ్) నిశ్చయముగ (వందిషీమహి)

స్తుతించెదముగాక! మరియు మాచే (స్తుతః) స్తుతించబడిన నీవు (వశాన్) కోరిన పదార్థములను (యాసి) లభింపజేయుచున్నావు. (తే) నీకున్న (హరీ) బలపరాక్రమములను (అనుప్రయోజ) మా సహాయమునకై ప్రయోగించుము [ఇది ప్రథమార్థము].

(వయమ్) మేము (సుసందృశమ్) పదార్థములను బాగుగ జూచువాడును (మఘవన్) ధనములను ప్రాప్తింపజేయువాడును (పూర్ణబంధురః) సమస్త జగమునకు బంధనహేతువును నగు (త్వా) ఆ సూర్యలోకమును (నూనమ్) నిశ్చయముగ (వందిషీమహి) స్తుతించెదము. అనగా గుణములను ప్రకాశపరచెదము. (స్తుతః) ఇట్లు స్తుతింపబడిన ఈ సూర్యుడు మాకు (వశాన్) ఉత్తమమగు వ్యవహారములను, సిద్ధింపజేయు కోరికలను (యాసి) లభింపజేయుచున్నాడు. (ను) ఎట్లు (తే) ఈ సూర్యుని (హరీ) ధారణ, ఆకర్షణాది గుణములు ప్రపంచమున విహరించుచున్నవో, అట్లే నీవును మాకు విద్యను ప్రాప్తించుకొను గుణములను (అను ప్ర యోజ) బాగుగ లభింపజేయుము. [ఇది ద్వితీయార్థము]॥౫౨॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున శ్లేష ఉపమాలంకారములు గలవు. మానవులు సర్వజగమునకు హితమొనర్చు నా జగదీశ్వరునే స్తుతించవలయును కాని మరెవ్వరిని, దేనిని స్తుతించవలదు. ఏలయన సూర్యలోకము మూర్తివంతమగు సమస్త ద్రవ్యములను ప్రకాశపరచుచున్నటులే స్తుతించబడిన ఈశ్వరుడు కూడా భక్తుల ఆత్మలందు విజ్ఞానమును గలిగించుటచే సమస్త వ్యవహారములను ప్రకాశిత మొనర్చుచున్నాడు. కావున పరమేశ్వరుని తప్ప మరెవ్వరిని ఉపాసించకూడదు. ॥౫౨॥

52. We revere Thee, O God of Bounty, who art fair to see. Being praised by us, O best Companion, Thou fulfillest all our desires. O Lord, yoke Thy vigour and prowess for us!.

౧౧౮. మనోన్విత్యస్య బంధుర్ఋషిః, మనో దేవతా, అతిపాదనివృద్ గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

అథ మనసో లక్షణముపదిశ్యతే.

ఈ మంత్రమున మనస్సుయొక్క లక్షణము గూర్చి ఉపదేశించబడినది.

౧౧౮ మనో న్వాహ్వామహే నారాశ౯సేన స్తోమేన । పితౄణాం చ మన్మభిః ॥౫౩॥

ప. వి:- మనః, ను, ఆ, హ్వామహే, నారాశ౯సేన, స్తోమేన, పితౄణామ్, చ, మన్మభిరితి మన్మ+ భిః॥౫౩॥

పదార్థః :- (మనః) మననశీలం సంకల్ప వికల్పాత్మకమ్ (ను) క్షిప్రార్థే (ఆ) సమంతాత్ క్రియాయోగే (హ్వామహే) స్పర్ధామహే (నారాశంసేన) నరాణాం సమంతాచ్ఛంసః ప్రశంసనం నరాశంసః. నరాశంసేన నిర్వృత్తస్తేన (స్తోమేన) స్తుతియుక్తేన వ్యవహారేణ (పితౄణామ్)

పాలకానావృతూనాం జ్ఞానవతాం మనుష్యాణాం వా (చ) సముచ్చయే (మన్మభిః) మన్యంతే జానంతి యైస్తైః. అత్ర సర్వధాతుభ్యో మనిన్, ఉ. ४.੧४५ ఇతి మనిన్ ప్రత్యయః. అయం మంత్రం.శత.౨. ౫. ౨. ३८.వ్యాఖ్యాతః. ॥౫౩॥

అన్వయః:-వయం నారాశంసేన స్తోమేన పిత్ర్యాణాం చ మన్మభిర్మనోఽన్వాహ్వామహే.॥౫౩॥

భావార్థః :-మనుష్యైర్మనుష్య జన్మసాఫల్యార్థం విద్యాదిగుణయుక్తం మనః కర్తవ్యమ్. యథర్తవః స్వాన్ స్వాన్ గుణాన్ క్రమేణ ప్రకాశయంతి, యథా చ విద్వాంసః క్రమశోఽన్యాన్యాం చ విద్యాం సాక్షాత్కుర్వంతి, తథైవ సతత మనుష్యైరు విద్యాప్రకాశౌ ప్రాప్తవ్యౌ. ॥౫౩॥

పదార్థము :-మేము (నారాశంసేన) మానవుల అతిప్రశంసనీయమగు (స్తోమేన) స్తుతితో గూడిన వ్యవహారముతోను మరియు (పిత్ర్యాణామ్) పాలించు ఋతువుల, లేక జ్ఞానవంతులగు మానవుల (మన్మభిః) సమస్త గుణములను దెలిసికొనగలుగు శ్రేష్ఠగుణములతోను (మనః) సంకల్ప వికల్పములతో గూడిన చిత్తమును (అన్వాహ్వామహే) అన్నిదిశలకు ద్రిప్పి దృఢపరచుచున్నాము. ॥౫౩॥

భావార్థము :-మానవులు తమ జన్మసాఫల్యమునకై మనస్సును విద్య మున్నగు గుణములచే యుక్తముగ నొనర్చవలయును. ఋతువులు క్రమముగా వాని వాని గుణములను ప్రకాశపరచుచున్నట్లు విద్వాంసులు క్రమక్రమముగా ఇతర యనేక విద్యలను సాక్షాత్కారపరచుకొనునట్లు మానవు లెల్లరును పురుషార్థవంతులై నిరంతర మనేక ఉత్తమవిద్యలను బడయవలెను. ॥౫౩॥

53. By reflecting on the merits of the learned, and following the high principles of the elders, we strengthen our mind through non-attachment.

౧౧౯. ఆ న ఏత్విత్యస్య బంధుర్ఋషిః, మనో దేవతా, విరాడ్ గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

పున స్తన్మనః కీదృశ మిత్యుపదిశ్యతే.

ఆ మనస్సు ఎటువంటిదను విషయ మీ మంత్రమునం దుపదేశింపబడినది.

౧౧౯ ఆ న॒ ఏ॒తు మ॒నః పు॒నః క్రత్వే॒ దక్షా॑య జీ॒వసే॑।
జ్యోక్ చ॒ సూర్యం॑ దృ॒శే ॥౫౪॥

ప.వి:-ఆ, నః, ఏతు, మనః, పునరితి పునః, క్రత్వే, దక్షాయ, జీవసే, జ్యోక్. చ, సూర్యమ్, దృశే ॥౫౪॥

పదార్థః :-(ఆ) సమంతాత్ (నః) అస్మాన్ (ఏతు) ప్రాప్నోతు (మనః) స్మరణాత్మకం చిత్తం (పునః) వారం వారం జన్మని జన్మని వా. (క్రత్వే) సద్విద్యాశుభకార్మనం భూతసంస్కారస్మృతయే. క్రతురితి కర్మనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨. ౧. (దక్షాయ) బలప్రాప్తయే. దక్ష ఇతి బలనామసు పఠితమ్. నిఘం ౨. ౯. (జీవసే) జీవితుమ్. అత్ర తుమర్థే సే...... ఇత్యసే ప్రత్యయః (జ్యోక్) నిరంతరమ్. (చ) సముచ్చయే (సూర్యమ్) పరమేశ్వరం సవితృమండలం ప్రాణం వా (దృశే) ద్రష్టుమ్. అత్ర దృశే విఖ్యే చ. అ.3. ४. ౧౧. ఇత్యయం నిపాతితః. అయం మంత్రః శత. ౨. ౫. ౨. ౩౯. వ్యాఖ్యాతః. ॥౫४॥

అన్వయః :-యన్మనశ్చిత్తం జ్యోక్ నిరంతరం సూర్యం దృశే క్రత్వే దక్షాయ జీవసే చాన్యేషాం శుభకర్మణా మనుష్యానాయరాస్తి తన్నోఽస్మాన్ పునః పునరాసమంతాదేతు ప్రాప్నోతు. ॥౫४॥

భావార్థః:-మనుష్యైః శ్రేష్ఠకర్మానుష్ఠానేన చిత్తశుద్ధిం కృత్వా పునః పునర్జన్మని చిత్తప్రాప్తిరేవాపేక్ష్యా యేన మనుష్యజన్మ ప్రాప్యేశ్వరోపాసనం సంరాధ్య నిరంతరం సద్ధర్మోఽనుసేవ్య ఇతి. ॥౫४॥

పదార్థము :-(మనః) స్మరణశీలమగు చిత్తము (జ్యోక్) నిరంతరము (సూర్యమ్) పరమేశ్వరుని, సూర్యుని, ప్రాణమును (దృశే) చూచుటకు (క్రత్వే) ఉత్తమవిద్య ఉత్తమకర్మల స్మృతి గలిగియుండుటకు (జీవసే) నూరు సంవత్సరములకన్న అధికముగ జీవించు కోరిక గలది (చ) మరియు ఇతర శుభకర్మలను ఆచరించుటకు దగినది కావున నది (నః) మాకు (పునః) జన్మజన్మాంతరములందును (ఆ) సకలవిధముల (ఏతు) ప్రాప్తించుగాక. ॥౫४॥

భావార్థము :-మానవులు శ్రేష్ఠకర్మల నాచరించుటకు, చిత్తశుద్ధికొరకు, జన్మజన్మాంతరములందు ఉత్తమ చిత్తము లభించుటకు ఇచ్ఛ గలిగియుండవలెను. అందు కనువగునట్టి మానవ జన్మను నడపి ఈశ్వరోపాసనను సాధించి, ఉత్తమ శ్రేష్ఠధర్మమునే సేవించవలయును. ॥౫४॥

54. May we get in future births again and again the mind, for doing virtuous deeds, for acquiring strength, for longevity, and contemplation of God for long.

౧౨౦. పునర్న ఇత్యస్య బంధుర్ఋషిః, మనో దేవతా । నిచృద్గాయత్రీ ఛన్దః । షడ్జః స్వరః.

పునర్మనః శబ్దేన బుద్ధిరుపదిశ్యతే.

మరల మనస్సను శబ్దముద్వారా బుద్ధిని గూర్చి ఈ మంత్రమున నుపదేశించెను.

౧౨౦ పునర్నః పితరో మనో దదాతు దైవ్యో జనః।

జీవం వ్రాతꣳ సచే మహి ॥౫౫॥

ప.వి:-పునః, నః, పితరః, మనః, దదాతు, దైవ్యః, జనః, జీవమ్, వ్రాతమ్. సచేమహి. ।౫౫॥

పదార్థః:-(పునః) అస్మిన్ జన్మని పునర్జన్మని వా (నః) అస్మభ్యమ్ (పితరః) పాంత్యన్నసుశిక్షా విద్యాదానేన తత్సంబుద్ధౌ. (మనః) ధారణావతీం బుద్ధిమ్. (దదాతు) ప్రయచ్ఛతు (దైవ్యః) యో దేవేషు విద్వత్సు జాతో విద్వాన్. అత్ర దేవాద్యఞఞౌ అ.౪.౧.౮౫. ఇతి వార్త్తికేన ప్రాగ్దీవ్యతీయాంతర్గతే జాతే ఽర్థేయఞ్ ప్రత్యయః. (జనః) యో విద్యాధర్మాభ్యాం పరోపకారాన్ జనయతి ప్రకటయతి (జీవమ్) జ్ఞానసాధనయుక్తమ్ (వ్రాతమ్) వ్రతానాం సత్యభాషణాదీనాం సమూహస్తత్ (సచేమహి) సమవేయామ. అయం మంత్రః. శత.౨. ౫. ౩౯. వ్యాఖ్యాతః. ।౫౫॥

అన్వయః:-హే పితరో! జనకా! విద్యాప్రదాశ్చ భవచ్ఛిక్షయా దైవ్యో జనో విద్వాన్ నోఽస్మభ్యం పునః పునర్మనో ధారణావతీం బుద్ధిం దదాతు, యేన వయం జీవం వ్రాతం సచేమహి సమవేయామ. ।౫౫॥

భావార్థః:-నహి మనుష్యాణాం విదుషాం మాతాపిత్రాచార్యాణాం చ సుశిక్షయా వినా మనుష్యజన్మసాఫల్యం సంభవతి. న చ మనుష్యా స్తయా వినా పూర్ణం జీవనం కర్మ చ సమవైతుం శక్నువన్తి, తస్మాత్సర్వదా మాతాపిత్రాచార్యైః స్వసంతానాని సమ్యగుపదేశేన శరీరాత్మబలవంతి కర్తవ్యానీతి. ।౫౫॥

పదార్థము :-(పితరః) ఉత్పన్నమొనర్చి, అన్నమును, విద్యాశిక్షణలనొసగి రక్షించు ఓ పితరులారా! మీ శిక్షణవల్ల (దైవ్య) విద్వాంసులందు జన్మించిన [ప్రసిద్ధిగాంచిన] వాడును (జనః) విద్య, ధర్మములచే ఇతరుల కుపకారముల నొనర్చు విద్వాంసుడు (నః) మాకు (పునః) ఇహ పర జన్మలయందు (మనః) ధారణ బుద్ధిని (దదాతు) ప్రసాదించుగాక! దానివల్ల (జీవమ్) జ్ఞానసాధనముతో గూడిన జీవనమును (వ్రాతమ్) సత్యగుణ సముదాయమును (సచేమహి) మేము చక్కగా పొందుదుముగాక! ।౫౫॥

భావార్థము :-విద్వాంసులగు తల్లిదండ్రుల, ఆచార్యుల శిక్షణ లేనిదే మానవజన్మ సఫలము నొందజాలదు. మానవుడును అట్టి శిక్షణ లేకుండ పూర్ణజీవనమును మరియు కర్మల సంయుక్తపరచుటకు సమర్థుడును గాజాలడు. కావున సర్వకాల సర్వావస్థలయందును విద్వాంసులు, తల్లి, తండ్రి, ఆచార్యుడు మున్నగు పూజనీయులు సదుపదేశములచే తమ సంతానములను శారీరకముగ, ఆత్మికముగ బలశాలురుగ నొనర్చ వలయును. ।౫౫॥

55. O venerable elders, may this man endowed with godly qualities, give us in this and the next life, intellect whereby we may enjoy a long life and perform noble deeds!.

౧౨౧. వయమిత్యస్య బంధుర్ఋషిః, సోమో దేవతా, గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

అథ సోమశబ్దేనేశ్వరౌషధిరసా ఉపదిశ్యన్తే

ఇపుడు సోమశబ్దముచే పరమేశ్వరుని గూర్చియు, ఓషధులను రసములను గూర్చియును ఈ మంత్రమునం దుపదేశించబడినది.

౧౨౧ వయఙ్ సోమ వ్రతే తవ మన స్తనూషు బిభ్రతః। ప్రజావన్తః సచేమహి ॥౫౬॥

ప.వి:- వయమ్, సోమ, వ్రతే, తవ, మనః, తనూషు, బిభ్రతః, ప్రజావన్త ఇతి ప్రజా+వన్తః, సచేమహి. ॥౫౬॥

పదార్థః :- (వయమ్) మనుష్యాః (సోమ) సువతి చరాచరం జగత్తత్సంబుద్ధౌ జగదీశ్వర! అథవా సూయన్తే రసా యస్మాత్స సోమ ఓషధిరాజః (వ్రతే) సత్యభాషణాదిధర్మానుష్ఠానే (తవ) అస్య వా (మనః) అన్తః కరణస్యాహంకారాది వృత్తిమ్ (తనూషు) విస్తృతసుఖశరీరేషు (బిభ్రతః) ధారయన్తః పోషయన్తశ్చ (ప్రజావన్తః) బహ్వ్యః సుసంతానరాష్ట్రాఖ్యాః ప్రజా విద్యన్తే యేషాన్తే. అత్ర భూమ్న్యర్థే మతుప్ (సచేమహి) సమవేయామ. ॥౫౬॥

అన్వయః :- హే సోమ జగదీశ్వర! తవ సత్యాచరణరూపే వ్రతే వర్తమానాస్తనూషు మనో బిభ్రతః ప్రజావన్తః సన్తో వయం సర్వైః సుఖైః సచేమహి సమవేయామేత్యేకః.॥

తవాస్య సోమస్య వ్రతే సత్యాచరణనిమిత్తే తనూషు మనో బిభ్రతః సన్తః ప్రజావన్తో భూత్వా వయం సర్వైః సుఖైః సచేమహి నిత్యం సమవేయామేతి ద్వితీయః ॥౫౬॥

భావార్థః- అత్ర శ్లేషాలంకారః. ఈశ్వరస్యాజ్ఞాయాం వర్తమానా మనుష్యాః శరీరాత్మసుఖం నిత్యం ప్రాప్నువన్తి. ఏవం సోమాద్యోషధిసేవినోఽపి తత్సుఖం సమవయన్తి నేతర ఇతి. ॥౫౬॥

పదార్థము :- (సోమ) సృష్టినిర్మాణమొనర్చు నో పరమేశ్వరా! (తవ) నీయొక్క (వ్రతే) సత్యభాషణము మున్నగు ధర్మానుష్ఠానమునం దుండి (తనూషు) ఉత్తమ శరీరములందు (మనః) అంతఃకరణమునందలి అహంకారము మున్నగు వృత్తులను (బిభ్రతః) ధరించువారమై (ప్రజావన్తః) అనేక ఉత్తమ సంతానము, రాష్ట్రము మున్నగు సంపదలు గలవారమై మేము (సచేమహి) సమస్త సౌఖ్యములను బడయుదుము గాక! **[ఇది మొదటి యర్థము].**

(తవ) నీయొక్క యీ (సోమ) సోమలత మున్నగు ఓషధులను (వ్రతే) సత్యమైన గుణజ్ఞానములతో సేవించుచు (తనూషు) సుఖయుక్త శరీరములందును (మనః) చిత్తవృత్తిని (బిభ్రతః) ధరించుచు (ప్రజావన్తః)

పుత్రులు, రాజ్యము మున్నగు ధనములుగలవారమై (వయమ్) మేము (సచేమహి) సకల సౌఖ్యములను పొందెదముగాక! **[ఇది రెండవయర్థము].**॥౫౬॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున శ్లేషాలంకారము గలదు. ఈశ్వరాజ్ఞను పాలించు శ్రేష్ఠులు శరీర, ఆత్మల సుఖములను సదా పొందుదురు. ఇదే విధముగ యుక్తిపూర్వకముగ సోమలత మున్నగు ఓషధుల సేవనముచే ఆ యా సుఖములను పొందుచుందురు. సోమరుల కిది సాధ్యము గాదు. ॥౫౬॥

56. O God, acting upon thy Law, possessing mental self-consciousness in healthy bodies, blest with progeny, let us enjoy happiness!.

౧౨౨. ఏష త ఇత్యస్య బన్ధుర్ఋషిః, రుద్రో దేవతా, నిచృదనుష్టుప్ ఛన్దః, గాంధారః స్వరః.

అథ మనోలక్షణకథనానన్తరం ప్రాణలక్షణముపదిశ్యతే.

మనస్సు లక్షణముల తెలిపినపిదప ప్రాణముయొక్క లక్షణమునుగూర్చి

ఈ మంత్రముద్వారా ఉపదేశించ బడుచున్నది.

౧౨౨ ఏష తే రుద్ర భాగః సహ స్వస్రామ్బికయా తం జుషస్వ స్వాహా।
ఏష తే రుద్ర భాగ ఆఖుస్తే పశుః ॥౫౭॥

ప.వి:- ఏషః, తే, రుద్ర, భాగః, సహ, స్వస్రా, అమ్బికయా, తమ్, జుషస్వ స్వాహా, ఏషః, తే, రుద్ర, భాగః, ఆఖుః, తే, పశుః. ॥౫౭॥

పదార్థః:-(ఏషః) ప్రత్యక్షః (తే) తవాస్య వా (రుద్ర) రోదయత్యన్యాయకారిణో జనాన్ స రుద్రః స్తోతా తత్సంబుద్ధౌ, రుద్ర ఇతి స్తోతృనామసు పఠితమ్. నిఘం.౩.౧౬. రుద్ర ఇత్యేతస్య త్రయస్త్రింశద్దేవ వ్యాఖ్యానే ప్రాణసంజ్ఞేత్యుక్తమ్. రుద్రో రౌతీతి సతో రోరూయమాణో ద్రవతీతి వా రోదయతేర్వా యదరుదత్తద్రుద్రస్య రుద్రత్వమితి కాఠకం. యదరోదీత్తద్రుద్రస్య రుద్రత్వమితి హారిద్రావికమ్ నిరు. ౧౦. ౫. రోదే ర్ణి లుక్ చ. ఉ. ౨. ౨౨. అనేన రుద్రశబ్దః సిద్ధః (భాగః) సేవనీయః (సహ) సంగే (స్వస్రా) సుష్ఠ్వస్యతి ప్రక్షిపతి యయా విద్యయా క్రియయా వా తయా సాప సేర్పన్. ఉ.౨.౯౨. అనేన స్వసృశబ్దః సిధ్యతి (అమ్బికయా) అమ్బతే శబ్దయతి యయా తయా, (తమ్) భాగమ్ (జుషస్వ) సేవస్వ సేవతేవా. అత్ర పక్షే వ్యత్యయో లడర్థే లోట్ చ. (స్వాహా) శోభనం దేయమాదేయమాహ యయా సా (ఏషః) వక్ష్యమాణః, (తే) తవాస్య వా (రుద్ర) ఉక్తార్థః (భాగః) భజనీయః.

(ఆఖుః) సమంతాత్ ఖనత్యవదృణాతి యేన భోజనసాధనేన సః. అత్ర ఆఙ్ పరయోః ఖని శృభ్యాం డిచ్చ, ఉ. ౧. 33. ఇతి కు ప్రత్యయో డిత్సంజ్ఞా చ (పశుః) యో దృశ్యతే భోగ్యపదార్థసమూహః సమక్షే స్థాపితః సః. అత్ర అంజి దృశి కమి....౧.౨౭ ఇత్యౌణాదిక సూత్రేణాస్య సిద్ధిః. అయం మంత్రః. శత. ౨. ౫. 3.౯. ౧౦ వ్యాఖ్యాతః.॥౫౭॥

అన్వయః:-హే రుద్ర! స్తోతస్తే తవైషో భాగోఽస్తి తం త్వమమ్బికయా స్వస్రా సహ జుషస్వ. హేరుద్ర! తే తవై షోఽయం భాగః స్వాహాస్తి తం సేవస్వ. హే రుద్ర! తే తవైష ఆఖుః పశుశ్చాస్తి తం జుషస్వ సేవస్వేత్యేకః.

యోఽయం రుద్రః ప్రాణస్తేఽస్య రుద్రస్య యోఽ యం భాగోఽయమమ్బికయా స్వస్రా సహ జుషస్వ సేవతే తేఽస్య రుద్రస్యై షోఽయం స్వాహా భాగస్తథా యస్తేఽస్యాఖుః పశుశ్చాస్తి యమయం సతతం సేవతే తం సర్వే మనుష్యాః సేవన్తామ్. ఇతి ద్వితీయః ॥౫౭॥

భావార్థః :-అత్ర శ్లేషాలంకారః. యథా భ్రాతా ప్రియయా విదుష్యా భగిన్యా సహ వేదాదిశబ్దవిద్యాం పఠిత్వాఽఽనన్దం భుంక్తే యథా చాఽయం ప్రాణః శ్రేష్ఠయా శబ్దవిద్యయా ప్రియో జాయతే, తథైవ విద్వాన్ శబ్దవిద్యాం ప్రాప్య సుఖీ జాయతే. నైతాభ్యాం వినా కశ్చిదపి సత్యం జ్ఞానం సుఖభోగం చ ప్రాప్తుం శక్నోతీతి. ॥౫౭॥

పదార్థము :-(రుద్ర) అన్యాయకారు లగు మానవుల నేడ్పించు ఓ విద్వాంసా! (తే) నీయొక్క (ఏషః) ఇట్టి (భాగః) సేవించదగిన పదార్థ సముదాయమును నీవు (అమ్బికయా) వేదవాణిచే (స్వస్రాసహ) ఉత్తమ విద్యల మరియు క్రియలచే (జుషస్వ) సేవించుము. (రుద్ర) ఓ విద్వాంసా (తే) నీయొక్క (ఏషః) ఏది యీ (భాగః) ధర్మముచే సిద్ధమైన అంశము గలదో (స్వాహా) వేదవాణి గలదో, దానిని సేవించుము. మరియు (రుద్ర) ఓ విద్వాంసా! (తే) నీయొక్క (ఏషః ఆఖుః) త్రవ్వదగిన ఏ యీ శస్త్రముగలదో (పశుః) భోగ్య పదార్థముగలదో (తమ్) దీనిని (జుషస్వ) సేవించుము **[ఇది ప్రథమార్థము].**

(ఏషః) ఏది యీ (రుద్ర) ప్రాణముగలదో, అది (తే ఏషః భాగః) ఎద్దానికి భాగముగ నున్నదో, దేనిని (అమ్బికయా) వాణి, లేక (స్వస్రాసహ) విద్యాక్రియలచే (జుషస్వ) సేవించుచున్నదో (తే) దేనికి (స్వాహా) సత్యవాణిరూపమే (భాగః) భాగమై యున్నదో మరియు ఏది దీనిని (ఆఖుః) త్రవ్వుసాధనమో (పశుః) దర్శించదగిన భోగ్యపదార్థములేవి గలవో, దేనిని ఇది (జుషస్వ) సేవించుచున్నదో దానిని సకల జనులు సదా సేవించుచుండవలయును **[ఇది ద్వితీయార్థము].**॥౫౭॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున శ్లేషాలంకార మున్నది. సోదరుడు సంపూర్ణ విద్యావతియగు సోదరితో వేదాది విద్యలను చదివి ఆనందించునట్లు విద్వాంసులు సర్వవిద్యలనుబడసి సుఖులగుచున్నారు. ఈ ప్రాణము శ్రేష్ఠమగు శబ్దవిద్యచే ప్రియము, ఆనందదాయక మగునట్లు సుశిక్షిత విద్వాంసుడును ఎల్లరకును సుఖమును

గలుగజేయువాడగుచున్నాడు. ఈ రెండును లేకుండ ఏ మనుష్యుడును సత్యజ్ఞానమును, సుఖభోగములను బడయుటకు సమర్థుడు గాజాలడు. ౹౫౭౹౹

57. O learned person the chastiser of the sinful and the unrighteous, all these eatable things are for thee. Accpet them with thy knowledge and Vedic lore. O learned man, follow the Veda and the law of Dharma. O learned person, accept the food worth eating which uproots all diseases!.

౧౭౩. అవ రుద్రమిత్యస్య బన్ధుర్ఋషిః, రుద్రో దేవతా, విరాట్ పంక్తి శ్ఛన్దః, పంచమః స్వరః.

అథ రుద్రశబ్దేనేశ్వర ఉపదిశ్యతే.

ఇపు డీ మంత్రమందు రుద్రశబ్దముచే నీశ్వరుని గూర్చి ఉపదేశించబడుచున్నది.

౧౭౩ అవ రుద్రమదీమహ్యావ దేవం త్ర్యమ్బకమ్। యథా నో వస్యస

స్కరద్యథా నః శ్రేయస స్కరద్యథా నో వ్యవసాయయాత్ ౹౫౮౹౹

ప. వి:- అవ, రుద్రమ్, అదీమహి, అవ, దేవమ్, త్ర్యమ్బకమితి త్రి+అంబకమ్, యథా, నః, వస్యసః, కరత్, యథా, నః, శ్రేయసః, కరత్, యథా, నః, వ్యవసాయయాదితి వి+అవసాయయాత్. ౹౫౮౹౹

పదార్థః :-(అవ) వినిగ్రహార్థే (రుద్రమ్)దుష్టానాం రోదయితారం పరమేశ్వరమ్ (అదీమహి) సర్వాణి దుఃఖాని క్షాయయేమ నాశయేమ. అత్ర దీఙ్ క్షయ ఇత్యస్మాల్లిఙర్థే లఙ్. బహులం ఛన్దసీతి శ్యనో లుక్.(అవ) అవగమార్థే (దేవమ్) దాతారమ్ (త్ర్యమ్బకమ్) అమంతి యేన జ్ఞానేన తదమ్బం త్రిషు కాలేష్వేకరసం జ్ఞానం యస్య తమ్ అత్ర అమగత్యాదిష్వస్మాద్ బాహులకేన కరణకారకే వః ప్రత్యయస్తతః. శేషాద్విభాషా. అ.౫. ౪. ౧౫౪. ఇతి సమాసాన్తః కప్ ప్రత్యయః. (యథా) యేన ప్రకారేణ (నః) అస్మాన్ (వస్యసః) యేఽతిశయేన వసంతి తే వసీయాంసస్తాన్. అత్ర ఛాన్దసో వర్ణలోపో వేతికారలోపః (కరత్) కుర్యాత్. అయం లేట్ ప్రయోగః. డుకృఞ్ కరణ ఇత్యస్య భ్వాదిగణాన్తర్గత పఠితత్వాచ్ఛబ్వి కరణోఽత్ర గృహ్యతే. తనాదిభిః సహపాఠాదువికరణోఽపి. కః కరత్కరతి కృధి కృతేష్వనదితేః. అ. ౮. ౩. ౫౦. నిత్యం కరోతేః. అ. ౬. ౪. ౧౦౮ ఏతాభ్యాం ద్వాభ్యాం జ్ఞాపకాభ్యాముభయగణ ప్రయోగః కృఞ్ గృహ్యతే. (యథా) (నః) అస్మాన్ (శ్రేయసః)

అతిశయేన ప్రశస్తాన్ (కరత్) కుర్యాత్. అత్రాపి లేట్. (యథా) (నః) అస్మాన్ (వ్యవసాయయాత్) నిశ్చయవతః కుర్యాత్. అయం వ్యవపూర్వాత్ షోఽన్తకర్మణీతి ఏజన్తాద్ధాతోః ప్రథమపురుషైకవచనే తిపి లేట్ ప్రయోగః. అయం మంత్రః. శత ౨. ౫. 3. ౧౧ వ్యాఖ్యాతః. ౹౫౮౹౹

అన్వయః :- వయం త్ర్యమ్బకం దేవం రుద్రం జగదీశ్వరముపాస్య దుఃఖాన్యవాదీ మహ్యవక్షాయయేమ. స యథా నోఽస్మాన్ వస్యసోఽవ కరద్యథా నోఽస్మాన్ శ్రేయసోఽవ కరద్యథా నోఽస్మాన్ వ్యవసాయయాత్ తథా తం వసీయాంసం శ్రేయాంసం వ్యవసాయప్రదం పరమేశ్వరమేవ ప్రార్థయామః. ౹౫౮౹౹

భావార్థః:- నహీశ్వరస్యోపాసనేన వినా కశ్చిన్మనుష్యః సర్వదుఃఖాన్తం గచ్ఛతి. యః సర్వాన్ సుఖనివాసాన్ప్రశస్తాన్ సత్యనిశ్చయాన్ కరోతి తస్యైవాజ్ఞా సర్వైః పాలనీయేతి.౹౫౮౹౹

పదార్థము :- మేము (త్ర్యమ్బకమ్) ముక్కాలములందును ఏకరసుడు, జ్ఞానయుక్తుడును (దేవమ్) దాతయు (రుద్రమ్) దుష్టుల నేడ్పించువాడునగు జగదీశ్వరు నుపాసించి సకల దుఃఖములను (అవాదీమహి) బాగుగా నష్టమొనర్చెదముగాక! (యథా) పరమేశ్వరు డేవిధముగ (నః) మమ్ము (వస్యసః) చక్కని గృహములందు నివసించువారుగా (అవాకరత్) చేయునో (యథా) ఎట్లు (నః) మమ్ము (శ్రేయసః) అతిశ్రేష్ఠులుగ (కరత్) చేయునో (యథా) ఎట్లు (నః) మమ్ము (వ్యవసాయయాత్) నిశ్చయశాలురుగ నొనర్చునో అటులనే సుఖ పూర్వకముగ నివసింపజేయువాడును, ఉత్తమోత్తమగుణయుక్తుడును, సత్యమగు నిశ్చయమును గలిగించువాడును నగు పరమేశ్వరునే ప్రార్థించెదముగాక! ౹౫౮౹౹

భావార్థము :- ఏ మనుష్యుడును ఈశ్వర స్తుతి, ప్రార్థన, ఉపాసనాదులు లేక సమస్త దుఃఖములను దాటజాలడు. ఏలన ఆ పరమేశ్వరుడే సకల సుఖముల నివాసమును, ఉత్తమోత్తమ సత్యనిశ్చయములను జేయించువాడునునై యున్నాడు. కావున నాతని యాజ్ఞలను యథావిధిగ పాలించుట మానవులకు యోగ్యము. ౹౫౮౹౹

58. May we ward off all calamities by worshipping God, Who is unchangeable in the past, present and future, chastises the sinners, and is highly benevolent. Just as God makes us better housed, more prosperous, and determined so may we adore Him.

౧౫౯. భేషజమసీత్యస్య బన్ధుర్ఋషిః, రుద్రో దేవతా, స్వరాడ్ గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

పునః స కీదృశ ఇత్యుపదిశ్యతే.

ఆ పరమేశ్వరు డెటువంటి వాడను విషయ మీ మంత్రమం దుపదేశించెను.

౫౯ భేషజమసి భేషజం గవేఽశ్వాయ పురుషాయ భేషజమ్।

సుఖం మేషాయ మేష్యై ॥౫౯॥

ప.వి:- భేషజమ్, అసి, భేషజమ్, గవే, అశ్వాయ, పురుషాయ, భేషజమ్, సుఖమితి సు+ఖమ్, మేషాయ, మేష్యై.॥౫౯॥

పదార్థః :-(భేషజమ్) శరీరాన్తఃకరణేన్ద్రియాత్మనాం సర్వరోగాఽపహారకమౌషధమ్ (అసి) (భేషజమ్) అవిద్యాది క్లేశనివారకమ్ (గవే) ఇన్ద్రియధేనుపశ్వాహాయ (అశ్వాయ) తురఙ్గాద్యాయ (పురుషాయ) పురుషప్రభృతయే (భేషజమ్) రోగనివారకమ్ (సుఖమ్) సుఖం కస్మాత్సుహితం ఖేభ్యః ఖం పునః ఖనతేః. నిరు. 3. ౧౩. (మేషాయ) అవయే (మేష్యై) తత్స్త్రియై అయం మంత్రః. శత. ౨. ౫. ౧౧ వ్యాఖ్యాతః.॥౫౯॥

అన్వయః:-హే రుద్ర జగదీశ్వర! యః శరీరరోగనాశకత్వాద్ భేషజమస్యాత్మరోగ దూరీకరణాద్ భేషజమస్యేవం సర్వేషాం దుఃఖనివారకత్వాద్భేషజమసి స త్వం నోఽస్మభ్యమస్మాకం వా గవేఽశ్వాయ పురుషాయ మేషాయ మేష్యై సుఖం దేహి. ॥౫౯॥

భావార్థః :-నహి పరమేశ్వరోపాసనేన వినా శరీరాత్మప్రజానాం దుఃఖాపనయో భూత్వా సుఖం జాయతే. తస్మాత్సర్వైర్మనుష్యైరీశ్వరౌషధసేవనేన శరీరాత్మప్రజాపశూనాం ప్రయత్నేన దుఃఖాని నివార్య సుఖం జననీయమితి. ॥౫౯॥

పదార్థము :- ఓ జగదీశ్వరా! నీవు (భేషజమ్ అసి) శరీమునందలి అంతఃకరణము ఇంద్రియములు, గోవులు మున్నగు పశువుల రోగములను నాశమొనర్చువాడవు (భేషజమ్ అసి) అవిద్యమున్నగు క్లేశములను దూరమొనర్చువాడవు. అట్టి నీవు (నః) మాకు మా (గవే) గోవులకు (అశ్వాయ) అశ్వములకు (పురుషాయ) సకల మానవులకు (మేషాయ) గొఱ్ఱెపోతులకు (మేష్యై) ఆడగొఱ్ఱెలకు (సుఖమ్) ఉత్తమ సౌఖ్యములను విరివిగ నొసగుము. ॥౫౯॥

భావార్థము :-పరమేశ్వరు నుపాసించకుండా మానవులకు దుఃఖములు దొలగి సుఖములు గలుగజాలవు. కావున మానవు లెల్లరును పరమేశ్వరుని స్తుతి, ప్రార్థనోపాసనాదు లొనర్చియు, ఓషధుల సేవించియు, పుత్ర, మిత్ర, పశువులు మున్నగువాని శారీరక, ఆత్మిక దుఃఖములను ప్రయత్న పూర్వకముగ దొలగించి సుఖములను సాధించవలయును. ॥౫౯।

59. O God, Thou art the healer of the physical, mental and spiritual maladies. Heal, Thou the sufferings of cow, horse and all mankind. Grants happiness to ram and ewe.

౧౨౫. త్ర్యమ్బకమిత్యస్య వసిష్ఠ ఋషిః, రుద్రో దేవతా, విరాడ్ బ్రాహ్మీత్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునః స కీదృశ ఇత్యుపదిశ్యతే.

ఆ పరమేశ్వరు డెట్లుండునను విషయ మీ మంత్రమం దుపదేశించెను.

౧౨౫ త్ర్యమ్బకం యజామహే సుగన్ధిం పుష్టివర్ద్ధనమ్।
ఉర్వారుకమివ బన్ధనాన్మృత్యోర్ముక్షీయ మాఽమృతాత్।
త్ర్యమ్బకం యజామహహే సుగన్ధిం పతి వేదనమ్।
ఉర్వారుకమివ బన్ధనాదితో ముక్షీయ మాముతః ।౬౦॥

ప. వి:- త్ర్యమ్బకమితి త్రి+అమ్బకమ్, యజామహే, సుగన్ధిమితి సు+గన్ధిమ్ పుష్టివర్ద్ధనమితి పుష్టి+వర్ద్ధనమ్, ఉర్వారుకమివేత్యుర్వారుకమ్ + ఇవ, బన్ధనాత్, మృత్యోః, ముక్షీయ, మా, అమృతాత్, త్ర్యమ్బకమితి త్రి+అమ్బకమ్, యజామహే, సుగన్ధిమితి సు+గన్ధిమ్, పతివేదనమితి పతి+వేదనమ్, ఉర్వారుక మివేత్యుర్వారుకమ్ + ఇవ, బన్ధనాత్, ఇతః, ముక్షీయ, మా, అముతః. ।౬౦॥

పదార్థః :-(త్ర్యమ్బకమ్) ఉక్తార్థం జగదీశ్వరమ్ (యజామహే) నిత్యం పూజయేమహి (సుగంధిమ్) శోభనః శుద్ధో గన్ధో యస్మాత్తమ్. అత్ర గన్ధపూజస్యేదుత్పూతిసుసురభిభ్యః. అ. ౫. ౪. ౧౩౫. ఇతి సూత్రేణ సమాసాన్త ఇకారాదేశః (పుష్టివర్ద్ధనమ్) పుష్టేః శరీరాత్మబలస్య వర్ద్ధనస్తమ్. అత్ర నన్ద్యాదిత్వాల్ల్యుః ప్రత్యయః (ఉర్వారుకమివ) యథోర్వారుకఫలం పక్వం భూత్వాఽమృతాత్మకం భవతి (బన్ధనాత్) లతాసమ్బన్ధాత్ (మృత్యోః) ప్రాణశరీరాత్మ వియోగాత్ (ముక్షీయ) ముక్తో భూయాసమ్ (మా) నిషేధే (అమృతాత్) మోక్షసుఖాత్ (త్ర్యమ్బకమ్) సర్వాధ్యక్షమ్ (యజామహే) సత్కుర్వీమహి. (సుగన్ధిమ్) సుష్ఠుగంధో యస్మిన్ స్తమ్ (పతివేదనమ్) పాతి రక్షతి సః పతిః పతేర్వేదనం ప్రాపణం జ్ఞానం వా యస్మా

త్తమ్ (ఉర్వారుకమివ) ఉక్తోఽర్థః (బన్ధనాత్) ఉక్తోఽర్థః (ఇతః) అస్మాచ్ఛరీరాన్మర్త్య లోకాద్వా (ముక్షీయ) పృథగ్భూయాసమ్ (మా) నిషేధార్థే (అమృతః) మోక్షాఖ్యాత్ పరలోకాత్ పరజన్మసుఖఫలాద్ ధర్మాద్వా.

అత్రాహ యాస్కో నిరుక్తే - త్ర్యమ్బకో రుద్ర స్తం త్ర్యమ్బకం యజామహే సుగన్ధిం సుష్ఠు గన్ధిం పుష్టివర్ధనం పుష్టికారకమివోర్వారుకమివ ఫలం బన్ధనాదారోధనాన్మృత్యోః సకాశా న్ముంచస్వ మామ్. నిరు. ౧౩. ౪౦. అయం మంత్రః. శత. ౨. ౫. ౩. ౧౨-౧౪. వ్యాఖ్యాతః.॥౬౦॥

అన్వయః:-వయం సుగన్ధిం పుష్టివర్ధనం త్ర్యమ్బకం దేవం యజామహే నిత్యం పూజయేమహి. ఏతస్య కృపయాఽహం బన్ధనాదుర్వారుకమివ మృత్యో ర్ముక్షీయ ముక్తోభూయాసమ్, అమృతాన్మా ముక్షీమహి మా శ్రద్ధా రహితా భూయాసమ్. వయం సుగన్ధిం పతివేదనం త్ర్యమ్బకం సర్వస్వామినం జగదీశ్వరం యజామహే సతతం సత్కుర్వీమహి. ఏతదనుగ్రహేణాహం బంధనాదుర్వారుక మివేతో ముక్షీయ పృతగ్భూయాసమ్. వయ మముతో మోక్షసుఖాత్సత్యసుఖఫలాద్ ధర్మాద్విరక్తా మా భూయాస్మ. ॥౬౦॥

భావార్థః:-అత్రోపమాలంకారః. నైవ మనుష్యా ఈశ్వరం విహాయ కస్యాప్యన్యస్య పూజనం కుర్యుః. తస్య వేదవిహితత్వేన దుఃఖఫలత్వాత్ యథోర్వారుకఫలం యదా లతాయాం లగ్నం సత్స్వయం పక్వం భూత్వా సమయం ప్రాప్య లతాబన్ధనాన్ముక్తా సుస్వాదు భవతి, తథైవ వయం పూర్ణమాయుర్భుక్త్వా శరీరం త్యక్త్వా ముక్తిం ప్రాప్నుయామ. మా కదాచిన్మోక్షప్రాప్త్యనుష్ఠానాత్ పరలోకాత్పరజన్మనో వా విరక్తా భవేమ. నైవ నాస్తికత్వమాశ్రిత్య కదాచిదీశ్వరస్యానాదరం కుర్యామ. యథా వ్యావహారిక సుఖాయాన్నజలాదికమీప్సన్తి, తథైవేశ్వరే వేదేషు తదుక్త ధ ర్మే ముక్తౌ చ నిత్యం శ్రద్ధధీమహి.॥౬౦॥

పదార్థము :-మేము (సుగన్ధిమ్) సుగంధయుక్తుడును (పుష్టివర్ధనమ్)శరీరము, ఆత్మ మరియు సమాజముల బలములను పెంపొందజేయువాడును (త్ర్యమ్బకమ్) రుద్రరూపుడును నగు జగదీశ్వరుని (యజామహే) నిరంతరము స్తుతించుచుందుముగాక! ఆతని కృపచే (ఉర్వారుకమివ) పుచ్చ [ఖర్బూజా] పండు పక్వమై (బన్ధనాత్) తీగె సంబంధము [తొడిమ] నుండి వేరై అమృతతుల్యమగు నట్లు మేము (మృత్యోః) ప్రాణము లేక శరీర వియోగమునుండి (ముక్షీయ) విముక్తినొందుదుము గాక! (అమృతాత్) మోక్షరూప సుఖమునుండి (మా) శ్రద్ధారహితులము, విముఖుల మెన్నటికిని గాకుందుముగాక! మరియు మేము (సుగన్ధిమ్) చక్కని సుగంధయుక్తుడును (పతివేదనమ్) రక్షకుడగు స్వామిని గూర్చిన జ్ఞానము నొసగువాడును (త్ర్యమ్బకమ్) సర్వమున కధిపతియైన జగదీశ్వరుని (యజామహే) నిరంతరము సత్కారపూర్వకముగ ధ్యానింతుముగాక!

మరియు నాతని యనుగ్రహముచే (ఉర్వారుక మివ) పెద్దపుచ్చ [దోస - ఖర్బూజా] పండు పక్వమై (బంధనాత్) తీగ తొడిమసంబంధము నుండి వేరై అమృతమువలె అతి మిష్టమగునట్లు మేమును (ఇతః) ఈ శరీరమునుండి (ముక్షీయ) వేరగుదుముగాక! (అముతః) మోక్షము నుండి ఇతర జన్మసుఖములనుండి సత్యధర్మముయొక్క ఫలితమునుండి (మా) వేరు గాకుందుముగాక. ॥౬౦॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమందు ఉపమాలంకారము గలదు. మానవులు ఈశ్వరుని వదలి ఇతరు లెవ్వరిని పూజించరాదు. వేదవిహితము గానందువలనను, దుఃఖరూప ఫలమొసగున దగుటవల్లను పరమేశ్వరునకు భిన్న [ప్రకృతి సంబంధ]మైన వేరొకదానిని దేనినైనను ఉపాసించ వలదు. పుచ్చ [పెద్ద దోస, లేక ఖర్బూజా] పండు తొడిమ తీగెకు అంటుకొనియుండి పండిన తరువాత తనకు తానే తొడిమనుండి వేరైపోవును. అప్పుడది నుంచి స్వాదిష్టము గలదగును. అట్లే మేమును పూర్ణ (దీర్ఘ) ఆయువు ననుభవించి క్లేశరహితముగ శరీరమును త్యజించి ముక్తిని పొందుదుము గాక! మరియు మోక్షప్రాప్తికనువగు అనుష్ఠానమునుండిగాని, పరలోకేచ్ఛనుండి గాని మే మెన్నడును విముఖులము గాకుందుము గాక! పరమేశ్వరు ననాదరపరచు నాస్తిక పక్షమవలంబించకుందుము గాక! లౌక్య వ్యావహారిక సుఖములకొరకు అన్న జలాదులను గోరుచుండునట్లు మేము ఈశ్వరునియందు, వేదమునందు, వేదోక్త ధర్మమునందు, ముక్తియందు నిరంతరము భక్తితో శ్రద్ధ వహించుచుందుము గాక. ॥౬౦॥

60. We worship the Omnipresent, Pure God, Who augments our physical, spiritual and social forces. Through His Crace may we be released from this mortal coil without the agony of death, as naturally as a ripe cucumber is from its stem. Let us not be bereft of immortality. We worship the Omnipresent, Pure God, Who grants us wisdom. Throught His Grace, may we be released easily from this world, as a ripe cucumber is from its stem, but not from immortality.

౧౨౬. ఏతత్త ఇత్యస్య వసిష్ఠ ఋషిః, రుద్రో దేవతా, భురిగాస్తారపంక్తిశ్ఛన్దః, పంచమః స్వరః.

అథ రుద్రశబ్దేన శూరవీరకృత్యముపదిశ్యతే.

ఇపు డీ మంత్రమందు రుద్రశబ్దముచే శూరవీరుల కర్మ లుపదేశించబడుచున్నవి.

౧౨౬ ఏతత్తే రుద్రావసం తేన పరో మూజవతోఽతీహి।
అవతతధన్వా పినాకావసః కృత్తివాసా అహింసన్నః శివోఽతీహి ॥౬౧॥

ప.వి:- ఏతత్, తే, రుద్ర, అవసమ్, తేన, పరః, మూజవత ఇతి మూజ+వతః అతి, ఇహి, అవతత ధన్వేత్యవతత +ధన్వా, పినాకావస ఇతి పినాక+అవసః, కృత్తి వాసా ఇతి కృత్తి+వాసాః, అహింసన్, నః, శివః, అతి, ఇహి. ॥౬౧॥

పదార్థః :-(ఏతత్) ఉక్తం వక్ష్యమాణం చ (తే) తవ (రుద్ర) యో రోదయతి శత్రూం స్తత్సంబుద్ధౌ శూరవీర! (అవసమ్) రక్షణం స్వావ్యర్థం వా (తేన) రక్షణాదినా (పరః) ప్రకృష్టః సమర్థః (మూజవతః) బహవో మూజా ఘాసాదయో విద్యంతే యస్మిన్ తస్మాత్ పర్వతాత్ మూజవాన్ పర్వతః. నిరు. ౯. ౮. (అతి) అతిక్రమేణ (ఇహి) ఉల్లంఘయ. అత్రాంతర్గతో ణ్యర్థః (అవతతధన్వా) అవే తి నిగృహీతం తతం విస్తృతం ధనుర్యేన సః (పినాకావసః) పినష్టి శత్రూన్ యేన తత్ పినాకం. తేనావసో వా పినాకస్యావసో రక్షణం యస్మాత్సః. పినాకం ప్రతి పినష్ట్యనేన నిరు 3. ౨౧ (కృత్తివాసాః) కృత్తిశ్చర్మ తద్వద్దృఢాని వాసాంసి ధృతాని యేన సః (అహింసన్) అనాశయన్ రక్షన్సన్ (నః) అస్మాన్ (శివః) సుఖప్రదః (అతి) అభి పూజితార్థే..నిరు ౧. 3. (ఇహి) ప్రాప్నుహి, అయం మంత్రః. శత. ౨. ౫. 3. ౧౬. ౧౭. వ్యాఖ్యాతః. ।౬౧॥

అన్వయః :-హే రుద్ర శూరవీర విద్వన్! యుద్ధవిద్యావిచక్షణ సేనాధ్యక్ష! అవతతధన్వా పినాకావసః కృత్తివాసాః శివః పరః ప్రకృష్టసామర్థ్యః సంస్త్వం మూజవతః పర్వతాత్ పరం శత్రూనతీహ్యుల్లంఘయ తస్మాత్ పారం గమయ. యదేతత్తే తవావసం పాలనమస్తి తేనాస్మానహింసన్నతీహి.।౬౧॥

భావార్థః:-హే మనుష్యా! అజాతశత్రుభి ర్యుష్మాభిర్భూత్వా నిశ్శత్రుకం రాజ్యం కృత్వా సర్వాణ్యస్త్రశస్త్రాణి। సంపాద్య దుష్టానాం దండహింసాభ్యాం శ్రేష్ఠానాం పాలనేన భవితవ్యమ్. యతో న కదాచిద్దుష్టా సుఖినః శ్రేష్ఠా దుఃఖితాశ్చ భవేయురితి.।౬౧॥

పదార్థము :- (రుద్ర) శత్రువులనేడ్పించువాడా! యుద్ధవిద్యలందు కుశలుడవును నగు ఓ విద్వాంసుడా! (అవతతధన్వా) యుద్ధముకొరకు విరివిగా ధనుర్ధారణమొనర్చువాడవును (పినాకావసః) పినాకము అనగా శత్రువు బలపరాక్రమములను మసి యొనర్చి స్వాత్మరక్షణమొనర్చగల శస్త్రము గలవాడవును (కృత్తివాసాః) చర్మము కవచమునకు సమానమైన దృఢవస్త్రములను ధరించువాడవును (శివః) సమస్త సుఖముల నొసగువాడువును (పరః) ఉత్తమ సామర్థ్యముగల శూరవీరుడవునై (మూజవతః) ముంజగడ్డి మున్నగు వానిచే ఆవరించబడియున్న పర్వతము లోపలి పరదేశములందలి శత్రువులను (అతీహి) అతిక్రమించుము (ఏతత్ తే) ఇట్లు నీ వొనర్చు (అవసమ్) ఏ రక్షణ గలదో (తేన) దాని ద్వారా (నః) మమ్ము (అహింసన్) హింసించకుండ రక్షణమొనర్చు నీవు (అతీహి) సర్వవిధముల మమ్ము సమ్మానించుము. ।౬౧॥

భావార్థము :- ఓ మానవులారా! మీరు అజాతశత్రువు [శత్రురహితు]లై రాజ్యమును నిష్కంటక మొనర్చి, సకల శస్త్రాస్త్రములను సేకరించి దుష్టశిక్షణము శిష్టరక్షణము నొనర్చుడు. ఈ విధముగ సజ్జనులు దుఃఖితులుగ, దుర్జనులు నగు శత్రువులు సుఖవంతులుగ నెన్నడు నుండకుండున ట్లొనర్చుడు. ।౬౧॥

61. O hero, the chastiser of enemies, and expert in the art of war, with bow extended, with self-protecting trident, with full armour, with grace and power, meet thy foes on the other side of the mountain. With thy this power of protection, come to us, without causing us any harm.

౧౨౭. త్ర్యాయుషమిత్యస్య నారాయణ ఋషిః, రుద్రో దేవతా, ఉష్ణిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.

మనుష్యేణ కీదృశ మాయుర్ప్రాప్తు మీశ్వరః ప్రార్థనీయ ఇత్యుపదిశ్యతే.

మానవు డెటువంటి ఆయువును అనుభవించుటకు ఈశ్వరుని ప్రార్థించవలయు నను విషయ

మీ మంత్రమం దుపదేశించబడెను.

౧౨౭ త్ర్యాయుషం జమదగ్నేః కశ్యపస్య త్ర్యాయుషమ్।

యద్దేవేషు త్ర్యాయుషం తన్నోఽఅస్తు త్ర్యాయుషమ్ ।౬౨॥

ప. వి:- త్ర్యాయుషమితి త్రి+ ఆయుషమ్, జమదగ్నే రితి జమత్ + అగ్నేః, కశ్యపస్య, త్ర్యాయుషమితి త్రి+ఆయుషమ్, యత్, దేవేషు, త్ర్యాయుషమితి త్రి+ ఆయుషమ్, తత్, నః, అస్తు, త్ర్యాయుషమితి త్రి+ఆయుషమ్.।౬౨॥

పదార్థః :-(త్ర్యాయుషమ్) త్రీణి చ తాన్యాయూంషి చ త్ర్యాయుషమ్. బాల్యయౌవనవృద్ధావస్థా సుఖకరమ్. ఇదం పదం అచతుర విచతుర....అ. ౫. ౪. ౭౭. ఇతి సూత్రే సమాసాన్తత్వేన నిపాతితమ్, (జమదగ్నేః) చక్షుషః, చక్షుర్వై జమదగ్ని ఋషిర్యదనేన జగత్పశ్యత్యథో మనుతే తస్మాచ్చక్షుర్జమదగ్నిరృషిః. శత. ౮.౧.౨.3. జమదగ్నయః ప్రజమితాగ్నయో వా ప్రజ్వలితాగ్నయో వా తైరభిహుతో భవతి. నిరు. ౭.౨౪. అనేనాపి ప్రమాణేన రూపగుణగ్రాహకం చక్షుర్గృహ్యతే (కశ్యపస్య) ఆదిత్యస్యేశ్వరస్య. ప్రజాపతిః ప్రజా అసృజత యదసృజతాకరోత్తద్యదకరోత్తస్మాత్ కూర్మః. కశ్యపో వై కూర్మస్తస్మాదాహుః సర్వాః ప్రజాః కాశ్యప్య ఇతి. శత. ౭.౪.౧.౫. అనేన ప్రమాణేనేశ్వరస్య కశ్యపసంజ్ఞా. ఏతన్నిర్మితం త్రిగుణమాయుర్లభే మహీత్యభిప్రాయః (త్ర్యాయుషమ్) బ్రహ్మచర్యగృహస్థవానప్రస్థాశ్రమ సుఖసంపాదకం త్రిగుణమాయుః. (యత్) యాదృశం యావత్ (దేవేషు) విద్వత్సు. విద్వాంసో హి దేవాః. శత, 3. ౫. ౬. ౧౦ (త్ర్యాయుషమ్) విద్యాశిక్షాపరోపకారసహితం త్రిగుణమాయుః (తత్) తాదృశం తావత్ (నః) అస్మాకమ్. అస్తు భవతు (త్ర్యాయుషమ్)

పూర్వోక్తం త్రిగుణమాయుః. అత్ర ఏతేర్ణిచ్చ. ఉ. ౨. ౧౧౮. అనేనేణ్ ధాతో రుషిః ప్రత్యయో ణిద్వత్వాద్వృద్ధిః. ఈయతే ప్రాప్యతే యత్తదాయుః. అయం మంత్రః. శత. ౨. ౫. ౪. ౧-౭ వ్యాఖ్యాతః.॥౬౨॥

అన్వయః :-హే రుద్ర జగదీశ్వర! తవ కృపయా యద్దేవేషు త్ర్యాయుషం యజ్జమదగ్నే స్త్ర్యాయుషం కశ్యపస్య తవ వ్యవస్థాసిద్ధం త్ర్యాయుషమస్తి తన్నోఽస్మాకమస్తు.॥౬౨॥

భావార్థః:-అత్ర చక్షురిన్ద్రియాణాం కశ్యప ఈశ్వరః స్రష్టృణాముత్తమోఽస్తీతి విజ్ఞేయమ్. త్ర్యాయుషమిత్యస్య చతురావృత్యా త్రిగుణాదధికం చతుర్గుణమప్యాయుః సంగృహ్యేత త్ప్రాప్త్యర్థం జగదీశ్వరం ప్రార్థ్య స్వేన పురుషార్థశ్చ కర్తవ్యః. తద్యథా-హే జగదీశ్వర! భవత్కృపయా యథా విద్వాంసో విద్యాపరోపకారధర్మానుష్ఠానేనానన్దతయా త్రీణి శతాని వర్షాణి యావత్తావదాయుర్భుంజతే, తథైవ యంత్రివిధతా [ప] వ్యతిరిక్తం శరీరేన్ద్రియాన్తఃకరణప్రాణసుఖాఢ్యం విద్యావిజ్ఞానసహితమాయురస్తి తద్వయం ప్రాప్య త్రిశతవర్షం చతుఃశతవర్షం వాఽఽయుః సుఖేన భుంజీమహీతి. ॥౬౨॥

పదార్థము :- ఓ పరమేశ్వరా! నీవు (యత్ దేవేషు) విద్వాంసులందుండు (త్ర్యాయుషమ్) బ్రహ్మచర్య, గృహస్థ, వానప్రస్థ, సన్న్యాసాశ్రమములందలి పరోపకారయుక్తమగు ఏ యాయువు గలదో (జమదగ్నేః) నేత్రములు మున్నగు ఇంద్రియముల (త్ర్యాయుషమ్) శుద్ధి బలపరాక్రమయుక్తమగు ఏ మూడురెట్లు ఆయువు గలదో, మరియు (కశ్యపస్య) ఈశ్వరప్రేరితమగు (త్ర్యాయుషమ్) త్రిగుణము అనగా మూడువందల సంవత్సరముల కన్న నధికముగను ఏ యాయువున్నదో (తత్) దానిని ఈ శరీరము, ఆత్మ సమాజములకు ఆనందము నొసగు (త్ర్యాయుషమ్) మూడువందల సంవత్సరముల కన్నను అధికమగు ఆయువును (నః) మాకు లభింప జేయుము.॥౬౨॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమునందు సర్వేంద్రియములందు చక్షువులు, సమస్త నిర్మాణకర్తలలో పరమేశ్వరుడు సర్వోత్తముడని చెప్పబడినది. ఇట్లు మానవు లెరుగవలయును. మరియు (త్ర్యాయుషమ్) ఈ పదము నాలుగు పర్యాయములు ఆవృత్తమగుటచే మూడువందల సంవత్సరములకంటెను, నాలుగువందల సంవత్సరముల వరకు ఆయువు గ్రహించబడినది. దీనిని బడయుటకై పరమేశ్వరుని ప్రార్థించి మానవులు స్వయముగ పురుషార్థ మొనర్చుట యుచితమై యున్నది. ఇవ్విధముగ ప్రార్థించవలయును అనగా ఓ జగదీశ్వరా! నీ కృపచే విద్వాంసులు ఏ విధముగ విద్య, ధర్మ, పరోపకార అనుష్ఠానములచే ఆనందపూర్వకముగ మూడువందల సంవత్సరములవరకు ఆయువును భోగించుచున్నారో, అట్లే త్రివిధ తాపరహితమును, శరీరము, మనుస్సు, బుద్ధి, చిత్తము, అహంకారరూప అంతఃకరణము, ఇంద్రియములు, ప్రాణాదులకు సుఖములను గలుగజేయునదియు, విద్యా విజ్ఞానసహితమును నగు ఆయువును మేము పొంది మూడువందలు, లేక నాలుగు వందల వత్సరముల పర్యంతము సుఖపూర్వకముగ జీవించి యుందుము గాక!॥౬౨॥

62. May we be endowed with triple life, as a truth-seer sage, or the custodian of knowledge through the grace of God, is endowed with, or as the learned persons enjoy triple life.

౬౩. శివో నామాసీత్యస్య నారాయణ ఋషిః, రుద్రో దేవతా, భురిగ్జగతీ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

అథ రుద్రశబ్దేనోపదేశక గుణా ఉపదిశ్యన్తే.

ఈ మంత్రమున రుద్రశబ్దముచే నుపదేశకునిగుణము లుపదేశించబడినవి.

౬౩ శివో నామాసి స్వధితిస్తే పితా నమస్తేఽ అస్తు మా మా హింసీః।
నివర్త్తయామ్యాయుషేఽన్నాద్యాయ ప్రజననాయ రాయస్పోషాయ
సుప్రజాస్త్వాయ సువీర్యాయ ॥౬౩॥

ప.వి:-శివః, నామ, అసి, స్వధితిరితి స్వ+ధితిః, తే, పితా, నమః, తే, అస్తు, మా, మా, హింసీః, ని, వర్త్తయామి, ఆయుషే, అన్నాద్యాయేత్యన్న+అద్యాయ, ప్రజననాయేతి ప్ర+జననాయ, రాయః, పోషాయ, సుప్రజాస్త్వాయేతి సుప్రజాః+త్వాయ, సువీర్యాయేతి సు+వీర్యాయ. ॥౬౩॥

పదార్థః :-(శివః) మంగలస్వరూపో జ్ఞానమయో విజ్ఞానప్రదః (నామ) ఆఖ్యా (అసి) భవసి (స్వధితిః) అవినాశిత్వాద్వజ్రమయః. స్వధితి రితి వజ్ర నామసు పఠితమ్. నిఘం ౨. ౨౦. (తే) తవ (పితా) పాలకః (నమః) సత్కారార్థే (తే) తుభ్యమ్ (అస్తు) భవతు (మా) నిషేధార్థే (మా) మామ్ (హింసీః) హింధి. అత్ర లోడర్థే లుఙ్ (ని) నిశ్చయార్థే నివారణార్థే వా (వర్త్తయామి) (ఆయుషే) ఆయుర్భోగాయ (అన్నాద్యాయ) అత్తుం యోగ్యమాద్యమన్నం చ తస్మై. యద్వాఽన్న మోదనాదికం భోజ్యం యస్మింస్తస్మై (ప్రజననాయ) సన్తానోత్పాదనాయ (రాయస్పోషాయ) రాయో విద్యాసువర్ణాది ధనస్య పోషాయ. పుష్యన్తి యస్మిన్ స్తస్మై (సుప్రజాస్త్వాయ) శోభనాః, సన్తానాదయ శ్చక్రవర్తిరాజ్యం చ ప్రజా యస్మాత్తస్య భావస్తస్మై (సువీర్యాయ) శోభనం వీర్యం శరీరాత్మనో బలం పరాక్రమో యస్మాత్తస్మై. అయం మంత్రః. శత. ౨.౫.౪. ౮-౧౧ వ్యాఖ్యాతః. ॥౬౩॥

అన్వయః:-హే రుద్ర! యస్త్వం స్వధితి రసి యస్య తే తవ శివో నామాస్తి.స త్వం మమ పితాఽసి తే తుభ్యం నమోఽస్తు.త్వం మాం మా మా హింసీర్మాహిన్త్వహం త్వా మాయు షేఽ న్నాద్యాయ [ప్రజననాయ] సుప్రజాస్త్వాయ సువీర్యాయ రాయస్పోషాయ వర్తయామి త్వదాశ్రయేణ సర్వాణి దుఃఖాని నివర్తయామి.।౬౩॥

భావార్థః :-నహి కశ్చిన్మనుష్యో మంగలమయస్య సర్వపితుః పరమేశ్వరస్యాజ్ఞాపాలనే నోపదేశకసంగేన వినైహిక పారమార్థికసుఖే ప్రాప్తుం శక్నోతి. నైవ కేనాపి నాస్తికత్వేన ఖల్వీశ్వరస్య విదుషాం చానాదరః కర్తవ్యః. యో నాస్తికో భూత్వైతస్యైతేషాం చానాదరం కరోతి తస్య సర్వత్రానాదరో జాయతే. తస్మాన్మనుష్యైరాస్తికైః సదా భవితవ్యమితి. ।౬౩॥

పదార్థము :- ఓ జగదీశ్వరా! ఉపదేశికుడవగు నో విద్వాంసా! నీవు (స్వధితః అసి) అవినాశివి యగుటచే వజ్రమయుడవు (తే) నీకు (శివః) సుఖస్వరూపుడు, మంగళమయుడు, విజ్ఞానప్రదుడు అని (నామ అసి) నామము లున్నవి. అట్టి నీవు నన్ను (పితా) పాలించువాడవు (తే) నీకు నా (నమః) సత్కారపూర్వకము (అస్తు) విదితమగుగాక! మరియు నీవు (మా) నన్ను (మా హింసీః) అల్పాయుష్కునిగ నొనర్చకుము! మరియు నేను (ఆయుషే) ఆయువును భోగించుటకై (అన్నాద్యాయ) అన్నాదుల ననుభవించుటకై (సుప్రజాస్త్వాయ) ఉత్తమ సంతానము, చక్రవర్తి రాజ్యాదులను బడయుటకై (సువీర్యాయ) శరీరాత్మలకు శ్రేష్ఠబలపరాక్రమములు లభించుటకై (రాయస్పోషాయ) విద్య సువర్ణము మున్నగు ధనముల వృద్ధికై (నివర్తయామి) నిన్ననుసరించి నిశ్చయముగ ప్రవర్తింతును. నీ యాశ్రయమునుపొంది దుఃఖములను (నివర్తయామి) తొలగింతును. ।౬౩॥

భావార్థము :-మంగళమయుడు, సర్వపాలకుడునైన పరమేశ్వరాజ్ఞను పాలించకుండ ఏ మనుష్యుడును ఇహ పరలోకములను బడయుటకు సమర్థుడు గాజాలడు. ఎవ్వడును నాస్తిక పక్షముగ ఈశ్వరుని అనాదరణ మొనర్చవలదు. నాస్తికుడై ఈశ్వరుని అనాదరణ మొనర్చువాడు సర్వత్ర అనాదరము పొలగుచుండును. కావున మానవు లెల్లరును ఆస్తికబుద్ధిచే ఈశ్వరు నుపాసించుటయే యోగ్యము.।౬౩॥

63. O God, Thou art certainly the Embodiment of grace, self-Existent, our Father, obeisance be to Thee. Harm me not. I approach Thee for long life. For nice food, for progeny, for riches in abundance, for noble children, and thr heroie vigour.

అత్ర తృతీయాధ్యాయేఽగ్ని హోత్రాది యజ్ఞ వర్ణన మగ్నిస్వభావార్థప్రతిపాదనం పృథివీ భ్రమణలక్షణ మగ్ని శబ్దేనేశ్వర భౌతికార్థప్రతిపాదన మగ్నిహోత్రమంత్రప్రకాశన మీశ్వరోపస్థాన మగ్నిస్వరూప మీశ్వరప్రార్థనం తదుపాసనం తత్ఫలవర్ణన మీశ్వర స్వభావప్రతిపాదనం సూర్యకిరణ కృత్యవర్ణనం నిత్యోపాసనం సావిత్రీమంత్ర ప్రతిపాదన మీశ్వరోపాసనం యజ్ఞఫలప్రకాశనం భౌతికాస్వార్థ వర్ణనం గృహాశ్రమకరణావశ్యకానుష్ఠానలక్షణే ఇన్ద్రమరుత్కృత్యం పురుషార్థకరణావశ్యకం పాపాన్ని వర్తనం యజ్ఞపూర్త్యావశ్యకం సత్యత్వేన గ్రహణదానవ్యవహారకరణం విద్వత్పురుషర్తు స్వభావ వర్ణనం చతుష్టయమన్తః కరణస్య లక్షణం రుద్రశబ్దార్థప్రతిపాదనం త్రిగుణాయుష్కరణావశ్యకం ధర్మేణాయురాది పదార్థ సంగ్రహణం చ వర్ణితమేతేనాస్య తృతీయాధ్యాయార్థస్య ద్వితీయాధ్యాయార్థేన సహ సంగతిరస్తీతి బోద్ధవ్యమ్.

ఇతి శ్రీ మద్విద్వద్వర్య పరివ్రాజకాచార్యేణ దయానందసరస్వతీస్వామినా విరచితే సంస్కృతార్యభాషాభ్యాం విభూషితే సుప్రమాణయుక్తే యజుర్వేదభాష్యే తృతీయోఽధ్యాయః పూర్తిమగాత్.

శ్రీ మత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య మహర్షిదయానందసరస్వతీస్వామి విరచిత సంస్కృతార్య భాషావిభూషిత
యజుర్వేదభాష్యమునందలి మూడవ అధ్యాయమునకు ఆర్యావర్తమునందలి ఆంధ్రప్రదేశ్లో ఇందూరు మండ
లాంతర్గత బీబిపేట కాపురస్థులైన స్వ. లోకా లక్ష్మయ్య, వేంకమాంబార్యులద్వితీయపుత్రుడు,
శిష్యుడునునగు 'చతుర్వేద భాష్యానువాద భాస్కర' బిరుదాంకితులు, వేదగిరి ప్రథమ
పీఠాధిపతులునైన పం. లోకవులహరి సిద్ధాంతాచార్యులచే నొనర్చబడిన ఆంధ్రానువాదము;
పాలమూరు (మహబూబ్నగర్) జనపదమునందలి కొందుర్గు మండలాంతర్గత రావిర్యాల
గ్రామవాస్తవ్యులు స్వ. శివనీలమ్మబుగ్గారెడ్డి గార్ల పుత్రుండు, కళాప్రపూర్ణ, వేదతత్త్వ
వేత్త పండిత గోపదేవశాస్త్రి దర్శనాచార్యుల శిష్యుండు, వేదగిరి స్థాపకు
లునైన సిద్ధాంతాలంకార, విద్యాభూషణ, ఆర్షవిద్యావినోద ఆచార్య
వంల్టి కృష్ణారెడ్డి సంపాదకత్వమున పరిష్కరింపబడిన

మూడవ అధ్యాయము సమాప్తము.

ఓం శాంతిః శాంతిః శాంతిః

- ం-

యజుర్వేదభాష్యము

చతుర్థాధ్యాయము - విషయసూచిక

ఇందులో 37 మంత్రములు, 48 ఛందస్సులు, 1840 అక్షరములు

అథ చతుర్థో౽ధ్యాయః

అస్మిన్నధ్యాయే సప్తత్రింశన్మంత్రాః సన్తీతి వేదితవ్యమ్

ఓం విశ్వాని దేవ సవితర్దురితాని పరా సువ యద్భద్రం తన్న౽ఆ సువ ॥య.30.3॥

౧౭౯. తత్రైదమగన్మేత్యస్య ప్రజాపతిర్ ఋషిః, అబోషధ్యౌ దేవతే. విరాడ్ బ్రాహ్మీజగతీ ఛన్దః. నిషాదః స్వరః.

అథ జలగుణస్వభావకృత్యముపదిశ్యతే.

ప్రథమ మంత్రమున జలముయొక్క గుణస్వభావకర్తవ్యము ఉపదేశించబడుచున్నవి.

౧౭౯ ఏదమగన్మ దేవయజనం పృథివ్యా యత్ర దేవాసో౽ అజుషన్త విశ్వే। ఋక్సా

మాభ్యాం సన్తరన్తో యజుర్భీ రాయస్పోషేణ సమిషా మదేమ। ఇమా౽

ఆపః శము మే సన్తు దేవీః। ఓషధే త్రాయస్వ స్వధితే మైనం హింసీః ॥౧॥

ప.వి:-ఆ, ఇదమ్, అగన్మ, దేవయజనమితి దేవ+యజనమ్, పృథివ్యాః, యత్ర, దేవాసః, అజుషన్త, విశ్వే, ఋక్సామాభ్యామిత్యృక్+సామాభ్యామ్, సన్తరన్త ఇతి సమ్+తరన్తః, యజుర్భిరితి యజుః+భిః, రాయః, పోషేణ, సమ్, ఇషా, మదేమ, ఇమాః ఆపః, శమ్, ఉం ఇత్యూ, మే, సన్తు, దేవీః, ఓషధే, త్రాయస్వ, స్వధిత ఇతి స్వ+ ధితే, మా, ఏనమ్, హింసీః.॥౧॥

పదార్థః:- (ఆ) సమన్తాత్ (ఇదమ్) వక్ష్యమాణమ్ (అగన్మ) ప్రాప్నుయామ. అత్ర లిజర్థే లుఙ్ (దేవయజనమ్) దేవానాం విదుషాం యజనం పూజనం తేభ్యో దానం చ (పృథివ్యాః) భూమేర్మధ్యే (యత్ర) దేశే (దేవాసః) విద్వాంసః (అజుషన్త) ప్రీతవన్తః సేవితవంతః (విశ్వే) సర్వే (ఋక్సామాభ్యామ్) ఋచన్తి స్తువన్తి పదార్థాన్యేన స ఋగ్వేదః. సామయన్తి సాన్త్వయన్తి కర్మాన్తం ఫలం ప్రాప్నువన్తి యేన స సామవేదః. ఋక్ చ సామ చ తాభ్యామ్. అత్ర అచతుర విచతుర సుచతుర స్త్రీపుంసధేన్వనడుహర్క్సామ. అ.౫.౪.౭౭॥ ఇతి సూత్రేణాయం

సమాసాన్తోఽచ్ ప్రత్యయేన నిపాతితః. (సన్తరన్తః) దుఃఖస్యాన్తం ప్రాప్నువన్తః (యజుర్భిః) యజుర్వేదస్థ మంత్రోక్తైః కర్మభిః (రాయః) ధనస్య (పోషేణ) పుష్ట్యా (సమ్) సమ్యగర్థే (ఇషా) ఇష్టవిద్యయాఽన్నాదినా వా (మదేమ) సుఖయేమ. అత్ర వికరణవ్యత్యయః (ఇమాః) ప్రత్యక్షాః (ఆపః) జలాని (శమ్) సుఖకారికాః (ఉ) వితర్కే (మే) మమ (సన్తు) భవన్తు (దేవీః) శుద్ధా రోగనాశికాః. అత్ర వా చ్ఛన్దసీతి జసః పూర్వసవర్ణత్వమ్ (ఓషధే) సోమాద్యోషధిగణః (త్రాయస్వ) త్రాయంతామ్ (స్వధితే) రోగనాశనే స్వధితిర్వజ్రవత్ర్వ వర్తమానః. స్వధితిరితి వజ్రనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨.౨౦॥ (మా) నిషేధార్థే (ఏనమ్) యజమానం ప్రాణిసమూహం వా (హిఀసీః) హింస్యాత్. అత్ర లిఙర్థే లుఙ్. అయం మన్త్రః శత ౩.౧.౧.౧౧-౧౨; ౩.౧.౨. ౧-౧౦- వ్యాఖ్యాతః. ॥౧॥

అన్వయః:-హే విద్వన్! యథా పృథివ్యా మధ్యే మనుష్యజన్మదేవయజనం ప్రాప్య యత్ర ఋక్సామాభ్యాం యజుర్భిః రాయస్పోషేణ దుఃఖాని సన్తరన్తో విశ్వేదేవాసో వయం సుఖాన్యగన్మాజుషన్త మదేమ సుఖయేమ. ఉ ఇతి వితర్కే మే మమ విద్యా సుశిక్షాభ్యాం సేవితా ఇమా దేవ్య ఆపః సుఖకారికాః సన్తి. తథైవ తత్ర త్వం తాని జుషస్వ మదేమ స్తవైతాః శంసన్తు సుఖకారికా భవన్తు. యథౌషధే సోమలతాద్యోషధిగణో రోగేభ్యస్త్రాయంతే తథా త్వం నస్త్రాయస్వ స్వధితిర్వజ్రస్త్వమేనం జీవం మా హింసీర్వనం మా కుర్యాః.॥౧॥

భావార్థః:-అత్ర లుప్తోపమాలంకారః. యథా మనుష్యాః సాఙ్గోపాఙ్గరహస్యాఀశ్చతురో వేదానధీత్యాన్యానధ్యాప్య విద్యాం ప్రదీప్య విద్వాంసో భూత్వా సుకర్మానుష్ఠానేన సర్వాన్ ప్రాణినః సుఖయేయుస్తథైవైతాన్ సత్కృత్యైతేభ్యో వైదికవిద్యాం ప్రాప్య శ్రేష్ఠాచారౌషధి సేవనాభ్యాం దుఃఖాన్తం గత్వా శరీరాత్మపుష్ట్యా ధనం సముపచిత్య సర్వైర్మనుష్యై రానన్దితవ్యమ్ ॥౧॥

పదార్థము :- ఓ విద్వాంసులారా! (పృథివ్యాః) పృథివిపై మానవుడుగ జన్మించి (ఇదమ్) ఇట్టి (దేవయజనమ్) విద్వాంసుల పూజనము వారికి దానసత్కారముల నొనర్చు అవకాశమును పొంది (యత్ర) ఎచ్చట [ఏ దేశమున] (ఋక్సామాభ్యామ్) ఋగ్వేద, సామవేద (యజుర్భిః) యజుర్వేదముల మంత్రములందు దెలుపబడిన కర్మలతోను (రాయస్పోషేణ) ధనపుష్టి తోను (సమిషా) ఉత్తమోత్తమ విద్యాదుల కోరికతోను, అన్నాదులతోను దుఃఖములను (సన్తరన్తః) తరించుచు (విశ్వే) సమస్త (దేవాసః) విద్వాంసులును మేమును సుఖములను (అగన్మ)పొందెదమో అచ్చట [ఆదేశమును] (అజుషన్త) సర్వవిధముల సేవింతుముగాక! (మదేమ) సుఖులమై యుందుముగాక! (ఉ) మరియును (మే) చక్కని నియమములుగల ఉత్తమ విద్యాశిక్షణలతో మాద్వారా సేవించబడిన (ఇమాః దేవీః) ఈ శుద్ధమగు (ఆపః) జలములు [సుఖము నొసగొడి వగుచున్నవి] అట్లే అచ్చట నీవును వానిని పొందుము (జుషస్వ) సేవించుము. ఆనందించుము. అట్టి జలము మున్నగు పదార్థములును

నీకు (శమ్) సౌఖ్యముల నిచ్చునవి (సన్తు) అగుగాక! (ఓషధే) సోమలతాది ఓషధీగణము సర్వరోగములనుండి కాపాడుచున్నటులే నీవును మమ్ము (త్రాయస్వ) రక్షించుము. (స్వధితే) వ్యాధులను తొలగించుటయందు వజ్రముతో సమానమై (ఏనమ్) ఈ యజమానుని, లేక ప్రాణిమాత్రమును (మా హిꣳసీః) ఎప్పుడును చంపవలదు. ॥౧॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమునందు లుప్తోపమాలంకారము గలదు. మానవు లెట్లు బ్రహ్మచర్య పూర్వకముగ, శిక్షావ్యాకరణాది అంగములతో గూడ, ఉపనిషత్తుల సహితముగ నాలుగు వేదములను చదివియు, చదివించియు విద్యను ప్రకాశమొనర్చుచు విద్వాంసులై ఉత్తమకర్మల ననుష్ఠించి సకలప్రాణులకు సుఖములను చేకూర్చుచున్నారో, అట్లే ఈ విద్వాంసులను సత్కరించి వీరినుండి వైదికవిద్యను పొంది శారీరిక, ఆత్మిక బలములచే ధనమును చక్కగా సంపాదించి సకలజనులను ఆనందపరచవలయును. ॥౧॥

1. May we, on this earth, where reside happily all the learned persons, be able to revere the sages.

May we acting on the teachings of the Rig, Sam and Yajur Vedas, end all our miseries. May we rejoice in food and growth of riches. These pure, disease-killing waters be gracious to me. May the herbs protect me. Thou armed king, harm not the worshipper.

౧౩౦. ఆపో అస్మానిత్యస్య ప్రజాపతి ఋషిః, ఆపో దేవతా, స్వరాడ్ బ్రాహ్మీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునస్తాభిరద్భిః కిం కర్తవ్యమిత్యుపదిశ్యతే.

మరల నా జలములచే ఏ మేమి చేయవలయు నను విషయ మీ మంత్రమునం దుపదేశింపబడెను.

౧౩౦ ఆపో౽ అస్మాన్మాతరః శున్ధయన్తు ఘృతేన నో ఘృతప్వః పునన్తు। విశ్వꣳ హి రిప్రం ప్రవహన్తి దేవీ రుదిదాభ్యః శుచిరా పూత౽ ఏమి। దీక్షాతపసో స్తనూరసి తాన్త్వా శివాꣳశగ్మాం పరిదధే భద్రం వర్ణం పుష్యన్ ॥౨॥

ప. వి:- ఆపః, అస్మాన్, మాతరః, శున్ధయన్తు, ఘృతేన, నః, ఘృతప్వ ఇతి ఘృత+ప్వః, పునన్తు విశ్వమ్, హి, రిప్రమ్, ప్ర వహన్తీతి ప్ర+వహన్తి, దేవీః, ఉత్, ఇత్, ఆభ్యః, శుచిః ఆ, పూతః, ఏమి, దీక్షాతపసోః, తనూః, అసి, తామ్, త్వా, శివామ్, శగ్మామ్, పరి, దధే, భద్రమ్, వర్ణమ్, పుష్యన్. ॥౨॥

పదార్థః :-(ఆపః) జలాని (అస్మాన్) మనుష్యాదీన్ప్రాణినః (మాతరః) మాతృవత్పాలికాః (శున్ధయన్తు) బాహ్యదేశం పవిత్రం కుర్వన్తు (ఘృతేన) ఆజ్యేన (నః) అస్మాన్ (ఘృతప్వః) ఘృతం పునన్తి యాస్తాః (పునన్తు) పవిత్రయన్తు (విశ్వమ్) సర్వం జగత్ (హి) ఖలు (రిప్రమ్) వ్యక్తవాణీప్రాప్తవ్యం వేదితవ్యమ్. అత్ర లీరీజో హ్రస్వః ఉ. ౫. ౫౫. అనేనాయం సిద్ధః (ప్రవహన్తి) ప్రకర్షేణ ప్రాప్నువన్తి (దేవీః) దేవ్యః (ఉత్) ఉత్కృష్టే (ఇత్) అపి (ఆభ్యః) అద్భ్యః (శుచిః) పవిత్రః (ఆ) సమన్తాత్. (పూతః) శుద్ధః (ఏమి) ప్రాప్నోమి (దీక్షాతపసోః) దీక్షాబ్రహ్మచర్యాది నియమసేవనం చ తపోధర్మానుష్ఠానం చ తయోః (తనూః) సుఖవిస్తార నిమిత్తం శరీరమ్ (అసి) అస్తి అత్ర వ్యత్యయః (తామ్) (త్వా) ఏతామ్ (శివామ్) కల్యాణకారికామ్ (శగ్మామ్) సుఖస్వరూపామ్. (పరి) సర్వతః (దధే) ధరామి (భద్రమ్) భజనీయమ్ (వర్ణమ్) స్వీకర్తుమర్హమతిసున్దరమ్ (పుష్యన్) పుష్టం కుర్వన్. అయం మన్త్రః. శ. 3. ౧. ౨.౧-౧౧. వ్యాఖ్యాతః ॥౨॥

అన్వయః :-హే మనుష్యా! యథా భద్రం వర్ణం పుష్యన్నహం యా ఘృతప్వోదేవ్య ఆపో విశ్వం రిప్రం ప్రవహన్తి విద్వాంసో యా మాతరో యా ఘృతప్వో ఘృతేన సన్తి యాభిర్నోఽస్మాన్ సుఖయన్తి తాభిర్నోఽస్మాన్ భవన్తః శున్ధయన్తు పునన్తు చ యథాఽహముదిదాభ్యః శుచిః పవిత్రో భూత్వా యా దీక్షాతపసో స్తనూరస్యస్తి తాం త్వా మేతాం శివాం శగ్మాం పరిదధే సర్వతో ధరామి తథా తస్తాం చ యూయమపి ధరత ॥౨॥

భావార్థః:-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యాః సర్వసుఖప్రాపికాః ప్రాణధారికా మాతృవత్పాలనహేతవ ఆపః సన్తి తాభ్యః సర్వతః పవిత్రతాం సంపాద్యైతాః శోధిత్వా మనుష్యైర్నిత్యం సంసేవ్యా యతః సున్దరం వర్ణం రోగరహితం శరీరం చ సంపాద్య నిత్యం ప్రయత్నేన ధర్మమనుష్ఠాయ పురుషార్థేనానన్దః కర్తవ్య ఇతి.॥౨॥

పదార్థము :-ఓ మానవులారా! (భద్రమ్) అతిసుందరమైనదియును (వర్ణమ్)పొందదగినదియు నగు రూపమును (పుష్యన్) బలపరచుచు నే నుండునట్లు (ఘృతప్వః) నేతిని పవిత్రపరచునవియు (దేవీః) దివ్యగుణ యుక్తములును (మాతరః) తల్లివలె పాలించునవియు నగు (ఆపః) ఏ జలములు (రిప్రమ్) వక్త, వాణిచే తెలిసికొనదగిన, లేక పొందదగిన (విశ్వమ్)సమస్తమును (ప్రవహన్తి) పొందుచున్నవో, వేనిచే విద్వాంసులు (అస్మాన్) మనుష్యులమగు మమ్ము (శున్ధయన్తు) బయటిప్రదేశమును పవిత్రపరచుచున్నారో, ఆ (ఘృతేన) నేతితో పుష్టి పరచదగిన జలములు (నః) మమ్ము (పునన్తు) పవిత్రపరచుగాక! నేను (ఉత్ ఇత్) చక్కగా (ఆభ్యః) ఈ జలములతో (శుచిః) పవిత్రుడను (అపూతః) శుద్ధుడను నై (దీక్షా తపసోః) బ్రహ్మచర్యము మున్నగు ఉత్తమోత్తమ యమనియమముల సేవనచే ధర్మానుష్ఠానముకొరకు (తనూః) ఏ శరీరము (అసి) కలదో అట్టి యా శరీరము (శివామ్) శుభప్రదమైనదానివలె (శగ్మామ్) సుఖవంతమగు శరీరముగాను (ఏమి) పొందుచున్నట్లు

(పరిదధే) సకలవిధముల ధరించుచున్నట్లు మీరును అట్టి జలములను మరియు (తామ్ త్వామ్) అట్టి అత్యుత్తమ శరీరమును ధరించుడు.॥౨॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున వాచక లుప్తోపమాలంకారము గలదు. మనుష్యులు సమస్త సుఖములను లభింపజేయునవియు, ప్రాణములను ధరింపజేయునవియు, తల్లివలె పోషించుటకు హేతువులును నగు జలములతో పవిత్రులై వానిని శోధించి సర్వదా సేవించవలెను. దానివల్ల సుందర వ్యాధిరహిత శరీరములను బడసి నిరంతరము ప్రయత్నపూర్వకముగా ధర్మానుష్ఠాన మొనర్చి పురుషార్థముతో ఆనందము ననుభవించవలెను.॥౨॥

2. May waters, like mother, purify our bodies. May the waters purified by clarified butter, purify us through rain. Pute waters remove all our physical imperfections.

May I advance in life, being bight and pure through waters. Through celibacy and abstemiousness may I possess a body, healthy, comfortable, excellent, beautiful and strong.

౧౩౧. మహీనామిత్యస్య ప్రజాపతిర్ ఋషిః, మేఘో దేవతా, భురిక్ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునరస్య జలసమూహజన్యస్య మేఘస్య కిం నిమిత్తమస్తీత్యుపదిశ్యతే.

మరల నీ జల సమూహముచే నుత్పన్నమైన మేఘములకు ఏది నిమిత్తమో యీ మంత్రమునం దుపదేశించబడినది.

౧౩౧ మహీనాం పయోఽసి వర్చోదా అసి వర్చో మే దేహి।

వృత్రస్యాసి కనీనకశ్చక్షుర్దా అసి చక్షుర్మే దేహి ॥౩॥

ప.వి:- మహీనామ్, పయః, అసి, వర్చోదా ఇతి వర్చః+దాః, అసి, వర్చః, మే, దేహి, వృత్రస్య, అసి, కనీనకః, చక్షుర్దా ఇతి చక్షుః+దాః, అసి, చక్షుః, మే, దేహి.॥౩॥

పదార్థః:-(మహీనామ్) పృథివీనామ్. మహీతి పృథివీనామసు పఠితమ్ నిఘం ౧. ౧. (పయః) రసనిమిత్తమ్ (అసి)అస్తి. అత్ర సర్వత్ర వ్యత్యయః (వర్చోదాః) దీప్తిం దదాతీతి (అసి) అస్తి (వర్చః) ప్రకాశమ్ (మే) మహ్యమ్ (దేహి) దదాతి (వృత్రస్య) మేఘస్య (అసి) అస్తి (కనీనకః) యః కనతి దీపయతీతి స ఏవ కనీనకః. అత్ర కనీ ధాతో ర్బాహులకాదౌణాదిక ఈన ప్రత్యయస్తతః స్వార్థే కన్ (చక్షుర్దాః) చష్టేఽనేన తద్దదాతీతి (అసి) అస్తి (చక్షుః) నేత్రవ్యవహారమ్ (మే) మహ్యమ్ (దేహి) దదాతి. అయం మంత్రః. శ. 3-౧-3,౯-౧౫ వ్యాఖ్యాతః.॥౩॥

అన్వయః :- యో మహీనాం పయోఽస్యస్తి వర్చోదా అస్యస్తి యో మే మహ్యమ్ వర్చోదా దదాతి వృత్రస్య కనీనకోఽస్తి చక్షుర్దా అస్తి స సూర్యో మే మహ్యం చక్షుర్దదాతి.॥3॥

భావార్థః :- మనుష్యైర్నహి సూర్యస్య ప్రకాశేన వినా వృష్ట్యుత్పత్తి శ్చక్షుర్వ్యవహారశ్చ సిద్ధ్యతి. యేనాయం సూర్యో నిర్మితస్తస్మై ఈశ్వరాయ కోటి శో ధన్యవాదా దేయా ఇతి వేద్యమ్.॥3॥

పదార్థము :- (మహీనామ్) పృథివి మున్నగువాని (పయః) జలములకు రసములకు ఏది నిమిత్తమై (అసి) ఉన్నదో (వర్చోదాః అసి) ఏది దీప్తినొసగునదై యున్నదో (మే) నాకు (వర్చః) ప్రకాశమును(దేహి) ఏది ఇచ్చుచున్నదో (వృత్రస్య) మేఘమును (కనీనకః అసి) ఏది ప్రకాశపరచునదై యున్నదో లేక (చక్షుర్దాః,అసి) నేత్రవ్యవహారమును ఏది సిద్ధపరచునదిగా నున్నదో, ఆ సూర్యలోకమే (మే)నాకు (చక్షుః) నేత్రవ్యవహారమును (దేహి) ఇచ్చుచున్నది. ॥3॥

భావార్థము :- సూర్యప్రకాశము లేకున్న వర్షోత్పత్తిగాని, నేత్రముల వ్యవహారము గాని యెన్నటికిని జరుగదు. కావున నట్టి సూర్యలోకమును నిర్మించిన యా పరమేశ్వరునకు అసంఖ్యాక ధన్యవాదము లర్పించుట ఉచితమని మానవులు గ్రహించవలయును.॥3॥

3. O sun, thou bringest rain on different parts of the earth. Giver of splendour art thou; bestow on me the gift of splendour. The disperser of cloud art thou with thy brilliance. The giver of eye art thou. Give me the gift of vision!.

౧3౨. చిత్పతిర్మేత్యస్య ప్రజాపతిరృషిః పరమాత్మా దేవతా. నిచృద్ బ్రాహ్మీ పంక్తిశ్ఛన్దః, పంచమః స్వరః.

యేన సూర్యాదికం జగద్రచితం సోఽస్మదర్థం కిం కిం కుర్యాదిత్యుపదిశ్యతే.

సూర్యుడు మున్నగు సర్వప్రపంచమును నిర్మించిన యా పరమాత్మ మన కేమేమి చేయుచున్నది

ఈ మంత్రమునం దుపదేశింపబడుచున్నది.

౧3౨ చిత్పతిర్మా పునాతు వాక్పతిర్మా పునాతు దేవో మా సవితా పునాత్వచ్ఛి
ద్రేణ పవిత్రేణ సూర్యస్య రశ్మిభిః। తస్య తే పవిత్రపతే పవిత్ర పూతస్య
యత్కామః పునే తచ్ఛకేయమ్ ॥ ४॥

ప.విః- చిత్పతిరితి చిత్+పతిః, మా, పునాతు, వాక్పతిరితి వాక్+పతిః, మా, పునాతు, దేవః, మా, సవితా, పునాతు అచ్ఛిద్రేణ, పవిత్రేణ, సూర్యస్య, రశ్మిభిరితి రశ్మి+భిః, తస్య, తే, పవిత్ర

పత ఇతి పవిత్ర+పతే, పవిత్రపూతస్యేతి పవిత్ర+పూతస్య యత్కామ ఇతి యత్+కామః,పునే, తత్, శకేయమ్.॥౪॥

పదార్థః :- (చిత్పతిః) చేతయతి యేన విజ్ఞానేన తస్య పతిః పాలయితాఽధిష్ఠాతేశ్వరో భవాన్ (మా) మామ్ (పునాతు) పవిత్రం కరోతు (వాక్పతిః) యో వాచో వేదవిద్యాయాః పతిః స్వామీ పాలయితా (మా) మామ్ (పునాతు) విద్వాంసః కృత్వా పవిత్రయతు (దేవః)యః స్వప్రకాశేన సర్వస్య ప్రకాశకః(మా)మామ్ (సవితా) సర్వస్య జగతో దివ్యస్య ప్రసవితోత్పాదకః (పునాతు) శోధయతు శుద్ధం కరోతు. (అచ్ఛిద్రేణ) అవినాశినా విజ్ఞానేన (పవిత్రేణ) శద్ధికారకేణ (సూర్యస్య) సవితృమండలస్య ప్రాణస్య వా (రశ్మిభిః) ప్రకాశైర్గమనాగమనైః (తస్య) జగదీశ్వరస్య (తే) తవ (పవిత్రపతే) పవిత్రస్య పాలయితః పవిత్రపూతస్య యః పవిత్రైః శుద్ధైః స్వాభావికైర్విజ్ఞానాదిభిర్గుణైః పూతః పవిత్రస్తస్య (యత్కామః) యః కామో యస్య సః (పునే) పవిత్రో భవామి. (తత్) పవిత్రం కర్మ (శకేయమ్) శక్నుయామ్. అయం మంత్రః. శత. ౩. ౧. ౩. ౨౨-౨౩.వ్యాఖ్యాతః.॥౪॥

అన్వయః :-హే పవిత్రపతే! పరమాత్మన్ చిత్పతిర్వాక్పతిః సవితా దేవో భవాన్ పవిత్రేణాచ్ఛిద్రేణ విజ్ఞానేన సూర్యస్య రశ్మిభిశ్చ మా మాం మమ చిత్తం చ పునాతు. మా మాం మమ వాచం చ పునాతు. మా మాం మమ చక్షుశ్చ పునాతు. యస్య పవిత్రపూతస్య కృపయా యత్కామోఽహం పునే పవిత్రో భవామి. యస్య తే తవోపాసనయా పవిత్రం కర్మ కర్తుం శక్నుయాం తస్య సేవా కర్తుం యోగ్యా మే కథం న భవేత్. ॥౪॥

భావార్థః :-మనుష్యై ర్యేన వేదవిజ్ఞాత్రా పత్యా పరమేశ్వరేణ విద్యా భూజలవాయు సూర్యాదయః శుద్ధికారకాః పదార్థాః ప్రకాశితాస్తస్యోపాసనా పవిత్రకర్మానుష్ఠానాభ్యాంమనుష్యైః పూర్ణకామః పవిత్రతా చ కార్యా. ॥౪॥

పదార్థము :-(పవిత్ర పతే) పవిత్రతను పాలించెడు పరమేశ్వరా! నీవు (చిత్పతిః) విజ్ఞానమునకు స్వామివి (వాక్పతిః) వేదవాణికి పతివి, పాలకుడవు (సవితా) సమస్త జగత్తు నుత్పన్నపరచువాడవు (దేవః) దివ్యస్వరూపుడవు (పవిత్రేణ) పవిత్రపరచు (అచ్ఛిద్రేణ) నాశరహితమగు విజ్ఞానముచేతను (సూర్యస్య) సూర్యుని మరియు ప్రాణము యొక్కయు (రశ్మిభిః) ప్రకాశముచేతను, గమనాగమనముల [రాకపోకల] చేతను (మా) నన్ను నా చిత్తమును (పునాతు) పవిత్రమొనర్పుము. (మా) నన్ను నా వాక్కును (పునాతు) పవిత్రపరచుము. (మా) నన్ను నా ప్రజలను [చక్షువులను] (పునాతు) పరిశుద్ధపరచుము. (పవిత్ర పూతస్య) శుద్ధ స్వాభావిక విజ్ఞానము మున్నగు గుణములచే పవిత్రుడవైన (తే) నీయొక్క ఏ కృపచే (యత్కామః) ఆ

యా శ్రేష్ఠ కామనలతోగూడ (పునే) నేను పవిత్రుడ నగుచున్నానో (తే) ఏ నీ యుపాసనచే (తత్) ఆ యా ఉత్తమ కర్మలనొనర్చుటకు (శకేయమ్) సమర్థుడ నగుచున్నానో, అట్టి నీ సేవను నే నేల చేయకూడదు? [అనగా సదా చేయుచుందును గాక యని భావము].॥౪॥

భావార్థము :- వేదజ్ఞుడును, వేదపతియు నగు పరమేశ్వరుడు వేదవిద్య, భూ, జల, వాయువు, సూర్యుడు మున్నగు శుద్ధికారక పదార్థములను ప్రకాశపరచినాడు. అట్టి పరమాత్మయొక్క ఉపాసన పవిత్రకర్మానుష్ఠానముల ద్వార పూర్ణకామితములను, పవిత్రతను సంపాదించుటయే మానవుల కుచితము.॥౪॥

4. Purify me, the Lord of purity me, the Lord of knowledge. Purify me, the Lord of the Vedas.

O Lord, Creator of the universe, purify me, through sun - beams and thy immortal purifying knowledge.

O master of the purified souls, may I full of lofty sentiments accomplish the desire actuated by which, through your grace, I purify myself!.

౧౩౩. ఆ వో దేవాస ఇత్యస్య ప్రజాపతి ర్ఋషిః యజ్ఞో దేవతా నిచృదార్ష్యనుష్టుప్ ఛన్దః. గాన్ధారః స్వరః.

మనుష్యైః కథం పురుషార్థః కర్తవ్య ఇత్యుపదిశ్యతే.

మానవులు పురుషార్థ మెట్లొనర్చవలె నను విషయ మీ మంత్రమున గలదు.

౧౩౩ ఆ వో దేవాస ఈ మహే వామం ప్రయత్యధ్వరే।

ఆ వో దేవాస ఆశిషో యజ్ఞియాసో హవామహే ॥౫॥

ప.విః- ఆ, వః, దేవాసః, ఈమహే, వామమ్, ప్రయతీతి ప్ర+యతి, అధ్వరే, ఆ, వః, దేవాసః, ఆశిష ఇత్యా + శిషః, యజ్ఞియాసః, హవామహే.॥౫॥

పదార్థః:-(ఆ) సమన్తాత్ (వః) యుష్మాన్ (దేవాసః) యే దీవ్యన్తి విద్యాదిగుణైః ప్రకాశన్తే తత్సంబుద్ధౌ, (ఈమహే) యాచామహే ఈమహ ఇతి యాఞ్చాకర్మసు పఠితమ్ నిఘం 3.౧౯ (వామమ్) ప్రశస్తం గుణకర్మసమూహమ్. వామమితి ప్రశస్యనామసు పఠితమ్. నిఘం. 3. ౮. (ప్రయతి) ప్రకృష్టం సుఖమేతి యేన తస్మిన్. అత్ర కృతో బహులమితి కరణకారకే కృత్ (అధ్వరే) అహింసనీయే యజ్ఞే (ఆ) అభితః (వః) యుష్మాకం సకాశాత్ (దేవాసః) విద్వాంసః (ఆశిషః) ఇచ్ఛాః (యజ్ఞియాసః) యా యజ్ఞమర్హన్తి తాః (హవామహే) స్వీకుర్వీమహి. లేట్ ప్రయోగోఽయమ్. అయం మంత్రః. శత. 3. ౧. 3. ౨౪ వ్యాఖ్యాతః.॥౫॥

అన్వయః :-హే దేవాసో! యథా వయం వో యుష్మాన్ ప్రయత్యధ్వరే వో యుష్మాకం వామమేవమహే సమన్తాద్యాచామహే, హే యజ్ఞియాసో దేవాసో యథాఽస్మిన్ సంసారే వో యుష్మాకం సకాశాత్ యజ్ఞియా ఆశిష ఆహవామహేఽభితః స్వీకుర్వీమహి. తథైవాస్మదర్థం భవద్భిః సతతమనుష్ఠేయమ్. ॥౫॥

భావార్థః :-మనుష్యైః పరమవిద్వద్భ్యః ప్రశస్తా విద్యాః సంపాద్య స్వేచ్ఛాః పూర్ణాః కృత్వైతేషాం సంగసేవే సదైవ కర్తవ్యే. ॥౫॥

పదార్థము :-(దేవాసః) విద్యాది గుణములచే ప్రకాశించు నో విద్వాంసులారా! ఎట్లు మేము (వః) మిమ్ము (ప్రయతి) సుఖయుక్తమును (అధ్వరే) హింసారహితమును నగు యజ్ఞము ననుష్ఠించుటలో (వః) మీయొక్క (వామమ్) ప్రశంసనీయమగు గుణములను (ఏమహే) బాగుగా యాచించుచున్నామో (దేవాసః) ఓ విద్వాంసులారా! ఎట్లు మేము ఈ లోకమునందు మీ వలన (యజ్ఞియాః) యజ్ఞమును సఫల మొనర్చదగిన (ఆశిషః) కామితములను (ఆ హవామహే) బాగుగా స్వీకరించగలమో అట్లే మా నిమిత్తమును మీరు సదా ప్రయత్నించుచుందురుగాక! ॥౫॥

భావార్థము :-మానవులు ఉత్తమవిద్వాంసుల సత్సంగములచే ఉత్తమోత్తమ విద్యలను ప్రాప్తించుకొని తమ కోర్కెలను పూర్తిజేసికొని సదా యా విద్వాంసుల సేవాసాంగత్యముల నొనర్చుచుండవలయును. ॥౫॥

5. O sages, we admire your praiseworthy qualities, during the performance of this happy sacrifice. O sages, we beg of you the fulfilment of our desires pertaining to the sacrifice!.

౧౩౪. స్వాహా యజ్ఞమిత్యస్య ప్రజాపతి ర్ఋషిః యజ్ఞో దేవతా, నిచృదార్ష్యనుష్టుప్ ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

కిం కిమర్థః స యజ్ఞోఽనుష్ఠాతవ్య ఇత్యుపదిశ్యతే.

ఏ యే ప్రయోజనములకొరకు ఆ యజ్ఞము ననుష్ఠించవలయు నను విషయ

మీ మంత్రమునం దుపదేశింపబడినది.

౧౩౪ స్వాహా యజ్ఞం మనసః స్వాహోరో రన్తరిక్షాత్।

స్వాహా ద్యావాపృథివీభ్యాగ్ం స్వాహా వాతా దారభే స్వాహా ॥౬॥

ప.వి:- స్వాహా, యజ్ఞమ్, మనసః, స్వాహా, ఉరోః, అన్తరిక్షాత్, స్వాహా, ద్యావాపృథివీభ్యామ్, స్వాహా, వాతాత్, ఆ, రభే, స్వాహా. ॥౬॥

పదార్థః:- (స్వాహా) ప్రత్యక్షలక్షణయా వేదస్థయా వాచా (యజ్ఞమ్) క్రియాజన్యమ్ (మనసః) విజ్ఞానాత్ (స్వాహా) సుశిక్షితయా వాచా (ఉరోః) బహునః. అత్ర లింగవ్యత్యయేన పుంస్త్వమ్ (అన్తరిక్షాత్) సూర్యపృథివ్యోర్మధ్యే వర్తమానాదాకాశాత్ (స్వాహా) విద్యా ప్రకాశికయా వాణ్యా (ద్యావాపృథివీభ్యామ్) ప్రకాశభూమ్యోః శుద్ధయే (స్వాహా) సత్య ప్రియత్వాదిగుణవిశిష్టయా వాచా (వాతాద్) వాయోః. (ఆ) సమన్తాత్ (రభే) కుర్వే (స్వాహా) సుష్ఠు జుహోతి గృహ్ణాతి దదాతి యయా క్రియయా తయా. అయం మన్త్రః. శత. 3. ౧. 3. ౨౫-౨౭ వ్యాఖ్యాతః. ।౬॥

అన్వయః:-హే మనుష్యా! యథాऽహం స్వాహా వేదోక్తయా స్వాహా సుశిక్షితయా స్వాహా విద్యాప్రకాశికయా స్వాహా సత్యప్రియత్వాదిగుణయుక్తయా వాచా స్వాహా సుష్ఠుక్రియయా చోరో ర్మనసోऽన్తరిక్షా ద్వాతాద్ద్యావాపృథివీభ్యాం యజ్ఞమారభే నిత్యం కుర్వే తథా భవన్తోऽ ప్యారభన్తామ్. ।౬॥

భావార్థః :-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. మనుష్యై ర్వేదరీత్యా యో మనోవచన కర్మభిరనుష్ఠితో యజ్ఞో భవతి సోऽన్తరిక్షాదిభ్యో వాయుశుద్ధిద్వారా ప్రకాశపృథివ్యోః పవిత్రతాం సంపాద్య సర్వాన్సుఖయతీతి.।౬॥

పదార్థము :-ఓ మానవులారా! ఎట్లు నేను (స్వాహా) వేదోక్త వాణిద్వారా (స్వాహా) ఉత్తమ శిక్షాసహిత వాణిద్వారా (స్వాహా) విద్యల ప్రకాశముద్వారా (స్వాహా) సత్యమైనదియు సమస్తజీవులకు కల్యాణ మొనర్చునదియు నగు వాణిద్వారా (స్వాహా) బాగుగా నుపయోగించబడిన ఉత్తమక్రియలద్వారా (ఉరోః) అనంతమగు (అన్తరిక్షాత్) ఆకాశమువలనను (వాతాత్) వాయువువలనను (ద్యావాపృథివీభ్యామ్) శుద్ధ ప్రకాశమువలనను మరియు భూమి స్థ పదార్థములవలనను (మనసః) విజ్ఞానయుక్తములగు చక్కని క్రియలవలనను (యజ్ఞమ్) యజ్ఞమును నెరవేర్చుటకై పురుషార్థములను (ఆరభే) నిత్యము ప్రారంభించుచున్నానో, అటులనే మీరును చేయుడు.।౬॥

భావార్థము :-ఇందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. వేదోక్తవిధి ననుసరించి మనోవాక్కాయ కర్మలతో మానవులచే ననుష్ఠించబడిన యే యజ్ఞము గలదో అది యాకాశమందుండు వాయువు మొదలగు పదార్థములను పరిశుద్ధపరచి అందరికి సుఖమును సమకూర్చుచున్నది. ।౬॥

6. O men, just as I actively and wisely commence performing the sacrifice, with Vedic texts, with cultured tongue, with wisdom - teaching voice, with a tongue full of sweetness and truth, in an orderly and well - directed way, with the help of the extended firmament, earth, sky and air, so do Ye!.

౧౩౫. ఆకూత్యై ప్రయుజ ఇత్యస్య ప్రజాపతి ర్ఋషిః, అగ్న్యా బృహస్పతయో దేవతాః, పూర్వార్ధస్య పంక్తిశ్ఛన్దః, పంచమః స్వరః ఆపో దేవీరిత్యుత్తర స్యార్షీబృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

కిమర్థః స యజ్ఞోఽనుష్ఠాతవ్య ఇత్యుపదిశ్యతే.

ఆ యజ్ఞము నేల యనుష్ఠించవలయు నను విషయ మీ మంత్రమం దుపదేశించెను.

౧౩॥ ఆకూత్యై ప్రయుజేఽగ్నయే స్వాహా మేధాయై మనసేఽగ్నయే స్వాహా
దీక్షాయై తపసేఽగ్న యే స్వాహా సరస్వత్యై పూష్ణేఽగ్నయే స్వాహా।
ఆపో దేవీ ర్బృహతీ ర్విశ్వశంభువో ద్యావాపృథివీఽ ఉరోఽ అన్తరిక్ష
బృహస్పతయే హవిషా విధేమ స్వాహా ॥౭॥

ప.వి:- ఆకూత్యా ఇత్యా + కూత్యై, ప్రయుజ ఇతి ప్ర + యుజే, అగ్నయే, స్వాహా, మేధాయై, మనసే, అగ్నయే, స్వాహా, దీక్షాయై, తపసే, అగ్నయే, స్వాహా, సరస్వత్యై, పూష్ణే, అగ్నయే, స్వాహా, ఆపః, దేవీః, బృహతీ, విశ్వశంభువ ఇతి విశ్వ + శంభువః, ద్యావాపృథివీఽ ఇతి ద్యావాపృథివీ, ఉరోఽ ఇత్యురో, అన్తరిక్ష, బృహస్పతయే, హవిషా విధేమ, స్వాహా.॥౭॥

పదార్థః :-(ఆకూత్యై) ఉత్సాహాయ (ప్రయుజే) యా ధర్మక్రియా ప్రకృష్టైర్గుణైర్యునక్తి యోజయతి వా తస్యై (అగ్నయే) అగ్నిప్రదీపనాయ (స్వాహా) వేదవాణీప్రచారాయ (మేధాయై) ప్రజ్ఞోన్నతయే (మనసే) విజ్ఞానవృద్ధయే (అగ్నయే) విద్యుద్విద్యాగ్రహణాయ (స్వాహా) పరోపకారకారికాయై (దీక్షాయై) ధర్మనియమాచరణరీతయే (తపసే) ప్రతాపాయ (అగ్నయే) కారణరూపాయ (స్వాహా) అధ్యయనాధ్యాపన విద్యాయై (సరస్వత్యై) విద్యాసుశిక్షాసహితాయై వాచే (పూష్ణే) పుష్టికరణాయ (అగ్నయే) జాఠరాగ్ని శోధనాయ (స్వాహా) సత్యవాక్ప్రవృత్తయే (ఆపః) ప్రాణా జలాని వా (దేవీః) దివ్యగుణసంపన్నాః. అత్ర వా ఛన్దసీతి జసః పూర్వసవర్ణత్వమ్. (బృహతీః) మహాగుణ విశిష్టాః (విశ్వశంభువః) యా విశ్వస్మై శం సుఖం భావయన్తి తాః (ద్యావాపృథివీ) భూమిప్రకాశౌ (ఉరో) బహుసుఖప్రతిపాదకః (అన్తరిక్ష) అన్తరిక్షస్థో యజ్ఞః (బృహస్పతయే) బృహత్యా వాచో బృహతా మాకాశాదీనాం చ పతిః స్వామి తస్మై జగదీశ్వరాయ (హవిషా) సామగ్ర్యా సత్యప్రేమభావేన వా. (విధేమ) విధానం కుర్యామ

(స్వాహా) సంగతాం ప్రియాం శోభనాం స్తుతి ప్రయుక్తాం వాచమ్. అయం మంత్రః. శత. 3. ౧. ౪. ౬-౧౫ వ్యాఖ్యాతః.॥౭॥

అన్వయః:-హే మనుష్యా! యథా వయమాకూత్యై ప్రయుజేఽగ్నయే స్వాహా, సరస్వత్యై పూష్ణే బృహస్పతయే ఽగ్నయే స్వాహా, మేధాయై మనసేఽగ్నయే స్వాహా, దీక్షాయై తపసేఽగ్నయే స్వాహా, యా బృహత్యో విశ్వశంభువో దేవ్య ఆపః స్వాహా, వాక్ ద్యావాపృథివీ ఉరో ఽన్తరిక్షస్థే చ స్తస్తా అపి స్వాహా క్రియయా హవిషా చ శుద్ధా విధేమ, తథా యూయమపి విదధత.॥౭॥

భావార్థః :-న హి యజ్ఞానుష్ఠానేన వినోత్సాహో మేధా సత్యవాక్ దీక్షా తపో ధర్మానుష్ఠానం విద్యా పుష్టిశ్చ సంభవతి. న కిలైతైర్వినా కశ్చిదపి పరమేశ్వరమారాద్ధుం శక్నోతీతి, తస్మాత్సర్వైర్మనుష్యై రేతత్సర్వమనుష్ఠాయ సర్వానన్దః ప్రాప్తవ్యః. ॥౭॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! ఎట్లు మేము (ఆకూత్యై) ఉత్సాహముకొరకు (ప్రయుజే) ఉత్తమ ధర్మయుక్త క్రియలకొరకు (అగ్నయే) అగ్నిప్రదీపనముకొరకు (స్వాహా) వేదవాణి ప్రచారముకొరకు (సరస్వత్యై) విజ్ఞానయుక్త వాణికొరకు (పూష్ణే) పుష్టికొరకు (అగ్నయే) విద్యుద్విద్యను గ్రహించుటకొరకు (స్వాహా) చదివి చదివించ గలుగు విద్యకొరకు (మేధాయై) ప్రజ్ఞయొక్క ఉన్నతికొరకు (మనసే) విజ్ఞానోన్నతికొరకు (దీక్షాయై) ధర్మనియమముకొరకు, దాని యాచరణకొరకు (తపసే) ప్రతాపముకొరకు (అగ్నయే) జఠరాగ్నిశోధనము కొరకు(స్వాహా) ఉత్తమస్తుతితో గూడిన వాణికొరకు (బృహతీః) మహాగుణసహితములు (విశ్వశంభువః) సమస్త సుఖోత్పత్తిని గలిగించునవి (దేవీః) దివ్యగుణములతో నిండియున్న (ఆపః) ప్రాణములు, లేక జలములచే (స్వాహా) సత్యభాషణముచే (ద్యావాపృథివీ) భూమి మరియు ప్రకాశముల శుద్ధికొరకు (ఉరో) అధిక సుఖసంపాదకములగు (అన్తరిక్ష) అంతరిక్షమునందుండు పదార్థముల శుద్ధికొరకు (స్వాహా) ఉత్తమమగు ఏ క్రియచే, లేక ఏ వాక్కుచే యజ్ఞము సిద్ధమగుచున్నదో ఆ యన్నిటిని (హవిషా) సత్య ప్రేమభావముతోను (విధేమ) సిద్ధపరచునట్లు మీరును చేయుడు.॥౭॥

భావార్థము :- యజ్ఞానుష్ఠానము లేకుండా ఉత్సాహము, బుద్ధి, సత్యవాణి, ధర్మాచరణవిధి, తపస్సు, ధర్మానుష్ఠానము, విద్యయొక్క పుష్టి సంభవముకాదు. మరియు వీని ననుష్ఠించక ఏ మనుష్యుడును ఈశ్వరు నారాధించుటకు సమర్థుడు గాజాలడు. కావున మానవు లెల్లరును ఈ యజ్ఞము నొనర్చి సకలప్రాణులకు సమస్త ఆనందములను సమకూర్చుచుండవలయును. ॥౭॥

7. We perform the yajna for resolution, for good religious acts, for kindling fire, for the propagation of the Vedas, for the development of wisdom, for the enhancement of knowledge, for utilizing lightning, fo philanthropy, for following the laws of Dharma, for austerity, for digestive faculty, for learning and teaching, for eloquent and weighty speech, for worshipping rightly God, for purifying gastric juice, and for practising Truth.

౧౩౬. విశ్వో దేవస్యేత్యస్యాత్రేయ ఋషిః, ఈశ్వరో దేవతా. ఆర్ష్యనుష్టుప్ ఛన్దః. గాన్ధారః స్వరః.

మనుష్యైః పరమేశ్వరాశ్రయేణ కిం కిం కర్తవ్యమిత్యుపదిశ్యతే.

మానవులు పరమేశ్వరునియొక్క ఆశ్రయముచే నేమేమి చేయవలయు నను విషయ

మీ మంత్రమం దుపదేశించెను.

౧౩౬ విశ్వో॑ దేవస్య॑ నేతుర్మర్తో॑ వురీత స॒ఖ్యమ్।

విశ్వో॑ రా॒యఽ ఇ॑షుధ్యతి ద్యు॒మ్నం॑ వృణీత పు॒ష్య॒సే స్వాహా॑ ॥౮॥

ప.వి:- విశ్వః, దే॒వస్య॑, నే॒తుః, మర్తః, వు॒రీ॒త, స॒ఖ్యమ్, విశ్వః, రా॒యే, ఇ॒షు॒ధ్య॒తి, ద్యు॒మ్నమ్, వృ॒ణీ॒త, పు॒ష్య॒సే, స్వాహా॑.॥౮॥

పదార్థః :-(విశ్వః) సర్వోజనః (దేవస్య) సర్వప్రకాశకస్య (నేతుః) సర్వనయనకర్తుః పరమేశ్వరస్య (మర్తః) మనుష్యః. మర్త ఇతి మనుష్యనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨-౩. (వురీత) వృణీయాత్. అత్రబహులం ఛన్దసీతి వికరణస్య లుక్ (సఖ్యమ్) సఖ్యుర్భావః కర్మ వా (విశ్వః) అఖిలః (రాయే) ధనప్రాప్తయే (ఇషుధ్యతి) శరాన్ధారయేత్. లేట్ ప్రయోగోఽయమ్ (ద్యుమ్నమ్) ధనమ్ (వృణీత) స్వీకుర్యాత్ (పుష్యసే) పుష్టో భవేః. అత్ర వ్యత్యయేనాత్మనేపదమ్. లేట్ ప్రయోగోఽయమ్ (స్వాహా) సత్క్రియయా. అయం మంత్రః. శత ౩.౧.౪.౧౭.౧౮. వ్యాఖ్యాతః. ॥౮॥

అన్వయః :-యథా విశ్వో మర్తో నేతుర్దేవస్య జగదీశ్వరస్య సఖ్యం వురీత విశ్వో రాయ ఇషుధ్యతి, స ద్యుమ్నం వృణీత తథా. హే మనుష్య! ఏతత్సర్వమనుష్ఠాయ స్వాహా సత్క్రియయా త్వమపి పుష్యసే పుష్టోభవేః.॥౮॥

భావార్థః :-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. సర్వై ర్మనుష్యైః పరమేశ్వరముపాస్య పరస్పరం మిత్రతాం కృత్వా యుద్ధే దుష్టాన్ విజిత్య రాజశ్రియం ప్రాప్య సుఖయితవ్యమ్ ॥౮॥

పదార్థము :-ఎట్లు (విశ్వః) సమస్త (మర్తః) మానవులు (నేతుః) సర్వజనులకుప్రాపుడును (దేవస్య) సమస్తమును ప్రకాశపరచువాడును నగు పరమేశ్వరునితో (సఖ్యమ్) మిత్రత్వమును మరియు గుణ కర్మ స్వభావ సమూహమును (వురీత) స్వీకరించుదురో (రాయే) మరియు ధన ప్రాప్తికై (ఇషుధ్యతి) బాణములను ధరింతురో (ద్యుమ్నమ్) ధనములను (వృణీత) స్వీకరించెదరో అటులనే ఓ మానవుడా! ఈ యన్నిటి ననుష్ఠించి (స్వాహా) సత్క్రియలచే నీవును(పుష్యసే) పుష్టిశాలివి కమ్ము.॥౮॥

భావార్థము :- ఇందు వాచక లుప్తోపమాలంకారము గలదు. సకల మానవులును పరమేశ్వరు నుపాసించుచు పరస్పరము మిత్రత్వము పెంపొందించుకొని యుద్ధములందు దుష్టులను జయించి రాజ్యలక్ష్మిని పొంది సుఖవంతులు గావలయును.॥౮॥

8. May every mortal man seek the friendship of the Guiding God. May we all have recource to the use of arms for the acquisition of due wealth. May every man acquire riches and become strong through wise deeds.

౧౩౭. ఋక్సామయో రిత్యస్యాంగిరస ఋషయః. విద్వాన్ దేవతా. ఆర్షీ పంక్తి శ్ఛన్దః. పంచమః స్వరః.

మనుష్యైః కథం శిల్పసిద్ధిః కర్తవ్యేత్యుపదిశ్యతే.

మానవులు శిల్పవిద్యాసిద్ధి నెట్లు బడయవలయు నను విషయ మీ మంత్రమున గలదు.

౧౩౭ ఋక్సామయోః శిల్పే స్థస్తే వామారభే తే మా పాతమాస్య యజ్ఞస్యోదృచః।

శర్మాసి శర్మ మే యచ్ఛ నమస్తేऽఅస్తు మా మా హిఁసీః ॥౯॥

ప. విః- ఋక్సామయోరిత్యృక్+సామయోః; శిల్పేऽఇతి శిల్పే, స్థః, తేऽఇతి తే, వామ్, ఆ, రభే, తేऽ ఇతి తే, మా, పాతమ్, ఆ, అస్య, యజ్ఞస్య, ఉదృచ ఇత్యుత్+ఋచః, శర్మ, అసి, శర్మ, మే, యచ్ఛ, నమః, తే, అస్తు, మా, మా, హిఁసీః ॥౯॥

పదార్థః-(ఋక్సామయోః) ఋక్ చ సామ చ తయో ర్వేదయోః. అధ్యయనానన్తరమ్ (శిల్పే) మానసప్రసిద్ధ క్రియయా సిద్ధే (స్థః) భవతః (తే) ద్వే (వామ్) యే (ఆ) సమన్తాత్ (రభే) ఆరంభం కుర్వే (తే) ద్వే (మా) మామ్ (పాతమ్) రక్షతః. అత్ర వ్యత్యయః. (ఆ) అభితః (అస్య) వక్ష్యమాణస్య(యజ్ఞస్య) శిల్పవిద్యాసిద్ధస్య యజ్ఞస్య (ఉదృచః) ఉత్కృష్టా అధీతాః ప్రత్యక్షీకృతా ఋచో యస్మిఁస్తస్య (శర్మ) సుఖమ్ (అసి) అస్తి (శర్మ) సుఖమ్ (మే) మహ్యమ్ (యచ్ఛ)దదాతి. అత్ర వ్యత్యయో లడర్థే లోట్ చ (నమః) అన్నమ్. నమ ఇత్యన్ననామసు పఠితమ్. నిఘం, ౨,౭. (తే) తుభ్యమ్. (అస్తు) భవతు. (మా) నిషేధార్థే (మా) మామ్. (హిఁసీః) హిన్ధి. అత్ర లోడర్థే లుఙ్. అయం మంత్రః. శ. 3. ౨.౧. ౫-౮ వ్యాఖ్యాతః॥౯॥

అన్వయః :-హే విద్వన్మహమృక్ సామయోరధ్యయనానన్తరముదృచోऽస్య యజ్ఞస్య సంబంధినీ వాం యే శిల్పే ఆరభే. యే మా మాం పాతం రక్షతో యే యస్య తవ సకాశాన్మయా

గృహ్యతే తే తుభ్యం మమ నమోఽస్తు, త్వం మా మాం శిల్పవిద్యాం శిక్షస్వ మా హింసీ ర్విచాలనం మా కుర్యాః. యచ్ఛర్మ సుఖమస్తి తచ్ఛర్మ మే మహ్యం యచ్ఛ దేహి. ॥౯॥

భావార్థః :- మనుష్యైర్విదుషాం సకాశాద్వేదానధీత్య శిల్పవిద్యాం ప్రాప్య హస్తక్రియయాః సాక్షాత్కృత్య విమానయానాదీని కార్యాణి నిష్పాద్య సుఖోన్నతిః కార్యా. ॥౯॥

పదార్థము :- ఓ విద్వాంసులారా! నేను (ఋక్సామయోః) ఋగ్వేద, సామవేదమును చదివిన తరువాత (ఉద్గృచః) ఋక్కులను చక్కగా ప్రత్యక్షము చేయబడు (అస్య యజ్ఞస్య) శిల్పవిద్యచే సిద్ధమైన ఈ యజ్ఞమునకు సంబంధించిన (వామ్ శిల్పే) మనస్సు, లేక ప్రసిద్ధ శిల్పవిద్యచే సిద్ధపరచబడిన ఏ శిల్పకళావిద్యలను (ఆరభే) ఆరంభించుచున్నానో మరియు నేవి (మా) నన్ను (పాతమ్) కాపాడుచున్నవో (తే) అవి (స్థః) కలవు. వానిని విద్వాంసులద్వారా గ్రహించుచున్నాను.

ఓ విద్వాంసులారా! (తే) అట్టి మీకు (మే నమః) అన్నము మున్నగువానితో సత్కార పూర్వకమగు నా నమస్కారములు (అస్తు) చెందును గాక! మరియు మీరు (మా) నన్ను విచలితునిగా నొనర్పకుడు (యత్ శర్మ) ఏ సుఖము (అసి) కలదో అట్టి (శర్మ) సుఖమును (మే) నాకు (యచ్ఛ) ప్రసాదించుడు. ॥౯॥

భావార్థము :- మానవులు విద్వాంసులసన్నిధిలో వేదములను చదివి శిల్పవిద్యలను, చేతిపనులను సాక్షాత్కారమొనర్చుకొని విమానము మున్నగు యానముల సిద్ధిరూప కార్యములను సాధించి సమస్త సుఖములను పెంపొందించవలయును. ॥౯॥

9. After the study of the Rig and Yajur Vedas, I commence using their scientific i.e., theoretical and practical aspects,. They protect me in this yajna, in which Vedic texts are recited. O yajna, thou art happiness, give me happiness; here are these oblations or corn for thee: forbear to harm me!.

౧౩౮. ఊర్గసీత్యస్యాంగిరస ఋషయః, యజ్ఞో దేవతా. కృధీత్యన్తస్య నిచృదార్షీ జగతీ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః, ఉద్రృ యస్యేత్యస్య సామ్నీత్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

స శిల్ప విద్యో యజ్ఞః కీదృశోఽస్తీత్యుపదిశ్యతే.

శిల్పవిద్యాయజ్ఞ మెటువంటి దను విషయ మీ మంత్రమం దుపదేశించబడినది.

౧౩౮ ఊర్గ స్యాఙ్గిరస్యూర్ణమ్రదాఽఊర్జం మయి ధేహి। సోమస్య నీవిరసి విష్ణోః శర్మాసి శర్మ యజమానస్యేన్ద్రస్య యోని రసి సుసస్యాః కృషీస్కృధి। ఉచ్ఛ్రయస్వ వనస్పతఽఊర్ధ్వో మా పాహ్యంహసఽఆస్య యజ్ఞస్యోదృచః॥౧౦॥

ప.వి:- ఊర్క్, అసి, ఆఙ్గిరసి, ఊర్ణమ్రదా ఇత్యూర్ణ+మ్రదాః, ఊర్జమ్, మయి, ధేహి, సోమస్య, నీవిః, అసి, విష్ణోః, శర్మ, అసి, శర్మ, యజమానస్య, ఇన్ద్రస్య, యోనిః, అసి, సుసస్యా ఇతి సు+సస్యాః, కృషీః, కృధి, ఉత్, శ్రయస్వ, వనస్పతే, ఊర్ధ్వః, మా, పాహి, అంహసః, ఆ, అస్య, యజ్ఞస్య, ఉదృచ ఇత్యుత్ ఋచః॥౧౦॥

పదార్థః :-(ఊర్క్) పరాక్రమాన్నాదిప్రదా శిల్పవిద్యా (అసి) అస్తి. అత్ర సర్వత్ర వ్యత్యయః (ఆఙ్గిరసి) యాంగిరోభిరగ్న్యాదిభిర్నిర్వృత్తా సిద్ధా సా. ఊవట మహీధరాభ్యామిదం నిఘాతత్వాత్సంబోధనాన్తం పదమబుద్ధ్వా వ్యాఖ్యాతమత ఏతయోః స్వరజ్ఞానమపి నాస్త్యర్థజ్ఞానస్యతు కా కథా? (ఊర్ణమ్రదాః) ఊర్ణ మాచ్ఛాదనం మృద్నన్తి సంత్యేషన్తి యయా సా (ఊర్జమ్) పరాక్రమమన్నాదికం వా (మయి) శిల్పిని (ధేహి) దధాతి (సోమస్య) ఉత్పన్నస్య పదార్థసమూహస్య (నీవిః) యా నితరాం వ్యయతి సంవృణోతి. నౌ వ్యోర్యలోపః. ఉ ॥ ४. ౧४౧. ఇత్యౌణాదికసూత్రేణ వ్యేఞ్ సంవరణ ఇత్యస్మాదిణ్ ప్రత్యయః. స చ డిత్ డిత్వాదాకారలోపః. యలోపస్తు సూత్రేణైవ పూర్వపదస్య చ దీర్ఘత్వమ్. (అసి) అస్తి (విష్ణోః) శిల్పవిద్యావ్యాపకస్య విదుషః సకాశాత్ ప్రాప్యమ్ (శర్మ) సుఖమ్, (అసి) అస్తి (శర్మ) సుఖమ్ (యజమానస్య) శిల్పక్రియావిదః. (ఇన్ద్రస్య) పరమైశ్వర్యేణ యుక్తస్య యోజకస్య వా (యోనిః) నిమిత్తమ్ (అసి) భవతి (సుసస్యాః) శోభనాని సస్యాని ధాన్యాదీని యభ్యస్తాః (కృషీః) కర్షన్తి విలిఖన్తి యాభిః క్రియాభిస్తాః. అత్ర కః కరత్ కరతి. అ. ౮.3.४౦ ఇతి విసర్జనీయస్య సత్వమ్ (కృధి) కురు కారయ వా (ఉత) ఉత్కృష్టార్థే (శ్రయస్వ) సేవస్వ సేవతే వా (వనస్పతే) వనానాం విద్యప్రకాశకానాం పతిః పాలయితా తత్సంబుద్ధౌ. వృక్షమయమో వా (ఊర్ధ్వః) ఊర్ధ్వం స్థిత ఊర్ధ్వం స్థాపితో వా (మా) మామ్ (పాహి) రక్ష రక్షతి వా (అంహసః) పాపాత్తత్ఫలాద్దుఃఖాద్వా. (ఆ) సమంతాత్ (అస్య) ప్రత్యక్షమనుష్ఠీయమానస్య (యజ్ఞస్య) శిల్పవిద్యాసాధ్యస్య (ఉదృచః) ఉక్తార్థస్య. అయం మంత్రః. శత. 3.౨.౧.౧४-3४ వ్యాఖ్యాతః.॥౧౦॥

అన్వయః :-హే వనస్పతే విద్యం స్త్వం యాంగిరస్యూర్ణమ్రదా ఊర్క్ శిల్పవిద్యాఽస్తి యోర్జం దధాతి యా సోమస్య నీవిరస్తి యా విష్ణో ర్యజమానస్యేన్ద్రస్య యోనిరస్తి. యాఽస్యోదృచో విష్ణో ర్యజ్ఞస్య శర్మ సుఖకారికాఽస్తి తామాధేహి. సుసస్యాః కృషీస్కృధి కురు

కారయ వోర్ధ్వం మావ్యుచ్ఛ్రయస్వ సుసస్యాః కృషీశ్చాంహసో మాం పాహి విమానాదిషు యానేషు యో వనస్పతిరూర్ధ్వం స్థాప్యతే తమప్యుచ్ఛ్రయస్వ ॥౧౦॥

భావార్థః :-మనుష్యైర్విద్వద్భ్యః శిల్పవిద్యాం సాక్షాత్కృత్యైతాం ప్రచార్య సర్వే మనుష్యాః సమృద్ధాః కార్యాః. ॥౧౦॥

పదార్థము :-(వనస్పతే) ప్రకాశవంతముగు విద్యలను ప్రచారమొనర్చు ఓ విద్వాంసుడా! నీవు (ఆఙ్గిరసి) అగ్ని మున్నగు పదార్థములచే సిద్ధపరచబడినదియు (ఊర్ణమ్రదాః) ఆచ్ఛాదనము [కప్పును] ప్రకాశమొనర్చునదియు (ఊర్క్) పరాక్రమము, అన్నాదులను గలుగజేయు ఏ శిల్పవిద్య (అసి) కలదో, లేక ఏది (ఊర్జమ్ అసి) పరాక్రమము మరియు అన్నాదులను ధరించుచున్నదో, ఏది (సోమస్య) ఉత్పన్నపదార్థములను (నీవిః) రహస్యమొనర్చునదై (అసి) ఉన్నదో, ఏది (విష్ణోః) శిల్పవిద్యయై [వ్యాపకుడగు విద్వాంసునిచే పొందదగినదై] యున్నదో (యజమానస్య) శిల్పవిద్యావేత్త యగు (ఇన్ద్రస్య) పరమైశ్వర్యవంతుడగు మనుష్యున కెయ్యది (యోనిః) కారణమై (అసి) ఉన్నదో (అస్య ఉదృచః) ఋక్కులను ప్రత్యక్షమొనర్చు (యజ్ఞస్య) శిల్పవిద్యాసాధ్యమగు నీ యజ్ఞమునకు ఏది (శర్మ) సుఖములను గలిగించునదై (అసి) ఉన్నదో దానిని (మయి) శిల్పవిద్యను పొందదలచెడు నాయందు (అధేహి) బాగుగా ధరింపజేయుము. (సుసస్యాః) ఉత్తమధాన్యముల నుత్పత్తి జేయునట్టి (కృషీః) పొలములను, లేక ఆకర్షించు క్రియలను (కృధి) సమకూర్చుము (ఊర్ధ్వః) ఉన్నతమున నుండు (మా) నన్ను (ఉచ్ఛ్రయస్వ) ఉత్తమపంటలనిచ్చు పొలమును సేవింపజేయుము. మరియు (అంహసః) పాపములనుండి, దుఃఖములనుండి (పాహి) రక్షించుము, విమానము మున్నగు యానములందు యజ్ఞమునందు (వనస్పతే) పైన ఎత్తుగా స్థాపించబడు ఏ వృక్షశాఖగలదో దానిని కూడ (ఉచ్ఛ్రయస్వ) ఉపయోగమునకు తెమ్ము. ॥౧౦॥

భావార్థము :- మానవులు విద్వాంసుల నుండి శిల్పవిద్యను సాక్షాత్కార మొనర్చి ప్రచార మొనర్చి మానవులను సమృద్ధవంతులుగ నొనర్చవలయును. ॥౧౦॥

10. O learned person, may mechanical science, perfected by the application of fire, the giver of light, bestow strength on me. It is the guardian of manifold objects, giver of happiness to the learned, the mechanic, and the source of prosperity, make the crops produce abundant grain through its aid. O learned person, depend on thyself for advancement. Protect me from the misery of sin. Accomplish this yajna with the recitation of vedic texts!.

౧౩౯. వ్రతం కృణుతేత్యస్యాఙ్గిరస ఋషయః, అగ్నిర్దేవతా, పూర్వస్య స్వరాడ్ బ్రాహ్మ్యనుష్టుప్ ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః, యే దేవా ఇత్యుత్తరస్యార్ష్యుష్ణిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.

అథానేకార్థమగ్నిం విజ్ఞాయ కిం కిముపకారో గ్రాహ్య ఇత్యుపదిశ్యతే.

ఇపుడు అనేకార్థములుగల అగ్నిని దెలిసికొని దానిచే నే యే ఉపకారములను పొందవలయు నను విషయ మీ మంత్రమునం దుపదేశించబడినది.

౧౩౯ వ్రతం కృణుతాగ్నిర్బ్రహ్మాగ్నిర్యజ్ఞో వనస్పతిర్యజ్ఞియః। దైవీం ధియం
మనామహే సుమృడీకామభిష్టయే వర్చోధాం యజ్ఞవాహసꣳసుతీర్థా
నో౨ అసద్వశే। యే దేవా మనోజాతా మనోయుజో దక్షక్రతవస్తే నో౨
వన్తు తే నః పాన్తు తేభ్యః స్వాహా॥౧౧॥

ప. విః- వ్రతమ్, కృణుత, అగ్నిః, బ్రహ్మ, అగ్నిః, యజ్ఞః, వనస్పతిః, యజ్ఞియః, దైవీమ్, ధియమ్, మనామహే, సుమృడీకామితి సు+మృడీకామ్, అభిష్టయే, వర్చోధామితి వర్చః+ధామ్, యజ్ఞవాహసమితి యజ్ఞ+వాహసమ్, సుతీర్థేతి సు+తీర్థా, నః, అసత్, వశే, యే, దేవాః, మనోజాతా ఇతి మనః+జాతాః, మనోయుజ ఇతి మనః+యుజః, దక్ష౨ క్రతవ ఇతి దక్షః + క్రతవః, తే, నః, అవన్తు, తే, నః, పాన్తు, తేభ్యః, స్వాహా.॥౧౧॥

పదార్థః :-(వ్రతమ్) నియమపూర్వకం ధర్మ్యానుచరణమ్ (కృణుత) స్వీకురుత (అగ్నిః) వాచకః (బ్రహ్మ) సచ్చిదానందలక్షణం చేతనం వాచ్యమ్ (అగ్నిః) అభిధాయకః (యజ్ఞః) అభిధేయః (వనస్పతిః) వనానాం పాలయితాగ్నిసంజ్ఞకః (యజ్ఞియః) యో యజ్ఞమర్హతి (దైవీమ్) దివ్యగుణసంపన్నామ్ (ధియమ్) ప్రజ్ఞాం క్రియాం వా (మనామహే) విజానీయామ, యాచేమహి. మనామహ ఇతి యాఞ్చా కర్మసుపఠితమ్ నిఘం 3.౧౯. (సుమృడీకామ్) సుష్ఠు మృడన్తి సుఖయన్తి యయా తామ్. మృడః కీకచ్కఙ్కణౌ. ఉ. ౪.౨౪. అనేన మృడీకేతి సిద్ధమ్ (అభిష్టయే) ఇష్టసిద్ధయే. అత్ర ఏమన్నాదిషు ఛన్దసి పరరూపం వాచ్యమ్. అ. ౬.౧.౯ ౪. అనేన వార్త్తికేన పరరూపాదస్య సిద్ధిః (వర్చోధామ్) యా వర్చో విద్యాందీప్తిం దధాతి తామ్ (యజ్ఞవాహసమ్) యా యజ్ఞం పరమేశ్వరోపాసనం శిల్పవిద్యాసిద్ధం వా వహతి ప్రాపయతి తామ్ (సుతీర్థా) శోభనాని తీర్థాని వేదాధ్యయనధర్మాచరణాదీన్యాచరితాని యయా సా (నః) అస్మదర్థమ్ (అసత్) భవేత్. లేట్ ప్రయోగో౨యమ్. (వశే) ప్రకాశన్తే యస్మిం స్తస్మిన్. అత్ర బాహులకాదౌణాదికో౨న్ ప్రత్యయః. (యే)

వక్ష్యమాణాః (దేవా) విద్వాంసః (మనోజాతాః) యే మనసా విజ్ఞానేన జాయన్తే తే (మనోయుజః) యే మనసః సదసద్విజ్ఞానేన యుంజన్తి యోజయన్తి వా తే (దక్షక్రతవః) దక్షాః శరీరాత్మబలాని, క్రతవః ప్రజ్ఞాః కర్మాణి వా యేషాం తే. దక్ష ఇతి బలనామసు పఠితమ్. నిఘం ౨-౯. (తే) ఉక్తాః (నః)అస్మాన్ (అవన్తు) విద్యాసత్క్రియా సుశిక్షాదిషు ప్రవేశయన్తు, (తే) ఆప్తాః (నః) అస్మాన్ (పాన్తు) సతతం రక్షన్తు (తేభ్యః) పూర్వోక్తేభ్యః (స్వాహా) యేభ్యో విద్యావాక్ ప్రాప్తా భవతి. అయం మంత్రః. శ. ౩.౨.౨. ౭-౧౮. వ్యాఖ్యాతః.॥౧౧॥

అన్వయః:- వయం యద్ (బ్రహ్మా)గ్నినామాసద్యో యజ్ఞో ఽగ్ని సంజ్ఞో ఽసద్యో వనస్పతిర్యశ్చ యజ్ఞో ఽగ్ని ర్నామకస్త ముపాస్యోపకృత్యాభిష్టయే యా సుతీర్థాస్తి తాం సుమృడీకాం వర్చోధాం దైవీం ధియం మనామహే విజానీయామ. యే దక్షక్రతవో మనోజాతా మనోయుజో దేవా విద్వాంసో వశే వర్తమానాః సన్తి తేభ్యః స్వాహా ప్రాప్తా భవతి.యే నో ఽస్మదర్థం ధియం ప్రకాశయన్తి తేభ్యః పూర్వోక్తామేతాం ధియం మనామహే యాచామహే తే నో ఽస్మానవన్తు. తే నో ఽస్మాన్సతతం పాన్తు.॥౧౧॥

భావార్థః:- మనుష్యైర్యస్యాగ్నిసంజ్ఞా తద్బ్రహ్మవిజ్ఞాయోపాస్య సుప్రజ్ఞా ప్రాప్తవ్యా. విద్వాంసో యయా శిల్పయజ్ఞాన్ సంసాధ్నువన్తి తేషాం సంగమేన విద్యాం ప్రాప్య స్వతంత్రే వ్యవహారే సదా స్థాతవ్యమ్. నహి ప్రజ్ఞయా వినా కశ్చిత్ సుఖమేధతే తస్మాత్సర్వైర్విద్వద్భిః సర్వేభ్యో మనుష్యేభ్యో బ్రహ్మవిద్యాం పదార్థవిద్యాం బుద్ధిం చ దత్వైతే సతతం రక్ష్యాః రక్షితాశ్చైతే పరమేశ్వరస్య ధార్మికాణాం విదుషాం చ ప్రియాణి కర్మాణి నిత్యమాచరేయుః॥౧౧॥

పదార్థము :- మేము ఎయ్యది ((బహ్మ) సచ్చిదానందలక్షణమును, బ్రహ్మపదవాచ్యమును నై (అగ్నిః) అగ్నినామముతో ప్రసిద్ధమై (అసత్) ఉన్నదో ఏది (యజ్ఞః) అగ్నిసంజ్ఞగలదై యున్నదో, ఏది (వనస్పతిః) వనములను పాలించెడి యజ్ఞము (అగ్నిః) అగ్నినామముగలదై యున్నదో దాని నుపాసించి, లేక దానివలన నుపకారమును పొంది (అభిష్టయే) ఇష్టసిద్ధికై (సుతీర్థా) దుఃఖములనుండి తరింపజేయు వేదాధ్యయనము మున్నగు తీర్థముల ప్రాప్తింప జేయు ఏ యుత్తమబుద్ధి గలదో (సుమృడీకామ్) అట్టి శ్రేష్ఠసుఖయుక్తమును (వర్చోధామ్) విద్యను లేక దీప్తిని ధరించునదియు మరియు (దైవీమ్) దివ్యగుణ సంపన్నమును నగు (ధియమ్) బుద్ధిని, లేక క్రియను (మనామహే) ఎరుగుదుముగాక! (దక్షక్రతవః) శరీరాత్మల బలములతోను, ప్రజ్ఞ లేక కర్మతో కూడినవారును (మనోజాతాః) విజ్ఞానముచే నుత్పన్నమైనవారును (మనోయుజః) సత్, అసత్తుల జ్ఞానము నెరిగినవారును నగు (యే దేవాః) ఏ విద్వాంసులు (వశే) ప్రకాశమయకర్మయందు వర్తమానులై యున్నారో, లేక ఎవరినుండి (స్వాహా) విద్యతో గూడిన వాణి ప్రాప్తించుచున్నదో (తేభ్యః) మొదట దెలిసిన ప్రజ్ఞను వారినుండి (మనామహే) యాచించుచున్నాము. (తే) వారు (నః) మమ్ము (అవన్తు) ఉత్తమ విద్య, శిక్ష, క్రియలు మున్నగువానియందు ప్రవేశపరచి రక్షించెదరుగాక! (నః) మమ్ము నిరంతరము (పాన్తు) రక్షించుచుండెదరుగాక!॥౧౧॥

భావార్థము :-మానవులు అగ్నినామక బ్రహ్మను దెలిసికొని, ఆతని నుపాసించి, ఉత్తమబుద్ధిని బడయవలెను. ఏ బుద్ధిద్వారా విద్వాంసులు యజ్ఞమును ఆయత్తమొనర్చుచున్నారో దానిద్వారా శిల్పవిద్యలను ప్రాప్తింపజేయు యజ్ఞమును సిద్ధిపరచి, విద్వాంసుల సాంగత్యముచే విద్యలను గ్రహించి, స్వతంత్ర వ్యవహారములందు సదా ప్రయత్నశీలురై యుండవలయును. ఏలన బుద్ధిలేకున్న ఏ మనుష్యుడును సుఖములను పెంపొందించుకొనజాలడు. కావున విద్వాంసులు సకల మానవులను బ్రహ్మవిద్యయందును, పదార్థ విజ్ఞానవిద్యయందును సుశిక్షితులుగ నొనర్చి నిరంతరము కాపాడుచుండవలయును. ఈ విధముగ రక్షణను పొందినవారు పరమేశ్వరునకు, విద్వాంసులకు ఉత్తమ శ్రేష్ఠకర్మలను సదా ఆచరించుచుండవలయును.॥౧౧॥

11. Take a vow. God is Agni. Yajna is Agni. God, the Guardian of our soul, is fit for worship. For the attainment of an ideal, I long for divine, pleasant, radiant intelligence that unites me with God. May that intelligence, that makes me happily cross the ocean of this mundane existence, be within my control.

May the philosophic, meditative and energetic sages urge us on to noble deeds, may they be our protectors. We invoke them from the inmost recesses of our heart.

౧౪౦ శ్వాత్రా ఇత్యస్యాఙ్గిరస ఋషయః, ఆపో దేవతాః, బ్రాహ్మ్యనుష్టుప్ ఛన్దః. గాన్ధారః స్వరః.

ఏతదనుష్ఠాయాగ్రే మనుష్యైః కిం కిం కర్తవ్యమిత్యుపదిశ్యతే

దీని ననుష్ఠించి ముందు మానవులు ఏమేమి చేయవలయు నను విషయ మీ మంత్రమునం దుపదేశించబడెను.

౧౪౦ శ్వాత్రాః పీతా భవత యూయమాపోఽ అస్మాకమన్తరుదరే సుశేవాః।
తాఽ అస్మభ్య మయక్ష్మాఽ అనమీవాఽ అనాగసః
స్వదన్తు దేవీరమృతాఽ ఋతావృధః॥౧౨॥

ప. విః-శ్వాత్రాః, పీతాః, భవత, యూయమ్, ఆపః, అస్మాకమ్, అన్తః, ఉదరే, సుశేవా ఇతి సు+శేవాః, తాః, అస్మభ్యమ్, అయక్ష్మాః, అనమీవాః, అనాగసః. స్వదన్తు, దేవీః, అమృతాః, ఋతావృధః, ఋతావృధ ఇత్యృత+వృధః.॥౧౨॥

పదార్థః :-(శ్వాత్రాః) శ్వాత్రం ప్రశస్తం విజ్ఞానం ధనం వా విద్యతే యాసాం తాః. అత్ర అర్శ ఆదిభ్యోఽచ్. అ. ౫.౨.౧౨౭. ఇతి ప్రశంసార్థేఽచ్. శ్వాత్రమితి పదనామసు పఠితమ్.

నిఘం. ४. ౨. ధన నామసు చ. నిఘం. ౨. ౧౦. (పీతాః) కృతపానాః (భవత) నిత్యం సంపద్యేరన్ (యూయమ్) పీతాః (ఆపః) ప్రాణా జలాదయో వా (అస్మాకమ్) మనుష్యాణామ్ (అన్తః) మధ్యే (ఉదరే) శరీరాభ్య న్తరే (సుశేవాః) సుష్ఠు శేవం సుఖం యాభ్యస్తాః. శేవమితి సుఖనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౩.౬. (అస్మభ్యమ్) మనుష్యాదిభ్యః (అయక్ష్మాః) అవిద్యమానో యక్ష్మా క్షయరోగో యాభ్యస్తాః (అనమీవాః) అవిద్యమానోఽమీవా జ్వరాదిరోగ సమూహో యాభ్యస్తాః (అనాగసః) న విద్యతేఽగః పాపం దోషో యాసు తా నిర్దోషాః (స్వదన్తు) సుష్ఠు సేవన్తామ్ (దేవీః) దివ్యగుణసంపన్నాః. అత్ర వాచ్ఛన్దసీతి జసః, పూర్వసవర్ణత్వమ్. (అమృతాః) నాశరహితా అమృతరసాః. (ఋతావృధః) యా ఋతం సత్యం వర్ధయన్తి తాః. అయం మంత్రః శత. ౩.౨.౨.౧౯. వ్యాఖ్యాతః.॥౧౨॥

అన్వయః :-హే మనుష్యా! యా అస్మాభిః పీతా అస్మాక మన్తరుదరే స్థితా అస్మభ్యం శ్వాత్రాః సుశేవా అయక్ష్మా అనమీవా అనాగస ఋతావృధోఽమృతా దేవీర్దేవ్య ఆపో భవన్తి తా భవన్తః స్వదన్తు సుసేవన్తామ్. తదేతదనుష్ఠాయ యూయం సుఖినో భవత.॥౧౨॥

భావార్థః :-మనుష్యై ర్విద్వత్సంగేన సుశిక్షయా విద్యాం ప్రాప్య సర్వథా సుపరీక్షితాః శోధితాః సంస్కృతాః శరీరాత్మబలవర్ధకా రోగవిచ్ఛేదకా జలాదయః పదార్థాః సేవనీయాః. నహి విద్యాఽఽరోగ్యాభ్యాం వినా కశ్చిదపి నిరన్తరం కర్మకర్తుం శక్నోతి. తస్మాదేతత్సర్వదాఽనుష్ఠేయమ్.॥౧౨॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! మేము (పీతాః) త్రాగినవి [జలములును] (అస్మాకమ్) మానవుల (అన్తః) మధ్య,లేక (ఉదరే) శరీరమునందు స్థితమై యున్నవియు (అస్మభ్యమ్) మనుష్యులు మున్నగు ప్రాణులకొరకు (సుశేవాః) ఉత్తమ సుఖయుక్తములను (అనమీవాః) జ్వరములు మున్నగు వ్యాధిరహితములును (అయక్ష్మాః) క్షయ మున్నగు రోగదోషములచే రహితములును (అనాగసః) పాపములు మున్నగు దోషకారణములు లేనివియు (ఋతావృధః) సత్యమును పెంపొందజేయునవియు (అమృతాః) నాశములేనివియును, అమృతరసముతో గూడినవియును(దేవీః) దివ్యగుణసంపన్నములును (ఆపః) ఏ ప్రాణములు లేక జలములు కలవో (తాః) వానిని మీరు (స్వదన్తు) చక్కగా సేవించుచుండుడు. దీని నాచరించుచు (యూయమ్) మానవులగు మీరెల్లరును సౌఖ్యములను భోగించువారు (భవత) అగుదురుగాక! ॥౧౨॥

భావార్థము :- మానవులు విద్వాంసుల సాంగత్యమున, ఉత్తమశిక్షణల ద్వారా విద్యలను గ్రహించి బాగుగా పరీక్షింపబడినవియు, పరిశుద్ధపరచబడినవియు, శరీర, ఆత్మల బలములను పెంపొందించునవియు, రోగనాశకములును నగు జలము మున్నగు పదార్థములను సేవించవలయును. ఏలన విద్య మరియు చక్కని ఆరోగ్యము లేక ఏ మనుష్యుడును కర్మల నొనర్చుటకు సమర్థుడు కాజాలడు. కావున ఇట్టి కార్యము నను్ష్ఠింపవలయును.॥౧౨॥

12. O men, the waters that we have drunk, staying within our belly, give us peace, riches, freedom from consumption, disease, and pangs of hunger and thirst. They are the strengtheners of our true knowledge, full of divine qualities, and undying flavours. May they be pleasant to your taste!.

౧౪౧. ఇయన్త ఇత్యస్యాఙ్గిరస ఋషయః. ఆపో దేవతాః. భురిగార్షీపంక్తిః ఛన్దః. పంచమః స్వరః.

పునస్తా ఆపః కీదృశః సన్తీత్యుపదిశ్యతే.

మరల ఆ జలము లెట్లున్న వను విషయ మీ మంత్రమం దుపదేశించబడుచున్నది.

౧౪౧ ఇయం తే యజ్ఞియా తనూరపో ముఞ్చామి న ప్రజామ్।

అంహోముచః స్వాహా కృతాః పృథివీ మావిశత పృథివ్యా సమ్భవ॥౧౩॥

ప.వి:- ఇయమ్, తే, యజ్ఞియా, తనూః, అపః, ముంచామి, న, ప్రజామితి ప్ర+జామ్, అంహోముచ ఇత్యంహః+ముచః, స్వాహా కృతా ఇతి స్వాహా+కృతాః, పృథివీమ్, ఆ, విశత, పృథివ్యా, సమ్, భవ.॥౧౩॥

పదార్థః :-(ఇయమ్) వక్ష్యమాణా (తే) తవ (యజ్ఞియా) యా యజ్ఞమర్హతి సా (తనూః) శరీరమ్ (అపః) సుసంస్కృతాని జలాని (ముఞ్చామి) ప్రక్షిపామి (న) నిషేధార్థే (ప్రజామ్) యా ప్రజాయతే తామ్ (అంహోముచః) దుఃఖమోచయిత్ర్యః (స్వాహాకృతాః) యాః క్రియయా సుసంస్కృతాః క్రియన్తే తాః (పృథివీమ్) భూమిమ్ (ఆ) సమంతాత్ (విశత) ప్రవేశం కురుత (పృథివ్యా) భూమ్యా సహ (సమ్) సమ్యగర్థే (భవ) సంపద్యస్వ. అయం మంత్రః. శత. ౩. ౨. ౧. ౨౦-౨౧ వ్యాఖ్యాతః.॥౧౩॥

అన్వయః :-హే విద్వన్! యథా తే తవ యేయం యజ్ఞియా తనూరపః ప్రాణాన్ ప్రజాం పాలనీయాం న త్యజతి యత్త్వం న ముంచసి తథైవాహ మేతా ఈదృశం స్వశరీరం చ న ముంచామి న పరిత్యజామి. యథా [హే మనుష్యాః] యూయం పృథివ్యా సహ సంభవతాం హోముచః స్వాహా కృతా అపః పృథివీం చావిశత విజ్ఞానేన సమంతాత్ ప్రవేశం కురుతాహం చ సంభవామ్యావిశామి తథా త్వమపి సంభవ చావిశ.॥౧౩॥

భావార్థః:-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. సర్వైర్మనుష్యైర్విద్యయా పరస్పరం పదార్థా న్మేలయిత్వా సేవిత్వా రోగరహితం శరీరమాత్మానం చ పాలయిత్వా సుఖయితవ్యమ్ ॥౧౩॥

పదార్థము :- ఓ విద్వాంసుడా! ఎట్లు (ఇయమ్) ఏ యీ (తే) నీయొక్క (యజ్ఞియా) యజ్ఞయోగ్యమగు (తనూః) శరీరము (అపః) జలములను లేక ప్రాణములను (ప్రజామ్) ప్రజలను రక్షించుచున్నదో, దేనిని నీవు విడనాడుట లేదో నేనును అట్టి నా శరీరమును పూర్ణాయువును పొందకుండ ప్రమాదవశమున మధ్యలో (న ముఞ్చామి) విడనాడను. ఓ మానవులారా! ఎట్లు మీరు (పృథివ్యా) పృథివితో గూడ వైభవముతో (అంహోముచః) దుఃఖములను పోగొట్టునవియు (స్వాహాకృతాః) వాక్కుతో శుద్ధపరచబడినవియు నగు (అపః) జలములను మరియు (పృథివీమ్) భూమియందు (ఆ విశత) చక్కని విజ్ఞానముతో ప్రవేశపరచుచున్నారో నేనును అట్లే వీనివలన ఐశ్వర్యవంతుడనై వీనియందు ప్రవేశపరచుచున్నాను. అటులనే (సంభవ) మీరును అగుడు. ప్రవేశించుడు. ॥౧౩॥

భావార్థము :-సకల మానవులును విద్యలద్వారా పదార్థములను పరస్పరము సమ్మిళితపరచి సేవించి వ్యాధిరహితమునగు శరీరమును, ఆత్మను సంరక్షించుకొనుచు సుఖవంతులై యుండవలయును.॥౧౩॥

13. O learned man, just as this sacrificial body of thine, protects the vital breaths and the people, and thou forsakest it not, so do I not forsake it without enjoying the full span of life. Just as disease - curing and pure waters flow on the earth,,so shouldst thou live in the world wisely; and so do I!.

౧౪౨. అగ్నే త్వమిత్యస్యాఙ్గిరస ఋషయః, అగ్ని ర్దేవతా, స్వరాడార్చ్యుష్ణిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.

పున రగ్నిగుణా ఉపదిశ్యన్తే.

మరల అగ్ని గుణము లీ మంత్రమం దుపదేశించబడుచున్నవి.

౧౪౨ అగ్నే త్వꣳ సు జాగృహి వయꣳ సు మన్దిషీమహి।
రక్షాణో౽ అప్రయుచ్ఛన్ ప్రబుధే నః పునస్కృధి॥౧౪॥

ప.వి:- అగ్నే, త్వమ్, సు, జాగృహి, వయమ్, సు, మన్దిషీమహి, రక్ష, నః, అప్రయుచ్ఛన్నిత్య ప్ర+యుచ్ఛన్, ప్రబుధ ఇతి ప్ర+బుధే, నః, పునరితి పునః, కృధి.॥౧౪॥

పదార్థః :-(అగ్నే) అయమగ్నిః (త్వమ్) యః (సు) శ్రేష్ఠ్యే (జాగృహి) జాగర్తి. అత్ర వ్యత్యయో లడర్థే లోట్ చ. (వయమ్) కర్మానుష్ఠాతారో నిత్యం జాగరితాః. (సు) శోభనే (మన్దిషీమహి) శయీమహి (రక్ష) రక్షతి. అత్ర ద్వ్యచో౽తస్తిఙ ఇతి దీర్ఘః (నః) అస్మాన్. (అప్రయుచ్ఛన్) ప్రమాదమకుర్వన్ (ప్రబుధే) జాగరితే (నః) అస్మాన్ (పునః) (కృధి)

కరోతి. అత్ర వ్యత్యయెా లడర్థే లోట్ చ. అయం మంత్రః. శత. 3, ౨, ౨, ౨౨ వ్యాఖ్యాతః॥౧౪॥

అన్వయః :-అగ్నే త్వం యోఽగ్నిః ప్రబుధే నోఽస్మాన్ సుజాగృహి సుష్ఠు జాగరయతి యేన వయం సుమన్దిషీమహి యోఽప్రయుచ్ఛన్నోఽస్మాన్ రక్ష రక్షతి ప్రయుచ్ఛతశ్చ హినస్తి యో నోఽస్మాన్ పునః పునరేవం కృధి కరోతి సోఽస్మాభిర్యుక్త్యా సమ్యక్సేవనీయః.॥౧౪॥

భావార్థః:-మనుష్యైర్యోఽగ్నిః శయనజాగరణజీవనమరణహేతురస్తి స యుక్త్యా సంప్రయోక్తవ్యః.॥౧౪॥

పదార్థము :-(అగ్నే) ఏ యగ్ని (ప్రబుధే) మేల్కొనువేళ (నః) మమ్ము (సుజాగృహి) బాగుగా మేల్కొలుపుచున్నదో, దేనివలన (వయమ్) మేల్కొని కర్మానుష్ఠానము లొనర్చుకొను మేము (మందిషీమహి) ఆనందయుక్తులమై మరల నిద్రపోవుచుందుమో, ఎవడు (అప్రయుచ్ఛన్) ప్రమాదరహితుడై, జాగరూకుడై (నః) ప్రమాదరహితులమగు మమ్ము (రక్ష) రక్షించుచున్నాడో మరియు ప్రమాదకారులను నాశపరచుచున్నాడో (నః) మాతో (పునః) మాటిమాటికి ఇదేవిధముగ (కృధి) వ్యవహరించుచున్నాడో ఆతనినే మనమెల్లరమును శ్రద్ధతో బాగుగా సేవించవలయును.॥౧౪॥

భావార్థము :-మనుష్యులు నిద్రించుటకు, మేల్కొనుటకు, బ్రతుకుటకు, మరణించుటకు హేతువైన అగ్నిని ఎల్లరును యుక్తిచే సేవించవలయును.॥౧౪॥

14. The fire, which keeps us active in our wakeful state, makes us take joy in most refreshing sleep. It protects us free from idleness and casts away the idlers. We should use this fire properly which deals with us again and again.

౧౪౩.పునర్మన ఇత్యస్యాంగిరస ఋషయః, అగ్ని ర్దేవతా, భురిగ్బ్రాహ్మీ బృహతీ ఛందః, మధ్యమః స్వరః.

జీవా అగ్నివాయ్వాది నిమిత్తేన జాగరణే పునర్జన్మని వా ప్రసిద్ధాని మన ఆదీనింద్రియాణి ప్రాప్నువంతీత్యుపదిశ్యతే.

జీవులు అగ్నివాయ్వాదుల కారణముచే జాగరణ సమయమున లేక పునర్జన్మమున ప్రసిద్ధములగు మనస్సు మొదలగు ఇంద్రియములను పొందుచున్నవి. ఈ విషయ మీ మంత్రమునం దుపదేశించబడినది.

౧౪౩ పునర్మనః పున రాయుర్మఽ ఆగన్పునః ప్రాణః పునరాత్మా మఽ

ఆగన్పున శ్చక్షుః పునః శ్రోత్రమ్మఽ ఆగన్ । వైశ్వానరోఽ

అదబ్ధస్తనూపాఽ అగ్నిర్నః పాతు దురితా దవద్యాత్ ॥౧౫॥

ప.వి:- పునః, మనః, పునః, ఆయుః, మే, ఆ, అగన్, పునరితి పునః, ప్రాణః, పునః, ఆత్మా, మే, ఆ, అగన్, పునరితి పునః, చక్షుః, పునరితి పునః, శ్రోత్రమ్, మే, ఆ, అగన్, వైశ్వానరః, అదబ్ధః, తనూపా ఇతి తనూ+పాః, అగ్నిః, నః, పాతు, దురితాదితి, దుః+ ఇతాత్, అవద్యాత్.॥౧౫॥

పదార్థః:-(జాగరణే) శయనానంతరం ద్వితీయే జన్మని వా (మనః) విజ్ఞానసాధకమ్ (పునః) పశ్చాజ్జన్మానంతరం (ఆయుః) యేన జీవనమ్ (మే) మహ్యమ్ (ఆ) సమంతాత్ (అగన్) ప్రాప్నోతి. అత్ర సర్వత్ర లడర్థే లుఙ్. మంత్రేఘస..... ఇతి చ్లేర్లుక్, మోనో ధాతోరితి మకారస్య నకారః. (పునః) వారం వారమ్ (ప్రాణః) శరీరధారకః (పునః) పశ్చాత్ మనుష్య దేహధారణానంతరమ్ (ఆత్మా) అతతి సర్వత్ర వ్యాప్నోతీతి సర్వాంతర్యామి పరమాత్మా స్వభావో వా (మే) మహ్యమ్ (ఆ) అభితః (అగన్) ప్రాప్నోతి (పునః) పశ్చాత్ (చక్షుః) చష్టే యేన తద్రూపగ్రాహకమింద్రియమ్ (పునః) అగ్రే (శ్రోత్రమ్) శృణోతి శబ్దాన్యేన తచ్ఛబ్దగ్రాహకమింద్రియమ్ (మే) మహ్యమ్ (ఆ) అభిముఖ్యే (అగన్) ప్రాప్నోతి (వైశ్వానరః) శరీరనేతా జాఠరాగ్నిః. సర్వస్య నేతా పరమేశ్వరో వా (అదబ్ధః) హింసితుమనర్హః (తనూపాః) యః శరీరమాత్మానం చ రక్షతి (అగ్నిః) అంతఃస్థో విజ్ఞానస్వరూపో వా(నః) అస్మాన్ (పాతు) పాలయతి పాలయతు వా (దురితాత్) పాపజన్యాత్ ప్రాప్తవ్యాద్ దుఃఖాద్దుష్టకర్మణో వా (అవద్యాత్) పాపాచరణాత్. అయం మంత్రః. శ.3.౨.౨.౨3 వ్యాఖ్యాతః ॥౧౫॥

అన్వయః :-యస్య సంబంధేన కృపయా వా మే మహ్యం జాగరణే పునర్జన్మని వా మన ఆయుః పునరాగన్. మే మమ ప్రాణః పునరాగన్. ఆత్మా పునరాగన్. మే మహ్యం చక్షుః పునరాగన్. శ్రోత్రం పునరాగన్. సోఽదబ్ధస్తనూపా వైశ్వానరోఽగ్నిర్నోఽస్మానవద్యాద్దు రితాత్పాతు పాలయతి పాలయతు వా.॥౧౫॥

భావార్థః :-అత్ర శ్లేషాలంకారః. యదా జీవాః శయనం మరణం చ ప్రాప్నువంతి, తదా యాని కార్యసిద్ధి సాధనాని మన ఆదీనీంద్రియాణి ప్రలీనానీవ భూత్వా పునః పునర్జాగరణే జన్మాంతరే వా ప్రాప్నువంతి తాని యస్య విద్యుదగ్న్యాదేః సంబంధేన పరమేశ్వరస్య సత్తా వ్యవస్థాభ్యాం వా సగోలకాని భూత్వా కార్యకరణ సమర్థాని భవంతి స సమ్యక్ సేవితో జాఠరాగ్నిః సర్వం రక్షత్యుపాసితో జగదీశ్వరః పాపకర్మణః సకాశాన్నివర్త్య ధర్మే ప్రవర్త్య పునః పునర్మనుష్యజన్మాని ప్రాపయ్య దుష్టాచారాత్ దుఃఖేభ్యశ్చ పృథక్కృత్వాఽఽభ్యుదయికం నైఃశ్రేయసికం చ సుఖం ప్రాపయతి.॥౧౫॥

పదార్థము :-ఎవని సంబంధము మరియు కృపచే (మే) నాకు [జాగరణ మను పునర్జన్మమందును] (మనః) విజ్ఞానసాధకమైన మనస్సును (ఆయుః) ఆయుష్యమును (పునః) మరల మరల (ఆగన్) లభించునో (మే) నాకు (ప్రాణః) శరీరమున కాధారమగు ప్రాణము (పునః) మరల (ఆగన్) లభించుచున్నదో (ఆత్మా) సర్వవ్యాపకుడై అందరి [మనస్సుల] లోనుండు విషయము లన్నిటి నెరుగు పరమాత్మ, లేదా విజ్ఞానము (ఆగన్) ప్రాప్తమగునో (మే) నాకు (చక్షుః) చూచుటకు నేత్రములు (పునః) మరల (ఆగన్) లభించునో (శ్రోత్రమ్) శబ్దమును గ్రహించు కర్ణములు (ఆగన్) లభించునో అట్టి (అదబ్ధః) హింసించదగనివాడును (తనూపాః) శరీరాత్మలకు రక్షకుడును (వైశ్వానరః) శరీరమునకు [శరీరమును నడిపించు జఠరాగ్ని లేకసకల జనులకు నేతయగు పరమాత్మ] లభించువాడును (అగ్నిః) అగ్ని, లేక విశ్వమునకు లభించు పరమాత్మ (నః) మమ్ము (అవద్యాత్) నిందితవములగు (దురితాత్) పాపవములనుండి యుత్పన్నవమగు దుష్టకర్మలనుండియు (పాతు) పాలించుచున్నాడు. ॥౧౫॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున శ్లేషాలంకార మున్నది. ఆత్మలు నిద్ర, మరణము మున్నగు వ్యవహారములను పొందునప్పుడు, మనస్సు మున్నగు ఇంద్రియములు నాశనములైన వానితో సమానములై మరల మేల్కొనునప్పుడు, లేక పునర్జన్మము పొందినప్పుడు ఏవి లభించుచున్నవో యవి ఏ విద్యుదగ్ని మొదలగువాని సంబంధమువలన, లేదా పరమేశ్వరుని సత్తావ్యవస్థలచే శరీరములు గలవియై [సగోలకములై] కార్యముల నొనర్చుటకు సమర్థము లగుచున్నవో, చక్కగా సేవించబడిన ఆ జఠరాగ్ని సర్వమును రక్షించును. పరమాత్మనుపాసించిన ఆయన మనను పాపకర్మలనుండి వేరుపరచి, ధర్మమునందు ప్రవృత్తమొనర్చి మాటిమాటికి మనుష్యజన్మను లభింపజేసి, దుష్టాచారములనుండియు, దుఃఖములనుండియు వేరుపరచి అభ్యుదయకరములు, శ్రేయస్కరములును నగు సౌఖ్యములను లభింపజేయుచున్నాడు. అట్టి యగ్నిని మానవు లెల్లరును ఉపాసనాపూర్వకముగ ఉపయుక్త మొనర్చుకొనవలయును. ॥౧౫॥

15. O get back after rebirth mind, life, breath, soul, eyes and ears.

May God the Leader of all, Non-violent, Omniscient, Guardian of our souls, save us from misfortune and sin.

౧౪౪. త్వమగ్నే వ్రతపా ఇత్యస్య వత్సఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, భురిగార్షీ పంక్తి శ్ఛందః. పంచమః స్వరః.

పునస్తౌ కీదృశావిత్యుపదిశ్యతే.

మరల ఆ రెండు (పరమాత్మ, అగ్ని) ఎటువంటివో ఉపదేశించబడుచున్నవి.

౧౪౪ త్వమగ్నే వ్రతపా అసి దేవ ఆ మర్త్యేష్వా। త్వం యజ్ఞేష్వీడ్యః। రాస్వేయ

త్సోమా భూయో భర దేవో నః సవితా వసోర్దాతా వస్వదాత్ ॥౧౬॥

ప.వి:- త్వమ్, అగ్నే, వ్రతపా ఇతి వ్రతపాః, అసి, దేవః, ఆ, మర్త్యేషు, ఆ, త్వమ్, యజ్ఞేషు, ఈడ్యః రాస్వ, ఇయత్ సోమ, ఆ, భూయః, భర, దేవః, నః, సవితా, వసోః, దాతా, వసు, అదాత్. ॥౧౬॥

పదార్థః :-(త్వమ్) స వా (అగ్నే) జగదీశ్వరోఽగ్నిర్వా (వ్రతపాః) యో వ్రతం సత్యం ధర్మాచరణనియమం పాతి రక్షతీతి (అసి) అస్తి వా. అత్ర పక్షే వ్యత్యయః (దేవః) దాతా ప్రకాశకో వా (ఆ) సమన్తాత్ (మర్త్యేషు) మరణధర్మేషు మనుష్యేషు కార్యేషు వా (ఆ) అభితః (త్వమ్) స వా (యజ్ఞేషు) సత్కారేషూపాసనాదిష్వగ్నిహోత్రాదిషు శిల్పేషు వా. (ఈడ్యః) స్తోతుమధ్యేషితుం వాఽర్హః (రాస్వ) దేహి దదాతి వా (ఇయత్) ప్రాప్నువన్ (సోమ) ఐశ్వర్యప్రదైశ్వర్యహేతుర్వా (ఆ) అభితః (భూయః) అతిశయేన బహుః (భర) భరతి వా (దేవః) ద్యోతకః (నః) అస్మభ్యమ్. (సవితా) సర్వస్యజగత్ ఉత్పాదకః ప్రేరకో వా (వసోః) ధనస్య (దాతా) ప్రాపకః (వసు) ధనమ్ (అదాత్) దదాతి. అయం మంత్రః. శ. 3. 2.2. 28. 29.॥౧౬॥

అన్వయః:- హే సోమాగ్నే యస్త్వం మర్త్యేషు వ్రతపా సవితా యజ్ఞేష్వీడ్యో దేవోఽసి స భవాన్నోఽస్మభ్యం వసో ర్దాతా సన్ వస్వాదాద్విజ్ఞానధనం దదాతి స భూయో వస్వారాస్వ యత్ప్రాప్తవ్య మే తాన్యస్మదర్థమాభరేత్యేకః.

యోఽగ్నేఽయమగ్నిర్మర్త్యేషు వ్రతపాః సవితా యజ్ఞేష్వీడ్యోఽధ్యేషితవ్యః సోమో దేవోఽస్తి స నోఽస్మభ్యం వసోర్దాదియత్సన్ భూయః సర్వకార్యేష్వారాస్వారాసతే. అభరాభితః సుఖైర్భరతి పుష్ణాతీతి ద్వితీయః॥౧౬॥

భావార్థః :-అత్ర శ్లేషాలంకారః. సర్వైర్మనుష్యైః సత్యస్వరూపస్య పూజార్హస్య సర్వజగదుత్పాదకస్య సకలసుఖప్రదాతుః పరమేశ్వరస్యైవోపాసనాం కృత్వా సుఖయితవ్యమేవం చ కార్యసిద్ధయే భౌతికమగ్నిం సంప్రయోజ్య సర్వాణి సుఖాని ప్రాప్తవ్యానీతి ॥౧౬॥

పదార్థము :-(సోమ) ఓ ఐశ్వర్యప్రదాతా! (అగ్ని) జగదీశ్వరా! (త్వమ్) నీవు (మర్త్యేషు) మనుష్యులందు (వ్రతపాః) సత్యధర్మ ఆచరణముల రక్షకుడవు (సవితా) సకల జగదుత్పాదకుడవు (నః) మాకు (వసోః దాతా) ధనములనిచ్చువాడవై (వసు అదాత్) విజ్ఞానధనముల నిచ్చుచున్నావు. అట్టి నీవు (ఇయత్) ప్రాప్తించుచు (భూయః) నిరంతరము అత్యంత ధనములను (ఆరాస్వ) ప్రసాదించుము (ఆభర) సర్వసుఖములనిచ్చి పోషించుము [ఇది మొదటి యర్థము].

(త్వమ్ అగ్నే) ఏ యగ్ని (మర్త్యేషు) మరణధర్మముగల మానవుల కార్యములందు (వ్రతపాః) నియమముల ఆచరణమును పాలింపజేయునది (దేవః) ప్రకాశించునదై యున్నదో మరియు (యజ్ఞేషు) అగ్నిహోత్రము మున్నగు యజ్ఞవములందు (ఈడ్యః) అన్వేషించదగినదియు (సోమ) ఐశ్వర్యప్రదాతయు (సవితా) జగత్ప్రేరకమును నగు (దేవః) ఏ యగ్ని ప్రకాశమానమై యున్నదో, అది (నః) మాకు (వసోః దాతా ఇయత్) ధనములను లభింపజేయునదై (భూయః వసు అదాత్) సకల ధనములను విరివిగ నిచ్చును. మరియు (ఆరాస్వ) ధనవములనిచ్చుటకు కారణమునై (ఆభర) సకల సుఖవములను ధరించుచున్నది అనగా సుఖవములచే పుష్టినొందించుచున్నది. [ఇది రెండవ యర్థము].॥౧౬॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమందు శ్లేషాలంకారమున్నది. సత్యస్వరూపుడును, జగదుత్పాదకుడును, సకల సుఖప్రదాతయు నగు జగదీశ్వరునే మానవులెల్లరును ఉపాసించి సుఖవంతులై యుండవలయును. ఇదే విధముగ కార్యసిద్ధికై అగ్నిని ప్రయోగించుకొని సకల సుఖములను పొందవలయును. ॥౧౬॥

16. O God, Thou art the Guardian of sacred vows among mankind. Thou art meet for praise at holy rites. O Giver of Splendour. Come unto us, grant us wealth, give us more. God, the Creator, the Giver of wealth, gives us riches!.

౧౭. ఏషా త ఇత్యస్య వత్స ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, ఆర్షీత్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః.

ఏతాన్సేవిత్వా మనుష్యేణ కథం భవితవ్యమిత్యుపదిశ్యతే.

వీనిని సేవించుచు మానవులెట్లుండవలయునో ఈ మంత్రమునం దుపదేశించెను.

౧౭ ఏషా తే శుక్ర తనూరేతద్వర్చస్తయా సంభవ భ్రాజంగచ్ఛ।

జూరసి ధృతా మనసా జుష్టా విష్ణవే ॥౧౭॥

ప.వి:- ఏషా, తే, శుక్ర తనూః, ఏతత్, వర్చః తయా, సమ్, భవ, భ్రాజమ్, గచ్ఛ, జూః, అసి, ధృతా, మనసా, జుష్టా, విష్ణవే ॥౧౭॥

పదార్థః :- (ఏషా) వక్ష్యమాణా (తే) తవ (శుక్ర) వీర్యవన్ విద్వన్! (తనూః) శరీరమ్ (ఏతత్) ప్రత్యక్షం (వర్చః) విజ్ఞానం తేజో వా (తయా) తన్వా (సమ్) సమ్యగర్థే (భవ) నిష్పద్యస్వ (భ్రాజమ్) ప్రకాశమ్ (గచ్ఛ) ప్రాప్నుహి (జూః) జ్ఞానీ వేగవాన్ వా (అసి) భవసి (ధృతా) ధ్రియతే యయా తయా. అత్ర కృతో బహులమితి క్విప్ (మనసా) విజ్ఞానేన (జుష్టా) ప్రీతా సేవితా వా (విష్ణవే) పరమేశ్వరాయ యజ్ఞాయ వా. అయం మంత్రః. శ. 3.2.4. 8-11. వ్యాఖ్యాతః.॥౧౭॥

అన్వయః :-హే శుక్ర విద్వంస్తే తవ యా విష్ణవే తనూరస్తి యా త్వయా ధృతా జుష్టా చ తయా జూః సంస్త్వమేతద్వర్చః సంభవ సమ్యగ్భావయ భ్రాజం గచ్ఛ, మనసైతేన పురుషార్థం గచ్ఛ ప్రాప్నుహి.॥౧౭॥

భావార్థః:-మనుష్యైః పరమేశ్వరాజ్ఞాపాలనేన విజ్ఞానయుక్తేన మనసా శరీరాత్మారోగ్యం వర్ధిత్వా యజ్ఞమనుష్ఠాయ విజ్ఞానయుక్తేన మనసా సుఖయితవ్యమ్.॥౧౭॥

పదార్థము :-(శుక్ర) వీర్యశాలివగు నో విద్వాంసా! (తే) నీయొక్క (విష్ణవే) పరమేశ్వరుని మరియు యజ్ఞముకొరకు (ధృతా) ధరించబడియున్న (తనూః) శరీరము (తయా) దానిచే నీవు (జూః) జ్ఞానవంతుడవు వేగవంతుడవునై (ఏతత్ వర్చః) ఈ విజ్ఞానమును లేక తేజస్సును (సమ్భవ) బాగుగా పొందుటకై సిద్ధియొనర్చుము (తనూః అసి) శరీరముద్వారా నీవు (భ్రాజమ్) ప్రకాశమును (గచ్ఛ) పొందుము. మరియు (ధృతా) ధరించబడిన (మనసా) విజ్ఞానముతో పురుషార్థమును పొందుము.॥౧౭॥

భావార్థము :-మనుష్యులు పరమేశ్వరుని ఆజ్ఞలను పాలించుచు విజ్ఞానముచే నిండిన మనస్సుద్వారా శరీర, ఆత్మల ఆరోగ్యమును వృద్ధిపరచుకొనుచు యజ్ఞాది కార్యముల ననుష్ఠించుచు సుఖవంతులై యుండ వలయును.॥౧౭॥

17. O learned person, this body thou hast got and reared is for the meditation of God and sacrifice. Through this body, being vigorous, gain splendour and lustre. Be active through knowledge!.

౧౪౬. తస్యాస్త ఇత్యస్య వత్స ఋషిః. వాగ్విద్యుతౌదేవతే, స్వరాడార్షీ బృహతీ ఛందః. మధ్యమః స్వరః

తే వాగ్విద్యుతౌ కీదృశావిత్యుపదిశ్యతే.

అట్టి వాణి, విద్యుత్తు లెట్టివో ఈ మంత్రముద్వారా యుపదేశించబడినది.

౧౪౬ తస్యాస్తే సత్యసవసః ప్రసవే తన్వో యన్త్రమశీయ స్వాహా।
శుక్రమసి చన్ద్రమస్యమృత మసి వైశ్వదేవ మసి॥౧౮॥

ప.వి:- తస్యాః, తే, సత్యసవస ఇతి సత్య+ సవసః, ప్రసవ ఇతి ప్ర+సవే తన్వః, యన్త్రమ్, అశీయ, స్వాహా, శుక్రమ్, అసి, చంద్రమ్, అసి, అమృతమ్, అసి, వైశ్వదేవమితి వైశ్వ+దేవమ్, అసి.॥౧౮॥

పదార్థః :- (తస్యాః) వాచో విద్యుతో వా (తే) తవ (సత్యసవసః) సత్యం సవం ఐశ్వర్యం జగత్కారణం వా యస్య తస్య పరమాత్మనః (ప్రసవే) ఉత్పాదితే సంసారే (తన్వః) శరీరస్య. అత్ర జసాదిషు ఛందసి వా వచనమితి వార్తికేనాడభావః (యంత్రమ్) యంత్రయతి సంకుచతి చాలయతి నిబధ్నాతి వా యేన తత్ (అశీయ) ప్రాప్నుయామ్ (స్వాహా)వాచం విద్యుతం వా (శుక్రమ్) శుద్ధమ్ (అసి) అస్తి. అత్ర సర్వత్ర వ్యత్యయః (చంద్రమ్) ఆహ్లాదకారకమ్ (అసి) అస్తి (అమృతమ్) అమృతాత్మకవ్యవహార పరమార్థ సుఖసాధకమ్ (అసి) అస్తి (వైశ్వదేవమ్) యద్విశ్వేషాం దేవానాం విదుషామిదం తత్ (అసి)అస్తి. అయం మంత్రః. శ. ३. ౨. ३. ౧౨-౧౫. వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౮॥

అన్వయః :-హే జగదీశ్వర! సత్యసవసస్తే తవ ప్రసవే యా స్వాహా వాగ్ విద్యుచ్చ వర్తతే తస్యావిద్యాం ప్రాప్య యంచ్ఛుక్రమస్తి చంద్రమస్త్యమృతమస్తి వైశ్వదేవమస్తి తద్యంత్ర మహమశీయ ప్రాప్నుయామ్. ॥౧౮॥

భావార్థః:-అత్ర శ్లేషాలంకారః. మనుష్యై రీశ్వరోత్పాదితాయామస్యాం సృష్టౌ విద్యయా కలాయంత్రసిద్ధైరగ్న్యాదిభ్యః పదార్థేభ్యః సమ్యగుపకారాన్ గృహీత్వా సర్వాణి సుఖాని సంపాదనీయాని.॥౧౮॥

పదార్థము :-ఓ జగదీశ్వరా! (సత్య, సవసః, తే) సత్య, ఐశ్వర్యయుక్తుడవైన, లేక జగన్నిమిత్త కారణరూపుడవైన నీవు (ప్రసవే) ఉత్పన్నమొనర్చిన జగమునందు నీ దయవల్ల (స్వాహా) వాణి మరియు విద్యుత్తు (తస్యాః) ఆ రెంటినుండి విద్యనుపొంది నేను (శుక్రమ్ అసి) శుద్ధస్వరూపము గలదానిని (అమృతమ్ అసి) అమృతాత్మకవ్యవహారము లేక పరమార్థముతో సౌఖ్యముల సమకూర్చుదానిని, (వైశ్వదేవమ్) సకల దేవులకు విద్వాంసులకు సుఖముల నిచ్చునదిగ నున్న దానిని (తత్ యన్త్రమ్) అట్టి సంకోచ వికాస చాలనముల నొనర్చు యంత్రమును (అశీయ) పొందుదును గాక! ॥౧౮॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున శ్లేషాలంకార మున్నది. ఈశ్వరు డుత్పన్నమొనర్చిన ఈ సృష్టియందు విద్యద్వారా కళాయంత్రముల సాధించి, అగ్ని మున్నగు పదార్థములద్వారా బాగుగా నుపకారములను పొంది మానవు లెల్లరును సమస్త సౌఖ్యములను పొందవలయును.॥౧౮॥

18. O resplendent God, in this world created by Thee, may I obtain mastery over the vast power of speech. O speech, thou art pure, pleasant and dear to the sages!

౧౯౭. చిదసీత్యస్య వత్స ఋషిః, వాగ్విద్యుతౌ దేవతే. నిచృద్బ్రాహ్మీపంక్తి శ్ఛందః. పంచమః స్వరః.

పునస్తే కీదృశ్యావిత్యుపదిశ్యతే.

ఆ వాణీవిద్యుత్తు లెట్టివో యీ మంత్రమున నుపదేశింప బడుచున్నది.

౧౪౭ చిదసి మనాసి ధీరసి దక్షిణాసి క్షత్రియాసి యజ్ఞియాస్యదితిరస్యు
భయతః శీర్ష్ణీ। సా నః సుప్రాచీ సుప్రతీచ్యేధి మిత్రస్త్వా పది
బధ్నీతాం పూషాఽధ్వన స్పాత్వింద్రాయాధ్యక్షాయ ॥౧౯॥

ప.వి:- చిత్, అసి, మన, అసి, ధీః, అసి, దక్షిణా, అసి, క్షత్రియా, అసి, యజ్ఞియా, అసి, అదితిః, అసి, ఉభయతః శీర్ష్ణీత్యుభయతః + శీర్ష్ణీ, సా, నః, సుప్రాచీతి సు+ ప్రాచీ, సుప్రతీచీతి సు+ ప్రతీచీ, ఏధి, మిత్రః, త్వా, పది, బధ్నీతామ్, పూషా, అధ్వనః, పాతు, ఇంద్రాయ, అధ్యక్షాయేత్యధి + అక్షాయ.॥౧౯॥

పదార్థః :-(చిత్) యా విద్యావ్యవహారస్య చేతయమానా వాగ్విద్యుద్వా (అసి) అస్తి. అత్ర సర్వత్ర వ్యత్యయః (మనా) జ్ఞానసాధికా (అసి) అస్తి (ధీః) ప్రజ్ఞాకర్మవిద్యాధారికా (అసి) అస్తి (దక్షిణా) ద్రక్షంతే ప్రాప్నువంతి విజ్ఞానం విజయం చ యయా సా (అసి) అస్తి (క్షత్రియా) యా క్షత్రస్యాపత్యవద్వర్తతే (అసి) అస్తి (యజ్ఞియా) యా యజ్ఞమర్హతి సా (అసి) అస్తి (అదితిః) అవినాశినీ (అసి) అస్తి (ఉభయతః శీర్ష్ణీ) ఉభయతః శిరోవదుత్తమా గుణా యస్యాం సా. అత్ర పంచమ్యా అలుక్ (సా) (నః) అస్మభ్యమ్ (సుప్రాచీ) శోభనః ప్రాక్ పూర్వః కాలో యస్యాం సా (సుప్రతీచీ) సుష్ఠు ప్రత్యక్ పశ్చిమః కాలో యస్యాం సా (ఏధి) భవతు (మిత్రః) సఖా (త్వా) తామ్ (పది) పద్యతే జానాతి ప్రాప్నోతి యేన వ్యవహారేణ తస్మిన్. అత్ర కృతో బహులమితి కరణే క్విప్ (బధ్నీతామ్) బద్ధాం కురుతామ్ (పూషా) పుష్టికర్తా (అధ్వనః) మార్గస్య మధ్యే (పాతు) రక్షతు (ఇంద్రాయ) పరమైశ్వర్యవతే పరమేశ్వరాయ స్వామినే వ్యవహారాయ వా (అధ్యక్షాయ) అధి రుపరిభావేఽన్వేక్షణేఽక్షాణ్యక్షిణీ వా యస్య యస్మాద్వా తస్మై. అయం మంత్రః.శ.౩.౨.౪.౧౬-౨౦ వ్యాఖ్యాతః.॥౧౯॥

అన్వయః :-హే జగదీశ్వర! సత్యసవసస్తే తవ ప్రసవే యా వాగ్ విద్యుద్వా చిదస్తి మనా అస్తి ధీరస్తి దక్షిణాస్తి క్షత్రియాస్తి యజ్ఞియాఽస్త్యుభయతః శీర్ష్ణ్యదితి రస్తి సా నో ఽస్మభ్యం సుప్రాచీ సుప్రతీచ్యేధి భవతు. యః పూషా మిత్రః సర్వసఖా భూత్వా మనుష్యత్వాయ త్వాం

పద్యధ్యక్షాయేంద్రాయ బధ్నీతామ్. స భవానధ్వనో వ్యవహార పరమార్థసిద్ధికరస్య మార్గస్య మధ్యే నో౽స్మాన్ సతతం పాతు రక్షతు.॥౧౯॥

భావార్థః:-అత్ర శ్లేషాలంకారః. (తే) (సత్యసవసః) (ప్రసవే) ఇతి పదత్రయమత్రాను వర్తతే. యా బాహ్యాభ్యంతరరక్షణాభ్యాం సర్వోత్తమా వాగ్ విద్యుచ్చ వర్తతే సైషా భూత భవిష్యద్వర్తమానకాలేషు సుఖకారిణ్యస్తీతి వేద్యమ్. యః కశ్చిత్పరమేశ్వరసభాధ్యక్షోత్తమ వ్యవహార సిద్ధిప్రీత్యాజ్ఞాపాలనాయ సత్యాం వాచం విద్యుద్విద్యాఞ్చ దృఢాంని బధ్నాతి స ఏవ మనుష్యః సర్వరక్షకో భవతీతి.॥౧౯॥

పదార్థము :- ఓ పరమేశ్వరా! (సత్యసవసః) సత్యైశ్వర్యయుక్తమును (తే ప్రసవే) నీవు సృష్టించిన యీ విశ్వమందు (చిత్ అసి) విద్యావ్యవహారములను దెలియజేయునదియు (మనాః అసి) జ్ఞానసాధన మొనర్చునదియు (ధీః అసి) ప్రజ్ఞాకర్మలను ప్రాప్తింపజేయునదియు (దక్షిణా) విజ్ఞానమును విజయమును ప్రాప్తింపజేయునదియు (క్షత్రియా అసి) క్షత్రియునివలె నడిపింపజేయునదియు (యజ్ఞియా అసి) యజ్ఞమొనర్ప జేయదగినదియు (ఉభయతః శీర్ష్ణీ) రెండువిధముల శిరస్సులవలె ఉత్తమ గుణములతో గూడినదియును (అదితిః అసి) నాశరహితమైనదియు నగు ఏ వాణి లేక విద్యుత్తు గలదో, అది (నః) మాకు (సుప్రాచీ) పూర్వకాలమున (సుప్రతీచీ ఏధి) ఉత్తరకాలమున సుఖముల సమకూర్చునది యగుగాక! ఎవడు (పూషా) పుష్టి యొనర్చువాడును (మిత్రః) ఎల్లరకు మిత్రుడునై యున్నాడో, ఆతడు మానవత్వముకై ఆ వాణిని, విద్యుత్తును (పది) ప్రాప్తించదగిన ఉత్తమ వ్యవహారములందు (అధ్యక్షాయ) ఉత్తమముగ వ్యవహారపర్యవేక్షణమునకు (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యవంతుడగు పరమాత్మకొరకు, అధ్యక్షునికొరకు, శ్రేష్ఠవ్యవహారములకొరకు (బధ్నీతామ్) బంధనయుక్తముగ నొనర్చుగాక! అట్టి నీవు (అధ్వనః) వ్యవహారములను, పరమార్థమును సిద్ధింపజేయు మార్గమున (నః) మమ్ము నిరతము (పాతు) నడిపించుము [రక్షించుము].॥౧౯॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున శ్లేషాలంకారము గలదు. పూర్వమంత్రము నుండి (తే, సత్యసవసః, ప్రసవే) అను మూడు పదములును గ్రహించబడినవి. బాహ్యాభ్యంతరములందు రక్షించి సర్వోత్తమముగా ఏ వాణి లేక విద్యుత్తు వ్యవహరించుచున్నదో, అదియే భూతభవిష్యద్వర్తమానములందు సుఖములను సమకూర్చగలదని మానవులు గ్రహించవలెను. పరమేశ్వరునికొరకు, సభాధ్యక్షునికొరకు, ఉత్తమ వ్యవహారములకొరకు సత్యవాణిని, విద్యుద్విద్యను గ్రహించిన మానవులు సర్వరక్షకులు కాగలుగుచున్నారు.॥౧౯॥

19. O Speech, thou art thought, mind, intelligence, giver of knowledge and victory; thou art power, worthy of worship, immortal, and double-headed. May thou give us comfort in the past and future. May breath, the strength giving friend of time, advance thee in knowledge and guard thy pathways for God, Whose eye is over all!.

౧౪౦. అనుత్వేత్యస్య వత్స ఋషిః, వాగ్విద్యుతౌ దేవతే, పూర్వార్ధస్యసామ్నీ జగతీ ఛందః

నిషాదః స్వరః, ఉత్తరార్ధస్య భురిగార్చ్యుష్ణిక్ ఛందః. ఋషభః స్వరః.

పునస్తే కీదృశ్యావిత్యుపదిశ్యతే.

మరల ఆ వాణీవిద్యుత్తు లెటువంటివో ఈ మంత్రమం దుపదేశింపబడెను.

౧౪౨ అను త్వా మాతా మన్యతామను పితాఽను భ్రాతా సగర్భ్యోఽను
సఖా సయూథ్యః। సా దేవి దేవమచ్ఛే హీన్ద్రాయ సోమꣳ రుద్రస్త్వా
వర్తయతు స్వస్తి సోమ సఖా పునరేహి ॥౨౦॥

ప. విః- అను, త్వా, మాతా, మన్యతామ్, అను, పితా, అను, భ్రాతా, సగర్భ్య ఇతి స+గర్భ్యః, అను, సఖా, సయూథ్య ఇతి స+ యూథ్యః, సా, దేవి, దేవమ్, అచ్ఛ ఇహి, ఇంద్రాయ, సోమమ్, రుద్రః త్వా, ఆ, వర్తయతు, స్వస్తి, సోమసఖేతి సోమ+సఖా, పునః, ఆ, ఇహి. ౨౦॥

పదార్థః :-(అను) అన్యభావే (త్వా) తామ్ (మాతా) జననీ (మన్యతామ్) విజ్ఞాపయతు స్వీకురుతామ్ (అను) పునరర్థే (పితా) జనకః (అను) పశ్చాదర్థే. అన్వితిసాదృశ్యాపరభావమ్. నిరు. ౧.౩. (భ్రాతా)బంధుః (సగర్భ్యః) సమానశ్చాసౌ గర్భః సగర్భస్తస్మిన్భవః. అత్ర సగర్భ సయూథసనుతాద్యత్ అ. ౪. ౪. ౧౧౪. ఇతి సూత్రేణ భావార్థే యత్ప్రత్యయః. (అను) ఆనుకూల్యే (సఖా) మిత్రః (సయూథ్యః)సమానశ్చాసౌ యూథః సమూహ స్తస్మిన్ భవః. పూర్వసూత్రేణాస్య సిద్ధిః (సా) పూర్వోక్తా (దేవి) దేదీప్యమానా (దేవమ్) పరమేశ్వరం విద్యాయుక్తం శుద్ధవ్యవహారం వా (అచ్ఛ) సమ్యగ్రీత్యా (ఇహి)జానీహి ప్రాప్నుహి వా (ఇంద్రాయ) పరమైశ్వర్య ప్రాప్తయే (సోమమ్) ఉత్తమపదార్థసమూహమ్. (రుద్రః) పరమేశ్వరశ్చతుశ్చత్వారింశద్వర్షకృతబ్రహ్మచర్యో విద్వాన్ వా (త్వా) తామ్ (ఆ) సమంతాత్ (వర్తయతు) ప్రవృత్తం కారయతు (స్వస్తి) శోభనమస్తి యస్మిన్ ప్రాప్తవ్యే తత్సుఖమ్. స్వస్తీతి పదనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౫.౫. (సోమసఖా) సోమః పరమేశ్వరః సోమవిద్యావిన్మనుష్యో వా సఖా సుహృద్యస్య సః (పునః) పశ్చాత్ (ఆ) సమంతాత్ (ఇహి) ప్రాప్నుహి ప్రాప్నోతి వా. అయం మంత్రః. శ.౩.౨. ౪.౨౦.౨౧ వ్యాఖ్యాతః.॥౨౦॥

అన్వయః :-హే మనుష్య! యథా రుద్రః పరమేశ్వరో విద్వాన్ వా వర్తయతు యాం వాణీం విద్యుతం సోమం దేవం స్వస్తి సుఖం యస్మై ఇంద్రాయ ఆ వర్తయతు యా సోమసఖా దేవి వాగ్విద్యుద్వా దేవం విద్వాంసమేతి తథైవ త్వం తస్మై పునరచ్ఛేహి పునః పునః

సమంతాత్ప్రమ్య గృహీత్వా ప్రాప్నుహి. ఏతద్విద్యాం గృహీతుం త్వా త్వాం మాతాऽనుమన్యతాం పితాऽనుమన్యతాం సగర్భ్యో భ్రాతాऽనుమన్యతాం సయూథ్యః సఖాऽనుమన్యతాం త్వం చ త్వా తాం పునః పునః పురుషార్థేనైహి ప్రాప్నుహి.॥౨౦॥

భావార్థః :- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. మనుష్యైః పరస్పరమేవం వర్తితవ్యమ్. యథా ధర్మాత్మా విదుషీ మాతా ధర్మాత్మా విద్వాన్ పితా భ్రాతా మిత్రాదయశ్చ సత్యే వ్యవహారే ప్రవర్తేరన్ స్తథైవ పుత్రాదిభి రప్యనువర్తితవ్యమ్. యథా చ విద్వాంసో ధార్మికాః పుత్రాదయో ధర్మే వ్యవహారే ప్రవర్తేరన్ స్తథైవ మాత్రాదిభిరప్యనుష్ఠాతవ్యమిత్యేవం సర్వైః పరస్పరం వర్తిత్వాऽనందితవ్యమ్.॥౨౦॥

పదార్థము :- ఓ మానవా! ఎటుల (రుద్రః) పరమేశ్వరుడు, లేక నలువదినాలుగు సంవత్సరములు అఖండబ్రహ్మచర్యమును పాలించి పూర్ణవిద్యాయుక్తుడగు విద్వాంసుడు (త్వా) నిన్ను [వాణిని, విద్యుత్తును] (సోమమ్) ఉత్తమ పదార్థసమూహమును (స్వస్తి) సుఖమును (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యప్రాప్తికి (ఆవర్తయతు) ఉపయోగించునో మరియు (దేవీ) విద్యాప్రకాశయుక్తమగు వాణి మరియు దివ్యగుణయుక్తమగు విద్యుత్తు (దేవమ్) ఉత్తమ ధర్మాత్ములగు ఏ విద్వాంసులకు లభించుచున్నదో, దానిని నీవు (పునః) మాటి మాటికి (అచ్ఛ ఇహి) బాగుగా పొందుము. మరియు దీనిని గ్రహించుటకు (త్వా) నిన్ను (మాతా) కన్నతల్లి (అనుమన్యతామ్) అనుమతించునుగాక! ఇట్లే (పితా) కన్నతండ్రి (సగర్భ్యః) ఏకగర్భజనితుడు (భ్రాతా) అన్నదమ్ములు (సయూథ్యః) తోటివారు (సఖా) స్నేహితుడు [వీరెల్లరును] ప్రసన్నతాపూర్వకముగా ఆజ్ఞనొసగుదురుగాక! దానిని నీవు (పునరేహి) అత్యంత పురుషార్థముతో మాటిమాటికి పొందుము.॥౨౦॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున వాచక లుప్తోపమాలంకార మున్నది. **ప్రశ్న** :- మానవులు పరస్పర మెట్లు ప్రవర్తించుకొన వలయును? **సమాధానము** :- ధర్మాత్ములగు విద్వాంసులు, జననీ జనకులు, సహోదరులు, మిత్రులు మొదలగువారు సత్యవ్యవహారములందు ఎటుల ప్రవర్తింతురో, అటులనే పుత్రాదులును ప్రవర్తించ వలయును. మరియు విద్వాంసులును, ధార్మికులును నగు పుత్రాదులు ధర్మయుక్తవ్యవహారములందు ఎట్లు ప్రవర్తించెదరో అట్లే జననీజనకాదులును ప్రవర్తింతురు గాక!॥౨౦॥

20. O man, may thy mother, thy father, thy own brother, and thy friend of the same society grant thee leave to tread on the path ordained by God.

O speech, for the acquisition of splendour, may thou unite with God, the prompter of all. May the Celibate student choose thee.

May thou, O man, happily acquire again and again this speech, the friend of the learned!.

౨౧. వస్వీత్యస్య వత్స ఋషిః, వాగ్విద్యుతౌ దేవతే, విరాడార్షీ బృహతీ ఛందః, మధ్యమః స్వరః.

పునస్తే కీదృశ్యావిత్యుపదిశ్యతే.

ఆ వాణి విద్యుత్తులు ఎటువంటివను విషయమిందు చెప్పబడుచున్నది.

౧౮౯ వస్వ్యస్యదితి రస్యాదిత్యాసి రుద్రాసి చంద్రాసి।

బృహస్పతిష్ట్వా సుమ్నే రమ్ణాతు రుద్రో వసుభి రాచకే ॥౨౧॥

ప.వి:- వస్వీ, అసి, అదితిః, అసి, ఆదిత్యా, అసి, రుద్రా, అసి, చంద్రా, అసి, బృహస్పతిః, త్వా, సుమ్నే, రమ్ణాతు, రుద్రః వసుభిరితి వసు+భిః, ఆ, చకే ॥౨౧॥

పదార్థః :-(వస్వీ) యా అగ్న్యాదిపదార్థాఖ్యవసువిద్యా సంబంధినీ వసుభిశ్చతుర్వింశతి వర్షకృత బ్రహ్మచర్యైః ప్రాప్తా సా (అసి) అస్తి. అత్ర సర్వత్ర వ్యత్యయః (అదితిః) ప్రకాశవన్నిత్యా. అదితిర్ద్యౌరితి ప్రకాశకారకోఽర్థో గృహ్యతే (అసి) అస్తి (ఆదిత్యా) యా ఆదిత్యవదర్థవిద్యాప్రకాశికాఽష్టచత్వారింశత్సం వత్సరపర్యంతానుష్ఠితబ్రహ్మచర్యైః స్వీకృతా సా (అసి) అస్తి (రుద్రా) సా ప్రాణవాయుసంబధినీ చతుశ్చత్వారింశద్వాయునావధి సేవితబ్రహ్మచర్యైః స్వీకృతా సా (అసి) అస్తి (చంద్రా) ఆహ్లాదయిత్రీ (అసి)అస్తి (బృహస్పతిః) పరమేశ్వరో విద్వాన్ వా (త్వామ్) తామ్ (సుమ్నే) సుఖే (రమ్ణాతు) రమయతు. అత్రాంతర్గతో ణ్యర్థో వికరణవ్యత్యయశ్చ (రుద్రః) దుష్టానాం రోదయిత్వా విద్వాన్ (వసుభిః) ఉషితసర్వవిద్యై ర్విద్వద్భిః సహ (ఆ) సమంతాత్ (చకే) కామితవాన్ కామయతాం వా. అత్ర పక్షే లోడర్థే లిట్. ఆచక ఇతి కాంతికర్మసు పఠితమ్. నిఘం.౨.౬. అయం మంత్రః. శ. ౩.౨.౪. ౧.౨ వ్యాఖ్యాతః.॥౨౧॥

అన్వయః :-హే విద్వన్! మనుష్య! యథా యా వస్వ్యస్త్యదితి రస్యస్తి రుద్రాస్యస్త్యాదిత్యాఽస్యస్తి చంద్రాస్యస్తి యాం బృహస్పతిః సుమ్నే రమయతి ప్రేరయతి యాం రుద్రో వసుభిః సహ వర్తమానామాచకే యామహం కామయే తథా త్వా తాం భవాన్ రమ్ణాతు రమయతు.॥౨౧॥

భావార్థః :-అత్ర శ్లేషవాచకలుప్తోపమాలంకారౌ. యథా యే వాగ్విద్యుతౌ ప్రాణపృథివ్యాదిభిః సహ వర్తమానే అనేక వ్యవహారహేతూ స్తో యే జితేంద్రియాదిధర్మ పురస్సరం యథాయోగ్యం కృతబ్రహ్మచర్యై ర్మనుష్యైర్విజ్ఞానేన క్రియాసు సంప్రయోజితే సత్యౌ వాగ్విద్యుతౌ బహుసుఖకారికే జాయేతే. ఏతాం త్వమపి నిత్యం సేవస్వ.॥౨౧॥

పదార్థము :-విద్వాంసుడవగు నో మానవా! (వస్వీ) ఇరువదినాల్గు [౨౪]వత్సరములవరకు బ్రహ్మచర్య వ్రత మనుష్ఠించిన వసుబ్రహ్మచారులచే ప్రాప్తించుకొనిన అగ్ని మొదలగు వసువిద్యాసంబంధ క్రియ ఏది (అసి)

కలదో ఏది (అదితిః అసి) ప్రకాశకారకమై యున్నదో (రుద్రా అసి) ఏది ప్రాణవాయువునకు సంబంధించి నలువది నాల్గు [४४] సంవత్సరములవరకు బ్రహ్మచర్యము అనుష్ఠించినవారిచే స్వీకరించబడినదో (ఆదిత్యాః) ఏది సూర్యునివలె సర్వవిద్యలను ప్రకాశించు నలువదెనిమిది [४८] సంవత్సరములవరకు బ్రహ్మచర్యమును సేవించిన వారిచే స్వీకరించబడినదై (అసి) ఉన్నదో (చన్ద్రా) ఏది ఆహ్లాద మొనర్చునదై యున్నదో, దేనిని (బృహస్పతిః) సర్వోత్తముడు (రుద్రః) దుష్టులనేడిపించు పరమేశ్వరుడు లేక విద్వాంసుడు (సుమ్నే) సుఖమునందు (రమ్ణాతు) రమింపజేయుచున్నాడో, ప్రేరేపించుచున్నాడో (వసుభిః) పూర్ణవిద్వాంసులతో నున్న ఏ వాణిని, లేక విద్యుత్తును (ఆ చకే) నిర్మాణ మొనర్చుచున్నాడో, లేక కోరుచున్నాడో అటులనే నీవును (త్వా) దానిని (రమ్ణాతు) మనోజ్ఞముగ నొనర్చుటకు లేక సిద్ధింపజేయుటకు సంకల్పించుము. ॥౨౧॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమునందు శ్లేష, వాచకలుప్తోపమాలంకారము లున్నవి. ఎట్లు వాణీవిద్యుత్తులు ప్రాణవముల, విద్వాంసుల, పృథివ్యాదులతో నుండి అనేక వ్యవహారములను సిద్ధింపజేయుచున్నవో, జితేంద్రియత్వము మున్నగు ధర్మసేవనముతో బ్రహ్మచర్యమనుష్ఠించిన విద్వాంసు లెద్దానిని సేవించిరో అట్టి వాణీ విద్యుత్తులు మనుష్యులచే విజ్ఞాన క్రియలద్వారా ప్రయోగ మొనర్చబడినచో అనేక సౌఖ్యముల నొసగుచున్నవి. దీనిని సదా సేవించుచుండవలయును. ॥౨౧॥

21. O speech, thou art all - pervading, eternal, lustrous, sublime and pleasant. The learned person uses thee for happiness. The sage, the chastiser of the wicked longs for thee along with other educated persons!.

౧౨౦. అదిత్యా స్త్వేత్యస్య వత్స ఋషిః, వాగ్విద్యుతౌ దేవతే, బ్రాహ్మీ పంక్తి శ్ఛందః. పంచమః స్వరః.

పునస్తే కీదృశ్యావిత్యుపదిశ్యతే.

మరల నా వాణీ విద్యుత్తు లెట్టివో ఈ మంత్రమునం దుపదేశింపబడినది.

౧౨౦ అదిత్యాస్త్వా మూర్ధన్నా జిఘర్మి దేవయజనే పృథివ్యా ఇడా యాస్పదమసి ఘృతవత్స్వాహా । అస్మే రమస్వాస్మే తే బన్ధుస్త్వే రాయో మే రాయో మా వయꣳ రాయస్పోషేణ వియౌష్మ తోతో రాయః ॥౨౨॥

ప.విః- అదిత్యాః, త్వా, మూర్ధన్, ఆ, జిఘర్మి, దేవయజన ఇతి దేవ+ యజనే, పృథివ్యాః, ఇడాయాః, పదమ్, అసి, ఘృతవదితి ఘృత+ వత్, స్వాహా, అస్మే ఉ ఇత్యస్మే, రమస్వ, అస్మే ఉ

ఇత్యస్మే, తే, బంధుః, త్వే ఽ ఇతి త్వే, రాయః, మే ఇతి మే, రాయః, మా, వయమ్, రాయః, పోషేణ, వి, యౌష్మ, తోతః రాయః.॥౨౨॥

పదార్థ ః:-(అదిత్యాః) అంతరిక్షస్య. అదితిరంతరిక్షమిత్యస్మాదయమర్థో గృహ్యతే (త్వా) తామ్ (మూర్ధన్) మూర్ధని వర్తమానామ్ (ఆ) సమంతాత్ (జిఘర్మి) ప్రదీప్యే సంచాలయామి వా (దేవయజనే) దేవానాం విదుషాం సంగతికరణ ఏతేభ్యో దానే వా (పృథివ్యాః) భూమేర్మధ్యే (ఇడాయాః) స్తోతుమన్వేష్టుమర్హాయా వేదవాణ్యాః । ఇడేతి వాఙ్నామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧.౧౧. (పదమ్) వేదితవ్యం ప్రాప్తవ్యం వా (అసి) అస్తి (ఘృతవత్) ఘృతేన పుష్టి దీప్తి కారకేన తుల్యా (స్వాహా) యయా క్రియయా సుహుతం యజతి తస్యాః (అస్మే) అస్మాసు (రమస్వ) రమతాం రమయతు వా (అస్మే) అస్మాకమ్. అత్ర సర్వత్ర సుపాం సులుగితి శే ఆదేశః (తే) తవ (బంధుః) భ్రాతా (త్వే) త్వయి (రాయః) ఉక్తధనస్య (పోషేణ) పుష్యన్తి యేన తేన (వి) విగతార్థే (యౌష్మ) యుక్తా భవేమ (తోతః) తువంతి జానంతి ప్రాప్నువంతి హింసంతి వా యేన సః. అత్ర తు గతివృద్ధి హింసాస్వితిధాతోర్బాహులకాదౌణాదిక స్తన్ ప్రత్యయః (రాయః) విద్యా రాజ్యసమృద్ధయః అయం మంత్రః. శ.౩.౩.౧.౪.౧౧. వ్యాఖ్యాతః.॥౨౨॥

అన్వయః :-హే విద్వన్ మనుష్య! త్వం యథా యా దేవయజనేఽదిత్యాః పృథివ్యా ఇడాయాః స్వాహా ఘృతవత్పదమస్యస్తి యామహం ఆ జిఘర్మి త్వా తాం త్వమపి జిఘృహి. యాఽస్మే అస్మాసు రమతే సా యుష్మాస్వపి రమస్వ రమతాం. యామహం రమయామి తాం భవానపి స్వస్మిన్ రమయతు. యోఽస్మే అస్మాకం బంధురస్తి స తే తవాప్యస్తు. యో రాయో ధనసమూహ స్త్వయ్యస్తి స మే మయ్యప్యస్తు. తోతో భవాన్ యా రాయో విద్యాధనసమృద్ధీః ప్రాప్నోతి తా మే మయ్యపి సంతు యా మయి వర్తంతే తా స్త్వే త్వయ్యపి సన్త్వే తా రాయః సమృద్ధయః సంతి తాః సర్వేషాం సుఖాయాపి సంప్రయుక్తాః సన్తు యథైవం జానంతో నిశ్చిన్వంతోఽనుతిష్ఠంతో యూయం వయం చ రాయస్పోషేణ కదాచిన్మా వియౌష్మ కదాచిద్వియుక్తా మా భవేమ తథైవ సర్వే భవంతు. ॥౨౨॥

భావార్థః :-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. మనుష్యైర్యా సత్యవిద్యాధర్మసంస్కృతావాగ్ విద్యాక్రియాభ్యాం సంప్రయుక్తా విద్యుదాది విద్యాప్తి సా సర్వేభ్య ఉపదిశ్య సంగ్రాహ్య సుఖదుఃఖవ్యవస్థాం సమానం విదిత్వా సర్వమైశ్వర్యం పరోపకారే సంయోజ్య సదా

సుఖయితవ్యమ్. నైవం కదాచిద్వ్యహారః కర్తవ్యో యేన సస్యాన్యస్యైశ్వర్యహ్రాసః కదా చిద్భవేదితి.॥౨౨॥

పదార్థము :- విద్వాంసుడవగు ఓ మానవా! (దేవయజనే) విద్వాంసుల యజ్ఞదానములందు (అదిత్యాః) అంతరిక్షముయొక్కయు (పృథివ్యాః) భూమియొక్కయు (ఇడాయాః) వాణియొక్కయు (స్వాహా) సుహుతముగ యజ్ఞమొనర్చు క్రియమధ్య (మూర్ధన్) సర్వోత్తమమును (ఘృతవత్) దీప్తినొసగు ఘృతమువంటి (పదమ్ అసి) తెలిసికొనదగిన మరియు పొందదగిన ఏ పదవి గలదో, దేనిని నేను (ఆ జిఘర్మి) ప్రదీప్త మొనర్చుచున్నానో నీవును (త్వా) దానిని [ప్రదీప్తపరచుము] (అస్మే) మాయందు ఏ విభూతి రమించుచున్నదో అది మీయందును (రమస్వ) రమించుగాక! (అస్మే) మాకు ఏ (బన్ధుః) భ్రాతగలడో, యాతడు (తే) నీకును [భ్రాత] యగుగాక! (రాయః) విద్యమున్నగు ఏ ధనసమూహము (తే) నీయందుగలదో అది (మే) నాయందును ఉండుగాక! (రాయః) ఎట్టి విద్యాధనము (తోతః) పొందుటకు యోగ్యుడనైన నాయందు గలదో అది నీయందును ఉండునుగాక! (రాయః) మీకు, మాకు గల ఐశ్వర్యములు సకలజనుల సుఖమునకు మూలము అగుగాక! ఈ విధముగ నెరుగుచు, నిశ్చయించుకొనుచు, అనుష్ఠించుచు మీరు, మేము ఎల్లరమును (రాయస్పోషేణ) ధనపుష్టితో ఎన్నటికిని (మా వియౌష్మ) విడిపోకుందుముగాక!॥౨౨॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమందు వాచకలుప్తోపమాలంకార మున్నది. మనుష్యులు సత్యవిద్యను, ధర్మముచే సంస్కృతమైన వాణిని, శిల్పవిద్యతో గూడిన విద్యుత్తు మున్నగు విద్యలను సకలమానవుల కుపదేశించి, గ్రహించి, గ్రహింపజేసి సుఖదుఃఖముల వ్యవస్థను సమముగా భావించి సకలైశ్వర్యములను పరోపకార కార్యములందు వినియోగించవలెను. విద్య, ధనైశ్వర్యములు క్షీణించిపోవు. ఎట్టి వ్యవహారమును ఎవరును, ఎన్నటికిని చేయ వలదు.॥౨౨॥

22. O speech, I use thee in the heights of sky and the sacrificial places on the Earth. Thou art the preserver of Vedic verses. May thou be enriched with high knowledge. May thou rest in us. May thou be united to us. Thou art rich. May I be full of riches. Let us not be deprived of abundant riches. May splendour reside in thee full of understading!.

౧౫౧. సమఖ్య ఇత్యస్య వత్స ఋషిః, వాగ్విద్యుతౌ దేవతే. ఆస్తారపంక్తిశ్ఛందః. పంచమః స్వరః.

ఏతయోః కథముపయోగః కార్య ఇత్యుపదిశ్యతే.

ఈ రెంటిని ఏ విధముగ నుపయోగించవలయు నను విషయ మిందు గలదు.

౧౫౧ సమఖ్యే దేవ్యా ధియా సం దక్షిణ యోరు చక్షసా। మా మ ఆయుః
ప్రమోషీ ర్మో అహన్తవ వీరం విదేయ తవ దేవి సందృశి ॥౨౩॥

ప.వి:- సమ్, అఖ్యే, దేవ్యా, ధియా, సమ్, దక్షిణయా, ఉరుచక్షసేత్యురు+ చక్షసా, మా, మే, ఆయుః, ప్ర, మోషీః, మోఽ ఇతి మో, అహమ్, తవ, వీరమ్, విదేయ, తవ, దేవి, సన్దృశీతి సమ్+దృశి.॥౨౩॥

పదార్థః :-(సమ్) సమ్యగర్థే (అఖ్యే) ప్రకథయామి. అత్ర వ్యత్యయేనాత్మనే పదం. లడర్థే లుఙ్ చ (దేవ్యా) దేదీప్యమానయా (ధియా) ప్రజ్ఞయా కర్మణా వా (సమ్) ఏకీభావే (దక్షిణయా) జ్ఞాన సాధికయాఽజ్ఞాననాశికయా చ (ఉరుచక్షసా) ఉరు బహు చక్షో వ్యక్తం వచనం దర్శనం వా యస్యాస్తయా (మా) నిషేధే (మే) మమ (ఆయుః) జీవనమ్ (ప్ర) క్రియాయోగే (మోషీః) ముష్ణీయాత్ ఖండయేత్.అత్ర లిఙర్థే లుఙ్ (మో) నివారణే (అహమ్) సర్వప్రియం ప్రేప్సుః (తవ) సర్వసుహృదః (వీరమ్) విక్రాంతం జనమ్ (విదేయ) అన్యాయేన విందేయ. అత్ర వా ఛందసి సర్వే విధయో భవంతీతి నుమభావః. అత్రావైయా కరణేన మహీధరేణ భ్రాన్త్యా విద్ల్ఌలాభ ఇత్యస్య వ్యత్యయేన తుదాదిభ్యః శప్రత్యయేన లిఙి రూపమిత్యశుద్ధం వ్యాఖ్యాతమ్. కుతః? విద్ల్ఌ ధాతోః స్వత ఏవ తుదాదిత్వం వర్తతే (తవ) తస్యాః (దేవి) దివ్యగుణైర్విరాజమానాయాః. అత్రార్థాద్విభక్తే ర్విపరిణామ ఇతి విభక్తే ర్విపరిణామః. (సందృశి) సమీచీనం దృగ్దర్శనం యస్మిన్ వ్యవహారే తస్మిన్. అయం మంత్రః. శ. 3.3.౧.౧౨. వ్యాఖ్యాతః.॥౨౩॥

అన్వయః :-హే విద్వన్మనుష్య! యథాఽహం దక్షిణయో రుచక్షసా దేవ్యా ధియా తవ దేవి తస్యా దివ్యగుణై ర్విరాజమానాయా వాచో విద్యుతో వా సందృశి జీవనం సమఖ్యే సా మే మమాయుర్మా ప్రమోషీః ఖండనం న కుర్యాదహమేతాం సమఖ్యే ప్రఖ్యాతాం కుర్యామన్యాయేన తవ వీరం మో మా సంవిదేయ తథైవ త్వమేతత్ సర్వమాచార్యాన్యా యేనాపి మమ వీరం చ మా సంవిందస్వ.॥౨౩॥

భావార్థః:-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. మనుష్యైః శుద్ధాభ్యాం కర్మప్రజ్ఞాభ్యాం వాగ్విద్యుద్విద్యాం సంగృహ్య జీవనం వర్ధయిత్వా విద్యాది సద్గుణేషు వీరాన్సంపాద్య సదా సుఖయితవ్యమ్.॥౨౩॥

పదార్థము :-ఓ విద్వాంసుడా! (అహమ్) నే నెట్లు (దక్షిణయా) జ్ఞానసాధకము (ఉరుచక్షసా) దర్శనయుక్తము నగు వ్యక్తవచనముగల (దేవ్యా) దివ్యప్రకాశవంత (ధియా) ప్రజ్ఞచేత (తవ) అట్టి (దేవి)

సర్వోత్కృష్టగుణములచే గూడిన వాణియొక్క, విద్యుత్తుయొక్క (సందృశి) చక్కగా పరిశీలించబడిన వ్యవహారమున జీవితమును (సమఖ్యే) కథనముద్వారా ప్రకటింతునో, అదియును (మే ఆయుః) నా జీవితమును (మా ప్రమోషీః) ఎట్లునష్టమొనర్చబడదో, అజ్ఞానముచే నేను దానిని (మో) ఎట్లు నష్టమొనర్చకుందునో (తవ) ఓ సర్వులకు మిత్రుడా! నే నన్యాయముగ (వీరమ్) మీ శూరవీరులను (మా సం విదేయ) హింసించకుందునో, అట్లే నీవును నా శూరవీరులను హింసించకుందువుగాక! ॥౨౩॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున వాచక లుప్తోపమాలంకారము గలదు. శుద్ధప్రజ్ఞ, కర్మలద్వారా వాణీ విద్యుత్తుల విద్యలను గ్రహించియు, ఆయువును వృద్ధిపరచుకొనుచును, విద్య మున్నగు ఉత్తమగుణములందు మానవులు తమ సంతానమును మరియు నితరులను వీరులుగ నొనర్చి సదా సుఖించవలయును. ॥౨౩॥

23. O speech, I praise thee with divine, ignorance - removing and penetrating intelligence. End not my life. I will not throngh ignoranc spoil thee. O Vedic text, in thy protection, may I be blessed with heroism.

౧౫౨ ఏష త ఇత్యస్య వత్స ఋషిః. యజ్ఞో దేవతా, పూర్వస్య బ్రాహ్మీ జగతీ ఛందః.
నిషాదః స్వరః. అన్త్యస్య దశాక్షరస్య యాజుషీ పంక్తిశ్ఛందః, పంచమః స్వరః.
కిం ప్రతిపాదనాయ జిజ్ఞాసుర్విదుషః పృచ్ఛేదిత్యుపదిశ్యతే.
ఏ ప్రతిపాదనకై జిజ్ఞాసువులు విద్వాంసులను ప్రశ్నించవలయు నను విషయ మీ మంత్రమునం దుపదేశించబడుచున్నది.

౧౫౨ ఏష తే గాయత్రో భాగఽ ఇతి మే సోమాయ బ్రూతాదేష తే త్రైష్టుభో భాగఽఇతి మే సోమాయ బ్రూతాదేష తే జాగతో భాగఽ ఇతి మే సోమాయ బ్రూతాచ్ఛందో నామానాఀ సామ్రాజ్యఙ్గచ్ఛేతి మే సోమాయ బ్రూతాదాస్మాకోఽసి శుక్రస్తే గ్రహ్యో విచితస్త్వావిచిన్వంతు ॥౨౪॥

ప.వి:- ఏషః, తే, గాయత్రః, భాగః, ఇతి, మే, సోమాయ, బ్రూతాత్, ఏషః, తే, త్రైష్టుభ ఇతి త్రై+స్తుభః, భాగః ఇతి, మే, సోమాయ, బ్రూతాత్, ఏషః తే, జాగతః భాగః ఇతి, మే, సోమాయ, బ్రూతాత్, ఛందోనామానామితి ఛందః+నామానామ్, సామ్రాజ్యమితి సామ్+రాజ్యమ్,

గచ్ఛ, ఇతి, మే, సోమాయ, బ్రూతాత్, ఆస్మాకః, అసి, శుక్రః తే, గ్రహ్యః, విచిత ఇతి వి+ చితః, త్వా, వి, చిన్వన్తు.॥౨౪॥

పదార్థః :-(ఏషః) ప్రత్యక్షః (తే) తవ (గాయత్రః) గాయత్రీ ప్రగాథోఽస్య సః. సోఽస్యాదిరితి చ్ఛందసః ప్రగాథేషు అ. ౪.౨. ౫౫ అనేన ప్రగాథవిషయే ప్రత్యయః (భాగః) సేవనీయః (ఇతి) ప్రకారార్థే (మే) మహ్యమ్ (సోమాయ) పదార్థవిద్యాసంపాదకాయ, (బ్రూతాత్) బ్రవీతు (ఏషః) యో విజ్ఞాతుం యోగ్యః సః (తే) తవ (త్రైష్టుభః) త్రిష్టుప్ ప్రగాథోఽస్య సః (భాగః) అంశః (ఇతి) ప్రకారే (మే) మహ్యమ్ (సోమాయ) ఉత్తమరససంపాదకాయ (బ్రూతాత్) బ్రవీతు (ఏషః) యోక్తుమర్హః (తే) తవ (జాగతః) జగతీప్రగాథోఽస్య సః (భాగః) స్వీకర్తుమర్హః (ఇతి) ప్రకారార్థే (మే) మహ్యమ్ (సోమాయ) పదార్థవిద్యాస్వీకారకాయ (బ్రూతాత్) ఉపదిశతు (ఛందోనామానామ్) యాని ఛన్దసాముష్ణిగాదీనాం నామాని తేషామ్.అత్ర అనసంతాన్న. అ. ౫. ౪. ౧౦౩. ఇతి సూత్రేణ సమాసాంతష్టచ్ ప్రత్యయః (సామ్రాజ్యమ్) సమ్యగ్రాజంతే ప్రకాశంతే తే సమ్రాజో రాజానస్తేషాం భావః కర్మ వా తత్ (గచ్ఛ) ప్రాప్నుహి ప్రాపయ వా (ఇతి) ప్రకారే (మే) మహ్యమ్ (సోమాయ) ఐశ్వర్యయుక్తాయ రాజ్ఞే (బ్రూతాత్) బ్రవీతు (అస్మాకః) యోఽస్మాకమయముపదేష్టాఽధిపతి సః (అసి) వర్తసే (శుక్రః) పవిత్రః పవిత్రకారకో వా (తే) తవ (గ్రహ్యః) గ్రహీతుం యోగ్యః (విచితః) వివిధవిద్యాశుభగుణధనాదిభిశ్చితః సంయుక్తః (త్వా) త్వాం తం వా (వి) వివిధార్థే (చిన్వంతు) వర్ధయంతు. అత్రాంతర్గ తోణ్యర్థః. అయం మంత్రః. శ. ౩. ౨. ౫. ౪-౮ వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౪॥

అన్వయః :-హే విద్వం స్త్వం విద్వాంసం ప్రతి కోఽస్య యజ్ఞస్య గాయత్రో భాగోఽస్తీతి పృచ్ఛ, స విద్వాన్ తే తస్యైషోఽయమస్తీతి మే మహ్యంసోమాయైతం బ్రూతాద్ బ్రవీతూపదిశతు. కోఽస్య యజ్ఞస్య త్రైష్టుభో భాగోఽస్తీతి త్వం పృచ్ఛ, స తే తస్యైషోఽయమస్తీతి సమక్షే ఖల్వేతం మే మహ్యం సోమాయ బ్రూతాత్. కోఽస్య యజ్ఞస్య జాగతో భాగోఽస్తీతి త్వం పృచ్ఛ, స తే తస్యైషోఽయమస్తీతి ప్రసిద్ధ్యైతం సోమాయ మే మహ్యం బ్రూతాత్. యథా భవాంశ్ఛందో నామానాముష్ణిగాదీనాం ఛందసాం మధ్యే ప్రతిపాదితస్య యజ్ఞస్యోపదేశే సామ్రాజ్యం గచ్ఛతు, తథైవైతేషామేవం సోమాయ మే మహ్యం బ్రూతాత్. యతస్త్వమాస్మాకః శుక్రోఽపి తస్మాత్తే తవాహం విచితో గ్రహ్యోఽస్మి త్వం మాం సర్వైరేతైర్విచినుహి. అహం త్వాం విచినోమ్యేవ సోఽపి సర్వేత్వామేతం యజ్ఞం మాం చ విచిన్వన్తు వర్ధయంతు.॥౨౪॥

భావార్థః :-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. మనుష్యా విద్వద్భ్యః పృష్ట్వా సర్వా విద్యాః సంగృహ్ణీరన్. విద్వాంసః ఖల్వేతాః సంగ్రాహయంతు. పరస్పరమనుగ్రాహ్యానుగ్రాహకభావేన వర్తిత్వా సర్వే వృద్ధిం ప్రాప్య చక్రవర్తిరాజ్యం సేవేరన్నితి.॥౨౪॥

పదార్థము :-విద్వాంసుడవగు ఓ మానవా! ఈ యజ్ఞమునకు (గాయత్రః) వేదస్థ గాయత్ర్యాది ఛందములతో గూడిన మంత్రముల సమూహముచే ప్రతిపాదించబడిన (భాగః) సేవించదగిన భాగమేది? (ఇతి) అని నీవు విద్వాంసుని ప్రశ్నించుము. ఆ విద్వాంసుడు (తే) నీకు ఈ యజ్ఞమునకిది ప్రత్యక్షభాగము (ఇతి) అని చెప్పునట్లు (సోమాయ) పదార్థవిద్యనార్జించు (మే) నాకొరకును (బ్రూతాత్) వచించు గాక! ఈ యజ్ఞమునందు (త్రైష్టుభః) త్రిష్టుప్ ఛందస్సుతో ప్రతిపాదించబడిన (భాగః) భాగ మెయ్యది? (ఇతి) అని విద్వాంసుని ప్రశ్నించుము. అతడెట్లు (తే) నీకు ఆ యజ్ఞమునకు (ఏషః) ఇది భాగము (ఇతి) అని ప్రత్యక్షముగ సమాధాన మిచ్చునో అట్లే (సోమాయ) ఉత్తమరసమును సంపాదించు. (మే) నాకును (బ్రూతాత్) నివేదించునుగాక! ఈ యజ్ఞమున (జాగతః) జగతీ ఛందస్సుచే విధానపరచబడిన (భాగః) అంగ మేది? (ఇతి) అని నీవు ఆప్తుని ప్రశ్నించుము. అతడు (తే) నీకు ఆ యజ్ఞమున (ఏషః) ఇది ప్రసిద్ధభాగము (ఇతి) అని చెప్పునట్లు (సోమాయ) పదార్థవిద్యను సంపాదించు (మే) నాకును ఉత్తరము (బ్రూతాత్) తెలుపునుగాక! మీరెట్లు (ఛన్దోనామానామ్) ఉష్ణిక్ మున్నగు ఛందస్సులతో చెప్పబడిన యజ్ఞోపదేశమున (సామ్రాజ్యమ్) చక్రవర్తి సామ్రాజ్యమును (గచ్ఛ) పొందుదురో (ఇతి) అటులనే (సోమాయ) ఐశ్వర్యయుక్తుడనగు (మే) నాకు [సార్వభౌమ రాజ్యము ప్రాప్తించు నుపాయము]ను (బ్రూతాత్) చెప్పుడు. మీరు (అస్మాకః) మమ్ము (శుక్రః అసి) పవిత్రమొనర్చు ఉపదేశకులై యున్నట్లే నేను (తే) మీకు (గృహ్యః) గ్రహించదగిన (విచితః) ఉత్తమవిద్య మున్నగు ధనములతో గుణములతో కూడిన శిష్యుడను. మీరు నన్ను సకలసద్గుణములందు వృద్ధిపరచుడు. నేనును (త్వా) మిమ్ము అభివృద్ధిపరులనుగ నొనర్తును. మరియు మానవులెల్లరును (త్వా) మిమ్ము, మమ్ము ఈ యజ్ఞమును (విచిన్వన్తు) అభివృద్ధిపరతురుగాక!॥౨౪॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. మనుష్యులు విద్వాంసుల సాంగత్యముచే సకల విద్యలను గ్రహించవలయును. విద్వాంసులును సకల విద్యలను జిజ్ఞాసువులకు గ్రహింపజేయవలెను. విద్వాంసులు పరస్పరము గ్రహించియు, గ్రహింపజేసియు సకల వృద్ధులను పొంది విద్యలను, చక్రవర్తి సామ్రాజ్యమును సేవించెదరు గాక.॥౨౪॥

24. O learned person "This is thy share of the sacrifice allied with Gayatri verses" so may he say unto me a student of science. This is thy share of the sacrifice allied with Trishtup verses, so may he say unto me, the seeker of the essence of things. "This is thy share of the sacrifice allied with verses in Jagati metre,' so may he say unto me a student of science. 'May thou attain to sovereignty detailed in Vedic verses in all other metres.' May he thus preach the art of kingship unto me, full of affluence. O learned persons, just as ye are our purifying preachers, so am I your worthy disciple, endowed with virtues and wealth. May ye develop me and this sacrifice (yajna) as well!.

౧౫౩. అభిత్య మిత్యస్య వత్స ఋషిః, సవితా దేవతా, పూర్వస్య విరాడ్బ్రాహ్మీ జగతీ ఛందః.
నిషాదః స్వరః. సుక్రతు రిత్యుత్తరస్యనిచృదార్షీగాయత్రీ ఛందః. షడ్జః స్వరః.
పునరీశ్వరరాజసభా ప్రజాగుణా ఉపదిశ్యంతే.
ఈ మంత్రమున ఈశ్వరునియొక్కయు రాజసభయొక్కయు.
ప్రజలయొక్కయు గుణవివరములు ఉపదేశించబడినవి.

౧౫౩ అభి త్యం దేవ సవితార మోణ్యోః కవిక్రతు మర్చామి సత్యసవ
రత్నధామభి ప్రియమ్మతిఙ్కవిమ్ । ఊర్ధ్వా యస్యామతి ర్భా౨
అదిద్యుత త్సవీమని హిరణ్యపాణిరమిమీత । సుక్రతుః కృపా స్వః
ప్రజాభ్య స్త్వా ప్రజాస్త్వా౨ను ప్రాణన్తు ప్రజాస్త్వ మను ప్రాణిహి ॥౨౫॥

ప.విః- అభి, త్యమ్, దేవమ్, సవితారమ్, ఓణ్యోః, కవిక్రతుమితి కవి+ క్రతుమ్, అర్చామి, సత్యసవమితి సత్య+ సవమ్, రత్న౨ ధామితి, రత్నధామ్, అభి, ప్రియమ్, మతిమ్, కవిమ్, ఊర్ధ్వా, యస్య, అమతిః, భాః, అదిద్యుతత్, సవీమని, హిరణ్య పాణిరితి హిరణ్య+పాణిః అమిమీత, సుక్రతురితి సు+ క్రతుః, కృపా, స్వరితి స్వః, ప్రజాభ్య ఇతిప్ర+ జాభ్యః, త్వా, ప్రజా ఇతి ప్ర+జాః, త్వా, అనుప్రాణ న్త్విత్యను+ ప్రాణన్తు, ప్రజా ఇతి ప్ర+జాః, త్వమ్, అను౨ప్రాణిహీ త్యను+ ప్రాణిహి. ॥౨౫॥

పదార్థః :-(అభి) ఆభిముఖ్యే (త్యమ్) జగదీశ్వరం రాజసభాస్థజనసమూహం వా(దేవమ్) సుఖదాతారం (సవితారమ్) దేవానామంగ్న్యాదీనాం రసానాం వా ప్రసవితారమ్ (ఓణ్యోః) ద్యావాపృథివ్యోః ఓణ్యోరితి ద్యావాపృథివీ నామసు పఠితమ్ నిఘం. 3. 30 (కవిక్రతుమ్) కవిః సర్వజ్ఞా సకలవిద్యాయుక్తా క్రతుః ప్రజ్ఞా కర్మ క్రమదర్శనం వా యస్య

తమ్. కవిః క్రాంతదర్శనో భవతి కవతే ర్వా. నిరు. ౧౨. ౧౩. (అర్చామి) పూజయామి (సత్యసవమ్) సత్యం సవ ఐశ్వర్యం జగద్వా యస్మిన్యస్య వా తమ్ (రత్నధామ్) యో రత్నాని రమణీయాని విజ్ఞానాని హీరకాదీని భువనాని వా దధాతీతి తమ్ (అభి) ఆభిముఖ్యే (ప్రియమ్) యః ప్రీణాతి తమ్ (మతిమ్) యో వేదాదిశాస్త్రైర్విద్వద్భిశ్చ మన్యతే తమ్ (కవిమ్) వేదవిద్యాయా ఉపదేష్టారం నిమిత్తం వా (ఊర్ధ్వా) ఉత్కృష్టా (యస్య) సచ్చిదానంద స్వరూపస్య శుభ గుణయుక్తస్య వా (అమతిః) రూపమ్. అమతిరితి రూపనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౩.౭. (భాః) యో భాతి ప్రకాశతే సః (అదిద్యుతత్) ప్రకాశితవాన్, ప్రకాశయతి వా. (సవీమని) యః సూయతే సంసార స్తస్మిన్ (హిరణ్యపాణిః) హిరణ్యాని జ్యోతీంషి సూర్యాదీని సువర్ణాదీని వా పాణౌ వ్యవహారే యస్య సః. జ్యోతిర్హిహిరణ్యమ్ శ. ౪.౩. ౧.౨౧. ఇతి ప్రమాణేన హిరణ్యశబ్దేన జ్యోతిషో గ్రహణమ్ (అమిమీత) నిర్మితవాన్ నిర్మిమీతే వా (సుక్రతుః) శోభనః క్రతుః ప్రజ్ఞా కర్మ వా యస్య సః (కృపా) కరుణా (స్వః) సుఖ మాదిత్యం వా. స్వరాదిత్యో భవతి స ఏతాని సారయతి. నిరు. ౨.౪. (ప్రజాభ్యః) ఉత్పన్నాభ్యః సృష్టిభ్యః (త్వా) త్వామ్. (ప్రజాః) మనుష్యాదిసృష్టయః (త్వా) త్వామ్ (అనుప్రాణన్తు) ఆయుర్భుంజతామ్ (ప్రజాః) జగత్స్థాః (త్వమ్) అయం వా (అనుప్రాణిహి) జీవితోఽనుజీవనం ధర ధరతి వా. అయం మంత్రః. శ. ౩.౩. ౨.౧౨-౧౮ వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౫॥

అన్వయః :-హే పరమాత్మన్ సభాధ్యక్ష! ప్రజాపురుష! వాఽహం యస్య సవీమన్యూర్ధ్వా మతిర్భా అదిద్యుతత్కృపా స్వః సుఖం కరోతి. యో హిరణ్య పాణిః సుక్రతుః స్వరమిమీతాదిత్యం వా నిర్మితవాన్. త్యమోణ్యోః సవితారం కవిక్రతుం రత్నధాం ప్రియం మతిం కవిం దేవం త్వా త్వాం ప్రజాభ్యోఽభ్యర్చామి తం త్వాం ప్రజా అనుప్రాణంతు కృపయా త్వం ప్రజా అనుప్రాణిహి.॥౨౫॥

భావార్థః :-అత్ర శ్లేషాలంకారః. మనుష్యైః సర్వజగత్స్రష్టుర్నిరాకారస్య వ్యాపినః సర్వశక్తిమతః సచ్చిదానందాదిలక్షణస్య పరమేశ్వరస్య ప్రజాపాలన తత్పరస్య సభాపతే ర్ధార్మికస్య ప్రజాజనస్య వైవార్చా నిత్యం కర్తవ్యా నాఽతో భిన్నస్య కస్యచిత్. విద్వద్భిః ప్రజాస్థానాం సుఖాయైతేషాం స్తుతిప్రార్థనోపదేశా నిత్యం కార్యాః. యతః సర్వాః ప్రజా స్తదాజ్ఞానుకులాః సదా వర్తేరన్. యథా ప్రాణే సర్వేషామ్ జీవానాం ప్రీతిరస్తి తథా పరమాత్మాదిష్వపి కార్యేతి.॥౨౫॥

పదార్థము :-(యస్య) సచ్చిదానందము మున్నగు లక్షణములతో గూడిన పరమేశ్వరుడు ధార్మిక సభాపతి, ప్రజాపురుషుడు (సవీమని) ఉత్పన్నమొనర్చిన సృష్టియందు (ఊర్ధ్వా) ఉత్తమమైన ఏ (అమతిః) స్వరూపము (భాః) తళుకులీనుచు (అదిద్యుతత్) ప్రకాశితమై యున్నదో, ఎవని (కృపా) కరుణ (స్వః) సౌఖ్యముల సమకూర్చుచున్నదో (హిరణ్యపాణిః) సూర్యాదిజ్యోతుల సువర్ణాదుల వ్యవహారమునందు ఉత్తమగుణములను కర్మలను ఎవడు సంయుక్తపరచెనో (సుక్రతుః) ఉత్తమప్రజ్ఞాకర్మలు గల ఏ పరమాత్మ, సభాపతిని, ప్రజలను

(స్వః) సూర్యుని మరియు సుఖమును (అమిమీత) స్థాపించెనో (త్యమ్) అట్టి (ఓణ్యోః) ద్యావాపృథువులందరి (సవితారమ్) అగ్న్యాదుల నుత్పన్నపరచువాడును, ప్రయోగపరచువాడును (కవిక్రతుమ్) సర్వజ్ఞుడు మరియు క్రాంతదర్శనుడును (రత్నధామ్) రమణీయరత్నములను ధారణ మొనర్చువాడును (సత్యసవమ్) సత్య, ఐశ్వర్యయుక్తుడును (ప్రియమ్) ప్రీతికారకుడును (మతిమ్) వేదశాస్త్రములను, విద్వాంసులను మన్నించు యోగ్యుడును (కవిమ్) వేదవిద్యనుపదేశించువాడును (దేవమ్) సౌఖ్యముల నొసగువాడును నగు ఏ పరమేశ్వరుని సభాధ్యక్షుని, లేక ప్రజాజనుని నేను పూజించుచున్నానో, లేక (త్వా) నిన్ను (ప్రజాభ్యః) ఉత్పన్నమైన సృష్టిలో నర్చించుచున్నానో అట్టి నీ సృష్టిలో (ప్రజాః) మనుష్యాదులు (అనుప్రాణన్తు) ఆయుష్యము ననుభవింతురుగాక! (త్వమ్) అట్టి నీవు దయయుంచి (ప్రజాః) ప్రజలపై సకలజీవుల కనుకూలముగా (అను ప్రాణిహి) అనుగ్రహమొనర్చుము. ॥౨౫॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున శ్లేషాలంకారము గలదు. సకల జగత్తును ఉత్పన్నమొనర్చిన నిరాకారుడు, సర్వవ్యాపి, సర్వశక్తిమంతుడు, సచ్చిదానందము మున్నగు లక్షణములుగలవాడు నగు పరమేశ్వరుని, ధార్మికుడైన సభాపతిని, ధార్మికజనసమూహమును మాత్రమే మానవులు సత్కరించవలయును. అన్యులను పూజించరాదు. ప్రజలసుఖములకొరకు, పరమేశ్వరుని స్తుతి ప్రార్థన ఉపాసనల నొనర్చుటకు, శ్రేష్ఠసభాపతిని, ధార్మికప్రజలను సత్కరించుటకై సదా ఉపదేశించుచుండవలెను. వారి యాజ్ఞలకు సర్వజనులును అనుకూలురుగ ప్రవర్తింతురు గాక! ప్రాణులకు ప్రాణములపై ప్రీతియుండునట్లే పరమేశ్వరునిపైనను ఉంచుట మానవులకు యోగ్యమై యున్నది. ॥౨౫॥

25. O adorable God, the Creator of the Earth and Sky, the Source of all Knowledge, the Embodiment of Splendour, the Sustainer of all the beautiful planets, the Centre of love, object of praise by the Vedas, and their Revealer. His lofty effulgent Stelf is divulged in the created world. He has fixed the bright sun and the moon in their conduct. He is the wisest Actor. His mercy grants us happiness. O God I worship Thee as Bestower of happiness on mankind. May all mortals onjoy life, through thee. May thou grant life to all human beings!.

౧౨౬. శుక్రం త్వేత్యస్య వత్స ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా, భురిగ్బ్రాహ్మీ పంక్తిశ్ఛందః పంచమః స్వరః.

మనుష్యైః కిం కృత్వా యజ్ఞః సాధనీయ ఇత్యుపదిశ్యతే.

ఏ యే సాధనములచే యజ్ఞమును సాధించవలయునో ఇందుపదేశించబడెను.

౧౨౬ శుక్రం త్వా శుక్రేణ క్రీణామి చన్ద్రంచన్ద్రేణామృత మమృతేన।

సగ్మే తే గోరస్మే తే చన్ద్రాణి తపసస్తనూ రసి। ప్రజాపతే ర్వర్ణః

పరమేణ పశునా క్రీయసే సహస్రపోషం పుషేయమ్ ॥౨౬॥

ప.విః-శుక్రమ్, త్వా, శుక్రేణ, క్రీణామి, చన్ద్రమ్, చన్ద్రేణ, అమృతమ్, అమృతేన, సగ్మే, తే, గోః, అస్మే ఇత్యస్మే, తే, చంద్రాణి, తపసః, తనూః, అసి, ప్రజాపతే రితి ప్రజా+పతేః వర్ణః, పరమేణ, పశునా, క్రీయసే, సహస్ర పోషమితి సహస్ర+ పోషమ్, పుషేయమ్.॥౨౬॥

పదార్థః :-(శుక్రమ్)శుద్ధికారకమ్ (త్వా) తం క్రియామయం యజ్ఞం (శుక్రేణ) శుద్ధభావేన (క్రీణామి) గృహ్ణామి (చంద్రమ్) సువర్ణమ్. చన్ద్రమితి హిరణ్యనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧.౨. (చంద్రేణ) సువర్ణేన (అమృతమ్) మోక్షసుఖమ్ (అమృతేన) నాశరహితేన విజ్ఞానేన (సగ్మే) గచ్ఛతీతి గ్మా పృథివీ తయా సహ వర్తతే తస్మిన్ యజ్ఞే. గ్మేతి పృథివీనామసు పఠితమ్, నిఘం ౧.౧(తే) తవ (గోః) పృథివ్యాః సకాశాత్ (అస్మే) అస్మభ్యమ్ (తే) తవ సకాశాత్ (చన్ద్రాణి) కాంచనాదీన్ ధాతూన్ (తపసః) ధర్మానుష్ఠానస్యాగ్నేస్తాపసస్య వా (తనూః) శరీరమ్ (అసి) అస్తి. అత్ర సర్వత్ర వ్యత్యయః. (ప్రజాపతేః) ప్రజానాం పతిః పాలనహేతుః సూర్యస్తస్య (వర్ణః) వరీతుం యోగ్యః (పరమేణ) ప్రకృష్టేన (పశునా) వ్యవహృతేన విక్రీతేన గవాదినా (క్రీయసే) క్రీయతే (సహస్రపోషమ్) అసంఖ్యాతపుష్టిమ్ (పుషేయమ్) పుష్టో భవేయమ్. అయం మన్త్రః. శత. 3.3.3.౬-౮ వ్యాఖ్యాతః.॥౨౬॥

అన్వయః :-అహం సగ్మే యా తపస స్తనూరస్యస్తి యః పశునా ప్రజాపతే ర్వర్ణః క్రీయసే క్రీయతే తం సహస్రపోషం పుషేయమ్. హేవిద్వన్! యాని తే తవ యస్యాః గోః సకాశా చ్చంద్రాణ్యుత్పన్నాని సంతి తాన్య స్మే అస్మభ్యమపి సంతు. అహం పరమేణ శుక్రేణ యం శుక్రం యజ్ఞం చన్ద్రేణ చంద్రమమృతేనామృతం చ క్రీణామి,త్వా తం త్వమపి క్రీణీహి. ॥౨౬॥

భావార్థః:-మనుష్యైః శరీరమనోవాగ్ధనేన పరమేశ్వరోపాసనాదిలక్షణం యజ్ఞం సతత మనుష్ఠాయా సంఖ్యాతాఽతులా పుష్టిః ప్రాప్తవ్యా.॥౨౬॥

పదార్థము :-(సగ్మే) పృథివితోబాటు వర్తమానమైయున్న యజ్ఞమునందు (తపసః) ప్రతాపయుక్తమగు అగ్ని, లేక తపస్వి లేక విద్వాంసుని (తనూః అసి) శరీరమును శిల్పవిద్యాసిద్ధికై, సత్యసిద్ధికై (పశునా) పశువులుమున్నగువాని విక్రయధనముచే గ్రహించి (ప్రజాపతేః) ప్రజా [ప్రాణుల] పాలనకు హేతువైన సూర్యుని (వర్ణః) స్వీకరించదగిన ఏ తేజస్సు (క్రీయసే) దత్తమొనర్చుకొనబడుచున్నదో (సహస్రపోషమ్) అసంఖ్యాక పుష్టిని పొంది నేను (పుషేయమ్) పుష్టివంతుడ నగుదును గాక! ఓ విద్వాంసా! (తే) నీకు (గోః) పృథివీరాజ్యము వలన (చన్ద్రాణి) లభించు సువర్ణము మున్నగు ధాతువులు (అస్మే) మాకును గలుగుగాక! నే నెటుల (పరమేణ శుక్రేణ)

ఉత్తమ శుద్ధభావముతో (శుక్రమ్) శుద్ధికారకమగు యజ్ఞమును (చన్ద్రేణ) సువర్ణముచే (చన్ద్రమ్) సువర్ణమును మరియు (అమృతేన) నాశరహితమగు విజ్ఞానముచే (అమృతమ్) మోక్షసుఖమును (క్రీణామి) గ్రహించుచున్నానో అట్లే నీవును (త్వా) దానిని పొందుము.॥౨౬॥

భావార్థము :- తనుమనోధనములచే పరమేశ్వరోపాసనాది లక్షణములతో గూడిన యజ్ఞమును నిరంతర మనుష్ఠించి సాటిలేని పుష్టిని పొందవలయును.॥౨౬॥

26. In the yajna, we should please the learned performer by offering him cash and kind. May the praiseworthy brilliance of the sun make me strong through its thousandfold abundance. O wise person, may we also obtain the riches, which thou hast secured through thy rule over the earth. Just as I accomplish the sacrifice through noble, pure sentiments, earn gold with gold, attain to salvation through immortal knowledge, so may thou!.

౧౫౫. మిత్రో న ఇత్యస్య వత్స ఋషిః, విద్వాన్ దేవతా, భురిగ్బ్రాహ్మీ పంక్తి శ్ఛన్దః, పంచమః స్వరః.

మనుష్యై ర్విదుషా సహ విదుషైశ్చ కథం వర్తితవ్యమిత్యుపదిశ్యతే.

విద్వాంసులు, మనుష్యులు పరస్పరమెట్లుండవలయునను ఉపదేశమిందుగలదు.

౧౫౫ మిత్రో నఽ ఏహి సుమిత్రధఽ ఇన్ద్రస్యోరు మావిశ దక్షిణ ముశన్నుశ

న్తꣳస్యోనః స్యోనమ్। స్వాన భ్రాజాఙ్ఘారే బంభారే హస్త సుహస్త

కృశాన వేతే వః సోమక్రయణా స్తాన్రక్షధ్వ మ్మావో దభన్ ॥౨౭॥

ప.వి:- మిత్రః, నః, ఆ, ఇహి, సుమిత్రధ ఇతి సు+ మిత్రధః, ఇంద్రస్య, ఉరుమ్, ఆ, విశ, దక్షిణమ్, ఉశన్, ఉశంతమ్, స్యోనః, స్యోనమ్, స్వాన, భ్రాజ, అఙ్ఘారే, బంభారే, హస్త, సుహస్తేతి సు+హస్త, కృశానో ౨ ఇతి కృశానో, ఏతే, వః, సోమ క్రయణా ఇతి సోమ+ క్రయణాః, తాన్, రక్షధ్వమ్, మా, వః, దభన్.॥౨౭॥

పదార్థః :- (మిత్రః) సుహృత్ సన్ (నః) అస్మాన్ (ఆ) ఆగమనే (ఇహి) ప్రాప్నుహి (సుమిత్రధః) యః శోభనాని మిత్రాణి దధాతి సః (ఇన్ద్రస్య) పరమైశ్వర్యస్య సభాధ్యక్షస్య విదుషః (ఉరుమ్) బహ్వైశ్వర్యాదవం స్వీకరణం వా (ఆ) సమంతాత్ (విశ) (దక్షిణమ్)

ఉత్తమాంగం దక్షిణభాగమ్. (ఉశన్) కామయన్ (ఉశంతమ్) కామయంతమ్ (స్యోనః) సుఖకారకః (స్యోనమ్) సుఖమ్. స్యోనమితి సుఖనామసు పఠితమ్. నిఘం 3.౬.(స్వాన) స్వనత్యుపదిశతి యస్తత్సంబుద్ధౌ. ((భ్రాజ) యో భ్రాజతే ప్రకాశతే తత్సంబుద్ధౌ (అఙ్ఘారే) అఙ్ఘస్య ఛలస్యారిః శత్రుస్తత్ సంబుద్ధౌ (బంభారే) బంధానాం సువిచార నిరోధకానాం శత్రుస్తత్సంబుద్ధౌ. అత్ర వర్ణవ్యత్యయేన ధస్య భః (హస్త) హసన్తి ప్రసన్నాభవన్తి యస్మాత్తత్సంబుద్ధౌ (సుహస్త) శోభనా హస్తక్రియా యస్య తత్సంబుద్ధౌ (కృశానో) దుష్టాన్ కృశతి తత్సంబుద్ధౌ (ఏతే) సర్వే ధార్మికాః ప్రజాస్థా భృత్యా వా (వః) యుష్మాన్ (సోమక్రయణాః) యే సోమానుత్తమాన్ పదార్థాన్ క్రీణన్తి తే(తాన్) సర్వాన్(రక్షధ్వమ్) సతతం పాలయత. అత్ర వ్యత్యయేనాత్మనేపదమ్ (మా) నిషేధే (వః) యుష్మాన్ (దభన్) హింసేయుః. అత్ర వికరణవ్యత్యయో లిఙర్థే లుఙ్ చ. అయం మంత్రః. శత. 3.3.3. ౧౦-౧౨ వ్యాఖ్యాతః.॥౨౬॥

అన్వయః :- హే స్వాన! భ్రాజాంఘారే బంభారే హస్త సుహస్త కృశానో సభాధ్యక్ష సుమిత్రధో మిత్రః స్యోన ఉశఁస్త్వం నోఽస్మానేహి దక్షిణమురుముశంతం స్యోనమావిశ. హేమనుష్యా ఏత ఇంద్రస్య విదుషః సోమక్రయణా మనుష్యా వోయుష్మాన్ రక్షంతు యూయమేతాన్ రక్షధ్వమ్. యథాతాన్ సర్వాన్ వో యుష్మాన్ శత్రవో మా దభన్ హింసితారో న భవేయు స్తథైవ పరస్పరం సంప్రీత్యా మిలిత్వాఽనుష్ఠేయమ్.॥౨౬॥

భావార్థః:-రాజప్రజాపురుషైః పరస్పరం ప్రీత్యోపకారే ధర్మ్యే వ్యవహారే చ వర్తిత్వాశత్రూన్నివార్యా విద్యాంధకారం వినాశ్య చక్రవర్తిరాజ్యం ప్రశాస్యానందే సదా స్థాతవ్యమ్.॥౨౬॥

పదార్థము :- (స్వాన) ఓ యుపదేష్టా! (భ్రాజ) ప్రకాశకా! (అంఘారే) కల్లకపటములకు వైరీ! (బంభారే) సద్విచారముల నిరోధకుల విరోధీ! (హస్త) ఎల్లరను ప్రసన్న మొనర్చువాడా! (సుహస్త) శుభమగు హస్తక్రియల నెరిగినవాడా! (కృశానో) దుష్టులను కృశింపజేయువాడా! (సుమిత్రధః) ఉత్తమమిత్రులను ధరించువాడా! (మిత్రః) సర్వమిత్రా! (స్యోనః ఉషన్) సుఖముల నాకాంక్షించు సభాధ్యక్షా! నీవు (నః) మాకు (ఏహి) బాగుగ ప్రాప్తించుము (దక్షిణమ్) ఉత్తమాంగములతో గూడిన (ఉరుమ్) అనేక ఉత్తమపదార్థములతో నుండి స్వీకరించదగినదియు (ఉశన్తమ్) కామించదగినదియు నగు (స్యోనమ్) సుఖమును (ఆ విశ) లభింపజేయుము. ఓ సభాధ్యక్షా (ఇన్ద్రస్య) పరమైశ్వర్యవంతుడ వగు నీయొక్క మరియు విద్వాంసునియొక్క (సోమక్రయణాః) ఉత్తమ పదార్థములగొను మనుష్యులు [భృత్యులు మున్నగు వారు] (వః) మిమ్ము రక్షింతురుగాక! మీరును వారిని (రక్షధ్వమ్) సదా రక్షించుడు. మరియు శత్రువులు (తాన్ వః) మిమ్ము హింసింపసమర్థులు (మా దభన్) కాకుండునట్లు పరస్పరము ప్రీతితో నుండుడు.॥౨౬॥

భావార్థము :- రాజు మరియు ప్రజలు పరస్పరము ప్రీతితో ఉపకారకార్యములందు, ధర్మయుక్త వ్యవహారములందు, యథోచితముగ నుండి శత్రువుల దొలగించి, అవిద్యాంధకారము, అన్యాయతమమును నాశమొనర్చి చక్రవర్తిరాజ్యమును స్థాపించి ఆనందమున సర్వముగ్నులై యుందురు గాక! ॥౨౭॥

27. O king, famous for eloquence, brilliance, enmity to fraud, antagonism to the thoughtless, pleasing manners, dexterity, defeating the designs of the ill - minded, friendship, and the art of befriending others, with longing for delight, come unto us !.

May thou, with a beautiful and healthy body, and endowed with all cherished objects, enjoy, enviable happiness. These intelligent and faithfull subjects and servants, who all round protect you, should be protected by you to ward off your enemy from doing injury unto you.

౧౫౬. పరిమాగ్న ఇత్యస్య వత్సఋషిః. అగ్నిర్దేవతా, పూర్వార్ధస్య సామ్నీబృహతీ ఛన్దః

మధ్యమః స్వరః. ఉత్తరార్ధస్య సామ్న్యుష్ణిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.

సర్వైర్మనుష్యైః సర్వేషు కర్తవ్యేషు శుభకర్మానుష్ఠానేషు పరమేశ్వరః సదా ప్రార్థనీయ ఇత్యుపదిశ్యతే.

సమస్త కర్తవ్య శుభకార్యముల ఆది మధ్య అవసానములందు మానవులెల్లరును

పరమేశ్వరుని సదా ప్రార్థించవలయునని యుపదేశించబడుచున్నది.

౧౫౬ పరిమాగ్నే దుశ్చరితా ద్బాధస్వా మా సుచరితే భజ।

ఉదాయుషా స్వాయుషోదస్థా మమృతా౨ఀ అను॥౨౮॥

ప.విః-పరి, మా, అగ్నే, దుశ్చరితాదితి దుః+చరితాత్, బాధస్వ, ఆ, మా, సుచరిత ఇతి సు+చరితే, భజ, ఉత్, ఆయుషా, స్వాయుషేతి సు+ ఆయుషా, ఉత్, అస్థామ్, అమృతాన్, అను.॥౨౮॥

పదార్థః :-(పరి) సర్వతః (మా) మామ్ (అగ్నే) విజ్ఞానస్వరూప దయాలో జగదీశ్వర! (దుశ్చరితాత్) దుష్టాచరణాత్ (బాధస్వ) నివర్తయ (ఆ) సమన్తాత్ (మా) మామ్ (సుచరితే) యస్మిన్ శోభనాని చరితాని ధర్మ్యే వ్యవహారే తస్మిన్ (భజ)స్థాపయ (ఉత్) అపి (ఆయుషా) జీవనేన (స్వాయుషా) శోభనమాయుర్జీవనం ప్రాణధారణం యస్మి న్స్తేన సహ (ఉత్) ఉత్కృష్టే (అస్థామ్) తిష్ఠేయమ్ (అమృతాన్) ప్రాప్తమోక్షాన్ సదేహాన్ విగతదేహాన్ వా విదుషో ముక్త్యానందానుత్తమాన్ భోగాన్ వా (అను) అనుకూల్యే. అయం మంత్రః శత. 3. 3.3.౧౩-౧౪ వ్యాఖ్యాతః.॥౨౮॥

అన్వయః :-హే అగ్నే! జగదీశ్వర త్వం కృపయా యేన కర్మణాహం స్వాయుషా యుషాఽమృతాన్ ప్రాప్తమోక్షాన్ సదేహాన్ విగతదేహాన్ వా విదుషోఽమృతాత్మభోగాన్ వోదస్థాముత్కృష్టతయా ప్రాప్నుయామ్. తేన మా మాం సంయోజ్య దుశ్చరితాదుద్బాధస్వ పృథక్ కురు, పృథక్ కృత్వా మా మాం యేన కర్మణాఽహం సుచరితేఽ న్వాభజ.॥౨౭॥

భావార్థః :-మనుష్యైరధర్మత్యాగాయ ధర్మగ్రహణాయ సత్యభావేన ప్రార్థితోఽయం పరమాత్మా యథైతా నధర్మాద్వియోజ్య ధర్మే సద్యః ప్రవర్తయతి తథైవ సైరపి యావజ్జీవనం తావత్సర్వం ధర్మాచరణే నీత్వా సంసారముక్తిసుఖాని సేవనీయాని.॥౨౭॥

పదార్థము :-(అగ్నే) ఓ జగదీశ్వరా! నీవు దయతో నే నే కర్మచే (స్వాయుషా) శుభకరమగు ప్రాణమును ధరించిన (ఆయుషా) జీవనముతో (అమృతాన్) దేహముతోనో, దేహములేకుండనో మోక్షము పొందిన విద్వాంసులను [ముక్త్యానంద ఉత్తమభోగములను] (ఉదస్థామ్)చక్కగా పొంద గలుగుదునో, అట్టి కర్మతో (మా) నన్ను సంయుక్తపరచి (దుశ్చరితాత్) దుష్టాచరణమునుండి (ఉద్బాధస్వ) విడదీసి (మా) నన్ను (సుచరితే) ఉత్తమములగు ధర్మాచరణముతో గూడ వ్యవహారమున (అనుభజ) చక్కగా స్థిరపరచుము.॥౨౭॥

భావార్థము :-అధర్మము త్యజించుటకును, ధర్మమును గ్రహించుటకును సత్యమైన ప్రేమతో మనుష్యులు ప్రార్థించవలయును. ప్రార్థించబడిన పరమాత్మ శీఘ్రముగ అధర్మమునుండి తొలగి ధర్మమునందు ప్రవృత్తమొనర్చును. అట్లే సర్వమానవులును జీవించియున్నంతవరకు ధర్మాచరణమునందే యుండి ఇహపర సుఖముల ననుభవించవలెను. ॥౨౭॥

28. Oh God, dissuade me from sin, and establish me firmly in righteousness. May I enjoy the pleasures of final beatitude by leading a long and virtuous life!.

౧౫౭. ప్రతిపన్థామిత్యస్య వత్స ఋషిః. అగ్నిర్దేవతా, నిచృదార్ష్యనుష్టుప్ ఛందః. గాన్ధారః స్వరః.

పునః స కిమర్థం ప్రార్థనీయ ఇత్యుపదిశ్యతే.

ఆ పరమేశ్వరునేల ప్రార్థించవలయు నను విషయ మిందుపదేశించబడెను.

౧౫౭ ప్రతి పన్థా మపద్మహి స్వస్తి గామనేహసమ్।

యేన విశ్వాః పరిద్విషో వృణక్తి విన్దతే వసు ॥౨౮॥

ప.వి:- ప్రతి, పన్థామ్, అపద్మహి, స్వస్తి గామితి స్వస్తి+గామ్, అనేహసమ్, యేన, విశ్వాః, పరి, ద్విషః, వృణక్తి, విన్దతే, వసు.॥౨౮॥

పదార్థః :- (ప్రతి) ప్రత్యక్షే వీప్సాయాం చ (పంథామ్) మార్గం మార్గమ్ (అపద్మహి) ప్రాప్నుయామ (స్వస్తిగామ్) స్వస్తిసుఖం గచ్ఛతి యేన తమ్. అత్ర జన సన ఖన. అ. 3. ౨. ౬౭. అనేన విట్ ప్రత్యయః (అనేహసమ్) అవిద్యమానాని ఏహాంసి హననాని యస్మింస్తమ్. అత్ర నఞి హన ఏహ. చ.ఉ. ౪-౨౨౪. అనేనాయం సిద్ధః (యేన) మార్గేణ (విశ్వాః) సర్వాః (పరి) సర్వతః (ద్విషః) ద్విషన్త్య అప్రీణయన్తి యాభ్యః శత్రుసేనాభ్యో దుఃఖక్రియాభ్యో వా తాః. అత్ర కృతో బహులమితి హేతౌ క్విప్ (వృణక్తి) వర్జయతి. అత్రాంతర్గతో ణ్యర్థః (విన్దతే)లభతే (వసు) సుఖకారకం ధనమ్. అయం మంత్రః. శత. 3.3.3. ౧౪-౧౬ వ్యాఖ్యాతః.॥౨౯॥

అన్వయః :-హే జగదీశ్వరాగ్నే! త్వదనుగృహీతాః పురుషార్థినో భూత్వా వయం యేన విద్వాన్ విశ్వాః ద్విషః పరివృణక్తి వసువిన్దతే తమనేహసం స్వస్తిగాం పన్థాం మార్గం ప్రత్యపద్మహి ప్రత్యక్షతయా వ్యాప్త్యా ప్రాప్నుయామ. ॥౨౯॥

భావార్థః:-మనుష్యై ర్ద్వేషాదిత్యాగాయ విద్యాధనప్రాప్తయే ధర్మమార్గప్రకాశాయేశ్వర ప్రార్థనా ధర్మవిద్వత్సేవా చ నిత్యం కార్యా. ॥౨౯॥

పదార్థము :-ఓ పరమేశ్వరా! మీ యనుగ్రహముచే మేము పురుషార్థులమై (యేన) ఏ మార్గమున విద్వాంసుడు (విశ్వాః ద్విషః) సమస్త శత్రుసేనలను, దుఃఖములను గలిగించు భోగక్రియలను (పరివృణక్తి) సకల విధముల దూరమొనర్చునో మరియు (వసు) సుఖముల గలిగించు ధనమును (విందతే) పొందునో [అట్టి మేమును] (అనేహసమ్) హింసారహితమును (స్వస్తిగామ్) సుఖముగ ప్రయాణించదగు (పన్థామ్) మార్గమును (ప్రతి అపద్మహి) ప్రత్యక్షముగ పొందుదుము.॥౨౯॥

భావార్థము :-ద్వేషాదుల త్యజించుటకు, విద్య మున్నగు ధనములను పొందుటకు ధర్మమార్గ[ప్రకాశ]మున వెలుతురుకొరకు ఈశ్వర ప్రార్థన, ధర్మసేవ, ధార్మికవిద్వాంసుల సేవ నిరంతర మొనర్చుట మనుష్యుల కుచితమై యున్నది.॥౨౯॥

29. May we tread the path free from sin, and full of delight, by which a wise man overcomes all carnal pleasures, and gathers wealth.

౩౦. అదిత్యా స్త్వగసీత్యస్య వత్స ఋషిః, వరుణో దేవతా, పూర్వస్య స్వరాడ్యాజుషీ త్రిష్టుప్,

అస్తభ్నాదిత్యన్తస్యార్షీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః. ధైవతః స్వరః.

అథేశ్వరసూర్యవాయుగుణా ఉపదిశ్యంతే.

ఈశ్వర, సూర్య వాయువుల గుణము లీ మంత్రమం దుపదేశించెను.

౧౫౮ అదిత్యా స్త్వగస్యదిత్యై సదఽ ఆసీద। అస్తభ్నాద్ ద్యాం
వృషభోఽ అన్తరిక్ష మమిమీత వరిమాణం పృథివ్యాః।
ఆసీదద్విశ్వా భువనాని సమ్రాడ్విశ్వేత్తాని వరుణస్య వ్రతాని ॥30॥

ప. వి:- అదిత్యాః, త్వక్, అసి, అదిత్యై, సదః, ఆ, సీద, అస్తభ్నాత్, ద్యామ్, వృషభః, అన్తరిక్షమ్, అమిమీత, వరిమాణమ్, పృథివ్యాః ఆ, అసీదత్, విశ్వా, భువనాని సమ్రాడితి సమ్+ రాట్, విశ్వా, ఇత్, తాని, వరుణస్య, వ్రతాని.॥30॥

పదార్థః :-(అదిత్యాః) పృథివ్యాదేః (త్వక్) యస్త్వచతి సంవృణోతి సః (అసి) అస్తి వా. అత్ర పక్షే సర్వత్ర వ్యత్యయః (అదిత్యై) పృథివ్యాదిసృష్టయే (సదః) స్థాపనమ్ (ఆ) సమన్తాత్ (సీద) సాదయతి సాదయసి వా. అత్ర వ్యత్యయోఽన్తర్గతో ణ్యర్థశ్చ (అస్తభ్నాత్) స్తభ్నాసి స్తభ్నాతి ధరతి వా. అత్ర లడర్థే లఙ్. (ద్యామ్) సూర్యాదికం ప్రకాశం వా (వృషభః) శ్రేష్ఠః (అన్తరిక్షమ్) అవకాశమ్ (అమిమీత) నిర్మిమీతే. అత్రాపి లడర్థే లఙ్ (వరిమాణమ్) వరస్య భావమ్ (పృథివ్యాః) అంతరిక్షస్యావకాశస్య మధ్యే. పృథివీత్యంతరిక్షనామసు పఠితమ్. నిఘం ౧.3. (ఆ) సర్వతః (అసీదత్) సాదయసి సాదయత్యవస్థాపయతి వా. (విశ్వా) సర్వాణి (భువనాని) లోకాన్ (సమ్రాట్) యః సమ్యగ్ రాజతే సః (విశ్వా) అఖిలాని (ఇత్) ఏవ (తాని) ఏతాని (వరుణస్య) పరమేశ్వరస్య సూర్యస్య వాయోర్వా (వ్రతాని)శీలాని. అయం మంత్రః. శ. 3.3.౪. ౧-౫ వ్యాఖ్యాతః.॥30॥

అన్వయః :-హే జగదీశ్వర! యతో వృషభస్త్వమదిత్యాస్త్వగస్యదిత్యై సద ఆసీదాసాదయసి ద్యామస్తభ్నాత్ స్తభ్నాసి వరిమాణమన్తరిక్షమమిమీత నిర్మిమీషే. సమ్రాట్ సన్ పృథివ్యా అన్తరిక్షస్య మధ్యే విశ్వా భువనాన్యాసీదదా సాదయస్యస్మాత్తాన్యేతాని విశ్వా సర్వాణి వరుణస్య తవేదేవ వ్రతాని శీలాని సంతీతి వయముపదిశ్మహి విజానీయామిత్యేకః.

యో వృషభః సమ్రాట్ సూర్యో వాయుశ్చాదిత్యాస్త్వ గస్యస్తి సంవృణోత్యదిత్యై సద ఆసీదాసాదయతి ద్యామస్తభ్నాత్ స్తభ్నాతి వరిమాణమన్తరిక్షమవకాశ మమిమీత నిర్మిమీతే పృథివ్యా అన్తరిక్షస్య మధ్యే విశ్వా భువనాన్యాసీదదాసాదయతి తస్య తాన్యేతాని విశ్వా సర్వాణి వరుణస్య సూర్యస్య వాయో శ్చేదేవ వ్రతాని శీలాని సన్తీతి వయముపదిశ్మహీతి ద్వితీయః.॥30॥

భావార్థః :- అత్ర శ్లేషాలంకారః. పూర్వస్మాన్మంత్రాదపద్మహీతి పదమనువర్తతే. పరమేశ్వర స్యైవైష స్వభావో యదిదం సర్వమభివ్యాప్య రచయిత్వా ధరత్యేవం సూర్యవాయ్వోరపి ప్రకాశ ధారణస్వభావోఽస్తి. ॥30॥

పదార్థము :- ఓ జగదీశ్వరా! నీవు (అదిత్యాః) పృథివిని (త్వక్అసి) కప్పువాడవు (వృషభః) శ్రేష్ఠగుణయుక్తుడవగు నీవు (అదిత్యై) పృథివ్యాదుల సృష్టించుటకు (సదః) స్థాపించయోగ్యమగు వ్యవస్థను (ఆసీద) స్థాపించుచున్నావు (ద్యామ్) సూర్యాదులను (అస్తభ్నాత్) ధారణమొనర్చుచున్నావు (పరిమాణమ్) అత్యుత్తమ మగు (అన్తరిక్షమ్) ఆకాశమును (అమిమీత) రచించితివి (సమ్రాట్) శ్రేష్ఠమగు ప్రకాశమును పొందిన సర్వాధిపతివగు నీవు (పృథివ్యాః) అంతరిక్షము మధ్య (విశ్వా భువనాని) సమస్తలోకములను (ఆసీదత్) స్థాపించుచున్నావు. కావున (తాని విశ్వా) అట్టి యీ సమస్తము (వరుణస్య తే ఇత్) శ్రేష్ఠరూపుడవగు నీ (వ్రతాని) సత్యస్వభావము మరియు కర్మలేయని మేము (అపద్మహి) ఎరుగుచున్నాము **[ఇది మొదటి యర్థము].**

(వృషభః) అత్యుత్తముడు (సమ్రాట్) స్వయంప్రకాశుడునగు సూర్యుడు మరియు వాయువు (అదిత్యాః త్వక్ అసి) అవి పృథివి మున్నగువానికి పైకప్పులుగ నగుచున్నవి లేక (అదిత్యైః) పృథివి మున్నగు సృష్టికొరకు (సదః) లోకములను (ఆసీద) స్థాపించుచున్నవి. (ద్యామ్ అస్తభ్నాత్) ప్రకాశమును ధారణ మొనర్చుచున్నవి (పరిమాణమ్ అన్తరిక్షమ్) శ్రేష్ఠమగు ఆకాశమును (అమిమీత) రచించుచున్నవి మరియు (పృథివ్యాః) ఆకాశమధ్యమందు (విశ్వా- భువనాని ఆసీదత్) సకలలోకములను స్థాపించుచున్నవి (తాని విశ్వా) ఆ సమస్తము (తే వరుణస్య ఇత్) నిశ్చయముగ సూర్యునియొక్కయు, వాయువుయొక్కయు (వ్రతాని) స్వభావము, కర్మలునై యున్నవని మేము (అపద్మహి) ఎరుగుదుము. **(ఇది రెండవ యర్థము)**॥30॥

భావార్థము :- ఇందు శ్లేషాలంకారమున్నదనియు, పూర్వమంత్రమునుండి ''అపద్మహి'' అను పదానువృత్తి జరిగిన దనియు గ్రహించవలయును. సర్వవ్యాపకుడైన సూర్యుని, వాయువును రచించి ధారణమొనర్చుట పరమేశ్వరుని స్వభావమై యున్నట్లే ప్రకాశమొనర్చుట, స్థూలలోకముల ధారణమొనర్చుట సూర్య వాయువుల స్వభావమై యున్నది. ॥30॥

30. O God, Thou art the protector of the Earth. O Mighty Lord, Thou fixest the Earth in its Orbit. Thou Controllest the Sun. Thou hast created the beautiful sky. O Lord of all, thou fixest in space all the worlds. All these are the works of Him alone, so do we know!.

౩౧. వనేష్విత్యస్య వత్స ఋషిః. వరుణో దేవతా, విరాడార్షీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునస్తే కీదృశా ఇత్యుపదిశ్యతే. మరల పైవానిని గురించియే ఉపదేశించబడుచున్నది.

౩౧ వనేషు వ్యన్తరిక్షం తతాన వాజమర్వత్సు పయఉ ఉస్రియాసు।
హృత్సు క్రతుం వరుణో విక్ష్వగ్నిం దివి సూర్యమదధాత్ సోమ మద్రౌ॥31॥

ప.వి:- వనేషు, వి, అంతరిక్షమ్, తతాన, వాజమ్, అర్వత్స్విత్యర్వత్+సు, పయః, ఉస్రియాసు, హృత్స్వితి హృత్+సు, క్రతుమ్, వరుణః, విక్షు, అగ్నిమ్, దివి, సూర్యమ్, అదధాత్, సోమమ్, అద్రౌ.॥31॥

పదార్థః :-(వనేషు) రశ్మిషు వృక్షసమూహేషు వా. వనమితి రశ్మినామసు పఠితమ్. నిఘం 1.5.(వి) విశేషార్థే (అంతరిక్షమ్) ఆకాశమ్ (తతాన) విస్తారితవాన్ విస్తారయతి వా (వాజమ్) వేగమ్ (అర్వత్సు) అశ్వేషు ప్రాప్తవేగగుణేషు విద్యుదాదిషు వా. అర్వేత్యశ్వనామసు పఠితమ్. నిఘం 1-14, (పయః) దుగ్ధమ్ (ఉస్రియాసు) గోషు. ఉస్రియేతి గోనామసు పఠితమ్. నిఘం. 2-11(హృత్సు) హృదయేషు (క్రతుమ్) ప్రజ్ఞాం కర్మ వా (వరుణః) పరమేశ్వరః ప్రాణః సూర్యో వాయుర్వా (విక్షు) ప్రజాసు (అగ్నిమ్) విద్యుతం ప్రసిద్ధమగ్నిం వా (దివి) ప్రకాశే (సూర్యమ్) సవితారమ్ (అదధాత్) ధృతవాన్ దధాతి వా (సోమమ్) అమృతాత్మకం రసం సోమవల్ల్యాద్యోషధీగణం వా (అద్రౌ) మేఘే శైలే వా. అద్రి రితి మేఘనామసు పఠితమ్. నిఘం. 1-10 అయం మంత్రః. శ. 3.3.4. 7. వ్యాఖ్యాతః.॥31॥

అన్వయః :- యో వరుణః పరమేశ్వరః సూర్యోవాయుర్వా వనేషు కిరణేష్వరణ్యేషు వాన్తరిక్షం వితతానా ర్వత్సు వాజముస్రియాసు పయోహృత్సుక్రతుం విక్ష్వగ్నిం దివి సూర్యమద్రౌ సోమం చాదధాత్స ఏవ సర్వై రుపాస్యః సమ్యగుపయోజనీయో వాఽస్తి.॥31॥

భావార్థః:-అత్ర శ్లేషాలంకారః. యథా పరమేశ్వరః స్వవిద్యాప్రకాశ జగద్రచనాభ్యాం సర్వేషు పదార్థేషు తత్తత్స్వభావయుక్తాన్ గుణాన్ సంస్థాప్య విజ్ఞానాదికం వాయుసూర్యాదికం చ విస్తృణోతి. తథైవ వాయు సూర్యావపి సర్వేభ్యః సుఖం విస్తారయతః. ॥31॥

పదార్థము :-(వరుణః) అత్యుత్తముడగు పరమేశ్వరుడు, సూర్యుడు, ప్రాణవాయువులు (వనేషు) కిరణములందు వనములందు (అన్తరిక్షమ్) ఆకాశమును (వితతాన) విస్తారమొనర్చెను, ఒనర్చుచున్నాడు. (అర్వత్సు) అత్యుత్తమ వేగము మున్నగు గుణములతో నున్న విద్యుత్తు మొదలగు పదార్థములందు అశ్వములు మున్నగు పశువులందు (వాజమ్) వేగమును (ఉస్రియాసు) గోవులందు (పయః) పాలను (హృత్సు) హృదయములందు (క్రతుమ్) ప్రజ్ఞాకర్మలను (విక్షు) ప్రజలలో (అగ్నిమ్) అగ్నిని (దివి) ప్రకాశమునందు (సూర్యమ్) ఆదిత్యుని (అద్రౌ) పర్వతములు మరియు మేఘములందు (సోమమ్) సోమవల్లి మున్నగు ఓషధులను మరియు శ్రేష్ఠ రసమును (అదధాత్) ధారణమొనర్చెను. కావున ఆ పరమేశ్వరునే ఉపాసించవలయును. మరియు ఆ రెంటి [సూర్యవాయువుల]నే యుపయోగించవలయును.॥31॥

భావార్థము :-ఇందు శ్లేషాలంకారము గలదు. పరమేశ్వరుడు తన విద్యాప్రకాశముల చేతను, జగద్రచన ద్వారాను సమస్తపదార్థములందు వాని స్వభావముతో గూడిన గుణముల స్థాపించి విజ్ఞానము మున్నగు గుణముల నుంచి సూర్యవాయువులను విస్తార పరచునట్లు సూర్య వాయువులును సకలజీవుల సుఖములను విస్తరింప జేయుచున్నవి.॥30॥

31. We should worship God, Who hast created the sky over the forests, put speed in horses, milk in cows, intellect in hearts, gastric juice in men, sun in heaven, and medicinal plants like Soma in the mountains!.

౧౬౦. సూర్యస్య చక్షురిత్యస్య వత్స ఋషిః, అగ్ని ర్దేవతా, నిచృదార్ష్యనుష్టుప్ ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

పున స్తే కీదృశా ఇత్యుపదిశ్యతే.

మరల నా సూర్యవాయువు లెటువంటివను విషయ మీ మంత్రమునం దుపదేశింపబడినది.

౧౬౦ సూర్యస్య చక్షురారోహాగ్నేరక్ష్ణః కనీనకమ్ ।
యత్రైతశేభి రీయసే భ్రాజమానో విపశ్చితా॥ 32॥

ప.విః- సూర్యస్య, చక్షుః, ఆ, రోహ, అగ్నేః, అక్ష్ణః, కనీనకమ్, యత్ర ఏతశేభిః, ఈయసే, భ్రాజమానః, విపశ్చితేతి విపః+చితా.॥32॥

పదార్థః :-(సూర్యస్య) సవితృమండలస్య విద్యుతో వా (చక్షుః) దర్శకమ్. (ఆ) సమన్తాత్ (రోహ) దర్శయసి దర్శయతి వా. అత్ర లడర్థే లోట్. (అగ్నేః) భౌతికస్య (అక్ష్ణః) దర్శనసాధకస్య (కనీనకమ్) కనతి ప్రకాశతే యేన తత్. అత్ర కనీధాతో ర్బాహులకాదౌణాదిక ఈనక ప్రత్యయః (యత్ర) యస్మిన్ (ఏతశేభిః) విజ్ఞాన వేగాదిభిరాగమకైర్గుణైరశ్వైః. ఏతశ ఇత్యశ్వనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧-౧౪, (ఈయసే) విజ్ఞాయసే విజ్ఞాయతే వా (భ్రాజమానః) ప్రకాశమానః (విపశ్చితా) మేధావినా విదుషా. విపశ్చిదితి మేధావి నామసు పఠితమ్ నిఘం 3. ౧౫. అయం మన్త్రః శత. 3.3.౧.౮. వ్యాఖ్యాతః. ॥32॥

అన్వయః :-హేపరమేశ్వర! యత్ర త్వమేత శేభిర్భ్రాజమానో విపశ్చితేయసే యత్ర ప్రాణో విద్యుద్వైతశేభిర్విపశ్చితా భ్రాజమానో విజ్ఞాయతే.యత్ర త్వం స సా చ సూర్యస్యాగ్నే రక్ష్ణః కనీనకం చక్షురారోహసమన్తాద్దర్శయతి వా తత్ర వయం త్వాం తం తాం చోపాసీమహి యుఞ్జ్మహే వా.॥32॥

భావార్థః:- అత్ర శ్లేషాలంకారః. మనుష్యైర్యథా విద్వద్భిరీశ్వరః ప్రాణో విద్యుచ్చ విజ్ఞాయోపాస్యతే సంప్రయుజ్యతే చ తథైవ విజ్ఞాయోపాస్య ఉపయోక్తవ్యః సంప్రయోజితవ్యా చ.॥32॥

పదార్థము :- ఓ పరమేశ్వరా! (యత్ర) నీ వెచ్చట (ఏతశేభిః) విజ్ఞానము మున్నగు గుణములతో (భ్రాజమానః) ప్రకాశమానుడవై (విపశ్చితా) మేధావియైన విద్వాంసునిచే (ఈయసే) తెలిసికొనబడుచుందువో, లేక ఎచ్చట ప్రాణవాయువు, లేదా విద్యుత్తు (ఏతశేభిః) వేగాదిగుణములచే (విపశ్చితా) విద్వాంసునిచే (భ్రాజమానః) ప్రకాశితములై (ఈయసే) విజ్ఞాతములగు [తెలియబడు] చున్నవో మరియు ఎచ్చట నీ వా ప్రాణము, విద్యుత్తు (సూర్యస్య) సూర్యుని, లేక విద్యుత్తుయొక్కయు (అగ్నేః) భౌతికాగ్నియొక్కయు (అక్ష్ణః) దర్శనసాధనములను (కనీనకమ్) ప్రకాశపరచు (చక్షుః)నేత్రములకు (ఆరోహ) చూపించుచున్నావో అచ్చటనే మేము నిన్ను ఉపాసించెదము. మరియు నా రెంటినీ యుపయోగించుకొందుము.॥32॥

భావార్థము :- ఇందు శ్లేషాలంకారమున్నది. విద్వాంసులు ఈశ్వరుడు, ప్రాణములు మరియు విద్యుత్తు గుణముల నెరిగి ఉపాసించుచు కార్యసిద్ధిని పొందుచున్నట్లే మానవులును వాని నెరిగి, ఉపాసించి, స్వ ప్రయోజనములను సదా సాధించుకొనవలయును.॥32॥

32. O God where resplendent through Thy qualities of knowledge, Thou art known by the learned, and where Thou createst lustrous eyes, the instruments for seeing the sun and fire, there we worship Thee!.

౧౬౧. ఉస్రావేతమిత్యస్య వత్స ఋషిః, సూర్యవిద్వాంసౌ దేవతే, పూర్వస్య నిచృదార్షీగాయత్రీ ఛందః, పంచమః స్వరః; స్వస్తీత్యన్తస్య యాజుషీ జగతీ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

అథ సూర్యవిద్వాంసౌ కథం భూతావేతాభ్యాం శిల్పవిదౌ కిం కుర్యాతామిత్యుపదిశ్యతే.

సూర్యుడు, విద్వాంసుడెట్టివారు? శిల్ప విద్వాంసులు వారిపట్ల నెట్లు ప్రవర్తించవలయును?

అను విషయ మీ మంత్రమం దుపదేశించబడినది.

౧౬౧ ఉస్రావేతం ధూర్షాహౌ యుజ్యేథా మనశ్రూ అవీరహణౌ
బ్రహ్మచోదనౌ। స్వస్తి యజమానస్య గృహాన్ గచ్ఛతమ్॥33॥

ప.విః- ఉస్రౌ, ఆ, ఇతమ్, ధూర్షాహౌ, ధూః సహావితి ధూః+సహౌ, యుజ్యేథామ్, అనశ్రూ ఇత్యనశ్రూ, అవీరహణౌ, అవీరహనావిత్యవీర+హనౌ, బ్రహ్మచోదనావితి బ్రహ్మ+చోదనౌ, స్వస్తి, యజమానస్య, గృహాన్, గచ్ఛతమ్.॥33॥

పదార్థః :-(ఉస్రౌ) రశ్మిమంతౌ నివాసహేతూ సూర్యవాయూ. ఉస్రా ఇతి రశ్మినామసు పఠితమ్. నిఘం ౧.౫. గో నామసు చ.నిఘం ౨.౧౧. (ఆ) సమన్తాత్ (ఇతమ్) ప్రాప్నుతః (ధూర్షాహౌ) యౌ దురం పృథివ్యాః శరీరస్య జ్ఞానానాం వా ధారణం సహేతే తౌ (యుజ్యేథామ్) యుజ్యేతే యుక్తౌ కురుతః (అనశ్రూ) అవ్యాపినౌ (అవీరహనౌ) వీరహనన రహితౌ. (బ్రహ్మచోదనౌ) ఆత్మాన్నప్రాప్తిప్రేరకౌ (స్వస్తి) సుఖం సుఖేన వా (యజమానస్య) ధార్మికస్య జీవస్య (గృహాన్) గృహాణి (గచ్ఛతమ్) గమయతః. అయం మన్త్రః. శత. 3.3.౪.౧౨. వ్యాఖ్యాతః.॥33॥

అన్వయః :-హే మనుష్యా! యథా విద్యాశిల్పే చికీర్షూ యౌ బ్రహ్మచోదనా వనశ్రూ అవీరణావుస్రౌ ధూర్షా హౌ సూర్యవిద్వాంసౌ గావౌ వృషవద్యానచాలనాయైతం ప్రాప్నుతో యుజ్యేథాం యుక్తౌ కురుతో యజమానస్య గృహాన్ స్వస్తి గచ్ఛతం సుఖేన గమయత స్తౌ యూయం యుక్త్వా సేవయత.॥33॥

భావార్థః :-అత్ర శ్లేష వాచకలుప్తోపమాలంకారౌ. యథా సూర్యవిపశ్చితౌ క్రమేణ సర్వం ప్రకాశ్య ధృత్వా సహిత్వా యుక్త్వా ప్రాప్య సుఖం ప్రాపయత స్తథైవ శిల్పవిద్యాసంపాదకేన యానేషు యుక్త్వా సేవితే అగ్నిజలే సుఖేన సర్వత్రాభిగమనం కారయతః. ॥33॥

పదార్థము :-ఓ మానవులారా! విద్యను మరియు శిల్పవిద్యనుపొందగోరు వారిరువురును (బ్రహ్మచోదనౌ) అన్నము మరియు విజ్ఞానముల ప్రాప్తికొరకు (అనశ్రూ) వ్యాపించని (అవీరహణౌ) వీరులను రక్షించునని (ఉస్రౌ) జ్యోతి యుక్తములు మరియు నివసించదగిన (ధూర్షాహౌ) పృథివి, ధర్మముల రెండింటి భారమును వహించునవియునగు [యానవాహనములకొరకు వృషభములను పొందునట్లు] (ఏతమ్) సూర్య వాయువులనెట్లు పొందుదురో, (యుజ్యేథామ్) ఎట్లు యుక్తపరతురో, ఎట్లు (యజమానస్య) ధార్మిక యజమానుని (గృహాన్) గృహములకు (స్వస్తి) సుఖముగ (గచ్ఛతమ్) వెళ్లుచుందురో అట్లే మీరును వానిని యుక్తితో సమకూర్చుకొని కార్యములను సాధించుచుండుడు.॥33॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున శ్లేష వాచక లుప్తోపమాలంకారము లున్నవి. ఏ విధముగ సూర్యుడు, విద్వాంసుడు సమస్తపదార్థములను ధరించువారుగ, సహనవంతులుగ, పొందబడినవారుగ సౌఖ్యములను గలిగింపజేయుచుందురో, అదే విధముగ శిల్పవిద్యలనెరుగు విద్వాంసులద్వారా రథములు మున్నగు యానములందు యుక్తితో సేవన మొనర్చబడిన అగ్ని మరియు జలములు వాహనములను నడిపించి సర్వత్రా సుఖపూర్వకముగా యానమొనర్ప జేయుచున్నవి.॥33॥

33. Let man and woman, who study the Vedas kill not their heroes, are limited in resources, be ever joyous, who live together and are fit to bear the burden of domestic life, be united together in married life. May such couples visit the houses of religious persons and give them happiness.

౧౬౨. భద్రో మేఽసీత్యస్య వత్సఋషిః, యజమానో దేవతా, పూర్వస్య భురిగార్షీ గాయత్రీ ఛన్దః,షడ్జః స్వరః, మా త్వేత్యస్య, భురిగార్చీ బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః. శ్యేనో భూత్వేత్యస్య విరాడార్చ్యనుష్టుప్ ఛన్దః, గాంధారఃస్వరః.

తేన యానేన విదుషా కిం కిం కర్తవ్య మిత్యుపదిశ్యతే.

ఆ యానముచే విద్వాంసుడేమి చేయవలయునో ఉపదేశించబడినది.

౧౬౨ భద్రో మేఽసి ప్రచ్యవస్వ భువస్పతే విశ్వాన్యభి ధామాని।
మా త్వా పరి పరిణో విదన్ మా త్వా పరిపంథినో విదన్ మాత్వా
వృకాఽఅఘాయవో విదన్। శ్యేనో భూత్వా పరాపత యజమానస్య
గృహాన్ గచ్ఛ తన్నౌ సంస్కృతమ్ ॥౩౪॥

ప.విః- భద్రః, మే, అసి, ప్ర, చ్యవస్వ, భువః, పతే, విశ్వాని, అభి, ధామాని, మా, త్వా, పరిపరిణ ఇతి పరి+పరిణః, విదన్, మా, త్వా, పరిపంథిన ఇతి పరి+ పంథినః విదన్,మా, త్వా, వృకాః, అఘాయువః, అఘయువ ఇత్యఘ+యువః, విదన్, శ్యేనః, భూత్వా, పరా, పత, యజమానస్య, గృహాన్, గచ్ఛ, తత్, నౌ, సంస్కృతమ్.॥౩౪॥

పదార్థః :-(భద్రః) సుఖకారీ (మే) మమ (అసి) భవసి (ప్ర) ప్రకర్షే (చ్యవస్వ) గచ్ఛ (భువః) పృథివ్యాః (పతే) స్వామిన్ (విశ్వాని) సర్వాణి (అభి) ఆభిముఖ్యే (ధామాని) స్థానాని (మా) నిషేధే (త్వా) త్వాం గృహాదిషూపస్థితమ్ (పరిపరిణః) పరితః సర్వతశ్ఛలేన రాత్రౌ వా పరస్వాదాయిన శ్చోరాః. ఛన్దసి పరిపన్థి పరిపరిణౌ పర్యవస్థాతరి అ.౫.౨. ౮౯ అనేనైతౌ శబ్దౌ స్తేన విషయే నిపాత్యేతే (విదన్) విన్దన్తు ప్రాప్నువన్తు. అత్ర సర్వత్ర వా ఛన్దసి సర్వే విధయో భవన్తీతి నుమటోరభావో లోడర్థే లుఙ్ చ (మా) నిషేధార్థే (త్వా) ప్రవాససేవినం (త్వామ్) (పరిపన్థినః) ఉత్కోచకా దస్యవః (విదన్) లభన్తామ్ (మా) నిషేధార్థే (త్వా)

త్వామైశ్వర్యవన్తమ్ (వృకాః) స్తేనాః. వృక ఇతి స్తేన నామసు పఠితమ్. నిఘం. 3. ౨౪. (అఘాయవః) ఆత్మనోఽఘం పాపమిచ్ఛవః (విదన్) లభన్తామ్ (శ్యేనః) శ్యేన ఇవ (భూత్వా) (పరా) దూరార్థే (పత) గచ్ఛ (యజమానస్య) సంగమం కర్తుం యోగ్యస్య పూజ్యస్య మనుష్యస్య (గృహాన్) ద్వీపఖండదేశాంతరస్థానాని (గచ్ఛ) గమనం కురు (తత్) (నౌ) ఆవయోః (సంస్కృతమ్) శిల్పవిద్యా సంస్కారయుక్తం సర్వర్తుకమ్. అయం మన్త్రః. శత. 3.3.౪. ౧౪-౧౬వ్యాఖ్యాతః. ॥3౪॥

అన్వయః :-హే భువస్పతే విద్వం స్త్వం మే మమ భద్రోఽసి యన్నౌ తవ మమ చ సంస్కృతం యానమస్తి తత్ తేన విశ్వాని ధామాన్యభి ప్రచ్యవస్వాభితః ప్రకృష్టతయా గచ్ఛ, యథా సర్వత్రాభిగచ్ఛన్తం త్వాం పరి పరిణో వృకా మా విదన్ మా లభన్తాం తథా ప్రయతస్వ. పరదేశసేవినం త్వాం యథా పరిపన్థినో వృకా మా విదన్, తథాఽనుతిష్ఠ. యథా పరదేశసేవినం త్వా మఘాయవః పాపినో మనుష్యా మా విదన్, తథాఽను జానీహి. త్వం శ్యేనో భూత్వా తేభ్యః పరాపత గచ్ఛైతాన్వా పరాపత దూరే గమయైవం కృత్వా యజమానస్య గృహాన్ గచ్ఛ తయో ర్మార్గే కించిదపి దుఃఖం న స్యాత్. ॥3౪॥

భావార్థః :-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. మనుష్యైరుత్తమాని విమానాదీని యానాని రచయిత్వా తత్ర స్థిత్వా తాని యథాయోగ్యం ప్రచాల్య శ్యేన ఇవ ద్వీపాద్యంతరం దేశం గత్వా ధనం ప్రాప్య తస్మాదాగత్య దుష్టేభ్యః ప్రాణిభ్యో దూరే స్థిత్వా సర్వదా సుఖం భోక్తవ్యమ్. ॥3౪॥

పదార్థము :-(భువస్పతే) పృథివిని పాలించు విద్వాంసుడా! నీవు (మే భద్రః అసి) నాకు శుభముల నొనర్చు బంధువవు. అట్టి నీవు (నౌ సంస్కృతమ్) మన యిరువురిచే సంస్కరించబడిన యానముద్వారా (విశ్వాని ధామాని) సకలజగములందు (అభిప్రచ్యవస్వ) బాగుగా సంచరించుము. (త్వా) అట్లు భ్రమణ మొనర్చుచున్న నిన్ను (పరిపరిణః) మోసముచే రాత్రులందితరులపదార్థముల దొంగిలించు (వృకాః) దొంగలు (మా విదన్) అడ్డురాకుండునట్లు, పరదేశము పయనించు నిన్ను (పరిపంథినః) దారిదోపిడికాండ్రు (మా విదన్) దాడి చేయకుండునటులను (త్వా) పరమైశ్వర్యశాలివగు నిన్ను (అఘాయవః) పాపాత్ములగు దుష్టులు తారస పడకుండనట్లు, అపాయరహిత కర్మలనే సదా రక్షణ యొనర్చుచుండుము (శ్యేనభూత్వా) డేగపక్షితో సమమగు బలవేగములు గలవాడవై ఆ దుష్టులకు (పరాపత) దూరముగ నుండుడు, లేక ఈ దుష్టులను దూరమొనర్చుడు. ఇట్టి క్రియలనొనర్చుచు దారియందెట్టి దుఃఖములను పొందకుడు (యజమానస్య) ధార్మికులగు యజమానుల (గృహాన్) ఇండ్లకు దేశదేశాంతరములకు (గచ్ఛ) వెళ్ళుచుండుడు. ॥3౪॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకార మున్నది. ఉత్తమోత్తమ విమానాది యానముల నిర్మించి, అందు ఆరూఢులై, వానిని యథాయోగ్యముగ నడపుచు, శ్యేనపక్షి వలె ద్వీపద్వీపాంతరములకు వెళ్లి,

ధనమునార్జించి, అటనుండి క్షేమముగ తిరిగివచ్చి, దుష్టప్రాణులకు దూరముగనుండి సర్వకాలములందును స్వయముగ సుఖము లనుభవించుచు, ఇతరులను కూడ అనుభవింపజేయుట మానవు లెల్లరకును యోగ్యమై యున్నది.॥౩౪॥

34. O learned man, the Lord of Earth, thou art my gracious helper. Fly happily to all the stations in our well overhauled aeroplane. Doing so, let not thieves, robbers, and malignant opponents meet thee. Fall like a falcon upon such foes. Go to the houses of religious persons, situated in distant parts of the world.

౧౬౩. నమో మిత్రస్యేత్యస్య వత్స ఋషిః, సూర్యోదేవతా, నిచృదార్షీ జగతీ ఛందః. నిషాదః స్వరః.

పునరీశ్వరసవితారౌ కీదృశావిత్యుపదిశ్యతే.

ఈశ్వరుడు,సూర్యుడు ఎటువంటివా రను విషయ మీ మంత్రమునం దుపదేశించబడినది.

౧౬౩ నమో మిత్రస్య వరుణస్య చక్షసే మహో దేవాయ తదృతꣳసపర్యత।
దూరే దృశే దేవజాతాయ కేతవే దివస్పుత్రాయ సూర్యాయ శꣳసత ॥౩౫॥

ప.విః- నమః, మిత్రస్య, వరుణస్య, చక్షసే, మహః, దేవాయ, తత్, ఋతమ్, సపర్యత, దూరే దృశ ఇతి దూరే+దృశే, దేవజాతాయేతి దేవ+జాతాయ, కేతవే, దివః, పుత్రాయ, సూర్యాయ, శꣳసత.॥౩౫॥

పదార్థః :-(నమః) సత్కారణమన్నం వా. నమ ఇత్యన్ననామసు పఠితమ్. నిఘం ౨.౭ (మిత్రస్య) సర్వజగత్సుహృదః. ప్రకాశకస్య వా(వరుణస్య) శ్రేష్ఠస్య (చక్షసే) సర్వద్రష్టుర్దర్శయితుర్వా. అత్ర షష్ఠ్యర్థే చతుర్థీతి వార్తికేన చతుర్థీ. చష్ట ఇతి పశ్యతి కర్మసు పఠితమ్ నిఘం. ౩. ౧౧ (మహః) మహసే. అత్ర సుపాం సులుగితి జేర్లుక్ (దేవాయ) దివ్యగుణాయ (తత్) చేతనస్వరూపం ప్రకాశ స్వరూపం వా (ఋతమ్) సత్యమ్ (సపర్యత) పరిచరత. సపర్యతీతి పరిచరణకర్మసు పఠితమ్.నిఘం. ౩.౫ (దూరే దృశే) యో దూరే స్థితాన్ దర్శయంతి తస్మై (దేవజాతాయ) దేవైర్దివ్యైర్గుణైః ప్రసిద్ధాయ (కేతవే) విజ్ఞానస్వరూపాయ జ్ఞాపకాయ వా(దివః) ప్రకాశస్వరూపస్య (పుత్రాయ) పవిత్రకారకాయాగ్ని పుత్రాయ వా (సూర్యాయ) చరాచరాత్మనే. పరమైశ్వర్యహేతవే వా. (శꣳసత) ప్రశంసత అయం మంత్రః. శత. ౩. ౩.౪.౨౪ వ్యాఖ్యాతః.॥౩౫॥

అన్వయః :-హే మనుష్యా యథా వయం యన్మిత్రస్య వరుణస్య దివ ఋతం సత్యం స్వరూపమస్తి తదూయమపి సపర్యత. యస్య మహో మహసే దూరేదృశే చక్షసే దేవజాతాయ కేతవే దేవాయ పుత్రాయ పవిత్రకర్త్రే సూర్యాయ పరమాత్మనే వయం నమస్కుర్మస్తస్మై యూయమపి కురుతేత్యేకః.

హే మనుష్యా యథా వయం యన్మిత్రస్య వరుణస్య దివః ప్రకాశస్వరూపస్య సూర్యలోకస్యర్థం యథార్థ స్వరూపం సేవేమహి తదూయమపి విద్యయా సపర్యత. యథా వయం యస్మై చక్షసే దేవజాతాయ కేతవే దివోఽగ్నేః పుత్రాయ దూరేదృశే మహోదేవాయ సూర్యాయ లోకాయ ప్రాప్త్యర్థం ప్రవర్తేమహి తథా యూయమపి ప్రవర్తధ్వమ్. ఇతి ద్వితీయః..॥౩౫॥

భావార్థః :-అత్ర శ్లేషవాచకలుప్తోపమాలంకారౌ. యస్య కృపయా ప్రకాశేన వా చోరదస్యాదయో నివర్తంతే, యతః పరమేశ్వరేణ సమః సమర్థః సూర్యేణ సమో లోకశ్చ న విద్యతే తస్మాత్ సర్వైర్మనుష్యైః స ఏవ ప్రశంసనీయ ఇతి వేద్యమ్.॥౩౫॥

పదార్థము :-ఓ మానవులారా! మే మెటుల (మిత్రస్య) ఎల్లరకు సుహృదయుడును (వరుణస్య) శ్రేష్ఠుడును (దివః) ప్రకాశస్వరూపుడును నగు పరమేశ్వరుని (యత్ఋతమ్) ఏ సత్యస్వరూపము గలదో (తత్) ఆ చేతనస్వరూపమును సేవించుచున్నామో, అటులనే మీరును సతతము అట్టి సేవనము (సపర్యత) ఒనర్పుడు. (మహః) గొప్పవాడును (దూరేదృశే) దూరమునగలవానిని చూపువాడును (చక్షసే) ఎల్లరను చూచువాడును (దేవజాతాయ) దివ్యగుణప్రసిద్ధుడును (కేతవే) విజ్ఞానస్వరూపుడును (దేవాయ) దివ్యగుణయుక్తుడును (పుత్రాయ) పవిత్ర మొనర్చువాడును (సూర్యాయ) చరాచరాత్మయగు పరమేశ్వరునకు మే మెటుల (నమః) నమస్కార మొనర్చుచుందుమో, అటులనే మీరును (ప్రశంసత) ఆతనిని స్తుతించుడు. **(ఇది ప్రథమార్థము)**

ఓ మనుష్యులారా (మిత్రస్య) ప్రకాశమును (వరుణస్య) శ్రేష్ఠమును (దివః) ప్రకాశస్వరూపమును నగు సూర్యలోకపు (ఋతమ్) యథార్థస్వరూప మేది గలదో (తత్) ఆ ప్రకాశస్వరూమును మీరును విద్యచే (సపర్యత) సేవించుడు. (చక్షసే) ఎల్లరను చూపించువాడును (దేవజాతాయ) దివ్యగుణములవలన ప్రసిద్ధుడును (కేతవే) జ్ఞానదాతయు (దివః) అగ్నియొక్క (పుత్రాయ) పుత్రుడును (దూరదృశే) దూరస్థిత పదార్థములను దర్శింపజేయువాడును (మహః) గొప్పవాడును (దేవాయ) దివ్యగుణయుక్తుడును నగు (సూర్యాయ) ఏ సూర్యునిపొందుటకు మే మెట్లు ప్రవృత్తుల మగుచుందుమో అటులనే మీరును పురుషార్థముల నొనర్పుడు. **(ఇది ద్వితీయార్థము)**. ॥౩౫॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున శ్లేష, వాచక లుప్తోపమాలంకారము లున్నవి. ఎవని దయవలన, లేక ప్రకాశము వలన దొంగలు దోపిడీకాండ్రు మొదలగు దుష్టులు తమ కార్యములనుండి నివృత్తు లగుచుందురో నాతనినే ప్రశంసించుట, ఆతని గుణములనే ప్రసిద్ధపరచుట ఉచితము. పరమేశ్వరునికి సమానమగు సమర్థుడును లేడు.

సూర్యునితో సమానమగు లోకమును లేదు అని యెరుగవలయును. [కావున మానవు లెల్లరును ఆతడే ప్రశంసనీయుడని ఎరుగవలెను]. ॥౩౫॥

35. Do homage unto God, the Friend of all, Ever pure, and Resplendent. Worship the true nature of the Mighty God. Sing praises unto God, the purifier of all radiant objects, the Omniscient, the Embodiment of virtues, and the exhibitor of distant objects.

౧౬౪. వరుణస్యేత్యస్య వత్స ఋషిః, సూర్యో దేవతా, విరాడ్ బ్రాహ్మీ బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

పునస్తౌ కీదృశావిత్యుపదిశ్యతే. మరల నవి ఎటువంటివో ఉపదేశించుచున్నాడు.

౧౬౪ వరుణ స్యోత్తమ్భన మసి వరుణస్య స్కమ్భసర్జనీస్థో వరుణస్యఽ

ఋత సదన్యసి వరుణస్యఽ ఋత సదనమసి వరుణస్యఽ

ఋత సదనమాసీద ॥౩౬॥

ప. విః-వరుణస్య, ఉత్తమ్భనమ్, అసి, వరుణస్య, స్కమ్భసర్జనీ ఇతి స్కమ్భ+ సర్జనీ, స్థః,

వరుణస్య, ఋత సదనీనత్యృత+సదనీ, అసి వరుణస్య, ఋతసదనమిత్యృత+ సదనమ్, అసి,

వరుణస్య, ఋత సదనమిత్యృ త+సదనమ్, ఆ, సీద. ॥౩౬॥

పదార్థః:-(వరుణస్య) వరితుం ప్రాప్తుం యోగ్యస్య శ్రేష్ఠస్య జగతః. వరుణ ఇతి పదనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౫.౪. (ఉత్తమ్భనమ్) ఉత్కృష్టం ప్రతిబంధనమ్. అత్ర ఉదః స్థాస్తమ్భోః పూర్వస్య అ,౮.౪.౬౧. అనేన సస్య పూర్వసవర్ణాదేశః (అసి) అస్తి వా (వరుణస్య) వాయోః. అనేన జ్ఞానప్రాప్తి గమధాతో రర్థస్య గ్రహణమ్ (స్కమ్భసర్జనీ) యా క్రియా స్కమ్భానామాధారకాణాం సర్జన్యుత్పాదికా సా (స్థః) స్తః (వరుణస్య) సూర్యస్య (ఋతసదనీ) యా క్రియా ఋతానాం జలానాం సదనీ గమనాగమనకారిణీ (అసి) అస్తి వా (వరుణస్య) పరపదార్థ సమూహస్య (ఋతసదనమ్) ఋతానాం యథార్థానాం పదార్థానాం సదనం స్థానమ్ (అసి) అస్తి వా(వరుణస్య) ఉత్కృష్ట గుణ సమూహస్య (ఋతసదనమ్) యద్ఋతానాం సత్యానాం బోధానాం స్థానం తత్ (ఆ) సమన్తాత్ (సీద) ప్రాపయసి ప్రాపయతి వా. అయం మన్త్రః. శత. ౩.౩.౪.౨౫.౨౯ వ్యాఖ్యాతః. ॥౩౬॥

అన్వయః :- హే జగదీశ్వర! యతస్త్వం వరుణస్యోత్తమ్భన మసి యా వరుణస్య స్కమ్భసర్జనీ యా చ వరుణ స్యర్తసదనీ క్రియే స్థ స్త స్తే ధారితవానసి. యద్వరుణస్యర్త సదనమస్తి తత్కృపయా వరుణస్యర్తసదన మాసీద సమన్తాత్ప్రాపయత్యత స్త్వాం వయమాశ్రయామ ఇత్యేకః.

యోవరుణ స్యోత్తమ్భనం ధరతి. యా వరుణస్యస్కమ్భసర్జనీ యా చ వరుణస్యర్తసదనీ క్రియే స్థః స్తో యస్తయోర్ధారకోఽస్తి యద్వరుణస్యర్త సదనమస్తి తద్యో వరుణస్యర్తసదన మాసీద సమన్తాత్ప్రాపయతి స కుతో నోపయోక్తవ్యః. ॥౩౬॥

భావార్థః :- అత్ర శ్లేషాలంకారః. నహి కశ్చిత్పరమేశ్వరేణ వినా సర్వం జగద్రచితుం ధర్తుం పాలయితుం విజ్ఞాతుం వా శక్నోతి. న కిల కశ్చిత్ సూర్యేణ వినా సర్వం భూమ్యాది జగత్ ప్రకాశితుం ధర్తుం వా శక్నోతి తస్మాత్ సర్వైర్మనుష్యైరీశ్వరస్యోపాసనం సూర్యస్యోపయోగో యథావత్ కార్య ఇతి.॥౩౬॥

పదార్థము :- ఓ పరమేశ్వరా! (వరుణస్య) ఉత్తమజగత్తును (ఉత్తమ్భనమ్ అసి) చక్కగా ప్రతిబంధనమొనర్చువాడవు (వరుణస్య) వాయువునకు (స్కమ్భసర్జనీ) ఆధారరూప పదార్థముల నుత్పన్న మొనర్చు క్రియయు (వరుణస్య) సూర్యుని (ఋతసదనీ) జలముల గమనాగమనమొనర్చు క్రియయు నేవి (స్థః) కలవో వానిని నీవు ధరించియున్నావు (వరుణస్య) ఉత్తమమైన (ఋతసదనమ్ అసి) సదార్థస్థానమును (వరుణస్య ఋతసదనమ్) ఉత్తమమగు అట్టి ఋతసదనమును [సత్య జ్ఞానముల స్థానమును] (ఆసీద) లభింపజేయు చున్నావు. కావున నిన్నే మే మాశ్రయించుచున్నాము **[ఇది ప్రథమార్థము].**

ఏది (వరుణస్య ఉత్తంభనమ్ అసి) జగత్తును ధారణమొనర్చునదై, ఏది (వరుణస్య స్కంభ సర్జనీ) వాయువుయొక్క ఆధారముల ఉత్పాదకమై, ఏది (వరుణస్య ఋతసదనీ) సూర్యుని జలముల ఆవాగమనముల నొనరించు క్రియయై (స్థః) ఉన్నవో వానిని ధరించుటకు మఱియు ఏది (వరుణస్య ఋతసదనమ్ అసి) ఉత్తమ సత్యపదార్థముల స్థానరూపమై యున్నదో అది [మఱియునేది] (వరుణస్య ఋతసదనమ్) ఆ యుత్తమ పదార్థముల స్థానమును (సీద) బాగుగా లభింపజేయుచున్నదో దాని నెందు కుపయోగించకూడదు? **[ఇది ద్వితీయార్థము]**. ॥౩౬॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున వాచకలుప్త మరియు శ్లేషోపమాలంకారములు గలవు. పరమేశ్వరుడు తప్ప ఇంకెవ్వరును జగమును రచించుటకు, ధరించుటకు, పాలించుటకు, ఎరుగుటకు సమర్థులు గాజాలరు. అట్లే సూర్యాదులు తప్ప మరేదియును భూమి మున్నగు ప్రపంచమును ప్రకాశమొనర్చుటకు, ధారణమొనర్చుటకు సమర్థము గాజాలదు. కావున మానవు లెల్లరును ఈశ్వరుని ఉపాసించుచు సూర్యుని ఉపయోగించుకొన వలయును.॥౩౬॥

36. O God, Thou art the Director of this fine world; the Creator of objects dependable on air, and the Force inherent in the sun for the motion of waters, the stay and support of all

excellent objects. O Lord, Thou makest us reach the destination of true and high knowledge!.

౧౬౫౯. యా తే ధామానీత్యస్య గోతమ ఋషిః। యజ్ఞో దేవతా, నిచృదార్షీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పున రేతా కీదృశావిత్యుపదిశ్యతే. మరల నా రెండును ఎట్టివో ఈ మంత్రముద్వారా ఉపదేశించబడినది.

౧౬౫౯ యా తే ధామాని హవిషా యజన్తి తా తే విశ్వా పరిభూరస్తు యజ్ఞమ్।
గయస్ఫానః ప్రతరణః సువీరోऽవీరహా ప్రచరా సోమ దుర్యాన్ ॥౩౭॥

ప.విః- యా, తే, ధామాని, హవిషా, యజన్తి, తా, తే, విశ్వా, పరిభూరితి పరి+భూః, అస్తు, యజ్ఞమ్, గయస్ఫాన ఇతి గయ+స్ఫానః, ప్రతరణ ఇతి ప్ర+ తరణః, సువీర ఇతి సు+ వీరః, అవీర హేత్యవీర+హా, ప్ర, చర, సోమ, దుర్యాన్.॥౩౭॥

పదార్థః :-(యా) యాని. అత్ర సర్వత్ర శేశ్ఛన్దసీతి శేర్లోపః (తే) తవ. తస్య వా (ధామాని) అధికరణాని ద్రవ్యాణి (హవిషా) గ్రాహ్యేణ దాతవ్యేన పదార్థేన సాధకేన వా (యజన్తి) పూజయన్తి సంగమయన్తి వా(తా) తాని (తే) తవ తస్య వా (విశ్వా) సర్వాణి (పరిభూః) పరితః సర్వతో భవతీతి (అస్తు) భవతు (యజ్ఞమ్) యష్టు మర్హమ్ (గయస్ఫానః) గయానామపత్యధనగృహాణాం ఫానో వర్ధయితా. గయ ఇత్యపత్యనామసు పఠితమ్. నిఘం ౨.౨. ధననామసు నిఘం. ౨.౧౦ గృహనామసు చ నిఘం. ౩.౪. (ప్రతరణః) ప్రతరతి దుఃఖాని యేన సః (సువీరః) శోభనా వీరా యస్మిన్సః. (అవీరహా) అవీరాన్ కాతరాన్ మనుష్యాన్ హన్తి యేన సః. అత్ర కృతో బహులమితి కరణే క్విప్ (ప్రచర) విజానీహ్యనుతిష్ఠ (సోమ) సోమ విద్యాసంపాదకవిద్వన్ (దుర్యాన్) గృహాణి. దుర్యా ఇతి గృహనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨.౪. అయం శన్త్రః. శత. ౩.౩.౪.౩౦ వ్యాఖ్యాతః.॥౩౭॥

అన్వయః :-హే జగదీశ్వర! యథా విద్వాంసో యా యాని తే తవ ధామాని హవిషా యజన్తి తథా తా తాని విశ్వా సర్వాణి వయమపి యజేమైతేషాం యథా యస్తే తవ గయస్ఫానః ప్రతరణః సువీరోऽవీరహా పరిభూ ర్యజ్ఞః ప్రదోऽస్తి తథా స భవత్కృపయాऽస్మభ్యమపి సుఖకార్యస్తు. హే సోమ! విద్వన్! యథా వయమేతం యజ్ఞమనుష్ఠాయ గృహేషు ప్రచరేమ విజానీయామానుతిష్ఠేమ తథా త్వమప్యేతం దుర్యాన్ గృహ్ణీతి ప్రచర విజానీహ్యను తిష్ఠ.॥౩౭॥

భావార్థః :- అత్ర శ్లేషవాచకలుప్తోపమాలంకారౌ. యథా విద్వాంస ఈశ్వరే ప్రీతిం సంసారే యజ్ఞానుష్ఠానం కుర్వన్తి తథైవ సర్వైర్మనుష్యైరనుష్ఠేయమ్.॥౩౭॥

పదార్థము :- ఓ జగదీశ్వరా! విద్వాంసులెట్లు (యా) ఏ (తే) నీ (ధామాని) స్థానములను (హవిషా) ఇచ్చిపుచ్చుకొనదగిన పదార్థములచే (యజన్తి) సత్కారపూర్వకముగ గ్రహణమొనర్తురో అటులనే మేమును (తా) అట్టి (విశ్వా) సర్వమును గ్రహింతుముగాక! ఎట్లు (తే) ఆ యజ్ఞము విద్వాంసులగు మీయొక్క (గయాస్ఫానః) అపత్యమును, ధనములను గృహములను, అభివృద్ధిపరచునది (ప్రతరణః) దుఃఖములను తరింపజేయునది (సువీరః) ఉత్తమవీరులచే సాంగత్యమొనర్చునది (అవీరహా) పిరికివారు, దరిద్రులు, నీరత్వహీనులు, పురుషార్థరహితులునగు వారిని, శత్రువులను చంపునది మరియు (పరిభూః) సకలసుఖముల నొసగునదిగా నున్నదో అది మీ దయచే మా కొరకును అటులనే (అస్తు) అగునుగాక, లేక ఎద్దానిని విద్వాంసులు (యజంతి) యజన మొనర్చుచున్నారో (యజ్ఞమ్) అట్టి యజ్ఞమును మేమును జేయుదుముగాక! (సోమ) సోమవిద్యనుసంపాదించు ఓ విద్వాంసుడా! మే మెట్లు ఈ యజ్ఞమునొనర్చి గృహములందానంద మనుభవించుదుమో, ఎరుగుదుమో, ఇందు కర్మల నాచరించెదమో అటులనే నీవును దీనినినుష్ఠించి (దుర్యాన్) గృహములందు (ప్ర చర) సుఖమును ప్రసరింపజేయుము. ఎరుగుము. అనుష్ఠించుము.॥౩౭॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున శ్లేష వాచకలుప్తోపమాలంకారములు గలవు. ఎట్లు విద్వాంసులు పరమేశ్వరునియందు ప్రీతిని, విశ్వమునందు యజ్ఞానుష్ఠానము నొనర్చుచున్నారో అట్లే మానవు లెల్లరును అనుష్ఠించవలయును.॥౩౭॥

37. O God, just as learned persons, utilize Thy created objects by Oblations, so should we utilize all of them. Thy Yajna is the advancer of our progeny, wealth and houses, dispeller of diseases, bestower of heroes, remover of the idlers and cowards from amongst us, and giver of happiness in manifold ways. May that conduce to our benefit. O learned presons, may ye perform this yajna, and live happily in your houses!.

అస్మిన్నధ్యాయే శిల్పవిద్యా, వృష్టిపవిత్రతాసంపాదనం, విదుషాం సంగో, యజ్ఞానుష్ఠానముత్సాహాదిప్రాపణం, యుద్ధకరణం, శిల్పవిద్యాస్తుతి, ర్యజ్ఞగుణవర్ణనం, సత్యవ్రతధారణం, జలాగ్న్యోర్గుణ వర్ణనం, పునర్జన్మకథన మీశ్వర ప్రార్థనం, యజ్ఞానుష్ఠానం, మాత్రా పిత్రాదేః పుత్రాదినాఽనుకరణం, యజ్ఞవ్యాఖ్యా, దివ్యధీ ప్రాపణం, పరమేశ్వరార్చనం, సూర్య గుణ వర్ణనం. పదార్థ క్రయవిక్రయోపదేశో, మిత్రత్వ సంపాదనం, ధర్మమార్గే ప్రచార కరణం, పరమేశ్వరసూర్యగుణప్రకాశనం, చోరాదినివారణ, మీశ్వరసూర్యాదిగుణవర్ణనం, యజ్ఞఫలం, చేత్యుక్త మత ఏతదుక్తార్థానాం, తృతీయాధ్యాయార్థేన సహ సంగతి రస్తీతి వేద్యమ్.

ఈ యధ్యాయమునందు శిల్పవిద్య, వృష్టిపవిత్రతయొక్క సంపాదనము, విద్వాంసుల సాంగత్యము, యజ్ఞానుష్ఠానము, ఉత్సాహము మున్నగువాని ప్రాప్తి, యుద్ధముల నొనర్చుట, శిల్పవిద్యాస్తుతి, యజ్ఞగుణముల వర్ణన, సత్యవ్రత ధారణము, అగ్ని జలముల గుణముల వర్ణనము, పునర్జన్మ కథనము, ఈశ్వరుని ప్రార్థన, యజ్ఞానుష్ఠానము, మాతా పితా పుత్రాదుల పరస్పరానుకరణము, యజ్ఞమునుగూర్చిన వ్యాఖ్య, దివ్యబుద్ధి ప్రాప్తి,

పరమేశ్వరార్చన, సూర్యుని గుణవర్ణనము, పదార్థముల క్రయవిక్రయములను గూర్చి యుపదేశము, మిత్రత్వ పాలనము, ధర్మమార్గమును గూర్చి ప్రచారమొనర్చుట, పరమేశ్వరుడు, సూర్యుని గుణముల గూర్చి ప్రకాశము, చోరులు మున్నగు దుష్టులదమనము, ఈశ్వర సూర్యాదుల గుణవర్ణనము మరియు యజ్ఞ ఫలమును గూర్చి ఉపదేశించబడినది. కావున ఈ యధ్యాయముయొక్క అర్థమును మూడవ అధ్యాయ అర్థముతో సంబంధమును గూర్చి ఎరుగవలయును. ఉవ్వట మహీధరాదులు ఈ యధ్యాయమును గూర్చిన శబ్దార్థములను గూడ విరుద్ధముగనే వర్ణించియున్నారు.

అయమప్యధ్యాయ ఊవట మహీధరాదిభిరన్యథైవ వ్యాఖ్యాతః.

ఇతి శ్రీమత్పరి వ్రాజకాచార్యేణ శ్రీయుత మహా విదుషాం విరజానందసరస్వతీ స్వామినాం శిష్యేణ దయానందసరస్వతీ స్వామినా విరచితే సంస్కృతార్య భాషాభ్యాం విభూషితే సుప్రమాణయుక్తే యజుర్వేద భాష్యే చతుర్థోఽధ్యాయః పూర్తిమగమత్.

శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య మహర్షిదయానందసరస్వతీస్వామి విరచిత సంస్కృతార్యభాషావిభూషిత
యజుర్వేదభాష్యమునందలి నాల్గవ అధ్యాయమునకు ఆర్యావర్తమునందలి ఆంధ్రప్రదేశ్లో ఇందూరు మండ
లాంతర్గత బీబిపేట కాపురస్థులైన స్వ. లోకా లక్ష్మయ్య, వేంకమాంబార్యులద్వితీయపుత్రుడు,
శిష్యుడునునగు 'చతుర్వేద భాష్యానువాద భాస్కర' బిరుదాంకితులు, వేదగిరి ప్రథమ
పీఠాధిపతులునైన 'పం. లోకమలహరి సిద్ధాంతాచార్యుల'చే నొనర్చబడిన ఆంధ్రానువాదము;
పాలమూరు (మహబూబ్‌నగర్) జనపదమునందలి కొందుర్గు మండలాంతర్గత రావిర్యాల
గ్రామవాస్తవ్యులు స్వ. శివనీలమ్మబుగ్గారెడ్డి గార్ల పుత్రుండు, కళాప్రపూర్ణ, వేదతత్త్వ
వేత్త పండిత గోపదేవశాస్త్రి దర్శనాచార్యుల శిష్యుండు, వేదగిరి స్థాపకు
లునైన సిద్ధాంతాలంకార, విద్యాభూషణ, ఆర్షవిద్యావినోద ఆచార్య
'మల్లి కృష్ణారెడ్డి' సంపాదకత్వమున పరిష్కరింపబడిన
నాల్గవ అధ్యాయము సమాప్తము.

ఓం శాంతిః శాంతిః శాంతిః.

యజుర్వేదభాష్యము

పంచమాధ్యాయము - విషయసూచిక

ఇందులో 43 మంత్రములు, 58 ఛందస్సులు, 2458 అక్షరములు

అథ పఞ్చమాధ్యాయః

అస్మిన్నధ్యాయే త్రయశ్చత్వారింశన్మన్త్రాః సన్తీతి వేదితవ్యమ్.

ఓం విశ్వాని దేవ సవితర్దురితాని పరా సువ । యద్భద్రం తన్న ఆ సువ ॥య.30.3॥

౧౬౬. అగ్నేస్తనూరిత్యస్య గోతమ ఋషిః, విష్ణుర్దేవతా, స్వరాడ్బ్రాహ్మీ బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

అథ కిమర్థో యజ్ఞోఽనుష్ఠాతవ్య ఇత్యుపదిశ్యతే.

ఏ యే ప్రయోజనములకై యజ్ఞానుష్ఠాన మొనర్చుట యోగ్యమైయున్నదో

ఆ విషయమును గూర్చి ఈ మంత్రమునం దుపదేశించబడినది.

౧౬౬ అగ్నే స్తనూరసి విష్ణవే త్వా సోమస్య తనూరసి విష్ణవే త్వాఽతిథేరాతిథ్యమసి।
విష్ణవే త్వా శ్యేనాయ త్వా సోమభృతే విష్ణవే త్వాఽగ్నయే
త్వా రాయ స్పోషదే విష్ణవే త్వా ॥౧॥

ప.వి:-అగ్నేః, తనూః, అసి, విష్ణవే, త్వా, సోమస్య, తనూ, అసి, విష్ణవే, త్వా, అతిథేః, ఆతిథ్యమ్, అసి, విష్ణవే, త్వా, శ్యేనాయ, త్వా, సోమభృత ఇతి సోమ + భృతే, విష్ణవే, త్వా, అగ్నయే, త్వా, రాయస్పోషద + ఇతి రాయస్పోష+దే, విష్ణవే, త్వా.॥౧॥

పదార్థః:-(అగ్నేః) విద్యుత్ప్రసిద్ధరూపస్య (తనూః) శరీరవత్ (అసి) భవతి. అత్ర సర్వత్ర వ్యత్యయః (విష్ణవే) యజ్ఞానుష్ఠానాయ (త్వా) తద్ధవిః (సోమస్య) జగదుత్పన్నస్య పదార్థసమూహస్య రసస్య వా (తనూః) విస్తారకమ్ (అసి) భవతి (విష్ణవే) వ్యాపనశీలస్య వాయోశ్చ శుద్ధయే (త్వా) తాం సామగ్రీమ్ (అతిథేః) అవిద్యమానతిథేర్విదుషః (ఆతిథ్యమ్) యదతిథేర్భావః సత్కారాఖ్యం కర్మ వా (అసి) వర్తతే తత్ (విష్ణవే) వ్యాప్తిశీలాయ విజ్ఞానప్రాప్తిలక్షణాయ వా యజ్ఞాయ (త్వా) తద్యజ్ఞసాధనమ్ (శ్యేనాయ) శ్యేనవదితస్తతః సద్యో గమనాయ (త్వా) తద్గమనం కర్మ (సోమభృతే) యః సోమాన్ బిభర్తి తస్మై యజమానాయ (విష్ణవే) సర్వవిద్యాకర్మవ్యాపనస్వభావాయ (త్వా) తదుత్తమం సుఖమ్

(అగ్నయే) పావకవర్ధనాయ (త్వా) తదిన్ధనాదికం వస్తు (రాయస్పోషదే) యో రాయో విద్యాధనసమూహస్య పోషం పుష్టిం దదాతి తస్మై (విష్ణవే) సర్వసద్గుణ విద్యాకర్మవ్యాప్తయే (త్వా) తామేతాం క్రియామ్. అయం మంత్రః. శత. ౩.౪.౧.౬-౧౪. వ్యాఖ్యాతః. ॥౧॥

అన్వయః:-హే మనుష్యా! యథాఽహం యద్ధవిరగ్నేస్తనూరసి భవతి త్వా తద్విష్ణవే స్వీకరోమి. యా సోమస్య సామగ్ర్యసి భవతి త్వా తాం విష్ణవ ఉపయుంజామి. యదతిథే రాతిథ్యమసి వర్తతే త్వా తద్విష్ణవే పరిగృహ్ణామి యచ్ఛ్యేనవచ్ఛీఘ్రగమనాయ ప్రవర్తతే త్వా తదగ్న్యాదిషు ప్రక్షిపామి. యత్కర్మ విష్ణవే సోమభృతే వర్తతే త్వా తదాదదే యదగ్నయే వరీవృత్యతే త్వా తత్స్వీకరోమి. యద్రాయస్పోషదే విష్ణవే సమర్థకమస్తి త్వా తత్సంగృహ్ణామి. తథైవైతత్సర్వం యూయమపి సేవధ్వమ్. ॥౧॥

భావార్థః:-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. మనుష్యై రేతత్ఫలప్రాప్తయే త్రివిధో యజ్ఞో నిత్యమనుష్ఠేయ ఇతి. ॥౧॥

పదార్థము:-ఓ మానవులారా! మీరెల్లరును (అగ్నేః) విద్యుత్తురూప ప్రసిద్ధాగ్నికి (తనూః) శరీరతుల్యముగ ఏ హవిస్సు(అసి)కలదో (త్వా) దానిని నే నెటుల (విష్ణవే) యజ్ఞసిద్ధికై స్వీకరించుచున్నానో (సోమస్య) జగత్తునందుత్పన్నమైన పదార్థసమూహమునకు (తనూః) విస్తారపూర్వకమగు ఏ సామగ్రి (అసి) కలదో (త్వా) దానిని (విష్ణవే) ఎట్లు వాయుశుద్ధికై యుపయోగించుచున్నానో.... (అతిథే) సన్న్యాసి మున్నగు వారి (ఆతిథ్యమ్) ఆతిథ్యము, లేక అతిథుల సేవించు నే కర్మ (అసి) ఉన్నదో (త్వా) దానిని నేను (విష్ణవే) విజ్ఞానయజ్ఞమును పొందుటకై ఎట్లు గ్రహించుచున్నానో (శ్యేనాయ) డేగపక్షివలె శీఘ్రగమనమునకై ఎయ్యది (అసి) కలదో (త్వా) ఆ ద్రవ్యమును అగ్ని మున్నగువానియందెట్లు ప్రక్షేపమొనర్చుచున్నానో (విష్ణవే) సకల విద్యాకర్మవ్యాపక స్వభావముగలవాడను (సోమభృతే) సోమముల ధారణమొనర్చు యజమానునకెయ్యది సుఖమై (అసి) యున్నదో (త్వా) దాని నెట్లు గ్రహించుచున్నానో (అగ్నయే) అగ్నిని ప్రజ్వలనమొనర్చు కాష్ఠాదు లేవి గలవో (త్వా) వాని నెట్లు స్వీకరించుచున్నానో (రాయస్పోషదే) ధనముల పుష్టిపరచుటకును (విష్ణవే) ఉత్తమగుణకర్మ విద్యలను వ్యాప్తిపరచుటకును సమర్థములగు ఏ పదార్థములు గలవో (త్వా) వాని నెట్లు సమకూర్చుచున్నానో, అట్లే వానినన్నిటిని మీరును సేవించుచుండుడు. ॥౧॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. పూర్వోక్త ఫలితముల పొందుటకై మనుష్యులు ముల్విధ యజ్ఞముల సదా అనుష్ఠించవలెను. ॥౧॥

1. Oh oblation, thou art the body of fire, I accept thee for the completion of sacrifice. Thou art the material of all the created objects in the universe. I use thee for the purification of air. Thou art the source of reception of the unexpected guest. I accept thee for the acquisition of knowledge. Thou art fast in speed like the falcon, I put thee into the fire, I accept thee, the source of happiness for the learned and active worshipper. I accept thee as giver of wealth, knowledge, action and all noble qualities.

౧౬౭ అగ్నేర్జనిత్ర మిత్రస్యగోతమ ఋషిః, విష్ణుర్యజ్ఞో దేవతా, పూర్వస్యార్షీ గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః, గాయత్రే త్యుత్తరస్యార్చీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునః స యజ్ఞః కీదృశ ఇత్యుపదిశ్యతే. ఆ యజ్ఞ మెట్టుగలదను విషయ మీ మంత్రమం దుపదేశించబడుచున్నది.

౧౬౭ అగ్నే ర్జనిత్రమసి వృషణౌ స్థ ఉర్వశ్య స్యాయురసి పురూరవా అసి। గాయత్రేణ త్వా ఛన్దసా మన్థామి త్రైష్టుభేన త్వా ఛన్దసా మన్థామి జాగతేన త్వా ఛన్దసా మన్థామి ॥౨॥

ప.విః- అగ్నేః, జనిత్రమ్, అసి, వృషణౌ, స్థః, ఉర్వశీ, అసి, ఆయుః, అసి, పురూరవాః, అసి, గాయత్రేణ, త్వా, ఛన్దసా, మన్థామి, త్రైష్టుభేన, త్వా, ఛన్దసా, మన్థామి, జాగతేన, త్వా, ఛన్దసా, మన్థామి.॥౨॥

పదార్థః :-(అగ్నేః) ఆగ్నేయాస్త్రాదేః సిద్ధికరస్య పావకస్య (జనిత్రమ్) జనకం హవిః (అసి) భవతి. అత్ర సర్వత్ర వ్యత్యయః (వృషణౌ) వర్షయితారౌ (స్థః) భవతః (ఉర్వశీ) యయోరూణి బహూని సుఖాన్యశ్నువతే సా యజ్ఞక్రియా. ఉర్వశీతి పదనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౫.౫. ఉర్వితి బహు నామసు పఠితమ్. నిఘం. ౩.౧. తస్మిన్నుపపదే అశూఙ్ ధాతోః సంపదాదిభ్యః క్విప్. తతః శార్ఙ్గరవాద్యన్తర్గతత్వాన్ జీన్ (అసి) భవతి (ఆయుః) ఏతి జీవనం యేన తత్ (అసి) వర్తతే (పురూరవాః) పురూణి బహూని శాస్త్రాణ్యుపదిశతి యేనాధ్యయనాధ్యాపనేన యజ్ఞేన సః. పురూరవా ఇతి పదనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౫.౪. పురూరవాః ఉ. ౪.౨౩౯. అయమనేన పురూపపదాద్ రు ధాతో రసి ప్రత్యయాన్తేన నిపాతితః (అసి) భవతి (గాయత్రేణ) గాయత్రీ ప్రగాథోఽస్య తేన (త్వా) తమగ్నిమ్ (ఛన్దసా) ఛన్దాంస్యానన్దన్తి యేన తేన (మన్థామి) విలోడనాదిక్రియయా నిష్పాదయామి (త్రైష్టుభేన) త్రిష్టుప్ ప్రగాథోఽస్య తేన (త్వా) తం సోమాద్యోషధీ సమూహమ్ (ఛన్దసా) సుఖకారకేణ (మన్థామి) (జాగతేన) జగతీ ప్రగాథోఽస్య తేన (త్వా) తం సామగ్రీసమూహం శత్రుదుఃఖసమూహం వా (ఛన్దసా) సుఖసంపాదకేన (మన్థామి) విలోడ్య నివారయామి. అయం మంత్రః. శత. ౩.౪.౨౦-౨౩. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨॥

అన్వయః :-హే మనుష్యా! యథాఽహం యదగ్నేర్జనిత్రమసి భవతి యౌ వృషణౌ స్థో భవతో యా ఉర్వశ్యసి భవతి యః పురూరవాః అసి భవతి త్వా తం గాయత్రేణ ఛన్దసా మన్థామి. త్వా తం త్రైష్టుభేన ఛన్దసా మన్థామి త్వా తం జాగతేన ఛన్దసా మన్థామి తథైవ యూయమప్యేతత్సర్వమనుష్ఠాయైతాని నిష్పాదయత.॥౨॥

భావార్థః:-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. సర్వైర్మనుష్యైరేవం రీత్యోక్తేన యజ్ఞేన పరోపకారకరణం సంపాదనీయమ్. ॥౨॥

పదార్థము :-ఓ మానవులారా! (అగ్నేః) ఆగ్నేయాస్త్రాదుల సిద్ధింపజేయు అగ్నిని (జనిత్రమ్) ఉత్పన్నమొనర్చు ఏ హవిస్సు (అసి) ఉన్నదో (వృషణౌ) వర్షింపజేయు సూర్యవాయువులు ఏవి (స్థః) కలవో (ఊర్వశీ) ఏది సంపూర్ణసుఖముల లభింపజేయు క్రియయై (అసి) ఉన్నదో (ఆయుః) ఏది జీవనమై (అసి) ఉన్నదో (త్వా) ఆ యగ్నిని (గాయత్రేణ) గాయత్రితోను (ఛన్దసా) ఆనందకారకమగు స్వచ్ఛందక్రియతోను నే నెటుల (మన్థామి) మథించు [చిలుకు] చున్నానో (త్వా) అట్టి సోమము మున్నగు ఓషధులను (త్రైష్టుభేన) త్రిష్టుప్పు (ఛన్దసా) ఛందస్సుతో (మన్థామి) మథించుచున్నానో (త్వా) ఆ శత్రువులను [దుఃఖసమూహమును] (జాగతేన ఛన్దసా) జగతీఛందస్సుతో (మన్థామి) తాడనముద్వార ఎట్లు తొలగించుచున్నానో అట్లే మీరును యొనర్చి వీనిని సాధించుడు. ॥౨॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. ఈ విధిననుసరించి ప్రతిపాదించబడిన, సేవించబడిన యజ్ఞముద్వారా ఇతర మానవులకు ఉపకారమొనర్చుచుండుట సర్వజనులకు తగి యున్నది.॥౨॥

2. O Yajna, thou art the creator of fire. Ye (sun and air) are the cause of rain. Thou art the source of manifold comforts, the giver of life, and the instrument for preaching the shastras!.

O fire I kindle thee with the verses in Gayatri metre, with the verses in Trishtup metre, and with the verses in Jagati metre!

౧౬౮ భవతన్న ఇత్యస్య గోతమ ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా, ఆర్షీపంక్తిశ్ఛన్దః, పంచమః స్వరః.

యజమాన యజ్ఞ సంపాదకౌ కీదృశౌ భవేతామిత్యుపదిశ్యతే.

యజమానుడు, యజ్ఞమును సాధించు విద్వాంసుడెట్లుండవలెనను విషయ మీమంత్రమందుపదేశింపబడినది.

౧౬౮ భవతన్నః సమనసౌ సచేతసావరేపసౌ। మా యజ్ఞꣳ

హిꣳసిష్టం మా యజ్ఞపతిం జాతవేదసౌ శివౌ భవతమద్య నః॥౩॥

ప. వి:- భవతమ్, నః, సమనసావితి స+మనసౌ, సచేతసావితి స+ చేతసౌ, అరేపసా విత్యరేపసౌ, మా, యజ్ఞమ్, హిఀసిష్టమ్, మా, యజ్ఞపతిమితి యజ్ఞ+పతిమ్, జాతవే దసావితి జాత+వేదసౌ, శివౌ, భవతమ్, అద్య, నః. ॥3॥

పదార్థః-(భవతమ్) స్యాతమ్ (నః) అస్మభ్యమ్ (సమనసౌ) సమానం మనో విజ్ఞానం యయోస్తౌ (సచేతసౌ) సమానం చేతసం జ్ఞానం సంజ్ఞాపనం యయోస్తౌ (అరేపసౌ) అవిద్యమానం రేపో వ్యక్తం ప్రాకృతం వచనం యయోరధ్యేత్రధ్యాపకయోస్తౌ (మా) నిషేధార్థే (యజ్ఞమ్) అధ్యయనాధ్యాపనాఖ్యం కర్మ (హింసిష్టమ్) హింస్యాతామ్ (మా) నిషేధార్థే (యజ్ఞపతిమ్) ఏతద్యజ్ఞపాలయితారమ్ (జాతవేదసౌ) జాతం వేదో విద్యా యయోస్తౌ (శివౌ) మంగలకారిణౌ (భవతమ్) భవేతమ్ (అద్య) అస్మిన్ దినే (నః) అస్మభ్యమ్. అయం మంత్రః. శత. 3.8.1. 28. వ్యాఖ్యాతః. ॥3॥

అన్వయః-యావరేపసౌ సమనసౌ సచేతసౌ జాతవేదసావధ్యేత్రధ్యాపకౌ నోఽస్మభ్యము పదేష్టారౌ భవతం స్యాతాం తౌ యజ్ఞం యజ్ఞపతిం చ మా హింసిష్టం మా హింస్యాతామ్. ఏతావద్య నోఽస్మభ్యమ్ శివౌ మంగలకారిణౌ భవతం స్యాతామ్.॥3॥

భావార్థః-మనుష్యైర్నైవ కదాచిత్ విద్యాప్రచారాయాధ్యయనమధ్యాపనం చ త్యక్తవ్యం మంగలాచరణం చాస్య సర్వోత్కృష్టత్వాత్. ॥3॥

పదార్థము:-(అరేపసౌ) ప్రాకృతమానవులు వాడుకొను భాషావచనముల నుపయోగించనివారు [ప్రాకృత వచనములను ప్రయోగించని అధ్యేత, అధ్యాపకులు అనగా గురు శిష్యులు] ను (సమనసౌ) తుల్య [సమాన] విజ్ఞానయుక్తులును (సచేతసౌ) తుల్యజ్ఞాన సంజ్ఞాపనయుక్తులు [తెలియపరచువారు] ను (జాతవేదసౌ) వేదములను, ఉపవేదములను సాధించి చదువుచు, చదివించుచున్నారును నగు ఏ విద్వాంసులు (నః) మాకు ఉపదేశించువారు (భవతమ్) అగుదురో వారిరువురును (యజ్ఞమ్) అధ్యయన, అధ్యాపనరూప యజ్ఞమును (యజ్ఞపతిమ్) విద్యాప్రదమగు యజ్ఞమును పాలించు యజమానుని (మా హింసిష్టమ్) పీడించకుందురుగాక! అట్టి మీ రిరువురును (అద్య) నేడు (నః) మాకు (శివౌ) మంగళప్రదులు (భవతమ్) అగుదురుగాక! ॥3॥

భావార్థము :-మానవులు విద్యాప్రచారమునకై అధ్యయనాధ్యాపనములను, మంగళాచరణమును ఎన్నడును త్యజించరాదు. ఏలయన ఇదియే సర్వోత్తమ, సర్వశ్రేష్ఠకర్మయై యున్నది.॥3॥

3. O teacher and disciple, be ye for us of the same one thought, free from sin, and conversant with the knowledge of the Vedas. Harm not the sacrifice, harm not the sacrifice's lord, the worshipper. Be kind to us this day!

౧౮. అగ్నావగ్నిరిత్యస్య గోతమ ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, ఆర్షీత్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

అత్ర మహీధరేణ విరాడిత్యశుద్ధం వ్యాఖ్యాతమ్.

విద్యుద్విద్వదగ్నీ కీదృశావిత్యుపదిశ్యతే.

విద్యుత్తు, విద్వాంసుడు, అగ్ని ఎట్లుగలదను విషయ మిందుపదేశించెను.

౧౮ అగ్నావగ్నిశ్చరతి ప్రవిష్ట ఋషీణాం పుత్రో ఽ అభిశస్తి పావా। స నః స్యోనః సుయజా యజేహ దేవేభ్యో హవ్యꣳ సదమప్రయుచ్ఛన్ త్స్వాహా॥౪॥

ప. విః– అగ్నౌ, అగ్నిః, చరతి, ప్రవిష్ట ఇతి ప్ర+విష్టః, ఋషీణామ్, పుత్రః. అభిశస్తి పావేత్యభిశస్తి+పావా, సః, నః, స్యోనః, సుయజేతి సు+యజా, యజ, ఇహ, దేవేభ్యః, హవ్యమ్, సదమ్, అప్రయుచ్ఛన్నిత్యప్ర+యుచ్ఛన్, స్వాహా॥౪॥

పదార్థః:-(అగ్నౌ) విద్యుతి (అగ్నిః) విద్వాన్మనుష్యః (చరతి) గచ్ఛతి (ప్రవిష్టః) ప్రవేశం కుర్వాణః సన్. (ఋషీణామ్) వేదార్థవిదామ్ (పుత్రః) సుశిక్షితో ఽ ధ్యాపితః (అభిశస్తిపావా) యో ఽ భిశస్తే రాభిముఖ్యాద్ధింసమానాత్పాతి రక్షతి (సః) విద్వాన్ (నః) అస్మభ్యమ్ (స్యోనః) సుఖకారీ (సుయజా) సుష్ఠు యజన్తి యస్మిన్ యజ్ఞే తేన (యజ) సంగమయతు (ఇహ) జగతి (దేవేభ్యః) విద్వద్భ్యో దివ్యగుణేభ్యో వా (హవ్యమ్) దాతుం గ్రహీతుం యోగ్యం పదార్థమ్ (సదమ్) సద్యతే విజ్ఞాయతే ప్రాప్యతే యస్తమ్ (అప్రయుచ్ఛన్) అప్రవివాసయన్ (స్వాహా) సుహుతం హవిరన్నమ్. అయం మన్త్రః. శత, ౩.౪.౧.౨౫. వ్యాఖ్యాతః.॥౪॥

అన్వయః:-యో ఽ భిశస్తిపావా ఽ గ్నౌప్రవిష్ట ఋషీణాం పుత్రః స్యోనః సుయజా అగ్నిర్విద్వానప్రయుచ్ఛంశ్చరతి యో ఽ స్మభ్యమిహ దేవేభ్యో హవ్యం సదం స్వాహా సుహుతం హవిరన్నాదికం ప్రయచ్ఛతి ప్రాపయతి తం వయం సంగచ్ఛేమహి.॥౪॥

భావార్థః :-మనుష్యై రిహ యో ఽ గ్నిః కిల కార్యకారణభేదేన ద్విధా ఽ స్తి తత్ర కార్యరూపేణ సూర్యాదావగ్నౌ కారణరూపా విద్యుత్ సర్వభూతద్రవ్యేషు ప్రవిష్టా సతీ వర్తతే తస్యాం చ విజ్ఞానేన ప్రవిశ్యైతే సమ్యక్ సంప్రయోజ్య కార్యోపయోగః కర్తవ్యః.॥౪॥

పదార్థము :-(అభిశస్తిపావా) హింసించువారలను సకలవిధముల రక్షించువాడును (అగ్నౌ) విద్యుత్తు, అగ్ని విద్యలందు (ప్రవిష్టః) ప్రవేశముగల [ప్రవేశింపజేయు] వాడును (ఋషీణామ్) వేదములు మున్నగు శాస్త్రముల శబ్దార్థ సంబంధములను చక్కగా తెలియజేయువారివద్ద చదువుటచే (పుత్రః) పుత్రుడు [చదివించబడిన వాడు]ను (స్యోనః) సకల సుఖములనిచ్చువాడును (సుయజా) విద్యలను చక్కగా [యజ్ఞములద్వారా] ప్రత్యక్షపరచుకొనువాడును (అగ్నిః) ప్రకాశాత్మయు (అప్రయుచ్ఛన్) ప్రమాదరహితుడునై ఏ యధ్యాపక విద్వాంసుడు (చరతి) చరించుచున్నాడో, ఎవడు (నః) మాకు (ఇహ) ఈ లోకమునందు (దేవేభ్యః) విద్వాంసులద్వారా, లేక దివ్యగుణములద్వారా (హవ్యమ్) ఇచ్చిపుచ్చుకొనదగు పదార్థములను (సదమ్) జ్ఞానమును మరియు (స్వాహా) హవనమొనర్చదగు ఉత్తమ అన్నాదులను ప్రాప్తింపజేయుచున్నాడో (సః) అట్టివాడవగు నీవు (యజ) సర్వవిద్యలను లభింపజేయుము.॥౪॥

భావార్థము :-ఏ యగ్ని కార్యకారణ భేదములందు కార్యరూపమున సూర్యుడు మొదలగు వానియందును, కారణరూపమున విద్యుదగ్నియై మూర్తిమంతములగు సకల ద్రవ్యములందును రెండువిధముల విభక్తమై ప్రవేశించియున్నదో దాని నీ లోకమున విజ్ఞానవిద్యచే ప్రయోగమొనర్చి, కార్యములందుపయోగించుట మానవుల కర్తవ్యమై యున్నది. ॥౪॥

4. The learned disciple of the experts in Vedic lore, the protector against violence, the master of the science of electricity, the giver of pleasure, the expositor of the different branches of knowledge, and the enemy of indolence, enjoys life happily. He, endowed with noble qualities, grants us in this world knowledge and provisions for performing Havan. Let us go to such a man.

౧౭౦ ఆపతయేత్వేత్యస్య గోతమ ఋషిః, విద్యుద్దేవతా, పూర్వస్యార్చ్యుష్ణిక్ ఛన్దః, ఋషభః, స్వరః,

అనాధృష్టమిత్యగ్రస్య భురిగార్షీపంక్తిశ్ఛన్దః, పంచమః స్వరః.

మనుష్యైః కిమర్థః పరమాత్మా ప్రార్థనీయః సా విద్యుచ్చ స్వీకార్యేత్యుపదిశ్యతే.

మానవులు ఏప్రయోజనముకొరకు పరమాత్మను ప్రార్థించవలెనో, విద్యుత్తును స్వీకరించవలెనో

అను విషయ మీ మంత్రమునం దుపదేశించబడుచున్నది.

౧౭౦ ఆపతయే త్వా పరిపతయే గృహ్ణామి తనూనప్త్రే శాక్వరాయ శక్వన ఓజిష్ఠాయ। అనాధృష్టమస్యనాధృష్యం దేవానామోజో ఽనభిశస్త్యభిశస్తి పా ఽ అనభి శస్తేన్యమంజసా సత్యముపగేషగ్ స్వితే మా ధాః॥౫॥

ప. విః- ఆపతయ ఇత్యా+పతయే, త్వా, పరిపతయ ఇతి పరి+పతయే, గృహ్ణామి, తనూనప్త్ర ఇతి తనూ+నప్త్రే, శాక్వరాయ, శక్వనే, ఓజిష్ఠాయ, అనాధృష్టమ్, అసి, అనాధృష్యమ్, దేవానామ్, ఓజః, అనభిశస్తీత్యనభి+శస్తి, అభిశస్తిపా ఇత్యభిశస్తి+పాః, అనభిశస్తేన్యమిత్యనభి+శస్తేన్యమ్, అంజసా, సత్యమ్, ఉప, గేషమ్, స్వితఽ ఇతి సు+ఇతే, మా, ధాః.॥౫॥

పదార్థః :-(ఆపతయే) సమన్తాత్పతిః పాలకో యస్మిం స్తస్మై (త్వా) పరమేశ్వరం విద్యుతం వా (పరిపతయే) పరితః సర్వతః పతయో యస్మిం స్తస్మై (గృహ్ణామి) స్వీకరోమి (తనూనప్త్రే) తనూర్దేహాన్ నయంతి ప్రాప్నువంతి యేన తస్మై (శాక్వరాయ) శక్తిజననాయ (శక్వనే) శక్తిమద్వీరసైన్యప్రాప్తయే (ఓజిష్ఠాయ) అతిశయేనౌజో విద్యతే యస్మిన్విద్యావ్యవహారే తస్మై (అనాధృష్టమ్) యన్న ధృష్యతే తేజస్తమ్. (అసి) అస్తి. (అనాధృష్యమ్) న కేనాఽపి ధర్షితుం యోగ్యమ్ (దేవానామ్) విదుషాం పృథివ్యాదీనాం మధ్యే వా (ఓజః) పరాక్రమకారి (అనభిశస్తి) యన్నాభిశస్యతేఽభి హింస్యతే తత్ (అభిశస్తిపాః) యోఽభిశస్తేర్హింసనాత్పాతి రక్షతి. (అనభిశస్తేన్యమ్) యదనభిశస్తేఽవిద్యమానహింసనే నయతి తత్ (అంజసా) వ్యక్తేన శత్రూణాం మ్లేచ్ఛనేన కాంత్యా జ్ఞాపనేన వా (సత్యమ్) యథార్థమ్ (ఉప) సామీప్యే. (గేషమ్) ప్రాప్నుయామ్ (స్వితే) సుష్ఠు ఇయతే ప్రాప్యతే యేన వ్యవహారేణ తస్మిన్. ఇదం పదమవైయాకరణేన మహీధరేణ లేట్ లకారస్య రూపమిత్యశుద్ధం వ్యాఖ్యాతమ్ (మా) మామ్.(ధాః) ధేహి దధాతి వా. అత్ర లడర్థే లుఙ్డభావశ్చ. అయం మంత్రః. శత. ౩.౪.౨. ౧౦-౧౪ వ్యాఖ్యాతః.॥౫॥

అన్వయః :-అహం హే జగదీశ్వర! యతస్త్వమభిశస్తిపా అసి తస్మాత్త్వా త్వామాపతయే పరిపతయే శాక్వరాయ శక్వన ఓజిష్ఠాయ తనూ నప్త్రే గృహ్ణామి త్వం కృపయా మా మాం యద్దేవానాం విదుషాం వాఽనాధృష్టమనాధృష్య మనభిశస్త్యనభిశస్తేన్యమోజః సత్యమస్తి తత్ పరిగ్రాహయ స్వితే ధా యతోఽఞ్జసా సత్యముపగేషం ప్రాప్నుయామిత్యేకః.

అహం యదనాధృష్టమనాధృష్యమనభిశస్త్యభిశస్తేన్యం దేవానాం సత్యమోజో వైద్యుతం తేజోరూపాఽభిశస్తిపా విద్యుత్ యా మా మాం స్వితే ధా దధాతి త్వా యామోజిష్ఠాయా పతయే పరిపతయే తనూనప్త్రే శాక్వరాయ శక్వనే గృహ్ణామి యత స్తత్ప్రత్యరూపం కారణముపగేషం విజానీయామితి ద్వితీయః. ॥౫॥

భావార్థః:-అత్ర శ్లేషాలంకారః. న హి మనుష్యాణాం పరమాత్మవిజ్ఞానేన వినా సత్యం సుఖం న విద్యుదాది విద్యాక్రియాకౌశలైర్వినా సర్వం సాంసారికం సుఖం చ భవితుమర్హతి తస్మాదేతత్సర్వం ప్రయత్నేన కర్తవ్యమితి.॥౫॥

పదార్థము:- ఓ పరమాత్మా! నీవు హింసాత్మక కర్మలనుండి దూరముగ నుండువాడవు, ఉంచువాడవు. కావున నేను (త్వా) నిన్ను (ఆ పతయే) సకల విధముల స్వామివగుటకును (పరిపతయే) సర్వదిశలనుండి రక్షణమునకు (శాక్వరాయ) సర్వసామర్థ్యములప్రాప్తికిని (శక్వనే) శూరవీరులతో గూడిన శక్తివంతమగు సైన్యములను పొందుటకు (ఓజిష్ఠాయ) సర్వోత్కృష్ట ఓజోవంత విద్యాప్రాప్తికొరకును మరియు (తనూనప్త్రే) ఉత్తమ శరీరములు లభించు విధానముకొరకును (గృహ్ణామి) గ్రహించుచున్నాను. నీవు దయతో (దేవానామ్) విద్వాంసుల మరియు (అనాధృష్టమ్) ఎవ్వరిచేతను తిరస్కరింపబడనిదియు (అనాధృష్యమ్) ఎవ్వరిచేతను అవమానింపబడరానిదియును (అనభిశస్తి) ఎవ్వరితోను హింసించ బడదగనిదియును (అభిశస్తేన్యమ్) అహింసారూప ధర్మమును ప్రాప్తింపజేయునదియు (సత్యమ్) అవినాశియునగు (ఓజః) తేజస్సును గ్రహింపజేసి (స్వితే) సమస్తసుఖములు ఉత్తమముగాలభించు వ్యవహారములందు (మా) నన్ను (ధాః) స్థిరపరచును. దానివలన (సత్యమ్) సకల సద్వ్యవహారములను (ఉపగేషమ్) గుర్తించి చేయగలుగుదునుగాక! **[ఇది ప్రథమార్థము].**॥౫॥

(అనాధృష్టమ్) తొలగింపబడజాలనిదియు (అనాధృష్యమ్) నష్టపరచదగనిదియు (అనభిశస్తి) హింసించదగనిదియు (అనభిశస్తేన్యమ్) హింసారహితమగు ధర్మమును లభింపజేయునదియు (దేవానామ్) విద్వాంసుల,లేక పృథివ్యాదులమధ్య(సత్యమ్) కారణరూపముగ నిత్యమును (ఓజః) పరాక్రమస్వరూపమును నగు (అభిషస్తిపాః) హింసనుండి రక్షించుటకు నిమిత్తమగు ఏ విద్యుత్తు (అసి) కలదో, ఏది (మా) నన్ను (స్వితే) ప్రాప్తించుకొనదగిన ఉత్తమవ్యవహారమునందు (ధాః) ధారణమొనర్చుచున్నదో (త్వా) అట్టి దానిని నేను (అంజసా) సహజముగా (ఓజిష్ఠాయ) అత్యంత తేజశ్శాలినగుటకై (ఆ పతయే) చక్కగా పాలించగల వ్యవహారప్రాప్తికై (పరి పతయే) సర్వవిధముల పాలించువారుగల క్రియకై (తనూనప్త్రే) ఉత్తమ శరీరములు లభించగల క్రియకై (శాక్వరాయ) శక్తినుత్పన్నమొనర్చుటకై (శక్వనే) శక్తివంతమగు వీరసైన్యమును పొందుటకై (గృహ్ణామి) గ్రహించుచున్నాను. ఇట్లు సత్యమును, కారణరూపములునగు ఆ పదార్థములను (ఉపగేషమ్) ఎరుగగలుగుదునుగాక! **[ఇది ద్వితీయార్థము].**॥౫॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున శ్లేషాలంకారమున్నది. పరమేశ్వరుని విజ్ఞానములేనిదే మానవులకు సత్యసుఖము లభించజాలదు. అట్లే విద్యుత్తు మున్నగుక్రియల కుశలత్వము లేకున్న సమస్త సాంసారిక సుఖములు లభింపజాలవు. కావున నీ కార్యము పురుషార్థముచే సాధించవలెను.॥౫॥

5. O God, Thou art my Protector against violence. I take Thee as my Sovereign Lord, as the Guardian in all directions, as the Giver of sound body, as the Embodiment of strength, and the Securer of valiant soldiers!

Through God's grace, may I easily attain he truth and invincible, irresistible, inviolate and invulnerable strength of the learned. Set me O God on the path of virtue.

౧౭౧.అగ్నే వ్రతపా ఇత్యస్య గోతమ ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, విరాడ్‌బ్రాహ్మీపంక్తిశ్ఛన్దః, పంచమః స్వరః.
పునస్తే కీదృశావిత్యుపదిశ్యతే.
ఆ పరమాత్మ, విద్యుత్తు ఎట్టివను విషయ మీ మంత్రమునందుపదేశించెను.

౧౭౧ అగ్నే వ్రతపాస్త్వే వ్రతపా యా తవ తనూరియꣳ సా మయి యో
మమ తనూరేషా సా త్వయి। సహ నౌ వ్రతపతే వ్రతాన్యను మే
దీక్షాన్దీక్షాపతి ర్మన్యతామను తపస్తపస్పతిః ।౬॥

ప.విః-అగ్నే, వ్రతపా ఇతి వ్రత+పాః, త్వే ఉ ఇతి త్వే, వ్రతపా ఇతి వ్రత+పాః, యా, తవ, తనూః, ఇయమ్, సా, మయి, యో ఉ ఇతి యో, మమ, తనూః, ఏషా, త్వయి, సహ, నౌ, వ్రతపత ఇతి వ్రత+పతే, వ్రతాని, అను, మే, దీక్షామ్, దీక్షాపతిరితి దీక్షా+పతిః, మన్యతామ్, అను, తపః, తపస్పతిరితి తపః+పతిః.।౬॥

పదార్థః:-(అగ్నే) విజ్ఞానస్వరూప పరబ్రహ్మన్! విద్యుద్వా (వ్రతపాః) వ్రతాని సత్యభాషణాదీని పాతి యస్మాద్యయా వా (త్వే) త్వయి తస్యాం వా (వ్రతపాః) వ్రతాని సుశీలాదీని పాతి యేన యయా వా (యా) వక్ష్యమాణా (తవ) భవత స్తస్యా వా (తనూః) విస్తృతా వ్యాప్తిః (ఇయమ్) ప్రత్యక్షా (సా) ప్రతిపాదిత పూర్వా మయి మమ మధ్యే (యో) యా. అత్ర మహీధరేణ యా ఇత్యశుద్ధం వ్యాఖ్యాతమ్ (మమ) (తనూః) విస్తృతం శరీరం (ఏషా) ప్రత్యక్షా (సా) ఉక్తపూర్వా (త్వయి) జగదీశ్వరే తస్యాం వా. (సహ) పరస్పరమ్ (నౌ) ఆవామావయోర్వా (వ్రతపతే) వ్రతానాం వేదాదివిద్యానాం పాలయితః పాలననిమిత్తా వా (వ్రతాని) బ్రహ్మచర్యాదీని (అను) పశ్చాదర్థే (మే) మమ (దీక్షామ్) వ్రతాదేశమ్ (దీక్షాపతిః) వ్రతాదేశానాముపదేశపాలకః, రక్షణనిమిత్తా వా. (మన్యతామ్) స్వీకరోతు స్వీకారయతి వా. (అను) అనుకూల్యే (తపః) జితేన్ద్రియత్వాది పురస్సరం ధర్మానుష్ఠానమ్. (తపస్పతిః) తపసః పాలయితా. అయం మంత్రః. శత. 3.4.3.6. వ్యాఖ్యాతః.।౬॥

అన్వయః:-హే (అగ్నే) పరమాత్మన్! (వ్రతపతే) సత్యధర్మాచరణాది నియమపాలన కారయితర్వా విద్యున్నిమిత్తం వా యో భవాన్ సా వాఽస్తి త్వే త్వయి తస్యాం వాఽహం వ్రతపా

అస్మి, యేయం తవ తస్యా వా తనూరస్తి సా మయి వర్తతే. యో య్యైషా మమ తనూరస్తి సా త్వయి తస్యాం వా వర్తతే, యాని తవాస్యా వాస్యా వా వ్రతాని తాని మయి సన్తు, యాని చ మమోత్తమాని వ్రతాని సన్తి తాని త్వయి తస్యాం వా వర్తన్తామ్, యో భవానియం వా తపస్పతిరస్తి స సా వా మే మహ్యం తపోఽనుమన్యతామను జ్ఞాపయతు జ్ఞాపయతి వా, యో భవానియం వా దీక్షాపతిః స సా మే మహ్యం దీక్షామనుమన్యతా మనుజ్ఞాపయ త్వనుజ్ఞాపయతి, నైవం హే అధ్యాపక! త్వమహం చైతౌ విదిత్వా పరస్పరం ధార్మికౌ విద్వాంసౌ భవేవ యతో నావావయోర్విద్యావృద్ధిః సతతం భవేత్. ।౬॥

భావార్థః :-అత్ర శ్లేషాలంకారః. మనుష్యైః పరస్పరం ప్రేమ్ణోపకారబుద్ధ్యా పరమేశ్వరే విద్యుతి వా స్వస్యాన్యేషాం చ పురుషార్థేన, వ్యాప్యవ్యాపకసంబంధవిద్యాం జ్ఞాత్వా, ధర్మానుష్ఠానే సతతం ప్రవర్తితవ్యమ్.।౬॥

పదార్థము :-(అగ్నే వ్రతపతే) ఓ జగదీశ్వరా! నీవును విద్యుత్తును, సత్యధర్మను మున్నగు నియమములను (వ్రతపాః) పాలించువారలు కావున (త్వే) అట్టి నీయందును, విద్యుత్తు విషయముననను (వ్రతపాః) పూర్వోక్త వ్రతములనుపాలించు క్రియాశీలుడ నగుచున్నాను (తవ) నీయొక్కయు, ఆ విద్యుత్తుయొక్కయు (యా ఇయమ్ తనూః) విస్తృతవ్యాప్తియందున్న (సా) అది (మయి) నాయందు (యో ఏషా) ఏ యీ (మమ తనూః) నా శరీరమున గలదో (సా) అది (త్వయి) నీయందును, దానియందును నున్నది (వ్రతాని) [నీయందుగల బ్రహ్మచర్యాది] ఉత్తమవ్రతములు [నాయందు నుండునుగాక!] మరియు (మే) నాయందు [ఏ యుత్తమవ్రతములు గలవో అవి] (త్వయి) నీలో నున్నవి. నీవును, అదియు (తపస్పతిః) జితేంద్రియత్వము మున్నగు ధర్మానుష్ఠానములను పాలించుటకు నిమిత్తములై యున్నవి. [అట్టినీవు మరియు నది] (మే) నాకు (తపః) పూర్వోక్త తపమును (అనుమన్యతామ్) తెలియపరచుచున్నవి. (దీక్షాపతిః) నీవును అదియును వ్రతోపదేశముల రక్షించువారు. కావున నీవు (మే) నాకు (దీక్షాః) వ్రతోపదేశమును (అనుమన్యతామ్) ఆజ్ఞాపించుము. (నౌ) కావుననే ఓ శిక్షకా! అధ్యాపకుడవగు నీవు మరియు నేను మనమిరువురము ఈ యుభయములనెరిగి ప్రేమతో మెలగుచు విద్వాంసులము, ధార్మికులము నగుదుముగాక! ఇరువురి విద్య నిరంతరము అభివృద్ధి యగుచుండును గాక! ।౬॥

భావార్థము:-ఈ మంత్రమున శ్లేషాలంకారము గలదు. పరస్పర ప్రీతితోను, అన్యోన్య ఉపకారబుద్ధితోను, పరమాత్మ మరియు విద్యుత్తు విజ్ఞానమును పొందియు పొందింపజేసియు, ధర్మానుష్ఠానమొనర్చుచు పురుషార్థమునందు సదా మానవులు ప్రవృత్తులు గావలయును. ।౬॥

6. O God, Thou art the Guardian of religious vows. May I be competent to fulfil my vows under Thy guidance. May Thy vast power rule over me, and may my power remain under Thee. O Protector of the Vedas, may our pledge of continence be fulfilled in toto. May the Lord of Consecration, persuade me for initiation. May the Lord of penance induce me to take a vow of austerity.

౧౭౨. అంశురిత్యస్య గోతమ ఋషిః, సోమో దేవతా ఆద్యస్యార్షీబృహతీఛన్దః మధ్యమః స్వరః, ఆప్యాయేత్యస్తస్యార్షీజగతీ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

పునస్తే కీదృశా విద్వాం శ్చేత్యుపదిశ్యతే. మరల నా ఈశ్వరుడు, విద్యుత్తు విద్వాంసు లెట్లుండవలె నను విషయ మీ మంత్రమునం దుపదేశించబడుచున్నది.

౧౭౨ అంశురంశుష్టే దేవ సోమాప్యాయతా మిన్ద్రాయై కధనవిదే।
ఆ తుభ్యమిన్ద్రఃప్యాయతామా త్వమిన్ద్రాయ ప్యాయస్వ।
ఆప్యాయయాస్మా న్త్సఖీన్ త్సన్యా మేధయా స్వస్తి తే దేవ
సోమ సుత్యామశీయ। ఏష్టా రాయః ప్రేషే భగాయ ఋ
ఋతమృతవాదిభ్యో నమో ద్యావాపృథివీభ్యామ్॥౭॥

ప.విః- అంశురంశురిత్యంశుః+అంశుః, తే, దేవ, సోమ, ఆ, ప్యాయతామ్, ఇన్ద్రాయ, ఏకధనవిద ఇత్యేకధన+విదే, ఆ, తుభ్యమ్, ఇన్ద్రః, ప్యాయతామ్, ఆ, త్వమ్, ఇన్ద్రాయ, ప్యాయస్వ, ఆ, ప్యాయయ, అస్మాన్‌సఖీన్, సన్యా, మేధయా, స్వస్తి, తే, దేవ, సోమ, సుత్యామ్, అశీయ, ఏష్టా ఇత్యా+ఇష్టాః, రాయః, ప్ర, ఇషే, భగాయ, ఋతమ్, ఋతవాదిభ్య ఇత్యృతవాది+భ్యః, నమః, ద్యావాపృథివీభ్యామ్. ॥౭॥

పదార్థః:-(అంశురంశుః) అవయవో ఽవయవః. అత్రాశూజ్ వ్యాప్తౌ సంఘాతే భోజనే చేత్యస్మా ద్బాహులకాదౌణాదిక ఉ ప్రత్యయో నువమాగమశ్చ (తే) తవ తస్యా వా (దేవ) దివ్యగుణైః సంపన్నేశ్వర విద్యుద్విద్వన్ వా (సోమ) సకల పదార్థానాం జనక! ప్రకాశికే! వా (ఆ) సమన్తాత్ (ప్యాయతామ్) వర్ధయతామ్. అత్రాన్తర్గతో ణ్యర్థః (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యయుక్తాయ (ఏకధనవిదే) య ఏకేన ధర్మేణ విజ్ఞానేన వా ధనం విన్దతి తస్మై (ఆ)

అభితః (తుభ్యమ్) అధ్యాపకాయ మహ్యమధ్యే త్రే వా (ఇన్ద్రః) పరమాత్మా, విద్యుద్ వా (ప్యాయంతామ్) (ఆ) సర్వతః (ఇన్ద్రాయ) దుఃఖవిదారణాయ (ప్యాయస్వ) వర్ధస్వ, వర్ధయేద్వా (ఆ) అభితః (ప్యాయయ) వర్ధయ, వర్ధయతి వా (అస్మాన్) (సఖీన్) సుహృదః (సన్న్యా) సమానాన్పదార్థాన్నయతి యయా తయా (మేధయా) ప్రజ్ఞయా (స్వస్తి) సుఖమ్ (తే) తవ, తస్యాః సకాశాద్వా (దేవ) దివ్యగుణప్రద, ప్రదానహేతుర్వా (సోమ) ప్రేరక, ప్రేరికా వా (సుత్యామ్) సున్వన్తి యయా క్రియయా తస్యామ్ (అశీయ) వ్యాప్నుయాం ప్రాప్నుయామ్ (ఏష్టాః) సర్వతః ఇష్టకారిణః (రాయః) ధనసమూహాః (ప్ర) ప్రకృష్టార్థే (ఇషే) అన్నాయేచ్ఛాయై వా (భగాయ) ఐశ్వర్యాయ (ఋతమ్) యథార్థమ్ (ఋతవాదిభ్యః) ఋతం వదితుం శీలం యేషాం తేభ్యః సత్యవాదిభ్యో విద్వద్భ్యః (నమః) సత్కారమన్నమ్ (ద్యావాపృథివీభ్యామ్) ప్రకాశభూమిభ్యామ్. అయం మంత్రః. శత. 3.4.3.18-21. వ్యాఖ్యాతః. ॥2॥

అన్వయః :-హే సోమ దేవేశ్వర విద్వన్! విద్యుద్వా యతస్తే తవ తస్యా వా సామర్థ్యమంశురంశు రఙ్గమఙ్గం సోమేనాప్యాయతామాప్యాయతి వేన్ద్రః సోమో భవానియం వైకధనవిద ఇన్ద్రాయ తుభ్యం మహ్యం వా ప్యాయతామాప్యాయతి వా త్వమిన్ద్రాయ ప్యాయస్వ వర్ధయస్వ వర్ధయేద్వాఽతః సఖీనస్మాన్సన్న్యా మేధయా ప్యాయస్వాప్యాయయాప్యాయయేద్వా యతోఽహం సుత్యాం దివ్యగుణసంపన్నో భూత్వేష్టా రాయోఽశీయ య్యైరిషే భగాయర్త వాదిభ్యో విద్వద్భ్య ఏతద్ధనం దత్వా సత్యాం విద్యాం ద్యావాపృథివీభ్యామన్నం చ ప్రాప్య సర్వాణి సుఖాని ప్రాప్నుయామ్. ॥2॥

భావార్థః:-అత్ర శ్లేషాలంకారః.మనుష్యైః పరమేశ్వరముపాస్య విద్వాంసవిద్వాంసముపాచార్య విద్యుద్విద్యాం ప్రచార్య శరీరాత్మపుష్టికరానోషధిసమూహాన్ ధనసముదాయాంశ్చ సంగృహ్య వైద్యకవిద్యానుసారేణ సర్వానన్దా భోక్తవ్యాః. ॥2॥

పదార్థము :-(సోమ) పదార్థవిద్యను నెరుగువాడవు (దేవ) దివ్యగుణసంపన్నుడవు నగు ఓ జగదీశ్వరా! విద్వాంసుడా! లేక విద్యుత్తు! (తే) నీయొక్క అనగా ఈ విద్యుత్తుసామర్థ్యము (అంశురంశుః) ప్రతి అవయవ, అంగములను (ఆప్యాయతామ్) రక్షణద్వారా అభివృద్ధిపరచుచున్నది. (ఇన్ద్రః) ఓ పరమేశ్వరా! నీవు మరియు విద్యుత్తు (ఏకధనవిదే) ధర్మము, విజ్ఞానములతో ధనములను పొందువాడను (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యవంతుడనగు నాకొరకు (ఆప్యాయతామ్) అభివృద్ధి గలిగించుము [అభివృద్ధిని గలిగించుచున్నది] (ఆప్యాయస్వ) వృద్ధిపరచుము [వర్ధిల్లజేయుచున్నది. అట్టినీవు, విద్యుత్తు పదార్థముల సరియగుప్రయోజన ప్రాప్తిని] (సన్న్యా) లభింపజేయు (మేఘాయ) ప్రజ్ఞతో (అస్మాన్ సఖీన్) సర్వమిత్రులమగు మమ్ము (ఆప్యాయస్వ) వర్ధిల్లజేయుము! [వృద్ధిపరచునుగాక!] దానివలన (స్వస్తి) సుఖములు సదా వృద్ధియగు

చుండునుగాక! (సోమ) పదార్థవిద్యల నెరుగు జగదీశ్వరా [మరియు విద్వాంసుడా!] మీ శిక్షణ విద్యుద్విద్యాయుక్తుడనగు నేను (సుత్యామ్) ఉత్తమ [గుణములనుత్పన్నపరచు] క్రియలందు కుశలుడనై (ఇషే) సిద్ధిని గోరుచు అన్నాది (భగాయ) ఐశ్వర్యముల కొరకు (ఏష్టాః) సంపూర్ణ అభీష్టసిద్ధిని గలిగించు (రాయః) ధనైశ్వర్యసమూహములను (అశీయ) పొందుదునుగాక! మరియు (ఋతవాదిభ్యః) సత్యవాదులగు విద్వాంసులకు ఇట్టి ధనముల నిచ్చి సత్యవిద్యను మరియు (ద్యావాపృథివీభ్యామ్) ప్రకాశమునుండియు, భూమినుండియు (ఋతమ్) అన్నమును పొందుదునుగాక! ॥౭॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున శ్లేషాలంకారమున్నది. పరమేశ్వరు నుపాసించియు, విద్వాంసులను సేవించియు, విద్యుద్విద్యను ప్రచారమొనర్చియు శరీరమును, ఆత్మను బలపరచు ఓషధులను, సకలైశ్వర్యములను సంగ్రహపరచికొని చికిత్సాశాస్త్రానుసారము మనుష్యులు సమస్తానందముల బడయవలెను. ॥౭॥

7. O resplendent God, may Thy each pervading force advance the glorious soul, that longs for the sole wealth of knowledge. May the soul glorify Thee, may Thou advance the soul. May Thou, Friend to all, advance us by means of God-reaching intelligence. O Mighty God, May I attain with pleasure to Thy beatitude!.

May we obtain the longed for wealth for food and success. Let us receive truth from those whose speech is truthful. Let us receive food from Heaven and Earth.

౧౭౩. యా త ఇత్యస్య గోతమ ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, పూర్వస్య విరాడార్షీ బృహతీ ఛన్దః,

యా త ఇతి ద్వితీయస్య నిచృదార్షీ బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

పునః సా విద్యుత్ కీదృశీత్యుపదిశ్యతే.

ఆ విద్యుత్తు ఎట్లున్న దను విషయ మీ మంత్రమునం దుపదేశించబడినది.

౧౭౩ యా తేఽ అగ్నేఽయఃశయా తనూర్వర్షిష్ఠా గహ్వరేష్ఠా।
ఉగ్రం వచోఽ అపా వధీత్త్వేషం వచోఽ అపా వధీత్స్వాహా।
యా తేఽ అగ్నే రజఃశయా తనూ ర్వర్షిష్ఠా గహ్వరేష్ఠా।
ఉగ్రం వచోఽ అపావధీత్త్వేషం వచోఽ అపావధీత్స్వాహా।
యా తేఽ అగ్నే హరిశయా తనూ ర్వర్షిష్ఠా గహ్వరేష్ఠా ఉగ్రం వచోఽ
అపావధీత్త్వేషం వచోఽ అపావధీ త్స్వాహా ॥౮॥

ప.వి:- యా, తే, అగ్నే, అయఃశయేత్యయః + శయా, తనూః, వర్షిష్ఠా, గహ్వరేష్ఠా గహ్వరేష్ఠేతి గహ్వరే + స్థా, ఉగ్రమ్, వచః, అప, అవధీత్, త్వేషమ్, వచః, అప, అవ+ధీత్, స్వాహా, యా, తే, అగ్నే, రజః శయేతి రజః + శయా, తనూః. వర్షిష్ఠా, గహ్వరేష్ఠా, గహ్వరేష్ఠేతి గహ్వరే + స్థా, ఉగ్రమ్, వచః, అప, అవధీత్, త్వేషమ్, వచః, అప, అవధీత్, స్వాహా. ॥8॥

పదార్థః :-(యా) వక్ష్యమాణా (తే) అస్యాః (అగ్నే) విద్యుతః (అయఃశయా) యాఽయస్సు సువర్ణాదిషు శేతే సా. అయ ఇతి హిరణ్యనామసు పఠితమ్. నిఘం. 1.2. (తనూః) వ్యాప్తం విస్తృతం శరీరమ్. (వర్షిష్ఠా) అతిశయేన వృద్ధా (గహ్వరేష్ఠా) గహ్వరే గహనే గభీర ఆభ్యన్తరే తిష్ఠతీతి. (ఉగ్రమ్) క్రూరం భయఙ్కరమ్ (వచః) వచనమ్ (అప) వ్యపేత్యేతస్య ప్రాతిలోమ్యమ్. నిరు. 1.3. (అవధీత్) హన్తి. అత్ర సర్వత్ర లడర్థే లుఙ్ (త్వేషమ్) ప్రదీప్తమ్ (వచః) పరిభాషణమ్. (అప) పృథక్కరణే (అవధీత్) హన్తి (స్వాహా) సుహుతం హవిరన్నమ్ (యా) (తే) (అగ్నే) (రజఃశయా) యా రజఃసు సూర్యాదిలోకేషు శేతే సా (తనూః) వ్యాప్తిః (వర్షిష్ఠా) (గహ్వరేష్ఠా) (ఉగ్రమ్) దుఃసహమ్ (వచః) పరిభాషణమ్ (అప) పృథక్కరణే (అవధీత్) (త్వేషమ్) ప్రకాశితమ్ (వచః) వచనమ్ (అప) పృథక్కరణే (అవధీత్) హన్తి (స్వాహా) సుహుతాం వాచమ్. అయం మంత్రః. శత. 3.4.4.23-24 వ్యాఖ్యాతః. ॥8॥

అన్వయః :-హే మనుష్యా! యూయం యా తేఽగ్నేఽస్యా విద్యుతో వర్షిష్ఠా గహ్వరేష్ఠా తనూరుగ్రం వచోఽపావధీదపహన్తి త్వేషం వచః స్వాహా సుహుతం హవిరన్నం చాపావధీత్. యా తేఽగ్నేఽస్యా విద్యుతో వర్షిష్ఠా గహ్వరేష్ఠా రజఃశయా తనూరుగ్రం వచోఽపావధీత్వేషం వచః స్వాహా సుహుతాం వాచం చాపావధీద్ధన్తి తాం సమ్యగ్ విదిత్వోపకురుత. ॥8॥

భావార్థః:-మనుష్యైర్విద్యుతో యా వ్యాప్తిర్మూర్తామూర్తద్రవ్యస్థా వర్తతే తాం యుక్త్యా సమ్యగ్ విదిత్వోపసంప్రయోజ్య సర్వాణి దుఃఖాన్యపహన్తవ్యాని.॥8॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! మీరు (తే) ఈ (అగ్నే) విద్యుద్రూపాగ్నియొక్క (అయఃశయా) సువర్ణము మున్నగువానియందు విద్రించుచున్నదియు (వర్షిష్ఠా) అతి విశాలమైనదియు (గహ్వరేష్ఠా) అభ్యంతరమున [మధ్యన] నుండునదియును నగు (యా తనూః) ఏ శరీరము (ఉగ్రం వచః) క్రూర, భయంకర వచనమును (అపావధీత్) నష్టమొనర్చుచున్నదో మరియు (త్వేషమ్) ప్రదీప్తమగు [ప్రకాశవంతమగు]

(వచః) శబ్దమును, లేక (స్వాహా) ఉత్తమపద్ధతితో హవనమొనర్చబడిన అన్నమును (అపావధీత్) దూరమొనర్చుచున్నదో మరియు (తే) ఈ (అగ్నే) విద్యుద్రూపాగ్నియొక్క (వర్షిష్ఠా) అత్యంత విస్తీర్ణమును (గహ్వరేష్ఠా) ఆభ్యంతరమున నుండునదియు (రజః శయా) లోకములందు నిద్రించునదియు నగు (తనూః) ఏ శరీరము (ఉగ్రమ్ వచః) క్రూరకథనమును (అపావధీత్) నష్టమొనర్చుచున్నదో (త్వేషమ్ వచః) ప్రదీప్తవచనమును (స్వాహా) ఉత్తమవాణిని (అపావధీత్) ఇచ్చుచున్నదో, దాని నెరిగి దానిచే కార్యము నెరవేర్చుకొనవలయును. ।౮॥

భావార్థము :- సమస్త స్థూల సూక్ష్మ పదార్థములందు వ్యాప్తమైయున్న విద్యుచ్ఛక్తిని బాగుగా దెలిసికొని, ఉపయోగించుకొని, దుఃఖములను నష్టపరచుకొనుట మానవుల కర్తవ్యమై యున్నది. ।౮॥

8. O fire, thy force which is present in metals like gold, in all the spheres like the sun and in lightning : is vast and deep. It creates an awful and formidable sound; and is powerful to emit invigorating utterances. That force is present in every object!.

౧౨౪ తప్తాయనీత్యస్య గోతమ ఋషిః, అగ్ని ర్దేవతా, ప్రథమస్య భురిగార్షీ గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః, విదేదగ్నిరిత్యస్య భురిగ్బ్రాహ్మీ బృహతీ ఛందః, మధ్యమః స్వరః, నామ్నే హీత్యస్య నిచృద్బ్రాహ్మీ జగతీ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః. అనుత్వేత్యస్య యాజుష్యనుష్టుప్,ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

అథ కిమర్థోఽగ్న్యాదినా యజ్ఞోఽనుష్ఠాతవ్య ఇత్యుపదిశ్యతే.

అగ్న్యాదులచే యజ్ఞానుష్ఠానమే యొనర్చవలయు నను విషయ మీ మంత్రముద్వారా యుపదేశించబడినది.

౧౨౪ తప్తాయనీ మేఽసి విత్తాయనీ మేఽస్యవతాన్మానాథితా దవతాన్మా
వ్యథితాత్। విదేదగ్నిర్నభో నామాగ్నేఽఅఙ్గిర ఽఆయునా నామ్నేహి
యోఽస్యాం పృథివ్యామసి యత్తేఽనాధృష్టన్నామ యజ్ఞియం తేన త్వా
దధే విదేదగ్నిర్నభో నామాగ్నేఽఅఙ్గిరఽఆయునా నామ్నేహి యో
ద్వితీయస్యాం పృథివ్యామసి యత్తేఽనాధృష్టన్నామ యజ్ఞియన్తేన త్వా
దధే విదేదగ్ని ర్నభో నామాగ్నేఽఅఙ్గిరఽఆయునా నామ్నేహి

యస్తృతీయస్యామ్పృథివ్యామసి యత్తేనాధృష్టన్నా

మయజ్ఞియన్తేన త్వా దధే అను త్వా దేవవీతయే ॥౯॥

ప.వి:- తప్తాయనీతి తప్త + అయనీ, మే, అసి, విత్తాయనీతి విత్త + అయనీ, మే, అసి, అవతాత్, మా, నాథితాత్, అవతాత్, మా, వ్యథితాత్, విదేత్, అగ్నిః, నభః, నామ, అగ్నే, అఙ్గిరః, ఆయునా, నామ్నా, ఆ, ఇహి, యః, అస్యామ్, పృథివ్యామ్, అసి, యత్, తే, అనాధృష్టమ్, నామ, యజ్ఞియమ్, తేన, త్వా, ఆ, దధే, విదేత్, అగ్నిః, నభః, నామ, అగ్నే, అఙ్గిరః, ఆయునా, నామ్నా, ఆ, ఇహి, యః, ద్వితీయస్యామ్, పృథివ్యామ్, అసి, యత్, తే, అనాధృష్టమ్, నామ, యజ్ఞియమ్, తేన, త్వా, ఆ, దధే, విదేత్, అగ్నిః, నభః, నామ, అగ్నే, అఙ్గిరః, ఆయునా, నామ్నా, ఆ, ఇహి, యః, తృతీయస్యామ్, పృథివ్యామ్, అసి, యత్, తే, అనాధృష్టమ్, నామ, యజ్ఞియమ్, తేన, త్వా, ఆ, దధే, అను, త్వా, దేవవీతయ ఇతి దేవ + వీతయే.॥౯॥

పదార్థః:-(తప్తాయనీ) తప్తాని స్థాపనీయాని వస్తూన్యయనం యస్యా విద్యుతః సా (మే) మమ (అసి) భవతి. అత్ర సర్వత్ర వ్యత్యయః (విత్తాయనీ) యయా విత్తానాం భోగానాం ప్రతీతానాం పదార్థానామయనీ ప్రాపికా సా. విత్తో భోగప్రత్యయయోః. అ. ౮.౨.౫౮. అనేన విత్తశబ్దః ప్రతీతార్థే భోగార్థే చ నిపాతితః (మే) మమ (అసి) అస్తి (అవతాత్) రక్షతి. అత్ర సర్వత్ర లడర్థేలోట్ (మా) మామ్ (నాథితాత్) ఐశ్వర్యాత్ (అవతాత్) రక్షతి(మా) మామ్ (వ్యథితాత్) భయాత్ప్రంచలనాత్ (విదేత్) విజానీయాత్ (అగ్నిః) ప్రసిద్ధః (నభః) జలం ప్రకాశం వా. నభ ఇతి జలనామసు పఠితమ్.నిఘం. ౧.౧౨. సాధారణనామసు చ. నిఘం. ౧. ౪. (నామ) ప్రసిద్ధమ్ (అగ్నే) జాఠరస్థః (అఙ్గిరః) అఙ్గానాం రసః (ఆయునా) జీవనేన ప్రాపకత్వేన వా (నామ్నా) ప్రసిద్ధ్యా (ఆ) సమంతాత్ (ఇహి) ఏతి (యః) అగ్నిః (అస్యామ్)

ప్రత్యక్షాయామ్. (పృథివ్యామ్) భూవమౌ (అసి) వర్తతే (యత్) యాదృశమ్ (తే) (అస్య) (అనాధృష్టమ్) యత్సమన్తాన్న ధృష్యతే తత్తేజః (నామ) ప్రసిద్ధమ్ (యజ్ఞియమ్) యజ్ఞాఙ్గసమూహనిష్పాదకమ్ (తేన) పూర్వోక్తేన (త్వా) తమ్ (ఆ) అభితః (దధే) ధరామి (విదేత్) ప్రాప్నుయాత్ (అగ్నిః) భౌతికః (నభః) అన్తరిక్షస్థం జలమ్ (నామ) ప్రసిద్ధమ్ (అగ్నే) ప్రసిద్ధోఽగ్నిః (అఙ్గిరః) అఙ్గారస్థః (ఆయునా) ప్రాపకత్వేన (నామ్నా) ప్రసిద్ధ్యా (ఆ) అభితః (ఇహి) ప్రాప్నుహి (యః) (ద్వితీయస్యామ్) అస్యాం భిన్నాయామ్ (పృథివ్యామ్) విస్తృతాయాం భూవమౌ(అసి) అస్తి (యత్) యేన (తే) (అనాధృష్టమ్) ప్రగల్భగుణసహితమ్ (నామ) ప్రసిద్ధమ్. (యజ్ఞియమ్) యజ్ఞసంబంధీ (తేన) (త్వా) తమ్ (ఆ) అభితః (దధే) ధరామి (విదేత్) ప్రాప్నుయాత్ (అగ్నిః) సూర్యస్థః (నభః) అవకాశమ్ (నామ) ప్రసిద్ధమ్ (అగ్నే) సూర్యరూపః (అఙ్గిరః) అఙ్చితా (ఆయునా) (నామ్నా)(ఆ)(ఇహి) ఉక్తార్థేషు (యః) అగ్నిః (తృతీయస్యామ్) తృతీయకక్షాయాం వర్తమానాయామ్ (పృథివ్యామ్) భూవమౌ (అసి) వర్తతే (యత్) యేన (తే) (అనాధృష్టమ్) ప్రౌఢమ్ (నామ) ప్రసిద్ధమ్ (యజ్ఞియమ్) శిల్పవిద్యాయజ్ఞసంబంధీ (తేన) (త్వా) తమ్ (ఆ) అభితః (దధే) స్వీకరోమి (అను) అనుకూల్యే (త్వా) తమ్ (దేవవీతయే) దేవానాం దివ్యానాం గుణానాం భోగానాం వా ప్రాప్తయే. అయం మంత్రః. శత. 3.౫.౧. ౨౭-౩౨. వ్యాఖ్యాతః. ॥౯॥

అన్వయః:-హే విద్యాం జిఘృక్షో! యథాఽహం తేన యద్యాతస్త్వాయన్యస్యస్తి, విత్తాయనీ విద్యుదస్యస్తి, త్వా తాం వేద్మి తథా త్వా మేతేనైతద్విద్యాం మే మమ సకాశాదేహి ప్రాప్నుహి యథాఽయం సుసేవితః అగ్నిః సవితా నభో జలం ప్రకాశం వా ప్రయచ్ఛన్ మా మాం వ్యథితాదవతాన్నాథితాచ్చావతాత్తథా త్వయా సేవినః సంస్త్వామపి రక్షేత్ తద్యథాఽహం తేన. యోఽగ్నేఽఙ్గిరోఽగ్ని రాయునా నామ్నాఽస్యాం పృథివ్యాం నామ ప్రసిద్ధోఽస్తి త్వా తం దేవవీతయే విజానామి. తథైతేనైనం త్వమపి మే మమ సకాశాదేహి సంజానీహి. యథాఽహం తేన నామ్నా యదనాధృష్టం యజ్ఞియం నామ తేజ ఆదధే తథా తేన త్వా తం త్వమేతేనైనమస్మానన్వేహి, సర్వో జనశ్చానువిదేత్. యథాఽహం తేన యోఽగ్ని ర్ద్వితీయస్యాం పృథివ్యామగ్నేఽఙ్గిర ఆయునా నామ్నా నామాసి వర్తతే యోఽగ్నిః నభః సుఖం ప్రయచ్ఛతి తేన త్వా తం సంప్రయోజయామి, తథైతేన త్వైనం త్వమేహి సర్వో జనశ్చానువిదేత్. యథాఽహం తేన యద్యేనాధృష్టం యజ్ఞియం నామ తేజోఽఽస్మై త్వాఽదధే తథా త్వమేతేన నామ్నా త్వామేహి సర్వో జనశ్చానువిదేత్. యథాఽహం తేన యోఽగ్నిరాయునా నామ్నా తృతీయస్యాం పృథివ్యామగ్నేఽఙ్గిరః సూర్యరూపేణ నామాసి వర్తతే, యో నభోఽవకాశం ద్యోతయతి త్వా తం జానామి తథైవమేతస్మై త్వమేహి సర్వో జనోఽపి విదేత్. ॥౯॥

భావార్థః :- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలఙ్కారః. యః ప్రసిద్ధ సూర్యవిద్యుద్రూపేణ త్రివిధోఽగ్నిః సర్వేషు లోకేషు బాహ్యాభ్యన్తరతో వర్తతే తం విదిత్వా విజ్ఞాప్య చ సర్వైర్మనుష్యైః సర్వకార్యసిద్ధిః సమ్పాదనీయా.॥౯॥

పదార్థము :- విద్యను గ్రహించదలచు ఓ విద్వాంసా! (యత్) ఏది (తప్తాయనీ) స్థాపనీయ తప్తవస్తువులయందుండు విద్యుజ్జ్వాలగా (అసి) గలదో, లేక (విత్తాయనీ) భోగ్యపదార్థములను, ప్రసిద్ధములగు పదార్థములను లభింపజేయు ఏ విద్యుత్తు (అసి) గలదో (త్వా) దానివిద్యను నే నెట్లు ఎరుగుచున్నానో, అట్లే నీవును దీనిని (మే) నానుండి (ఏహి) పొందుము. ఎటుల (యత్)(అగ్నిః) ప్రసిద్ధ [భౌతిక] అగ్నిని (నభః) జలమును, లేక ప్రకాశమును లభింపజేయుచు (మా) నన్ను (వ్యథితాత్) భయమునుండి (అవతాత్) రక్షించుచున్నదో, లేక (నాథితాత్) ఐశ్వర్యమునుండి (అవతాత్) రక్షించుచున్నదో అటులనే నీచే సేవింపబడినదై ఇది నిన్ను రక్షించును. (అగ్నే) జఠరాగ్నిరూపమున (అఙ్గిరః) అంగములందుండు ఏ యగ్ని (ఆయునా) జీవనముచేతను (నామ్నా) ప్రసిద్ధిచేతను (అస్యామ్ పృథివ్యామ్) ఈ పృథివియందు (నామ) ప్రఖ్యాతమై యున్నదో, (త్వా) దానిని (తేన) ఆ సాధనముచే నే నెట్లు ఎరుగుచున్నానో, అట్లే నీవును (మే) నానుండి (ఏహి) బాగుగా గ్రహించుము. (యత్ అనాధృష్టమ్) నష్టయోగ్యము కానిదియును (యజ్ఞియమ్) యజ్ఞాంగసమూహమునునై (నామ) ప్రసిద్ధమైన (యత్) ఏ తేజముగలదో (త్వా) దానిని (దేవసీతయే) దివ్యగుణముల ప్రాప్తికై (త్వా) ఆ యజ్ఞమును (తేన ఆదధే) అట్టి జ్ఞానముచే నే నెట్లు ధరించుచున్నానో అట్లే నీవును ఆ కారణముచేతనే దీనిని ఉత్తమగుణ ప్రాప్తికై ధరించుము. అట్లే మానవులెల్లరును దీనిని (విదేత్) పొందుదురుగాక! (ద్వితీయస్యామ్) రెండవది, (పృథివ్యామ్) భూమియందు (అగ్నే) అగ్ని (అఙ్గిరః) అంగారము, నిప్పులందుండు అగ్ని (ఆయునా) జీవనముతో, లేక (నామ్నా) ప్రసిద్ధిచే (నామ) ప్రఖ్యాతమైయున్నట్లు, లేక నే నెట్లు (తేన) దానిచే (త్వా) దానిని పొందియున్నానో, అటులనే నీవును దానితో దీనిని (ఏహి) ఎరుగుము. మరియు మానవులందరు దానితో (యః) ఏది (నభః) సుఖములను కలిగించుచున్నదో (తేన) దానితో దీనిని (విదేత్) పొందుదురుగాక! (అనాధృష్టమ్) ప్రగల్భ [ప్రతిభగల] గుణములతో (యజ్ఞియమ్) యజ్ఞసంబంధియు నగు (నామ) ప్రసిద్ధమగు నే తేజముగలదో (త్వా) దానిని భోగప్రాప్తికై నే నెట్లు (తేన) పురుషార్థముతో (ఆ దధే) ధరించుచున్నానో అట్లే నీవును అందులకే ధరించుము. మరియు మానవులెల్లరు (విధేత్) ధరింతురుగాక! (తేన) ఆ క్రియాకౌశలముచే (అగ్నిః) ఏ యగ్ని (ఆయునా) జీవనము, లేక ప్రఖ్యాతిచే (అఙ్గిరః) సూర్యరూపముచే అంగములను పోషించుచు (నామ) ప్రసిద్ధమైయున్నదో, లేక ఏది (నభః) ఆకాశమును ప్రకాశపరచుచున్నదో (త్వా) దానిని నే నెట్లు ధరించుచున్నానో అటులనే నీవును ధరించుము, లేక మానవులెల్లరును (అనువిదేత్) దానిని చక్కగా గ్రహించి కార్యమును సాధింతురుగాక! (అనాధృష్టమ్) ప్రతిభాసహితమును (యజ్ఞియమ్) శిల్పవిద్యాసంబంధియు నగు (నామ) ప్రఖ్యాతమైన యే తేజస్సు గలదో (త్వా) దానిని విద్వాంసులప్రాప్తికై (తేన) ఇంధనములు మున్నగు సామగ్రులచే (ఆదధే) నే నెట్లు ధరించుచున్నానో అట్లే నీవును దానితో దాని ప్రాప్తికై (అన్వేహి) అన్వేషించుము. మరియు సకలమానవులును విద్యద్వారా చక్కగా ప్రయోగమొనర్చెదరుగాక! ॥౯॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. ప్రసిద్ధమగు అగ్ని, సూర్య, విద్యుద్రూపములలో త్రివిధములుగ సమస్తలోకములందు బాహ్యాభ్యంతరములందును వర్తమానమై ఏ యగ్నిగలదో దానిని దెలిసికొని, తెలియపరచి సమస్తప్రజలు కార్యసిద్ధిని సంపాదించుచు, సంపాదింప జేయవలయును. ।౯॥

9. O fire, for me thou art the home of all fixed objects. For me thou art the gathering place of wealth. Protect me from dictatorship. Protect me form fear!

May physical fire attain water in the space. May fire with the names of Angira and Ayu approach us. The fire which is in the space, I kindle with its inviolate, holy lustre in the yajna.

May physical fire attain water in the space. May fire with the names of Angira and Ayu approach us. The fire which is in the sky, I kindle with its inviolate, holy lustre in the yajna.

May we utilize the sacrificial fire for the acquisition of good qualities.

౧౭౫.సింహ్యసీత్యస్య గోతమ ఋషిః, వాగ్దేవతా, బ్రాహ్మ్యుష్ణిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.

అథ సర్వాసాం విద్యానాం ముఖ్యసాధికాయా వాచో గుణా ఉపదిశ్యన్తే.

సమస్త విద్యలను సిద్ధింపజేయు వాణియొక్క ముఖ్యగుణముల యుపదేశ మిందు గలదు.

౧౭౫ సింహ్యసి సపత్నసాహీ దేవేభ్యః కల్పస్వ సింహ్యసి సపత్నసాహీ
దేవేభ్యః శున్ధస్వ సింహ్యసి సపత్నసాహీ దేవేభ్యః శుమ్భస్వ ॥౧౦॥

ప.వి:- సింహీ, అసి, సపత్నసాహీ, సపత్నసాహీతి సపత్న+సాహీ, దేవేభ్యః, కల్పస్వ, సింహీ, అసి, సపత్నసాహీ, సపత్నసాహీతి సపత్న + సాహీ, దేవేభ్యః, శున్ధస్వ, సింహీ, అసి, సపత్నసాహీ, సపత్నసాహీతి సపత్న+సాహీ, దేవేభ్యః, శుమ్భస్వ.॥౧౦॥

పదార్థః:-(సింహీ) హినస్తి దోషాన్యయా యద్వా సిఞ్చత్యుచ్చారయతి యయా వాచా సా హింసేః సింహ ఇతి హయవరడితి వ్యాఖ్యానే మహాభాష్యకారోక్తేః. సిచేః సంజ్ఞాయాం హనుమహౌకశ్చ. ఉ. ౫. ౬౨. అనేన క ప్రత్యయో హకారాదేశో నుమాగమశ్చ. అత్ర సర్వత్ర గౌరాద్యాకృతిగణాన్తర్గతత్వాన్ జీష్, (అసి) అస్తి. అత్ర సర్వత్ర వ్యత్యయః (సపత్నసాహీ) యయా సపత్నాన్ శత్రూన్ సహన్తే సా (దేవేభ్యః) దివ్యగుణేభ్యో విద్యాం చికీర్షుభ్యః

శూరవీరేభ్యః. (కల్పస్వ) అధ్యాపనోపదేశాభ్యాం సమర్థయ. (సింహీ) అవిద్యావినాశికా (అసి) అస్తి (సపత్నసాహీ) యయా సపత్నాన్ దోషాన్ సహన్తే వృష్యన్తి దూరీకుర్వన్తి సా. (దేవేభ్యః) ధార్మికేభ్యః. (శున్ధస్వ) శోధయ (సింహీ) దుష్టశీలవినాశినీ (అసి)అస్తి. (సపత్నసాహీ) యయా సపత్నాన్ దుష్టాని శీలాని సహన్తే సా (దేవేభ్యః) సుశీలేభ్యో విద్వద్భ్యః (శుంభస్వ) శోభాయుక్తాన్ కురు. అయం మంత్రః. శత. 3.౫.౧.33.వ్యాఖ్యాతః.॥౧౦॥

అన్వయః:-హే విద్వంస్త్వం యా సపత్నసాహీ సింహీ వాగస్తి తాం దేవేభ్యః కల్పస్వ. యా సపత్నసాహీ సింహీ వాగస్తి తాం దేవేభ్యః శున్ధస్వ. యా సపత్నసాహీ సింహీ వాగస్తి తాం దేవేభ్యః శుమ్భస్వ.॥౧౦॥

భావార్థః:-త్రివిధా ఖలు వాగ్ భవతి. శిక్షావిద్యాసంస్కృతా సత్యభాషణా మధురా చైషా మనుష్యైః సర్వదా స్వీకార్యా. ॥౧౦॥

పదార్థము:- ఓ విద్వాంసా! నీవు (సపత్నసాహీ) శత్రువులను సహించుశక్తి (దేవేభ్యః) ఉత్తమ గుణవంతులగు శూరవీరులకు (కల్పస్వ) చదివించి, ఉపదేశించి ప్రాప్తినిగలిగించుము (సింహీ) దోషములనష్టపరచి శబ్దోచ్చారణమొనర్చు ఏ వాణి (అసి) కలదో, దానిని (దేవేభ్యః) విద్వాంసులకు, దివ్యగుణాభిలాషులకు, విద్యాజిజ్ఞాసువులగు మనుష్యులకొరకు (శున్ధస్వ) శుద్ధముగా ప్రకాశపరచుము (సపత్నసాహీ) దోషముల [నష్ట] నాశపరచునదియు (సింహీ) అవిద్యను నశింపజేయు వాణి (దేవేభ్యః) ధర్మాత్ములకై (శున్ధస్వ) శుద్ధమొనర్చుము. మరియు (సపత్నసాహీ) దుష్టస్వభావమును (సింహీ) దుష్ట దోషములను నాశమొనర్చు ఏ వాణి (అసి) కలదో, దానిని (దేవేభ్యః) సుశీలురగు విద్వాంసులకొరకు (శుమ్భస్వ) శోభాయవంతమొనర్చుము.॥౧౦॥

భావార్థము:-ముర్విధ వాణులను అనగా:-౧.శిక్షావిద్యలచే సంస్కరింపబడినదియు,౨.సత్యభాషణ యుక్తమును, 3.మధురగుణసహితము నగు త్రివిధ వాణులను స్వీకరించుట మానవుల కత్యంత ఉపయుక్తమైనది.॥౧౦॥

10. O speech, thou pronouncest words and overawest foes, attain to the learned. O speech, thou art the dispeller of ignorance, and remover of evils, purify the religious-minded people. O speech, thou art the destroyer of ignoble character and the subduer of mean demeanour, adorn thyself for the well - behaved learned persons!.

౧౭౬.ఇన్ద్రఘోషస్త్వేత్యస్య గోతమ ఋషిః, వాగ్దేవతా, నిచృద్ బ్రాహ్మీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునః స సా కీదృశీత్యుపదిశ్యతే.

మరల వది ఎట్లు ఏ విధముగ నున్నదను విషయము ఈమంత్రమందు ఉపదేశించబడుచున్నది.

౧౨౬. ఇన్ద్ర ఘోషస్త్వా వసుభిః, పురస్తాత్పాతు ప్రచేతా స్త్వా రుద్రైః పశ్చాత్పాతు
మనోజవా స్త్వా పితృభి ర్దక్షిణతః పాతు విశ్వకర్మా త్వాదిత్యై రుత్తరతః
పాత్విద మహన్తప్తం వార్బహిర్ధా యజ్ఞాన్నిఃసృజామి ॥౧౧॥

ప.వి:- ఇన్ద్రఘోష ఇతీన్ద్ర+ఘోషః, త్వా, వసుభిరితి వసు+భిః, పురస్తాత్ పాతు, ప్రచేతా ఇతి ప్ర+చేతాః, త్వా, రుద్రైః, పశ్చాత్, పాతు మనోజవా ఇతి మనః+జవాః, త్వా, పితృభిరితి పితృ+భిః, దక్షిణతః, పాతు, విశ్వకర్మేతి విశ్వ+కర్మా, త్వా, ఆదిత్యైః, ఉత్తరతః, పాతు, ఇదమ్, అహమ్, తప్తమ్, వాః, బహిర్ధేతి బహిః, ధా, యజ్ఞాత్, నిః, సృజామి.॥౧౧॥

పదార్థః:-(ఇన్ద్రఘోషః) ఇన్ద్రస్య పరమేశ్వరస్య వేదాఖ్యాయా విద్యుతో వా ఘోషో వివిధ శబ్దార్థసంబన్ధో యస్య యస్యా వా స సా వా వాక్. ఘోష ఇతి వాఙ్నామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧. ౧౧. (త్వా) త్వాం తాం వాచం వా (వసుభిః) అగ్న్యాదిభిః కృతచతుర్వింశతి వర్షబ్రహ్మచర్యైర్వా సహ వర్తమానా (పురస్తాత్) పూర్వస్మాత్ (పాతు) రక్షతు (ప్రచేతాః) యా ప్రకృష్టవిజ్ఞానా. యయా ప్రకృష్టతయా చేతన్తి సంజానన్తి సా (త్వా) త్వాం తాం వా (రుద్రైః) యా ప్రాణైః కృతచతుశ్చత్వారింశద్వర్షబ్రహ్మచర్యైః సహ వా వర్తతే స సా వా (పశ్చాత్) పశ్చిమదేశాత్ (పాతు) పాలయతు (మనోజవాః) మనోవజ్జవో వేగో యస్య యస్యాః స సా వా (త్వా) త్వాం తాం వా (పితృభిః) జ్ఞానిభి రృతుభిర్వా. తే వా ఏత ఋతవః. శత. ౨.౧. ౩.౨. అనేన పితృశబ్దాదృతవోఽపి గృహ్యన్తే. పితర ఇతి పదనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౫.౫. అనేన జ్ఞానవన్తో మనుష్యా గృహ్యన్తే (దక్షిణతః) దక్షిణదేశాత్ (పాతు) రక్షతు (విశ్వకర్మా) విశ్వాని సర్వాణి కర్మాణి యస్యా యస్య వా సా వాక్. స విద్వాన్ వా (త్వా) త్వాం తాం వా (ఆదిత్యైః) సంవత్సరస్య మాసైః కృతాష్టచత్వారింశ ద్వర్షబ్రహ్మచర్యైః సహ వా వర్తమానా (ఉత్తరతః) ఉత్తరస్మాద్దేశాత్ (పాతు) (ఇదమ్) అన్తఃస్థముదకమ్. ఇదమిత్యుదక నామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧.౧౨ (అహమ్) తప్తం ధర్మేణాధ్యయనాధ్యాపన శ్రమేణ వా సంతప్తమ్. (వాః) బాహ్యముదకం వా. ఇత్యుదకనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧. ౧౨. (బహిర్ధా)

యా బహిర్బాహ్యే దేశే ధరతి శబ్దాన్ సా (యజ్ఞాత్) అధ్యయనాధ్యాపనాద్ధోమలక్షణాద్వా (విః) వితరామ్. (సృజామి) సంపద్యే ప్రక్షిపామి వా. అయం మంత్రః. శత. ౩.౫.౨.౪-౮. వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౧॥

అన్వయః :-హే మనుష్యా యథా ప్రచేతా ఇన్ద్ర ఘోషో విశ్వకర్మాహం యజ్ఞాదిదమన్తస్థ ముదకం తప్తం బహిర్ధా వర్తమానం శీతలం యా ఉదకం చ నిఃసృజామి, తథా యా వసుభిః సహ వర్తమానేన్ద్ర ఘోషో వాగస్తి తాం పురస్తాద్రక్షామి తథా భవానపి పాతు. యా రుద్రైః సహ వర్తమానా ప్రచేతా వాగస్తి తాం పశ్చాత్పాలయామి తథా భవానపి పాతు. యా పితృభిః సహ వర్తమానా మనోజవా వాగస్తి తాం దక్షిణతోఽవామి తథా భవానపి పాతు. యా ఆదిత్యైః సహ వర్తమానా వాగస్తి తాముత్తరతో రక్షామి తథా భవానపి పాతు.॥౧౧॥

భావార్థః:-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. మనుష్యైర్వసురుద్రాదిత్యపితృభిః సేవితాం యజ్ఞాధికృతాం వాచముదకం చ విద్యయా సత్క్రియయా సహ సేవిత్వా శుద్ధాం నిర్మలం చ సతతం భావనీయమ్.॥౧౧॥

పదార్థము:-విద్వాంసులారా! (ప్రచేతాః) ఉత్తమ జ్ఞానవంతుడను (ఇన్ద్ర ఘోషః) పరమాత్మ వేదాఖ్యఘోష అనగా వేదశబ్దార్థ సంబంధముల నెరుగువాడను, విద్యుద్ ఘోషజ్ఞుడను (విశ్వకర్మ) సర్వకర్మల వాడను నగు (అహమ్) నేను (యజ్ఞాత్) చదువుట, చదివించుట, లేక హోమరూపయజ్ఞమునుండి (ఇదమ్) ఆభ్యంతరమున [లోపల] నుండు (తప్తమ్) తప్తజలమును (బహిర్ధా) బయట ధరింపబడు, శీతలమగు (వాః) జలమును (నిఃసృజామి) ఎట్లు సంపాదన మొనర్చుచున్నానో, అట్లే మీరును యొనర్చుడు. (వసుభిః) అగ్నిమున్నగు పదార్థములతో [లేక ఇరువది నాలుగు వత్సరముల బ్రహ్మచర్యమవలంబించిన మనుష్యులతో ప్రస్తుతము వర్తమానమును] (ఇన్ద్రఘోషః) పరమాత్మ, జీవాత్మ, విద్యుత్తుల అనేక శబ్దసంబంధమగు ఏ వాణి కలదో (త్వా) దానిని (పురస్తాద్) తూర్పుదిశనుండి నేను రక్షించునట్లు మీరును అటులనే (పాతు) రక్షించుడు. మరియు (రుద్రైః) ప్రాణములతో, లేక నలుబదినాలుగు సంవత్సరముల బ్రహ్మచర్యమునను్ష్ఠించిన విద్వాంసులతో వర్తమానమును (ప్రచేతాః) ఉత్తమజ్ఞానమును గలిగించునదియు నే వాణి గలదో (త్వా) దానిని (పశ్చాత్) పశ్చిమదేశమునుండి ఎట్లు రక్షించుచున్నానో అటులనే మీరును (పాతు) రక్షించుడు. మరియు (పితృభిః) జ్ఞానులతో, లేక ఋతువులతో వర్తమానమును (మనోజవాః) మనస్సుతో సమానమగు వేగవంతమగు ఏ వాణి కలదో దానిని (దక్షిణతః) దక్షిణదిశనుండి ఎట్లు పాలించుచున్నానో అట్లే మీరును (పాతు) రక్షించుడు (ఆదిత్యై) ద్వాదశమాసములతో లేక నలుబదెనిమిదివర్షముల బ్రహ్మచర్యమనుష్ఠించిన విద్వాంసులతో నున్నదియును (విశ్వకర్మా) సకలకర్మయుక్తము నగు నే వాణి గలదో, అట్టి వేదవాణిని (ఉత్తరతః) ఉత్తరదేశము [దిశ] నుండి ఎట్లు పాలించుచున్నానో అటులనే మీరును (పాతు) రక్షించుడు.॥౧౧॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. వసురుద్రాదిత్యులచే, పితరులచే సేవించబడినదియును, యజ్ఞాదికృత్యమును నగు వాణిని, ఉదకమును విద్యతోను, సత్క్రియలతోను సేవించి శుద్ధముగను, నిర్మలముగను సతతమునొనర్చుచుండుట మానవులకు యోగ్యము.॥౧౧॥

11. O speech, may the teaching of God's revealed Vedas, protect thee in the east with Vasu Brahmcharis, may the highly intellectual people guard thee in the west with the Rudra Brahmcharis; may the deep thinkers protect thee in the south with the wise, may the learned persons guard thee in the north with Aditya Brahmcharis.

Let us banish our sacrifice, i.e., soul and body, the hot unhealthy water, anger, axinety and anguish.

౧౭౭.సిగ్ంహ్యసీత్యస్య గోతమ ఋషిః, వాగ్దేవతా భురిగ్ బ్రాహ్మీ పంక్తిశ్ఛన్దః, పఞ్చమః స్వరః.

పునః సా కీదృశీత్యుపదిశ్యతే.

మరలనది ఎట్లుగలదను విషయ మీ మంత్రమం దుపదేశింపబడినది.

౧౭౭ సిగ్ంహ్యసి స్వాహా సిగ్ంహ్యస్యాదిత్యవనిః స్వాహా సిగ్ంహ్యసి బ్రహ్మవనిః క్షత్రవనిః స్వాహా సిగ్ంహ్యసి సుప్రజావనీ రాయస్పోషవనిః స్వాహా సిగ్ంహ్యస్యావహ దేవాన్యజమానాయ స్వాహా భూతేభ్యస్త్వా ॥౧౨॥

ప. వి:- సిగ్ంహీ, అసి, స్వాహా, సిగ్ంహీ, అసి, ఆదిత్యవనిరిత్యాదిత్య + వనిః, స్వాహా, సిగ్ంహీ, అసి, బ్రహ్మవనిరితి బ్రహ్మ + వనిః, క్షత్రవనిరితి క్షత్ర+వనిః, స్వాహా, సిగ్ంహీ, అసి, సుప్రజావనిరితి సుప్రజా + వనిః, రాయస్పోషవనిరితి రాయస్పోష+వనిః, స్వాహా, సిగ్ంహీ, అసి, ఆ, వహ, దేవాన్, యజమానాయ, స్వాహా, భూతేభ్యః, త్వా. ॥౧౨॥

పదార్థః:-(సింహీ) అవిద్యాహన్త్రీ (అసి) అస్తి. అత్ర సర్వత్ర వ్యత్యయః. (స్వాహా) వాక్ (సింహీ) క్రూరత్వాది దోషనాశికా (అసి) అస్తి (ఆదిత్యవనిః) యా ఆదిత్యా న్మాసా న్వనతి సంభజతి సా (స్వాహా) జ్యోతిః శాస్త్రసంస్కారయుక్తా వాణీ (సింహీ) బలేన జాడ్యత్వవినాశినీ (అసి) అస్తి (బ్రహ్మవనిః) యయా బ్రహ్మవిదో మనుష్యా బ్రహ్మ పరమాత్మానం వేదం వ

వనన్తి సంభజన్తి సా (క్షత్రవనిః) యయా క్షత్రం రాజ్యం ధనుర్విద్యాం శూరవీరాన్ పురుషాన్వా వనన్తి సంభజన్తి సా (స్వాహా) అధ్యయనాధ్యాపన రాజవ్యవహారకుశలా వాక్ (సింహీ) చోరదస్యున్యాయప్రలయకారిణీ (అసి) అస్తి (సుప్రజావనిః) యయా శోభనాః ప్రజా వనతి సంభజతి సా (రాయస్పోషవనిః) యయా రాయో విద్యాధనసమూహస్య పోషం పుష్టిం వనతి సంభజతి సా (స్వాహా) వ్యవహారేణ ధనప్రాపికా (సింహీ) సర్వదుఃఖప్రణాశికా (అసి) అస్తి (ఆ) సమంతాత్ (వహ) వహతి ప్రాపయతి (దేవాన్) విదుషో దివ్యగుణా నృతూన్ భోగాన్వా (యజమానాయ) యజతి విదుషః పూజయతి సద్గుణాన్ సంగచ్ఛతే దదాతి వా తస్మై (స్వాహా) దివ్యవిద్యాసంపన్నా (భూతేభ్యః) మనుష్యాదిప్రాణిభ్యః. అయం మంత్రః. శత. 3.౫.౨. ౧౧-౧౩. వ్యాఖ్యాతః.॥౧౨॥

అన్వయః:- అహం యాఽఽదిత్యవనిః సింహీ స్వాహాఽస్యస్తి. యా బ్రహ్మవనిః సింహీ స్వాహాఽస్యస్తి. యా క్షత్రవనిః సింహీ స్వాహాస్యస్తి. యా రాయస్పోషవనిః సింహీ స్వాహాస్యస్తి. యా సుప్రజావనిః సింహీ స్వాహా. యా యజమానాయ దేవానాం వహ ప్రాపయతి తాం భూతేభ్యో యజ్ఞా న్నిఃసృజామి.॥౧౨॥

భావార్థః:- అత్ర పూర్వస్మాన్మన్త్రాత్ (యజ్ఞాత్, నిః, సృజామి) ఇతి పదత్రయమనువర్తతే. మనుష్యైరధ్యయనాదినేదృగ్లక్షణాం వేదాదివాణీం ప్రాప్యైతాం సర్వేభ్యో మనుష్యేభ్యోఽధ్యాప్యానన్దయితవ్యాః. ॥౧౨॥

పదార్థము:- (ఆదిత్యవనిః) మాసముల సేవించునది (సిగ్ంహీ) క్రూరత్వము మున్నగు దోషములను హరించునది (స్వాహా) జ్యోతిశ్శాస్త్రముచే సంస్కారవంతముగ నే వాణి (అసి) కలదో (బ్రహ్మవనిః) పరమాత్మను, వేదమును, వేదజ్ఞాతలను సేవించునదియు (సిగ్ంహీ) బలముచే మందత్వము, జాడ్యమును దొలగించునదియు (స్వాహా) చదివి, చదివించు వ్యవహారముల చేయుచుండు నే వాణి (అసి) కలదో (క్షత్రవని) రాజ్యమును, ధనుర్విద్యను, శూరవీరులను సేవించునదియు (సిగ్ంహీ) దొంగలను, దోపిడికాండ్రను నశింపజేయునదియు (స్వాహా) రాజ్యవ్యవహారములందు కుశలమైనదియు నే వాణి (అసి) ఉన్నదో (రాయస్పోషవనిః) విద్యాధనపుష్టిని సేవించునదియు (సిగ్ంహీ) అవిద్యను దూరపరచునదియు నగు (స్వాహా) ఏ వాణి (అసి) కలదో (సుప్రజావనిః) ఉత్తమప్రజలను సేవించునదియు (సిగ్ంహీ) సమస్తదుష్టులను నిర్మూలనమొనర్చునదియు (స్వాహా) వ్యవహారముచే ధనమును లభింపజేయునదియు నగు ఏ వాణి (అసి) కలదో (యజమానాయ) విద్వాంసుల నర్చించు యజమానునకు (స్వాహా) దివ్యవిద్యాసంపన్నమగు నే వాణి (దేవాన్) విద్వాంసులను, దివ్యగుణములను భోగములను (ఆ వహ) లభింపజేయుచున్నదో (త్వా) దానిని నేను (భూతేభ్యః) సర్వప్రాణులకొరకు (యజ్ఞాత్) యజ్ఞమునుండి (నిః సృజామి) నిష్పన్న [సంపూర్ణ] పరచుచున్నాను. ॥౧౨॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున పూర్వమంత్రమునుండి 'యజ్ఞాత్, నిః, సృజామి' అను మూ(పదముల అనువృత్తి జరిగినది. మానవులు అధ్యయనాధ్యాపనాది లక్షణయుక్తమగు వాణిని పొంది దాని సర్వమానవులకును గరపి, సర్వదా ఆనందమగ్నులుగా నుండవలయును. ॥౧౨॥

12. O speech, thou art the dispeller of ignorance. O speech, hallowed by astronom remover of the weakness of ferocity, thou describest the twelve months of the year. Thou attained to by the seekers after God and the Vedas, by the heroes expert in military science, art the remover of unwisdom. Thou art the remover of thieves and robbers, and the giver of noble offspring, and abundant wealth. Thou art the killer of all miseries. Endowed with knowledge, thou makest the worshipper obtain good qualities!.

౧౭౮ ధ్రువో౽సీత్యస్య గోతమ ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా, భురిగార్ష్యనుష్టుప్ ఛన్దః, గాంధారః స్వరః.

పునరయం యజ్ఞః కీదృశ ఇత్యుపదిశ్యతే.

ఆ యజ్ఞ మెట్లు గలదను విషయ మీమంత్రమున ఉపదేశించబడినది.

౧౭౮ ధ్రువో౽సి పృథివీం దృꣳహ ధ్రువక్షిదస్యన్తరిక్షన్దృꣳహాచ్యుతక్షిదసి దివన్దృꣳహాగ్నేః పురీష మసి ॥౧౩॥

ప.విః- ధ్రువః, అసి, పృథివీమ్, దృꣳహ, ధ్రువక్షిదితి ధ్రువ + క్షిత్, అసి, అన్తరిక్షమ్, దృꣳహ, అచ్యుతక్షిదిత్యచ్యుత + క్షిత్, అసి, దివమ్, దృꣳహ, అగ్నేః, పురీషమ్, అసి. ॥౧౩॥

పదార్థః-((ధ్రువః) నిశ్చలః (అసి) అస్తి. అత్ర సర్వత్ర వ్యత్యయః (పృథివీమ్) భూమిం తత్స్థం పదార్థసమూహం వా (దృꣳహ) వర్ధయ ((ధ్రువక్షిత్) యో ధ్రువాణి సుఖాని శాస్త్రాణి వా క్షియతి నివాసయతి సః (అసి) అస్తి (అన్తరిక్షమ్) ఆకాశస్థం పదార్థసమూహమ్ (దృꣳహ) వర్ధయ (అచ్యుతక్షిత్) యో౽చ్యుతాన్నాశరహితాన్పదార్థాన్ క్షియతి నివాసయతి సః (అసి) అస్తి (దివమ్) విద్యాదిప్రకాశమ్ (దృꣳహ) వర్ధయ (అగ్నేః) విద్యుదాదేః (పురీషమ్) పశూనాం ప్రపూర్తికరం సాధనమ్. పురీష్యో౽సి పశవ్యో౽సి. శత. ౬.౪.౨.౧. (అసి) అస్తి. అయం మంత్రః శత. ౩.౫.౨.౧౪. వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౩॥

అన్వయః :- హే విద్వన్! యో యజ్ఞో ధ్రువో౽స్త్యస్తి పృథివీం వర్ధయతి తం త్వం దృంహ యో ధ్రువక్షిదస్యస్త్యన్తరిక్షమాకాశస్థాన్పదార్థాన్పోషయంతి తం త్వం దృంహ యో౽చ్యుతక్షిదస్యస్తి దివం ప్రకాశయతి తం త్వం దృంహ యో౽గ్నేః పురీషమస్యస్తి తం త్వమనుతిష్ఠ. ॥౧౩॥

భావార్థః:- మనుష్యైర్విద్యాక్రియాసిద్ధం త్రైలోక్యస్థపదార్థపోషకం విద్యాక్రియామయం యజ్ఞమనుష్ఠాయ సుఖయితవ్యమ్. ॥౧౩॥

పదార్థము :- ఓ విద్వాంసులారా! ఏ యజ్ఞము (ధ్రువః) నిశ్చలమై (అసి) ఉన్నదో (పృథివీమ్) భూమిని అభివృద్ధి నొందించుచున్నదో దానిని నీవు (దృగ్ంహ) పెంపొందజేయుము. ఏది (ధ్రువక్షిత్) నిశ్చలసుఖమును, శాస్త్రములను నివసింపజేయునదిగా (అసి) ఉన్నదో, లేక (అన్తరిక్షమ్) ఆకాశస్థపదార్థములను పుష్టియొనర్చుచున్నదో దానిని మీరు (దృగ్ంహ) అభివృద్ధిపరచుడు (అచ్యుతక్షిత్) నాశరహితపదార్థముల నేది నివసింపజేయునదిగా (అసి) ఉన్నదో, లేక (దివమ్) విద్యాదిప్రకాశమును వ్యాప్తపరచుచున్నదో దానిని మీరు (దృగ్ంహ) అభివృద్ధిసేయుడు. (అగ్నేః) విద్యుత్తు మున్నగు అగ్నిని లేక (పురీషమ్) పశువులకు పూర్తినిచ్చు నే యజ్ఞము (అసి) కలదో, దానిని మీ రనుష్ఠించుడు.॥౧౩॥

భావార్థము:- విద్యాక్రియలచే సిద్ధమగునదియు, త్రిలోకపదార్థములను పోషించునదియు, విద్యా క్రియామయమును నగు యజ్ఞమును అనుష్ఠించుట, అనుష్ఠింపజేయుచు సౌఖ్యముల ననుభవించుట మానవులకు సత్కార్యమైయున్నది. ॥౧౩॥

13. Oh learned people ye should develop the yajna, which is firm and develops the objects residing on the earth, which confers happiness and imparts the knowledge of sacred lore and develops the dwellers in the air, which affords shelter to indestructible objects, and diffuses knowledge; which replenishes lightning and the beasts!.

౧౪ యుఞ్జతే మన ఇత్యస్య గోతమ ఋషిః, సవితా దేవతా, స్వరాడార్షీ జగతీ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

అథ యోగీశ్వరగుణా ఉపదిశ్యంతే. యోగి మరియు ఈశ్వరుని గుణము లిందుపదేశించబడినవి.

౧౪ యుఞ్జతే మనఽఉత యుఞ్జతే ధియో విప్రా విప్రస్య బృహతో
విపశ్చితః। వి హోత్రా దధే వయునా విదేకఽ ఇన్మహీ దేవస్య
సవితుః పరిష్టుతిః స్వాహా॥౧౪॥

ప.వి:- యుఞ్జతే, మనః, ఉత, యుఞ్జతే, ధియః, విప్రాః, విప్రస్య, బృహతః, విపశ్చిత ఇతి విపః + చితః, వి, హోత్రాః, దధే, వయునావిదితి వయున+విత్, ఏకః, ఇత్, మహీ, దేవస్య, సవితుః, పరిష్టుతిః, పరిస్తుతిరితి పరి + స్తుతిః, స్వాహా ॥ ౧౪॥

పదార్థః:-(యుఞ్జతే) సమాదధతే (మనః) చిత్తమ్ (ఉత) అపి (యుఞ్జతే) స్థిరాః కుర్వతే (ధియః) బుద్ధీః కర్మాణి వా (విప్రాః) మేధావినః. విప్ర ఇతి మేధావినామసు పఠితమ్. నిఘం. 3. ౧౫. (విప్రస్య) అనన్తప్రజ్ఞాకర్మణో జగదీశ్వరస్య. (బృహతః) వ్యాపకస్య వా (విపశ్చితః) అనంత విద్యస్య పరమవిద్యస్య పరమవిదుషో వా (వి) వివిధార్థే (హోత్రాః) యే జుహ్వత్యాదదతి వా తే (దధే) ధరే వృణోమి కథయామి వా (వయునావిత్) యో వయునాని ప్రశస్తాని కర్మాణి వేత్తి సః. వయునమితి ప్రశస్యనామసు పఠితమ్. నిఘం. 3.౮. అత్రాన్యేషామపి దృశ్యత ఇతి దీర్ఘః.(ఏకః) అసహాయః (ఇత్) ఏవ (మహీ) మహతీ (దేవస్య) సర్వప్రకాశకస్య (సవితుః) సకలోత్పాదకస్య (పరిష్టుతిః) పరితః సర్వతః స్తూయంతే యయా సా (స్వాహా) సత్యాం వాచమ్. అయం మంత్రః. శత. 3.౫.3.౧౧-౧౨. వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౪॥

అన్వయః:-యథా విహోత్రా విప్రాః సన్తి తే యా బృహతో విప్రస్య విపశ్చితః సవితుర్దేవస్య యస్య మహేశ్వరస్య మహీ పరిష్టుతిస్స్వరూపా స్వాహాऽస్తి. తాం విజ్ఞా య్యైతస్మిన్నిదేవ మనో యుఞ్జత ఉతాపి ధియో యుఞ్జతే తథైవైతాం విదిత్వాస్మిన్వయునావిదేకోऽహం మనో యుఞ్జే ధియం చ.॥౧౪॥

భావార్థః:-అత్రవాచకలుప్తోపమాలంకారః. పరమేశ్వర ఏవ మనో ధియశ్చ సమాధాయ విదుషాం సంగేన విద్యాం ప్రాప్యాన్యేభ్య ఏవమేవోపదేష్టవ్యమ్. ॥౧౪॥

పదార్థము :-(విహోత్రాః) ఇచ్చిపుచ్చుకొనేవారు (విప్రాః) బుద్ధిశాలురగువా రెట్లు (బృహతః) సర్వోన్నతుడు (విప్రస్య) అనంత జ్ఞానకర్మయుక్తుడును (విపశ్చితః) సకలవిద్యాసహితుడును (సవితుః) సకల జగదుత్పాదకుడును (దేవస్య) సర్వమును ప్రకాశమొనర్చువాడును నగు ఏ మహేశ్వరుని (మహీ) పెద్దది (పరిష్టుతిః) సకలవిధములగు స్తుతిరూపమును నగు (స్వాహా) ఏ సత్యవాణిగలదో, దానిని గ్రహించి, అందు (మనః) మనస్సును (యుఞ్జతే) సంయుక్తమొనర్చుచున్నారో (ఉత) మరియు (ధియః) బుద్ధులను (యుఞ్జతే) స్థిరపరచుచున్నారో, అటులనే (వయునవిత్) ఉత్తమకర్మలను ఎరుగువాడను (ఏకః) సహాయరహితుడ నగు నేను దాని నెరిగి అందు నా మనస్సును బుద్ధిని (విదధే) సదా నిశ్చలముగా విధానమొనర్చుచున్నాను. ॥౧౪॥

భావార్థము:-ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకార మున్నది. పరమేశ్వరునియందే మనోబుద్ధులను సంలగ్నమొనర్చి విద్వాంసుల సాంగత్యముచే విద్యను పొంది సుఖవంతులై ఇతరులను కూడా ఇదే విధముగ ఆనందితులుగ నొనర్చుట మానవులకు ముఖ్యకర్తవ్యమై యున్నది.॥౧౪॥

14. The sages, who consecrate their soul to Him, concentrate their mind and intellect upon God, Who is Omnipresent, Omnipotent, and Omniscient. They sing His praises in various ways. He is the sole Knower of all good acts, and self - existing. Great is the praise of Him, the Creator and Seer of all. He is the preacher of Truth.

౧౮౦ ఇదం విష్ణురిత్యస్య మేధాతిథిర్ఋషిః, విష్ణు ర్దేవతా, భురిగార్షీ గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

పునః స జగదీశ్వరః కీదృశ ఇత్యుపదిశ్యతే.

ఆ జగదీశు డెటువంటివా డను విషయ మీ మంత్రమం దుపదేశింపబడెను.

౧౮౦ ఇదం విష్ణు ర్విచక్రమే త్రేధా నిదధే పదమ్।
సమూఢమస్య పాంసురే స్వాహా॥౧౫॥

ప.విః- ఇదమ్, విష్ణుః, వి, చక్రమే, త్రేధా, ని, దధే, పదమ్, సమూఢమితి సమ్+ఊఢమ్, అస్య, పాంసురే, స్వాహా.॥౧౫॥

పదార్థః:-(ఇదమ్) ప్రత్యక్షాప్రత్యక్షం జగత్ (విష్ణుః) యో వేవేష్టి వ్యాప్నోతి చరాచరం జగత్ స జగదీశ్వరః (వి) వివిధార్థే (చక్రమే) క్రాన్తవాన్ నిక్షిప్తవాన్ క్రామ్యతి క్రమిష్యతి వా. అత్ర సామాన్యేఽర్థే లిట్. (త్రేధా) త్రిప్రకారమ్ (ని) నితరామ్ (దధే) హితవాన్ దధాతి ధాస్యతి వా (పదమ్) పద్యతే గమ్యతే యత్తత్. అత్ర ఘఞర్థే క విధానమితి కః ప్రత్యయః (సమూఢమ్) సమ్యగుహ్యతేఽనుమీయతే శబ్ద్యతే యత్తత్ (అస్య) త్రివిధస్య జగతః (పాంసురే) పాంసవో రేణవో రజాంసి రమన్తే యస్మిన్నన్తరిక్షే తస్మిన్ (స్వాహా) సుహుతం జుహోతీత్యర్థే. ఇమం మంత్రం యాస్కమునిరేవం వ్యాఖ్యాతవాన్. యదిదం కించ విక్రమతే విష్ణుస్త్రిధా నిధత్తే పదం త్రేధా భావాయ పృథివ్యామంతరిక్షే దివీతి శాకపూణిః. సమారోహణే విష్ణుపదే గయశిరసీత్యౌర్ణవాభః. సమూఢమస్య పాంసురే ప్యాయనేఽన్తరిక్షే పదం న దృశ్యతేఽపి వోపమార్థే స్యాత్సమూఢమస్య పాంసుర ఇవ పదం న దృశ్యత ఇతి పాంసవః. పాదైః సూయత ఇతి వా పన్నాః శేరత ఇతి పాంసవః పాదైః సూయంత ఇతి వా పన్నాః శేరత ఇతి వా పంసనీయా భవన్తీతి వా. నిరు. ౧౨. ౧౯. అయం మంత్రః. శత. 3.4.3. ౧3. వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౫॥

అన్వయః :-యో విష్ణు ర్జగదీశ్వరో యత్కి-ఞ్చిదిదం ప్రత్యక్షాప్రత్యక్షం జగద్వర్తతే తత్సర్వం విచక్రమే రచితవాన్. త్రేధా విదధే విదధాత్యస్య త్రివిధస్య జగతః పరమాణ్వాదిరూపం స్వాహా సుహుతం సమూఢ మదృశ్యం పదం పాంసురేఽన్తరిక్షే విహితవానస్తి స సర్వైః సుసేవనీయః.॥౧౫॥

భావార్థః:- పరమేశ్వరేణ యత్ప్రథమం ప్రకాశవత్సూర్యాది. ద్వితీయమ ప్రకాశవత్పృథివ్యాదిప్రసిద్ధం జగద్రచిత మస్తి. యచ్చ తృతీయం పరమాణ్వాద్యదృశ్యం సర్వ మేతత్కారణావయవైరచయిత్వాऽన్తరిక్షే స్థాపితం తత్రౌషధ్యాది పృథివ్యామగ్న్యాదికం సూర్యే పరమాణ్వాదికమాకాశే నిహితం సర్వ మేతత్ప్రాణానాం శిరసి స్థాపితవానస్తి. సా హైషా గయాంస్తత్రే. ప్రాణా వై గయాస్తత్ప్రాణాంస్తత్రే తద్యద్గయాం స్తత్రే తద్గాయత్రీ నామ.శత. ౧౪.౮.౧౫.౬.౭. అనేన గయశబ్దేన ప్రాణానాం గ్రహణమ్. అత్ర మహీధరః ప్రబుక్కతి త్రివిక్రమావతారం కృత్వేత్యాది తదశుద్ధం సజ్జనైర్బోధ్యమ్.॥౧౫॥

పదార్థము :-(విష్ణుః) సకలవిశ్వమునందు వ్యాపకుడైయున్న ఏ పరమేశ్వరుడు ఈ జగత్తంతటిని (వి చక్రమే) రచించుచు (ఇదమ్) ప్రత్యక్షాప్రత్యక్షమునగు ఈ ప్రపంచమును (త్రేధా) ముద్విధముల ధారణ మొనర్చుచున్నాడో (అస్య) ప్రకాశవంతము, ప్రకాశరహితము, అదృశ్యములుగానున్న నీ త్రివిధములగు పరమాణ్వాది రూపములను (స్వాహా) చక్కగా చూచుటకు, చూపించుటకు తగిన జగత్తును గ్రహణమొనర్చుచు (ఇదమ్) ఇట్టి (సమూఢమ్) చక్కగా నాలోచించి చెప్పదగిన ఈ అదృశ్యజగత్తును (పాంసురే) అంతరిక్షమున స్థాపించియున్నాడో ఆతడే మానవులెల్లరకు సేవించ నర్హుడు.॥౧౫॥

భావార్థము :- ఒకటి:-ప్రకాశవంతములగు సూర్యాదులను, రెండవది:- ప్రకాశరహితములగు పృథివ్యాదులను, మూడవది:- పరమాణువు మున్నగు అదృశ్యజగత్తును, ఈ యన్నిటిని కారణరూపము నుండి పరమాత్మరచించి అన్తరిక్షమున స్థాపించినాడు. వానిలో పృథివియందు ఓషధులు మున్నగువానిని, సూర్యునియందు ప్రకాశమును, ఆకాశమున పరమాణ్వాదులను నిహితమొనర్చినాడు. ఈ సకలజగత్తును ప్రాణుల శిరోభాగమున స్థాపించినాడు. [ఇచ్చట వ్రాయబడిన శతపథబ్రాహ్మణ ప్రమాణమునసరించి 'గయ' శబ్దమునకు 'ప్రాణ' మని యర్థము గ్రహించబడినది. ఇందు మహీధరుడు త్రివిక్రమ అనగా పరమేశ్వరుడు వామనావతారమెత్తి జగత్తును రచించెనని బూకరించిన యర్థము సర్వథా మిథ్యయై యున్నది].॥౧౫॥

15. He Who pervades the animate and the inanimate worlds, has created the visible and invisible worlds, and has established His dignity in three ways. His invisible form is hidden in the space. He is worthy of worship by all.

౧౬ ఇరావతీత్యస్య వసిష్ఠ ఋషిః, విష్ణుర్దేవతా, స్వరాడార్షీత్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునరీశ్వరసూర్య ప్రాణగుణా ఉపదిశ్యన్తే. ఈ మంత్రమున ఈశ్వరుని, సూర్యుని గుణము లుపదేశించబడుచున్నవి.

౧౬ ఇరావతీ ధేనుమతీ హి భూతꣳ సూయవసినీ మనవే దశస్యా। వ్యస్కభ్నా రోదసీ విష్ణవే తే దాధర్థ పృథివీ మభితో మయూఖైః స్వాహా॥౧౬॥

ప.వి:-ఇరావతీ ఇతీరా+వతీ, ధేనుమతీ ఇతి ధేను+మతీ, హి, భూతమ్, సూయవసినీ, సూయవసినీ ఇతి సూ+యవసినీ, మనవే, దశస్యా, వి, అస్కభ్నాః, రోదసీ ఇతి రోదసీ, విష్ణో ఇతివిష్ణో, ఏతే ఇత్యేతే, దాధర్థ, పృథివీమ్, అభితః మయూఖైః, స్వాహా.॥౧౬॥

పదార్థః:-(ఇరావతీ)ఇరాః ప్రశస్తాన్యన్నాని విద్యంతే యస్యాం సా. అత్ర ప్రశంసార్థే మతుప్. ఇరేత్యన్ననామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨. ౭. (ధేనుమతీ) ప్రశస్తా బహవో ధేనవో వాచః పశవో వా సన్త్యస్యాం సా. అత్ర ప్రశంసార్థే భూమన్యర్థే చ మతుప్. (హి) కిల (భూతమ్) ఉత్పన్నం సర్వం జగత్ (సూయవసినీ) బహూని శోభనాని మిశ్రితాన్యమిశ్రితాని వస్తూని విద్యన్తే యస్యాం సా. (మనవే) మన్యతే యేన జ్ఞానేన తస్మై బోధాయ (దశస్యా) దశా ఇవాచరతి తస్మై. అత్ర బాహులకాదసున్ స చ కిత్ తత ఆచారే క్యచ్చ. (వి) విశేషార్థే (అస్కభ్నాః) ప్రతిబధ్నాసి ప్రతిబధ్నాతి వా (రోదసీ) ప్రకాశపృథివీలోకసమూహౌ. (విష్ణో) సర్వవ్యాపిన్ జగదీశ్వర! వ్యాపనశీలః ప్రాణో వా. (ఏతే) విద్వాంసః. (దాధర్థ) ధరసి ధరతి వా. దాధర్తి... అ. ౭. ౪. ౬౫. అనేనాయం యఙ్ లుగన్తో నిపాతితః (పృథివీమ్) భూమిమన్తరిక్షం వా. పృథివీత్యన్తరిక్ష నామసు పఠితమ్. నిఘం ౧.౩. (అభితః) సర్వతః (మయూఖైః) జ్ఞానప్రకాశాదిగుణైః రశ్మిభి ర్వా. మయూఖా ఇతి రశ్మినామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧.౫. (స్వాహా) వేదవాణీం చక్షురిన్ద్రియం వా. అయం మంత్రః. శత. ౩.౫.౩.౧౪. వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౬॥

అన్వయః:- హే విష్ణో జగదీశ్వర! యస్త్వం యేరావతీ ధేనుమతీ సూయవసినీ భూమింస్వాహా హి కిల వాణీం భూతముత్పన్నం సకలం జగచ్చ మయూఖైరభితో దాధర్థ ధరసి రోదసీ వ్యస్కభ్నాః ప్రతిబధ్నాసి తస్మై దశస్యాయ మనవే వయమేతే చ సర్వం జగన్నివేదయామో నివేదయన్తీత్యేకః.

యో విష్ణుః ప్రాణోయేరావతీ ధేనుమతీ సూయవసినీ భూమిర్వాగ్వాఽస్తి తాం పృథివీం స్వాహా వాగిన్ద్రియం చ మయూఖై రభితో దాధర్థ ధరతి రోదసీ వ్యస్కభ్నాః ప్రతిబధ్నాతి తస్మై దశస్యాయమనవే ప్రాణాయ భూతం హి కిలోత్పన్నం సర్వం కార్యం జగత్ప్రకాశితుం సమర్థం ప్రాణం సర్వే విజానీతేతి ద్వితీయః. ॥౧౬॥

భావార్థః:-అత్ర శ్లేషాలంకారః. యథా సూర్యః స్వకిరణైః స్వకాన్తిభిః సర్వం భూమ్యాదికం జగత్సంస్తభ్యాకృష్య ధరతి తథైవ పరమేశ్వరః ప్రాణో వా స్వసామర్థ్యేన సర్వం ప్రాణాదికం జగద్రచిత్వా సంధార్య వ్యవస్థాపయతి.॥౧౬॥

పదార్థము :-(విష్ణో) సర్వవ్యాపకుడవగు నో జగదీశ్వరా! నీవు (ఇరావతీ) ఉత్తమ అన్నయుక్తుడవు (ధేనుమతీ) ప్రశంసనీయమగు విశాలవాణి, ప్రజ మరియు పశుయుక్తుడవు (సూయవసినీ) శుభకరములగు మిశ్రిత, అమిశ్రిత వస్తువులతో గూడియున్నావు. అట్టినీవు (పృథివీమ్) భూమిని (హి) నిశ్చయముగ (స్వాహా) వేదవాణిని (భూతమ్) ఉత్పన్నమైన సర్వజగత్తును (మయూఖైః) జ్ఞానము, ప్రకాశము మున్నగు గుణములచే (అభితః) అన్నిదిశలనుండి (దాధర్థ) ధారణమొనర్చినావు. (రోదసి) ప్రకాశము, లేక పృథివిని (వ్యస్కభ్నాః) బాగుగా స్తంభింపజేయుచున్నావు. (మనవే) విజ్ఞానయుక్తుడవునైన (దశస్యా) దంతములమధ్యనుండు నాలుకవలె వ్యవహరించు నీకు (ఏతే) మే మెల్లరమును ఈ జగమంతటిని నివేదించుచున్నాము **(ఇదిప్రథమార్థము)**.

(విష్ణో) వ్యాపనశీలమగు ప్రాణము (ఇరావతీ) ఉత్తమ అన్నముతో (ధేనుమతీ) పశువులతో (సూయవసినీ) అనేక మిశ్రిత, అమిశ్రిత పదార్థములతో నున్న భూమి, లేక వాణితో అట్టి (పృథివీమ్) భూమిని (స్వాహా) ఇంద్రియములను (మయూఖైః) కిరణముల మరియు స్వబలాదులతో (అభితః) అన్నివిధముల (దాధర్థ) ధారణమొనర్చుచున్నది (రోదసీ) లేక ప్రకాశమును, భూమిని (వ్యస్కభ్నాః) స్తంభింపజేయుచున్నది. (దశస్యా) దంశనముల [దంతముల]వలె ఆచరించువాడును (మనవే) విజ్ఞాపనయుక్తుడును నగు ఆ సూర్యునికై (భూతꣳహి) నిశ్చయముగ [ఉత్పన్నజగత్తును ప్రకాశింపజేయుటకై] ఈశ్వరుడిచ్చియున్నాడని (ఏతే) మే మెల్లరమును ఎరుగుచున్నాము. **[ఇది ద్వితీయార్థము]**॥౧౬॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున శ్లేష, వాచకలుప్తోపమాలంకారములున్నవి. సూర్యుడు స్వకిరణములచే భూమి మొదలగు సమస్తజగత్తును ఆకర్షించి, విభజించి ధారణమొనర్చుచున్నట్లు పరమేశ్వరుడు [మరియు ప్రాణము] తమ తమ సామర్థ్యములచే సూర్యుడు మున్నగు సమస్తవిశ్వమును రచించి, ధరించి చక్కగా స్థాపించి పాలించుచున్నాడు.॥౧౬॥

16. O, Omnipresent God, Thou preservest on all sides, with knowledge, this earth, rich in nice food, rich in good milch-kine, and full of elements and compounds. Thou preservest the vedic speech and the created - world. We all implore for the whole world to Him, Who is All - knowing and Chastiser!.

౧౭. దేవశ్రుతావిత్యస్య వశిష్ఠ ఋషిః, విష్ణుర్దేవతా, స్వరాడ్ బ్రాహ్మీత్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునస్తౌ కీదృశావిత్యుపదిశ్యతే.

మరల నా ప్రాణము లెట్టున్నవను విషయమీ మంత్రమున నుపదేశించెను.

౧౭ దేవశ్రుతౌ దేవేష్వా ఘోషతమ్ప్రాచీ ప్రేతమధ్వరం కల్పయన్తీఽఊర్ధ్వం యజ్ఞన్నయతమ్మా జిహ్వరతమ్। స్వం గోష్ఠమావదతన్దేవీ

దుర్యేఽఆయుర్మా నిర్వాదిష్టం ప్రజామ్మా నిర్వాదిష్టమత్ర

రమేథాం వర్ష్మన్ పృథివ్యాః ॥౧౭॥

ప.వి:- దేవశ్రుతావితి దేవ+శ్రుతౌ, దేవేషు, ఆ, ఘోషతమ్, ప్రాచీ ఇతి ప్రాచీ, ప్ర, ఇతమ్, అధ్వరమ్, కల్పయన్తీఽ ఇతి కల్పయన్తీ, ఊర్ధ్వమ్, యజ్ఞమ్, నయతమ్, మా, జిహ్వరతమ్, స్వమ్, గోష్ఠమ్, గోష్ఠమితి గో+స్థమ్, ఆ, వదతమ్, దేవీ ఇతి దేవీ, దుర్యే ఇతి దుర్యే, ఆయుః, మా, నిః, వాదిష్టమ్, ప్రజామితి ప్ర+జామ్, మా, నిః, వాదిష్టమ్, అత్ర, రమేథామ్, వర్ష్మన్, పృథివ్యాః.॥౧౭॥

పదార్థః:-(దేవశ్రుతౌ) యథా దివ్యవిద్యాశ్రుతౌ విద్వాంసౌ (దేవేషు) విద్వత్సు దివ్యగుణేషు వా ప్రసిద్ధౌ (ఆ) సమన్తాత్ (ఘోషతమ్) ఘోషం కుర్వన్తౌ స్తః (ప్రాచీ) ప్రకృష్టమఞ్చతి యాభ్యాం తే రోదసీ. అత్ర సర్వత్ర సుపాం సులుగితి ప్రథమాద్వివచనస్య లుక్ (ప్ర) ప్రకృష్టార్థే (ఇతమ్) ప్రాప్తౌ భవతః (అధ్వరమ్) అహింసనీయమ్ (కల్పయన్తీ) సమర్థయన్త్యౌ (ఊర్ధ్వమ్) ఉత్కృష్టగుణమ్ (యజ్ఞమ్) విజ్ఞానశిల్ప సంగమనీయమ్ (నయతమ్) సంప్రాప్నుతమ్ (మా) నిషేధే (జిహ్వరతమ్) కుటిలౌ భవతమ్ (స్వమ్) స్వకీయమ్ (గోష్ఠమ్) గవాం స్థానమ్. అత్ర ఘఞర్థే కవిధానమితి కః (ఆ) సమన్తాత్ (వదతమ్) ఉపదిశతః (దేవీ) దివ్యగుణసంపన్నే (దుర్యే) గృహరూపే (ఆయుః) జీవనం తన్నిమిత్తం వా. (మా) విషేధే (నిః) నితరామ్ (వాదిష్టమ్) వదతమ్ (ప్రజామ్) ఉత్పన్నాం సృష్టిమ్ (మా) నిషేధే (నిః) నితరామ్ (వాదిష్టమ్) వదతమ్ (అత్ర) అస్మిన్ జగతి (రమేథామ్) (వర్ష్మన్) సుఖవృష్టియుక్తే (పృథివ్యాః) అన్తరిక్షస్య మధ్యే. అయం మన్త్రః. శత. 3.౫.3.౧3-౨౦.వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౭॥

అన్వయః:-హే మనుష్యా! యథా యౌ దేవేషు దేవశ్రుతౌ ఘోషతం వ్యక్తం శబ్దం కురుతో యే ప్రాచీ కల్పయన్త్యావూర్ధ్వం యజ్ఞం ప్రేతం ప్రేతః నయత స్తే చ రోదసీ యథా మా జిహ్వరతం కుటిలే వ భవేతాం తథా కురుతం యే దేవీ దుర్యే స్వం గోష్ఠం సమన్తాత్ ప్రాప్నుతస్తాభ్యాం కస్యాప్యాయుర్మా నిర్వాదిష్టం ప్రజాం మా నిర్వాదిష్టం వినష్టాం మా కురుతం, పృథివ్యామన్తరిక్షస్య చ మధ్యే వర్ష్మణి జగతి రమేథాం తథాఽనుతిష్ఠత. ॥౧౭॥

భావార్థః:-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. మనుష్యైర్యావజ్జగదన్తరిక్షస్య మధ్యే వర్తతే తావతా సర్వేణ బహూని సుఖాని సంపాదనీయాని. ॥౧౭॥

పదార్థము :-ఓ మానవులారా! మీరు (దేవేషు) విద్వాంసులందు మరియు దివ్యగుణములయందు (దేవశ్రుతౌ) విద్వాంసులచే శ్రవణమొనర్చబడిన ప్రాణాపానవాయువులు (ఘోషతమ్) వ్యక్తశబ్దము లొనర్చునట్లు మరియు (ప్రాచీ) ప్రాప్తించునవియు (కల్పయన్తీ) సామర్థ్యవంతములునగు ప్రకాశము మరియు భూమి (ఊర్ధ్వమ్) ఉత్తమగుణములతో (యజ్ఞమ్) విజ్ఞాన, శిల్పమయమునగు యజ్ఞమును (ప్రేతమ్) ఎరిగించునట్లు (నయతమ్) లభింపజేయునట్లు (మా జిహ్వరతమ్) అవి కుటిలగతిని కాజాలకుండు నట్లొనర్చుడు. (దేవీ) దివ్యగుణసంపన్నములగు (దుర్యే) ఏవి గృహరూపములు (స్వమ్) సొంత [స్వంత] (గోష్ఠమ్) కిరణముల స్థానములను (ఆ వదతమ్) ఉపదేశించునవియై (ఆయుః) ఆయువును (మా నిర్వాదిష్టమ్) నాశమొందించవో (ప్రజామ్) ఉత్పన్నసృష్టిని (మా నిర్వాదిష్టమ్) నశింపజేయవో యవి (పృథివ్యాః) ఆకాశమందు (అత్ర) ఇట్టి (వర్ష్మన్) సుఖముగ సేవించదగు ఈ జగమున (రమేథామ్) రమించునట్లొర్చుచుండుడు. ॥౧౭॥

భావార్థము:-ఇచట వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. అంతరిక్షమధ్యమున నున్న జగత్తునుండి అసంఖ్యాకమగు ఉత్తమ సౌఖ్యములను మానవులు సంపాదించుటకు పురుషార్థపరులు గావలయును. ॥౧౭॥

17. O man and woman, having acquired knowledge form the learned, proclaim amongst the wise the fact of your intention of entering the married life. Attain to fame, observing the noble virtue of non-violence, and uplift your soul. Shun crookedness. Converse together happily. Living in a peaceful home, spoil not your life; spoil not your progeny. In this world, pass your life happily, on this wide earth full of enjoyment!.

౧౮ విష్ణోర్నుకమిత్యస్యౌతథ్యో దీర్ఘతమా ఋషిః, విష్ణు ర్దేవతా, స్వరాడార్షీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

అథ వ్యాపకేశ్వరగుణా ఉపదిశ్యన్తే. వ్యాపకుడగు ఈశ్వరుని గుణము లీ మంత్రమం దుపదేశించబడినవి.

౧౮ విష్ణోర్ను కం వీర్యాణి ప్రవోచం యః పార్థివాని విమమే రజాంసి। యో అస్కభాయదుత్తరꣳసధస్థం విచక్రమాణ స్త్రేధోరుగాయో విష్ణవే త్వా॥౧౮॥

ప.వి:- విష్ణోః, ను, కమ్, వీర్యాణి, ప్ర, వోచమ్, యః, పార్థివాని, విమమ ఇతి వి+మమే, రజాంసి, యః, అస్కభాయత్, ఉత్తర మిత్యుత్+తరమ్, సధస్థమితి సధ+స్థమ్, విచక్రమాణ ఇతి వి+చక్రమాణః, త్రేధా ఉరుగాయ ఇత్యురు+గాయః, విష్ణవే, త్వా॥౧౮॥

పదార్థః:-(విష్ణోః) వ్యాపకస్య పరమేశ్వరస్య (ను) శీఘ్రమ్ (కమ్) సుఖస్వరూపమ్ (వీర్యాణి) పరాక్రమయుక్తాని కర్మాణి (ప్ర) ప్రకృష్టార్థే (వోచమ్) కథయేయమ్ (యః) అనన్తపరాక్రమః (పార్థివాని) పృథివ్యా వికారా అన్తరిక్షే విదితాని వా. అత్ర తత్ర విదిత ఇతి చ. అ. ४. ౧. ४౩. అనేనాణ్ ప్రత్యయః (విమమే) వివిధతయా మిమీతే (రజాంసి) లోకాన్ లోకా రజాంస్యుచ్యన్తే. నిరు. ४. ౧౯. (యః) సర్వాధారః (అస్కభాయత్) ప్రతిబధ్నాతి (ఉత్తరమ్) అన్త్యావయవమ్. (సధస్థమ్) యత్సహ తిష్ఠతి తత్కారణం సత్వంగృహ్య (విచక్రమాణః) యథాయోగ్యం జగద్రచనాయ కారణపాదాన్ ప్రక్షిపన్ నియోజయన్ (త్రేధా) త్రిఃప్రకారాణి (ఉరుగాయః) యో బహూనర్థాన్వేదద్వారా గాయత్యుపదిశతి సః (విష్ణవే) వ్యాపనశీలాయ యజ్ఞాయ (త్వా) త్వామ్. అయం మన్త్రః. శత.౩.४.౩.౨౧. వ్యాఖ్యాతః.॥౧౮॥

అన్వయః:-హే మనుష్యా! యూయం యో విచక్రమాణ ఉరుగాయో విష్ణు ర్జగదీశ్వరః పార్థివాని రజాంసి త్రేధా విమమే. యః ఉత్తరం సధస్థమస్కభాయత్ ప్రతిబధ్నాతి యో విష్ణవే ఉపాసనాదియజ్ఞాయా శ్రీయతే యస్య విష్ణో ర్వీర్యాణి విద్వాంసో వదన్తి యం సర్వే సంశ్రయన్తే కం సుఖరూపం దేవమహం ప్రవోచం ను శీఘ్రమాశ్రయే. ॥౧౮॥

భావార్థః:- సర్వైర్మనుష్యైర్యేన పరమేశ్వరేణ పృథివీసూర్యత్రసరేణుభేదేన త్రివిధం జగద్రచిత్వా ధ్రియతే స ఏవోపాసనీయః.॥౧౮॥

పదార్థము :-ఓ మానవులారా! మీరు (విచక్రమాణః) జగద్రక్షణకొరకు కారణాంశములను సంయుక్త పరచుచు (ఉరుగాయః) అనేకార్థములను వేదములద్వారా ఉపదేశించుచున్న (యః) ఏ జగదీశ్వరుడు (పార్థివాని) పార్థివవికారములచే, పృథివీగుణములచే పుట్టిన, లేక అంతరిక్షమున విదితమునగు (త్రేధా) త్రివిధములునైన (రజాంసి) లోకములను (విమమే) అనేకవిధముల రచించుచు (ఉత్తరమ్) వెనుకటి అవయవములతో గూడ (సధస్థమ్) ఉండుకారణమును (అస్కభాయత్) ఎవడు నిలిపి యుంచుచున్నాడో (యః) ఎవడు (విష్ణవే) ఉపాసన యజ్ఞము మున్నగువానికై ఆశ్రయించబడుచున్నాడో (విష్ణోః) అట్టి వ్యాపక పరమేశ్వరుని (వీర్యాణి) పరాక్రమవంత కర్మలను (ప్ర వోచమ్) కథనమొనర్చెదను. మరియు ఓ పరమేశ్వరా! (ను) శీఘ్రముగా (కమ్) సుఖస్వరూపుడవగు (త్వా) నిన్ను ఆశ్రయించుచున్నాను. ॥౧౮॥

భావార్థము :-పరమేశ్వరుడు పృథివి, సూర్యుడు, త్రసరేణువులు మొదలగు భేదములతో మూడు రకములుగనున్న జగమును రచించి ధారణమొనర్చుచున్నాడు. మానవులాతనినే యుపాసించ వలయును. ॥౧౮॥

18. I describe the mighty deeds of Omnipresent God, Who unifies the different parts of the physical cause of the universe, Who preaches all truths through the Vedas, Who creates the three-fold worlds in the space, Who keeps under His control matter, the high-

est cause, and Who is resorted to for worship. O God, I hastily seek Thy shelter, Who is Ever - Blissful.

౧౮౪. దివో వేత్యస్యౌతథ్యో దీర్ఘతమా ఋషిః, విష్ణుర్దేవతా, నిచృదార్షీ జగతీ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

పునః స కీదృశ ఇత్యుపదిశ్యతే.

జగదీశ్వరు డెట్లున్నాడను విషయ మీ మంత్రమున నుపదేశింపబడినది.

౧౮౪ దివో వా విష్ణఽ ఉత వా పృథివ్యా మహో వా విష్ణఽ
ఉరోరన్తరిక్షాత్। ఉభా హి హస్తా వసునా పృణస్వా ప్రయచ్ఛ
దక్షిణాదోత సవ్యాద్విష్ణవే త్వా॥౧౯॥

ప.విః- దివః, వా, విష్ణోఽ ఇతి విష్ణో, ఉత, వా, పృథివ్యాః, మహః, వా, విష్ణోఽ ఇతి విష్ణో, ఉరోః, అన్తరిక్షాత్, ఉభా, హి, హస్తా, వసునా, పృణస్వ, ఆ, ప్ర, యచ్ఛ, దక్షిణాత్, ఆ, ఉత, సవ్యాత్, విష్ణవే, త్వా.॥౧౯॥

పదార్థః:-(దివః) ప్రసిద్ధాత్ విద్యుతో వా (వా) పక్షాన్తరే (విష్ణో) వేవేష్టి వ్యాప్నోతి చరాచరం జగత్ తత్సంబుద్ధౌ (ఉత) అపి (వా) పక్షాన్తరే (పృథివ్యాః) భూమేః సకాశాత్ (మహః) మహత్త్వాత్ (వా) పక్షాన్తరే (విష్ణో) సర్వాన్తఃప్రవిష్ట! (ఉరోః) బహోరనన్తాత్ (అన్తరిక్షాత్) ఆకాశాత్ (ఉభా) ద్వౌ (హి) ఖలు (హస్తా) బలవీర్యే బాహూ వా. అత్రోభయత్ర సుపామిత్యాకారాదేశః (వసునా) ద్రవ్యేణ సహ (పృణస్వ) ప్రీణీహి ప్రీణయ వా (ఆ) సమన్తాత్ (ప్ర) ప్రకృష్టార్థే (యచ్ఛ) దేహి (దక్షిణాత్) దక్షిణపార్శ్వాత్ (ఆ) అభితః (ఉత) చ (సవ్యాత్) వామపార్శ్వాత్ (విష్ణవే) యజ్ఞాయ (త్వా) త్వామ్. అయం మంత్రః. శత. 3.౫.3.౨౨ వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౯॥

అన్వయః:-హే విష్ణో! త్వం కృపయాఽస్మాన్ దివః ప్రసిద్ధాగ్నేర్విద్యుతో వా వసునా పృణస్వ సుఖాని ప్రయచ్ఛ ఉతాపి పృథివ్యాః సకాశాదుత్పన్నేభ్యః పదార్థేభ్యో మహత్త్వాచ్చావ్యక్తాదుతోరోరన్తరిక్షాద్వా వసునా ద్యాం పృణస్వ.హే విష్ణో! త్వం దక్షిణాదుత చ సవ్యాత్ సుఖాని ప్రయచ్ఛ. తం త్వా త్వాం విష్ణవే యజ్ఞాయ వయమర్చయేమ.॥౧౯॥

భావార్థః:- యేన వ్యాపకేనేశ్వరేణ మహత్తత్త్వసూర్యభూమ్యన్తరిక్షవాయ్వగ్నిజలాదీన్ పదార్థాన్ తత్రస్థాన్యాంశ్చౌషధ్యాదీన్ మనుష్యాదీంశ్చ రచిత్వా ధృత్వా సర్వేభ్యః ప్రాణిభ్యః సుఖాని దీయన్తే తస్యైవోపాసనా సర్వైః కార్యేతి. ॥౧౯॥

పదార్థము :-(విష్ణో) సర్వవ్యాపివగు పరమేశ్వరా! దయతో నీవు మమ్ము (దివః) ప్రసిద్ధాగ్ని, లేక విద్యుదగ్నిద్వారా (వసునా) ధనములతోబాటు (ఆ పృణస్వ) సుఖములను పరిపూర్ణపరచుము. మరియు (పృథివ్యాః) భూమినుండి ఉద్భవించిన పదార్థములచే (ఉత) మరియు (వా) లేదా (మహః) మహత్తత్త్వమును, అవ్యక్తమును (ఉత) మరియు (ఉరోః) విశాలమునగు(అన్తరిక్షాత్) అంతరిక్షమువలనను ద్రవ్యములతోబాటు సౌఖ్యములను (హి) నిశ్చయముగ పూర్ణమొనర్చుము. (విష్ణో) సర్వాంతర్యామివగు నో పరమేశ్వరా! నీవు (దక్షిణాత్) దక్షిణమునుండి (ఉత) మరియు (సవ్యాత్) వామపార్శ్వమునుండి సుఖముల నొసగుము. (త్వా) అట్టి నిన్ను (విష్ణవే) యోగవిజ్ఞానముకొరకు, యజ్ఞముకొరకును పూజించుచున్నాము. ॥౧౯॥

భావార్థము:- సర్వవ్యాపకుడైన పరమేశ్వరుడు మహత్తత్త్వమును, సూర్యుని, భూమిని, అంతరిక్షమును, వాయువు, అగ్ని, జలములు మున్నగు పదార్థములను, లేక ఆ యా స్థలములందు ఓషధులు మున్నగువానిని, మనుష్యాదులను రచించి ధారణమొనర్చి సకలప్రాణులకై సుఖములను ధరించుచున్నాడు. అట్టి పరమాత్మనే సకల మానవు లుపాసించవలెను. ॥౧౯॥

19. O Omnipresent God, fill both of our hands with riches from all sources like electricity, earth, and vast wide air's mid-region. Grant us pleasures from the right and the left. We worship Thee for the knowledge of yoga!.

౧౮౨ ప్ర తద్విష్ణురిత్యస్యౌతథ్యో దీర్ఘతమా ఋషిః, విష్ణుర్దేవతా, విరాడార్షీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునః స కీదృశ ఇత్యుపదిశ్యతే.

మరల నాతడెట్లున్నా డను విషయ మీమంత్రమునం దుపదేశింపబడినది.

౧౮౨ ప్ర తద్విష్ణు స్తవతే వీర్యేణ మృగో న భీమః కుచరో గిరిష్ఠాః।
యస్యోరుషు త్రిషు విక్రమణేష్వధిక్షియన్తి భువనాని విశ్వా॥౨౦॥

ప.వి:- ప్ర, తత్, విష్ణుః, స్తవతే, వీర్యేణ, మృగః, న, భీమః, కుచరః, గిరిష్ఠాః గిరిష్ఠా ఇతి గిరి+స్థాః, యస్య, ఉరుషు, త్రిషు, విక్రమణేష్వితి వి+క్రమణేషు, అధిక్షియన్తీత్యధి+క్షియన్తి, భువనాని, విశ్వా.॥౨౦॥

పదార్థః:-(ప్ర) ప్రకృష్టార్థే (తత్) తస్మాత్ (విష్ణుః) వ్యాపకేశ్వరః (స్తవతే) స్తౌత్యుపదిశతి. అత్ర బహులం ఛన్దసీతి శపో హ్యలుక్ (వీర్యేణ) పరాక్రమేణ (మృగః) యో మార్ష్ట్యన్విచ్ఛతి వధాయ జీవానితి ఈశ్వరపక్షే తు మార్ష్టి వ్యవస్థాపనాయ జీవానితి (న) ఇవ (భీమః) బిభ్యతి జీవా అస్మాదితి వ్యాఘ్రః. భీమాదయోఽపాదాన ఇతి నిపాతనాత్ (కుచరః)యః కుత్సితం ప్రాణివధం చరతి. (గిరిష్ఠాః) గిరౌ తిష్ఠతీతి. క్విబన్తోఽయం ప్రయోగః (యస్య) (ఉరుషు) బహుషు (త్రిషు) త్రివిధేషు జగత్సు (విక్రమణేషు) వివిధక్రమేషు (అధిక్షియన్తి) నివసన్తి (భువనాని) లోకజాతాని (విశ్వా) సర్వాణి. అయం మంత్రః. శత. 3.౫.3.౨3. వ్యాఖ్యాతః॥౨౦॥

అన్వయః:-యస్యోరుషు త్రిషు విక్రమణేషు విశ్వాని భువనాన్యధిక్షియన్తి యశ్చాసౌ విష్ణుర్వీర్యేణ భీమః కుచరో గిరిష్ఠా మృగో న సింహ ఇవ విచరన్నుపదిశతి (తత్) తస్మాత్ స నైవ కదాపి విస్మరణీయః.॥౨౦॥

భావార్థః:-అత్రోపమాలఙ్కారః. యథా సింహః స్వపరాక్రమేణ యథేష్టం విక్రమతే తథైవ జగదీశ్వరః ఖలు పరాక్రమేణ సర్వాన్ లోకాన్ నియచ్ఛతి.॥౨౦॥

పదార్థము :-(యస్య) ఎవని (ఉరుషు) అత్యంత విశాలములును (త్రిషు, త్రివిక్రమణేషు) మూడుప్రకారములగు క్రమములందు (విశ్వాభువనాని) సమస్తలోకములు (అధిక్షియన్తి) నివసించుచున్నవో మరియు (వీర్యేణ) స్వపరాక్రమముచేతనే (భీమః) భయంకరమైనదియు (కుచరః) దుష్టజీవుల వధనొనర్చునదియు మరియు (గిరిష్ఠాః) పర్వతములందుండునదియునగు (మృగః) సింహము (న) వలె [ఏ యీ విష్ణువు] పాపాత్ములను వెదకి దుఃఖపెట్టుచు (ప్ర స్తవతే) ఉపదేశించుచున్నాడో (తత్) అట్టివాని నెన్నటికిని విస్మరించవలదు. ॥౨౦॥

భావార్థము :-ఇం దుపమాలంకారము గలదు. సింహము తనపరాక్రమముచే, తన యిచ్ఛానుసారము అన్యజంతువులను నియమమునం దుంచుచు విహరించునట్లే ఆ పరమేశ్వరుడు తన పరాక్రమములద్వారా సమస్తలోకములను నియమమునందుంచి కాపాడుచున్నాడు.॥౨౦॥

20. God, in whose three-fold world reside all created objects, is praised for His power, like a dreadful, mountain-roaming tiger, that kills the despicable beings. He punishes the sinners, and preaches to all the Vedic knowledge.

౧౮౬ విష్ణో రరాటమిత్యస్యౌతథ్యో దీర్ఘతమా ఋషిః, విష్ణుర్దేవతా, భురిగార్షీ పంక్తిశ్ఛన్దః, పంచమః స్వరః.

పునః స కథం భూత ఇత్యుపదిశ్యతే,

ఆ జగదీశ్వరు డెట్లున్నా డను విషయ మీ మంత్రమునం దుపదేశించబడుచున్నది.

౧౮౬ విష్ణో రరాటమసి విష్ణోః శ్నప్త్రేస్థో విష్ణోః స్యూరసి విష్ణోర్ధ్రువో౽సి

వైష్ణవమసి విష్ణవే త్వా ॥౨౧॥

ప.విః- విష్ణోః, రరాటమ్, అసి, విష్ణోః, శ్నప్త్రే౽ ఇతి శ్నప్త్రే, స్థః, విష్ణోః, స్యూః, అసి, విష్ణోః, ధ్రువః, అసి, వైష్ణవమ్, అసి, విష్ణవే, త్వా.॥౨౧॥

పదార్థః:-(విష్ణోః) వ్యాపకస్య సకాశాత్ (రరాటమ్) పరిభాషితం జగత్ (అసి) అస్తి. అత్ర సర్వత్ర వ్యత్యయః (విష్ణోః) సర్వత్రాభి ప్రవిష్టస్య (శ్నప్త్రే) శుద్ధే ఇవ. అత్ర ష్ణా శౌచ ఇత్యస్య వర్ణవ్యత్యయేన సస్య శః (స్థః) తిష్ఠతః (విష్ణోః) సర్వసుఖాభివ్యాప్తాత్ (స్యూః) యః సీవ్యతి సః (అసి) అస్తి (విష్ణోః) సర్వజగత్పాలకాత్ (ధ్రువః) నిశ్చలః (అసి) అస్తి (వైష్ణవమ్) యద్ విష్ణోర్యజ్ఞస్యేదం సాధనం సాధకం వా తత్ (అసి) అస్తి (విష్ణవే) యజ్ఞాయ (త్వా) త్వామ్. అయం మంత్రః. శత. 3.౪.3.౨౪-౨౫,వ్యాఖ్యాతః.॥౨౧॥

అన్వయః:-యదిదం వివిధం జగదస్యస్తి తద్విష్ణో రరాటమస్యస్తి విష్ణోః సకాశాదుత్పద్య వర్తత ఇతి యావత్. విష్ణోః స్యూరస్యస్తి సర్వం జగద్వైష్ణవమస్యస్తి యస్య విష్ణో ర్జగతిద్వే శ్నప్త్రే ఇవ జడచేతనసమూహౌ స్థః వర్తతే తం సర్వజగదుత్పాదకం జగదీశ్వరం త్వాం విష్ణవే యజ్ఞానుష్ఠానాయ వయమాశ్రయామః. ॥౨౧॥

భావార్థః:-మనుష్యైః సర్వస్యాస్య జగతః పరమేశ్వర ఏవ రచకో ధారకో వ్యాపక ఇష్టదేవో౽స్తీతి విజ్ఞాయ సర్వకామసిద్ధిః సంపాదనీయా.॥౨౧॥

పదార్థము :-అనేక విధములగు ఈ విశ్వము (విష్ణోః) సర్వవ్యాపకుడగు పరమేశ్వరుని వలననే (రరాటమ్) ఉత్పన్నమై ప్రకాశితమైయున్నది (విష్ణోః) సర్వసుఖములను ప్రసాదించు ఈశ్వరునిచే (స్యూః) విస్తృతపరచబడినదై (అసి) ఉన్నది. సకలజగత్తు (వైష్ణవమ్) యజ్ఞమునకు సాధనమై (అసి) ఉన్నది. (విష్ణోః) సర్వమును ప్రవిష్ట [ప్రవేశ] మైయున్న పరమేశ్వరుని (శ్నప్త్రే) శుద్ధజగత్తు [జడచేతన రూపమున రెండు విధములుగనున్న ఈ జగమును సృష్టించిన యో జగదీశ్వరా! మేము]ను (త్వా) నిన్ను (విష్ణవే) యజ్ఞానుష్ఠానముల నొనర్చుటకొరకు ఆశ్రయించుచున్నాము. ॥౨౧॥

భావార్థము:- పరమేశ్వరుడు స్రష్ట, ధర్త, హర్త, వ్యాపక, ఇష్టదైవమని నిశ్చయించుకొని సకల కార్యసిద్ధిని పొందుట మానవు లెల్లరకును యోగ్యమైయున్నది. ॥౨౧॥

21. O World, thou art created by God, O animate and inanimate objects, we are the two - fold pure powers of God, O Air, thou art wide - spread through God's strength. O

soul, thou art ever immortal through God's grace. O complete universe, thou art created by God. O man I ordain thee to worship the All - pervading God!.

౧౮౭.దేవస్య త్వేత్యస్యౌతథ్యో దీర్ఘతమా ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా, పూర్వార్ధస్య సామ్నీపంక్తిశ్ఛన్దః, పఞ్చమః స్వరః, ఆదద ఇత్యుత్తరస్య భురిగార్షీ బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

పునరయం యజ్ఞః కిమర్థః కర్తవ్య ఇత్యుపదిశ్యతే

యజ్ఞ మేల చేయవలయు నను విషయ మీ మంత్రమునం దుపదేశింపబడినది.

౧౮౭ దేవస్య త్వా సవితుః ప్రసవేఽశ్వినో ర్బాహుభ్యాం పూష్ణో హస్తాభ్యామ్।
ఆ దదే నార్యసీదమహꣳ రక్షసాం గ్రీవాఽఅపి కృన్తామి।
బృహన్నసి బృహద్రవా బృహతీ మిన్ద్రాయ వాచం వద ॥౨౨॥

ప.వి:- దేవస్య, త్వా, సవితుః, ప్రసవ ఇతి ప్ర + సవే, అశ్వినోః, బాహుభ్యామితి బాహు + భ్యామ్, పూష్ణః, హస్తాభ్యామితి హస్త + భ్యామ్, ఆదదే, నారీ, అసి, ఇదమ్, అహమ్, రక్షసామ్, గ్రీవాః, అపి, కృన్తామి, బృహన్, అసి, బృహద్రవా ఇతి బృహత్ + రవాః, బృహతీమ్, ఇన్ద్రాయ, వాచమ్, వద.॥౨౨॥

పదార్థః :-(దేవస్య) సర్వప్రకాశకస్యానందప్రదేశ్వరస్య (త్వా) తమ్ (సవితుః) సకలస్య జగత ఉత్పాదకస్య (ప్రసవే) యథాసృష్టౌ (అశ్వినోః) ప్రాణాపానయో ర ధ్వర్యో ర్వా (బాహుభ్యామ్) యథా బలవీర్యాభ్యామ్ (పూష్ణః) పుష్టికారికాయాః పృథివ్యాః పూషేతి పృథివీ నామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧.౧. (హస్తాభ్యామ్) యథాఽఽదాన ప్రదాభ్యాం ధారణా కర్షణాభ్యామ్ (ఆ) సమన్తాత్ (దదే) స్వీకరోమి. (నారీ) నరాణామియం క్రియా (అసి) అస్తి వా. అత్ర సర్వత్ర వ్యత్యయః (ఇదమ్) ప్రత్యక్షం పాలకం కర్మ (అహమ్) రక్షసామ్ దుష్టస్వభావానామ్ (గ్రీవాః) కణ్ఠాన్ (అపి) నిశ్చయే (కృన్తామి) ఛినద్మి (బృహత్) వర్ధమానో వర్ధయన్ (అసి) అస్తి వా (బృహద్రవాః) యథా బృహచ్ఛబ్దవాన్ (బృహతీమ్) మహతీమ్ (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యప్రాపకాయ (వాచమ్) వాణీమ్ (వద) ఉపదిశ. అయం మంత్రః. శత. ౩.౫.౪.౧. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౨॥

అన్వయః:- హే మనుష్య! యథాऽహం దేవస్య సవితుః ప్రసవేऽశ్వినోర్యథా బాహుభ్యాం పూష్ణో ర్యథా హస్తాభ్యాం యం యజ్ఞమాదదే త్వా తం త్వమపి తథాదత్స్వ. యథాऽహం నారీం యజ్ఞక్రియా మిదం యజ్ఞానుష్ఠానం కర్మ చాదదే తథా త్వమప్యాదత్స్వ. యథాऽహం రక్షసాం గ్రీవాః కృన్తామి తథా త్వమపి కృన్త. యథా చాహమేతదనుష్ఠానేన బృహద్రవా బృహన్భవామి తథా త్వమపి భవ. యథా చాహమిన్ద్రాయ బృహతీం వాచం వదామి, తథా చైతాం త్వమపి వద. ॥౨౨॥

భావార్థః :-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యథా విద్వద్భిరీశ్వరసృష్టౌ విద్యయా పదార్థాన్ సుపరీక్ష్య కార్యేషూపయుజ్య సుఖాని ప్రాప్యన్తే తథైవ మనుష్యైరిదమనుష్ఠాయ సర్వాణి సుఖాని ప్రాపణీయాని. ॥౨౨॥

పదార్థము:- విద్వాంసులగు మానవులారా! నే నెట్లు (దేవస్య) సమస్తమును ప్రకాశింపజేయువాడును, ఆనందప్రదాతయు (సవితుః) సకలజగత్తును ఉత్పన్నపరచువాడును నగు నీ పరమేశ్వరుడు (ప్రసవే) ఉత్పన్నమొనర్చిన లోకమందు నే యజ్ఞమును (ఆదదే) గ్రహించుచున్నానో, అట్లే నీవును (త్వా) దానిని ఆచరించుము. నే నెటుల (నారీ) యజ్ఞక్రియను, లేక (ఇదమ్) యజ్ఞానుష్ఠానమును గ్రహించుచున్నానో, అటులనే నీవును గ్రహించుము. ఎట్లు (అహమ్) నేను (రక్షసామ్) దుష్టస్వభావులగు శత్రువుల (గ్రీవాః) శిరస్సులను కూడా (అపికృన్తామి) ఛేధించుచున్నానో, అట్లే నీవును ఛేదించుము. ఎట్లు నే నీ యనుష్ఠానముచే (బృహద్రవాః) శ్రేష్ఠత్వమును పొందితినో, గొప్పవాడనైతినో అట్లే నీవును కమ్ము. మరియు నే నెట్లు (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యప్రాప్తికై (బృహతీమ్) మహత్తరమగు (వాచమ్) వాణి నుపదేశించుచున్నానో, ఆలాగుననే నీవును (వద) ప్రవచించుము.॥౨౨॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఈ యీశ్వరసృష్టియందు విద్వాంసులు తమ విద్యచే పదార్థములను పరీక్షించి కార్యములందుపయోగించి సౌఖ్యములను పొందుచున్నట్లు సమస్తమానవులు ఈ యజ్ఞమును అనుష్ఠించి సకలసుఖములను పొందవలయును. ॥౨౨॥

22. O man, just as I perform the sacrifice (yajna) in this world of God, the Creator of the universe, by the force and strength of vital breaths, and the earth's power of attraction and retention, so do thou. Just as I observe the details of the performance of the sacrifice, so do thou. Just as I cut the necks of the sinners and punish them, so do thou. Just as I through this yajna attain to eminence, and become a big preacher of the Vedas, so do thou. Just as I preach to the king the lofty teachings of the Vedas, so do thou!.

౨౩.రక్షోహణ మిత్యస్యౌతథ్యో దీర్ఘతమా ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా, ఆద్యస్య యాజుషీ బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః, మధ్యమస్య స్వరాడ్ బ్రాహ్మ్యనుష్టుప్ ఛన్దః, గాంధారః స్వరః, యమ్మే సబన్ధురిత్యుత్తరస్య స్వరాడ్బ్రాహ్మ్యుష్ణిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.

సృష్టేర్మనుష్యైః కీదృశ ఉపకారో గ్రాహ్య ఇత్యుపదిశ్యతే.

సృష్టివల్ల మనుష్యు లెట్టి యుపకారమును గ్రహించవలయు నను విషయ మీమంత్రమందు ఉపదేశింపబడుచున్నది.

౧౮౮ రక్షోహణం బలగహనం వైష్ణవీ మిదమహన్తం బలగ ముత్కిరామి।
యమ్మే నిష్ట్యో యమమాత్యో నిచఖానేద మహన్తం బలగ ముత్కిరామి
యమ్మే సమానో యమసమానో నిచఖానేదమహన్తం బలగ ముత్కిరామి
యమ్మే సబంధుర్యమ సబన్ధుర్నిచఖానేదమహన్తం బలగముత్కిరామి
యమ్మే సజాతో యమసజాతో నిచఖానోత్కృత్యాఙ్కిరామి॥౨౩॥

ప.వి:-రక్షోహణమ్, రక్షోహనమితి రక్షః+హనమ్, బలగహనమితి బల+గహనమ్, వైష్ణవీమ్, ఇదమ్, అహమ్, తమ్, బలగమ్, ఉత్, కిరామి, యమ్, మే, నిష్ట్యః, యమ్, అమాత్యః, నిచఖానేతి ని+చఖాన, ఇదమ్. అహమ్, తమ్, బలగమ్, ఉత్, కిరామి, యమ్, మే, సమానః, యమ్, అసమానః, నిచఖానేతి నిచఖాన, ఇదమ్, అహమ్, తమ్, బలగమ్, ఉత్, కిరామి, యమ్, మే, సబన్ధురితి స+బన్ధుః, యమ్, అసబన్ధురిత్యస+బన్ధుః, నిచఖానేతి ని+చఖాన, ఇదమ్, అహమ్, తమ్, బలగమ్, ఉత్, కిరామి, యమ్, మే, సజాతః ఇతి స + జాతః, యమ్, అసజాతః, నిచఖానేతి ని+చఖాన, ఉత్, కృత్యామ్, కిరామి.॥౨౩॥

పదార్థః :-(రక్షోహణమ్) యథా యేన ధార్మికేణ పురుషేణ రక్షాంసి హన్యన్తే తథా (బలగహనమ్) యథా యో బలాని గాహతే తమ్. అత్ర గాహూ ధాతోర్బాహులకాదౌణాదికః క్యుః ప్రత్యయో హ్రస్వత్వం చ (వైష్ణవీమ్) విష్ణో ర్వ్యాపకస్యేమాం వాచమ్ (ఇదమ్) కర్మ

(అహమ్) కర్మానుష్ఠాతా (తమ్) యజ్ఞమ్ (బలగమ్) బలం గచ్ఛన్తమ్ (ఉత్) ఉత్కృష్టమ్ (కిరామి) విక్షిపామి (యమ్) యజ్ఞమ్ (మే) మమ (నిష్ట్యః) నేశంతి సమాదధతే యేన యజ్ఞేన తత్సహితః సాధుర్విద్వాన్. అత్ర నిశ ధాతో ర్బాహులకాదౌణాదిక స్తః ప్రత్యయ స్తతో యత్. (యమ్) యజ్ఞమ్ (అమాత్యః) మేధావీ ఖానకః ప్రధానభృత్యః (నిచఖాన) యథా నితరాం ఖాతవాన్ (ఇదమ్) భూగర్భవిద్యా పరీక్షార్థం స్థానమ్ (అహమ్) భూగర్భ విద్యావేత్తా (తమ్) కృష్యాద్యాఖ్యం యజ్ఞమ్ (బలగమ్) బలప్రాపకమ్ (ఉత్)ఉత్కృష్టే(కిరామి)(యమ్) అధ్యయనాధ్యాపనాఖ్యమ్ (మే) మమ (సమానః) సదృశ (యమ్) పూర్వోక్తమ్ (అసమానః) అసదృశః (నిచఖాన) యథా నితరాం ఖనతి (ఇదమ్) కర్మ (అహమ్) అధ్యాపకోఽధ్యేతా వా (తమ్) (బలగమ్) ఆత్మబలప్రాపకమ్ (ఉత్) ఉత్కృష్టే (కిరామి) విక్షిపామి. (యమ్) పరస్పరం పాలనహేతుం యజ్ఞమ్ (మే) మమ (సబన్ధుః) యథా సమానా బంధవో యస్య మిత్రస్య సః (యమ్) పూర్వోక్తమ్ (అసబంధుః) యథా అసమానా బంధవో యస్య సః (నిచఖాన) యథా నితరాం ఖాతవాన్ ఖానతి వా (ఇదమ్) కర్మ (అహమ్) సర్వసుహృత్ (తమ్, బలగమ్) రాజ్యబలప్రాపకమ్ (ఉత్) ఉత్కృష్టే (కిరామి) ప్రక్షిపామి (యమ్) ఉత్కర్షప్రాపకమ్ (మే) మమ (సజాతః) యథా సహైవ జాతః (యమ్) ఉక్తమ్ (అసజాతః) యథా యః సహ న జాతః (నిచఖాన) యథా నిత్యం ఖాతవాన్ ఖనతి వా (ఉత్) ఉత్కృష్టే (కృత్యామ్) కరోతి యయా తామ్. (కిరామి) ప్రక్షిపామి. అయం మంత్రః. శత. 3.౫.४.౮-౧౨. వ్యాఖ్యాతః.॥౨3॥

అన్వయః :-హే విద్వన్మనుష్య! యథా కశ్చిద్బలగహనం యథా రక్షోహణం వైష్ణవీం వాచమనుష్ఠాయ యం బలగం యజ్ఞం యథాఽహముత్కిరామి, తథా త్వమప్యేతముత్కిర. యథా కస్యచిన్మే మమ నిష్ట్యోఽమాత్యోఽయం యజ్ఞమిదం స్థానాది చ నిచఖాన, తథా తవ భృత్యో నిఖనతు. యథాఽహం యం బలగం యజ్ఞముత్కిరామి తథా తం త్వముప్యుత్కిర. యథా మే మమ వా సమానోఽసమానశ్చ యం యజ్ఞమిదం కర్మ చ నిచఖాన తథా తవాపి నిఖనతు. యథాఽహం యం బలగం యజ్ఞముత్కిరామి తథా త్వమప్యేతముత్కిర. యథా మే మమ సబంధురసబంధుశ్చ యం యజ్ఞమిదం కర్మచ నిచఖాన, తథా తవాపి చైతం నిఖనతు. యథాఽహం యం బలగం యజ్ఞముత్కిరామి. తథా త్వమప్యేతముత్కిర. యథా మే మమ సజాతోఽసజాతశ్చ యం యజ్ఞం కృత్యాం నిచఖాన, తథా తవాప్యేతమేతాం చ నిఖనతు. యథాఽహమేతత్సర్వముత్కిరామి, తథా త్వమప్యేవ ముత్కిర.॥౨3॥

భావార్థః :-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలఙ్కారః. మనుష్యైరస్యామీశ్వరసృష్టౌ ధార్మిక విద్వదనుకరణం కార్యం నేతరేషామితి. ॥౨3॥

పదార్థము :- ఓ విద్వాంసులారా! (అహమ్) నే నెట్లు (బలగహనమ్) బలమును విలోడన మొనర్చు [చిలుకునట్టి] కర్మను (రక్షోహణమ్) దుఃఖముల మరియు శత్రువులను అస్తవ్యస్తమొనర్చు నేను (వైష్ణవాన్) యజ్ఞదేవతలు గల (వః) మిమ్ము సత్కరించుచు యుద్ధమున శత్రువులచే (ప్రోక్షామి) ఈ అహంకారులగువారిని శుద్ధపరతునో (వైష్ణవీమ్) వ్యాపకమైన వేదవాణిని అనుష్ఠించి (యమ్ బలగమ్) బలమును లభింపజేయు ఏ యజ్ఞమును (ఉత్కిరామి) ఉత్కృష్టత్వముచే ప్రేరణమొనర్చుచున్నానో, ఇహమున ప్రసిద్ధ మొనర్చుచున్నానో (తమ్ ఇదమ్) అట్టి యీ యజ్ఞమును నీవును ప్రకాశపరచుము. మరియు నెట్లు (నిష్ట్యః) యజ్ఞకుశలుడు (అమాత్యః) మేధావి విద్వాంసుడునగు (మే) ఏ మనుష్యుడు (యమ్) ఏ యజ్ఞమును లేక (ఇదమ్) భూగర్భవిద్యను పరీక్షణముకై భూమిని (నిచఖాన) శుద్ధపరచుటకు త్రవ్వుచున్నాడో అటులనే (తమ్) దానిని నీ సేవకుడును త్రవ్వును గాక! ఎట్లు (అహమ్) భూగర్భవిద్యనెరుగు నేను (యమ్) ఎట్టి (బలగమ్) బలమును లభింపజేయు వ్యవసాయము మున్నగు యజ్ఞమును, లేక (ఇదమ్) ఇట్టి త్రవ్వునట్టి కర్మను (ఉత్కిరామి) విరివిగా సంపాదన మొనర్చుచున్నానో అట్లే (తమ్) దానిని నీవును చేయుము. ఎట్లు (మే సమానః) నాకు సమానుడుకాని, అసమానుడుకాని (యమ్) ఏ కర్మను (నిచఖాన) త్రవ్వుచున్నాడో, అట్లే నీవాడును త్రవ్వుగాక! ఎట్లు (అహమ్) అధ్యయనాధ్యాపనకార్యములొనర్చు నేను (యమ్ బలగమ్) ఆత్మబలమును లభింపజేయు యజ్ఞమును, లేక (ఇదమ్) అధ్యయనాధ్యాపనరూపమగు ఈ కర్మను (ఉత్కిరామి) సంపన్నమొనర్చుదునో (తమ్) నీవును నట్లే ఒనర్చుము. ఎట్లు (మే) నాయొక్క (సబన్ధుః అసబన్ధుః) బంధువగు మిత్రుడు గాని, అసంబంధువగు శత్రువుగాని (యమ్) పాలనరూపమగు యజ్ఞము, లేక ఈ కర్మను (నిచఖాన) సందేహరహిత మొనర్చునో అట్లు దానిని నీవాడును యొనర్చుగాక! (అహమ్) అందరకు మిత్రుడనగు నేను (యమ్ బలగమ్) రాజ్యము, బలమును ప్రసాదింపజేయు యజ్ఞమును, లేక (ఇదమ్) ఈ కర్మను (ఉత్కిరామి) సంపాదించునట్లు (తమ్) నీవును చేయుము. ఎట్లు (మే సజాతః) నాతో పుట్టినవాడును, లేక (అసజాతః) వేరుగా బుట్టిన మనుష్యుడును (యమ్) ఏ యజ్ఞము, లేక (కృత్యామ్) ఉత్తమక్రియను (నిచఖాన) నిస్సందేహముగ నొనర్చుచున్నాడో, అట్లే నీవాడును ఈయజ్ఞము, లేక క్రియను నిస్సందేహముగ నొనర్చుగాక! ఈసమస్త శుభకర్మలను నే నెట్లొనర్చుచున్నానో నీవును యొనర్చుము. ॥23॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. ఈశ్వరసృష్టియందు మనుష్యులు సర్వదా విద్వాంసుల ననుకరించవలయునేగాని మూర్ఖులననుసరించి వినాశముపాలు గారాదు. ॥23॥

23. O learned man, just as I with the aid of Vedic speech, the Killer of fiends and infuser of strength, perform the invigorating sacrifice, so do thou. Just as my wise, and able man, expert in the science of yajna, performs the sacrifice or unearths this place to test it geologically, so shouldst do thy man!

Just as I a geologist resort to strength - giving agriculture and the science of geology, so do thou. Just as my equal and unequal man geologically digs a place, so shouldst do thy man. Just as I a learner and teacher, perform the sacrifice, the giver of soul-force or practise this act of reading and teaching so do thou. Just as my similar or dissimilar companion regularly performs this sacrifice so shouldst do thine.

Just as I, the friend of all, perform this yajna, the giver of kindly power, or have recourse to the science of geology, so do thou.

Just as my contemporary or non-contemporary performs this noble deed, so shouldst ever do thine.

Just as I perform noble and virtuous deeds, so do thou.

౧౮౯.స్వరాడసీత్యస్యౌతథ్యో దీర్ఘతమా ఋషిః, సూర్యవిద్వాంసౌ దేవతే, భురిగార్ష్యనుష్టుప్ ఛందః,గాంధారః స్వరః.

అథ సూర్యసభా ధ్యక్ష గుణా ఉపదిశ్యన్తే. ఈ మంత్రమున సూర్యుని, సభాధ్యక్షుని గుణము లుపదేశింపబడుచున్నవి.

౧౮౯ స్వరాడసి సపత్నహా సత్రరాడస్యభిమాతిహా జనరాడసి

రక్షోహా సర్వరాడస్య మిత్రహా ॥౨౪॥

ప.వి:- స్వరాడితి స్వ + రాట్, అసి, సపత్నహేతి సపత్న + హా, సత్రరాడితి సత్ర + రాట్, అసి, అభిమాతిహేత్యభిమాతి + హా, జనరాడితి జన + రాట్, అసి, రక్షోహేతి రక్షః + హా, సర్వరాడితి సర్వ + రాట్, అసి, అమిత్రహేత్యమిత్ర + హా. ॥౨౪॥

పదార్థః:-(స్వరాట్) యః స్వయం రాజతే సః (అసి) అస్తి వా. అత్ర సర్వత్ర పక్షే వ్యత్యయః, (సపత్నహా) యః సపత్నాన్ శత్రూన్ మేఘావయవాన్ వా హన్తి సః. (సత్రరాట్) యః సత్రేషు యజ్ఞేషు రాజతే సః (అసి)అస్తివా (అభిమాతిహా) యేఽభిమిమత ఇత్యభిమాత యస్తాన్ హన్తి సః. అత్రౌణాదికః క్తిచ్ (జనరాట్) యో జనేషు ధార్మికేషు విద్వత్సు రాజతే సః (అసి) అస్తివా (రక్షోహా) యో రక్షాంసి దుష్టాన్ హంతి సః (సర్వరాట్) యః సర్వస్మిన్ రాజతే సః (అసి) అస్తి వా (అమిత్రహా) యో యేన వాఽమిత్రాన్ శత్రూన్ హన్తి సః. అయం మంత్రః. శత. 3.౫.౪.౧౪. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౪॥

అన్వయః :-హే విద్వన్ మనుష్య! యతస్త్వం స్వరాడసి తస్మాత్సపత్నహాఽసి భవసి. యతస్త్వం సత్రరాడసి తస్మాదభిమాతిహా వర్తసే యతస్త్వం జనరాడసి తస్మాద్రక్షోహాఽసి భవసి. యతస్త్వం సర్వరాడసి తస్మాదమిత్రహాఽసి భవసీత్యేకః.

యతోఽయం సూర్యలోకః స్వరాడస్తి తస్మాత్సపత్నహా భవతి. యతోఽయం సత్రరాడస్తి తస్మాదభిమాతిహా వర్తతే. యతోఽయం జనరాడస్తి తస్మాద్రక్షోహా జాయతే. యతోఽయం సర్వరాడస్తి తస్మాదమిత్రహా వర్తత ఇతి ద్వితీయః. ॥౨౪॥

భావార్థః:-అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. హే విద్వన్! యథా సూర్యః స్వప్రకాశేన చోరవ్యాఘ్రాదీన్ భీషయిత్వా సర్వాన్ సుఖయతి తథైవ త్వం శత్రూన్నివార్య ప్రజాః సుఖయ. ॥౨౪॥

పదార్థము:- ఓ విద్వాంసా! నీవు (స్వరాట్) స్వయంప్రకాశవంతుడవై (అసి) ఉన్నావు. కావున (సపత్నహా) శత్రుసంహారకుడ వగుచున్నావు (సత్రరాట్) యజ్ఞములందు ప్రకాశమానుడవు. కనుక (అభిమాతిహా) అభిమానవంతులను నష్టపరచుచున్నావు. (జనరాట్) ధార్మిక విద్వాంసులందు ప్రకాశితుడవు. కావున (అమిత్రహా) శత్రువులను సంహరించుచున్నావు. **[ఇది మొదటి యర్థము].**

ఏ కారణమున ఈ సూర్యలోకము (స్వరాట్) స్వయముగ (అసి) ప్రకాశితమైయున్నదో ఆ కారణముచేతనే (సపత్నహా) మేఘములను ఛిన్నాభిన్నమొనర్చునదై యున్నది. ఏ కారణముచే నిది (సత్రరాట్ అసి) యజ్ఞమునందు ప్రకాశితమైయున్నదో ఆ కారణముచేతనే (అభిమాతిహా) అభిమానకారకులు, చోరాదులు మున్నగు దుష్టులను నాశపరచునదై యున్నది! ఎట్టి కారణముచే నిది (జనరాట్ అసి) ధార్మిక విద్వాంసుల మనస్సులందు ప్రకాశితమైయున్నదో, అట్టికారణముచేతనే (రక్షోహా) రాక్షసులను, లేక దుష్టులను సంహరించున దగుచున్నది. ఎందుచే నిది (స్వరాట్ అసి) సర్వమునందు ప్రకాశమైయున్నదో అందుచేతనే (అమిత్రహా) దుష్టులను దండించుటకు కారణమగుచున్నది. **[ఇది రెండవ యర్థము].** ॥౨౪॥

భావార్థము:- ఇందు శ్లేషాలంకారము గలదు. ఓ మానవా! సూర్యుడు స్వప్రకాశముచే చోరవ్యాఘ్రాదులను భయపెట్టి అన్యజీవులకు సుఖమొనర్చునట్లు నీవును శత్రువు లెల్లరను తొలగించి ప్రజలకు సుఖమును గలిగించుము. ॥౨౪॥

24. O king, thou art self - effulgent, hence thou art the conqueror of foes.Thou art renowned in sacrifices, hence thou art the subduer of the proud enemies. Man's ruler art thou, hence thou art the slayer of friends. All ruler art thou, hence thou art the killer of foes!.

౧౯౦. రక్షోహణ ఇత్యస్యౌతథ్యో దీర్ఘతమా ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా, ఆద్యస్య బ్రాహ్మీ బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః, బలగహనా ఉపేత్యుత్తరస్యార్షీపఙ్క్తిశ్ఛన్దః, పఞ్చమః స్వరః.

యజమానః సభాద్యధ్యక్షాదయో యజ్ఞానుష్ఠాతౄన్మనుష్యాన్ యజ్ఞసామగ్రీం గ్రాహయేయు రిత్యుపదిశ్యతే.

యజమానుడు సభాధ్యక్షుడు యజ్ఞానుష్ఠాన మొనర్చువారికి యజ్ఞసామ గ్రిని అందజేయవలె నను విషయ మీ మంత్రమున నుపదేశింపబడినది.

౧౯౦ రక్షోహణో వో బలగహనః ప్రోక్షామి వైష్ణవాన్రక్షోహణో వో

బలగహనోఽవ నయామి వైష్ణవాన్ రక్షోహణో వో బలగహనోఽ

వస్తృణామి వైష్ణవా న్రక్షోహణౌ వాం బలగహనాఽ ఉపదధామి

వైష్ణవీ రక్షోహణౌ వాం బలగహనౌ పర్యూహామి

వైష్ణవీ వైష్ణవమసి వైష్ణవా స్థ ॥౨౫॥

ప. విః– రక్షోహణః, రక్షోహన ఇతి రక్షః+హనః, వః, బల గహన ఇతి బలగ+హనః, ప్ర, ఉక్షామి, వైష్ణవాన్, రక్షోహణౌ రక్షోహన ఇతి రక్షః+హనః, వః, బల గహన ఇతి బలగ + హనః, అవ, నయామి, వైష్ణవాన్, రక్షోహణః, రక్షోహన ఇతి రక్షః + హనః, వః, బల గహన ఇతి బలగ + హనః, అవ, స్తృణామి, వైష్ణవాన్, రక్షోహణౌ రక్షోహనావితి రక్షః + హనౌ, వామ్, బల గహనావితి బలగ + హనౌ, ఉప, దధామి, వైష్ణవీఽ ఇతి వైష్ణవీ, రక్షోహణౌ, రక్షోహనావితి రక్షః +హనౌ, వామ్, బల గహనావితి బలగ + హనౌ, పరి, ఊహామి, వైష్ణవీఽ ఇతి వైష్ణవీ, వైష్ణవమ్, అసి, వైష్ణవాః, స్థ. ॥౨౫॥

పదార్థః-(రక్షోహణః) యథా యూయం యే రక్షాంసి దుఃఖాని హథ తథా (వః) యుష్మానేతాంశ్చ (బలగహనః) యథా యో బలాని గాహతే తథా భూతోఽహమ్ ((ప్ర) ప్రకృష్టార్థే (ఉక్షామి) సిఞ్చామి (వైష్ణవాన్) విష్ణుర్యజ్ఞో దేవతా యేషాం తాన్ (రక్షోహణః) యథా యూయం రక్షాంసి దుష్టాన్ దస్యూదీన్ హథ తథా తాన్ (వః) యుష్మానేతాన్వా (బలగహనః) యథా యో బలాని శత్రుసైన్యాని గాహతే తథాఽహమ్ (అవ) వివిగ్రహార్థే (నయామి) ప్రాప్నోమి ప్రాపయామి వా (వైష్ణవాన్) విష్ణో ర్యజ్ఞస్యేమాన్ (రక్షోహణః) యథా

యూయం రక్షాంసి శత్రూన్ హథ తథాఽహం తాన్ (వః) యుష్మానేతాన్వీరాన్వా (బలగహనః) యథాఽహం బలాని స్వసైన్యాని గాహే తథా వ్యూహశిక్షయా విలోడయత (అవ) వినిగ్రహే (స్తృణామి) ఆచ్ఛాదయామి (వైష్ణవాన్) యజ్ఞానుష్ఠాతౄన్ (రక్షోహణౌ) యథా రక్షసాం హన్తారౌ ప్రజాసభాధ్యధ్యక్షౌ తథాఽహం (వామ్) ఉభౌ (బలగహనౌ) యథా యువాం బలాని గాహేథే తథాఽహమ్ (ఉప) సామీప్యే (దధామి) ధరామి (వైష్ణవీ) విష్ణోరియం క్రియా (రక్షోహణౌ) యథా రక్షసాం శత్రూణాం హన్తారౌ. భవథ స్తథాఽహమ్ (వామ్) ఉభౌ (బలగహనౌ) యథా యువాం బలాని గాహేథే తథాఽహమ్ (పరి) సర్వతః (ఊహామి) తర్కేణ నిశ్చినోమి (వైష్ణవీ) విష్ణోః సమగ్రవిద్యావ్యాపక స్యేయం రీతిస్త్వామ్ (వైష్ణవమ్) విష్ణోరిదం విజ్ఞానమ్ (అసి) అస్తి (వైష్ణవాః) విష్ణోర్వ్యాపకస్యేమ ఉపాసకాః (స్థ) భవత. అయం మన్త్రః. శత. 3.౫.౪.౧౮-౨౪ వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౫॥

అన్వయః:-హే సభాధ్యక్షాదయో మనుష్యా! యూయం యథా రక్షోహణః స్థ తథా బలగహనోఽహం వో యుష్మాన్సత్కృత్యైతాన్ దుష్టాన్ యుద్ధే శస్త్రైః ప్రోక్షామి. యథా రక్షోహణో యూయం నో దుఃఖాని హథ తథా బలగహనోఽహం వో యుష్మాన్సుఖైః సంమాన్యైతానవనయామి. యథా రక్షోహణో వైష్ణవాన్వో యుష్మానేతాంశ్చావస్తృణీథ తథా బలగహనోఽహమేవైతానవస్తృణామి. యథా రక్షోహణౌ బలగహనౌ యజ్ఞస్వామిసంపాదకౌ వాముపధత్తస్త థైవాహమేతానుపదధామి. యథా రక్షోహణౌ బలగహనౌ వాం యా వైష్ణవీ క్రియాఽస్తి తయా పర్యూహత స్తథైవాహమేతాం పర్యూహామి. యద్వైష్ణవం జ్ఞానం యూయం సర్వత ఊహథ తదహమపి పర్యూహామి. యథా యూయం వైష్ణవా స్థ తథా వయమపి భవేమ. ॥౨౫॥

భావార్థః:-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలఙ్కారౌ. మనుష్యైః పరమేశ్వరోపాసనాయుక్త వ్యవహారాభ్యాం పూర్ణం శరీరాత్మబలం సంపాద్య యజ్ఞేన ప్రజాపాలనం శత్రూన్ విజిత్య సార్వభౌమరాజ్యం చ ప్రశాసనీయమ్. ॥౨౫॥

పదార్థము :-ఓ సభాధ్యక్షా! మానవులారా! ఎట్లు మీరు (రక్షోహనః) దుఃఖముల నశింపజేయువారై యున్నారో, అదేవిధముగ శత్రుబలములను అస్తవ్యస్తమొనర్చువాడనైన నేను (వైష్ణవాన్) యజ్ఞానుష్ఠాతలైన [యజ్ఞదేవతలైన] (వః) మిమ్మాదరించి (ప్రోక్షామి) అహంకారులగు మానవులను యుద్ధమున శస్త్రములతో శుద్ధమొనర్చెదను! మీరెట్లు (రక్షోహణః) అధర్మాత్ములు, దుష్టులు నగు దస్యులను దండించువారుగ నున్నారో, అట్లే (బలగహనః) శత్రుసైన్యముల లోతుపాతులను దెలిసికొను నేను (వైష్ణవాన్) యజ్ఞసంబంధులగు (వః) మిమ్ము సౌఖ్యవంతులుగ, కీర్తివంతులుగ నొనర్చి (అవనయామి) దుష్టులను తొలగించుచున్నాను. (బలగహనః) స్వంతసైన్యములను వ్యూహశిక్షణములచే మధించునట్టి (రక్షోహణః) శత్రువుల సంహరించునట్టి

వాడనగు నే నెట్లు (వైష్ణవాన్) యజ్ఞానుష్ఠానమొనర్చు (వః) మిమ్ము (అవస్తృణామి) సుఖములతో కప్పివేయుచున్నానో మీరును అట్లే యొనర్చుడు. (రక్షోహణౌ) రాక్షసులను సంహరించువారును (బలగహనౌ) బలములను విలోడన [మథించు] మొనర్చువారును (వామ్) యజ్ఞపతియు, యజ్ఞమొనర్చువాడును, విద్వాంసులను ధారణ మొనర్చుచున్నట్లు నేనును (ఉపదధామి) వారిని ధారణమొనర్చుచున్నాను. ఎట్లు (రక్షోహణౌ) రాక్షసులను చంపువారును (బలగహనౌ) బలమును మథించివేయువారు (వామ్) ప్రజలు, సభాధ్యక్షుడవగు నీవు స్వయముగ (వైష్ణవీ) సకలవిద్యలందు వ్యాపకులగు విద్వాంసుల క్రియలను (వైష్ణవమ్) విష్ణుసంబంధ జ్ఞానము నీ యన్నిటి తర్కముతో నెరుగుచున్నట్లు నేనును (పర్యూహామి) తర్కముచే బాగుగా నెరుగుదునుగాక! మరియు మీరెట్లు (వైష్ణవాః) వ్యాపకపరమేశ్వరు నుపాసించువారై (స్థః) ఉన్నారో అలాగే నేనును అగుదునుగాక! ॥౨౫॥

భావార్థము :- ఇందుపమావాచకలుప్తోపమాలంకారములు గలవు. మనుష్యులు పరమేశ్వరుని ఉపాసనాయుక్త వ్యవహారములవలన శరీరాత్మల బలములను పూర్ణపరచుకొని యజ్ఞముతో గూడ ప్రజలనుపాలించి, శత్రువులను జయించి సమస్త భూమిని (సార్వభౌమరాజ్య) శాసనమొనర్చవలెను. ॥౨౫॥

25. O members of an Assembly, just as ye are the removers of miseries, so I, the diffuser of the force of foes, having paid my homage to ye, devoted people, set right these proud people by arms in the battle. Just as ye are the killers of the sinners, so I, the scanner of the forces of the enemy, having made ye, devoted people, comfortable, turn aside the ignoble people. Just as I, the arranger of the troops in different orders, fill with ease, ye, the destroyers of foes and performers of sacrifices, so do ye. Just as ye the killers of foes and acquirers of strength, receive the worshipper and the learned priest, so do I. Just as ye the destroyers of foes, and acquirers of strength, know through reasoning the ways of the learned, and the knowledge pertaining to God, so should I. Just as ye all are worshippers of All pervading God, so am I!.

౧౯౧. దేవస్య త్వేత్యస్యౌతథ్యో దీర్ఘతమా ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా, ఆద్యస్య నిచృదార్షీ పఙ్క్తిశ్ఛన్దః,

పఞ్చమః స్వరః, యవోసీత్యుత్తరస్య నిచృదార్షీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

కిమర్థోఽయం యజ్ఞోఽనుష్ఠాతవ్య ఇత్యుపదిశ్యతే.

మరల ఈయజ్ఞము నెందుల కొనర్చవలయు నను విషయ మీమంత్ర మునం దుపదేశించబడుచున్నది.

౧౯౧ దేవస్య త్వా సవితుః ప్రసవేఽశ్వినో ర్బాహుభ్యాం పూష్ణో

హస్తాభ్యామ్। ఆదదే నార్యసీదమహం రక్షసాం గ్రీవా అపి

కృన్తామి। యవోఽసి యవయాస్మద్ద్వేషో యవయారాతీర్దివే

త్వా౽న్తరిక్షాయ త్వా పృథివ్యై త్వా శున్ధన్తాఀల్లోకాః

పితృషదనాః పితృషదనమసి ॥౨౬॥

ప.వి:-దేవస్య, త్వా, సవితుః, ప్రసవ ఇతి ప్ర + సవే, అశ్వినోః, బాహుభ్యామితి బాహు + భ్యామ్, పూష్ణః, హస్తాభ్యామితి హస్త + భ్యామ్, ఆ, దదే, నారి, అసి, ఇదమ్, అహమ్, రక్షసామ్, గ్రీవాః, అపి, కృన్తామి, యవః, అసి, యవయ, అస్మత్, ద్వేషః, యవయ, అరాతీః, దివే, త్వా, అన్తరిక్షాయ, త్వా, పృథివ్యై, త్వా శున్ధన్తామ్, లోకాః, పితృషదనాః, పితృసదనా ఇతి పితృ + సదనాః, పితృషదనమ్, పితృసదనమితి పితృ + సదనమ్, అసి.॥౨౬॥

పదార్థః:-(దేవస్య) సర్వానన్దప్రదస్య (త్వా) త్వాం హోమశిల్పాఖ్యయజ్ఞకర్తారమ్ (సవితుః) సకలోత్పాదకస్యేశ్వరస్య (ప్రసవే) యథా సృష్టౌ తథా (అశ్వినోః) ప్రాణాపానయోః (బాహుభ్యామ్) యథా బలవీర్యాభ్యాం తథా (పూష్ణః) పుష్టిమతో వీరస్య (హస్తాభ్యామ్) యథా ప్రబలభుజదణ్డాభ్యాం తథా (ఆ) సమన్తాత్ (దదే) గృహ్ణామి (నారి) వరాణామియం శక్తిమతీ స్త్రీ తత్సంబుద్ధౌ (అసి) భవతి (ఇదమ్) విశ్వమ్ (అహమ్) సభాధ్యక్షః (రక్షసామ్) దుష్టకర్మకారిణాం ప్రాణినామ్ (గ్రీవాః) శిరాంసి (అపి) నిశ్చయే (కృన్తామి) ఛినద్మి (యవః) మిశ్రణామిశ్రణకర్తా (అసి) వర్తసే (యవయ) శ్రేష్ఠైర్గుణైః సహ మిశ్రయ. దోషేభ్యశ్చ దూరీకారయ. అత్ర వా ఛన్దసీతి వృద్ధ్యభావః (అస్మత్) స్వేభ్యః (ద్వేషః) ఈర్ష్యాదిదోషాన్ (యవయ) దూరీకారయ (అరాతీః) శత్రూన్ (దివే) సత్యధర్మప్రకాశాయ (త్వా) త్వామ్ (అన్తరిక్షాయ) ఆకాశే గమనాయ (త్వా) త్వామ్ (పృథివ్యై) పృథివీస్థపదార్థపుష్టయే (త్వా) త్వామ్ (శున్ధన్తామ్) పవిత్రీకుర్వతామ్ (లోకాః) సర్వే (పితృషదనాః) యథా పితృషు జ్ఞానిషు సీదన్తి తథా (పితృషదనమ్) యథా విద్యావన్తో జ్ఞానినస్సీదన్తి యస్మింస్తత్తథా(అసి)అస్తి.అయం మంత్రః. శత.3.౬.౧.౪-౧౪. వ్యాఖ్యాతః.॥౨౬॥

అన్వయః :-హే మనుష్య! యథా అహం సవితుర్దేవస్య ప్రసవే యథా౽శ్వినో ర్బాహుభ్యాం యథా పూష్ణో హస్తాభ్యామనేకానుపకారానాదదే. ఇదం విశ్వం సంరక్ష్య రక్షసాం గ్రీవా

అపికృన్తామి యథా పదార్థాన్ యావయామి తథా త్వమప్యేదత్స్వ యవయ చ యథాఽహం ద్వేషోఽరాతీః శత్రూనస్మద్దూరీకారయామి తథా త్వమపి యవయ. హే విద్వన్! యథాఽహం దివే త్వా త్వాం తమన్తరిక్షాయ త్వా త్వాం పృథివ్యై త్వా త్వామాశ్రయామి తథా సర్వే జనా ఆశ్రయన్తాం యథా పితృషదనమస్తి యేన పితృషదనా లోకాః శున్ధన్తి యదహం శున్ధే తథేదం సర్వే శున్ధన్తామ్. హే నారి! త్వమప్యేతత్సర్వమేవమేవ సమాచర.॥౨౬॥

భావార్థః:-అత్రోపమాలంకారః. మనుష్యైర్యథాక్రియం యథానుక్రమం విద్యాదాశ్రయం కృత్వా యజ్ఞమనుష్ఠాయ సర్వేషాం శుద్ధిః సంపాదనీయా. ॥౨౬॥

పదార్థము :-(సవితుః) సృష్టినుత్పన్నమొనర్చువాడును (దేవస్య) సమస్త ఆనందములనొసగువాడును నగు పరమేశ్వరుడు (ప్రసవే) సృష్టించబడిన నీ ప్రపంచమందు (అశ్వినోః) ప్రాణాపానముల (బాహుభ్యామ్) బలవీర్యములచేతను మరియు (పూష్ణః) అతిబలశాలియగు వీరుని (హస్తాభ్యామ్) అతిశక్తివంతములగు భుజ[దండ]ముల చేతను అనేకోపకారములను (ఆదదే) నే నెట్లు గ్రహించుచున్నానో (ఇదమ్) ఈ జగత్తును రక్షించి (రక్షసామ్) దుష్టకర్మలొనర్చు ప్రాణుల (గ్రీవాః) శిరములను గూడ (అపికృన్తామి) ఛేదించి వేయుచున్నానో మరియు ఎట్లు పదార్థములను (యవయ) ఉత్తమగుణములతో కలుపుచున్నానో, అట్లే నీవును ఉపకారమును పొందుము. మరియు (యవయ) ఉత్తమగుణములతో పదార్థములను మేళవింపజేయుము. ఎట్లు నేను (ద్వేషః) ఈర్ష్యమున్నగు దోషములను, లేక (అరాతీః) శత్రువులను (అస్మత్) నా[దగ్గర]నుండి దూరమొనర్చుచున్నానో అట్లే నీవును (యవయ) దూరమొనర్చుము.

ఓ విద్వాంసుడా! మే మెట్లు (దివే) ఐశ్వర్యాదిగుణములు ప్రకాశించుటకై (త్వా) నిన్ను (అన్తరిక్షాయ) ఆకాశమందునుండు పదార్థములను అన్వేశించుటకై (త్వా) నిన్ను (పృథివ్యై) పృథివీసంబంధ పదార్థముల పుష్టిపరచుటకై (త్వా) నిన్ను సేవించుచుంటిమో, అట్లే మీరెల్లరును యొనర్చుడు. ఎట్లు (పితృషదనమ్) ఈ స్థానము విద్వాంసులగు జ్ఞానులదై (అసి) ఉన్నదో మరియు దేనిచే (పితృషదనాః) జ్ఞానులలో నుండుచు పవిత్రులెల్లగుచున్నారో అట్లే నేనును శుద్ధుడ నగుదునుగాక! మరియు సకలమానవులు (శున్ధన్తామ్) స్వశుద్ధి యొనర్చుకొందురుగాక! ఓ స్త్రీ! నీవును దీనినంతయు ఈ విధముగనే యెంచుము. ॥౨౬॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. మనుష్యులు క్రమపూర్వకముగ సరియగు క్రియతో విద్వాంసుల నాశ్రయించియు, యజ్ఞానుష్ఠానముల నొనర్చుచు సకలవిధముల తమను సంస్కరించుకొని పవిత్రపరచుకొనవలయును. ॥౨౬॥

26. O learned man, in this world created by the happiness - bestowing God, I receive thee with the force and strength of vital breaths, and the arm and power of punishment of a fully developed hero!.

Protecting this world, I behead the sinners, Thou hast the power of imparting virtue and removing vice. Remove from us our haters and enemies. For the exposition of Truth, for flying in air, for consolidating our material forces, we seek thy refuge.

This is the abode of the learned. May all who reside near them make themselves pure. O woman thou also behave likewise!.

౧౮౨.ఉద్దివమిత్యస్యోతథ్యో దీర్ఘతమా ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా, బ్రాహ్మీ జగతీ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

సేవితః సభాధ్యక్షోఽనుష్ఠితో యజ్ఞశ్చ కిం కరోతీత్యుపదిశ్యతే.

చక్కగా సేవించబడిన సభాపతి, అనుష్ఠించబడిన యజ్ఞములు ఏమి చేయునను

విషయ మీమంత్రమం దుపదేశించబడినది.

౧౮౨ ఉద్దివఀ స్తభానాన్తరిక్షం పృణ దృఀహస్వ పృథివ్యాం ద్యుతానస్త్వా

మారుతో మినోతు మిత్రావరుణౌ ధ్రువేణ ధర్మణా।

బ్రహ్మవని త్వా క్షత్రవని రాయస్పోషవని పర్యూహామి।

బ్రహ్మ దృఀహ క్షత్రం దృఀహాయుర్దృఀహ ప్రజాం దృఀహ॥౭౦॥

ప.వి:- ఉత్, దివమ్, స్తభాన, ఆ, అన్తరిక్షమ్, పృణ, దృఀహస్వ, పృథివ్యామ్, ద్యుతానః, త్వా, మారుతః, మినోతు, మిత్రావరుణౌ, ధ్రువేణ, ధర్మణా, బ్రహ్మవనీతి బ్రహ్మ + వని, త్వా, క్షత్రవనీతి క్షత్ర + వని, రాయస్పోషవనీతి రాయస్పోష + వని, పరి, ఊహామి, బ్రహ్మ దృఀహ, క్షత్రమ్, దృఀహ, ఆయుః, దృఀహ, ప్రజామితి ప్ర+జామ్, దృఀహ.॥౭౦॥

పదార్థః-(ఉత్) ఉత్కృష్టే (దివమ్) ప్రకాశమ్ (స్తభాన) (అన్తరిక్షమ్) ఆకాశం తత్రస్థ ప్రాణివర్గంచ. అత్ర తాత్ స్థ్యోపాధినా ప్రాణినామపి గ్రహణమ్ (పృణ) అత్రాన్తర్భావితణ్యర్థః (దృఀహస్వ) వర్ధయ (పృథివ్యామ్) భూమౌ (ద్యుతానః) యథా దివం సద్విద్యాగుణం విస్తారయతి తథా (త్వా) త్వామ్ (మారుతః) వాయుః (మినోతు) ప్రక్షిపతి (మిత్రావరుణౌ) యథా ప్రాణాపానౌ తథా (ధ్రువేణ) నిశ్చలేన (ధర్మణా) ధర్మేణ (బ్రహ్మవని) యథా బలవిద్యాసంభాజితారం తథా. అత్ర సర్వత్ర సుపాం సులుగితి విభక్తేర్లుక్ (త్వా) త్వామ్ (క్షత్రవని) క్షత్రస్య రాజ్యస్య సంసేవయితారం తథా (రాయస్పోషవని) యథా రాయో

ధనసమూహస్య పోషం పుష్టిం వనన్తి సేవన్తే యస్మాత్తథా (పరి) సర్వతః (ఊహామి) వితర్కయామి (బ్రహ్మ) విద్యావిద్వాంసం వా (దృంహ) వర్ధయ వర్ధయతి వా(క్షత్రమ్) రాజ్యం క్షణ్యతే హింస్యతే నశ్యతే పదార్థో యేన సః క్షత్ ఘాతాదిస్తతస్త్రాయతే రక్షతీతి క్షత్రః క్షత్రియాదివీరస్తమ్ (దృంహ) వర్ధయ (ఆయుః) జీవనమ్ (దృంహ) వర్ధయ (ప్రజామ్) ఉత్పాదనీయామ్ (దృంహ) వర్ధయ. అయం మంత్రః. శత. ౩.౬.౧.౧౫-౧౮. వ్యాఖ్యాతః.॥౨౭॥

అన్వయః:-హే పరమవిద్వన్! యథా త్వా త్వాం మారుతో ధ్రువేణ ధర్మణా మినోతి మిత్రా వరుణౌ మినుత స్తథా త్వం కృపయాఽస్మదర్థం దివముత్తభానాన్తరిక్షం పృణ పృథివ్యాం ద్యుతానః సమస్సుఖాని దృంహ, బ్రహ్మ దృంహ క్షత్రం దృంహాయుర్దృంహ, ప్రజాం దృంహ, బ్రహ్మవనిం క్షత్రవనిం, రాయస్పోషవనిం త్వామహం పర్యూహామి తథా త్వాం సర్వే మనుష్యాః పర్యూహన్తు.॥౨౭॥

భావార్థః :-అత్ర శ్లేషవాచకలుప్తోపమాలఙ్కారౌ. హే మనుష్యా! యథాయం యథా జగదీశ్వరః సత్యభావేన ప్రార్థితః సద్విద్వాంశ్చ సేవితః సర్వాన్ సుఖయతి తథైవాయం యజ్ఞో విద్యాదీన్ సంవృధ్య సర్వాన్మనుష్యాదీన్ప్రాణినః సుఖయతీతి విజానీత.॥౨౭॥

పదార్థము :- ఓ పరమ విద్వాంసుడా! (త్వా) నిన్ను (మారుతః) వాయువు (ధ్రువేణధర్మణా) నిశ్చలధర్మముతో (మినోతు) ప్రయుక్తమొనర్చుచున్నట్లు (మిత్రావరుణౌ) ప్రాణాపానములును ధర్మముతో ప్రయుక్తమొనర్చుచున్నట్లు నీవు దయయుంచి మాకొరకు (దివమ్) విద్యాగుణముల ప్రకాశమును గలిగించి (ఉత్తభాన) అజ్ఞానమునుండి తప్పించుము. మరియు (అన్తరిక్షమ్) సమస్తపదార్థముల అవకాశమును (పృణ) పరిపూర్ణమొనర్చుము. (పృథివ్యామ్) భూమిపై (ద్యుతానః) సద్విద్యల గుణములను విస్తారపరచుచు నీవు సౌఖ్యములను (దృꣳహస్వ) అభివృద్ధిపరచుము (బ్రహ్మ) వేదవిద్యను (దృꣳహ) పెంపొందించుము (క్షత్రమ్) రాజ్యమును విస్తారమొందించుము (ఆయుః దృꣳహ) ఆయువును వృద్ధిపరచుము (ప్రజామ్ దృꣳహ) ప్రజలను [సంతానమును] వృద్ధియొనర్చుము. ఇందుకై నేను (బ్రహ్మవని) బ్రహ్మవిద్యను సేవించు, సేవింపజేయువాడవును (క్షత్రవని) రాజ్యమును సేవించు, లేక సేవింపజేయువాడవును (రాయస్పోషవని) ధనాదులను సేవించు, లేక సేవింపజేయువాడవును నగు నిన్ను (పర్యూహామి) సకలవిధముల తర్కములతో నిశ్చయమొనర్చుకొనుచున్నాను. అట్లే నీవును సకలవిధముల నాకు సుఖముల నిచ్చువాడ వగుము. మరియు నిన్ను సమస్తప్రజలు తర్కముతో అనుభూతి నొందుదురుగాక!॥౨౭॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమందు శ్లేషవాచకలుప్తోపమాలంకారములున్నవి. ఓ మానవులారా! సత్యభావముతో స్తుతింపబడిన పరమేశ్వరుడు మరియు సేవించబడిన ఉత్తమవిద్వాంసుడు సకలప్రాణులకు

సుఖముల నిచ్చుచున్నట్లే ఈ యజ్ఞముకూడ విద్యమున్నగు ఉత్తమగుణములను అభివృద్ధిపరచి సమస్త జీవులకు సుఖమునిచ్చుచున్న దని మీ రెరుగుడు.॥౨౭॥

27. O highly learned man, just as air with its definite strength, and vital breaths moves thee, so kindly discriminate for us the light of knowledge form ignorance; fulfil the space, and preaching noble virtues on Earth, strengthen delights. Strengthen the knowledge of the Vedas, strengthen our kingdom, strengthen our age, and strengthen our offsprings. I consider thee as the source of spiritual knowledge, earthly power, and vast riches!.

౧౯౩ ధ్రువాసీత్యస్యా తథ్యో దీర్ఘతమా ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా, ఆర్షీ జగతీ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

పునస్తేన కిం భవిష్యతీత్యుపదిశ్యతే.

అట్టి యజ్ఞముచే నేమి యగునను విషయ మీ మంత్రమున గలదు.

౧౯౩ ధ్రువాసి ధ్రువో౽యం యజమానో౽స్మిన్నాయతనే
ప్రజయా పశుభిర్భూయాత్। ఘృతేన ద్యావాపృథివీ పూర్యేథామిన్ద్రస్య
ఛదిరసి విశ్వజనస్య ఛాయా ॥౨౮॥

ప.వి:- ధ్రువా, అసి, ధ్రువః, అయమ్, యజమానః, అస్మిన్, ఆయతన ఇత్యా + యతనే, ప్రజయేతి ప్ర + జయా, పశుభిరితి పశు + భిః, భూయాత్, ఘృతేన, ద్యావాపృథివీ + ఇతి ద్యావాపృథివీ, పూర్యేథామ్, ఇన్ద్రస్య, ఛదిః, అసి, విశ్వజనస్యేతి విశ్వ + జనస్య, ఛాయా॥౨౮॥

పదార్థః:-(ధ్రువా) నిశ్చలా (అసి) భవసి (ధ్రువః) నిశ్చలః (అయమ్) వక్ష్యమాణః (యజమానః) యజ్ఞకర్తా (అస్మిన్) వర్తమానే యజ్ఞే (ఆయతనే) ఆయన్తి ఆగచ్ఛన్తి ప్రాణినో యస్మిం స్తజ్జగత్తస్మిన్ జగతి స్థానే యజ్ఞే వా (ప్రజయా) రాజ్యేన సన్తానసమూహేన వా (పశుభిః) హస్త్యశ్వగవాదిభిః (భూయాత్) (ఘృతేన) ఆజ్యాదినా (ద్యావాపృథివీ) ఆకాశభూమీ (పూర్యేథామ్) (ఇన్ద్రస్య) పరమైశ్వర్యస్య (ఛదిః) దుఃఖాపవారకత్వేన ప్రాపకః ప్రాపికా వా(అసి) భవసి (విశ్వజనస్య) విశ్వస్మిన్ జగతి సర్వస్య జనసమూహస్య (ఛాయా) దుఃఖఛేదకాశ్రయో వా. అయం మన్త్రః. శత. ౩.౬.౧.౧౯-౨౨ వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౮॥

అన్వయః:-హే యజ్ఞానుష్ఠాత్రి యజమానపత్ని! యథా త్వమస్మిన్నాయతనే జగతి స్వస్థానే యజ్ఞే వా ప్రజయా పశుభిః సహ ధ్రువాసి తథాఽయం యజమానోఽపి ధ్రువోఽస్తి యువాం ఘృతేన ద్యావాపృథివీ పూర్యేథాం పూరణే కుర్యాతమిన్ద్రస్య ఛదిరసి విశ్వజనస్య ఛాయాఽసి యత్సంగేన ప్రాణిసమూహః సుఖీ భూయాదస్మాత్తాం తం త్వాం వయం ప్రశంసామః. ॥౨౮॥

భావార్థః:-మనుష్యైర్యాభ్యాం యజ్ఞానుష్ఠాతృభ్యాం యజమానతత్పత్నీభ్యాం యేన యజ్ఞేన చ నిఖిలా విద్యా సుఖాని చ ప్రాప్య దుఃఖాని నశ్యేయు స్తౌ సదా సత్కర్తవ్యౌ యజ్ఞశ్చ సదాఽనుష్ఠేయః.॥౨౮॥

పదార్థము :-యజ్ఞమొనర్చు యజమానుని సతీమణీ! నీవు (ప్రజయా) రాజ్యసహితముగ, లేక సంతానసహితముగ (పశుభిః) గజములు, అశ్వములు, గోవులు మున్నగు పశువులతో గూడ (అస్మిన్ ఆయతనే) ఈ విశ్వమున, లేక స్వస్థానమున, లేక సర్వులను సత్కరించదగిన ఈ యజ్ఞమందు ((ధ్రువాసి) దృఢసంకల్పముగలదానివై యున్నట్లే (అయమ్ యజమానః) యజ్ఞము నొనర్చు పతి [పాలకుడగు నీ యజమానుడును] ((ధ్రువః) దృఢసంకల్పుడు. మీరిరువురును (ఘృతేన) ఘృతము మున్నగు సుగంధద్రవ్యములతో (ద్యావాపృథివీ) ఆకాశమును, భూమిని (పూర్యేథామ్) పూర్ణమొనర్చుడు. [యజ్ఞమొనర్చు నో స్త్రీ! తల్లీ! నీవు దుఃఖహరణ మొనర్చుటచే] (ఇన్ద్రస్య) అత్యంతైశ్వర్యములను స్వయంకృత యజ్ఞముతో (ఛదిః అసి) ప్రాప్తింపజేయుదానవు. ఇప్పుడు నీవును, నీ పతియగు యజమానుడును (విశ్వజనస్య) లోకమంతటికిని (ఛాయా) సౌఖ్యముల నొందించువారు (భూయాత్) అగుదురుగాక! [మీ సంగమముచే ప్రాణిసమూహము సుఖవంతమగునుగాక! అట్టి నిన్ను నీ పతియగు యజమానుని మేము ప్రశంసించెదము గాక!].॥౨౮॥

భావార్థము :-యజ్ఞమునొనర్చు యజమాని దంపతులద్వారా మరియు యజ్ఞముద్వారా దృఢవిద్యను, సౌఖ్యములను పొంది దుఃఖములను దొలగించుకొనునట్లు అట్టి యజ్ఞము ననుష్ఠించుట, యజ్ఞదంపతుల సత్కరించుట మానవులెల్లరకును ఉచితమై యున్నది. ॥౨౮॥

28. O wife of the worshipper, just as thou with thy offspring and cattle, art firm in thy resolution, in this world; so should this husband of thine be determined in his purpose. Both of you should fill the Heaven and Earth with fragrance of clarified butter!.

Thou art the guardin of glory, and the shelter of all people.

౧౯౪ పరి త్వేత్యస్యోతథ్యో దీర్ఘతమా ఋషిః, ఈశ్వరసభాధ్యక్షౌ దేవతే, అనుష్టుప్ ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

ఈశ్వర సభాధ్యక్షాభ్యాం కిం కిం భవితుం యోగ్యమిత్యుపదిశ్యతే.

పరమేశ్వరుని, మరియు సభాధ్యక్షునివల్ల నేమేమి యగు నను

విషయ మీమంత్రమునం దుపదేశింపబడినది.

౨౯ పరి త్వా గిర్వణో గిరఇమా భవన్తు విశ్వతః।

వృద్ధాయుమను వృద్ధయో జుష్టా భవన్తు జుష్టయః॥౨౯॥

ప.విః-పరి, త్వా, గిర్వణః, గిరః,ఇమాః, భవన్తు, విశ్వతః, వృద్ధాయుమితి వృద్ధ+ఆయుమ్, అను, వృద్ధయః, జుష్టాః, భవన్తు, జుష్టయః.॥౨౯॥

పదార్థః:-(పరి) సర్వతః (త్వా) త్వామ్ (గిర్వణః) గీర్భిః స్తోతుమర్హః (గిరః) స్తుతివాచః (ఇమాః) మత్కృతాః (భవన్తు) (విశ్వతః) సర్వాః. అత్ర ప్రథమాన్తాత్తసిః. (వృద్ధాయుమ్) వృద్ధ ఇవ ఆచరన్తమ్. క్యాచ్ఛన్దసీత్యుః (అను) పశ్చాద్భావే (వృద్ధయః) వృధ్యన్తే యా స్తాః (జుష్టాః)ప్రీతాః సేవితా వా. (భవన్తు) (జుష్టయః) జుష్యన్తే ప్రీయన్తే యా స్తాః. అయం మంత్రః. శత. ౩.౬.౧.౨౪. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౯॥

అన్వయః :-హే గిర్వణ ఈశ్వర సభాధ్యక్ష! ఇమా మత్కృతా విశ్వతో గిరస్త్వాం పరి పరితో భవన్తు. న తత్క్షణ ఏవ కిన్తు వృద్ధాయుం త్వామను వృద్ధయో జుష్టయో జుష్టాశ్చ భవన్తు. ॥౨౯॥

భావార్థః:-అత్ర శ్లేషాలఙ్కారః. హే మనుష్యా! యథాఽఖిలైః శుభగుణకర్మభిః సహ వర్తమానో జగదీశ్వరః సభాపతి ర్వా స్తోతు మర్హోఽస్తి,తథైవ యుష్మాభి రపి భవితవ్యమ్.॥౨౯॥

పదార్థము :-(గిర్వణః) స్తుతులచే స్తుతించదగు నో పరమేశ్వరా! మరియు సభాధ్యక్షా! (ఇమాః) నే నొనర్చిన ఈ (విశ్వతః) సమస్త (గిరః) స్తుతులు (పరి) సకలవిధముల (త్వా) నీకు (భవన్తు) చెందును గాక! కేవల మాసమయమునకే గాక ఎల్లప్పటికొరకును (వృద్ధాయుమ్) వృద్ధులవలె నాచరించు మిమ్ము (అను) అనుసరించుచు (వృద్ధయః) అత్యంతవృద్ధిని గలిగించునవియు (జుష్టయః) ప్రీతియొనర్చదగినవియు (జుష్టాః) ప్రియమైనవియును నగుగాక!॥౨౯॥

భావార్థము:-ఈ మంత్రమున శ్లేషాలంకారము గలదు. ఓ మానవులారా! సంపూర్ణగుణకర్మ స్వభావములతో గూడియున్న పరమేశ్వరుడు మరియు సభాపతి స్తుతించదగినవారై యున్నట్లే మీరెల్లరును యగుడు. ॥౨౯॥

29. O Adorable God, may all my praises be directed unto Thee. O God, Wise like the aged, may my lovable ever increasing praises be soft and sweet!.

ఓ౩మ్ ఇన్ద్రస్యేత్యస్య మధుచ్ఛన్దా ఋషిః, ఈశ్వరసభాధ్యక్షౌ దేవతే, ఆర్చ్యుష్ణిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.

పునస్తౌ కథం భూతావిత్యుపదిశ్యతే.

మరల వారెట్లున్నా రను విషయ మీమంత్రమం దుపదేశించబడినది.

ఓ౩మ్ ఇన్ద్రస్య స్యూరసీన్ద్రస్య ధ్రువో౽సి ఐన్ద్రమసి వైశ్వదేవమసి ॥30॥

ప. వి:- ఇన్ద్రస్య, స్యూః, అసి, ఇన్ద్రస్య, ధ్రువః, అసి, ఐన్ద్రమ్, అసి, వైశ్వదేవమితి వైశ్వ + దేవమ్, అసి. ॥30॥

పదార్థః:-(ఇన్ద్రస్య) పరమైశ్వర్యస్య (స్యూః) యః సీవయతి సహ యోజయతి సః (అసి) భవసి. (ఇన్ద్రస్య) సూర్యాదే రాజ్యస్య వా (ధ్రువః) నిశ్చలో నిశ్చల కర్తా. (అసి) (ఐన్ద్రమ్) ఇన్ద్రస్య పరమైశ్వర్యస్యేద మధికరణమ్. (అసి) (వైశ్వదేవమ్) యథా విశ్వేషాం దేవానామిదమన్తరిక్షమధికరణం తథా (అసి). అయం మంత్రః. శత. 3.6.1.24-26 వ్యాఖ్యాతః. ॥30॥

అన్వయః:-హే జగదీశ్వర వా సభాధ్యక్ష! యథా వైశ్వదేవమంతరిక్షమస్తి తథా త్వమైంద్రం పరమైశ్వర్య స్యాధికరణమసి. అత ఏవ సర్వేషామస్మదాదీనామింద్రస్య పరమైశ్వర్యస్య స్యూరసి ఇంద్రస్య సూర్యాదిలోకస్య రాజ్యస్య వా ధ్రువో౽సి. ॥30॥

భావార్థః:-అత్ర శ్లేషోపమాలంకారౌ. యథా సకలైశ్వర్యాధిష్ఠానమీశ్వరో౽స్తి తథా సభాధ్యక్షాదిభిరపి భవితవ్యమ్. ॥30॥

పదార్థము :-ఓ జగదీశ్వరా! సభాధ్యక్షా! ఎట్లు (వైశ్వదేవమ్) అంతరిక్షము సమస్తపదార్థములకు నివాసస్థానమై యున్నదో, అట్లే నీవును (ఐన్ద్రమ్) సర్వమున కాధారభూతుడవు. కనుకనే మాకు (ఇన్ద్రస్య) పరమైశ్వర్యమును (స్యూః అసి) సంయోగపరచువాడవై యున్నావు (ఇన్ద్రస్య) సూర్యాదిలోకములను, లేక రాజ్యమును (ధ్రువః అసి) నిశ్చల మొనర్చువాడువునై యున్నావు. ॥30॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున శ్లేషోపమాలంకారములు గలవు. జగదీశ్వరుడెట్లు సకలైశ్వర్య ప్రదాతయై యున్నాడో, అట్లే సభాధ్యక్షుడు మున్నగువారును యుండవలయును. ॥30॥

30. O God, Thou unitest the soul with Thee, Thou art the refuge of the soul, Thou art the friend of the soul. Thou art the receptacle of all noble virtues!.

౧౯౬ విభూరసీత్యస్య మధుచ్ఛన్దా ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, విరాడార్ష్యనుష్టుప్ ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

పునస్తౌ కథం భూతావిత్యుపదిశ్యతే.

మరల వారెట్టున్నా రను విషయ మీమంత్రమం దుపదేశించబడినది.

౧౯౬ విభూరసి ప్రవాహణో వహ్నిరసి హవ్యవాహనః।

శ్వాత్రోఽసి ప్రచేతా స్తుథోఽసి విశ్వవేదాః॥౩౧॥

ప.విః- విభూరితి వి+భూః, అసి, ప్రవాహణః, ప్రవాహన ఇతి ప్ర+వాహనః, వహ్నిః, అసి, హవ్యవాహన ఇతి హవ్య+వాహనః, శ్వాత్రః, అసి, ప్రచేతా ఇతి ప్ర+చేతాః, తుథః, అసి, విశ్వవేదా ఇతి విశ్వ+వేదాః.॥౩౧॥

పదార్థః :-(విభూః) యథా వ్యాపక ఆకాశో వైభవయుక్తో రాజా వా (అసి) (ప్రవాహణః) యథా వాయు ర్మహానదో వా తథా (వహ్నిః) వోఢా (అసి) (హవ్యవాహనః) యథాఽగ్నిర్ద్ర వ్యాని వహతి తథా, (శ్వాత్రః) జ్ఞానవాన్. శ్వాత్రతీతి గతికర్మసు పఠితమ్. నిఘం. ౨.౨౪ (అసి) (ప్రచేతాః) యథా ప్రాణః ప్రచేతయతి తథా (తుథః) జ్ఞానవర్ధకః (అసి) (విశ్వవేదాః) యథా సూత్రాత్మా పవన స్తథా. అయం మంత్రః. శతపథే ౩.౬.౧.౨౪-౨౬ వ్యాఖ్యాతః. ॥౩౧॥

అన్వయః :-హే జగదీశ్వర వా విద్వన్! యస్మాత్త్వం యథాఽఽకాశో వైభవయుక్తో రాజా వా తథా విభూరసి యథా వాయుర్మహానదో వా తథా ప్రవాహణోఽసి యథా వహ్ని స్తథా హవ్యవాహనోఽసి యథా ప్రాణ స్తథా ప్రచేతా శ్వాత్రోఽసి యథా సూత్రాత్మా పవనస్తథా విశ్వవేదాస్తుథశ్చాసి తస్మాత్ సత్కర్తవ్యోఽసీతి వయం విజానీమః.॥౩౧॥

భావార్థః:-అత్ర శ్లేషోపమాలఙ్కారౌ. న సర్వైర్మనుష్యైరీశ్వరవిదుషోః సత్కారః. కదాపి త్యక్తవ్యో నైతయోః ప్రాప్త్యా వినా కస్యచిద్విద్యాసుఖలాభో భవితుమర్హతి, తస్మాత్తౌ సర్వథా వేద్యౌ స్తః.॥౩౧॥

పదార్థము :- ఓ జగదీశ్వరా! లేక విద్వాంసా! వ్యాపక ఆకాశము, వైభవముగల రాజావలె నీవు (విభూః అసి) వ్యాపకుడవు, ఐశ్వర్యవంతుడవు నై యున్నావు (ప్రవాహణః) వాయువు మరియు గొప్పదన మున్నట్లు నీవును ప్రవాహణుడవై యున్నావు (వహ్నిః) అగ్ని హుతద్రవ్యములను యోగ్యస్థానములకు చేర్పించునట్లు (హవ్యవాహనః) హవనమొనర్పదగు పదార్థములను సంపాదనమొనర్పువాడవై యున్నావు. జీవులందు

ప్రాణములున్నట్లు (ప్రచేతాః) మేల్కొలుపునట్టి (శ్వాత్రః అసి) విద్వాంసుడవునై యున్నావు. సూత్రాత్మయగు వాయువు సర్వత్రా వ్యాప్తమైయున్నట్లు (విశ్వవేదాః) విశ్వము నెరుగువాడవును (తుథః అసి) జ్ఞానమును పెంపొందజేయువాడవునై యున్నావు. కావుననే నీవు సత్కారార్హుడవని మే మెరుగుచున్నాము. ॥30॥

భావార్థము:-ఈ మంత్రమున శ్లేషోపమాలంకారములు గలవు. పరమేశ్వరుని, విద్వాంసుని సత్కరించుట మానవులెప్పుడును మరువరాదు. ఏలన విద్యా సుఖములప్రాప్తి మరి యే యితరుల వల్లను కాజాలదు. కావున వీరిరువురును పూజించదగినవారు. ॥30॥

31. O God, Thou art Omnipresent, and fit to take the burden of the world. Just as fire carries up in a rarified form the articles put into it, so dost Thou diffuse all knowledge, Thou art All-knowing, and Thou art Teacher of all, Thou art Omniscient, and Developer of wisdom!.

१८८ ఉశిగసీత్యస్య మధుచ్ఛన్దా ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, స్వరాడ్ బ్రాహ్మీత్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునస్తౌ కీదృశావిత్యుపదిశ్యతే.

మరల వారెట్లున్నారను విషయ మీమంత్రముద్వారా ఉపదేశించబడినది.

१८८ ఉశిగసి కవి రఙ్ఘారిరసి బమ్భారిరవస్యూరసి దువస్వాఞ్ఛున్ధ్యూరసి

మార్జాలీయః। సమ్రాడసి కృశానుః పరిషద్యో౽సి పవమానో నభో౽సి

ప్రతక్వామృష్టో౽సి హవ్యసూదన ఋతధామాసి స్వర్జ్యోతిః ॥31॥

ప. వి:- ఉశిక్, అసి, కవిః, అంఘారిః, అసి, బంభారిః, అవస్యూః, అసి, దువస్వాన్, శున్ధ్యూః, అసి, మార్జాలీయః, సమ్రాడితి సమ్ + రాట్, అసి, కృశానుః, పరిషద్య ఇతి పరి + షద్యః, అసి, పవమానః, నభః, అసి, ప్రతక్వేతి ప్ర + తక్వా, మృష్టః, అసి, హవ్యసూదన ఇతి హవ్య + సూదనః, ఋతధామేత్యృత + ధామా, అసి, స్వర్జ్యోతిరితి స్వః + జ్యోతిః. ॥31॥

పదార్థః:-(ఉశిక్) కాంతిమాన్ (అసి) (కవిః) క్రాంతప్రజ్ఞః క్రాంతదర్శనో వా (అంఘారిః) అంఘస్య కుటిలగామినో జీవస్యారిః శత్రుః (అసి) (బంభారిః) బన్ధస్యారిః. అత్ర వర్ణవ్యత్యయేన ధస్య భః (అవస్యూః) యో౽వసీవ్యతి తారాది తంతూన్ సంతానయతి యేన వా సః (అసి)

(దువస్వాన్) దువః ప్రశస్తం పరిచరణం విద్యతే యస్య సః (శున్ధ్యూః) శుద్ధః (అసి) (మార్జాలీయః) శోధకః. స్థాచతి మృజేరాలచ్ వాలఙ్మాలీయరః. ఉ.౧.౧౧౬. అనేన సూత్రేణాత్ర మృజూష్ శుద్ధౌ ఇత్యస్మా దాలీయచ్ ప్రత్యయః (సమ్రాట్) యథా సమ్యగ్రాజతే తథా (అసి) (కృశానుః) తనూకర్తా (పరిషద్యః) పరిషది భవః (అసి) (పవమానః) పవిత్రకారకః (నభః) యో నభతే హన్తి పరపదార్థహర్తౄన్ సః. నభత ఇతి వధకర్మసు పఠితమ్. నిఘం. ౨. ౧౯. (అసి) (ప్రతక్వా) యథా ప్రతకతి ప్రకర్షేణ హర్షతీతి. అత్రాన్యేభ్యోఽపి దృశ్యన్త ఇతి వనిప్, తథా (మృష్టః) యో మర్షతి మర్షయతి వా (అసి) (హవ్యసూదనః) యథా హవ్యాని సూదతే తథా (ఋతధామా) యథా సత్యం జలం వా దధాతి తథా (అసి) (స్వర్జ్యోతిః) యథా స్వరంతరిక్షలోకసమూహం ద్యోతతే తథా.॥౩౨॥

అన్వయః:-హే భగవన్యతస్త్వముశిగస్యంఘారిః కవిరసి బంభారిరవస్యూరసి దువస్వాన్ శున్ధ్యూ ర్మార్జాలీయోఽసి పవమానః పరిషద్యోఽసి యథా ప్రతక్వా తథాన్తరిక్షప్రకాశకా నభోఽసి యథా హవ్యసూదన స్తథా మృష్టోఽసి. యథా స్వర్జ్యోతిరృతధామాఽసి తథా సత్యస్థాంయీ వర్తసే తథైవ తత్తద్గుణేన ప్రసిద్ధో భవాన్ సర్వైరుపాసనీయోఽస్తీతి విజానీమః.॥౩౨॥

భావార్థః:-అత్రోపమాలఙ్కారః. యేన జగదీశ్వరేణ యాదృగ్గుణం జగన్నిర్మితం తాదృగ్గుణేన ప్రసిద్ధః, స సర్వైర్మనుష్యైరుపాసనీయః.॥౩౨॥

పదార్థము:- ఓ జగదీశ్వరా! నీవు (ఉశిక్ అసి) కాంతిమంతుడవు (అంఘారిః అసి) చెడుమార్గమున నడచు జీవులకు విరోధివి (కవిః అసి) క్రాంతప్రజ్ఞుడవు [సర్వము నెరుగువాడవు] (బమ్భారిః) బంధనములకు గట్టివిరోధివి, లేక తారలుమున్నగువానిని విస్తారపరచువాడవు (దువస్వాన్) ప్రశంసింపదగిన సేవాయుక్తుడవు (శున్ధ్యూః) స్వయంశుద్ధుడవునై (అసి) ఉన్నావు (మార్జాలీయః) సర్వమును శోధించువాడవు (సమ్రాట్) అపరిమిత ప్రకాశకుడవునై (అసి) ఉన్నావు (కృశానుః) పదార్థముల నతి సూక్ష్మముగ నొనర్చువాడవు (పవమానః) పవిత్రుడవు (పరిష్యదః) సభలయందు శుభముల నొనర్చువాడవునై (అసి) ఉన్నావు (ప్రతక్వా) హర్షితుడవు (నభః అసి) చోరాదులను నాశమొనర్చువాడవై యున్నావు (హవ్యసూదనః) హోమద్రవ్యములను యథోచితముగ వ్యవహారమునకు దెచ్చువాడవై యున్నట్లు (మృష్టః అసి) సుఖదుఃఖములను సహించువాడవు, సహింపజేయువాడవునై యున్నావు (స్వర్జ్యోతిః) అంతరిక్షమును ప్రకాశింపజేయువాడవు మరియు (ఋతధామా అసి) సత్యధామయుక్తుడవునై యున్నట్లే సత్యస్థాయివినై యున్నావు. అట్లే ఆ యా గుణములచే ప్రసిద్ధుడవగు నీవు సకలజనులకు ఉపాసనీయుడవని మేము గ్రహించుచున్నాము. ॥౩౨॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమునందు ఉపమాలంకారమున్నది. పరమేశ్వరుడు ఈ సర్వజగత్తును ఏ సమస్తగుణయుక్తముగ రచించినాడో ఆ గుణములచేతనే ఆయన ప్రసిద్ధుడై యున్నాడు. సకలమానవు లాతనినే ఉపాసించవలెను.॥౩౨॥

32. O God, Thou art Effulgent, Wise, Hostile to the sinners, Enemy of thraldom, the Unifier and Protector of all. Thou art fit for service by us. Thou art Pure and Purifier. Thou art a Just Ruler; and the Prop of the weak. Thou art adored in Assemblies. Thou art the Giver of holiness, the Chastiser of thieves and robbers and Bestower of joy. Thou givest us strength to endure pleasure and pain; and grantest us splendour. Thou art the abode of Truth, and the Giver of lustre to the sky!.

౧౬౮. సముద్రోఽసీత్యస్య మధుచ్ఛన్దా ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, బ్రాహ్మీపంక్తిశ్ఛన్దః, పఞ్చమః స్వరః.

పునర్యథేశ్వరో వర్తతే తథా విద్వద్భిరపి భవితవ్యమిత్యుపదిశ్యతే.

ఈశ్వరుడెట్లు ప్రవర్తించుచుండునో అట్లే విద్వాంసులును అవశ్యముగా

ప్రవర్తించవలయు నను విషయ మీమంత్రమం దుపదేశించబడుచున్నది.

౧౬౮ సముద్రోఽసి విశ్వవ్యచా అజోఽస్యేకపాదహిరసి బుధ్న్యో వాగస్యైన్ద్రమసి సదోఽస్యృతస్య ద్వారౌ మా మా సంతాప్తమధ్వనామధ్వపతే ప్ర మా తిర స్వస్తి మేఽస్మిన్ పథి దేవయానే భూయాత్ ॥33॥

ప. విః- సముద్రః అసి, విశ్వవ్యచా ఇతి విశ్వ+వ్యచాః, అజః, అసి, ఏకపాదిత్యేక+పాత్, అహిః, అసి, బుధ్న్యః। వాక్, అసి, ఐంద్రమ్, అసి, సదః, అసి, ఋతస్య, ద్వారౌ, మా, మా, సమ్, తాప్తమ్, అధ్వనామ్, అధ్వపత ఇత్యధ్వ+పతే, ప్ర, మా, తిర, స్వస్తి, మే, అస్మిన్, పథి, దేవయాన ఇతి దేవ+యానే, భూయాత్.॥33॥

పదార్థః:-(సముద్రః) సముద్ద్రవన్తి భూతాని యస్మాత్ సః (అసి) (విశ్వవ్యచాః)యథా విశ్వస్మిన్ వ్యచో వ్యాప్తిర్యస్యాస్తి తథా (అజః) యః కదాచిన్న జాయతే (అసి) (ఏకపాత్) ఏకస్మిన్ పాదే విశ్వం యస్యాస్తి (అహిః) సమస్తవిద్యాసు వ్యాపనశీలః (అసి) (బుధ్న్యః) బుధ్నేఽన్తరిక్షే భవః. బుధ్నమన్తరిక్షం భవతి. నిరు. ౧౦-౪౪. (వాక్) యథా వక్తి సా (అసి) (ఐన్ద్రమ్) పరమైశ్వర్యస్యేదమ్ (అసి) (సదః) సీదన్తి యస్మిం స్తత్ (అసి) (ఋతస్య) సత్యస్య కారణస్య వ్యవహారస్య వా (ద్వారౌ) బాహ్యాభ్యన్తరౌ సుఖే (మా) మామ్ (మా) నిషేధే (సమ్) సమ్యగర్థే (తాప్తమ్) తాపేః. అత్ర లిజర్థే లుఙ్ (అధ్వనామ్) యథా విద్యాధర్మ

శిల్పమార్గాణామ్ (అధ్వపతే) ధర్మవ్యవహారమార్గపాలయితః. ((ప్ర) ప్రకృష్టార్థే (మా) మామ్ (తిర) తారయ (స్వస్తి) సుఖమ్ (మే) మమ (అస్మిన్) ప్రత్యక్షే (పథి) మార్గే (దేవయానే) యథా విదుషాం గమనాగమనాధికరణే తథా (భూయాత్) భవతు. ॥33॥

అన్వయః :- యథేశ్వరః సముద్రో విశ్వవ్యచా అస్తి స ఏకపాదజోఽస్తి అహిర్బుధ్న్యోఽసి. హే అధ్వపతే హే అధ్వపతే! యథైన్ద్రం సదోఽస్తి యథా స ఋతస్య ద్వారౌ న సంతాపయతి తథా మా సంతాపయేః. యథా చాస్మిన్ దేవయానే పథి స్వస్తి భూయాత్తథా త్వం సతతం ప్రయతస్వ. ॥33॥

భావార్థః :- అత్రోపమాలఙ్కారః. యథా కృపాయమాణ ఈశ్వరోఽస్మిన్ సంసారే సర్వేషాం జీవానాం శిక్షాదికర్మసు ప్రవర్తతే తథా విద్వద్భిరపి వర్తితవ్యమ్. యథేశ్వరస్య జగత్కారణస్య జీవానాం చాఽనాదిత్వా జ్జన్మరాహిత్యేనావినాశిత్వం వర్తతే తథా స్వస్య బోధ్యం. యథా పరమేశ్వరస్య కృపోపాసనా సృష్టివిద్యా పురుషార్థైః సహైవ వర్తమానానాం మనుష్యాణాం విద్వన్మార్గప్రాప్తిస్తత్ర సుఖం చ జాయతే తథా నేతరేషామితి. ॥33॥

పదార్థము:- ఎట్లు పరమేశ్వరుడు (సముద్రః) సర్వప్రాణులను గమనాగమన మొనరించువాడును (విశ్వవ్యచాః) జగద్వ్యాపకుడును (అజః అసి) అజన్ముడునై యున్నాడో, అట్లే యాతడు (ఏకపాత్) విశ్వమంతయును ఏకపాదముగ గలవాడును (అహిః) వ్యాపనశీలుడును (బుధ్న్యః) అంతరిక్షస్థుడును (వాక్ అసి) వాణీరూపుడు నై యున్నాడు. (ఐన్ద్రమ్ సదః) పరమైశ్వర్యమునకు స్థానరూపుడైయున్నాడు. మరియు (ఋతస్య ద్వారౌ) సత్యముయొక్క [బాహ్యాభ్యంతరములగు] ద్వారములను (మా సన్తాప్తమ్) సంతాపపరచనివాడై యున్నాడు. (అధ్వపతే) ధర్మవ్యవహారమార్గములను పాలించు ఓ విద్వాంసులారా! అట్లే మీరును సంతాపము నొనర్చకుడు. ఓ పరమేశ్వరా! (మా) నన్ను (అధ్వనమ్) విద్య, ధర్మ, శిల్పమార్గముల నుండి (ప్రతిర) పారమొనర్చుము (మే) నాకు (అస్మిన్) ఇట్టి (దేవయానే) విద్వాంసుల రాకపోకల కనువగు (పథి) మార్గమం దెట్లు (స్వస్తి) సౌఖ్యములు (భూయాత్) కలుగునో, అట్లే అనుగ్రహించుము. ॥33॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమందు ఉపమాలంకారము గలదు. [కరుణామయుడగు పరమేశ్వరు డీ విశ్వమందలి సకలజీవుల కర్మఫల శిక్షాదులందు ప్రవృత్తుడగుచున్నట్లు విద్వాంసులును ప్రవర్తించవలయును.] ఈశ్వరునికి, ఆత్మకు, జగత్కారణరూపమగు ప్రకృతికి ఆద్యంతములు అనగా జననమరణములు లేకుండుట వలనను అవినాశములై యున్నట్లు తామును భావించవలయును. పరమేశ్వరుని కృప, ఉపాసన, సృష్టివిద్య, పురుషార్థములతో నిష్ఠగలవారికి మాత్రమే విద్వన్మార్గప్రాప్తి, అందలి సుఖములు లభించునట్లు ఇతర సోమరులకు లభించ జాలవు. ॥33॥

33. O God, Thy knowledge is fathomless. Thou art Omnipresent, and Unborn. Thou holdest the universe with a part Thy Energy. Thou art the Master of all forms of knowledge; and the Source of Universe. Thou art the highest Teacher; and full of splendour,

Thou art the Asylum of all. Ye two gates of knowledge do not distress me. O Lord of religious paths, lead me onward, through religious ways. May I be happy in this God - reaching path!.

౧౯౯ మిత్రస్యేత్యస్య మధుచ్ఛన్దా ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, స్వరాడ్ బ్రాహ్మీ బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

పునర్విద్వాంసః కీదృశాః సన్తీత్యుపదిశ్యతే.

ఆ విద్వాంసు లెట్లుందు రను విషయ మీ మంత్రమం దుపదేశించబడినది.

౧౯౯ మిత్రస్య మా చక్షుషేక్షధ్వమగ్నయః సగరాః సగరా స్థ సగరేణ

నామ్నా రౌద్రేణానీకేన పాతమాగ్నయః పిప్తృత మాగ్నయో

గోపాయత మా నమో వోఽస్తు మా మా హింసిష్ట ॥౩౪॥

ప.వి:- మిత్రస్య, మా, చక్షుషా, ఈక్షధ్వమ్, అగ్నయః, సగరాః, సగరాః, స్థ, సగరేణ, నామ్నా, రౌద్రేణ, అనీకేన, పాత, మా, అగ్నయః, పిపృత, మా అగ్నయః, గోపాయత, మా, నమః, వః, అస్తు, మా, మా, హింసిష్ట.॥౩౪॥

పదార్థః:-(మిత్రస్య) సుహృదః (మా) మామ్ (చక్షుషా) దృష్ట్యా (ఈక్షధ్వమ్) సంప్రేక్షధ్వమ్ (అగ్నయః) నేతారో నయన్తి శ్రేష్ఠాన్ పదార్థాన్ (సగరాః) సగరోఽన్తరిక్ష మవకాశో యేషాన్తే. అర్శ ఆదిత్వాదచ్ (సగరాః) సగరోఽన్తరిక్షం విద్యోపదేశావకాశో యేషాం తే (స్థ) భవత. (సగరేణ) అన్తరిక్షేణ సహ (నామ్నా) ప్రసిద్ధ్యా (రౌద్రేణ) శత్రురోదయి తౄణామిదం తేన (అనీకేన) సైన్యేన (పాత) రక్షత (మా) మామ్ (అగ్నయః) (జ్ఞానవన్తః) (పిపృత) విద్యాగుణైః పూర్ణాన్ కురుత (మా) మామ్ (అగ్నయః) సభాధ్యక్షాదయః (గోపాయత) పాలయత (మా) మామ్ (నమః) నమస్కారః (వః) యుష్మభ్యమ్ (అస్తు) భవతు (మా) నిషేధే (మా) మామ్ (హింసిష్ట). ॥౩౪॥

అన్వయః :-హే విద్వాంసః! సగరా అగ్నయో యూయం మాం మిత్రస్య చక్షుషేక్షధ్వమ్, యూయం సగరాః స్థ. హే అగ్నయః! సగరేణ రౌద్రేణ నామ్నానీకేన మాం పాత. మాం గోపాయత. మాం మా హింసిష్టైతదర్థం వో యుష్మభ్యం నమోఽస్తు. ॥౩౪॥

భావార్థః:- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యథా విద్యాదానేన విద్వాంసః సర్వాన్ మనుష్యాన్ సుఖయన్తి తథైతాన్కార్యేషు విద్యయోపయుక్తాః సన్తోఽధ్యేతారోఽపి సుఖయన్తు.॥34॥

పదార్థము :-(సగరాః) అంతరిక్షము అనగా అవకాశముగలవారును (అగ్నయః) ఉత్తమ పదార్థములప్రాప్తిని గలిగించువారును నగు నో విద్వాంసులారా! మీరు (మా) నన్ను (మిత్రస్య) మిత్రదృష్టితో (ఈక్షధ్వమ్) చూడుడు. మీరు (సగరాః) విద్యోపదేశావకాశముగలవారుగ (స్థ) అగుడు. మీరెట్లు (అగ్నయః) చక్కగా సాధించబడిన విద్యుదాగ్నులను సంరక్షించుచున్నారో అట్లే (సగరేణ) అంతరిక్షముతోగూడ ప్రస్తుతము (రౌద్రేణ) శత్రువులను రోదింపజేయునదియును (నామ్నా) ప్రసిద్ధమును నగు (అనీకేన) సైన్యములతో (మా) నన్ను (పాత) పాలించుడు (అగ్నయః) జ్ఞానులు సకల జనులకు సౌఖ్యములను సమకూర్చునట్లు (పిపృత) సుఖములతో నింపుడు. మరియు (గోపాయత) సకలదిశలను పాలించుడు. (మా) నన్ను [ఎన్నటికిని] (మా హిꣳసిష్ట) నాశనమొనర్చకుడు. (వః) ఇందుకై మీకు (వేం నమః అస్తు) నా నమస్కారములు. ॥34॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకార మున్నది. విద్వాంసులు విద్యాదానమొసగి ఎల్లరను సుఖవంతులుగ నొనర్చునట్లు కార్యకారణ చతురులు విద్వాంసులై ఈ విద్వాంసులకు సేవలద్వారా సుఖము చేకూర్చవలయును.॥34॥

34. O learned persons full of knowledge and inculcations, look upon me with the eye of a friend. May ye preach knowledge. O learned people protect me with your air-force and renowned army, that make the enemy weep. O learned person fill me with wisdom and virtues, and guard me on all sides. Unot thee be my adoration. Do not injure me!.

౨౦౦ జ్యోతిరసీత్యస్య మధుచ్ఛన్దా ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, నిచృద్బ్రాహ్మీ పఙ్క్తిశ్ఛన్దః, పఞ్చమః స్వరః.

ఈశ్వరః కీదృశ ఇత్యుపదిశ్యతే.

ఈశ్వరు డెట్లున్నా డను విషయ మీ మంత్రమునం దుపదేశించబడుచున్నది.

౨౦౦ జ్యోతిరసి విశ్వరూపం విశ్వేషాం దేవానాꣳసమిత్ త్వꣳసోమ

తనూకృద్భ్యో ద్వేషోభ్యోఽన్యకృతేభ్యఽ ఉరు యన్తాసి

వరూథꣳస్వాహా। జుషాణోఽ అప్తు రాజ్యస్య వేతు స్వాహా ॥35॥

ప.వి:- జ్యోతిః, అసి, విశ్వరూపమితి విశ్వ +రూపమ్, విశ్వేషామ్, దేవానామ్, సమిదితి సమ్ + ఇత్, త్వమ్, సోమ, తనూకృద్భ్య ఇతి తనూకృత్+భ్యః, ద్వేషోభ్య ఇతి ద్వేషః + భ్యః, అన్యకృతేభ్య ఇత్యన్య+కృతేభ్యః, ఉరు, యన్తా, అసి, వరూథమ్, స్వాహా, జుషాణః, అప్తుః, ఆజ్యస్య, వేతు, స్వాహా ॥౩౫॥

పదార్థః :-(జ్యోతిః)సర్వప్రకాశకః (అసి) (విశ్వరూపమ్) యథా సర్వం రూపం యస్మిం స్తథా (విశ్వేషామ్) అఖిలానామ్ (దేవానామ్) విదుషాం (సమిత్) యథా సమ్యగిధ్యతే తథా (త్వమ్) (సోమ) ఐశ్వర్యప్రద (తనూకృద్భ్యః) యథా విస్తారకారిభ్య స్తథా (ద్వేషోభ్యః) యథా ద్విషన్తి తేభ్య స్తథా (అన్యకృతేభ్యః) యథాఽన్యైర్యాని క్రియన్తే తేభ్యః (ఉరు) బహు (యన్తా) నియమకర్తా (అసి) (వరూథమ్) వర్తుమర్హం గృహమ్. వరూథమితి గృహనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౩.౪. (స్వాహా) వాచమ్ (జుషాణః) ప్రీతః (అప్తుః) వ్యాపకః (ఆజ్యస్య) విజ్ఞానస్య (వేతు) జానాతు (స్వాహా)వాచా. అయం మన్త్రః. శత. ౩.౬.౩. ౬-౮. వ్యాఖ్యాతః.॥౩౫॥

అన్వయః :-హే సోమ! యథా త్వం విశ్వేషాం దేవానాం విశ్వరూపం జ్యోతిః సమిదసి, తనూకృద్భ్యో ద్వేషోభ్యోఽన్యకృతేభ్యశ్చ యన్తాసి తథోరు వరూథం స్వాహాప్తు రాజ్యస్య జుషాణః సన్ మనుష్యః స్వాహా వేతు. ॥౩౫॥

భావార్థః :-యస్మాత్పరమేశ్వరః సర్వేషాం లోకానాం నియన్తాస్తి తస్మాదేతే నియమేషు చలన్తి.॥౩౫॥

పదార్థము :-(సోమ) ఐశ్వర్యముల ప్రసాదించు నో జగదీశ్వరా! నీవు (విశ్వేషామ్) సకల (దేవానామ్) విద్వాంసుల (విశ్వరూపమ్) సమస్తరూపుడవు (జ్యోతిః) సర్వమును ప్రకాశపరచువాడవు (సమిత్) ఉత్తమ ప్రకాశితుడవునై (అసి) ఉన్నావు (తనూకృద్భ్యః) శరీరములను సంపాదనమొనర్చువారి [విస్తరింపజేయువారి] నుండి (ద్వేషోభ్యః) ద్వేషమొనర్చు జీవులనుండి మరియు (అన్యకృతేభ్యః) అన్యమనుష్యులొనర్చు దుష్టకర్మలనుండి (యన్తా) నియమమున నుంచువాడవునై (అసి) ఉన్నావు. వానినుండి (ఉరు) అనేక (వరూథమ్) ఉత్తమ నిలయములను (స్వాహా) వాణిని (అప్తుః) వ్యాపక (ఆజ్యస్య) విజ్ఞానమును (జుషాణః) సేవనమొనర్చుచు మనుష్యులు (స్వాహా) వేదవాణిని (వేతు) తెలిసికొందురుగాక!॥౩౫॥

భావార్థము:-పరమేశ్వరుడు సర్వలోకములను నియమమునం దుంచువాడు. కావున నివి నియమములందు నడచుచున్నవి.॥౩౫॥

35. O Splendid God, Thou art the light and fine illuminator of all the learned persons. Thou art the controller of the sins committed by us and others, and those who practise hatred. Let the man possessing a fine home, good speech and vast knowledge know the Vedas!.

౨౦౧. అగ్నే నయేత్యస్యాగస్త్య ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, నిచృదార్షీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునరీశ్వరః కిమర్థః ప్రార్థనీయ ఇత్యుపదిశ్యతే.

మరల నీశ్వరునేల ప్రార్థించవలయు నను విషయ మీమంత్రమునం దుపదేశించబడుచున్నది.

౨౦౧ అగ్నే నయ సుపథా రాయే అస్మాన్విశ్వాని దేవ వయునాని విద్వాన్।

యుయోధ్యస్మజ్జుహురాణమేనో భూయిష్ఠాన్తే నమఉక్తిం విధేమ ॥౩౬॥

ప.వి:- అగ్నే, నయ, సుపథేతి సు+పథా, రాయే, అస్మాన్, విశ్వాని, దేవ, వయునాని, విద్వాన్, యుయోధి, అస్మత్, జుహురాణమ్, ఏనః, భూయిష్ఠామ్, తే, నమ ఉక్తిమితి నమః+ఉక్తిమ్, విధేమ. ॥౩౬॥

పదార్థః :-(అగ్నే) సర్వనేతః పరమాత్మన్! (నయ) ప్రాపయ (సుపథా) యథా సుకృతః శోభనేన ధర్మమార్గేణ గచ్ఛన్తి తథా (రాయే) పరమశ్రీమోక్షసుఖప్రాప్తయే (అస్మాన్) అభ్యుదయనిఃశ్రేయస సుఖస్పృహావతః (విశ్వాని) సర్వాణి (దేవ) సర్వానన్దప్రాపక! సర్వజగత్ప్రకాశక! (వయునాని) ప్రశస్తాని కర్మాణి ప్రజాశ్చ. వయునమితి ప్రశస్యనామసు పఠితమ్. నిఘం. 3.౯. వయునం వేతేః కాన్తిర్వా ప్రజ్ఞా వా. నిరు. ౫. ౧౪. వయునాని విద్వాన్ ప్రజ్ఞానాని ప్రజానన్. నిరు. ౮. ౨౦. (విద్వాన్) యః సర్వం వేత్తి సః. (యుయోధి) దూరీ కురు. అత్ర బహులం ఛన్దసీతి శపః శ్లుః (అస్మత్) అస్మాకం సకాశాత్ (జుహురాణమ్) కుటిలమ్ (ఏనః) దుఃఖఫలం పాపమ్ (భూయిష్ఠామ్) బహుతమామ్ (తే) తవ (నమ ఉక్తిమ్) యథా నమోభిరుక్తిం విదధతి తథా (విధేమ) వదేమ. అయం మన్త్రః. శత.3.౬ .3.౧౧ వ్యాఖ్యాతః. ॥౩౬॥

అన్వయః:-హే అగ్నే! దేవ! జగదీశ్వర! విద్వాంస్త్వం యథా సుకృతో రాయే సుపథా విశ్వాని వయునాని ప్రాప్నువన్తి తథాస్మాన్నయ జుహురాణమేనోఽస్మద్యుయోధి. వయం తే తవ భూయిష్ఠాం నమ ఉక్తిం విధేమ. ॥౩౬॥

భావార్థః:- అత్రోపమాలఙ్కారః. యథా ప్రేమ్ణోపాసితః సన్ జగదీశ్వరో జీవాన్ దుష్టమార్గాద్వియోజ్య ధర్మమార్గే స్థాపయిత్వైహికపారమార్థికసుఖాని తత్తత్కర్మానుసారేణ దదాతి, తథాన్యాయాధీశైరపి విధేయమ్.॥36॥

పదార్థము :- (అగ్నే) సకలజనులను ఉత్తమమార్గమున నడిపించువాడా! (దేవ) సకలానందముల నిచ్చువాడా! (విద్వాన్) సమస్తవిద్యల నెరుగు ఓ జగదీశ్వరా! దయతో (రాయే) మోక్షరూప ఉత్తమ ధనమునకై (సుపథా) ఉత్తమమార్గముద్వార ధార్మికజనులు (విశ్వాని) సమస్త (వయునాని) ఉత్తమకర్మలను, విజ్ఞానమును, ప్రజ్ఞను పొందుచున్నట్లు నీవు దయతో (అస్మాన్) మాకు (నయ) లభింపజేయుము. మరియు (జుహురాణమ్) కుటిలమును (ఏనః) దుఃఖఫలరూపమగు పాపమును (అస్మత్) మానుండి (యుయోధి) దూరమొనర్చుము. మేము (తే) నీకు (భూయిష్ఠామ్) అత్యధికముగ (నమ ఉక్తిమ్) నమస్కారముతోగూడిన వాణిని (విధేమ) విన్నవించుకొనుచున్నాము. ॥36॥

భావార్థము:- దీనియం దుపమాలంకార మున్నది. సత్యప్రేమచే ఉపాసించబడిన పరమేశ్వరుడు జీవులను దుష్టమార్గములనుండి వేరుపరచి, ధర్మమార్గము నవలంబింపజేసి ఇహపరలోకముల సుఖములను వారి వారి కర్మల ననుసరించి ప్రసాదించునట్లు న్యాయశీలురును అట్లే యొనర్చవలయును. ॥36॥

36. O God, the Master of all, and the Giver of all kinds of happiness, and the Knower of all of our actions and thoughts, lead us to salvation through the path of virtue. Keep away from us all crooked sins. We offer Thee most ample obeisance!.

२०२. అయన్న ఇత్యస్యాగస్త్య ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా ఆర్షీత్రిష్టుప్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునఃశూరగుణా ఉపదిశ్యన్తే. ఈశ్వరోపాసన నొనర్చు శూరవీరుల గుణము లీ మంత్రమం దుపదేశించబడెను.

२०२ అయన్నోఽ అగ్నిర్వరివస్కృణోతు త్వయం మృధః పురఽఏతు

ప్రభిన్దన్। అయం వాజాఞ్జయతు వాజసాతా

వయఀశత్రూఞ్జయతు జర్హృషాణః స్వాహా॥37॥

ప.వి:- అయమ్, నః, అగ్నిః,వరివః,కృణోతు,అయమ్, మృధః, పురః, ఏతు, ప్రభిన్దన్నితి ప్ర + భిన్దన్, అయమ్, వాజాన్ జయతు, వాజసాతావితి వాజ + సాతౌ, అయమ్, శత్రూన్, జయతు, జర్హృషాణః, స్వాహా. ॥37॥

పదార్థః:-(అయమ్) పరమేశ్వరోపాసకో జనః (నః) అస్మాకం ప్రజాస్థానాం జీవానామ్ (అగ్నిః) స్వయం ప్రకాశమానోఽగ్నిరివ పాపినాం దగ్ధా (వరివః) భృశం రక్షణం (కృణోతు) కరోతు (అయమ్) యుద్ధకుశలః (వృధః) కుత్సితాన్ (పురః) పురస్తాత్ (ఏతు) గచ్ఛతు (ప్రభిన్దన్) యథా శత్రుదలం విదారయంస్తథా (అయమ్) వీరాణాం ప్రహర్షకః (వాజాన్) సంగ్రామాన్ (వాజసాతౌ) యథా సంగ్రామే తథా (అయమ్) విజయప్రాపకః (శత్రూన్) అరీన్ (జయతు) (జర్హృషాణః) అతిశయేన హృష్టః (స్వాహా) శోభనాం వాచం వదన్ సన్ అయం మన్త్రః. శత. ౩.౬.౫.౩.౧. ౧౨. వ్యాఖ్యాతః.॥౩౭॥

అన్వయః :-అయమగ్నిః పరమేశ్వరోపాసకో జనో నో వరివః కృణోతు. యథా కశ్చిద్వీరః వాజసాతౌ వృధః శత్రూన్ పుర ఏతి తథాఽయం. యథా చ కశ్చిద్వీరో వృధః శత్రూన్ ప్రభిన్దన్ వాజాన్ జయతి పుర ఏతు తథాఽయం జర్హృషాణః స్వాహా శోభనాం వాచం వదన్ జయతు. ॥౩౭॥

భావార్థః:-యే పరేశోపాసనాం న విదధతే నైవ తేషాం సర్వత్ర విజయో జాయతే. యే సుశిక్షితాన్ వీరాన్ సత్కృత్య సేనాం న రక్షన్తి, తేషాం సర్వత్ర పరాజయో భవతి. తస్మాదేతద్వయం మనుష్యైః సదాఽనుష్ఠేయమితి.॥౩౭॥

పదార్థము :-(అగ్నిః) పరమేశ్వరోపాసకుడైన (అయమ్) ఈతడు (నః) ప్రజాస్థజీవులమగు మమ్ము (వరివః) నిరంతరము (కృణోతు) రక్షించుచు, వీరవరుడు సైన్యములతో రణక్షేత్రమున నిందితులు, దుష్టులునగు శత్రువులను ముందుగనే ముట్టడించునట్లు (అయమ్) యుద్ధకుశలుడగు ఈ సేనాధ్యక్షుడు (వాజసాతౌ) సంగ్రామమున దుష్టశత్రువులను (పురః) ముందుగనే (ఏతు) దాడిజరిపి ముట్టడించుగాక! మరియు (అయమ్) వీరులకు హర్షము గలిగించు ఈ సేనాని దుష్టశత్రువులను (ప్రభిన్దన్) ఛిన్నాభిన్నమొనర్చుచు (వాజాన్) యుద్ధములను (జయతు) జయించునట్లే (అయమ్) విజయమును గలిగించు నీ సేనాపతి (జర్హృషాణః) నిరంతరము ప్రసన్నుడైయుండి (స్వాహా) యుద్ధసంబంధ శ్రేష్ఠనినాదము లొనర్చుచు (జయతు) చక్కగా విజయుడగుగాక!॥౩౭॥

భావార్థము :-పరమాత్మ నుపాసించనివారికి ఎచ్చటను జయము లభించదు. చక్కని శిక్షణలేని, శూరవీరులను సత్కరించని, బలసమన్వితులగు సైన్యముల నుంచనివారికి సర్వత్ర సహజముగ అపజయము సంభవించును. కావున మానవులు పరమేశ్వరోపాసన, సదా వీరులరక్షణ ఈ రెండు ప్రబంధములను సర్వత్రా అనుష్ఠించవలెను.॥౩౭॥

37. May this General, the queller of the sinners like fire, give us protection. This General, expert in military skill, should in the battle first attack and subdue the wicked foes. May he win all wars. May he conquer foes. May he come out successful in combats, issuing necessary administrative orders?.

౨౦౩ ఉరు విష్ణవిత్యస్యాగస్త్య ఋషిః, విష్ణుర్దేవతా, భురిగార్ష్యనుష్టుప్ ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

పునస్తే కీదృశావిత్యుపదిశ్యతే.

మరల వా రెట్లున్నా రను విషయ మీమంత్రమునం దుపదేశించబడుచున్నది.

౨౦౩ ఉరు విష్ణో విక్రమస్వోరు క్షయాయ నస్కృధి।

ఘృతం ఘృతయోనే పిబ ప్రప్ర యజ్ఞపతిన్తిర స్వాహా ॥౩౮॥

ప.విః- ఉరు, విష్ణో౨ ఇతి విష్ణో, వి, క్రమస్వ, ఉరు, క్షయాయ, నః, కృధి, ఘృతమ్, ఘృతయోన ఇతి ఘృత + యోనే. పిబ, ప్రప్రేతి ప్ర + ప్ర, యజ్ఞపతిమితి యజ్ఞ + పతిమ్, తిర, స్వాహా.॥౩౮॥

పదార్థః:- (ఉరు) బహు (విష్ణో) యథా సర్వవ్యాపకేశ్వరః సర్వం జగన్నిర్మాతుం తథా (విక్రమస్వ) గచ్ఛ (ఉరు) బహు (క్షయాయ) నివాసార్థాయ గృహాయ విజ్ఞానాదిప్రాప్తయే వా (నః) [illegible] (కృధి) కురు (ఘృతమ్) ఆజ్యమ్ (ఘృతయోనే) యథా ఘృతయోనిరగ్నిస్తథా తత్సంబుద్ధౌ (పిబ) (ప్రప్ర) ప్రకృష్టార్థే (యజ్ఞపతిమ్) యథా హోత్రాదయో యజ్ఞపతిం రక్షన్తో యతన్తే తథా (తిర) ప్లవస్వ (స్వాహా) యజ్ఞక్రియాయాః.అయం మన్త్రః.శత.3.6.3.14. వ్యాఖ్యాతః. ॥౩౮॥

అన్వయః:- యథా విష్ణుర్వ్యిక్రమతే తథోరు విక్రమస్వ నః క్షయాయ ఉరు కృధి. హే ఘృతయోనే! యథాఽగ్ని రాజ్యం పిబతి తథా త్వం ఘృతం ప్రప్ర పిబ. యథా చ ఋత్విగాదయో యజ్ఞపతిం సంరక్ష్య దుఃఖం తరన్తి తథా త్వం స్వాహా వాచం వదన్ సన్ విజయేన యజ్ఞేన యజ్ఞం ప్రప్రతిర. ॥౩౮॥

భావార్థః:- అత్రోపమాలంకారః. యథా పరమేశ్వరో వ్యాపకత్వాత్సర్వం జగద్రచితుం రక్షితుం సమర్థః సర్వాన్ సుఖయతి, తథాఽనష్ఠయితవ్యమ్. యథా చాగ్నిరిన్ధనాని ప్రదహతి, తథా శత్రవః ప్రదగ్ధవ్యాః. యథా హోత్రాదయో ధార్మికం యజ్ఞపతిం ప్రాప్య స్వకార్యాణి సాధ్నువన్తి, తథా ప్రజాస్థాః పురుషా ధర్మాత్మానం సభాపతిం ప్రాప్య సుఖాని సాధ్నువన్తు. ॥౩౮॥

పదార్థము :-సర్వవ్యాపకుడగు పరమేశ్వరుడు సకలజగత్తును రచించుచు జగత్కారణమును పొంది సర్వమును రక్షించుచున్నట్లు విద్యాదిగుణములందు వ్యాప్తుడవగు ఓ వీరుడా! నీ విద్యాఫలమును (ఉరు) అధికముగ (వి) ఉత్తమముగ (క్రమస్వ) అందుకొనుము. (క్షయాయ) నివసించదగిన గృహమును మరియు విజ్ఞానమును పొందుటకు యోగ్యులుగ (నః) మమ్ము (కృధి) ఒనర్చుము. (ఘృతయోనే) ఓ పూర్ణవిద్వాంసా! అగ్ని ఘృతమును సేవించి ప్రదీప్తమగుచుండునట్లు నీవును స్వంతగుణములందు (ఘృతమ్) ఘృతమును [నేయిని] (ప్రప్రపిబ) మాటిమాటికి సేవించుచు అనేక శారీరక, మానసిక బలాదులతో ప్రకాశించుము. ఋత్విగాది విద్వాంసులవలె (యజ్ఞపతి) యజమానుని రక్షించుచు యజ్ఞమును పరిపూర్ణపరచుచున్నట్లు [దుఃఖములనుండి తరింపజేయుచున్నట్లు] నీవును (స్వాహా) యజ్ఞక్రియచే (యజ్ఞమ్) యజ్ఞమును (తిర) పారమొనర్చుము [పూర్ణపరచుము]. ॥౩౮॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమునం దుపమాలంకారము గలదు. పరమేశ్వరుడు సర్వవ్యాపకత్వముచే కారణమును పొంది సర్వజగమును రచించి పాలించుచు సకలజీవులకు సుఖముల గలిగించుచున్నట్లు మనమెల్లరమును ఆనందమును పొందుట యుచితము. మరియు అగ్ని కాష్ఠాది ఇంధనములను, ఘృతాది పదార్థములను పొంది ప్రకాశవంతమగునట్లు మనమును శత్రువులను జయించి ప్రకాశితులము గావలయును. హోతవున్నగు విద్వాంసులు ధార్మిక యజ్ఞము నొనర్చి యజమానుని పొంది సర్వకార్యములను సాధించుచున్నట్లు ప్రజలెల్లరును ధర్మాత్ముడగు సభాపతిని పొంది సర్వసుఖములను సాధించుకొనవలయును. ॥౩౮॥

38. O General, attack the enemy with full force, and make ample room for our abode. O learned General, just as fire assimilates ghee and burns brightly; so shouldst thou develop thy virtues and shine in battles. Just as priests protecting the worshipper make him overcome all calamities, so shouldst thou win thy oratory with battles!.

౨౦౪ దేవ సవితరిత్యస్యాగస్త్య ఋషిః, సోమసవితారౌ దేవతే, ఆద్యస్య సామ్నీ బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః, ఏతత్త్వమిత్యుత్తరస్యార్షీ పంక్తిశ్ఛన్దః, పఞ్చమః స్వరః.

పునస్తౌ కీదృశావిత్యుపదిశ్యతే.

మరల వా రెట్లున్నారను విషయ మీ మంత్రమం దుపదేశించబడినది.

౨౦౪ దేవ సవితరేష తే సోమస్తꣳ రక్షస్వ మా త్వా దభన్। ఏతత్త్వం దేవ సోమ దేవో దేవాꣳ౨॥ ఉపాగాఽ ఇదమహం మనుష్యాన్త్సహ రాయస్పోషేణ స్వాహా నిర్వరుణస్య పాశాన్ముచ్యే ॥౩౯॥

ప.వి:- దేవ సవితః, ఏషః, తే, సోమః, తమ్, రక్షస్వ, మా, త్వా, దభన్, ఏతత్, త్వమ్, దేవ, సోమ, దేవః, దేవాన్, ఉప, అగాః, ఇదమ్, అహమ్, మనుష్యాన్, సహ, రాయః, పోషేణ, స్వాహా, నిః, వరుణస్య, పాశాన్, ముచ్యే.॥39॥

పదార్థః :-(దేవ) సకలవిద్యాద్యోతక! (సవితః) ఐశ్వర్యవన్! (ఏకః) ప్రత్యక్షః (తే) తవ (సోమః) ఐశ్వర్యసమూహః (తమ్) (రక్షస్వ) అత్ర వ్యత్యయేనాత్మనేపదమ్ (మా) నిషేధే (త్వా) త్వామ్ (దభన్) హింస్యుః. అత్ర లిఙర్థే లఙడభావశ్చ. (ఏతత్) ఏతస్మాత్ (త్వమ్) సభాధ్యక్షో రాజా (దేవ) సుఖప్రద (సోమ) సన్మార్గే ప్రేరక! (దేవః) విద్యాప్రకాశస్థః (దేవాన్) దివ్యాన్ విదుషః (ఉప) సామీప్యే (అగాః) గచ్ఛ (ఇదమ్) త్వదనుష్ఠితం అహం (మనుష్యాన్) మననశీలాన్. (సహ, రాయః) ధనసముదాయస్య (పోషేణ) పుష్ట్యా (స్వాహా) సత్యాం వాచం వదన్ సన్ (నిః) నితరామ్ (వరుణస్య) దుఃఖేనాచ్ఛాదకస్య తిరస్కర్తుః (పాశాత్) బన్ధనాత్ (ముచ్యే) ముక్తో భవామి. అయం మన్త్రః శత. 3.6.3.18-20 వ్యాఖ్యాతః.॥39॥

అన్వయః:-హే దేవ సవితః సభాధ్యక్ష! యథాఽహం భవత్సహాయేన స్వకీయమైశ్వర్యం రక్షామి, తథా త్వం య ఏష తే సోమోఽస్తి తం రక్షస్వ. యథా మాం శత్రవో న హింసన్తి తథా త్వా త్వామస్మత్సహాయేన మా దభన్. హే దేవ సోమ! దేవస్త్వం యథైతదేతస్మాద్దేవానుపాగాస్తథాఽహముప్యుపాగామ్. యథాఽహమిదమనుష్ఠాయ రాయస్పోషేణ సహ వర్తమానో మనుష్యాన్ దేవాంశ్చేత్య వరుణస్య పాశాన్నిర్ముచ్యే తథా త్వమపి నిర్ముచ్యస్వ.॥39॥

భావార్థః:-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. సర్వేషాం మనుష్యాణామియం యోగ్యతాస్తి, యదప్రాప్తస్యైశ్వర్యస్య పురుషార్థేన ప్రాప్తిస్తద్రక్షోన్నతీః కృత్వా ధార్మికాన్ మనుష్యాన్ సంగత్యైతేన సత్కృత్య చ ధర్మమనుష్ఠాయ విజ్ఞానమున్నీయ దుఃఖబన్ధనాన్ముక్తా భవన్తు.॥39॥

పదార్థము :-(దేవసవితః) సమస్త విద్యలను ప్రకాశపరచు, ఐశ్వర్యశాలివగు ఓ విద్వాంసా! సభాధ్యక్షా! నీ సహాయముచే నేను నా యైశ్వర్యమును రక్షించుకొనునట్లు (ఏషః) ఈ (తే) నీ (సోమః) ఏ యైశ్వర్య సమూహము గలదో (తమ్) దానిని (రక్షస్వ) ఉంచుము. శత్రువులు నన్ను బాధింపజాలనట్లు (త్వా) నిన్నును (మా దభన్) బాధించకుందురుగాక! (దేవ) హే సుఖప్రదాతా! (సోమ) సన్మార్గమున నడిపించు నోరాజా! (త్వమ్) నీవు (ఏతత్) ఈ కారణమున సభాధ్యక్షుడవు మరియు (దేవః) పరిపూర్ణ విద్యాప్రకాశముననుండి (దేవాన్) శ్రేష్ఠవిద్వాంసుల (ఉప) సమీపమునకు (అగాః) వెళ్లుము. అట్లే నేనును వెళ్లుదును గాక! నేను (ఇదమ్) ఈ యాచరణమును జేసి (రాయః) అనేక ధనముల (పోషేణ) పుష్టితో గూడ (మనుష్యాన్) విచారశీలురగు పురుషార్థులు మరియు (దేవాన్) విద్వాంసులను ప్రాప్తించుకొని (వరుణస్య) దుఃఖములను గలిగించు దుష్టుని (పాశాత్) బంధనములనుండి (ముచ్యే) విముక్తుడనగుదును గాక! అట్లే నీవును (నిః) నిరంతరము విముకుడవు కమ్ము.॥39॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. పురుషార్థములచే లభ్యమైన ఐశ్వర్యములను రక్షించియు, వృద్ధిపరచియు, ధార్మికజనుల స్నేహమొనర్చియు, సత్కరించియు, ధర్మానుష్ఠాన మొనర్చియు, విజ్ఞానము నభివృద్ధిపరచియు, దుఃఖబంధనములనుండి విముక్తినొందుట మానవులెల్లరకును యోగ్యమై యున్నది. ॥౩౯॥

39. O learned person the propagator of all kinds of knowledge and full of splendour, this is Thy glory, protect it, let none harm Thee. O king, the giver of happiness, and leader of men on the path of virtue, and hence well established in the diffusion of knowledge, go thou to the sages. Abiding by this advice, just as I deliver the wise persons from the noose of the spicable knaves; so shouldst thou!.

౨౦౫. అగ్నే వ్రతపా ఇత్యస్యాగస్త్య ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, నిచృద్బ్రాహ్మీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

పునస్తౌ కథం వర్తేయాతామిత్యుపదిశ్యతే.

మరల వారెట్లు ప్రవర్తించుచున్నా రను విషయ మీమంత్రమం దుపదేశించెను.

౨౦౫ అగ్నే వ్రతపాస్తే వ్రతపా యా తవ తనూ ర్మయ్యభూదేషా సా త్వయి

యో మమ తనూ స్త్వయ్యభూదియఌం సా మయి। యథాయథన్నో

వ్రతపతే వ్రతాన్యను మే దీక్షాన్దీక్షాపతిరమఌంస్తాను తపస్తపస్పతిః ॥౪౦॥

ప.వి:- అగ్నే, వ్రతపా ఇతి వ్రత+పాః, తే, వ్రతపా ఇతి వ్రత+పాః, యా, తవ, తనూః, మయి, అభూత్, ఏషా, సా, త్వయి, యోఽ ఇతి యో, మమ, తనూః, త్వయి, అభూత్, ఇయమ్, సా, మయి, యథాయథమితి యథా+యథమ్, నౌ, వ్రత పత ఇతి వ్రత+పతే, వ్రతాని, అను, మే, దీక్షామ్, దీక్షాపతిరితి దీక్షా+పతిః, అమంస్త, అను, తపః, తపస్పతి రితి తపః + పతిః.॥౪౦॥

పదార్థః:-(అగ్నే) విజ్ఞానోన్నత (వ్రతపాః) యథా సత్యపాలకో విద్వాంస్తథా తత్ప్రవృద్ధౌ (తే) తవ (వ్రతపాః) పూర్వవత్ (యా, తవ, తనూః) వ్యాప్తినిమిత్తం శరీరమ్ (మయి) త్వత్సఖే (అభూత్) భవతు (ఏషా) సమక్షే వర్తమానా (సా,త్వయి) మన్మిత్రే (యో) యా

(మమ) (తనూః) విద్యావిస్తృతిః (త్వయి) మదధ్యాపకే (అభూత్) భవతి (ఇయమ్) గోచరా. (సా,మయి) త్వచ్ఛిష్యే (యథాయథమ్) యథార్థమ్ (నౌ) ఆవామ్ (వ్రతపతే) యథా సత్యానాం రక్షక స్తథా తత్సమ్బుద్ధౌ (వ్రతాని) నియతాని సత్యాచరణాని (అను) పశ్చాదర్థే (మే) మమ (దీక్షామ్) వ్రతోపదేశమ్ (దీక్షాపతిః) యథా వ్రతాదేశపాలకః (అమంస్త) మన్యతే తథా పశ్చాద్యోగే (తపః) ప్రాక్క్లేశమయుత్తరానన్దం బ్రహ్మచర్యమ్ (తపస్పతిః) యథా బ్రహ్మచర్యాది పాలకః. అయం మన్త్రః. శత. 3.౪.౬.3.౨౧. వ్యాఖ్యాతః.॥౪౦॥

అన్వయః :-వ్రతపా! అగ్నే! విద్వంస్త్వం యథా మే వ్రతపా అభూత్. యథా తేఽహం వ్రతపా భవేయమ్. యా తవ తనూః సా మయి భవతు. యైషా త్వయి మతిరస్తి సా మయి స్యాత్. యో యా మమ తనూః సా త్వయి భవతు. హే వ్రతపతే! యథాఽయం జనో వ్రతపతిర్భవతి తథా త్వం చాహం చ నౌ సఖాయౌ భూత్వా యథాయథం వ్రతాని సత్యాచరణాన్యనుచరేవ. హే మిత్ర! యథా తవ దీక్షాపతిస్తుభ్యం దీక్షామమంస్త, తథా మే మమ దీక్షా మన్వమంస్త. యథా తే తవ తపస్పతిస్త్వదర్థం తపోఽన్వమంస్త తథా మే మమాపి తపస్పతిర్మదర్థం తపోఽమంస్త. ॥౪౦॥

భావార్థః :-యథా పూర్వం విద్వత్కారిణోఽధ్యాపకా అభూవన్, తథాఽస్మదాదిభిరపి భవితవ్యమ్. యావన్మనుష్యాః సుఖదుఃఖహానిలాభవ్యవస్థాయాం పరస్పరం స్వాత్మవన్న వర్తన్తే, న తావత్పూర్ణం సుఖం లభన్తే తస్మాదేతత్సర్వం మనుష్యైః కుతో నానుష్ఠేయమితి. ॥౪౦॥

పదార్థము :-(వ్రతపాః) సత్యమును పాలనమొనర్చు ఓ విద్వాంసుడా! (అగ్నే) ఓ విశేషజ్ఞానశాలీ! నీవు ఎట్లు నాకు (వ్రతపా అభూత్) సత్యవిద్యలు మున్నగు ఉత్తమగుణముల పాలించు ఆచార్యుడవై యున్నావో అట్లే నేనును (తే) నీయొక్క అనుకరణ నొనర్తునుగాక! (తవ) నీయొక్క (యా తనూః) విద్యమున్నగు గుణములందు వ్యాప్తమగు ఏ శరీరము గలదో (సా) అది (మయి) నీ మిత్రుడనగు నాలోనూ ఉండునుగాక! (ఏషా) ఇట్టి (త్వయి) నామిత్రుడవగు నీయందు ఏ మనస్సు గలదో (సా మయి) అది నాయందును ఉండి అభివృద్ధిచెందుచుండునుగాక! (యా మమ తనూః) నాయొక్క ఏ విద్యావ్యాప్తి గలదో (సా) అది (త్వయి) నాకు శిక్షణనిచ్చు నీయందును (అభూత్) కలుగునుగాక! (ఇయమ్) ఇది (మయి) నీ శిష్యుడనైన నాయం దభివృద్ధి యగుగాక! (వ్రతపతే) సత్యాచరణములను పాలించువాడా! ఆతడు సత్యగుణాన్వితుడు, సత్యోపదేశకుడు, రక్షకుడు నగు విద్వాంసుడుగ నున్నట్లు నీవును నేనును సదా మిత్రులమై (యథాయథమ్) యథోచితముగ (వ్రతాని) సత్యాచరణములను పాలింతుముగాక! ఓ మిత్రమా! ఎట్లు (తవ) నీయొక్క (దీక్షాపతిః) యథోక్త ఉపదేశమొనర్చువాడు నీకొరకు (దీక్షామ్) సత్యోపదేశమును (అమంస్త) బోధించుట నెరుగుచున్నాడో అటులనే (మే) నాకొరకును (అను) ఎరుగునుగాక! ఎట్లు నీయొక్క (తపస్పతిః) అఖండ బ్రహ్మచర్యమునుపాలించు ఆచార్యుడు నీకై (తపః) ప్రథమమున కష్టము, తర్వాత సౌఖ్యములను సమకూర్చు

బ్రహ్మచర్యపాలనము నెరుగుచున్నాడో అటులనే నాయొక్క అఖండబ్రహ్మచర్యమునుపాలించు ఆచార్యుడును నాకొరకు ఎరుగును గాక! ॥౪౦॥

భావార్థము :- ప్రాచీనకాలమున విద్యాధ్యాపకు లుండినట్లు మనమును యుండి సుఖదుఃఖములను, హానిలాభములను పరస్పరము స్వాత్మతుల్యముగ భావించనంతవరకు సంపూర్ణ సుఖము లభింపజాలదు. కావున మానవు లెల్లరును శ్రేష్ఠవ్యవహారములనే యొనర్చుచుండవలయును. ॥౪౦॥

40. O learned teacher, thou art the guardian of my vow. Let thy vast knowledge be mine. Let my learning be shubordinate to thee. Let my wisdom depend upon thine. O Lord of vows, let our vows of noble conduct be accomplished friendly. O lord of initiation, teach me truth. O lord of austerity, teach me to lead an austere life!.

౨౦౬ ఉరు విష్ణవిత్యస్యాగస్త్య ఋషిః, విష్ణు ర్దేవతా, భురిగార్ష్యనుష్టుప్ ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

పునస్తౌ కథం వర్తేయాతామిత్యుపదిశ్యతే.

మరల వారెట్లు ప్రవర్తించుచున్నా రనువిషయ మీమంత్రమునం దుపదేశించబడుచున్నది.

౨౦౬ ఉరు విష్ణో విక్రమస్వోరు క్షయాయ నస్కృధి।

ఘృతం ఘృతయోనే పిబ ప్ర ప్ర యజ్ఞపతి న్తిర స్వాహా ॥౪౧॥

ప.వి:- ఉరు, విష్ణో౩ ఇతి విష్ణో, వి, క్రమస్వ, ఉరు, క్షయాయ, నః, కృధి, ఘృతమ్, ఘృతయోన ఇతి ఘృత + యోనే, పిబ, ప్రప్రేతి ప్ర + ప్ర, యజ్ఞపతిమితి యజ్ఞ + పతిమ్, తిర, స్వాహా. ॥౪౧॥

పదార్థః:-(ఉరు)బహు (విష్ణో) యథా వ్యాపనశీలో వాయుర్విక్రమతే తథా త్వంబుద్ధ్యా (విక్రమస్వ) పాదైః విద్యాఙ్గైః సంపద్యస్వ (ఉరు) విస్తీర్ణే (క్షయాయ) విజ్ఞానోన్నతయే (నః) అస్మాన్ (కృధి) కుర్యాః (ఘృతమ్) ఉదకమ్ (ఘృతయోనే) యథా జలనిమిత్తావిద్యుద్వర్తతే తథా త్వంబుద్ధ్యా (పిబ) (ప్రప్ర) ప్రకృష్టమివ (యజ్ఞపతిమ్) యథాఽహం యజ్ఞపతిం తథా త్వమ్ (తిర) దుఃఖం ప్లవస్వ (స్వాహా) సుహుతం హవిః. అయం మంత్ర. శత. 3.౬.౪. ౨-3.వ్యాఖ్యాతః. ॥౪౧॥

అన్వయః:-హే విష్ణో త్వం ఉరుక్షయాయ విక్రమస్వ నోఽస్మాన సుఖినః కృధి. హే ఘృతయోనే! యథా విద్యుత్ తథా ఘృతం పిబ. యథాఽహం యజ్ఞపతిం సంతరామి తథా

భావార్థః:-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలఙ్కారః. యథా పవనః సర్వాన్ సుఖయన్ సర్వాధిష్ఠానోఽస్తి, తథైవ విదుషా సంతప్తవ్యమ్.॥౪౧॥

పదార్థము :-సమస్త పదార్థములందు వ్యాప్తమగు వాయువు వీచుచున్నట్లు విద్యాగుణములందు వ్యాప్తమగు ఓ విద్వాంసుడా! (ఉరు) అత్యంత విస్తారముతో (క్షయాయ) విద్య, జ్ఞానోన్నతికై (విక్రమస్వ) విద్యాంగములచే పరిపూర్ణుడవు కమ్ము. మరియు (నః) మమ్ము సుఖవంతులుగ (కృధి) ఒనర్పుము. (ఘృతయోనే) జలమునకు విద్యుత్తు నిమిత్తకారణమైయున్నట్లు పదార్థముల గ్రహించు ఓ విద్వాంసుడా! విద్యుత్తువలె (ఘృతమ్) జలమును (పిబ) పానమొనర్పుము. మరియు నేను యజ్ఞపతిని తరింపజేయుచున్నట్లు నీవును (స్వాహా) ఉత్తమముగ హవనము మున్నగుకర్మల ననుష్ఠించుచు దుఃఖ, క్లేశములనుండి తరించుము. ॥౪౧॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. వాయువు ఎల్లరకును సుఖమును సమకూర్చుచు సర్వాధిష్ఠానమైయున్నట్లు విద్వాంసు డుండవలెను. ॥౪౧॥

41. O learned person, mayest thou be conversant with all branches of knowledge, for the vast development of learning. Give us happiness. Drink thou the water, the precursor of which is lightning. Just as I make the worshipper overcome all obstacles, so shouldst thou be totally free from all ills, by the regular performance of Havan!.

౨౦౭ అత్యన్యానిత్యస్యాగస్త్య ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, స్వరాడ్ బ్రాహ్మీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

మనుష్యైః పూర్వోక్తాభ్యాం విరుద్ధా మనుష్యా న సేవనీయా ఇత్యుపదిశ్యతే.

మానవులు పైన దెలుపబడిన వ్యవహారములకు విరుద్ధముగా నడచు మనుష్యుల సేవించరాదను

విషయ మీమంత్రమం దుపదేశించబడినది.

౨౦౭ అత్యన్యాఀ౨॥ అగాన్నాన్యాఀ౨॥ ఉపాగామర్వాక్త్వా

పరేభ్యోఽవిద మ్పరోఽవరేభ్యః। తం త్వా జుషామహే దేవ

వనస్పతే దేవయజ్యాయై దేవా స్త్వా దేవ యజ్యాయై జుషన్తాం

విష్ణవే త్వా। ఓషధే త్రాయస్వ స్వధితే మైనఀ హింసీః॥౪౨॥

ప.వి:- అతి, అన్యాన్, అగామ్, న, అన్యాన్, ఉప, అగామ్, అర్వాక్, త్వా, పరేభ్యః, అవిదమ్, పరః, అవరేభ్యః, తమ్, త్వా, జుషామహే, దేవ, వనస్పతే, దేవయజ్యాయా ఇతి దేవ

+ యజ్యాయై, దేవాః, త్వా, దేవయజ్యాయా ఇతి దేవ + యజ్యాయై, జుషన్తామ్, విష్ణవే, త్వా, ఓషధే, త్రాయస్వ, స్వధితే, మా, ఏనమ్, హిꣳసీః. ॥౪౨॥

పదార్థః:-(అతి) అత్యంతే (అన్యాన్) పూర్వోక్తభిన్నానవిదుషః (అగామ్) ప్రాప్నుయామ్ (న) నిషేధే (అన్యాన్) అవిదుషో విరుద్ధాన్ విదుషః (ఉప) సామీప్యే (అగామ్) ప్రాప్నుయామ్ (అర్వాక్) అవరః (త్వా) త్వాం (పరేభ్యః) ఉత్తమేభ్యః (అవిదమ్) లభేయ (పరః) ఉత్కృష్టః (అవరేభ్యః) ఉత్కృష్టేభ్యః (తమ్) అను (త్వా) త్వామ్ (జుషామహే) ప్రీణీయామ (దేవ) కమనీయ (వనస్పతే) వనానాం రక్షక (దేవయజ్యాయై) యథా దివ్యానాం సంగతయే తథా (దేవాః) విద్వాంసః (త్వా) త్వామ్ (దేవయజ్యాయై) యథోత్తమగుణదానాయ తథా (జుషన్తామ్) సేవన్తామ్ (విష్ణవే) యజ్ఞాయ (త్వా) త్వామ్ (ఓషధే) యథా సోమాద్యోషధిగణస్త్రాయతే తథా (త్రాయస్వ) రక్ష (స్వధితే) దుఃఖవిచ్ఛేదక (మా) నిషేధే (ఏనమ్) ఓషధిగణం పరం పురుషం వా (హింసీః) వినాశయేః. అయం మన్త్రః. శత. 3.౬.౪. 3.౫-౧౦. వ్యాఖ్యాతః.॥౪౨॥

అన్వయః:-హే వనస్పతే దేవ విద్వన్! యథా త్వమన్యానతీత్యాన్యానుపాగచ్ఛసి తథాఽహమన్యాన్ నాగామన్యానుపాగామ్. యస్త్వం పరేభ్యః పరోఽస్యవరేభ్యోఽర్వాక్ చ తం త్వామవిదం. యథా దేవా దేవయజ్యాయై త్వా త్వాం జుషంతే తథా త్వా త్వాం వయం జుషామహే. యథా వయం దేవయజ్యాయై త్వాం జుషామహే తథైతే సర్వే తం త్వాం జుషన్తామ్. యథౌషధిగణో విష్ణవే సంభూయ సర్వాన్ త్రాయతే తథా హే ఓషధే సర్వరోగ నివారక స్వధితే దుఃఖవిచ్ఛేదక విద్వన్! త్వా త్వాం విష్ణవే యజ్ఞాయ వయం జుషామహే. హే దేవ విద్వన్! యథాఽహమిమం యజ్ఞం న హింసామి, తథైనం త్వమపి మా హింసీః.॥౪౨॥

భావార్థః :-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలఙ్కారః. మనుష్యైర్నీచవ్యవహారాన్ నీచపురుషాంశ్చ త్యక్త్వోత్తమా వ్యవహారా ఉత్తమాః పురుషాశ్చ ప్రతిదినమేషితవ్యాః. ఉత్తమేభ్య ఉత్తమశిక్షాఽవరేభ్యోఽవరా చ గ్రాహ్యా యజ్ఞో యజ్ఞసామగ్రీ చ కదాచిన్న హింసనీయా సర్వైః పరస్పరం సుఖేన భవితవ్యమ్. ॥౪౨॥

పదార్థము:-(వనస్పతే) సకల మూలికలను రక్షించువాడా! (దేవ) విద్వాంసా! నీ వెటుల (అన్యాన్) విద్వాంసుల విరోధులగు మూర్ఖులను వదలి (అన్యాన్) మూర్ఖుల విరోధులగు విద్వాంసుల సన్నిధికి చేరుచున్నట్లు నేనును విద్వాంసుల విరోధులను వదలి (ఉప అగామ్) విద్వాంసుల సత్సంగమునకు

చేరుదునుగాక! నీవును (పరేభ్యః) ఉత్తములకన్న (పరః) ఉత్తముడవు. మరియు (అవరేభ్యః) చిన్నవారికంటే (అర్వాక్) చిన్నవాడవును [సూక్ష్మాతి సూక్ష్ముడవును] ఐ యున్నావు (తమ్ త్వామ్) అట్టి నిన్ను (అవిదమ్) పొందుదునుగాక! ఎట్లు(దేవాః) విద్వాంసులు (దేవయజ్యాయై) ఉత్తమ గుణములను ఒసగుటకై (త్వా) నిన్ను కోరుచుందురో మేమును (త్వా) నిన్ను (జుషామహే) అభిలషింతుముగాక! మరియు మేము (దేవయజ్యాయై) సద్గుణముల సాంగత్యమునకై (త్వా) నిన్ను కోరుచున్నట్లు మీరెల్లరును (జుషన్తామ్) కోరుదురుగాక! ఓషధుల సమూహము (విష్ణవే) యజ్ఞమున కెట్లు సిద్ధమై ఎల్లరను (త్రాయస్వ) రక్షించుచున్నదో, అట్లే రోగములను దూరమొనర్చువాడవును (స్వధితే) దుఃఖనాశకుడవగు ఓ విద్వాంసా! (త్వా) నిన్ను మేము యజ్ఞమునకై కోరుచున్నాము. నే నీ యజ్ఞమును నష్టపరచగోరనట్లు నీవును (ఏనమ్) ఈ యజ్ఞమును (మా హింసీః) భగ్నమొనర్చకుము. ॥42॥

భావార్థము :-ఇందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. నీచమానవులను, నీచ వ్యవహారములను త్యజించి, ఉత్తమ విద్వాంసులను, ఉత్తమోత్తమ వ్యవహారములను సదా అభిలషించుచు ఉత్తములనుండి ఉత్తమశిక్షను, న్యూనుల[అవరుల]నుండి న్యూనశిక్షను గ్రహించవలయును. యజ్ఞమును, యజ్ఞపదార్థముల నెన్నటికిని తిరస్కరించకూడదు. జనులెల్లరును పరస్పర స్నేహముతో సుఖముగ నుండవలెను. ॥42॥

42. O learned botanist, just as thou shunnest the foolish and seekest the company of the wise, so may I avoid the company of the enemies of the wise, and go to the wise. May I approach thee more learned among the learned but the humblest among the humble. Just as the learned long for the acquisition of good qualities, so do I. Just as medicinal herbs, rendered fit for the yajana protect all, so do we for sacrifce hail thee, the remover of diseases, and the assuager of affliction!.

O learned person, just as I do not want to spoil this yajna, so shouldst thou not!.

208 ద్యామ్మా లేఖీరిత్యస్యాగస్త్య ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా, బ్రాహ్మీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

మనుష్యైర్యజ్ఞార్థా విద్యా సర్వదా సంసేవనీయేత్యుపదిశ్యతే.

యజ్ఞమును సిద్ధపరచు విద్యను మానవులు నిత్యము సేవించుటయోగ్య మను

విషయ మీ మంత్రమునం దుపదేశించబడుచున్నది.

208 ద్యామ్మా లేఖీ రన్తరిక్ష మ్మా హిఀసీః పృథివ్యా సంభవ। అయఀహి

త్వా స్వధితి స్తేతిజానః ప్రణినాయ మహతే సౌభగాయ। అతస్త్వందేవ

వనస్పతే శతవల్శో విరోహ సహస్రవల్శా వి వయఀరుహేమ ॥43॥

ప.వి:- ద్యామ్, మా, లేఖీః, అన్తరిక్షమ్, మా, హింసీః, పృథివ్యా, సమ్, భవ, అయమ్, హి, త్వా, స్వధితిరితి స్వ + ధితిః, తేతిజానః, ప్రణినాయ, ప్రనినాయేతి ప్ర + నినాయ, మహతే, సౌభగాయ, అతః, త్వమ్, దేవ, వనస్పతే, శతవల్శ ఇతి శత + వల్శః, వి, రోహ, సహస్రవల్శాఇతి సహస్రవల్శాః, వి, వయమ్, రుహేమ.॥43॥

పదార్థః:-(ద్యామ్) సూర్యప్రకాశమ్ (మా) నిషేధే (లేఖీః) లిఖేః (అన్తరిక్షమ్) అవకాశమ్ (మా) నిషేధే (హింసీః) హన్యాః (పృథివ్యా) సహ (సమ్) క్రియాయోగే (భవ) (అయమ్) వక్ష్యమాణః (హి) యతః (త్వా) త్వామ్ (స్వధితిః) యథా వజ్ర స్తథా (తేతిజానః) భృశం తీక్ష్ణః, (ప్రణినాయ) యథా త్వం ప్రణయేస్తథా (మహతే) విశిష్టాయ పూజ్యతమాయ (సౌభగాయ) సుష్ఠుభగానామైశ్వర్యాణాం భవాయ (అతః) కారణాత్ (త్వమ్) (దేవ) ఆనన్దిత (వనస్పతే) వనానాం రక్షక (శతవల్శః) యథా బహ్వఙ్కురో వృక్షస్తథా (విరోహ) వివిధతయా ప్రాదుర్భవ (సహస్రవల్శాః) యథా బహుమూలా వృక్షా రోహన్తి తథా (వి) వివిధతయా (రుహేమ) వర్ధేమహి. అయం మన్త్రః. శత.3.6. 4.13-16. వ్యాఖ్యాతః.॥43॥

అన్వయః:-హే విద్వన్! యథాऽహం ద్యాం న లిఖామి, తథా త్వమేనాం మా లేఖీః. యథాऽహమన్తరిక్షం న హింసామి తథా త్వమేతన్మా హింసీః. యథాऽహం పృథివ్యా సహ సంభవామి తథైతయా సహ త్వమపి సంభవ. హి యతః కారణాత్ యథా తేతిజానః స్వధితిః శత్రూన్ ఛిత్త్వైశ్వర్యం ప్రాపయతి, తథా త్వమపి ప్రాపయేః. అతో వయం త్వాం మహతే సౌభగాయ సంభావయేమ. యథా కశ్చిదైశ్వర్యం ప్రణినాయ ప్రాపయతి, తథా వయం త్వాం ప్రాపయేమ. హే దేవ వనస్పతే! పూర్వోక్తేన మహతా సౌభగేన యథా శతవల్శో వృక్షో విరోహతి తథా విరోహ. యథా సహస్రవల్శా వనస్పతయో విరోహన్తి తథా వయమపి విరోహేమ. ॥43॥

భావార్థః:-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలఙ్కారః. ఇహ సంసారే కేనచిన్మనుష్యేణ విద్యాప్రకాశాభ్యాసః కదాచిన్నైవ త్యాజ్యః స్వాతన్త్ర్యావకాశ శ్చైశ్వర్యసంభావనాయోగేనా సంఖ్యాతోన్నతికరణం చేతి.॥43॥

పదార్థము :-ఓ విద్వాంసా! సూర్యున కభిముఖుడవై (ద్యామ్) దాని ప్రకాశమును నేను కంటిపై పడనీయనట్లు నీవును దానిని (మా లేఖీః) దృష్టిగోచరము కానీయకుము. నే నెట్లు (అన్తరిక్షమ్) యథార్థ

పదార్థముల అవకాశమును నాశపరచి చెరుపనో, నీవును అట్లే వానిని (మా హిꣳసీ) నాశపరచకుము. నే నెట్లు (పృథివ్యా) పృథివిని అనుకరించుచున్నానో, అట్లే నీవును దానికి (సమ్భవ) కమ్ము (హి) ఏ కారణముచే (తేతిజానః) అత్యంత పదునుగల [కఠినమైన] (స్వధితిః) ఈ వజ్రము శత్రువులను నాశమొందించి ఐశ్వర్యము నిచ్చుచున్నదో (అతః) ఆ కారణముననే (అయమ్) ఇతడు (త్వా) నిన్ను (మహతే) అత్యంత శ్రేష్ఠ (సౌభగాయ) సౌభాగ్యముకొరకు సంపన్నమొనర్చుగాక! ఇతరపదార్థము లెట్లు ఐశ్వర్యములను (ప్రణినాయ) పొందుచున్నవో అట్లే నీకు ఐశ్వర్యమును సమకూర్చుగాక! (దేవ) ఓ ఆనందయుక్తా! (వనస్పతే) వనముల రక్షించు విద్వాంసా! (శతవల్శః) వందలకొలది అంకురములుగల వృక్షము ఫలించుచున్నట్లు నీవును ఈ యుక్త ప్రశంసనీయ సౌభాగ్యముతో (విరోహ) ఉత్తమముగా వ్యాపించుము. (సహస్రవల్శాః) వేలాది అంకురములుగల వృక్షములు ఫలించునట్లు మేమును ఉక్తసౌభాగ్యములతో వికసింపజేయుదము గాక! ॥౪౩॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకార మున్నది. ఈ సంసారము [ప్రపంచము] నందే మానవుడు విద్యాప్రకాశాభ్యాసమును, స్వాతంత్ర్యమును మరియు అనేక విధములగు స్వంతకార్యముల యున్నతిని వృద్ధినొందించుకొనవలయును. ॥౪౩॥

43. Just as I gaze not at the sun, so shouldst thou not. Just as I disturb not the proper arrangement of things, so shouldst thou not. Just as I live on the earth in a spirit of friendliness towards all, so shouldst thou.

As a well - sharpened axe, gives splendour by the removal of enemies, so may this grant thee glory.

O happy learned person, the master of forests, may thy dynasty increase, just as a tree does with its hundred roots. May our progeny increase in numbers, just as a tree does with its manifold boughs.

అత్ర (౧) యజ్ఞానుష్ఠాన (౨) స్వరూపసంపాదక (౩) విద్వత్పరమాత్మప్రార్థనా (౪) విద్యావ్యాప్తి విద్వద్వ్యాప్తినిరూపణ (౫) ఋగ్వ్యాదినా యజ్ఞసాధనం, (౬,౭) సర్వవిద్యా నిమిత్తవాచోవ్యాఖ్యా ధ్యయనాధ్యాపన (౮) యజ్ఞవివృతి (౯) యోగాభ్యాసలక్షణం (౧౦) సృష్ట్యుత్పత్తి (౧౧) రీశ్వర సూర్యకర్మాభిధానం (౧౨) ప్రాణాపానక్రియానిరూపణం (౧౩) విభోరీశ్వరస్య వ్యాప్త్యుక్తి (౧౪) ర్యజ్ఞానుష్ఠానం (౧౫) సృష్టే రుపకారగ్రహణం (౧౬) సూర్యసభాధ్యక్షగుణాభిలాషో (౧౭) యజ్ఞానుష్ఠాన శిక్షాదానం (౧౮) సవితృసభాధ్యక్షకృత్యోపదేశో (౧౯) యజ్ఞాత్సిద్ధి (౨౦) రీశ్వర సభాధ్యక్షాభ్యాం కార్యసిద్ధి (౨౧) రేతయోః స్వరూపకృత్యవర్ణన (౨౨) మీశ్వరవద్విదుషాం వర్తమానం లక్షణం (౨౩) చేశ్వరోపాసనం (౨౪) శూరవీరగుణకథన (౨౫) మీశ్వరవిద్యుద్గుణవర్ణనం (౨౬) పరమైశ్వర్యప్రాప్తి (౨౭) రాకాశాదిదృష్టాంతేన విద్యుద్గుణవర్ణన (౨౮) మీశ్వరోపాసక గుణప్రకాశనం (౨౯) సర్వబంధనాద్విముక్తిః (౩౦) పరస్పరదర్శనప్రకారో (౩౧) దుష్టత్యాగేన విదుషాం సంగకరణావశ్యకతా (౩౨) మనుష్యైర్యజ్ఞసిద్ధయే విద్యాసంగ్రహణం చోక్తమతః పంచమాధ్యాయోక్తార్థానాం చతుర్థాధ్యాయోక్తార్థైః సాకం సంగతి రస్తీతి వేదితవ్యమితి.

ఈ పంచవమాధ్యాయమున యజ్ఞానుష్ఠానము, యజ్ఞస్వరూపము విద్వాంసుల మరియు పరమాత్మను గూర్చి ప్రార్థన, విద్య మరియు విద్వాంసుల వ్యాప్తినిరూపణ, అగ్ని మున్నగు పదార్థముల ద్వారా యజ్ఞసిద్ధి, సమస్త విద్యలనిమిత్తము వాణిని గూర్చి వ్యాఖ్యానము, చదువుట, చదివించుట, యజ్ఞమును గూర్చి వివరణము, యోగాభ్యాస లక్షణములు, సృష్ట్యుత్పత్తి, ఈశ్వరుడు మరియు సూర్యుని కర్మల వివరణ, ప్రాణాపాన క్రియానిరూపణ, సర్వమును నియమమున నుంచు పరమేశ్వరుని వ్యాప్తిని గూర్చిన వివరణ, యజ్ఞానుష్ఠానము, సృష్టిలో ఉపకారమును పొందుట, సూర్యుడు మరియు సభాధ్యక్షుని గుణముల వర్ణనము, యజ్ఞానుష్ఠానమును గూర్చి శిక్షణము, సవితా మరియు సభాధ్యక్షుని కర్మలను గూర్చి యుపదేశము, యజ్ఞముద్వారా సిద్ధినిపొందుట, ఈశ్వరుడు మరియు సభాధ్యక్షుని ద్వారా కార్యసిద్ధి, వారిస్వరూపము మరియు కర్మలను గూర్చిన వర్ణనము, ఈశ్వరుడు, విద్వాంసుల వర్తనము మరియు వారి లక్షణములు, శూరవీరులనుగూర్చి వర్ణనము, ఈశ్వరుడు మరియు విద్వాంసులను గూర్చి వర్ణనము, ఈశ్వరోపాసకుల గుణములను గూర్చి ప్రకాశము, సకల బంధనములనుండి విముక్తము, పరస్పర చర్చను గూర్చిన వివరణము, దుష్టులనుండి విముక్తి వివరణము. ఈ యర్థములను వివరించుటద్వారా పంచమాధ్యాయమున దెలుపబడిన అర్థముల సంగతీకరణము చతుర్థాధ్యాయార్థములచే దెలిసికొనవలయును.

ఇతి శ్రీ మత్పరివ్రాజకాచార్యేణ శ్రీయుతమహావిదుషాం విరజానన్దసరస్వతీస్వామినాం శిష్యేణ దయానన్దసరస్వతీస్వామినా విరచితే సంస్కృతార్య భాషాభ్యాం విభూషితే సుప్రమాణయుక్తే యజుర్వేదభాష్యే పఞ్చమోఽధ్యాయః పూర్తిమగాత్.

శ్రీ మత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య మహర్షిదయానందసరస్వతీస్వామి విరచిత సంస్కృతార్య భాషావిభూషిత
యజుర్వేదభాష్యమునందలి ఐదవ అధ్యాయమునకు ఆర్యావర్తమునందలి ఆంధ్రప్రదేశస్థ ఇందూరు మండ
లాంతర్గత బీబీపేట కాపురస్థులైన స్వ. లోకా లక్ష్మయ్య, వేంకమాంబార్యులద్వితీయపుత్రుడు,
శిష్యుడునునగు 'చతుర్వేదభాష్యానువాదభాస్కర' బిరుదాంకితులు, వేదగిరి ప్రథమ
పీఠాధిపతులునైన 'పం. లోకమలహరిసిద్ధాంతాచార్యుల'చే నొనర్చబడిన ఆంధ్రానువాదము;
పాలమూరు (మహబూబ్‌నగర్) జనపదమునందలి కొందుర్గు మండలాంతర్గత రావిర్యాల
గ్రామవాస్తవ్యులు స్వ. శివనీలమ్మబుగ్గారెడ్డి గార్ల పుత్రుండు, కళాప్రపూర్ణ, వేదతత్త్వ
వేత్త పండిత గోపదేవశాస్త్రి దర్శనాచార్యుల శిష్యుండు, వేదగిరి స్థాపకు
లునైన సిద్ధాంతాలంకార, విద్యాభూషణ, ఆర్షవిద్యావినోద ఆచార్య
'మఱ్ఱి కృష్ణారెడ్డి' సంపాదకత్వమున పరిష్కరింపబడిన
ఐదవ అధ్యాయము సమాప్తము.

ఓం శాంతిః శాంతిః శాంతిః.

యజుర్వేదభాష్యము

షష్ఠోధ్యాయము - విషయసూచిక

ఇందులో 37 మంత్రములు, 70 ఛందస్సులు, 1902 అక్షరములు

అథ షష్ఠోఽధ్యాయః

అస్మిన్నధ్యాయే సప్తత్రింశన్మన్త్రాః సన్తీతి వేదితవ్యమ్

ఓం విశ్వాని దేవ సవితర్దురితాని పరా సువ। యద్భద్రం తన్న ఆ సువ ॥య.30,3॥

౨౦౯. అథ దేవస్య త్వేత్యస్యాగస్త్య ఋషిః, సవితా దేవతా, పంక్తిశ్ఛందః, ధైవతః స్వరః.

యవోఽసీత్యస్యాసురీ దివేత్యస్య చ భురిగార్ష్యుష్ణిక్ ఛందసీ, ఋషభః స్వరః.

అథ రాజ్యాభిషేకాయ సుశిక్షితం సభాధ్యక్షం విద్వాంసం ప్రత్యాచార్యాదయః కిం కిముపదిశే యురిత్యుపదిశ్యతే. మొదటి మంత్రమున రాజ్యాభిషేకమునకై సుశిక్షితుడైన సభాధ్యక్షుడగు విద్వాంసునికి ఆచార్యుడు మున్నగు విద్వాంసు లేమేమి యుపదేశించవలయునో వివరించబడియున్నది.

౨౦౯ దేవస్య త్వా సవితుః ప్రసవేఽశ్వినోర్బాహుభ్యాంపూష్ణో హస్తాభ్యా మాదదే

నార్యసీదమహꣳ రక్షసా గ్రీవాఽ అపి కృంతామి। యవోఽసి

యవయాస్మద్ద్వేషో యవయారాతీర్దివే త్వాఽన్తరిక్షాయ త్వా పృథివ్యై

త్వా శుంధంతాంల్లోకాః పితృషదనాః పితృషదన మసి ॥౧॥

ప.విః-దేవస్య, త్వా, సవితుః, ప్రసవ ఇతి ప్ర + సవే, అశ్వినోః, బాహుభ్యామితి బాహు + భ్యామ్, పూష్ణః, హస్తాభ్యామ్, ఆ, దదే, నారి, అసి, ఇదమ్, అహమ్, రక్షసామ్, గ్రీవాః, అపి, కృంతామి, యవః, అసి, యవయ, అస్మత్, ద్వేషః, యవయ, అరాతీః, దివే, త్వా, అంతరిక్షాయ, త్వా, పృథివ్యై, త్వా, శుంధంతామ్, లోకాః, పితృషదనాః, పితృషదనా ఇతి పితృ+సదనాః, పితృషదనమ్, పితృషదనమితి పితృ+సదనమ్, అసి.॥౧॥

పదార్థః :-(దేవస్య) ద్యోతమానస్య (త్వా) త్వాం సభాధ్యక్షమ్ (సవితుః) సర్వవిశ్వోత్పాదకస్య (ప్రసవే) యథైశ్వర్యసృష్టౌ (అశ్వినోః) ప్రాణోదానయోః (బాహుభ్యామ్) యథా బలవీర్యాభ్యామ్ (పూష్ణః) పుష్టినిమిత్తస్య ప్రాణస్య (హస్తాభ్యామ్) ధారణాకర్షణాభ్యామ్ (ఆదదే) గృహ్ణామి (నారి) యజ్ఞసహకారిణి

(అసి) (ఇదమ్) యుద్ధాఖ్యం కృత్వా (అహమ్) (రక్షసామ్) దుష్టకర్మకారిణామ్ (గ్రీవాః) కంఠాన్ (అపి) (కృంతామి) ఛినద్మి (యవః) సంయోగవిభాగకర్తా (అసి) (యవయ) వా ఛందసీతి..అ..౧,౪,౯. భా... వా... ఇతి వృద్ధ్యభావః (అస్మత్) అస్మాకం సకాశాత్ (ద్వేషః) ద్వేషకాన్ (యవయ) వియుహి (అరాతీః) శత్రూన్ (దివే) విద్యాదిప్రకాశాయ (త్వా) త్వాం న్యాయప్రకాశం (అంతరిక్షాయ) అంతరిక్షయమితి. నిరు.౨.౧౦. అంతరిక్షమిత్యంతరిక్ష నామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧.౩. (త్వా) సత్యానుష్ఠానావకాశదమ్ (పృథివ్యై) భూరి రాజ్యాయ (త్వా) రాజ్యవిస్తారకమ్ (శుంధంతామ్) (లోకాః) న్యాయదృష్ట్యా సమీక్షణీయాః (పితృషదనాః) యథా పితృషు సీదంతి తే. పితర ఇతి పదనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౫.౫. (పితృషదనమ్) యథా విద్వత్ స్థానమ్. (అసి). అయం మంత్రః. శ. ౩.౭.౧.౧-౨ వ్యాఖ్యాతః. ।౧॥

అన్వయః :- హే సభాధ్యక్ష! యథా పితృషదనా దేవస్య సవితుః ప్రసవే అశ్వినోర్బాహుభ్యాం పూష్ణో హస్తాభ్యాం త్వామాదదాతి, తథాఽహ మాదదే. యథాఽహం రక్షసాం గ్రీవాః కృంతామి, తథా త్వమపి కృంత. హే సభాధ్యక్ష! త్వం యవోఽస్యస్మద్ ద్వేషో యవయారాతీర్యవయ, తథాఽహం దివే త్వాఽన్తరిక్షాయ త్వా పృథివ్యై త్వా త్వాం శుంధామి తథేమే పితృషదనా లోకాస్త్వాం శుంధంతామ్. యతస్త్వం పితృషదనమివాసి. తస్మాత్పితృపాలకో భవ. హే సభాపతేర్నారి! భవత్యాఽప్యేవమేవ కార్యమ్. ।౧॥

భావార్థః :- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యే విద్యానిష్ఠాతా ఈశ్వరసృష్టౌ స్వస్య పరేషాం చ దుష్టతాం విధూయ రాజ్యం సేవంతే తే సుఖినో భవన్తి. ।౧॥

పదార్థము :- ఓ సభాధ్యక్షా! (పితృషదనాః) పితరులందు వసించు విద్వాంసులు (దేవస్య) ప్రకాశమయుడును (సవితుః) సమస్త విశ్వమును సృష్టించువాడును నగు జగదీశ్వరునిచే (ప్రసవే) సృజింపబడిన జగమునందు (అశ్వినోః) ప్రాణాపానముల (బాహుభ్యామ్) బలముచేత, ఉత్తమ వీర్యములచేతను మరియు (పూష్ణః) పుష్టినిమిత్తమగు ప్రాణముల (హస్తాభ్యామ్) ధారణాకర్షణముల శక్తులచేతను (త్వా) నిన్ను గ్రహించుచున్నట్లు నేను (ఆ దదే) గ్రహించుచున్నాను. నేను (రక్షసామ్) దుష్టకృత్యములొనర్చు జీవముల (గ్రీవాః) మెడలను (కృన్తామి) నరికివేయునట్లు (త్వమ్ అసి) నీవును నరికివేయుము. ఓ సభాధ్యక్షా! నీవు (యవః) సంయోజ విభాజన మొనర్చువాడవై (అసి) ఉన్నావు. కావున (అస్మత్) నన్ను (ద్వేషః) ప్రీతిజూపక ద్వేషించు వైరులను (యవయ) తొలగించుము [వేరుచేయుము.] మరియు (అరాతీః) నా శత్రువులను (యవయ) దూరపరచుము.

న్యాయముగ రక్షణయొనర్చదగినవాడ నగు నేను (దివే) విద్యాదిగుణప్రకాశమునకై (త్వామ్) న్యాయప్రకాశమొనర్చు నిన్ను (అన్తరిక్షాయ) అంతరిక్షవ్యవహారరక్షణకై (త్వామ్) సత్యానుష్ఠానమున కవకాశమిచ్చు నిన్ను (పృథివ్యై) ధరణీరాజ్యమునకై (త్వా) రాజ్యవిస్తరణమొనర్చు నిన్ను నేను పవిత్రపరచునట్లు వీరును (త్వా) నిన్ను (శుధ్నన్తామ్) పవిత్రమొనర్చుదురుగాక! నీవు (పితృషదనమ్) విద్వాంసుల గృహములవలె (అసి) ఉన్నావు. కావున నీవు పితరులవలె సకలప్రజలను పోషించుము. ఓ సభాపతిసతీమణీ! నీవును ఇట్లే యొనర్చుము.।౧॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. ఏ మానవులు విద్యయందు దూరదృష్టి, విచక్షణముగలవారై ఈశ్వరసృష్టియందు స్వకీయ, పరకీయ దుష్టత్వములను దూరమొనర్చి రాజ్యమును సేవించుచుందురో అట్టివారు సుఖయుక్తులగుదురు.॥౧॥

1. O king, just as the wise and aged persons, in this world, created by the Effulgent God, accept thee, with the force and strength of vital breaths, and attraction and retention of breath, the source of strength; so do I.

Just as I cut the throats of the sinners, so shouldst thou.

O king, thou hast the power of imparting virtue and removing vice, remove from us our despisers and foes!.

Just as I sanctify thee, the exponent of justice, for the display of knowledge, thee, the embodiment of truth, for spiritual advancement; thee, the administrator, for rule over the Earth; so should these justice-loving people do.

O king thou art a father unto thine subjects, rear them up!.

O Queen, thou also shouldst behave similarly!.

౨౧౦. అగ్రేణీరిత్యస్య శాకల్య ఋషిః, సవితా దేవతా, నిచృద్గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః,

దేవస్త్వేత్యస్య స్వరాట్ పంక్తిశ్ఛందః, ధైవతః స్వరః.

పునః సోఽభిషిక్తః సభాధ్యక్షః కథం ప్రవర్తేతేత్యుపదిశ్యతే.

అభిషిక్తుడగు నధ్యక్షుడెట్లు మెలగవలె నను విషయ మీ మంత్రమునం దుపదేశించెను.

౨౧౦ అగ్రేణీరసి స్వావేశఽఉన్నేతౄణా మేతస్య విత్తాదధి త్వా స్థాస్యతి।

దేవస్త్వా సవితా మధ్వానక్తు సుపిప్పలాభ్య స్త్వౌషధీభ్యః। ద్యామగ్రేణాస్పృక్షఽ

ఆన్తరిక్ష మ్మధ్యే నాప్రాః పృథివీముపరేణాదృంహీః॥౨॥

ప. విః-అగ్రేణీః, అగ్రేనీ రిత్యగ్రే+నీః, అసి, స్వావేశ ఇతి సు+ఆవేశః, ఉన్నేతౄణా మిత్యుత్ +నేతౄణామ్, ఏతస్య, విత్తాత్, అధి, త్వా, స్థాస్యతి, దేవః, త్వా, సవితా, మధ్వా, అనక్తు, సుపిప్పలాభ్య ఇతి సు+పిప్పలాభ్యః, త్వా, ఓషధీభ్యః, ద్యామ్, అగ్రేణ, అస్పృక్షః, ఆ, అంతరిక్షమ్, మధ్యేన, అప్రాః, పృథివీమ్, ఉపరేణ, అదృంహీః.॥౨॥

పదార్థః:-(అగ్రేణీః) యథాధ్యాపకాః శిష్యాన్ పితా స్వసంతానాన్ వా పురస్తాదేవ సుశిక్షయా విద్యాం ప్రాపయతి తథా (అసి)(స్వావేశః) యథాప్తః శోభనం ధర్మమావిశతి తథా నేతా (ఉన్నేతౄణాం) యథోన్నేతౄణాం ఉత్కర్ష ప్రాపయితౄణాం రాజ్యం తథా ఏతస్య ప్రకృతం రాజ్యం పాలయితుం (విత్తాత్) విజానీహి (అధి) ఉపరిభావే (త్వా) త్వామ్ (స్థాస్యతి) (దేవః) అఖిలరాజ్యేశ్వరః (త్వా) త్వామ్ (సవితా) సర్వస్య విశ్వస్య జనితా.(మధ్వా) మధురగుణేన (అనక్తు) సించతు (సుపిప్పలాభ్యః) యథా సుష్ఠుఫలాభ్యః (త్వా) త్వామ్ (ఓషధీభ్యః) ప్రసిద్ధాభ్యః (ద్యామ్) విద్యాన్యాయప్రకాశం (అగ్రేణ) పురస్తాత్ (అస్పృక్షః) స్పృశ. అత్ర సర్వత్ర లడర్థే లుఙ్ (ఆ) సమంతాత్ (అంతరిక్షమ్) ధర్మప్రచారస్యావకాశమ్ (మధ్యమేన) మధ్యమావస్థావిశేషేణ (అప్రాః) పిపృహి (పృథివీమ్) భూమిరాజ్యమ్ (ఉపరేణ) ఉత్కృష్టనియమేన (అదృꣳహీః) ప్రాప్య వర్ధస్వ. అయం మంత్రః. శత.౩.౭.౧.౯. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨॥

అన్వయః :- హే సభాధ్యక్ష! యథాగ్రేణీరస్తి తథా త్వమసి ఉన్నేతౄణాం స్వావేశః సన్నేతస్యైతం రాజ్యం విత్తాత్. హే రాజన్! యథా తే త్వాం రాజపురుషసమూహాః సుపిప్పలాభ్య ఓషధీభ్యో మధ్వాఽనక్తు ఏవం ప్రజాపురుషసమూహోఽపి త్వాం చానక్తు. త్వమగ్రేణ యశసా ద్యామస్పృక్షో మధ్యమేన నాంతరిక్షమాప్రాః ఉపరేణ పృథివీం ప్రాప్యేవాదృꣳహీః. దేవః సవితా సర్వప్రేరకో జగదీశ్వరస్త్వాఽధి స్థాస్యతి.॥౨॥

భావార్థః:-నహి కశ్చిజ్జనో రాజప్రజాపురుషై రస్వీకృతో రాజ్యమర్హతి, న చాపి రాజ్ఞానాదృతః సామ్రాజ్యం, కీర్త్యనుక్రమేణ వినా సైన్యాపత్యం, దండనేతృత్వం, సర్వలోకాధిపతిత్వం చ. ॥౨॥

పదార్థము :- ఓ సభాధ్యక్షా! (అగ్రేణీః) గురువు తన శిష్యులకు, తండ్రి తన తనయులకు పఠనారంభమునకు పూర్వమునుండియే చక్కని శిక్షనుగరపి సచ్ఛీలురుగను, జితేంద్రియులుగను, ధర్మాత్ములుగను జేయుచున్నట్లు నీవు మాయెల్లరకును (అసి) ఐ యున్నావు (ఉన్నేతౄణామ్) ఉన్నతిని పెంపొందింపజేయువారి రాజ్యపాలనమువలె (స్వావేశః) సుగుణములందు ప్రవేశించువారివలె (ఏతస్య) ఈ రాజ్యపాలనమును (విత్తాత్) ఎరుగుము. ఓ రాజా! (త్వా) నిన్ను సభాసదులు (సుపిప్పలాభ్యః) ఉత్తమోత్తమఫలమునీయగల (ఓషధీభ్యః) ఓషధులనుండి (మధ్వా) నిష్పాదన [సిద్ధి] మొనర్చిన, మాధుర్యముగనుండు రసముతో (అనక్తు) సేచనమొనర్చునట్లు ప్రజలెల్లరును నిన్ను సించనమొనర్తురుగాక! నీ వీ రాజ్యమందు స్వంతమగు(అగ్రేణ) ప్రథమయశస్సుతో (ద్యామ్) విద్య మరియు రాజనీతిప్రకాశమును (అస్పృక్షః) స్పర్శించుము (మధ్యమేన) మధ్యలో [లేక తరువాతను] లభించిన యశస్సుతో (అన్తరిక్షమ్) ధర్మమార్గమును (ఆప్రాః) పూరించుము. మరియు (ఉపరేణ) స్వకీయరాజ్యనియమములచే (పృథివీమ్) ఈ పృథివీరాజ్యమును పొందియు (అదృꣳహీః) దృఢగాత్రులై [ముందుకు పరుగిడకుడు] (దేవః) రాజాధిరాజు [సామ్రాట్టు] (సవితా) అంతర్యామియై విశ్వమునంతయును ప్రేరేపణము నొందింపజేయు జగదీశ్వరుడు (త్వా) నిన్ను రాజుగనొనర్చి (స్థాస్యతి) నీకు అధిష్ఠాతయై యుండునుగాక!॥౨॥

భావార్థము :-ప్రజలద్వారా ఎన్నుకొనబడనిరాజు రాజ్యమొనర్చుటకు అర్హుడుగాడు. అటులనే రాజుచేతగాని, సభచేతగాని మర్యాదగా ఆహ్వానించబడనివాడు మంత్రిగను, ఉత్తరోత్తరముగ తన బలపరాక్రమ

సైనికయోధులను దృఢమొనర్చుకొనజాలినవాడు సేనాప్రశాసకుడుగను, యథాయోగ్యమున న్యాయముతో దండించుట యొనర్చినవాడు న్యాయాధీశుడగుటకును రాజమండలాధిపత్యమునకు యోగ్యులుగాజాలరు.॥౨॥

2. O king, thou art our leader; thou putteth upon the path of rectitude, even the leaders of a high order. Know thou this art of government!.

God, the Creator will rule over thee. Just as the state officials anoint thee with sweet juices and flower-laden herbs, so should the subjects do.

Thy first duty is to undertake the spread of knowledge and the administration of justice.

The second duty is to propagate religious truths. Thy foremost duty is to strengthen thy rule over the Earth.

౨౧౧. యా తే ధామానీత్యస్య దీర్ఘతమా ఋషిః, విష్ణుర్దేవతా, ఆర్చ్యుష్ణిక్ ఛందః, అత్రాహేతీత్యస్య సామ్న్యుష్ణిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః, బ్రహ్మవనిత్వేత్యస్య నిచృత్ప్రాజాపత్యా బృహతీ ఛందః, మధ్యమః స్వరః.

పునస్తం కీదృశం విదిత్వా వాణిజ్యకర్మ కుర్వాణాః జనా ఆశ్రయన్తీదముపదిశ్యతే.

వణిజు లతని నెట్లు భావించి యాశ్రయించుదురో యీ మంత్రమున నుపదేశింపబడెను.

౨౧౧ యా తే ధామాన్యుశ్మసి గమధ్యై యత్ర గావో భూరిశృఙ్గాఽ అయాసః।
అత్రాహ తదురుగాయస్య విష్ణోః పరమమ్పదమవభారి భూరి।
బ్రహ్మవని త్వా క్షత్రవని రాయస్పోషవని పర్యూహామి।
బ్రహ్మ దృꣳహ క్షత్రం దృꣳహాయు ర్దృꣳహ ప్రజాం దృꣳహ ॥౩॥

ప.విః- యా, తే, ధామాని, ఉశ్మసి, గమధ్యై, యత్ర, గావః, భూరిశృఙ్గా ఇతి భూరిశృఙ్గాః, అయాసః, అత్ర, అహ, తత్, ఉరుగాయస్యేత్యురు + గాయస్య, విష్ణోః, పరమమ్, పదమ్, అవ, భారి, భూరి, బ్రహ్మవనీతి బ్రహ్మ + వని, త్వా, క్షత్రవనీతి క్షత్ర+వని, రాయస్పోషవనీతి రాయస్పోష+వని, పరి, ఊహామి, బ్రహ్మ, దృꣳహ, క్షత్రమ్, దృꣳహ, ఆయుః, దృꣳహ, ప్రజామితి ప్రజామ్, దృꣳహ.॥౩॥

పదార్థః :-(యా) యాని (తే) తవ సభాధ్యక్షస్య (ధామాని) దధతి సుఖాని యేషు తాని రాజ్య ప్రబంధస్థానాని దేశదేశాంతరవాణిజ్యార్థాణి (ఉశ్మసి) ఉశ్మః కామయామహే (గమధ్యై) గంతుం ప్రాప్తుం (యత్ర) యేషు (గావః) రశ్మయః. గావ ఇతి రశ్మినామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧.౫. (భూరిశృఙ్గాః) భూరీణి శృఙ్గాణి ప్రకాశా యాసు తాః. శృఙ్గాణీతి జ్వలతో నామసు పఠితమ్ నిఘం. ౧. ౧౭. (అయాసః) అయన్త ఇత్యయాసః. మహీధరేణాత్రాయగతావిత్యస్య యదయంతీతి పరస్మైపదముక్తం తదసదాత్మనేపదో పయోగ్యత్వాత్. (అత్ర) యేషు (అహ) నిశ్చయే (తత్) తస్య (ఉరుగాయస్య) ఉరుర్బహుర్గాయః స్తుతిర్యస్య తస్య. అత్రగైశబ్ద ఇత్యస్మాద్ ఘఞర్థే కవిధానమితి కర్మణి కః (విష్ణోః) వ్యాపకస్య పరమేశ్వరస్య (పరమమ్) సర్వథోత్కృష్టమ్ (పదమ్) పత్తుం యోగ్యం (అవ) క్రియాయోగే (భారి) భ్రియతే. అత్ర లఙర్థే లుఙ్. భృఞ్ ధాతోశ్చిణి పరేఽడభావః. అత్ర బహులం ఛందస్యమాఙ్ యోగేఽపి.అ....౬,౪,౭౫, ఇతి సూత్రేణాడభావః (భూరి) బహు (బ్రహ్మవని) బ్రహ్మణో వేత్తౄణాం సంవిభక్తారం తత్తథా (త్వా) త్వామ్ (క్షత్రవని) క్షత్రస్య రాజ్యస్య క్షత్రియాణాం వా సంవిభాజకమ్ (రాయస్పోషవని) రాయో ధనస్య పోషో దృఢతా తస్యాః సంవిభాజినమ్ (పరి) పరితః (ఊహామి) వివిధతయా తర్కయామి. (బ్రహ్మ) పరమాత్మానం వేదం వా (దృంహ) స్థిరీకురు (క్షత్రమ్) రాజ్యం ధనుర్వేదవిదం క్షత్రియం వా (దృంహ) ఉన్నయ (ఆయుః) జీవనమ్ (దృంహ) ప్రజాం స్వసంతానాన్ సంరక్షణీయాన్ జనాన్ (దృంహ) బ్రహ్మచర్యరాజ్యధర్మాభ్యాం పరిపాలయ.

అత్రాహ యాస్కమునిః-తా వాం వాస్తూన్యుశ్మసి గమధ్యై. యత్ర గావో భూరిశృఙ్గా అయాసః. అత్రాహ తదురుగాయస్య వృష్ణః పరమం పదమవభాతి భూరి. ఋ....౧,౧౫౪,౬.తాని వాం వాస్తూని కామయామహే గమనాయ యత్ర గావో భూరిశృంగాః బహుశృఙ్గాః. భూరితి బహునామధేయం ప్రభవతీతి సతః శృఙ్గం శ్రయతే ర్వా శృణోతే ర్వా శమ్నాతే ర్వా శరణాయోద్గతమితి వా శిరసో నిర్గతమితి వాఽయా సోఽయనాస్తత్ర తదురుగాయస్య విష్ణోర్మహాగతేః పరమం పదం పరార్ధ్యస్థమవభాతి భూరిపాదః పద్యతే. నిరు. ౨.౭.అయం మన్త్రః. శత....౩.౬.౧.౧౫ వ్యాఖ్యాతః ॥౩॥

అన్వయః :-హే సభాధ్యక్ష! యా యాని తే ధామాని గమధ్యై గంతుం వయముశ్మసి తాని కిం భూతాని సన్తి? యత్ర యేషూరుగాయస్య విష్ణోర్భూరిశృఙ్గా గావో అయాసో భవన్తి, తదుక్త న్యాయమార్గాః ప్రకాశంత ఏవేతి యావత్. అత్రాహ- ఏషు హి తత్తస్య విష్ణోః పరమం పదం విద్వద్భిర్భూర్యవభారి అతస్త్వాం యథా బ్రహ్మవని యథా క్షత్రవని యథా రాయస్పోషవని తథా పర్యూహామి త్వం బ్రహ్మ దృంహ క్షత్రం దృంహాయుర్దృంహ ప్రజాం చాపి దృంహ. ॥౩॥

భావార్థః:-నహి సభాధ్యక్షరక్షితస్థానకామనయా వినా కశ్చిదపి సుఖం ప్రాప్తుం శక్నోతి. నహి కోఽపి జనః పరమేశ్వరమనాదృత్య ధర్మరాజ్యం భోక్తుమర్హతి నైవ కోఽపి విజ్ఞానం సేనాం జీవనం ప్రజాం చారక్షిత్వా సమేధత ఇతి.॥౩॥

పదార్థము :- ఓ సభాధ్యక్షా! (యా తే) ఎద్దానియందు నీయొక్క (ధామాని) ప్రాణములకు సుఖముగలుగు స్థానము గలదో దానిని మేము (గమధ్యై ఉశ్మసి) పొందగోరుచున్నాము. ఆ స్థానములు సూర్యప్రకాశము వలె నున్నవి. అట్లే (యత్ర) వేనియందు (ఉరుగాయస్య) స్తుతింపదగినవాడును (విష్ణోః) సర్వవ్యాపకుడును నగు పరమేశ్వరుని (భూరి శృంగాః) అత్యంత ప్రకాశముగల (గావః) కిరణములు, లేక చైతన్యకళ (అయాసః) వ్యాపించి యున్నదో (అత్ర ఆహ) వానియందే (తత్ పరమం పదమ్) ఆ పరమేశ్వరుని సర్వోత్తమమును, ప్రాప్తించదగినదియు నగు పరమపదమును విద్వాంసులు (భూరి, అవ, భారి) సర్వవిధముల ధారణమొనర్చిరి. కావున (త్వా) నీకు (బ్రహ్మవని) పరమేశ్వరుని లేక వేదవిజ్ఞానమును (క్షత్రవని) రాజ్యకాంక్షను, వీరుల కోరికను (రాయస్పోషవని) ధనపుష్టిని విభజించు విధానమును నేను (పర్యూహామి) వివిధతర్కములతో నచ్చజెప్పుచున్నాను. ఏమన నీవు (బ్రహ్మ) పరమాత్మను, వేదమును (దృగ్ంహ) దృఢపరచుము. అనగా చిత్తమున స్థిరపరచి వృద్ధిచెందుము. (క్షత్రమ్) రాజ్యమును, ధనుర్వేదవేత్తలగు క్షత్రియులను (దృగ్ంహ) వృద్ధిపరచుము (ఆయుః) ఆయుస్సును (దృగ్ంహ) వృద్ధిపరచుము [బ్రహ్మచర్య, రాజధర్మముచే దృఢపరచుము.] మరియు (ప్రజామ్) సంతానమును, ప్రజలను (దృంహ) ఉన్నతినొందించుము. ॥3॥

భావార్థము :- సభాధ్యక్షునిద్వారా సురక్షితములగు స్థానములను గోరక ఎవ్వడును సుఖమును పొందజాలడు. పరమేశ్వరుని అనాదరపరచియు నెవ్వడును చక్రవర్తి [ధర్మ] రాజ్యమును భోగించుటకు అర్హుడు గాజాలడు. ఏ మనుష్యుడును విజ్ఞానము, సైన్యము, ఆయువు, సంతానము, ప్రజలను రక్షించనిదే సౌఖ్యములను పొందజాలడు. ॥3॥

3. O king, we desire to reach all thy abodes, where the resplendent beams of adorable God's knowledge spread far and wide!.

In those very places, have the sages attained the highest bliss of God.

I consider thee as the source of spiritual knowledge, earthly power, and vast riches.

Advance the knowledge of the Vedas, improve thy rule and military experts, prolong thy life, and advance thy progeny.

212. విష్ణోః కర్మాణీత్యస్య మేధాతిథిరృషిః, విష్ణుర్దేవతా, నిచృదార్షీ గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః

అథ సభాధ్యక్షః సభ్యాదీన్ మనుష్యాన్ ప్రతి కిం కిముపదిశేదిత్యాహ.

సభాపతి సభాసదుల కేమి యుపదేశించవలయునో ఇందు చెప్పబడినది.

212 విష్ణోః కర్మాణి పశ్యత యతో వ్రతాని పస్పశే। ఇంద్రస్య యుజ్యః సఖా॥4॥

ప.వి:- విష్ణోః, కర్మాణి, పశ్యత, యతః, వ్రతాని, పస్పశే, ఇంద్రస్య, యుజ్యః, సఖా॥4॥

పదార్థః :- (విష్ణోః) వ్యాపకస్య (కర్మాణి) జగత ఉత్పత్తిస్థితిసంహృత్యాదీని (పశ్యత) సంప్రేక్షధ్వమ్ (యతః) యేన విజ్ఞానేన (వ్రతాని) నియతసత్యభాషణాదీని (పస్పశే) బధ్నాతి. అత్ర లడర్థేలిట్ (ఇంద్రస్య) పరమేశ్వరస్య (యుజ్యః) యునక్తి సదాచారేణేతి యుజ్యః. అత్రౌణాదికః క్యప్ (సఖా) మిత్రమ్. అయం మంత్రః. శత. ౩.౭.౧.౧౭. వ్యాఖ్యాతః. ॥౪॥

అన్వయః :-హే సభ్యజనా! యూయం యథేంద్రస్య యుజ్యః సఖా విష్ణోః కర్మాణి పశ్యన్నహం యతో విజ్ఞానేన మనసి వ్రతాని సత్యభాషణాది నియమాన్ పస్పశే బధ్నామి, తథా తేనైవ విజ్ఞానేన తాని యూయం పశ్యత. యతో రాజ్యకర్మణి సత్యానుష్ఠాతారో భవత. ॥౪॥

భావార్థః:-నహి పరమేశ్వరావిరోధసత్యాచరణాభ్యాం వినా కశ్చిదీశ్వరగుణకర్మస్వభావాన్ ద్రష్టుమర్హతి న తథాభూతేన వినా రాజ్యకర్మాణి యథార్థతయా సేవితుం శక్నోతి నో ఖలు సత్యాచరణమంతరా రాజ్యం వర్ధయితుం ప్రభుర్భవతి. ॥౪॥

పదార్థము :- ఓ సభాసదులారా! ఎట్లు (ఇన్ద్రస్య) పరమేశ్వరునకు (యుజ్యః) సదాచారముతో గూడిన (సఖా) మిత్రుడనగు నేను (విష్ణోః) ఆ వ్యాపకపరమేశ్వరుని (కర్మాణి) విశ్వమును సృష్టించి, పాలించి, అంతరింపజేయు మున్నగు సత్యగుణములను జూచుచు (యతః) ఏ జ్ఞానముతో (వ్రతాని) మనస్సునందు సత్యభాషణములు మున్నగు నియమములను (పస్పశే) ఆ విజ్ఞానముతో ఎట్లు బంధించుచున్నానో అట్లే దానితోనే మీరును పరమేశ్వరుని ఉత్తమగుణములను (పశ్యత) శ్రద్ధతో జూడుడు. [దానిద్వారా రాజ్యాధికారములందు సత్యవ్యవహారముల నొనర్చువా రగుడు]. ॥౪॥

భావార్థము :- పరమేశ్వరునియందు ప్రీతి, సత్యాచరణము లొనర్చుటయందు దీక్షగలుగనిదే మానవులెవ్వరును ఈశ్వరుని గుణకర్మస్వభావములను గమనించుటకు తగినవారు గాజాలరు. అంతేగాక రాజ్యకార్యములను యథార్థన్యాయముతో నిర్వహించ జాలరు. సత్యధర్మాచరణము లేనివాడు రాజ్యమును విస్తరింప జేయుటకు సమర్థుడు గాజాలడు. ॥౪॥

4. O men study God's works of Creation, preservation and dissolution of the universe; whereby He determines His laws!

Each one of us is His close-allied friend.

౨౧౩. తద్విష్ణోరిత్యస్య మేధాతిథి ఋషిః, విష్ణుర్దేవతా, నిచృదార్షీ గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

తదనుష్ఠానేన కిం ఫలమిత్యాహ.

పై మంత్రానుష్ఠానమువలన నేమి సిద్ధించునను దీ మంత్రమున చెప్పబడినది.

౨౧౩ తద్విష్ణోః పరమం పదం సదా పశ్యన్తి సూరయః। దివీవ చక్షురాతతమ్ ॥౫॥

ప.వి:- తత్, విష్ణోః, పరమమ్, పదమ్, సదా, పశ్యంతి, సూరయః, దివి ఇవేతి దివి+ఇవ, చక్షుః, ఆతత మిత్యాతతమ్ ॥౫॥

పదార్థః :- (తత్) (విష్ణోః) పూర్వమంత్రప్రతిపాదితస్య జగదుత్పత్తిస్థితిసంహృతివిధాతుః పరమేశ్వరస్య (పరమమ్) సర్వోత్కృష్టమ్ (పదమ్) ప్రాప్తుమర్హమ్ (సదా) సర్వస్మిన్ కాలే (పశ్యన్తి) అవలోకన్తే (సూరయః) వేదవిదః స్తోతారః. సూరిరితి స్తోతృనామసు పఠితమ్. నిఘం. 3. ౧౬. (దివీవ) ఆదిత్యప్రకాశ ఇవ (చక్షుః) చష్టేఽనేన తత్ (ఆతతమ్) వ్యాప్తిమత్. అయం మంత్రః శత. 3.౭.౧.౮. వ్యాఖ్యాతః.॥౫॥

అన్వయః :- భోః సభ్యజనా! యేన పూర్వోక్తేన కర్మణా సూరయః స్తోతారః విష్ణోర్యత్పరమం పదం దివి ఆతతం చక్షురివ సదా పశ్యన్తి తేనైవ తద్ యూయమపి సతతం పశ్యత. ॥౫॥

భావార్థః:- అత్ర మంత్రే పూర్వమంత్రాత్ 'పశ్యత' ఇత్యస్య పదస్యానువృత్తిః క్రియతే. పూర్ణోపమాలంకారశ్చాస్తి. నిర్ధూతమలా విద్వాంసః స్వవిద్యాప్రకాశేన యథేశ్వరగుణాన్ దృష్ట్వా విశుద్ధాచరణశీలా జాయంతే తథాఽస్మాభిరపి భవితవ్యమ్. ॥౫॥

పదార్థము :- ఓ సభాసదులారా! పైన దెలిపిన ఏ కర్మచే (సూరయః) స్తుతింపబడు వేదవేత్తలు (విష్ణోః) జగత్తును సృష్టి, స్థితి, లయములొనర్చు పరమాత్మయొక్క (పరమమ్ పదమ్) అత్యుత్తమమగు ప్రాప్తించదగిన ఏ స్థానము గలదో (దివి) సూర్యప్రకాశమందు (ఆతతం చక్షుః ఇవ) తెరచియున్న నయనములవలె (సదా) ఎల్లప్పుడును (పశ్యన్తి) చూచుచున్నారో (తత్) [అట్టి కర్మలద్వారా] మీరును దానిని చూడుడు.॥౫॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమునందు పై మంత్రమునుండి 'పశ్యత' అను పదమును అనుసరింపబడినది. ఇందు పూర్ణోపమాలంకారము గలదు. పాపములను వదలి విద్వాంసులు స్వవిద్యాప్రకాశముచే ఈశ్వర గుణమును దెలిసికొని సత్యధర్మముల ననుసరించునట్లు మనమును గావలయును.॥౫॥

5. The learned scholars of the Vedas realise the lofty attributes of God, as the extended eye gazes at the sun.

౨౧౪.పరివీరిత్యస్య దీర్ఘతమా ఋషిః, విద్వాంసో దేవతాః, ఆర్ష్యుష్ణిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.

దివః సూనురసీత్యస్య భురిక్ సామ్నీ బృహతీ ఛందః, మధ్యమః స్వరః.

పునరేతదుపాసకః సభాధ్యక్షః కీదృగిత్యుపదిశ్యతే.

ఉపాసకుడగు సభాధ్యక్షు డెట్లుండునో ఆదేశించబడినది.

౨౧౪ పరివీరసి పరి త్వా దైవీ ర్విశో వ్యయన్తా మ్పరీమం యజమాన౾ రాయో
మనుష్యాణామ్। దివః సూనురస్యేష తే పృథివ్యా౾
ల్లోకఽ ఆరణ్యాస్తే పశుః॥౬॥

ప.వి:-పరివీరితి పరి+వీః, అసి, పరి, త్వా, దైవీః, విశః, వ్యయన్తామ్, పరి, ఇమమ్, యజమానమ్, రాయః, మనుష్యాణామ్, దివః, సూనుః, అసి, ఏషః, తే, పృథివ్యామ్, లోకః, ఆరణ్యాః, తే, పశుః.॥౬॥

పదార్థః :-(పరివీః) యథా పరితః సర్వతః సర్వా విద్యా వ్యేతి వ్యాప్నోతి తథా (అసి) (పరి) సర్వతః (త్వా) త్వాం సభాధ్యక్షమ్ (దైవీః) దేవానాం విదుషామిమాః (విశః) ప్రజాః (వ్యయంతామ్) విశిష్టతయా ప్రాప్నువన్తు జానంతు వా (పరి) సర్వతః (ఇమమ్) ప్రత్యక్షమ్ (యజమానమ్) ప్రజ్ఞానుష్ఠాతారమ్ (రాయః) ధనాని (మనుష్యాణామ్) (దివః) ప్రకాశమయాత్ సూర్యాత్ సూర్యత ఉత్పద్యతే కిరణసమూహ ఇవ (అసి) (ఏషః) (తే) తవ (పృథివ్యామ్) (లోకః) రాష్ట్రం రాజ్యస్థానమ్ (ఆరణ్యాః) అరణ్యే భవః (తే) తవ (పశుః) పశ్యకశ్చతుష్పాత్ సింహాదిః. అయం మంత్రః. శత. ౩.౭. ౧-౨౧. వ్యాఖ్యాతః.॥౬॥

అన్వయః:-హే సభాధ్యక్ష! రాజ౾ స్త్వం పరివీః సర్వావిద్యావ్యాపకవదసి త్వా త్వాం దైవీర్విశః పరివ్యయంతామ్. త్వం దివః సూనురివాసి పృథివ్యామేష తే తవ లోకోఽస్తు ఆరణ్యాః పశుః సింహాది రప్యధీనోఽస్తు. ॥౬॥

భావార్థః:-రాజ్యమాచరన్తం రాజానం ప్రజాజనా అభ్యాశ్రిత్య కరం వినయంతు స రాజా ప్రజాపాలనాయ సింహాదిపశూన్ దస్యుప్రభృతీంశ్చ నిహత్య స్వప్రజా యథాయోగ్యం ధర్మే సంస్థాపయేత్. ॥౬॥

పదార్థము :-ఓ సభాధ్యక్షా! రాజా! నీవు (పరివీః అసి) సకలవిద్యలందును చక్కని ఆప్తునితో సమానుడవు (త్వామ్) నిన్ను (దైవీః) విద్వాంసుల (విశః) సంతానముతో సమమైన ప్రజలు (పరివ్యయన్తామ్) అనేక స్థలములకు వ్యాపకుడవైయున్న నీకు సేవలొనర్చువా రగుదురు గాక! (దివః) ప్రకాశపుంజమగు సూర్యునినుండి (సూనుః) పుట్టిన కిరణముల తుల్యుడవై (అసి) నీ వున్నావు (పృథివ్యామ్) విశ్వమందు (ఏషః తే) నీయొక్క (లోకః) రాజ్యము, రాజధానికి దేశము అగుగాక! మరియును (ఆరణ్యాః) వన్య (పశుః) సింహాదిక్రూరమృగములు నీకు వశములగు గాక! ॥౬॥

భావార్థము :- ప్రజలు రాజదర్శనమొనర్చుకొని నమ్రతతో నమస్కరించి తమ తమ పదార్థములను, కప్పములను పూర్తిగా చెల్లించవలయును. అట్టి రాజాయును తన ప్రజల రక్షణమునకై, పంటచేల పరిరక్షణకై సింహశార్దూల శూకరవములు మున్నగు దుష్టమృగములను, దొంగలను, బందిపోటులను, టక్కరి మోసకారులను, జేబుదొంగలను, దుష్టజనులను దండనముచే వశపరచుకొని, [నాశమొనర్చి] ప్రజలను యథోచితముగ ధర్మమునందు ప్రవృత్త పరచవలెను. ॥౬॥

6. O king, thou art the repository of knowledge like a sage!

The learned subjects obey thee in all directions. May riches fit for men be secured by this intelligent devotee. Thou art lustrous like the beams of the sun.

May all people on the earth and all beasts of the forest be under thy control.

౨౧౫ ఉపావీరిత్యస్య మేధాతిథి ఋషిః, త్వష్టా దేవతా, ఆర్షీబృహతీ ఛందః, మధ్యమః, స్వరః.

పునః స తాన్ప్రతి కిం కుర్యాత్, తే చ తం ప్రతి కిం కుర్యురిత్యుపదిశ్యతే.

ఆయన ప్రజలను ప్రజ లాతని గూర్చి ఏమిచేయువలయునో ఈ మంత్రమునం దుపదేశించబడియున్నది.

౨౧౫ ఉపావీరస్యుపదేవా న్దైవీ ర్విశః ప్రాగురుశిజో వహ్నితమాన్।
దేవ త్వష్టర్వసురమ హవ్యా తే స్వదంతామ్ ॥౭॥

ప. వి:- ఉపావీరిత్యుప+అవీః, అసి, ఉప, దేవాన్, దైవీః, విశః, ప్ర, అగుః, ఉశిజః, వహ్నితమానితి వహ్ని+తమాన్, దేవ, త్వష్టః, వసు, రమ, హవ్యా, తే, స్వదంతామ్॥౭॥

పదార్థః:-(ఉపావీః) ఉపాగతపాలక ఇవ (అసి) (దేవాన్) విదుషః (దైవీః) దేవ సంబంధినీర్దివ్యాః (విశః) ప్రజాః (ప్ర) ప్రకృష్టార్థే (అగుః) అగమన్ (ఉశిజః) కమనీయాన్ (వహ్నితమాన్) అతిశయితా వహ్నయో వోఢారస్తాన్ (దేవ) దివ్యగుణ సంపన్న! (త్వష్టః) సర్వదుఃఖచ్ఛిత్ (వసు) వసూని ధనాని. అత్ర సుపాం సులుక్.అ.౭.౧.౩౯. ఇతి శపో లుక్ (రమ) రమస్వ. అత్రాత్మనేపదే వ్యత్యయేన పరస్మై పదమ్ (హవ్యా) హోతుమత్తుమర్హాణి (తే) తవ (స్వదంతామ్) భుంజతామ్. అయం మంత్రః. శత. 3.౭.3. ౯-౧౨. వ్యాఖ్యాతః. ॥౭॥

అన్వయః :- హే దేవ త్వష్టః సభాపతే! యతస్త్వముపావీరివాసి, తస్మాద్దైవీర్విశో యథా ఉశిజో వహ్నితమాన్ దేవాన్ ఉపప్రాగుస్తథా త్వాం ప్రాప్నువంతి. యథైతాస్త్వదాశ్రయేణాఢ్యా భూత్వా రమన్తే, తథా త్వమపి తాసు రమ రమస్వ. భవానేతేషాం పదార్థాన్ భుంక్తే, తథైతే తే హవ్యా హోతుమర్హాణి హవ్యాని వసు వసూని స్వదన్తామ్. ॥౭॥

భావార్థః :- యథా గుణగ్రాహిణ ఉత్తమగుణం సేవన్తే, తథా న్యాయవిచక్షణం రాజానం ప్రజాశ్చ సేవన్తే, యేన మిథః ప్రీత్యా పరస్పోన్నతిర్భవతీతి. ॥౭॥

పదార్థము :- ఓ దేవా! దివ్యగుణ సంపన్నా! (త్వష్టః) సకలదుఃఖములను దొలగించు సభాధ్యక్షా! నీవు (ఉపావీః) శరణాగతరక్షకునివంటివాడవై (అసి) ఉన్నావు. కావున (దైవీః) విద్వాంసులతో సంబంధముగల, దివ్యగుణసంపన్నులగు (విశః) ప్రజలు (ఉశిజః) శ్రేష్ఠగుణవంతులు, కోరదగినవారును నగు (వహ్నితమాన్) చక్కని ధర్మమార్గమున నడచుచు, నడిపించువారును నగు (దేవాన్) విద్వాంసులను (ఉపప్రాగుః) సమీపించునట్లు నిన్ను సమీపించుచున్నారు. నీ యాశ్రయమున ప్రజలెల్లరును ధనాఢ్యులు, సుఖులునై యున్నట్లు ప్రాప్తించిన ప్రజలద్వారా సత్కరింపబడినవాడవై (రమస్వ) [వారియెడల] ఆనందితుడవు కమ్ము. నీవు ప్రజల పదార్థములను భోగించునట్లు ప్రజలు నీయొక్క (హవ్యా) అనుభవించదగిన అమూల్యములగు (వసు) ధనములు మున్నగు పదార్థములను (స్వదన్తామ్) భోగింతురుగాక! ॥౭॥

భావార్థము :- గుణగ్రహణమొనర్చు మేధావులు ఉత్తమగుణవంతుడగు విద్వాంసుని సేవించునట్లు పరస్పరప్రీతితో ప్రజలెల్లరకును ఉన్నతిని గలిగించుటకై ప్రజలు న్యాయవిచక్షణుడగు రాజును సేవించుచుందురు. ॥౭॥

7. O king, thou art the embodiment of noble qualities, and remover of the miseries of thy subjects. Thou protectest those who take refuge under thy shelter. May thy noble subjects be associated with learned persons, full of splendour and efficient to undertake the responsibility of government. Feel pleasure, and let thy subjects enjoy thy pleasurable precious riches!.

౨౧౬. రేవతీ రమధ్వ మిత్యస్య దీర్ఘతమా ఋషిః, బృహస్పతి ర్దేవతా, ప్రాజాపత్యానుష్టుప్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః, ఋతస్య త్వేత్యస్య నిచృత్ ప్రాజాపత్యా బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

అథ పిత్రాదయః స్వసంతానాన్ కథమధ్యాపకాయ ప్రదదుః స చ తాన్ కథం గృహ్ణీయాదిత్యాదిత్యుపదిశ్యతే.

తల్లిదండ్రులు తమ సంతానములను అధ్యాపకుల కెట్లు అప్పగించవలయును ? వా రెటుల వారిని స్వీకరించవలయు? నను విషయము లిం దుపదేశించబడినవి.

౨౧౬ రేవతీ రమధ్వం బృహస్పతే ధారయా వసూని।
ఋతస్య త్వా దేవహవిః పాశేన ప్రతి ముఞ్చామి ధర్షా మానుషః ॥౮॥

ప.విః- రేవతీః, రమధ్వమ్, బృహస్పతే, ధారయ, వసూని, ఋతస్య, త్వా, దేవహవిరితి దేవ+హవిః, పాశేన, ప్రతి, ముఞ్చామి, ధర్ష, మానుషః ॥౮॥

పదార్థః:-(రేవతీః) రాయః ప్రశస్తాని ధనాని విద్యన్తే యాసు తాః ప్రజాః (రమధ్వమ్) క్రీడధ్వమ్ (బృహస్పతే) బృహత్యా వేదవాచః పతే పాతః పరమవిద్వన్! (ధారయ). అత్రాన్యేషామపి దృశ్యతే. అ. ౬.౩.౧౩౭., ఇతి దీర్ఘః (వసూని) (ఋతస్య) సత్యన్యాయాఖ్య యజ్ఞస్య (దేవహవిః) యథా దేవానాం హవిరాదాతుమర్హం చరిత్రమస్తి తథా (పాశేన) బంధనేన (ప్రతి) (ముఞ్చామి) (ధర్ష) ధృష్ణుహి. ద్వ్యచోఽతస్తిజ. అ.౬.౩.౧౩౫., ఇతి దీర్ఘః. వికరణవ్యత్యయేన శప్ చ (మానుషః) సర్వశాస్త్రమననశీలః. అయమ్మన్త్రః శత. ౩,౭,౩,౧౩. వ్యాఖ్యాతః. ౹౮౹౹

అన్వయః :- హే (రేవతీః) రేవత్యః ప్రజా! యూాయం విద్యాసు శిక్షాసు రమధ్వమ్. హే బృహస్పతే! త్వమృతస్య వసూని ధారయ. అథ శిష్యోయోపదిశతి గురుః. హే రాజన్! ప్రజాజన వా! మానుషోఽహం పాశేనావిద్యాబంధనేన దేవహవిర్యథా తథా త్వాం ప్రతిముఞ్చామి. త్వం విద్యాసు శిక్షాసు ధర్ష ధృష్టో భవ. ౹౮౹౹

భావార్థః:-విద్వద్భిః సుశిక్షయా కుమారాణాం కుమారీణాం చ జగదీశ్వరాత్ పృథివీపర్యంత పదార్థానాం బోధః సంపాదనీయో యతస్తే మూర్ఖత్వబంధనం పరిత్యజ్య సదా సుఖినః స్యురితి. ౹౮౹౹

పదార్థము :-(రేవతీః) ఉత్తమధనముగల ఓ సంతానమా! ప్రజలారా! మీరు విద్యయందు, చక్కని శిక్షణయందు (రమధ్వమ్) రమించుడు (బృహస్పతే) వేదవాణిని పాలించు ఓ విద్వాంసుడా! నీవు (ఋతస్య) సత్యన్యాయవ్యవహారములచే లభించు (వసూని) ధనమును, మే మొసగునట్టి ద్రవ్యములను, పదార్థములను (ధారయ) స్వీకరించుము.

శిష్యులకు గురు విట్లుపదేశించుచున్నాడు. ఓ రాజా! లేక ప్రజలారా! (మానుషః) సకల శాస్త్రములపై నాలోచించు నేను నిన్ను [(దేవహవిః) దేవతల హవిర్భాగములను గ్రహించదగిన నడవడి గలవారినిగ నొనర్చి] (పాశేన) అవిద్యాబంధములనుండి (ప్రతిముంచామి) ముక్తి నొందించుచున్నాను. నీవు చక్కని విద్యయందు (ధర్ష) దిట్టవు గమ్ము. ౹౮౹౹

భావార్థము :-విద్వాంసులు తమ శిక్షణచే బ్రహ్మచారులకు, బ్రహ్మచారిణులకు పరమేశ్వరుని మొదలుకొని పృథివిపర్యంతము సకలపదార్థవిషయముల బోధించవలయును. అట్లు బోధింపబడినవారు అవివేక బంధనములనుండి విముక్తులై సదా సుఖయుక్తులై యుండగలుగుదురు. ౹౮౹౹

8. O rich sons, roam in knowledge and good training. O highly learned teacher, please accept the honestly earned money, we offer thee. O prince, thou art liked by the learned, I, a scholar of scriptures, release thee from the bondage of ignorance, be steadfast and firm in the acquisition of knowledge!.

౨౧౭. దేవస్య త్వేత్యస్య దీర్ఘతమా ఋషిః, సవితా అశ్వినౌ పూషా చ దేవతాః, ప్రాజాపత్యా బృహతీ ఛందః, మధ్యమః స్వరః, అగ్నీషోమాభ్యామిత్యస్య పంక్తిశ్ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునః స శిష్యం కిముపదిశేదిత్యాహ.

అట్టి గురువు శిష్యున కేమి యుపదేశించవలయు నను విషయ మీ మంత్రమున పొందుపరచబడినది.

౨౧౭ దేవస్య త్వా సవితుః ప్రసవే౽శ్వినోర్బాహుభ్యాం పూష్ణో హస్తాభ్యామ్।

అగ్నీషోమాభ్యాం జుష్టం నియునజ్మి। అద్భ్యస్త్వౌషధీభ్యో౽ను త్వా మాతా

మన్యతామను పితాను భ్రాతా సగర్భ్యో౽ను సఖా సయూథ్యః।

అగ్నీషోమాభ్యా న్త్వా జుష్టం ప్రోక్షామి ॥౯॥

ప.వి:- దేవస్య, త్వా, సవితుః, ప్రసవ ఇతి ప్ర+సవే, అశ్వినోః, బాహుభ్యామితి బాహు+భ్యామ్, పూష్ణః, హస్తాభ్యామ్, అగ్నీషోమాభ్యామ్, జుష్టమ్, ని, యునజ్మి, అద్భ్య ఇత్యద్+భ్యః, త్వా, ఓషధీభ్యః, అను, త్వా, మాతా, మన్యతామ్, అను, పితా, అను, భ్రాతా, సగర్భ్య ఇతి స+గర్భ్యః, అను, సఖా, సయూథ్య ఇతి స+యూథ్యః, అగ్నీషోమాభ్యామ్, త్వా, జుష్టమ్, ప్ర, ఉక్షామి॥౯॥

పదార్థః :- (దేవస్య) వేదవిద్యాప్రకాశకస్య (త్వా) త్వాం విద్యార్థినమ్. (సవితుః) సకలైశ్వర్యవతః (ప్రసవే) ప్రసూయతే విశ్వస్మిన్ యస్తస్మిన్ (అశ్వినోః) సూర్యాచంద్రమసోః (బాహుభ్యామ్) తత్తద్ గుణాభ్యామ్ (పూష్ణః) పృథివ్యాః. పూషేతి పృథివీనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧.౧. (హస్తాభ్యామ్) హస్త ఇవ వర్తమానాభ్యాం ధారణాకర్షణాభ్యామ్ (అగ్నీషోమాభ్యామ్) ఏతయోస్తేజః శాన్తిగుణాభ్యామ్ (జుష్టమ్) ప్రీతమ్ (ని) (యునజ్మి) (అద్భ్యః) యథా జలేభ్యః (ఓషధీభ్యః) రోగనివారికాభ్యః (అను) (త్వా) త్వామ్ (మాతా) జననీ (మన్యతామ్) (అను) (పితా) జనకః (అను) (భ్రాతా) బంధుః (సగర్భ్యః) సోదరః (అను) (సఖా) సుహృత్ (సయూథ్యః) ససైన్యః (అగ్నీషోమాభ్యామ్) పూర్వోక్తాభ్యామ్ (త్వా) జుష్టమ్ (ప్రీతమ్) (ప్ర ఉక్షామి) సిఞ్చామి. అయం మన్త్రః.శత. ౩.౭.౪. ౩-౫. వ్యాఖ్యాతః. ॥౯॥

అన్వయః :- హే శిష్య! అహం సవితుర్దేవస్య ప్రసవే అశ్వినోర్బాహుభ్యాం పూష్ణో హస్తాభ్యాం త్వా త్వామాదదే. అగ్నీషోమాభ్యాం జుష్టం త్వా త్వాం యే బ్రహ్మచర్యధర్మానుకూలా ఆప ఓషధయశ్చ సన్తి తాభ్యో౽ద్భ్య ఓషధీభ్యో నియునజ్మి. త్వాం మత్సమీపే స్థాతుం మాతా జననీ అనుమన్యతామ్, పితా౽నుమన్యతామ్, సగర్భ్యో భ్రాతా౽నుమన్యతామ్, సఖా౽నుమన్యతామ్, సయూథ్యో౽నుమన్యతామ్, అగ్నీషోమాభ్యాం జుష్టం ప్రీతియుక్తం త్వామహం ప్రోక్షామి తద్గుణైరభిషించామి. ॥౯॥

భావార్థః :-అస్మిన్ సంసారే మాత్రాదిభిః పిత్రాదిభిర్భన్ధువర్గైర్మిత్రవర్గైశ్చ స్వాపత్యాదీని సుశిక్ష్య త్రైర్బ్రహ్మచర్యం కారయితవ్యం యతస్తే సద్గుణినః స్యురితి.॥

పదార్థము :-ఓ శిష్యా! నేను (సవితుః) సకలైశ్వర్యవంతుడును (దేవస్య) వేదవిద్యలను ప్రకాశపరచువాడును నగు పరమేశ్వరునిచే (ప్రసవే) సృష్టించబడిన యీ ప్రపంచమునందు (అశ్వినోః) సూర్యచంద్రాదుల (బాహుభ్యామ్) ఆ యా గుణవములచేతను (పూష్ణః) భూమికి (హస్తాభ్యామ్) హస్తములవలె నుండి ధారణాకర్షణమొనర్చు గుణములచేతను (త్వామ్) నిన్ను (ఆ దదే) స్వీకరించుచున్నాను. మరియు (అగ్నిషోమాభ్యామ్) అగ్నియొక్కయు, సోమముయొక్కయు తేజము మరియు శాంతి గుణములచే (జుష్టమ్) ప్రీతి గలిగించుచున్న (త్వా) నిన్ను [బ్రహ్మచర్యము, ధర్మమునకనుకూలమగు ఏ జలములు, ఓషధులు గలవో అట్టి] (అద్భ్యః) జలములతోను (ఓషధీభ్యః) గోధుమలు మున్నగు అన్నములతోను (నియునజ్మి) నియుక్త పరచుచున్నాను. నా సమీపమున నుండుటకు నిన్ను నీ (మాతా) జనని (అను, మన్యతామ్) ఆమోదించునుగాక! (పిత) జనకుడు ఆమోదించునుగాక! (సగర్భ్యః) సహోదరులు (భ్రాతా) అన్నదమ్ములు (అను) అనుమోదింతురుగాక! (సఖ్యా) మిత్రులు (అను) అనుమోదింతురుగాక! మరియు (సయూథ్యః) నీ సహవాసులు (అను) అనుమోదింతురుగాక! (అగ్నిషోమాభ్యామ్) అగ్ని మరియు సోమములయొక్క తేజము, శాంతిగుణములచే (జుష్టమ్) ప్రీతి యొనరించుచున్న (త్వా) నిన్ను (ప్ర ఉక్షామి) ఆ గుణములతోనే బ్రహ్మచర్యనియమముల పాలించుటకై అభిషేకించుచున్నాను.॥

భావార్థము :-ఈ ప్రపంచమున మాతాపితరులు, బంధుమిత్రవర్గమంతయును తమ సంతానములను చక్కని విద్యలనభ్యసింపజేసి బ్రహ్మచర్యము ననుష్ఠింప జేయవలయును. దానివలన వారు గుణశీలురగుదురు.॥

9. O disciple, in this world - created by God, full of splendour, and the Revealer of the Vedas, with the attributes of the Sun and moon, and with the retention and gravitation of the Earth, namely its hands I welcome thee. I lovingly initiate thee endowed with prosperity and peace in the Brahmcharya Ashram sprinkling thee with water and corn!.

May thy mother, father, brother, friend and fellow students grant thee permission for my discipleship.

For observing the vow of celibacy, I lovingly anomt thee in peace and prosperity.

౨౧౦.అపాం పేరురిత్యస్య మేధాతిథి ఋషిః, ఆపో దేవతా, ప్రాజాపత్యా బృహతీ ఛన్దః,

మధ్యమః స్వరః, సంత ఇత్యస్య నిచృదార్షీ బృహతీ ఛందః, మధ్యమః స్వరః.

అథోపనీతేన శిష్యేణ విద్యానుశిక్షాగ్రహణాగ్నిహోత్రాది యజ్ఞోఽవశ్యమనుష్ఠాతవ్య ఇతి గురురుపదిశేత్.

యజ్ఞోపవీతధారణజరిగినపిదప విద్య, ఉత్తమ శిక్షాగ్రహణము అగ్నిహోత్రము మున్నగు

యజ్ఞముల నాచరించవలయునని గురువు శిష్యులకు ఉపదేశించుట గూర్చి ఈ మంత్రమున చెప్పబడినది.

౨౧౮ అపామ్పేరురస్యాపో దేవీః స్వదన్తు స్వాత్తఞ్చిత్ సద్దేవహవిః। సం తే ప్రాణో వాతేన గచ్ఛతాగ్ం సమఙ్గాని యజత్రైః సం యజ్ఞపతి రాశిషా ॥౧౦॥

ప. వి:- అపామ్, పేరుః, అసి, ఆపః, దేవీః, స్వదన్తు, స్వాత్తమ్, చిత్, సత్, దేవహవిరితి దేవ+హవిః, సమ్,తే, ప్రాణః, వాతేన, గచ్ఛతామ్, అఙ్గాని, యజత్రైః, యజ్ఞపతిరితి యజ్ఞ+పతిః, ఆశిషేత్యా శిషా ॥౧౦॥

పదార్థః:- (అపామ్) జలానామ్ (పేరుః) రక్షకః (అసి) (ఆపః) (దేవీః) శుద్ధా దివ్యసుఖప్రదా (స్వదన్తు) (స్వాత్తమ్) స్వేన సమన్తాత్ గృహీతమ్ (చిత్) అపి (సత్) (దేవహవిః) దేవేభ్యో హవిరివ (సమ్) (తే) తవ (ప్రాణః) (వాతేన) పవనేన సహ (గచ్ఛతామ్) (అఙ్గాని) శిర ఆదీని (యజత్రైః) యజ్ఞసాధ రిర్విద్వద్భిః సహ (యజ్ఞపతిః) యజ్ఞస్య పాలకః (ఆశిషా) అయం మన్త్రః శత. ౩. ౭. ౪. ౬-౯ వ్యాఖ్యాతః.॥౧౦॥

అన్వయః:- హే శిష్య! త్వమపాం పేరురసి. సంసారస్థాః ప్రాణినస్త్వద్యజ్ఞశోధితా దేవీరాపశ్చిత్ స్వాత్తం ధర్మానుష్ఠానస్వీకృతం దేవహవిరివ సంస్వదన్తు మదాశిషా తవాంగాని యజత్రైః సహ గచ్ఛంతామ్, ప్రాణో వాతేన సంగచ్ఛతాం త్వం యజ్ఞపతి ర్భవ.॥౧౦॥

భావార్థః:- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యా యజ్ఞే ప్రాస్తాహుతయస్తా ఆదిత్య ముపతిష్ఠ ఆదిత్యాకర్షణశక్త్యా పృథివీజలాకర్షణేన వృష్టి ర్భవతి తతోఽన్నమన్నాద్భూతానీతి పరంపరాసంబంధే యజ్ఞశోధితా అపో హుతద్రవ్యం చ సర్వే జీవా భుఞ్జతే.॥౧౦॥

పదార్థము :- ఓ శిష్యా! నీవు (అపామ్) జలము మున్నగువానిని (పేరుః) రక్షించువాడవు (అసి) ఐయున్నావు [విశ్వమందలి జీవులు] నీ యజ్ఞముద్వారా శుద్ధమైనవియు (దేవీః) దివ్యసుఖము నిచ్చునవియునగు (ఆపః) జలములను (చిత్) మరియు (స్వాత్తమ్) ధర్మయుక్త వ్యవహారములతో ప్రాప్తించి పదార్థములను (దేవహవిః) విద్వాంసు లనుభవించుపగిది (సం స్వదన్తు) ఉత్తమముగ అనుభవింతువుగా (ఆశిషా) నా యాశీర్వాదముచే (తే అఙ్గాని) నీ శిరస్సు మున్నగు అవయవములు (యజత్రైః) యజ్ఞము నొనర్చువారితో బాటు (సమ్) చక్కగా నియుక్తము లగుగాక! మరియు (ప్రాణః) ప్రాణము (వాతేన) పవిత్రవాయువుతో గూడ (సం గచ్ఛతామ్) చక్కగా రమణమొనర్చునుగాక! మరియు నీవు (యజ్ఞపతిః) విద్యాప్రచారరూప యజ్ఞమును పాలించువాడ వగుదువుగాక!॥౧౦॥

భావార్థము :- ఇచ్చట వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. యజ్ఞమున సమర్పించబడిన ఆహుతులు సూర్యునియందు జేరుచున్నవి. అనగా సూర్యుని ఆకర్షణశక్తిద్వారా పరమాణురూపమును దాల్చి పదార్థములన్నియు భూమిపైనను, ఆకాశముపైనను యుండును. ఆ పృథివిపైనున్న జలములే పైకి ఆకర్షించబడి మరల వర్షించుచున్నవి. ఆ వర్షమువలన అన్నము, అన్నమువలన సకలజీవులకు సుఖము చేకూరుచున్నది. ఈ క్రమబద్ధమగు సంబంధముచే యజ్ఞముద్వారా శోధింపబడిన జలములను, హోమద్రవ్యములను సకలజీవు లనుభవించు చుండును.౹౧౦॥

10. O pupil, thou art the purifier of water through yajna. May people purified by thy sacrifice enjoy pleasant waters, and substances obtained by virtuous means, as do the sages!.

Through my benediction, may all thy organs be devoted to the performance of the yajna along with the learned priests.

May thy breath roam freely with the wind, and may thou be the performer of the yajna for the spread of knowledge.

౨౧౯. ఘృతేనాక్తా విత్యస్య మేధాతిథి ర్ఋషిః, వాతో దేవతా, భురిగార్ష్యుష్ణిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.

అథ యజ్ఞకర్తృ కారయిత్రోః కర్తవ్యముపదిశ్యతే.

యజన మొనర్చువారి కర్తవ్య కర్మలిందుపదేశించబడుచున్నవి.

౨౧౯ ఘృతేనాక్తౌ పశూꣳ స్త్రాయేథాꣳ రేవతి యజమానే ప్రియం ధాఽఆవిశ।
ఉరోరన్తరిక్షాత్ సజూర్దేవేన వాతేనాస్య హవిషస్త్మనా యజ సమస్య
తన్వా భవ వర్షో వర్షీయసి యజ్ఞే యజ్ఞపతిం ధాః స్వాహా దేవేభ్యో
దేవేభ్యః స్వాహా ౹౧౧॥

ప.విః- ఘృతేన, అక్తౌ, పశూన్, త్రాయేథామ్, రేవతి, యజమానే, ప్రియమ్, ధాః, ఆ, విశ, ఉరోః, అన్తరిక్షాత్, సజూరితి స+జూః, దేవేన, వాతేన, అస్య, హవిషః, త్మనా, యజ, సమ్, అస్య, తన్వా, భవ, వర్షోఽ ఇతి వర్షో, వర్షీయసి, యజ్ఞే, యజ్ఞపతిమితి యజ్ఞ+పతిమ్, ధాః, స్వాహా, దేవేభ్యః, దేవేభ్యః, స్వాహా౹౧౧॥

పదార్థః :- (ఘృతేన) (అక్తౌ) ఘృతేనాసక్తచిత్తౌ యజ్ఞకర్తా యజ్ఞకారయితా చ (పశూన్) గవాదీన్ (త్రాయేథామ్) రక్షేతామ్ (రేవతి) ప్రశస్త్రైశ్వర్యయుక్తే (యజమానే) యజ్ఞానుష్ఠాతరి (ప్రియమ్) ప్రసన్నతా సంపాదిసుఖమ్ (ధాః) ధేహి. అత్ర లోడర్థే లుఙ్ అడభావశ్చ (అ) సమన్తాత్ (విశ) (ఉరోః) బహోః (అన్తరిక్షాత్) (సజూః) మిత్రమివ (దేవేన) సర్వగతేన (వాతేన) వాయునా సహ (అస్య) (హవిషః) హోతవ్యస్య. కర్మణి షష్ఠీ (త్మనా) ఆత్మనా (యజ) సంగచ్ఛస్వ ఏకీభవ (సమ్) (అస్య) (తన్వా) (భవ) (వర్షో) యజ్ఞకర్మణా సర్వసుఖసేచక! (వర్షీయసి) సర్వసుఖమభివర్షతి. (యజ్ఞపతిమ్) యజ్ఞపాలకమ్ (ధాః) ధేహి (స్వాహా) సత్కృత్యనుకూలామ్ (దేవేభ్యః) దీవ్యన్తి ప్రకాశన్తే సత్కర్మానుష్ఠానేన యే తేభ్యో ధర్మిష్ఠేభ్యో విద్వద్భ్యః (దేవేభ్యః) శుభేభ్యో గుణేభ్యః (స్వాహా) సత్కృత్యనురూపామ్. అయం మంత్రః. శత. ౩.౭.౧. ౫-౧౬. వ్యాఖ్యాతః.॥౧౧॥

అన్వయః :-హే యజ్ఞకర్తృ కారయితారౌ! ఘృతేనాక్తౌ ఘృతమనస్కౌ! యువాం పశూన్ త్రాయేథామ్. త్వమేకైకో దేవేన వాతేన సజూరురోరంతరిక్షాత్ప్రియం ప్రేమోత్పాదకం సుఖం రేవతి యజమానే ధా ఆవిశ చ తత్ స్వాంతవృత్తమాప్నుహి. అస్య హవిషస్త్మనా ఆత్మనా యజ, అస్య తన్వా సంభవైకీభవ న ద్వైధమాచర. హే వర్షో! యజ్ఞకర్మణా సుఖసేచకం త్వం దేవేభ్యః స్వాహా దేవేభ్యః స్వాహా తద్యజ్ఞం దిదృక్షుభ్యః పునః పునరాగతేభ్యో విద్వద్భ్యశ్చ సకృత్ సత్కృత్యనురూపాం వాచముదీరయన్ వర్షీయసి యజ్ఞే యజ్ఞపతిం ధాః.॥౧౧॥

భావార్థః:-యజ్ఞార్థం ఘృతాదిమభీప్సుభిర్మనుష్యైః పశవో రక్షణీయా ఘృతాది సద్ద్రవ్యేణాగ్ని హోత్రాది యజ్ఞాన్ సంపాద్య తైర్జలవాయూ సంశోధ్య సర్వేషాం ప్రాణినామభీష్టం సుఖం సంసాధ్యమ్. ॥౧౧॥

పదార్థము :- (ఘృతేన అక్తౌ) ఘృతమును గోరునట్టి యజ్ఞకర్తా [యజ్ఞమును జేయించు సజ్జనులారా!] మీ రిరువురును (పశూన్) గోవులు మున్నగు పశువులను (త్రాయేథామ్) పాలించుడు [మీరొక్కరొక్కరే] (దేవేన) సర్వమున సంచరించు (వాతేన) వాయువువలె [సమానముగ] (సజూః) సమానప్రేమను ప్రదర్శించు మిత్రునివలె (ఉరోః) విస్తృతమగు (అన్తరిక్షాత్) అంతరిక్షముద్వారా యుత్పన్నమైన (ప్రియమ్) ప్రియసుఖములను (రేవతి) ప్రశంసించదగిన ఐశ్వర్యయుక్తుడగు (యజమానే) యజ్ఞమొనర్చు భాగ్యశాలియందు (ధాః) స్థాపించుడు. మరియు (ఆ విశ) ఆతని యభిప్రాయమును గ్రహించుడు (అస్య హవిషః) మరియు నీ హోమమొనర్చదగిన పదార్థములను (త్మనా) స్వయముగా సంపూర్ణపరచిన వానివలె (యజః) అగ్నియందు వ్రేల్చుడు [యజ్ఞమందలి ఏ క్రియనైనను విరుద్ధముగ భావించకుడు.] మరియు (అస్య తన్వా) ఈయన శరీరముతో (సమ్ భవ) ఏకీభావము నుంచుడు [ఎన్నడును విరోధభావముతో, ద్వివిధముగ నుండకుడు.] (వర్షో) యజ్ఞకర్మచే సకలసుఖముల సమకూర్చుకొను ఓ మానవులారా! (దేవేభ్యః స్వాహా, దేవేభ్యః స్వాహా) సత్కర్మానుష్ఠానములచే ప్రకాశితులును, ధర్మనిష్ఠులును జ్ఞానులును నగు ఏ బుద్ధిశాలురు యజ్ఞకార్యమును దర్శించుటకై పదే పదే యజ్ఞమునకు వచ్చుచుందురో అట్టి విద్వాంసులకై చక్కని

సత్కృత్యముల అనురూపములగు వాణుల నుచ్చరించుచు యజ్ఞపతిని (వర్ధయసి) సకలసౌఖ్యముల వర్ధింపజేయు యజ్ఞమునందు (ధాః) శ్రద్ధగా నియుక్తపరచుడు. ॥౧౧॥

భావార్థము :- యజ్ఞముకొరకు ఘృతము మున్నగు పదార్థముల గోరువారు గోవులు మున్నగు పశువులను పాలించవలయును. నేయి మున్నగు ఉత్తమపదార్థములతో అగ్నిహోత్రము మున్నగు ఉత్తమోత్తమ యజ్ఞములద్వారా వాయువు జలములను శుద్ధమొనర్చి సకలప్రాణులకు సౌఖ్యముల నుత్పన్నమొనర్చ వలయును. ॥౧౧॥

11. O performers of yajna and its supervisor fond of ghee as ye are, rear cows. Let each one of you regulate by purifying all pervading air the worshipper full of splendour, pleasure, born of wide space; and understand his primary aim. Perform duly yourself the yajna with all its materials, and be one with the full observance of the details of the yajna!.

O giver of happiness through yajna, welcome with sweet words all the religious minded and learned persons who visit the yajna again and again, and establish the worshipper in the pleasure - giving yajna!.

౨౨౦. మాఽహిర్భూరిత్యస్య మేధాతిథి ర్ఋషిః విద్వాంసో దేవతాః, భురిక్ ప్రాజాపత్యానుష్టుప్ ఛన్దః, గాంధారః స్వరః.

స విద్వాన్ కీదృగ్భవేదిత్యుపదిశ్యతే.

ఆ విద్వాంసు డెటులుండవలయు నను విషయ మిం దుపదేశించబడినది.

౨౨౦ మాహిర్భూర్మా పృదాకు ర్నమ స్తఽఆతానానర్వా ప్రేహి ఘృతస్య
కుల్యాఽ ఉపఽ ఋతస్య పథ్యాఽ అను ॥౧౨॥

ప.విః- మా, అహిః, భూః, మా, పృదాకుః, నమః, తే, ఆతానేతేత్యాతాన, అనర్వా, ప్ర, ఇహి, ఘృతస్య, కుల్యాః, ఉప, ఋతస్య, పథ్యాః, అను॥౧౨॥

పదార్థః:-(మా) నిషేధే (అహిః) సర్పవత్ (భూః) భవేః. అత్ర లిఙర్థే లుఙ్ (పృదాకుః) మూఢవ దభిమానీ వ్యాఘవద్వా హింసకః (నమః) అన్నమ్. నమ ఇత్యన్ననామసు పఠితమ్ నిఘం.౨.౭. (తే) తుభ్యమ్ (ఆతాన) సమంతాత్సుఖం తనితః (అనర్వా) అశ్వహీనః. అర్వేత్యశ్వనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౧.౧౪. (ప్ర) ప్రకృష్టార్థే (ఇహి) గచ్ఛ (ఘృతస్య) ఉదకస్య (కుల్యాః) ఘృతధారాః (ఉప) (ఋతస్య) సత్యస్య (పథ్యాః) వీథీః (అను) అయమ్మన్త్రః. శత. 3.౮.౨.౧-3. వ్యాఖ్యాతః.॥౧౨॥

అన్వయః:-హే ఆతాన! త్వం అహిర్మాభూః, పృదాకుర్మాభూస్తే తుభ్యం నమోఽస్తు. సర్వత్రత్వత్సు ఖాయాన్నాదిపదార్థః పురత ఏవ ప్రవర్తత ఇతి భావః. అనర్వా ఘృతస్య కుల్యా ఇవర్తస్య పథ్యా ప్రోపైహి.॥౧౨॥

భావార్థః:-కేనాపి మనుష్యేణ ధర్మమార్గే కుటిలమార్గగామిసర్పాదివత్కుటిలాచరణేన న భవితవ్యం కింతు సర్వదా సరలభావేనైవ భవితవ్యమ్.॥౧౨॥

పదార్థము :-(ఆతాన) సుఖములను విరివిగ విస్తరింపజేయు ఓ విద్వాంసుడా! నీవు (అహిః) సర్పమువలె కుటిలమార్గమున నడచువానివి (మా) కాకుము. మరియు (మా, భూః, పృదాకుః) మూర్ఖులవలె అభిమానవంతుడవును, లేక వ్యాఘ్రమువలె హింసకుడవును గాకుము. (తే నమః) సర్వత్ర నీ సౌఖ్యమునకై అన్నము మున్నగునవి పూర్వమునుండియే ప్రవృత్తములై యున్నవి. మరియు (అనర్వా) అశ్వములు మున్నగు యానములు లేని నిరాశ్రయు డెట్లు (ఘృతస్య) జలముల (కుల్యాః) పెద్దధారలను పొందునో అట్లు (ఋతస్య) సత్యముయొక్క (పథ్యాః) మార్గములను (ప్ర ఉప ఇహి) పొందుము.॥౧౨॥

భావార్థము :-ఏ మనుష్యుడును ధర్మమార్గమున కుటిలముగ నడువగూడదు. సర్పాదులవలె వంకరనడక యుండరాదు. సదా సరళ భావముననే మెలగవలయును.॥౧౨॥

12. O learned person, the diffuser of delight, behave not crookedly like a serpent, or proudly like a fool, or ferociously like a tiger. Food is ready for thee everywhere. Tread on the paths of truth and rectitude, just as shelterless persons without any conveyance feel happy when they reach a stream of water!.

౨౨౧. దేవీరాప ఇత్యస్య మేధాతిథి ర్ఋషిః, ఆపో దేవతాః, నిచృదార్ష్యనుష్టుప్ ఛన్దః, గాంధారః స్వరః.

అథ వటుభిర్బ్రహ్మచారిణీభిశ్చ గురుపత్న్యః కథం సమ్మాననీయా ఇత్యుపదిశ్యతే.

బాలకబ్రహ్మచారులు, బ్రహ్మచారిణీకన్యలు గురుపత్నుల నెటుల సమ్మానించవలయునో యిందుపదేశించబడింది.

౨౨౧ దేవీరాపః శుద్ధా వోఢ్వꣳసుపరివిష్టా దేవేషు సుపరివిష్టా వయమ్పరివేష్టారో భూయాస్మ ॥౧౩॥

ప.వి:- దేవీః, ఆపః, శుద్ధాః, వోఢ్వమ్, సుపరివిష్టా ఇతి సు+పరివిష్టాః దేవేషు, సుపరివిష్టా ఇతి సు+పరివిష్టా, వయమ్, పరివేష్టార ఇతి పరి+వేష్టారః, భూయాస్మ॥౧౩॥

పదార్థః :-(దేవీః) సద్విద్యాప్రకాశవత్యః (ఆపః) ఆప్నువంతి సద్గుణాన్ యాస్తాః (శుద్ధాః) సత్కర్మానుష్ఠానపూతాః (వోఢ్వమ్) స్వయంవరవివాహవిధిం ప్రాప్నుత. అత్ర వహప్రాపణఇత్యస్మాల్లోటి మధ్యమబహువచనే. బహులం ఛందసీతి శపో లుకి కృతే. సహివహోరోదవర్ణస్య. అ. ౬. ౩. ౧౧౨. ఇత్యనేనౌకారః. (సుపరివిష్టాః) తత్తత్సేవాయాముమ్ముఖ్య ఏవ. అత్ర వర్తమానే లోట్ (దేవేషు) సద్విద్యాది దివ్యగుణేషు విద్వత్సు (సుపరివిష్టాః) తథా భూతా ఏవ (వయమ్) (పరివేష్టారః) పరితో వ్యాప్తాః (భూయాస్మ). అయం మన్త్రః. శత. ౩.౮.౨.౩. వ్యాఖ్యాతః.॥౧౩॥

అన్వయః :-హే కుమార్యో యథాపః సద్గుణేషు వ్యాప్తా శుద్ధా దేవీః విదుష్యః సత్ స్త్రియో దేవేషు సద్విద్యాదిదివ్యగుణేషు విద్వత్సు స్వపతిషు సుపరివిష్టాః కృతబ్రహ్మచర్యాః స్వసమాన్వరాన్ స్వీకృతవత్యః యథా చ తే విద్వాంస స్తాః విదుషీః ప్రాప్తాస్తథా యూయం స్త్రీభావేనాస్మాన్ ప్రాప్నుతైవం వయమపి పరివేష్టారో భూయాస్మ. ॥౧౩॥

భావార్థః:-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యథా విదుష్యో విదుషాం స్త్రియః పాతివ్రత్యధర్మతత్పరా భవన్తి తథా బ్రహ్మచారిణ్యః కన్యాస్సద్గుణస్వభావా భవేయుర్బ్రహ్మచారిణ్యో గురుజనస్వభావాః స్యుః. యతః సుశిక్షయా స్త్రీపుత్రాది రక్షణశీలా భవేయురితి.॥౧౩॥

పదార్థము :-ఓ కుమారీమణులారా! (ఆపః) శ్రేష్ఠగుణములందు రమణమొనర్చువారును (శుద్ధాః) సత్కర్మల అనుష్ఠానముచే పవిత్రులును (దేవీః) విద్యాప్రకాశవంతురాండ్రునగు స్త్రీలు (దేవేషు) శ్రేష్ఠ విద్వాంసులగు పతులకొరకు (సుపరివిష్టాః) వారి సన్ముఖమున సేవయొనర్చుటకు సిద్ధపడి [బ్రహ్మచర్య దీక్షగలవారై] తమవంటి పతులను (వోఢుమ్) పొందుచున్నారో మరియు విద్వాంసులగు పతులు ఆ స్త్రీలను పొందుచున్నారో, అట్లే మీరును [స్వంతభావముతో మమ్ము పొందువారుగ నగుడు.] మేమును (పరివేష్టారః) అట్టి కర్మలకు యోగ్యులము (భూయాస్మ) అగుదుముగాక! ॥౧౩॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. విదుషీమణులు, [విద్వాంసురాండ్రు] పతివ్రతధర్మమునందు తత్పరురాండ్రై యుండునట్లు బ్రహ్మచారిణులగు కన్యలును అట్టి గుణకర్మస్వభావములు గలవా రగుదురు గాక! బ్రహ్మచారులును గురువుల శిక్షణచే [గురుజనస్వభావములతో గూడిన వారై స్త్రీ పురుష పుత్రాదులను] సంరక్షించుటయందు తత్పరులై యుందురుగాక!॥౧౩॥

13. O girls, just as women, endowed with noble qualities, pure and highly educated are married to the deserving husbands, and serve them faithfully; and educated husbands are married to worthy wives, so should ye be married; and so shall we be joined in wedlock!.

౨౨౨.వాచం త ఇత్యస్య మేధాతిథి ర్ఋషిః, విద్వాంసో దేవతాః, భురిగార్షీ జగతీ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

అథ కథం తా గురుపత్న్యో గురవశ్చ యథాయోగ్యశిక్షయా స్వస్వాన్తేవాసినః

సద్గుణేషు ప్రకాశయన్తీత్యుపదిశ్యతే.

ఆ గురుపత్నులు, గురుజనులు యథాయోగ్యశిక్ష యొసగి తమ శిష్యులను

సద్గుణములచే నెట్లు ప్రకాశితమొనర్చుదురో యిందు చెప్పబడినది.

౨౨౨ వాచం తే శుంధామి ప్రాణం తే శుంధామి చక్షుస్తే శున్ధామి

శ్రోత్రన్తే శున్ధామి నాభిన్తే శున్ధామి మేఢ్రం తే శున్ధామి

పాయున్తే శున్ధామి చరిత్రాꣳస్తే శుంధామి ॥౧౪॥

ప.వి:- వాచమ్, తే, శుంధామి, ప్రాణమ్, తే, శుంధామి, చక్షుః, తే, శుంధామి, శ్రోత్రమ్, తే, శుంధామి, నాభిమ్, తే, శుంధామి, మేఢ్రమ్, తే, శున్ధామి, పాయుమ్, తే, శున్ధామి, చరిత్రాన్, తే, శున్ధామి॥౧౪॥

పదార్థః:- (వాచమ్) వక్త్యనయా తాం వాణీమ్ (తే) తవ (శుంధామి) నిర్మలీకరోమి (ప్రాణమ్) ప్రాణితి యేన తం జీవనహేతుమ్ (తే)(శుంధామి) (చక్షుః) చష్టేఽనేన తన్నేత్రమ్ (తే) (శుంధామి) (శ్రోత్రమ్) శృణోతి యేన తత్ (తే)(శుంధామి) (నాభిమ్) నహ్యతే బధ్యతే యయా తామ్ (తే) (శుంధామి) (మేఢ్రమ్) మేహత్యనేన తదుపస్థేంద్రియమ్ (తే) (శుంధామి) (పాయుమ్) పాత్యనేన తం గుహ్యేంద్రియమ్ (తే) (శుంధామి) (చరిత్రాన్) వ్యవహారాన్(తే) (శుంధామి) అయమ్మంత్రః. శత. 3.౮. ౨.౬.వ్యాఖ్యాతః. ॥౧౪॥

అన్వయః :-హే శిష్య! వివిధశిక్షాభి స్తేఽహం వాచం శుంధామి. తే ప్రాణం శుంధామి. తే చక్షుః శుంధామి. తే శ్రోత్రం శుంధామి. తే నాభిం శుంధామి. తే మేఢ్రం శుంధామి. తే పాయుం శుంధామి. తే చరిత్రాన్ శుంధామి. ॥౧౪॥

భావార్థః :-గురుభిర్గురుపత్నీభిశ్చ వేదోపవేద వేదాంగోపాఙ్గశిక్షయా దేహేంద్రియాంతఃకరణాత్మమనః శుద్ధిశరీరపుష్టిప్రాణసంతుష్టీః ప్రదాయ సర్వే కుమారాః సర్వాః కన్యాశ్చ సద్గుణేషు ప్రవర్తయితవ్యా ఇతి.॥౧౪॥

పదార్థము :-ఓ శిష్యుడా! నేను వివిధ శిక్షణలద్వారా (తే) నీయొక్క (వాచమ్) వాణిని (శున్ధామి) శుద్ధముగ, ధర్మమున కనుకూలముగ నొనర్చుచున్నాను (తే) నీ (చక్షుః) నేత్రములను (శున్ధామి) పరిశుద్ధ

పరచుచున్నాను (తే నాభిమ్) నాడులు మున్నగువానిచే బంధించబడియున్న నీ నాభిని (శున్ధామి) పవిత్రమొనర్చుచున్నాను (తే మేఢ్రమ్) మూత్రవిసర్జనమొనర్చు నీ లింగమును (శున్ధామి) పవిత్రపరచుచున్నాను (తే పాయుమ్) రక్షణమొనర్చు నీ గుదేన్ద్రియమును (శున్ధామి) పవిత్రమొనర్చుచున్నాను (తే చరిత్రాన్) నీ సమస్తవ్యవహారములను (శున్ధామి) పవిత్రముగను, శుద్ధముగను, ధర్మానుకూలముగను ఒనర్చుచున్నాను. [గురుపత్నిపక్షమునగూడ ఈ యర్థమునే ఎల్లప్పుడును యోచించవలయును]. ॥౧౪॥

(తే ప్రాణం శుంధామి, తే శ్రోత్రం శున్ధామి అనుపదముల అర్థము సులభగ్రాహ్యము.)

భావార్థము :- గురువులు, గురుపత్నులు వేదముల, ఉపవేదముల వేదాంగముల, ఉపాంగముల ''వేదాః:- ఋగ్యజుస్సామాథర్వణః, ఉపవేదాః:- అర్థవేద, ధనుర్వేద, గాన్ధర్వవేదాయుర్వేదాః, వేదాఙ్గాని:- శిక్షాకల్పోవ్యాకరణం, నిరుక్తం, ఛన్దో జ్యోతిషమితి, ఉపాఙ్గాని:- మీమాంసా వైశేషిక న్యాయ, పాతంజల, సాంఖ్య, వేదాన్తాః. శిక్షద్వారా దేహ, ఇన్ద్రియ, ఆత్మ, అంతఃకరణ, మనస్సు మున్నగు వాని శుద్ధియు, శరీరపుష్టియు, ప్రాణసంతుష్టియు గలిగించి శిష్యులగు సకల కుమార, కుమారీ రత్నములను సద్గుణములందు ప్రవృత్తులనుగ నొనర్చవలయును. ॥౧౪॥

14. O disciple, through various sermons, I enjoin upon thee to purify thy voice, thy breath, thy eye, thy ear, thy navel, thy penis, thy anus; and all thy dealings!.

౨౨౩. మనస్త ఇత్యస్య మేధాతిథిర్ఋషిః, విద్వాంసో దేవతాః, నిచృదార్షీ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, పంచమః స్వరః.

పునరుక్తోఽర్థః ప్రకారాంతరేణ ప్రకాశ్యతే

మరల ప్రకారాంతరమున పై యర్థమునే ఈ మంత్రమున విశదపరచెను.

౨౨౩ మనస్త ఆప్యాయతాం వాక్త ఆప్యాయతాం ప్రాణస్త ఆప్యాయతాం

చక్షుస్త ఆప్యాయతాం శ్రోత్రం త ఆప్యాయతామ్।

యత్తే క్రూరం యదాస్థితం తత్త ఆప్యాయతాం నిష్ట్యాయతాం తత్తే

శుధ్యతు శమహోభ్యః। ఓషధే త్రాయస్వ స్వధితే మైనꣳ హిꣳసీః ॥౧౫॥

ప. వి:- మనః, తే, ఆ, ప్యాయతామ్, వాక్, తే, ఆ, ప్యాయతామ్, ప్రాణః, తే । ఆ, ప్యాయతామ్, చక్షుః, తే, ఆ, ప్యాయతామ్, శ్రోత్రమ్, తే, ఆ, ప్యాయతామ్, యత్, తే,

క్రూరమ్, యత్, ఆస్థితమిత్యాఽస్థితమ్, తత్, తే, ఆ, ప్యాయతామ్, నిః, ష్ట్యాయతామ్, తత్, తే, శుధ్యతు, శమ్, అహోభ్యఽ ఇత్యహః + భ్యః, ఓషధే, త్రాయస్వ, స్వధిత ఇతి స్వ+ధితే, మా, ఏనమ్, హింసీః॥౧౫॥

పదార్థః:-(మనః) సంకల్పవికల్పాత్మకమ్ (తే) తవ (ఆ) (ప్యాయతామ్) సత్కర్మానుష్ఠానేన వర్ధతామ్ (వాక్) (తే) (ఆ ప్యాయతామ్) (ప్రాణః) (తే) (ఆ ప్యాయతామ్) (చక్షుః) (తే) (ఆ) (ప్యాయతామ్) (శ్రోత్రమ్) (తే) (ఆ) (ప్యాయతామ్) (యత్) (తే) తవ (క్రూరమ్) దుశ్చరిత్రమ్ (యత్) (ఆస్థితమ్) నిశ్చితమ్ (తత్) (తే) (ఆ) (ప్యాయతామ్) (నిః) పృథగర్థే (ష్ట్యాయతామ్) సంహన్యతామ్ (తత్) (తే) (శుధ్యతు) (శమ్) సుఖమ్ (అహోభ్యః) కాలవిశేషేభ్యః (ఓషధే) ఓషో విజ్ఞానం ధీయతే యస్మింస్తత్సంబుద్ధౌ. అత్ర ఓషగతావిత్యస్మాద్గతిరత్ర విజ్ఞానం గృహ్యతే (త్రాయస్వ) (స్వధితే) స్వేష్వాత్మీయేషు ధితిః పోషణం యస్యాస్తత్సంబుద్ధౌ (మా) నిషేధే (ఏనమ్) పూర్వోక్తమ్ (హింసీః) కుశిక్షయా లాలనేన వా మా వినాశయేః. ॥౧౫॥

అన్వయః :- హే శిష్య! మదీయ శిక్షణేన తే తవ మన ఆప్యాయతామ్. తే ప్రాణ ఆప్యాయతామ్, తే చక్షురాప్యాయతామ్, తే శ్రోత్రమాప్యాయతామ్, తే యత్క్రూరం దుశ్చరిత్రం తత్ నిష్ట్యాయతామ్ దూరీగచ్ఛతు. యత్ తే తవాస్థితం నశ్చితం తదాప్యాయతామ్, ఇత్థం తే సర్వం శుధ్యతు అహోభ్యో దినేభ్య స్తుభ్యం శమస్తు. అత స్వస్వామిని శిష్యలాలనాపరం గురుపత్నీవాక్యమ్. హే ఓషధే! విజ్ఞానపరాధ్యాపక! త్వ మేనం శిష్యం త్రాయస్వ మా హింసీః. స చ స్వపత్నీం ప్రత్యాహ. హే స్వధితేఽధ్యాపికే స్త్రీ! త్వమేనాం త్రాయస్వ మా హింసీశ్చ.॥౧౫॥

భావార్థః:-సత్కర్మానుష్ఠానేన సర్వస్యోన్నతిర్భవత్యతః సర్వైర్మనుష్యైర్గురుశిక్షయా సమస్త సత్కర్మానుష్ఠేయమ్. గురవో గుణగ్రహణాయైవ శిష్యాణాం తాడనం విదధతి. తతస్తేషామిదమభ్యుదయనిః శ్రేయసకారి జాయత ఏవేతి బోధ్యమ్. దమ్పతీ పరస్పరమేవముపదిశేతామ్. హే పతే! భవానయం శిష్యో యథా సద్యో విద్వాన్ స్యాత్తథా ప్రయతతామ్. హే ధర్మపత్ని! భవతీ యథేయం కన్యా తూర్ణం విదుషీ భవేత్తథా విదధాతు.॥౧౫॥

పదార్థము :-ఓ శిష్య! నా శిక్షణమున (తే మనః) నీ మనస్సు (ఆప్యాయతామ్) సంపూర్ణ గుణయుక్తమగు గాక! [సత్కర్మల ననుష్ఠించి వృద్ధిపొందునుగాక!] (తే ప్రాణః) నీ ప్రాణము (ఆప్యాయతామ్) బలవీర్యశక్తులచే పూర్ణమగుగాక! (తే చక్షుః) నీ నేత్రములు (ఆప్యాయతామ్) నిర్మలదృష్టిగల వగును గాక! (తే శ్రోత్రమ్) నీ కర్ణములు (ఆప్యాయతామ్) సద్గుణగ్రాహకములగు గాక! (తే యత్ క్రూరమ్) ఏవైన నీ

దుష్టవ్యవహారములున్న నవి (నిః ష్వాయతామ్) దూరమగును గాక! (యత్ తే అస్థితమ్) నీ మనోనిశ్చయమేది గలదో, అది (ఆప్యాయతామ్) పూర్తియగుగాక! ఇదే విధముగ.

(తే) నీ సమస్తవ్యవహారములు (శుధ్యతు) శుద్ధములగుగాక! మరియు (అహోభ్యః) ప్రతిదినము నీకు (శమ్) సుఖముగలుగునుగాక! హే (ఓషధే) విజ్ఞానప్రవరుడవగు నధ్యాపకా! నీవు (ఏనమ్) ఈ శిష్యుని (త్రాయస్వ) రక్షించుము. మరియు (మా హింసీః) వ్యర్థముగ దండించకుము (స్వధితే) ప్రశస్తురాలవగు ఓ యధ్యాపికే! నీవు శిష్యురాలగు ఈ కుమారిని (త్రాయస్వ) రక్షించుము. మరియు నీమెను అకారణముగ దండించకుము.॥౧౫॥

భావార్థము :- సత్కర్మలొనర్చుటద్వారా అందరకు ఉన్నతి గలుగును. కావున మానవులెల్లరును సుశిక్షితులై సమస్తసత్కర్మల ననుష్ఠించవలయును. చక్కని గుణములను గ్రహించునిమిత్తమే గురువులు శిష్యులను తాడనమొనర్తురు. వారి యీ తాడనము అత్యంత సుఖము (అభ్యుదయ నిఃశ్రేయసముల) సమకూర్చునదగును. [అధ్యాపక దంపతులగు] స్త్రీ పురుషు లిట్లు పరస్పరము చెప్పకొనవలయును:- ఓ సర్వోత్తమ అధ్యాపకా! ఈ మీ విద్యార్థి ఎటుల శీఘ్రముగ విద్వాంసుడగునో అటుల ప్రయత్నమొనర్చుడు. ప్రియమగు ఓ అధ్యాపికే! ఈ కన్య ఎట్లు అతిశీఘ్రముగ విదుషీమతల్లి యగునో అట్టి పనిని చేయుము.॥౧౫॥

15. O disciple, through my teaching, let thy mind be filled with noble qualities, thy voice and breath be strong, thy eye clear in vision, thy ear quick of hearing. Let thy evil designs be removed, and thy intentions fulfilled. Let all thy doings be pure, and may thou daily derive happiness!.

O exalted teacher, guard this disciple, and spoil him not through fondness and wrong teaching. O noble mistress, protect this girl, and chastise her not uselessly!.

౨౨౪. రక్షసాం భాగ ఇత్యస్య మేధాతిథి ఋషిః, ద్యావాపృథివ్యౌ దేవతే,

బ్రాహ్మ్యుష్ణిక్ ఛందః, ఋషభః స్వరః.

అథ శిష్యవర్గేషు యథాయోగ్యోపదేశకరణమాహ

శిష్యులెల్లరకును యథాయోగ్యముగ నుపదేశించవలయునని చెప్పబడినది.

౨౨౪ రక్షసాం భాగోఽసి నిరస్తꣳ రక్షఽ ఇదమహꣳ రక్షోఽభితిష్ఠామీద

మహꣳ రక్షోఽవబాధఽ ఇదమహꣳ రక్షోఽధమన్తమో నయామి।

ఘృతేన ద్యావాపృథివీ ప్రోర్ణువాథాం వాయో వే స్తోకానా మగ్ని రాజ్యస్య

వేతు స్వాహా స్వాహా కృతేఽ ఊర్ధ్వనభసమ్మారుతఙ్గచ్ఛతమ్ ॥౧౬॥

ప.వి:- రక్షసామ్, భాగః, అసి, నిర స్తమితి నిః+అస్తమ్, రక్షః, ఇదమ్, అహమ్, రక్షః, అభి, తిష్ఠామి, ఇదమ్, అహమ్, రక్షః, అవబాధే, ఇదమ్, అహమ్, రక్షః, అధమమ్, తమః, నయామి, ఘృతేన, ద్యావాపృథివీఽ ఇతి ద్యావాపృథివీ, ప్ర, ఊర్ణువాథామ్, వాయోఽ ఇతి వాయో, వేః, స్తోకానామ్, అగ్నిః, ఆజ్యస్య, వేతు, స్వాహా, స్వాహా కృత ఇతి స్వాహా+కృతే, ఊర్ధ్వనభసమిత్యూర్ధ్వనభసమ్, మారుతమ్, గచ్ఛతమ్.॥౧౬॥

పదార్థః :-(రక్షసామ్) రక్షంతి పరార్థహాననేన స్వార్థమితి రక్షాంసి తేషామ్ (భాగః) సేవనీయః (అసి) (నిరస్తమ్) నిఃసృతమ్ (రక్షః) సర్వతః స్వార్థరక్షకః పరార్థహంతా (ఇదమ్) (అహమ్) (రక్షః) (అభి) సమ్ముఖే (తిష్ఠామి) (ఇదమ్) (అహమ్) (రక్షః) రక్షతి సర్వతః రక్షార్థనిమిత్తీభూతం కర్మ (అవ) అర్వాగర్థే (బాధే) నాశయామి (ఇదమ్) (అహమ్) (రక్షః) (అధమమ్) నీచం తమోఽన్ధకారమ్ (నయామి) ప్రాపయామి (ఘృతేన) జలేన (ద్యావాపృథివీ) భూమిప్రకాశౌ (ప్ర) ప్రకృష్టార్థే (ఊర్ణువాథామ్) ఆచ్ఛాదయతామ్ (వాయో) వాతి జానాతి సూచయతి సదసత్పదార్థానితి వా వాయుస్తత్సంబుద్ధౌ (వేః) విద్ధి. అత్ర లోడర్థే లఙ్ (స్తోకానామ్) స్వల్పానామ్. శేషవివక్షాతః కర్మణి షష్ఠీ (అగ్నిః) సర్వవిద్యాప్రాప్తో విద్వాన్ (ఆజ్యస్య) స్నేహద్రవ్యస్య (స్వాహాకృతే) సత్యవాచాముపగతే వ్యవహారే (ఊర్ధ్వనభసమ్) ఊర్ధ్వం నభో జలం యస్మాత్తమ్ (మారుతమ్) (గచ్ఛతమ్).॥౧౬॥

అన్వయః :-హే దుష్టకర్మకారిన్! త్వం రక్షసాం భోగోఽస్యతో రక్షో నిరస్తం భవ. అహం ఇదం రక్షోఽభితిష్ఠామి తిరస్కరణాయ తత్సమ్ముఖముపవిశామి. న కేవలమభితిష్ఠామి కింతు అహమిదం రక్షో దుష్టస్వభావినమవబాధేఽర్వాచీనో యథా స్యాత్తథా హన్మి యతో న పునః సమ్ముఖో భూయాదితి భావః. అహమిదం రక్షోఽధమం తమో నయామి, దుఃసహదుఃఖం ప్రాపయామి చ. హే వాయో! గుణగ్రాహక సదసద్వివేచనశీల శిష్య! త్వం స్తోకానాం స్తోకాన్ సూక్ష్మవ్యవహారాన్ వేః విద్ధి. త్వద్యజ్ఞశోధితేన ఘృతేన ద్యావాపృథివీ ప్రోర్ణువాథామ్, ఆచ్ఛాదయేతామ్. అగ్నిః సమస్తవిద్యావాన్ విద్వాంస్తవాజ్యస్య స్నేహద్రవ్యం స్వాహా వేత్తు జానాతు. తథా స్వాహాకృతే పూర్వోక్తే ద్యావాపృథివ్యౌ ఊర్ధ్వనభసం త్వద్యజ్ఞశోధితజలమూర్ధ్వ ప్రాపకం మారుతం గచ్ఛతం ప్రాప్నుతమ్.॥౧౬॥

భావార్థః:-బుద్ధిమన్తః సదసద్వివేచకా విద్వాంసః శిష్యేషు యథాయోగ్యశిక్షణమనువిదధతి యజ్ఞకర్మణా జలవాయుశుద్ధ్యా వృష్టిర్భవతి. వృష్ట్యైవ సర్వప్రాణిభ్యః సుఖం సంపద్యతే.॥౧౬॥

పదార్థము :- ఓ దుష్టకర్మలొనర్చువాడా! నీవు (రక్షసామ్) పదార్థముల నాశమొనర్చి స్వార్థమును సాధించుకొను దుష్టులకు (భాగః అసి) [సేవనీయుడవునగు] భాగస్థుడవై యున్నావు. కావున (రక్షః) రాక్షస స్వభావుడవైన నీవు (నిరస్తమ్) వెడలిపొమ్ము (అహమ్) నేను (ఇదమ్-రక్షః) ఇట్టి స్వార్థసాధకుని (అభి తిష్ఠామి) తిరస్కరించుటకు సంసిద్ధుడ నగుచున్నాను. కేవలము ఎదుర్కొనుటయేగాక (అహమ్) నేను (ఇదమ్ రక్షః) ఇట్టి దుర్జనుని (అవబాధే) మరల నాతడు తనముఖము చూపకుండ అత్యంత తిరస్కార భావముతో తాడన మొనర్చెదను. (అహమ్) నేను (ఇదమ్ రక్షః) ఇట్టి దుష్టునకు (అధమమ్) భరించరాని దుఃఖమును (నయామి) కలిగించుచున్నాను.

ఇక ఉత్తమశిష్యున కుపదేశము:- గుణగ్రాహకుడవును, సదసద్వ్యవహారములందు వివేచనాశీలుడవునగు ఓ శిష్యా! నీవు (స్తోకానామ్) సూక్ష్మాతిసూక్ష్మ వ్యవహారములను (వేః) ఎరుగుము. మరియు ఈ యజ్ఞశోధితమగు జలముచే (ద్యావాపృథివీ) సూర్యుడు, భూమి (ప్రోర్ణువాథామ్) చక్కగా కప్పబడునుగాక! (అగ్నిః) సకల విద్వాంసులు ఘృతము మున్నగు పదార్థములతో (స్వాహా) చక్కగా నీచే హోమమొనర్చి దానిని (వేతు) ఎరుగుదురుగాక! మరియు (స్వాహాకృతే) హవనమొనర్చబడిన స్నిగ్ధద్రవ్యమును పొందిన, పైన చెప్పబడిన భూమి సూర్యులు (ఊర్ధ్వనభసమ్) నీ యజ్ఞముచే శుద్ధమగు జలమును పైకి పంపించు (మారుతమ్) వాయువును (గచ్ఛతమ్) పొందుదురుగాక!॥౧౬॥

భావార్థము :- బుద్ధిశాలురు, శ్రేష్ఠాశ్రేష్ఠముల వివేచనము గలిగియున్న విద్వాంసులు తమ శిష్యులకు యథాయోగ్యముగ శిక్షావిధానమును ప్రసాదించుచున్నారు. యజ్ఞకర్మలతో జలవాయువుల శుద్ధి, వాని శుద్ధివలన వర్షము, వర్షముచే సకలప్రాణులకు సుఖము లభించుచున్నది.॥౧౬॥

16. O sinner, demons pay homage unto thee. Get out ye evil spirited. I stand before such a devil for dishonouring him, rather I chastise such a despicable fellow with great disgust. I carry such a satan to the lowest depth of distress. O disciple, the discriminator between virtue and vice, and cultivator of goodness, understand all the intricate problems, fill the Earth and Sun with water rendered pure through thy yajna. Let the learned person know thy yajna performed with clarified butter. Let the Earth and Sun filled with the greasy substance of Homa attain to the air which carries up the water purified by thy yajna!.

౨౨౫. ఇదమాప ఇత్యస్య దీర్ఘతమా ఋషి, ఆపో దేవతాః, విచృద్ బ్రాహ్మ్యనుష్టుప్ ఛందః,

గాంధారః స్వరః.

శుద్ధేన జలేన కిం భావనీయమిత్యుపదిశ్యతే.

శుద్ధజలముచే నేమి ప్రసిద్ధపరచవచ్చునో ఈ మంత్రమున చెప్పబడినది.

౨౨॥ ఇదమాపః ప్రవహతావద్యఞ్చ మలఞ్చ యత్।
యచ్చాభిదుద్రోహానృతం యచ్చ శేపేఽఅభీరుణమ్।
ఆపో మా తస్మాదేనసః పవమానశ్చ ముఞ్చతు ॥౧౭॥

ప.వి:-ఇదమ్,ఆపః, ప్ర, వహత, అవద్యమ్, చ, మలమ్, చ, యత్, యత్, చ, అభిదుద్రోహేత్యభి దుద్రోహ, అనృతమ్, యత్, చ, శేపే, అభీరుణమ్, ఆపః, మా, తస్మాత్, ఏనసః, పవమానః, చ, ముఞ్చతు.॥౧౭॥

పదార్థః:-(ఇదమ్) వక్ష్యమాణమ్ (ఆపః) ఆప్నువంతీత్యాపః (ప్ర) (వహత) అత్ర లడర్థే లోట్ (అవద్యమ్) నింద్యమ్ (చ) వికారి సముచ్చయే (మలమ్) అశుద్ధికరమ్ (యత్) (చ) ప్రకృతివిరుద్ధగ్రహణే (యత్) (చ) లోకవిక్రుష్టసముచ్చయే (అభిదుద్రోహ) యథాఽభిద్రుహ్యాతి తథా (అనృతమ్) అసత్యమ్ (యత్) (చ) పరుషవచః సముచ్చయే (శేపే) ఆక్రుశ్యామి (అభీరుణమ్) నిర్భయమ్ (ఆపః) (మా) మామ్ (తస్మాత్) (ఏనసః) ధర్మవిరుద్ధాచరణాత్ (పవమానః) పవిత్రీకరో వ్యవహారః (చ) శుద్ధోపదేశ సముచ్చయే (ముఞ్చతు) పృథక్ కరోతు. ॥౧౭॥

అన్వయః :-ఆపః సర్వవిద్యావ్యాపినో విపశ్చితో యూయం యథాపః శుద్ధికరాస్తథా మమ యదవద్యం నింద్యం కర్మ యచ్చ మలం అవిద్యారూపం తదిదం ప్రవహత అపనయత చ పునః యదహమనృతం కం చ దుద్రోహ చ యత్ అభీరుణం నిరపరాధినం పురుషం శేపే తస్మాత్ పూర్వోక్తాదేనసః మా మాం పృథక్ రక్షతు. యథా పవమానో మాలిన్యాన్మాం సద్యో దూరీకరోతి తథాఽన్యానపి ముంచతు పృథక్ కరోతు. ॥౧౭॥

భావార్థః :-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకార ఉపమాలంకారశ్చ. విద్వాన్ జలమివ సాంసారిక పదార్థానాం శోధకో భూత్వా ధర్మ్యం కర్మాచరేత్. మనుష్యైరీశ్వరప్రార్థనయా దుష్టాచారాత్ పృథక్ భూత్వా నిర్మలేషు విద్యాదిగ్రహణకర్మసు సదా ప్రవర్తితవ్యమితి. ॥౧౭॥

పదార్థము :-(ఆపః) సర్వవిద్యావ్యాపకులగు ఓ విద్వాంసులారా! మీ రెట్లు (ఆపః) జలముల శుద్ధమొనర్చుచున్నారో, అట్లే నాయొక్క (యత్ అవద్యమ్) చెప్పరాని నింద్యముగు ఏ కర్మగలదో (చ) మరియు ఏ వికారమున్నదో (యత్ మలమ్) అవిద్యారూపమగు నే మలము గలదో (ఇదమ్) అట్టి దీనిని (ప్రవహత)

కడిగివేయుడు [దూరమొనర్చుడు.] (చ) మరియు (యత్) నేను (అనృతమ్) అబద్ధముగ [నిష్కారణముగ ఎవరికైన] (దుద్రోహ) ద్రోహమొనర్చుచున్నచో (చ) మరియు (యత్ అభీరుణమ్) నిర్భయుడు, నిరపరాధియు నగువానిని (శేపే) రెచ్చగొట్టుచు దూషించువానిని (తస్మాత్) పైన జెప్పబడిన (ఏనసః) ఈ పాపములనుండి (మా) నన్ను వేరుపరచుము. (చ) మరియు (పవమానః) పవిత్ర వ్యవహారము (మా) నన్ను పాపకార్యములనుండి వేరుపరచుచున్నట్లే (చ) ఇతరులను గూడ వేరుపరచుగాక! ॥౧౭॥

భావార్థము :-జలములు సాంసారిక పదార్థముల శుద్ధికి మూలకారణమగునట్లే విద్వాంసులు సంస్కారములకు మూలకారకులై యుందురు. కావున వారు సత్కర్మలనే యొనర్పవలయును. మానవులు ఈశ్వరోపాసన, విద్వాంసుల సాంగత్యముచే దుష్టాచరణములను వదలి సదా ధర్మమునందు ప్రవృత్తులగుదురు గాక! ॥౧౭॥

17. Ye masters of knowledge, just as waters purify us, so do ye wash away this indescribable sin and ignorance of mine. O learned persons keep me away from the vice of false malice, and accusation of the innocent. May noble, virtuous deeds save me from sin!.

౨౨౬. సం త ఇత్యస్య దీర్ఘతమా ఋషిః, అగ్ని ర్దేవతా, ప్రాజాపత్యానుష్టుప్ ఛందః గాంధారః స్వరః,

రేడసీత్యస్య దైవీపంక్తిశ్ఛందః, పంచమః స్వరః.

అథ రణే యోద్ధా కీదృగ్భవేదిత్యుపదిశ్యతే.

రణమందు యుద్ధమొనర్చు వీరు డెట్లుండవలెనో ఈ మంత్రమం దుపదేశించబడినది.

౨౨౬ సన్తే మనో మనసా సంప్రాణః ప్రాణేన గచ్ఛతామ్।

రేడస్యగ్నిష్ట్వా శ్రీణాత్వాపస్త్వా సమరిణ న్వాతస్య త్వా ధ్రాజ్యై పూష్ణో

రంహ్యా ఊష్మణో వ్యథిషత్ ప్రయుతం ద్వేషః ॥౧౮॥

ప.వి:- సమ్, తే, మనః, మనసా, సమ్, ప్రాణః, ప్రాణేన, గచ్ఛతామ్, రేట్, అసి, అగ్నిః, త్వా, శ్రీణాతు, ఆపః, త్వా, సమ్, అరిణన్, వాతస్య, త్వా, ధ్రాజ్యై, పూష్ణః, రంహ్యై, ఊష్మణః, వ్యథిషత్, ప్రయుతమితి ప్రయుతమ్, ద్వేషః॥౧౮॥

పదార్థః:-(సమ్) (తే) తవ (మనః) అంతఃకరణమ్ (మనసా) విజ్ఞానేన (సమ్) (ప్రాణః) (ప్రాణేన) బలేన (గచ్ఛతామ్) (రేట్) శత్రుహింసకః. అత్ర రిషతే ర్హింసార్థాత్ కర్తరి విచ్ (అగ్నిః)

యుద్ధజన్య క్రోధాగ్నిః (త్వా) త్వామ్ (శ్రీణాతు) పరిపచతు (త్వా) త్వామ్ (ఆపః) జలాని (సమ్) (అరిణన్) ప్రాప్నువంతు. రిణాతీతి గతికర్మసు పఠితమ్. నిఘం. 2. 14. (వాతస్య) వాయోః (ధ్రాజ్యై) గత్యై. అత్ర గత్యర్థాత్ ధ్రజ ధాతోః ఇఞ్ వపాదిభ్య అ.3.3.100 భా....వా....ఇతీఞ్ ప్రత్యయః (పూష్ణః) పోషకరస్యాదిత్యస్య (రంహ్యై) గత్యై (ఊష్మణః) ఆతపాత్ (వ్యథిషత్) వ్యథతే (ప్రయుతమ్) ఏతత్సంఖ్యాకమ్ (ద్వేషః) ద్వేష్టి యేన సః అయమ్మన్త్రః. శత.3.8.3.8-31. వ్యాఖ్యాతః.॥18॥

అన్వయః :-హే యోద్ధః సంగ్రామే తే మనో మనసా ప్రాణః ప్రాణేన చ సంగచ్ఛతామ్. హే వీర! త్వం రేడసి త్వా త్వామగ్నిర్యుద్ధజన్యక్రోధాగ్నిః శ్రీణాతు. త్వం ప్రయుతం శత్రుసైన్యం ప్రాప్య తజ్జన్యాదూష్మణో ద్వేషో మా వ్యథిషత్. త్వాం వాతస్య ధ్రాజ్యై వాతస్య గతిభిర్యుద్ధకర్మణే గత్యై యద్వా పూష్ణో రంహ్యై సూర్యస్య గతిరివ యుద్ధభూమిషు గత్యై యదార్థతయా యుద్ధకర్మణి ప్రవృత్త్యై ఆపః సమరిణన్. ॥18॥

భావార్థః:-మనుష్యైః సంగ్రామే మనఃసమాధాయ స్వబలవర్ధకాన్నపానశస్త్రాదిపదార్థాన్ సంపాద్య శత్రూన్ నిహత్య సంగ్రామో విజేతవ్య ఇతి. ॥18॥

పదార్థము :-శూరవీరుడవగు ఓ యుద్ధశీలుడా! రణరంగమున (తే మనః) నీ మనస్సు (మనసా) విద్యా బలముతోను మరియు (ప్రాణః) ప్రాణము (ప్రాణేన) ప్రాణముతోను (సమ్ గచ్ఛతామ్) సంగతములును అగుగాక! ఓ వీరా! నీవు (రేట్ అసి) శత్రుసంహారకుడవు (త్వా) నిన్ను (అగ్నిః) యుద్ధమున జనించిన క్రోధాగ్ని (శ్రీణాతు) చక్కగా పచనమొనర్చునుగాక! నీవు (ప్రయుతమ్) కోట్లకొలదిగ నున్న శత్రుసైన్యముల నెదుర్కొనినప్పుడు, దానబుట్టిన (ఊష్మణః) ఉష్ణముయొక్క (ద్వేషః) ద్వేషము (వ్యథిషత్) నిన్ను అధిక బాధలకు గురిచేయకుండుగాక! ఎద్దానివల్ల (వాతస్య, ధ్రాజ్యై) వాయువు సమానమగు గతికొరకు (పూష్ణః) పుష్టికారకుడగు (రంహ్యై) సూర్యుని వేగముతో సమమగు వేగముకొరకు అనగా యథార్థత్వముతో యుద్ధమొనర్చుటకు ప్రవృత్తుడవగుటకై (ఆపః) ఉత్తమజలములు (సమ్ అరిణన్) చక్కగా ప్రాప్తించును గాక! ॥18॥

భావార్థము :-మనుష్యులు తమ బలమును అభివృద్ధిపరచు అన్న జలములను అస్త్ర శస్త్రములు మున్నగు పదార్థములను సంగ్రహించుకొని శత్రువులను సంహరించి సంగ్రామమునందు విజయమును పొందవలయును. ॥18॥

18. O warlike hero, may thy mind in battle be filled with knowledge, and thy breath be united to life's force. O hero, thou art the killer of foes. May the fire of righteous indignation created by battle mature thee. Facing millions of the army of enemies, let not the heat generated by battle disturb thee!.

May thou get refreshing drinks to fight in war with the velocity of wind, and speed of the sun.

౨౨౮. ఘృతం ఘృతపావాన ఇత్యస్య దీర్ఘతమా ఋషిః, విశ్వేదేవా దేవతాః, బ్రాహ్మ్యనుష్టుప్ ఛన్దః, గాంధారః స్వరః.

పునస్తత్ర కిం భవితుమర్హతీత్యుపదిశ్యతే.

మరల యుద్ధకర్మమునం దేమి కావలయునో ఈ మంత్రమున చెప్పబడినది.

౨౨౮ ఘృత ఘృతపావానః పిబత వసాం వసాపావానః పిబతాన్తరిక్షస్య హవిరసి స్వాహా।దిశః ప్రదిశ ఆదిశో విదిశ ఉద్దిశో దిగ్భ్యః స్వాహా॥౧౯॥

ప.విః-ఘృతమ్, ఘృతపావాన ఇతి ఘృత+పావానః, పిబత, వసామ్, వసాపావాన ఇతి వసా+పావానః, పిబత, అన్తరిక్షస్య, హవిః, అసి, స్వాహా దిశః, ప్రదిశ ఇతి ప్ర+దిశః, ఆదిశ ఇత్యా+దిశః, విదిశ ఇతి వి+దిశః, ఉద్దిశ ఇత్యుత్+దిశః, దిగ్భ్య ఇతి దిక్+భ్యః, స్వాహా।౧౯॥

పదార్థః:-(ఘృతమ్) ఉదకమ్. ఘృతమిత్యుదకనామసు పఠితమ్ నిఘం. ౧. ౧౨. (ఘృతపావానః) ఉదకపా వీరాః (పిబత) (వసామ్) వీరరసనీతిమ్ (వసాపావానః) వసాం నివాసం పాంతి తే (పిబత) (అంతరిక్షస్య) ఆకాశస్య (హవిః) ఆదీయత ఇతి. (అసి) (స్వాహా) యుద్ధానుకూలాం శోభనాం వాచమ్ (దిశః) పూర్వాద్యాః (ప్రదిశః) అభ్యంతరదిశః (ఆదిశః) ఆభిముఖ్యదిశః (విదిశః) విరుద్ధదిశః (ఉద్దిశః) యా ఉద్దిశ్యంతే తాః (దిగ్భ్యః) పూర్వప్రతిపాదితాభ్యః సర్వాభ్యః (స్వాహా) తత్తత్ స్థానానుకూలాం శోభనాం వాచమ్. అయమ్మన్త్రః. శత 3.౮.3.3౨-3౬. వ్యాఖ్యాతః. ।౧౯॥

అన్వయః:- హే ఘృతపావానో వీరా! యూయం ఘృతం పిబత. హే వసాపావానో! యూయం వసాం పిబత. హే సేనాధ్యక్ష చక్రవ్యూహాదిసేనారచక! త్వం ప్రతివీరమన్తరిక్షస్య హవిరసీతి. స్వాహా శోభనయా వాచా సర్వాన్ వీరాన్ యా దిశః, ప్రదిశ, ఆదిశో, విదిశ, ఉద్దిశశ్చ సన్తి తాభ్యః సర్వాభ్యో దిగ్భ్యః సర్వాః సేనా విభజ్య శత్రూన్ విజయధ్వమ్. ।౧౯॥

భావార్థః :-సేనాధ్యక్షాణాముచితమస్తి స్వసేనాస్థాన్ వీరాన్ శరీరబలయుక్తాన్ యుద్ధవిద్యా సుశిక్షితాన్ సంపాద్య యుద్ధే సర్వాసు దిక్షు యథాయోగ్యాన్ స్వసేనాభాగాన్ సంస్థాప్య సర్వతః శత్రూనావృత్య విజిత్య చ న్యాయేన ప్రజాం పాలయేయురితి.।౧౯॥

పదార్థము:-(ఘృతపావానః) జలపానము చేయువారగు ఓ వీరులారా! మీరు (ఘృతమ్) అమృతాత్మకములగు జలములను (పిబత) త్రాగుడు (వసాపావానః) నీతిని పాలించు వో వీరులారా! మీరు (వసామ్) శత్రువులను

స్తంభింపజేయు వీరరసవాణిని (పిబత) సేవించుడు. ఓ సేనాధ్యక్షా! చక్రవ్యూహము మున్నగు సేనావిధానకర్తా! నీవు ప్రతి శత్రువీరునకు (అన్తరిక్షస్య) ఆకాశముయొక్క (హవిః) యుద్ధరంగమునందు శత్రుసైన్యములకు అడ్డుగోడవై (అసి) ఉన్నావు (స్వాహా) ఆ శుభకరవాణిచే (దిశః) పూర్వ, పశ్చిమ, ఉత్తర, దక్షిణ దిశలకు (ప్రదిశః) ఆగ్నేయ, నైఋతి, వాయవ్య, ఈశాన్యము మున్నగు ఉపదిశలకు (ఆదిశః) ఎదురు బొదురు, వెనకా, ముందు వైపులకు (విదిశా) వెనుకదిశకు మరియు (ఉద్దిశః) శత్రువులుండు దిశలకు (దిగ్భ్యః) ఇట్లు సర్వదిశలకు యథాయోగ్యముగ వీరులను పంపి శత్రువులను జయించుము.॥౧౯॥

భావార్థము :-సైన్యాధ్యక్షులొనర్చదగిన కార్యము :- తమ తమ సైనిక వీరులెల్లరను అత్యంత పుష్టి వంతులుగ నొనర్చి యుద్ధసమయమున చక్రవ్యూహము, శ్యేనవ్యూహము, శకటవ్యూహము మొదలగు వ్యూహరచనలు మున్నగు కర్మలచే సకలదిశలందును స్వ సేనాభాగములను నిలిపి సకలవిధముల శత్రువుల నాక్రమించి, దాడిచేసి, ముట్టడించి, జయించి న్యాయయుక్తముగా ప్రజాపాలన మొనర్పవలయును.॥౧౯॥

19. Oh warriors, drinkers of water, drink refreshing water. O warriors expert in statesmanship, follow the policy of heroic action. O general, thou shouldst stop the foes in the air. With thy martial and commanding voice spread thy soldiers in all regions, by-regions, fore-regions, back-regions, and regions in which the enemy goes, and conquers the foes, by slaying their warriors!.

౨౦. ఐంద్రః ప్రాణ ఇత్యస్య దీర్ఘతమా ఋషిః, త్వష్టా దేవతా, బ్రాహ్మ్యనుష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః.

పునస్తత్రాన్యోన్యం కథం వర్తేరన్నిత్యుపదిశ్యతే.

సంగరమందు వీరపురుషులు పరస్పర మెట్లుండవలెనను విషయ మిందు గలదు.

౨౦ ఐన్ద్రః ప్రాణో॰ అఙ్గే॰ అఙ్గే నిదీధ్యదైన్ద్ర॰ ఉదానో॰ అఙ్గే అఙ్గే నిధీతః।

దేవ త్వష్టర్భూరి తే సꣳస మేతు సలక్ష్మా యద్విషురూపం భవాతి।

దేవత్రా యన్తమవసే సఖాయో॰ను త్వా మాతా పితరో మదన్తు ॥౨౦॥

ప.విః- ఐంద్రః, ప్రాణః, అఙ్గే॰ అఙ్గ ఇత్యఙ్గే+అఙ్గే, ని, దీధ్యత్, ఐన్ద్రః, ఉదాన॰ ఇత్యుత్+అనః, అఙ్గే॰ అఙ్గఇత్యఙ్గే+అఙ్గే, నిధీత ఇతి ని+ధీతః, దేవ, త్వష్టః భూరి, తే, సꣳసమితి, సమ్, సమ్, ఏతు, సలక్ష్మేతి స+లక్ష్మ, యత్, విషురూపమితి విషు+రూపమ్, భవాతి, దేవత్రేతి దేవ+త్రా, యన్తమ్, అవసే, సఖాయః, అను, త్వా, మాతా, పితరః, మదన్తు॥౨౦॥

పదార్థః :-(ఐంద్రః) ఇంద్రో జీవో దేవతాऽస్య స ఐంద్రః (ప్రాణః) శరీరస్థో వాయువిశేషః (అంగే అంగే) యథా ప్రత్యంగం ప్రకాశతే (ని) నితరామ్ (దీధ్యత్) యుద్ధే శత్రూన్ వఞ్చిత్వా స్వయం ప్రకాశేత (ఐన్ద్రః) విద్యుద్దేవతాకః (ఉదానః) య ఊర్ధ్వమనితి (అంగే అంగే) ప్రత్యంగమ్ (నిధీతః) నిహిత ఇవ (దేవ) దివ్యవిద్యాసంపన్న సేనాధ్యక్ష (త్వష్టః) శత్రుబలచ్ఛేత్తః (భూరి) బహు (తే) తవ (సమ్ సమ్) ఏకీభావే. అత్ర ప్రసముపోదః పాదపూరణే అ. ౮. ౧. ౬. ఇతి సమిత్యస్య ద్విత్వమ్. (ఏతు) ప్రాప్నోతు. (సలక్ష్మ) సమానం లక్ష్మ యస్య తత్. అత్ర అన్యేషామపి దృశ్యత అ.౬.౩.౧౩౭. ఇతి దీర్ఘః. (విషురూపమ్) వ్యాపకం వివిధరూపం వా (భవాతి) భవతు. (దేవత్రా) దేవం దేవమితి దేవత్రా (యంతమ్) గచ్ఛంతమ్ (అవసే) రక్షణాయ (సఖాయః) సుహృదః సన్తః (అను) (త్వా) త్వామ్ (మాతా) జననీ (పితరః) రక్షకా జనకాః (మదన్తు) హర్షన్తు. అయమ్మన్త్రః. శత. ౩.౮.౩-౩౭. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౦॥

అన్వయః :-హే త్వష్టర్దేవ సేనాపతే! భగవన్ అంగే అంగే ఐన్ద్రః ప్రాణ ఇవావసే సంగ్రామే నిదీధ్యత్ యద్వా అంగే అంగే ఉదాన ఇవ సంగ్రామే నిధీతో భవతి. యత్ తే తవ విషురూపం సలక్ష్మ భవాతి తత్సంగ్రామే భూరి యథా స్యాత్తథా సంసమేతు. సఖాయో మాతా పితరశ్చ దేవత్రా ధర్మ్యం యుద్ధం వ్యవహారం వా యంతం త్వా త్వామనుమదన్తు. ॥౨౦॥

భావార్థః :-సేనాపతిః సర్వమిత్రోऽఙ్గేऽఙ్గే ప్రాణ ఉదాన ఇవ సంగ్రామే విచరన్ సేనాస్థవీరాన్ ప్రజాస్థపురుషాంశ్చ హర్షయిత్వా శత్రూన్విజయేత. ॥౨౦॥

పదార్థము :- (త్వష్టః) ఓ శత్రునాశకా! (దేవ) దివ్య విద్యాసంపన్నుడవగు సేనాపతీ! నీవు (అవసే) రక్షణము మున్నగువానికొరకై ఎట్లు (అంగే అంగే) ప్రతి అంగమునందును (ఐన్ద్రః) ఇంద్రుడనగా ప్రాణము [అధిదేవతగా, దేవతగా గలిగియున్న శరీరమందంతటను వసించు ప్రాణవాయువు సకల వాయువులను తిరస్కరించుచు స్వయముగ ప్రకాశించుచున్నట్లు నీవును సమరమందు సకలశత్రువులను తిరస్కరించుచు] (నిదీధ్యత్) ప్రకాశకుడవుకమ్ము. లేక (అంగే అంగే) ప్రతియంగమునందెట్లు (ఉదానః) అన్నము మున్నగు పదార్థములను ఊర్ధ్వమునకు చేర్చు ఉదానవాయువు ప్రవృత్తమైయున్నదో అట్లే నీవును స్వశక్తిచే సకల వీరులను ఉత్తేజపరచుచు రణరంగమున (నిధీతః) నిరంతరము నిలిచియున్నవానివలె ప్రకాశింపుము (యత్ తే విషురూపమ్) నీ వివిధరూపములలో [వ్యాపకమైయున్న] (సలక్ష్మ) పరస్పరము ఏ యుద్ధలక్షణము (భవాతి) కలదో యది (సంగ్రామే) సంగరమందు (భూరి) విస్తారముగ (సం సమ్ ఏతు) ప్రవృత్తమగునుగాక: ఓ సేనానాయకా! నీ భద్రతకొరకు సమస్త శూరులు, వీరులు (సఖాయః) మిత్రులై ప్రవర్తించెదరుగాక! (మాతా) జనని (పితరః) తండ్రి, పితృవ్యులు, భృత్యులు, శుభచింతకులు [మున్నగు వా రెల్లరును] (దేవత్రా) దేవతలను, విద్వాంసులను, ధర్మయుక్త యుద్ధమును, ధర్మయుక్త వ్యవహారమును (యన్తమ్) పొందుచున్న (త్వా) నిన్ను (అనుమదన్తు) అనుమోదింతురుగాక! ॥౨౦॥

భావార్థము :- ప్రతియంగమునందు ప్రాణ ఉదానములు ప్రవర్తమానములై యున్నట్లు సకల ప్రాణులయందు మిత్రభావముతో మెలగు సేనాపతి సంగ్రామమునందు విచరించుచు [తిరుగుచు] సేనను, ప్రజలను ఆనందపరచుచు శత్రువులను జయించునుగాక! ॥౨౦॥

20. O destroyer of the strength of the enemy, O general endowed with beautiful knowledge, shine forth in the battle-field subduing all thy foes, as the in-going breath pertaining to our soul, overcomes all other breaths in every part of the body!.

Just as Udan breath permeates all our organs, so do thou O general shine forth in the battle leading all your warriors. Let thy diverse forces in uniform gather together in large numbers. O general, may all warriors behave friendly towards thee for the protection. May they mother, father and relatives be pleased to see thee moving in the midst of warriors.

౨౧. సముద్రం గచ్ఛేత్యాదే ర్దీర్ఘతమా ఋషిః, సేనాపతి ర్దేవతా, యాజుష్య ఉష్ణిషశ్ఛందాంసి, ఋషభః స్వరః.

అథ రాష్ట్రకర్మానుష్ఠాతుమర్హాయ శిష్యాయ గురుః కిం కిముపదిశేదిత్యాహ.

రాజ్యకార్య మొనర్చుటకు యోగ్యుడైన శిష్యునకు గురు వే మేమి.

యుపదేశించవలయునో ఈ మంత్రమున చెప్పబడుచున్నది.

౨౧ స॒ము॒ద్రం గ॑చ్ఛ॒ స్వాహా॒ఽన్తరి॑క్షం గచ్ఛ॒ స్వాహా॑ దే॒వꣳ స॑వి॒తారం॑ గచ్ఛ॒ స్వాహా॑।
మి॒త్రావరు॑ణౌ గచ్ఛ॒ స్వాహా॑ఽహోరా॒త్రే గ॑చ్ఛ॒ స్వాహా॒ ఛందాꣳ॑సి గచ్ఛ
స్వాహా॒ ద్యావా॑ పృథి॒వీ గ॑చ్ఛ॒ స్వాహా॑ య॒జ్ఞం గ॑చ్ఛ॒ స్వాహా॒ సోమం॑ గచ్ఛ
స్వాహా॑ ది॒వ్యం నభో॑ గచ్ఛ॒ స్వాహా॒ఽగ్నిం వై॑శ్వాన॒రం గ॑చ్ఛ॒ స్వాహా॒ మనో॑ మే॒ హార్ది॑
యచ్ఛ ది॒వం తే॑ ధూ॒మో గ॑చ్ఛతు॒ స్వ॒ర్జ్యోతిః॑ పృథి॒వీం భస్మ॒నా పృ॑ణ॒ స్వాహా॑ ॥౨౧॥

ప.వి:- స॒ము॒ద్రమ్, గ॒చ్ఛ॒, స్వాహా॑, అ॒న్తరి॑క్షమ్, గ॒చ్ఛ॒, స్వాహా॑, దే॒వమ్, స॒వి॒తార॑మ్, గ॒చ్ఛ॒, స్వాహా॑, మి॒త్రావరు॑ణౌ, గ॒చ్ఛ॒, స్వాహా॑, అ॒హో॒రా॒త్రేఽ ఇత్య॑హో రా॒త్రే, గ॒చ్ఛ॒, స్వాహా॑, ఛందాꣳ॑సి, గ॒చ్ఛ॒, స్వాహా॑, ద్యావా॑పృథి॒వీఽ ఇతి॒ ద్యావా॑పృథి॒వీ, గ॒చ్ఛ॒, స్వాహా॑, య॒జ్ఞమ్, గ॒చ్ఛ॒,

స్వాహా, సోమమ్, గచ్ఛ స్వాహా, దివ్యమ్, నభః, గచ్ఛ, స్వాహా, అగ్నిమ్, వైశ్వానరమ్, గచ్ఛ, స్వాహా, మనః, మే, హార్ది, యచ్ఛ, దివమ్, తే, ధూమః, గచ్ఛతు, స్వః, జ్యోతిః, పృథివీమ్, భస్మనా ఆ, పృణ, స్వాహా॥౨౧॥

పదార్థః:-(సముద్రమ్) సముద్రవన్తి జలాని యస్మిన్ తముదధిమ్ (గచ్ఛ) (స్వాహా) బృహన్నౌకారచనాదివిద్యాసిద్ధేన యానేన (అన్తరిక్షమ్) ఆకాశమ్ (గచ్ఛ) (స్వాహా) ఖగోళప్రకాశికయా విద్యయా సంపాదితేన విమానేన (దేవమ్) ద్యోతమానం పరమేశ్వరం (గచ్ఛ) జానీహి (స్వాహా) వేదవాచా సత్సంగసంస్కృతయా వా (మిత్రావరుణౌ) ప్రాణోదానౌ (గచ్ఛ) ప్రాణాయామాభ్యాసేన విద్ధి (స్వాహా) యోగయుక్త్యా వాచా (అహోరాత్రే) అహశ్చ రాత్రిశ్చ అహోరాత్రే. హేమంతశిశిరావహోరాత్రే చ ఛందసి అ. ౨. ౪.౨౮. అనేన నపుంసకత్వమ్ (గచ్ఛ) కాలవిద్యయా జానీహి యాహి వా (స్వాహా) జ్యోతిర్బోధయుక్త్యా వాచా (ఛందాంసి) ఋగ్యజుఃసామాథర్వాణశ్చతురో వేదాన్ (గచ్ఛ) పఠనపాఠనపురస్సరేణ శ్రవణమననిధిధ్యాసనసాక్షాత్కారేణ విజానీహి. (స్వాహా) వేదాఙ్గాదివిజ్ఞానసహితయా వాచా (ద్యావాపృథివీ) ద్యౌశ్చ పృథివీ చ తౌ భూమిసూర్యౌ తద్గతావభీష్ట దేశదేశాంతరావితి యావత్ (గచ్ఛ) జానీహి (స్వాహా) భూమియానాకాశయానరచన భూగోల భూగర్భఖగోలవిద్యయా (యజ్ఞమ్) అగ్నిహోత్ర శిల్పరాజవ్యవహారాదికమ్. (గచ్ఛ) (సోమమ్) ఓషధిసమూహమ్ (గచ్ఛ) జానీహి (స్వాహా) వైద్యకశాస్త్ర బోధార్థయా వాచా (దివ్యమ్) వ్యవహర్తవ్యం శుద్ధమ్ (నభః) జలమ్ (గచ్ఛ) ప్రాప్నుహి (స్వాహా) తద్గుణవిజ్ఞాపయిత్ర్యా వాచా (అగ్నిమ్) విద్యుతమ్ (వైశ్వానరమ్) సర్వత్ర ప్రకాశమానమ్ (గచ్ఛ) జానీహి (స్వాహా) తద్బోధయుక్త్యా వాణ్యా (మనః) చిత్తమ్ (మే) మమ (హార్ది) హృదయస్యాతిశయేన ప్రియమ్ (గచ్ఛ) నిధేహి (దివమ్) సూర్యమ్ (తే) తవ (ధూమః) యంత్రజ్వలనబాష్పః (స్వః) సుఖమ్ (అంతరిక్షమ్) అవకాశమ్ (జ్యోతిః) జ్వాలామ్ (పృథివీమ్) భస్మనా (ఆ) సమంతాత్ (పృణ) యోజయ (స్వాహా) యజ్ఞానుష్ఠానయంత్రరచనవిద్యయా. అయమ్మంత్రః శత. ౩.౮.౪.౧౧-౧౮. తథా ౮.౫.౧. ౧-౫. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౧॥

అన్వయః :-హే రాజకర్మానుష్ఠాతార్థ! విద్వంస్త్వం స్వాహా సముద్రం గచ్ఛ, స్వాహాఽన్తరిక్షం గచ్ఛ స్వాహా దేవం సవితారం గచ్ఛ, స్వాహా మిత్రావరుణౌ గచ్ఛ స్వాహాఽహోరాత్రే గచ్ఛ. స్వాహా యజ్ఞం గచ్ఛ. స్వాహా సోమం గచ్ఛ. స్వాహా దివ్యం నభో గచ్ఛ స్వాహాఽగ్నిం వైశ్వానరం చ గచ్ఛ. మే మమ మనో హార్ది యచ్ఛ. తే తవ ధూమో దివ్యం జ్యోతిః స్వర్గచ్ఛతు. త్వం స్వాహా భస్మనా పృథివీమాపృణ.॥౨౧॥

భావార్థః:-ధర్మాదిరాజ్యవ్యాపారకరణవృత్తిమభీప్సుభిర్జనై ర్భూమియానాంతరిక్షయానాకాశయానై ర్వివిధయంత్రకలారచనైశ్చ సర్వాః సామగ్రీః సంపాద్య ద్రవ్యసంచయః కార్యః.॥౨౧॥

పదార్థము :- ధర్మాదిరాజ్యకర్మలొనర్చదగిన ఓ శిష్యా! నీవు (స్వాహా) గొప్ప అశ్వతరీనావలను, పొగయోడలను నిర్మించు విద్యచే నౌక మున్నగు యానములనధిష్ఠించి (సముద్రం గచ్ఛ) సముద్రములను దాటుము (స్వాహా) ఖగోలమును ప్రకాశింపజేయు విద్యచే సిద్ధపరచబడిన విమానాది యానములతో (అన్తరిక్షమ్ గచ్ఛ) ఆకాశమునందు విహరించుము (స్వాహా) వేదవాణితో (దేవమ్) ప్రకాశమానుడగు (సవితారమ్) సర్వమును సృష్టించు పరమేశ్వరుని (గచ్ఛ) తెలిసికొనుము (స్వాహా) వేదము, సజ్జన సాంగత్యముచేతను, శుద్ధము మరియు సంస్కరింపబడినదియు నగు వాణిచేతను (మిత్రావరుణౌ) ప్రాణ, ఉదాన వాయువులను (గచ్ఛ) తెలిసికొనుము (స్వాహా) జ్యోతిషవిద్యచే (అహోరాత్రే) దివారాత్రములను, వానిగుణములను (గచ్ఛ) గ్రహించుము (స్వాహా) వేదాంగ విజ్ఞానసహిత వాణిచే (ఛన్దాంసి) ఋగ్యజుస్సామాథర్వము అను చతుర్వేదములను (గచ్ఛ) బాగుగా దెలిసికొనుము (స్వాహా) భూమి, ఆకాశమార్గ యాన రచనలచేతను, భూగోళ, ఖగోల, భూగర్భ విద్యలచేతను (ద్యావాపృథివీ) భూమి మరియు సూర్యప్రకాశస్థములు నగు అభీష్ట దేశదేశాంతరములను (గచ్ఛ) ఎరుగుము. మరియు ప్రాప్తించుకొనుము. (స్వాహా) సంస్కృతవాణిద్వారా (యజ్ఞమ్) అగ్నిహోత్రమును, శిల్పవిద్యను, రాజనీతిని, యజ్ఞమును (గచ్ఛ) పొందుము (స్వాహా) వైద్యవిద్యచే (సోమః) సోమలత మున్నగు ఓషధిసమూహమును (గచ్ఛ) తెలిసికొనుము (స్వాహా) జలముల మంచిచెడుగుణములను బోధపరచు విద్యలచే (దివ్యమ్) వ్యవహరించుట కుపయుక్తములగు పవిత్రములైన (నభః) జలములను (గచ్ఛ) ఎరుగుము. మరియు (స్వాహా) విద్యుత్తును, ఆగ్నేయము మున్నగు అస్త్రములు, తంతి మరియు సకల కళాయంత్రములను ప్రకాశమొనర్చు విద్యచే (అగ్నిమ్) విద్యుదగ్నిని (గచ్ఛ) బాగుగనెరుగుము. మరియు (మే మనః) నా మనస్సును (హార్ది) ప్రీతియుక్తముగ (గచ్ఛ) సత్య ధర్మమునందు స్థిరపరచుము. అనగా నా యుపదేశము ననుసరించి ప్రవర్తించుము. మరియు (తే) నీ (ధూమః) కళలయొక్క, యజ్ఞాగ్నియొక్క ధూమము (దివమ్) సూర్యప్రకాశమును మరియు (జ్యోతిః) దాని జ్వాలలు (స్వః) అంతరిక్షమును (గచ్ఛతు) ప్రాప్తించునుగాక! మరియు నీవు యంత్రకళయందుగల అగ్నియందు (స్వాహా) కాష్ఠములను మున్నగు పదార్థములను భస్మమొనర్చి (భస్మనా) ఆ భస్మముచే (పృథివీమ్) పృథివిని (ఆపృణ) కప్పివేయుము.॥౨౧॥

భావార్థము :- ధర్మార్థకామమోక్ష, రాజ్యవాణిజ్యాదులను గోరు మనుష్యుడు భూయానములను, అంతరిక్షయానములను మరియు ఆకాశమార్గమున ప్రయాణమొనర్చు విమానాది రథములను, లేక నానా ప్రకారములగు కళాయంత్రములను నిర్మించియు, సకల సామగ్రిని సంగ్రహించుకొని ధనమును, రాజ్యమును ఉపార్జించుకొనవలయును.॥౨౧॥

21.O disciple, a student in the science of government, sail in oceans in steamers, fly in the air in aeroplanes, know God the Creator through the vedas, control thy breath through yoga, through astronomy know the functions of day and night, know all the Vedas, Rig, Yajur, Sama, and Atharva, by means of their constituent parts!.

Through astronomy, geography, and geology go thou to all the different countries of the world under the sun. Mayest thou attain through good preaching to statesmanship

and artisanship, through medical science, obtain knowledge of all medicinal plants through hydrostatics, learn the different uses of water through electricity, understand the working of ever-lustrous lightning. Carry out my instructions willingly. May the smoke of thy yajna and military machines reach the sun, and may their flames go up the heaven; and may thou cover the earth with the ashes, the residue of thy yajna.

౨౩౦.మాప ఇత్యస్య దీర్ఘతమా ఋషిః, వరుణో దేవతా, బ్రాహ్మీ స్వరాడుష్ణిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః, సుమిత్రియా న ఇత్యస్య విరాడ్గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.

అథ వాణిజ్యార్థం రాజప్రబంధమాహ.

వాణిజ్యవ్యాపారములకు రాజ్యప్రబంధము ఈ మంత్రమున చెప్పబడినది.

౨౩౦ మాపో మౌషధీర్హిꣳసీ ర్ధామ్నో ధామ్నో రాజꣳస్తతో వరుణ నో ముఞ్చ।
యదాహు రఘ్న్యా ఇతి వరుణేతి శపామహే తతో వరుణ నో ముఞ్చ।
సుమిత్రియా న ఆప ఓషధయః సంతు దుర్మిత్రియా
స్తస్మైసన్తు యోఽస్మాన్ద్వేష్టి యఞ్చ వయం ద్విష్మః ॥౨౨॥

ప.వి:- మా, అపః, మా, ఓషధీః, హిꣳసీః, ధామ్నోధామ్న+ఇతి ధామ్నః + ధామ్నః, రాజన్, తతః, వరుణ, నః, ముఞ్చ, యత్, ఆహుః, అఘ్న్యాః, ఇతి, వరుణ ఇతి, శపామహే, సుమిత్రియా ఇతి సు+మిత్రియాః, నః, ఆపః, ఓషధయః, సంతు, దుర్మిత్రియా ఇతి దుః+మిత్రియాః, తస్మై, సన్తు, యః, అస్మాన్, ద్వేష్టి, యమ్, చ, వయమ్, ద్విష్మః॥౨౨॥

పదార్థః-(మా) నిషేధే (అపః) జలాని (మా) నిషేధే (ఓషధీః) యవాదీన్ (హింసీః) (ధామ్నో ధామ్నః) స్థానాత్ స్థానాత్ (రాజన్) సభాపతే! (తతః) తస్మాత్ (వరుణ) ప్రశస్త (నః) అస్మాన్ (ముఞ్చ) (యత్) (ఆహుః) (అఘ్న్యాః) హన్తుమయోగ్యా గావస్తాః. అఘ్న్యా ఇతి గోనామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨. ౧౧. (ఇతి) అనేన ప్రకారేణ (వరుణ) న్యాయకారిన్! (ఇతి) ప్రకారాంతరే (శపామహే) (సుమిత్రియాః) సుమిత్రాణీవ (నః) అస్మభ్యమ్ (ఆపః) (ఓషధయః) (సంతు) (దుర్మిత్రియాః) దుర్మిత్రాణీవ (తస్మై)

ద్విషతే (సంతు) (యః) అమిత్రః (అస్మాన్) ద్వేష్టి (యమ్) (చ) (వయమ్) (ద్విష్మః) అయమ్మన్త్రః శత. ౩.౮.౫.౯-౧౧. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౨॥

అన్వయః :-హే రాజన్! త్వమప ఓషధీశ్చ మా హింసీః. న కేవలమిదమేవ కుర్యాః కింతు తతో ధామ్నో ధామ్నోఽస్మాన్ మా ముఞ్చ. హే వరుణ! అఘ్న్యా ఇతి యద్బ్రవన్త ఆహుః వయం చేత్థం శపామహే తతస్త్వం మా ముఞ్చ వయమపి న ముఞ్చామః. హే వరుణ ! నః అస్మభ్యమాప ఓషధయశ్చ సుమిత్రియా స్సుమిత్రవత్ సన్తు. యోఽస్మాన్ ద్వేష్టి యం చ వయం ద్విష్మ స్తస్మై దుర్మిత్రియాః శత్రువత్ సన్తు. ॥౨౨॥

భావార్థః:-రాజపురుషాః ప్రజాభ్యోఽనీత్యా ధనం న గృహ్ణీయుః రాజరక్షణాయ ప్రతిజ్ఞాం కుర్యు రన్యాయం వయం న కరిష్యామ ఇతి దుష్టాన్ సతతం దండయేయురితి. ॥౨౨॥

పదార్థము:-(రాజన్) ఓ సభాధ్యక్షా! నీవు నీ ప్రత్యేకస్థానములందు (అపః) జలములను మరియు (ఓషధీః) అన్నపానపదార్థములను, కిరాణాభోజనవస్తువులను [వ్యాపార దినుసులను] వనముల సంబంధ పదార్థములను (మా హింసీః) నష్టపరచకుము [మాకు ప్రతిచోట కావలసిన పదార్థములు లభించు చుండవలయును.] ఇంతయేకాదు (తతః ధామ్నః ధామ్నః) ఆ యా స్థలములనుండి (నః) మమ్ము (మా ముంచ) వదలివేయకుము (వరుణ) ఓ న్యాయాధిపతీ! సభాపతి యొనర్చిన న్యాయములో (అఘ్న్యాః) చంపకూడని గోవులు మున్నగు వానిపై ఒట్టు (ఇతి) అని నీవే [ఒట్టు] శపథ మొనర్చుచున్నావు. మరియు మేమును (శపామహే) శపథ మొనర్చుచున్నాము [నీవును ఈ ప్రతిజ్ఞను విడిచిపెట్టకుము. మేమును వీడము.] ఓ వరుణా! మీ రాజ్యమున (నః) మాకు (అపః) జలములు, ఓషధులు (సుమిత్రియాః సన్తు) నిజమిత్రునివలె ఉండునుగాక! (యః) ఎవడు (అస్మాన్ ద్వేష్టి) మమ్ము ద్వేషించునో (చ వయమ్) మరియు (యమ్ ద్విష్మః) మేము ద్వేషించువానిని (తస్మై) వారికి యా ఓషధులు (దుర్మిత్రియాః) దుఃఖము గలిగించునవి యగునుగాక! ॥౨౨॥

భావార్థము :- రాజు మరియు రాచకర్మచారులు ప్రజలనుండి అవినీతిగా ధనము గ్రహించవలదు. రాజపురుషులు ప్రజలనుద్దేశించి మే మన్యాయమొనర్పము, సదా మిమ్ము సంరక్షింతుము. దొంగలను, దోపిడీ, టక్కరి, మోసకాండ్రను, లంపటులను, కపటులను, దుర్మార్గులను, కుకర్ములను నిరంతరము నష్టపరచు చుందు మని ప్రతిజ్ఞ యొనర్చవలయును. ॥౨౨॥

22.O praiseworthy king, do not destroy canals, wells, tanks, corn fields and forests. Protect us at every place. O Justice-loving king, we take a solemn vow that cows and learned Brahmans whom thou declarest to be unworthy of destruction, will not be killed by us. We will stick to this resolve and so shouldst thou!.

O king, in thy rule, may waters, and medicines be friendly to us, and unfriendly to him who dislikes us or whom we dislike!.

౨౩౧.హవిష్మతీరిత్యస్య దీర్ఘతమా ఋషిః,అన్నేషు సూర్యాః దేవతాః,నిచృదార్ష్యనుష్టుప్ ఛందః,గాంధారః స్వరః.

పునరన్యోఽన్యం మిలిత్వా రాజప్రజే కేన కిం కిం కుర్యాతామిత్యాహ.

రాజు, ప్రజలు కలిసి యుండి ఎద్దానిచే నే మేమి చేయవలయు నను విషయ మీ మంత్రమునం దుపదేశింపబడినది.

౨౩౧ హవిష్మతీ రిమాఽ ఆపో హవిష్మాఀ౨॥ ఆవివాసతి।
హవిష్మాన్ దేవోఽ అధ్వరో హవిష్మాఀ౨॥ అస్తు సూర్యః॥౨౩॥

ప.విః- హవిష్మతీః, ఇమాః, ఆపః, హవిష్మాన్, ఆ, వివాసతి, హవిష్మాన్, దేవః, అధ్వరః, హవిష్మాన్, అస్తు, సూర్యః. ॥౨౩॥

పదార్థః :-(హవిష్మతీః) ప్రశస్తాని హవీంషి విద్యన్తే యాసు తాః (ఇమాః) ప్రత్యక్షాః (ఆపః) జలాని (హవిష్మాన్) ప్రశస్తాని హవీంషి విద్యన్తే యస్య వాయోః సః. దీర్ఘాదటి సమానపాదే అ.౮.౩.౯.ఇతి రుః. ఆతోఽటి నిత్యమ్.౮.౩.౩. ఇతి సానునాసికత్వమ్ (ఆ) సమన్తాత్ (వివాసతి) సేవతే. వివాసతీతి పరిచరణకర్మసు పఠితమ్. నిఘం.౩.౫. (హవిష్మాన్) (దేవః) సుఖయితా (అధ్వరః) యజ్ఞః (హవిష్మాన్) అస్తు. (సూర్యః) అయమ్మన్త్ర. శత. ౩.౯.౨.౧౦. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౩॥

అన్వయః:-హే విద్వాంసో యథేమా ఆపో హవిష్మతీర్హవిష్మత్యః స్యురయం వాయుర్హవిష్మానేవా వివాసతి, సర్వాన్ పరిచరతి దేవోఽధ్వరో హవిష్మాన్ స్యాత్ సూర్యో హవిష్మాన్ అస్తు భవేత్, తథా భవంతో యజ్ఞేనైతాన్ శుద్ధాన్ కుర్వన్తు. ॥౨౩॥

భావార్థః :-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యేన వాయుజల సంయోగేనానేకాని సుఖాని సాధ్యంతే, యై ర్వివిధదేశ దేశాంతరగమనేన వస్తుప్రాపణం భవతి. తైరేతత్ కర్మ క్రియావిచక్షణ ఏవ కర్తుం శక్నోతి. యో వివిధక్రియా ప్రకాశకోఽస్తి స యజ్ఞో వృష్ట్యాదిసుఖకరో భవతి.॥౨౩॥

పదార్థము :-ఓ విద్వాంసులారా! (ఇమాః ఆపః) ఈ జలములు (హవిష్మతీః) చక్కగా ఆదాన ప్రదానముల నొనర్చునవియు, క్రియాశుద్ధికరణములును, సుఖప్రదములును అగుగాక! [అనగా సకల విధములగు ఉపకారములు పరస్పరము సమకూర్చుకొనదగిన కార్యముల నొనర్చుడు.] (హవిష్మాన్) పవనములు ఉపకార అనుపకారములను (ఆ వివాసతి) చక్కగా ప్రాప్తింపజేయుగాక! (దేవః) సౌఖ్యముల ప్రసాదించు (అధ్వరః)

యజ్ఞము సైతము (హవిష్మాన్) పరమానందకరముగాక! (సూర్యః) సూర్యలోకము (హవిష్మాన్) సుగంధాదియుక్తమై సౌఖ్యదాయకము (అస్తు) అగుగాక! ॥23॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. ఏ వాయువు జలముల సంయోగముద్వారా అనేక సుఖములు పొందింపబడుచున్నవో, వేనివల్ల దేశదేశాంతరములకు పోగలుగుటచే ఉత్తమోత్తమ వస్తువులప్రాప్తి గలుగుచున్నవో, ఆ యగ్ని, జలము మున్నగు పదార్థములతో ఉక్తకార్యములను క్రియాశీలుడగు మనుష్యుడే చేయగలుగుచున్నాడు. మరియు ఎవడు అనేక విధములగు శిల్పవిద్యలను అనేక క్రియలను ప్రకాశమొనర్చునో అతడే యజ్ఞమును, వర్షములు మున్నగు ఉత్తమోత్తమ సుఖములను సమకూర్చువా డగుచున్నాడు. ॥23॥

23.O learned persons, see that these waters contribute to your purity, comfort and usefulness. Air can be used and abused. May pleasure-promoting yajna grant us happiness, may the sun give us health and comfort!.

242. అగ్నేర్వ ఇత్యస్య మేధాతిథి ఋషిః, ఆర్చీత్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః, అమూర్యేత్యస్య త్రిపాద్ గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.

అథ గురుపత్న్యో బ్రహ్మచర్యమనువర్తినీః కన్యాః కిం కిముపదిశేయురిత్యాహ.

బ్రహ్మచర్యమును పాలించు కన్యలకు గురుపత్ను లుపదేశించదగిన విషయము లీ మంత్రమునందు తెలుపబడినవి.

242 అగ్నే ర్వోఽపన్నగృహస్య సదసి సాదయామీన్ద్రాగ్న్యోర్భాగధేయీ స్థ
మిత్రావరుణయో ర్భాగధేయీ స్థ విశ్వేషాం దేవానాం భాగధేయీ స్థ।
అమూర్యాఽ ఉప సూర్యే యాభిర్వా సూర్యః సహ
తా నో హిన్వన్త్వధ్వరమ్ ॥24॥

ప.వి:- అగ్నేః, వః, అపన్నగృహస్యేత్యపన్న గృహస్య, సదసి, సాదయామి, ఇంద్రాగ్న్యోః, భాగధేయీరితి భాగ+ధేయీః, స్థ, మిత్రావరుణయోః, భాగధేయీరితి భాగ+ధేయీః, విశ్వేషామ్, దేవానామ్, భాగధేయీరితి భాగ+ధేయీః అమూః, యాః, ఉప, సూర్యే, యాభిః, వా, సూర్యః, సహ, తాః, నః, హిన్వన్తు, అధ్వరమ్. ॥24॥

పదార్థః:-(అగ్నేః) విద్యాదిగుణప్రకాశితస్య సభ్యజనస్య (వః) యుష్మాన్ యుష్మాకం వా (అపన్నగృహస్య) అప్రాప్తగృహస్య కుమారబ్రహ్మచారిణః (సదసి) సీదంతి బుద్ధివిషయా యస్మిన్నితి సదః అధ్యయనాధ్యాపన నిమిత్తా సభా. తత్ర (సాదయామి) స్థాపయామి (ఇంద్రాగ్న్యోః) సూర్యవిద్యుతో ర్గుణానామ్ (భాగధేయీః) విభాగ విజ్ఞానయుక్తాః. నామరూపభాగేభ్యః స్వార్థే ధేయః. ప్రత్యయః. అ. ౫-౪-౩౬. భా....వ... కేవలమామకేత్యాదినా అ. ౪. ౧. ౩౦ జీప్ (స్థ) భవథ (మిత్రావరుణయోః) ప్రాణోదానయోః (భాగధేయీః) విభాగవిజ్ఞానయుక్తాః (స్థ) భావథ (విశ్వేషామ్) సర్వేషామ్ (దేవానామ్) విదుషాం పృథివ్యాదీనాం వా (అమూః) ప్రత్యక్షాః (యాః) (ఉప) (సూర్యే) సవితృలోకే (యాభిః) (వా) పక్షాంతరే (సూర్యః) సూర్యలోకః (సహ) (తాః) (నః) అస్మాకమ్ (హిన్వన్తు) ప్రీణంతు (అధ్వరమ్) గృహాశ్రమక్రియాసిద్ధికరం యజ్ఞమ్.॥౨౪॥

అన్వయః:-హే బ్రహ్మచారిణ్యో! యూయం యా అమూః స్వయంవరవివాహం కృతవత్యః సన్తి యూయం ఇన్ద్రాగ్న్యో ర్భాగధేయీ స్థ. మిత్రావరుణయోర్భాగధేయీః స్థ. విశ్వేషాం దేవానాం భాగధేయీః స్థ, తా వో యుష్మాన్ అపన్న గృహస్యాగ్నేః సదస్యహం సాదయామి. యా ఉపసూర్యే సూర్యగుణేషు తిష్ఠంతి, వా యాభిః సహ సూర్యో వర్తతే, తా నోఽస్మాకమధ్వరం వివాహం కృత్వా హిన్వన్తు. ॥౨౪॥

భావార్థః:-బ్రహ్మచర్యధర్మమనువర్తినీనాం కన్యానామవివాహితైః స్వతుల్యగుణకర్మ స్వభావైః పురుషైః సహైవ. వివాహకరణయోగ్యతాఽస్తీతి హేతోర్గురుపత్న్యో బ్రహ్మచారిణ్యః కన్యాస్తాదృశమేవోపదిశంతు. ఖల్వాపత్కాలే కృతవివాహయోర్నియోగో భవితుమర్హతి నాన్యథేతి. ॥౨౪॥

పదార్థము :- బ్రహ్మచారిణులగు ఓ కన్యామణులారా! (అమూః యాః) స్వయంవరవివాహముచే పతులను వరించిన కన్యలవలె (ఇన్ద్రాగ్న్యోః) సూర్య విద్యుత్తుల గుణములను (భాగధేయీః) వేరువేరుగ నెరుగువారు ఎవరు (స్థ) కలరో (మిత్రావరుణయోః) ప్రాణ ఉదానముల గుణములను (భాగధేయీః) విడివిడిగా నెరుగువారు ఎవరు (స్థ) ఉన్నారో (విశ్వేషామ్) విద్వాంసులను మరియు పృథివి మున్నగు పదార్థములను సేవించువారు ఎవరు (స్థ) కలరో అట్టి (వః) మీరెల్లరును (ఆపన్నగృహస్య) ఇంతవరకు గృహకృత్యములను పొందనివారును, బ్రహ్మచర్య ధర్మానుష్ఠానమొనర్చినవారును (అగ్నేః) సకల విద్యాది గుణములచే ప్రకాశితులగు ఉత్తమబ్రహ్మచారుల (సదసి) సభలో నేను (సాదయామి) స్థాపించుచున్నాను. మరియు (యాః, ఉప, సూర్యే) ఏ స్త్రీలు సూర్యలోకపు గుణములతో ఉపస్థితురాండ్రగుచున్నారో (వా) లేక (యాభిః సహ) ఏ మహిళలతో బాటు (సూర్యః) సూర్యలోకము నిలిచియున్నదో, ఏ విదుషీమణులు సూర్యుని గుణములందు అతిచతురమతులో (తాః) వా రెల్లరును (వః) మాయొక్క (అధ్వరమ్) గృహకార్యభారమును వహించు యజ్ఞమును (హిన్వన్తు) వృద్ధిపరతురుగాక! ॥౨౪॥

భావార్థము :-బ్రహ్మచర్యమును పాలించు కన్యలకు అవివాహిత బ్రహ్మచారులకు [వారి గుణకర్మ స్వభావములకు తగినవారిని] వివాహమాడుటకు అధికారము గలదు. కావున గురుజనుల పత్నీమణులు

బ్రహ్మచారిణులగు కన్యలకు వారు తమ యిష్టానుసారము తుల్యగుణకర్మస్వభావయుక్త పురుషులను వివాహమాడి సదా సుఖవంతులుగ నుండునట్లు ఉపదేశించవలయును. పతి మరణించిన స్త్రీ, భార్యగతించిన పురుషుడును సంతానేచ్ఛగలవా రగుచో నా యిరువురు నియోగమొనర్చుకొనవచ్చును. కాని వ్యభిచారము మున్నగు కుకర్మల నెన్నటికిని ఆచరించవలదు.॥౨౪॥

24.O virgins, I set ye down in the assembly of learned bachelors. Ye are cognisant of the diverse qualities of sun and lighting, ye know fully well the science of the control of breath, ye can make selection of learned husbands!.

Those of you, who after marriage live with husbands brilliant like the sun, and with you whom, live brilliant husbands, should both advance our domestic dealings.

౨౩౩. హృదే త్వేత్యస్య మేధాతిథి ఋషిః, సోమో దేవతా, ఆర్షీ విరాడనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః.

పునస్తాః కిం కిముపదిశేయురిత్యాహ.

ఇంక వారేమి యుపదేశించవలయు నను విషయ మిందు చెప్పబడినది.

౨౩౩ హృదే త్వా మనసే త్వా దివే త్వా సూర్యాయ త్వా ఊర్ధ్వమిమ మధ్వరం

దివి దేవేషు హోత్రా యచ్ఛ ॥౨౫॥

ప.విః- హృదే, త్వా, మనసే, త్వా, దివే, త్వా, సూర్యాయ, త్వా, ఊర్ధ్వమ్, ఇమమ్, అధ్వరమ్, దివి, దేవేషు, హోత్రాః, యచ్ఛ.॥౨౫॥

పదార్థః :-(హృదే) హృత్సుఖాయ (త్వా) త్వామ్ (మనసే) సదసన్మననాయ (త్వా) త్వామ్ (దివే) సర్వసుఖద్యోతనాత్ (త్వా) త్వామ్ (సూర్యాయ) సూర్యగుణాయ (త్వా) త్వామ్ (ఊర్ధ్వమ్) ఉత్కృష్టమ్ (ఇమమ్) ప్రత్యక్షమ్ (అధ్వరమ్) అవినశ్వరం యజ్ఞమ్ (దివి) శుభగుణప్రకాశే (దేవేషు) విద్వత్సు (హోత్రాః) హవనకర్మానుష్ఠాత్ర్యః (యచ్ఛ) ఉపగృహ్ణీహి. అయం మంత్రః శత. ౩.౯.౩. ౪-౫. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౫॥

అన్వయః :-హే బ్రహ్మచారిణి కన్యే! త్వం యథా వయం సర్వా దేవేషు స్వపతిషు సమీపవర్తిన్యో హోత్రా హవనకర్మానుష్ఠాత్ర్యః స్మస్తథా భవ. యథా వయం హృదే త్వా, మనసే త్వా, దివే త్వా, సూర్యాయ, త్వామశాస్మ స్తథా దివీమమధ్వరమూర్ధ్వం యచ్ఛ. ॥౨౫॥

భావార్థః :- యథా పతివ్రతాః స్వపతిషు తత్ప్రియమాచరన్త్యోఽగ్నిహోత్రాది కర్మసు విరతాః స్యుస్తథా వివాహానంతరం బ్రహ్మచారిణీభిర్బ్రహ్మచారిభిరపి పరస్పరమనువర్తితవ్యమితి. ॥౨౫॥

పదార్థము :- ఓ బ్రహ్మచారిణీ! మే మెట్లు (దేవేషు) మాకు సుఖము గలిగించు, సమీపమున నుండువారముగ (హోత్రాః) అగ్నిహోత్రము మున్నగు కర్మల ననుష్ఠించువారముగ మున్నామో నీవును అట్లే అగుము. మరియు మే మెట్లు (హృదే) సౌహార్దసుఖమునకై (త్వా) నిన్ను (మనసే) మంచిచెడుల నాలోచించుటకై (త్వా) నిన్ను (దివే) సర్వసుఖములను ప్రకాశింపజేయుటకు (త్వా) నిన్ను (సూర్యాయ) సూర్యునివంటి గుణములకొరకు (త్వా) నిన్ను విదుషీమణిగా నొనర్చుచున్నామో అట్లే నీవును (దివి) సకల సుఖముల ప్రకాశపరచుటకై (ఇమమ్ అధ్వరమ్) సదా సుఖముగలిగించు గృహాశ్రమరూపమగు నీ యజ్ఞమును (ఊర్ధ్వమ్ యచ్ఛ) వృద్ధిపరచుము. ॥౨౫॥

భావార్థము :- పతులసేవ యొనర్చు పతివ్రతలై గురుపత్నులు పతులతోగూడ అగ్నిహోత్రాది కర్మలందు స్థిరబుద్ధిపరులై యుండునట్లు వివాహానంతరము బ్రహ్మచారిణులగు కన్యలు, బ్రహ్మచారులునగు యువకులు పరస్పరము ఉండవలయును. ॥౨౫॥

25.O virgins, just as we live with our husbands and perform the Havan, so do ye. Just as we impart instruction unto ye for mental peace, for discriminating between virtue and vice, for spreading happiness, and acquiring brilliance like the sun, so do ye uplift the domestic life for the diffusion of all kinds of happiness!.

౨౩౪. సోమ రాజన్నిత్యస్య మేధాతిథి ఋషిః, గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః, శృణోత్విత్యస్యార్షీ త్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః.

అథ గురుజనః క్షత్రియం శిష్యం ప్రజాజనాంశ్చ ప్రత్యుపదిశతి.

క్షత్రియశిష్యునికి, ప్రజలకు గురు వుపదేశించుచున్నాడు.

౨౩౪ సోమ రాజన్విశ్వా స్త్వం ప్రజాఽ ఉపావరోహ విశ్వాస్త్వాం ప్రజాఽ
ఉపా వరోహంతు । శృణోత్వగ్నిః సమిధాహవ మ్మే శృణ్వంత్వాపో
ధిషణాశ్చ దేవీః।శ్రోతా గ్రావాణో విదుషో న యజ్ఞఀ శృణోతు
దేవః సవితా హవమ్మే స్వాహా॥౨౬॥

ప.వి:- సోమ, రాజన్, విశ్వాః, త్వమ్, ప్రజా ఇతి ప్ర+జాః, ఉపావరోహేత్యుప +అవరోహ, విశ్వాః, త్వామ్, ప్రజా ఇతి ప్ర+జాః, ఉపావరోహన్త్విత్యుప+అవరోహంతు,

శృణోతు, అగ్నిః, సమిధేతి సమ్ + ఇధా, హవమ్, మే, శృణ్వంతు, ఆపః, ధిషణాః, చ, దేవీః, శ్రోత, గ్రావాణః, విదుషః,న, యజ్ఞమ్, శృణోతు, దేవః, సవితా, హవమ్, మే, స్వాహా॥౭౬॥

పదార్థః :- (సోమ) ప్రశస్తైశ్వర్యయుక్త (రాజన్) సర్వోత్కృష్టగుణైః ప్రకాశమాన! (విశ్వాః) సర్వాః (త్వమ్) (ప్రజాః) పాలనీయాః (ఉపావరోహ) ఉపవర్తస్వ (విశ్వాః) సర్వాః (త్వామ్) పితరమపత్యానీవ సుఖాయ (ప్రజాః) ప్రజననీయాః (ఉపావరోహంతు) సముపాశ్రయన్తు (శృణోతు) (అగ్నిః) పావకః (సమిధా) సమిధేవ (హవమ్) అర్చనమ్ (మే) మమ (శృణ్వన్తు) (ఆపః) శుభగుణకర్మవ్యాప్తాః (ధిషణాః) ధృష్టా వాచో యాసాం తాః. ధిషణేతి వాఙ్నా. నిఘం. ౧.౧౧. (చ) పక్షాంతరే (దేవీః) విదుష్యః (శ్రోత) శృణుత. అత్ర తస్య స్థానే తప్ తనప్ తనథనాశ్చ. అ.౭.౧.౪౫. అనేన తవాదేశః. ద్వ్యచోత స్తిఙ అ.౬.౩.౧౩౫. ఇతి దీర్ఘః. బహులం ఛందసి. అ. ౨.౪. ౭౩. ఇతి శ్నులోపశ్చ (గ్రావాణః) సదసద్వివేచకా విద్వాంసః గ్రావాణ ఇతి పదనామసు పఠితమ్. ని. ౫. ౩. (విదుషః) (న) ఇవ (యజ్ఞమ్) (శృణోతు) (దేవః) విద్యాప్రకాశితః. (సవితా) ఐశ్వర్యవాన్ (హవమ్) (మే) మమ (స్వాహా) స్తుతియుక్తా వాగ్యథా తథా. అయం మంత్రః. శత. ౩.౯.౩. ౬-౨౪ వ్యాఖ్యాతః. ॥౭౬॥

అన్వయః:-హే సోమ రాజంస్త్వం పితేవ విశ్వాః ప్రజా ఉపావరోహ. త్వాం విశ్వాః ప్రజా అపత్యానీవోపావరోహంతు. భవాన్ సమిధాగ్నిరివ మే మమ ప్రజాజనస్య హవం శృణోతు. యా ఆపో ధిషణా దేవీః దేవ్యః పత్న్యశ్చ మాతరమివ స్త్రీన్యాయం శృణ్వంతు. హే గ్రావాణః స్తావకా విద్వాంసః సభాసదో! యూయం మమ హవం శ్రోత దేవః సవితా భవాన్ విదుషో యజ్ఞం న ఇవ మే మమ హవం స్వాహా శృణోతు. ॥౭౬॥

భావార్థః:-రాజా ప్రజాశ్చ పరస్పరానుమత్యా సర్వాన్ రాజ్యవ్యవహారాన్ పాలయేయురితి.॥౭౬॥

పదార్థము :-(సోమ) శ్రేష్ఠ ఐశ్వర్యవంతుడా! (రాజన్) సకల ఉత్కృష్ట గుణములచే ప్రకాశించు సభాధ్యక్షా! నీవు పితృతుల్యుడవై (విశ్వాః) సమస్త (ప్రజాః) ప్రజలను (ఉపావరోహ) సమీపమందుండి రక్షించుము (త్వామ్) నిన్ను (విశ్వాః) సమస్త (ప్రజాః) పుత్రులవంటి ప్రజలు (ఉపావరోహన్తు) ఆశ్రయింతురుగాక! ఓ సభాధ్యక్షా! (సమిధా) ప్రదీప్తపరచు పదార్థముతో (అగ్నిః) సకలగుణసంపన్నమగు అగ్ని ప్రకాశించునట్లు (మే) నాయొక్క (హవమ్) ప్రగల్భవాణిని (శృణోతు) విని న్యాయముగా ప్రకాశించుము. మరియు (ఆపః) సర్వగుణములందు వ్యాప్తురాలును (ధిషణాః) విద్యాబుద్ధులు గలదియు (దేవీః) ఉత్తమగుణములచే ప్రకాశవతియునగు నీ పత్నియు మాతృతుల్యముగ స్త్రీల న్యాయమును (శృణ్వన్తు)

అలంకించుముగాక! (గ్రావాణః) సత్యాసత్యముల నెరుగు విద్వాంసులగు సభాసదులారా! మీరు మా మాటలచే మా యభిప్రాయములను (శ్రోత) వినుడు. మరియు (దేవః) విద్యాప్రకాశితుడు, (సవితా) ఐశ్వర్యవంతుడునగు సభాపతి (విదుష్ఠ) విద్వాంసుల (యజ్ఞమ్) యజ్ఞమువలె (మే) మా ప్రజల (హవమ్) నివేదనమును (స్వాహా) ప్రశంసతో గూడిన వాక్యవలె (శృణోతు) వినునుగాక! ॥౨౬॥

భావార్థము:-రాజు, ప్రజలు పరస్పరము ఆలోచించి సమస్త రాజ్యవ్యవహారములను నెరవేర్చుచుందురు గాక! ॥౨౬॥

26.O noble king, like a father go near thy subjects, and let the subjects like sons come near thee to seek protection. Just as fire is kindled with wood-sticks, so hear my complaint and kindle justice. Let versatile, learned and noble - minded queens, like mothers, hear the complaints of women, and do justice unto them!.

You magistrates who distinguish justice from injustice, listen to our grievances!.

O supreme king, endowed with knowledge, hear like sacrificing learned persons, our requests made in an humble, laudatory tone!.

౨౭.దేవీరాప ఇత్యస్య మేధాతిథిర్ఋషిః, ఆపో దేవతాః, నిచృదార్షీ త్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః.

పునరేతే కథం వర్తేరన్నిత్యుపదిశ్యతే.

రాజు ప్రజలు పరస్పర మెట్లుండవలె నను విషయ మీ మంత్రమున ఉపదేశించబడినది.

౨౭॥ దేవీరాపోఽఅపాన్నపాద్యో వఽఊర్మిర్హవిష్యఽఇంద్రియావాన్

మదింతమః। తం దేవేభ్యో దేవత్రా దత్త శుక్రపేభ్యో

యేషాంభాగ స్థ స్వాహా ॥౨౭॥

ప.వి:- దేవీః, ఆపః, అపామ్, నపాత్, యః, వః, ఊర్మిః, హవిష్యః, ఇన్ద్రియావాన్ ఇంద్రియావానితీంద్రియ+వాన్,మదింతమ ఇతి మదిన్ఽతమః, తమ్, దేవేభ్యః, దేవత్రేతి దేవ + త్రా, దత్త, శుక్రపేభ్య ఇతి శుక్ర+పేభ్యః, యేషామ్, భాగః, స్థ, స్వాహా॥౨౭॥

పదార్థః:-(దేవీః) దివ్యాః (ఆపః) ఆప్తాః ప్రజాః (అపాం నపాత్) అవినశ్వరః (యః) (వః) యుష్మాకమ్ (ఊర్మిః) జలతరంగ ఇవ (హవిష్యః) హవిర్భ్యో హితః (ఇంద్రియావాన్) ప్రశస్తానీంద్రియాణి

యస్మిన్ సః (మదింతమః) మదయతీతి మదీ సోఽతిశయితః. నాద్ ఘస్య. అ, ౮.౨.౧౭. ఇతి మదిన్ శబ్దాన్నుడాగమః (తమ్) (దేవేభ్యః) విద్వద్భ్యః (దేవతా) దివ్యాన్ గుణాన్ (దత్త) (శుక్రపేభ్యః) శుక్రం వీర్యం రక్షన్తి తేభ్యః (యేషామ్) (భాగః) (స్థ) (స్వాహా) అయం మంత్రః. శత. ౩.౯.౩.౨౫. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౭॥

అన్వయః :-హే ఆపో దేవీర్దేవ్యః ప్రజా! యూయం రాజభక్తా స్థ భవత. శుక్రపేభ్యో దేవేభ్యో యేషాం వో యుష్మాకమపాం నపాదూర్మిరివేంద్రియావాన్ మదింతమో హవిష్యో భాగోఽస్తి తం స్వాహా సద్వాచా గృహ్ణీత తథా రాజాదయః సభ్యా జనా దేవత్రా దివ్యాన్ భోగాన్ యుష్మభ్యం ప్రదదతి తథైతేభ్యో యూయమపి దత్త. ॥౨౭॥

భావార్థః :-ప్రజాజనానామిదముచితముత్కృష్టగుణం సభాపతిం మత్వా రాజ్యపాలనాయ కరం దత్వా న్యాయం ప్రాప్నుయురితి. ॥౨౭॥

పదార్థము :- (ఆపః) శ్రేష్ఠగుణములందు వ్యాప్తులును (దేవీః) శుభకర్మలచే ప్రకాశితులునగు ప్రజలారా! మీరు రాజసేవకులుగ (స్థ) అగుడు (శుక్రపేభ్యః) శరీరాత్మల పరాక్రమమును రక్షించువారును (దేవేభ్యః) దివ్యగుణయుక్తులునగు విద్వాంసులకై (యేషామ్) ఎట్టి (వః) మీ బలరూప విద్వాంసుల (యః) ఏ (అపాం నపాత్) జలముల నాశరహిత, స్వాభావిక (ఊర్మిః) జలతరంగములవలె ప్రజారక్షణమును (ఇన్ద్రియావాన్) ప్రశంసనీయమగు ఇన్ద్రియములు గల మరియు (మదిన్తమః) ఆనందదాయిని (హవిష్యః) భోగ్యపదార్థములతో సిద్ధించిన (భాగః) భాగము గలదో అట్టి మీ రెల్లరును (తమ్) దానిని (స్వాహా) ఆదరపూర్వకముగా గ్రహణమొనర్చుడు. రాజు మున్నగు సభ్యజనులు (దేవత్రా) దివ్యభోగములనిచ్చుచున్నట్లు మీరును వారికి (దత్త) ఆనందము నొసగుడు. ॥౨౭॥

భావార్థము :- పరస్పరము సమ్మతిజేసికొని, ఉత్తమగుణయుక్తుడగు సభాపతిని రాజుగా స్వీకరించి రాజ్యపాలనమునకై కప్పమును చెల్లించి న్యాయమును పొందుట ప్రజలకు ఉచితమైయున్నది. ॥౨౭॥

27.O noble and virtuous subjects, select as your king for the benefit of the learned persons and Brahmcharis who preserve their semen, one, born out of you, who is high like the flood in water, fit for service with food, endowed with strength, capable of subduing his foes, and completely capable of adding to the happiness of his kingdom. Ye too constitute a part of those learned persons!.

౨౮. కార్షిరస్యేత్యస్య మేధాతిథిర్ఋషిః, ప్రజా దేవతాః, నిచృదార్ష్యనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః.

అథాధ్యాపకో జనః ప్రతిజనం కిం కిముపదిశేదిత్యుచ్యతే.

మానవు లెల్లరకును అధ్యాపకు లేమి యుపదేశించవలయును?

౨౮. కార్ష్ రసి సముద్రస్య త్వా క్షిత్యా౨ ఉన్నయామి ।
సమాపో౨ అద్భి రగ్మత సమోషధీభి రోషధీః॥౨౮॥

ప.వి:- కార్షిః, అసి, సముద్రస్య, త్వా, అక్షిత్యై, ఉత్, నయామి, సమ్, ఆపః, అద్భిరిత్యత్ + భిః, అగ్మత, సమ్, ఓషధీభిః, ఓషధీః. ॥౨౮॥

పదార్థః:-(కార్షిః) కర్షతి హలేన భూమిమితి. ఇఞ్ వపాదిభ్య అ.3.3.౧౦౮. భా...వా... ఇతీఞ్ (అసి) (సముద్రస్య) అంతరిక్షస్య. సముద్రఇత్యంతరిక్షనామసు పఠితమ్. నిఘం.౧.3. (త్వా) త్వామ్ (అక్షిత్యై) (ఉత్) ఉత్కృష్టే (నయామి) (సమ్) (ఆపః) జలాని (అద్భిః) జలైరేవ (అగ్మత) ప్రాప్నుత. లోడర్థే లుఙ్ (సమ్) (ఓషధీభిః) సోమాదిభిః (ఓషధీః) అయం మన్త్రః. శత. 3.౯.3.౨౯-3౧. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౮॥

అన్వయః :-హే వైశ్యజన! త్వం కార్షిరసి త్వాం సముద్రస్యాక్షిత్యై సమున్నయామి. సర్వే యూయం యజ్ఞశోధితాభిరద్భిరేవాప ఓషధీభిరోషధీః సమగ్మత.॥౨౮॥

భావార్థః :- క్షేత్రాదిభూమిషు నానౌషధయో జాయంత. ఓషధీభిరగ్నిహోత్రాదయో యజ్ఞా యజ్ఞై రంతరిక్షం జలపరమాణుభిః పూర్ణం భవతీతి హేతో ర్విద్వాంసో నిర్బుద్ధిజనాన్ క్షేత్రాదిషు నయన్తి. కుతస్తే విద్యామభ్యసితుం సమర్థా ఏవ న భవంతీతి. ॥౨౮॥

పదార్థము :- ఓ వైశ్యజనులారా! మీరు (కార్షిః) నాగలితో భూమిని దున్నదగినవారునై (అసి) ఉన్నారు. (త్వా) నిన్ను (సముద్రస్య) అంతరిక్షముయొక్క (అక్షిత్యై) పరిపూర్ణత్వముకొరకై (సమ్ ఉత్ నయామి) చక్కని యభివృద్ధినిచ్చుచున్నాను. మీరెల్లరును (అద్భిః) యజ్ఞశోధిత జలముచే (ఆపః) జలము మరియు (ఓషధీభ్యః) ఓషధులచే (ఓషధీః) ఓషధులను (సమ్ అగ్మత) ప్రాప్తించుడు. ॥౨౮॥

భావార్థము :-క్షేత్రములు మున్నగు స్థానములందు అనేక ఓషధులు (మూలికలు) ఉత్పన్నమగును. ఓషధులచే అగ్నిహోత్రము మున్నగు యజ్ఞములద్వారా శుద్ధమగు జలముల పరమాణువులు ఉత్పన్నమగును వానివల్ల ఆకాశము పరిపూర్ణమగును. కావుననే విద్వాంసులు విద్యాభ్యాసమునకు సమర్థులుగాని మంద బుద్ధిజనులను క్షేత్రాది కార్యములందు నియోగించు చుందురు.॥౨౮॥

28.O farmer, thou art fit to cultivate the land, I uplift thee for the purification of space. Get waters from waters, and medicinal plants from plants!.

౨౩౭. యమగ్న ఇత్యస్య మధుచ్ఛందా ఋషిః, అగ్ని ర్దేవతా, భురిగార్షీ గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.

అథ స విద్వాంసం కిమాహేత్యుపదిశ్యతే.

అత డధ్యాపకునితో ఏమనవలె ననునది ఈ మంత్రమం దుపదేశింపబడినది.

౨౩౭ యమగ్నే పృత్సు మర్త్యమవా వాజేషు యఞ్జునాః।

స యన్తా శశ్వతీ రిషః స్వాహా ॥౨౯॥

ప.విః- యమ్, అగ్నే, పృత్స్వితి పృత్సు, మర్త్యమ్, అవాః, వాజేషు, యమ్, జునాః, సః, యన్తా, శశ్వతీః, ఇషః, స్వాహా ॥౨౯॥

పదార్థః:-(యమ్) (అగ్నే) సర్వగుణవర! (పృత్సు) సంగ్రామేషు. పృత్స్వితి సంగ్రామ నామసు పఠితమ్. నిఘం. ౨. ౧౭. (మర్త్యమ్) మనుష్యమ్ (అవాః) రక్షేః (వాజేషు) అన్ననిమిత్తక్షేత్రాదిషు (యమ్) (జునాః) గమయేః (సః) (యన్తా) (శశ్వతీః) అవినశ్వరాః (ఇషః) ఇష్యంతే యాస్తాః ప్రజాః (స్వాహా) ఉత్సాహికయా వాచా. అయం మంత్రః. శత. ౩.౯.౩.౩౧-౩౨. వ్యాఖ్యాతః. ॥౨౯॥

అన్వయః :-హే అగ్నే! త్వం పృత్సు యం మర్త్యమవా, యం చ వాజేషు జునాః స శశ్వతీ రిషో యంతా స్యాత్. ॥౨౯॥

భావార్థః:- గురుశిక్షయా సర్వస్య సుఖం వర్ధత ఏవ. ॥౨౯॥

పదార్థము :-(అగ్నే) ఎప్పుడైనను వివేకముతో కర్మలొనర్చువాడవగు నీవు (పృత్సు) సంగ్రామములందు (యమ్) ఏ మనుష్యుని (అవాః) రక్షింతువో మరియు (వాజేషు) అన్నము మున్నగు పదార్థములను సిద్ధింపజేయుటకై (యమ్) ఎవనిని (జునాః) నియుక్తపరతువో (సః) అతడు (శశ్వతీః) సదా అనాదిరూపమున గల (ఇషః) తన ప్రజలను (యన్తా) నిర్వాహమొనర్చువాడగును. అనగా; వారి నియమములకు చేరుచున్నాడు. ॥౨౯॥

భావార్థము :- గురుజనుల శిక్షణచే సర్వజనుల సుఖము వృద్ధియగుచుండును. ॥౨౯॥

29.O king, whomsoever thou protectest in the battle and appointest for the supervision of food supply, deserves the award of a permanent pension for his maintenance. This is a proper rule!.

౨౩౮. దేవస్య త్వేత్యస్య మధుచ్ఛన్దా ఋషిః, సవితా దేవతా, స్వరాడార్షీ పంక్తి శ్ఛందః, పంచమః స్వరః.

అథ సభాపతిః కరధనప్రదం ప్రజాపురుషం కథం స్వీకుర్యాదిత్యుపదిశ్యతే.

వన్ను చెల్లించుచుండు ప్రజలను సభాపతి యెటుల సంభావించవలయు నను విషయ మీ మంత్రమం దుపదేశించబడుచున్నది.

౨౩౭ దేవస్య త్వా సవితుః ప్రసవేఽశ్వినోర్బాహుభ్యాం పూష్ణో హస్తాభ్యామ్ ।
ఆదదే రావాసి గభీర మిమ మధ్వరఙ్కృధీంద్రాయ సుషూతమమ్ ।
ఉత్తమేన పవినోర్జస్వన్తమ్మధుమంత మ్పయస్వన్తన్నిగ్రాభ్యా స్థ
దేవశ్రుత స్తర్పయత మా ॥30॥

ప.వి:- దేవస్య, త్వా, సవితుః, ప్రసవ ఇతి ప్ర + సవే, అశ్వినోః, బాహుభ్యా మితి బాహు + భ్యామ్, పూష్ణః, హస్తాభ్యామితి హస్త+భ్యామ్, ఆ, దదే, రావా, అసి, గభీరమ్ ఇమమ్, అధ్వరమ్, కృధి, ఇంద్రాయ, సుషూతమమ్ సుషూతమమితి సు + షూతమమ్, ఉత్తమేనేత్యుత్ + తమేన, పవినా, ఊర్జస్వంతమ్, మధుమంతమితి మధు + మంతమ్, పయస్వంతమ్, నిగ్రాభ్యా ఇతి ని + గ్రాభ్యాః, స్థ, దేవశ్రుత ఇతి దేవ + శ్రుతః, తర్పయత, మా॥30॥

పదార్థః :-(దేవస్య) సర్వసుఖప్రదాతుః (త్వా) త్వాం కరధనదాతారమ్ (సవితుః) సకలైశ్వర్యస్య ప్రసవితుర్జగదీశ్వరస్య (ప్రసవే) ప్రసూతే జగతి (అశ్వినోః) సూర్యాచంద్రమసోః (బాహుభ్యామ్) బలవీర్యాభ్యామ్ (పూష్ణః) సోమాద్యోషధిగణస్య (హస్తాభ్యామ్) రోగనాశకధాతుసామ్యకారకాభ్యాం గుణాభ్యామ్. (ఆదదే) గృహ్ణామి. (రావా) దాతా (అసి)(గభీరమ్) అగాధగుణమ్ (ఇమమ్) ప్రత్యక్షమ్ (అధ్వరమ్) విఘ్నాకుటిల్యమ్ (కృధి) కురు (ఇంద్రాయ) పరమైశ్వర్యవతే మహ్యం (సుషూతమమ్) సుష్ఠు షూతే తమ్ (ఉత్తమేన) ప్రశస్తేనేవ (పవినా) వాచా. పవిరితి వాఙ్నామసు పఠితమ్. నిఘం. 1.11. (ఊర్జస్వంతమ్) ఉత్తమపరాక్రమసంబంధినమ్ (మధుమంతమ్) ప్రశస్తమధ్వాదిపదార్థయుక్తమ్ (పయస్వంతమ్) బహుదుగ్ధాదిమంతమ్ (నిగ్రాభ్యాః) నితరాం గ్రహీతుం యోగ్యాః (స్థ) భవథ (దేవశ్రుతః)

యా దేవాన్ శృణ్వంతి తాః (తర్పయత) ప్రీణీత (మా) మామ్. అయం మంత్రః శత. 3.౯.౪.3-౬. వ్యాఖ్యాతః. ॥30॥

అన్వయః :- హే ప్రజాజనా! అహం దేవస్య సవితుః ప్రసవేఽశ్వినో ర్బాహుభ్యాం పూష్ణో హస్తాభ్యాం త్వా మాదదే త్వమింద్రాయ మహ్యముత్తమేన పవినా వచసేమం గభీరం సుషూతమ మూర్జస్వంతం కరదాయ మధ్వరం కృధి. హే దేవశ్రుతో! ప్రజా యూయం నిగ్రాభ్యా మయా నితరాం గ్రహీతుం యోగ్యాఃస్థ. మా మామనేన తర్పయత.॥30॥

భావార్థః:- ప్రజాజనానాం యోగ్యతాఽస్తి రాజానమాగత్య తస్మై సర్వేషాం స్వకీయ పదార్థానాం యథాయోగ్యమంశం దద్యుర్యతః స భూమిగతపదార్థానామంశభాగీ భవతి.॥30॥

పదార్థము:- ఓ ప్రజలారా! సకలసుఖముల నిచ్చు (సవితుః) సమస్తైశ్వర్యములనుత్పన్నమొనర్చు జగదీశ్వరుడు (ప్రసవే) సృష్టించిన విశ్వమున (అశ్వినోః) సూర్యచంద్రుల (బాహుభ్యామ్) బలపరాక్రమగుణములచే (పూష్ణః) పుష్టిదాయకమగు సోమాది ఓషధీగణములతో (హస్తాభ్యామ్) రోగనాశనమొనర్చు మరియు ధాతువులను సమత్వముగనుంచు గుణములచేతను (త్వా) [కప్పము కట్టు] మిమ్ము (ఆ దదే) స్వీకరించుచున్నాను. నీవు (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యవంతుడనగు నాకొరకు (ఉత్తమేన) ఉత్తమమైన సభ్యతాపూర్ణ (పవినా) వాణితో (ఇమమ్ గభీరమ్) బాగుగదెలిసికొనదగినదియు (సుషూతమమ్) సకలపదార్థములనుండి ఉత్పన్నమగునదియు (ఊర్జస్వన్తమ్) రాజ్యమును పటిష్ఠ పరచునదియు. (మధుమన్తమ్) ప్రశస్తమగు మధువు మున్నగు శ్రేష్ఠపదార్థములతో గూడినదియు (పయస్వన్తమ్) దుగ్ధాదులతో గూడిన కరధనమును (అధ్వరమ్) కుటిలములేకుండ (కృధి) ఒనర్చుడు (దేవశ్రుతః) శ్రేష్ఠమగు రాజ్యగుణములను గౌరవించు ఓ ప్రజలారా! మీరు (నిగ్రాభ్యః) నిరంతరము స్వీకరించదగినవారుగ (స్థ) అగుడు (మా) నన్ను [ఈ కరధన మిచ్చుచు] (తర్పయత) తృప్తిపరచుడు. ॥30॥

భావార్థము :- ప్రజాధ్యక్షుని ప్రాప్తించుకొని ప్రజలు తమ సకలపదార్థములనుండి యథాయోగ్యముగ భాగములను సమర్పించవలయును. రాజు ప్రజలను పాలించుటకొరకే ప్రపంచమున ఉత్పన్నమై యున్నాడు. కావున రాజ్యమొనర్చురాజు సాంసారిక పదార్థములనుండి అంశము గ్రహించు నధికారి యగును.॥30॥

30.O my subjects, in this world created by God, the Giver of happiness and the Source of all splendour, I receive ye with the strength and coolness of the sun and moon, and the disease-killing, and bodily humours - equilibrium maintaining qualities of the herbs!. For me full of splendour, in a civilised manner, pay open-heartedly the tax which is highly useful, is levied on all your products, which conduces to efficient administration, which is utilized for the advancement of industries and improving the cattle breed. O my subjects, ye who take interest in the welfare of your king, deserve to be welcomed by me! Please me by paying your taxes.

౩౧. మహో మ ఇత్యస్య మధుచ్ఛందా ఋషిః, ప్రజాపత్యారాజానో దేవతాః, ఉష్ణిక్పంక్తిశ్ఛందాంసి, ఋషభః స్వరః.

అథ రాజా సభ్యజనాన్ సభా రాజానం చ కిముపదిశేదిత్యాహ.

సభాసదులకు రాజు, రాజుకు సభ యేమి యుపదేశించవలయును?

౨౩౯ మనో మే తర్పయత వాచమ్మే తర్పయత ప్రాణమ్మే తర్పయత చక్షుర్మే తర్పయత శ్రోత్రమ్మే తర్పయతాత్మానమ్మే తర్పయత ప్రజామ్మే తర్పయత పశూన్మే తర్పయత గణాన్మే తర్పయత గణా మే మా వితృషన్ ॥౩౧॥

ప.వి:- మనః, మే, తర్పయత, వాచమ్, మే, తర్పయత, ప్రాణమ్, మే, తర్పయత, చక్షుః, మే, తర్పయత, శ్రోత్రమ్, మే, తర్పయత, ఆత్మానమ్, మే, తర్పయత, ప్రజామితి ప్రజామ్, మే, తర్పయత, పశూన్, మే, తర్పయత, గణాన్, మే, తర్పయత, గణాః, మే, మా, వి, తృషన్ ॥౩౧॥

పదార్థః:-(మనః) అంతఃకరణమ్ (మే) మమ (తర్పయత) (వాచమ్) (మే) (తర్పయత) (ప్రాణమ్) (మే) (తర్పయత) (చక్షుః) (మే) (తర్పయత) (శ్రోత్రమ్) (మే) (తర్పయత) (ఆత్మానమ్) (మే) (తర్పయత) (ప్రజామ్) సంతానాదికామ్. (మే) (తర్పయత) (పశూన్) గోహస్త్యశ్వాదీన్ (మే) (తర్పయత) (గణాన్) పరిచారకాదీన్ (మే) (తర్పయత) (గణాః) (మే) మమ (మా) నిషేధార్థే (వి) విరుద్ధార్థే (తృషన్) తృషితా భవన్తు. అత్ర లోడర్థే లుఙ్. అయం మన్త్రః. శత. 3. ౯.౪.౭-౧. వ్యాఖ్యాతః. ॥౩౧॥

అన్వయః:-హే సభాజనాః ప్రజాజనా వా యూయం స్వగుణై ర్మే మమ మనస్తర్పయత. మే వాచం తర్పయత. మే ప్రాణం తర్పయత. మే చక్షు స్తర్పయత. మే శ్రోత్రం తర్పయత. మే మమాత్మానం తర్పయత. మే ప్రజాం తర్పయత. మే పశూం స్తర్పయత. మే గణాం స్తర్పయత. యతో మే గణాః మా వితృషన్ తృషితా మా భవంతు. ॥౩౧॥

భావార్థః:-సభాధీనమేవ రాజ్యప్రబంధో భవితుమర్హతి. యతః సర్వే ప్రజాజనా రాజసేవకాః, రాజజనాః, ప్రజాసేవినో భూత్వా స్వేషు స్వేషు కర్మసు ప్రవృత్యాఽన్యోన్యమభిమోదయేయు రితి. ॥౩౧॥

పదార్థము :- ఓ సభ్య సభాజనులారా! మీరు మీ గుణములతో (మే మనః) నా మనస్సును (తర్పయత)

తృప్తిపరచుడు (మే ప్రాణమ్ తర్పయత) నా ప్రాణములను తృప్తిపరచుడు (మే వాచమ్) నా వాణిని (తర్పయత) తృప్తిజేయుడు (మే చక్షుః) నా నేత్రములను (తర్పయత) తృప్తిపరచుడు (మే శ్రోత్రమ్) నా కర్ణములను (తర్పయత) తృప్తియొనర్చుడు (మే ఆత్మానమ్) నా యాత్మను (తర్పయత) తృప్తిజేయుడు (మే ప్రజామ్) నా సంతానము మున్నగు ప్రజలను (తర్పయత) తృప్తియొనర్చుడు (మే పశూన్) నా గోవులు, అశ్వములు మున్నగు పశువులను (తర్పయత) తృప్తిపరచుడు (మే గణాన్) నా సేవకులను (తర్పయత) తృప్తిపరచుడు. అందువల్ల (మే గణాః) నా రాజ్యము, ప్రజలు, కర్మాధికారులు మరియు సేవకజనము తమ కార్యకలాపములందు (మా వితృషన్) ఉదాసీనులు గాకుండ నుందురు. ॥౩౦॥

భావార్థము :- రాజ్యప్రబంధము రాజ్యసభకు అధీనమై యుండును. అందువలన ప్రజలు, రాజసేవకులు, రాజపురుషులు, ప్రజాసేవకులు మున్నగువారెల్లరును తమ తమ కార్యములందు ప్రవృత్తులై సకలవిధముల పరస్పరము ఆనందితులనుగా నొనర్చుకొనుచుండవలయును. ॥౩౦॥

31.O subjects and legislators, satisfy my mind, satisfy my speech, satisfy my breath, satisfy my eye, satisfy my ear, satisfy my soul, satisfy my progeny. satisfy my cattle, satisfy my subordinate officers, so that my officers may not feel sad!.

౨౪౦.ఇంద్రాయ త్వేత్యస్య మధుచ్ఛందా ఋషిః, సభాపతీ రాజా దేవతా, పంచపాద్జ్యోతిష్మతీ జగతీ ఛందః, నిషాదః స్వరః.

రాజ్యవ్యవహారః సభాధీన ఏవ త్వర్హి కస్మై ప్రయోజనాయ ప్రజాపురుషైః సభాపతి స్వీకార్య ఇత్యుపదిశ్యతే.

సకల రాజవ్యవహారములు రాజసభాధీనములే యైనప్పుడు ప్రజలెందుకు సభాపతిని స్వీకరించవలయును?

౨౪౦ ఇంద్రాయ త్వా వసుమతే రుద్రవత ఉఇంద్రాయ

త్వాదిత్యవతఉ ఇంద్రాయ త్వాభిమాతిఘ్నే। శ్యేనాయ త్వా

సోమభృతేఉగ్నయే త్వా రాయస్పోషదే ॥౩౧॥

ప.విః- ఇంద్రాయ, త్వా, వసుమత ఇతి వసు + మతే, రుద్రవత ఇతి రుద్ర + వతే, ఇంద్రాయ, త్వా, ఆదిత్యవత ఇత్యాదిత్య + వతే, ఇంద్రాయ, త్వా, అభిమాతిఘ్నఉ ఇత్యభిమాతి + ఘ్నే, శ్యేనాయ, త్వా, సోమభృత ఇతి సోమ + భృతే, అగ్నయే, త్వా, రాయస్పోషద ఇతి రాయస్పోషదే॥౩౧॥

పదార్థః :-(ఇంద్రాయ) పరమైశ్వర్యాయ (త్వా) త్వామ్ (వసుమతే) బహవో వసవశ్చతుర్వింశతివర్ష బ్రహ్మచర్యసంపన్నా విద్వాంసో విద్యంతే యత్ర తస్మై కర్మణే (రుద్రవతే) ప్రశస్తాః కృతచతుశ్చత్వారింశద్వర్ష బ్రహ్మచర్యా విద్వాంసో వీరాః శత్రురోదయితారో రుద్రా భవంతి యత్ర తస్మై (ఇంద్రాయ) పరమవిద్యా ప్రకాశేనా విద్యా విదారకాయ (త్వా) త్వామ్ (అభిమాతిఘ్నే) యేనాభి మానయుక్తాః శత్రవో హన్యంతే తస్మై (శ్యేనాయ) శ్యేనవత్ప్రవర్తమానాయ (త్వా) త్వామ్ (సోమభృతే) యః సోమమైశ్వర్య సమూహం బిభర్తీతి తస్మై (అగ్నయే) విద్యుదాద్యాయ (త్వా) త్వామ్ (రాయః) ధనస్య (పోషదే) పుష్టిప్రదాయ. సుపాం సులుగితి జేః స్థానే ''శే' ఇత్యాదేశః. అయం మంత్రః. శత. 3.౬.४.౬.౧౦.వ్యాఖ్యాతః. ॥32॥

అన్వయః:-హే సభాపతే! వసుమతే వయం రుద్రవత ఇంద్రాయ త్వా ఆదిత్యవత ఇంద్రాయ త్వా అభిమాతిఘ్నే. ఇంద్రాయ త్వా సోమభృతే శ్యేనాయ త్వా రాయస్పోషదేఽగ్నయే త్వా త్వాం వృణుమః. ॥32॥

భావార్థః:-య ఇంద్రానిలయమార్కాగ్నివరుణచంద్రవిత్తేశానాం గుణైర్యుక్తో విద్వత్ప్రియో విద్యాప్రచారీ సర్వేభ్యః సుఖం దద్యాత్ స ఏవ సర్వై రాజా మంతవ్య ఇతి. ॥32॥

పదార్థము :- ఓ సభాపతీ! (వసుమతే) ౨౪సంవత్సరములు బ్రహ్మచర్య మాచరించి విద్వాంసుడవు గాగలుగు కర్మలందు (రుద్రవతే) ४४ వత్సరముల బ్రహ్మచర్యముతో సేవించబడు కర్మలందు అట్టి (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యవంతకర్మకొరకు (త్వా) నిన్ను గ్రహించుచున్నాము (ఆదిత్యవతే) ४౮ వర్షముల పర్యంతము బ్రహ్మచర్యవ్రత మనుష్ఠించి సూర్యసదృశుడగు పరమవిద్వాంసుడగుట కెట్టి కర్మలవసరమో (ఇన్ద్రాయ) అట్టి ఉత్తమగుణములను పొందుటకు (త్వా) నిన్ను [గ్రహించుచున్నాము] (అభిమాతిఘ్నే) గొప్ప అభిమానధనులగు శత్రువులను హతమొనర్చునదియు (ఇన్ద్రాయ) మహా ఉత్కృష్ట శత్రువినాశక కార్యముకొరకు (త్వా) నిన్ను [గ్రహించుచున్నాము] (సోమభృతే) ఉత్తమైశ్వర్యమును ధారణ మొనర్చుటకు (శ్యేనాయ) యుద్ధము మున్నగు కార్యములందు డేగపక్షివలె ఎగిరెగిరి తన్నుటకు, హతమార్చుటకు (త్వా) నిన్ను [గ్రహించుచున్నాము] (రాయస్పోషదే) ధనమునకు నిలకడ సమకూర్చుటకై (అగ్నయే) విద్యుత్తు మున్నగు పదార్థముల గుణములను ప్రకాశపరచుటకై (త్వా) మే మెల్లరమును నిన్ను స్వీకరించుచున్నాము. ॥32॥

భావార్థము:-ఇన్ద్రాగ్ని యమ సూర్య వరుణ ధనాఢ్యుల గుణములచే గూడుకొనిన వాడును, విద్వాంసులకు ప్రియుడును, విద్యాప్రచారమొనర్పజేయువాడు నైయుండి సర్వప్రజలకు, ప్రాణులకు సుఖము గలిగించువానినే యెల్లరును రాజుగా స్వీకరించవలయును. ॥32॥

32.O Lord, we appoint thee as a king, as thou possessest the vigour of a Vasu Brahmchari, as thou hast got the strength of a Rudra Brahmchari, as thou art full of splendour, full of knowledge like an Aditya Brahmchari, as thou hast the power of killing the proud foes. as thou art full of dignity, and art quick in attacking in the battle-field like a falcon, as thou strengthenest our finances, and advancest the knowledge of science!.

౨౪౧. యత్త, ఇత్యస్య మధుచ్ఛందా ఋషిః, సోమో దేవతా, భురిగార్షీ బృహతీ ఛందః, మధ్యమః స్వరః.

ఈదృశః సభాపతిః ప్రజాభ్యః కిం ప్రయచ్ఛేదిత్యుపదిశ్యతే.

ఇట్టి గుణములుగల సభాపతి ప్రజలకెట్టి లాభము గలిగించును?

౨౪౧ యత్తే సోమ దివి జ్యోతి ర్యత్పృథివ్యాం యదురావంతరిక్షే।

తేనాస్మై యజమానాయోరురాయే కృధ్యధి దాత్రే వోచః ॥౩౩॥

ప.వి:-యత్, తే, సోమ, దివి, జ్యోతిః, యత్ పృథివ్యామ్, యత్, ఉరౌ, అంతరిక్షే, తేన, అస్మై, యజమానాయ, ఉరు, రాయే, కృధి, అధి, దాత్రే, వోచః. ॥౩౩॥

పదార్థః :- (యత్) (తే) తవ (సోమ) సకలైశ్వర్య ప్రేరక! (దివి) సూర్యే (జ్యోతిః) జ్యోతిరివ (యత్) (పృథివ్యామ్) (యత్) (ఉరౌ) విస్తృతే (అంతరిక్షే) అంతరాల ఆకాశే (తేన) (అస్మై) (యజమానాయ) పరోపకారార్థం యజ్ఞానుష్ఠాత్రే (ఉరు) బహు (రాయే) ధనాయ (కృధి) కురు (అధి) అధికార్థే (దాత్రే) (వోచః) ఉచ్యాః. అత్ర లిఙర్థే లుఙ్. ఛందస్యమాఙ్యోగేఽపి.౬.౪.౭౫. ఇత్యడభావః. అయం మంత్రః శత. ౩.౯.౪. ౧౨-౧౫ వ్యాఖ్యాతః. ॥౩౩॥

అన్వయః:-హే సోమ సభాపతే! తే తవ యత్ దివి యత్ పృథివ్యాం యదురావంతరిక్షే జ్యోతి రివ రాజ్యకర్మాస్తి తేన త్వం దాత్రేఽస్మై యజమానాయోరుకృధి రాయేఽధివోచశ్చ. ॥౩౩॥

భావార్థః:-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. సభాపతిస్స్వరాజ్యోత్కర్షేణ విద్యాది శుభగుణ కర్మసు సర్వాన్ జనాన్ సుశిక్ష్య నిరాలస్యాన్ సంపాదయేత్ యతస్తే పురుషార్థ మనువర్తినో భూత్వా ధనాదిపదార్థాన్ సతతం వర్ధయేయురితి. ॥౩౩॥

పదార్థము:-(సోమ)సకలైశ్వర్యములకొరకు ప్రేరణనిచ్చు వో సభాపతీ! (దివి) సూర్యలోకములోను, (పృథివ్యామ్) భూమిపైనను మరియు (ఉరౌ) విస్తృతమగు (అన్తరిక్షే) ఆకాశములోను (జ్యోతిః) జ్యోతివలె (యత్ తే) ఏ నీ రాచకార్యము గలదో (తేన) దానిచే (అస్మై) పరోపకారముకొరకు (దాత్రే యజమానాయ) యజ్ఞముల నొనర్చు ఈ యజమానునకు (ఉరు కృధి) అత్యంత ఉపకారము నొనర్చుము. మరియు (రాయే) ధనవృద్ధికొరకై (అధివోచః) అత్యధిక రాజ్యప్రబంధము నొనర్చుము. ॥౩౩॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. సభాపతియగురాజు తన రాజ్య విస్తరణ మరియు ఉన్నతికొరకు విద్యమున్నగు శుభగుణకర్మలయందందరకును శిక్షణనిచ్చి ఎల్లరను సోమరితనము

లేకుండచేయవలయును. అట్లు ప్రజలను పురుషార్థపరులై ధనము మున్నగు పదార్థములను వృద్ధిపరచుకొని రాజ్యోన్నతి నొనర్చెదరుగాక॥౩౩॥

33.O king thy rule extends over Heaven, Earth and mid-air wide region with that power show obligation to this worshipper who performs the yajna, and has recourse to measures conducive to the propagation of national wealth!.

౨౪౨. శ్వాత్రా స్థ ఇత్యస్య మధుచ్ఛందా ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా, స్వరాడార్షీ పథ్యా బృహతీ ఛందః, మధ్యమః స్వరః.

అథోక్తానాం సభాపత్యాదివిదుషాం పత్న్యః కీదృశకర్మానుష్ఠాత్ర్యో భవంత్విత్యుపదిశ్యతే.

ఇప్పుడు ఉక్తసభాధ్యక్షుల పతిమణులెట్టి కర్మల ననుష్ఠించువారుగా కావలయునో ఈ మంత్రమున ఉపదేశించబడినది.

౨౪౨ శ్వాత్రా స్థ వృత్రతురో రాధో గూర్తా ఽ అమృతస్య పత్నీః తా దేవీ ర్దేవ త్రేమం యజ్ఞం నయతోపహూతాః సోమస్య పిబత ॥౩౪॥

ప.వి:- శ్వాత్రాః, స్థ, వృత్రతుర ఇతి వృత్ర + తురః, రాధోగూర్తా ఇతి రాధః + గూర్తాః, అమృతస్య, పత్నీః, తాః, దేవీః, దేవత్రేతి దేవ + త్రా, ఇమమ్, యజ్ఞమ్, నయత, ఉపహూతా ఇత్యుప + హూతాః, సోమస్య, పిబత॥౩౪॥

పదార్థః:-(శ్వాత్రాః) శ్వాత్రం శీఘ్రం కర్మవిజ్ఞానం వర్తతే యాసాం తాః. అర్శ ఆదిభ్యో ఽచ్. శ్వాత్రమితి క్షిప్రనామసు పఠితమ్ నిఘం. ౨. ౩. (స్థ) భవత. (వృత్రతురః) వృత్రం మేఘం తూర్వతి యా స్తా విద్యుత ఇవ (రాధోగూర్తాః) ధనవర్ధిన్య ఏవ (అమృతస్య) అతిస్వాదిష్ఠస్య (పత్నీః) పత్న్యః (తాః) (దేవీః) దేదీప్యమానాః (దేవత్రా) దేవేషు పతిషు (ఇమమ్) గృహసంబంధినమ్ (యజ్ఞమ్) సంగంతవ్యమ్ (నయత) (ఉపహూతాః) సామీప్య మాహూతాః (సోమస్య) సోమాద్యోషధి నిష్పాదితస్య సారమ్. అత్ర కర్మణి షష్ఠీ. అయం మంత్రః శత. ౩.౯.౪. ౧౬-౧౭. వ్యాఖ్యాతః. ॥౩౪॥

అన్వయః :-హే దేవీర్దేవ్యః పత్న్యః స్త్రియో యూయం వృత్రతుర ఇవ రాధో గూర్తా ఏవ సత్యో యజ్ఞసహకారిణ్యః శ్వాత్రాః స్థ. తా దేవత్రేమం యజ్ఞం నయత. ఉపహూతా ఇవామృతస్య సోమస్యాతి స్వాదిష్ఠం సోమాద్యోషధిరసం పిబత.॥౩౪॥

భావార్థః:-అత్రవాచకలుప్తోపమాలంకారః. యథా విదుష్యో విద్వత్స్త్రియః స్వధర్మ్యవ్యవహారేణ స్వపతీన్

ప్రసాదయంతి తథైవ పురుషాః స్వాః స్త్రీస్సతతం ప్రసాదయేయురిత్థం పరస్పరానుమోదేన గృహాశ్రమధర్మ మలంకుర్వంతు. ॥34॥

పదార్థము :-(దేవీః) విద్యావంతులగు మహిళామణులారా! మీరు (వృత్రతురః) విద్యుత్తువలె, మేఘవర్ణమువలె, సుఖదాయకమగు నడకగలవారును (రాధోగూర్తాః) ధనములకొరకు కృషిచేయునట్టివారుగను (పత్న్యః) యజ్ఞసహాయకురాండ్రుగను (స్థ) అగుడు (దేవత్రా) ఉత్తమగుణములచే ప్రకాశితులును, విద్వాంసులును నగు పతులయెడ ప్రీతితో నుండుడు (ఇదమ్) ఈ యజ్ఞమును (నయత) సిద్ధిని పొందునట్లు జేయుడు. మరియు (ఉపహూతాః) ఆహ్వానించబడినవారై పతులతో గూడ (అమృతస్య) అతి స్వాదిష్టమును, బలపుష్టికరమునునగు సోమలతాది ఓషధుల రసమును (పిబత) పానమొనర్చుడు. ॥34॥

భావార్థము:-ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. విద్వాంసుల పత్నులు స్వధర్మమగు వ్యవహారములచే తమ పతులను ప్రసన్నులుగా నొనర్చునట్లు పురుషులును తమ పత్నులను నిరంతరము ప్రసన్నురాండ్రుగ నొనర్చవలయును. ఇటువంటి పరస్పరానుమోదముతో గృహాశ్రమ ధర్మమును ఉత్తమముగా నెరవేర్చవలయును. ॥34॥

34.O ladies, ye are the possessors of practical wisdom, removers of all impediments, argmenters of wealth, helpers in the yajna, and lovers of your virtuous husbands. Fulfil this sacrifice of domestic life. Being invited taste with your husbands the sweet juice of the plants like Soma!.

243.మా భే ర్మేత్యస్య మధుచ్ఛందా ఋషిః, ద్యావాపృథివ్యౌ దేవతే, భురిగార్ష్యనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః.

పునః స్త్రీపురుషౌ పరస్పరం కథం వర్తేయాతా మిత్యుపదిశ్యతే

స్త్రీ పురుషులు పరస్పర మెట్లు ప్రీతితో ప్రవర్తించవలయును?

243 మా భేర్మా సంవిక్థాఽ ఊర్జం ధత్స్వ ధిషణే వీడ్వీ సతీ

వీడయేథామూర్జం దధాథామ్ । పాప్మా హతో న సోమః ॥35॥

ప.వి:- మా, భేః, మా, సమ్, విక్థాః, ఊర్జమ్, ధత్స్వ, ధిషణేఽ ఇతి ధిషణే, వీడ్వీఽ ఇతి వీడ్వీ, సతీఽ ఇతి సతీ, వీడయేథామ్, ఊర్జమ్, దధాథామ్, పాప్మా, హతః, న, సోమః. ॥35॥

పదార్థః :-(మా) (భేః) మా బిభీయాః. లిఙర్థే లుఙ్.(మా) (సమ్) (విక్థాః) భయం కంపనం చ కుర్యాః (ఊర్జమ్) స్వశరీరాత్మబలం పరాక్రమం వా (ధత్స్వ) (ధిషణే) ద్యావాపృథివ్యావివ (వీడ్వీ) బలవతీ. వీడ్వీతి బలనామసు పఠితమ్. నిఘ. ౨.౯ (సతీ) సద్గుణయుక్తా (వీడయేథామ్) దృఢబలౌ భవేతామ్ (ఊర్జమ్) సంతానాదిభ్యోఽపి బలం పరాక్రమం చ (దధాథామ్) (పాప్మా) అపరాధః (హతః) నష్టః (న) ఇవ (సోమః) అయం మంత్రః. శత. ౨.౯.౪.౧౮. వ్యాఖ్యాతః.॥౩౫॥

అన్వయః :-హే స్త్రీ! త్వం వీడ్వీ సతీ పత్యుః సకాశాన్మా భే ర్మా సంవిక్థా ఊర్జం ధత్స్వ. హే పురుష త్వమప్యేవం భవేర్యువాం ధిషణే ఇవోర్జం దధాథాం వీడయేథామ్. ఏవమనువర్తినో ర్యువయోః పాప్మా హతో భవతు. సోమోన చంద్ర ఇవాహ్లాదశాంత్యాదిగుణవృందః ప్రకాశితో భవతు.॥౩౫॥

భావార్థః:-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. ఇత్థం స్త్రీపురుషౌ వ్యవహార మనువర్తేయాతాం యతః పరస్పరం భయోద్వేగౌ నశ్యేతా మాత్మనో దృఢోత్సాహః ప్రీతి ర్గృహాశ్రమవ్యవహారసిద్ధి రైశ్వర్యం చ వర్ధేత, దోషదుఃఖాని నివర్త్య చంద్ర ఇవ పరస్పరమాహ్లాదకారిణౌ భవేతామ్. ॥౩౫॥

పదార్థము:-ఓ నారీ! నీవు (వీడ్వీ) శరీరాత్మబలయుక్తురాలవై పతినుండి (మా భేః) భయపడకుము (మా సం విక్థాః) కంపించకుము (ఊర్జమ్) శరీరాత్మల బలపరాక్రమములను (ధత్స్వ) ధారణమొనర్పుము. ఓ పురుషా! నీవును అట్లే నీ స్త్రీతో ప్రవర్తించుము. [స్త్రీ పురుషులు మీ రిరువురును] (వీడయేథామ్) దృఢబలసంపన్నులు కాగలుగునట్లు (ధిషణే) పృథివీసూర్యులతో సమానమగు పరోపకారపరాక్రమములను ధరించు ప్రవర్తనతో మెలగు మీ యిరువురి (పాప్మా) అపరాధము (హతః) నశించుగాక! మరియు (సోమః) చంద్రునివంటి ఆనంద, శాంతి మున్నగు గుణముల నభివృద్ధిపరిచి పరస్పరము ఆనందమునభివృద్ధి పరచుచు నుండుడు. ॥౩౫॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారము గలదు. భార్యాభర్త లిరువురును పరస్పరము భయోద్వేగములను వదలి ఆత్మదృఢత్వము, ప్రీతి, ఉత్సాహము, గృహాశ్రమ వ్యవహారసిద్ధి, ఐశ్వర్యము, అభివృద్ధియగునట్లు దోషములను, దుఃఖములను వదలి చంద్రునివలె ఆహ్లాదపరులగునట్లు సదా వ్యవహరించు చుండవలయును. ॥౩౫॥

35.O woman, full of physical and spiritual strength, be not afraid of thy husband, shake not with terror, cultivate the strength of your body and soul. O man, thou also shouldst behave similarly towards thy wife, Ye both, like the sun and earth should become strong and resolute; whereby the shortcomings of ye both be removed, and ye become happy like the moon!.

౨౪౪. ప్రాగపాగిత్యస్య మధుచ్ఛందా ఋషిః, సోమో దేవతా, ఉష్ణిక్ ఛందః, ఋషభః స్వరః.

అథైతయోరపత్యాని కిం కిం కుర్యుస్తే కథం పాలయేయురిత్యాహ.

వారి పుత్రు లేమి చేయవలెను? వారి నెట్లు పాలించవలయును?

२४४ ప్రాగపాగుదగధరాక్ సర్వత స్త్వాదిశఽఆధావంతు।
అంబ నిష్పర సమరీ ర్విదామ్ ॥౩౬॥

ప.వి:- ప్రాక్, అపాక్, ఉదక్, అధరాక్, సర్వతః, త్వా, దిశః, ఆ, ధావన్తు, అంబ, నిః, పర, సమ్, అరీః, విదామ్॥౩౬॥

పదార్థః :-(ప్రాక్) పూర్వస్యాః (అపాక్) పశ్చిమాయాః (ఉదక్) ఉత్తరస్యాః (అధరాక్) దక్షిణస్యాః (సర్వతః) అన్యాభ్యః (త్వా) త్వామ్ (దిశః) (ఆ) సమంతాత్ (ధావంతు) (అంబ) అమతి ప్రేమభావేన ప్రాప్నోతి తత్సంబుద్ధౌ. అత్రోణాదిర్వన్ ప్రత్యయః (నిః) నితరామ్ (పర) పాలయ (సమ్) (అరీః) సుఖప్రాపికాః ప్రజాః (విదాం) విదతామ్. విద జ్ఞాన ఇత్యస్మాల్లోటి ప్రథమబహువచనే. లోపస్త ఆత్మనే పదేషు. అ. ౭. ౧. ४౧. అనేన తకారలోపే సవర్ణదీర్ఘే విదామితి రూపమ్. అయం మంత్రః. శత ౩.౯.४. ౨౦-౨౩ వ్యాఖ్యాతః.॥౩౬॥

అన్వయః :-హే అంబ! త్వం యా అరీః సుఖప్రాపికాః ప్రజాస్తే ప్రాగపాగుదగధరాక్ సర్వతో దిశ స్త్వా మాధావంతు తా స్త్వం నిష్పర నితరాం రక్ష, తా అపి త్వా త్వాం సంవిదాం జానంతు.॥౩౬॥

భావార్థః:-మాతాపిత్రో ర్యోగ్యతాఽస్తి స్వాపత్యాని విద్యాదిసద్గుణేషు నియోజ్య నిరంతరం రక్షణీయాని, అపత్యానాం యోగ్యతాఽస్తి సర్వతః పిత్రోః సేవనం కుర్యురితి. ॥౩౬॥

పదార్థము :-(అమ్బ) ప్రేమద్వారా లభించు నో మాతా! నీయొక్క (అరీః) సంతానాది ప్రజలు (ప్రాక్) తూర్పు (అపాక్) పడమర (ఉదక్) ఉత్తర (అధరాక్) దక్షిణ మరియును (సర్వతః) సకల (దిశః) దిశలనుండి (త్వా) నిన్ను (ఆధావంతు) పరుగు పరుగున వచ్చి చుట్టుమూగువారిని (నిః పర) నిరంతరము ప్రేమించుము. మరియు వారును నిన్ను (సమ్) ఉత్తమభావముతో (విదామ్) గుర్తింతురు గాక!॥౩౬॥

భావార్థము :- బాలురు రోగరహితులు, ఉత్సాహవంతులునునై సద్గుణములు అలవరచుకొనునట్లు వారిని విద్య మొదలగు ఉత్తమగుణములందు ప్రవృత్తపరచి వారి శరీరములను కాపాడుట మాతాపితరుల కర్తవ్యము. తల్లిదండ్రుల నన్నివిధముల సేవించుటయు పుత్రుల కర్తవ్యమునై యున్నది. ॥౩౬॥

36.O mother, love thy children who run unto thee from east, west, north, south and all other directions,; and they too should love thee!.

२४౫. త్వమంగ ఇత్యస్య గోతమ ఋషిః, ఇంద్రో దేవతా, భురిగార్ష్యనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః.

అథ ప్రజాజనాః క్షత్రియం సభాపతిం కథం ప్రశంసేయురిత్యుపదిశ్యతే.

ఎన్నుకొనబడిన సభాధ్యక్షుని ప్రజ లేవిధముగ గౌరవించి ప్రశంసించవలయునను విషయమీ మంత్రమునం దుపదేశించబడినది.

౨౬౫ త్వమ॒ఙ్గ ప్రశ॑ꣳసిషో దే॒వః శ॑విష్ఠ మర్త్యమ్।

న త్వద॒న్యో మ॑ఘవన్నస్తి మర్డి॒తేన్ద్ర॑ బ్రవీమి తే॒ వచః ॥౩౭॥

ప.వి:- త్వమ్ అ॒ఙ్గ, ప్ర॒, శ॒ꣳసి॒ష॒, దే॒వః, శ॒వి॒ష్ఠ॒, మర్త్యమ్, న, త్వత్, అ॒న్యః, మ॒ఘ॒వ॒న్నితి మఘ+వన్, అ॒స్తి, మ॒ర్డి॒తా, ఇంద్ర, బ్ర॒వీ॒మి, తే॒, వచః॥౩౭॥

పదార్థః :-(త్వమ్) (అంగ) సంబోధనే (ప్ర) (శంసిషః) ప్రశంస. లేట్ మధ్యమైకవచనప్రయోగః (దేవః) శత్రూన్ విజిగీషుః (శవిష్ఠ) బహుశవో బలం విద్యతే యస్య స శవస్వాన్ సోఽతిశయిత స్తత్సంబుద్ధౌ. అత్ర శవ శబ్దాద్భూమ్న్యర్థే మతుప్, తత ఇష్ఠన్. విన్మతోర్లుక్. అ. ౫.౩.౬౫. ఇతి మతుపో, లుక్ టేః. అ. ౬. ౪.౧౫౫. అనేన టి లోపః (మర్త్యమ్) ప్రజాస్థం మనుష్యం (న) నిషేధే (త్వత్) (అన్యః) (మఘవన్) ఈశ్వర ఇవ సమృద్ధః (అస్తి) (మర్డితా) సుఖయితా (ఇంద్ర) పరమైశ్వర్యాన్విత (బ్రవీమి) (తే) తుభ్యమ్ (వచః) ప్రాక్ ప్రతిపాదితం రాజధర్మానురూపం వచః. అయం మంత్రః.శత. ౩.౯.౪. ౨౪. వ్యాఖ్యాతః.॥౩౭॥

అన్వయః :-హే అంగ శవిష్ఠ మఘవన్నింద్ర సభాపతే! త్వం మర్త్యం ప్రశంసిషో న త్వదన్యో మర్డితా దేవోఽస్త్యతోఽహం తే తుభ్యం వచో బ్రవీమి. ॥౩౭॥

భావార్థః:-అత్రోపమాలంకారః. యథా పక్షపాతవిరహః సర్వసుహృదీశ్వర స్తదనుకూలః సభాపతీ రాజ్యధర్మానువర్తీ రాజా ప్రశంసనీయం ప్రశంసయన్, నింద్యం నిందన్, దండార్హం దండయన్, రక్షితవ్యం రక్షన్, సర్వేషామభీష్టం సంపాదయేత్. ॥౩౭॥

పదార్థము :-(అఙ్గశవిష్ఠ) అత్యంత బలసంపన్నుడా! (మఘవన్) మహారాజాతో సమానుడా! (ఇన్ద్ర) బుద్ధిసిద్ధుల నొసంగు ఓ సభాపతీ! (త్వమ్) నీవు (మర్త్యమ్) ప్రజలందలి మనుష్యులను (ప్రశంసిషః) ప్రశంసాయుక్తులుగ నొనర్చుము నీవు (దేవః) శత్రువులను చక్కగా జయించు దేవతవంటి వాడవు (త్వదన్యః) నీకన్ననెవ్వరును (మర్డితా) సుఖప్రదాత (న) లేడు. ఇట్లే నేను (తే) నిన్ను గురించి (వచః) పూర్వము చెప్పినట్టి రాజ్యప్రబంధానుకూల వచనములను (బ్రవీమి) పలుకుదును. ॥౩౭॥

భావార్థము :-ఈ మంత్రమున ఉపమాలంకారము గలదు. ఈశ్వరుడు సర్వసుహృత్తు, పక్షపాత రహితుడునై యున్నట్లు సభాపతియు రాజ్యధర్మము ననుసరించు ప్రభువవునై ప్రశంసనీయుని ప్రశంసించుచు,

నింద్యుల నిందించుచు, దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణ మొనర్చుచు అందరి యభీష్టములను సిద్ధింపజేయు చుండవలయును. ॥౩౭॥

37.O mighty, glorious king, render thy subjects praiseworthy. Thou art the conqueror of foes. None but thee is the giver of pleasure. I say this un to thee!.

అత్రాధ్యాయే. (౧) రాజ్యాభిషేక పురః సరం శిక్షా, రాజ్యకృత్యం, (౨) ప్రజాయా రాజాశ్రయః, (౩) సభాధ్యక్షాదికృత్యం, (౪) విష్ణోః పరమపదాదివర్ణనం, (౫) సభాధ్యక్షేణ తదుపాసనం, (౬) పరస్పరం రాజసభాకృత్యం, (౭) గురుణా శిష్యస్వీకారః, తచ్ఛిక్షాకరణం, (౮) యజ్ఞానుష్ఠానం, (౯) హుతద్రవ్యఫలం, (౧౦) విద్వల్లక్షణం, (౧౧) మనుష్యకృత్యం, (౧౨) మనుష్యాణాం పరస్పరం వర్తమానం, (౧౩) దుష్టదోష నివృత్తిఫల (౧౪) మీశ్వరాత్కిం కిం ప్రార్థనీయం, (౧౫) రణే యోద్ధృవర్ణనం, (౧౬) యుద్ధకృత్యం, (౧౭) యుద్ధే ఽన్యోన్య వర్తమానప్రకారః, (౧౮) యోధానామనుమోదనం, (౧౯) రాజ్యప్రబంధకరణం, తత్ర సాధ్యసాధనం, (౨౦) రాజ్యకర్మకరణం ప్రతీశ్వరోపదేశః రాజ్యకర్మానుష్ఠానం, (౨౧) రాజప్రజాకృత్యం, (౨౨) ప్రజారాజసభయోః పరస్పరాను (వర్త) మానం, (౨౩) ప్రజయా సభాపత్యుత్కర్షకరణం, (౨౪) ప్రజాజనం ప్రతి సభాపతిప్రేరణం, (౨౫) ప్రజయా స్వీకర్తవ్యం సభాపతేర్లక్షణం, (౨౬) ప్రజారాజసభయోః పరస్పరం ప్రతిజ్ఞాకరణం, (౨౭) సభాపతి స్వీకరణప్రయోజనం, (౨౮) ప్రజాసుఖాయ సభాపతేః కర్తవ్యకర్మానుష్ఠానం, (౨౯) సభాపత్యాదీనాం పత్నీభిః కింకిం కర్మ కర్తవ్యం, (౩౦) స్త్రీపుంసయోః పరస్పరమనువర్తమానం, (౩౧) పితరౌ ప్రతి సంతానకృత్యం, (౩౨) సభాపతిం ప్రతి ప్రజాజనోపదేశవర్ణనం, చాస్త్యతః పంచమాధ్యాయోక్తార్థైః సహాస్య షష్ఠాధ్యాయస్యార్థానాం సంగతి రస్తీతి వేద్యమ్.

ఈ యధ్యాయమున రాజ్య అభిషేక పూర్వకమగు విద్య, రాజ్యకార్యములు, ప్రజలకు రాజాశ్రయము, సభాధ్యక్షుడు మున్నగువారి కార్యములు, విష్ణువుయొక్క పరమపద వర్ణనము, సభాధ్యక్షుడు ఈశ్వరోపాసన నొనర్చుట, రాజ ప్రజల పరస్పర కృత్యములు, గురువు శిష్యులను స్వీకరించుట, మరియు ఆ శిష్యులకు విద్యలను గరపుట, యజ్ఞానుష్ఠానము, హోమమొనర్చు ద్రవ్యముల ఫలమును వర్ణించుట, విద్వాంసుల లక్షణము, మానవులకృత్యము, మనుష్యులు పరస్పరము వ్యవహరించుకొనువిధి, దుష్ట దోషనివృత్తి ఫలము, ఈశ్వరుని నేమేమి ప్రార్థించవలయును, రణభూమియందలి యోధుల వర్ణనము, యుద్ధకృత్య నిరూపణము, యుద్ధమున పరస్పరము వర్తించు విధానము, వీరులను ప్రోత్సహించుట, రాజ్య ప్రబంధకారణము, మరియు సాధ్య సాధనము, రాజునకు ఈశ్వరోపదేశము, రాజ్యకర్మానుష్ఠానము, రాజ మరియు ప్రజల కృత్యములు, రాజ మరియు ప్రజల సభలను గూర్చి పరస్పర వార్తాలాపము, సభాపతి అభివృద్ధిని గూర్చిన ప్రసంగము, సభాపతి ప్రజలకు ప్రేరణనిచ్చుట, ప్రజలచే స్వీకరించదగిన ప్రజల

లక్షణములు, ప్రజలు మరియు రాజసభయొక్క పరస్పర ప్రతిజ్ఞలు, సభాపతి స్వీకరించదగిన ప్రయోజనములు, ప్రజాసుఖమునకై సభాపతి కర్తవ్యకర్మల అనుష్ఠానము, సభాపతి మున్నగువారి పత్నులేమి చేయవలయును? స్త్రీ పురుషుల పారస్పరిక ప్రవర్తనము, మాతాపితరుల యెడ సంతానముల కర్తవ్యము మరియు సభాపతియెడ ప్రజల ఉపదేశక వర్ణనము లిందుగలవు. దీనివల్ల పంచమాధ్యాయములో చెప్పబడిన అర్థములతో ఈ యారవ అధ్యాయమందలి అర్థములకు కూడ సంబంధము గలదని దెలిసికొనవలయును.

ఇతి శ్రీ మత్పరివ్రాజకాచార్యేణ శ్రీయుత మహావిదుషాం విరజానన్దసరస్వతీస్వామినాం శిష్యేణ దయానన్ద సరస్వతీస్వామినా విరచితే సంస్కృతార్యభాషాభ్యాం విభూషితే సుప్రమాణయుక్తే యజుర్వేదభాష్యే షష్ఠోఽధ్యాయః పూర్తిమగాత్ ॥

శ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్య మహర్షిదయానందసరస్వతీస్వామి విరచిత సంస్కృతార్య భాషావిభూషిత
యజుర్వేదభాష్యమునందలి ఆరవ అధ్యాయమునకు ఆర్యావర్తమునందలి ఆంధ్రప్రదేశ్ల ఇందూరు మండ
లాంతర్గత బీబీపేట కాపురస్థులైన స్వ. లోకా లక్ష్మయ్య, వేంకమాంబార్యులద్వితీయపుత్రుడు,
శిష్యుడునగు 'చతుర్వేద భాష్యానువాద భాస్కర' బిరుదాంకితులు, వేదగిరి ప్రథమ
పీఠాధిపతులునైన 'పం. లోకమలహరి సిద్ధాంతాచార్యు'లచే నొనర్చబడిన ఆంధ్రానువాదము;
పాలమూరు (మహబూబ్‌నగర్) జనపదమునందలి కొందుర్గు మండలాంతర్గత రావిర్యాల
గ్రామవాస్తవ్యులు స్వ. శివసీలమ్మబుగ్గారెడ్డి గార్ల పుత్రుండు, కళాప్రపూర్ణ, వేదతత్త్వ
వేత్త పండిత గోపదేవశాస్త్రి దర్శనాచార్యుల శిష్యుండు, వేదగిరి స్థాపకు
లునైన సిద్ధాంతాలంకార, విద్యాభూషణ, అర్షవిద్యావినోద ఆచార్య
'మల్లే కృష్ణారెడ్డి' సంపాదకత్వమున పరిష్కరింపబడిన

అరవ అధ్యాయము సమాప్తము

ఓం శాంతిః శాంతిః శాంతిః.

వేదగిరిపై 'వేదపీఠ, వేదమందిర, వేదాశ్రమ' నిర్మాణం

నాలుగు వేదములలోని మంత్రములను సంపూర్ణముగా శిలలపై చెక్కించి వేదమందిరము నిర్మించుట

వేదగిరి, తూంపల్లి గ్రా॥, కొందుర్గు మం॥, మహబూబ్‌నగర్ జి॥

వేదగిరి పీఠాధిపతి

వేదభాష్యానువాదభాస్కర బిరుదాంకితులు, శతాధిక గ్రంథకర్త

బ్రహ్మశ్రీ పండిత లోక మలహరి సిద్ధాంతాచార్య

వేదగిరి స్థాపకులు

ఆచార్య డా॥ **ముత్తి కృష్ణారెడ్డి,** M.A., M.Ed., Ph.D.